I 8203

LIMBA ROMÂNĂ

ANUL XXII, 1973

Nr. 1

LIMBA ROMÂNĂ

1

ANUL XXII

1973

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

1990

0 IUL 2005

97

COMITETUL DE REDACŢIE

Redactor responsabil:

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct:

Prof. univ. ION COTEANU, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

Membri:

GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUŞ
ION GHEŢIE
VALERIA GUŢU-ROMALO
THEODOR HRISTEA
ION POPESCU
MARIUS SALA
LAURA VASILIU
FLORA ŞUTEU — *secretar de redacţie*

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.
În ţară, abonamentele se primesc la oficiile poştale, agenţiile poştale, factorii poştali şi difuzorii de presă din întreprinderi şi instituţii. Revistele se pot procura şi prin PUNCTUL DE DESFACERE AL EDITURII ACADEMIEI (direct sau prin poştă), Str. Gutenberg 3 bis, sectorul VI — Bucureşti. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la Întreprinderea de comerţ exterior ROMPRESFILATELIA, Căsuţa poştală 2001 — telex 011631 — Bucureşti, Republica Socialistă România, sau prin reprezentanţii săi din străinătate. Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa comitetului de redacţie al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an.
Toute commande de l'étranger sera adresée à Întreprinderea de comerţ exterior ROMPRESFILATELIA, Boîte postale 2001 — telex 011631 Bucarest, Roumanie, ou à ses représentants à l'étranger. En Roumanie, vous pourrez vous abonner par les bureaux de poste ou chez votre facteur.

ADRESA REDACŢIEI
Str. I. C. Frimu nr. 22
Sectorul I
APARE DE 6 ORI PE AN **BUCUREŞTI**

8203.
BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU
ULU 2014

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXII 1973 Nr. 1

FAN 2022

SUMAR

VOCABULAR Pag.

THEODOR HRISTEA, Contribuţii la studiul etimologic al neologismelor româneşti 3
ANDREI AVRAM, Note etimologice 19
ILINCA CONSTANTINESCU, Influenţa limbii engleze în vocabularul sportiv românesc (II) 25

DIALECTOLOGIE

GRIGORE BRÂNCUŞ, Graiul din Muntenia 37
LAURENŢIU SZÁSZ, O listă de cuvinte din Munţii Apuseni 45

LIMBĂ LITERARĂ—FILOLOGIE

GH. CHIVU, O normă a limbii române literare din a doua jumătate a secolului al XIX-lea : *câne, mâne, pâne* 51
ALEXANDRU MAREŞ, Primul meşter de hîrtie din Ţările Române 59

NOTE—COMENTARII

EUGENIA CONTRAŞ şi MAGDALENA POPESCU-MARIN, Completări cu privire la primele atestări şi la lista de cuvinte din DLR 63

RECENZII

Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română, vol. al VI-lea, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972 (*Ioana Alexandra Negreanu*) 71
GHEORGHE POP, *Elemente neologice în graiul maramureşean*, Cluj, Editura Dacia, 1971 (*Stelian Dumistrăcel*) 72
N. MIHĂESCU, *Carte despre limba românească*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1972 (*Iorgu Iordan*) 82

Cărţi şi reviste primite la redacţie 85

LR, Anul XXII, nr. 1, p. 1 — 86, Bucureşti, 1973

18911

CONTRIBUȚII LA STUDIUL ETIMOLOGIC AL NEOLOGISMELOR ROMÂNEȘTI *

DE

THEODOR HRISTEA

Ceea ce surprinde la o examinare atentă a dicționarelor noastre (mai vechi și mai recente) este, printre altele, existența unui mare număr de neologisme cu etimologie greșită, incompletă ori nesigură. Este de la sine înțeles că, din acest punct de vedere, dicționarele limbii române nu stau toate pe același plan, însă la fel de adevărat e că multe erori au trecut dintr-un dicționar în altul, iar, cîteodată, au pătruns chiar în lucrări special consacrate neologismelor românești. În cele ce urmează ne propunem să discutăm mai multe împrumuturi și derivate neologice, a căror etimologie o socotim greșit ori incomplet rezolvată. Pe cît va fi cu putință, vom grupa faptele discutate de așa natură, încît să ajungem la unele concluzii de ordin teoretic și să ne facem, totodată, o idee mai apropiată de realitate asupra felului în care se reflectă, în dicționarele noastre, cîteva dintre principalele influențe moderne și în primul rînd cea franceză.

I. UN NOU TIP DE ETIMOLOGIE MULTIPLĂ

1. După ce acad. Al Graur a teoretizat principiul *etimologiei multiple* și a creat chiar acest termen (care ni se pare foarte potrivit) a devenit aproape un loc comun, la noi, că majoritatea neologismelor românești provin din

---

* Abrevierile pe care le vom folosi sînt următoarele : BLOCH—WARTBURG = *Dictionnaire étymologique de la langue française* par Oscar Bloch et W. von Wartburg. Troisième édition refondue par W. von Wartburg, Paris, 1960 ; FREMDWÖRTERBUCH = *Fremdwörterbuch* (ediția a IX-a), Veb Bibliographisches Institut, Leipzig, 1966 ; LAROUSSE = *Grand Larousse encyclopédique* (în 10 volume), Paris, 1960 ; NOUV. DICT. ÉTYM. = *Nouveau dictionnaire étymologique et historique* par Albert Dauzat, Jean Dubois, Henry Mitterand, Paris, 1964 ; QUILLET = *Dictionnaire encyclopédique Quillet* (nouvelle édition entièrement remaniée en six volumes), Paris, 1965 ; ROBERT = *Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française* par Paul Robert, Paris, 1968 ; SACHS-VILLATE = *Dictionnaire encyclopédique français-allemand et allemand-français. Première partie. Français-Allemand.* Quatrième édition refondue par Charles Moser. Augmentée d'un supplément. Berlin-Schöneberg, 1956 ; WEBSTER = *Webster's New World Dictionary of the American Language*, Cleveland — New York, 1966.

două sau chiar mai multe surse externe [1]. Nu demult, am arătat că fenomenul asupra căruia revenim este de o complexitate nebănuită şi că sfera lui este mult mai largă decît se admite îndeobşte [2]. În urma reexaminării unui mare număr de fapte şi în special a încercării de a stabili originea unor derivate neologice, am ajuns la concluzia că există trei tipuri fundamentale de etimologie multiplă, şi anume : *e x t e r n ă*, cînd acelaşi cuvînt — de obicei neologism — este împrumutat din două ori mai multe limbi de cultură şi civilizaţie (fie în aceeaşi epocă, fie la distanţă în timp şi în spaţiu), *i n t e r n ă*, cînd un derivat provine din două sau mai multe primitive care aparţin aceleiaşi familii lexicale (de exemplu *picta*, extras din *pict-or* şi *pictură*), şi, în sfîrşit, o etimologie multiplă pe care am putea s-o numim *m i x t ă* ori *c o m b i n a t ă*, cînd unul şi acelaşi cuvînt are, în limbă, o dublă provenienţă (externă şi internă). De acest ultim tip intenţionăm să ne ocupăm, în continuare, încercînd să dovedim că anumite derivate neologice pot fi socotite atît împrumuturi din alte limbi (în cazul unor vorbitori), cît şi formaţii interne ale limbii române, unde au putut apărea independent de corespondentele lor străine printr-unul sau altul dintre următoarele procedee de formare a cuvintelor : **a**) *derivarea cu afixe*, **b**) *derivarea regresivă* şi **c**) *derivarea prin substituţie de afixe*. Deocamdată vom recurge la un singur exemplu (şi anume verbul **arhaiza**), pe care îl vom discuta foarte pe larg, tocmai pentru a dovedi justeţea afirmaţiei pe care am făcut-o mai sus.

2. Deşi, la prima impresie, ar putea părea destul de simplă, etimologia acestui verb este departe de a fi clară. August Scriban, cel dintîi, a înregistrat cuvîntul în *Dicţionarul limbii româneşti*, considerîndu-l un împrumut din v. gr. *arhaïzo*, în timp ce DM şi DN văd în el o simplă formaţie românească de la *arhaic*. Celelalte dicţionare româneşti nu inserează verbul în discuţie, care este rar şi relativ recent. El a fost introdus şi în DA ms., dar fără nici o indicaţie etimologică.

Despre un împrumut direct din greacă (în secolul al XX-lea !) nu poate fi vorba şi avem toate motivele să credem că Scriban exagerează, şi de data aceasta, influenţa (veche) grecească asupra limbii române. După părerea noastră, în măsura în care *arhaiza* are o provenienţă externă, el ar putea fi explicat, mai degrabă, prin franceză, unde există un verb *archaïser*, folosit tot rar şi cu acelaşi sens pe care îl are corespondentul lui românesc [3]. Admiţînd fr. *archaïser* ca etimon posibil şi imediat al lui

---

[1] Pentru conceptul de *etimologie multiplă*, vezi, în primul rînd, Al. Graur, *Studii de lingvistică generală*. Variantă nouă. Bucureşti, 1960, p. 67—77, şi *Etimologii româneşti*, Bucureşti, 1963, p. 11—18. De principiul etimologiei multiple s-a ţinut seamă la stabilirea originii cuvintelor în cele două ediţii ale *Dicţionarului de neologisme* (DN), ai cărui autori sînt Florin Marcu şi Constant Maneca, precum şi în lucrarea lui N. A. Ursu, *Formarea terminologiei ştiinţifice româneşti*, Bucureşti, 1962 (la p. 114—117 există chiar o justificare a acestui principiu, cu care mai toţi lingviştii români sînt, astăzi, de acord). Pentru alte încercări de a justifica această teză, vezi *Introducerea* la DLR, tom. VI, p. X—XI, şi lucrarea noastră *Probleme de etimologie*, Bucureşti, 1968, p. 103 şi urm. (cu o bibliografie selectivă).

[2] Mai pe larg vezi Theodor Hristea, *Etimologia multiplă internă*, în LR, XX, 1971, nr. 5, p. 479—488. Cu argumentarea noastră s-a declarat de acord, printre alţii, acad. Al. Graur, în „România literară", nr. 45 din an. 1972, p. 15.

[3] Acest verb este înregistrat de A. Hatzfeld şi A. Darmesteter în *Dictionnaire général de la langue française*, Paris, 1920 (s. v.). Mai recent, acelaşi verb a fost inserat în LAROUSSE, tom. I, p. 535, unde e astfel definit : „employer des archaïsmes ou de constructions archaïques". În ambele dicţionare citate, *archaïser* apare fără etimologie, iar în alte dicţionare ale limbii franceze nu este nici măcar înregistrat, ceea ce înseamnă că e rar.

arhaiza, nu excludem, totodată, și posibilitatea formării acestuia din urmă în interiorul limbii române. Mai mult : socotim chiar că, în principiu, nimic nu ne împiedică să admitem că, în timp ce unii vorbitori l-au putut împrumuta pe *arhaiza* din franceză, alții — cel puțin cu aceeași ușurință — l-au putut forma din materialul și după modelele care existau deja în limba română. În felul acesta, pe două căi cu totul diferite, s-a putut ajunge la același rezultat. Afirmația (care nu are nimic contradictoriu în ea) este valabilă pentru multe derivate, în special de la teme neologice, ceea ce ne îndreptățește să afirmăm că ne aflăm în fața unui tip cu totul special de *etimologie multiplă*, care ar merita să fie cercetat cu mai multă atenție.

Ca formație românească, *arhaiza* nu trebuie socotit un derivat obișnuit de la *arhaic* + suf. *-iza* (cum s-ar putea înțelege din DM și din DN), pentru că rezultatul unei astfel de derivări ar fi trebuit să fie *arhaiciza*. Ca o raritate, acest verb există și el, din moment ce e înregistrat în *Dicționar invers* (p. 57, col. 1), dar nu ne interesează în discuția de față, întrucît etimologia lui e foarte clară. Spre deosebire de *arhaicizia*, *arha-iza* provine, după părerea noastră, atît din *arha-ic*, cît și din *arha-ism* prin *substituție de sufix*. Existînd modelul *dinamic* : *dinamism* : *dinamiza*, era firesc ca, alături de **arha***ic* și **arha***ism*, să se formeze un verb **arha**-*iza* prin extragerea radicalului comun celor două cuvinte amintite (care sînt mai vechi în limbă) și prin adăugarea, la acest radical, a sufixului productiv *-iza*. Apariția lui *arhaiza* a răspuns, așadar, unei necesități de ordin structural, ceea ce rezultă mai clar din următoarea schemă, în care verbul nou creat s-a încadrat perfect :

dinamic:	*dinamism:*	*dinamiza*
mecanic:	*mecanism:*	*mecaniza*
organic :	*organism :*	*organiza*
simbolic:	*simbolism:*	*simboliza*
arhaic :	*arhaism :*	—

Derivarea lui *arhaiza* atît din *arhaic*, cît și din *arhaism* se justifică nu numai structural, ci și semantic (sensul verbului este : „a da un caracter *arhaic* limbii și stilului" ; „a folosi *arhaisme* și construcții *arhaice* într-o operă literară"). În urma întregii discuții vom conchide că, fără a exclude posibilitatea unui împrumut din franceză, *arhaiza* se explică, în primul rînd, ca o creație internă a limbii române. De aceea, singura indicație etimologică pe care o considerăm corectă și completă, în cazul acestui verb, n-ar putea fi, după părerea noastră, decît : — Din **arha**[*ic*] și **arha**[*ism*] + suf. **-iza**. Cf. fr. *archaïser* (rar) [4].

---

[4] Că *arhaiza* s-a putut forma și în limba română ne-o dovedește, printre altele, existența unui derivat similar, care este **neologiza** și pe care nu l-am găsit încă nici în franceză și nici în alte limbi. Pentru o atestare a cuvîntului, în românește, vezi volumul *Cultivarea limbii. Culegere de articole*, București, 1964, p. 6.

Deși nu pare foarte necesar, precizăm, totuși, că formarea lui *arhaiza* din *arhaiz-ant* prin derivare regresivă nu este posibilă, în primul rînd, pentru că adjectivul este mai recent decît verbul. Aceeași situație este și în limba franceză, unde *archaïsant* este atestat, pentru prima oară, în 1932. Vezi ROBERT (s. v. *archaïsant*) și NOUV. DICT. ÉTYM. (s. v. *archaïsme*).

3. O indicație etimologică similară ar trebui adoptată în cazul tuturor derivatelor despre care nu știm și nici nu putem demonstra că ele reprezintă exclusiv împrumuturi din alte limbi sau că sînt formații sigure pe teren românesc. Dintre derivatele neologice pentru care admitem o dublă proveniență (internă și externă) citățm, deocamdată, 10 exemple în ordine strict alfabetică :

aristocratism : — Din *aristocrat* + suf. *- ism*. Cf. rus. *аристократизм;*
balneolog : — Din *balneologie*. Cf. germ. *Balneologe*, rus. *бальнеолог;*
conspirativ : — Din *conspira* + suf. *-(a)tiv*. Cf. rus. *конспиративный;*
divaga : — Din *divagație*. Cf. fr. *divaguer* ;
dramatism : — Din *dramat[ic]* + suf. *-ism*. Cf. rus. *драматизм;*
gestică : — Din *gest* + suf. *-ică*. Cf. germ. *Gestik* ;
monopolist : — Din *monopol* + suf. *-ist*. Cf. rus. *монополист ;*
solicitant : — Din *solicita* + suf. *-ant*. Cf. germ. *Sollizitant* ;
tragism : — Din *trag[ic]* + suf. *-ism*. Cf. rus. *трагизм;*
zoolog : — Din *zoologie*. Cf. fr. *zoologue* (rar și înv.) [5] etc.

Dubla origine a acestor cuvinte și a altora de acest fel trebuie admisă nu numai pentru a masca „ignoranța" noastră etimologică sau pentru a evita riscul unor greșeli, ci și pentru a ne pune de acord cu logica și cu realitatea lingvistică. În definitiv, a indica în absolut toate cazurile un singur etimon înseamnă a admite implicit că derivatul neologic a fost împrumutat ori creat de un singur ins și că de la acesta l-au luat toți ceilalți vorbitori — lucru imposibil de demonstrat (cel puțin în cazuri de felul celor citate mai sus). Deși inovația lingvistică este, într-adevăr, individuală, la originea ei, nu se poate nega faptul că, de foarte multe ori, subiectele vorbitoare inovează în mod independent unul de altul și că rezultatul final este același. Astfel, adjectivul **conspirativ**, care este necunoscut dicționarelor noastre mai vechi, a putut fi ușor creat în limba română, dacă ne gîndim că sufixul *-iv* a început de multă vreme să devină productiv [6]. Pe de altă parte, același cuvînt a mai putut fi împrumutat și din rusă, cum dovedește prezența lui în foarte multe lucrări traduse din această limbă [7]. După cum vedem, dubla proveniență (internă și externă) nu trebuie admisă în mod mecanic la orice derivat neologic, fiindcă atunci principiul pe care îl apărăm își pierde aproape orice valoare. Fiecare caz trebuie examinat cu foarte multă atenție și trebuie valorificate atestările existente atît în limba română, cît și în limba (sau limbile) din care cuvîntul putea fi împrumutat. În același timp, *t e m a* la care se poate adăuga un morfem derivativ (spre exemplu *conspira*) trebuie să existe în limbă ca unitate lexicală de-sine-stătătoare și să aibă chiar o anumită vechime și frecvență. Ultima condiție este valabilă nu numai pentru „primitivul"

---

[5] N. A. Ursu (în *op. cit.*, p. 300) înregistrează termenul **zoolog** cu varianta *zoologist*, iar la etimologie indică exclusiv fr. *zoologiste!*

[6] Pentru acest sufix și pentru variantele lui, vezi acad. Iorgu Iordan, SCL, nr. 2/1960, p. 179—188 și nr. 3/1963, p. 299—312 și Mioara Avram, SMFC (vol. IV, p. 87—111).

[7] Numai în volumul *Amintiri despre Lenin* de N. K. Krupskaia (București, Editura politică, 1960) *conspirativ* apare de vreo 30 de ori în diverse îmbinări sintactice, cum ar fi :. „întîlnire *conspirativă*" (p. 12), „metode *conspirative*" (p. 18), „corespondență *conspirativă*" (p. 23) și multe altele.

sau cuvîntul-bază de la care pornește derivarea (indiferent de natura ei), ci și pentru tiparul sau modelul prin analogie cu care se poate crea un derivat românesc, independent de corespondentul sau corespondentele lui din alte limbi.

4. Revenind la neologismele cuprinse în lista pe care am dat-o mai înainte, trebuie să spunem că, în dicționarele care le înregistrează, etimologia lor este rezolvată inexact ori, în cel mai fericit caz, unilateral. De multe ori acestea indică exclusiv etimonuri franțuzești, a căror existență este, cîteodată, foarte greu sau chiar imposibil de dovedit. În această situație se află : *balnéologue* (dat de DM și DN, însă inexistent în dicționarele limbii franceze), *conspiratif* (indicat ca etimon al rom. *conspirativ* în DM, deși franceza cunoaște numai pe *conspirant* și *conspirateur*), *dramatisme* (existent în DM și în DN, dar necunoscut dicționarelor franțuzești, englezești, nemțești etc., ci numai celor rusești), *sollicitant* (prezent tot în DM, deși franceza folosește, se pare, exclusiv pe *solliciteur*, singurul inserat și în dicționare) etc.

În alte cazuri, se admite fie că derivatul neologic este exclusiv o creație autohtonă, fie că este împrumutat dintr-o singură limbă. Astfel, **monopolist** este interpretat în DLR ca un derivat de la *monopol* + suf. *-ist*, în DN ca un împrumut din rusă, iar în DM ca un produs al influenței italiene (*<monopolista*) [8].

5. Pentru a arăta cît este de greu, uneori, să dovedim că un derivat este în mod cert împrumutat sau creat în limba română, vom discuta mai pe larg încă un neologism, care se folosește destul de mult în ultima vreme, dar care n-a pătruns încă în dicționare. E vorba de **gestică**, pe care îl înregistrează numai *Dicționarul enciclopedic român* (DER), cu sensul de „sistemul de gesturi folosite de un actor în interpretarea unui rol ori în recitarea unei opere poetice". Deși, la început, s-a folosit exclusiv în teatru, în ultima vreme a început să-și piardă caracterul de „termen de specialitate" și credem că ar trebui introdus în DLR sau în viitoarea ediție a *Dicționarului de neologisme*. De mai multe ori l-am auzit folosit la radio și la televiziune sau l-am întîlnit în scris, dar n-am notat întotdeauna sursa din care provine. De aceea, ne mulțumim, deocamdată, cu două atestări recente : „... deși poartă convențională mască a unor animale, sînt umanizate prin comportament, limbă, *gestică*" [9] ; „Cei care au voce nu prea știu să se miște pe scenă, unii au o *gestică* stereotipă..." [10].

Mai mult decît prin caracterul său recent, *gestică* ne-a reținut atenția în special ca formație, care nu există, se pare, decît în limba germană. În FREMDWÖRTERBUCH (p. 243) *Gestik* este înregistrat cu sensul de *totalitatea gesturilor expresive, îndeosebi ale brațelor și mîinilor* (= „Gesamtheit der Ausdrucksbewegungen, bes. der Arme u. Hände"). Coincidența formală și semantică dintre termenul românesc și cel german este izbitoare. De aceea, fie și cu rezervele de rigoare, vom admite că, în lumea teatrului, *gestică* a putut fi împrumutat din limba germană, nu din franceză (unde ne-a fost

[8] Dintre cele trei soluții etimologice, ultima ni se pare cu totul neconvingătoare.
[9] Vezi George Ivașcu, *Istoria literaturii române*, București, 1969, vol. I, p. 431.
[10] În „Săptămîna", nr. 3 din 25 decembrie 1970, p. 7, col. 2.

imposibil să găsim un substantiv *gestique*, folosit cu sensul rom. *gestică*). Judecînd după informaţiile pe care ni le furnizează dicţionarele, fr. *gestique* este exclusiv adjectiv şi se foloseşte cu sensul de „relativ la gesturi", cum rezultă din singurele lucrări în care l-am găsit [11]. Cînd se substantivează, adjectivele franţuzeşti formate cu sufixul *-ique* joacă rolul abstractelor în *-isme* (vezi Dubois, *op. cit.*, p. 51), pe cînd rom. *gestică*, „ansamblu de gesturi", are valoare de substantiv colectiv. Fără a nega posibilitatea unui împrumut din germană, admitem, totuşi, că *gestică* s-a mai putut forma şi în româneşte de la *gest* + *-ică*, sub influenţa unui termen care aparţine aceleiaşi sfere semantice şi care este *mimică*. Citäm numai cîteva exemple din care se vede cît este de uşor ca *gest(uri)* şi *mimică* să se întîlnească în acelaşi lanţ al gîndirii şi deci al exprimării : „*gesturile* şi *mimica* sînt de o elocvenţă suficientă" [12]; „(interlocutorul)... ia atitudine... numai prin *mimică* şi *gesturi*" [13]; „...în locul replicilor date prin *mimică* şi *gesturi*" (*ibidem*, p. 55) etc.

Dacă *gestică* s-a format în româneşte sub influenţa lui *mimică* (simţit ca un derivat de la *mim*), atunci el dovedeşte existenţa, în limba noastră actuală, a unui nou element formativ, omonim cu *-ică* (fem. suf. adjectival *-ic*). Valoarea lui este de sufix colectiv, prezent, de altfel, în unele împrumuturi neologice, de exemplu în *sinonimică* (<germ. *Synonymik*), folosit şi cu sensul de „totalitatea sinonimelor unei limbi".

6. În sprijinul existenţei unui sufix colectiv *-ică* precum şi al formării lui *gestică* în modul arătat mai sus ar mai putea fi invocată existenţa substantivului **faptică** „ansamblu de fapte", pe care nu l-am găsit în dicţionarele noastre, dar l-am înregistrat de cîteva ori în limba vorbită [14].

II. CONTRIBUŢII LA STUDIUL INFLUENŢEI FRANCEZE

1. O distincţie clară între ceea ce reprezintă exclusiv un produs al influenţei franceze şi ceea ce provine din alte limbi sau e format în româneşte nu este întotdeauna uşor de făcut. De multe ori, dicţionarele noastre exagerează, totuşi, influenţa franceză, punînd pe seama acesteia chiar unele împrumuturi care provin din alte limbi precum şi o serie de derivate create în mod evident în interiorul limbii române. Un exemplu clar în acest sens ni se pare a fi cuvîntul **simplitate**, despre care nu avem nici o îndoială că e format de la adjectivul *simplu* cu ajutorul sufixului *-itate* (extrem de productiv în limba română contemporană) [15]. Fără nici un motiv, autorii *Dicţionarului de neologisme* îl compară pe *simplitate* cu it. *semplicità*,

---

[11] Vezi QUILLET (tom. III, s. v.) şi Jean Dubois, *Étude sur la dérivation suffixale en Français moderne et contemporain*, Librairie Larousse, Paris, 1962, p. 50.

[12] Al. Vlahuţă (în CADE, s. v. *mimică*).

[13] *Îndreptar ortografic, ortoepic şi de punctuaţie*, Bucureşti, 1965, p. 49.

[14] Ultima dată l-am auzit folosit la televiziune într-o prezentare a filmului *Marty* (în seara zilei de 12 ian. 1972).

[15] Vezi, în acest sens, Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a „greşelilor"* (ed. a II-a), Bucureşti, 1948, p. 184—185 şi, mai recent, Magdalena Popescu-Marin, *Contribuţii la studiul derivării cu sufixele din seria -(t)ate*, în SMFC, vol. VI, p. 55—69. În acest studiu (bogat în fapte), *simplitate* nu este, totuşi, înregistrat.

iar în DM se merge și mai departe susținîndu-se că ne aflăm în fața unei formații după fr. *simplité*. De fapt acesta din urmă nu există, după toate probabilitățile, și nici nu prea vedem de ce ar fi nevoie de el, din moment ce franceza posedă (încă de la începutul secolului al XII-lea) pe *simplicité* <lat. *simplicitas* [16]. Se prea poate ca *simplité* să facă parte dintre etimonurile franțuzești inventate și să stea alături de *identificable* (în loc de *identifiable*), *motoriste* (creat pentru a explica rom. *motorist*), *portatif* (cu sensul pe care îl are în muzică și în locul căruia am găsit în franceză numai pe *portée*), *risquant* (în loc de *risqué* și *risquable*, singurele existente în această limbă) și multe altele, care ne întîmpină în special în *Dicționarul limbii române moderne* [17].

2. În foarte multe cazuri, cuvîntul francez care e pus la baza unui neologism românesc există, într-adevăr, însă el diferă total din punct de vedere semantic, ceea ce face ca etimologiile din această categorie să ni se pară și mai fanteziste. Acesta e cazul lui **picaj** „zbor de coborîre în linie verticală sau aproape verticală al unui avion", pentru care DM ne trimite la fr. *picage*, iar DN tot la un cuvînt franțuzesc, și anume la *piquage*. Ultimul este însă un derivat abstract de la *piquer* cu sensul de „a înțepa, a împunge, a trage la mașină". Ca abstract verbal, fr. *piquage* nu are nici o legătură directă cu zborul în picaj al unui avion sau al unui planor. Cît privește sensul fr. *picage*, acesta este și mai îndepărtat de al „omonimului" său românesc, judecînd după definiția pe care i-o dau dicționarele și care nu mai necesită comentarii : „maladie propre aux gallinacés captifs sous-alimentés, qui les porte à s'arracher les plumes entre eux" (ROBERT, s. v. ; cf. și LAROUSSE, s. v. *picage*). Rom. *picaj* îi corespunde, în franceză, (*vol*) *en piqué*, cum s-a mai remarcat de altfel [18]. ROBERT citează : *Un avion qui pique, qui descend en piqué*. Rom. (*zbor*) *în picaj* provine chiar de la fr. (vol) *en piqué* prin adăugarea sufixului *-aj*, așadar nu de la abstractul verbal *piquage*, care diferă ca sens, ci de la o formă a vb. *piquer* care mai înseamnă și „a cădea, a coborî brusc".

3. Nici **remiza** cu sensul de „a termina o partidă de șah la egalitate" nu poate proveni din fr. *remiser* (cum rezultă din DN), din cauză că sensurile acestuia sînt : „a pune la adăpost (în hambar)", „a gara un vehicul", „a închide pe cineva", „a retrograda" și multe altele care nu au nici o legătură cu jocul de șah [19]. După părerea noastră, verbul în discuție este un derivat

---

[16] Vezi BLOCH—WARTBURG și NOUV. DICT. ÉTYM. (s. v. *simple*).

[17] În treacăt fie spus, etimonurile inventate sau foarte dubioase sînt mult mai numeroase decît ne-am putea închipui și ele nu aparțin întotdeauna limbii franceze. La cele deja menționate s-ar mai putea adăuga it. *manopera*, lat. *ondulatio* (în loc de forma corectă *undulatio*), engl. *wattman*, fr. *sulf* și altele pe care le-am semnalat în *Probleme de etimologie* (p. 111—113) sau pe care le vom discuta cu alt prilej. Unele dintre aceste false etimonuri au fost preluate de N. A. Ursu, care îl compară, spre exemplu, pe *ondulație* nu numai cu fr. *ondulation*, ci și cu forma latină inexistentă *ondulatio*. Urmînd procedeul din DM, același autor pune la baza rom. *sulf* (pe lîngă lat. *sulfur* sau *sulphur*) și fr. *sulf*, care nu există decît ca element de compunere rar, utilizat paralel cu sinonimul lui de origine greacă : *thio-*. Pentru noțiunea denumită la noi prin cuvîntul *sulf* franceza a folosit și folosește exclusiv termenul *soufre*, moștenit din latină (< *sulphur*).

[18] Vezi Georgeta Ciompec, *Sufixul -aj*, în SMFC, vol. I, p. 61, unde se mai adaugă și corespondentul franțuzesc *tomber à pic*.

[19] Vezi ROBERT, QUILLET și mai ales SACHS—VILLATE (s. v.).

de la (a face) *remiză* și el se încadrează perfect într-o lungă serie de formații delocutive sau postlocuționale [20].

4. Deși are o situație cu totul specială, îl vom aminti aici și pe **șiș**, înregistrat în DN (ediția a II-a) cu sensul de „cuțit lung și subțire". Acesta nu provine din fr. *chiche*, cum se afirmă în lucrarea citată, deoarece aparentul etimon francez înseamnă „zgîrcit", „scump" etc. (ca adjectiv) și ... „năut", „neg" (ca substantiv, folosit în combinația frazeologică *pois chiche*). După cum se știe, *șiș* este un cuvînt de origine turcească și el nu are ce căuta într-un dicționar de neologisme.

5. Pentru a dovedi că influența franceză a fost de multe ori exagerată și denaturată, îl mai semnalăm și pe **omoform**, înregistrat numai în DN cu sensul de „care coincide ca pronunțare" (cu referire la unele forme izolate din cadrul unor părți de vorbire diferite). Ca etimon al acestui adjectiv este indicat fr. *homoforme*, pe care ne-a fost imposibil să-l găsim în vreun dicționar al limbii franceze sau în vreo lucrare de lingvistică scrisă în această limbă. Iată de ce îndrăznim să afirmăm că (cel puțin cu sensul care i se atribuie în DN) *homoforme* nu există. În schimb, sub forma lui de plural, singura atestată, cuvîntul apare în rusă (*омоформы*), unde denumește un tip cu totul special de omonime, cum ar fi *mpu* (numeral) și *mpu* (imperativul verbului *мереть*) [21].

6. Dacă în cazul lui *omoform* se atribuie influenței franceze ceea ce provine, de fapt, din limba rusă, în alte cazuri lucrurile se petrec exact invers. Afirmînd aceasta, avem în vedere mai multe neologisme, dar nu ne vom ocupa decît de **maximalism** și **maximalist**, care sînt strîns legate între ele. La etimologia acestor cuvinte s-a strecurat în DLR (tom. VI, fasc. a 3-a) o evidentă eroare, care a rămas necorectată, deși am semnalat-o la timp. E vorba de faptul că atît *maximalism* (considerat un sinonim ieșit din uz al lui „leninism"), cît și *maximalist* (cu sensul de „leninist") sînt deduse din rusă, unde există, într-adevăr, cuvintele *максимализм* și *максималист*, dar ele au cu totul alte sensuri decît termenii românești la care ne referim. S.I. Ojegov, care înregistrează în dicționarul său pe *максимализм*, îl definește prin „exagerare maximă, nejustificată de adevărata realitate, în oarecare cerințe și păreri" [22]. În afară de acest sens (singurul pe care îl cunoaște dicționarul citat), rus. *максимализм* mai este

[20] Pentru alte exemple, vezi Florica Dimitrescu, *Despre verbele „delocutive"*, în SCL, XII, 1961, nr. 3, p. 307–311.

[21] Vezi A. A. Reformatski, *Введение в языкознание* (ediția a II-a), Moscova, 1960, p. 61. De la K. A. Levkovskaia, *Лексикология немецкого языка*, Moscova, 1956, p. 152, unde apare, de asemenea, termenul *омоформы*, aflăm că acesta îi aparține lui V. V. Vinogradov. Așadar, nu poate fi vorba, în nici un caz, de un împrumut din franceză, ci din rusă (unde cuvîntul a fost creat). Tot în lingvistica sovietică, *omoformele* mai sînt numite și *omonime lexico-gramaticale* (vezi K. A. Levkovskaia, *op. cit.*, p. 151). Dintre lingviștii români, Mioara Avram le spune f a l s e *o m o n i m e* și le opune omonimelor propriu-zise, întrucît, în primul caz, e vorba pur și simplu de „forme identice din paradigmele unor părți de vorbire diferite" (SCL, nr. 3, 1958, p. 317).

[22] Vezi S. I. Ojegov, *Словарь русского языка*, Moscova, 1963, p. 327, col. 1 (în original): *Чрезмерная крайность в каких-н. требованиях, взглядах, не оправданная реальной действительностью")*

înregistrat și cu sensul de „curent terorist semianarhic de extremă stînga printre eseri" [23]. Dacă ne amintim că *eserii* (adică „socialiștii revoluționari") au fost combătuți chiar de către Lenin, atunci e și mai limpede că rom. *maximalism* (așa cum este el definit în DLR) nu poate fi considerat un împrumut din limba rusă. Afirmația este la fel de valabilă și pentru *maximalist*, care nu trebuie raportat la rus. *максималист*, din cauză că sensurile acestuia sînt : **1.** „persoană care dă dovadă în ceva de maximalism" și **2.** „membru al grupului semianarhic al eserilor" [24].

În legătură cu *maximalist* mai remarcăm că el este definit, în DLR, prin opoziție cu *minimalist*, despre care cu greu ne putem face o idee, din moment ce nu-l găsim inserat și definit în dicționar, cum ar fi fost de așteptat. În schimb, adresîndu-ne unor dicționare străine aflăm atît de existența lui *maximalist*, cît și de a lui *minimalist* în principalele limbi de cultură și civilizație europene și în primul rînd în franceză, unde există, de asemenea, și *maximalism* [25]. În această limbă, *maximaliste* a fost creat, în timpul revoluției din Octombrie 1917, cu intenția de a reda (fie și foarte aproximativ) rus. *большевик*, derivat de la *больше* „mai mare", mai mult" [26]. *Minimaliste*, care a apărut, se pare, ceva mai tîrziu, a fost menit să-i corespundă lui *меньшевик*, după cum *maximalisme* trebuia să „traducă" și el, tot foarte aproximativ, rus. *большевизм*. Dintre dicționarele românești, cel al lui August Scriban înregistrează atît pe *maximalism*, cît și pe *maximalist*, dar primul este lăsat fără etimologie, iar al doilea este greșit considerat un derivat, în limba română, de la *maximal*. În ceea ce ne privește, nu avem nici o îndoială că *maximalism*, *maximalist* și *minimalist* sînt, în limba noastră, niște împrumuturi și că ele ne-au venit în primul rînd (dacă nu chiar exclusiv) din franceză. În WEBSTER (ediția citată, p. 1396, col. 1), chiar engl. *maximalist* este considerat un împrumut din fr. *maximaliste* (format, la rîndul lui, prin derivare de la *maximal* + suf. *-iste*). Faptul că și în engleză *maximalist* este un împrumut ne face să credem că cel puțin acest termen a fost în mod sigur creat în franceză (unde datează din anul 1917) și de aici a fost împrumutat de alte limbi europene printre care și româna.

7. Un alt neologism care merită să fie discutat mai pe larg este **convoi**. Dintre lexicografii noștri, Tiktin se mulțumește să declare cuvîntul „neologism", fără a-i indica și etimologia (vezi TDRG, s. v.), Candrea și Scriban îl deduc, în dicționarele lor, din franceză (*<convoi*), iar DA și, mai recent, DM și DN îl consideră un împrumut din italiană (*<convoglio*). Încercînd să pună de acord și să completeze cele două soluții etimologice

---

[23] Vezi *Словарь русского языка*, Moscova, 1958, tom. II, p. 295 (în original : *Крайне левое полуанархическое террористическое течение среди эсеров*).

[24] Vezi dicționarele citate mai sus (s. v. *максималист*).

[25] Vezi, pentru franceză, *Grand Larousse encyclopédique*, QUILLET, ROBERT etc., iar pentru alte limbi : *Dizionario enciclopedico italiano* (s. v. *massimalismo, -ista*), *Diccionario enciclopedico compendiado*, Barcelona, 1958, *Webster's Third New International Dictionary of the English Language* (unabridged), 1967, (s. v.) etc.

[26] În *Larousse du XXe siècle*, tom. IV, p. 753, col. 1, *maximaliste* este astfel definit : „nom donné à ceux qui réclament le maximum des revendications du parti communiste russe". În *Nouveau petit Larousse*, Paris, 1968, p. 634. col. 2, *maximaliste* este considerat chiar un sinonim al lui *bolcheviste* și la fel este el socotit în multe alte dicționare străine.

amintite, Ciorănescu nu face, după părerea noastră, nimic altceva decît să complice, în mod inutil, etimologia atît de clară a acestui neologism: „Fr. *convoi*, con la pron. (unciacion) del it. *convoglio*, cf. rus. *konvoi*" [27]. Fără nici un fel de rezerve, proveniența italiană a cuvîntului a fost admisă, mai întîi, de către Sextil Pușcariu, pentru care „dacă în *convoi* rostim *oi*, precum scriem, e pentru că acest cuvînt (pe care-l simțim ca un derivat cu sufixul *-oi*) vine din italienește (*convoglio*)" [28]. E de mirare că Pușcariu n-a observat un lucru atît de evident, și anume că, dacă ar fi fost împrumutat din italiană, cuvîntul în discuție ar fi trebuit să sune * *convoliu* (cf. și it. *portafoglio* devenit *portofoliu*). Pe de altă parte, surprinde neobservarea unui lucru cel puțin tot atît de evident, și anume că fr. *convoi*, împrumutat pe cale scrisă, nu putea deveni, în românește, decît *convoi* (cu toate literele citite). În aceeași situație cu *convoi* sînt zeci de alte neologisme românești a căror formă (actuală) reproduce *g r a f i a*, nu pronunțarea lor din franceză sau, mai rar, din italiană, germană, engleză etc. Cf.: *bacalaureat*, *centimă*, *mercerie*, *pivot*, *sergent* etc. (tot din franceză) sau *crescendo*, *fascism*, *fascist* etc. (din italiană), *spion*, *spital* etc. (din germană), *half*, *bungalov* (în DN, s. v.) din engleză și multe altele, asupra cărora nu e cazul să insistăm. Chiar admițînd că l-am împrumutat pe *convoi* și pe cale orală, încă nu se poate nega că imaginea grafică a cuvîntului a fost hotărîtoare pentru forma pe care el a căpătat-o în limba română. Și aceasta fiindcă ceea ce în franceză se pronunță [kõvwa] era foarte greu (dacă nu chiar imposibil) de adaptat în românește sau (mai exact spus) de încadrat într-o clasă morfologică preexistentă. Nici o îndoială că aceleași greutăți de adaptare au contribuit, măcar în parte, ca fr. *convoi* să se impună și în alte limbi tot sub forma lui grafică (ex. span. *convoi*, eng. *convoy*, rus. *конвой* etc.) [29].

8. În continuare ne propunem să demonstrăm că tot din limba franceză am mai împrumutat pe **pifă** (cu sensul de „infanterie") și pe **pifan**, care face impresia unui derivat cu suf. *-an* de la cel dintîi și al cărui sens este de „infanterist". Etimologia acestor două cuvinte a mai fost de cîteva ori discutată, însă nu a fost și rezolvată. Valentin Gr. Chelaru este, se pare, cel dintîi care le-a semnalat și a încercat să le dea o explicație etimologică, în BPH, IV (1937). Afirmația că „*pifă* și *pifan* sînt creații onomatopeice care imită răsuflarea obosită a drumețului" (p. 124) ni se pare lipsită de orice temei științific. Ea a și fost, de altfel, respinsă de acad. Iorgu Iordan, în același număr al revistei citate (vezi în special p. 187—188). Pentru explicarea lui *pifán* s-a mai recurs la span. și portug. *pífano*, care diferă, totuși, ca sens de cuvîntul românesc [30]. În afară de aceasta, presupunînd că *pifan* este împrumutat prin intermediul limbii franceze (unde nu l-am găsit sub această formă) ar trebui să admitem implicit că *pifă* este creat, în românește, prin derivare regresivă, ceea ce nu e posibil, printre

---

[27] Vezi Alejandro Cioranescu, *Diccionario Etimologico Rumano*, Biblioteca Filologica. La Laguna, 1958—1961 (nr. 2369).

[28] Vezi Sextil Pușcariu, *Limba română* (vol. I), București, 1940, p. 399.

[29] În franceză, unde a apărut, mai întîi, cuvîntul este un postverbal din *convoyer* (< lat. *conviare*, un derivat de la *via* „drum", „cale").

[30] Această explicație îi aparține academicianului Iorgu Iordan. Vezi *Note de lexicologie românească*, în SCL, XX, 1969, nr. 3, p. 333.

altele și din cauză că acest din urmă cuvînt nu pare, în nici un caz, mai recent decît cel dintîi. Dintre lexicografi, Scriban este singurul care îl înregistrează pe *pifă*, considerîndu-l o formație românească din sinonimul *pihotă* (vezi *Dicționarul limbii românești*, p. 978). Faptul că autorul citat nu l-a introdus în dicționarul său și pe *pifan* ar fi un indiciu că acest cuvînt a apărut, în limba noastră, mai tîrziu decît *pifă* sau — în cel mai bun caz — odată cu cel din urmă. Din păcate, atestările de care dispunem (și pentru care vezi DLR, s. v.) nu sînt prea semnificative din acest punct de vedere. Cît privește explicația cu totul forțată (și pe deasupra neargumentată) pe care Scriban o dă lui *pifă*, ea se elimină de la sine, dacă admitem că la baza cuvîntului românesc în discuție stă fr. *biffe*, întrebuințat în limba populară chiar cu sensul de „infanterie" (vezi LAROUSSE, QUILLET, ROBERT și SACHS -VILLATE (s. v.). Prin admiterea lui *biffe* ca etimon imediat al lui *pifă* criteriul semantic este în întregime satisfăcut. Fiind un substantiv de genul feminin, terminat în *e* final mut, fr. *biffe* trebuia să devină, în românește, **bifă* (ca și *bourse* > *bursă*, *étape* > *etapă* ș. a. m. d.).

Forma *bifă* nu este atestată, însă putem să presupunem că ea a existat, la început, în vorbirea militarilor de altădată, pentru care era relativ simplu să împrumute acest termen din limba franceză. După cum se știe, tot lor le mai datorăm și alte cuvinte sau expresii franțuzești, care au avut inițial caracter argotic, iar apoi au pătruns în limbajul familiar (de exemplu *a trage chiulul*)[31]. Faptul că, la noi, *pifă* nu s-a folosit niciodată oficial ne îndreptățește să credem că, la început, el a avut un caracter cvasiargotic și, prin urmare, o circulație limitată. Atîta timp cît cuvîntul a circulat în cercuri restrînse, el a putut păstra forma etimologică *bifă*. Pe măsură ce s-a răspîndit, pătrunzînd și în vorbirea celor care nu-i cunoșteau originea, *bifă* s-a transformat în *pifă*, iar noua variantă a devenit singura cunoscută și utilizată (de obicei glumeț) în mediul militar de odinioară sau în afara lui [32]. În ceea ce privește schimbarea lui *b* în *p* ea ar putea fi explicată, la rigoare, prin jocul foarte frecvent (atît în limba română, cît și în alte limbi) dintre cele două consoane oclusive bilabiale, care se pot ușor confunda una cu alta, tocmai pentru că nu diferă decît printr-o singură trăsătură distinctivă (cf.: *barhet* > *parhet*, *baclava* > *paclava* sau invers: *petunie* > *betunie*, *pelerină* > *belerină* și multe altele, pe care le discutăm sau numai le citățm în lucrarea noastră *Probleme de etimologie*, p. 329—333).

Mult mai verosimilă decît această explicație ni se pare a fi aceea prin care vom admite o influență din partea vechiului sinonim *pihotă* (cu varianta *piotă*). Acest termen de origine ruso-ucraineană a fost, cîndva, mult întrebuințat la noi și nu încape îndoială că el a continuat să se folosească chiar după apariția, în limbă, a neologismului *infanterie*. O dovadă în sprijinul afirmației făcute sînt cele peste 20 de atestări existente în dicționarele noastre (vezi în special DLR și DL, s. v.), dintre care cîteva arată că, la începutul acestui secol, și chiar mai tîrziu, *pi(h)otă* era încă viu în conștiința multor subiecte vorbitoare [33]. Aceasta fiind situația, o

[31] Pentru care vezi E. Lange-Kowal, în „Grai și suflet", vol. VII (1937), p. 297—298.

[32] Penru o atestare, vezi Eugen Barbu, *Prînzul de duminică*, București, EPL, 1962, p. 237.

[33] Același lucru rezultă și mai limpede din informațiile primite, în vara trecută, de la cîțiva bătrîni care locuiesc, astăzi, în mediul rural (regiunile Craiova și București) și care nu cunosc decît forma *piotă*, singura atestată și în DL (s. v. *pihotă*).

contaminație a celor două sinonime (**bifă* și *pi(h)otă*) ni se pare un lucru cît se poate de firesc. În procesul încrucișării, primul cuvînt a împrumutat de la al doilea un singur fonem, și anume consoana *p*, ceea ce a dus la apariția lui *pifă* în loc de *bifă*. Cazurile de contaminație prin atracție sinonimică sînt foarte numeroase în toate limbile și nu e nevoie să insistăm asupra unui fenomen care e foarte cunoscut. Ceea ce vom cita mai jos sînt numai cîteva exemple de forme hibride, interesante prin aceea că au rezultat din fuziunea a două sinonime, dintre care unul a contribuit la crearea noului element cu un singur fonem, și anume cel inițial: *azvîrli*<*arunca* + *zvîrli* (explicat astfel în DA, s. v.), *aprofunzime* < *adîncime* + *profunzime*, *agor* <*agru* + + *ogor*, *bologani* < *bani* + *gologani* (LR, XIV, 1965, nr. 6, p. 660) etc. Tot așa, din încrucișarea lui *bifă* cu *piotă* a putut rezulta *pifă*, într-un moment cînd cele două forme coexistau în limbă [34].

9. Dacă la baza lui *pifă*, stă, într-adevăr, *biffe*, atunci pare cît se poate de normal ca **pifan** să fie un reflex, în limba română, al fr. *biffin* „infanterist". După cum vedem, și de data aceasta termenul românesc și cel franțuzesc concordă perfect numai din punct de vedere semantic, fiindcă, formal, ultimul (împrumutat pe cale orală) trebuia să devină **bifén*. Prezența lui *p* în loc de *b* nu pune probleme, deoarece, odată apărut *pifă*, acesta l-a putut ușor influența pe *bifen*, simțit, ca un derivat de la cel dintîi. Cît privește finalul cuvîntului, el este, de asemenea, ușor de explicat ca un produs al influenței analogice pe care au exercitat-o numeroasele derivate românești cu sufixul *-an*. Această influență s-a putut produce cu atît mai ușor cu cît termenul de care ne ocupăm a fost dintru început folosit și simțit ca ironic și peiorativ [35].

III. ÎMPRUMUTURI NEOLOGICE DE ORIGINE GERMANĂ

1. În cadrul acestui capitol ne vom ocupa mai întîi de adjectivul **eteric**, a cărui etimologie nu este deloc clară, judecînd după explicațiile (mai mult sau mai puțin diferite) care i s-au dat pînă în prezent. Dintre dicționarele în care apare inserat, numai CADE îl consideră un derivat românesc de la *eter* + suf. *-ic*, deși o indicație etimologică (chiar sub această formă) nu există în dicționarul citat. *Eter* este, însă, prezent în definiția

---

[34] La propunerea noastră, etomologia pe care am dat-o aici lui *pifă* a fost acceptată în *Dicționarul limbii române* în curs de apariție.

[35] În eventualitatea că, inițial, s-a folosit la noi exclusiv *pifă* (cum înclinăm să credem), atunci nu este exclus ca *pifan* să fi fost creat în limba română, însă special pentru a reda, fie și aproximativ, corespondentul său francez, care este *biffin*. Indiferent de soluția pe care o acceptăm, un lucru ni se pare cert, și anume că apariția rom. *pifan* nu este străină de existența lui *biffin* în limba franceză. Un derivat românesc sigur și independent de vreun model străin este **pifist**, înregistrat în dicționarul lui Scriban cu sensul de „piotaș" (adică *infanterist*). Faptul că Scriban îl înregistrează pe *pifist* (format de la *pifă* + suf. *-ist*), dar nu-l cunoaște și pe *pifan* ar fi încă o dovadă că acesta din urmă este mai nou, în limbă, decît *pifă*. Pe de altă parte, acad. Iorgu Iordan îl discută, după cum am văzut, numai pe *pifan* despre care ne spune că „circula în argoul militar al bacalaureaților și al teteriștilor de pe vremuri" (vezi SCL, nr. 3/ 1969, p. 333). Chiar dacă a apărut mai tîrziu, *pifan* a putut, totuși, să devină mai frecvent și deci mai cunoscut decît *pifă*, pentru simplul motiv că ocaziile de a-l folosi pe cel dintîi erau, prin forța lucrurilor, mult mai numeroase.

lui *eteric* și e scris cu litere rărite, tocmai pentru a se arăta că cel din urmă derivă de la cel dintîi [36]. Spre deosebire de Candrea, DM vede în *eteric* o formație „după germ. „*ätherisch*", în timp ce DN (ambele ediții) îl compară, numai, cu adjectivul german amintit, ceea ce înseamnă cam același lucru. Fără a exclude împrumutul din germană, N. A. Ursu recurge, pentru explicarea lui *eteric*, în primul rînd la fr. *éthérique* [37], pe care nu l-am găsit în dicționarele limbii franceze, dar el există, probabil, în lucrările de specialitate ca o formație rară și, eventual, recentă. Spre deosebire de *éthérique*, sinonimul lui *éthéré* este înregistrat în toate dicționarele limbii franceze pe care le-am consultat și el datează încă din secolul al XV-lea [38]. Pe de altă parte, *éthéré* este prezent într-o serie întreagă de combinații sintactice, mai mult ori mai puțin sudate, în care nu apare niciodată *éthérique* (judecînd, cel puțin, după informațiile pe care le datorăm dicționarelor): „*corps éthéré*", „*espace éthéré*"; „*sentiments éthérés*", *substance ethéré*", „*créature éthérée*" (fig.) etc. [39]. Dacă la cele spuse pînă aici mai adăugăm faptul că *eteric* e atestat pentru prima dată într-un text tradus din germană [40], ni se pare clar că explicarea lui prin franceză nu poate fi admisă nici chiar în subsidiar. Atestările de care dispunem, în prezent, și situația cu totul precară a fr. *éthérique* sînt dovezi serioase că, cel puțin inițial, *eteric* ne-a venit exclusiv din limba germană. Ca și în alte cazuri (pentru care vezi lucrarea noastră *Probleme de etimologie*, p. 126) [41], sufixul german *-isch* a fost redat, în românește, prin *-ic*, așa că nici din punct de vedere formal nimic nu se opune etimologiei admise mai sus. Noi despuieri de texte ar putea, totuși, dovedi că *eteric* a fost luat mai tîrziu și din franceză sau din italiană (unde există *eterico*, alături de *etereo*). În acest caz, am fi obligați să admitem cel mult că limbile citate au *consolidat* poziția adjectivului de care ne ocupăm, provenit, la început, numai din germană.

Cît privește etimologia dată lui *eteric* de către Candrea, socotim că ea ar fi foarte greu de argumentat, de vreme ce sufixul *-ic* n-a devenit cu adevărat productiv decît în limba română contemporană. Acad. Iorgu Iordan, care a studiat acest morfem derivativ, susține, pe bună dreptate, că „*-ic* este un sufix productiv în accepția strictă a termenului" [42], dar aproape toate exemplele date în studiul citat și în *Limba română actuală* (ed. a II-a. p. 175) sînt din ultimele trei decenii [43]. Spre deosebire de alte

---

[36] În *Prefața* dicționarului său (p. XIII), Candrea precizează că „originea unui cuvînt derivat din altul românesc e indicată sau între paranteze pătrate, d. ex. [*fală*], sau în corpul articolului prin cuvîntul de origine scris cu litere *rărite*. Or, *eteric* e definit: „care e de natura *eterului* celor vechi".

[37] Vezi *Formarea terminologiei științifice românești*, p. 200 (col. 2).

[38] Vezi BLOCH—WARTBURG, ROBERT și NOUV. DICT. ÉTYM. (s. v. *éther* sau *éthéré*).

[39] Vezi QUILLET, ROBERT, LAROUSSE etc. (s. v. *éthéré*).

[40] E vorba de *Macroviotica sau regule pentru păstrarea sănătății și prelungirea vieței*. Alcătuită în limba ghermană de I. F. Sobernheim, iar pe cea românească tradusă de Ioan T. Albineț, Iași, 1383. Următoarea atestare (chiar în opera citată a lui N. A. Ursu) este din 1846 și ea apare într-o lucrare a lui P. Vasici-Ungurean, care, era, de asemenea, cunoscător al limbii germane, fiindcă a tradus el însuși, la Brașov (1844—1845), *Macroviotica* lui Ch. W. Hufeland.

[41] Cf. și cele spuse mai departe despre *pitagoreic* etc.

[42] Vezi acad. Iorgu Iordan, *Unele aspecte ale formării cuvintelor în limba română actuală*, în SCL, XV, 1964, nr. 4, p. 15.

[43] În afară de aceasta, unele au corespondente în alte limbi și (după cum subliniază chiar acad. Iorgu Iordan), în astfel de cazuri este realmente greu să știm dacă avem de-a face cu împrumuturi sau cu formații interne ale limbii române.

fapte similare, *eteric* datează încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea (mai precis din anul 1838), deci dintr-o perioadă cînd nu se poate vorbi despre o productivitate a sufixului *-ic*. Iată de ce nu împărtăşim nici ideea că *eteric* ar fi format în limba română şi rămînem la convingerea că el este pur şi simplu un produs al influenţei germane, asemenea multor derivate neologice care conţin sufixul **-ic**.

2. În continuare îl vom discuta pe **pitagoreic**, care nu poate fi, în nici un caz, o formaţie „după fr. *pythagorique*" (cum se afirmă în DM, s. v.), deoarece acesta a dat în româneşte *pitagoric* [44]. Dîndu-şi seama că indicaţia etimologică din DM nu este corectă, autorii *Dicţionarului de neologisme* au încercat să rezolve problema comparîndu-l pe *pitagoreic* cu it. *pitagoreo* şi cu lat. *pytagoreus*. O astfel de indicaţie etimologică nu este însă mai bună decît cea din DM, deoarece finalul adjectivului rămîne, în continuare, neexplicat. După părerea noastră, rom. *pitagoreic* nu se poate explica, fără dificultăţi, decît prin germ. *pythagoreisch*. Fiind vorba de un termen filozofic, nimeni nu va fi, probabil, surprins că el a putut fi împrumutat din limba germană, care ne-a mai furnizat şi alţi termeni din domeniul filozofiei.

Pe de altă parte, dacă, aşa cum am mai spus, sufixul german *-isch* a fost redat în româneşte prin *-ic* (cf. *aprioriscb* > *aprioric*, *illusorisch* > *iluzoric* etc.), atunci şi varianta *-eisch* nu putea deveni decît *-eic*. Pe acelaşi plan cu *pitagoreic* mai stau **epicureic** (<germ. *epikureisch*) şi **elizeic** (sinonim cu *elizeu*<germ. *elysäisch*). Celui dintîi îi corespunde în franceză *épicurien*, în latină *epicureus*, în greacă ἐπικούρειος, în italiană *epicureo* ş. a. m. d. După cum se vede, procedînd prin eliminări succesive, nu putem ajunge decît la concluzia că şi *epicureic* este tot un produs al influenţei germane.

Cît priveşte pe **elizeic** (scris *eliseic*) acesta nu este atestat decît la S. Fl. Marian, *Înmormîntarea la români*, 1892, p. 447 : „*Cîmpiile eliseice* ale grecilor şi romanilor" (în DA ms). Folosirea lui *elizeic* de către un cărturar bucovinean este un argument în plus în sprijinul etimologiei pe care am dat-o mai sus şi care diferă de cea existentă în DA ms., unde cuvîntul e interpretat ca o formaţie românească de la *elizeu* + suf. *-ic*.

3. După părerea noastră, tot prin germană ar trebui să-l explicăm şi pe **plebeic**, care apare de mai multe ori la Titu Maiorescu (cf. : „adunări ale asociaţiunii *plebeice*" sau „burghezimea *plebeică* cu proprietate de pămînt cîştigă preponderenţa") [45]. În cazul acestui adjectiv (neinserat nici chiar în DA ms.) am putea admite că e vorba de o formaţie românească de la *plebe*, dar am văzut că, în secolul trecut, nu se poate vorbi despre o productivitate propriu-zisă a sufixului *-ic*. Pe de altă parte, întrebuinţarea cuvîntului de către Maiorescu (profund influenţat de limba şi cultura germană) este o dovadă în plus că la baza rom. *plebeic* stă germ. *plebejisch*, adaptat şi el asemenea celorlalte adjective de care ne-am ocupat în acest capitol.

---

[44] Pentru acest sinonim al lui *pitagoreic* există atestări în DA ms. Tot din franceză l-am mai primit pe *pitagorician* (< *pythagoricien*), dar şi aici etimologia e clară.

[45] Vezi T. Maiorescu, *Critice*, vol. III, p. 118. Pentru alte atestări vezi p. 121.

4. Un alt neologism pe care îl punem pe seama influenței germane este **prozaist**, folosit, cîndva, de același autor : „Unii caută a întrece pe ceilalți în atribute lingușitoare și în literatura română nu se află decît poeți și *prosaiști* admirabili..." (*Critice*, vol. I, p. 210). Mult mai probabil decît o formație românească de la *proză* + suf. *-ist*, acest derivat este împrumutat din germană (<*Prosaist*), ceea ce, la Maiorescu, pare cît se poate de firesc.

5. Ultimul împrumut neologic pe care îl mai discutăm este **placat** (cu pl. *placate*), înregistrat mai întîi în DL, unde e definit : (Rar) „placardă, anunț, afiș". În același dicționar cuvîntul este atestat la M. Kogălniceanu (cu pl. *placaturi*) și la Camil Petrescu (T. II, 407). Din DM și, mai clar, din DN rezultă că *placat* este participiul substantivat al verbului *placa*, ceea ce ni se pare o imposibilitate. De fapt cuvîntul este împrumutat din germană, unde există *Plakat* cu exact aceleași sensuri pe care le are corespondentul lui românesc. Faptul că prima atestare provine de la Kogălniceanu (familiarizat cu limba și cultura germană) este un motiv în plus să considerăm că etimonul imediat al rom. *placat* este, neîndoielnic, cel pe care l-am indicat mai sus [46].

[46] Deși etimologia îndepărtată ne interesează mai puțin, în discuția de față, menționăm, totuși, că germ. *Plakat* (cu varianta lui veche *Plakkat*) provine din fr. *placard*, derivat de la verbul *plaquer* și atestat în secolul al XV-lea sub forma *plakart* (vezi ROBERT și NOUV. DICT. ÉTYM., s. v.). În limba română, cele două sinonime *placat* și *placardă* se reduc, în ultimă analiză, la același etimon mai îndepărtat sau, altfel spus, sînt dublete etimologice. Pentru originea și interesanta evoluție semantică a germ. *Plakat*, vezi Friedrich Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, Berlin, 1957 (s. v.) și *Der grosse Duden. Herkunfts Wörterbuch. Die Etymologie der deutschen Sprache*, Mannheim, 1963, vol. 7, p. 514. Pe *placat* l-am mai găsit și în rusește, unde este împrumutat tot din germană, nu din latină, cum se afirmă în unele dicționare ale limbii ruse (s. v. *плакат*). Deși concordă atît formal, cît și semantic cu *placat*, termenul rusesc n-ar putea fi indicat ca etimon al cuvîntului românesc decît cel mult în subsidiar.

NOTE ETIMOLOGICE

DE

ANDREI AVRAM

Toate cuvintele discutate în notele de mai jos figurează în DLR, tomul VII, partea a 2-a, litera *O*, Bucureşti, 1969, şi poartă menţiunea „etimologia necunoscută".

Oagănă. Apare, prin sud-vestul Munteniei, în sintagma *oală oagănă* „oală goală". Forma de masculin a adjectivului (absentă din DLR) a fost înregistrată, şi ea, în aceeaşi regiune, de Gh. I. Neagu, *Lexic regional.* 2, Bucureşti, 1967, p. 70 : *oagăn* „gol, pustiu" (cu exemplele : *tufan oagăn* „tufan putrezit la mijloc", *lemn oagăn* „lemn scorburos, numai cu coaja" ; forma de feminin figurează în exemplul *casă oagănă* „casă fără lucruri în ea, fără geamuri, numai cu pereţii"). După părerea noastră, cuvîntul provine din scr. *вàган* „1. ein Getreidemaß, Scheffel, Metzen ; 2. eine hölzerne Schüssel" (Svetomir Ristić i Jovan Kangrga, *Речник српскохрватског и немачког језика.* Други део. *Српскохрватско-немачки*, Belgrad, 1928. În fonetismul cuvîntului românesc se reflectă caracterul bilabial al sunetului iniţial din scr. *вàган* ; pronunţarea ca [u̯] a consoanei scrise *B* (respectiv, în alfabetul latin, *v*) este o particularitate întîlnită în diverse idiomuri slave, inclusiv în graiurile sîrbeşti de pe teritoriul ţării noastre (vezi Emil Petrovici, *Graiul caraşovenilor. Studiu de dialectologie slavă meridională*, Bucureşti, 1935, p. 106) ; cf. şi rom. *oataf* = *vătaf* (D. Udrescu, *Glosar regional Argeş*, Bucureşti, 1967, s. v.), într-o regiune nu prea îndepărtată de cea în care circulă *oagăn*, *oagănă*.

Admitem că ideea de „cavitate, gol", prezentă, oarecum, şi în sensurile „măsură pentru cereale" şi „strachină" ale etimonului, a putut deveni dominantă în conţinutul semantic al rom. *oagăn* bazîndu-ne pe constatarea că sensurile „strachină" şi „cavitate" coexistă în *găvan*, care, după DA, „pare a fi înrudit cu bulg., sîrb. *vagan*". Cf. şi derivatul *dezvăgăna* (*dezvăgăni*) „a se lăbărţa, a se descheia la haine într-un mod neglijent şi necuviincios (în timpul mesei)", înregistrat în judeţul Timiş şi explicat de Dorin Uriţescu, LR, XX, 1971, 3, p. 292, prin cuvîntul sîrbo-croat citat. Deşi bg. *ваган* „блюдо, миска" (S. B. Bernštejn, *Болгарско-русский словарь*,

Moscova, 1953) nu poate fi cu totul exclus din discuție, credem că *oagăn* vine din scr. *вàган*, cu accentul pe silaba inițială (bg. [vagán] sau [ụagán] ar fi devenit **văgan* sau **ogan*; prima dintre aceste forme are șanse de a fi existat, căci metateza prin care s-a ajuns la *găvan* a putut să se producă la o dată posterioară pătrunderii cuvîntului în limba română).

Odădi. Cuvîntul circulă prin regiunea Năsăudului și înseamnă „(despre iarbă sau despre mlădițe) a crește din nou, a se reface". Ne găsim în prezența unui împrumut dintr-o fază mai veche (anterioară transformării în [i] a lui [o] în silabă închisă) a ucr. *віддамъ*, corespunzător rus. *отдамъ* „a da înapoi, a restitui". Din aspectul fonetic al cuvîntului românesc rezultă că s-a plecat de la formele de plural ale verbului (cf. rus. *отдадим*, *отдадите*, *отдадут*).

Odomoc. A fost înregistrat în Talpa Ogrăzile — Roșiori de Vede și înseamnă „ (om) care are un mers caracteristic : azvîrle din picioare cînd merge" (se reproduce glosarea din COMAN, GL.). Provine din bg. *ходом* „au pas" (L. Stéphanova & al., *Dictionnaire bulgare-français*, Sofia, 1964, s. v.; vezi, în același loc, și expresia *напред, ходом марш!* „en avant, marche !"). Cf. *hodîcîi* „a șchiopăta", care, după DA, „pare a sta în legătură cu slav. *chodъ* mers, umblet". Căderea lui [h] inițial este un fenomen frecvent în graiurile românești, iar adăugarea lui *-oc* se explică prin influența numeroaselor derivate cu acest sufix, dintre care foarte multe au, ca și *odomoc*, un caracter expresiv.

Ofîrli. Cuvîntul, învechit și regional, înseamnă „a dojeni aspru (pe cineva), a ocărî ; a insulta, a batjocori". Prezența în structura lui a unui grup de sunete considerat expresiv a făcut posibilă explicația conform căreia *ofîrli* este de origine onomatopeică (Iorgu Iordan, BIFR, I, 1934, p. 154) pe care DLR o menționează, dar nu o acceptă, așa încît cuvîntul rămîne cu „etimologia necunoscută". Un argument împotriva originii onomatopeice a verbului în discuție ne este oferit de constatarea că, alături de *ofîrli*, DLR înregistrează o variantă *orfăli*, care este mult mai puțin expresivă decît cea reținută ca titlu de articol și mai greu de derivat dintr-o onomatopee.

Amîndouă variantele pot fi explicate satisfăcător, din punctul de vedere al formei, dacă plecăm de la un verb slav **otŭvrŭliti*, reconstruit pe baza formelor bulgărești *отвръля* și *отхвръля* (Najden Gerov, *Речник на българскы език ... Часть третя. Л-О*, Plovdiv, 1899, s. v. *отвръгам*), respectiv, *отхвърля* (L. Stéphanova & al., *op. cit.*; printre echivalentele franțuzești ale cuvîntului figurează „repousser, rejeter, se refuser à, nier") ; cf. și scr. *òтфрљити* „wegschmeissen", la Svetomir Ristić i Jovan Kangrga, *op. cit.* De la „a respinge, a nega" nu este o distanță prea mare pînă la „a dojeni, a ocărî" (în toate aceste sensuri este inclusă ideea de „dezaprobare"), iar sensurile „a insulta, a batjocori" s-au putut dezvolta din „a ocărî".

Considerăm că *ofîrli* este un împrumut vechi (și nu unul recent, din bulgara modernă) întemeindu-ne pe faptul că el este cunoscut și în Maramureș, cu sensurile „a batjocori, a ofensa" (M. Tomoioagă, LR, X, 1961, 6, p. 569 ; izvoarele menționate în DLR sînt cîteva dicționare mai vechi și I. GOLESCU, C.).

Varianta *ofîrli* prezintă tratamentul aşteptat al lichidei silabice. Poate fi însă explicată uşor şi varianta *orfăli*, prin intermediul unei forme **ofrăli*, cu vocala neutră după [r] şi, ca atare, rămasă semideschisă, spre deosebire de ceea ce s-a întîmplat în **ofărli* (vezi, în RRL, IX, 1964, 4, p. 431—436, observaţiile noastre cu privire la factorii care favorizează trecerea lui [ă] la [î]); cf. perechea asemănătoare de variante cu [îr] şi cu [ră] ale aceluiaşi cuvînt, *pîrşcău* şi *prăşcău*, pe care am citat-o şi am comentat-o în SCL, XV, 1964, 3, p. 291, nota 127).

Pentru varianta *oferli*, vezi cele arătate mai jos, s. v. *orfele*.

Ogrişteană. Sensul menţionat, în DLR, sub *1*, „nume dat oilor care au în jurul ochilor un cerc galben" este cunoscut în Banat, iar cel de sub *2*, „filimică (*Calendula officinalis*)", în Banat şi în sudul Transilvaniei. Fără îndoială, acest din urmă sens este primitiv; culoarea florii — printre sinonimele lui *filimică* se numără *gălbenea* şi *ochi-galbeni* (vezi Al. Borza, *Dicţionar etnobotanic...*, [Bucureşti], 1968, p. 37) — explică folosirea lui *ogrişteană* pentru a denumi o oaie cu un cerc galben în jurul ochilor.

Cuvîntul care ne interesează aici poate fi pus în legătură cu scr. *ogrštica* „*Brassica napus oleifera*" (RJAZU, s. v.), aşadar tot un nume de plantă cu flori galbene (cum sînt florile tuturor plantelor din genul *Brassica* al familiei *Cruciferae*; vezi I. Prodan, Al. Buia, *Flora mică ilustrată a României*. Ediţia a V-a, Bucureşti, 1966, p. 210—211); *ogrişteană* s-ar explica deci, în ce priveşte forma, prin substituirea lui *-iţă* din *ogrişiţă* — segment interpretat ca sufix — cu *-eană*.

Mai apropiat, ca formă, de *ogrişteană* este scr. *Ogršćana*. Ce e drept, cuvîntul acesta figurează în RJAZU numai ca nume propriu şi însoţit de precizarea că nu este atestat decît într-un descîntec: „Molim se vama, Smiļano, Ogršćano, Kalino, Magdaleno, da mu oprostite i lek da mu date" („Mă rog vouă,..., să-l iertaţi şi leac să-i daţi"), dar faptul că în textul descîntecului apare şi un alt nume de plantă (*kalina*, respectiv, *Kalina*), precum şi un cuvînt (*Smiļana*) asemănător cu un nume de plantă (*smiļ*; vezi, pentru toate, RJAZU) ne dă dreptul să presupunem că numelui propriu *Ogršćana* îi corespunde, în sîrbo-croată, un nume de plantă identic ca formă (probabil, sinonim cu *ogrštica*); în acest caz, *ogršćana* ar explica pe *ogrişteană* mai bine decît o poate face *ogrštica*. Nedispunînd însă de o confirmare a acestei ipoteze, preferăm, totuşi, explicaţia formulată în alineatul precedent.

Oieşea. Înseamnă „urzică-mică (*Urtica urens*)" (în DLR s-a tipărit, greşit, *ureus*). Printr-un fenomen asemănător cu cel discutat s. v. *ogrişteană* (substituirea unui segment interpretat ca sufix), cuvîntul provine dintr-o variantă **oieşniţă* a lui *voieş(t)niţă*, înregistrat, tot ca nume de plantă — „un fel de mintă" — în *Dicţionaru* lui A. Scriban, cu trimiterea „cf. bg. *voštenica*" (la Al. Borza, *op. cit.*, p. 110, găsim pe *voieştniţă*, cu diverse variante, ca nume al mai multor specii de *Mentha*). Este de presupus că *o-* redă fonetismul [u̯o] sau [ᵘo], cu o semivocală iniţială care se explică, întocmai ca în *oagănă*, prin pronunţarea ca bilabială a consoanei iniţiale din cuvîntul bulgăresc (*voštenica* > [voi̯eş(t)niţă] sau [u̯oi̯eş(t)niţă] prin metateză; ajuns în poziţie postvocalică, [e] a devenit [i̯e], în mod normal).

La L. Stéphanova & al., *op. cit.*, *воценица* este tradus numai „cierge, bougie en cire", dar, chiar dacă cuvîntul bulgăresc nu este folosit şi ca nume de plantă, evoluţia semantică ale cărei rezultate apar în rom. *voieş(t)niţă* şi *oieşea* nu pune probleme; cf. numele de plante *luminiţă*, *lumînare*, *lumînărică* etc.

Ojonge. DLR indică o singură sursă („com. FURTUNĂ", din Vlăsineşti-Botoşani) şi reproduce glosarea celui care a comunicat cuvîntul: „case, acareturi, lucruri în genere". *Ojonge*, formă de plural, corespunde unui singular, neatestat, **ojong(ă)*, pe care îl considerăm variantă a lui *ojog* „cociorvă, coada cociorvei" (DLR, s. v., sensul 1; „din magh. *azsag*", se spune în partea etimologică a articolului, dar considerente de ordin geografic pledează pentru o etimologie multiplă: pe lîngă pol. *ożog*, menţionat — ca şi magh. *azsag* — de TDRG, trebuie luat în consideraţie şi rus. *ожог* „палка замест печной клюки, кочерги"; vezi Vladimir Dal', *Толковый словарь живого великорусского языка. Второе издание.... Том второй. И-О* S.-Peterburg, Moscova, 1881 [reproducere fotografică, Moscova, 1956], s. v. *обжигать*). Pentru nazala care precedă pe [g] din *ojong(ă)*, cf. perechi de variante ca *strug — strung*, *hodorog — hodoronc*, *otic — otinc*, *morofleacă — morofleancă*. Folosirea numelui unui obiect casnic (sau al unui grup de obiecte) pentru a desemna mai multe „lucruri în genere" se întîlneşte şi în alte cazuri; menţionăm, după DA, pe *hodrobele* „termen general pentru toate obiectele de care se servesc ciobanii la lucrul brînzei", dar şi „bagaj, catrafuse", şi pe *ciovei* „hîrdău, ciubăr", dar, la plural, şi „lucruri de gospodărie; mobilele şi toate lucrurile din casă; lucruri de pe lîngă casă etc.".

Oleac. Înseamnă „(în jocuri de copii) drac" (unica sursă: PAMFILE, J.III). După părerea noastră, este unul şi acelaşi cuvînt cu *holeac* „desfrînat", pentru care DA trimite la rus. *гуляка* (A. Graur, *Nom d'agent et adjectif en roumain*, Paris, 1929, p. 55—56, trimite la rus. *голяк* „pauvre diable, gueux" şi la pol. *hulaka* „libertin, bon viveur, sans souci"; după V. Vascenco, „Romanoslavica", IX, 1963, p. 50, cuvîntul românesc vine din ucr. *гуляка* „развратник"). Dispariţia lui [h] iniţial nu pune nici o problemă (cf. *odomoc*).

Oleajă. Cuvîntul a fost înregistrat în Mozăceni-Găieşti, cu înţelesul de „lucru vechi, uzat", ceea ce, în aparenţă, ne împiedică să-l considerăm — întocmai ca pe *olej* „culcuş, vizuină; p. e x t. locuinţă simplă, adăpost" (vezi DLR, s. v.) — postverbal de la *oleji* „a se adăposti" (prin Oltenia) şi „a se întrema; a oferi (cuiva) doar strictul necesar pentru existenţă" (prin Moldova şi Oltenia), sensuri care justifică trimiterile la cuvinte slave (v. sl., scr., ucr.) conţinînd ideea de „a se culca, a zăcea". Totuşi, sensul lui *oleajă* care se desprinde din citatul (unicul) *O să repar oleaja aia dă căruţă, că altfel n-am cu ce cără porumbu* şi cel al verbului *oleji* în citatul *La unii a trîntit cu ghiotura, de înoată şi se lăfăiesc în bunătăţi, pe alţii i-a olejit acolo, cu te miri ce, ia, o nimica toată* au în comun ideea de „lipsit de valoare". De adăugat că bg. *отлежавам* (care, poate, ar fi trebuit să fie menţionat s. v. *oleji*) înseamnă şi „laisser reposer", şi „laisser vieillir (L. Stéphanova & al., *op. cit.*). Avînd în vedere cele arătate mai sus, considerăm că şi *oleajă* este, ca şi *olej*, un postverbal de la *oleji*.

Genul substantivului în discuţie — feminin „peiorativ" (cf. J. Byck, BL, I, 1933, p. 108—110) — este legat de conţinutul lui semantic (cf. *meleajă* „mirţoagă", pe care l-am explicat, în LR, XXI, 1972, 6, p. 518—519, prin tc. *meles*).

Ordun. Cuvîntul, definit „roata morii" a fost obţinut ca răspuns la *Chestionarul* lui B. P. Hasdeu şi în anchetele pentru ALR ; sursele indicate în DLR sînt H XI 247 = Viişoara, în fostul raion Drăgăneşti-Olt, şi ALR II 6737/886 = Isbiceni, în apropiere de Corabia. Este, fără îndoială, unul şi acelaşi cuvînt cu *vurdum*, înregistrat, în fostul raion Tîrgu-Jiu, cu sensul „leagăn, scrînciob" (V. Şerban, CV, III, 1951, 2, p. 34). După părerea noastră, avem a face cu un împrumut din limba ţigănească, unde prototipul lui *ordun* (*vurdum*) are sensul general de „vehicul" : *urdon* „charrette, charretée, carriole (de poste)" (C. J. Popp Serboianu, *Les Tsiganes* ..., Paris, 1930) ; *vurdon* = *urdo* „телега, повозка, воз" (M. V. Sergievskij i A. P. Barannikov, *Цыганско-русский словарь*, Moscova, 1938) ; *hordon* „car, căruţă" (menţionat de noi în FD, II, 1960, p. 100). Variantele *vrdon* şi *vordon* figurează, amîndouă, ca echivalente ale scr. *kola*, la Rade Uhlik, *Srpskohrvatsko-ciganski rečnik* (*romane alava*), Sarajevo, 1947. Este probabil că de la „vehicul" s-a ajuns mai întîi la sensul atestat pentru varianta *vurdum* — „scrînciob" —, iar, apoi, la sensul de „roată (a morii)". Varianta *ordun* a apărut ca urmare a unei metateze (<[(u̯)urdon]).

Orfele. Este o formă de plural înregistrată în Abrud, cu sensul „fleacuri, nimicuri". După părerea noastră, avem a face cu pluralul corespunzător unui singular **orfală*, postverbal al lui *orfăli*, discutat mai sus, s. v. *ofîrli* (la rîndul lui, *orfele* a putut servi ca bază unei variante cu [e] în radical a verbului citat : **orfeli*, de unde, prin metateză, *oferli* ; e posibil însă şi ca **orfeli* să fi apărut prin transformarea în [e] a lui [ă] din *orfăli*, sub influenţa vocalei palatale din silaba următoare).

Forma *orfene* (absentă din DLR), înregistrată de Ioan Tămaş în fostul raion Salonta şi glosată „vorbe rele" (vezi *Lexic regional*, 2, Bucureşti, 1967, p. 90) este o variantă a lui *orfele* apărută prin diferenţiere. Sensul cu care este atestată varianta *orfene* ar putea fi considerat etapă intermediară între „a dojeni, a insulta" şi „fleacuri, nimicuri" ; oricum, existenţa lui face să devină mai vizibilă legătura semantică dintre *ofîrli* şi *orfele*, ceea ce vine în sprijinul etimologiei propuse aici.

Orfălău „intrigant, bîrfitor", pe care DLR îl consideră derivat din *orfăli*, poate fi explicat, cel puţin la fel de bine, prin **orfală*.

În rezumat, originea formelor discutate în această notă şi, mai sus, s. v. *ofîrli*, poate fi prezentată astfel : sl.**otŭvrŭliti* (cf. bg. *отхвърлям*) >rom. *ofîrli* şi **ofrăli* >*orfăli* ; *orfăli* >**orfală*, pl. *orfele* (cu varianta *orfene*) ; *orfăli* (după DLR ; eventual, **orfală*) >*orfălău* ; *orfele* (sau *orfăli*) > **orfeli* > *oferli*.

Orgoian. Denumeşte, prin Munţii Apuseni, planta lemnul-vîntului (*Syringa josikaea*), căreia i se mai spune, printre altele, *iorgovan* (vezi Al. Borza, *op. cit.*, p. 166). Dacă admitem că litera iniţială din *orgoian* corespunde segmentului fonetic [u̯o] (pronunţare obişnuită în graiurile

dacoromâne), forma din titlul acestei note poate fi explicată printr-o metateză — [i̯]...[u̯] > [u̯] ... [i̯] — produsă în scr. *jorgovan* (pronunțat [i̯orgou̯an]; vezi mai sus, s. v. *oagână*), care stă și la baza rom. *iorgovan* „liliac (*Syringa vulgaris*)" (DA).

Orneață. Este „numele unui duh rău" și a fost obținut, din Turnu Măgurele, ca răspuns la *Chestionarul* lui B. P. Hasdeu. Avem a face cu un derivat de la *horn*; *orneață* cu sensul din DLR este, fără îndoială, unul și același cuvînt cu *orneață* „burlan prin care trece fumul din sobă în coș" (Constantin Lacea, DR, V, 1927 — 1928, p. 404; autorul consideră că această formă este refăcută după pl. *ornețe* < sg. *horneț* < *horn*, „cu căderea regulată a lui *h* în dialectul brașovenesc") și „sobă de zid" (prin Oltenia de sud; vezi Mihail Gregorian, în volumul colectiv *Folclor din Oltenia și Muntenia. Texte alese din colecții inedite*. I, [București], 1967, p. 588); aceste două sensuri nu sînt menționate în DLR. Variantele *horneț*, *horneață* și *urneață*, cu sensul „horn mic", sînt înregistrate în DA, s. v. *horn*; ultimele două sînt considerate derivate de la *ho(a)rnă* < pl. *hoarne* al lui *horn*.

Pentru aspectul semantic al chestiunii, cf. ALR II 1, p. 72, MN, răspunsurile la întrebarea 2662 („Cu ce speriați copiii, ca să nu se poarte rău? Cine ziceți că vine?"), unde printre sinonimele lui *caua* „croquemitaine" figurează *coșarul* (alături de *bau-bau*; punctul 8), *omul al negru* (sensul propriu: „hornar"; punctul 325), *hornarul* (punctul 833).

Oștări. Ovid Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, București, 1915, p. 327 (în *Glosar*), înregistrează verbul *oșta* „a ofta" (la p. 144, cuvîntul apare în fraza *Taci copile, nu oșta*, din textul CXXIII), pe care autorul citat îl consideră identic cu *ofta* (cu „înlocuirea lui HT > *ft* cu *șt*"; p. 40). După G. Giuglea, DR, I, 1920—1921, p. 557, *oșta* este o variantă a lui *ușta*, discutat în același volum al revistei și derivat din lat. *oscitare* „a căsca" (G. Giuglea este de părere că „înțelesul a evoluat puțin, de la « a căsca, a întredeschide gura » la « a ofta » prin faza « a căsca cu zgomot »"). DLR înregistrează, alături de $oșta_1$ = *oști* (< oaste), un $oșta_2$, cu trimitere la *ușta*; desigur, este vorba de termenul discutat de savanții menționați mai sus. Indiferent de etimologia lui *oșta*, *ușta* (varianta cu [u] inițial figurează în LB și, după G. Giuglea, *loc. cit.*, p. 252, este cunoscută în regiunea Rodnei și în fostul județ Romanați), credem că acest verb stă la baza lui *oștări* „a întoarce mereu vorba; a bombăni" (în Cămărașu-Reghin). În ce privește forma, *oștări* se află față de *oșta* într-un raport identic cu cel dintre *căsca* și *căscări*, *gusta* și *gustări* etc. Sufixul *-ări* (pentru care vezi A. Graur, BL, IV, 1936, p. 65—69) conferă lui *oștări* valoarea iterativă a cărei existență este reflectată de definiția din DLR („a întoarce mereu vorba").

Otoboc. Apare în expresia *a face mîna otoboc* „a strînge degetele; a face mîna puică". După părerea noastră, ne găsim în prezența unui derivat de la *obot* (variantă a lui *hobot*), în care s-a produs o metateză: **(h)obotoc* > *otoboc*. *Hobot* (după DA, din sl. *xobotŭ* „bot, rît") înseamnă, printre altele, „botul săniei" (DA, s. v., sensul *2*); cu partea aceasta a săniei a fost asemănată mîna cu degetele împreunate la vîrf (cf. CADE, s. v. *puică*).

Noiembrie 1972

INFLUENȚA LIMBII ENGLEZE ÎN VOCABULARUL SPORTIV ROMÂNESC (II)*

DE

ILINCA CONSTANTINESCU

(B) *Termeni cu caracter tehnic.* Am grupat în această categorie cuvintele referitoare la sport care prezintă particularități de vocabular specializat (arareori folosite în alt context decît cel al sportului), termeni cu o sferă de circulație mai restrînsă, cît și împrumuturi lexicale recente care, chiar dacă sînt cunoscute unui număr mare de vorbitori, nu sînt încă adaptate pe deplin la sistemul fonologic și morfologic al limbii române.

Backhand — s. n., engl. *backhand* ['bækhænd]. Termen din domeniul tenisului („lovire a mingii din rever, mîna care ține racheta avînd palma îndreptată spre corp"); „joacă cu stînga, iar la *backhand* folosește ambele mîini" (Sp. 536, 7 V/69, p. 1); „returile de *backhand* cu două mîini" (Sp. 541, 12 V/69, p. 4); cu forma articulată: „jucînd pe stînga adversarului său, unde *backhandul* lui Ț. funcționează impecabil" (Sp. 609, 19 VII/69, p. 4); cu forma de plural articulat *backhandurile* (Sp. 632, 2 VII/69, p. 4). Variante de pronunție: ['bakhand] ['bakhend] și ['bekhend]. Referitor la ortografie v. Seche 90 [1].

Base-ball — s. n., engl. *base-ball* ['beisbɔ:l], (DN)[2]. Termenul este folosit ocazional, cu referire la competiții care au loc în alte țări, acest joc cu mingea nefiind practicat la noi. A. Trofin (p. 129) [3] este de părere că se va impune cu timpul forma scrisă. După părerea noastră, au mai multe șanse formele orale ['beisbol] și ['beisbal], după modelul lui *fotbal*, *handbal* etc.

---

* Prima parte a acestei lucrări a apărut în „Limba română", XXI, 1972, nr. 6, p. 527 ș. u.

[1] Mircea Seche, *Despre stilul sportiv*, în „Limba română", VIII, 1959, nr. 2, p. 80—98.

[2] Pentru economie de spațiu, la termenii pe care cititorul îi poate găsi în dicționarele explicative românești dăm trimiterile respective fără a mai defini sensul cuvîntului.

[3] Aurel Trofin, *Observații cu privire la adaptarea terminologiei sportive de origine engleză în limba română*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai", Series Philologia, 1967, nr. 2, p. 125—130.

Bec — s. m., engl. *back* [bæk], (DN, Trofin 127), înlocuit în vocabularul sportiv curent prin *fundaș* (cf. Graur, *Unele probleme ale vocabularelor profesionale*, în „Limba română", II, 1953, nr. 6, p. 24). Derivatul abstract *becie*, desemnînd calitatea de a fi bec într-o echipă de fotbal, este și el rar folosit în ultima vreme.

Bob — s. n., engl. *bobsleight* ['bɔbslei], fr. *bob*(*sleigh*), tip de sanie (DM, DN). Un cuvînt înrudit este sinonimul *boblet* — s. n. (pl. *boblete*), care poate fi pus în legătură cu varianta engl. *bobsled* ['bɔbsled].

Bodycheck — s. n., engl. *bodycheck* ['bɔditʃek]. Termen din domeniul hocheiului pe gheață („împiedicarea acțiunilor adversarului printr-o blocare corp la corp"); „Hocheiul canadian este superior celui european prin folosirea jocului cu corpul pe tot terenul (*bodichekul*)" (Sp. 688, 8X/69, p. 1); „deoarece jocul cu corpul (blocarea și *bodychekul*) erau în apărare arme de căpetenie" (Sp. 519, 19 IV/69, p. 2); cu forma de genitiv „nepracticarea *bodicekului*" (Sp. 740, 29 XI/69, p. 2). Într-o emisiune de televiziune (22 XI/70) am auzit expresia : „jucătorul X *a fost bodicecat*".

Book-maker — s. m., engl. *book-maker* ['bukmeikə], („persoana care se ocupă de organizarea și evidența pariurilor la curse de cai, meciuri de box etc."); „pariorul și *book-makerul* se întîlnesc acolo unde spune acesta din urmă" (Artioli 207) [4]; „practica pariurilor la *bookmakeri*" (Artioli 42); „recepționau de la acest hipodrom știri și informații pentru a le transmite *book-makerilor*" (Artioli 85).

Break — s. n., engl. *break* [breik], (v. și Gheție 20) [5], în domeniul tenisului („punct înscris împotriva serviciului adversarului"); „în următorul ghem reușește primul *break*, distanțîndu-se la 3—1" (Sp. 670, 20 IX /69, p. 1); „un nou *break* : 5—2" (Sp. 609, 19 VII/69, p. 4); cu forma articulată : „*breakul* decisiv" (Sp. 610, 20 VII/69, p. 4). Se pronunță de către cei mai mulți [brek]. În domeniul boxului, „desfacere din clinci; despărțire a adversarilor dictată de arbitru".

Camping — s. n., engl. *camping* ['kæmpiŋ], (DN). Variante de pronunțare : ['kamping] și ['kemping], mai răspîndită fiind cea de a doua (explicabilă în parte și prin apartenența termenului la vocabularul turistic internațional).

Canter — s. n., termen din domeniul hipismului, engl. *canter* ['kæntə], probabil prin intermediul limbii franceze (DN).

Cart — s. n., pl. *carturi*, engl. *cart* [ka:t], „(tip de) mașinuță cu motor folosită de copii în cadrul unor întreceri sportive". *Carting* — s. n., „întrecere de carturi", engl. *carting*, (Hristea 186) [6]; „întrecerea de *carting* a fost o adevărată probă a măiestriei" (Sp. 693, 13 X/69, p. 2). Forma grafică *karting*, după modelul francez (cf. ROBERT, s. v.), indică etimologia multiplă.

---

[4] Lamberto Artioli, *Sport și mafia*, Editura Stadion, 273 (—277) p.

[5] Ion Gheție, *Observații asupra limbii folosite în „Sportul popular"*, în „Limba română", VI, 1957, nr. 4, p. 19—26.

[6] Theodor Hristea, *Împrumuturi și creații lexicale neologice în limba română contemporană*, în „Limba română", XXI, 1972, nr. 3, p. 186.

Checi — s. n., engl. *catch as catch can* (Trofin 129, Seche 89).

Clinci — s. n., engl. *clinch* [klintʃ], termen din domeniul boxului („încleștare și imobilizare reciprocă a partenerilor în timpul luptei"); „un *clinci* prelungit" (Sp. 527, 27 IV/69, p. 2, v. și Sp. 544, 15 V/69, p. 2).

Cnocdaun — s. n., engl. *knock down* ['nɔk daun], (DN). Termen din domeniul boxului, de cele mai multe ori redat prin notația tehnică *k.d.* : „un nou *k.d.* în prima repriză" (Sp. 563, 3 VI/69, p. 1); „Atacurile sale insistente s-au soldat cu două *k.d.-uri*" (Id. p. 4); „*k.d.-urile*" (Sp. 565, 5 VI/69, p. 4). În reportajele orale, comentarii de radio, televiziune etc., se preferă expresia echivalentă „a trimite la podea". Notația *k. d.* se menține datorită apartenenței la vocabularul specializat cu circulație internațională.

Coc(k)pit — s. n., engl. *cockpit* ['kɔkpit], (DN). Termen din domeniul sporturilor nautice : „de la pravă și pupă la *cocpituri* (locurile pentru caiaciști)", (*Sporturi nautice*, Ed. CFS, [1953] Buc., p. 64).

Crichet — s. n., engl. *cricket* ['krikit], (Jacquier) [7], probabil prin intermediul francezei (DM, DN). Termenul este folosit ocazional, mai ales în legătură cu partide disputate în străinătate. Variante de pronunție : kri'ket] și ['kriket].

Cros — s. n., pl. *crosuri*, engl. *cross* [krɔs], „lovitură în diagonală" (la tenis); „face adesea breșe, în special cu *crosurile* sale incisive" (Sp. 623, 2 VIII/69, p. 4); „a pasat și a reușit *crosuri* superbe" (Id., p. 1).

Cros — s. n., engl. *cross* [krɔs], (DN), termen din domeniul boxului, sinonim cu *croșeu*.

Cuter — s. n., engl. *cutter* ['kʌtə], (v. Bujeniță 85) [8]. Posibil să fi intrat prin intermediul francezei (DN).

Dirt-track — s. n., engl. *dirt-track* ['də:t træk], (DN, Hristea 186), posibil prin intermediar francez sau etimologie multiplă (Bogdan). „Concurs de *dirt-track*" (Sp. 590, 30 VI/69, p. 3); „pe pistele de *dirt-track*" (Sp. 674, 24 IX/69, p. 1). Pronunțat de crainicii sportivi ['dirt trak].

Doping — s. n., această formă împrumutată din engleză (*doping* ['doupiŋ]) există alături de forma *dopaj* împrumutată din franceză. „Plaga *dopingului*" (Sp. 592, 2 VII/69, p. 4); „hotărîrea F. R. de Atletism de a curma tentativele de *doping*" (Sp. 669, 19 IX/69, p. 1). Pe lîngă „acțiunea de a (se) dopa", are și sensul de substanță folosită pentru dopare (DN). Un cuvînt înrudit este termenul *antidoping* : „Comisia *antidoping*" (Sp. 583, 23 VI/69, p. 4).

---

[7] Henri Jacquier, *Un stil de limbă : limbajul sportiv*, în „Tribuna", nr. 5 [1957], p. 9.

[8] M. Bujeniță, *Din terminologia nautică românească*, II, *Termeni marinărești de origine engleză*, în „Limba română" XV, 1966, nr. 1, p. 83–93.

Draiv — s. n. (pl. *draivuri*), engl. *drive* [draiv], (DN, Seche 87), termen din domeniul tenisului, golfului şi a baseball-ului („lovitură puternică ce imprimă mingii o viteză mare pe o traiectorie razantă"). Apare şi cu forma grafică din engleză. Un termen înrudit, tot de provenienţă engleză, este *drivelob*, desemnînd o lovitură de draiv cu o traiectorie înaltă : „*drivelo-burile* aterizînd de fiecare dată în spatele lui S. au smuls ovaţii în tribune" (Sp. 672, 22 IX/69, p. 1).

Draw — s. n. (pl. *drawuri*), engl. *draw* [drɔ:], „meci terminat la scor egal ; rezultat de egalitate în încheierea partidei". Dacă cu cîtăva vreme în urmă acest cuvînt putea fi considerat un termen folosit ocazional de către unii reporteri în scop exhibitiv (v. Gheţie 21), astăzi cuvîntul circulă frecvent în comentariile de sport ; „*Draw* echitabil" (Sp. 679, 29 IX/69, p. 3), „Antrenorul Crişului speră într-un *draw*" (Sp. 677, 27 IX/69, p. 3) ; cu forma de genitiv singular : „vestea *draw-ului*" (Sp. 535, 6 V/69, p. 1) ; „explicaţia *draw-ului* de la Cluj" (Sp. 658, 8 IX/69, p. 3) ; cu forma de plural *draw-uri* (Sp. 528, 28 IV/69, p. 1 ; Sp. 538, 9 V /69, p. 3), genitiv plural *drawrilor* (Informaţia, 8 XII/70, p. 3). Deoarece termenul a intrat prin limba scrisă, fonetismul prezintă încă fluctuaţii : [drau], [dro:], [draul]. Credem că se va generaliza forma [drau] — cf. engl. *crawl* > rom. *craul*.

Drifter — s. n., engl. *drifter* ['driftə], tip de ambarcaţiune (DN).

Driver — s. m. (pl. *driveri*), engl. *driver* ['draivə], fr. *driver*. Termen din domeniul hipismului („conducătorul unui echipaj hipic") ; „un *driver* bun" (Sp. 563, 3 VI/69, p. 2) ; cu forma de plural : „antrenori şi *driveri*" (Sp. 675, 25 IX/69, p. 2) ; plural articulat „*driverii*" (Sp. 542, 13 V/69, p. 2) ; genitiv plural : „în clasamentul *driverilor*" (Sp. 590, 30 VI/69, p. 3). Pronunţia cea mai răspîndită este [dri'ver]. Accentul oxiton al cuvîntului indică pătrunderea lui în română prin intermediul francezei.

Drop-goal — s. n., engl. *drop-goal* ['drɔp goul], termen din domeniul rugbiului („înscriere de puncte prin introducerea mingii în poarta adversă") ; „printr-un *drop-goal* exemplar" (Sp. 521, 21 IV/69, p. 2) ; cu forma de plural : „două *drop-goaluri*" (Sp. Id.). Există şi o formă prescurtată *drop* : „lovitură de pedeapsă şi un *drop*" (Sp. 541, 12 V/69, p. 2) ; cu forma de plural *dropuri* (Sp. 1078, 9 XI/70, p. 2). Credem că această formă are şanse de generalizare (prezintă avantajul scurtimii şi nu ridică probleme de ortoepie).

Event — s. n., engl. *event* [i'vent], fr. *event*, sinonim cu probă, întrecere, cursă ; spectacol sportiv. „Fostul campion de juniori mici, P. C., a realizat *'eventul'* prin succesul la 2000 m. lansat" (Sp. 556, 27 V/69, p. 2) ; „Aşa încît spectatorii pot realiza, datorită programului, un plăcut *event-spectacol*" (Sp. 608, 18 VII/69, p. 2). Prin extinderea sensului : rezultat bun, record ; „aduc sportului românesc un splendid *event* de argint" (Sp. 772, 31 XII/69, p. 11). În hipism, *event* înseamnă un pariu în care trebuie indicat cîştigătorul din două curse consecutive.

Fair-play — s. n., engl. *fair-play* ['fɛə plei], (Hristea 186—187) („joc cinstit, echitabil, atitudine corectă; sportivitate"). Termenul este frecvent folosit în limbajul sportiv din ultima vreme [9] (spre deosebire de situația semnalată de I. Gheție, *op. cit.*, în 1957). Redăm cîteva contexte ilustrative: „Încă un gest de *fair-play*" (Sp. 592, 2 VII/69, p. 3); „spiritul de *fair-play*" (Sp. 590, 30 VI/69, p. 2); „n-am văzut *fair-play*, n-am văzut curaj" (Sp. 522, 22 IV/69, p. 3); cu forma articulată: „nu trebuie să scadă cu nimic din frumusețea și *fair-playul* curselor" (Sp. 599, 9 VII/69, p.2); „de astă dată *fair-play-ul* a învins" (Sp. 527, 27 IV/69, p. 3); cu forma de genitiv: „cerințele *fair-playului*" (Sp. 493, 24 III/69, p. 1); „legile *fair-playului*" (Sp. 544,15 V/69, p. 1); „limitele *fair-playului*" (Sp. 586, 26 VI/69, p. 3). În cadrul unor emisiuni de televiziune am notat pronunțiile ['ferplei] și ['fairplei].
fair — adj. și adv. este rareori folosit [10]. L-am întîlnit totuși în contexte de genul: „aplauze pentru un joc *fair*" (Sp. 658, 8 IX/69, p. 3); „[jucătorul] C. D. este *fair*" (Sp. 595, 5 VII/69, p. 3); „nu e frumos tovarăși de la Progresul! Nu e *fair*!" (Sp. 594, 4 VII/69, p. 3).

Forehand — s. n., engl. *forehand* ['fɔhænd], (DN), termen din domeniul tenisului („lovire a mingii executată în așa fel încît mîna care ține racheta are palma îndreptată în afară, nu înspre corp"), opusul lui *backhand*. Fonetismul variază: ['forhand] și ['forhend]. Tendința de simplificare a grafiei (v. Seche 89) nu s-a generalizat, termenul mai apare cu grafia din engleză: *forehand* (Sp. 523, 23 IV/69, p. 3), *forehand-uri* (Sp. 632, 11 VII/ 69, p. 4).

Forfait s. n., engl. *forfeit* ['fɔ:fit], fr. *forfait*, („pierderea unui drept, ca penalizare pentru nerespectarea regulamentului"); „Politehnica și Universitatea s-au autoeliminat prin dublu *forfait*, deoarece nu aveau viza medicală" (Sp. 667, 17 IX/69, p. 2); „prin *forfaitul* superfavoritei L. W., L. M. a fost considerată ca posibilă cîștigătoare" (Sp. 681, 1X/69, p. 2). Varianta de pronunție [for'fe] indică pătrunderea termenului din franceză [11]. De la substantiv s-a format prin derivare vb. *a forfeta*; „D. *a forfetat* la o partidă oficială" (Sp. 627, 6 VIII/69, p. 3); „un spectacol de la care iubitorii fotbalului nu pot ... *forfaita*" (aici, cu sensul de „a se sustrage", Sp. 674, 24 IX/69, p. 1).

Ghem — s. n. (pl. *ghemuri*), engl. *game* [geim], „joc; partidă". În terminologia specializată a tenisului denumește etapa de joc care constituie o subdiviziune a setului în cadrul unui meci de tenis ; „în primul *ghem*

[9] „La răspîndirea acestui anglicism contribuie și faptul că pentru ceea ce se numește *fair-play* s-a instituit chiar un premiu internațional, despre care presa, radioul și televiziunea română ne-au informat nu o dată. Menționăm că un premiu al cărui nume este „Trofeul Fair-play" s-a instituit chiar în țara noastră și nu avem nici o îndoială că permanentizarea lui va contribui tot mai mult la răspîndirea și apoi la fixarea definitivă, în limba română, a acestui anglicism internațional [...]", Theodor Hristea, *loc. cit.*

[10] „[...] *fair* (cu sensul de „corect", „onest" se întrebuințează nu numai în compusul *fairplay*, ci și în expresia *a juca fair*, adică „în mod cinstit", unde prezența acestui anglicism pare mai puțin justificată", Theodor Hristea, *op. cit.*, p. 187.

[11] Vezi și Carl Theodor Gossen, *Die orlographische und phonologische Adaptierung der Französismen im Italienischen und Rumänischen*, în „Vox Romanica", 1970, 29/1, p. 1—35.

al primului set" (Sp. 720, 20 IX/69, p. 1); „M. rămîne numai cu două *ghemuri* în acest set" (Sp. 609, 19 VII/69, p. 4). Termenul a pătruns în limbajul sportiv românesc pe cale orală, circulînd în două variante : [gem] şi [geim]. Forma [gem], mai răspîndită, a fost apoi notată în scris conform normelor ortografice ale limbii române, dînd astfel naştere la un omonim pentru cuvîntul mai vechi *ghem* (*de aţă, de lînă* etc.) La plural se poate observa o tendinţă de diferenţiere prin folosirea cu precădere a formei *gheme* cînd se are în vedere obiectul de mercerie şi *ghemuri* cînd se face referire la jocul de tenis.

Goalkeeper — s. m., engl. *goal-keeper* ['goul ki:pə], (Seche 82, Trofin 126), sinonim cu portar. Apare frecvent în presa de specialitate : „marele *goalkeeper* al fotbalului mexican" (Sp. 685, 5 X/69, p. 4); cu articolul hotărît „*goal-keeper-ul*" (Sp. 512, 12 IV/69, p. 3; Sp. 538, 9 V/59, p. 3; Sp. 597, 7 VII/69, p. 1); cu forma de plural „marii *goalkeeperi*" (Sp. 436, 26 I/69, p. 3). În privinţa fonetismului, observăm reducerea diftongului [ou] la [o] şi două variante de pronunţie pentru al doilea element : ['golkiper] şi ['golkeper].

Golgeter — s. m., „cel care înscrie (cele mai multe) goluri", engl. *goalgetter* ['goulgetə], (Seche 82, Trofin 126, L. Seche 40). Apare în DN cu indicaţia *rar*, se poate însă constata că în ultima vreme termenul este folosit frecvent. „S. se află printre pretendenţii la titlul de *golgeter* al competiţiei" (Sp. 586, 26 VI/69, p. 2); cu forma articulată „*golgeterul* formaţiei este mijlocaşul L." (Sp. 601, 11 VII/69, p. 3); cu forma de genitiv singular „numele *golgeterului*" (Sp. 665, 15 IX/69, p. 1); cu forma de plural „*golgeteri*" (Sp. 593, 3 VII/69, p. 4), plural articulat „*golgeterii* diviziei A" (Sp. 674, 24 IX/69, p. 3); genitiv plural „clasamentul *golgeterilor*" (Sp. 578, 18 VI/69, p. 2). În privinţa fonetismului, menţionăm variantele : [gol-'geter], ['golgeter], [gol'giter] şi [gol'dʒeter].

Groggy — adj. adv., engl. *groggy* ['grɔgi], (Iordan 498) [12], denumeşte în terminologia boxului „starea de ameţeală şi şovăire cauzată de primirea unei lovituri puternice"; „în urma unei ploi de pumni, a fost adus la un pas de *groggy*" (Sp. 569, 9 VI/69, p. 4). Sfera de întrebuinţare a acestui termen s-a extins, el fiind folosit şi în legătură cu alte sporturi, cu sensul de „luat prin surprindere, care şi-a pierdut cumpătul, derutat" : „Rapidul este *groggy*" (Sp. 530, 30 IV/69, p. 2); „*Groggy* în primele 15 minute din repriza a doua, aşteptînd din clipă în clipă lovitura de graţie, UTA a ieşit cu faţa curată" (Sp. 548, 19 V/69, p. 3).

Half — s. m., engl. *half* [ha:f]. Deşi înlocuit în uzajul curent de echivalentul românesc *mijlocaş* (Graur, *Unele probleme ale vocabularelor profesionale*, în „Limba română", II, 1953, nr. 6, p. 24; DM, DN, L. Seche [13] 40), termenul mai apare uneori în limbajul sportiv : „fostul *half* al echipei clujene" (Sp. 601, 11 VII/69, p. 4). Existenţa acestui dublet lexical este

---

[12] Iorgu Iordan, *Limba română actuală*, Bucureşti, [1947], p. 497—498.

[13] Luiza Seche, *Aspecte ale limbii sportului*, în „Presa noastră", XV, 1970, nr. 5, p. 40—42.

explicată de A. Trofin (p. 127) prin apartenența lui *half* la vocabularul sportiv internațional. În română forma scrisă a influențat pronunția (Bogdan) [14]. *Centru-half*—s. m., engl. *centre-half* (Seche 82,88); uneori în varianta *half-centru* (Sp. 772, 31 XII/69, p. 4).

Hat-trick — s. n., engl. *hat-trick* ['hæt trik], termen din domeniul hocheiului pe gheață și al fotbalului („trei goluri sau puncte marcate de același jucător în decursul unui singur joc"); „a realizat toate cele trei goluri (ce splendid *hat-trick*)" (Sp. 736, 25 XI/69, p. 3); „La un meci oarecare din Ligă, în care S. realizase deja un *hat-trick*" (Sp. 607, 17 VII/69, p.3); cu articol hotărît „a realizat *hat-trickul*" (Sp. 735, 24 XI/69, p. 3); „*hat-trickul* lui R." (Sp. 708, 28 X/69, p. 1); „după *hat-trick-ul* din meciul cu F. C. Argeș" (Sp. 750, 9 XII/69, p. 1); cu forma de plural „*hat-trick-uri*" (Sp. 707, 27 X/69, p. 1).

Hunter — s. m., (cal de vînătoare), engl. *hunter* ['hʌntə], (DN).

Hurdler — s. m. (pl. *hurdleri*), engl. *hurdler* ['hədlə] (sportiv participant la cursa de garduri), (v. și Seche 81); „*hurdlerul* sovietic V. S. și-a adjudecat medalia de aur la proba prelungită de garduri" (Sp. 669, 19 IX /69, p. 4); la plural: „doi valoroși *hurdleri*" (Sp. 670, 20 IX/69, p. 4).

Jab — s. n., engl. *jab* [dʒæb], (DN), termen din domeniul boxului; „îngenuncheat de *jabul* necruțător al tînărului P." (Sp. 522, 22 IV/69, p. 3); plural „*jaburi*" (Sp. 544, 15 V/69, p. 2).

Lift — s. n., engl. *lift* (la tenis și volei) „lovitură imprimînd mingii o traiectorie ascendentă", „*lifturi* cu efect, care poate nu erau recomandabile pe o vreme cu vînt destul de puternic" (Sp. 670, 20 IX/69, p. 1). Prin derivare s-a format *a lifta* — vb. tr. și intr. (DN); „loviturile sale *liftate*" (Sp. 672, 22 IX/69, p. 1).

Lob — s. n. (pl. *loburi*), engl., fr. *lob* (DN), (la crichet și tenis) „lovitură executată orientînd planul rachetei în sus, spre a imprima mingii o traiectorie ascendentă/înaltă" (v. Georgescu St., *Lecții de tenis*, Ed. CNEFS, [Buc., 1970]). „Ț. îl solicită mult cu *loburi* în serie" (Sp. 637, 16 VIII/69, p. 4). Verbul *a loba*, derivat în română de la substantiv, are o sferă de întrebuințare mai largă, fiind folosit și în alte sporturi cu mingea, de exemplu în fotbal: „a încercat să *lobeze*, în loc să șuteze simplu, clar, pe jos" (Sp. 693, 13 X/69, p. 3); Seche 87.

Longline — s. n., engl. *long-line* ['lɔŋlain], (la tenis) „minge plasată în lungul liniei".

Longset — s. n. (pl. *longseturi*), engl. *long-set* (set cu prelungiri) „urmează un *long-set* cu prelungiri de mare luptă" (Sp. 670, 20 IX/1969,

[14] Mihail Bogdan, *English Loan-Words in Romanian*, în „Actes du X-e Congrès International des linguistes", Bucarest, 1970, vol. IV, p. 741—744.

p. 1); „se intră în *long-set*" (Sp. 671, 21 IX/69, p. 1); „al cincilea *longset*" (Sp. 610, 20 VII/69, p. 4).

Luping — s. n., engl. *looping* ['lu:piŋ], (DM), influențat și de existența termenului în franceză (DN, Bogdan). Pronunțat ['luping], cît și ['loping].

Open — adj., s. n., engl. *open* ['oup(ə)n], termen din domeniul tenisului („competiție la care pot participa atît sportivi profesioniști, cît și neprofesioniști"). „Campionatele internaționale de tenis *'open'* ale Italiei" (Sp. 529, 29 IV/69, p. 4); „sistemul *'open'* al turneelor de tenis" (Sp. 599, 9 VII/69, p. 4); „primul *open* disputat pe terenurile lui M. C. C. Club" (Sp. 519, 19 IV 1969, p. 4); „participanților la acest mare *'open'* " (Sp. 598, 8 VII/69, p. 4); cu articol hotărît: „*open-ul* de la Bruxelles" (Sp. 539, 10 V/69, p. 4); „în *open-ul* de săptămîna trecută" (Sp. 583, 23 VI/69, p. 3); cu forma de dativ singular: „Cupa Davis a spus nu *open-ului*" (Sp. 595, 5 VII/69, p. 4); cu forma de plural: „*open-urile* de peste ocean" (Sp. 519, 19 IV/69, p. 4); genitiv plural: „în programul *open-urilor*" (Sp. 537, 8 V/69, p. 1). Pronunțat de cele mai multe ori ['open].

Outsider — s. m., engl. *outsider* [aut'saidə], (DN); „*autsideri* periculoși pentru oricare dintre stelele sportului cu mingea de cauciuc" (Sp. 525, 25 IV/69, p. 2); cu forma de genitiv „favoriții din prima probă au acumulat un număr mare de penalizări, astfel că au ușurat victoria *outsiderilor*" (Sp. 673, 23 IX/69, p. 4); Termenul este mai frecvent folosit decît acum un deceniu (v. Gheție 20). Cuvîntul este adeseori pronunțat [aut'sider] (primul element al cuvîntului, cunoscut vorbitorilor din terminologia fotbalului, se pronunță [aut], al doilea element este însă citit fonetic ['sider], dovadă că nu s-a stabilit o analogie cu modul în care același element este pronunțat în cuvîntul *ofsaid* (<*offside*). Prin derivare avem în română o formă de feminin: „una din cele mai redutabile *autsidere*" (Scînteia 8304, 12 I/70, p. 3).

Performer — s. m., engl. *performer* [pə'fɔ:mə], (DN); posibil însă și prin intermediul francezei. În română s-a format prin derivare femininul *performeră*.

Presing — s. n., engl. *pressing*, (DN), („predominare în inițiativa de joc; presiune exercitată asupra adversarului"); „au aplicat cu rigurozitate, dar mai ales cu eficacitate un *presing* strîns pe tot terenul" (Sp. 679, 29 IX/69, p. 4); cu articol hotărît „folosind pentru o scurtă perioadă *presingul*" (Sp. 623, 2 VII/69, p. 4).

Puc — s. n., engl. *puck* [pʌk], (DM, DN). În română forma grafică a influențat pronunțarea cuvîntului.

Punci — s. n., (pl. *punciuri*), engl. *punch* [pʌntʃ], probabil prin intermediul francezei (Iordan 498), termen din domeniul boxului (lovitură de pumn puternică) (v. și Seche 87); „posedă un *punch* necruțător" (Sp. 516, 16 IV/69, p. 2). Substantivul *puncher* (Sp. 523, 23 IV/69, p. 2) provine din

engl. *puncher*, prin intermediul fr. *puncheur* (termenul apare cu grafia aceasta — v. Sp. 519, 19 IV/69, p. 4, Sp. 686, 6X/69, p. 2) și este folosit mai ales în limba scrisă.

Punching-ball — s. n., engl. *punching-ball* ['pʌntʃiŋ bɔl], fr. *punching-ball* (termen folosit ocazional în box, sinonim cu *punctbal*, v. și DN), „minge în formă de pară, suspendată de o frînghie, care servește pentru antrenament ; *punching-ballurile* au fost solicitate la maximum" (Sp. 512, 12 IV/69, p. 2).

Scheting — s. n., engl. *skating* ['skeitiŋ], (DN).

Schif — s. n., engl. *skiff* [skif], prin intermediul francezei (DM, DN). *Schifist* (sportivul care folosește ambarcațiunea denumită *schif*), termen format în română prin derivare (Trofin 129).

Skeet — s. n., engl. *skeet* [ski:t], (Hristea 186), (probă de tir constatînd din ochirea unor talere aruncate din șanț — v. Sp. 602, 12 VII/69, p. 4) ; „Balcaniada de *skeet* și talere" (Sp. 594, 4 VII/69, p. 4) ; cu forma de genitiv „*skeetului*" (Sp. 707, 27 X/69, p. 4). Prin derivare cu sufixul *-ist* s-a format în română numele de agent *skeetist* (sportiv participant la proba de skeet), pl. *skeetiști* (Sp. 703, 23 X/69, p. 4), *skeetiștii* (Sp. 707, 27 X/69, p. 4). Termenul circulă atît cu pronunția [sket] cît și [ski:t].

Slup — s. n., engl. *sloop* [slu:p], (Bujeniță 89), posibil prin franceză (DN).

Smeci — s. n., (termen din domeniul tenisului) engl. *smash* [smæʃ], (DN) ; „executarea loviturilor de serviciu, *smeci* și vole" (Sp. 619, 29 VII/69, p. 4) ; la plural „*smeciuri*" (Sp. 673, 23 IX/69, p. 1), plural articulat : „90% din voleurile și *smeciurile* lor sînt puncte" (Sp. 669, 19 IX/69, p. 4). Prin derivare de la substantiv, s-a format în română verbul *a smecia*, „I. N. *smeciază*" (Sp. 666, 16 IX/69, p. 1). În legătură cu pronunțarea acestui cuvînt vezi și Al. Graur, *Cupa Davis* (în „România Literară", nr. 42, din 12 octombrie 1972).

Snaip — s. n., (pl. *snaipuri*), engl. *snipe* [snaip], (v. și Gheție 20) ; tip de ambarcațiune cu vele avînd următoarele caracteristici : „lungime totală 4,680 m, lățime 1,530 m, înălțime fără derivor 0,510 m, construcția corpului netedă" (v. *Sporturi nautice*, Ed. CFS, [1953]).

Soccer — s. n., engl. *soccer* ['sɔkə], (Seche 82, 89), sinonim cu *fotbal* ; „*soccerul* britanic" (Sp. 684, 4 X/69, p. 4) ; cu forma de genitiv singular : „în constelația *soccerului* de club mondial" (Sp. 610, 20 VII/69, p. 4). Fonetismul variază : ['soktʃer] și ['sokər].

Spidometru — s. n., engl. *speedometer* [spi'dɔmitə], aparat de înregistrat viteza.

Star — s. n., (tip de ambarcațiune), engl. *star* (DN).

Sving — s. n., engl. *swing* [swiŋ], (Jacquier, DM, DN, Seche, Trofin 127), posibil prin intermediul francezei (*swing*), (Iordan 498).

Şalanger — s. m., engl. *challenger* ['tʃælindʒə], (DN, L. Seche 40), „concurentul (sau echipa) cu care campionul (sau echipa campioană) îşi dispută locul întîi în cadrul unei noi ediţii a întrecerii"; folosit iniţial în terminologia tenisului şi a boxului, termenul s-a extins ca întrebuinţare şi la alte discipline sportive. Acest cuvînt este frecvent folosit în presa sportivă; „*şalanger* la titlul mondial" (Sp. 685, 5 X/69, p. 4); cu forma articulată „învingînd prin k. o. tehnic în repriza a 7-a pe *şalangerul* său" (Sp. 585, 25 VI/69, p. 3); cu forma de plural „*şalangerii* actualului campionat" (Sp. 610, 20 VII/69, p. 4); genitiv plural *challengerilor* (Sp. 584, 24 VI/69, p. 4). Prin derivare s-a format în română femininul *şalangera* (Sp. 549, 20 V/69, p. 4). Forma grafică variază. Este greu de precizat dacă termenul a pătruns în română prin intermediul francezei sau dacă a intrat direct din engleză prin limba scrisă (în care caz citirea grupului ch = [ʃ] ar fi un hiperfranţuzism [15]). Cuvinte înrudite sînt s. n. *şalanj* (L. Seche 40); „trofee *challenge* oferite de organizatori" (Sp. 583, 23 VI/69, p. 2) şi compusul *challenge-round* „etapă finală (pentru disputarea cupei)": „arena celui de-al 58-lea *challenge-round* (Sp. 673, 23 IX/69, p. 1), „*challenge-round-ul* s-a jucat în Franţa" (Sp. 669, 19 IX/69, p. 4), „ultimul test premergător *challenge-roundului*" (Sp. 616, 26 VII/69, p. 4). Spre deosebire de *şalanger* (<*challenger*), *challenge* şi *challenge-round* sînt adeseori pronunţate după modelul englezesc (*ch* [tʃ]).

Team — s. n. (pl. *teamuri*), engl. *team* [ti:m], „echipă", (Seche 89, DN). Termen frecvent folosit în presa de specialitate: „un *team* reprezentativ pentru fotbalul nostru" (Sp. 665, 15 IX/69, p. 1); cu forma articulată „*team-ul*" (Sp. 530, 30 IV/69, p. 6); cu forma de genitiv singular „*teamului*" (Sp. 679, 29 IX/69, p. 4); cu forma de plural „*team-uri*" (Sp. 599, 9 VII/69, p. 3); genitiv plural „*team-urilor*" (Sp. 522, 22 IV/69, p. 3). Fonetismul este apropiat de cel din engleză, dar cu vocala scurtă [tim]. Nu credem că este folosit din snobism [16], ci datorită pătrunderii lui în vocabularul sportiv internaţional.

Time-out — s. n., engl. *time-out* ['taim aut]. Termen tehnic din domeniul baschetului („o scurtă întrerupere regulamentară a jocului, acordată de arbitru la cererea jucătorilor"). S-a păstrat ortografia şi fonetismul din engleză. Termenul s-a extins ca sferă de întrebuinţare, iată un exemplu referitor la şah: „Spasski a cerut un *'time-out'* regulamentar" (Sp. 537; 8 V/69, p. 2).

Trial — s. n., engl. *trial(match)* ['traiəl(mætʃ)], „meci de selecţie, meci de triere; meci de verificare"; „să se hotărască printr-un *trial* persoana celui de-al doilea participant român la turneele zonale" (Sp. 536, 7 V/69, p. 2); cu forma de plural: „*trialurile* cele mai severe, decisive pentru calificarea

---

[15] Vezi şi Th. Hristea, *Probleme de etimologie*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, p. 277 ş. u.

[16] Cf. Vasile Teodorescu, *Despre constituirea terminologiei sportive româneşti (secolul al XIX-lea)*, în „Actele celui de-al XII-lea Congres Internaţional de lingvistică şi filologie romanică", Bucureşti, 1970, vol. I, p. 1033.

în finalele competiției, s-au efectuat în reuniunea a doua" (Sp. 671, 21 IX/69, p. 4). Datorită apropierii de sens și de formă cu *a tria*, s-a produs o contaminare, *trial* devenind sinonim cu *triere*: „terenul, desfundat de ploaie, a solicitat din plin îndemînarea competitorilor, făcînd un serios *trial*, foarte mulți concurenți fiind fie penalizați, fie descalificați" (Sp. 595, 5 VII/69, p. 2).

Turf — s. n., engl. *turf* [tə:f], prin intermediul francezei (DM, DN), termen din domeniul hipismului, desemnînd inițial materialul cu care este acoperită pista pe care se desfășoară alergările. Prin lărgirea sensului, termenul a devenit sinonim cu *pistă*, iar ulterior cu *hipodrom*. *Turfist* — s. m. format în română prin derivare.

După cum se poate observa, o parte din cuvintele enumerate în această listă circulă în două sau trei variante de pronunție. Fluctuații apar și în privința grafiei.

În categoria termenilor tehnici întîlnim în special împrumuturi lexicale recente, mai noi decît cele din vocabularul sportiv de largă circulație. Aceste cuvinte provin din engleză și au pătruns, mai ales în ultimii treizeci de ani, într-o serie de limbi europene [17], constituind la ora actuală nucleul unui fond lexical sportiv internațional. După cum indică pronunția și grafia, mulți din acești termeni par să fi pătruns în limba română direct din engleză, dar existența lor și în alte limbi europene a fost, în mod neîndoielnic, un element favorizant dacă nu, uneori, chiar o cale de pătrundere în română.

---

[17] Cf. Karlheinz Becker, *Sportanglizismen im modernen Französisch* (în seria „Untersuchungen zur romanischen Philologie", Band 4), Meisenheim am Glan, 1970, 372 p.; *Der Grosse Duden, Fremdwörterbuch*, 2. Auflage, Dudenverlag, Mannheim, Band 5, 1966, 771 p.; *Энциклопедический словарь по физической культуре и спорту* (под ред. Кукушкина), Moscova, 1963; Fritiof Wikström, *Om idrottstermer och deras stabilisering*, în „Nysvenska Studier", L, 1970, nr. 1/5, p. 31—128.

GRAIUL DIN MUNTENIA

(descriere pe baza materialului din volumul *Opincaru* de Gr. M. Jipescu)

DE

GRIGORE BRÂNCUȘ

În 1881, Gligore M. Jipescu, „băcălăuriat în litere și științe, licențiiat în drept din școlili dă la București", cum însuși se intitulează, publică în tipografia „Alexandru A. Grecescu", din Piața Teatrului, volumul *Opincaru*, cu subtitlul : *Cum ieste și cum tribuie să hiie sătianu* și cu adaosul : *Scriere-n limba țăranului muntian.* Autor al mai multor cărți despre țărani, Jipescu încearcă să explice aici cauzele sărăciei micilor agricultori și să propună soluții pentru o viață materială prosperă. Recomandă țăranilor să învețe meserii, să-și lucreze pămîntul mai bine, să crească vite, să facă negoț, să nu bea în cîrciumă, să-și economisească banii la bancă etc. Gîndirea politică și ideologică a lui Jipescu este proprie burghezului liberal.

Realizată sub forma adresării către un țăran, expunerea e făcută în graiul din nordul Munteniei, pe care Jipescu, originar din Vălenii de Munte, îl cunoștea bine. „Învățmîntîndu-mă țărănește, ca să nu te sperii dă ți-aș hi vorbit orășănește, ca oili cînd intră lupii-n iele, m-apropiiai dă-nțelegirea ta" — scrie autorul la sfîrșitul cărții. Este, deci, un intelectual conștient de caracterul particular al graiului muntenesc, de raportul în care acesta se află față de limba literară. Din lectura cărții rezultă intenția vădită a autorului de a înregistra cît mai multe fapte caracteristice vorbirii locale. La tot pasul ne întîmpină șiruri de sinonime, liste terminologice, succesiuni de cuvinte prezentînd aceeași caracteristică fonetică etc.

Se poate spune că *Opincaru* e scrisă cu scopul de a ni se înfățișa, în primul rînd, nu traiul țăranilor, ci graiul pe care-l vorbesc aceștia. Ca limbă, cartea nu trebuie judecată în raport cu operele scriitorilor munteni din aceeași vreme, care selectează materialul de grai în funcție de normele stilului beletristic. Dialogul între autor și personaj (țăranul Moțăilă) nu prezintă distincții de limbaj de la un partener la altul, se identifică cu dialogul între țăranii înșiși. Numai în privința modului de organizare a frazei, Jipescu urmează modelelor din limba literară. Fonetica, morfologia,

îmbinările sintagmatice elementare și vocabularul textului său reproduc realitatea graiului muntenesc de nord. Abundența detaliilor de fonetică și lexic dovedește că și în conștiința unui cărturar nelingvist (ca, de altfel, a oricărui vorbitor) distincțiile unei unități lingvistice teritoriale subordonate limbii comune se realizează mai cu seamă prin trăsături de acest tip.

Această carte poate servi, ca și textele dialectale culese mai tîrziu de lingviști și folcloriști, la descrierea graiului muntenesc. Volumul lui Jipescu a fost apreciat mult de Hasdeu, care îl citează cu o neobișnuită frecvență în *Etymologicum Magnum Romaniae* ca sursă de mîna întîi pentru particularitățile muntenești. De aici a și pornit îndemnul nostru de a descrie, pe baza materialului extrem de bogat și de interesant din cele 161 pagini ale *Opincarului*, înfățișarea de pe la 1880 a graiului din Muntenia.

În descriere, nu vom lua în seamă faptele de limbă populară cu caracter general. Totodată, vom evita abundența detaliilor explicative. Materialul va fi dispus în ordinea obișnuită : fonetică, gramatică, vocabular.

I. **Fonetică.** În domeniul vocalismului, fenomenul cel mai bine ilustrat este închiderea lui *e* în poziție posttonică, mai ales în situația cînd se succedă doi *e* în silabe diferite din segmentul final al formei : *luptele* > *luptile* (prin disimilare), apoi *luptili* (prin asimilare). Acest fonetism, care caracterizează vocalismul graiului de nord al Munteniei, apare consecvent în Opincaru : *babili,betili, binili, cîntecili, cîrpili, faptili, fetili, ghitili, hanțili, lăcustili, muntili, numili, oasili, păcatili, răposatili, rudili, sterpili, uneltili, unili, urmili, vorbili* etc.

Se adaugă aici și exemple cu *e* final din articolul de plural *-le* asimilat cu *i* de la finala substantivului nearticulat : *cărțili, florili, fămeili, găleți li, jocurili, locurili, lucrurili, mîinili, mînzărili, muierili, nărăghirili, obiceiurili, păsurili, pămînturili, rănili, țărăncili, urîciunili* etc.

Închiderea lui *e* neaccentuat se petrece și în alte poziții (de obicei în radical, fie înainte, fie după accent) decît cele semnalate : *antiriu, cînipă, cînticu, dăsnămolești-te, împăienjiniți, întunicată, judicată, mesticate, netid, prietinos, povistirea, repide, ștergi-te, videm, vindica, vinim, vinitu* etc. Exemplele de felul acestora nu reprezintă o particularitate muntenească ; totuși, trebuie luate în considerație la caracterizarea acestui grai, deoarece exprimă tendința generală a graiului din Muntenia de a-și crea un sistem vocalic mai închis decît al limbii literare.

În aceeași tendință se integrează și transformarea, destul de deasă, a diftongului *e̯a* în *i̯a* : *betială, găliată, înțesiază, înseriază* etc. Și, de asemenea, diftongarea spontană a lui *e* în *i̯e* : *vorbiește, zîmbietu, greșieli, sfințiește, ciupieli, ciupiesc* etc.

Caracteristic graiurilor din zona de sud a țării este și diftongul *îi̯* în *pîine* (și deriv. *pîinaru*), *cîine*, creat prin anticiparea lui *i* al pluralului (*cîni* > *cîini*, după care sing. *cîine*) sau în *mîine*, datorat analogiei. La fel în *mîinile*, pluralului lui *mînă*. La Jipescu, acest diftong apare constant în structura formelor discutate.

Pe la 1880, *îi̯* apare facultativ în limba literară. Coexistența formelor *cîne-cîine, pîne-pîine, mîne-mîine* poate fi observată în diverse texte beletristice ale epocii (cf. DA, s. *cîne* ; DLR, s. *mîine, pîine*).

În consonantism, particularitatea cea mai interesantă constă în caracterul dur al dentalei *d* la iniţiala prepoziţiilor (*de, din, dintre*), a prefixului *des-* (*dez-*) şi, destul de des, la iniţiala (sau chiar în interiorul) oricărui cuvînt asimilată ca segment fonic cu prefixul *des-* sau cu prepoziţiile *de, din*. Acest caracter al dentalei determină „medializarea" vocalei palatale următoare : *i* > *î*, *e* > *ă* şi contragerea în vocale mediale simple a diftongilor constituiţi cu o semivocală de timbru palatal : *ea* > *a*, *eo* > *o*. Iată exemple : *dă vale, dăparte, dăstul, dăspre, dăşteptat, dăprinderili, nedăprinsă, dăscurcat, a dăschis, dăstup, nedăzlegate, dăslușesc, (a) dăscoperi, dăspreţuitor, te dădai, (a) dăpune, (a) dăsăvîrși, dăsparte, dăsfacere, dădăsupt, (a) dăjuga, dăzgustarea, dăstrăbălarea, dăzgroapă, dăsagi, dăloc, dăplin, să dăzbracă, ai dăscălicat, să-ndăpărtăm, să dăsculţă, dăsmierdaţi, nedăstoinici, dăosibire, dăsfrîu, adăvărat, dîn, dîntîi, dînaintea, dîmpreună, dîncolo, dîncoa, d-aici, d-aia, d-ale, d-unde, d-o pildă, totdauna, d-o potrivă, d-o suliţă, d-o parte* etc.

Cu aceleaşi consecinţe pentru vocalele palatale, apare *p* dur în prepoziţii : *pă, pîn, pîntre, pîntru* (= *pentru*, cu *e* > *ă* > *î*), *p-acolo, p-atunci* etc.

Consoanele *s, z, ţ* (o pereche sonoră *dz* nu apare) au timbru palatal, ca în limba literară, aşa încît vocalele *i, e* şi diftongul *ea*, care le urmează, nu devin mediale ca în celelalte graiuri româneşti în care consoanele respective au timbru dur : *simţiţi, seminii, seamă, zici, zece, cinzeacă, ţineţi, înţelept, mîndreţe, ţeapă* etc.

După *ș* şi *j*, Jipescu transcrie uneori vocale mediale : *rușîne, maşînă, șîreţii, șîroaili, jîntiţă, șăd, șădeam, șădere, mișăliie, înșală* (dar şi : *înșelăciune, înșelători*), *linguşală, pătimaşă* etc. De obicei însă grupele *ș, j* + vocală sînt transcrise ca în limba literară, prin urmare e greu de dovedit pe baza acestui text caracterul palatal al celor două fricative în graiul muntenesc.

Acelaşi lucru trebuie spus şi despre perechile *k'*, *g'* şi *ĉ*, *ĝ* : în Muntenia au timbru palatal, tolerînd după ele numai vocale palatale, dar textul lui Jipescu, din cauza transcrierii literarizate, nu ne dă posibilitatea să precizăm caracterul real al celor două perechi de consoane.

Labialele afectate de palatalizare sînt *f, v* şi, foarte rar, *p*. Stadiile de palatalizare sînt : *f* → *h'*, *v* → *g'*, *p* → *k'*. Iată exemple : *hindă că, hiie, ar hi, hirea, hine, să înhiinţeze, hicaţi, hierbîntată, hiertură, hiori. hioros, herarii, hirav, shiială, înhige, răshirate ; să ghiu, ghiiaţă, înghiorată, ghitili, ghisterii, leneghiia, vădughi, ghicleşug, ghiforu, otrăghită, pleghilă, ghioi, ghinovată, ghis, strighiţi, prighieşte, chipăii, chieptu, chieptini, nechieptănat.* (Am redat exemplele în transcrierea literarizată din text). Singura labială palatalizată constant este *f*. Perechea ei sonoră, *v*, apare uneori şi nepalatalizată : *vine, vinitu* etc.

Cu fenomenul palatizării labialelor, graiul din nordul Munteniei se opune, pe de o parte, limbii literare, pe de altă parte, zonelor muntenești (din centrul şi din sudul provinciei) care nu au această particularitate.

Dispariţia fricativei *h* la iniţială de cuvînt sau în poziţie intervocalică este mai frecventă în graiurile de sud ale ţării. În *Opincaru* se întîlnesc destule exemple : *oţ, oţiia, otar, oţoman, otărît, angaralili, să odinesc* (= *se hodinesc, se odihnesc*), *oleră, îrtiia, arnic, aidea, arţ* (= *harţi*), *angiu, otărîri, uiduita, uiduiţi, zaar, paar, zăărăriie, meiedinţeanca.*

Pe de altă parte însă, ne întîmpină aspiraţia vocalei iniţiale în formele pronominale : *hăsta, hăla, haia* etc.

II. **Gramatică.** În legătură cu flexiunea nominală, semnalăm mai întîi exemple de substantive feminine cu pluralul în *-i* și cu modificarea în *ă* a lui *a* accentuat din radical : *ășchii, lăcrămili, năţii, păgubi, pănglici, pătimi, plăși, rămurili, sărcini, ţărini.*

Evident, transformarea fonetică din radical se petrece și la forma de genitiv-dativ singular a acestor substantive : *averili năţiii.* Alternanţa *a/ă* din radical este un mijloc suplimentar de exprimare a opoziţiei de număr și de caz.

Exemple de felul celor de mai sus ne întîmpină și în alte graiuri, așa că s-ar putea spune că e vorba de o caracteristică a limbii populare (cf. Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a greșelilor*, București, Socec, ed. a II-a, 1947, p. 68). Totuși, se pare că în Muntenia preferinţa pentru modificarea fonetică arătată este mult mai mare.

Palatalizarea velarelor *c, g* la genitiv-dativul numelor feminine de genul personal terminate în *-că, -gă* (sau *-ca, -ga*) este, de asemenea, proprie vorbirii din părţile de sud și vest ale ţării. Cîteva exemple din *Opincaru* : gîndirili *prioteșichii* ; zicînd *leichii*-si *Marichii.*

În alte graiuri, velarele se conservă ca atare din cauza caracteristicii *-ăi* (tip : *Maricăi*) a genitiv-dativului. Limba literară a acceptat ambele variante : *Maricăi* și *Marichii.*

Se știe că vocativul în *-o* al femininelor este mult mai frecvent în graiurile din aria de sud a ţării decît în celelalte zone (Cf. S. Puşcariu, *Limba română*, I, p. 340). În cartea lui Jipescu, această desinenţă se întîlnește des, chiar și la nume proprii (de familie sau de botez) în *-a, -ea*, purtate de bărbaţi : *băbușco, Florico, babă Floareo, lea Gherghino, leică Pătrano, Păuno, Stănuţo, Stoico, Zăbîrneo, Aldeo, Stîrceo, neică Frăgio* (ultimele au nominativul : *Stoica, Zăbîrnea, Aldea, Stîrcea, Frăgea*).

Articolul adjectival (demonstrativ) apare cu formele specifice Munteniei : m a s c. : *al, ăl, hăl, ălui ; ăi, hăi, ălor* ; f e m. : *a, ha, ălii,* (= *alei*) ; *ale, ali, ălor.* Iată-le în context : *domnu al bun, lăstărișu ăl crud și ăl proaspăt, ăl mai bun lucru, ăl dă sus, ca hăl luminat, hăl mic, hăl dă nimic, ălui mai sărac, judicătorii ăi mari, hăi înţelepţi, hăi drepţi, hăi cinstiţi, ălor mari, ălor călcaţi ; namila a mare, a d-a doua, a d-a treia, a mai aleasă, plosca ha nouă, ălii dîntîi îi iera numili trufiia, nisfele d-ali noi, păcatili noastre ali mari, ălor două adunări.*

Formele sînt paralele cu ale pronumelui demonstrativ de depărtare.

Pronumele și adjectivele demonstrative de apropiere sînt : m a s c. : *ăst, ăsta, hăst, ăști, ăștiia, ahăștiia, ăstora* ; f e m. : *astă, asta, ăștiia, ăste, astea, ăstora.* Cîteva exemple : *ăst loc, ăști trîntori, unu d-ăștiia, ăștiia strică, cioarecii ăștiia,* (iţarii) *ahăștiia, ăste întipăriri, în pustiile lumii ăștiia, legilor ăstora, ăste trei cuvinte.*

Demonstrativul de depărtare are formele : m a s c. : *ăl(a), hăl(a), ala, aluia, ăluia, ahăluia, ăi, hăi, ahăia, aia, ălor* ; f e m. : *aia, haia, a, ale(a), hale(a).* În exemple : *ăla te duce, ne știm hăla pă hăla, ala așa moare, ala e ceva dă capu lui, dregătoru ala, hăl împărat, ăl unchieșel, aluia nu-i place, vorba ăluia, capu ahăluia, cu ăi copii, hăi ciccoi, la hăi București, ahăia sînt mai mari, ahăia lucrează, d-alde ahăia, voitorii tăi de bine... aia te scapă, aia te feresc dă belele, dregătorii tineri, cinstiţi, luminaţi, aia sînt prubă dă rumân, cu harcurile ălor luminători dă ișiră* (determină subst. *luminători*,

deci *ălor* e adjectiv); *d-aia, cocoana haia, a lume, a Dunăre, toate alea, alte halea, muntili... cu ale păduri chipoase.*

Din examinarea formelor de pronume demonstrativ se observă mai întîi paralelismul *ăst: ăl* exprimînd opoziţia apropiere : depărtare. Apar forme cu aspiraţia vocalei iniţiale : *hăst*, hăl, *haia* etc. şi chiar cu *a-* protetic, probabil după modelul formelor literare : *ahăştiia, ahăluia, ahăia* (comp. *aceştia, aceluia*). Se remarcă, de asemenea, tendinţa de creare a unui sistem echilibrat prin influenţare reciprocă a formelor de genuri diferite sau prin extinderea unor omonimii din flexiunea nominală: fem. *ăste* după masc. *ăst, ăşti;* fem. sg. *ăştiia*, comp. omonimia genitiv-dativ sing. cu nom. acuz. plural la substantivele feminine (*unei grădini — nişte grădini*, deci *casei ăştiia — casele ăştiia*). Formele de masculin *ala, aluia*, pl. *aia* s-au creat după modelul feminin *a, aia, alea* sau mai degrabă prin contragere din forme cu *a-* protetic : *ăla, ăluia*, forme cunoscute în Oltenia [1].

Dintre demonstrativele compuse, apar la Jipescu următoarele forme : *ălalt* şi *allant, ailaltă*, şi *ailantă*; la plural masc. *ailalţi.*

Formele verbale de indicativ prezent, de conjunctiv şi gerunziu cu consoana finală a radicalului iotacizată ne întîmpină în număr considerabil în cartea lui Jipescu : *să mîie, eu văz, să vază, să cază, să şază, nu poci, nu crez, creză -te* (sfîntuleţu), *să-ntinză, să arză, să dăşchiză, să-nchiză, să aprinz, să vînză, eu nu pierz, să auz, să auză, eu presimţ, eu să scoţ, să scoaţă, să spuie, eu să pui, eu pui, să ţiie, neţiind, să trimeaţă, să răsaie, să piaie,* (tu) *cei* (=*ceri*), *iel paie* (=*pare*) etc.

În secolul al XIX-lea, iotacizarea lui *t, d, n, r* de la finala radicalului verbal (pers. I sg. ind. prez., pers. I şi III sing. conjunctiv prez.,gerunziu) devenise, prin restrîngere, o caracteristică dialectală muntenească.

Se întîlnesc mai rar exemple de aparent dezacord sintactic (între subiect şi predicat) determinat de identitatea de formă între persoanele a III-a singular şi a III-a plural la verbele de conjugările a II-a, a III-a şi a IV-a sau la cele neregulate. Iată cîteva exemple : *Cîte nu-şi scurtează zilili lacrămîndu-şi că n-are prisosu avuţiilor; Ne-a stricat limba uniinvăţăcei;* (Ei)... *le-a scos cuvintele noastre; Părinţii le dă sfaturi.*

Raritatea exemplelor se explică foarte probabil prin influenţa graiurilor de tip transilvănean, care, spre sfîrşitul secolului al XIX-lea, împiedica extinderea acestei particularităţi în partea de nord a Munteniei.

Din textul *Opincarului* se reţin două tipuri de viitor caracteristice Munteniei : I. Cu auxiliarul *voi* sub formele : *oi, ăi* (*ei, i*), *o, om, ăţi* (*îţi*), *or; oi trăi, oi videa; ăi merge; ăi cumpăra, ei călca, ei înzestra, te-i lumina; o năvăli, o da; om dormi; n-ăţi trage, îţi hi cuminţi; or hi, s-or shii;* II. Cu *o* invariabil plus conjunctivul : *o să zic, o să găsim.* Cel mai frecvent în text este tipul I.

Sufixul gerunziului apare lărgit cu un *-ă* suplimentar indiferent de genul sau numărul numelui care funcţionează ca subiect : *Casa avîndă păreţi; Plăteşti ... slugărindă; I-auzi strigîndă;* (Noi)... *vorbindă la drept;* (Tu)... *puindă zechea pă umăr; Popa cu căldăruşa colindîndă; Am*

[1] Vezi, totuşi, Al. Niculescu, în *Revue roumaine de linguistique*, tome XIII, 1968, nr. 5, p. 471—480 şi tome XVI, 1971, nr. 2, p. 149—153 ; Ion Coteanu, cap. *Pronumele*, în *Istoria limbii române*, II, Ed. Acad. R. S. R., 1969, p. 250, care susţin că formele cu *a* (*al, ala, alui* etc.) sînt etimologice.

văzut ieu cocoane mari spălîndă lînă, gătindă bucate, țesîndă, cocîndă, pîine; Te-ar zări vinindă; Te vede bosconindă dîn gură: Să nu te-aud crîcnindă; I-or hi usturîndă; Îl vezi căzîndă; Să-și vază sîngili gîlgîindă; Domnu o hi mîncîndă..., or o hi aducîndă[1].

De notat că nu am întîlnit nici un exemplu de *-ă* la finala participiului trecut.

Adverbul *mai* nu dislocă grupul format din pronume (personal sau reflexiv) și verb : *mai le găsești, mai mă oțeți și tu* (dar și : *nu-mi mai dă inima brînci*).

III. **Lexic.** Privitor la lexic, considerăm util să reproducem cîteva fragmente din text care constau din înșirarea termenilor locali în legătură cu domeniul păstoritului, al varietăților de vie, al dansurilor populare. Se adaugă la acestea două liste care cuprind termeni pentru noțiunile „femeie netrebnică" și „diavol". Evident, nu toate cuvintele din aceste liste au întrebuințare exclusiv muntenească. În paranteze, deschise de autorul însuși, sînt notate variante sau sinonime.

Iată o veritabilă colecție de termeni pastorali : „Ce ai tu cu dobitoacili ? Nu doar că ele au minte și grai ? Ce știe ghițelu, junicea, mînzatu, tauru, gonitorii, juncanii, vacili, buhaiu și boii dă beldiea ta ! Nu cumva cîrlanii, mînjii, armăsarii, telegarii, juganii și măcar uțupinili dîn lumea lu Dumnezeu cu d-adinsu te dau dă șugubină ? Ce-ți pare mai blînd, mai plăpînd ca oițili, berbecii, mieoarili, batalii, tîrții, cîrlănașii, mieii, mielili tărcuși și tărcușe, mărgelați și mărgelate, buzați, buzate, oacheși, oachieșe, plăghiți, plăghițe, pistruieți, pistruiețe, rucărei, rucărele, bucălăi, bucăliță, ciuți, ciute, cornuți și cornute, beli și bele ? Păi, cum așa, nici mînzărili, nici fătătoarili, nici sterpili nu-ți plac ? Ce urăști plecătorili, sugarii și sugărili ? Da lîna stogoșă, țurcană, seină, neagră, albă, tîrcavă, miții și codina, mulsoarea, sugăritu, -nțărcatu și aplecatu nu-ți aduc nici un cîștig ? Da brînza lor, laptili, cașcavalu, janțu, colastra, jîntița, (cocîrța), urda, cașu dulce și salamura ce foloase nu ți-ar da d-ai cunoaște bine cum să-mprăsilește oaia ? Cășăria, baciu, hierbătoarea, -nchiegătoarea, crinta, răvaru, mînătorii, sterparii, mînzărarii, cîrlănarii, stricurătoarea, găleții, cupili, comarnicu, tîrla, strunga. [...] Mie mi-ar plăcea să te văz cu cireadă dă ghite, să le dai nume dă țară ca : bolocan, mărtin, lunai, miercurea, joia, vinerea, duman, plăvan, ghiorea, oprin, grosu, măgurean, codalb, codălbiel, tîrziia, mocan, murgoci, galben, pădurean, rușețu, rusu, găitin, porumbiel, boian, cercel, balan, mîndrilă, brebea, medelea, cerbu, priia, buzilă, țintea, breazu, florian ; și vacilor să le zici : cercelica, mîndrița, furnica, frumoasa, lunăica, mărtina, miercureana, miercana, joiana, vinerica, sîmbotina, dumana, bălaia, brîndușa, rușița, codălbița, murgana, ghiorica, pădurica, priiana, iepura, floriia, mierlița ș-altele [...]. Ciinilor, cățelilor să le pui nume ca la ai miei : pîrjol, ghiocel, breazu, lăbuș, ursei, corbea, leu, pința, zalinca, cioara, braica, lupei, lucea, grivu, dudaș, haiducu, roșca, bălan, bucălău, dolfa, căruntu, grozea, gruia, gîndacu, scurtu, urechiatu, tămădău, scînteie, moșorei, grivei, puica, ghidan, cazac, luică, vidra, burcoj ș-alte numiri dă drăguleț" (p. 48—51).

---

[1] Vezi unele exemple și la Al. Rosetti, *Mélanges de linguistique et de philologie*, 1947, p. 179, unde se dă și o explicație, fonetică, a fenomenului.

Altă listă conține numele muntenești ale varietăților de struguri: „tămîios, gordin (gordan), coarnă (corniță, albă or neagră), băşicată, crîmpoşiie, braghină, galben, verde, busiioc, brumărie, pîrnaie, alb, țîrțîră, negru, verduncă, negru vîrtos, negru apătos, păsărești (pădureț), cioinag (ceoineac), căldărușă, bălaie, răricică (rară), gras, mustos, frăncușă, (frînchișe), roșu (roșioară), coada vulpii, mărunt (mărunțel), seină, timpuriu, moale, vulpe, pîrci, corb, prohiră, crăcană (crăcanată), ghihoară (chihoară), voiculeasă, sască, romostin, olog, aurel, berbecel, vînăt, vînos, ruginit, albior (albișor), turcesc, ovis, tigvoasă (tigvoană), băldoaie (băldovaie), slăviță, cîrlogancă, mișchet, odobească, boieresc, porumbiie, țîță (țîța vacii, a caprii), gîmză, lăsculeasă, leșesc, pleopă, sghihoară și teios" (pag. 53—54).

În altă parte se dă o listă a numelor de dansuri populare locale: „bătuta, horili, fedeleșu, chiperu, mocăncuța, chindiia, slănicu, brîu, biru greu, cățeaua, ca la Breaza, doi dă mînă, sultănica, ațica, ardilinește, ciufu, focșăneanca, olteniasca, ungureasca, dura, tarele, lăzeasca, ceasornicu, militărească, romniia, nuneasca, or frunzuliță bîrlaboi și la dreapta cîte doi, călușarii, șu-șu-șu, arcanu, țigăneasca, joiaiana, brăileanca, cum să bate Dunărea, vrănceanca, meiedințeanca, hîț cumetre-ncoa la joc ș-altili care nu le știu" (ț. 51—52).

Iată o înșirare de sinonime pentru noțiunea „femeie netrebnică": „cînd e îndîrjit rumânu pă fămeia lui zice ce-i ghine-n gură, adică: muiere, muieruşcă, calu dracului, dracu-mpeliţat, vulpe-n patru labe, scorpie, iasmă, pui de lele, teleleică, talpa iadului, petrecută, hăcuită, tîrîtură, papină, paţachină, fleoarţă, tîrfă, beşoandră, başoldină, bahorniţă, magmuză, ploscaşă, verigaşă, hîrlavă, tigoare, -ngălată, trîntoriţă, tartoriţă, hoancă, mototoală, hoaşcă, ciumă" (p. 56).

Altă înșirare de termeni pentru „diavol": „naiba, aghiuță, dracu, ucigă-l viderea, cornea, ucigă-l toaca, diavolu, idolu, ucigă-l tămîia, satana, spurcatu, ucigă-l crucea, întunicatu, nodea și codea" (p. 114). Urmează o bogată frazeologie populară cu „drac" ca termen esențial.

Concluzii. Materialul dialectal pe care ni-l oferă volumul *Opincaru*, publicat la 1881, nu diferă esențial de cel pe care îl întîlnim în culegerile de texte întocmite în mod științific de către cercetătorii de mai tîrziu [1]. E vorba, bineînțeles, de aria de nord a Munteniei. Materialul nu diferă nici de cel înregistrat în atlasele dialectale, dacă facem abstracție de variațiile individuale pe care le implică ancheta sistematică și de sistemele de transcriere (literarizat la Jipescu, fonetic în WLAD și ALR). De aceea descrierea pe care am făcut-o aici este, în linii generale, aceeași cu descrierea efectuată de Ion Coteanu [2], pe baza atlaselor și a textelor culese de dialectologi.

---

[1] G. Weigand, *Die Dialekte der Grossen Walachei*, în *Jb.*, VIII (1902), p. 234—324; Densusianu —Candrea — Speranția, *Graiul nostru*, I (1906), p. 173 ș.u.; Alexandrina Istrătescu, *Texte populare din județul Prahova*, în GS, III, 1 (1927), p. 152—174; III, 2 (1928), p. 344—380; IV, 1 (1929), p. 108—136 (cu glosar); I.I. Stoian, *Texte folclorice din Rîmnicul-Sărat*, în GS, III,1 (1927), p. 101—132; III, 2 (1928), p. 297—343 (și glosar); Emil Petrovici, *Texte dialectale*, Suplement la *ALR* II, Sibiu—Leipzig, 1943, p. 232—258.

[2] Ion Coteanu, *Elemente de dialectiologie a limbii române*, Editura științifică, 1961, p. 74—82. (Vezi în volum și *Anexa* II, *Texte dialectale*, la pag. 189—204.)

Cartea lui Jipescu este neînchipuit de bogată în fapte de limbă populară vorbită. Noi am reținut, printr-o selecție riguroasă, numai acele trăsături care, prin particularitatea lor de a se repeta, pot caracteriza graiul din Muntenia în opoziție cu alte graiuri sau cu limba literară.

Jipescu a scris conștient în graiul local, dovadă că în celelalte cărți (e autor a unsprezece volume) a utilizat limba literară a vremii, chiar dacă problematica esențială a lucrărilor lui privește viața țărănească. Fără să fie lingvist, avînd în schimb un foarte dezvoltat simț al limbii populare, el a reușit să scrie în graiul muntenesc autentic, cu aceleași particularități care aveau să fie înregistrate mai tîrziu în atlasele și în culegerile dialectale.

Și alți cărturari din acea vreme, mult mai modești, redactează în mod conștient în graiul matern, surprinzîndu-i individualitatea în raport cu limba literară. Am aminti, de exemplu, pe T. Theodorescu din comuna Lupșeanu (Lehliu) și I. Bondescu din comuna Giurgeștii (Fălticeni—Suceava), corespondenți la ancheta lui Hasdeu, ale căror răspunsuri, utilizate în *Etymologicum*, reproduc cu multă fidelitate caracteristicile graiului local (v. EMR, I, p. 73, 155, 260).

Am deduce de aici că vorbitorul care dispune de două variante ale sistemului lingvistic invariant (diasistem) — al limbii literare și al graiului matern regional — recunoaște prin opoziție, trăsăturile particulare fundamentale ale graiului regional.

Și într-o anchetă dialectală, întreprinsă după toate regulile disciplinei, cercetătorul își cunoaște, în linii generale, încă înainte de începerea investigațiilor, materialul pe care-l va aduna și-l va studia.

Prin urmare, se poate spune că rezultatele materiale obținute cu metoda geografiei lingvistice sînt, în general, previzibile.

octombrie 1972

O LISTĂ DE CUVINTE DIN MUNȚII APUSENI

DE

LAURENȚIU SZÁSZ

În fondul Bibliotecii Centrale Universitare din Cluj, se află o carte[1] consacrată descrierii stărilor economice din Munții Apuseni, la sfîrșitul căreia se găsește o listă de cuvinte regionale. Deși lucrarea s-a tipărit în anul 1936, cînd E. Petrovici întreprindea anchete dialectale și folclorice la moți [2], lista de *Cuvinte particulare din Munții Apuseni*, cum o intitulează autorii ei, a fost ignorată de lingvistica românească. Explicația o găsim, pe de o parte, în faptul că a apărut la sfîrșitul unei lucrări cu caracter economic, iar pe de altă parte, în faptul că autorii, nefiind lingviști, s-au mulțumit să înregistreze cuvintele așa cum le-au auzit.

După părerea noastră, această listă merită să fie cercetată, întrucît multe dintre cuvintele care o alcătuiesc *nu sînt înregistrate* în lucrările noastre lexicologice [3] sau sînt înregistrate cu alte sensuri, în alte variante, din alte regiuni [4] și din alte epoci [5].

Lista de cuvinte, așa cum au întocmit-o autorii ei, se prezintă astfel :

Cuvinte particulare din Munții Apuseni

Țopi = locuitorii ce locuiesc pe Valea Arieșului mic ; sînt mai ales ciubărari.
pene = flori.
vox = vax.
mojere = piuliță.
grumpiri, boabe, pere, picioci = cartofi (în Bistrița se numesc boboase).
mazăre = fasole.

---

[1] Dr. Ion L. Ciomac și Valeriu Popa-Necșa, ingineri agronomi, inspectori generali-Cluj, *Munții Apuseni. Cercetări asupra stărilor economice din Munții Apuseni*, București, 1936.

[2] Cf. Emil Petrovici, *Folklor de la moții din Scărișoara*. Extras din „Anuarul Arhivei de Folklor", V, București, 1939, p. 112.

[3] Pentru verificarea cuvintelor cuprinse în listă am folosit următoarele lucrări lingvistice și folclorice : DA, DLR, DL, DM, CADE, Scriban D, Șăineanu DU, TDRG, ALR, ALR SN, ALRT II, Arvinte Term., Damé T., FD I Ș. U., Frîncu—Candrea M., Glosar reg., Lexic reg. (1 și 2), Mat. Dialect., Novacoviciu C. B. I—II, Pamfile I. C., Pașca Gl., Teaha C. N., Todoran Gl., Viciu Gl., Viciu S. Gl., Petre Coman, *Glosar dialectal*, București, 1939, Emil Petrovici, *Folklor de la moții din Scărișoara*, București, 1939, Lajos Tamás, *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen* (Unter Berücksichtigung der Mundartwörter), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966 (pentru abrevieri vezi Bibliografia *Dicționarului limbii române*).

[4] În legătură cu adunarea de cuvinte dialectale, cf. I. Coteanu—I. Dănilă, *Introducere în lingvistica și filologia românească*, București, Ed. Academiei, 1970, p. 11—37.

[5] Multe dintre ele înregistrate după apariția acestei lucrări.

laibăre = vestoane (veste).
pomestească = lut gol, uscat.
curechiu = varză.
iuș (*isuri*) = părți, unități.
căncei = căni din lut, arse și gîtuite spre vîrf.
raf = fier pentru roți.
iorloane = acareturile gospodăriei : cămară, șură, grajduri, cocine.
camniță = postament de cărămidă sau piatră aflat în casă pe care se face foc.
rozolie = băutură preparată de către săteni, din alcool, cu gust dulce.
cepălău = ceapă tocată cu chisălița (borș).
tăul negru = un lac cu nămol negru.
se dubește la piuă = se îndesește la piuă.
stean = pămînt pietros.
se vaeră = se plîng.
chindee = ștergare, șterguri (prosoape).
fingie = cănuță, ulcică de porțelan.
gonget = musca columbacă.
tîrnaț = gang, pridvor, coridor, terasă.
a butica = a da peste ceva.
tăniere = bliduri, farfurii.
oluri = ulcioare.
hude = gropi (găuri), (*a huderi* = a găuri).
o bolovică = o jumătate măsură, cam 11 1/2 kg de bucate.
abros, măsăriță = față de masă.
parsechiuri = dulap de pahare (de la *pohárszék?*).
spătăritul = confecționarea de spete pentru războaiele de țesut.
tărhat = povară. Acuzativul unguresc de la *tehér* (raniță).
țifă = reziduurile nisipoase de la curățitoarele de aur.
porție = dare, impozit.
filigorie = foișor.
oprege (zadie) = cătrințe care se poartă de femei la costumele naționale (fote).
lepedeu = cearșaf.
nedeă = joc comun al mai multor sate la un loc [6].
zămăchișe = lapte acru, brînză de vacă.
căuaci = potcovari, fierari.
cergă = covor.
pîrlău = vas de spălat rufele.
podișor = dulap.

șpor = mașină de gătit.
a se sgodi = a se nimeri.
ciughir, liveș, sigir = must acru de poame.
măștioae = mamă vitregă.
unghel = colțul casei.
budureț = deschizătură la camniță prin care iese fumul.
buduroi = gura coșului de la cuptor sau de la camniță.
bediug = tuciu.
dioabe, ghioabe = bote de apă, putini pentru lapte, brînză.
cohe = cuptor (bucătărie de vară).
rădăcini = zarzavat.
molhașuri = mlaștinile de munte, iezăre.
fedeleș = vas pentru apă la cîmp.
holoangări = locuitorii din com. Vidra, care cutreieră țara cu unelte de lucru în spate. Repară vase de lemn, putini etc.
puiuț = seltar.
mezdrea = cuțit cu două mînere pentru făcutul doniților.
ghimătoare = cuțitoaie curbă din oțel care se întrebuințează la facerea ciubarelor.
cioareci = pantaloni de lînă.
țundră = veston de lînă.
jolji = giulgiu.
galițe = găini, păsări.
cipcă = dantelă.
crîng = grupuri de case la munte.
chișiță = o legătură de ciubare (14 bucăți).
ureche = două urechi fac o chișiță (7 buc.).
călăbași = vînzători ambulanți de fructe în coșuri purtate pe spinarea cailor.
aldașul băișagului = urare la minerii aurari, binecuvîntare de a găsi mult aur. Se mai spune și aldașul lui D-zeu, cînd recolta cerealelor este foarte bună (de la ungurescul *áldás*).
văsar = dogar.
arnieu = coviltir.
sfîrnar = negustor (dar nu tocmai de meserie).
bituța = bunda lungă de piele de oaie a moțului.
gorjobă = scobită.
ghenătoare = răzătoare cu coadă lungă.
țircalău = compas de lemn.
potenzău = riglă ascuțită la un capăt, care servește la fixarea cercurilor pe vas.
sîlhă = molift.
a cepui = a curăți de crengi.

[6] Cuvîntul și glosarea lui apar în listă de două ori (evidentă greșeală de tipar).

mîtcă = intervale dintre cioturi de arbori.
bocuri = butuci de 20—60 cm.
cloț = 1/4 din butuc.
șuștar = vas de lemn.
fereț = vas de lemn de cca. 30 litri.
ferdeleț = vas de lemn de cca. 50 litri.
pătrăreț = vas de lemn de cca. 75 litri.
pîrlăul mic[7] = vas de lemn de cca. 100 litri.
pîrlăul mare = vas de lemn de cca. 130 litri.
ghiobă = putină pentru brînză.
feluri, zdróbe = cofițe mici cu un chenar negru.
bucate = cereale.
firez = ferestrău de apă, joagăr.
gat = stăvilar.
uțe = stăvilă.
jilip = uluc.
roștar = grătar (de lemn).
jupelnița = uluc de scînduri cu panta foarte pronunțată (60—80°).
frunte = intersecția jilipului cu jupelnița.
troacă = terminația curbată a jupelniței.
vancoș = cusinet la roata de apă.
cocîrlă = manivelă.
tînjală = bielă.
urși = pereții laterali ai joagărului.
jug = rama ferăstrăului.
brîncari = grindă de susținere.
custură = pînză de ferestrău.
țuguri, bigle = agățătoare de fier.
cioace = scoabe.
grăunțarul = dispozitiv din 2 brațe pentru transmiterea mișcării la ferestrău.
șrof = șurub.
roata cu rînsă = roata dințată.
crinc = osia roatei.
ortac = tovarăș.
doașțe = margini de scîndură.
horj, horjitor = instrument de fier în formă de arc pentru fabricatul șindrilei.
horj = ulucul șindrilei.
bocșeri = cărbunari.
foroame = găuri de ventilație la grămezile de ars cărbuni.
șlamuri = lemne mărunte cu care se umplu grămezile de cărbuni.
șlimp = pămînt ars amestecat cu praf de cărbune.
tîrșire = tăierea pădurii, scoaterea butucilor și rădăcinilor.
hînse = corpuri mai mici de pădure izolate prin terenuri arătoare.
tenjeri = comercianți mici de vite, cereale, fructe.
crînguri = cătun, -ă.
a se gui = a se urca.
a se urla a vale = a se coborî.
tăpinași = lucrători la păduri, tăietori la păduri.
tapșa = taxa la pădure.
întărnitat = încărcat (*ne-o întărnitat cu mare tapșă*).
tincuș = bon de plată.
trunți = trunchi.
zdrăncane = cofițe cu fund dublu, care sună.
văitae = ciubărașe mici.
țșir = apă turburată cu făină fiartă la foc și turnată peste pîine sfărîmată.
cordii = frunze de curechiu (varză).
zobon = nădragi făcuți acasă din bumbac și in (Vidra).

Deoarece prelucrarea lexicografică și lexicologică a acestui material destul de bogat (total 151 de cuvinte și expresii) ar necesita un spațiu prea mare, nu ne vom ocupa de acele cuvinte regionale (95 în total) cunoscute în lingvistica românească[8], chiar dacă ele prezintă, în lista de care ne ocupăm, mici deosebiri formale[9] sau de sens.

---

[7] Forma din volum este *părlăul mic* și *părlăul mare*, dar mai înainte apare *pîrlău*.

[8] Vezi lucrările la nota 3.

[9] Fiind vorba de o culegere făcută de nespecialiști, atît notarea cuvintelor (de ex. *ghenătoare, ghimătoare, tăpinași, tincuș, trunți, țșir*) cît și glosarea lor (de ex. *bediug, cergă, cioace, cocîrlă, gorjobă, tînjală*) lasă mult de dorit.

Ne vom opri însă la acele cuvinte (56 în total) care nu figurează în lucrările de lingvistică (dicționare, atlase, glosare, monografii etc.) sau sînt înregistrate cu sensuri diferite :

aldașul băișagului [10] *expr.* Pentru cuvintele *aldaș* și *băișag* cf. DA.

bediug *s. n.* Definirea sensului s-a făcut foarte vag. Probabil este vorba de ceaun și nu de fontă. Totuși, cf. Teaha, C. N. *badic* „tuci" și *badoc* „plev" ; Mat. Dialect., p. 248 : *bădic* „tuci, fontă".

boboase *s.* cartof. Cuvîntul se folosește în Bistra și nu în Bistrița, cum apare — probabil din greșeală — în lista de cuvinte a celor doi autori.

crînguri *s. n. pl.* O diferență de sens între forma de *sg.* (*crîng* = grupuri de case la munte) și cea de *pl.* (cătun) a aceluiași cuvînt credem că nu există în realitate.

doaște *s.* cf. Lexic. reg. *doască* „copertă, înveliș".

dubi = se dubește la piuă. Este surprinzător că acest cuvînt nu se găsește atestat în lucrările noastre lexicografice. De altfel, după colegul meu N. Mocanu, originar din partea locului, se spune mai degrabă *se dubește la dubă*. Totuși, cf. Șăineanu DU, *dubă* „piuă".

frunte *s.* Termen tehnic (prin restrîngere semantică). Cf. DA, CADE.

ghenătoare *s.* După sens nu are nici o legătură cu *ghimătoare* (notat greșit în loc de *ghinitoare* — cf. Pamfile, I. C.).

gonget s. Totuși cf. DA *goangă* „insecte", Petre Coman, Gl. *gondă* „insecte".

hînse *s.* (prin restrîngere semantică). Cf. Pașcu, Gl. *hînsă* „o anumită parte, indiferent de mărime, despărțită dintr-un întreg".

horj *s.* **1.** instrument... pentru fabricatul șindrilei, cf. Frîncu-Candrea, M. *horș* ; **2.** (prin extensiune semantică) ulucul șindrilei.

horjitor *s. n.* Format din cuvîntul *horj* + *itor*.

huderi *vb.* cf. *hudă* „gaură" ; Teaha, C. N. *huditor* „potricală de făcut găuri".

iuș, *isuri* *s.* (prin extensiune semantică). Cf. DA.

întărnițat *adj.* (prin extensiune semantică). Cf. DM.

mîtcă *s. f.* (prin extensiune semantică). Cf. DLR *mîtcă* (5).

---

[10] Pentru sensul cuvintelor vezi lista celor doi autori.

oluri *s. n. pl.* (prin restrîngere semantică). Cf. DLR *oală* **sensul 2**; Petrovici, Folklor, p. 154, Mat. Dialect., p. 285 *ol* „damigeană".

pătrăreț *s.* cf. DLR; Pașca Gl. *pătrăriță* „... sfert de ferdelă".

pere *s.* „cartofi" (prin extensiune semantică).

pomesteală *s.* Cf. CADE *pomesti* „a lipi cu lut pe jos".

rădăcini *s. f. pl.* (prin restrîngere semantică). Cf. CADE.

spătărit *s. n.* Cf. CADE *spătar* [1].

șlamuri *s. n pl.* (prin restrîngere semantică). Cf. Lexic. reg. 2. *șleam* „așchii sau scurtături care rămîn după ce se taie lemne".

tapșa *s. f.* (prin restrîngere semantică). Cf. Pașca, Gl. *tapșă* „chirie, taxă".

Tăul Negru *s.* Toponimic. Cf. FD V, 59.

tîrșire *s. f.* Format din vb. *tîrși*. Cf. CADE.

tăpinași [11] *s. m. pl.* Cf. Arvinte, Term. *țapinar*.

țîfă *s. f.* (prin restrîngere semantică). Cf. CADE, *țîrfă* „nisip, prundiș", Mat. Dialect., p. 271 *țîfă* „nisip mărunt".

urși *s. pl.* Cf. Mat Dialect., p. 197 *urs* „piloni verticali de stejar care sprijinesc stratul morii".

văitae *s. f.* Totuși cf. CADE *văitău* „ ... mertic".

Rămîn neexplicate următoarele 26 de cuvinte: *bigle, bolovică, brîncari, a butica, cepălău, cioace, crinc, feluri, foroame, gorjobă, grăunțarul, jupelnița, molhașuri, potenzău, roata cu rînșă, stean, știmp, tenjeri, troacă, tincuș, țuguri, ureche, ușe, zdrăncane, zdrobe, zobon*, pentru care autorii dau indicații foarte sumare. Unele cuvinte (de ex. *ușe, zdrăncane* etc.) s-ar putea explica totuși.

Din cele arătate rezultă, credem, că această listă de cuvinte, chiar dacă a fost întocmită cu titlu de curiozitate de doi intelectuali nespecialiști, aduce o contribuție care nu trebuie ignorată la cunoașterea graiului românesc din Munții Apuseni.

Cluj, 11 octombrie 1972

[11] Forma *tăpinași*, ca și *tincuș*, este probabil, tipărită greșit.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

O NORMĂ A LIMBII ROMÂNE LITERARE DIN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-lea: *câne, mâne, pâne*

DE

GH. CHIVU

Formarea limbii române literare, proces deosebit de complex, a stat adesea în atenţia cercetătorilor. Au fost dezbătute problemele teoretice ale apariţiei şi impunerii normei unice supradialectale şi s-a urmărit realizarea ei concretă. A fost elucidată, în mare, problema bazei idiomului literar unic şi s-a stabilit, statistic chiar, „contribuţia" fiecărui grai la crearea acestuia.

Studiile întreprinse au avut însă aproape totdeauna scopul de a urmări procesul de constituire a structurii limbii române literare actuale. Stadiile anterioare de limbă interesau doar în măsura în care explicau sau furnizau elemente necesare explicării situaţiei lingvistice de astăzi. În felul acesta, cercetările au fost efectuate, în majoritatea cazurilor, pe baza unui inventar minimal de particularităţi impuse de-a lungul secolelor în cadrul vorbirii îngrijite. Perspectiva se păstrează şi în studiile consacrate descrierii limbii operei unui anumit scriitor, dar aici analiza de amănunt, bazată pe cercetarea mai mult sau mai puţin exhaustivă a textelor, este totuşi predominantă. Imaginea de ansamblu ia locul celei schematizate, reduse la „esenţă", iar materialul excerptat oferă nu numai exemple de continuitate, prin particularităţile lingvistice consacrate astăzi ca literare, ci şi elemente de discontinuitate, prin „norme" individuale sau colective de scurtă durată, respinse de evoluţia ulterioară a limbii.

Acestei ultime categorii de particularităţi lingvistice nu i-au fost consacrate pînă în prezent studii speciale, chiar dacă importanţa unora dintre ele pentru configurarea unei imagini de amănunt a evoluţiei limbii române literare nu este deloc neglijabilă. Ne gîndim în primul rînd la norma *câne, mâne, pâne*, care se impune atenţiei chiar la cea mai neavizată lectură a unui text literar muntean din a doua jumătate a secolului trecut.

★

O idee formulată de mult şi frecvent reluată în vremea din urmă este aceea a bazei dialectale muntenești a limbii române literare. Cercetători mai vechi sau mai noi ai problemei au adus, pe rînd, argumente în favoarea

sau împotriva ei. Lista particularităților fonetice și morfologice pe care limba română literară actuală le datorează graiului muntean s-a mărit sau s-a micșorat în consecință. La loc de onoare între particularitățile fonetice care pledează în favoarea „bazei muntene" s-a aflat însă totdeauna anticiparea lui *i* în cuvinte de tipul *cîine, mîine, pîine.*

Din secolul al XVI-lea și pînă astăzi formele mai sus menționate au fost specifice sudului Dacoromaniei, în vreme ce acelea care nu cunosc fenomenul (*cîne, mîne, pîne*) au fost atestate numai în aria nordică a teritoriului locuit de români [1].

În procesul de formare a limbii române literare, proces început, după unele păreri, chiar în secolul al XVI-lea, odată cu apariția scrisului în limba română, fonetismul muntenesc își extinde aria de răspîndire în ceea ce privește textele literare [2], ajungînd ca în secolul al XIX-lea să fie folosit în mod curent chiar de unii scriitori din Moldova [3] sau din Ardeal [4].

Surprinzător însă, tocmai în acest moment de generalizare a normei muntenești, în textele scrise în sudul țării apar și se extind apoi cu repeziciune formele *câne, mâne, pâne* [5].

Textele literare, care pînă în anul 1850 cunoscuseră doar fonetismul *âi(îi)* : *câine* (ALEXANDRESCU, P, 28, 29, 50), *câinele* (idem, 28, 29, 49, 50), *câinile* (BOLINTINEANU, P, 37), *mâini* (HELIADE, O I, 247), *mîini* (BOLINTINEANU, P, 38), *mîinile* (idem, 37, 39), *pâine* (HELIADE, O I, 253) [6], atestă, în intervalul 1850—1860, alături de formele muntenești : *câinele* (PANN, PV II, 9 ; BOLINTINEANU, C, 12), *câini* (PANN, C, 8), *cîini* (PELIMON, I, 3 ; idem, B, 167), *câinii* (PANN, C, 8 ; ODOBESCU, M, 27), *mâine* (HELIADE, C, 18, 20 ; PANN, C, 5, 9), *mîine* (BOLINTINEANU, P, 164, 165 ; FILIMON, E, 159), *mâini* (PANN, C, 8), *mîini* (idem, PV II, 108), *mâinele* (HELIADE, C, 26,32), *mâinile* (idem, 28, 32 ; ODOBESCU, M, 29 ; FILIMON, E, 154 ; PELIMON, B,

---

[1] Vezi pentru repartiția regională a fenomenului în secolul al XVI-lea : Ovide Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, II, Paris, 1938, p. 53, 147, 320 ; Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, București, 1968, p. 396—398, 507—508 ; Al. Rosetti, B. Cazacu și Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*, I, București, 1971, p. 65 ; în secolul al XVII-lea : Al. Rosetti, *loc. cit.* ; Al. Rosetti, B. Cazacu și Liviu Onu, *op. cit.*, p. 65, 139, 244, 320—321 ; DIB, 50, 53, 54 ; BCIR, V, 198, 210 ; în secolul al XVIII-lea : SD, V, 130 ; XIII, 33, 254, 264 ; XIV, 188 ; în secolul al XIX-lea : Al. Rosetti, B. Cazacu și Liviu Onu, *op. cit.*, p. 521 ; SILRL, II, 48, 164, 275, 314, 435, 462 ; în secolul al XX-lea : SILRL, II, 516, 533 ; ALR I, vol. I, h. 49 ; ALR I, mat. necart. chest. nr. 191, 765, 1144 ; ALR SN, III, h. 662, 663 ; idem, VI, h. 1572, 1654. Pentru stabilirea acestei repartiții am folosit și date oferite de Ion Gheție și Al. Mareș, cărora le mulțumesc și pe această cale.

[2] Pentru atestări ale fonetismului *îi* în texte literare din nordul Dacoromaniei vezi J. Byck, *Noua ortografie și istoria limbii literare*, în „Limba română", III, 1954, nr. 6, p. 23—39 ; Ion Gheție, *Contribuții la problema unificării limbii române literare. Momentul 1750*, în „Limba română", XX, 1971, nr. 2, p. 118, 121 ; Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 507—508, 583 și Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *op. cit.*, p. 119, 139, 244.

[3] C. Negruzzi, acceptînd norma munteană, folosește formele *mîini, mîinile* în coloanele revistei „Săptămîna" (Iași, 1853, p. 195, 235, 242). Chiar G. Seulescu, vestitul adversar al „muntenizării", menționează în a sa *Gramatică românească* (Iași, 1833) că „la numele ce se termină în *ine*, g r a i u l c o m u n (s. n.) intercalează un *i*, precum la *pîne*, zicem *pîine*, la *mîne*, *mîine*, *cîne*, *cîine* ș. a. " (p. 67). Vezi și SILRL, II, 275.

[4] Andreas Iszer, *Walachische Sprachlehre für Deutsche*, Kronstadt, 1846, p. 21, 23 (*cîine*). Vezi și SILRL, II, 435.

[5] Vom urmări răspîndirea fenomenului pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea.

[6] În lucrarea de față vom păstra grafia pe care cuvintele date ca exemplu au avut-o în textele excerptate.

39; idem, I, 4) și forme specifice ariei nordice a țării noastre: *câne* (BĂLCESCU, MV, 41; BOLINTINEANU, C, 11), *cînele* (idem, 12; idem, P, 13), *mîne* (idem, 20; idem, C, 6), *poimîne* (ibidem), *mânele* (BĂLCESCU, MV, 81), *mînele* (BOLINTINEANU, P, 309), *mânile* (BĂLCESCU, MV, 128; BOLINTINEANU, C, 12), *pîne* (idem, 55), *pânea* (BĂLCESCU, MV, 51).

În deceniul următor (1860 — 1870) cele două fonetisme au o folosire aproximativ egală: *câine* (ALEXANDRESCU, E, 307, 309, 321), *mâine* (idem, 364), *mîine* (BUJOREANU, M, 10; ALEXANDRESCU, F, 3), *poimîine* (ibidem), *mâini* (idem, 140), *mîini* (idem, XI), *mâinele* (BARONZI, M, 17, 20), *mînile* (BUJOREANU, M, 16), *pîine* (ALEXANDRESCU, E, XI), *pîinea* (ibidem); *câne* (idem, 140, 141), *cânele* (idem, 139, 140), *mâne* (FILIMON, C, 76), *mâne*, *poimâne* (idem, 16), „cavitatea *mânei*" (BARONZI, M, 11), *mânele* (ibidem), *mâni* (FILIMON, C, 80), *mânile* (idem, 7, 74), *pâne* (idem, 8), *pânea* (idem, 76), pentru ca între 1870 — 1880 norma muntenească, mult mai puțin frecventă: *câini* (BARONZI, A, 18), *mâine* (idem, 5; BOLINTINEANU, P I, 80), *mâinele* (BARONZI, A, 11), să cedeze întîietatea celeilalte: „mulțimea hoiturilor *cânilor*" (GRANDEA, M, 3), *mâne* (idem, 11; BOLINTINEANU, P I, 54, 88), *poimâne* (GRANDEA, M, 3), *mâni* (BOLINTINEANU, P I, 276; BĂLCESCU, MV, 118, 120), *mânele* (BOLINTINEANU, P I, 86; GRANDEA, M, 2; BĂLCESCU, MV, 123, 519), *mânile* (idem, 520).

În cadrul textelor literare apărute între 1880—1890 *âi* este tot rar folosit: *câini* (DELAVRANCEA, T, 131), *câinii* (ODOBESCU, S III, 249), *mâine* (DELAVRANCEA, T, 136), *mâini* (idem, 16), *mâinele* (idem, 28), în vreme ce formele cu *â* (*î*) se mențin majoritare: *cânele* (ODOBESCU, S III, 249), *cânii* (ibidem), *mânele* (idem, 255; DELAVRANCEA, T, 16, 26, 27, 97), *mâni* (ODOBESCU, S I, 140; III, 189; DELAVRANCEA, T, 23), *mânile* (ODOBESCU, S I, 130, 132, 145; III, 236), *pâne* (DELAVRANCEA, T, 7), *pânea* (ODOBESCU, S III, 249).

Ultimul deceniu al secolului consemnează însă o frecvență scăzută pentru *â* (*î*): *cânii* (ZAMFIRESCU, P, 14), *al mânei* (idem, 12), *mâni* (idem, 13), în vreme ce *âi* (*îi*) devine majoritar *câine* (CARAGIALE, N, 21, 32; MACEDONSKI, E, 62, 120; CARAGIALE, NS, 42), *câinele* (CARAGIALE, N, 26, 32, 33; CARAGIALE, NS, 44), *mâine* (CARAGIALE, N, 24, 40, 43; MACEDONSKI, E, 31, 120; CARAGIALE, N S, 52, 54), *poimâine* (CARAGIALE, NS, 54), *mâini* (CARAGIALE, N, 55; CARAGIALE, NS, 28), *mâinile* (CARAGIALE, NS, 46), *pâine* (CARAGIALE, N, 38; MACEDONSKI, E, 62, 98, 120; CARAGIALE, NS, 54), *pâinea* (MACEDONSKI, E, 120).

Analiza limbii periodicelor muntene oferă aproape aceeași situație. În prima jumătate a secolului *îi* era general: *cîinele* (CR, 1830, 64; CR 1845, 187), *cîini* (CR 1830, 206), *mîine* (idem, 123, 248), *mîinele* (idem, 302), *mîinile* (idem, 262), *pîine* (CR 1845, 374)[7].

Între 1850—1860 el continuă să se mențină majoritar: *mîine* (R 1857, 4/1, 6/1, 2, 7/1, 10/2, 3; D 1860, 119), *mîini* (idem, 194), *pîine* (idem, 138), dar uneori cedează locul formelor nordice: *mîni* (R 1857, 6/3), *mînele* (D 1860, 59).

---

[7] Pentru CR 1830, CR 1845, D 1860, R 1861, R 1862, R 1863, R 1864, R 1866, R 1867, R 1869, R 1871, R 1872, R 1873, R 1874, R 1875 și R 1876, care numerotează filele în continuare, cifrele indică paginile pe care se află cuvintele date ca exemplu. Pentru R 1857, U 1884, U 1887, U 1888, U 1890 și U 1898, care numerotează separat fiecare număr, prima cifră indică numărul, iar a doua, despărțită prin bară, pagina.

Surprinzător, deceniul imediat următor (1860—1870) atestă o bruscă scădere a frecvenței formelor muntenești: *pîine* (R 1863, 71; R 1867, 87), *pîinar* (R 1863, 71) în timp ce *â(î)* devine majoritar: *câne* (R 1864, 493; R 1867, 325), *mâne* (R 1861, 621, 622, 670; R 1862, 59; R 1863, 361; R 1864, 493; R 1867, 87, 322), *azi-mâne* (R 1869, 225), „*mâne-dimineață*" (R 1866, 766), *poimâne* (R 1863, 358), *mânele* (R 1862, 58, 259; R 1863, 357; R 1866, 762; R 1867, 325), *pâne* (R 1863, 71; R 1864, 493; R 1866, 766; R 1867, 87), *pânea* (R 1861, 622; R 1867, 87), *pânișoare* (R 1866, 765).

Între 1870 — 1880 *â(î)* este general: *câne* (R 1873, 576, 580), *cânele* (R 1871, 1059), *mâne* (R 1874, 1119; R 1875, 562; R 1876, 878, 1033, 1065), *mîne* (R 1875, 783), *mâne poimâne* (R 1874, 1107), *mâni* (R 1873, 569, 573, 577; R 1874, 1137; R 1875, 289; R 1876, 878), *mânele* (R 1872, 378; R 1873, 577, 580; R 1874, 1040; R 1875, 289, 561, 781, 1123), *mînile* (R 1876, 873, 878), *pâne* (R 1873, 568), *pîne* (R 1875, 287), dar deceniul următor atestă o folosire egală atît pentru *âi* (*îi*): *câine* (U 1884, 4/2), *căinele* (idem, 1/3), *mâine* (idem, 13/2, 15/2; U 1887, 32/2, 34/2, 74/3; U 1888, 138/2, 139/2), *mâini* (U 1884, 3/2, 4/2, 19/2; U 1887, 7/3, 25/3; U 1888, 137/3), *mâinele* (U 1884, 2/2, 7/2, 9/2), *mâinile* (idem, 1/3, 3/2), cît și pentru *â(î)*: „patima ... *cânelui* verde" (U 1887, 33/2), *mâne* (U 1887, 1/2, 84/2, 121/4), *mâni* (idem, 66/3, 81/2), *mânele* (idem, 32/2, 34/2), *mânile* (idem, 73/2).

Între 1890—1900 *âi* (*îi*) tinde să recîștige supremația: *câine* (U, 1890, 158/2, 159/2, 221/2), *câini* (idem, 148/2, 170/2), *mâine* (idem, 63/2, 79/2, 148/3, 149/2, 162/3; U 1898, 11/1, 13/3, 16/2), *mâini* (U 1890, 62/2, 71/2, 159/2; U 1898, 11/2, 14/1, 3) *mîini* (U 1890, 2/2), *mâinele* (U 1890, 20/2, 62/2, 72/2, 168/2; U 1898, 13/4, 14/2), *mâinile* (U 1890, 70/2, 150/2; U 1898, 13/4, 14/2), *pâine* (U 1890, 250/4), *pâinea* (U 1890, 84/4), dar *â(î)* continuă să fie atestat destul de frecvent: *câne* (U 1890, 98/2, 157/2), *cânele* (idem, 157/2, 300/3), *mâne* (idem, 2/2, 149/1, 3, 162/3), *poimâne* (idem 158/1), *mâni* (idem, 158/1, 167/2; U 1898, 14/1), *mânele* (U 1890, 2/2, 149/2), *mânile* (idem, 169/3), *pânea* (idem, 159/1, 183/2, 221/1), *pânerii* (idem, 159/1). Frecvența aproximativ egală pe care cele două fenomene o au în ultimul deceniu al secolului trecut poate fi ușor observată și prin apariția lor concomitentă în același context: *câine* și *câne* (U 1890, 95/3), „porc de *câine*" și „porc de *câne*" (idem, 19/2) și chiar „*mâine* sau *poimâne*" (idem, 169/2).

Cercetarea gramaticilor și a îndreptarelor ortografice muntenești din epocă aduce un element nou: formele muntenești sînt atestate numai pînă în anul 1840: *cîine* (GRAM. RUM. 1835, 5; GOLESCU 1840, 10, 76), *mîine* (VĂCĂRESCU 1787, 87; GRAM. RUM. 1835, 78; GOLESCU 1840, 10, 76), după această dată formele cu *â(î)* fiind generale: *câne* (HELIADE 1840, 19; HELIADE 1841, 12; HELIADE 1870, 12; ORTOGRAFIA 1871, 5; PONTBRIANT 1874, 17), *cîne* (MASSIM 1854, 17, 95; STILESCU 1860, 17), *cânele* (PONTBRIANT 1874, 129, 130, 132; SUCHIANU 1895, 21), *câni* (HELIADE 1841, 12), *cânii* (SUCHIANU 1895, 33), *mâne* (HELIADE 1840, 37; HELIADE 1841, 137; PONTBRIANT 1874, 123, 138, SUCHIANU 1895, 33, 220), *mîne* (STILESCU 1860, 14), *poimâne* (HELIADE 1841, 137; PONTBRIANT 1874, 138; SUCHIANU 1895, 220), *mâni* (HELIADE 1841, 146), *pâne* (HELIADE 1840, 16; HELIADE 1870, 12; ORTOGRAFIA 1871, 5; PONTBRIANT 1874, 26). Gramaticile și îndreptarele ortografice își explică uneori poziția și atunci formele muntenești, deși

susţinute de tradiţia literară a textelor religioase, sînt respinse ca regionalisme [8].

Documentele muntenești din secolul al XIX-lea atestă, în ceea ce priveşte fenomenul care ne interesează, o situaţie exact opusă aceleia întîlnite în gramatici : dacă facem abstracţie de cîteva cuvinte aparţinînd epocii 1870 — 1880 : *mâne* (DIR, 576), *poimâne* (idem, 403), vechea normă munteană este generală : *cîine* (DICULESCU, VM, 86) *mâine* (SD, VIII, 58), *mîine* (DUP, I, 283, 304, 310, 355, 615), *poimâine* (DIR 374 ; SD, VIII, 58), *mîini* (DUP, I, 619), *mâinile* (DIR, 8, 23, 43), *pâine* (idem, 11, 45, 190, 403, 577, 648), *pîinea* (DAM, 247, 248, 274, 355), *pâini* (DIR, 409, 414) [9].

Surse \ Intervale	< 1840	1840— —1850	1850— —1860	1860— —1870	1870— —1880	1880— —1890	1890— —1900
literatură	1	1	1/2	1/2	2(1)	2(1)	1(2)
presă	1	1	1(2)	2(1)	2	1/2	1(2)
gramatici şi îndreptare	1	2	2	2	2	2	2
documente	1	1	1	1	1(2)	1	1

Analiza întreprinsă a arătat că formele *câne*, *mâne*, *pâne*, specifice nordului Dacoromaniei, apar, pentru prima dată, în cadrul gramaticilor muntenești şi faptul este semnificativ pentru originea cultă a acestei norme a limbii române literare din secolul trecut. Literatura şi presa, după o scurtă perioadă de oscilaţie, acordă prioritate lui *â(î)* începînd cu deceniul al şaptelea. Sfîrşitul secolului consemnează, întîi în limbajul presei, totdeauna mai receptiv la nou, şi apoi în cel al literaturii, mai conservator, regresul formelor nemuntenești. Doar Academia va mai continua să se opună, prin gramatici şi îndreptare ortografice, eliminării unei norme care rupsese, într-un fel, firul normal al dezvoltării limbii române literare şi care caracterizase, după cum arată situaţia întîlnită în documente, numai varianta „cultă" a limbii literare a epocii.

*

Care este originea normei prezentate mai sus ? Răspîndirea geografică a formelor *câne*, *mâne*, *pâne* în secolul al XIX-lea, ca, de altfel, în secolele anterioare [10], indică, fără posibilitate de dubiu, originea nordică a fenomenului discutat. Este oare vorba de o influenţă a graiului moldovean sau

[8] I. Cipariu notează în *Gramatica limbii române*. Partea I. *Analitica* (Bucureşti, 1869, p. 52—53) : „în unele cuvinte cu жн din *an*, pre alocurea şi mai în toate cărţile bisericeşti. ж se pronunţă cu ĭ adaus jumătăţit cu diftong жĭ p. кжĭнѣ, мжĭнѣ, пжĭнѣ în loc de кжнѣ, мжнѣ, пжнѣ din *câne*, *mâne*, *pâne*, fără a i se afla cauza raţională".

[9] În tabelul care urmează 1 = *â* (*îi*), 2 = *â(î)*, 1/2 semnifică folosirea cu frecvenţă aproximativ egală a celor două fonetisme, iar (1) sau (2) prezenţa mai scăzută a unuia sau a celuilalt.

[10] Vezi supra nota 1.

ardelean asupra limbii literare nou formate[11] sau, cum se afirmă uneori, o urmare a prestigiului pe care graiul moldovean îl dobîndise, grație contribuției fără îndoială valoroase la patrimoniul literar al țării[12]? Credem că nu, deoarece singurul argument valabil, acela al unor ediții moldovenești ale operelor scriitorilor munteni[13], nu poate fi invocat pentru nici una din lucrările care ne-au oferit material pentru lucrarea de față.

Explicația trebuie căutată în altă parte, și anume în concepția pe care „părintele limbii române literare"[14], Ion Heliade Rădulescu, a avut-o despre formarea limbii unice de cultură.

Pentru învățatul muntean, norma unică supradialectală trebuia să se întemeieze pe tradiția literară creată de scrierile bisericești, corectată prin apelul frecvent la limba vorbită în toate regiunile locuite de români[15]. Selectarea elementelor lingvistice necesare „corectării" limbii textelor bisericești trebuia făcută pe baza răspîndirii și gramaticalității formelor, dar mai ales pe baza „clasicității" (=latinității) lor.

În virtutea acestui ultim principiu, Heliade, care „a avut întotdeauna incubat microbul latinismului"[16], încearcă să introducă în limba literară fonetisme și forme apropiate de etimonul latin, fie că acestea sînt găsite în graiuri, fie că sînt create printr-o grafie etimologizantă (*giur, giumătate, gios, repegiune*; *sciu, nasce*; *preîmbla*; *câne, mâne, pâne*, și chiar *cred, văd* (*credu, vêdu*)[17], în convingerea că unificarea ortografiei va curma disputele legate de formarea limbii unice de cultură[18] și va duce, implicit, la crearea unui idiom unitar în locul vechilor „dialecte" literare.

Fenomenul care ne interesează își găsește astfel explicația într-un principiu ortografic etimologist recomandat de Heliade[19] și respectat apoi de toți gramaticienii celei de-a doua jumătăți a veacului trecut.

Era însă vorba de o simplă grafie sau norma prezentată în studiul de față avea și rol ortoepic?

Heliade se exprimă clar în această privință: „acel *ai* [= *îi*] ce vine din *a* latin, cît ar înlesni și ar învoi pe toți românii cînd s-ar s c r i cu *a* [= *î*] ș i p r o n u n ț e - l f i e c a r e d u p ă o b i c e i u l l o c u l u i" [s. n][20].

Norma discutată de noi este deci, în textele din Țara Românească, o simplă normă ortografică, chiar dacă Heliade milita pentru unificarea

---

[11] Cf. C. Cruceru, *Limba și stilul scrierilor lui D. Bolintineanu*, în SILRL, II. p. 109; I. Fischer, *Nota editorului*, în Grigore Alexandrescu, *Opere*, I, [București], 1957, p. 50.

[12] Cf. Șerban Cioculescu, *Limba literară a lui Ion Ghica*, în *Contribuții la istoria limbii române literare din secolul al XIX-lea*, II, București, 1958, p. 172.

[13] Vezi în acest sens supra, nota 11.

[14] Ion Gheție, *Ion Heliade Rădulescu și unificarea limbii române literare*, în „Limba română", XXI, 1972, nr. 2, p. 102.

[15] I. Heliade Rădulescu, *Opere*, II, București, 1943, p. 220, 238. Cf. Ion Gheție, *op. cit.*, p. 97. Vezi și articolul nostru *Elemente regionale în limba periodicelor muntene din secolul al XIX-lea*, în „Limba română", XXI, 1972, nr. 4, p. 293—306.

[16] D. Popovici, *Ideologia literară a lui I. H. Rădulescu*, București, 1935, p. 269.

[17] Cf. Ion Gheție, *I. Heliade Rădulescu și selecția cuvintelor românești „clasice"*, în „Limba română", XVI, 1967, nr. 3, p. 221—223, și Ion Ștefan, *Latinismul lui Heliade și concepția lui despre invariabilitatea rădăcinii cuvîntului*, în „Limba română", XXI, 1972, nr. 2, p. 103—109.

[18] I. Heliade R., *Literatura. Critica*, I, București, 1860, p. 61. Idem, *Opere*, II, București, 1943, p. 243.

[19] El nota: „acel *ai* [= *îi*] ce vine din *a* latin cît ar înlesni și ar învoi pe toți românii cînd s-ar scri cu *a* [= *î*]" (*Opere*, II, 243).

[20] *Ibidem*.

limbii scrise şi cu gîndul la o eventuală unificare a pronunţiei pe care grafia ar putea-o determina : „vocalile nasali se vor desguturuià cu timpul, cu musica ce va trece printr-însele sau prin limba noastră, şi cu comparaţiunea în scriptură ca *lâna* şi *lînă*, *lângŏ* şi *lîngă*, ca la *românu* şi *rumîn*, *quând* şi *cînd*, *pâne* şi *pîine*, *câne* şi *cîine*, ca şi la *socru-meu*, *veru meu*, *sunt* ce mai mult se pronunţă pe nas" [21].

Sigle folosite :

ALEXANDRESCU, E = Grigore Mihail Alexandrescu, *Elegii, epistole, satire şi fabule*, Bucureşti, 1863.
ALEXANDRESCU, P = Gr. Alexandrescul, *Poezii*, Bucureşti, 1838.
ALR I, vol. I—II = *Atlasul lingvistic român*, Partea I, vol. I—II, Cluj — Sibiu, 1938—1942.
ALR SN, I—VI = *Atlasul lingvistic român. Serie nouă*, vol. I—VI, [Bucureşti], 1956—1969.
BARONZI, A = G. Baronzi, *Alestar*, Galaţi, 1878.
BARONZI, M = G. Baronzi, *Misterele Bucureştilor*, I, Partea întîia, Bucureşti, 1862.
BĂLCESCU, MV = N. Bălcescu, *Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul*, Bucureşti, 1878.
BIANU, 1899 = Ioan Bianu, *Ortografia limbei române*, Bucureşti, 1899.
BCIR, I—XVI = *Buletinul Comisiei istorice a României*, I — XVI, Bucureşti, 1915—1938.
BOLINTINEANU, C = D. Bolintineanu, *Călătorii pe Dunăre şi în Bulgaria*, Bucureşti, 1859.
BOLINTINEANU, P = Dimitrie Bolintineanu, *Poezii vechi şi noi*, Bucureşti, 1855.
BOLINTINEANU, P I = Dimitrie Bolintineanu, *Poezii*, Bucureşti, 1877.
BUJOREANU, M = Ioan M. Bujoreanu, *Mistere din Bucureşti*, I, Bucureşti, 1862.
CARAGIALE, N = I. L. Caragiale, *Năpasta*, Bucureşti, 1890.
CARAGIALE, N S = I. L. Caragiale, *Note şi schiţe*, Bucureşti, 1892.
CR 1830 — 1845 = „Curierul românesc", Bucureşti, 1830—1845.
D 1860 = „Dîmboviţa", Bucureşti, 1859—1860.
DAM = *Documente privitoare la economia Ţării Româneşti. 1800—1850*, I—II, Bucureşti, 1958.
DELAVRANCEA, T = Delavrancea, *Trubadurul*, Bucureşti, 1887.
DICULESCU, V M = Vl. Diculescu, *Viaţa cotidiană a Ţării Româneşti în documente*. 1800—1848, Cluj, 1970.
DIR = *Documente privind istoria României. Războiul pentru independenţă*, vol. I, partea I, [Bucureşti], 1954.
DUP, I—III = *Documente privind Unirea Principatelor [1854—1859]*, I—III, Bucureşti, 1959—1963.
FILIMON, C = Nicolae M. Philimon, *Ciocoii vechi şi noi*, Bucureşti, 1863.
FILIMON, E = N. M. Philemon, *Escursiuni în Germania meridională*, Bucureşti, 1860.
GOLESCU 1840 = Iordache Golescu, *Băgări de seamă asupra canoanelor grămăticeşti*, Bucureşti, 1840.
GRAM. RUM. 1835 = *Gramatica românească*, Bucureşti, 1835.
GRANDEA, M = Gr. H. Grandea, *Misterele românilor*, în „Bucegiu", 1879.
HELIADE 1828 = I. Eliad, *Gramatica românească*, [Sibiu], 1828.
HELIADE 1840—1841 = I. Eliade, *Paralelism între dialectele român şi italian*, I—II, Bucureşti, 1840—1841.
HELIADE 1870 = I. Heliade R., *Principii de ortografie română*, Bucureşti, [1870].
HELIADE, C = I. Heliade - Rădulescu, *Ciclopele tristei figure. Tantalida sau Tîndală şi Păcală*, [Paris], 1854.

[21] Idem, *Principii de ortografie română*, Bucureşti, [1870], p. 12.

HELIADE, O I—II = I. Heliade Rădulescu, *Opere*, I—II, Bucureşti, 1939—1943.
MACEDONSKI, E = Al. Macedonski, *Excelsior*, Bucureşti, 1895.
MASSIM 1854 = I. C. Massim, *Elemente de gramatică rumână*, Bucureşti, 1854.
ODOBESCU, M = Al. Odobescu, *Mihnea Vodă cel Rău şi Doamna Chiajna*, cu un studiu de E. Lovinescu, Bucureşti, f. a.
ODOBESCU, S I—III = Al. Odobescu, *Scrieri literare şi istorice*, I—III, Bucureşti, 1887.
ORTOGRAFIA 1871 = *Regule ortografice ale limbei române*, Bucureşti, 1871.
PANN, C = Anton Pann, *Şezătoare la ţară sau Călătoria lui Moş Albu*, Partea I, Bucureşti, 1853.
PANN, PV I—II = Anton Pann, *Culegere de proverburi sau Povestea vorbei*, I—II, Bucureşti, 1852—1853.
PELIMON, B = A. Pelimon, *Bucur. Istoria fundării Bucureştilor*, Bucureşti, 1858.
PELIMON, I = A. Pelimon, *Impresiuni de călătorie în România*, Bucureşti, 1858.
PONTBRIANT 1874 = Raoul de Pontbriant, *Noua gramatică rumânească*, Bucureşti, 1874.
R 1857—1876 = „Românul", Bucureşti, 1857—1876.
SD, I—XXIX = *Studii şi documente cu privire la istoria românilor . . .*, I—XXIX, Bucureşti, 1901—1913.
STILESCU 1860 = V. Stilescu, *Elemente de gramatică română*, Bucureşti, 1860.
SUCHIANU 1895 = I. Suchianu, *Gramatica limbei româneşti*, Bucureşti, 1895.
U 1884—1898 = „Universul", Bucureşti, 1884—1898.
VĂCĂRESCU 1787 = Ianache Văcărescul, *Observaţii sau băgări de seamă asupra canoanelor gramaticii româneşti*, Rîmnic, 1787.
ZAMFIRESCU, P = Duiliu Zamfirescu, *Poezii noi*, Bucureşti, 1899.

PRIMUL MEȘTER DE HÎRTIE DIN ȚĂRILE ROMÂNE

DE

ALEXANDRU MAREȘ

Este bine cunoscut faptul că fabricarea hîrtiei în Țările Române a început la Brașov în anul 1546, întreprinderea fiind finanțată de juzii Iohannes Benkner și Hans Fuchs. În schimb, despre întîiul meșter al morii de hîrtie, recent înființată, se cunosc puține lucruri. Documentele istorice consemnează că meșterul era un „leah", pe nume Ioannes, care în 1545 primește din partea magistratului orașului un comision de 5 florini [1], urmat, la 7 martie 1546, de un al doilea comision de 2 florini [2], acesta din urmă obținut cu prilejul prezentării primei mostre de hîrtie fabricate în localitate (pentru acest motiv, în literatura de specialitate, data de 7 martie 1546 marchează începutul fabricării hîrtiei la Brașov [3]). Aceste puține amănunte referitoare la identitatea meșterului găsesc o confirmare la istoricul contemporan Hieronymus Ostermayer (1520 — 1570), care atribuie și el începutul fabricării hîrtiei brașovene unui polonez Hannes [4].

Din unele însemnări din secolul al XVIII-lea, aparținînd familiei Benkner, rezultă însă că întîiul meșter al morii de hîrtie brașovene era originar din Braunschweig și se numea Hans Früh (Früe) [5]. Întemeindu-se pe aceste date noi, istoricii hîrtiei au identificat în persoana lui Hans Früh (Früe) pe leahul Ioannes (Hannes), consemnat documentar în secolul al XVI-lea [6]. Pentru a pune totuși de acord conținutul știrilor din secolul al XVI-lea cu informațiile tîrzii, din secolul al XVIII-lea, Sigismund Jakó a avansat ipoteza că Früe a fost într-adevăr un german din Braunschweig, numit leah în documentele mai vechi, deoarece înainte de a sosi la Brașov

---

[1] *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen*, vol. III, Brașov, 1896, p. 259.

[2] *Ibidem*, p. 340.

[3] Sigismund Jakó, *Începuturile fabricării hîrtiei în țara noastră*, în „Revista bibliotecilor", XXIII, 1970, nr. 3, p. 177.

[4] *Quellen*, vol. IV, Brașov, 1903, p. 506.

[5] *Quellen*, vol. VI, Brașov, p. LVI.

[6] Sigismund Jakó, *Az erdélyi papírmalmok feudalizmuskori történetének vázlata (XVI—XVII század)*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai", Series Historia, Fasciculus 2, 1962, p. 62.

ar fi lucrat la una din morile poloneze din jurul Cracoviei [7]. Pînă în prezent, această ipoteză este unanim acceptată de istoricii noştri [8].

Pentru toţi cei care s-au ocupat de începuturile fabricării hîrtiei braşovene a trecut neobservată o preţioasă informaţie, existentă în literatura poloneză de specialitate. După cum vom vedea imediat, această informaţie aruncă o lumină nouă asupra identităţii primului meşter de hîrtie din Braşov. În 1935, cercetătorul polonez Włodzimierz Budka, făcînd istoricul morii de hîrtie din Balice (localitatea situată în apropierea Cracoviei), nota, printre altele, că Ioan Hokerman, primul meşter al acestei mori (atestată documentar în 1535), a plecat după cîţiva ani în Transilvania, la Braşov [9]. Documentul din care istoricul polonez îşi extrăsese informaţia a fost emis în Cracovia la 30 aprilie 1546. El conţine un salvconduct dat Anei Hokerman, care urma să călătorească prin Transilvania la soţul ei aflat, în cetatea Braşovului [10]. Documentul mai precizează că soţul Anei Hokerman este Iohannes papyrarius, adică acelaşi meşter care lucrase cîţiva ani mai înainte la moara de hîrtie din Balice. Pentru problema care ne interesează, ştirea este extrem de importantă, deoarece atestă prezenţa lui Ioannes Hokerman la Braşov înainte de 30 aprilie 1546. Am amintit ceva mai înainte că documentele braşovene vorbesc în două rînduri (1545 şi 1546) despre prezenţa în localitate a unui meşter polonez cu numele Ioannes, plătit de magistratură pentru întîiul stoc de hîrtie pe care îl fabricase la moara recent înfiinţată. Ştirea, după cum am văzut, este confirmată şi de istoricul contemporan Hieronymus Ostermayer. În lumina informaţiilor suplimentare pe care le conţine documentul cracovian din 1546, acest Ioannes papyrarius din socotelile Braşovului nu poate fi altul decît Ioan Hokerman. E drept că identificarea pe care o susţinem are împotriva ei informaţiile familiei Benkner, unde ca prim meşter de hîrtie braşoveană este desemnat Hans Früh (Früe). Fiind însă vorba de nişte ştiri tîrzii (secolul al XVIII-lea), întemeiate foarte probabil pe o tradiţie, care s-a putut deforma pe măsura trecerii timpului, considerăm că valoarea lor documentară este îndoielnică. Întemeindu-ne pe aceste ştiri putem, cel mult, presupune că Hans Früh (dacă a existat în realitate) [11], a cumpărat în 1545 terenul pe care a funcţionat moara de hîrtie braşoveană, iar ulterior tradiţia, care pierduse amintirea meşterului polonez, a asociat numelui său şi calitatea de *papiermacher*. Ştirile contemporane cu evenimentul înfiinţării fabricii braşovene — singurele cărora le putem acorda credit deplin — vorbesc, cum se ştie, de un meşter Ioannes, de naţionalitate polonă, nepomenind, în schimb, niciodată în legătură cu prepararea hîrtiei numele lui Hans Früh (Früe). Pentru aceste motive, socotim că identificarea primului meşter de hîrtie braşoveană în persoana lui Ioannes Hokerman poate fi acceptată fără rezerve.

---

[7] Sigismund Jakó, *Az erdélyi papírmalmok feudalizmuskori történetének vázlata*, p. 62; idem, *Începuturile fabricării hîrtiei în ţara noastră*, p. 177.

[8] Vezi L. Demény în studiul introductiv la ediţia *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu* 1551—1553, Bucureşti, 1971, p. 59.

[9] Włodzimierz Budka, *Papiernia w Balicach*, în „Archeion", XIII, 1935, p. 33.

[10] *Cracovia impressorum XV et XVI saeculorum*, editat de Ioannes Ptaśnik, Leopoli, 1921, p. 219, nr. 529.

[11] Numele său nu pare a figura în documentele braşovene din secolul al XVI-lea (cf. indicele de nume la cele opt volume din *Quellen*).

Ce l-a determinat pe meșterul polonez să-și părăsească patria pentru a-și reîncepe activitatea în îndepărtatul Brașov ? Se pare că la baza acestei hotăriri s-a aflat o datorie de 500 florini, contractată în 1544, pe cînd se afla în Polonia, și a cărei scadență urma să aibă loc un an mai tîrziu, de Sf. Mihai. Spre această concluzie ne poartă un document din 14 august 1544, emis, de asemenea, în Cracovia [12]. Din cuprinsul lui aflăm că Ioannes Hokerman și cu soția sa Ana se recunoșteau datori lui Bartholomeo Cromer cu 500 florini, pe care se obligau să-i achite în decurs de un an. Datoria urma să fie plătită prin o sută de baloturi de hîrtie, douăzeci de calitate mai bună și optzeci de calitate mediocră, „totuși bună pentru scris", care trebuiau fabricate și livrate pînă la Sf. Mihai, anul următor. Cum nici în 1549 datoria nu fusese încă achitată, Włodzimierz Budka consideră, pe bună dreptate, că Ioannes Hokerman s-a refugiat la Brașov pentru a scăpa de creditorul său [13]. În această ipoteză, pe care o împărtășim și noi, cauza stabilirii lui Ioannes Hokerman la Brașov a constituit-o deci hotărîrea sa de a se sustrage (fie și momentan) obligațiilor asumate față de Bartholomeo Cromer.

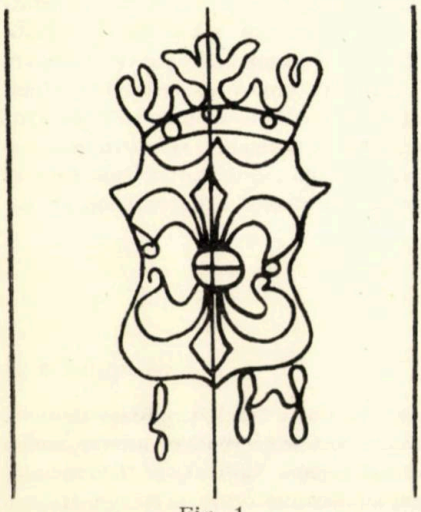

Fig. 1

Anumite indicii de natură filigranologică acreditează ideea că meșterul polonez a rămas în Brașov puțin timp. Cel mai tîrziu în 1547, el pare să se fi întors în Polonia, deoarece începînd din acest an filigranele morii de hîrtie din Balice prezintă din nou inițialele sale (IH) [14]. Aceleași inițiale (vezi fig. 1) se regăsesc pe hîrtia morii din Balice în 1539, an în care, probabil, Ioannes Hokerman își desfășura încă activitatea în această localitate. Dacă ne orientăm după anul reapariției inițialelor IH pe hîrtia acestei mori, atunci putem presupune că la Brașov meșterul polonez a stat o scurtă perioadă de timp (1545—1546). Prin plecarea lui Hokerman în Polonia, activitatea fabricii brașovene nu a fost întreruptă, ceea ce dovedește că el reușește să lase în urma lui un alt meșter inițiat în prepararea hîrtiei. Nu ar fi exclus ca cercetări viitoare, în special de arhivă, să furnizeze informații suplimentare în legătură cu activitatea desfășurată de Ioannes Hokerman la Brașov, eventual, și cu aceea a succesorului său, încă neidentificat.

Octombrie 1972

---

[12] *Papiernie w Polsce XVI wieku*, ediția a doua revăzută de Włodzimierz Budka, Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk, 1971, p. 43.

[13] *Ibidem*, p. 43 și p. 61, nota 175.

[14] Jadwiga Siniarska-Czaplicka, *Filigrany papierni położonych na obszarze rzeczypospolitej Polskiej od początku XVI do połowy XVIII wieku*, Wrocław — Warszawa — Kraków, 1969, tabl. X, filigranele de la nr. 56—60, atestate pe hîrtia unor documente din perioada 1547—1551.

ANEXĂ

Reproducem, în continuare, textele celor două documente, referitoare la Iohannes Hokerman, pe care am avut prilejul să le comentăm în prezentul articol. Sub I se află textul documentului editat de Włodzimierz Budka în *Papiernie w Polsce XVI wieku*, p. 43, iar sub II textul documentului editat de Joannes Ptaśnik în *Cracovia impressorum*, p. 219, nr. 529.

I

Kraków 14 sierpnia 1544

Feria quarta post S. Laurentii ... Joannes Huckerman ... ac eiusdem uxor legitima Anna Uffnerowa ... recognoverunt ... se spectabili domino Bartholomeo Cromer ... teneri ... debiti ... florenos quingentos .... Quam quidem summam ... se obligunt soluturos ... a festo S. Michaelis proxime venturo per unum annum ... inquam centum bellis papyri, videlicet viginti melioris papyri alias foltrowego et octuaginta mediocris tamen ad scribendum etiam apti... quam quidem huiusmodi papyrum debent iam a festo S. Bartholomei proxime imminenti incipere d. Bartholomeo Cromer pro solutione elaborare et tradere. Obligantes se interea temporis intra praefati unius anni spacium nulli prorsus alteri praeterquam soli d. Bartholomeo Cromer elaboraturos et tradituros papyrum nec foltrowani nec mytlowany tamdiu, donec 500 fl. memoratis centum bellis plenarie persoluti fuerint.

II

30 Aprilie 1546

Litterae passus Annae Hokermanin, eunti ad civitatem Brassoviensem, datae. Sigismundus etc. Universis et singulis. ... ad quos hae nostrae pervenerint litterae, amicis nostris, salutem ... subditis vero nostris, gratiam nostram regiam. Vadit Anna Hokermanin, consors Iohannis papirarii, per Transylvaniam ad maritum suum, in civitate Brassoviensi agentem, quam dominationibus vestris commendamus ab illisque postulamus, ut... per loca et dominia... cum rebus suis omnibus ac toto comitatu ire, redire, stare, morari libere permittant et ab aliis permitti faciant... Datum Cracoviae, feria 5, post festum divi Adalberti proxima anno Domini 1546, regni vero nostri 40°.

COMPLETĂRI CU PRIVIRE LA PRIMELE ATESTĂRI ŞI LA LISTA DE CUVINTE DIN DLR

DE

EUGENIA CONTRAŞ şi MAGDALENA POPESCU-MARIN

0. Cercetarea lexicului unor texte vechi româneşti ne-a furnizat unele atestări care modifică data cea mai veche de înregistrare a unor cuvinte din DLR (literele M, N, O), aduce completări la lista de cuvinte, la sensurile şi la variantele formale ale unora dintre unităţile lexicale tratate în dicţionarul menţionat.

După cum se ştie, stabilirea vechimii cuvintelor dintr-o limbă are consecinţe importante pentru istoria cuvintelor respective, pentru istoria mijloacelor de îmbogăţire a lexicului şi pentru istoria vocabularului în ansamblul său. La cuvintele moştenite, atestările vechi pot aduce precizări cu privire la evoluţia semantică a unor unităţi lexicale din latină în română.

Pe lîngă eventualele completări de ordin semantic, la împrumuturi modificarea datei de pătrundere în limbă are implicaţii mult mai largi referitoare la contactul dintre limbi.

Atestările vechi contribuie de asemenea la stabilirea atît a epocii de pătrundere a unui model de formare (afix, model de compunere etc.) cît şi a momentului cînd acesta devine productiv.

Pentru unele cuvinte atestările mai vechi sînt de natură să modifice şi tabloul repartiţiei lor stilistice.

1. Atestări suplimentare

1.1. Cuvinte la care diferenţa între prima atestare din DLR şi cea găsită de noi depăşeşte un secol:

Maramureşean ; DLR : Xenopol *, I. R. III, 56 ; atestat cu trei secole înainte la Simion Dasc., Let. 15/15 : *dacă au înţeles de descălecarea maramureşenilor* ;

*Siglele folosite sînt cele din DLR ; cele inexistente în bibliografia acestui dicţionar figurează la sfîrşitul prezentului articol.

Măgăriță ; DLR : LB ; atestat în secolul al XVII-lea la St. Lex. 170^{v1} /1 ;

Măreție ; DLR : Jipescu, O. 2, Eminescu, O. IV. 113 ; atestat în secolul al XVII-lea la St. Lex. 54 ^{r2}/22 ;

Măritare ; DLR : Iorga, S. D. XVI, 339 (a. 1784) ; atestat în secolul anterior la St. Lex. 117 ^{v2}/9 (cca 1660) ;

Măscară ; DLR : Țichindel, F. 70/17 (a . 1814) ; atestat în secolul al XVII-lea la St. Lex. 50 ^{r1}/19 ;

Măsurător ; DLR: LB atestat în secolul al XVII-lea la St. Lex. 101 ^{v1}/9;

Mătușă ; sintagmele *mătușă-mare, mătușă-mică* sînt atestate în DLR prima, regional, cu trimitere la CADE, a doua, cu mențiunea învechit, cu trimitere la TDRG ; aceste sintagme apar în secolul al XVI-lea la Lucaci : *mătușe-mare* apare și cu sensul neînregistrat în DLR de „mătușă propriu-zisă" (*sora maiceei meale, deaci mi iaste mătușe-mare* 227 ^{v} /7—8), cît și sensul din DLR, cf. 264 ^{v}/4, iar *mătușă-mică* pare a avea sensul de „verișoară" în următorul citat (sens neînregistrat în DLR) : *iarră nepoți de frate sau nepoții de frate a tătîne-miu sau a mîne-mea îmi iaste unchiu-micu și mătușe-mică* 227^{v}/13 ;

Meliță ; DLR : Budai-Deleanu, Lex. ; atestat în secolul al XVII-lea la St. Lex. 205 ^{r1}/8 ;

Măsar ; cu sensul de „tîmplar, dulgher" este atestat în DLR la Iorga, S. D. VIII, 23 (a. 1792) ; în varianta *mesar* cuvîntul apare la St. Lex. 124^{v2}/1, glosat „care păzește masa", cu corespondentul slav *pritrapeznic ;*

Micie ; DLR : Budai-Deleanu, Lex. ; atestat în secolul al XVI-lea în îmbinarea *mai micie*, traducere aproximativă a vsl. *sŭmĕrjenije* în CPr. la DHLR II, 325 : *Domnul ce nădăjduiaște mai miciei* ;

Micșorime ;DLR : Heliade, O. II, 206 ; atestat și în secolul al XVIII-lea la Cantemir, Ist. 57/5 : *mărimea și greuimea trupului, semnul micșorimei sufletului și iușurimei minții este* ;

Milcuială ; DLR : singura atestare Anon. Car. ; atestat în secolul al XVI-lea în Palia (1581), 9/24 : *rugăm tine... ascultă-ne milcuiala* ;

Mișcător ; DLR : Uricariul I, 105 (a. 1785) ; atestat în secolul anterior la Simion Dasc., Let. 37/3 : *această țară mișcătoare și neașezată* ;

Mîhnire ; DLR : Herodot (1645), 490; atestat în secolul anterior în Psalt. Hur. 103 ^{1}/18 : *de măhnire întăreaște-mă* ;

Mînecător ; DLR : Costinescu și Pamfile, Văzd. 91 ; atestat în secolul al XVII-lea la St. Lex. 158 ^{v2}/6 ;

Mîrîi, vb. ; în DLR cu atestări din secolul al XIX-lea ; cuvîntul apare cu sensul 1 din DLR în Biblia (1688), 629 ^{1}/46 în varianta *mărăi* : *vei aduce pre ei ca oile care n-au păstori și nu va mărăi cîine cu limba lui denaintea ta* ;

Moare s. f. „saramură" are în DLR prima atestare din Dosoftei, V. S. ; cuvîntul este înregistrat în secolul al XVI-lea în Psalt. Hur. 105^{v}/17 : *că fuiu ca foalele în moare săr*[at]*e* ;

Moldoveancă ; DLR : Sadoveanu și Mat. Folk. ; formația apare la P. Ist. 41/2 : *de treabă jupînească moldoveancă, să-și omoare bărbatul!*

Moșioară ; DLR: prima atestare din secolul al XIX-lea, CR (1833), 80 ^{2}/4 ; cuvîntul apare în secolul al XVI-lea : Crest. I, 154/4 (a. 1592) ;

Mucar s. n. este numele a două obiecte : **1.** unealtă în formă de foarfece cu care se taie capătul ars al mucului lumînării sau candelei pentru a înviora flacăra ; **2.** (prin Mold.) sfeşnic sau mic dispozitiv ataşat la un sfeşnic care susţine lumînarea, cf. DDRF ; cu primul sens, substantivul este înregistrat în DLR numai la plural, cu prima atestare din Biblia (1688) 96 [1]/30 ; cuvîntul apare în PO 306/13 la singular, denumind unul dintre cele două obiecte, probabil cel definit la 1 : *feace şi ceale şapte candile cu mucariul şi cu stingătoarele depreună den curat aur* ;

Murire ; în DLR poartă menţiunea „învechit", primele atestări fiind din secolul al XIX-lea (Maior, LB) ; cuvîntul apare la St. Lex. 122[r1] /14 ;

Nazaritean, în DLR poartă indicaţia „rar" şi are o singură trimitere, la Barcianu ; cuvîntul apare şi la Coresi, Ev. 457/24 : *nazareteanilor pre eluşi se arătă, că cu nuşii şi crescu* ;

Nălucitor are în DLR atestări numai din secolul al XIX-lea ; este înregistrat la St. Lex. 122 [v2]/22, cu sensul „înşelător" ;

Năvălitură ; DLR are o singură atestare din Cantemir, Hr. ; cuvîntul apare şi în secolul al XVI-lea, cf. DHLR II, 345 ;

Nebăgător are în DLR cea mai veche atestare în secolul al XIX-lea ; atestare mai veche : Biblia (1688), 623 [2]/41 : *s-au făcut nebăgători de samă* ;

Nemeşoaie ; DLR îl consideră regionalism şi trimite la texte din secolul al XIX-lea ; cuvîntul este înregistrat în secolul al XVI-lea, în DH la DHLR II, 331 numai cu sensul „nevastă de nemeş" ;

Nepoţică ; în DLR s. v. *nepoţel*, cu cea mai veche atestare la Bujor, S. 140 ; cuvîntul este înregistrat în 1740 în Iorga, SBD 106/14 : *pe nepoţica Zmărăgdiţa dulce o sărutăm* ;

Nisipiş ; în DLR cea mai veche atestare, în forma *năsîpiş*, apare la Beldiman, N. P. II, 171 ; cuvîntul apare şi la Cantemir, Ist. 40/26 în forma *năsipiş* ;

Nisipos ; DLR : Drăghici, R. 155/21 în varianta *năsipos* ; cuvîntul e atestat la St. Lex. 45 [v1]/5 ;

Noduros ; DLR are prima atestare a sensului 2 (despre arbori, lemne, diverse plante) „cu noduri, plin de noduri" la Odobescu, iar a sensului 4 (despre obiecte) „care are părţi proeminente, asperităţi" la GCR II, 192/1 (a. 1802) ; cuvîntul apare în î. L. 41/24 (a. 1652) : *lucrează leamne sau pietri, fiind nodoroase, strîmbe şi colţoroase şi neneatede* ;

Nojiţă : cea mai veche atestare din DLR este LB, la sensul 2: (Prin Transilv.) „legătoare subţire şi îngustă ; p. ext. sfoară" ; cuvîntul e atestat la St. Lex. 57[r] 1/7 ;

Ocroteală poartă în DLR menţiunea de „învechit". Se trimite la dicţionarele din secolul trecut ; cuvîntul apare la Cantemir, Ist. 58/30 : *agiutorind priinţa şi ocroteala vulturului, de m-aş putea în aer înălţa* ;

Ogarcă ; DLR : LB, Polizu etc. ; atestat în secolul al XVII-lea : St. Lex. 205 [r2]/9 ;

Ogodinţă poartă în DLR menţiunea de „învechit, rar" şi are un singur citat din Dosoftei, V. S. ; adăugăm unul din secolul al XVI-lea : *nu va lăsa mine singur părintele, că eu ogodinţa lui fac pururea.* Coresi, Tetr. 203/21 ;

Orînduitor,-oare s. m. şi f.; DLR: LB (a. 1825); substantivul masculin este înregistrat la plural în Cantemir, Ist. 64/21 (a. 1704): *Că împărăţia firii, precum are domni, senatori, deregători şi orînduitori, aşa are şi plugari şi morari şi portari şi chelari*;

Otic s. n., numele mai multor unelte, are cea mai veche atestare în DLR la Klein, D. 65; cuvîntul este inserat la St. Lex. 133 ^{r1}/11.

1.2. Cuvinte la care diferenţa între prima atestare din DLR şi cea găsită de noi este sub un secol:

Maştehă: DLR: (a. 1640) GCR I 90/26; apare în secolul al XVI-lea, la Lucaci (1581) 204^{v} /19, 244^{r}/14;

Măiestru adj., s. m. DLR: N. Test. (1648) 159^{v}/18; cuvîntul apare în secolul anterior la Lucaci (1581) 210^{v}/4;

Mănăstire; DLR: (a. 1602) Cuv. D. Bătr. I, 127/13 în forma *monastir*; cuvîntul apare la Lucaci (1581) 228 ^{r}/18 cu forma din titlu;

Mărgăritărel; DLR: Piscupescu, o. 298/18 (a. 1829); cuvîntul apare în secolul anterior în Carte 109/7 (a. 1749): *vutcă de flori de mărgăritărel*;

Măricel adj.; DLR: Golescu, î. 12; atestat în secolul anterior în Carte 53/8: *taie bucăţi cam măricele*;

Măritiş; DLR: Budai-Deleanu, Lex. (a. 1818); cuvîntul apare în secolul anterior în Prav. Cond. (1780) 52/1: *după măritişul fetei dintîi*;

Mătanie; DLR: GCR I 90/17 (a. 1640); cuvîntul apare în secolul anterior la Lucaci (1581) 208^{v}/4: *să ispovedească unui omu bunu să închine 50 de metanii*;

Mijlociu; DLR: Herodot (1645) 180; atestat în secolul anterior la Coresi, Ev. 361/7: *ca un pămîntŭ bunŭ roduri să aducemŭ, cineşŭ împotriva tăriei lui, sau pînă în sfîrşitŭ, sau mijlocii sau mai puţinelŭ*;

Moldovean; DLR: Ureche apud GCR I, 71/34; cuvîntul apare în secolul anterior în Cuv. D. Bătr. I, 56/4 (a. 1591);

Morar; DLR: Stefanelli, D. C. 21 (a. 1702); cuvîntul apare în secolul anterior (circa 1660) la St. Lex. 101 ^{r2}/16;

Nănaş; DLR: s. v. *naş*, la Iorga, S. D. VI, 84 (a. 1662); cuvîntul este înregistrat în secolul anterior la Lucaci (1581) 217^{v}/17: *botedzătoriul, anume nănaşiul de fata sa ce-au botedzat... să se ferească*;

Nenorocitor,-oare; DLR: AR (1829), 234^{1} /23; atestat în secolul al XVIII-lea în Calendari (1733), 20/2;

Necuviinţă; DLR: N. Test. (1648), 169^{r}/7; cuvîntul apare şi la Coresi, Ev. 72/25;

Nevăstuţă; DLR: Bul. Com. Ist. I, 172 (a. 1712); cuvîntul este atestat în secolul anterior la St. Lex. 119^{r} ^{2}/14;

Nimeritor; DLR: Mineiul (1776) 82^{r1} 1; cuvîntul este atestat în secolul anterior la St. Lex. 152^{v2}/2;

Noian; DLR: GCR I, 343/17 (a. 1702); atestat şi în secolul anterior la St. Lex. 126^{r2} /6;

Nucă; DLR: GCR I, 357/6 (cca 1705); atestat şi în secolul anterior la St. Lex. 210^{r1}/6;

Ocean [1] s. m. „moştenitor" ; DLR : Varlaam, C. 229 ; atestat în secolul anterior la Lucaci (1581) 254^{r}/3 : *şi-l ia fecior să-i fie ocean bunătăţiei* ;

Ogar ; DLR : Anon. Car. (cca 1700) ; atestat şi la St. Lex. 186^{r1}/17 ;

Opreliște ; DLR : Varlaam, C. 330 ; atestat în secolul anterior la Lucaci (1581) 216^{r}/14 : *deaci al treile rîndu şi hotar anume oprealiște ceia ce se ştiu de pre semenţia nunteei* ;

Opt num. card. ; DLR : Prav. 143 ; atestat în secolul anterior la Lucaci (1581) 267^{v}/3 : *celor de pre sînge din opt spiţe nainte nu se întreabă, nice se apără* ;

Orbie ; DLR cu sens figurat în Varlaam, C. 342 ; atestat în secolul anterior în CC$_1$ apud DHLR II, 325 (a. 1567 — 1568) ;

Ostăşese ; DLR : Kotzebue, U. 10^{v}/14 (a. 1816) ; atestat în secolul anterior în Prav. Cond. (1780) 29/21 ;

Oşcior s. v. **oscior** ; DLR : Anon. Car. ; atestat anterior la St. Lex. 153^{r2}/6 ;

Otravă ; DLR : Prav. 97 ; atestat în secolul anterior la Lucaci (1581) 205^{v}/13 : *cine va piarde om cu otravă, post 7 ai* ;

1.3. Trimiteri suplimentare pentru cuvinte slab atestate în DLR în limba veche :

Mascur ; DLR are citate din secolul al XVI-lea numai pentru îmbinarea *mascur de luncă* (sau *sălbatic*) = porc mistreţ. Psalt. 166, Coresi, Ps. 222/6. Cuvîntul apare în Psalt. Hur. 68^{v}/22—23 cu sensul înregistrat sub 1 ;

Măscăricie poartă în DLR indicaţia „învechit, rar" şi are o singură trimitere : (a. 1652) ap. CADE ; adaugăm din aceeaşi epocă : St. Lex. 131^{r1}/5 ;

Măslină este atestat în secolul al XVI-lea în DLR (trimiteri la Cod. Vor. şi Coresi, L) ; adăugăm o trimitere la Psalt. Hur. 44^{r}/19.

2. Cuvinte, sensuri, variante neînregistrate în DLR

2.1. *Cuvinte* :

Matericesc adj. „material" : *focul acela, au matericesc va să fie, au fără materie.* Ivireanul în SMFC I, 112 ;

Măturăreasă s. f. „măturătoare" : *ţigancel*[e] *măturăreas*[e] (a. 1701) Iorga, S. D. V, 372/2 ;

Micşurie s. f. „umilinţă" : *mare cinste dobîndi mitariul şi fariseiul mare micşurie.* CC$_1$ la DHLR II, 325 ;

Mijlocimînt s. n. probabil „mijloc, posibilitate" : *cu mijlocimînt de adăpătoare.* Molitvelnic (1681) la Rosetti—Cazacu, ILRL 130 ;

Moştinaş s. m. „moştenitor" : *goneaşte pre acea slujnică cu feciorul depreună, că ficiorul slujnicei nu va fi moştinaş cu ficiorul mieu Isac.* PO 67/16 ;

Murguitură s. f. „murmur, protest". CC$_1$ la DHLR II, 344 ;

Muritură s. f. „ceea ce este muritor" : *ca zice muritura ea va peri de către viață.* CPr la DHLR II, 344 ;

Nălbitoare s. f. „spălătoreasă", glosat în St. Lex. 51^{r1}/21 „ceaea ce spală cămăși, spălătoarea cămășilor" ;

Nălojnică s. f. „concubină" : *nu se poate unul ca acesta spurca cu muiarea acestuia ... nice cu nălojnica lui.* Lucaci (1581) 229^{r}/1 ;

Neînvoie adv. „anevoie" : *neînvoie iaste împărăţiia ceriului şi nevoitorii o vor dobîndi.* Lucaci (1581) 238^{v}/1 ;

Nemăsurămînt s. n. „mulţime nenumărată". Dosoftei, Mol. 62 ;

Nesmîntă s. f. în expr. *a fi de nesmîntă* = a fi îngăduit : *iară mai de sus se-au spus nice de cealea ce-s tocma, nice de cealea ce nu-s tocma, ce carii-s de smîntă au de nesmîntă, aceia oare vor fi de-a-i lăsarea sau de-a-i împărţirea.* Lucaci (1581) 268^{r}/7 ;

Nevederos adj. „prin care nu se vede, opac" : *Cîţi dentru oameni de ucenicii lui Hristosŭ sîntŭ vînaţi şi den întuneariculŭ nevederosŭ scoşi.* Coresi, Ev. 333/18 ;

Obiceinic „privitor la obicei" : *mai mult în filozofia obiceinică decît în cea fizică s-au zabavit şi mai mult de pravilile obiceailor decît de fiinţa lucrurilor poate giudeca.* Cantemir, Ist. 63/24 ;

Obicnuitor s. m. „tolerant, îngăduitor" : *Pedeapsa aceasta să aibă a să atinge mai vîrtos de cel ce chiar cu ştiinţă au făcut al său pe ţiganul strein iar să nu meargă pedeapsa şi la moştenitorii lui, căci destulă iaste la stăpîn răsplătirea schimbului şi aflarea celui pierdut, fiindcă uneori şi de iuţimea şi cruzimea stăpînilor fug ţiganii, şi pentru ca să se deprinză a fi mai obicnuitori stăpînii, să sufere şi oareşcare pagubă.* Prav. Cond. (1780), 91/18 ;

Oblicitură s. f. „veghe, pavăză" : *Ia-l... pre ceastă slugă a ta... în oblicitura ta cea bogată şi întăreşte pre el în oblicitura jurămîntului tău.* CM 15 la DHLR II, 345 ;

Obrocar s. m. „cel care face oboroace" : *Butar şi obrocar.* St. Lex. 126^{r1}/21 ;

Ocinacie s. f. „moştenire". PV CLIII, 9 la DHLR II, 325 ;

Opăcitor s. m. „persoană care înşală pe cineva dîndu-i sfaturi rele, care îl îndepărtează de la calea cea bună" : *ei zic că sîntem ... opăcitori şi proroci mincinoşi.* CC$_2$ 71 la DHLR II, 336.

Cu toate că DLR nu înregistrează în mod deliberat toate derivatele de la nume proprii, mai ales de la nume de persoană de tipul **mironesc** < *Miron*, întrucît acestea sînt formaţii ocazionale şi pot fi create la nevoie în număr nelimitat de la orice nume propriu, considerăm că următoarele cuvinte ar fi fost necesar să apară în dicţionarul discutat, deoarece sînt nume de popoare sau adjective care arată apartenenţa locală, care prezintă interes istoric, fiind termeni de cultură ; cu atît mai mult cu cît termenii respectivi sînt atestaţi în lucrările care fac parte din bibliografia dicţionarului :

Nazareesc adj. „nazarinean" : *aflămu acest bărbatu pierzătoriu ... opritoriu naza[re]escului eresu.* Cod. Vor. 58/8—9 ;

Nazarean adj., s. m. „nazarinean" : *și-i spuseră lui că treace Isus Nazoreanul.* Varlaam, c. 338/17 ;

Moavitean adj., s. m. „care aparține Moabului, privitor la Moab, originar din Moab ; persoană care face parte din populația Moabului" : *că nu va întra moaviteanul* (*că nu întră moaviteanii în besereca lu Dumnezeu*). Coresi, Ev. 306/22. În forma *moabitean* : *să va rîdica un om dintru izraeliteani și va piiarde toți boiarii moabiteanilor.* Varlaam, c. 399/16 ;

Nenevitean adj., s. m. „care aparține orașului Ninive, privitor la Ninive, originar din Ninive ; persoană care face parte din populația orașului Ninive" : *mergînd unul den neneviteani arătă împăratului pentru mine căci îngropam pre ei.* Biblia (1688), 615 [1]/32 ;

2.2. *Variante* :

Măiri, vb. IV, variantă a lui *mări* : *îlu cinstimu și îlu măirimu în veaci cu adevăr.* Lucaci (1581) 192[v]/7 ;

Meșterșugese adj. variantă a lui *meșteșugesc*, ultimul înregistrat în DLR cu mențiunea „rar", numai în dicționarele din secolul al XIX-lea ; varianta pe care o indicăm apare în secolul al XVIII-lea la Cantemir, Ist. 72/25 : *lupul de vertute firească părăsindu-se, la puterea meșterșugească alerga* [„*căci de multe ori, ce este scăzut în fire, meșterșugul cum se cade plinește*"] ;

Nădă**jduitor, -oare** apare în DLR cu mențiunea „în dicționarele din trecut" cu trimiteri la Costinescu și DDRF ; cuvîntul este atestat în secolul al XVI-lea în variantele, neînregistrate în DLR, *nedejditor*(*iu*) în Psalt. Hur. (*nedejditorii pre Domnul* 111[r]/24), *nedejduitor* Rosetti, B. 92/26 și *nedejdeitoriu* Psalt. Hur. 26[r]/24—25 (*nedejdeitoriu pre D*[*u*] *mn*[*e*]-*dzeu*) ;

Neștiunță s. f., variantă a lui *neștiință* : *deaci de se va tîmpla a fi o nuntă ca aceasta prentru neștiunță sau prentru lucru neștiut, ei se nu se despartă de acii, ce se lăcuiască.* Lucaci (1581) 221[v]—222[r].

2.3. *Sensuri* :

Oală s. f. ; DLR înregistrează mai multe sensuri, printre care sub I numele unor vase, iar sub II „țiglă, olan ; conductă de apă, burlan etc.". Cea mai veche atestare sub I este Prav. ap. TDRG, iar sub II Dosoftei, V. S. Cuvîntul apare în Psalt. Hur. atît cu sensul de sub I cît și cu cel de „pămînt ars, lut" care nu figurează în DLR : *vasă de oală* 1[v]/25 cu corespondentele *vasu de lut* Psalt. 3/2, Coresi în Psalt. 3/21 ; cu sensul din DLR : *ca ceara topisă în mijloc de păntecele mieu și să uscă ca oală tăriea mea.* 17[r]/24 ;

Ochișor s. m. DLR nu a înregistrat sensul de „laț, ochi (B II 2)" întîlnit în PO 264/12 : *Pre marginea a tot pocrovul fă ochișori den mătase galbină, acolo unde trebuiaște a le acăța într-una, cum doo cîte doo să se prindză împreună* ; prima atestare a cuvîntului în DLR apare cu două secole mai tîrziu, la Mineiul (1776) 145[VI]/18 ;

Oierie ; în DLR nu figurează sensul de „dijmă ce se percepea pentru oi" atestat în 1664 de D. Bogdan, GL (vezi Maria Iliescu, în *Omagiu lui Iorgu Iordan*, 1958, p. 404).

BIBLIOGRAFIE

Carte = *Carte intru care să scriu mâncările*, 1749 (fotocopii după manuscris).

Cint. = *Kintyets kimpenyesty ku glazurj rumunyesty*, [Cluj], 1768.

Crest. I. = *Crestomaţie romanică*, vol. I, Bucureşti, Editura Academiei R. P. R., 1962.

Î. L. = *Îndreptarea legii*, 1652, Bucureşti, Editura Academiei R. P. R., [1962].

Iorga, SBD = N. Iorga, *Scrisori de boieri, scrisori de domni*, ediţia a 2-a, 1925.

Lucaci (1581) = *Pravila ritorului Lucaci*. Text stabilit, studiu introductiv şi indice de I. Rizescu, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971.

P. Ist. = Radu Popescu Vornicul, *Istoriile domnilor Ţării Româneşti*, Bucureşti, Editura Academiei R. P. R., 1963.

Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română, vol. al VI-lea, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972, 188 p.

Cel de-al VI-lea volum din seria de *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română* este un omagiu pe care autorii săi îl aduc profesorului Al. Graur, inițiatorul publicației. Ca și volumele anterioare, cel de față conține studii premergătoare tratatului de *Formare a cuvintelor în limba română*, aflat în curs de elaborare la sectorul de gramatică al Institutului de lingvistică din București.

Dintre cele douăsprezece articole ale volumului, unsprezece se opresc asupra unuia dintre cele mai frecvente procedee de formare a cuvintelor în limba română, derivarea cu prefixe, sufixe, și — ca o noutate a seriei de studii — interfixe. Un articol, *Observații asupra lui* **mini-** de Florica Dimitrescu, ocupă însă o poziție aparte (în sensul că se ocupă de un element de compunere), deși, luînd în considerație concepția autoarei cu privire la segmentul *mini-*, acest articol ar putea face corp comun cu celelalte [1].

Primele două articole tratează despre unele aspecte ale derivării cu prefixe. În *Contribuții la studierea prefixului* **co-** <**po-**, Mioara Avram lărgește explicația originii lui *co-* din slavul *po-*, arătînd că poate proveni și prin asimilare în cuvintele a căror rădăcină începe cu o velară, nu numai prin disimilare în formațiile a căror rădăcină începe cu o labială, cum a demonstrat acad. Al. Graur. Autoarea semnalează, astfel, pe baza materialului discutat, un nou tip de etimologie multiplă. În articolul *Prefixul* **peri-**, Luiza Seche, luînd în discuție derivatele cu acest prefix, indiferent de proveniență (împrumuturi, calcuri, creații pe teren românesc), ajunge la concluzia că este un prefix relativ vechi și bine reprezentat „pe planul limbii în general", spre deosebire de I. Rizescu [2], care îl consideră un prefix recent și neproductiv.

În următoarele opt articole autorii se ocupă de aspecte ale derivării cu sufixe. În *Contribuții la studiul derivării cu sufixele din seria* **-(t)ate** și *Sufixul* **-uică**, Magdalena Popescu-Marin și, respectiv, Zorela Creța pun în discuție cele două sufixe sub toate aspectele lor: vechimea, originea, valorile, temele selectate, repartiția regională a derivatelor, concurența cu alte sufixe etc. În celelalte articole se tratează probleme mai speciale privitoare la unele sufixe: precizări legate de originea și istoria unor sufixe, cum ar fi originea slavă a sufixelor *-ac*, *-og* și posibilitățile de interpretare a celorlalți membrii ai seriei (Finuța Hasan, *În legătură cu etimologia*

[1] Spre deosebire de autorii tratatului, care îl socotesc element de compunere (vezi *Formarea cuvintelor în limba română*, vol. I, *Compunerea*, Editura Academiei, 1970), Florica Dimitrescu împărtășește o părere diferită în privința statutului lui *mini-*, considerîndu-l prefixoid. Ca urmare, în cazul formațiilor care îl conțin, autoarea vorbește de derivate.

[2] *Prefixe noi neproductive și puțin productive*, în SMFC. III, p. 3—26.

sufixelor **-ac-, -ec, -ic, -oc ,-uc** *şi* **-ag, -eg, -ig, -og, -ug**), originea destul de discutată a sufixului *-iu*, pusă în legătură cu sufixele lat. *-ivus, -ineus* şi tc. *-i* (Fulvia Ciobanu, *Originea sufixului adjectival* **-iu**), precum şi modul în care s-a produs pierderea finalei *-iu* în majoritatea neologismelor terminate în *-(a/i)tor(iu), -or(iu)*, prin tendinţa asimilării acestor cuvinte la derivatele cu sufixul moştenit *-tor*, şi prin tendinţa limbii române de a nu distinge substantivul de adjectiv la numele de agent (Eugenia Contraş, *Din istoria adaptării neologismelor în* **-(a/i)tor(iu), -or(iu)**); discutarea, în paralel, a două sufixe onomastice, diferite din punctul de vedere al istoriei şi al întrebuinţării lor, care au fost considerate pînă acum ca fiind unul singur (I. Rizescu, *Asupra sufixelor onomastice* $\mathbf{a_1}$ *(topoantroponimic) şi* $\mathbf{a_2}$ *(antroponomic)*); răspîndirea teritorială a derivatelor cu sufixul *-uc(ă)* şi măsura în care aceste derivate sînt acceptate de limba literară (Lucreţia Mareş, *Repartiţia geografică a sufixului* **-uc(ă)**); examinarea derivatelor verbale pe baza unei proceduri care scoate la iveală regularitatea şi simetria structurilor formale ale sufixelor verbale (Laura Vasiliu, *Structura formală a sufixelor verbale româneşti*).

Articolul Elenei Carabulea, *Interfixul* **[vocală+] -l-** *în derivarea non-verbală din limba română*, se opreşte asupra statutului şi originii segmentului **-l-** (precedat sau nu de vocală) în sufixele complexe — dezvoltate şi compuse — din derivatele substantivale şi adjectivale (rar adverbiale).

În sfîrşit, Florica Dimitrescu în articolul *Observaţii asupra lui* **mini-** semnalează unele formaţii recente cu *mini-* şi relevă caracterul lui „familiar" în comparaţie cu *micro-*, specializat mai mult pentru termeni ştiinţifici.

Acest volum, elaborat cu aceeaşi rigurozitate ştiinţifică cu care ne-au obişnuit celelalte volume ale seriei, mai cuprinde o bibliografie, o listă de abrevieri, un indice de afixe şi elemente de compunere, iar altul de cuvinte.

Ioana Alexandra Negreanu

GHEORGHE POP, *Elemente neologice în graiul maramureşean*, Cluj, Editura Dacia, 1971, 325 p.

0. Interesului manifestat în ultimul timp pentru studierea influenţei limbii literare asupra graiurilor populare româneşti i se datoresc mai multe studii consacrate aspectelor fonetice şi lexicale ale procesului.

1.0. Gheorghe Pop aduce, în acest domeniu, un punct de vedere nou : studierea pătrunderii neologismelor în lexicul unui grai dintr-o arie lingvistică întinsă, unitară, ca efect al influenţei limbii literare, factor „care contribuie la tulburarea unităţii lingvistice a graiului" (p. 15). Acest punct de vedere în tratarea subiectului imprimă lucrării lui Gheorghe Pop caracterul de cercetare monografică a graiului, întrucît, chiar dacă porneşte de la lexicul neologic, cercetarea acestuia îl determină pe autor să facă incursiuni în straturile mai vechi ale diferitelor terminologii, pentru a preciza locul neologismului în vocabularul acestora. Pe de altă parte, discutarea neologismelor în sistemul fonetic şi morfologic al graiului se face prezentînd inovaţiile pe baza comparaţiei cu trăsăturile vechi[1]. Autorul realizează o analiză amănunţită a unei probleme de actualitate a evoluţiei lexicului limbii vorbite într-o arie lingvistică, discutînd aprofundat condiţiile în care se desfăşoară procesul, dinamica lui interioară şi efectele de natură să anticipeze configuraţia viitoare a graiurilor populare.

Ţinînd seama de importanţa subiectului tratat, ca şi de valoarea de referinţă a stu-

[1] La conturarea profilului de monografie contribuie şi capitolul *Aspecte istorico-sociale* (p. 7—14).

diului lui Gheorghe Pop pentru cercetări ulterioare de același gen, vrem să punem în discuție concepția și metodologia lucrării *Elemente neologice în graiul maramureșean.*

1.1. Considerînd pătrunderea neologismului în graiuri ca un „deziderat" (p. 25) și subliniind numărul mare de cuvinte de acest fel în anumite terminologii sau la unii informatori (de fapt majoritatea acestora), autorul a făcut o demonstrație *pro domo* atunci cînd a eliminat din discuție vocabularul anumitor domenii, cum ar fi „păstoritul, industria casnică, textilă, tîmplăria, cojocăria etc., unde neologismul își face loc cu multă greutate" (p. 15). Este evident că valoarea acestei afirmații ar fi fost sporită de cercetarea locului și specificului neologismelor pătrunse în terminologiile respective; pe de altă parte, concluziile diametral opuse cu privire la înnoirea altor terminologii ar fi avut la bază un plus de argumente accesibile și cititorului.

1.2. În această ordine de idei, trebuie amintit și faptul că nu au fost folosite informatoare femei din categoria de peste 50 de ani (p. 16), care, după cum este cunoscut, reprezintă, în general, categoria cea mai conservatoare în ceea ce privește limba. Și aceasta este o limitare nejustificată întrucît, chiar dacă autorul urmărește „stabilirea gradului reflectării noului în vorbirea colectivității lingvistice maramureșene, încercînd și o apreciere a apropierii graiului local de limba literară" (p. 14), acest scop nu se poate realiza numai prin sublinierea elementului activ în cadrul procesului, ci și prin considerarea ponderii și valorii elementului pasiv.

1.3. În legătură cu același aspect, se pune și problema felului cum a fost făcută ancheta. Întrucît Gheorghe Pop nu publică chestionarul folosit și nu relatează modul cum a anchetat (se vorbește de „*aplicarea* chestionarului pe teren", termen ambiguu, p. 6; v. și p. 17, 37, 265), pe baza constatării că unele cuvinte nu au fost cunoscute de nici un informator (v. în *Glosar*; *blau, borderou, buhálter*... „n-a știut nici un informator", deși la p. 87 se indică o atestare pentru acest cuvînt) și pe baza indicației că unii termeni (printre care *box, clasă* (socială), *coleg, congres, grevă, guverna, librărie, recoltă, roman*) au fost *cunoscuți* (vezi p. 171) de toți informatorii [2], s-ar putea deduce că s-au folosit întrebări *directe*. Rezultatele obținute pe această cale sînt, însă, inferioare celor care se pot înregistra în urma formulării indirecte a întrebării, întrucît cunoașterea (sau recunoașterea) unor cuvinte nu implică și prezența lor în vocabularul activ al informatorilor. Dacă, totuși, ancheta s-a făcut prin întrebări indirecte sau acestea au fost folosite măcar parțial [3], este regretabil că, prin omiterea unor informații esențiale sau prin lipsa de precizie a unor termeni (ne referim la *cunoscut*), se poate crea impresia că autorul a folosit metoda care-i asigura, de la bun început, demonstrarea unei teze.

1.4.1. De o anumită optică a autorului asupra subiectului ține și felul cum este prezentat procesul de adaptare fonetică a neologismelor pătrunse în graiul maramureșean. Lucrarea cuprinde un capitol intitulat *Încadrarea neologismelor în sistemul graiului*, unde sînt cercetate fapte fonetice și fonologice (ca și reflectarea lor în morfologie) și fapte morfologice propriu-zise care caracterizează vorbirea populară (rezolvarea dificultăților ridicate de pronunțarea hiatului, apariția lui *-i* în sufixele *-ar*^{i}, *-or*^{i}, *-er*^{i}, velarizarea, cu urmările lor în fonologie, frecvența pluralelor în *-uri*, dativul cu *la*, oscilații în formele de conjugare), dar și pronunțarea unor sunete în zone mai întinse din Transilvania (*ę*, *ǫ*, palatalizarea dentalelor etc.), ca și trăsături specifice Maramureșului (pronunțarea africatelor *č* și *ǧ*, palatalizarea lui *f* și *v* ca *s*, *z*). Majoritatea acestor fapte sînt reflectate, pe lîngă exemplele citate de autor în cursul discuției, în aspectul fonetic și morfologic al variantelor neologismelor prezentate în glosar, sau care apar în textele dialectale, ceea ce întărește afirmația unanim recunoscută

---

[2] Aceeași indicație apare la foarte multe din neologismele din listele date în capitolele în care se studiază *Vocabularul privind omul și nevoile sale* (p. 46—47) și *Vocabularul noilor structuri social-politice* (p. 60—63).

[3] Vezi referiri la p. 53, 127.

că procesul de apropiere fonetică a graiurilor de limba literară este „lent și de lungă durată" (p. 129). Rezultatele acestei serioase analize sînt însă parțial eludate de autor atunci cînd, din dorința de a stabili contraste cu situații din graiul respectiv într-o etapă anterioară, face afirmații simplificatoare de genul acesta: „Cele mai multe neologisme intrate astăzi în limbajul popular sînt pronunțate după normele indicate în dicționare" (p. 26) sau: „În majoritatea cazurilor, neologismele intrate astăzi în graiurile regionale sînt pronunțate după normele limbii literare" (p. 130). Aceasta cu atît mai mult cu cît autorul, în subcapitolele *Fonetică-fonologie* și *Morfonologie* (p. 130—147), indică situațiile și măsura în care forma literară se opune celei dialectale (vezi discuțiile pentru *e* — *ę*, *o* — *ǫ*, *a* — *ă*, în cuvinte de tipul *crăvată*, palatalizarea dentalelor, africatele dure *č* și *ǧ*, formele de plural ale substantivelor și desinențele diferitelor forme verbale determinate de pronunțarea dură a unor consoane etc.). În afară de unele excepții (predominarea africatelor de tip *ć*, *ĝ*; situația este mai puțin clară în ceea ce privește apariția opoziției „palatalizat-nepalatalizat" ca marcă a pluralului unor substantive, adjective și a formei de persoana a II-a a unor verbe), autorul constată frecvența mai mare a variantelor dialectale sau circulația paralelă a formelor literare și dialectale, ceea ce îl determină să tragă concluzia că „În momentul de față, sistemul vechi este încă foarte puternic și putem afirma că prin anumite elemente ale lui predomină" (p. 143). Caracterizările de ansamblu din introducere (chiar ținînd seama de rezervele privind deosebirile pe vîrste, sexe etc., v. p. 130) sînt astfel contrazise de concluzii.

1.4.2. Cu toate acestea, se pare că, în general, Gh. Pop rămîne credincios spiritului primelor afirmații, căci numai prin raportarea la un nivel, considerat drept *corect*[4], în legătură cu o serie de fapte speciale de adaptare fonetică a neologismului în graiuri, caracteristice uneori vorbirii populare, se poate vorbi de „cuvinte rău pronunțate", „alterarea fonetică a cuvîntului" (p. 26), „forme aberante, incorecte" (p. 49), „denaturări ușoare ale formei de bază a neologismelor" (p. 158); eticheta cea mai frecventă este însă „formă stîlcită" (vezi p. 48, 59, 64, 102; la p. 135, cuvîntul *stîlcit* apare între ghilimele). Aceeași notă o subliniază titlul subcapitolului în care aceste fapte sînt cercetate destul de sumar: *Deformarea neologismelor*, subordonat, contradictoriu, capitolului în care este studiată *Încadrarea neologismului în sistemul graiului*. Dacă este vorba de schimbări fonetice în spiritul sistemului graiului, o parte din faptele acestea trebuiau cercetate, credem, după aceleași criterii după care au fost studiate cele din subcapitolele anterioare, căci distincția, formulată vag, între cazurile „în care se observă o regularitate a modificărilor, chiar dacă rostul lor nu se vede [!]" și cele în care „lipsește orice regularitate" (vezi p. 152) rămîne nesatisfăcătoare. Oricum, este evident exagerată considerarea ambelor categorii de fapte drept „deformări" odată ce o parte dintre ele, grupate de autor ca *accidente generale*, se datoresc coarticulării și, de la caz la caz, pot avea o circulație destul de mare (vezi chiar exemplele de asimilări, disimilări etc.), pe cînd celelalte pot apărea întîmplător, datorîndu-se unor asociații rod al simțului etimologic al informatorilor sau receptării și reproducerii aproximative a unor cuvinte noi (vezi *Forme aberante greu de explicat*, p. 156). Chiar formula *accidente generale*, care, evident, nu-i aparține autorului, asociază două cuvinte opuse ca sens și reflectă, de fapt, dificultățile de încadrare a unor transformări fonetice al căror grad de generalizare este altul decît al celor considerate rezultatul unor „legi" fonetice. Dacă această formulă este mai mult sau mai puțin îndreptățită din punct de vedere al *sistemului*, al *normei*, utilizarea ei ni se pare contraindicată în analiza *vorbirii*, domeniul inovației.

Este discutabil dacă, în urma cercetării aspectului fonetic al neologismelor în graiurile populare, singurul cîștig important îl pot reprezenta constatările cu privire la măsura în care este respectată *norma* literară sau dialectală, sau trebuie urmărite și cercetate

[4] Termenul este de altfel folosit de autor, cînd opune noțiunile „formă corectă" — „(formă) caracteristică graiului"; p. 151.

mai amănunţit şi celelalte procese de adaptare fonetică a împrumuturilor, în măsură să aducă informaţii şi să ajute la explicarea unor fenomene care s-au petrecut de-a lungul evoluţiei unei limbi. Spunem aceasta deoarece, dacă primului aspect Gheorghe Pop i-a acordat importanţa cuvenită, el a minimalizat importanţa faptelor rezultate din asimilare, disimilare, propagare şi alte fenomene de coarticulare, în realitate mult mai numeroase decît vrea să ne convingă în repetate rînduri autorul, atunci cînd analizează aspectul fonetic al neologismelor din diferite grupuri terminologice, ţinînd să ne asigure şi de lipsa „primejdiei" generalizării lor (vezi p. 49, 81). Parcă pentru a nu contraveni afirmaţiilor făcute (vezi şi p. 64, 145) în subcapitolul citat, *Deformarea neologismelor*, el prezintă numai o mică parte din numeroasele fapte importante de acest fel pe care le furnizează variantele neologismelor înregistrate în *Glosar*. Dintre acestea, vom cita numai cîteva exemple, la întîmplare : *bronşă* 'broşă', *bronşură* 'broşură', *carlantină* 'carantină', *ftglare* 'ţigară', *regleta* 'regreta', *corvertură* 'cuvertură', *conbinat*, *conpot*, *hantbal*, *comferenţiar*, *învăţat* etc., etc.

1.5. Determinarea predominant social-economică a înnoirii lexicale şi interesul deosebit pentru subiectul cercetat se manifestă în stilul unor părţi ale expunerii, adesea combativ şi pasionat. Dar aceasta îl duce uneori pe autor la un gen de supralicitare a faptelor. Nu este vorba numai de afirmaţii naive sau pretenţioase, dar în fond gratuite, sau exagerate, de tipul : „Sistemul unitar de instituţii, prin care cadrul statal este în corelaţie cu cel obştesc, funcţionează şi în Maramureş..." (p. 58) ; în trecut, îmbrăcămintea ţăranului maramureşean era „sumară" (p. 39), ci şi de interpretări deformate ale faptelor lingvistice. Aşa, de exemplu, nu se poate susţine că lipsa diferenţelor în ceea ce priveşte vocabularul de bază al graiului maramureşean faţă de restul teritoriului dacoromân ar fi o dovadă peremptorie a faptului că „românii de aici, în împrejurări grele, nu s-au limitat numai la o rezistenţă pasivă, ci au trecut la acţiuni făţişe pentru conservarea fiinţei etnice şi a limbii româneşti" (p. 41) ; rezultatul unui act de voinţă este folosirea unei limbi, nu păstrarea fondului ei principal de cuvinte. Autorul afirmă că, pentru evitarea confuziilor, „... în terminologia neologică a minerilor maramureşeni au apărut sintagme de tipul *vagonetar de front, tehnician miner, basculă rotativă...*" (p. 102, v. şi p. 117), dar de fapt ele au apărut în limbajul tehnic al limbii comune şi sînt folosite peste tot unde se lucrează în mine.

1.6. Am insistat puţin asupra problemelor ridicate de optica autorului privind subiectul tratat, deoarece, dacă socotim pătrunderea neologismelor în graiuri şi aspectul lor fonetic în această împrejurare drept procese obiective, considerăm că cercetarea faptelor nu trebuie să lase impresia unei încercări de bilanţ pozitiv (numărul neologismelor este mare, forma lor este „corectă") şi, la rigoare, să se eticheteze ceea ce contravine acestei poziţii prin formule exterioare actului cercetării („stîlcit", „aberant" etc.), cu intenţii normative [5]. Subliniem că dacă această optică nu are repercusiuni directe asupra prezentării propriu-zise a materialului lingvistic, interpretarea faptelor şi valoarea concluziilor se resimt de pe urma limitării studiului la domeniile preferenţiale, a lipsei informaţiilor obligatorii privind metoda de adunare a materialului, a existenţei unor contradicţii la nivelul generalizării etc.

2. Metodele folosite şi soluţiile la care ajunge Gheorghe Pop, în unele din capitolele lucrării sale, pun o serie de probleme particulare, la care ne vom referi în cele ce urmează.

2.1. În ceea ce priveşte fişele informatorilor, date în capitolul *Premise metodologice*, observăm că lipsesc date cu privire la contactul direct al acestora cu limba literară prin cărţi, ziare, radio, televizor, aspect care nu trebuia neglijat, chiar dacă în cuprinsul lucrării apar caracterizări de ansamblu asupra nivelului cultural de astăzi de la sate, căci, pentru a ne explica unele fapte, ceea ce ne poate ajuta este situaţia specială a unui vorbitor sau altul.

[5] La un moment dat apare şi caracterizarea ca „nerecomandabile" a unor neologisme sinonime (p. 81).

Lipseşte, de asemenea, o caracterizare a informatorilor din punct de vedere al gradului de receptivitate la nou. Anchetele dialectale dovedesc că, în afara factorilor consideraţi obiectivi (cultură, profesie, vîrstă, sex), felul cum vorbesc informatorii depinde şi de măsura în care aceştia realizează deosebirile dintre aspectul literar şi cel dialectal al limbii şi îşi aleg registrul, după interlocutor şi împrejurare (vezi, de altfel, şi discuţia autorului de la p. 26—27). Posibilitatea contactului direct şi permanent cu limba literară prin mijloacele amintite mai sus şi gradul de receptivitate la nou al informatorilor sînt condiţii care uneori fac să treacă pe planul al doilea factorii obiectivi. În acest sens, chiar Gheorghe Pop vorbeşte de importanţa *poziţiei profesionale a subiectului*, care reduce importanţa factorilor *generaţie* şi *sex* (p. 30), dar printre „datele complete asupra subiectelor anchetate" (p.16) el omite să indice profesia acestora, lucru care prezintă interes mai ales pentru cei din generaţia tînără, dar şi pentru ceilalţi, odată ce unii sînt agricultori, alţii mineri, iar alţii lucrează la pădure. De aceea, considerăm că toate datele la care ne-am referit nu trebuie să lipsească astăzi din fişele informatorilor, mai ales cînd cercetarea inovaţiei constituie preocuparea de bază a anchetei.

3.1. Cu toată lipsa unei lucrări de sinteză asupra neologismului în limba română, apreciem ca fiind de interes secundar pentru studierea neologismului în graiul maramureşean prezentarea (în capitolul intitulat *Perspectiva istorică a problemei neologismului*) a bibliografiei cercetării neologismului în limba literară, enumerarea problemelor pe care le ridică subiectul la acelaşi nivel (p. 19—20) şi transcrierea definiţiilor termenului din diferite dicţionare, enciclopedii, studii speciale asupra neologismului la diferiţi scriitori etc. (p. 20——24), cu atît mai mult, cu cît, după precizarea conceptului de neologism în limba literară, nu se trece, aşa cum ar fi fost de aşteptat, la definirea conceptului pentru graiurile populare. Autorul afirmă numai că va prezenta neologismele în funcţie de concluziile la care a ajuns, adăugînd, într-o notă, că nu va neglija termenii vechi care au primit sensuri noi (p. 25). Aici era însă cazul să se precizeze de ce în graiul maramureşean trebuie socotite neologisme o serie de cuvinte de origine neogreacă, cum sînt *cărămidă*, *franzelă*, *igrasie*, *magazie*, *rigă*, de origine turcă, cum ar fi *fitil*, *macaz*, dar şi creaţii pe teren românesc, ca *semănătoare*, şi sintagme ca *braţe de muncă* (toate aceste cuvinte sînt cuprinse în glosar).

3.2.1. Pentru cercetarea locului pe care îl ocupă neologismul în cele trei mari domenii ale lexicului delimitate (A. *Vocabularul privind omul şi nevoile sale*; B. *Vocabularul noilor structuri social-politice* şi C. *Vocabularul şi tehnica ocupaţiilor*), autorul face o împărţire a cuvintelor din fiecare domeniu în trei straturi: I Vocabular *curent şi comun*, II Vocabular *liber* şi III Vocabular *neologic* (v. mai ales p. 105—106). Această clasificare nu porneşte de la un fundament unic, esenţial, iar noţiunile care alcătuiesc membrele clasificării nu se exclud reciproc. Sînt numeroase neologismele care, aşa cum a dovedit chiar Gheorghe Pop în lucrarea sa, sînt folosite astăzi curent, iar altele sînt deja perimate sau cu o frecvenţă redusă, deci au o situaţie asemănătoare cuvintelor cuprinse în vocabularul *liber*. De aceea, folosind clasificarea binară, *cuvinte vechi — neologisme*, în cadrul fiecărei categorii trebuia să se opereze cu criteriile frecvenţă, circulaţie, pentru a se stabili, în prima categorie, grupuri de cuvinte cu situaţii diferite în ceea ce priveşte persistenţa sau dispariţia lor, ca urmare a influenţei limbii literare, iar, în a doua categorie, a unor grupuri deosebite în privinţa importanţei lor în vorbire.

3.2.2. Chiar acceptînd clasificarea după criteriul combinat al registrului funcţional şi al vechimii cuvintelor, încadrările şi caracterizările straturilor făcute de autor sînt frecvent inexacte [6], lucru dovedit de următoarele situaţii:

[6] Încadrările arbitrare sînt prezente şi la alt nivel. De exemplu, printre neologismele privind *familia şi ceremoniile familiale* (p. 46) sînt date *propune*, *prepara*, *preciza*, *forţa*, *fixa*, *discuta*, *ataşa*, *aranja*, *implora*, *obliga*, *decide*, *programa*, care se referă la o sferă mult mai largă, iar printre cuvintele din stratul vechi al *Vocabularului noilor structuri social-politice* figurează *dinte*, *măsea*, *cînta*, *uita* (p. 55).

a) Comparînd cuvintele cuprinse în primul strat, observăm că trăsăturile specifice pentru cele din vocabularul domeniilor marcate cu A şi B şi terminologia agricolă (din C) : apartenenţa la fondul comun al limbii, circulaţia generală, păstrarea lor şi astăzi, nu se aplică celei mai mari părţi a cuvintelor din acelaşi strat al terminologiei forestiere şi miniere, compus în mare parte din cuvinte cu circulaţie limitată şi pe cale de înlocuire, în zilele noastre (p. 85, 96). Pe de altă parte, tot aici au fost cuprinse şi unele neologisme (v. *front* de lucru, loc de *refugiu*, p. 95).

b) O caracteristică principală a termenilor din stratul al doilea este socotită de autor ieşirea lor treptată din circulaţie şi înlocuirea cu neologisme (vezi p. 44, 57, 75, 99, 106) şi cu cuvinte din limba comună. Pornind de la registrul funcţional, în acest strat au fost cuprinse, alături de numeroase regionalisme (de diferite origini şi vechimi), şi o serie de cuvinte din limba comună, folosite ocazional, unele denumiri metaforice, analogice, neologisme. Considerarea atentă a faptelor impune unele rezerve cu privire la valabilitatea generalizării formulate. Ceea ce se potriveşte pentru regionalisme nu se mai aplică sau se aplică parţial pentru restul cuvintelor. Astfel, pentru unele neologisme şi cuvinte vechi nu se poate vorbi de ieşirea din circulaţie, pentru că au acelaşi sens în limba literară (*animal*, *antrax*, *balast*, *răformă*; *mătase* [la porumb] p. 74, *legătură*, p. 56) sau sînt folosite, cu accepţiunea indicată, în vorbirea populară (*gumă*, p. 42; *cilindru*, p. 43; *ghips*, *a se găuri*, p. 56). Apoi, este destul de greu de prevăzut evoluţia utilizării unor cuvinte cu sensuri figurate sau rezultate prin restrîngere sau extensie (*schelet*, *repara*, *descurcăreţ*, *negricios*, p. 42).

c) Alte neologisme, din terminologia forestieră şi minieră, reprezintă denumirile tehnice curente (*expeditor*, *pilot*, *a ancora* etc., v. p. 88, sau *abataj*, *aeraj*, *brigadier*, *cablu*, p. 98), dar nu au fost cuprinse de autor în stratul al treilea, întrucît au pătruns în vorbire înainte de ultimele două decenii. Considerăm că diferenţa de vîrstă, relativă, nu justifică această clasificare, care grupează un important număr de neologisme, alături de regionalismele din vocabularul aşa-numit *liber* şi nu alături de cuvintele cu care au cele mai multe note esenţiale comune (de altfel, neologismele anterioare perioadei citate din celelalte grupe de vocabular au fost cuprinse în stratul al treilea; vezi p. 45, 76, 79).

3.3. Prin reprezentarea grafică a raportului dintre cele trei straturi din vocabular în trecut şi astăzi (p. 106), Gheorghe Pop vrea să demonstreze că stratul al doilea, cuprinzînd vocabularul liber, este, cantitativ, mai redus astăzi, în favoarea celui de al treilea, cuprinzînd vocabularul neologic. Întrucît la baza reprezentării grafice nu se află o statistică, presupunem că ea a fost făcută în urma unor aprecieri generale. Credem că în acest caz era necesar ca autorul să nu rămînă la o aserţiune, ci să facă o demonstraţie propriu-zisă, întrucît este cel puţin surprinzător ca lucrurile să se prezinte astfel într-o perioadă de frămîntare lingvistică, cînd se produce, într-adevăr, o acumulare cantitativă apreciabilă în ceea ce priveşte neologismele, dar cînd cuvintele vechi, din fondul comun sau regionalisme (cuprinse în vocabularul liber), sînt încă cunoscute de o mare parte a vorbitorilor (în special de generaţiile mai în vîrstă), constituind adevărate serii sinonimice bimembre şi plurimembre, aşa cum autorul a dovedit-o în repetate rînduri. Raporturile cantitative prezentate sînt mai degrabă cele care se vor stabili după un timp, cînd cuvintele la care ne-am referit ar putea ieşi complet din circulaţie.

4. Apreciate din punct de vedere al vorbitorului sau al ascultătorului, dar poate mai ales al cercetătorului, au fost analizate şi *Aspectele stilistice ale pătrunderii neologismului în graiuri* (p. 157—165). Elocvente sînt, dintre faptele citate de autor, pronunţările „pretenţioase", formele hipercorecte, clişeele de exprimare, utilizarea conştientă a neologismului în vorbire. Se poate remarca însă că mai ales primele două categorii, dar şi clişeele de exprimare, nu reprezintă un apanaj al pronunţării neologismelor, ci un rezultat al cunoaşterii registrului literar al vorbirii şi se pot constata şi în aspectul fonetic al cuvintelor vechi, respectiv în preluarea unor expresii

ale limbii comune. Este însă mai puțin clar punctul de vedere al lui Gheorghe Pop cînd, alături de fapte cu valori stilistice evidente, ca cele enumerate mai sus, aduce în discuție și cazuri tipice de adaptare fonetică a neologismului (punctul 1, alineatul b, punctul 2, intitulat *variante formale*, unde apar și alte situații).

5. Specificul *Glosarului* de neologisme (p. 172—264) este acela că prezintă o parte din lexicul limbii comune pătruns într-un grai (ceea ce ridică unele probleme privind forma cuvîntului-titlu, măsura în care indicarea etimologiei și definirea cuvintelor este necesară etc.); pentru ceea ce aduce nou, el trebuie apreciat în funcție de măsura în care corespunde anumitor cerințe lexicografice (ceea ce pune problema tratamentului aplicat variantelor și sinonimelor).

5.1.1. În unele cazuri, Gheorghe Pop a dat pentru cuvîntul-titlu o formă literară, care nu a fost înregistrată la nici un informator: *bombonerie, exploatare*; v. și *citronadă, lavoar*, asupra cărora vom mai reveni. Procedeul potrivit este, credem, cel folosit în cazul *pirulă* (pentru *pilulă*), căci scopul glosarului este acela de a comunica formele înregistrate.

5.1.2. Este nejustificată, de asemenea, apariția aceluiași cuvînt-titlu (avînd aceeași etimologie) de două ori (vezi *bandaj, barieră*), eventual de trei ori (v. *dispoziție*), atîta timp cît autorul folosește un semn special pentru a indica sensurile diferite ale unui cuvînt (de exemplu, *balast*).

5.1.3. Pentru a respecta rigorile lexicografice, ar fi trebuit evitată prezentarea drept cuvinte-titlu a unor sintagme de tipul *boală cronică, ciocan de abataj, făină integrală, lucrare de control* etc., înregistrate după prima literă a unor cuvinte vechi (la B, C, F, L); procedeul potrivit este cel folosit la adjectivul *minerală* (apă). Același lucru se poate spune și despre sintagmele formate din două neologisme, de tipul *basculă rotativă*; la litera R, trebuia înregistrat adjectivul, cu trimitere la *basculă*. În ambele cazuri, trebuie ținut seama de faptul că cel interesat să consulte glosarul trebuie să găsească neologismele la locul pe care-l reclamă situația lor de unități lexicale propriu-zise.

5.2.1. O problemă de rezolvarea căreia ține modul general cum se prezintă glosarul este indicarea etimologiei neologismelor. Așa cum arată însuși autorul, neologismele au pătruns în graiuri din limba literară. În aceste condiții, sursa marii lor majorități este unică: limba română literară, și indicarea etimologiei tuturor neologismelor înregistrate în glosar după *Dicționarul de neologisme* este neavenită: ce semnificație are pentru graiul maramureșean faptul că *accident* provine din fr. *accident*, it. *accidente*, lat. *accidens*? Autorul putea să se dispenseze de aceste indicații, ba, în numele unei metode, era chiar obligat s-o facă, pentru a nu crea o sursă de confuzii, care stăruie de-a lungul celor aproape o sută de pagini de glosar.

5.2.2. Acest adevărat zel etimologic apare de-a dreptul gratuit în situațiile în care Gheorghe Pop indică originea unor cuvinte vechi, constituind neologisme sintagmatice (v. p. 104). Citățm după *Glosar*: „*brațe de muncă* (din *brațe* < lat. *brachium*, *de* < lat. *de*, *muncă* < v. sl. *monka*)...". La fel se procedează aproape de fiecare dată cînd apare o sintagmă formată dintr-un cuvînt vechi și un neologism: „*dispoziție de plată* (cf. fr. *disposition* + bg., sb. *plata*)...". Cazul extrem îl constituie indicarea etimologiei numai pentru cuvîntul vechi: „*paznic permanent* (< *pază* + suf. *-nic*)..."; este drept că etimologia neologismului a fost dată s. v. *permanent*, dar pentru *dispoziție* ea a fost indicată de trei ori succesiv, de cîte ori a apărut acest cuvînt-titlu.

5.2.3. Chiar procedeul tehnic de indicare a etimologiei celor două cuvinte care alcătuiesc sintagme este necorespunzător (vezi și cazul sintagmelor compuse din neologisme: „*evidență contabilă* (cf. it. *evidenza*, lat. *evidentia*, + fr. *comptable*)" sau „*fond de bază* (< fr. *fond* + fr. *base*)..."), căci astfel se indică, de obicei, elementele din care provin cuvintele compuse (vezi, de exemplu, în DM: *bunăoară*... din *bună*+*oară*). Dacă indicarea etimologiei n-ar fi fost inutilă, această problemă tehnică se

putea rezolva prin tratarea fiecărui cuvînt membru al sintagmei la locul care-i revenea alfabetic (v. şi mai sus discuţia pentru *basculă rotativă*).

5.2.4. Scopul pe care autorul şi l-a propus, ca în glosar să „ilustreze... etimonul (etimoanele probabile) din care provine cuvîntul" (p. 172), îl obliga, pe de altă parte, să indice etimologia cuvintelor care nu au ca singură sursă limba română literară şi care, în graiul respectiv, au pătruns direct din alte limbi, cum ar fi germana, ca limbă oficială, sau prin contactul direct cu vorbitorii acesteia. Astfel, pentru *biţicletă*, *canţelarie*, *clozet*, *conziliu* etc., prin indicarea cuvintelor germane care explică aceste variante, s-ar fi adus, la locul cel mai indicat, informaţii cu privire la etimologia multiplă a unor neologisme, la nivelul graiurilor populare. În unele cazuri, lipsa etimonului german constituie chiar o greşeală. În graiuri s-au înregistrat numai variantele *ţitronadă* sau *lavor* (vezi glosarul, s. v.), dar autorul dă cuvintele titlu *citronadă* şi *lavoar*, pe care le explică prin fr. *citronade*, respectiv *lavoir*, cînd de fapt formele care circulă şi au fost înregistrate se explică prin germ. *Zitronat*, respectiv *Lavor* (pentru ultimul cuvînt, se poate invoca şi filiera maghiară; v. ALR II, vol. I, h. 291, *lighean*, pe care, în puncte din Maramureş, s-au înregistrat *lovor* şi *lăvor*). De altfel, autorul a adăugat, în acest spirit, indicaţii etimologice suplimentare faţă de DN pentru *acordeon*, *acordeonist*, trimiţînd şi la cuvintele germane corespunzătoare. Din aceleaşi motive, este binevenită preocuparea de a căuta etimologia unor cuvinte care nu sînt cunoscute în limba comună (*ainstit*, *bailon*, *balance*, pentru ultimul v. p. 87); rămîne numai de văzut în ce măsură unele din acestea sînt neologisme.

5.3.1. Proveniența neologismelor şi utilizarea celor mai multe cu sensul din limba literară trebuia să-l dispenseze pe autor şi de definirea cuvintelor cu un singur sens, eventual a celor folosite în graiuri cu sensul de bază din limba literară, interesul urmînd să fie concentrat asupra inovaţiilor semantice specifice graiului sau vorbirii populare (v. sensurile cu care sînt folosite *ansamblu*, *aranja*, *caravană*, *randament* etc.). Specificul şi economia lucrării fac inutilă definirea unor cuvinte ca *agronom*, *alfabet*, *amigdalită*, *analfabet*, *aniversa*, *antevorbitor*, *antiaerian*, *antibiotic* etc. etc., care au un singur sens, sau a altora, ca *alarmă*, *album*, *ambasadă*, *anarhie*, folosite în graiuri cu sensul de bază pe care-l indică dicţionarele.

În cele mai multe cazuri, se poate constata că definirea s-a făcut după dicţionare. Surprind însă unele formulări, cel puţin necorespunzătoare, ca, de exemplu: *alpinism* „sportul de a urca pe vîrfuri de munţi"; *calendar* „obiect pe care sînt notate zilele şi lunile anului"; *caravană* „cinematografie la drum"; *cravată* „ceea ce se poartă la gît, la cămaşă de către bărbaţi"; *retragere* „datul înapoi pe front"; *tren* „ce merge pe calea ferată" etc. Dacă definiţii ca cele citate aparţin informatorilor, era necesar să se indice acest lucru printr-un procedeu special (ca citate), pentru a oferi un material de observaţie cercetătorului în ceea ce priveşte optica vorbitorilor în procesul definirii.

5.3.2. Mai importantă ca urmări este însă imprecizia în definirea unor cuvinte cu circulaţie locală, discutate în cuprinsul lucrării. Dacă singura atestare a cuvintelor respective rămîne înregistrarea lor în această carte, lexicografii vor avea dificultăţi la includerea în dicţionare a lui *balance*, definit „lemn de grosime potrivită, cu ajutorul căruia se încarcă vagonetele, rostogolindu-se pe el buştenii", a lui *stufalău*, descris doar ca o „prăjină din lemn, dreaptă, cu material exploziv" (p. 95) sau a lui *glăsuire* (*glăsuit*) „căderea rîznelor de pe linie şi încălecarea lor" (p. 95) etc.

5.4. Nerespectarea normelor lexicografice privind apariţia ca forme-titlu, în lista de cuvinte, a variantelor fonetice şi a sinonimelor face ca o mare bogăţie de material să rămînă ascuns în finalul articolelor, după cele două sau trei bare care separă variantele, respectiv sinonimele cuvintelor titlu. Pentru consultarea operativă a glosarului, dar şi pentru semnalarea a numeroase probleme de fonetică, numeroasele variante ale unor cuvinte, cum ar fi *asamblu*, *acsamblu*, *alsamblu*, *absamblu* de la

ansamblu[7], trebuiau să apară în lista de cuvinte cu trimitere la forma de bază. Pentru sinonimele neologice, lucrul acesta era imperios necesar, dacă ținem seama de faptul că glosarul trebuie să fie, în același timp, și un indice al cuvintelor neologice din grai. Vom prezenta numai cîteva exemple. Pentru *anchetă*, s-au dat sinonimele (totale sau parțiale) *cercetorie*, *constatare*, *percheziție*, dar nici unul din aceste cuvinte nu apare la litera C, respectiv P. La fel stau lucrurile cu sinonimele lui *aspirină* (*calmant*, *carbacsin*, *piramidon*) sau *ambulanță* (*salvare*) etc. În această situație, cineva interesat să verifice existența unui cuvînt începînd cu *c* sau *s* va trebui să consulte, pe lîngă lista de cuvinte de la literele respective, toate sinonimele neologismelor de la celelalte litere, pentru a le descoperi pe *constatare*, *calmant*, *salvare* etc.

6. Textele dialectale publicate au fost selectate cu scopul de a oferi „elemente ale diferitelor terminologii" și de a prezenta „date lingvistice în legătură cu fenomenul în discuția noastră — neologismul pătruns în grai" (p. 265). Pe baza lor, se pot urmări, de fapt, *două registre* ale vorbirii și, implicit, două situații ale apariției neologismului.

O parte din texte, cea mai mică, reprezintă vorbirea familiară, prezentă în cîteva povestiri din viața informatorilor (*La întîi mai la București*, *Cum am fost la București*, *La spital la Cluj*)[8]. În aceste texte, neologismul este frecvent, dar fără a fi „căutat". Ele ilustrează bagajul și proporția de circulație curentă a neologismului, în vocabularul vorbitorilor graiurilor.

Cea mai mare parte a textelor publicate de Gheorghe Pop reprezintă, prin tematică : activități social-culturale, noul în activitatea profesională (*Realizări din Bîrsana*, *Din activitatea sfatului nostru popular*, *Despre munca comitetului de femei*, *La căminul cultural*, *Munca în mină*, *Munca mecanizată la UIL Borșa*, *Condiții mai bune de lucru* etc.), registrul mai mult sau mai puțin oficial, public, al vorbirii. Ele oferă informatorilor și, în același timp, autorului, prilejul unor adevărate tururi de forță în etalarea neologismului. Frecvența unora dintre aceste cuvinte (vezi : *dată*, *convoca*, *ședință*, *comitet*, *punct*, *ordine de zi*, *prelucra*, *decret*, *majorare*, *pensie*, din primele trei rînduri ale textului *Despre munca comitetului de femei*) este determinată însă de situațiile în care temele respective sînt abordate. În preferința pentru textele de această factură, abundînd în neologisme (în vorbirea curentă, un asemenea bagaj de neologisme nu apare nici la intelectuali), pare să se resimtă aceeași preocupare a autorului de a sublinia stăruitor locul inovației în graiul maramureșean (vezi și mai sus, la 1. 1). Pentru reflectarea echilibrată a ponderii neologismului în vorbirea informatorilor, ar fi fost de dorit ca tematica textelor să fie mai variată (țăranii vorbesc și despre felul cum munceau înainte, despre întîmplări banale din viața lor, despre casă și animale și alte atîtea subiecte, fără să evite neologismul)[9].

Neexplicat de autor este motivul pentru care o bună parte din neologismele care apar în texte, deci în vorbire, indiferent de frecvența lor, nu au fost cuprinse în *Glosar*. Așa, de exemplu, din textul de la p. 266 nu apar în glosar : *milion*, *primitiv*, *contravaloare*, *existență*, *for*, *conservă*, *posibilitate*. De asemenea nu au fost înregistrate sensuri ale neologismelor care apar în texte. De exemplu, la p. 273, apare *randament*, în expresia *a da randament*, cu sensul din limba comună, neînregistrat s. v. în glosar. E drept, autorul nu și-a propus aceasta („Materialul lexical din glosarul de față reprezintă cuvintele incluse în chestionarul aplicat pe teren...", sîntem informați la p. 171), dar această discriminare deservește scopul pe care Gheorghe Pop și l-a propus și l-a urmărit mai mult decît consecvent.

7. Aspectul general al expunerii se resimte de pe urma unor formulări neclare, a unor afirmații inexacte sau, pur și simplu, a unor scăpări ; la cîteva ne vom referi în continuare,

[7] Vezi și numeroasele variante de la *amigdalită*, *amnistie*, *antiaerian*, *antibiotic*, *antifascist*, *antinevralgic*, *aspirator*, *aspirină*, *autopsie*, *avorta* etc. etc.

[8] În text titlurile apar în transcriere fonetică.

[9] Vezi, de altfel, tematica pe baza căreia se înregistrează texte pentru Arhiva fonogramică a limbii române.

în ordinea paginilor. P. 17 : Siglele Bș II și Bș III figurează de două ori în lista informatorilor din Borșa, pentru persoane diferite; p. 28 : varianta *trenk*, dată după ALR II serie nouă, vol. III, nu apare pe h. 867, în pct. 362 ; chiar textul citat este redat aproximativ; p. 35 : se vorbește de ,,prospecțiunile în trecut'' ; p. 39: inovațiile nu sînt ,,datorate multiplelor căi de difuziune a limbii literare'' ; acestea apar din cauze obiective și se difuzează pe diferite căi; p. 42; *maltăr*, *spais* nu sînt răspîndite pe întreg teritoriul dacoromân, ci rămîn regionalisme transilvănene (v., de altfel, pentru *maltăr* și opinia autorului de la p. 44); p. 43 : *cismar* nu poate fi socotit regionalism, el aparține limbii literare ; p. 46 : se vorbește de *funcții* în loc de *ocupații* (v. și p. 77); a *păstra* și *localnic* sînt considerate neologisme ; p. 58 : *a ajura* nu este regionalism, ci neologism (v. și la p. 68) ; p. 64 : se spune că anumite neologisme... ,,au pătruns în grai în mare măsură, atît ca răspîndire geografică, cît și pe generații și sexe, atît *cantitativ*, cît și *calitativ*'' ; aceeași formulare apare în diverse locuri : (elemente neologice),, ... care sînt cunoscute atît cantitativ, cît și calitativ, de majoritatea informatorilor'' (p. 107); ,,Cantitativ și calitativ, elementele neologice predomină în ariile din jurul centrelor urbane...'' (p. 110); ,,În vocabularul subiectelor din această generație [tineri] lexicul neologic capătă o extensiune nouă, în special din punct de vedere calitativ'' (p. 111); peste tot, prin *calitativ* autorul înțelege ,,corect din punct de vedere al formei'', dar proprietatea termenului și valoarea lui de caracterizare, în contextele citate, lasă de dorit ; p. 74 : *răformă*, *balast*, *antrax*, *animal* (de prăsilă) sînt considerați termeni vechi, regionali ; p. 77 : *arie* 'suprafață de teren unde se treieră păioasele' (v. și în *Glosar*, p. 181) nu poate fi socotit neologism, căci pentru acest sens nu poate fi invocată influența fr. *aire*, ca în cazul utilizării cuvîntului în terminologia științifică ; p. 78 : abrevierea *m. s.* nu este explicată de autor ; p. 104 : autorul supraapreciază importanța schimbării sensului verbului *a aprinde* într-un anumit context (*a aprinde lampa* 'a apăsa întrerupătorul electric'), de vreme ce se crede nevoit să facă concesia că ,,... sensul vechi n-a dispărut cu totul'' ; credem nu numai că nu putea să dispară din această cauză, dar nici nu s-a modificat esențial, odată ce este păstrat în alte contexte ; p. 111 : *generație* este folosit impropriu : ,,Aceste generații, departe de a se suprapune una peste alta, se amestecă, se întrepătrund și conțin indivizi de toate vîrstele'' ; p. 139 : *corijent* (cu *j* pentru *gi*) pare să se afle în altă situație decît *injiner* ; varianta are o circulație mai mare (am auzit-o frecvent în Moldova, ne-a fost semnalată și din Muntenia) ; *corijent*, *corijență* au fost înregistrate în DA (s. v. *corect*) și par să fi rezultat prin contaminarea cu *corija*, *corijare* ; p. 159 : reducerea grupului *cs* la *s* nu poate fi interpretată ca o hipercorecție ; la fel, pronunțiile *răgută*, *răvorver*, care sînt în altă situație decît *benoclu*, *meliță* etc. ; p. 185 : etimologia lui *bască* nu este fr. *béret*, ci [béret] *basque* ; p. 203 : *coraport* nu provine din *coraportor* ; pentru raportul dintre aceste cuvinte, v. DN, s. v. În sfîrșit, ca un amănunt tehnic, am vrea să adăugăm că adesea autorul rezervă notelor din subsolul paginii un rol mult prea important : aici pot fi întîlnite informații privind localitățile anchetate (p. 15), date asupra conceptului de neologism în graiurile populare (p. 25), precizări cu privire la baza informației autorului (p. 37), definirea unor noțiuni cu care operează (p. 35), indicarea domeniilor semantice ale exemplelor discutate (p. 120) etc.

8. Considerațiile asupra problemelor privind ancheta dialectală care urmărește pătrunderea neologismului în graiuri (metoda de lucru, domeniile lexicului supuse cercetării), privind straturile vocabularului, adaptarea fonetică a neologismului, exigențele redactării glosarului, înregistrarea și selectarea pentru publicare a textelor dialectale au urmărit să atragă atenția asupra unor aspecte ale cercetării acestei teme, în legătură cu care pot fi argumentate puncte de vedere deosebite față de cele constatate în lucrarea de față. Ținem să subliniem că am crezut necesară discutarea acestor aspecte, dată fiind posibilitatea luării în considerație, în studii viitoare de același gen, a soluțiilor pe care cercetătorii le vor găsi mai potrivite. În spiritul acestei preocupări

considerăm absolut necesar să prezentăm, în încheiere, cîteva din punctele de vedere şi rezultatele care, după cercetarea elementelor neologice în graiul maramureşean, întreprinsă de Gheorghe Pop, reprezintă cîştiguri de pe urma cărora alte cercetări cu aceeaşi temă vor avea de profitat. Autorul a făcut cea mai bună demonstraţie asupra importanţei cercetării diacronice pentru a înţelege locul şi rolul neologismului în graiurile populare în epoca actuală, atît prin comparaţia cu etapa aceluiaşi proces pe care o ilustrează ALR, cît şi prin cercetarea, pe baza unei bogate bibliografii, a problemelor vocabularului tradiţional al diferitelor terminologii profesionale. Prin aceasta, Gheorghe Pop a adus contribuţii notabile la cunoaşterea unor terminologii referitoare la îndeletniciri specifice Maramureşului (minerit, exploatarea pădurilor).

Este demnă de remarcat încercarea şi reuşita autorului în studierea problemelor sistematicii lexicului, prin cercetarea organizării acestuia în cîmpuri semantice, a interdependenţei dintre microstructuri, a problemelor omonimiei şi sinonimiei, raporturi care au fost atent şi amănunţit analizate prin efectele produse de pătrunderea neologismului în vocabularul graiurilor. De altfel, cercetarea lui Gheorghe Pop atrage atenţia în mod deosebit asupra posibilităţii de a surprinde şi preciza criteriile pentru interpretarea elementelor de sistem în lexic, în situaţia deosebit de dinamică a relaţiilor care au loc la nivelul vorbirii între elementele vocabularului tradiţional şi neologisme.

Prin cercetarea *Elementelor neologice în graiul maramureşean*, Gheorghe Pop contribuie la cunoaşterea acestei subdiviziuni teritoriale a dacoromânei sub un aspect nou şi oferă specialiştilor prilejul confruntării, oricum profitabile, cu o serie de probleme ale studierii influenţei limbii literare asupra graiurilor populare în etapa actuală.

Iulie 1972 *Stelian Dumistrăcel*

N. MIHĂESCU, *Carte despre limba românească*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1972, 188 p.

Autorul acestei „cărţi" este cunoscut unui public mai larg prin activitatea sa de colaborator al unor emisiuni radiofonice consacrate problemelor de limbă şi al ziarului „Informaţia Bucureştiului", în care publică, se pare destul de regulat, articole de aşa-zisă cultivare a limbii. Dat fiind interesul crescînd al intelectualilor de toate categoriile pentru această problemă, care a devenit de curînd oarecum oficială (în sens strict ştiinţific) prin crearea unei Comisii intitulată astfel în cadrul Academiei R. S. R., numărul „cultivatorilor limbii" s-a mărit şi totodată — aici intervine sau ar trebui să intervină aspectul cel mai serios al preocupărilor noastre — a sporit enorm dorinţa unora dintre ei de a-şi tipări „producţia".

Trebuie să spun din capul locului, cu părere de rău omeneşte vorbind, că N. Mihăescu este unul dintre aceştia. D-sa nu are o pregătire iniţială de lingvist. Este doctor, dacă nu mă înşel, în estetică literară de pe vremea anterioară Reformei învăţămîntului din 1948 şi, ca atîţi alţi posesori ai acestui titlu academic, a obţinut, de la Comisia superioară de diplome, confirmarea, aş spune, în baza vechimii. Pregătirea necesară pentru abordarea cel puţin acceptabilă a unor probleme lingvistice, indiferent de valoarea lor în sine, nu şi-a făcut-o nici după aceea. Mai întîi, fiindcă i-ar fi venit foarte greu : trecerea de la o disciplină cum este estetica la lingvistică, mai cu seamă aşa cum o înţelege d-sa pe aceasta din urmă, este aproape o im-

posibilitate. Lucrurile ar fi mers relativ ușor, dacă, în loc să discute fapte lexicale și gramaticale din punctul de vedere al ,,normelor" (obiective ale) limbii, le-ar fi privit sub aspectul lor stilistic, adică al stilului artistic. Dar am impresia că d-sa nici n-a vrut să se pregătească serios pentru noua-i activitate. Dovadă, lipsa totală a oricărei referințe în cartea de față. De locuțiunile *a umbla teleleu, a o pune de mămăligă, nici în clin, nici în mînecă* ș. a. s-au ocupat, dînd explicații și juste și bine prezentate în ce privește redactarea, diverși lingviști, printre ei V. Bogrea (vezi volumul postum al acestuia *Pagini istorico-filologice*, Cluj, 1971).

Ceea ce supără, la prima vedere, în lucrarea lui N. Mihăescu este stilul greoi și stîngaci, care împiedică înțelegerea discuției, complicat adesea cu o vizibilă nuanță doctorală, nejustificată de importanța chestiunii abordate. Iată cîteva mostre : ,,Cuprins între amintitul semn de punctuație, epitetul dobîndește, pe lîngă sensul lui strict lexical, și o funcție stilistică, a cărei forță impresivă crește cu atît mai mult, cu cît ea se obține printr-o expresie concentrată, formularea inițială fiind :" (p. 104); ,,A agăța un lucru abstract (adică, fără corp material) de un obiect concret — iată ce reprezintă, în chip expresiv, însuși caracterul absurd al unei dorințe socotite ca atare." (p. 111); ,,O soluție considerată judicioasă — ce altceva înseamnă, în fond, dacă nu rezultatul unei operații mintale care, de fapt, constă în a despărți, prin raționament, o idee de alta ? Nu este oare această operație abstractă asemănătoare aceleia concrete de tăiere a unui obiect ?" (p. 118)[1]. Aceste citate scot în evidență totodată altă... calitate a stilului autorului : banalitatea pretențioasă. De pildă : ,,Așadar, Odobescu — acest iscusit modelator al graiului strămoșesc —" (p. 63); ,,Odată cu funcția comunicării — limbajul poate și trebuie s-o redea [2] pe aceea a expresivității vii, care iradiază căldură afectivă și face mai sensibile ideile comunicate." (p. 94); ,,Dar, pe lîngă echivocurile de acest tip, create cu bună știință, sînt și altele date la iveală în mod involuntar." (p. 100); ,,... modul neatent... în care cuvintele sînt, adesea, alăturate unele de altele și din care rezultă extrem de neplăcute efecte sonice." (p. 106); ,,În asemenea împrejurări au țîșnit, desigur, dintr-un spirit scînteietor, acele « vorbe pline de duh » menite să dezvăluie felul ingenios în care omul din popor interpretează și reduce la absurd anumite realități din jurul său, neconforme bunului simț, fie că ele aparțin lumii materiale, fie că privesc fenomene ale vieții morale." (p. 111). Mă opresc aici cu citatele. Așa trebuie să scrie un om care luptă pentru ,,cultivarea" limbii ? N. Mihăescu își închipuie că a ,,cultiva" limba națională, adică a o îmbunătăți, a o crește și a o înfrumusețа (nu în ea însăși, căci posedă toate calitățile, ci în modul cum o folosim noi toți) se reduce la relevarea și condamnarea unor ,,abateri" de la normele ei, la combaterea neologismelor ,,de prisos" (?), cum face d-sa (în primele zeci de pagini ale ,,cărții") ? Lipsa cea mai serioasă a multora dintre mînuitorii ei constă tocmai în ceea ce rezultă din exemplele date mai sus : incapacitatea de a-și exprima clar, precis și, dacă se poate, la înălțimea cerințelor de ordin estetic (în sensul foarte larg și modest al termenului) gîndirile și simțirile în legătură cu o chestiune oarecare. Și deoarece între un conținut și formularea lui există o relație indestructibilă, înseamnă că lipsa amintită este una de ordin logic, adică de conținut. S-a spus demult că cine gîndește bine se exprimă bine.

Citatele reproduse de mine dovedesc, cel puțin indirect că autorul cărții ilustrează justețea punctului meu de vedere. Am afirmat mai înainte că d-sale îi lipsește aproape cu totul o pregătire, fie și mai modestă, de lingvist. Acest lucru se vede mai ales în capitolul consacrat ,,locuțiunilor și expresiilor" (p. 111—161). În primul rînd, imprudența (ca să folosesc un eufemism) de a încerca să explice, în felul său, numeroasele fapte intitulate astfel (și dintre care am pomenit mai sus cîteva). Toate, sau aproape toate, sînt înregistrate în dicționarele mai bogate, multe au căpătat, cum am spus deja, o explicație, mai justă și mai convingătoare, în lucrările

[1] „Model" de formulare încîlcită și (tocmai de aceea) pedantă găsim la p. 58—59.

[2] „Limbajul trebuie să redea funcția expresivității vii" !

unor lingviști propriu-ziși. Aș mai adăuga — lucru aparent ciudat — că majoritatea zicalelor în discuție n-ar avea nevoie de o analiză a modului cum au luat naștere. Iar dacă cineva dorește totuși să se ocupe de ele, este obligat să vină ori cu o explicație hotărît mai bună decît a predecesorilor, ori, însușindu-și-o pe a acestora, s-o prezinte stilistic cît mai atrăgător cu putință. N. Mihăescu n-a făcut nici una, nici alta. Astfel, despre *a o pune de mămăligă*, d-sa spune (p. 142) următoarele: „...se știe că în trecut, pentru omul de la țară, a cărui muncă era supusă exploatării, hrana de bază o constituia *mămăliga*. A fost, de aceea, firesc ca el să lege de acest aliment o observație amară pe care s-o compare cu aceea prilejuită de o pățanie neplăcută a cuiva, zicînd că acesta *a pus-o de mămăligă*." Sic ! Dacă vrem cu orice preț să ... politizăm problema, ne-am gîndi, mai logic, că de „punerea" (la fiert a) mămăligii se va fi legat, dimpotrivă, o amintire plăcută, căci țăranul era bucuros să aibă, dar nu avea, mămăligă în fiecare zi. O explicație, la fel de neverosimilă (și lățită pe aproape două pagini: 134—136), ca să nu adaug și comică, ni se prezintă pentru *a se lăsa pe tînjeală* [3]. De astă dată, pe autor l-a încurcat verbul *a se lăsa*, de care nu se ocupă, deși greutatea sensului stă pe el: *a se lăsa* înseamnă aici „a se așeza (pentru odihnă)", cf. *a se lăsa pe o rînă* „a se întinde (în pat) pe una din părțile laterale ale corpului, pe o coastă". Deci *a se lăsa pe tînjală*, la origine, a avut înțelesul „a se odihni așezat (lăsat) pe tînjala (plugului)" (după o muncă grea de cîteva ore).

Este timpul să încheiu. Unii cititori se vor fi întrebînd de ce am acordat atîta atenție unei cărți slabe, ca să nu spun altfel. Răspund: Tocmai pentru că-i vorba de o lucrare care n-ar fi trebuit să apară. Se înțelege că autorul ei, care și-a intitulat-o pompos *Carte despre limba românească* (și-a adus aminte de Varlaam mitropolitul?), este de altă părere. Lucru firesc. Dar cum a putut fi de acord cu el Editura didactică și pedagogică? Cui a crezut această editură că-i va fi de folos o lucrare ca asta? Și cum a putut un profesor doctor docent, membru corespondent al Academiei R. S. R., să scrie în prefață (p. 5) lucruri ca următoarele: „Problemele de limbă dezbătute în paginile acestei cărți, datorite profesorului [4] N. Mihăescu, al cărui nume s-a impus, de mai multă vreme, prin cercetările sale de ordin lingvistic"? Și mai departe (p. 6): „Țin să relev caracterul judicios al tratării chestiunilor menționate...", „...cartea de față constituie o valoroasă contribuție la cultivarea vorbirii și criticii românești..."?

Iorgu Iordan

[3] De ce nu *tînjală*? Căci, dacă nu mă înșel, locuțiunea este specific moldovenească (în sens larg).

[4] N. Mihăescu nu e profesor.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

CĂRȚI ȘI REVISTE PRIMITE LA REDACȚIE

Biblioteca centrală universitară—sectorul de documentare universitară, *Formarea cuvintelor în limba română*. Cercetare bibliografică, București, 1971.

LADISLAS GÁLDI, *Contributions à l'histoire de la versification roumaine*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972.

"Buletin Shkencor", Shkodër, IX, 1972, nr. 1 (11) (Instituti i Lartë Pedagogjik i Shkodrës).

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesaţi de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară şi stilistică, istoria lingvisticii româneşti, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică şi filologie. Revista publică, de asemenea, articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile în 4 exemplare, dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş, pe hîrtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planşe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele şi grafice. Explicaţia figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de iniţială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale. Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase gratuit.

Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul Comitetului de redacţie cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

1990

0 IUL 2005

97

COMITETUL DE REDACŢIE

Redactor responsabil:

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct:

Prof. univ. ION COTEANU, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

Membri:

GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUŞ
ION GHEŢIE
VALERIA GUŢU-ROMALO
THEODOR HRISTEA
ION POPESCU
MARIUS SALA
LAURA VASILIU
FLORA ŞUTEU — *secretar de redacţie*

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.
În ţară, abonamentele se primesc la oficiile poştale, agenţiile poştale, factorii poştali şi difuzorii de presă din întreprinderi şi instituţii. Revistele se pot procura şi prin PUNCTUL DE DESFACERE AL EDITURII ACADEMIEI (direct sau prin poştă), Str. Gutenberg 3 bis, sectorul VI — Bucureşti. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la Întreprinderea de comerţ exterior ROMPRESFILATELIA, Căsuţa poştală 2001 — telex 011631 — Bucureşti, Republica Socialistă România, sau prin reprezentanţii săi din străinătate. Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa comitetului de redacţie al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an.
Toute commande de l'étranger sera adresée à Întreprinderea de comerţ exterior ROMPRESFILATELIA, Boîte postale 2001 — telex 011631 Bucarest, Roumanie, ou à ses représentants à l'étranger. En Roumanie, vous pourrez vous abonner par les bureaux de poste ou chez votre facteur.

ADRESA REDACŢIEI
Str. I. C. Frimu nr. 22
Sectorul I
BUCUREŞTI

APARE DE 6 ORI PE AN

Astra

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI
REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Fonetică și dialectologie, vol. VII, 1971, 381 p., broșat, 19,50 lei.

KOVAČEC AUGUST, **Descrierea istroromâniei actuale**, 1971, 231 p., broșat, 10,50 lei.

VALERIU RUSU, **Graiul din nord-vestul Olteniei. Fonetică. Considerații fonologice** (cu 42 hărți lingvistice), 1971, 171 p., broșat, 8 lei.

Sub redacția acad. IORGU IORDAN, **Crestomație romanică**, vol. III, partea a II-a, 1971, 908 p., legat, 36 lei.

LUCIA DJAMO-DIACONIȚĂ, **Limba documentelor slavo-române emise în Țara Românească în sec. XIV și XV**, 1971, 399 p., 25 lei.

Evangheliarul slavo-român de la Sibiu. 1551—1553. Studiu introductiv filologic de E. Petrovici. Studiu istoric de L. Demény, 1971, 420 p., 48 lei.

Pravila ritorului Lucaci, text stabilit, studiu introductiv și indice de I. Rizescu, 1971, 391 p., 32 lei.

Sub redacția acad. AL. GRAUR, S. STATI, LUCIA WALD, **Tratatul de lingvistică generală**, vol. I, 1971, 558 p., 31 lei.

PETRE NEIESCU, GRIGORE RUSU, IONEL STAN, **Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureș**, vol. II, 1971, XXV p. + hărți de la 244 la 537, 118 lei.

Sub red. AL. GRAUR, **Gramatica limbii române**, vol. I și II, ediția a II-a revăzută și adăugită, tiraj nou, 1972, vol. I, 489 p., 22,50 lei; vol. II, 589 p., 30 lei.

* * * **Bibliografia analitică a limbii române literare (1750—1866)**, 1972, 215 p., 17,50 lei.

* * * **Studii de limbă literară și filologie**, vol. II, 1972, 436 p., 21,50 lei.

FRIEDA EDELSTEIN, **Sintaxa gerunziului românesc**, 1972, 169 p., 6,50 lei.

SARAMANDU NICOLAE, **Cercetări asupra aromânei vorbite în Dobrogea. Fonetica, Observații asupra sistemului fonologic**. 1972, 203 p., 7,50 lei.

* * * **Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română, vol. al VI-lea**, 1972, 188 p., 9 lei.

LR, Anul XXII, Nr. 1, p. 1—86, București, 1973

I. P. Informația, c. 2104 | 42 200 | Lei 6.—

LIMBA ROMÂNĂ

ANUL XXII, 1973

Nr. 1

1 8203

LIMBA ROMÂNĂ

1

ANUL XXII
1973

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

I 8204

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Fonetică şi dialectologie, vol. VII, 1971, 381 p., broşat, 19,50 lei.

AUGUST KOVAČEC, **Descrierea istroromânei actuale**, 1971, 231 p., broşat, 10,50 lei.

VALERIU RUSU, **Graiul din nord-vestul Olteniei. Fonetică. Consideraţii fonologice** (cu 42 hărţi lingvistice), 1971, 171 p., broşat, 8 lei.

Sub redacţia acad. IORGU IORDAN, **Crestomaţie romanică**, vol. III, partea a II-a, 1971, 908 p., legat, 36 lei.

LUCIA DJAMO-DIACONIŢĂ, **Limba documentelor slavo-române emise în Ţara Românească în sec. XIV şi XV**, 1971, 399 p., 25 lei.

Evangheliarul slavo-român de la Sibiu. 1551—1553. Studiu introductiv filologic de E. Petrovici. Studiu istoric de L. Demény, 1971, 420 p., 48 lei.

Pravila ritorului Lucaci. Text stabilit, studiu introductiv şi indice de I. Rizescu, 1971, 391 p., 32 lei.

Sub redacţia acad. Al. GRAUR, S. STATI, LUCIA WALD, **Tratatul de lingvistică generală**, vol. I, 1971, 558 p., 31 lei, tiraj nou 1972.

PETRU NEIESCU, GRIGORE RUSU, IONEL STAN, **Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureş**. vol. II, 1971, XXV p. + hărţi de la 244 la 537, 118 lei.

Sub red. AL. GRAUR, **Gramatica limbii române**, vol. I şi II, ediţia a II-a revăzută şi adăugită, tiraj nou, 1972, vol. I, 439 p., 22,50 lei ; vol. II, 589 p., 30 lei.

* * * **Bibliografia analitică a limbii române literare (1780—1866)**, 1972, 215 p., 17,50 lei.

* * * **Studii de limbă literară şi filologie**, vol. II, 1972, 436 p., 21,50 lei.

FRIEDA EDELSTEIN, **Sintaxa gerunziului românesc**, 1972, 169 p., 6,50 lei.

NICOLAE SARAMANDU, **Cercetări asupra aromânei vorbite în Dobrogea. Fonetică. Observaţii asupra sistemului fonologic**, 1972, 203 p., 7,50 lei.

* * * **Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română**, vol. al VI-lea, 1972, 188 p., 9 lei.

LR, Anul XXII, Nr. 2, p. 87 — 180, Bucureşti, 1973

I.P.I. — c. 2571

42 200

Lei 6.—

LIMBA ROMÂNĂ

ANUL XXII, 1973

Nr. 2

LIMBA ROMÂNĂ

2

ANUL XXII

1973

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

1990 0 IUL. 2005

97

COMITETUL DE REDACŢIE

Redactor responsabil:

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct:

Prof. univ. ION COTEANU, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

Membri:

GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUŞ
ION GHEŢIE
VALERIA GUŢU-ROMALO
THEODOR HRISTEA
ION POPESCU
MARIUS SALA
LAURA VASILIU
FLORA ŞUTEU — *secretar de redacţie*

Pentru a vă asigura colecţia completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul dv.
În ţară, abonamentele se primesc la oficiile poştale, agenţiile poştale, factorii poştali şi difuzorii de presă din întreprinderi şi instituţii. Revistele se pot procura şi prin PUNCTUL DE DESFACERE AL EDITURII ACADEMIEI (direct sau prin poştă), Str. Gutenberg 3 bis, sectorul VI — Bucureşti. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la Întreprinderea de comerţ exterior ROMPRESFILATELIA, Căsuţa poştală 2001 — telex 011631 — — Bucureşti, Republica Socialistă România, sau prin reprezentanţii săi din străinătate. Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă se vor trimite pe adresa comitetului de redacţie al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an.
Toute commande de l'étranger sera adressée à Întreprinderea de comerţ exterior ROMPRESFILATELIA, Boîte postale 2001 — telex 011631 — Bucarest, Roumanie, ou à ses représentants à l'étranger. En Roumanie, vous pourrez vous abonner par les bureaux de poste ou chez votre facteur.

ADRESA REDACŢIEI
Str. I. C. Frimu nr. 22
Sectorul 1
BUCUREŞTI

APARE DE 6 ORI PE AN

i 8204

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

2014

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXII 1973 Nr. 2

2022

SUMAR

LINGVISTICĂ GENERALĂ

pag.

FLORA ŞUTEU, Limba română contemporană — termen tehnic 89

GRAMATICĂ — VOCABULAR

V. ROBU, Sintaxa planurilor vorbirii în limba română 95
LUIZA SECHE, Sufixul *-iot* 103
ILINCA CONSTANTINESCU, Influenţa limbii engleze în vocabularul sportiv românesc (III) 109
Note etimologice (STANISLAV SEMCINSKY — Kiev, MAXIM SL. MLADENOV — Sofia, VIRGIL NESTORESCU) 119

LIMBĂ LITERARĂ — FILOLOGIE

MAGDALENA GEORGESCU, Consideraţii statistice asupra lexicului poeziei lui Ştefan Petică 133
LUCREŢIA MAREŞ, Cuvinte regionale în locuţiuni şi expresii literare . . . 149
MARIANA COSTINESCU, Versuri necunoscute ale lui Dosoftei 155

DIALECTOLOGIE

VIRGIL NESTORESCU, Diftongul *ea* în graiurile românilor din regiunea Vidin (R. P. Bulgaria) 161

RECENZII

AL. GRAUR, *Lingvistica pe înţelesul tuturor*, Bucureşti, Editura enciclopedică română, 1972 *(Jana Balacciu-Rujan)* 167
Biblioteca centrală universitară. Sectorul de documentare universitară, *Formarea cuvintelor în limba română. Cercetare bibliografică*, Bucureşti, 1971 *(Magdalena Popescu-Marin)* 168
G. MIHĂILĂ, *Contribuţii la istoria culturii şi literaturii române vechi*, Bucureşti, Editura Minerva, 1972 *(Alexandru Mareş)* 172
GEORGE FOTINO, *Pagini din istoria dreptului românesc.* Antologie, introducere, note şi bibliografie de Gheorghe Cronţ şi Stanca Fotino, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972 *(I. Rizescu)* . . . 178

18912.

LIMBA ROMÂNĂ CONTEMPORANĂ — TERMEN TEHNIC

DE

FLORA ŞUTEU

1. Preocuparea pentru termenii tehnici ilustrează, în sfera largă a comunicării sociale, forţa cu care acţionează funcţia metalingvală a limbajului. Fiecare domeniu de activitate socială se caracterizează printr-un inventar de termeni — unităţi lexicale — proprii şi printr-o limitare specifică a sferei semantice aparţinînd unităţilor lexicale din uzul lingvistic comun. Standardele terminologice bine alcătuite constituie o condiţie indispensabilă a economiei de efort în folosirea codului lingvistic propriu unei sfere de activitate socială. Alcătuirea acestor standarde este, în fond, unul din obiectivele cele mai importante ale lingvisticii aplicate. Dín păcate, în lingvistica românească, acest sector aplicativ se menţine deocamdată într-un oarecare provizorat în ceea ce priveşte aportul specialiştilor lingvişti. Studiile efectuate sînt relativ sporadice şi insuficient coordonate.

În aceste condiţii nu este de mirare că terminologia proprie disciplinei lingvistice este ea însăşi periculos de oscilantă, nesigură şi ambiguă. Fenomenul pare să fie general în lingvistica actuală şi îşi are, evident, explicaţiile sale. În lingvistica românească, mai mult decît în celelalte şcoli lingvistice, această situaţie se datoreşte lipsei unei orientări ştiinţifice aplicative „tradiţionale", mentalităţii încă insuficient combătute că asemenea preocupări nu ţin de domeniul propriu-zis al cercetării şi că, deci, nici nu se impune aceeaşi rigoare în abordarea lor. De aceea definirea termenilor lingvistici folosiţi în limba română aparţine aproape exclusiv iniţiativei personale a autorilor de lucrări de specialitate. Evident, nu poate fi minimalizat efortul făcut de revista „Limba română", acum cîţiva ani, pentru clarificarea unor concepte ale lingvisticii moderne şi implicit pentru definirea termenilor care le denumesc sau ar fi recomandabil să le denumească în lucrările româneşti [1]. Poziţia singulară a revistei argumentează însă, mai degrabă, în favoarea caracterizării pe care am făcut-o mai sus situaţiei de la noi. Că lucrurile stau aşa s-ar putea de-

[1] Vezi seria de articole publicate la rubrica *Lingvistică generală* în anii 1962, 1963.

monstra și prin multe alte exemple, unele legate de „soarta" unor termeni tehnici din domeniul cercetării limbii în general, altele legate de studiul limbii române în special. Concludentă mi se pare, din acest punct de vedere, situația termenului de *limbă română contemporană*, așa cum rezultă ea din interpretarea lui ca denumire a unei discipline de învățămînt filologic. Din examinarea trăsăturilor definitorii atribuite conceptului și din explicarea modului cum s-a ajuns la delimitarea acestor trăsături definitorii, cred că se vor putea desprinde cîteva concluzii atît cu privire la caz în speță cît și cu privire la starea actuală a terminologiei lingvistice românești.

2. Problema definirii limbii române contemporane ca obiect al unui domeniu științific s-a pus la noi acum aproape două decenii, odată cu crearea unei discipline de învățămînt universitar avînd această preocupare. După cum era și firesc, primul curs universitar în această disciplină aparține academicianului Iorgu Iordan, care, prin preocupările sale anterioare, acordase cea mai mare atenție aspectelor contemporane ale limbii noastre naționale. Lucrarea *Limba română actuală. O gramatică a greșelilor*, apărută în 1943, este, de fapt, prima descriere de acest fel în lingvistica românească. Ea oferea, la data apariției, pentru specialiști și pentru publicul larg, cu zece ani înaintea creării unui cadru disciplinar în universități, cel mai complet tablou al „faptelor mai mult ori mai puțin caracteristice pentru limba română actuală" [2]. Interesul pentru acest domeniu de cercetare lingvistică este explicat de autor în introducere prin stadiul în care se află concepția lingvistică în ceea ce privește studiul static al limbii, ale cărui avantaje în descoperirea structurii unui idiom dat începuseră să se contureze din ce în ce mai pregnant [3]. Pe aceleași baze, cu aceleași surse teoretice și cu aceeași orientare, dar cu un alt nume, s-a introdus în învățămîntul universitar o disciplină numită *limba română contemporană*. În primul manual al acestei discipline, acad. Iorgu Iordan definește obiectul disciplinei ca fiind „limba de astăzi": „... începînd cu anul școlar 1951—1952, jumătate din numărul total de ore acordat limbii române în cei patru ani de studiu sînt consacrate limbii române contemporane, adică limbii de astăzi, care, cum știm și vom vedea adesea la cursul nostru, nu s-a ivit din senin, ci reprezintă dezvoltarea normală, firească a limbii române în secolele trecute" [4].

A existat deci, la acea dată, cînd a început predarea disciplinei, o perfectă identitate de conținut semantic între *actual* și *contemporan*, în folosirea termenului tehnic care își începea istoria. Această echivalare, absolut normală, conformă cu accepția din uzul lingvistic comun al calificativelor *actual* și *contemporan* ar fi fost de dorit să se mențină, întrucît întrunea toate condițiile funcționării normale a unui termen tehnic. În ciuda acestei premise favorabile încetățenirii termenului ca atare, el își modifică înțelesul, devenind, în cel de-al doilea curs universitar, tipărit în 1967, sinonim cu ceea ce în terminologia tradițională românească se numește *limba română modernă*: „Termenul și conceptul de «r o m â n ă

[2] Vezi *lucr. cit.*, p. 14.
[3] *Ibidem*, p. 11.
[4] Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, [București], 1956, p. 7.

c o n t e m p o r a n ă » au în vedere o perioadă din procesul de evoluție a limbii române, o « tranșă » din istoria limbii române și anume aceea care corespunde fazei celei mai recente de dezvoltare a limbii române, fază care începe în secolul al XIX-lea și durează pînă în zilele noastre" [5]. În același curs se arată că această accepțiune a termenului se sprijină pe părerea majorității lingviștilor, ca exemplu citîndu-se periodizarea istoriei limbii române propusă de Ion Coteanu [6] și menționîndu-se faptul că această accepție a format și „principiul alcătuirii *Dicționarului limbii române literare contemporane*" [7]. În sfîrșit, subliniind faptul că „unele transformări, destul de numeroase și de importante, s-au produs în acest răstimp și continuă să se producă", autorii cursului universitar amintit disting, în cadrul etapei contemporane, mai multe faze : a) epoca de pregătire (1840—1860), b) epoca de consolidare (1860—1917), c) epoca în care „limba română, vorbită și scrisă pe un teritoriu întins, unitar, face un mare pas înainte către unificare și stabilitate" (1920—1944), d) perioada actuală (după 1944) [8].

După cum se vede, în această concepție, limba română *actuală* reprezintă o perioadă din etapa mai întinsă circumscrisă termenului de limbă *contemporană*. Raportarea care se face, în același loc, la conceptul de română *modernă* lasă să se întrevadă o posibilă ierarhizare cu două nivele de generalitate : 1) *modern* (1840—1917) și *contemporan* (după 1917), pe de o parte, și 2) actual (după 1944), pe de altă parte : „... s-ar putea întrebuința, de exemplu, termenul de română modernă pentru a denumi limba din perioada 1840—1917 restrîngînd astfel epoca de română contemporană la etapa care urmează primului război mondial" [9]. După cum am arătat mai sus, în această ultimă etapă, faza cea mai recentă, avînd ca dată inițială anul 1944, reprezintă epoca *actuală*. Prin această nuanțare a celor trei termeni discutați, autorii cursului citat se abat, de fapt, și de la concepția care se desprinde din modul în care Ion Coteanu caracterizează ultima dintre epocile de evoluție a limbii române : „Epoca a c t u a l ă sau c o n t e m p o r a n ă începe în secolul al XIX-lea odată cu m o d e r n i z a r e a (sublinierile îmi aparțin — F.Ș.) vocabularului" [10]. Abaterea constă în faptul că în loc de a interpreta pe *actual* și *contemporan* ca pe niște calificative cu aceeași sferă, implicit cu același rang de generalitate, se atribuie această calitate termenilor *contemporan* și *modern*, în opoziție cu *actual*, care devine termen subordonat.

3. O primă constatare care se poate face cu privire la definiția dată conceptului de *limbă română contemporană* ca obiect al disciplinei de învățămînt filologic universitar este aceea că ea contrazice uzul lingvistic comun. Ea atribuie calificativului *contemporan* dimensiuni tempo-

---

[5] Iorgu Iordan, Valeria Guțu-Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, București, 1967, p. 7.

[6] Vezi Ion Coteanu, *Epocile de evoluție a limbii române*, în SCL, IX, 1958, nr. 2, p. 151—156.

[7] Iorgu Iordan, Valeria Guțu-Romalo, Alexandru Niculescu, *lucr. cit.*, p. 9.

[8] *Ibidem*, p. 9—10.

[9] *Ibidem*, p. 9, nota 2.

[10] Ion Coteanu, *lucr. cit.*, p. 156.

rale care depăşesc cu mult posibilităţile unei viziuni *sincronice*, viziune în mod obligatoriu implicată în concept. Ca o consecinţă firească apare, în aceste condiţii, o echivalenţă de trăsături semantice între *modern* şi *contemporan* şi o diferenţiere faţă de calificativul *actual*, ceea ce contrazice uzul lingvistic comun, în care ultimii doi termeni sînt folosiţi cu un înţeles aproximativ identic. Nu mai insist aici asupra faptului că nici echivalenţa dintre *modern* şi *contemporan*, aşa cum rezultă ea din cele prezentate mai sus, nu urmează coordonatele normale ale întrebuinţării uzuale a celor doi termeni. *Modern* este folosit ca termen definitoriu pentru româna contemporană *mai veche*, iar *actual* pentru româna contemporană *mai nouă* sau *cea mai nouă*. În felul acesta opoziţia firească, existentă în uz, între *vechi* şi *modern* se transformă în opoziţia dintre *vechi* şi *contemporan* şi este însoţită de o altă opoziţie la fel de puţin obişnuită, cea dintre *modern* şi *actual*.

A doua constatare, mai importantă din anumite puncte de vedere decît prima, este aceea că prin această nouă interpretare a sferei semantice a celor trei termeni discutaţi se modifică o terminologie lingvistică devenită tradiţională. Este util, cred, să amintesc aici faptul că, unificîndu-se într-un singur volum aproximativ acelaşi material care fusese cuprins în cele patru volume ale *Dicţionarului limbii române literare contemporane*, titlul dat noii lucrări lexicografice a fost acela de *Dicţionar al limbii române moderne*. Pe de altă parte, în lucrări mai recente de istorie a limbii române literare, se acordă prioritate termenilor de *modern* şi *modernizare* a limbii române, cu referire la epoca ale cărei începuturi sînt plasate în secolul al XIX-lea [11], ele fiind precedate de o fază de tranziţie plasată la sfîrşitul secolului al XVIII-lea [12]. Această terminologie tradiţională se bazează pe o ierarhizare normală a etapelor. Româna *contemporană* sau *actuală* este, în această perspectivă, continuarea firească a unui proces de modernizare început în jurul anului 1780 [13]. Ultima epocă de evoluţie a românei este cea modernă, care cuprinde ca ultimă fază etapa contemporană sau actuală. Modificarea operată în cursul universitar din 1967 se bazează pe modul în care Ion Coteanu denumeşte întreaga epocă în studiul amintit mai sus şi din care am dat în întregime citatul care ilustrează ideea. Dar după cum se poate vedea din acest citat, în studiul amintit nu este vorba de o ierarhizare a sferelor semantice ale termenilor, ci de o anumită etichetare a perioadei de formare a limbii române actuale sau contemporane. Unica ierarhizare care se poate deduce din acest citat este aceea că *modernizarea*, ca proces, înglobează faza care poartă numele de română *actuală*, termen pus pe acelaşi plan cu cel de română *contemporană*. Or, tocmai acest aspect a fost neglijat în definirea termenului de limbă română contemporană din lucrarea *Structura morfologică a limbii române contemporane*, ceea ce a determinat o răsturnare a raporturilor existente, răsturnare căreia nu i se poate găsi nici o justificare.

---

[11] Vezi Ion Coteanu, *Româna literară şi problemele ei principale*, Bucureşti, 1961.

[12] Vezi Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*, Bucureşti, 1971.

[13] Vezi Gheorghe Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare*, în BPH, XI—XII, 1944—1945. Extras, p. 34—36.

4. Nu intră în preocupările articolului de față să examineze cît de adecvată este interpretarea termenului tehnic la ceea ce de fapt se studiază în cadrul acestei discipline, deși un asemenea examen ar pleda în favoarea refacerii ierarhiei normale, adică uzuale. Ceea ce trebuie însă precizat este raportul în care se află obiectul acestei discipline cu varianta literară actuală a limbii noastre naționale. Avînd în vedere că în cadrul actualului sistem de învățămînt filologic există ca discipline speciale istoria limbii române literare și dialectologia, cred că este firesc ca obiectul de studiu al limbii române contemporane să cuprindă descrierea sistemului lingvistic al variantei literare numite cu un termen foarte adecvat *română standard*: „româna literară folosită în mod curent (adică în împrejurări neoficiale) de un vorbitor instruit"[14]. Dacă se ține seama de această caracteristică a obiectului disciplinei, este firesc ca termenul tehnic de *română contemporană* să fie interpretat ca „limba română actuală standard". Prin aceasta s-ar introduce în concept o limitare care, desigur, ar diferența termenul tehnic de accepția cunoscută în uzul lingvistic comun. Mă refer aici la faptul că acceptarea integrală a sferei semantice a cuvîntului contemporan din uzul comun ar fi impus ca în definirea termenului tehnic să se ia în considerare toate aspectele sau variantele sub care apare limba noastră națională actuală, deci nu numai așa-numita limbă standard. Întrucît conceptul de limbă română contemporană funcționează ca termen tehnic exclusiv în sistemul de învățămînt universitar, unde am văzut cum se prezintă situația, diferențierea față de uzul lingvistic comun cred că se impune. Aparent se petrece un fenomen analog cu cel pe care l-am considerat o eroare în actuala definiție a termenului dată în lucrarea *Structura morfologică a limbii române contemporane*. Dar, pe cînd pentru diferența propusă mai sus există o justificare legată de conținutul obiectului căruia i se aplică termenul în mod obligatoriu, pentru cealaltă diferență creată, o astfel de justificare nu există.

5. Problema examinată poate fi considerată de detaliu. Am constatat, discutînd cu absolvenți din ultimii trei-patru ani ai cursurilor de limbă română contemporană de la diferite facultăți cu profil filologic din țară, că marea lor majoritate interpretează termenul în sensul uzului lingvistic comun. Se poate deduce de aici că definirea termenului a fost considerată un detaliu introductiv nesemnificativ. Tocmai prin aceasta situația termenului mi se pare simptomatică. Scurta istorie a conceptului de *limbă română contemporană* reflectă modul în care este privită la noi terminologia lingvistică, mai ales în sectorul mai puțin spectaculos al lingvisticii tradiționale. Prin aceasta, chiar dacă se referă la un detaliu, rîndurile de mai sus își găsesc — sper — îndreptățirea.

Decembrie 1972

[14] Emanuel Vasiliu, *Fonologia limbii române*, București, 1965, p. 19.

SINTAXA PLANURILOR VORBIRII ÎN LIMBA ROMÂNĂ

DE

V. ROBU

1. Domeniul enunțurilor în care se împletesc mai multe planuri de vorbire, adică atît vorbirea locutorului către colocutorul său, cît și vorbirea altui locutor către colocutorul său, este un sector al limbii nestudiat încă în mod sistematic, pînă în prezent, în lingvistica românească. (Din cîte cunoaștem, lucrurile stau la fel și în lingvistica străină.) Este adevărat că nu puține sînt referințele privind unele aspecte ale acestui eveniment lingvistic, cum este cazul cu numeroasele date despre vorbirea directă și indirectă, vorbirea directă legată etc.; dar toate acestea ne pun în prezența nu a unor enunțuri în care sînt îmbinate cel puțin două planuri de vorbire, ci operează doar asupra planului vorbirii directe pe care îl consideră *independent* din punct de vedere gramatical față de corpul enunțului.

Astfel, în *Gramatica limbii române* (1966, p. 342—355), în capitolul *Vorbirea directă și indirectă*, se afirmă că „vorbirea directă este reproducerea unei comunicări introduse printr-unul sau mai multe cuvinte de declarație, *fără a fi subordonată gramatical acestora*" (subl. n.). Spre deosebire de o asemenea concepție asupra planului vorbirii directe, noi vom considera că enunțurile în care se împletesc cuvintele autorului cu cuvintele altui autor (deci cu ceea ce se înțelege prin *vorbire directă independentă* din punct de vedere gramatical), constituie *enunțuri unitare*; părțile enunțului sînt legate între ele ca planuri de vorbire, dintre care unul constituie *inserantul*, iar celălalt *inseratul*; legătura între inserant și inserat se poate urmări și descrie la toate cele trei nivele, atît în planul expresiei, cît și în planul conținutului, adică sintonematic, sintagmatic și semantic. Astfel, vom considera că *sînt unitare enunțurile de tipul*:

„Cînd am venit, nu știau nici marșul: i a a ș a u m b l a u ... i a a ș a u m b l a u ... *arăta colonelul, umblînd crăcănat prin salon.* Da ia să-i vezi acum! U i t e - a ș a m e r g ... u i t e - a ș a m e r g ... z a n g ... z a n g ... i - a u z i ... i - a u z i, *exclama el călcînd înțepat sub ochii holbați ai civilului, așa cum îl învățase neamțul de la Nămoloasa*" (BRĂESCU, I, 23),

în care sînt îmbinate foarte complex două planuri de vorbire — vorbirea autorului (Brăescu) şi vorbirea colonelului —, deci ne aflăm în prezenţa a doi locutori propuşi — autorul şi colonelul — şi doi colocutori propuşi — cititorul şi civilul.

În planul vorbirii directe, colocutorii aflîndu-se în situaţia caracteristică pentru emisia şi receptarea orală a enunţului, caracterizată prin corelatele *ego*, *tu*, *hic*, *nunc*, apozitivele inserate incident /i a a ş a u m b l a u ... i a a ş a u m b l a u/ presupun şi ceea ce numim *demonstratio* şi *indicatio ad oculos*, fapt confirmat de menţiunea făcută în planul vorbirii autorului */arăta colonelul, umblînd crăcănat prin salon/*. La reluarea vorbirii directe, după cuvintele autorului — planul propoziţiei de declaraţie — suplimentarea inseratului se face cu două tipuri de inserţiuni în planul vorbirii directe : primul tip corespunde — ca manieră — celui menţionat anterior ; al doilea tip este o suită de interjecţionale onomatopeice /z a n g ... z a n g .../, cu imperative interjecţionale (propoziţii locutive) /i - a u z i ... i - a u z i/ care implică şi *demonstratio ad aures*, fenomen pe care trebuie să îl presupunem distinct de obişnuita receptare auditivă a enunţului. Menţionăm şi inserţiunea celor două propoziţii de declaraţie caracterizate prin Tinv. şi care degajă valorile conotative ale verbelor declarative */arăta/* şi */exclama/*. Reprezentarea formalizată schematic a unei asemenea operaţii de transformare a enunţului, precum şi schema montajului planurilor vorbirii într-un asemenea enunţ sînt posibile numai dacă acceptăm teza unităţii structurale a enunţului ale cărui părţi — inserantul şi inseratul — sînt planuri diferite ale vorbirii, dar legate între ele în mod mijlocit.

2. În cele ce urmează ne propunem elaborarea metodologiei unei sintaxe a planurilor vorbirii în enunţuri ce presupun o situaţie lingvistică şi contextuală complexă, cu doi locutori propuşi şi doi colocutori propuşi, grupaţi ca parteneri în două planuri de vorbire îmbinate într-o unitate structurală. Nu ne propunem urmărirea problemei la nivelul sintonematic suprasegmental, ci numai la nivelul structurii sintagmatice, cu unele comentarii asupra valorilor semantice şi emfatice.

De asemenea, menţionăm că nu ne vom ocupa nici de enunţurile în care propoziţia de declaraţie se află în poziţie iniţială, nici de enunţurile în care se actualizează planul vorbirii indirecte.

Pentru simplificare, precizăm că vom opera cu următoarele date :

a) *planul vorbirii autorului*, în care colocutorii sînt *autorul* şi *cititorul său*, *destinatorul* şi *destinatarul său* aflaţi în una din variantele situaţionale în care se poate realiza relaţia de contact lingvistic — *ego*, *tu*, *hic*, *nunc* — ; acest plan de vorbire se concretizează în ceea ce se numeşte, în mod obişnuit, *propoziţia de declaraţie* şi care constituie *inserţiunea incidentă* ;

b) *planul vorbirii directe* (reproduse de autor) al cărei autor, locutor — după caz — este *anunţat* şi precizat ca *destinator* prin *subiectul* propoziţiei de declaraţie, iar colocutorul este *destinatarul* său direct ; aceşti doi protagonişti ai planului vorbirii directe se află, deci, în altă situaţie de contact lingvistic, caracterizată printr-o altă variantă a relaţiei *ego*, *tu*, *hic*, *nunc*, iar actul lor de comunicare constituie *corpul inserant* al enunţului ;

c) vom nota arbitrar pe cei patru protagoniști cu următoarele simboluri :

/DOR1/ = *destinatorul* sau locutorul propoziției de declarație care formează I.I. — elementul *inserat* — și al cărei subiect precizează pe — /DOR2/ ;

/DAR1/ = *destinatarul* sau colocutorul, aflat în contact lingvistic de comunicare nemijlocită cu /DOR1/ ;

/DOR2/ = *destinatorul* sau locutorul vorbirii directe, care formează corpul *inserant* al enunțului ;

/DAR2/ = *destinatarul* sau colocutorul vorbirii directe, aflat în contact lingvistic de comunicare nemijlocită cu /DOR2/.

Această simbolizare convențională ne permite să descifrăm îmbinarea, de multe ori extrem de complexă, a corelatelor situaționale determinate de variantele în care se actualizează indicii de referință *ego, tu, hic, nunc* (în care *hic, nunc* pot fi *illuc, tunc).*

Astfel, fără prea multă dificultate, putem constata că /DOR1/ este, în primul rînd, autorul *nemijlocit* al propoziției de declarație inserate în planul vorbirii directe, dar și autorul *mijlocit* al vorbirii directe (al cărei autor este /DOR2/, pe care o reproduce, „citîndu-l" pe /DOR2/ ; de asemenea, /DAR1/ este și destinatarul, în mod *mijlocit* — în calitatea sa de receptor care decodează întregul enunț (segmentul inserat și segmentele inserante) — al vorbirii directe, deci al /DOR2/. De aici deducem că /DOR2/ și /DAR2/ sînt protagoniștii *nemijlociți* doar ai corpului inserant al enunțului, care constituie planul vorbirii directe, rolul lor limitîndu-se exclusiv la acest plan, fără nici o implicație cu propoziția de declarație inserată, în timp ce /DOR1/ și /DAR1/ sînt protagoniștii *nemijlociți* și, concomitent, *mijlociți* ai ambelor planuri de vorbire, exprimate în inserat și inserant. Aceste relații complexe se pot supune analizei, dacă notăm, la începutul și la sfîrșitul fiecărei părți componente a unui enunț de acest tip, simbolurile convenționale cu care ne-am propus să operăm, în felul următor :

a) $\begin{bmatrix}\text{DOR2}\\ \text{DOR1}\end{bmatrix}$ — Uite ce e, cocoană, $\begin{bmatrix}\text{DAR2}\\ \text{DAR1}\end{bmatrix}$ /DOR1/ zice conductorul /DAR1/, $\begin{bmatrix}\text{DOR2}\\ \text{DOR1}\end{bmatrix}$ trebuie să plătiți un bilet $\begin{bmatrix}\text{DAR2}\\ \text{DAR1}\end{bmatrix}$;

b) $\begin{bmatrix}\text{DOR2}\\ \text{DOR1}\end{bmatrix}$ — Nu te supăra, părinte, păcatele mele ! $\begin{bmatrix}\text{DAR2}\\ \text{DAR1}\end{bmatrix}$ /DOR1/ făcu gazda speriată /DAR1/ ; $\begin{bmatrix}\text{DOR2}\\ \text{DOR1}\end{bmatrix}$ iaca, îl duc îndărăt, dacă nu-ți place $\begin{bmatrix}\text{DAR2}\\ \text{DAR1}\end{bmatrix}$ (TOPÎRCEANU, 2,289).

În exemplul a), corpul inserant al enunțului, adică partea inițială *a planului vorbirii directe* /uite ce e, cocoană,/ și partea ei finală /trebuie să plătiți un bilet/ are protagoniști nemijlociți pe /DOR2/ și /DAR2/, aflați într-o relație situațională caracterizată prin *ego, tu, hic, nunc*, în care /DOR2/ = *ego* = *conductorul* este precizat în propoziția de declarație in-

serată incident, iar /DAR2/, = *tu* = *cocoana*, este precizat prin formula de adresare corespunzătoare ; în subsidiar însă corpul inserant are ca protagoniști și pe /DOR1/ și /DAR1/, adică autorul (în cazul nostru CARAGIALE) și oricare dintre cititorii săi. Propoziția de declarație /zice conductorul/ inserată incident, constituind *planul vorbirii autorului*, are ca protagoniști exclusiv pe /DOR1/ și /DAR1/. Exact în aceeași situație se află indicii simbolici în exemplul b), cu deosebirea că, de data aceasta, /DOR2/ este *gazda*, /DAR2/ este *părintele*, /DOR1/ este *autorul* TOPÎRCEANU ; în poziția /DAR2/ se află *oricare* dintre *cititorii* textului.

În amîndouă cazurile, /DOR2/ și /DAR2/ se află în contiguitate spațială și simultaneitate temporală (*hic* et *nunc*), corelate care, în cazul lui /DOR1/ și /DAR1/, sînt, evident, plasate pe alte coordonate, pe care le presupune propoziția de declarație, deoarece prezentul */zice/* — care este, de fapt, doar o strategie, un procedeu de dramatizare folosit de /DOR1/—se află plasat pe alte coordonate, posterioare prezentului /trebuie să plătiți/, care apare *illuc*, *tunc* față de */zice/*.

3. *Propoziția de declarație* poate funcționa ca componentă a unui enunț numai *în interiorul* sau *în dreapta inserantului*, deoarece numai în aceste două situații se realizează ordinea *predicat — subiect*, care permite ca cel puțin o parte a vorbirii directe să o preceadă și să fie, în felul acesta, marcată ca *inserant*, ca *vorbire directă*. De aceea nu ne ocupăm aici de enunțurile în care propoziția de declarație este inițială. Prin urmare, în enunțurile de acest tip, propoziția de declarație este *marca enunțului ca unitate complexă ale cărei componente sînt două planuri de vorbire*. Astfel în enunțul

„— Da, măiculiță ... minunea lui Dumnezeu ... parcă-ncep a vedea! răspunse baba privind împrejur, ca de pe altă lume. Bodaproste! Iaca, te văz pe tine ... și pe sfinția-lui, Maica Precista să-l răsplătească ... Iaca și icoanele ... și patul...și uite colo, pe gard, și nădragii lui bărbatu-tău ... bodaproste!" (TOPÎRCEANU, 2, 289),

propoziția de declarație /răspunse baba privind împrejur, ca de pe altă lume/ este *marcă distinctivă* care opune planul vorbirii autorului marcat ca /DOR1/ *in praesentia* vorbirii directe a /DOR2/, anunțat prin subiectul */baba/* ; în felul acesta, propoziția de declarație proiectează segmentul contextual anterior și segmentul contextual posterior pe alt plan de vorbire, aflat pe alte coordonate situaționale, așa cum s-a văzut din demonstrația anterioară (adică *illuc*, *tunc)*.

Am descris pînă acum un aspect tipic al enunțului cu propoziție de declarație inserată în interiorul structurii, dar se întîlnesc și situații mai complicate, în care simbolurile /DOR/—/DAR/ se află în altfel de relații. Astfel, în enunțul

„— Numai de-atîta îmi pare rău — zisei eu într-un rînd — că n-am apucat să trag și eu măcar un foc..." (TOPÎRCEANU, 2, 29), /DOR1/ este și /DOR2/, fapt pus în evidență de subiectul de persoana I */eu/*, anunțat ca /DOR2/ prin propoziția de declarație (prin subiectul *eu*) ; aceasta înseamnă că avem un singur locutor, destinatorul nemijlocit și unic al celor două planuri de vorbire îmbinate în enunț, dar aflat, de fiecare dată, pe alte coordonate situaționale ; /DAR1/ și /DAR2/ sînt în aceleași relații descrise în 3.

În enunțul

„*Dacă, dimpotrivă, mă voi declara pentru război, făcînd patriotism pe față* — î m i z i c e a m e u — *e și mai rău* " (TOPÎRCEANU, 2, 147), situația /DOR1/ și /DOR2/ este aceeași ca mai sus, dar se schimbă relația /DAR1/ și /DAR2/, așa cum se vede din următoarea reprezentare schematică :

$$/DOR1/ — \begin{bmatrix} DOR1 \\ DAR1 \end{bmatrix} — /DOR1/ — — — \begin{bmatrix} DOR1 \\ DAR1 \end{bmatrix} — /DOR1/ — \begin{bmatrix} DOR1 \\ DAR1 \end{bmatrix};$$

înlocuirea /DAR2/ cu /DOR1/ este justificată de inexistența unui /DAR2/, deoarece planul vorbirii directe reproduce un segment de vorbire interioară, un fel de „*de vorbă cu sine însuși*".

5. Un alt caz, la fel de complex, îl constituie enunțurile de tipul :

„— *Ei, aș* ! z i c e. *Oftică rusească* !... *Nu se poate, d-le Iancule ... adică ... se poate, dacă pui om în loc*" (CARAGIALE, 2, 76),

în care relațiile /DOR/ — /DAR/ se realizează în felul următor :

$$\begin{bmatrix} DOR2 \\ DOR1 \end{bmatrix} — \begin{bmatrix} DOR2 \\ DAR1 \end{bmatrix} /DOR1/ — — —\cdot /DAR1/ \begin{bmatrix} DOR2 \\ DOR1 \end{bmatrix} — !.... \begin{bmatrix} DOR1 \\ DAR1 \end{bmatrix};$$

substituirea /DAR2/ cu /DOR1/ se justifică prin faptul că autorul /DOR1/ este și colocutorul /DAR2/ precizat în planul vorbirii directe prin formula de adresare */d-le Iancule/*.

În același mod se pot reprezenta relațiile /DOR/ — /DAR/ în enunțurile de tipul :

„— Ai noștri nu s-așteptau să le cadă atîția prizonieri — î m i s p u n e e l — nu erau deloc pregătiți ca să-i poată hrăni în primele zile" (TOPÎRCEANU, 2, 152).

O altă schemă de relații /DOR/ — /DAR/ pe care o menționăm este

$$\begin{bmatrix} DOR2 \\ DOR1 \end{bmatrix} — \begin{bmatrix} DOR2 \\ DAR1 \end{bmatrix}, /DOR1/ — — —/DAR1/, \begin{bmatrix} DOR2 \\ DOR1 \end{bmatrix} — \begin{bmatrix} DOR2 \\ DAR1 \end{bmatrix},$$

care se actualizează în enunțuri de tipul :

„Inspecțiile, r e f l e c t a e l i n c o n ș t i e n t, sînt ca și examenele : cazi uneori cînd te crezi mai pregătit" (BRĂESCU, 1, 304).

6. O ultimă problemă specifică acestui tip de enunț este un inventar extrem de întins, de o mare varietate, al verbelor *declarandi* și *sentiendi* care formează predicativul propozițiilor de declarație ; ceea ce ne interesează însă nu este în primul rînd stabilirea măcar și parțială a acestui inventar (care este, de altfel, posibilă), ci gruparea verbelor în două categorii :

a) verbele de declarație cu funcție referențială, denotativă, cu inventar limitat oarecum la *a zice, a spune, a vorbi, a grăi* ;

b) verbele de declarație cu funcție conotativă, avînd valori emfatice care vizează colocutorul și cu un inventar deschis, din suita — *a aduce vorba, a aminti, a face* (*făcu el*), *a striga, a răcni, a șopti, a murmura, a mînți, a tresări, a stărui, a glumi, a se plînge, a se bîlbîi, a pretinde, a se lăuda* ș.a.m.d.

7. Enunțul cu propoziția de declarație inserată interior este o unitate de comunicare unitară nu numai prin legătura celor două planuri de vorbire cu relații complexe între /DOR/ și /DAR/, ci și prin relațiile sintactice care se actualizează între inserant și inserat; dacă n-ar exista asemenea relații, propoziția de declarație inserată ar fi o structură închisă și cu un semnificat denotat (sau conotat) prin el însuși. Dar propoziția de declarație cu inversiunea subiectului și avînd o intonematică specifică are ca nucleu un V deschis spre două legături sintactice, dintre care una este /DOR/, aflat în dreapta, iar cealaltă este inserantul aflat în stînga Vd și, în cazul nostru, și în dreapta inseratului, potrivit formulei *cineva zice ceva*, în care *ceva* este *inserantul*, adică *obiectul de referință*. Verbele de declarație și de opinie sînt verbe subiective ori chiar obiective, dar folosite într-un context care le actualizează ca tranzitive. Repoziționarea funcțiunilor propoziției de declarație ca rezultat al unei Tinv, adică *X zice* /⇒/ *zice X*/, transformă un enunț autonom (eventual, regent), care e segmentul inserant de vorbire directă, într-un segment nonautonom dependent, neizolat, tocmai prin aceea că devine *inserant*, adică factor de închidere sintactică a propoziției de declarație.

În cazul unor verbe de declarație, de opinie ori de simțire, subiective intranzitive din seria *a (se) plînge, a se mira, a zîmbi, a rîde* etc., toate sînt implicate de *a zice*, fiind vorba de sintagme *in absentia* de tipul *zice plîngînd(u-se), mirîndu-se, zîmbind, rîzînd* etc.

8. Enunțurile în care *inserantul este constituit din planul vorbirii autorului*, iar *inseratul aparține planului vorbirii directe* pot fi explicate prin ipoteza propusă mai sus. Astfel, enunțul:

„Ciobanii nu vrură să plătească — L a s ă, c ă n u c r a p ă p r i m ă r i a ! — *Neicu smulse un miel și-l aruncă pe bac*" (NEAGU, 71),

constituie un asemenea caz, însă relația /DOR/ — /DAR/ are un aspect diferit de cele discutate în 3—6:

$$/DOR1/\text{——}/DAR1/\begin{bmatrix}DOR2\\DOR1\end{bmatrix}\text{— — — !—}\begin{bmatrix}DAR2\\DAR1\end{bmatrix}/DOR1/\text{——}\cdot/DAR1/;$$

nu este greu de observat că, în asemenea cazuri, poziția și rolul sintactic, diametral opus al celor două planuri de vorbire (față de situația anterioară), determină și schimbarea relațiilor /DOR/ — /DAR/. O asemenea relație sintactică este posibilă, dacă presupunem că și aici este implicată de sintagme *in absentia*, dar cu inversiunea pozițională a celor două verbe: ... *nu vrură* să plătească — *zicînd* ... „Lasă că ... !" —. Acest lucru se poate demonstra prin enunțuri de acest tip în care apare și verbul de declarație, cum sînt:

„O luă spre Sfinții Apostoli, apoi ieși la pod, *stătu puțin la îndoială* («T e p o m e n e ș t i, g h i u j u l — *își zise* urmăritorul — c ă m e r g e d u p ă a v e n t u r i e r o t i c e !»), o luă pe calea Victoriei înspre Poștă («S e d u c e l a o b a n c ă, l - a m p r i n s», *gîndi* Stănică), apoi urcă pe bulevard în sus ... privind ceva pe zid («C e d r a c u c a u t ă ă s t a ? — se miră Stănică — t e p o m e n e ș t i c ă a r e v r e u n a v o c a t !»)" (CĂLINESCU, 410);

„... ea îi *zice*: «O ! c ă l c a - t e - a r !» și-i dă un brînci de-l aruncă grămadă în șanțul drumului..." (CARAGIALE, 2, 318).

BIBL... ASTRA" SIBIU

9. Cazurile cele mai interesante de enunţuri cu două planuri de vorbire sînt cele în care inseratul citează fie cuvintele autorului într-o anumită împrejurare actualizată de inserant, ca în exemplele a) şi b), fie cuvintele /DOR/ a cărui identitate este, de asemenea, precizată în inserant, ca în exemplele c) şi d) de mai jos:

a) „(Mai spune că ...) Slujba avea s-o ţină protopopul, episcopul Dunării de jos, cu sediul la Galaţi, nu poate să vie, e bătrîn, rablagit, şi că gropanul în care se aruncă crucea o să fie de cincizeci pe douăzeci de metri, iar *crucea* — «musai s-o înhăţăm noi, nu bicisnicii de-aici, care se duc cu ea, după pomană pe la casele mari şi prin restaurante. Noi şi numai noi, ca să-ţi linişteşti cugetu, Neicule, şi să ţi se spele de păcat mîna cu care ai înfipt foarfeca de vie în burta neamţului Kurt» — *crucea* nu mai e de lemn, ca-n alte dăţi ...” (NEAGU, 113);

b) „(Întîi şi-ntîi îşi zise ...). Colo, spre dimineaţă, un puişor de somn, maxim juma de ceas, şi după aia tule-o la Dunăre, să stric o vorbă cu băieţii — «hai să trăieşti, frate-miu, azi ne merge şi nouă, batem doaga străzii, cot la cot cu caraliii» — torn doi pumni de mărunţiş în tinichelele alea pe care le poartă călugării (...) şi pe urmă îndărăt, să ne punem din nou burdihanu la cale” (*ibidem*, 106);

c) „Ion Mohreanu, nimerit în mijlocul unei cete de ţărănci — *femeile discutau despre a lu cutare care* «s-a însurat, fă, la 15 ani, nici nu i s-a uscat buricu, e cu buricu verde» — — îl văzuse pe Neicu Jinga că, înainte de-a se avînta în Dunăre, vorbise ceva cu Tulea, arătînd spre mal şi-l înjură furios” (*ibidem*, 117);

d) „Ceru o farfurie mică Marinei («Repede, repede, madam Marina, domnul nu trebuie să aştepte!»), o puse înaintea bătrînului şi cu o linguriţă începu să răstoarne conţinutul găoacei” (CĂLINESCU, 322).

În exemplele a) şi b) am notat iniţial, în paranteză, propoziţiile de declaraţie care introduc vorbirea indirectă a /DOR2/ ca inserant pentru vorbirea directă a aceluiaşi /DOR2/, dar, în timp ce în exemplul a) /DAR2/ este altcineva, în exemplul b) — un amestec de vorbire interioară reprodusă de autorul /DOR1/, indirect şi direct — este tot /DOR2/, însă situat pe alte corelate spaţiale şi temporale. În exemplul c), fragmentul de vorbire directă constituie o incidentă al cărei inserant este, la rîndul său, o incidentă în corpul inserant al enunţului pe care îl completează cu o informaţie suplimentară privind termenul anterior */ţărănci/*.

În exemplul a), am subliniat termenul */crucea/*, a cărui reluare funcţionează ca factor de refacere a legăturii sintagmatice a corpului inserant al enunţului, disociat de o incidentă de mare întindere, care poate da naştere la incoerenţă. Prin urmare, ne aflăm în prezenţa unei situaţii diametral opuse celor obişnuite: planul vorbirii autorului constituie *inserantul*, iar planul vorbirii directe este *inseratul*.

10. Enunţurile cu planul vorbirii autorului inserat în poziţie finală constituie o variantă trunchiată a schemelor comentate mai sus, deoarece vorbirea directă inserantă constituie doar contextul anterior al propoziţiei de declaraţie.

Observațiile noastre asupra unui eșantion de limbă destul de întins ne permit să menționăm totuși o oarecare diferență, în sensul că planul vorbirii autorului în poziție finală este adesea actualizat în propoziții de declarație mai ample decît cele aflate în poziție interioară; este și firesc să fie așa, dacă ne gîndim că o inserțiune incidentă în interiorul unui alt plan de vorbire nu poate depăși anumite limite de lungime segmentală peste care adaosul informațional prea încărcat ar putea duce la ruperea legăturilor între cele două contexte inserante la toate nivelele, dar mai ales la nivelul semantico-stilistic, dînd naștere la incoerență. În poziție finală însă, propoziția de declarație poate avea mai multe expansiuni modale ori de altă natură, privind diferite aspecte ale contextului planului vorbirii directe, referințe mai detaliate la corelatele cinetico-gestice și scenice, la starea psihică a destinatorului vorbirii directe etc.

11. Trasînd, în felul acesta, coordonatele unei sintaxe a planurilor vorbirii în limba română, ne gîndim că ea poate fi folosită ca instrument de descriere și analiză a acestui fenomen lingvistic într-un mare număr de limbi, adică ar constitui o ipoteză de lucru cu posibilități de generalizare și utilă pentru sintaxa comparativă a limbilor.

SUFIXUL *-iot*

DE

LUIZA SECHE

În limba română, sufixul *-iot* nu a format obiectul unui studiu special, iar lucrările care s-au ocupat de sufixele românești în general nu l-au pomenit decît în treacăt. G. Pascu [1] îl menționează numai pentru meglenoromână, atribuindu-i două valori fundamentale: a) „apartenența", în cuvinte ca: *fîlcîryiot* „persoană care, cu vitele sale, trăiește sub stăpînirea unui proprietar de oi" (< *fîlcari*), și b) „originea etnică", în cuvinte ca: *avdel'ot* „persoană din Avdela"; *dinischiot* „locuitor din Deniscu"; *fărșărotu* „român din Tesalia și Albania" (< *Frășari*, nume de sat românesc din Albania); *hășot* „român din provincia Hăș"; *sămărńot* „persoană din Samarina". Lucrarea acad. Al. Graur, *Etimologii românești* [2], semnalează prezența sufixului *-iot* în limba română, dar nu-și propune să dea nici o explicație în legătură cu originea, vechimea, valorile sau productivitatea acestui sufix. În studiul *Nume de locuitori derivate de la nume străine* [3], Magdalena Popescu, considerînd că și sufixul *-iot* derivă nume de locuitori, susține că acest sufix — venit la noi prin intermediul limbii grecești la o epocă mai veche, odată cu cuvîntul *fanariot* (< ngr. φαναριώτης) — apare numai în cîteva formații (*cipriot*, *epirot*, *fanariot*, *italiot*, *rumeliot*, *vegliot*). Sufixul a fost ulterior împrumutat și din limbile franceză și italiană, avînd la bază același etimon grecesc.

Concluzia în legătură cu lipsa de productivitate a sufixului, precum și afirmația „că toate aceste cuvinte au teme grecești sau sînt nume date de greci unor locuitori din sudul Italiei" (p. 219) ne-au determinat să întreprindem o analiză a acestui sufix și să facem unele completări și precizări.

★

[1] *Sufixele românești*, București, 1916, p. 397. Cf. Theodor Capidan, *Die nominalen Suffixe in Aromunischen*, Leipzig, 1908, p. 28.

[2] București, 1962, p. 16.

[3] În *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, volumul al II-lea, București, 1960, p. 213—224.

Sufixul *-iot*, aşa cum arăta G. Pascu, este de origine greacă (-ιώτις). În funcţie de terminaţia temei la care se ataşează, el se prezintă sub două variante : *-ot* (în cuvinte ca *epirot*, *fîrşerot*, *italiot*, *rumeliot*, *vegliot*) şi *-iot* (în cuvinte de tipul *avdeliot*, *cipriot*). Eliminînd din discuţie formaţiile în *-iot* neanalizabile sau cuvintele în care terminaţia *-iot* nu are nici o legătură cu sufixul (*idiot*, *stratiot*, *şeviot*) şi reţinînd numai pe acelea în care există acest sufix, constatăm că el s-a detaşat din împrumuturi, nume de locuitori ai unor ţări, provincii, oraşe, comune etc. : *atenaiot* < *Atena* [4], *cipriot* < *Cipru* [5], *corfiot* < *Corfu* [6], *epirot* < *Epir* [7], *fanariot* < *Fanar*, *fîrşerot* < *Frăşari*, *italiot* < *Italia* [8], *rumeliot* < *Rumelia* [9], *vegliot* < *Veglia* [10].

Pe lîngă acest sens predominant de apartenenţă la o unitate teritorială (la care am adăuga şi ideea de origine etnică), observăm că sufixul *-iot* imprimă uneori cuvîntului valoarea de apartenenţă, adeziune, alăturare la un grup, la o asociaţie etc. :

dicasteriot s.m. (< ngr. δικαστηριότης) „membru al unui dicaster" [11], ap. TDRG ;

eparhiot (eparchiot) s.m. (< ngr. έπαρχιώτης) (în organizarea bisericească) „persoană care face parte dintr-o eparhie ; eparhian, parohian, enoriaş" şi (adjectival ; despre episcopi) „care conduce efectiv o eparhie, spre deosebire de episcopii care au numai rangul acesta", ap. DA (ms.) ;

lavriot adj., s.m. (< ngr. λαvριώτις) (în opoziţie cu *chinovit*) „(călugăr) care trăieşte în lavră sau în mănăstire", ap. DA (ms.) ;

patriot s. m. (< ngr. πατριώτης ; cf. fr. *patriote*, germ. *Patriote*) [12] ;

compatriot s. m. (< fr. *compatriote*, lat. *compatriota*) „persoană care are aceeaşi patrie, care este din aceeaşi ţară cu alta" ;

simpatriot (simbatriot, sămbătriot) s. m. (< ngr. συμπατριώτης) „compatriot", ap. DA (ms.)

---

[4] Auzit la o emisiune TV.

[5] Cf. fr. *Cypriote*, *Chypriote*. Vezi şi Al. Graur, *Nume de locuri*, Bucureşti, 1972, p. 118, şi presa de actualitate.

[6] Cf. fr. *Corfiote*. Auzit la o emisiune TV.

[7] Persoană care locuieşte sau este originară din Epir. Cf. fr. *Epirote*. Vezi şi Magdalena Popescu, *lucr. cit.*, p. 219 ; *Îndreptar ortografic, ortoepic şi de punctuaţie*, ediţia a III-a, Bucureşti, 1971, p. 3 ; Al. Graur, *Nume de locuri*, p. 118.

[8] Nume dat unuia dintre grupurile de popoare indo-europene din Italia primitivă, de limbă osco-umbriană sau latină. Cf. fr. *Italiotes*.Vezi şi Al. Graur, *Tendinţe actuale ale limbii române*, Bucureşti, 1968, p. 272.

[9] Vezi Magdalena Popescu, *lucr. cit.*, p. 219.

[10] Vezi Sextil Puşcariu, *Limba română*, vol. I, *Privire generală*, Bucureşti, 1940, p. 180, şi Magdalena Popescu, *lucr. cit.*, p. 219.

[11] **1.** Nume dat, în vechea Atenă, fiecăreia dintre cele zece secţiuni ale tribunalului heliaştilor (= membri ai unui celebru tribunal atenian care îşi ţinea şedinţele în aer liber, la răsăritul soarelui). **2.** (Şi în formele *dicasteriu* sau *dicasterie*) Tribunal bisericesc care judeca procesele de divorţ.

[12] Cf. şi *antipatriot*. Vezi *Dicţionar invers*, Bucureşti, 1957, p. 709.

Îndepărtat oarecum de valoarea originară de „apartenență" și având sensul de „dependență" apare *-iot* în formația **simbriot** s.m. (< *simbrie* + suf. *-iot*) „persoană care slujește cu plată", DA (ms.).

Neclară și nesigură este valoarea (sau poate valorile) lui *-iot* în două cuvinte care par să conțină acest sufix : **samiot** (pe care, eventual, l-am putea pune în legătură cu *Samos*, ngr. σάμιος „locuitor din Samos") într-un citat extras din George Călinescu, *Bietul Ioanide* [13], p. 159 : „Aha ! înregistră Ioanide, cu un ușor umor, gîndindu-se la medalia *samiotă*", și **timariot** (unde nu avem certitudinea că putem analiza un sufix *-iot*), atestat în *Dicționarul de neologisme* [14] cu sensul „militar turc împroprietărit, care avea sarcina de a se întoarce sub arme la prima chemare, împreună cu mai mulți mercenari întreținuți de el" (<fr. *timariot*).

Sufixul *-iot* se găsește și în cîteva nume de persoane de origine greacă : *Panaiot* [15] (neanalizabil ; într-un document din 1758 atestat de D. Z. Furnică [16]) și *Denischiotu* < *Diniscu* „originar din localitatea Deniscu" (cf. cele spuse mai sus cu privire la meglenoromânescul *dinischiot* [17]).

Interesante sînt felul în care a evoluat și situația în care se prezintă sufixul *-iot* în limba actuală. Cercetarea unui material mai bogat de cuvinte formate cu acest sufix și confruntarea lor cu cele cîteva atestări pomenite mai sus duc la concluzia că afirmația făcută de Magdalena Popescu în legătură cu lipsa de productivitate a acestui sufix în limba română trebuie revăzută.

După cum s-a arătat, sufixul a pătruns în limba română odată cu împrumuturile grecești respective, specializîndu-se în derivarea numelor de popoare sau de locuitori ai unor orașe, cetăți, ținuturi, țări etc. Comparativ cu alte sufixe care au această funcție (de exemplu *-ez*, *-(e)an* etc.), sufixul *-iot* este mai puțin productiv și, deci, numărul derivatelor cu acest sufix este mai mic. Nu putem fi însă nici într-un caz de acord cu părerea că, pe teren românesc, *-iot* a derivat un singur cuvînt : *sinaiot* (< *Sinaia*) [18] „persoană care face parte din populația orașului Sinaia sau care este originară de acolo".

Sperăm ca exemplele de mai jos să fie suficiente pentru a demonstra că sufixul *-iot* este mai puțin „neproductiv" decît s-a spus și că recenta capacitate pe care o manifestă de a crea formații pe teren românesc îl face apt de a fi înglobat în sistemul de sufixație românesc. Înainte de a trece la ilustrarea acestor formații, dorim să mai relevăm un fapt — după părerea noastră — deosebit de important și de semnificativ pentru îmbogățirea, sub raport semantic, a sufixului analizat : ieșirea de sub sfera de influență grecească, autonomia și tendința de a deriva cuvinte care

---

[13] București, 1965.

[14] Florin Marcu — Constant Maneca, ediția a II-a, 1966.

[15] N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, 1963, nu înregistrează nici un nume propriu de persoană terminat în *-iot*.

[16] *Din istoria comerțului la români, mai ales băcănia*. Publicațiune de documente inedite 1593—1855, București, 1908, p. 18 ; cf. și Al. Graur, *Nume de persoane*, București, 1965, p. 84.

[17] Vezi și Al. Graur, *Nume de persoane*, p. 84, și id., *Nume de locuri*, p. 126.

[18] Magdalena Popescu, *lucr. cit.*, p. 219, crede că probabil s-a făcut apropierea cu omonimul *sinaiot* „locuitor al muntelui Sinai" (< fr. *Sinayot*).

nu mai au nici o legătură cu formele grecești. Deoarece unele dintre formațiile pe care le dăm mai jos ar putea să existe și în limbile franceză, italiană sau în alte limbi (chiar dacă dicționarele limbilor respective nu le înregistrează), iar — pe de altă parte — neavînd certitudinea că aceste cuvinte sînt create pe teren românesc, am împărțit materialul ilustrativ în două categorii :

a) formații de la baze împrumutate, dar care ar putea să fie create și în interiorul limbii române ;

b) formații care au la bază nume românești, la care s-a adăugat sufixul *-iot* și care, deci, pot fi considerate creații în interiorul limbii noastre.

a) havaiot, -ă s. m. și f. (< *Havai* + suf. *-iot*) „persoană care face parte din populația de bază a insulei Havai". *Havaioții sînt foarte frecventați de turiști.* (Auzit la o emisiune TV.) ;

mafiot, -ă [19] s. m. și f. (< *Mafia* + suf. *-iot*) „persoană care face parte din organizația teroristă mafia". *Cei 5000 de mafioți din subordine operau în toate orașele americane.* Informația Bucureștiului, 1970, nr. 5165, 4/6). (Adjectival) *Poliția nu deținea dovezi concrete ale acțiunilor criminale organizate din umbră, cu abilitate, de șeful mafiot.* ib. *Investigînd activitățile mafiei, descoperise amănunte importante despre conducătorii mafioți.* Contemporanul, 1972, nr. 2, 5/3. *Dînd replica „feciorului de bani gata" mafiot, jucat dezinvolt de un Alain Delon „à la sicilienne".* ib. 5/4 ;

malaiot, -ă s. m. și f. (< *Malaya* + suf. *-iot*) „persoană care face parte din populația Malayei sau a Federației Malaiezia". (Auzit la o emisiune TV.) ;

ohiot, -ă (și în varianta *ohaiot*) s. m. și f. (< *Ohio* + suf. *-iot*) „persoană care face parte din populația de bază a statului Ohio din nordul S.U.A.". (Auzit la o emisiune TV.) ;

sofiot, -ă s. m. și f. (< *Sofia* + suf. *-iot*) „persoană care face parte din populația de bază a orașului Sofia, capitala Bulgariei". Cf. Al. Graur, *Etimologii românești*, p. 16, și id., *Nume de persoane*, p. 84. *Sofioții au toate motivele să se mîndrească și să se bucure de roadele eforturilor lor neobosite.* Flacăra, 1971, nr. 36, 20/2. *Nu există domeniu mai important al vieții economice, al operei de construcție socialistă, în care sofioții să nu se afle — prin tradiție — în primele rînduri.* ib. ;

tokiot, -ă s. m. și f. (< *Tokio* + suf. *-iot*) „persoană care face parte din populația de bază a orașului Tokio sau care este originară din capitala niponă". *Tokioții adoră copiii, florile, parcurile* (auzit la o emisiune TV). (Adjectival) „care aparține orașului Tokio, referitor la orașul Tokio". *Nocturnă tokiotă.* Flacăra, 1971, nr. 41, 20/1). *Tinere fete tokiote oferă trecătorilor buchete de flori.* ib. *Parcuri de distracții tipic tokiote.* ib.

[19] Cuvîntul *mafiot* nu a fost înregistrat de *Dicționarul limbii române* (DLR), București, 1968.

b) iasiot s. m. (< *Iași* + suf. *-iot*) „persoană originară din Iași sau care locuiește în Iași". Cf. Al. Graur, *Nume de persoane*, p. 84 ;

mamaiot, -ă s. m. și f. (< *Mamaia* + suf. *-iot*) (auzit pe litoral). Este probabil că ne aflăm în fața unei creații glumețe, prin analogie cu *mangaliot* ;

mangaliot, -ă s. m. și f. (< *Mangalia* + suf. *-iot*) „locuitor al orașului Mangalia ; mangalez". (Adjectival) *Poate tot un scenograf în stare să realizeze decorul unei permanente chermese, în care i-ar sta atît de bine tineretului mangaliot ce forfotește toată vara acolo.* Contemporanul, 1972, nr. 14, 1/3 ;

sinaiot, -ă s. m. și f. (< *Sinaia* + suf. *-iot*) „persoană originară din Sinaia sau care locuiește în Sinaia". Cf. Al. Graur, *Nume de persoane*, p. 84, care îl consideră, ca și pe *iasiot* citat mai sus, derivat „de la nume românești, în general pretențioase". *În centrul orașului Sinaia o groapă ... Am întrebat un sinaiot cum s-a petrecut fenomenul?* Scînteia, 1969, nr.8137, 2/6. *Niște ființe de pe altă lume au luat probe de pe pămînt de la Sinaia. Niște zgomote ciudate. Sinaioții în alertă ...* ib.

★

Prin faptele prezentate mai sus credem că am reușit să demonstrăm că sufixul *-iot* face parte din sistemul sufixal românesc, chiar dacă productivitatea lui este încă destul de slabă.

INFLUENȚA LIMBII ENGLEZE ÎN VOCABULARUL SPORTIV ROMÂNESC (III)*

DE

ILINCA CONSTANTINESCU

(C) *Anglicisme gazetărești.* Am inclus în această categorie o serie de termeni care apar ocazional în unele materiale sportive scrise și orale, fiind folosiți mai ales din dorința reporterilor de a da colorit unei exprimări care se bazează în general pe formule stereotipe, sau din cauza absenței unui corespondent în română (cîteva din aceste cuvinte sînt poate pe cale să pătrundă în sfera vocabularului tehnic (cf. *bedminton*, *bowling*, *padoc*, *stroc*), dar întrebuințarea lor este deocamdată foarte restrînsă):

batman — s. m., engl. *batsman* ['bætsmən] (v. și Gheție [1]), „jucător din ofensiva echipei de crichet".

bedminton — s.n., engl. *badminton* ['bædmintən], „joc practicat cu racheta și o minge mică, ușoară, prevăzută cu pene sau un fel de aripioară din plastic".

bowling — s.n., engl. *bowling* ['bouliŋ], „joc de popice"; în română termenul se folosește numai cu referire la jocul de popice practicat pe o pistă modernă cu dispozitive automatizate de colectare și amplasare a popicelor; (Sp. 599, 9 VII/69, p. 3).

bum — s. n., engl. *boom* [bum], „acțiune ofensivă"; (Sp. 530, 30 IV/69, p. 2).

camping-trailer — s. n., engl. (*camping*) *trailer* [('kæmpiŋ) 'treilə] „rulotă"; (Sp. 685, 5 X/69, p. 3).

---

* Prima și a doua parte a acestui articol au apărut în „Limba română", XXI, 1972, nr. 6. p. 527—537 și, respectiv, XXII, 1973, nr 1, p. 25—35.

[1] Ion Gheție, *Observații asupra limbii folosite în „Sportul popular"*, în „Limba română", VI, 1957, nr. 4, p. 19—26.

clubman — s. m., engl. *clubman* ['klʌbmən], „membru al unui club (sportiv)"; (Sp. 671, 21 IX/69, p. 2), feminin *clubmană* (Trofin [2]).

come-back — s. n., engl. *come-back* [kʌm 'bæk], „reluarea unei activități sportive; revenire la sportul de performanță"; (Sp. 708, 28 X/69, p. 4).

court — s. n., engl. *court* [kɔ:t], „teren" (în terminologia tenisului); cu forma de genitiv singular : „în colțurile *court-ului*" (Sp. 674, 24 XI/69, p. 4), cu forma de plural „*courts-urile*" (Sp. 604, 14 VII/69, p. 4), genitiv plural „*courts-urilor*" (Sp. 628, 7 VIII/69, p. 3) — unde pluralul apare de fapt marcat de două ori (prin desinența *-s* a pluralului din engleză și marca *-urile* a pluralului articulat din română).

cupman — s. m., engl. *cupman* ['kʌpmən], „cîștigător al cupei; participant la competiția prin care se disptuă cupa". Forme adaptate la sistemul morfologic românesc : „*cupmanii*" (Sp. 587, 26 VI/69, p. 3); „cupmanilor" (Ib.). Un termen înrudit este *Davis-cupman* (Sp. 671, 21 IX/69, p. 1), v. și Gheție, p. 21.

deuce — engl. *deuce* [dju:s] (la tenis), „situație în care un jucător trebuie să cîșitge două puncte sau două jocuri consecutiv, spre a cîștiga jocul, respectiv setul (ca la scorul de 40—40 dintr-un ghem, sau 5—5 la seturi)".

forcing — s. n., engl. *forcing* ['fɔ:siŋ] „forțare", în terminologia sportivă : „a prelua inițiativa de joc; a exercita o presiune asupra adversarului"; „*forcingul* dinamovist este tardiv" (Sp. 527, 27 IV/69, p. 4), „S. face *forcing*, punctează mai mult și cîștigă" (Sp. 563, 3 VI/69, p. 1). La o emisiune de hochei televizată am înregistrat varianta aberantă *forceting* ['fortʃeting].

half-time — s. n., engl. *half-time* ['ha:f taim] „repriză" (Iordan [3]).

heading — s. n., engl. *heading* ['hædiŋ] „lovitură cu capul"; (Sp. 527, 27 IV/69, p. 4).

indoor — adj., adv., engl. *indoor* ['indɔ:], „de interior, în interior" (referitor la competițiile sportive care au loc în sală, pe teren acoperit); „campionatele mondiale de aeromodele categoria *Indoor*" (Sp. 747, 6 XII/69, p. 1), „Campion la *Indoor*" (Sp. 493, 24 III/69, p. 2).

old-boy — s. m., engl. *old boy* ['ould boi] „jucător retras din sportul competițional datorită vîrstei, care joacă într-un meci amical sau demonstrativ"; „un atractiv joc *old-boys* între foste glorii fotbalistice" (Sp.

---

[2] Aurel Trofin, *Observații cu privire la adaptarea terminologiei de origine engleză în limba română*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai", Series Philologia, 1967, nr. 2, p. 125—130.

[3] Iorgu Iordan, *Limba română actuală*, București, [1947], p. 497—498.

537, 8 V/69, p. 3), „meciuri demonstrative și de *old-boys*" (Sp. 634, 13 VIII/69, p. 4).

pack — s. n., engl. *pack* [pæk], nume colectiv pentru jucătorii din înaintarea echipei de rugbi, sinonim cu *pachet* (care provine din franceză); (Sp. 736, 25 XI/69, p. 2).

padoc — s. n. (hipism), engl. *paddock* ['pædək], probabil prin intermediul limbii franceze (DM, DN).

parking — s. n., engl ['pa:kiŋ], „parcare, loc de parcare" (Sp. 687, 7 X/69, p. 1, Sp. 669, 19 IX/69, p. 1); „pierdem 20 de minute pentru *parking*" (Sp. 687, 7 X/69, p. 1), „cu imense *parkinguri*" (Sp. 669, 19 IX/59, p. 4).

passing — s. n., engl. *passing* ['pa:siŋ], sinonim cu *pasă* (care provine din franceză); s-au făcut remarcate reușite *pasing-uri*" (Sp. 534, 5 V/69, p. 4).

pro — adj., s. m., engl. *pro* [prou], „profesionist"; „câștigă turneele '*pro*' în serie" (Sp. 702, 22 X/69, p. 4).

referee — s. m., engl. *referee* [refe'ri:] „arbitru", (Sp. 541, 12 V/69, p. 1).

r.s.c. — notație tehnică folosită la box (engl. *referee stop combat* „oprire a jocului la cererea arbitrului").

self-defence — s. n., engl. *self-defence* [self di'fens], „auto-apărare" (Sp. 512, 12 IV/69, p. 4).

single — adj., engl. *single* [siŋgl], „singur; individual" (v. și Iordan 498).

sparing-partener — s. m., engl. *sparring-partner* ['spa:riŋ pa:tnə] (termen din domeniul boxului, folosit uneori și în tenis), „partener de antrenament" (Gheție 21). Variații grafice: „*sparing-partner*" (Sp. 674, 24 IX/69, p. 1), „*sparring-partener*" (Sp. 747, 6 XII/59, p. 2), „*sparing-parteneri*" (Sp. 541, 12 V/69, p. 1).

steeple-chase — s. n., engl. *steeple-chase* ['sti:pl tʃeis], „cursă hipică cu obstacole" (Iordan 498).

stroc — s. n., engl. *stroke* [strouk] „lovire; lovitură", în sporturile nautice cu vîsle are sensul de „cadență, ritm" (*Sporturi nautice*, Ed. C.F.S., București [1953], p. 55); prin extinderea sensului denumește și persoana care dictează ritmul vîslitului. Apare și în varianta [ʃtrok].

sulky — s. n., (hipism), engl., *sulky* ['sʌlki], fr. *sulky* (DN).

tackle — s. n., engl. *tackle* ['tækl], „blocarea adversarului (la rugbi etc.)"; „B. G. încearcă un *'tackle'* (atac prin alunecare)" (Sp. 804, 4 II/70, p. 4).

trainer — s. m., engl. *trainer* ['treinə], „antrenor"; „echipa pregătită de *trainerul* naţionalei noastre" (Sp. 549, 20 V/69, p. 4).

van — s. n., engl. *van* [væn] (Bodgan [4]), prin intermediul francezei (DN), „trăsură închisă pentru transportul cailor de curse".

walk-over — s. n., engl. *walk-over* ['wɔ:k ouvə] „victorie prin abandon" (termen folosit ocazional în box şi redat în scris prin notaţia W.O.).

yearling — s. m., (hipism), engl. *yearling* ['jə:liŋ] „(mînz) avînd vîrsta de un an"; „Se spune că aceşti mînji vin foarte firavi de la herghelii şi că dresajul lor ca *yearlingi* este cvasi-inexistent" (Sp. 542, 13 V/69, p. 2).

Succinta trecere în revistă a termenilor de provenienţă engleză din vocabularul sportiv al limbii române ne permite să facem unele observaţii cu caracter general.

În privinţa fonetismului se conturează, în linii mari, următoarele fenomene :

1) *Adaptare*

a. echivalarea unor foneme :

engl. [æ]	[bæk]	rom. [e]	[bek]
	[hænds]		[hents]
	[mætʃ]		[metʃ']
	[smæʃ]		[smetʃ']
	['kæmpiŋ]		['kemping]
engl. [ɔ]	[krɔs]	rom. [o]	[kros]
	[gɔlf]		[golf]
	['ɔfsaid]		['ofsaid]
	['hɔki]		['hokei]
	['kɔ:nə]		['korner]
	[lɔt]		[lot]
engl. [ŋ]	['ka:tiŋ]	rom. [ng]	['karting]
	['kæmpiŋ]		['kemping]
	['dribliŋ]		['dribling]
	['skeitiŋ]		['skeiting]
	['treiniŋ]		['trening]

[4] Mihail Bogdan, *English Loan-Words in Romanian* (in *Acles du X-e Congrès International des Linguistes*, Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, 1970, vol. IV, p. 741—744).

b. pierderea cantității vocalelor [5] :

engl. [a:]	[sta:]	rom. [a]	[star]
	[sta:t]		[start]
	[ka:t]		[kart]
engl. [i:]	['li:də]	rom. [i]	['lider]
	[ti:m]		[tim]
engl. [u:]	['lu:piŋ]	rom. [u]	['luping]
	['sku:tə]		['skuter]
engl. [ɔ:]	[skɔ:]	rom. [o]	[skor]
	[jɔ:l]		['jolă]

c. reducerea diftongilor :

engl. [ei]	[geim]	rom. [e]	[gem]
	['sketiŋ]		['sketing]
	['treiniŋ]		['trening]
	[breik]		[brek]
engl. [ou]	[goul]	rom. [o]	[gol]
	['oupən]		['open]

d. palatalizare :

engl. [tʃ]	[klintʃ]	rom. [tʃ']	[klintʃ']
	[mætʃ]		[metʃ']

e. la cuvintele intrate prin intermediul limbii scrise, adaptarea se realizează uneori printr-o formă orală rezultată din citirea acestor cuvinte conform normelor fonetice românești („spelling pronunciation"), de exemplu : *camping* ['kamping], *canoe* [ka'noe], *cart* [kart], *corner* ['korner], *dirt-track* ['dirt trak], *half* [half], *hurdler* ['hurdler], *soccer* ['soktʃer], *trial* [tri'al], *uppercut* ['uperkut] etc.

2) *Fluctuații*

a. Forme paralele : [aut'saider] — [aut'sider]; [bakhand] — [bakhend]; ['kamping] — ['kemping]; [drau] — [dro]; [faul] — [fault]; ['forhand] — ['forhend]; ['fotbal] — ['futbol]; [gol'geter] — [gol'giter] — [gol'dʒeter]; ['rugbi] — [roibi] — ['ragbi] — [roegbi]; [smetʃ'] — — [smeʃ]; etc.

Din cauza existenței formelor paralele, pronunția nu poate fi întotdeauna un element hotărîtor în stabilirea filierei prin care a pătruns termenul respectiv. Argumentul pronunției trebuie deci folosit cu prudență.

b. Hipercorectitudine [6] : [sprint] — [ʃprint]; [start] — [ʃtart]; [strok] — [ʃtrok]; *indoor* (engl. ['indɔ:]) pronunțat de unii români [in'dur] pe baza faptului că în unele cuvinte englezești *oo* se citește [u], de exemplu *book* [buk].

---

[5] Apar concomitent și deosebiri calitative mai puțin evidente la prima vedere; nu ne-am propus însă a face o analiză fonetică amănunțită a acestora.

[6] Pentru definirea și sfera conceptului de „hipercorectitudine" vezi Theodor Hristea, *Probleme de etimologie*, Editura științifică, București, 1968, p. 283; Alexandru Graur, *Alternanțe SP/ȘP, ST/ȘT*, în „Studii și cercetări lingvistice", XX, 1969, nr. 3, p. 335—337.

c. Ca un fenomen secundar, se observă apariția unor pronunții aberante, nemotivate de ortografia cuvîntului, cum sînt : [draul] pentru *draw*; [for'tʃeting] pentru *forcing*; ['roibi] sau ['roegbi] pentru *rugbi*.

După cum se poate observa din trecerea în revistă a termenilor sportivi de origine engleză, fenomenele de fonetism apar adeseori combinate, două sau mai multe aspecte manifestîndu-se în cadrul aceluiași cuvînt. Procesul adaptării unor împrumuturi lexicale este un fenomen complex [7] care se pretează cu greu la o redare schematică.

Împrumuturile lexicale din engleză ridică anumite probleme și din punctul de vedere al ortografiei. După cum se știe, engleza are o scriere etimologică, ceea ce face ca între forma grafică și pronunțarea cuvintelor să existe adeseori deosebiri considerabile. Ce se întîmplă cînd asemenea termeni sînt preluați de română, care are o scriere fonetică? Unitatea dintre reprezentarea grafică și forma orală a cuvîntului se restabilește treptat, pe măsura asimilării termenilor respectivi.

Distingem, în principal, următoarele situații :

1) Termenii răspîndiți prin intermediul scrisului dezvoltă cu timpul un fonetism purtînd amprenta normelor românești de citire („spelling pronunciation"); cf. *camping*, *canoe* etc. (vezi mai sus). La acești termeni se păstrează într-o oarecare măsură unitatea grafică în cadrul vocabularului specializat de circulație internațională.

2) Termenii intrați în limbă pe cale orală sînt de cele mai multe ori o aproximare a fonetismului din limba de origine. Ei se redau în scris conform normelor ortografiei fonetice românești. Se păstrează astfel, într-o oarecare măsură, unitatea fonetică în cadrul vocabularului internațional; cf. *bec*, *clinci*, *ghem*, *gol*, *hent*, *scheting*, *smeci*, *trening* etc.

Procesul de realizare a unității între reprezentarea grafică și fonetismul cuvintelor intrate în română din engleză este întrucîtva încetinit din cauza influenței crescînde a vocabularului internațional, pe de o parte, și a conștiinței lingvistice a vorbitorilor [8], pe de altă parte (cf. *fair-play*, *skeet*, *team*, *time-out* etc.).

Adaptarea neologismelor se realizează treptat. Adeseori circulă concomitent două sau mai multe variante grafice [9], astfel încît se pune la un moment dat problema optării în favoarea uneia din ele (cu atît mai mult cu cît apar uneori chiar forme aberante) [10]. Fiecare cuvînt intrat în limbă își are propria sa evoluție, determinată de factori complecși. Nu se pot face, aici, recomandări general valabile pentru termenii de origine

---

[7] Cf. Einar Haugen, *The Analysis of Linguistic Borrowing*, în *Approaches to English Historical Linguistics*, R. Lass (editor), Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1969, p. 58—81.

[8] Uneori, evoluția unui termen este la un moment dat influențată de intervenția conștientă a vorbitorilor. Cuvîntul *ghem*, de exemplu, deși apare de cele mai multe ori scris astfel și pronunțat [gem], este rostit de cei care cunosc limba engleză [geim]. Această variantă (cu o circulație restrînsă deocamdată) stă la baza formei grafice *gheim* (cf. Al. Graur, *Cupa Davis*, în „România literară", nr. 42, 12 oct. 1972 p. 11). Fără îndoială că această formă ar reda mai fidel felul în care cuvîntul este pronunțat în limba engleză, se pune însă întrebarea dacă în baza aceluiași raționament nu ar trebui intervenit și în celelalte cazuri de reducere a diftongului [ei] : *brec*, *trening* etc. (vezi mai sus).

[9] În cuprinsul lucrării am redat exemplele așa cum le-am găsit în textele excerptate, tocmai pentru a ilustra fluctuațiile existente în scrierea acestor neologisme.

[10] Vezi și Mircea Seche, *Despre stilul sportiv*, în „Limba română", VIII, 1959, nr. 2, p. 89.

engleză intrați în română. Considerăm însă util a lua în discuție anumite forme paralele, spre a vedea care din ele corespund particularităților limbii române și spre a evita totodată răspîndirea unor forme aberante.

Cînd pronunțarea nu ridică probleme deosebite, este recomandabilă adoptarea ortografiei fonetice românești; deci *cnocaut*, *derbi*, *iaht*, *iard*, *penalti*, *presing*, *rugbi*, *stoper*, *sving*, *upercut* etc. Deși multe din aceste forme sînt înregistrate în DM și DN, presa sportivă nu a adoptat în mod consecvent o grafie fonetică (cf. *derby*, Sp. 537, 8 V/69, p. 1; Sp. 677, 27 IX/69, p. 3; *yahtmanii*, Sp. 572, 12 VI/69, p. 1; *yard*, Sp. 523, 23 IV/69, p. 4; *penalty*, Sp. 536, 7 V/69, p. 4; Sp. 542, 13 V/69, p. 2; *rugby*, Sp. 1078, 9 XI/70, p. 1; *out*, Sp. 672, 22 IX/69, p. 3; *sloop*, Sp. 531, 31 IV/69, p. 4; *swing*, Sp. 530, 30 IV/69, p. 3; Sp. 599, 9 VII/69, p. 2); *challenger* (Sp. 525, 25 IV/69, p. 4). Există cazuri cînd unul și același cuvînt apare scris cînd într-un fel, cînd în altul (cf.: Sp. 493, 24 III/69, p. 2 *penalti*, p. 3 *penalty*; Sp. 521, 21 IV/69, p. 2 *derbyul* și *derbiul*, ș.a.).

Problema normării ortografice a împrumuturilor din engleză este dificilă în cazul termenilor mai puțin folosiți, sau de curînd intrați în limbă, mai ales cînd, la origine, între forma grafică și fonetismul termenului există o diferență accentuată, iar în română circulă concomitent două sau mai multe variante ale cuvîntului, avînd, ca bază, unele forma grafică, altele forma orală din engleză. Ideal ar fi ca, în asemenea situații, să se constate statistic care formă este folosită de majoritatea vorbitorilor. Cum însă acest lucru este, din punct de vedere practic, greu de realizat, nu ne propunem a întocmi pe baza acestui criteriu o listă a formelor considerate recomandabile, ci de a face doar unele aprecieri asupra formelor care au, după părerea noastră, șanse de a se generaliza în viitor: *outsider* > *autsaider*; *baseball* > *beisbal*; *backhand* > *bechend*; *body-check* > *bodicec*; *break* > *brec*; *dirt-track* > *dirt-trac*; *draw* > *drau*; *drop-goal* > *drop*; *forehand* > *forhend*; de la *goalgetter*, s-a răspîndit forma scrisă *golgeter*, care favorizează varianta fonetică [gol'dʒeter]; *goal-keeper* > *golkeper* > *golcheper*; *match ball* > *mecibal*; *punching-ball* > *puncingbal*; *setball* > *setbal*.

În privința dinamicii elementelor de origine engleză în structura vocabularului sportiv al limbii române, se observă două tendințe opuse: pe de o parte apariția și consolidarea în limbă a unor formații lexicale românești [11], ca echivalenți și înlocuitori ai neologismelor (cum sînt *fundaș*, *mijlocaș*, *centru înaintaș*, *lovitură de colț*, *lovitură de pedeapsă*, *a trimite la podea* etc.), pe de altă parte, folosirea unor termeni de origine engleză, sub influența vocabularului internațional (factor extralingvistic) sau datorită avantajului reprezentat de scurtimea termenului respectiv, în comparație cu expresia echivalentă din română (factor lingvistic).

Folosirea, în publicațiile sportive, a unor englezisme, cînd în română există un termen echivalent (*court* „teren", *forcing* „presiune de joc", *goal-keeper* „portar", *longset* „set cu prelungiri", *open* „deschis", *parking* „parcare", *pressing* „presiune (de joc)", *referee* „arbitru", *self-defence* „auto-apărare", *soccer* „fotbal", *sparring partner* „partener de

[11] Vasile Teodorescu, *Despre constituirea terminologiei sportive românești (secolul al XIX-lea)*, în *Actele celui de-al XII-lea Congres internațional de lingvistică și filologie romanică*, Editura Academiei, București, 1970, vol. I, p. 1031—1036.

antrenament", *team* „echipă", *trainer* „antrenor" ş.a.), nu poate fi atribuită numai unor particularităţi exhibitive ale stilului reportericesc şi preţiozităţii, ci trebuie considerată şi ca o consecinţă a ponderii crescînde pe care elementele lexicale engleze o au în vocabularul sportiv internaţional.

Un alt aspect al evoluţiei neologismelor este procesul de adaptare morfologică a cuvintelor de origine străină. Receptivitatea limbii se traduce prin ataşarea mărcilor morfologice specifice româneşti la cuvintele împrumutate din alte limbi.

Substantivele primesc cu uşurinţă marca definirii prin articol, cît şi marca de număr, caz şi gen (cf. *backhandul*, *scoreri*, *teamuri*, *bodicekului*, *şalangera* etc.). La plural se observă uneori fluctuaţii. Substantivele terminate în *-man* (*tenisman*) au la plural cînd *-mani*, cînd *-meni* (*tenismani*, *tenismeni*). Recomandabilă este prima din aceste forme, care corespunde normelor morfologice ale limbii române. Cea de a doua formă este, de fapt, un plural dublu (avînd marca pluralului din engleză : sg. *-man*, pl. *-men*, plus *-i*, marca pluralului masculin din română) [12]. Asemenea fluctuaţii se înregistrează la toate substantivele de origine engleză terminate în *-man* : *clubman*, *cupman*, *iahtman*, *sportsman*, *tenisman* etc. Pentru toate aceste substantive considerăm recomandabilă schema :

m. sg. *recordman* — m. pl. *recordmani*

f. sg. *recordmană* — f. pl. *recordmane*.

Verbele sînt de cele mai multe ori derivate de la substantive (*a cnocauta*, *a smecia*, *a faulta*, *a loba* etc.).

Influenţa engleză în domeniul vocabularului sportiv al limbii române se manifestă atît prin împrumuturi — directe sau mediate, cît şi prin calchiere de structuri lexicale simple (cuvinte : *coş*, *muscă*, *pană* etc.) sau complexe (de tip sintagmatic : *to cover the distance* „a acoperi distanţa", *to dispose of* „a dispune de", *a close score* „un scor strîns", *to open the score* „a deschide scorul" etc.).

Semnalăm, totodată, şi apariţia în română a unor formaţii lexicale semianalizabile care au la bază analogia cu structuri de origine engleză. Astfel, *coşgeter* „sportivul care înscrie cele mai multe puncte la baschet (prin introducerea mingii în coşul echipei adverse)" s-a format prin analogie cu *golgeter* (engl. *goalgetter*) ; *coşaveraj* „raportul de puncte într-un meci de baschet", prin analogie cu *golaveraj* (engl. *goal average*) ; idem *ghemaveraj* (la tenis), *punctaveraj*, *setaveraj* (la tenis şi volei), *tuşaveraj* (la floretă, scrimă, box).

Observaţiile noastre au avut ca scop să prezinte într-un spaţiu relativ restrîns o imagine cît mai cuprinzătoare a elementelor de origine engleză din cadrul vocabularului sportiv al limbii române şi a modului în care se desfăşoară asimilarea lor.

---

[12] Acelaşi lucru se întîmplă şi în cazul pluralului *court-suri* (vezi mai sus).

Faptul că în analiza acestor elemente distingem trei mari categorii, și anume : termeni de largă circulație, termeni cu caracter tehnic și o serie de cuvinte folosite ocazional, nu poate fi pus la îndoială. Ceea ce poate eventual suscita obiecții — ca dealtfel în orice încercare de taxonomie lexicală—este apartenența unui anume termen la o categorie sau alta. În situația ideală în care am dispune de niște criterii de repartiție strict obiective, ce ne-ar permite să ajungem la o clasificare riguroasă și care să nu fie pasibilă de corective, ea ar avea valoarea documentară a unui instantaneu, fiind însă curînd contrazisă prin însăși mobilitatea elementelor de vocabular.

NOTE ETIMOLOGICE

Notele de mai jos se referă la partea 1 a volumului VIII al DLR (P—Păzui). Pentru verbul **a pacui** DLR indică drept etimon substantivul *pac* [2], ceea ce este just, însă imediat după aceasta este adus în discuție și verbul german *packen*. În acest caz o comparație cu verbul ucrainean *pakuvaty* ar fi mai elocventă, și iată de ce : verbul românesc este un regionalism (din Bucovina), pe cînd cel ucrainean aparține limbii comune; cuvîntul românesc este format cu ajutorul aceluiași sufix slav ca și cel ucrainean, cf. *pakuju* (pers. 1 sg.). În Bucovina influența germană asupra graiurilor românești n-a fost numai directă, ci și indirectă — prin intermediul limbii ucrainene. Deci, conform principiului etimologiei multiple, alături de germ. *packen* merită să fie menționat și ucr. *pakuvaty*.

După părerea mea, la etimologia justă a cuvîntului **paharnic** : „*pahar* + suf. *-nic*", ar trebui adăugată o paranteză (calc de structură după slavonul чашьникъ).

Cuvîntul **pajă**, „clin (la mîneca cămășii)", cu localizarea „prin Bucov.", apare cu „etimologie necunoscută" și comparat cu *palhă* [2]. Pentru acesta din urmă, împreună cu variantele *palvă*, *pahă*, *pavă*, este citat ca etimon magh. *pálha*, ceea ce în general este just. Dar etimonul maghiar nu poate fi citat singur pentru toate variantele fonetice românești. Fără îndoială, formele *pahă*, *pavă* precum și *pajă* pot fi explicate și prin influența directă a unor forme slave, cf. rus. *paxa*, ucr. *paxa*, *paxva*, bielor. *paxva*, pol. *pacha*, sorab. *podpach* — toate cu sensul „subsuoară", bulg. *paxa* „poală (la haină)", ceh. *paže* „umăr, mînă", slovac. *podpažie* „subsuoară". În ucraineană există și diminutivul *paška* „subsuoară", din care poate proveni *pajă* (cu pierderea sufixului, pentru *š* > *j* cf. *pajiște* < пашищитє).

Adjectivul atestat numai în forma feminină **pancilită** „fudulă, gătită" și localizat în Moldova pare a fi legat de diminutivul ucrainean *panča* „fiu de boier, de domn", cf. *pan* „boier" (Hrinčenko, *Slovar' ukrajins'koji movy*, vol. III, p. 94) prin intermediul unui verb neatestat **a pancili* „a se găti ca un fiu de boier"; *panča* în ucraineană nu este de genul masculin, ci neutru; pentru formarea verbului cf. *a bortili* de la *bortă*.

Sîntem de părere că şi cuvîntul **pancióc** „papuc de casă", un regionalism din Bucovina, pe care DLR îl dă ca un derivat de la *panc*[1] (adică varianta fonetică a lui *bang*), a fost influenţat de ucr. *pančoxa*, dial. *pančox* „călţun", care la rîndul său provine din germ. *buntschuoch* (medieval) „papuc". Nu este exclusă şi o influenţă germană directă. În ceea ce priveşte consonantismul din finală, cf. *metoc* din slavonul метохъ sau gr. μετοχι.

La p. 57 este menţionat cuvîntul regional **pandeá** cu sensul „lemn fasonat pentru construcţii, cioplit pe două părţi", atestat în Moldova de nord. Localizarea permite comparaţia cu ucr. *banta* „grindă" (*Slovnyk ukrajins'koji movy*, vol. I, Kiev, 1970, p. 101). Schimbarea sonorităţii consoanelor nu este greu de explicat, rămîne neclară schimbarea accentului, dar în colectivul *bantýnn'a* „grinzi", în ucraineană accentul se schimbă de pe rădăcină pe sufix.

La p. 79 este adnotat cu „etimologie necunoscută" substantivul **papleagă** „femeie proastă", atestat de D. Udrescu în glosarul său regional. Cu toate că nordul Munteniei aproape nu cunoaşte elemente est-slave, totuşi încercăm o comparaţie cu ucr. *papl'uha* „femeie desfrînată, prostituată", al cărui sufix *-uha* corespunde unuia mai vechi *-uga*. Pentru rădăcină, cf. *papl'užyj* „desfrînat", *papl'užyty* „a ponegri, a defăima"; *papl'aty* „a bolborosi"; pol. *papla* „flecar, palavragiu", *paplać* „a flecări".

Tot cu etimologie necunoscută este trecut în DLR şi cuvîntul **parascovenie** „nerozie, prostie, absurditate". De fapt este o formaţie românească de la numele sfintei Parascovia (Paraschiva). Printre legendele hagiografice din evul mediu s-a bucurat de o largă popularitate legenda sfintei Vineri, în care sînt descrise şi „minunile" săvîrşite de eroină. De la o vreme, „minunile" sfintei Paraschiva nu mai sînt crezute. Această schimbare în conştiinţa oamenilor face posibilă formarea cuvîntului *parascovenie*, analogic cu *ciudăţenie*, ultimul fiind legat tot de un cuvînt care la origine însemna „minune", cf. slavon. чѹдо. Numele sfintei Vineri în slavă era Парасковіꙗ şi corespundea gr. παρασκευή, care era şi denumirea zilei de vineri. Pentru sensul sufixului cf. *drăcovenie*, *năzdrăvenie*, *braşovenie*, *ciudăţenie*, *tîmpenie* ş.a.m.d. Deci, *parascovenie* este o formaţie proprie şi nu mai veche de secolul al XVIII-lea, cînd miturile religioase erau crezute ca un adevăr absolut.

Pentru sensul indicat sub. I. 5 al cuvîntului **parte** — „predestinare, soartă, ursită, destin" — ar trebui arătat că aici avem un împrumut semantic, cf. v. rus. долꙗ, rus. ucr. *dol'a*, pol. *dola* „parte" şi „soartă", ca şi gr. μοτρα „parte" şi „soartă".

Cred că, vorbind despre etimologia adjectivului **particularnic**, în afară de indicaţia „*particular* + suf. *-nic*", ar trebui adus în discuţie şi adjectivul rusesc *партикулярньи* (*partikul'arnyj*), care a servit probabil, de model pentru formaţia românească.

În ceea ce priveşte **paslion**, A. Avram a arătat deja (LR, 1972, nr. 5) că acest cuvînt are un etimon ucrainean: *paslín*, gen. *pasl'onu*.

Pentru **pateriţă** este indicat ca etimon numai ngr. πατερίτσα, însă n-ar trebui exclus nici cuvîntul slavon патерица, ale cărui fluctuaţii în accentuare explică mai bine cele trei accentuări din româneşte: *páteriţă*, *patériţă* şi *pateríţă*.

La p. 207, un verb reflexiv folosit în Bucovina, **a paţai** „a se bîlbîi, a se gîngăvi" poate fi comparat cu ucr. *pac'a* „purcel" (în limbajul copiilor) sau cu verbul *pat'akaty* „a flecări". De notat şi interjecţia ucr. *pat'a* despre o vorbă fără noimă.

Denumirea curarului — **pavie** — pare a fi un împrumut din sîrbocroată: *pövi* „curar", cf. şi rus. *paxva* (pl. *paxvi*) „curar", ceh. *pochvy* „ham", pol. *pochwa* „curar", v. şi *pajă* mai sus. În ceea ce priveşte alternanţa dintre *pa-* şi *po-*, v. M. Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1950—1958, sub *paxva*.

Ar trebui arătat că sensul învechit „deal mare sau munte" al cuvîntului **pădure** este de fapt un împrumut semantic după slavon горы „munte" şi „pădure", cf. bulg. *gora* „pădure", rus. *gora* „munte".

Pentru etimologia cuvîntului **păguri** „pistrui" cred că este neîndoioasă provenienţa lui slavă; cf. bulg. *pega*, srbcr. *pjëga*, sloven. *péga*, ceh. *píha*, slovac. *peha*, pol. *piega*, sorab. *pěga* — toate cu sensul „pistrui" (cf. şi v. sl. пѣгота „lepră"). Un împrumut slav **pegă* „pistrui" (sg.) a devenit **peagă* prin diftongarea lui *e* în poziţie accentuată, iar mai tîrziu s-a prefăcut în *pagă* prin monoftongarea diftongului (cf. adjectivul *pag*). Schimbările fonetice sînt identice cu cele petrecute în *terra* > *ţeară* > > *ţară*. De la *pagă* a fost format pluralul *păguri* (ca şi în cazul lui *marfă* — *mărfuri*).

Sensul indicat sub II. 2 al cuvîntului **păr** „un fel de abces foarte dureros care se face de obicei la degetele de la mînă" este un împrumut semantic; cf. ucr. *volos* „păr" şi „umflătură dureroasă la degetul de la mînă", ultimul sens fiind atestat deja în *Eneida* lui Kotlearevski (secolul al XVIII-lea). CADE localizează acest sens al lui *păr* în Moldova (cf. şi Al. Cioranescu, *Diccionario Etimológico Rumano*, f. 4°, p. 601).

Noiembrie 1972

STANISLAV SEMCINSKY (Kiev)

Burdác, cuvînt regional, însemnînd „ulcior cu gură strîmtă şi cu dop", nu are indicaţii etimologice în DM, singurul dicţionar unde este înregistrat. Cu sensul „urcior" este cunoscut alt cuvînt, anume *bărdac*, provenit din tc. *bardak* (cf. DM, p. 74 şi L. Şăineanu, *Influenţa orientală asupra limbei şi culturei române*, II, 1900, p. 38). Cele două cuvinte sînt evident legate unul de altul. Tc. *bardak* a intrat şi în limba bulgară, unde este cunoscut sub formele *бърдák*, *бърдýк* (cf. BER [1], fasc. I, 1962, p. 33).

[1] *Abrevieri folosite în continuare:*

BER = *Български етимологичен речник*, fasc. I—VIII, Sofia, 1962—1971;
BTR II = *Български тълковен речник*, ed. a II a, Sofia, 1963;
ER = St. Mladenov, *Етимологически и правописен речник на българския книжовен език*, Sofia, 1941;
Duvernois = Al. Duvernois, *Словарь болгарскаго языка*, I—II, Moscova, 1885 şi 1889;
Gerov = N. Gerov, *Речник на българския език*, partea I— V, Plovdiv, 1895—1904, şi T. Pančev, *Допълнение на речника на Н. Геров*, Plovdiv, 1908;
RSBKE = *Речник на съвременния български книжовен език*, I—III, Sofia, 1955—1959;
Sb. N.U. = *Сборник за народни умотворения.*

Forma nu este departe de rom. *barduc*, nefiind exclusă posibilitatea împrumutării sale în limba română, unde s-a produs o metateză. Pe plan semantic *burdác* și *бардýк* sînt identice.

Totuși, trebuie menționat că în graiurile bulgărești de apus se întîlnește și forma *бурдáк* „vas de lemn, în care se acrește laptele proaspăt; vas, în care ciobanii păstrează laptele acru" (cf. *Sb. N.U.*, X, 3, p. 228 și XVIII, 2, p. 168), care ar putea explica direct rom. *burdac*.

Léică (pop., adesea însoțit de numele persoanei la care se referă) „lele" nu are etimologie în DM. După părerea noastră, cuvîntul se explică ușor prin bg. *лелка* „1. leliță; 2. femeie mai în vîrstă" (cf. BTR, II, p. 369). Consoana *j* (iot) apărută în locul lui *л* din *лелка* poate fi socotită un fenomen oarecum obișnuit multor graiuri bulgărești, mai ales răsăritene, în care *л* este moale înainte de *k*. Este, deci, foarte probabil ca *leică* să fi provenit din bg. dial. *лéл'ка* , după cum și alte cuvinte de origine bulgărească au suferit în română același tratament (de exemplu *petéică* < bg. *пеmелка*).

Nátimă este un substantiv polisemantic: „1. Morman de pietre așezat la hotarul unui loc, simbolizînd mormîntul celui pe care îl vrăjește cineva și căruia dorește să-i facă rău; 2. (reg.) Namilă, matahală, arătare, monstru; 3. Bubă mare și rea" (DLR, t. VII, litera N, partea I, p. 41). În dicționarul amintit cuvîntul a rămas fără etimologie, trimițîndu-se doar la *anatemă*. În realitate, această indicație este întemeiată, întrucît *natimă* (var. *natemă*) sînt variante ale cuvîntului *anatemă* (< gr.). Transformările petrecute la începutul cuvîntului — căderea vocalei *a* — sînt caracteristice și pentru limba bulgară, în care *нáтема* este un cuvînt larg răspîndit în graiuri. Încă în dicționarul lui Al. Duvernois, *Словарь болгарскаго языка*, t. I, p. 1360—1361, sînt inserate cuvintele *нáтема*, *анáтема* și derivatul *натемисам* „a blestema". În BER, fasc. I, 1926, p. 11 sub *анатема* sînt date variantele *натема*, *натемия* și unele topice, ca *Анатемата*, *Натемите*. Despre caracterul popular al cuvîntului *анатема* ne vorbește următorul citat din G. Gorov, *Странджанският говор*, în *Българска диалектология. Проучвания и материали*, I, 1962, p. 64; „1. Blestem colectiv asupra unui răufăcător, care se exprimă obișnuit prin aruncarea de pietre într-un anumit loc și prin pronunțarea cuvîntului « anatema »; 2. grămadă de pietre, care se formează prin « anatemizarea » cuiva; 3. soi de blestem". De reținut din cele de mai sus este sensul al doilea al cuvîntului, care ne explică pe cel al lui *natimă* (1), citat mai sus.

Prin urmare, se poate considera că rom. *natimă*, *natemă* sînt variante fonetice ale lui *anatemă*. Este greu de spus dacă cuvîntul a căpătat acest aspect în limba română sau prin intermediul limbii bulgare, dar trebuie amintit că bg. *анатема*, după datele actuale, este atestat încă din secolul al XIII-lea (cf. BER, fasc. I, p. 11). H. Mihăescu este de părere că rom. *anatemă* a pătruns prin intermediu slav (evident, are în vedere limba bulgară). La p. 187 a lucrării sale (*Influența grecească asupra limbii române pînă în secolul al XV-lea*, București, 1966), citînd cuvintele aparținînd terminologiei religioase, devenite populare, nu trece printre acestea

și pe *anatemă*. Totuși, formele *natimă* și *natemă* dovedesc că și acest cuvînt de origine grecească a devenit popular și că, foarte probabil, faptul se datorește influenței bulgare.

Între altele, menționăm că și aromâna are forma *natima*, împrumutată, după H. Mihăescu, din greacă (cf. *ibidem*, p. 137). Se poate presupune, deci, că formele *natimă*, *natemă* au intrat pe cale orală din greacă în bulgară (și din aceasta în română), iar forma *anatema* are origine livrescă. În acest scop mai sînt necesare cercetări suplimentare, dar scopul nostru a fost de a stabili că *natimă* și *natemă* sînt variante ale lui *anatemă*.

Năciá, verb dialectal cu sensul „a broda, a coase în relief, pe o pînză de casă", nu are etimologie în DLR, t. VII, partea I, p. 66—67. Atît semantic cît și fonetic, cuvîntul este foarte apropiat de bg. *нашúя* „a coase", *надшúя* „a coase pe ceva" (BTR, II, p. 408, 410). Ultimul cuvînt are și varianta *натшúйъ* (pronunțat *нат-шú-йъ*). Grupul consonantic *тш* poate fi ușor substituit de africata *č*, cum de altfel s-a și întîmplat în rom. *năcia*. Precizăm că acest lucru este posibil și în limba bulgară, unde, în vorbirea allegro, *надшúя*, poate suna *нъчúйъ*, *нътчúъ*, *нъчúъ*.

Înlocuirea accentului pe finală în *năciá* s-a făcut după modelul accentuării verbelor românești de conjugarea I.

Náciță, substantiv însemnînd „cusătură sau broderie în relief", rămas de asemenea fără etimologie în DLR (*ibidem*), apare acum, după ce l-am explicat în *năcia*, ca un derviat al acestuia, format cu sufixul *-iță*.

Năvîlcă „cantitatea de fîn, de paie etc. care se taie dintr-o singură tragere cu coasa sau care se poate lua o dată cu furca" (Orlea — Corabia), înregistrat în același volum al DLR, amintit mai sus (p. 145), nu are indicații asupra originii sale. După părerea noastră, cuvîntul se explică prin bg. dial. *навúлка* „grămadă de fîn, care se poate ridica dintr-o dată cu furca" (cf. BER, fasc. II, p. 147, s. v. *вилка* sau St. Mladenov, ER, p. 317). Cele două dicționare citate inserează și verbele *навильосам*, *навильовам*, *навилчим*, *навилчам* „a înțepa cu furca; a aduna fînul în grămadă". Foarte răspîndit în graiurile bulgărești este cuvîntul *навúл'ак* „fînul cît se poate strînge deodată cu furca". După datele *Arhivei dicționarului dialectal al limbii bulgare*, *навил'ак* este cunoscut mai ales în graiurile de nord : Belogradcișko, Kulsko, Botevgradsko, Plevensko, Tetevensko, Troiansko, Sevlievsko, Breznișko etc. Acest fapt ne face să credem că rom. *năvîlcă* are legătură cu bg. *навúл'ак*, mai mult decît cu forma rar întîlnită *навúлка*. Forma *навúл'ак* este de genul masculin, dar în românește a fost adaptat la categoria femininelor, ca și alte cuvinte de origine bulgară (sud-slavă) : *gleznă* < v. bg. **глезьнъ**, *boască* < v. bg. **воскъ**. Menționăm că și limba sîrbocroată cunoaște cuvîntul *navilak*, cu același sens, dar răspîndirea geografică a rom. *năvîlcă* (sudul Olteniei) ne determină să-l considerăm un împrumut din limba bulgară.

Nohot (prin Oltenia), urmat de determinări introduse prin prepoziția „de", avînd sensul „cantitate mare, belșug (de)...", nu are etimologie în DLR, volumul amintit anterior (p. 463). Credem că poate fi explicat prin bg. dial. *ногутá* cu sensul „foarte mult", atestat în graiul din Kiustendil : *Родúле са се йáбуки — ногутá* „merii au dat rod o

mulţime" (cf. Iv. Umlenski, *Кюстендилският говор*, Sofia, 1965, p. 122). Din citatul de mai sus se observă că ambele cuvinte, *nohot* şi *ногутá*, apar în contexte aproape identice.

Cuvîntul bulgăresc *ногутá* este derivat de la adverbul *мнóго* (în graiul respectiv *нóгу*). Simplificarea grupului consonantic *тн* > *н* este caracteristică graiurilor din Bulgaria de apus. Schimbarea consoanei *g* cu *h* în *nohot* a avut loc în limba română.

Papandúră (reg.) „deschizătură în acoperişul unei case, prin care pătrund lumina şi aerul din pod sau prin care iese fumul (Braniştea — Tecuci)" este înregistrat fără etimologie în DLR, t. VIII, litera P, partea I, p. 74. După sens şi, în mare măsură după formă, cuvîntul corespunde bg. *капандура* „ferestruică în tavanul unei încăperi" (BTR, p. 298), „deschizătură, fereastră în acoperişul unei încăperi" (RCBKE, I, p. 583). În ambele dicţionare citate, cuvîntul bulgăresc este considerat, fără o trimitere precisă, de origine turcească. Tot astfel este interpretat şi în alte lucrări lexicografice : *капандур* „fereastră în acoperişul unei case" (N. Gerov, *Supliment*, p. 156), *капандура* „idem" (ER, p. 277). Etimonul pare a fi tc. *kapan*, intrat aidoma în limba bulgară : *капан* „capcană".

Pe plan semantic bg. *капандура* explică pe deplin cuvîntul românesc *papandură*. Trecerea lui *k* la *p* este posibil să fi apărut printr-o asimilaţie regresivă, produsă în limba română. Despre aceasta ne vorbeşte faptul că regional se cunoaşte forma *capandură*, cu sens identic, prezentă în fişele DA (ms.) şi care redă direct bg. *капандура*.

Paparúgă (reg.) „buburuză", cu variantele *păpărugă*, *paparudă*, *papalugă*, *păpărujă*, *păpăruză*, *pipilugă*, *pipirig*, *pipirigă*, *pipirujă* etc., este trecut în DLR, volumul citat anterior, p. 75, fără indicaţie etimologică concretă (se trimite la *păpăruie*).

Pentru a se lămuri originea cuvîntului românesc, trebuie să se pornească, după părerea noastră, de la cuvîntul bulgăresc *nenepyга* care este variantă a lui *nenepyда* „fluture" (N. Gerov, II, p. 23). Menţionăm că în dicţionarul etimologic al lui St. Mladenov (ER) se dau pe lîngă *nenepyда* şi variantele *ненepyга*, *немнepyда*. Trebuie notat că în graiurile bulgăreşti sînt cunoscute şi alte forme ale cuvîntului, după cum reiese din cartoteca *Arhivei dicţionarului dialectal bulgar* : *nenepýга* (Belogradcişko, Mihailovgradsko, Vraceansko, Sofiisko, Radomirsko, Botevgradsko etc.), *немнepýга* (Vidinsko, Belogradcişko, Kulsko, cu alte cuvinte în Bulgaria de vest), *ненepýга* (Vraceansko, Kulsko), *немнepýда* (Oreahovsko), *нанapýнга* (Smoleansko, Kărgealiisko), *нenepýшка* (Trakia), *перпел'ýга* (Smoleansko), *прenepýга* (Sofiisko, Radomirsko), *перпелúга* (Smoleansko). Din exemplele date se poate observa că variantele avînd terminaţia *-уга* sînt caracteristice graiurilor bulgăreşti de apus şi de sud, iar variantele celelalte, cu terminaţia *-уда*, se întîlnesc mai ales în graiurile răsăritene. Multitudinea acestor variante fonetice se datoreşte fie expresivităţii cuvîntului, fie faptului că, neavînd o structură derivativă clară, vorbitorii au făcut analogie cu alte modele în *-уга*, *-уна*, *-ига*, *-уда* etc.

Trebuie remarcat că în limba bulgară există şi cuvîntul *nenepyда* cu alt sens, anume cel de „paparudă", care a fost împrumutat în limba

română. Autorii DLR nu au făcut nici o legătură între *paparudă* şi *paparugă*, deşi V. Bogrea a sesizat-o de mult : „Cuvîntul (este vorba de *paparugă* — n.a.) a fost considerat în genere — şi cred, cu dreptate — că identic cu *paparudă* : sensul e, în orice caz, acelaşi, iar ca formă unul se poate reduce la celălalt" (cf. „Dacoromania", IV, 1927, p. 837—839). În cartea sa *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română*, Bucureşti, 1960, p. 150, Gh. Mihăilă este de părere că *paparudă*, *papalugă*, *paparugă*, însemnînd „fată de vreo 10—12 ani, înfăşurată cu frunze şi flori, care cutreieră satul în timp de secetă, împreună cu altele, cîntînd o invocaţie pentru ploaie", trebuie legat de cuvintele bulgăreşti *nenepyда*, *nenepyга*.

Astfel şi în bulgară, şi în română avem de-a face cu două înţelesuri deosebite ale cuvintelor discutate : bg. *nenepyда*, *nenepyга* „1. fluture ; 2. fată gătită cu ierburi şi buruieni, care în timp de secetă prelungită colindă pe la casele oamenilor, udînd curţile cu apă şi jucînd în tactul unei melodii populare" (v. Gerov, II, partea a IV-a, p. 23 ; BTR, ed. a II-a, p. 576) şi rom. *paparudă* (vezi sensul dat mai sus de G. Mihăilă) şi *paparugă* „buburuză". Paralela între cele două limbi nu este greu de făcut ; în privinţa deosebirii dintre „fluture" şi „buburuză" este de presupus că a avut loc o obişnuită mutaţie semantică. Cu alte cuvinte, pentru explicarea lui *paparugă* „buburuză" trebuie luate în considerare faptele din limba bulgară relevate de noi mai sus.

Pată, cu variantele *peată*, *pantă*, *peartă*, avînd numeroase sensuri derivate din cel de bază : „urmă lăsată pe suprafaţa unui obiect de o substanţă străină" (DLR, p. VIII, partea 1, 1972, p. 183—184), este lăsat fără etimologie. Dicţionarele mai vechi au încercat să stabilească originea sa în diferite moduri : v. sl. *pętino* (Cihac, Miklosich), lat. **pitta* (Tiktin), dar aceste soluţii au fost abandonate în DLR.

După părerea noastră, etimologia propusă de Cihac şi Miklosich nu trebuia să fie neglijată, deoarece nu există motive nici de ordin semantic şi nici fonetic care să se opună provenienţei slave a rom. *pată*. O cercetare mai atentă a datelor oferite de limba bulgară ne conduce spre constatarea că rom. *pată* şi variantele sale trebuie legate de cuvîntul bulgăresc *петно* : „1. loc pe o suprafaţă oarecare, de o culoare deosebită de rest ; 2. urmă pe o suprafaţă oarecare ; 3. *fig.* faptă ruşinoasă" (BTR, p. 580).

După cum se vede, sensurile rom. *pată* şi bg. *петно* sînt aproape identice. Remarcăm încă o apropiere între expresiile frazeologice rom. *a căuta pete-n soare* „a căuta cu orice preţ defecte acolo unde nu sînt" şi bg. *и на слънцето има петна* „fiecare are defecte, slăbiciuni".

Cea mai apropiată formă de bg. *петно* este varianta *pantă*, fapt care vorbeşte despre un vechi împrumut al v. bg. пѧтьно. În limba bulgară cuvîntul este de genul neutru, de categoria celor care au dat în româneşte substantive feminine : *чудо* „ciudă", *сито* „sită" etc. Variantele *pată*, *peată* sînt apropiate de forma dată de Miklosich alături de пѧта (*Lexicon palaeo-slovenico-graeco-latinum*, p. 762). Varianta *peartă* a rezultat din trecerea lui *n* la *r* (*peantă* > *peartă*), fenomen caracteristic foneticii istorice româneşti. Originea slavă a lui *pată* (*peată*) din v. sl. пѧтьно a fost văzută de A. Cihac şi, mai tîrziu, de Miklosich în *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, Viena, 1866, p. 239.

În alte dicţionare ale limbii române este abandonată totuşi această interpretare, preferîndu-se etimologia *lat. *pitta* (< gr. πίττα) pentru rom. *pată* (cf. Tiktin, DM, DLR).

Legătura dintre rom. *pată* şi slav (v. bg.) пѧтьно devine şi mai clară, după părerea mea, dacă se ia în discuţie adj. reg. *pantiş* (despre cai) „şarg", citat în DLR, acelaşi volum, p. 68. Acest cuvînt poate fi socotit ca derivat din *pantă*, variantă a lui *pată*, şi comparat cu bg. *петни́ст* „pătat" (cf. BTR, II, p. 580).

Verbul *a păta* (var. *peta*), rămase fără etimologie în DLR (p. 330), pot fi socotite ca derivate din *pată*, deşi nu trebuie trecut cu vederea că există şi în bulgară corespondentul *петня́* „1. a păta; 2. (fig.) a ruşina" (BTR, II, p. 580). Semantic cele două verbe coincid aproape integral.

Patíţă s. f. (învechit) „talpă la saboţi" de asemenea nu are etimologie în DLR, t. VIII, partea 1, p. 191. Cuvîntul este, fără îndoială, de origine slavă. În limba bulgară există cuvîntul *петица*, *пета* (la Gerov sub forma *пятица*, *пята*) cu sensul „partea din spate a piciorului; călcîi" sau (la încălţăminte) „partea din spate a ghetei, a ciorapului" (cf. Gerov, partea a V-a, p. 415). Cuvîntul este înregistrat şi la Duvernois (p. 1628), Mladenov (p. 420) sub forma *пета́* (cu dim. *пети́ца*). Cuvîntul *пътúца* „partea de dinapoi a talpei piciorului" (cu varianta *пътá*) se întîlneşte şi în graiul din Novo Selo din reg. Vidin (cf. M. Sl. Mladenov, *Говорът на Ново село, Видинско*, Sofia, 1969, p. 272), iar sub forma *петúца* „partea inferioară a fusului", în graiul bulgarilor din Banat (cf. St. Stojkov, *Лексиката на банатския говор*, Sofia, 1968, p. 173).

Prin urmare, în limba română *patiţă* se explică prin bg. *петúца*. Schimbarea vocalei neaccentuate *e* în *a* nu este necunoscută în cazul împrumuturilor din limba bulgară (vezi, de exemplu, *patacă* din bg. *пемак*, „Limba română", 2/1969, p. 163). Forma *pátiţă* a rezultat, probabil, mai tîrziu, prin deplasarea accentului.

Trebuie remarcat că şi sîrbocroata cunoaşte dim. *petica* (< *peta* „călcîi"), ceea ce face posibil ca rom. *patiţă* să poată fi explicat prin intermediul atît al limbii bulgare, cît şi al limbii sîrbocroate. Totuşi deosebirea de accent între bg. *петúца* şi scr. *pética* ar da cîştig de cauză cuvîntului bulgăresc, în care accentul cade pe a doua silabă ca, şi în rom. *patiţă*.

Sicaiţă (dial.), însemnînd „instrument de fier lung, subţire şi ascuţit la vîrf, cu care se descurcă plasa în timpul scoaterii năvodului" (DM, p. 767), este lăsat fără etimologie şi în alte dicţionare care îl înregistrează (CADE, Scriban, Cioranescu).

După părerea noastră, cuvîntului românesc îi corespunde bg. dial. *секáвица* „instrument de tăiat, de fărîmiţat (varza ş.a.)", înregistrat de Gerov (partea a V-a, p. 308). B. Conev citează în *История на български език*, t. III, 1937, p. 450, formele *секáвица*, *сикáвица* cu sensul „satîr; instrument pentru tăiat carne".

În cuvîntul bulgăresc poate fi recunoscută rădăcina *сек-*, care se află şi în verbul *секá* „a tăia", *секúра* „topor". Schimbarea vocalei *e* în *i* este în ambele limbi un fenomen obişnuit de reducţie în poziţie

neaccentuată. Consoana *v* intervocalică este un sunet instabil şi adesea cade sau se schimbă cu *j* (iot), ca în exemplele : *прáйми* <*прáвиме*, *устáйми* < *остáвиме*, *лáстойца* < *лáстовица*.

Şopă (dial.), cu sensul „măciucă scurtă şi groasă ; ghioagă", nu are etimologie în DM, p. 836. Cuvîntul se explică prin tc. *sopa* „toiag, măciucă" (cf. *Турско-български речник*, Sofia, 1952, p. 501), care este larg răspîndit şi în bulgară sub forma *cona* „idem". Trecerea lui *s* la *ş* s-a produs, probabil, în limba română, deoarece nu se cunosc cazuri asemănătoare la cuvinte bulgăreşti împrumutate din limba turcă. O situaţie similară găsim în limba română la *şobolan*, derivat din *sobol* (DM, p. 835).

Tétea, substantiv masculin articulat, cu sensul „termen popular pentru tată, bunic sau străbunic ; nume pe care şi-l dau aceştia vorbind cu copiii lor, uneori şi cu persoane străine ; tată, taică" (DM, p. 858). În acelaşi mod este glosat cuvîntul de Scriban, dar cu precizarea că este specific ţiganilor (p. 1515). În DM se trimite la rus. *мятя*. Ni se pare că este mult mai apropiat în acest scop cuvîntul bulgăresc *meme*, *метьо*, *мемя*. În dicţionarul lui Gerov este dată forma *memë* „tată" (partea a V-a, p. 334), în BTR, II, p. 909, este inserată forma *méme* „tată". Cuvîntul *méme*, *мéмьо* (acuzativ *мéмя*) este răspîndit cu precădere în graiurile bulgăreşti de nord-est (cf. A. Karalijčev, *Разкази*, Sofia, 1968, p. 52, 54, 57). Nu este greu de observat că forma de acuzativ din bulgară este cea mai apropiată fonetic de rom. *tetea*, nefiind exclus ca ea să fi fost adusă din graiurile bulgăreşti în limba română. Prin urmare, trebuie presupus mai degrabă un împrumut bulgăresc (*мемя*), decît rus. *мятя*.

Tutúc (dial.) „bucată de lemn scurtă ; butuc" (DM, p. 890), cuvînt răspîndit în Oltenia şi Banat (CADE, p. 1350), nu are explicaţii asupra originii sale. Credem că se poate explica prin tc. *kütük* „butuc ; trunchi" (cf. *Турско-български речник*, Sofia, 1952, p. 329). Acest cuvînt a intrat şi în limba bulgară, unde este răspîndit sub diferite forme : *кютюк*, *кютук*, *китук* (cf. de ex. Gerov, partea I, p. 443).

Adaptat în româneşte, tc. *kütük* a suferit diferite schimbări fonetice : depalatalizarea consoanei înaintea vocalei *ü*, asimilarea lui *k* la *t*. Pentru ultima situaţie amintim cuvîntul *papandură* < bg. *kapandura* (vezi mai înainte).

Tipíe „colină cu vîrful retezat, de forma unui trunchi de con" nu are etimologie în DM (p. 861). Cuvîntul este de origine turcă şi vine din *tepe*. În aceeaşi formă a fost preluat şi în bulgară, unde *mene* are următoarele sensuri : „1. vîrf ; 2. movilă, deal" (cf. BTR, II, p. 907), şi este component al multor nume topice. De remarcat că şi în limba română *tepe* a intrat în unele toponime din Dobrogea (*Beştepe*, *Altîntepe* etc.). După modul de adaptare a cuvintelor turceşti similare în limba română, cuvîntul ar fi trebuit să sune **tepeá* sau **tipeá* (cf. *cafea* < tc. *kahve*, *perdea* < tc. *perde*, după cum arată Al. Graur, în *Etimologii româneşti*, Bucureşti, 1963, p. 50). Acest aspect fonetic aparte al lui *tipie* a abătut atenţia autorilor dicţionarului, îndepărtîndu-i de etimonul turcesc *tepe*.

Zeft (dial.), însemnînd „catran, smoală", de asemenea este lăsat fără etimologie în DM (p. 954). În dicţionarele lui Candrea, Scriban şi

Cioranescu nu este înregistrat. Acest cuvînt își are originea în tc. *zift*, care are și sensul de „smoală, catran" (cf. *Турско-български речник*, Sofia, 1952, p. 650), intrat în limba bulgară sub formele *зифт*, *зивт*, *дзифт*, larg cunoscut în graiuri (cf. Gerov, partea I, p. 156, BTR, II, p. 235) și avînd derivatele *зифтóсвам*, *зифтóсам* „a lipi ceva cu smoală; a asfalta" (cf. BTR, II, p. 235).

MAXIM SL. MLADENOV (Sofia)

Neleapcă, cu sensul principal de „vacă (sau, prin generalizare oaie, iapă etc.) care are (mai puțin de) doi ani, care este nevîrstnică pentru gonit", provine, după DLR, t. VII, partea I, litera N, p. 263, de unde am luat și definiția, din slav. **nelětka* (cf. ucr. *нелитва*, rus. *налепка*).

În dicționarele mai vechi sînt date următoarele etimologii : cf. rus. *налепка* (TDRG); cf. ucr. *нелїнка* (CADE, DM); ucr. *нелїпка* cf. pol. *nieletna* (Scriban). Nici una din acestea, în afară de rus. *налепка* (cel mai puțin indicată), nu a rămas în atenția autorilor DLR.

În primul rînd, pol. *nieletna* „nevîrstnică" nu corespunde nici semantic și nici fonetic rom. *neleapcă*.

În al doilea rînd, ucr. *нелїпка* nu figurează în dicționarele curente ale limbii ucrainene, în care este inserat numai *нелїтка* „vacă care încă nu a avut vițel" (asupra acestui lucru au atras atenția Al. Graur, în *Etimologii românești*, București, 1963, p. 121, și Iorgu Iordan, în *Note de lexicologie românească*, SCL, 1/1963, p. 22). După date mai noi asupra graiurilor ucrainene, există totuși și forma *нелїпка*[1], care a rezultat prin trecerea lui *-тк-* la *-пк-* (forma primară este *нелїтка*; ceea ce dovedește, printre altele, existența temei comune *лiто* este verbul *лiтувати* „a se împreuna (despre animale)"; cf. Hrinčenko, II, p. 371).

Așa cum a arătat mai de mult Al. Graur (*op. cit.*, p. 121), ucr. *нелїтка* nu explică pe *neleapcă*, întrucît *i* nu a putut da pe *ea* în românește. Din dorința de a se satisface această cerință, probabil, este dată în DLR trimiterea la ucr. *нелитва*, formă rară, care justifică pe *ea*, dar nu explică întreg cuvîntul *neleapcă*.

Rus. *налепка* cu sensul „lipit, care se lipește" trebuie respins din capul locului. Asemănarea sa cu rom. *neleapcă* este formală și cu totul întîmplătoare, întrucît pornește de la tema *-lep-*, nu de la tema *-lět-*, care ne interesează. În aceeași măsură credem că nu poate fi acceptată nici etimologia v. sl. *nelěapŭ* „necuviincios", propusă de Iorgu Iordan (*op. cit.*, p. 22), mai ales din motive de ordin semantic.

Fără îndoială, singura cale de a afla originea lui *neleapcă* este tot cea din DLR, care ia ca bază un cuvînt vechi slav care l-a avut pe *ě*, cu precizarea că elementele de susținere a acestuia nu sînt cele mai potrivite.

---

[1] Informație furnizată de I. Robciuc într-o comunicare ținută la sesiunea științifică a Institutului de lingvistică din anul 1971.

Un punct de sprijin trebuie să-l constituie „altă limbă slavă, care nu a transformat pe *ĕ* în *i*" (cf. Al. Graur, *op. cit.*, p. 121). Acest argument ni-l oferă limba bulgară, în graiurile căreia există o formă apropiată de *neleapcă*, anume *нéлепка* „animal născut prematur (vacă, oaie etc.)", cunoscută în munții Rodopi (cf. *Българска диалектология. Проучвания и материали*, Sofia, 1965, p. 220), care, dacă nu corespunde pe de-a-ntregul sensului lui *neleapcă*, totuși aruncă o lumină clară asupra modului cum a pătruns acest cuvînt în limba română.

Prin urmare, indicația din DLR trebuie corectată în sensul că *neleapcă* provine din v. sl. *нелѣтка (cf. bg. *нелепка*).

Ogi, verb regional, este glosat în DLR, tom VII, partea a II-a, litera O, p. 157, cu sensul „a plînge într-una", fără indicație etimologică. După părerea noastră, ne aflăm în fața unei rostiri dialectale a lui *hogi* (< *hoge*), care are nu numai sensul „a răcni (ca un hoge cînd strigă din minaret)", cum se spune în DA, II, p. 398, ci și pe cel de „a plînge, a boci tare și neîntrerupt", frecvent în nord-estul Munteniei (de unde este autorul acestor rînduri). Menționăm în sprijinul părerii noastre că în aceeași formă *ogi*, ca variantă a lui *hogi*, și cu numeroase derivate, cuvîntul este cunoscut și în Argeș (cf. D. Udrescu, *Glosar regional Argeș*, București, 1967, p. 120).

Pajă, însemnînd „1. clin (la mîneca cămășii) și 2. bucată de pămînt", este înregistrat în DLR, tom VII, partea a III, litera P, p. 25, cu etimologie neclară (se trimite la *palhă* [2]). Luînd în discuție numai sensul al doilea notat mai sus, credem că se poate stabili o legătură satisfăcătoare între rom. *pajă* și rus. dial. *пажа* „cîmpie, luncă, pășune; loc pustiu, părăsit" (cf. V. I. Dal', *Толковый словарь живого великорусского языка*, III, p. 8), deoarece cuvîntul este folosit în nordul Bucovinei (Straja-Rădăuți).

Palcă, moldovenism cu sensul „vargă, nuia", este explicat în același volum al DLR, p. 33, prin rus. *палка*. Ni se pare mai probabil un împrumut din ucr. *палка* „băț, nuia, baston".

Palură, înregistrat în DLR, litera P, p. 48, cu sensul „lînă trasă în pieptănuși" (prin Moldova), are de asemenea etimologie necunoscută. După toate aparențele, avem de-a face cu o formație românească, rezultată din contaminarea lui *pală* „lînă cîtă și cum iese din darac și din pieptene" (*Scriban*, p. 923) sau „un strat de lînă pieptănată" (CADE, p. 888), notat în DLR fără aceste precizări de sens (vezi *pală* [1], sensul 3), cu *pănură* „țesătură (groasă) de casă, făcută din fire de lînă..." (cf. DLR, litera P, p. 271—72).

Panc (nord-vestul Munteniei) este înregistrat în DLR (litera P, p. 55—56) cu sensul „nebun, trăsnit, aiurit, zăpăcit, țicnit"; apare și în expresia *a umbla panc* „a umbla fără rost, aiurea; a bate cîmpii". Cuvîntul poartă mențiunea „etimologie necunoscută".

Mai departe, la p. 271, găsim cuvîntul *a păncăni* (vestul Munteniei)

„a face cîte ceva, a nu sta degeaba; a umbla fără rost, a bate drumurile de pomană", de asemenea fără indicații de proveniență.

Ni se pare limpede că *a păncăni*, cel puțin pentru al doilea înțeles, trebuie considerat ca derivat din *panc*, după cum tot de la acest cuvînt s-au format și *panchiță* „femeie de moravuri ușoare" (*ib.*, p. 56), la care adăugăm și sensul „haimana" (cf. DDRF), omis în DLR, și *pancotă* „1. om îndărătnic la muncă; 2. om fără căpătîi" (*ibidem*). Menționăm că în DLR se face trimitere la *panc* numai în cazul lui *pancotă*. După ce am stabilit că *a păncăni*, *panchiță* și *pancotă* pot fi considerate derivate ale lui *panc*, să încercăm a afla originea acestuia în limba română. Fără a da o soluție absolut certă, propunem o apropiere între rom. *panc* și bg. *пáнта*, cuvînt pe deplin identic pe plan semantic, dar numai în parte apropiat și fonetic. Iată înțelesurile acestui cuvînt în limba bulgară: „1. om fără căpătîi; haimana" (cf. Gerov, II, partea a II-a, p. 105; BTR, II, p. 566, unde este explicat ca fiind provenit din neogreacă); „2. tînăr care hoinărește fără țel; hoinar" (după datele *Arhivei dicționarului dialectal al limbii bulgare*). Dialectal este cunoscut și derivatul *пантосвам* „1. a cheltui fără socoteală; 2. a hoinări" (în Rodope, cf. *Българска диалектология. Проучвания и материали*, Sofia, 1965, p. 231). În ciuda deosebirilor fonetice care există între rom. *panc* și bg. *панта*, asemănările pe plan semantic dintre ele nu pot fi ignorate.

Mai limpede ne pare legătura între *panc* și derivatele sale, pe de o parte, și bg. *пáнта*, pe de altă parte, dacă luăm în considerare alt cuvînt regional, anume *pantaura*, adverb întîlnit prin Oltenia și Muntenia în expresia *a umbla pantaura* „a umbla toată ziua de colo pînă colo fără rost, a umbla haimana", înregistrat în DLR, același volum citat, p. 67, fără indicații etimologice.

Desigur, rămîn neexplicate schimbările petrecute în *panc*, dacă se admite orginea sa din bg. *пáнта*, după cum este neclară și formarea adverbului *pantaura* în limba noastră, în care nu se cunoaște un sufix *-ura*.

Pápcă „rață", cuvînt regional (fără indicație exactă asupra locului unde apare), este lăsat fără etimologie în DLR, t. VIII, partea I, litera P, p. 76. Sensul și forma sa îl apropie de bg. *патка* sau scr. *pátka* „idem". Trecerea lui *k* la *p* în *papcă* se poate datora unei asimilări fonetice produse în românește, grupul consonantic *-tc-* avînd o frecvență destul de redusă.

Limba bulgară cunoaște și cuvîntul *пáпъ* „rață" (cf. *Българска диалектология. Проучвания и материали*, V, Sofia, 1970, p. 235), provenit din gr. παπία, dar nu vedem cum ar fi putut influența transformarea lui în *papcă* sau cum el însuși a trecut la *papcă*.

Papegioare (reg.) este glosat în DLR (*ibidem*) cu sensul „pupezele" (*Lathyrus vernus* — în dicționar scris greșit *Lapyrus vernus*), purtînd mențiunea „etimologie necunoscută".

Adresîndu-ne *Dicționarului etnobotanic* al lui Al. Borza, găsim, la p. 97, următoarele denumiri ale uneia și aceleiași plante: *papegioare*, *pepingioi*, *pipigioi*, *pupăgioare*, *pupegioare*, *pupăză*, *pupegioi*, *pupezele*, *pupejoare*, *pupezele*.

Fără mare greutate se observă că *papegioare* reprezintă o variantă regională a lui *pupegioare*, *pupăgioare*, *pupejoare*, fiind, ca și acestea, derivat de la *pupăză*, cu sensul de mai sus.

Paporotnec este întrebuințat în Maramureș pentru a desemna planta *Acorus calamus*, cunoscută mai ales sub numele de *obligeană*; în DLR, vol. cit., p. 79, nu are etimologie.

Cuvîntul poate fi apropiat de rus. *папоротник* „ferigă", derivat al lui *нáпопом* (cf. V. I. Dal', *op. cit.*, III, p. 16), sau de ucr. *нáпоротъ* „idem". Fonetismul *-nec* din *paporotnec* și folosirea cuvîntului într-o regiune de influență a limbii ucrainene ne trimite mai degrabă la un împrumut din această limbă, dar nu am găsit nicăieri atestată o formă *папоротник*, deși aceasta este perfect posibilă. Deosebirea de înțeles dintre rom. *paporotnec* și rus. *папоро́тник* sau ucr. **папоротник* nu împiedică acceptarea soluției propuse, deoarece se întîmplă adesea astfel de substituiri în cazul împrumutării unor termeni.

Parodesc, în sintagma *măr parodesc*, denumind „o specie de măr nedefinită mai îndeaproape și (substantivat) fructul acestui măr", este lăsat fără etimologie în DLR, vol. cit., p. 131 (se spune doar „cf. *rod*"). Ocupîndu-se de acest cuvînt în LR, 5/1972, p. 421—422, Andrei Avram îl consideră format, probabil, din bg. *нородист* „de soi bun", sub influența adjectivelor în *-esc*. Părerea noastră este că, sub raport semantic, cele două cuvinte sînt destul de îndepărtate. De aceea, propunem, nu fără rezerve, să fie luat în considerare scr. *paradija* „un soi de măr" (cf. RJAZU, fasc. 41, p. 638), din care rom. *parodesc* a putut rezulta în modul sugerat de A. Avram, adică după modelul adjectivelor în *-esc* și sub influența lui *rod*.

Pălie, cuvînt regional (Moldova Nouă — Banat), cu sensurile „1. cobilă (la plug); 2. un fel de leasă, care se adaugă la sanie pentru a o înălța spre a putea încărca în ea ceva", este înregistrat fără etimologie în DLR, vol. cit., p. 255. Folosirea cuvîntului în Banat ne îndreptățește să credem că este un împrumut din scr. *palije* „un fel de loitră care se adaugă la căruță pentru a transporta ceva" (cf. RJAZU, fasc. 41, p. 587), care lămurește foarte bine al doilea înțeles al rom. *pălie*, dar nu și pe cel de „cobilă". Pentru acesta ar putea fi luat în considerare tot un cuvînt sîrbocroat, anume *palïja* „băț, gros, pîrghie", apropiat și semantic de *cobilă*.

Sapă, cu sensul „crupă (la cai sau, mai rar, la alte animale)", este comparat în DM, p. 735, cu scr. *sapi*.

În primul rînd, trimiterea din DM nu este cea mai exactă, deoarece în limba sîrbocroată există și forma *sapa*, identică cu rom. *sapă*, și care înseamnă „partea posterioară a animalelor patrupede (cai, măgari)", după cum arată RJAZU, fasc. 61, p. 624.

În al doilea rînd, pentru rom. *sapă* găsim și în limba bulgară un corespondent fidel. Potrivit datelor existente în cartoteca *Arhivei dicționarului dialectal al limbii bulgare*, cuvîntul are următoarele forme:

cána „partea din spate a calului" (Etropole, Nevrokopsko, Orhaniisko, Tărnovsko), *cánъ* „idem" (Teteven). În dicţionarul lui Gerov (III, p. 119) cuvîntul are şi alte două semnificaţii, în afară de cea notată mai sus, anume: „mîner, coadă (la un instrument, la o unealtă)".

În ambele limbi cuvîntul reprezintă un împrumut al tc. *sap* (cf. RJAZU, *ibidem*, şi St. Mladenov, *Етимологичен и правописен речник на българския книжовен език*, Sofia, 1941, p. 565).

Informaţiile oferite de lucrările noastre lexicografice cu privire la răspîndirea cuvîntului nu ne permit să stabilim o etimologie sigură şi să alegem între bg. *cána* şi scr. *sápa*.

Tunică, nume de îmbrăcăminte bine cunoscut, este explicat în DM (p. 887) prin fr. *tunique* (lat. lit. *tunica*). Prioritatea limbii franceze în determinarea originii acestui cuvînt polisemantic (în DM sînt date şi alte sensuri, care s-au dezvoltat din cel de „îmbrăcăminte") este contestabilă dacă avem în vedere faptul că în vechile documente de cancelarie domnească, scrise în limba latină, este prezent cuvîntul *tunica*. Iată, de pildă, o scrisoare a lui Alexandru, fiul lui Ştefan cel Mare, purtînd data de 18 ianuarie 1482, scrisă la Bacău, în care se cere lui Laurenţiu Miko din Hidvey să înapoieze lui Ioan Nagy (o slugă a lui Ştefan şi Alexandru) două mantale, o tunică şi o plapomă, în următorul text; „... *videlicet duos palios, unam tunicam...*" (cf. I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, II, Bucureşti, 1913, p. 367—368).

Folosirea acestui cuvînt în limba de cancelarie din Moldova nu poate fi, bineînţeles, o dovadă a vechimii lui *tunică* în româneşte, dar, în orice caz, face posibilă originea sa din lat. lit. *tunica*. Cu alte cuvinte, influenţa fr. *tunique*, pusă în DM pe prim plan, trebuie socotită secundară şi tîrzie.

Tută, substantiv regional desemnînd o „persoană care vorbeşte vrute şi nevrute; prostănac, tont", nu are etimologie în DM (p. 890). Scriban înregistrează şi adjectivul *tut, -ă*, cu sensul „tont", susţinînd că avem de-a face cu „un fonetism sîrbesc sau rusesc care preface pe *on* în *u*" (p. 1359); desigur, s-a pornit de la derivarea lui *tut, -ă* din *tont*. Indicaţia din acelaşi dicţionar că acest cuvînt se întîlneşte numai în Maramureş nu corespunde realităţii. Sub forma *tută* s.f. „1. cîine leneş; cotarlă, javră, jigodie, potaie; 2. (ironic) Om de nimic, leneş; prăpădit, nevoiaş, putoare" este răspîndit şi în Muntenia (cf. D. Udrescu, *op. cit.*, p. 275).

Explicaţia dată de Scriban asupra originii lui *tut, -ă* şi *tută* nu pare acceptabilă, atît timp cît limba bulgară ne oferă date mai precise în această privinţă. Este vorba de adj. *мýмав* „om care nu ştie nimic, nepriceput; prost, necioplit, grosolan" (cf. Gerov, *op. cit.*, III, p. 385), care are, după *Arhiva dicţionarului dialectal al limbii bulgare*, o largă răspîndire în graiuri: *мýмова* „femeie neglijentă, nepricepută" (Strandjansko); *мýмаф* „moliu, incapabil" (Rodopi, Sofiisko). Notăm, în sfîrşit, că limba bulgară cunoaşte şi adverbul *мумаво* „prosteşte, fără pricepere" (cf. Gerov, *ibidem*).

VIRGIL NESTORESCU

CONSIDERAȚII STATISTICE ASUPRA LEXICULUI POEZIEI LUI ȘTEFAN PETICĂ

DE

MAGDALENA GEORGESCU

Opera poetică a lui Ștefan Petică marchează un moment important în evoluția literaturii noastre, de numele său legîndu-se începuturile simbolismului românesc [1]. G. Călinescu l-a numit „pionier" [2] și „precursor" [3] al simbolismului românesc, calificative la care a adăugat și observația echivocă: „Ștefan Petică (1877—1904) este întîiul simbolist declarat" [4]. În anii din urmă, examinarea științifică a unor curente literare mai vechi și a activității creatoare a celor care le-au reprezentat au readus în actualitatea literară numele poetului, dramaturgului și eseistului Ștefan Petică. Astfel, într-o amplă monografie consacrată simbolismului românesc [5], Lidia Bote face numeroase referiri la opera poetică a lui Ștefan Petică. Dat fiind însă scopul urmărit de autoare, personalitatea artistică a lui Ștefan Petică se reconstituie, aici, din fragmente disparate, care tratează succesiv probleme privind teoretizarea, tematica și tehnica simbolismului în literatura română.

Alte studii [6], referitoare la viața și activitatea lui Ștefan Petică, abordează problemele mai ales din punctul de vedere al științei literaturii. Ele conțin însă și unele constatări bogate în sugestii pentru abordarea pe plan lingvistic a operei poetice a lui Ștefan Petică. Astfel, D. Micu sus-

---

[1] D. Micu, *Început de secol*, București, Editura Minerva, 1970, p. 392.

[2] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, 1941, p. 531.

[3] *Ibidem*, p. 613.

[4] *Ibidem*, p. 606.

[5] Lidia Bote, *Simbolismul românesc*, București, Editura pentru literatură, 1966.

[6] Perpessicius, *Ștefan Petică în lumina noilor manuscrise*, în *Mențiuni de istoriografie literară și folclor*, București, E.S.P.L.A., 1957, p. 134—148; G. G. Ursu, *Ștefan Petică. Contribuții la reconsiderarea vieții și operei lui*, în LL, VI, 1962, p. 311—335; Matei Călinescu, *Ștefan Petică sau poezia muzicii*, în *Aspecte literare*, București, E.P.L., 1965, p. 24—41; N. Smirnov, *Teatrul lui Ștefan Petică*, în RITL, XVII, 1968, nr. 1, p. 39—59; Eufrosina Molcuț, *Studiu introductiv* la ediția Ștefan Petică, *Scrieri*, I, București, Editura Minerva, 1970, p. VII—LXXIX.

ţine că „Ştefan Petică e ... simbolist prin însăşi atitudinea lirică, prin sensibilitate, dacă nu şi prin întreaga tehnică poetică" [7]. La rîndul său, Eufrosina Molcuţ consideră că Petică „e primul poet autentic modern, dîndu-ne o lirică densă prin concentrarea sensurilor şi a semnificaţiilor", „inovator" şi „deschizător de noi direcţii poetice" [8]. Aceeaşi autoare consideră că poezia lui Petică se caracterizează prin „eliminarea narativului, a descriptivului sau a anecdoticului şi suplinirea lor prin poezia de sugestie şi cea intelectualizată, care utiliza expresiile polivalente pentru condensarea sensurilor multiple" [9].

Stabilirea locului ocupat de opera poetică a lui Ştefan Petică în ierarhia de valori a literaturii române justifică interesul pentru studierea unora dintre aspectele ei particulare ignorate pînă în prezent. Lexicul poeziei lui Ştefan Petică atrage cu deosebire atenţia printr-o structurare care vădeşte cultivarea cîtorva dintre temele predilecte ale simbolismului. Am considerat că se pot obţine rezultate satisfăcătoare dacă cercetarea este orientată pe baze statistice. În acest scop am fişat toate cuvintele pline (substantive, adjective, verbe, adverbe, interjecţii) care apar în creaţia poetică originală a lui Ştefan Petică. Trimiterile se fac la ediţia ultimă a operelor poetului [10].

Nu au format obiectul prezentei cercetări traducerile, atît cele păstrate în manuscris, cît şi cele tipărite în cadrul unor studii despre Ştefan Petică. Expresiile şi locuţiunile au fost considerate drept o singură unitate. Participiile au fost clasificate fie în adjective, fie în adverbe, corespunzător funcţiei sintactice pe care o îndeplineau în propoziţie. La clasificarea în părţi de vorbire s-a ţinut seama de rolul sintactic al cuvintelor. Astfel, *adînc* apare în clasa adjectivelor cu o frecvenţă de 26 de ocurenţe şi în clasa adverbelor cu frecvenţa absolută 4; *sfînt* apare ca adjectiv de 24 de ori, iar ca substantiv de 4 ori. Variantele fonetice nu au fost luate în consideraţie. Astfel, adverbul *totdeauna*, care are frecvenţa 8, apare de 6 ori sub această formă şi de două ori sub forma *totdauna*. Variantele morfologice au fost socotite un singur cuvînt şi reproduse în lista de frecvenţe sub forma de bază, adică aşa cum apar în orice dicţionar explicativ al limbii române. Gerunziile cu funcţie adjectivală au fost repartizate în clasa adjectivelor.

Prezentăm în tabelul nr. 1 lista frecvenţelor absolute (F) ale cuvintelor, aşezate în ordine descrescîndă (R), după care urmează numărul de cuvinte diferite (V) caracterizate prin aceeaşi frecvenţă şi numărul total al apariţiilor acestora (N), care este produsul dintre V şi F.

Rezultă, deci, că la un număr (= V) de 1 800 de cuvinte pline, lexicul poeziei lui Ştefan Petică are o lungime totală (= N) de 8 122 de cuvinte, ceea ce ar însemna că un cuvînt apare în medie de 4,5 ori. În realitate, pentru calcularea numărului mediu de apariţii, se exclud din calcul cuvintele cu frecvenţa 1, deoarece ele — luate în parte — au o mică valoare de caracterizare [11]. Scăzînd pe V_1 (care, în cazul nostru,

[7] D. Micu, *loc. cit.*

[8] Eufrosina Molcuţ, *op. cit.*, p. VII.

[9] *Ibidem*, p. VIII.

[10] Ştefan Petică, *Scrieri*. Ediţie îngrijită, studiu introductiv, note, comentarii şi variante de Eufrosina Molcuţ, Bucureşti, Editura Minerva, 1970.

[11] Cf. Sanda Golopenţia-Eretescu, *Reliefarea motivului în poezia lui G. Bacovia*, în SPS, p. 256.

Tabelul nr. 1

Rang (R)	Frecvență (F)	Vocabular (V)	Numărul total al cuvintelor (N)	Rang (R)	Frecvență (F)	Vocabular (V)	Numărul total al cuvintelor (N)
1	119	1	119	26	25	2	50
2	99	1	99	27	24	4	96
3	73	1	73	28	22	5	110
4	69	1	69	29	21	2	42
5	66	1	66	30	20	5	100
6	64	1	64	31	19	9	171
7	57	1	57	32	18	8	144
8	51	1	51	33	17	8	136
9	49	3	147	34	16	10	160
10	46	1	46	35	15	8	120
11	43	1	43	36	14	11	154
12	42	3	126	37	13	15	195
13	39	8	312	38	12	16	192
14	38	1	38	39	11	18	198
15	37	2	74	40	10	14	140
16	35	1	35	41	9	28	252
17	34	1	34	42	8	34	272
18	33	3	99	43	7	53	371
19	32	1	32	44	6	44	264
20	31	2	62	45	5	70	350
21	30	3	90	46	4	102	408
22	29	3	87	47	3	171	513
23	28	3	84	48	2	305	610
24	27	3	81	49	1	808	808
25	26	3	78				
TOTAL						1 800	8 122

este 808) din V (= 1 800) și, respectiv, din N (= 8 122), observăm că 992 de cuvinte însumează 7 314 apariții, ceea ce reprezintă o medie de frecvență de 7,6 pentru fiecare cuvînt.

Pentru a pune mai bine în evidență semnificația acestor cifre, prezentăm în tabelul nr. 2 valorile absolute și procentuale ale indicilor V și V_1 raportate la N, așa cum apar ele în opera poeților Ștefan Petică, George Bacovia [12] și Lucian Blaga [13]. Cifrele rezultate din observarea statistică a lexicului celor trei poeți vor fi raportate la o normă „neutră",

Tabelul nr. 2

	N	V	V în % față de N	V_1	V_1 în % față de V	V_1 în % față de N
GUIRAUD	6 000	2 220	37 %	1 240	55,85 %	20,66 %
BACOVIA	6 058	1 655	27,31 %	823	49,66 %	13,58 %
GUIRAUD	8 000	2 600	32,50 %	1 390	53,46 %	17,37 %
PETICĂ	8 122	1 800	22,16 %	808	44,88 %	9,94 %
GUIRAUD	10 000	2 920	29,20 %	1 500	51,32 %	15 %
BLAGA	10 432	2 519	24,14 %	1 160	46,05 %	11,12 %

[12] Cf. Sanda Golopenția-Eretescu, *op. cit.*, p. 255.
[13] Cf. Mircea Borcilă, *Despre lexicul poeziei lui Lucian Blaga*, în SLLF, II, p. 95—124.

ai cărei indici au fost stabiliți de Pierre Guiraud pentru texte de lungimi diferite [14].

Comparînd cifrele din tabelul de mai sus, se pot face următoarele observații :

1) În norma stabilită de Guiraud, numărul de cuvinte diferite (V) raportat la lungimea totală a textului (N) reprezintă un procentaj mai mare decît în creația artistică a poeților studiați. Numărul redus de unități lexicale diferite folosite de poeți sugerează concentrația vocabularului lor, ca o expresie a direcțiilor către care li se orientează gîndirea și sensibilitatea.

2) La Guiraud, pe măsură ce N crește, scade procentajul cuvintelor cu frecvența 1 (V_1), după cum urmează :

$V_1 = 20{,}66\%$ pentru N = 6 000
$V_1 = 17{,}37\%$ pentru N = 8 000
$V_1 = 15\%$ pentru N = 10 000

Această observație nu este valabilă și pentru textele poetice analizate. Aici, V_1 nu scade invers proporțional cu N , ci urmează, de la un poet la altul, o curbă sinuoasă. Cuvintele cu frecvența 1 au cea mai slabă poziție în creația lui Ștefan Petică (9,94%), după care urmează Lucian Blaga cu 11,12%. În comparație cu cei doi poeți, la G. Bacovia cuvintele cu frecvența 1 ocupă o poziție mai importantă : 13,58%. Dacă raportăm acești indici la indicii stabiliți de P. Guiraud, observăm că Petică se distanțează cu 7,43%, iar Bacovia cu 7,08%, în timp ce la Blaga distanțarea față de valorile procentuale ale lui V_1 raportat la N este numai de 3,88%.

Analizînd părțile de vorbire care alcătuiesc vocabularul lui Ștefan Petică, se poate constata următoarea structurare [15] :

Tabelul nr. 3

	Vpv	% din V(total)	Npv	% din N (total)	Fr. medie
Substantiv	805	44,72%	3 627	44,53%	4,50
Adjectiv	530	29,44%	2 464	30,33%	4,64
Verb	329	18,28%	1 483	18,26%	4,64
Adverb	127	7,05%	475	5,85%	3,88
Interjecție	9	0,50%	73	0,90%	8,11
TOTAL	1 800	99,99%	8 122	99,87%	4,51

Se observă că substantivul are ponderea cea mai mare, atît în ceea ce privește numărul de unități lexicale distincte (44,72% din V), cît și în ceea ce privește numărul ocurențelor în text (44,53% din N). Ponderea substantivului în vocabularul poetic al lui Ștefan Petică pare să infirme — — cel puțin pentru genul liric — părerea cercetătorilor care susțin că stilul beletristic folosește — în comparație cu alte stiluri funcționale ale limbii române — numărul cel mai redus de substantive [16].

Locul imediat următor revine adjectivului, care prezintă o varietate (29,44%) și o frecvență (30,33%) considerabile. Substantivul și

[14] *Les caractères statistiques du vocabulaire*, Paris, P.U.F., 1954, p. 37.

[15] Am notat cu pv — parte de vorbire.

[16] I. I. Stan, A. Toșa, E. Damian, A. Duică, S. Odaie, C. Reichel, I. Losonczi, *Repartizarea substantivelor în stilul beletristic, publicistic și științific*, în CL, X, 1965, nr. 1, p. 197.

adjectivul acoperă aproximativ 3/4 din vocabular și din lungimea totală a textului. Restul de o pătrime se repartizează, în ordine, între verb, adverb și interjecție. În legătură cu frecvența medie, două lucruri ni se par a fi relevante :

a) interjecția (cu o frecvență medie de 8,11) reprezintă o abatere puternică față de mediile de frecvență ale celorlalte părți de vorbire ;

b) adjectivul, deși cu o pondere mai redusă decît substantivul, atît ca varietate cît și ca număr de ocurențe, are o frecvență medie superioară substantivului, fapt care, corelat cu observațiile făcute în legătură cu interjecția, ilustrează o anumită insistență în exprimarea atitudinii lirice a poetului.

Numărul mic al determinărilor adverbiale face previzibil, pe baze oarecum intuitive, locul mai puțin important pe care îl ocupă verbul în economia lexicului poetic al lui Ștefan Petică. Compararea indicilor statistici corespunzători, așa cum apar și la alți poeți, confirmă această ipoteză. Cercetînd ponderea procentuală a verbului și a adverbului la un excerpt de 2 000 de cuvinte-text din poezia lui Eminescu și, respectiv, Arghezi [17], constatăm că la o valoare procentuală superioară a verbului (27,1% la Eminescu și 22% la Arghezi, față de 18,20% cît are Petică), adverbul prezintă, la rîndul său, valori sporite (10,8% la Eminescu și 8,8% la Arghezi, față de 5,85% la Petică). Operînd o comparație similară, de data aceasta avînd însă ca termen de referință indicii rezultați din repartiția părților de vorbire în lexicul lui George Bacovia [18], obținem rezultate asemănătoare. La o pondere a verbului egală cu peste un sfert din lungimea totală a excerptului (6 058 cuvinte), adverbul are și el o pondere corespunzătoare : 10,03%, marcînd, o dată în plus, poziția forte a verbului în ansamblul lexicului poetic al lui G. Bacovia. Sintetizăm cele spuse mai sus în tabelul pe care îl prezentăm în continuare :

Tabelul nr. 4

Autor	Substantiv	Adjectiv	Verb	Adverb
PETICĂ	44,53%	30,33%	18,26%	5,85%
EMINESCU	48,8%	13,1%	27,1%	10,8%
ARGHEZI	56,2%	17,6%	22%	8,8%
BACOVIA	44,51%	21,11%	25,12%	10,03%

Considerăm că nu este lipsită de interes o comparație între caracteristicile statistice ale părților de vorbire la poeții români mai sus amintiți (Eminescu, Arghezi, Bacovia, Petică) și cele observate de Pierre Guiraud la cîțiva poeți simboliști francezi ; de aceea reproducem, după Guiraud [19], tabloul frecvenței părților de vorbire, raportate la media stabilită de același autor pentru poezia scrisă din perioada 1860—1920.

[17] Cf. Sanda Golopenția și Toma Pavel, *Statistica și stilurile limbii*, în LR, IX, 1960, nr. 4, p. 60.

[18] Cf. Sanda Golopenția-Eretescu, *Reliefarea motivului în poezia lui G. Bacovia*, în SPS, p. 236.

[19] P. Guiraud, *op. cit.*, p. 39, 89.

Tabelul nr. 5

Autor/Medie	Substantiv	Adjectiv	Verb	Adverb
MEDIA	46%	21%	24%	9%
BAUDELAIRE	46%	24%	21%	8%
RIMBAUD	55%	18%	18%	8%
MALLARMÉ	45%	22%	23%	9%
APOLLINAIRE	50%	15%	25%	9%
CLAUDEL	49%	14%	25%	11%
VALÉRY	45%	21%	25%	7%

Este izbitoare, întîi de toate, structura vocabularului la Bacovia, care se repartizează, în părţi de vorbire, în frecvenţele cel mai apropiate de media stabilită de Pierre Guiraud :

Tabelul nr. 6

Autor/Medie	Substantiv	Adjectiv	Verb	Adverb
MEDIA	46	21	24	9
BACOVIA	44,51	21,11	25,12	10,03

Nu mai puţin semnificativă ne apare, în urma acestei comparaţii, repartiţia părţilor de vorbire în vocabularul eminescian. Substantivul şi adverbul ocupă aici un loc aproximativ egal cu cel ocupat în vocabularul poeţilor simbolişti francezi. Ponderea verbului la Eminescu (27,1% din totalul vocabularului) reflectă numai în aparenţă o deviere mare faţă de media simbolistă (24%). Comparînd frecvenţa verbului la Eminescu cu cea stabilită de Guiraud pentru trei dintre cei şase poeţi studiaţi (25% pentru Apollinaire, Claudel, Valéry), observăm că diferenţa este egală cu mai puţin de două procente. Aceste similitudini, stabilite pe baze statistice, par să confirme intuiţia lui L. Gáldi, care afirmă că ,,spre sfîrşitul carierei sale, Eminescu se apropia din ce în ce mai mult de poezia simbolistă" [20], situîndu-se, totuşi, ,,din multe puncte de vedere deasupra marilor curente literare" [21].

Vocabularul lui Arghezi se structurează într-o manieră total diferită. Frecvenţa folosirii substantivului şi adjectivului se detaşează sensibil faţă de coeficientul corespunzător al tuturor celorlalţi poeţi, atingînd valori mult depărtate de media de referinţă. Apropierea semnalată în ceea ce priveşte frecvenţa folosirii verbelor şi adverbelor nu trebuie să deruteze, căci aceste două părţi de vorbire luate în bloc abia ating 30% din totalul vocabularului poetic arghezian.

Surprinzătoare este repartiţia vocabularului pe părţi de vorbire la Ştefan Petică. Poet simbolist şi teoretician profund al curentului, Petică se distinge în practica creaţiei artistice şi printr-o structurare aparte a vocabularului său. Dintre toate părţile de vorbire, singur substantivul ocupă o poziţie comparabilă cu aceea ocupată la poeţii simbolişti (44,53% faţă de 46%). Ponderea adjectivului atinge la Petică valoarea maximă

[20] L. Gáldi, *Stilul poetic al lui Mihai Eminescu*, Bucureşti, 1964, p. 395. Cf. şi p. 430.
[21] *Ibidem*, p. 429.

(30,33%) în comparație cu ceilalți poeți simboliști (22%, dacă nu luăm în considerație ponderea de 24% atinsă de vocabularul lui Baudelaire, poet, care, în multe privințe, nu este un simbolist propriu-zis, ci mai degrabă un precursor). Nevoia calificărilor este acut simțită de Petică, fapt confirmat și de numărul neobișnuit de mare al adjectivelor, care — — referindu-se atît la verb, cît și la substantiv — au, din punct de vedere sintactic, rolul de element predicativ suplimentar. În comparație cu ceilalți poeți simboliști (inclusiv Bacovia), ponderea verbului și a adverbului în vocabularul poetic al lui Ștefan Petică înregistrează valori minime.

În definirea structurii statistice a lexicului poetic al lui Ștefan Petică am considerat necesară și referirea la indicii care ilustrează tendința de a folosi un număr redus de cuvinte repetate (concentrația — C), cît și tendința de a obține o cît mai mare varietate a vocabularului (bogăția — — R). Formulele pentru obținerea acestor indici au fost stabilite de Pierre Guiraud [22]: $C = \frac{\Sigma 50}{N}$, în care $\Sigma 50$ reprezintă suma frecvențelor primelor 50 de cuvinte, iar $R = \frac{V}{\sqrt{2N}}$. Pentru a da un suport mai temeinic considerațiilor ce se pot face pe marginea lor, prezentăm valorile concentrației și bogăției vocabularului lui Ștefan Petică în comparație cu vocabularul altor poeți [23]:

Tabelul nr. 7

C/R	PETICĂ	EMINESCU	ARGHEZI	BACOVIA	BLAGA
C	0,12	0,17	0,13	0,13	0,12
R	14	25,8	29,5	15,65	16,60

Observăm că la Eminescu se întîlnește concentrația cea mai mare, rezultat al întrebuințării mai frecvente decît la ceilalți poeți a unui număr restrîns de cuvinte. Vocabularul lui Petică se caracterizează printr-o concentrație mai mică, egală cu aceea constatată la Blaga și apropiată de aceea a lui Arghezi și Bacovia.

La simboliștii francezi studiați de Pierre Guiraud, concentrația și bogăția au următoarele valori [24]:

Tabelul nr. 8

C/R	BAUDELAIRE	MALLARMÉ	RIMBAUD	APOLLINAIRE	CLAUDEL	VALÉRY
C	0,10	0,09	0,06	0,10	0,13	0,09
R	22,03	22,60	24,60	22,10	22,02	19,27

Concentrația medie a vocabularului poeților simboliști francezi este egală cu 0,95 ($\simeq 1$). Credem că nu este prea hazardat să considerăm această valoare drept „normă" a concentrației limbajului poetic simbolist. Raportînd la această normă concentrația vocabularului lui Petică, observăm că ea este superioară celei existente la majoritatea poeților francezi.

[22] *Op. cit.*, p. 51—53.

[23] Cifrele sînt luate din surse diferite, după cum urmează: pentru Eminescu și Arghezi, vezi Sanda Golopenția și Toma Pavel, *op. cit.*, p. 61; pentru Bacovia și Blaga am calculat personal acești indici, bazîndu-mă pe studiile întocmite de Sanda Golopenția-Eretescu și, respectiv, Mircea Borcilă.

[24] *Op. cit.*, p. 78.

Bogăția vocabularului lui Ștefan Petică este mică în comparație cu bogăția vocabularului tuturor celorlalți poeți, atît români, cît și francezi. Bogăția redusă și concentrația mare observate la Ștefan Petică se explică și prin nevoia, acut simțită, de a-și motiva atitudinea lirică, mereu aceeași. Pierre Guiraud consideră că este foarte natural ca limbajul liric să fie concentrat și își însușește părerea lui Valéry, care afirma că „sufletul care este singur cu el însuși și care își vorbește din timp în timp, între două tăceri absolute, nu folosește decît un număr foarte mic de cuvinte" [25].

O caracteristică izbitoare a lexicului folosit de Ștefan Petică este ponderea considerabilă a cuvintelor foarte vechi și foarte frecvente în limbă. Afirmația aceasta se întemeiază mai întîi pe lectura poeziilor, iar apoi pe concluziile la care am ajuns în urma încercării de a delimita straturile de cuvinte arhaice, populare, regionale și neologice. Arhaismele, regionalismele și cuvintele populare ocupă în vocabularul poetic al lui Ștefan Petică un loc de minimă importanță. În schimb, neologismele, în număr de 314, ocupă 17,44% din V (= 1 800 de cuvinte). Restul vocabularului este alcătuit, în cea mai mare parte, din cuvintele cele mai uzuale ale limbii române.

Pentru a oferi cititorului date mai precise, am confruntat vocabularul lui Ștefan Petică cu listele de cuvinte întocmite de acad. Al. Graur [26] pentru fondul principal lexical al limbii noastre. În felul acesta, am putut constata că din cele 1 419 cuvinte considerate de acad. Al. Graur ca făcînd parte din fondul principal lexical, Ștefan Petică folosește 980 de cuvinte. Mai exact spus, Petică folosește 537 de cuvinte înregistrate în fondul principal lexical, la care se mai adaugă un număr de 443 de cuvinte, derivate vechi de la cele dintîi, ceea ce înseamnă că 62,01% din fondul principal lexical al limbii române se regăsește în vocabularul poetului. Dacă la aceste 980 de cuvinte mai adăugăm un număr de 59 de cuvinte neincluse în fondul principal lexical, dar care sînt totuși larg folosite (ca, de exemplu: *viață*, *primăvară*, *departe*, *a deschide*, *deasupra*, *dinainte*, *a încerca*, *băiat* ș.a.), constatăm că Ștefan Petică folosește cuvinte din fondul principal lexical într-un procent care acoperă 72,22% din fondul principal lexical și 67,72% din vocabularul său. Chiar dacă nu am lua în considerație cele 59 de cuvinte uzuale neincluse în fondul principal lexical, vocabularul lui Ștefan Petică ar fi totuși alcătuit într-un procent de 50,44%, adică mai mult de jumătate din cuvintele înscrise în listele academicianului Al. Graur. Centralizăm datele la care ne-am referit mai sus într-un tabel sintetic pe care îl prezentăm în continuare:

Tabelul nr. 9

Sursa cuvintelor	Cifra absolută a cuvintelor	% față de f.p. l. (1 419)	% față de V (1 800)
a) f.p.l.	537	30,80%	30%
b) a + derivate din a	[537 + 443 =]980	62,01%	50,44%
c) b + alte cuvinte uzuale	[980 + 59 =] 1.039	73,22%	67,72%

[25] Vezi Pierre Guiraud, *op. cit.*, p. 81.

[26] Al. Graur, *Încercare asura fondului principal lexical al limbii române*, București, Editura Academiei, 1954, p. 48—55.

Măsura talentului și a originalității lui Ștefan Petică este dată, desigur, și de faptul că, operînd cu un vocabular în cea mai mare măsură împrumutat din fondul principal lexical, la care se adaugă și un număr apreciabil de neologisme, el a izbutit să scrie versuri de o factură cu totul diferită de cele ale înaintașilor săi. Fără îndoială, acest lucru nu ar fi fost posibil în afara unei tehnici poetice speciale, deosebite de aceea a predecesorilor. Petică însuși, ca teoretician al unor curente moderne în poezie, a subliniat în repetate rînduri că deosebirea dintre simbolism și romantism nu stă în modalitatea folosirii figurilor retorice, ci în subtilitatea și rafinamentul tehnicii poetice noi, adecvate exprimării unui conținut nou: „Ceea ce caracterizează tehnica poetică a simboliștilor e izolarea senzațiilor și darea lor printr-un echivalent de imagine. Pe cînd la clasici modul cum e dată senzația e adecvat cu senzația, pe cînd la romantici senzația e hiperbolizată, la simboliști ea e dată printr-un echivalent care e determinat și el prin modul de a impresiona al artistului" [27].

Analiza numerică a lexicului poetic nu poate fi completă dacă nu se stabilește și structura lui aritmo-semantică. De aceea am considerat utilă separarea *cuvintelor-temă*, a *cuvintelor-cheie* și a *cuvintelor de caracterizare* ale vocabularului lui Ștefan Petică.

Prin **cuvinte-temă** înțelegem un nucleu de 50 de cuvinte cu frecvența cea mai mare într-un text dat [28]. În stabilirea numărului de cuvinte-temă, alături de frecvență, se ia în considerație și repartiția. În cazul nostru, pentru stabilirea repartiției am avut în vedere ciclurile de poeme și poeziile grupate în nouă compartimente, după cum urmează: 1) *Fecioara în alb*; 2) *Cînd vioarele tăcură*; 3) *Moartea visurilor*; 4) Din periodice; 5) *Serenade demonice*; 6) *Cîntecul toamnei*; 7) *Cîntece de seară*; 8) Din studii; 9) Inedite. După cum se poate ușor constata, coeficientul maxim al repartiției este 9. Prezentăm în tabelul nr. 10, grupate pe părți de vorbire, cuvintele-temă ale lexicului lui Petică, făcînd încă o dată mențiunea că ele indică preocupările obsesive ale poetului pentru anumite teme și motive, direcțiile predilecte ale gîndirii și sensibilității sale poetice [29].

Cuvintele-temă întrunesc în poezia lui Ștefan Petică 2 066 apariții, acoperind peste un sfert din lungimea totală a textului (25,43/din N).

Cuvintele-cheie sînt acele cuvinte a căror frecvență într-o operă poetică dată se abate sensibil de la frecvența „normală" cu care acestea apar de regulă în limbă [30]. Cuvintele-cheie pe care le prezentăm în continuare sînt selecționate din primele — în ordinea frecvenței — 100 de cuvinte ale vocabularului lui Ștefan Petică, pe baza următoarelor criterii:

a) frecvența absolută peste 15;
b) repartiția între 5—9;
c) frecvență sensibil diferită față de normă [31].

---

[27] Ștefan Petică, *Poezia nouă*, în *Opere*. Ediție îngrijită de N. Davidescu, București, 1938, p. 370.

[28] Pierre Guiraud, *op. cit.*, p. 71.

[29] În dreptul fiecărui cuvînt sînt trecute frecvența absolută și repartiția.

[30] Pierre Guiraud, *op. cit.*, p. 64—65; cf. și idem, *Problèmes et méthodes de la statistique linguistique*, Dordrecht—Holland, 1959, p. 91.

[31] Norma frecvenței cuvîntului în limba română standard este cea dată de A. Juilland, P. M. H. Edwards, I. Juilland, *Frequency Dictionary of Rumanian Words*, London,

Tabelul nr. 10

Substantiv	Adjectiv	Verb	Adverb	Interjecţie
vis 119/9	trist 73/8	a plînge 64/8	încet 39/8	o ! 31/7
noapte 99/9	alb 69/8	a înălţa 69/8		ah ! 28/7
seară 66/9	dulce 49/8	a muri 46/7		
floare 57/8	vechi 42/8	a cădea 42/7		
ochi 51/9	cald 39/8	a trece 38/8		
umbră 49/9	greu 39/9	a părea 37/8		
suflet 43/9	clar 37/8	a se lăsa 33/8		
cer 42/9	albastru 34/9	a sta 28/9		
dor 39/8	rece 33/7			
frunte 39/8	pal 33/5			
notă 39/8	blînd 30/7			
parfum 39/6	senin 29/7			
rază 39/8	negru 27/8			
lună 35/7	adînc 26/9			
fecioară 33/6				
vînt 31/7				
soare 30/7				
stea 30/8				
lume 29/9				
viaţă 29/8				
cînt 28/7				
glas 27/8				
lacrimă 27/7				
durere 26/6				
iubire 26/8				

Am identificat în vocabularul poeziei lui Ştefan Petică cuvintele-cheie, pe care le prezentăm grupate pe părţi de vorbire în tabelul 11.

Cuvintele-cheie împreună cu cuvintele-temă alcătuiesc 38% din lungimea totală a vocabularului (N) poeziei lui Petică. Ele constituie vocabularul de bază al acestei poezii [32].

Cuvintele de caracterizare sînt cuvintele cu frecvenţă mică, asupra cărora cade accentul semnificaţiei poetice [33]. În lista cuvintelor de caracterizare am inclus o serie de cuvinte cu frecvenţă mică, importante însă prin conotaţiile specifice pe care le capătă în contextul general al poeziei lui Ştefan Petică. Iată lista cuvintelor de caracterizare ale vocabularului poetic al lui Ştefan Petică, prezentate în ordinea frecvenţei lor : *întristat, mare* (14) ; *amar, apă, întuneric, plîns, suspin* (13) ; *vioară, visare, vrea, zbuciumat* (12) ; *a dormi, moarte, negură, visător* (11) ; *păcat, tortura, tăinuit* (10) ; *chinuit, chitară, dureros, fior, flacără, îndurerat* (9) ; *doină, flaut, harpă, a îmbăta, somn, straniu, totdeauna, vrajă* (8) ; *acord, adormit, apus, dorinţă, a iubi, înfiorat, melancolic, veşnic* (7) ; *chin, grav, înflăcărat,*

The Hague, Paris, Mouton & Co., 1965, LXXXIV + 513 p. După cum se ştie, acest dicţionar indică frecvenţele cuvintelor în diferite stiluri funcţionale ale limbii române, fără a indica şi media frecvenţelor la nivelul limbajului standard. Această medie se obţine însă foarte uşor prin raportarea numărului total de apariţii ale unui cuvînt la cele cinci stiluri funcţionale stabilite de autori. Cifrele din tabelul nostru indică — în ordine — frecvenţa şi repartiţia cuvîntului în poezia lui Ştefan Petică şi frecvenţa cuvîntului aşa cum rezultă ea din cifrele oferite de *Frequency Dictionary of Rumanian Words.*

[32] Folosim termenul *vocabular de bază* în accepţia dată de Valeriu Şuteu, *Observaţii asupra frecvenţei cuvintelor în operele unor scriitori români*, în SCL, X, 1959, nr. 3, p. 426.

[33] Pierre Guiraud, *Les caractères statistiques du vocabulaire*, p. 62.

Tabelul nr. 11

Substantiv 1	Adjectiv 2	Verb 3	Adverb 4
pace 24/9/22	sfînt 24/6/19	a cînta 25/7/23	acum 18/6/153
rugă 24/6/—	blond 21/6/3	a vedea 25/7/158	înainte 18/5/66
zi 24/8/150	palid 20/5/3	a pune 22/6/101	trist 17/6/8
amurg 22/7/2	pierdut 20/7/9	a se stinge 22/8/8	
gînd 22/7/38	mare 19/6/246	a pleca 20/7/168	
mînă 22/7/99	singur 19/9/66	a privi 19/8/66	
față 21/7/111	singuratic 19/7/—	a veni 19/7/208	
cîntec 20/7/111	întins 17/6/17	a visa 19/8/10	
lumină 20/8/34	pribeag 17/7/1	a arde 17/7/20	
aripă 19/7/9	duios 16/6—	a tremura 17/7/9	
roză 19/51/—	întunecat 16/5/17	a întinde 16/8/97	
taină 19/9/9	stins 16/6/2	a simți 16/8/55	
aur 18/7/27			
cîntare 18/6/3			
dragoste 18/7/24			
imn 18/6/—			
iubită 18/5/3			
cale 17/9/39			
viers 17/7/4			
vreme 17/5/84			
singurătate 16/5/6			
val 16/7/14			
zare 16/8/3			

jale, jertfă, părăsit, rugăciune, sfios, a striga, a șopti, vrăjit (6); *adorare, a adormi, asfințit, cruce, fermecător, grădină, a înfiora, a se întuneca, lucire, ostenit, pară, patimă, poezie, solitar, a tulbura, a vibra, a zăcea, zdrobit* (5); *adînc, a se avînta, ceață, furtună, gînditor, melancolic, a suspina, a vrăji, zbucium* (4).

Încercînd o sinteză a considerațiilor statistice privind lexicul poetic al lui Ștefan Petică, se observă că:

1) Frecvența medie a cuvintelor folosite de Ștefan Petică este de 7,6.

2) Ponderea cea mai mare în ceea ce privește numărul de apariții o are substantivul, urmat de adjectiv.

3) Numărul mai redus al ocurențelor adverbului este legat de ponderea mai redusă a verbului în structura generală a lexicului poetic al lui Ștefan Petică.

4) Caracteristicile statistice ale părților de vorbire care alcătuiesc vocabularul lui Petică îl singularizează pe poet, conferindu-i originalitate chiar între creatorii cu sensibilitate și înclinații similare.

5) Vocabularul poetic al lui Ștefan Petică se caracterizează printr-o extrem de mare concentrație și printr-o bogăție relativ redusă, amintind de Lucian Blaga.

6) Caracteristica cea mai izbitoare a vocabularului poetic folosit de Ștefan Petică este absența arhaismelor, a regionalismelor și a cuvintelor populare, absență corelată cu prezența masivă a cuvintelor celor mai uzuale ale limbii române, la care se adaugă un număr apreciabil de neologisme cu largă circulație.

ANEXĂ

Indicele de frecvenţe ale vocabularului lui Ştefan Petică

Rang	Frecvenţă	Cuvinte
1	119	vis
2	99	noapte
3	73	trist *(aj.)*
4	69	alb *(aj.)*
5	66	seară
6	64	a plînge
7	57	floare
8	51	ochi *(s.)*
9	49	dulce *(aj.)*, a înălţa, umbră
10	46	a muri
11	43	suflet
12	42	a cădea, cer *(s.)*, vechi *(aj.)*
13	39	cald *(aj.)*, dor *(s.)*, frunte, greu *(aj.)*, încet *(av.)*, notă, parfum, rază
14	38	a trece
15	37	clar *(aj.)*, a părea
16	35	lună
17	34	albastru *(aj.)*,
18	33	fecioară, a se lăsa, rece *(aj.)*
19	32	pal *(aj.)*
20	31	o ! *(interj.)*, vînt
21	30	blînd *(aj.)*, soare, stea
22	29	lume, senin *(aj.)*, viaţă
23	28	ah ! *(interj.)*, cînt, a sta
24	27	glas, lacrimă, negru *(aj.)*
25	26	adînc *(aj.)*, durere, iubire
26	25	a cînta, a vedea
27	24	pace, rugă, sfînt (*aj.)*, zi
28	22	amurg, gînd, mînă, a pune, a se stinge
29	21	blond *(aj.)*, faţă
30	20	cîntec, lumină, palid *(aj.)*, pierdut *(aj.)*, a pleca
31	19	aripă, mare *(aj.)*, a privi, roză *(s.)*, singur *(aj.)*, singuratic *(aj.)*, taină, a veni, a visa
32	18	acum, aur, cîntare, dragoste, imn, iubită *(s.)*, înainte, a pieri
33	17	a arde, cale, întins, pribeag *(aj.)*, a tremura, trist *(av.)*, viers, vreme
34	16	atunci, crin, duios *(aj.)*, a întinde, întunecat, a simţi, singurătate, stins, val, zare
35	15	braţ, depărtat, a (se) duce, mantie, numai, a purta, a suna, voluptate
36	14	a asculta, boltă, depărtare, inimă, întristat, lin *(aj.)*, lung *(aj.)*, mare *(s.)*, minte, privire, uitat *(aj.)*
37	13	amar *(aj.)*, apă, arzător *(aj.)*, ceas, a coborî, copil, drum, întreg *(aj.)*, întuneric, a (se) pierde, plîns *(s.)*, străin *(aj.)*, suspin, tragic *(aj.)*, veac
38	12	alt, a (se) aprinde, farmec, fericire, frumos *(aj.)*, lin *(av.)*, petală, plin *(aj.)*, primăvară, tîrziu *(av.)*, urmă, vară, vioară, visare, a vrea, zbuciumat *(aj.)*
39	11	buză, a curge, a dormi, fermecat *(aj.)*, gest, liniştit *(aj.)*, mîndru *(aj.)*, moarte, mult *(av.)*, negură, a rămîne, rouă, a săruta, tainic *(aj.)*, toamnă, tremurare, verde, visător *(aj.)*
40	10	altar, amintire, a chema, culme, a da, mister, parfumat *(aj.)*, păcat, rătăcit *(aj.)*, slavă, tăcere, tăinuit *(aj.)*, tortură, ţară
41	9	ades(ea), altădată, chinuit *(aj.)*, chitară, cunună, doar, dureros *(aj.)*, a se face, fior, flacără, îndurerat *(aj.)*, limpede *(aj.)*, mănăstire, mereu, mormînt, nebun *(aj.)*, oare, pasăre, poet, poveste, sărman *(aj.)*, şoaptă, templu, tinereţe, tot *(aj.)*, trecut *(s.)*, a uita, vorbă

Rang	Frecvență	Cuvinte
42	8	abia, a apune, astru, blînd *(av.)*, chip *(s.)*, ciudat *(aj.)*, clipă, departe, dimineață, doină, flaut, harpă, icoană, ideal *(aj.)*, a se îmbăta, liniște, a luci, marmură, măreț *(aj.)*, obosit *(aj.)*, odată, a pluti, a pricepe, purpură, a revărsa, a rîde, roșu, somn, a spune, straniu *(aj.)*, tăcut *(aj.)*, tei, totdeauna, vrajă
43	7	acord, adormit *(aj.)*, aici, a (se) apleca, aprins *(aj.)* apus *(aj.)*, apus *(s.)*, a se arăta, a arunca, ascuns *(aj.)*, asemeni *(av.)*, cărare, cîmp, coardă, codru, curat *(aj.)*, deal, dorință, falnic *(aj.)*, fericit *(aj.)*, foc, frumusețe, frunză, grozav *(aj.)*, a iubi, a închina, înfiorat *(aj.)*, a înflori, înserare, învechit *(aj.)*, larg *(aj.)*, luminos *(aj.)*, magic *(aj.)*, melancolie, natură, poemă, povară, psalm, a răsări, a răsuna, rîs, a străbate, strună, suferință, suprem, totuși, tremurat *(aj.)*, turlă, turn, vale, veșnic *(aj.)*, veșnic *(av.)*, a zîmbi
44	6	argint, ars *(aj.)*, a auzi, azuriu *(aj.)*, bătrîn *(aj.)*, casă, chin, clopot, creangă, a crește, fin *(aj.)*, foaie, geană, gingaș *(aj.)*, a gîndi, grav *(aj.)*, înflăcărat *(aj.)*, jale, jertfă, joc, Lohengrin, mulțime, necunoscut *(aj.)*, din nou, pas, păgîn *(aj.)*, pămînt, părăsit *(aj.)*, rar *(aj.)*, rege, a se ridica, rugăciune, sfios *(aj.)*, a striga, suav *(aj.)*, a șopti, a și, trudit *(aj.)*, a vărsa, a veghea, a vesti, vestit *(aj.)*, voluptos *(aj.)*, vrăjit *(aj.)*
45	5	abis, adiere, adorare, a adormi, a aduna, asfințit *(s.)*, a aștepta, crizantemă, cruce, drag *(aj.)*, etern *(av.)*, facă, făptură, femei, fermecător *(aj.)*, a găsi, grădină, iubit *(aj.)*, înălțime, închis *(aj.)*, a se îndrepta, a înfiora, înfiorare, înflorit *(aj.)*, înstelat *(aj.)*, a întoarce, a se întuneca, jos *(av.)*, loc, lucire, a se mișca, murmur, nesfîrșit *(aj.)*, nume, ostenit *(aj.)*, pară (v. sl. para), patimă, păr (lat. pilus), piatră, piept, plăcere, poartă, poezie, rochie, romanță, sală, scăldat *(aj.)*, senin *(aj.)*, serbare, sînge, sîngerat *(aj.)*, solitar *(aj.)*, sonor *(aj.)*, șoptit *(aj.)*, torturător *(aj.)* trandafir, a tulbura, a umbla, umăr, undă, a urca, văl, vers, vesel *(aj.)*, a vibra, a vorbi, a zăcea, zdrobit *(aj.)*, zeu, zîmbet
46	4	adînc *(av.)*, adînc *(s.)*, albastru *(s.)*, an, antic *(aj.)*, arc, asfințit *(aj.)*, aurit *(aj.)*, a se avînta, biet *(aj.)*, candelă, a căta, ceață, a cere, cernit *(aj.)*, chemare, cicoare, a cunoaște, (de) demult, deschis *(aj.)*, dulce *(av.)*, etern *(aj.)*, fald, fată, fire, fîntînă, flamură, a flutura, furtună, gînditor *(aj.)*, glorios *(aj.)*, groază, groaznic *(aj.)*, iarnă, invocare, îmbătat *(aj.)*, a împodobi, a începe, încet *(aj.)*, a închide, înger, pe înnoptate, a înstruna, întotdeauna, în jur, luncă, madonă, Magdalena, mal, melancolic *(aj.)*, a merge, minune, mistic *(aj.)*, mîngîiere, mort *(s.)*, mult *(aj.)*, mut *(aj.)*, nepătruns *(aj.)*, nostalgie, oh ! *(interj.)*, om, a se opri, palat, a pătrunde, plăpînd *(aj.)*, plecat *(aj.)*, prinț, psaltire, pulbere, ramură, regal *(aj.)*, ritm, sculptat *(aj.)*, semn, splendoare, stol, strălucire, a străluci, strălucitor *(aj.)*, strigăt, a strînge, surdină, sus, a suspina, timp, tînăr *(aj.)*, tîrziu *(aj.)*, tremur, trecut *(aj.)*, tremurîndă, Trestiana, triumfal *(aj.)*, țărm, uitare, a urma, uscat *(aj.)*, ușor *(aj.)*, vedenie, a vrăji, zadarnic *(av.)*, zbucium, a zbura
47	3	a se abate, adorată *(s.)*, adus, aiurit *(aj.)*, alene, ales *(aj.)*, amăgitor *(aj.)*, amic *(s.)*, a apărea, a (se) apropia, aramă, arcadă, argintat *(aj.)*, argintiu *(aj.)*, a se așeza, așteptare, avînt, beție, bine, blondă *(s.)*, cadru, cantilenă, carte, castan, căzut, cetate, cîntat, cîntăreț, clapă, coloană, corn, Crist, a se curma, dalb *(aj.)*, deasupra, demon, a (se) desprinde, dinainte, dispărut *(aj.)*, a doini, dorit, dornic, drept *(aj.)*, erou, evocare, fantastic *(aj.)*, făclie, a fermeca, filă, florentin *(s.)*, a (se) frînge, fund, geniu, genunchi, gheață, giulgiu, glorie, glumă, grai, grație, grijă,gură, himeric *(aj.)*, iată ! *(interj.)*, ideal *(s.)*, a ieși, a invoca, a se ivi, izvor, îmbrățișare, înalt *(aj.)*, înălțat *(aj.)*, încleștat *(aj.)*, a se înclina, îndemnat *(aj.)*, înnegrit, pe înserate, însîngerat, întîi, a (se) întîlni, întîrziat *(aj.)*, întristare, înțeles *(s.)*, a (se) învălui, învinețit *(aj.)*, jalnic *(aj.)*, jgheab, lac, laur, lespede, lipsit *(aj.)*, mandolină, mărire, mătase, mic *(aj.)*, mijloc, a minți, mistuitor *(aj.)*,

Rang	Frecvenţă	Cuvinte
		mîine, a mîngîia, mînie, munte, noroc, nou *(aj.)*, obraz, odinioară, a omorî, paradis, parte, pasiune, pată, pălit *(aj.)*, păun, picior, plînset, plop, podoabă, în preajmă, prelungit *(aj.)*, pribegie, profil, purpuriu *(aj.)*, pustiu *(s.)*, pustiu *(aj.)*, a putea, a rătăci, rătăcire, rece *(av.)*, regină, religie, ruină, sărut, sărutare, a scălda, sfîntă *(s.)*, simfonie, Sinaia, sîn, a smulge, speranţă, stingher *(aj.)*, strălucit *(aj.)*, sunet, sur *(aj.)*, a surîde, surîzător *(aj.)*, şoptitor *(aj.)*, tainic *(av.)*, tată, a tăcea, ton, a trăi, a tresări, a trimite, trup, ulm, a umple, uşurel *(aj.)*, vai ! *(interj.)*, văpaie, veste, veşted *(aj.)*, viclean *(aj.)*, viu *(s.)*, virtute, voie bună, vreodată, zadarnic *(aj.)*, a se zbuciuma, zbor, zefir
48	2	acolo, a ademeni, adormitor *(aj.)*, aducere aminte, afară, aer, alături, alinare, alinător *(aj.)*, ameţitor *(aj.)*, a-şi aminti, a apăsa, aplecat *(aj.)*, apoi, aprig *(aj.)*, arzîndă, a ascunde, astfel, a aşterne, a atinge, a atrage, azur, banal *(aj.)*, bard, basm, a bate, a-şi bate joc, bătrîn *(s.)*, a bea, beat *(aj.)*, binecuvîntare, binecuvîntat *(aj.)*, biserică, bogat *(aj.)*, bun, calm *(aj.)*, calvar, candid, cap, cavaler, călător, căldură, cărunt, cărunţit, ceară, ceaţă, a (se) clătina, colb, colină, colţ, comoară, copilărie, corb, a crede, cristal, cristalin, crud *(aj.)*, a cuprinde, cuprins, curînd, cutezător, a-i fi dat, a dărui, de-acum, a se depărta, des *(aj.)*, des *(av.)*, a (se) desface, dezmierdare, drag *(s.)*, dreaptă *(s.)*, duios *(av.)*, duioşie, dumbravă, elegie, evocat, fanfară, fantezie, fantomă, fatal *(aj.)*, faun, a făuri, fier, fierbinte *(aj.)*, figură, fin, flăcău, fluturat, freamăt, friguros, frunziş, fugă, a fugi, fum, gata, a găti, geamăt, ghirlandă, gol *(aj.)*, groaznic *(av.)*, a intra, Isolda, ispită, ispititor *(aj.)*, istovitor, îmbălsămat, îmbătător, a îmbia, îmbrăţişat, împovărat, împrejur, a împresura, înaripat, a încerca, închinat, încolo, a înconjura, încreţit, a (se) încununa, încununat, a îndemna, a îndrăzni, înduioşare, îndurător, îndurerare, a se îneca, înfocat *(aj.)*, îngropare, îngropat, înmormîntat, înseninat, înstrăinat, a înşela, întîlnit, a întreba, întrupare, întunecos, a înţelege, a învia, a se jeli, Don Juan, jucărie, lampă, lăsat, legendă, leneş, liră, a lovi, lucios, lucitor, a lumina, luminat, a luneca, lung *(av.)*, a lua, margine, a mări, mătăsos, miez, milă, mirat, misterios, mîngîios, mîntuire, mort *(aj.)*, a naşte, pe neaşteptate, necontenit *(av.)*, neînţeles, nemistuit, nepăsător, a netezi, neumblat, nevoie, nor, odaie, ofilit, oraş, orgie, orgolios, orgoliu, pagină, pahar, paiaţă, palpitîndă *(aj.)*, parc, pădure, a păsa, păstor, a păstra, a păşi, a păta, perdea, pereche, peregrin, a picura, pios *(aj.)*, plin *(av.)*, plumb, a porni, prag, precum, preot, primăvăratic, prinţesă, putere, puternic *(av.)*, puţin *(aj.)*, răcoare, răcoros, rănit, a se răspîndi, răzleţ, răzvrătire, renunţare, a resfira, a reveni, a rezema, a risipi, rîu, roz *(aj.)*, a ruga, rugător *(aj.)*, a rupe, a săpa, sărbătoare, a scînteia, scînteie, sclipitor, a scoate, scump *(aj.)*, a se scurge, scut, a (se) scutura, seară *(av.)*, sentimental *(aj.)*, serenadă, sete, setos, a sfîrşi, sfîrşit *(s.)*, sicriu, simţire, sinistru *(aj.)*, sîngeros *(aj.)*, slab *(aj.)*, soclu, somptuos, soţ, spaimă, spectru, a spumega, stăpînă *(s.)*, stăpînitor *(aj.)*, stelat, stîncă, stofă, străbun *(aj.)*, strop, subtil *(aj.)*, a sufla, sumbru *(aj.)*, supt *(aj.)*, surîs, a surprinde, şoim, a şterge, tezaur, tinereţe, tîmplă, a se tîngui, tînguire, a se topi, tragedie, tragic *(av.)*, trai, tremurător, a trezi, Tristan, tulbure, Tyr, Tyrol, ţăran, ucigător *(aj.)*, uliţă, a umezi, umil *(aj.)*, urgisit, urmărit, uşor *(av.)*, uşă, vag *(aj.)*, vag *(av.)*, vaiet, vas, vărsat, vioriu, vînăt, vîrf, voievodal, voios *(aj.)*, vraci, a se zbate, zdrobitor *(aj.)*, zgomotos *(aj.)*, zîmbitor
49	1	acasă, actor, adăpost, ademenitor *(aj.)*, a adia, adîncime, adorat *(aj.)*, agonie, aievea, aiurare, ajun, a ajunge, albastra *(s.)*, aleasa *(s.)*, a alege, a alina, a alinta, a alunga, amar *(s.)*, amant, amăgire, a amărî, amărît *(aj.)*, ambroziac, a ameninţa, amforă, a amorţi, amorţit, amorţiu, amurgire, a amuţi, anemonă, Apollon, apoteoză, april, a apuca, arătare, arcuş, aristocrat *(aj.)*, aristocrată *(s.)*, armă, armonie, aromă, aruncat, aseară, astăzi, asuprit, aşa, ateu, atingere, atins, atît, atotizbăvitor, auriu, azi, balcon, balsam, balustradă, bancă, bancher, barbă, batere,

Rang	Frecvență	Cuvinte
		băiat, bătaie, biciuit, biet *(s.)*, bîlci, blajin *(av.)*, blestem, blestemare, blestemat, boieresc, bolnav *(s.)*, boschet, Botticelli, botticellian *(aj.)*, a brăzda, brazdă, brodat, brumă, brun *(aj.)*, buclă, bură, burtă-verde, ca, cadențat, cal, caliciu, capitel, castel, călăuz, călduros *(aj.)*, căruțaș, a căsca, căsuță, a căuta, căutare, cenușiu, cerc, ceresc *(aj.)*, a se cerne, cerșire, chiar, chilie, a chinui, chinuitor *(aj.)*, cinic *(aj.)*, cipru, cititor, cizelat *(aj.)*, cîndva, cîrd, cîrmă, clar *(av.)*, a clădi, a clipi, cocor, colibă, a colinda, colonadă, columbă, a conduce, convoi, copilă, cormoran, coroană, covîrșit *(aj.)*, covîrșitor *(av.)*, credință, crepuscul, creștet, crezut *(aj.)*, criptă, crunt *(aj.)*, cruzime, cucerire, cucernic *(aj.)*, a se cufunda, culcat, cumva, cupă cuprins *(s.)*, curgător *(aj.)*, curte, curtezană, cută, dans, dată, decor, deget, delicat *(aj.)*, demoniac, demonic, deodată, depărtat *(s.)*, deplin *(aj.)*, a se deschide, desfăcut, a desfășura, desigur, desperat, a se destăinui, deșteptare, a dezlega, dezmoștenit, deznădejde, dezolare, a dezveli, diafan, diamant, dintîi, a dispărea, divin, doamnă, a dobori, dogoritor, doliu, domn, a domni, domol, a dori, dornic *(av.)*, drept *(av.)*, drojdie, dulceață, dungă, dus, elegant, elegiac, elenic, Eol, eres, exilat, extatic, fapt, farsă, faur, făurit, feciorelnic, fierbinte *(av.)*, ființă, fildeș, fiord, firmament, fleac, fluturător, fluture, formă, fraged, frate, frămîntare, fronton, frumoasă *(s.)*, a fura, furios, a furnica, furtunatic, galben, gang, gata *(av.)*, gătit, geam, ger, germanic, gherghină, ghiftuit, gingășie, gîndire, a gîrbovi, gîrbovit, glauci *(aj.)*, glie, gloată, a glumi, gondolă, a goni, a se grăbi, a grăi, grăit, grațios, greoi, greu *(av.)*, gros *(aj.)*, grup, ha! *(interj.)*, haide! *(interj.)*, haină *(s.)*, hală, he! *(interj.)*, hermină, herubin, hodorogit, hrănit, ia! *(interj.)*, iacint, iad, iar *(av.)*, iarbă, idolatru, iederă, iernatic, iertare, iertător *(av.)*, iluzie, imens, infinit *(s.)*, irizare, ironic, iubită *(s.)*, iubitor, a se izbi, a izbucni, a îmbrățișa, a se îmbuiba, îmbuibat, a împăca, împăcare, împăcat, împăciuitor *(av.)*, împărătesc, împărăție, împătimit *(av.)*, a împietri, împins, împletit, împurpurat, înalt *(s.)*, înamorat, înăbușit, înălțător, înăsprit, a încăpea, încetinel *(av.)*, încetișor *(av.)*, închipuire, încoace, încoronat, încordat, încotro, a se încrede, încreștitură, încrucișat, încruntat, îndată, îndeajuns, îndestulat, îndoială, a îndrăgi, îndrăgostit *(aj.)*, îndrăzneț *(aj.)*, îndreptat *(aj.)*, înduioșat *(aj.)*, a îndura, îndurare, a îndurera, înfășurat, înfierbîntat, înfiorător, a înflăcăra, a se înfrăți, înfricat, a îngădui, a îngălbeni, îngălbenit, îngenuncheat, a înghiți, îngîndurat, îngrămădit, a îngriji, a îngropa, a îngrozi, îngrozitor, înhorbotat, a înjura, înmormîntare, înnebunit, înnegurat, înseninare, a însoți, a înspăimînta, insulă, întinerit, întîlnire, a întîmpina, a se întîmpla, a întîrzia, întors, întrebător, întrevăzut, întristat *(av.)*, întrupat, întunecime, înțelept *(aj.)*, învălit, învăluit, învăpăiat, înverzit, a învesmînta, învesmîntat, învins, a înviora, înzeire, jos *(s.)*, a se juca, junețe, a jura, Lamartine, lanț, larg *(av.)*, larg *(s.)*, lat *(aj.)*, lăcrimioară, a lărgi, a lăuda, lebădă, a legăna, legănat, lege, Levant, liană, licărire, livadă, liturghie, lovire, lovitură, luceafăr, lucru, a lua seama, luptă, luptător, lux, mahala, maiestos, mamă, marmoreic, martir, martirizat, măcar, a măiestri, măiestrie, măiestru, mănunchi, mărunt *(aj.)*, măsurat *(av.)*, melancolic *(av.)*, melodie, melodramă, menit, mers, meserie, meșter, miazăzi, a mîji, minciună, minor, mir, a se mira, mirare, miros, mirositor, Miserere, mișcare, mișelește, mișelie, mînat, mîngîiat, mîngîietor, mîntuitor *(s.)*, mînuță, a se mlădia, moale *(aj.)*, moară, mocirlă, modă, molatec *(aj.)*, moldovenesc, a moleși, mortuar, moștenire, mulțumire, mumă, muncă, muncitor, a murmura, murmurat, must, mușchi, muzică, nai, nard, nălucire, năpraznic *(av.)*, nea, nebunie, necaz, necercetat, necunoscută *(s.)*, nedeslușit, negrăit, negru *(s.)*, neisprăvit, nemaigrăit, nemaiumblat, nemărginit *(s.)*, nemistuit, nemișcat, nenorocire, nepătat, neprihănit, nerv, nesimțit *(aj.)*, în neștire, neștiut, neștiutor *(aj.)*, netot *(aj.)*, nețărmurit, nevăzut, nicicînd, nimb, nimeni, nimfă, ninsoare, nocturn, noian, nord, norod, noroi, a obosi, ocară,

Rang	Frecvență	Cuvinte
		ocean, ocrotit, ocrotitor *(aj.)*, odihnă, a se odihni, Omer, omorîtor *(s.)*, omorîtor *(aj.)*, orbitor *(aj.)*, orgă, Orient, oriental, osîndit, a osteni, otravă, oval, pajiște, psalm, a palpita, parcă, pasionat, pază, a păli, pălindă, părtaș, pătat, pătimaș, pelerin, Petrarca, a petrece, Phares, pianină, a pica, pieire, pildă, pironit, pînză, pîrăoaș, pîriu, pîrlit, plai, a plăcea, plămădit, plecare, plete, pletos, plînsoare, ploaie, a ploua, plută, pocal, pocăință, pocăire, pocăit, poftitor, poleire, poleit, pom, pomană, a se pomeni, popor, a poposi, porfir, a poseda, potecă, potir, potolit, potop, a povesti, pradă, prăfuit, preacurat, presărat, prețios, a pribegi, pribegit, prihănit, a prinde, prins, prispă, prost, problemă, profet, profund *(aj.)*, de profundis, proletar *(s.)*, prost *(aj.)*, prostie, provocator, purtat, de-a pururi, a putea, raclă, rafaelic *(aj.)*, rar *(av.)*, răchită, a răpi, răsărit *(s.)*, răscoală, răscruce, răsfățat *(s.)*, a răsfrînge, răspîntie, a răspunde, răsplată, răsunet, rătăcitor *(aj.)*, rătăcitor *(av.)*, răutate, rău *(aj.)*, rău *(av.)*, răzbunare, răzlețit, răzvrătit, re *(s.)*, a reînvia, remușcare, a reprezenta, revoltă, rezemat, ridicat, risipit, rînd, rînduit, de-a rîndul, rîndunea, rînjet, rîset, rob, robit, a rosti, rotund, rozalb, rozmarin, rug, ruginit, sacadă, sacru, salbă, a saluta, sarcină, sat, sălbatic *(aj.)*, a sălta, sărac *(aj.)*, sărăcie, sărman *(s.)*, a scăpa, a schimba, scîncet, scînteiere, a sclipi, a scrie, sculă, a sculpta, fără seamăn, searbăd, sec, secular, semeț *(av.)*, seninătate, sfeșnic, sfidător, sfiicios, sfințit, sfînt *(s.)*, sfîrșit *(aj.)*, sfîșietor, sibilin, Sidon, sihastru, siluit, simplu *(aj.)*, simț, singurel, sinistru *(s.)*, sirenă, Siret, a slăvi, sloi, slovă, smarald, Smarald, soartă, soață, sol, a sosi, spadă, a se spăla, spin, spirit, sprijin, sprinten *(aj.)*, spulberat, statuă, stăpîn *(aj.)*, stăpînire, sterp, stîngaci, strămoșesc, străveche, străveziu, a strica, strîns, sublim *(av.)*, subțire *(aj.)*, sud, a suferi, a se sui, suliță, a supăra, superb *(aj.)*, surîzîndă *(aj.)*, surlă, șăgalnic *(aj.)*, șir, Șiraz, șoptire, șovăielnic, știut *(aj.)*, a șuiera, tablou, talaz, Tanagra, tare *(aj.)*, tăcut *(av.)*, teamă, Teckel, terasă, timpuriu *(aj.)*, tină, tireean *(aj.)*, a tîmpi, tîmpit, tînguitor *(aj.)*, tînguitor *(av.)*, tocit, topit, a tortura, torturat, tot *(s.)*, tovarăș, treaz *(aj.)*, tremurător *(av.)*, a tresălta, trestie, trișcă, trîmbiță, trîndav *(aj.)*, trufaș *(aj.)*, tulburat, tulburător tunică, turmă, a turna, țambal, țărînă, a țese, a ține minte, țintă, ținut *(s.)*, udat, uimire, ultim, a umbri, umilință, umilire, umilit, a uni, ură, ureche, urît *(s.)*, urmat, a urmări, vaier, văzduh, vecernie, vecie, venin, vesel *(av.)*, vesperal, vestal, vestitor *(s.)*, veșnicie, veștejit, a se veștezi, viforos *(aj.)*, viitor *(aj.)*, a fi de vină, vioi *(aj.)*, viteaz *(aj.)*, vitejie, viță, viu *(aj.)*, viziune, vîlcea, vînă, voce, a voi, voie, a vui, vuiet, în zadar, zaimf, zarzăr, zăbranic, zăpadă, a zări, zărit, zăvor, zbuciumare, a zdrobi, zglobiu, zgomot, a zice, zid, zilnic *(av.)*, zori.

LISTA ABREVIERILOR FOLOSITE

CL „Cercetări de lingvistică", Cluj, I, 1956.
LR „Limba română", București, I, 1952.
RITL „Revista de istorie și teorie literară" [vechiul titlu : „Studii și cercetări de istorie literară și folclor"], București, I, 1951.
SLLF, II *Studii de limbă literară și filologie*, vol. II, București, 1972, 435 p.
SPS *Studii de poetică și stilistică*, [București], Editura pentru literatură, 1966, 481 [—488] p.

CUVINTE REGIONALE ÎN LOCUȚIUNI ȘI EXPRESII LITERARE

DE

LUCREȚIA MAREȘ

Îmbogățirea lexicului limbii române literare pe baza cuvintelor regionale este un fapt cunoscut, acceptat și discutat în studii de specialitate. În cadrul acestora o categorie distinctă o formează cuvintele regionale cunoscute în limba literară numai în expresii [1]. O situație deosebită o prezintă cuvintele păstrate în expresii în variante fonetice regionale, ca: *sperieți* (*a băga în sperieți*), *chilug* (*a tunde chilug*) și *chitic* (*a tăcea chitic*) [2].

Materialul de care dispunem a fost extras din DL și DE [3], dar confruntat cu DA (tipărit sau manuscris) și DLR.

Deși considerăm că o discuție largă referitoare la conținutul termenilor „regional" [4] și „literar" [5] nu este necesară aici, ținem să precizăm

---

[1] Vezi în acest sens referirile făcute în articolele: V. Breban și I. Stan, *Raporturi lexicale între limba literară și graiurile regionale*, în CL, II, 1957, p. 182—183, și E. Petrovici, *Baza dialectală a limbii noastre naționale*, în LR, 1960, nr. 5, p. 72. Existența unor cuvinte și expresii de tipul celor discutate aici a fost semnalată și în alte limbi: pentru limba rusă, de exemplu, de V. V. Vinogradov, *Из истории лексических взаимоотношений между русскими диалектами и литературным языком*, în „Бюллетень диалектологического сектора института русского языка", вып. 1, M.-Л., 1957, p. 43, iar pentru limba franceză de Pierre Guiraud, *Les locutions françaises*, Paris, 1967, p. 7 și 42.

[2] Cuvintele (și expresiile) au fost discutate de Mioara Avram în articolul *Variante fonetice regionale în expresii literare*, în *Omagiu lui Alexandru Rosetti*, București, 1965, p. 29—31.

[3] *Dicționar de expresii și locuțiuni românești*, București, Editura științifică, 1969, întocmit de Vasile Breban, Gheorghe Bulgăr, Doina Grecu, Ileana Neiescu, Grigore Rusu, Aurelia Stan.

[4] În legătură cu această problemă vezi Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, București, 1956, p. 86—97, cap. *Pătrunderea cuvintelor dialectale și populare în vocabularul limbii literare*; Teodor Hristea, *Elemente regionale în limba operei lui I. L. Caragiale*, în CILL, vol. II, p. 191 ș.u.; M. Vulpe, *Fapt dialectal și fapt popular*, în SCL, XVIII, 1967, p. 369—377.

[5] Vezi discuția largă și bibliografia asupra acestei probleme la Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*, București, 1971, p. 19—45, și în *Tratat de lingvistică generală*, Editura Academiei R.S.R., București, 1971, cap. *Stilistica limbii*, p. 371—384. Reținem de aici mențiunea: „Opuse stilurilor neliterare sînt ramificațiile stilistice ale limbii

totuși că am considerat regionalism cuvîntul care, pe plan geografic, are o arie de circulație limitată, și că am înțeles limba literară mai ales sub aspectul ei general și îngrijit, cu rol principal de comunicare.

Pentru discuția de față am reținut numai acele cuvinte regionale sau învechite și regionale care intră în componența unor locuțiuni și expresii acceptate de limba literară, dar al căror sens de bază nu mai este cunoscut. Expresii ca *a prinde cu mîța în sac*, de exemplu, deși cuprind cuvîntul *mîță* folosit pe o arie geografică bine delimitată (vezi ALRM SN II h 485 „pisică"), nu vor fi discutate în lucrarea de față deoarece l-am considerat, dacă nu folosit, în orice caz cunoscut de toți vorbitorii (de altfel și în DLR s-a menționat caracterul popular al cuvîntului *mîță*, cu răspîndire deosebită în Transilvania și Moldova). N-am discutat nici cuvinte ca *brîncă*, cunoscut în numeroase expresii (*a cădea în brînci*, *a munci pe brînci*, *a da cuiva inima brînci* și altele), deoarece este un cuvînt vechi (< lat. *branca* „labă") a cărui arie de răspîndire s-a restrîns cu vremea [6], iar expresiile nu s-au format de la cuvîntul regional de astăzi.

Am grupat expresiile în ordinea alfabetică a cuvîntului de bază.

Bobot este înregistrat în dicționare cu două sensuri. Primul, învechit și regional, „flacără care izbucnește, deodată, pe neașteptate", la care se dă un singur citat din Conachi, P. 277 (*Un foc ce pe ceriuri în bobote deodată Noaptea fulgerînd se vede și stîngîndu-se îndată ...*) și al doilea, cunoscut în Transilvania, „acces (de furie)", cu o atestare din Reteganul, P. I, 52 (*Lelea Nastasie, într-o bobotă de mînie, dădu ... pe Ileana*). DA menționează întrebuințarea cuvîntului în Moldova, mai ales în următoarele expresii dezvoltate de la primul sens : *în bobot* (sau *bobote*) „la întîmplare, fără rost" sau *a vorbi în bobot* (sau *bobote*) (în sens propriu, a spune pe neașteptate ceva nepotrivit) „a vorbi fără să știi cum stau lucrurile ; a vorbi în dodii", pe care scriitori ca Russo, Alecsandri, Creangă le folosesc în operele lor. Dicționarele înregistrează și expresia *a umbla în bobote* „a umbla degeaba, fără rost, la întîmplare, fără țintă", atestată în DA la Pamfile, deci în Moldova, la care DL adaugă atestări din Muntenia (Pas, Vissarion). DL, DM și DE nu mai menționează folosirea regională a expresiilor de mai sus, considerîndu-le deci literare.

Este greu de presupus că vorbitorul de astăzi, folosind expresia *a vorbi în bobote*, mai face legătura cu „flacără apărută brusc", sens pe care nu-l mai cunoaște. De altfel și legătura semantică între sensul propriu și sensul păstrat în expresii este destul de greu de realizat. Expresiile au preluat numai o notă semantică, și anume apariția bruscă, neașteptată, de la care s-a dezvoltat pe de o parte ideea de „nepotrivit", iar pe de alta de „produs întîmplător, fără regularitate". Semantic, expresia *a vorbi în bobote* pare mult mai apropiată de sensul al doilea, „acces de furie",

---

literare, îngriijte. În interiorul acesteia există două grupuri : cel al stilurilor limbii literare neartistice și cel al limbii beletristicii, despărțite prin rolul lor — comunicarea obișnuită în primul caz și estetică în al doilea" (p. 374).

[6] ALR I/I h 49 „mînă" înregistrează răspunsul *brîncă*, *brînci* în pct. 51, 54, 56, 59, 61, 63, 65, 80, 90, 96, 170, 295, 302, 305, 308, 315, 320, 324. Cuvîntul este menționat și de T. Teaha în *Graiul din Valea Crișului Negru*, Editura Academiei R.P.R., București, 1961, p. 204, alături de derivatele *brîncaș* „cel care lucrează cu mîinile", *brîncaci* „bardă", *brîncări* „mînecări", dovedind astfel frecvența și viabilitatea cuvîntului în această regiune.

pentru că în momente de furie omul nu reușește să-și controleze nici pronunția corectă și nici înlănțuirea logică a gîndurilor lui, ajungînd să vorbească incoerent. Numai răspîndirea sensului într-o regiune a țării (Transilvania) și a expresiei în alta (Moldova) ne determină să avem unele rezerve privitoare la evoluția semantică propusă mai sus. Dar acest fapt vine în sprijinul părerii lui Cioranescu [7], după care *bobot* este o creație expresivă (existentă, cu diverse sensuri, și în sl., ngr., sp.). DA consideră cuvîntul de origine slavă (bg., scr.) cu sensul de „zgomot (produs printr-o explozie)".

Bocnă este un cuvînt cunoscut astăzi în expresia *a fi* (sau *a se face, a îngheța*) *bocnă* „a fi (sau a îngheța) foarte tare". DL îl înregistrează numai în expresia de mai sus, pe care o consideră literară. Dicționarele dau atestări din Moldova (Alecsandri, Creangă, Vlahuță). *Bocnă* este posibil să fi fost inițial denumirea unui mineral „nedeterminat mai de aproape", așa cum menționează DA pe baza unui răspuns obținut tot din Moldova la Chestionarul Hasdeu (H VI 22). Dar cum etimologia cuvîntului rămîne neclară, probabil de origine onomatopeică (DA trimite la interjecția *boc* !) și cum acest sens este atestat într-un singur punct geografic, de un singur izvor (și acesta o comunicare), se poate presupune și refacerea lui după modelul unor cuvinte ca *tun* sau, mai ales, *criță* „oțel" (cunoscut în aceeași regiune) folosite în aceleași construcții (*înghețat tun, beat criță*).

Ghes, însemnînd „lovitură ușoară dată cuiva cu cotul, ghiont", este cunoscut numai în Muntenia (cf. DA, DL). Cu acest sens îl folosesc Pann (*Fiecare cu mînie loc lesnicios căutînd... Să tragea cu necaz mare, își da ghesuri.* E. IV, 101/11) sau Delavrancea (*Se uitau lung, dîndu-și ghesuri.* S. 261). Deci *a da ghes* înseamnă, regional, „a da ghiont". S-a generalizat însă (DM și DE consideră expresia literară) numai sensul figurat al expresiei „a îndemna, a zori", iar pentru sensul concret limba literară l-a păstrat pe *ghiont*, cuvînt vechi (îl întîlnim la Neculce), răspîndit (împreună cu derivatul *a ghionti*) atît în Moldova (Negruzzi, Creangă, Vlahuță, Sadoveanu), cît și în Muntenia (Gorjan, Caragiale, Ispirescu) și Transilvania (Bărac, Slavici). Deci *ghes* este sinonim cu *ghiont* în expresia *a da ghes* = *a da ghiont* „a da o lovitură ușoară cu cotul". Dar în *a da ghes* „a îndemna" *ghes* nu mai poate fi înlocuit cu *ghiont*, ca în următoarele contexte : *Și nu-i dedese Manolache ... ghies cu însurătoarea ?* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 305. *Se simțea străin ... și inima îi da ghes să pornească înapoi.* POPA, V. 20. Apare și la Caragiale, Ispirescu, Teodorescu.

Ghes are etimologie neclară : DA trimite la *înghesui* (vezi și etimologia dată de Drăganu, în DR. V, 363), iar Cioranescu optează pentru origine necunoscută.

Greș „greșeală, defect, cusur, lipsă" este un cuvînt învechit și regional (atestat mai ales în Moldova și Transilvania). În contexte ca : *A văzut Simina greșurile toate Ș-a început să taie cusătura-n rînd* (Coșbuc,

[7] Al. Cioranescu, *Diccionario Etimológico Rumano*, Madrid, 1958.

P. I, 245) sau în locuțiunea *fără greș* „fără greșeală, fără defect, bine" (*Mîntuia de spus pe de rost, răpede și fără greș, toată istoria.* CREANGĂ, A. 84), *greș* este înlocuit în limba literară cu *greșeală*. Dar în expresia *a da greș* (sau, învechit, *a face greș*, atestată la Conachi și Beldiman) „a greși ținta, a nu nimeri; a suferi un eșec" (ca în contextele: *Nu dăm greș niciodată.* ALECSANDRI ap. TDRG; [Vînătorii] *nu pot să dea greș.* ODOBESCU, S. III, 49; *A cercat și el ... și n-a dat greș.* ȘEZ. IX, 27), înlocuirea cu *greșeală* nu este posibilă. Limba literară a păstrat deci cuvîntul *greș* (un derivat regresiv de la *greși*) [8] numai în *a da greș* (cf. DL, DE), iar pentru sensul de bază de la care s-a dezvoltat expresia a fost preferat *greșeală* (abstractul verbal al lui *greși*).

Hîrzob este un cuvînt cu mai multe sensuri regionale (vezi DA, DL, DM) cunoscute mai ales în Moldova (în forma *hîrzob*) și în Muntenia (în forma *vîrzob*). De la sensul „funie groasă cu ajutorul căreia se ridică sau se coboară greutăți", răspîndit în Moldova (prima atestare provine de la Cantemir), s-au format, tot aici, expresiile (*a se crede*) *coborît* (sau *căzut*) *cu hîrzobul din cer* „(a se crede) de neam mare; mîndru, îngîmfat, fudul" (folosită de Alecsandri) sau *a cădea cu hîrzobul din cer* „a veni pe neașteptate; a se realiza de la sine" (folosită de Galan). Cuvînt cu largă răspîndire în Moldova (tot aici circulă și cu sensul „coșuleț de cetină de brad în care se păstrează păstrăvi afumați", care apare la Alecsandri, Hogaș, Sadoveanu), el s-a impus cu această formă și în expresii, deși varianta *vîrzob* este mai apropiată de forma etimologică (bg. *вьрзон*). Numai în DE aceste expresii sînt considerate literare (sau, în orice caz, general cunoscute), părere în mare parte justificată, pe de o parte pentru că în enunțuri afective ele sînt frecvent folosite și pe de altă parte pentru că nu au o expresie sinonimă.

Izbeliște, derivat de la *izbi*, circulă în Moldova (cf. DA) cu sensul de „loc expus tuturor intemperiilor" sau „situație în care cineva este expus loviturilor soartei, nenorocirilor". Cu această accepțiune îl folosește Cantemir (*Izbeliștea furtunii.* HR. 176), Vlahuță (*Se vedea ... aruncat în izbeliștea nenorocirilor.* N. 36) sau Sadoveanu (*Casa ... era în izbeliștea vîntului.* P. S. 36). Dar cuvîntul este cunoscut și larg răspîndit numai în locuțiunea *de izbeliște* „lăsat la voia întîmplării, părăsit de toți" (considerată literară în DL, DM și DE). La SADOVEANU, N. P. 390 găsim: *Să nu mă lași de izbeliște și singură.*

Sponcă „copcă, agrafă, cataramă" este cunoscut în Moldova (cf. CADE, DA ms. DL) încă din secolul al XVIII-lea (după DA ms. prima atestare provine dintr-un document din anul 1734). În ALR SN IV h 1166 „copcă", răspunsul *sponcă* figurează în pct. 182, 219, 365, 386, 520, 531, 605, deci în Moldova și în două puncte (182, 219) din Transilvania în zone apropiate. De la acest sens, DA ms. înregistrează și expresiile *a ședea (ca) pe sponci* „a sta ca pe ace", citată în ZANNE, P. III, 381 pe baza unei comunicări din jud. Vaslui, și *a rămînea pe sponci* „a sărăci",

[8] Pentru etimologia cuvîntului vezi și Al. Graur, *Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române*, Editura Academiei R.P.R., București, 1954, p. 152.

tot din ZANNE, P. III, 380 (după BARONZI, L. 87). Cea mai mare răspîndire o are însă locuțiunea *pe sponci* „în mică cantitate, puțin, cu economie", la care primele atestări provin, după fișierul DLR, de la I. GOLESCU, C. și de la BARONZI, L. 39, deci din Muntenia. Este atestată apoi la Alecsandri, Creangă, Bart, Brătescu-Voinești, Pas, Stancu. Se pare că se folosește numai în Muntenia și Moldova. DL și DE consideră locuțiunea literară, iar DM regională.

Sponcă este de origine slavă. Este cunoscut cu același sens sau cu sensuri mai mult sau mai puțin apropiate în limbile slave învecinate: pol. *szponka*, ucr. *шпонь* „nasture de cămașă", scr. *sponka* „copcă" (vezi TDRG, CADE, DA). Dar cum *sponcă* este în strînsă legătură cu obiectele de îmbrăcăminte, etimonul cel mai sigur pare cel polonez sau ucrainean [9].

Discutată (și discutabilă) rămîne legătura semantică existentă între cuvîntul moldovenesc *sponcă* „copcă" și cuvîntul, mai mult muntenesc, *sponcă* din locuțiunea *pe sponci*. Cioranescu crede că *pe sponci* trebuie să se explice prin ideea de „strîns, ajustat" așa cum obiectele de îmbrăcăminte ale căror părți, fiind prea înguste, nu se pot suprapune și se închid „pe sponci". Cihac și Tiktin se îndoiesc că ar fi vorba de același cuvînt.

În DL sînt considerate literare și unele expresii pe care, la o cercetare mai atentă, nu le-am include în această categorie:

Cîră figurează în DL cf. și DM, DE numai în expresia *a se ține de cîra cuiva* „a stărui pe lîngă cineva, a sta de capul cuiva" cu o atestare din Ispirescu. Dar *cîră* este atestat în DA și în contextele: *Ca să scape de cîra ei.* ISPIRESCU, ap. DDRF. *Ce, o să ne ținem de cîră mereu?* VISSARION, FL. 172 și citate din PĂSCULESCU, L. P. (în texte provenite din Brăila și Huși) din care reiese sensul „ceartă, cicăleală, clevetire". De la acest sens s-a dezvoltat expresia amintită mai sus, la care DA adaugă și o atestare mai veche, din GORJAN, H. I., 51.

Atestările citate duc la concluzia că atît cuvîntul *cîră* (format de la onomatopeea *cîr*, cf. DA, DM), cît și expresia *a se ține de cîra cuiva* sînt folosite pe o arie care nu depășește Muntenia și sudul Moldovei (și aici mai ales în texte populare).

Iții, interjecție înregistrată în DL numai în expresia *a face iții* „a se arăta puțin, a se iți" atestată la Alecsandri. DA menționează folosirea interjecției („în jocul de-a ascunselea, de copilul care s-a ascuns") numai în Moldova (ȘEZ. VIII, 117 și PAMFILE, J. H. 109, de fapt o singură localitate, Țepu-Tecuci). Expresia este înregistrată pe baza aceleiași atestări din Alecsandri.

Formată de la un cuvînt cu o arie de răspîndire destul de limitată, expresia *a face iții*, chiar dacă nu este folosită numai în opera lui Alecsandri (așa cum reiese din dicționare), n-a putut depăși granițele Moldovei.

O situație asemănătoare o are cuvîntul **hachițe**. Dicționarele mai vechi menționează răspîndirea lui numai în Moldova. DA înregistrează, pe baza unei comunicări din Giurgești-Fălticeni (H XII 380) sensul

[9] Corina Nicolescu, *Istoria costumului de curte din Țările Române*, Editura științifică, București, 1970.

„boală de om (nedefinită)" și, pe baza unei atestări din Botoșani (I. Cr. III, 251), sensul „ceartă, gîlceavă". Este menționată și expresia *a avea hachițe, a-l apuca pe cineva* (sau *a-i veni cuiva*) *hachițele* „a avea toane, capricii, istericale", dezvoltată de la primul sens amintit mai sus, pe baza unor citate din Chirițescu și N. A. Bogdan. DL și DM înregistrează cuvîntul, menționînd folosirea lui numai în această expresie, pe care o consideră literară, deși nu îmbogățesc atestările date în DA.

Dicționarele nu dau etimologia cuvîntului *hachițe*.

Se pare că această expresie este cunoscută și folosită mai mult decît cele amintite imediat mai sus, dar mai ales în limbajul familiar.

★

Constatăm, în primul rînd, că unele cuvinte regionale care formează expresii s-au impus, prin acestea, în limba literară.

Cele mai multe cuvinte provin din Moldova (*bobot, bocnă, hîrzob, izbeliște, sponcă*), impuse, probabil, și prin operele (foarte) bine cunoscute ale unor scriitori moldoveni (Alecsandri, Creangă, Sadoveanu).

Dar la răspîndirea lor este posibil să fi contribuit și expresivitatea formei cuvîntului (*bocnă* și, într-o oarecare măsură, a lui *bobot*), inexistența unei construcții sau a unui cuvînt sinonim (ca la *a da greș* sau *de izbeliște*) sau faptul că atribuie valoare de superlativ (*bocnă*).

Valoarea semantică a cuvintelor este, în unele cazuri (ca la *ghes, greș, izbeliște*), destul de bine păstrată. În altele însă, a fost preluată numai o notă semantică, nu totdeauna esențială: duritatea (*bocnă*), întrebuințarea (*hîrzob*). În cazul lui *bobot, sponcă* legătura semantică dintre sensul propriu și cel figurat (care apare în expresii) este foarte slabă (de altfel este posibil ca în expresii să fie vorba de alte cuvinte).

Dacă ținem seama de faptul că expresiile discutate mai sus s-au format în general pe baza unor substantive concrete, putem afirma că pentru vorbitorii care cunoșteau sensul propriu al cuvîntului și stabileau deci o legătură semantică cu expresia, aceasta avea o puternică valoare expresivă [10]. Acum însă, prin necunoașterea sensului de bază, relația semantică nu se mai realizează și expresivitatea este mai slabă [11].

---

[10] Vezi pentru întreaga problemă articolele: Elena Slave, *Contrast și opoziții în domeniul expresivității*, în *Probleme de lingvistică generală*, vol. IV, București, 1962, p. 51—53, și id., *Expresivitatea metaforei lingvistice*, în LR, XV, 1966, p. 329—338.

[11] Această categorie de expresii care nu mai pot trezi imagini din cauza pierderii sensului propriu este discutată și de Al. Andriescu în articolul *Valoarea stilistică a expresiilor idiomatice*, SCȘt (Iași), VII, 1956, fasc. 1, p. 63—74, pe baza unor exemple care au oarecum aceeași situație cu cele amintite mai sus, numai că nu sînt cuvinte regionale, ci învechite: *groș (a spune, a povesti, a îndruga la moși pe groși), hac (a-i veni de hac), ibrișin (a trage un ibrișin pe la nasul cuiva), lefterie (ți-ai mîncat lefteria), paié (a da paiele cuiva), trampă (a face trampa)*.

VERSURI NECUNOSCUTE ALE LUI DOSOFTEI

DE

MARIANA COSTINESCU

De curînd lista operelor versificate ale mitropolitului Dosoftei a sporit cu un nou titlu, traducerea poemului *Erofili* al cretanului Georgios Chortatzis, o prelucrare după piesa *L'Orbecche* a italianului Giambattista Giraldi (Veneţia, 1583).

Semnalată în 1967 de Alexandru Elian [1] şi publicată, parţial, în paginile revistei „Manuscriptum" [2], tălmăcirea lui Dosoftei relevă o nouă faţetă a activităţii sale literare, aceea de poet laic, inspirat din poezia neogreacă, şi , indirect, din Renaşterea tîrzie italiană.

În cele ce urmează ne propunem să completăm informaţiile privitoare la activitatea de versificator a lui Dosoftei prin prezentarea unor versuri pînă acum necunoscute ale mitropolitului moldovean, legate de data aceasta de traducerea în româneşte a cărţilor de cult.

În acelaşi an în care publică *Psaltirea în versuri (1673)*, Dosoftei tipăreşte tot la Uniev, în Polonia, un mic volum în 4°, cuprinzînd *Acatistul şi Paraclisul Precistei*, *Canonul la Sîmbăta Paştilor* şi *Canonul la toţi sfinţii*.

Comparînd *Acatistul* şi *Paraclisul* lui Dosoftei cu texte similare din secolul al XVII-lea, am ajuns la concluzia că cele două scrieri nu sînt tălmăciri din slavoneşte ale autorului moldovean, ci prelucrări ale unor traduceri anterioare, păstrate în manuscrise şi tipărituri mai vechi [3].

Paraclisul lui Dosoftei se regăseşte, cu unele deosebiri, într-o tipăritură anonimă moldovenească, datată circa 1645 [4], în manuscrisul B.A.R.

---

[1] „Contemporanul", 26 mai 1967, p. 3.

[2] „Manuscriptum", III, 1972, nr. 3 (8), p. 28—40.

[3] Vezi Mariana Costinescu, *Versiuni din secolul al XVII-lea ale* **Acatistului şi Paraclisului Precistei,** în *Studii de limbă literară şi filologie*, vol. III (în mss.)

[4] Vezi Dan Simonescu, *Contribuţii la bibliografia românească veche*, în „Studii şi cercetări de bibliologie", I, 1955, p. 247—248.

540, semnat de ieromonahul Arsene de la Bisericani, şi în tipăritura rakoczyană datată 1639—1640 [5]. Manuscrisul B.A.R. 540 conţine un filigran atestat într-un document din 1643, iar pe legătura de piele are notată data 1668.

Acatistul apare în manuscrisul de la Bisericani şi în manuscrisul B.A.R. 170, găsit la Icuseşti, pe a cărui legătură este scrisă data 1674 [6].

Acatistul tipărit de Dosoftei prezintă, faţă de modelul păstrat în manuscris, o serie de diferenţe, datorate, uneori, nu numai schimbărilor lexicale şi de topică, ci şi caracterului liber al traducerii. Traducerile libere ale lui Dosoftei nu se abat de la sensul iniţial, ci urmăresc construirea unor fraze ritmate şi chiar a unor rime, create uneori prin simpla schimbare a topicii. Alăturăm, spre exemplificare, cîteva fragmente extrase din *Acatistul* de la Bisericani şi din cel tipărit de Dosoftei.

Ms. B.A.R. 540	*Dosoftei* [7]
Bucură-te că ai oborît din scaun pre muncitorul cel fără de omenie (187^{r})	Bucură-te că pre muncitorul cel fără de omenie L-ai scos din boierie (8^{r})
Bucură-te că tu eşti îndreptătoarea cea înţeleaptă a credincioşilor. Bucură-te veselia a toate rodurele (190^{v})	Bucură-te a giudeţului direpţ rugătoare Bucură-te a păcatelor multă iertare (9^{v}—10^{r})
Bucură-te că ai nebunit de toate părţile pe cercătorii cei cumpliţi. Bucură-te că ai veştedzit făcătorii cei de basne (193^{v})	Bucură-te că să buiguiră Cumpliţii cercători Bucură-te că să veştedziră A basnelor scornitori (11^{r})

În cuprinsul *Paraclisului* Dosoftei realizează un fragment de circa trei pagini (27^{r}—28^{v}) în versuri, nemarcate grafic, întrerupt în cîteva locuri de scurte fragmente în proză.

Cele trei pagini de text versificat nu au mai fost semnalate pînă în prezent, fapt explicabil prin aceea că tipăritura lui Dosoftei nu a beneficiat de o lectură atentă din partea nici unuia dintre prezentatorii ei de pînă acum [8].

Structura prozodică a fragmentului este defectuoasă, atît în ceea ce priveşte ritmul cît şi rima. Aşa cum remarca şi I. Bianu în legătură cu psalmii versificaţi de Dosoftei [9], versurile prezintă frecvente abateri de

[5] N. Drăganu, *Cea mai veche carte rakoczyană*, în „Anuarul Institutului de istorie naţională", I, 1921—1922, p. 163—164.

[6] Vezi Mariana Combiescu, *Psaltirea de la Mehadia*, în „Limba română", XVII, 1968, nr. 3, p. 263—264.

[7] La Dosoftei textul nu e dispus în versuri.

[8] Pentru bibliografia problemei vezi Ioan Bianu şi Nerva Hodoş, *Bibliografia românească veche 1508—1830*, I, Bucureşti, 1903, p. 215.

[9] I. Bianu, *Psaltirea în versuri întocmită de Dosoftei, mitropolitul Moldovei*, Bucureşti, 1887, p. XVI—XVII.

la accentuarea reală a cuvintelor. Acest fapt face dificilă stabilirea structurii metrice a versului. În fragmentul

1. La loc de răutate
2. Plecat în neputință
3. S<vi>nția ta Fecioară
4. Să-mi trimiți sănătate
5. Schimbîndu-mă din boală

versurile 1, 2, 3 și 5 sînt formate din 4 iambi, din care ultimul este incomplet. Deci avem a face cu un dimetru iambic catalectic. Versul 4 se structurează după aceeași schemă numai mutînd accentul lui *trimite* pe prima silabă: să-mi trimiți sănătate.

În fragmentul imediat următor

1. O prea luminat nuor
2. A lui Dumnedzău maică
3. Pre ceia ce ne luptă
4. Le dă durere multă

versurile 1 și 2, pentru a corespunde ultimelor două, iambice, ar trebui să aibă repartizate accentele astfel:

O préa lu mí nat núor
A lúi Dumné dzău mái că

Rima se realizează adesea prin asonanțe. Iată un exemplu:

Cădem cu rugăminte
De la toată năvala
S<vi>nția ta ne scoate
Pre șerbii tăi Ficioară.

Numărul mare de asonanțe, absența totală a rimei în unele locuri fac imposibilă împărțirea versurilor în strofe și o descriere a modului în care se realizează rima.

Singurele trăsături prozodice care apar constant de-a lungul întregului text sînt numărul de silabe, șapte, al versurilor și rima feminină. În egalitatea numărului de silabe Dosoftei vede o trăsătură esențială a versurilor. Cuvîntul către cititor de la începutul *Psaltirii în versuri* conține mărturisirea autorului că a tîlcuit psalmii în românește „pre stihuri cu număr tocma în slovenit" [10]. La începutul fiecărui psalm sau al unei serii de psalmi în versuri de aceeași mărime Dosoftei indică numărul de silabe din care se compun versurile.

Revenind la fragmentul din *Paraclis*, se poate conchide că, făcînd abstracție de accentuarea reală a cuvintelor (de la care am văzut că există frecvente abateri), versurile urmează, toate, schema dimetrului iambic.

Încercarea de a organiza textul în structuri ritmate și, de multe ori, rimate reiese cu mai multă pregnanță din alăturarea versiunii manuscrise:

[10] *Ibidem*, p. 9.

Ms. B.A.R. 540	*Dosoftei*
Ceia ce eşti bucurie tuturor	Tuturor ce-s scîrbe
celor scîrbiţi·şi folositoare	Le eşti de bucurie
celor obidiţi·şi hrănitoare	Celor cu asupreală
celor flămîndzi·şi mîngîiere	Le eşti de sprejileală
celor strannici [„străini"]·	Flămînzilor eşti hrană
şi linişte celor vivorîţi·	Streinilor scutinţă
şi cercetare celor bolnavi·	Celora ce-s în valuri
folositoare şi acoperimînt	Le eşti adăposteală
celor neputincioşi (210[r])	Celora ce-s în boale
	Le eşti de socotinţă
	Celor cu neputinţe
	Umbră şi sprijineală (28[v])

În ciuda numeroaselor imperfecţiuni prozodice ale prelucrării lui Dosoftei, credem că nu poate fi pusă la îndoială intenţia poetică a autorului. Ceea ce realizează Dosoftei în cele cîteva pagini ale *Paraclisului* tipărit de el este un text care se plasează între poezie şi proza rimată.

Preocuparea pentru aspectul muzical al limbii vădită de *Paraclisul* şi *Acatistul* lui Dosoftei şi constatarea că cele două texte nu sînt traduceri directe din slavoneşte, ci prelucrări ale unor traduceri mai vechi, sînt două elemente care invită la o reconsiderare a perspectivei din care trebuie privită contribuţia mitropolitului moldovean la dezvoltarea literaturii române.

ANEXĂ

(Fragment versificat din *Paraclisul* lui Dosoftei)

27[r] De trupeşti neputinţe
Şi de sufleteşti boale
A lui D<u>mn<e>dzău maică,
Pre carii vin cu dorul,
Supt umbra ta cea s<vî>ntă
Spodobeşte-le leacul.
Care-ai născut pe H<ri>s<t>os
Mîntuitorul nostru.
. . . . . [11]
Năpăşti ce-mi fac năvală
S<vi>nţia ta le-mpraştii
Şi patimi ce-mi vin gloată
27[v] De m-asupresc Ficioară
Pentru aceaia te cîntăm
Cu laudă-n toţi veacii.
. . . . . .
Linişte fii şi dvorbă,
Acelora ce scapă
Cătră tine Ficioară,
Şi părete şi primejde,
Năzuinţă şi umbră
Le fii şi bucurie.

Slava:
Dintr-a ta strălucoare,
Lumineadză Ficioară
Negură neputinţii
Să fugă de la ceia
Ce cu bună credinţă,
A lui D<u>mn<e>dzău maică,
Te spui că mărturie

[11] În spaţiile marcate prin puncte este intercalat text în proză.

I nině

28[r] La loc de răutate,
Plecat în neputinţe
S<vi>nţia ta Ficioară,
Să-mi trimiţi sănătate
Schimbîndu-mă din boală.

Katavas

O prea luminat nuor,
A lui D<u>mn<e>dzău maică,
Pre ceia ce ne luptă,
Le dă durere multă,
Cu s<vî>nta ta direaptă.
Vestită de putere,
Pre cei din grele scîrbe
Le fii Ficioară dvorbă,
Pre cei din strîmbătate
Îi apără şi-i scoate.
Dezleagă-i din greşeale
Pre carii ţi să roagă,
Că s<vi>nţiia ta doamnă
Cîte vei ţi să poate.

. . . . . .

Cade-să-ntradevărul
Toţi să te fericească
Ce eşti maică cinstită,
Mai sus de heruvimii,
Şi decît serafimii,
Fără samă slăvită
Fără de putregiune
Pre D<u>mn<e>dzău cuvîntul
D<oa>mnă, ce l-ai născutu-l
Că eşti adevărată
A lui D<u>mn<e>dzău maică
De te mărim Ficioară.

Stih. Glas 2. pod: egda ot dreva: vsěmi predstatelstvueši bl<a>gaę

28[v] Tuturor eşti de dvorbă,
Dintr-a ta bunătate
Căror scapă-n credinţă,
La sfînta ta umbreală.
Că pre alt nime n-avem
La D<u>mn<e>dzău greşiţti,
La nevoi şi la scîrbe
Pururea izbăvinţă
Sărcinaţi de păcate
Bl<ago>slovită maică
D<o>mnului din nălţime
Cădem cu rugăminte,
De la toată năvala
S<vi>nţia ta ne scoate
Pre şerbii tăi Ficioară.

Stih

Pomęnu imę tvoe vŭ sękom rodea i rodě.

Tuturor ce-s în scîrbă,
Le eşti de bucurie,
Celor cu asupreală
Le eşti de sprejileală,
Flămîndzilor eşti hrană
Streinilor scutinţă,
Celora ce-s în valuri,
Le eşti adăposteală,
Celora ce-s în boale,
Le eşti de socotinţă,
Celor cu neputinţe,
Umbră şi sprejineală,
Toiag de bătrineţe,
A lui D<u>mn<e>dzău maică
Celui de sus curată,
Ne rugăm sîrguieşte
Şerbii tăi de ne scoate.

DIFTONGUL *ea* ÎN GRAIURILE ROMÂNILOR DIN REGIUNEA VIDIN (R. P. BULGARIA)

DE

VIRGIL NESTORESCU

Localităţile cu populaţie românească din jurul oraşului Vidin (R. P. Bulgaria), cunoscute de multă vreme din lucrări mai ales cu caracter istoric, etnografic şi folcloric, reprezintă o zonă de mare interes pentru dialectologia românească. Studiile care le-au fost consacrate de către lingvişti sînt puţine, iar datele pe care le conţin privesc doar lexicul şi, într-o măsură mai redusă, relaţiile acestor graiuri cu grupul dialectal din nordul Dunării [1].

Cu prilejul unor călătorii făcute în ţara vecină în ultimii ani, am întreprins în mod sistematic anchete în satele româneşti din această parte a Bulgariei [2]. Materialul dialectal adunat arată că şi în domeniul foneticii sau morfologiei, nu numai în cel al lexicului, sînt fapte care fac ca aceste graiuri vorbite pe un alt teritoriu lingvistic să fie studiate cu toată atenţia.

În cele ce urmează, vom înfăţişa cîteva date menite să contribuie la elucidarea unei probleme mult discutate în fonetica limbii române, anume aceea a diftongării lui *e* latin înaintea unui *e* din silaba imediat următoare.

---

[1] G. Weigand atrage primul atenţia asupra acestor graiuri, incluzînd trei puncte din sudul Dunării în atlasul său, *Linguistischer Atlas des dacorumänischen Sprachgebietes*, Leipzig, 1909 (anume punctul 273 — Bregovo, punctul 274 — Vîrf, punctul 275 — Florentin); alte două puncte sînt cercetate de Sever Pop şi Emil Petrovici în ALR I (Bregovo — 857, Halovo — 859) şi în ALR II (Sveti Petăr sau Molalia, astăzi Drujba — 858). Unele fapte de fonetică înregistrate în WLAD şi ALR au fost folosite de D. Macrea în *Probleme de fonetică*, Bucureşti, 1953.

Alte cercetări ulterioare sînt amintite în articolul lui V. Nestorescu, *Stadiul actual al palatalizării labialelor în graiurile româneşti din regiunea Vidin (R. P. Bulgaria)*, în SCL, XXII, 1/1971, p. 41—50, nota 2.

[2] În urma aplicării planului de colaborare dintre Academia Republicii Socialiste România şi Academia de Ştiinţe din R. P. Bulgaria, am anchetat 28 de localităţi. Textele dialectale au fost înregistrate pe bandă de magnetofon în cursul anilor 1969, 1971 şi 1972 şi se află în *Arhiva fonogramică* a Institutului de lingvistică din Bucureşti.

Prezența vechiului diftong *ea* (*ia*) în poziția *e* în graiurile românești de la sudul Dunării a fost semnalată mai de mult de Em. Petrovici [3], dar informația aceasta nu a fost urmărită de istoricii limbii române, în afară de Ion Gheție, care, folosind-o într-un articol recent [4], stabilește că diftongul *ea* era un fapt de limbă vorbită în Muntenia, la începutul secolului al XVIII-lea. După părerea noastră, această afirmație este întemeiată, iar cele de mai jos vin s-o întărească.

Datele pe care le aducem în discuție sînt extrase fie din textele înregistrate pe bandă de magnetofon, fie din anchetele cu chestionar. Ne vom referi, în special, la graiurile „pădurenilor" [5] din Calenic, în care pronunțarea diftongului *ea* (*ia*) în poziția *e*(*i*) se întîlnește în mod consecvent. Această particularitate ne-a atras atenția încă în cursul primelor anchete făcute în anul 1968, cînd am remarcat că vorbitorii rostesc nu numai *ea* (*ia*), dar și *e* la aceleași cuvinte. De aceea în anchetele următoare, problema care ne-a preocupat a fost verificarea notării corecte a acestor diferențe de pronunțare.

În acest scop am lărgit tematica chestionarului NALR și am recurs la anchetarea mai multor informatori de vîrste diferite. Ni s-a părut util să folosim și o cale indirectă. Anume, profitînd de faptul că vorbitorii acestor graiuri sînt în marea lor majoritate bilingvi, iar școala o urmează numai în limba bulgară, le-am cerut să scrie cu litere chirilice cuvintele românești în rostirea graiului natal. Rezultatele obținute în acest mod au coincis în cele mai multe cazuri cu notarea noastră anterioară.

Iată o parte din exemplele culese în Calenic[6] :

a) substantive :

rîndureálie, pteálie, seácără, seácări, liámne („arbori"), *căpisteári, deásti, peáre* („pere" ; „sarmale"), *feáte, feátili, peásti, beáre* („băutură"), *fămeáie,*

---

[3] Emil Petrovici, *Românii din Serbia occidentală*, în „Dacoromania", XI, 1936—1938, p. 224—236. După datele mai noi, și în graiurile românești din Banatul sîrbesc se întîlnește pronunțarea *ea* în cuvinte ca : *measă, leamne, stiale* etc., cum ne informează Radu Flora, în *Rumunski banatski govori u svetlu lingvističke geografije*, Belgrad, 1971, p. 125, 385.

Este de menționat că și în cartea lui Em. Bucuța, *Românii dintre Timoc și Vidin. Cu un adaus de documente, folklor, glosar, fotografii și hărți*, București, 1923, se găsesc notate cîteva cuvinte cu *ea* : *bearze* (p. 68, în comuna Rabrovo), *measele* (p. 127, în Cumbair, astăzi cartier al Vidinului).

[4] Ion Gheție, *Contribuții la istoria trecerii lui* **ea** *la* **e** (*leage* > *lege*). *Prezența lui* **ea** *în Muntenia la începutul secolului al XVIII-lea*, în „Limba română", XVII, 6/1968, p. 501 — 508.

[5] Românii din aceste locuri își spun între ei *cîmpeni, văleni, pădureni*, după zonele geografice pe care le ocupă. Această repartizare teritorială amintită și de Em. Bucuța *(op. cit.*, p. 28 ș.a.) pare să corespundă și unor trăsături lingvistice caracteristice fiecărui grup (cf. V. Nestorescu, *op. cit.*, p. 45—46).

[6] Localitatea este situată într-o regiune muntoasă în zona „pădurenilor", spre granița estică a Serbiei. Locuitorii ei, „călinicenii", sînt cunoscuți printre ceilalți români din regiunea Vidin prin aceea că vorbesc, după expresia locală, „la ia", adică cu fonetismul *ea (ia)*.

Am avut ca informatori principali pe Ilie Lăpădatov Dinov (72 de ani), Bogomilka Krumova (43 de ani), Anghel Iliev Lăpădatov (47 de ani). Toți sînt originari din această comună și au urmat numai școala elementară (7 clase). Primii dintre ei sînt agricultori, ultimul este muncitor la o fabrică din Vidin.

Pentru simplificarea expunerii, vom trata împreună cuvintele cu diftongul *ea*, provenit din *e* (tipul *leage)*, și cuvintele cu diftongul *ia*, provenit din *ie* (de tipul *mujare)*. Vom include și unele cuvinte de altă origine decît latină (slave, maghiare).

mui̯ári̯e, mui̯ári̯a dę-a du-oáră, bisę́arică, vedę́ári̯a ᵘóiḱului̯ („pupilă"), *urę́aiḱe, fti̯áre* („fiere"), *vi̯áre* („verişoare"), *vi̯áre dim_fráţ, vi̯áre de-a dóilea, fę́áte de dóuă* („gemene") *sę́áte, părę́áte, i̯ápe, căpę́ástre, i̯áde, mnę́ali̯e* (pluralul lui *mnę́a* „mia"), *pi̯ápten, pę́ádecă, pę́átec, bę́áti̯e, curę́ali̯e* (pluralul lui *curá*), *pę́áte, pę́áne, ĉurę́ali̯e,* (< *ĉurél*), *mę́áre* (pluralul lui *máră* „fructul mărului"), *mę́ári̯li̯ obrázului̯* („pomeţi"), *arę́áte* („erete"), *vę́árme, ǵáme, mnę́áre* („miere"), *pę́ápene, ĉápe, ĝáne, sprînĉáne* [7], *lę́áne, perdę́ali̯e, fedelę́áşe, obdę́álie, vrę́ámie, clę́áşti̯e, grę́áble, cirę́áde* (pluralul lui *cireádă*) etc.

Acelaşi tratament au substantivele cu *ă* din *e*, după consoanele *s, z, ţ* dure, în silaba imediat următoare : *bę́árză* (pluralul lui *bárză*), *mę́ásă* (pluralul lui *másă*), *mę́ásăli̯, fę́áţă* (pluralul lui *fáţă*), *vę́árză* (pluralul lui *várză*), *tinerę́áţă, bătrînę́áţă.*

b) adjective :
vi̯árd'e, bę́áti̯e, stę́árpe, nę́ágre, rę́áĉe etc.

c) pronume :
i̯áli̯, ale mę́áli̯ etc.

d) numerale :
zę́áĉe, zę́áce mii̯e [8] etc.

e) verbe :
mę́ástecă, fi̯árbe (dar şi *férbe, acrę́áşti̯e, vę́áde, trę́áĉe, crę́áşti̯e, mă pi̯ápten, te pi̯ápteni̯, te lę́áĝeni̯, împę́ádec, împę́ádeĉ, sę́áĉer, nălbę́áşti̯, mę́árĝe, trimę́áte, i̯ásti̯, dę́áteră* etc.

După consoane rostite dur, diftonul *ęa* s-a redus la *a* : *căţáli̯e, înfrăţáşti̯, împeţáşti̯, cosáşti̯* (ind. prez.), *cosáşte* (imperativ), *roşáşti̯e, încălzáşti̯e, tuşáşti̯* (dar şi *tuşáşti̯*) etc.

La cuvinte intrate recent din limbile bulgară sau turcă observăm acelaşi *ea* analogic : *tufleáĉe* (pluralul lui *tufléc* „saltea"), *ĉekmeĝále* (pluralul lui *ĉekmeĝá* „sertar"), *temę́ále* (pluralul lui *temél* „temei"), *i̯epînĝáli̯e* (pluralul lui *iepîngá* „sarică"). În alte graiuri, aceste cuvinte au fonetismul *e* : *tufléĉe, ĉekmeĝele* etc. Desinenţa *-ę́áşte* (*-áşte*) apare şi la unele verbe împrumutate : *zavisę́áşte* („depinde"), *să slucáşte* („se întîmplă"), *ispotę́áşte* („asudă") etc.

La cîteva cuvinte indicate subiectului să le scrie în alfabetul limbii bulgare, am obţinut următoarea scriere : *вяде* „vede", *бисярикъ* „biserică", *сячеръ* „seceră", *муяре* „muiere", *фяте* „fete", *птяле* „piele". Experimentul s-a dovedit eficace. După părerea noastră este limpede că litera *я*, echivalentă cu *ea*, trădează prezenţa vocalei *a* în segmentul următor consoanei, în cazurile respective neputînd fi vorba de un *e* deschis. În alte cuvinte, unde în conştiinţa vorbitorului nu era sigură pronunţarea cu *ęa*, scrierea a fost cu *e*, nu cu *я* : *ворбеще* „vorbeşte", *невесте* „neveste" etc.

---

[7] Îndeosebi exemplele de acest fel, cuprinzînd segmentul alcătuit dintr-o africată şi *a*, ne-au convins de prezenţa diftongului *ęa*, aici fiind cel mai puţin posibilă pronunţarea unui *e* deschis. Vezi, în această privinţă, Andrei Avram, *Contribuţii la interpretarea grafiei chirilice a primelor texte româneşti*, Bucureşti, 1964, p. 91 (extras din SCL).

[8] Numeralul *mii̯e* rămîne neschimbat, indiferent de ceea ce îl precedă. Fenomenul este cunoscut în limba română veche.

Această ezitare în întrebuințarea unei grafii cu *a* și a alteia cu *e* am remarcat-o mai ales la forme verbale. Un număr apreciabil de substantive, ca acelea arătate mai sus, au fost scrise cu *ea* din primul moment și fără nici o îndoială asupra notării lor.

Analizele ulterioare vor arăta mult mai clar ce rol fonologic are *e* deschis în aceste graiuri (am notat și un *o* deschis), care, în stadiul actual al cercetării, pare a fi doar o variantă a lui *e*.

O situație apropiată de graiul din Calenic, din punctul de vedere care ne interesează aici, am constatat și în comuna Drujba. Trebuie precizat că pronunțarea *ea* apare mai puțin consecvent, în locul ei întîlnindu-se fie *e* cu deschidere medie, fie un *e* deschis. Iată cîteva exemple în care *ea* este notat la cei mai mulți informatori: *vreáme*, *iápe*, *iálie bearză*, *nuiáli*, *káie* („cheie"), *fomeáie*, *rumâneáști*, *steáiuri* (pluralul lui *stei*) etc.

Mai interesant este de relevat faptul că diftongul *ea* este cunoscut și în alte graiuri românești din regiunea Vidin, depărtate de zona „pădurenilor" din Calenic și Drujba. Unele din exemplele date în continuare revin cu regularitate în aproape toate graiurile:

Slanotrăn: *Vîrteáje* (nume topic), *fedeleáșe*, *beárză*, *meásă*, *să-mveáță* (III, VI).

Cosovo: *meásăli*.

Capitanovți: *meásă* (pl.).

Deleina: *miásăli*, *beárzăli*.

Cutovo: *cápu meásî*, *vîrteáje*.

Florentin: *meásăli*, *portofeáli* (!).

Gămzovo: *beárză*, *gáră* (s. și pl.), *gogoneáță* (în sintagma *prúne gogoneáță*), *leásă* (s. și pl.), *prioteásă* (s. și pl.) [9].

După numeroase trăsături fonetice, lexicale și morfologice, graiurile din regiunea Vidin țin de aria dialectală de sud a Olteniei [10], deși sînt și unele fenomene care pot trimite concomitent și la graiurile din Banat sau Transilvania. Luînd ca dată aproximativă a așezării românilor în valea Timocului sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al

---

[9] Exemplele din acest grai ne-au fost furnizate de Dafin Drenkov, profesor de limba franceză, știutor și de carte românească. Într-una din scrisorile sale, purtînd în mod vizibil amprenta graiului natal, ne comunică următoarele: „Îți trimet cuvinte din Gămzovo cu diftongul *ea*. Cuvintele pe care le dai în scrisoarea ta desigur sînt loate de la pădureni. La Calenic, cînd *e* e sub accent se face diftong *ea*. De pildă: *feate*, *vearde*, *creade*, *vreame*, *vearme* ș.al. Așa se face și cu împrumuturi bulgărești".

Demnă de reținut este ultima sa observație cu privire la generalizarea lui *ea* chiar și la cuvintele străine de sistem.

[10] V. Nestorescu, *op. cit.*, p. 45 — 47; V. Nestorescu și Marin Petrișor, *Graiul românilor din Bregovo (R. P. Bulgaria). Cîteva particularități fonetice*, comunicare prezentată la cel de-al XII-lea Congres de lingvistică și filologie romanică, București, 1968; idem, *Graiul românilor din Bregovo* (studiu introductiv și texte), în culegerea de *Texte dialectale*, I, Craiova, 1969, publicată de către Centrul de istorie, filologie și etnografie din Craiova al Academiei Republicii Socialiste România.

XVIII-lea, potrivit puţinelor date istorice existente [11], concluzia ce se impune de la sine în urma prezentării celor de mai sus este că diftongul *ea* era un fonetism activ în limba română în secolul al XVIII-lea şi că aria răspîndirii sale cuprindea Muntenia vestică şi Oltenia de sud [12].

Admiţînd această concluzie, este de presupus că problema dispariţiei diftongului *ea* în secolul al XVI-lea din limba română va căpăta o altă interpretare.

[11] Em. Bucuţa, *op. cit.*, p. 17; vezi şi culegerea de izvoare îngrijită de C. Constante şi A. Golopenţia, *Românii din Timoc*, I—III, Bucureşti, 1943—1944, în care se reproduce (în primul volum) studiul lui St. Romanski, *Românii dintre Timoc şi Vidin* unde se arată că „... regiunea dintre Timoc şi Morava, precum şi a Vidinului, pînă la sfîrşitul secolului al XVIII-lea... ajunge loc de aşezare şi împămîntenire pentru locuitorii de prin satele din împrejurimi" (p. 224); cf. şi Em. Petrovici, *op. cit.*, p. 229.

[12] Ion Gheţie, *op. cit.* p. 507.

AL. GRAUR, *Lingvistica pe înțelesul tuturor*, București, Editura enciclopedică română, 1972, 187 p.

În ultimele decenii se manifestă un interes deosebit, din partea publicului larg, pentru faptele de limbă. Emisiunile radiofonice, precum și cele de televiziune consacrate problemelor limbii se bucură de mare succes.

Lucrarea academicianului Al. Graur reprezintă, am putea spune, o primă lingvistică generală „pe înțelesul tuturor". Cea mai mare parte a ei este dedicată problemelor privind obiectul științei lingvistice: definiția, originea și evoluția limbii, relațiile ei cu gîndirea și cu societatea, caracterul obiectiv al limbii, nașterea și moartea limbilor, substratul (adstratul, superstratul), subîmpărțirile teritoriale și sociale ale limbii. (Poate că, într-o lucrare cu destinația acesteia, ar fi fost preferabilă absența unor elemente controversate în lumea specialiștilor, de exemplu caracterul de limbă sau dialect al idiomurilor sud-dunărene.)

Supusă cerințelor cărții de popularizare, lucrarea prezintă problemele amintite folosind un limbaj nepretențios, fără ca prin aceasta să fie afectat caracterul științific al informației. Limba este definită ca sistem de semne a cărui principală funcție este aceea de comunicare și a cărui evoluție este strîns legată de necesitățile comunicării în societatea pe care o servește. Dezvoltarea, în spirală, a limbii presupune astfel îmbogățirea ei, dar și simplificarea, progresul în limbă însemnînd „sistematizarea compartimentelor ei" (p. 42), care o face mai ușor de învățat și reținut. Rezultatele cercetărilor mai noi sînt utilizate pentru lămurirea unor aspecte fundamentale: cititorul ia astfel cunoștință de *fonem* ca unitate funcțională și fascicul de trăsături distinctive, de existența unor modele *(paradigme)* cărora li se conformează cuvintele și care conferă morfologiei caracter *sistematic*, de *subsistemele* limbii și de influența lor reciprocă etc.

Problemele lingvisticii generale sînt exemplificate, de cele mai multe ori, prin fapte de limbă română (capitolul *Tendințele actuale ale limbii române* este consacrat exclusiv limbii noastre și înmănunchează — subordonate tendințelor de „romanizare" și „analitism" — fenomenele din fiecare compartiment al limbii specifice etapei în care ne aflăm).

În ceea ce privește capitolele referitoare la metodologia cercetării lingvistice, un spațiu mai larg este acordat problemelor legate de metoda comparativă-istorică: etimologia (etimologie multiplă, populară, încrucișări, hiperurbanism — ca mijloace de tulburare a regularității schimbărilor fonetice), semantica, legile limbii etc. Economia și redundanța, tendințe contradictorii în limbă, sînt explicate în forma mai accesibilă a elipsei și pleonasmului (care ridică probleme de exprimare corectă, cu deosebire interesante pentru cititorul obișnuit). Metodele mai noi uti-

lizate în lingvistică (fonetica experimentală, geografia lingvistică, abordarea sincronică a faptelor, gramatica generativă și transformațională etc.) sînt prezentate succint. Se insistă, în schimb, asupra unor chestiuni ce preocupă pe nespecialist: posibilitatea impunerii unei limbi artificiale sau a unei limbi internaționale naturale, probabilitatea cristalizării unei limbi unice a viitorului etc.

Lucrarea se încheie cu un capitol de *Sfaturi pentru amatori*, a căror contribuție în dezvoltarea științei lingvistice s-ar putea realiza mai ales în domeniul semanticii: glosarea lexicului regional sau local, studierea modului în care limba literară pătrunde în diferite regiuni sau categorii (de vîrstă, sex etc.).

Așa cum e concepută, lucrarea oferă informațiile necesare pentru înțelegerea conceptelor fundamentale și a metodelor lingvisticii, constituind o prezentare de ansamblu clară și accesibilă, adecvată nivelului de cunoaștere și înțelegere a celor cărora le este destinată.

Jana Balacciu-Rujan

Biblioteca centrală universitară. Sectorul de documentare universitară, *Formarea cuvintelor în limba română. Cercetare bibliografică*, București, 1971, LXVIII + 210 p. roneo.

În epoca noastră, cînd se scrie atît de mult în toate domeniile științifice, elaborarea lucrărilor bibliografice corespunde unei necesități imperioase. Bibliografiile, de proporții mai mari sau mai reduse, sînt astăzi un instrument de lucru indispensabil. În acest sens, apariția primei bibliografii destinate formării cuvintelor în limba română este un fapt îmbucurător. Volumul de care ne ocupăm poate interesa nu numai pe cercetătorii domeniului amintit, ci și pe aceia care se ocupă de studiul limbii române în general. El constituie al doilea volum dintr-o serie de bibliografii asupra limbii române pe care Biblioteca centrală universitară intenționează să le pună la îndemîna celor interesați.

După o amplă introducere semnată de Aurel Nicolescu (care a asigurat și controlul științific) și o scurtă notă explicativă a redacției, urmează materialul bibliografic organizat de cele două autoare (Maria Negraru și Aurora Moțiu-Marcus) după principalele mijloace de formare a cuvintelor în limba română: derivarea (cu ajutorul sufixelor, al prefixelor, parasintetică, regresivă), compunerea, schimbarea valorii gramaticale. În continuare, există un capitol oarecum auxiliar, „Ortografia și formarea cuvintelor". Expunerea materialului bibliografic este urmată de un *indice de nume* (de fapt un indice de autori), un *indice de afixe gramaticale* (termenul este impropriu și vom reveni asupra lui), un *indice cronologic* (care începe cu anul 1697 și se termină la anul 1970) și, în final, de o *listă de abrevieri*.

Introducerea (p. I—LXVIII) subliniază necesitatea unei astfel de bibliografii, mai ales datorită faptului că formarea cuvintelor s-a constituit ca domeniu de cercetare independent de alte compartimente (gramatică, vocabular etc.). Se încearcă apoi o periodizare a preocupărilor pentru studiul formării cuvintelor în limba română și se enumeră cercetătorii reprezentativi. Aurel Nicolescu nu s-a limitat la o simplă enunțare de probleme teoretice mai mult sau mai puțin cunoscute, ci, dîndu-și seama de unele lacune ale bibliografiei, a căutat să le înlăture. În consecință, introducerea cuprinde și un istoric al formării cuvintelor în gramaticile românești. Tot din dorința de a completa bibliografia, autorul introducerii analizează, în perspectivă istorică, și unele lucrări lexicografice,

sub aspectul care ne interesează aici. Urmează un comentariu asupra legăturii dintre formarea cuvintelor și alte domenii, ca sintaxa, ortografia, semantica etc.

Într-o secțiune a introducerii, autorul își propune să se ocupe de problemele terminologiei formării cuvintelor. Aici ne-am fi așteptat nu atît la relevarea unor termeni învechiți în știința limbii, ieșiți din uz, ca *părticele, dupepoziții* sau *terminații* pentru ceea ce numim astăzi *sufix, compusăciune* pentru termenul actual *compunere* etc., cît la discutarea principalelor probleme controversate din terminologia formării cuvintelor, care ar fi putut să explice și unele clasificări din prezenta bibliografie. De exemplu, faptul că unii autori tratează formarea cuvintelor cu ajutorul prefixelor în cadrul compunerii, iar alții în cadrul derivării. Definind în general principalele mijloace de formare a cuvintelor în română, autorul introducerii se raliază, în esență, la clasificările și definițiile din volumul I al tratatului *Formarea cuvintelor în limba română*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1970 (TFC). Cititorul se așteaptă, așadar, ca organizarea materialului în volum să corespundă părerilor enunțate în introducere (nota redacției nu atacă probleme teoretice). Dar, cu toate că în introducere formarea de cuvinte noi din teme inexistente independent în limbă (p. LXII—LXIII: „folosirea ca termeni *componenți* a unor particule greco-latine prezente și în numeroși termeni internaționali...") se încadrează la compunere, în expunerea materialului bibliografic, această așa-numită compunere tematică este inserată la derivare (elementele de tipul *-scop, -gramă* apar la sfîrșitul derivării cu sufixe în gruparea pseudosufixe, iar elementele de tipul *auto-, radio-* la derivarea cu prefixe, sub titlul pseudoprefixe). Autorii bibliografiei puteau să adopte această terminologie, dar să o explice. În acest mod se înlătura contradicția dintre cele afirmate în introducere și modul de organizare a materialului în volum, contradicție care ar deruta pe un începător. Tot în această parte a introducerii ar fi trebuit amintite și unele inconsecvențe din terminologia formării cuvintelor. De exemplu, *schimbarea valorii gramaticale* este denumită și : schimbarea funcției gramaticale, a categoriei gramaticale, a funcției morfologice. Toate aceste sinonime figurează în bibliografia de față. Poate tot în introducere (sau măcar în nota redacției) ar fi trebuit să se explice ce înțeleg autorii bibliografiei prin afixe gramaticale (vezi titlul indicelui de afixe). Se știe că cei mai mulți cercetători fac deosebire între afixele lexicale și cele gramaticale. Formarea cuvintelor se ocupă de prima categorie, cea de-a doua făcînd obiectul gramaticii. Există și o categorie intermediară : afixe lexico-gramaticale (în care sînt incluse, de exemplu, sufixele conjugărilor *-a* și *-i* și sufixele moționale, cu privire la care nu toți autorii sînt de acord să fie studiate în cadrul formării cuvintelor). Dealtfel indicele intitulat „de afixe gramaticale" conține atît afixe lexicale și lexico-gramaticale, cît și elemente de compunere.

Introducerea se încheie cu o apreciere generală privind studiile de formare a cuvintelor, încercînd să indice aspectele mai puțin cercetate ale domeniului amintit, și anume : aspectul diacronic și cel popular și dialectal. Autorul recomandă urmărirea istoriei cercetărilor de formarea cuvintelor în țara noastră. Sîntem de acord, în principiu, că aceste laturi ale cercetării mai pot fi adîncite. Dar nu putem ajunge la nici o concluzie în această privință, dacă ne orientăm după materialul prezentat în volum. Aici nu figurează, în mod deliberat, o mare parte din bibliografia aspectelor enunțate. Nota redacției ne informează că nu vor fi incluse în volum studiile destinate formării cuvintelor în dialecte și graiuri, din același motiv pentru care nu au fost pomenite nici gramaticile, și anume pentru că alte volume din serie vor avea ca obiect studiile de dialectologie sau de gramatică. Această evitare de a repeta unele titluri nu ni se pare întemeiată. Lucrările de sinteză ar trebui să figureze cu trimiteri exacte la pagini la fiecare problemă menționată în bibliografie, indiferent dacă titlul se repetă de la un capitol la altul sau de la un volum la altul. Dacă în acest volum ar fi fost inserate și studiile referitoare la aspectele amintite, probabil că și concluziile introdu-

cerii ar fi fost mai puțin categorice. Argumentul în favoarea necesității de a repeta unele titluri se găsește și în nota redacției, în pasajul care justifică prezența capitolului „Ortografia și formarea cuvintelor" : „Legîndu-se astfel două sectoare ale limbii — ortografia și formarea cuvintelor —, nu se face o repetare a unor date cuprinse deja într-o lucrare anterioară, deoarece materialele, aflate la granița dintre două domenii, sînt privite din punctul de vedere al formării cuvintelor" (p. LXVIII). Cu aceasta, am atins și problema criteriilor de selectare a materialului. Introducerea specifică numai că volumul în discuție nu-și propune să facă o prezentare istorică exhaustivă a studiilor de formarea cuvintelor (totuși autorul face statistici și periodizări pe baza materialului existent în volum !). Nota redacției precizează că bibliografia are în vedere aspectele sincronic și diacronic ale formării cuvintelor, excluzînd aspectul dialectal. Considerăm însă că nici primele două aspecte amintite nu sînt reprezentate suficient.

În capitolul de „Generalități", cu care începe prezentarea materialului bibliografic, printre lucrările citate apar doar cîteva cu caracter de sinteză : Al. Graur, *Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române* (nr. 1) și *Fondul principal al limbii române* (nr. 7), și Iorgu Iordan, *Limba română actuală* (nr. 2) și *Limba română contemporană* (nr. 4 și 5). Aici și-ar fi avut locul numeroase alte lucrări care conțin probleme de formarea cuvintelor. Pentru informația bibliografică, ar fi trebuit să se citeze cartea lui I. Coteanu și I. Dănăilă, *Introducere în lingvistica și filologia românească. Probleme — Bibliografie*, București, 1970, p. 100—115. Menționăm și următoarele lucrări :

Sextil Pușcariu, *Limba română*, vol. I : *Privire generală*, București, 1940 ; vol. al II-lea : *Rostirea* (București), 1959.

Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, București, 1944.

Al. Graur, *Studii de lingvistică generală*, Editura Academiei R.P.R., București, 1960.

Al. Graur, *Evoluția limbii române. Privire sintetică*, Editura științifică, București, 1963 (p. 68—72).

Al. Graur, *Tendințele actuale ale limbii române*, Editura științifică, București, 1968 (p. 250—251).

Semnalăm absența din bibliografie a unor articole sau materiale care interesează, de asemenea, formarea cuvintelor : Iorgu Iordan, *Curiozități lingvistice*, în BPh, I, 1934, p. 169—178, II, 1935, p. 222—240, III, 1936, p. 183—197 ; Al. Graur, *Note asupra structurii morfologice a cuvintelor*, în SG, II, 1957, p. 3—18 ; J. Byck, *Femininul peiorativ*, în volumul *Studii și articole*, Editura științifică, 1967, p. 93—97. Nu au fost incluse în volum articolele de formarea cuvintelor din *Actele celui de al X-lea Congres internațional al lingviștilor*.

Lipsesc din această lucrare aproape toate studiile de limbă literară care tratează și aspecte ale formării cuvintelor (într-o anumită epocă sau la un anumit scriitor). Vezi, de exemplu, cele trei volume de *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea* sau articole ca : G. Ivănescu și L. Leonte, *Fonetica și morfologia neologismelor române de origine latină și romanică*, în Sc. Șt., VII, 1956, fasc. 2, p. 1—24 ; Luiza și Mircea Seche, *Creațiile lexicale personale la I. Budai-Deleanu*, în LR, VII, 1958, nr. 3, p. 43—47 etc. Nu apar studiile Despinei Ursu și ale lui N. A. Ursu cu privire la adaptarea neologismelor de origine romanică, ce conțin numeroase observații privitoare la originea și la modul de adaptare a unor afixe.

Sînt ignorate și lucrările de cultivare a limbii cu preocupări și de formarea cuvintelor. De exemplu : N. Mihăescu, *Abateri de la exprimarea corectă*, București, 1963.

Pînă în prezent, informațiile cele mai bogate cu privire la aspectul diacronic al formării cuvintelor sînt cuprinse în lucrările de sinteză destinate istoriei limbii. Dintre acestea, în prezenta bibliografie, este citată numai *Limba română în secolul al XVI-lea* de Al. Rosetti (nr. 35, 309). De ce nu și celelalte lucrări mai cuprinzătoare ale aceluiași autor ? Nu pot fi trecute cu vederea importantele date conținute de operele de istorie a limbii semnate de Al. Philippide și Ovid Densusianu. Au capitole de formare a cuvintelor, cu referiri și la limba română, cele două volume din *Istoria limbii române* apărute în

Editura Academiei (vol. I, 1965, vol. al II-lea, 1969). Nu sînt pomenite nume ca Lazăr Şăineanu (vezi *Influenţa orientală asupra limbei şi culturei române*, I—II, Bucureşti, 1900) sau L. Gáldi (*Les mots d'origine néo-grecque en roumain à l'époque des phanariotes*, Budapest, 1939). Aşa stînd lucrurile, istoria formării cuvintelor în română este slab reflectată în bibliografie.

La lista de lucrări absente am mai putea adăuga unele articole apărute în diferite volume publicate în străinătate. De exemplu, Iorgu Iordan, *Le suffixe roumain: -(i)tate*, în *Mélanges Marcel Cohen*, Mouton, The Hague—Paris, 1970; Laura Vasiliu, *Quelques aspects de la grammaire de la dérivation suffixale en roumain*, în *Problèmes de linguistique roumaine*, Copenhaga, 1970, probabil inaccesibile autorilor în momentul alcătuirii bibliografiei.

Am amintit numai cîteva lucrări a căror absenţă ne-a frapat la prima lectură. O cercetare mai atentă ar mări, probabil, lista lucrărilor omise.

Cea mai mare parte a bibliografiei este destinată, cum e şi firesc, derivării cu sufixe. Vom face cîteva observaţii cu privire la organizarea materialului în această secţiune. După un capitol de generalităţi (privitoare numai la derivarea cu sufixe), începe clasificarea sufixelor după categoria gramaticală a derivatului (sufixe substantivale, adjectivale, verbale etc.) şi după valoarea semantică a derivativului (sufixe antroponimice, desemnînd apartenenţa locală, augmentative, colective, diminutivale, moţionale, desemnînd nume de acţiuni, de agent, de meserii, sufixe peiorative, toponomastice); urmează o listă de sufixe distribuite alfabetic şi aşa-numitele pseudosufixe. În cadrul fiecărei subîmpărţiri, lucrările repartizate sînt alese oarecum la întîmplare şi adesea nu atît după conţinutul lor, cît mai ales după ceea ce figurează în titlu. De exemplu, la sufixele substantivale este citat articolul Laurei Vasiliu *Sufixe substantivale în -r- expresiv* şi se fac încă şapte trimiteri. Printre aceste trimiteri figurează nr. 38 (Finuţa Asan, *Derivarea cu sufixe şi prefixe în Psaltirea Hurmuzaki*), dar un articol de acelaşi tip nu este menţionat aici: Laura Vasiliu, *Derivarea cu sufixe şi prefixe în Cartea cu învăţătură a diaconului Coresi* (nr. 39). Articolul *Sufixul substantival -ată* de Magdalena Popescu-Marin (nr. 149), ca şi articolul citat mai sus privind sufixele substantivale în *-r-* expresiv sînt pomenite aici datorită titlului lor, care include termenul sufix substantival. Din punctul de vedere al conţinutului, în acest loc puteau fi citate lucrări de acelaşi tip destinate sufixelor substantivale. De pildă numerele 170 (Elena Ciobanu, *Sufixul -eală*), 174 (Constantin Dominte, *Sufixul -erie în limba română*), 182, 183, 186, 188, 195, 205 etc., etc. Cercetătorul care vrea să afle care sînt sufixele substantivale în română trebuie să se adreseze unor lucrări cu caracter de sinteză ca *Gramatica* Academiei, ed. I, vol. I, Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, şi altele, care nu sînt amintite în secţiunea pe care o discutăm.

Destul de sărac este sistemul de trimiteri la clasificarea după valorile semantice ale sufixelor. La sufixele antroponimice şi la cele toponomastice ar fi trebuit să figureze şi lucrarea lui N.A. Constantinescu *Dicţionar onomastic românesc*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1963, în a cărei introducere sînt prezentate principalele sufixe cu aceste valori. Bibliografia sufixelor toponimice este ilustrată de un articol al lui G. Paşca şi de *Toponimia românească* a lui Iorgu Iordan. Aici puteau fi făcute trimiteri şi la alte titluri: vezi numerele 100, 102, 156, 179, 231 etc.

În lista de sufixe distribuite alfabetic sînt inserate numai acele sufixe cărora li s-a dedicat un studiu special. Lipsa din această listă a unor sufixe studiate în lucrări cu caracter mai general este compensată în mare parte de prezenţa indicelui de afixe (unde sînt date toate trimiterile care interesează afixul respectiv). Totuşi pare ciudat ca în dreptul sufixului *-ez*, de exemplu, să existe o singură trimitere la un articol din 1845, deşi acest sufix a fost studiat în lucrări mai recente (vezi nr. 65, 103 şi Al. Graur, *Etimologii româneşti*, p. 11—18).

Nota redacţiei arată că în listele de afixe variantele vor figura la afixul de bază. În

lista de sufixe constatăm că unele sufixe independente apar numai ca variante. Astfel la *-ărie* se trimite numai la *-erie* (a cărui variantă este în situații limitate), dar nu și la *-ie*$_1$ pentru articolul menționat acolo *Sufixele -ie, -ărie* (nr. 195). S-ar impune deci ca și la listele de afixe sistemul de trimiteri să fie mai bogat. De exemplu, la *-oare* este menționat articolul semnatarei acestor rînduri *Sufixele -oare și -toare (-ătoare, -etoare, -itoare)*, dar lipsește trimiterea și la articolul lui Sextil Pușcariu *Sufixele -tor (-sor) și -oare* (nr. 150), care este semnalat numai la *-ator/ -tor*. Pentru sufixul *-toare* era necesară o trimitere și la *-tor*, nu numai la *-oare*. Pentru *-or*, cititorul este îndrumat la *-tor*, unde se citează un articol care discută și derivativul *-er*, absent din listă (vezi nr. 153).

Semnalăm în continuare și alte aspecte discutabile sau erori. La p. XIV, vorbind despre gramatica lui Dimitrie Eustatievici, autorul introducerii explică termenul *înainte puitori* prin *derivate de la prepoziție*; este vorba de derivate cu prepoziție, adică cu prefix de tipul *spregrăire, întrarmare* (existența derivatelor de la prepoziție fiind incertă). În capitolul de „generalități", cu care începe bibliografia propriu-zisă, materialul nefiind grupat pe probleme, ci expus cronologic, nu vedem utilitatea citării unei lucrări de mai multe ori. Era suficient să se trimită la toate paginile care interesau formarea cuvintelor. Vezi numerele 4 și 5, unde se prezintă capitole diferite din aceeași lucrare. De asemenea, nu era necesară menționarea sub numere diferite a versiunilor aceleiași lucrări. Vezi numerele 17, 22, unde apare un articol al lui G. Ivănescu (o dată versiunea în limba franceză, a doua oară versiunea în limba română). Despre volumul al V-lea din SMFC (nr. 27) se spune că încheie cercetările de detaliu pregătind apariția TFC. Seria este continuată de volumul al VI-lea. Se afirmă apoi că volumul al V-lea conține „bibliografia" celor cinci volume. De fapt, indicele de autori și cel de cuvinte sînt ale celor cinci volume, bibliografia este numai a volumului al V-lea. În trimiterile de la „sufixe diminutivale" apare și nr. 211, unde figurează articolul Laurei Vasiliu *Sufixul -(i)on*, care nu se ocupă de diminutive. În dreptul lui I. Dănăilă, la indicele de autori, este o singură trimitere (nr. 227), deși în volum este citat cu două lucrări (vezi și nr. 143). În același indice, lui N. Mihăescu i se atribuie articolul cu nr. 321, care îi aparține lui Radu I. Paul.

Notăm și cîteva greșeli de redactare sau de imprimare; p. VII: „În același timp, contribuțiile lingviștilor străini dovedesc că *interesul* pentru problemele formării cuvintelor în limba română *interesează* nu numai lingvistica românească"; p. LXVII: „Materialul a fost distribuit în capitole mari, cu diverse subîmpărțiri în funcție de mijloacele de formare a cuvintelor în limba română (derivarea, compunerea, derivarea *progresivă* [sic!], schimbarea categoriei gramaticale)"; p. 7: sufixul *-(l)on* în loc de *-(i)on*; p. 127: *-iu* în loc de *-ui*; p. 209: *antroponomice* în loc de *antroponimice*.

În concluzie trebuie să spunem că bibliografia prezentată, cu toate scăderile semnalate, poate constitui un îndrumar pentru începători. Ea trebuie însă îmbogățită pentru a servi specialiștilor.

Magdalena Popescu-Marin

G. MIHĂILĂ, *Contribuții la istoria culturii și literaturii române vechi*, București, Editura Minerva, 1972, 414 p.

Interesul pentru cultura și literatura română veche este în prezent destul de scăzut. În aceste domenii, cercetările sînt încă puține și, pe deasupra, risipite prin paginile unor reviste sau ziare de diferite profiluri. Ne lipsește o revistă destinată în exclusivitate cercetării istoriei culturii și literaturii vechi, în paginile căreia să-și găsească loc

cu regularitate contribuţiile valoroase (o asemenea revistă ar trebui să imprime şi o anumită direcţie şi adîncime cercetărilor, care, în prezent, cu rare excepţii, sînt tributare unor metode de cercetare inadecvate). Nici volumele de felul celui semnat de G. Mihăilă, unde sînt reunite rezultatele unor cercetări efectuate în răstimpul mai multor ani, nu sînt prea numeroase, deşi, în lumina celor constatate, numărul lor ar trebui sporit. Nu poate, prin urmare, decît să ne bucure apariţia oricărui nou volum de contribuţii pe tărîmul vechii culturi şi literaturi româneşti.

În cazul volumului de faţă, vrem să subliniem de la bun început că, în ansamblul lor, contribuţiile prezentate constituie o realizare notabilă. În primul rînd, cultura şi literatura în limba slavonă din ţările române, obiectul celor mai multe din studiile acestui volum, au preocupat în ultimele decenii pe prea puţini cercetători (exceptîndu-i pe P. P. Panaitescu şi Emil Turdeanu, nu putem găsi un alt nume care să se fi ilustrat în anii postbelici prin contribuţii deosebite în aceste domenii). Este un merit incontestabil al lui G. Mihăilă de a fi înţeles necesitatea continuării cercetărilor consacrate perioadei slavonismului cultural, fenomen care la noi a cunoscut o întindere de peste jumătate de mileniu. În al doilea rînd, după cum vom avea prilejul să arătăm imediat, unele din studiile acestui volum constituie într-adevăr contribuţii reale la cunoaşterea literaturii slavone care a circulat în ţările române. Chiar şi acele studii care nu aduc întotdeauna puncte de vedere şi informaţii noi se disting totuşi printr-o bună cunoaştere a bibliografiei şi prin încercarea de tratare monografică a subiectului. În stadiul în care se află în prezent cercetarea trecutului nostru cultural, asemenea explorări monografice sînt binevenite, deoarece reunesc laolaltă informaţiile pe o anume temă, risipite de cele mai multe ori prin vechi periodice româneşti şi străine şi care, în lipsa unor bibliografii speciale, rămîn adesea necunoscute.

Volumul cuprinde trei secţiuni: în prima sînt reunite cercetările care se referă la perioada slavonismului cultural, în a doua sînt prezentate cercetările consacrate textelor bilingve şi lexicoanelor slavo-române, iar în a treia este inclus un amplu studiu consacrat originalului slavon al *Învăţăturilor lui Neagoe Basarab*.

Fără a căuta să diminuăm importanţa cercetărilor din ultimele două secţiuni, considerăm totuşi că studiile din prima secţiune sînt cele mai valoroase. Merită să fie amintit, în primul rînd, studiul intitulat *Istoriografia românească veche (sec. al XV-lea — începutul sec. al XVII-lea) în raport cu istoriografia bizantină şi slavă*, în care se face o foarte bună sinteză a literaturii istorice bizantine şi sud-slave care a circulat în ţările române, precum şi a literaturii istorice originale în limba slavonă. Trecînd peste informaţia foarte bună a studiului, ca şi peste unele precizări de amănunt binevenite, ţinem să relevăm cele patru copii noi ale *Cronicii moldo-ruse*, identificate de autor, care vin să se adauge celorlalte trei copii deja cunoscute. Desigur, o viitoare ediţie a acestei cronici va trebui să se întemeieze şi pe cercetarea copiilor semnalate de G. Mihăilă.

Apropiat ca structură de acest studiu este şi cel intitulat *Apariţia scrierii slave şi pătrunderea ei la nordul Dunării. Răspîndirea în ţările române a izvoarelor narative despre viaţa şi activitatea fraţilor Constantin-Chiril şi Metodiu*, în care se face, pentru prima dată în literatura noastră veche, o prezentare a scrierilor slave care au pătruns la români în legătură cu viaţa şi activitatea celor doi mari cărturari. Scrierile pe această temă cunoscute românilor sînt în număr de 12, însumînd fiecare un număr mai mare sau mai mic de manuscrise. Cum însă unele manuscrise nu sînt localizate, nu avem întotdeauna certitudinea că au fost scrise în ţările române. Astfel, copierea de către români a variantei complete a *Vieţii lui Constantin filozoful* nu este sigură, de vreme ce singurul manuscris care o conţine (BAR, ms. sl. 135), deşi provine de la mănăstirea Neamţ, cuprinde, alături de acest text, şi texte despre care ştim în mod sigur că au fost scrise la mănăstirea Sf. Pavel de pe Muntele Athos (P. P. Panaitescu, *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei R.P.R.*, vol. I, Bucureşti, 1959, p. 163 şi 167—168). Meritorii sînt şi studiile

Două scrieri literare ale lui Petru Movilă adresate compatrioților săi și *Inscripții slave vechi de la Murfatlar-Basarabi (Dobrogea).* În primul, G. Mihăilă se ocupă de două scrieri ale lui Petru Movilă (semnalate și publicate parțial în 1942 de P. P. Panaitescu) și editate acum integral în limba originalelor, slavona (prefața existentă într-o parte a tirajului *Triodului înflorit*, tipărit la Kiev în 1631), respectiv, polona (*Cuvîntarea duhovnicească*, rostită în 1645 la cununia fiicei lui Vasile Lupu cu Janusz Radziwil). Ambele texte sînt însoțite de o traducere în limba română. În al doilea studiu, care aparține cercetărilor epigrafice, se prezintă și se comentează o parte din inscripțiile slave descoperite în Dobrogea în anii 1960—1961. Din cauza caracterului fragmentar al inscripțiilor, autorul a fost pus adeseori în fața unor probleme dificile de interpretare. Totuși soluțiile adoptate de G. Mihăilă ni se par, cu o singură excepție, acceptabile. Rezerva pe care o formulăm vizează datarea inscripției de pe peretele din dreapta al naosului, unde, după autor, în rîndul al treilea s-ar afla indicat unul din anii cuprinși în intervalul 6550 — 6559 = 1042 — 1051 (G. Mihăilă, *loc. cit.*, p. 85 și p. 88). Vizibile sînt numai literele chirilice ЗдН (vezi reproducerea inscripției la G. Mihăilă, *loc. cit.*, p. 86); ele nu par a exprima o valoare cifrică, deoarece nu sînt surmontate de titlă (cf., cîteva rînduri mai jos, slovacifră $\widetilde{д}$ = 4). Chiar dacă trecem peste acest amănunt și admitem, împreună cu G. Mihăilă, că din cele trei slove (ЗдН) a doua nu este д, ci Ф, nu putem fi totuși de acord cu interpretarea lui з drept 6 000 (în lectura reală numărul obținut este evident prea mare pentru a putea fi reținut la datarea inscripției: зФН = 755 — sau 2042 — 2051 !).

Unor probleme de traducere a întîielor texte românești, precum și cercetării începuturilor lexicografiei românești le sînt consacrate studiile din a doua secțiune a volumului. Un foarte bun studiu este cel referitor la manuscrisele slavo-române ale *Sintagmei* lui Matei Vlastares *(Sintagma (Pravila) lui Matei Vlastares și începuturile lexicografiei slavo-române (secolele al XV-lea — al XVII-lea))* în care sînt prezentate 14 asemenea manuscrise, dintre care 4 conțin *Glosarul latin-slavon.* Importantă este precizarea adusă în legătură cu aranjarea materiei în manuscrisul *Sintagmei* alcătuit de episcopul Macarie în anii 1556—1558. Așa cum se știa pînă în prezent, reorganizarea materiei din acest manuscris conform alfabetului slav s-ar fi făcut la cererea expresă a țarului Ivan cel Groaznic. Potrivit însă epilogului, semnat de Macarie și reprodus de G. Mihăilă cu o traducere în românește, inițiativa acestei operații a aparținut domnitorului Alexandru Lăpușneanu, mitropolitului Grigore Roșca și episcopului Macarie. Profităm de această împrejurare pentru a menționa că datarea *Gloselor Bogdan* în perioada 1556—1561 (vezi Gheorghe Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare*, p. 81—82, 161) s-a întemeiat pe presupusa identitate dintre acest manuscris al lui Macarie și cel nu mai puțin prețios, cu glose românești marginale, studiat de I. Bogdan. Evident, în ambele cazuri, era vorba de același text al *Sintagmei lui Vlastares*, păstrat însă în două manuscrise copiate în împrejurări și la date diferite.

Valoros este și articolul *Contribuții la studiul lexicografiei slavo-române din secolul al XVII-lea*, în care se publică, întîia dată după original, fragmentul de lexicon slavo-român din manuscrisul Cipariu, în comparație cu lexicoanele lui Berînda, Mardarie, Stoico grămăticul, Mihai, Mihai logofătul și cu cele de la Moscova și din colecția Tolstoi. Pînă la o colaționare integrală a celor șapte lexicoane slavo-române, pe care autorul intenționează să o realizeze într-o viitoare ediție, rezultatele parțiale ale studiului de față dovedesc că relațiile dintre aceste lexicoane sînt ceva mai complexe decît cele înfățișate de Diomid Strungaru în „Romanoslavica", XIII, 1966, p. 141—158.

În *Textele bilingve slavo-române și unele aspecte ale studiului calcului lingvistic* se cercetează calcurile semantice și structurale din vechile texte românești. Pe lista bine întocmită a textelor bilingve din secolul al XVI-

lea şi începutul secolului al XVII-lea, în rîndul psaltirilor va trebui inclusă pe viitor şi *Psaltirea slavo-română* din ms. rom. 3465, databilă în intervalul 1573 — 1585 (vezi prezentarea acestui manuscris în SLLF II, p. 259—299). Semnalăm că *Mineiul* slavon din 1492, cu explicaţii româneşti, de a cărui datare G. Mihăilă se arată preocupat, aparţine de fapt secolului al XVII-lea (vezi N. Drăganu, în DR, I, 1920 — 1921, p. 352—356). Menţionăm, în schimb, cu deosebită satisfacţie, o preţioasă informaţie pe care G. Mihăilă o pune acum la îndemîna filologilor : *Glosele Bogdan*, manuscris socotit multă vreme pierdut, a fost recent redescoperit de istoricul Damaschin Mioc la Biblioteca „Lenin" din Moscova în fondul Egorov, 98, nr. 65/65 (vezi G. Mihăilă, *loc. cit.*, p. 236, nota 2). Deşi materialul este în cea mai mare parte cunoscut, aportul cercetării constă în indicarea modelului slavon pentru fiecare cuvînt românesc. Indicăm că în rîndul calcurilor structurale, derivate cu sufixe abstracte, nu trebuiau incluse *fi(i)re*, *fugire*, *trimitere*, care la origine sînt infinitive lungi. De asemenea *urzătură* este şi un calc semantic, nu numai structural, deoarece corespondentul său основанїє, aşa cum remarcă, dealtfel, şi G.Mihăilă, a fost apropiat de основа „temelie", dar şi „urzeală". Mai menţionăm că nu împărtăşim întru totul părerea potrivit căreia funcţia fundamentală a textelor bilingve ar fi fost aceea de a *răspîndi cultura* (religioasă în primul rînd). Dacă urmărim structura celor mai multe dintre aceste texte, vom observa că ea nu poate fi explicată decît avînd o finalitate didactică (vezi Şt. Ciobanu, *Începuturile scrisului în limba română*, Bucureşti, 1941, p. 40—54, şi I. Gheţie, în LR, XVII, 1968, nr. 1, p. 77—78). Exceptînd *Evangheliarul de la Petersburg* şi *Floarea Darurilor* (BAR, ms. rom. 559), în care textele, slavon şi românesc, sînt dispuse pe două coloane, nu se cunosc decît trei manuscrise (*Apostolul Iorga*, *Apostolul Cardaş* şi *Floarea darurilor* din ms. rom. 4620) în care cursivitatea lecturii textelor slavon şi românesc este asigurată prin scrierea lor cu cerneală de culori diferite. Evident că numai pentru textele din această categorie poate fi acceptată explicaţia lui G. Mihăilă. În sfîrşit, în studiul *Fragmentul de Apostol slavo-român din colecţia N. Iorga*, G. Mihăilă reeditează fragmentul din *Epistola către Galateni*, cunoscut sub denumirea de *Apostolul Iorga*, însoţindu-l de un scurt comentariu asupra traducerii. În prezent, din acest text bilingv, din care N. Iorga a găsit două file şi cîteva mici fragmente din alte patru file, la Biblioteca Academiei R. S. România se păstrează o singură filă (Fragment rom. 2). G. Mihăilă a publicat numai textul cuprins pe cele două file intacte. Textele slavon şi român sînt editate pe două coloane, primul cu litere chirilice, al doilea în transcriere interpretativă. Pentru a se întări încă o dată ideea exprimată de Al. Rosetti (*Recherches sur la phonétique de roumain du XVI-ème siècle*, Paris, 1926, p. 10) că versiunea conservată de acest fragment este deosebită de versiunea coresiană tipărită în circa 1566—1567, textul românesc este însoţit, pe o a treia coloană, de textul *Apostolului* coresian. În transcrierea textului românesc s-au strecurat cîteva inexactităţi a căror îndreptare o facem indicînd rîndul din manuscris : la p. 1^r, r. 3—4, trebuie citit *direptămu-ne* şi nu *direptă-mu-ne*; la p. 1^r, r. 5, trebuie citit *înde*, iar nu *îns*[*ă*], cum restabileşte editorul, la p. 1^r, r. 10, avem *înveştitu-vă* nu *inveştitu-vă*; la p. 1^r, r. 16, trebuie citit *e se voi ai lu H<ri>s<tos>* (de acord cu textul slavon corespunzător ли же ви х҃ви) şi nu *e se voia lu Hs.*; la p. 2^r, r. 18, trebuie citit *de sufletu iaste* şi nu *de sufletui aste*; la p. 2^v. r. 2, trebuie citit *d<u>h<u>l* nu *d*[*u*]*h*[*u*]; la p. 2^v, r. 13, trebuie citit *f<i>-ver* şi nu *fiver*; la p. 2^v, r. 15, trebuie citit *unul alăltui* şi nu *unula laltui*; la p. 2^v, r. 23, trebuie întregită omisiunea *se a<i>bă*. Editorul a făcut un bun serviciu filologilor, publicînd împreună cu textul românesc şi textul slavon corespunzător. Din confruntarea lor se poate observa că traducerea românească urmează cu destulă fidelitate textul slavon paralel. *Urmitoriu* „moşteni-

tor" nu este însă o greşeală de traducere, cum consideră G. Mihăilă, ci un termen care astăzi circulă cu acelaşi sens în Banat şi sudul Crişanei (ALR II, vol. I, h. 173; cf. şi *urmire* „moştenire" în *Apostolul* coresian, *Fapte*, VII, 5, şi *urmi* „moşteni" în *Psaltirea Hurmuzachi*, ps. XXXVI, v. 11, 22). Totuşi, ţinem să remarcăm că la p. 1^{v}, r. 8, *cel ce se născu din*[1] *muiare* nu corespunde textului slavon alăturat раж(д)аєща сє ѡ(т) дв҃ы (= дѣвы) „cel născut din fecioară". Traducerea *din muiare* indică folosirea unei alte versiuni slave, în care la cap. IV, v. 4 (*Epistola către galateni*), exista varianta ѡ(т) жєны. Această neconcordanţă între textul slavon şi cel românesc poate fi un indiciu că *Apostolul Iorga* este o copie. De altfel, şi aspectul foarte îngrijit al scrisului, într-o frumoasă semiuncială cu iniţiale simple, dar elegante, acreditează aceeaşi părere că manuscrisul nu este autograful traducătorului.

Ne vom opri mai pe larg şi asupra studiului din ultima secţiune a volumului, deoarece conţine o serie de date noi în legătură cu originalul slavon al *Învăţăturilor lui Neagoe Basarab* şi cu raportul dintre versiunea slavă şi cea grecească a acestei scrieri. Deşi manuscrisul slavon, aflat astăzi la Biblioteca „Chiril şi Metodie" din Sofia, este incomplet (păstrează doar 111 file), G. Mihăilă a reuşit în urma unei migăloase cercetări să stabilească mărimea lacunelor şi extensiunea iniţială a textului (circa 387—390 file dispuse în 48 de caiete). Reluînd informaţiile publicate asupra hîrtiei manuscrisului în „Romanoslavica", XIV, 1967, p. 360, G. Mihăilă ne asigură că filigranele acestuia reprezintă „tipul de ancoră nr. 446 din catalogul lui Briquet, datat 1518—1519, şi pălărie de cardinal, tipul nr. 3471, datat 1519—1538. Aşadar, manuscrisul poate fi atribuit perioadei 15 iunie 1520 (data morţii lui Petru, s. n. Al. Mareş) — — 1529, mai precis chiar 15 iunie 1520—15 septembrie 1521 (data morţii lui Neagoe), căci scrisul foarte îngrijit, cu titluri caligrafiate, cum am spus, uneori cu aur — ceea ce în Ţara Românească, spre deosebire de Moldova, se întîmplă mai rar —, ne îndeamnă spre concluzia că avem de-a face fie cu exemplarul oficial destinat lui Theodosie, fie cu o copie foarte apropiată de acesta, efectuată pentru mitropolia din Tîrgovişte sau pentru una din marile ctitorii ale lui Neagoe Basarab — mănăstirea Curtea de Argeş sau Bistriţa olteană" (G. Mihăilă, *loc. cit.*, p. 329). În legătură cu această datare avem de făcut următoarele observaţii: *a*) G. Mihăilă nu indică nici în acest studiu şi nici în cel publicat în „Romanoslavica", XIV, dacă variantele manuscrisului slavon sînt identice cu cele reproduse în catalogul lui Briquet sub numerele indicate; semnalăm că ultimele variante nu se regăsesc pe hîrtia documentelor şi manuscriselor datate, scrise în Ţara Românească în prima jumătate a secolului al XVI-lea; *b*) pentru a se impune, noua datare propusă de G. Mihăilă trebuie să poată fi verificată, cu alte cuvinte este necesar ca filigranele manuscrisului sofiot să fie reproduse; *c*) varianta ancorei reprodusă în catalogul lui Briquet sub nr. 446 este atestată numai în anul 1518 (varianta din 1519 este similară, iar nu identică cu prima), deci intervalul de datare pe baza filigranelor poate fi restrîns cu un an (1519—1528); *d*) nu se cunoaşte decît ziua şi luna morţii lui Petru (15 iunie), iar prin conjectură se admite ca an posibil al morţii 1520 sau 1521 (vezi Dan Zamfirescu, *Studii şi articole de literatură română veche*, Bucureşti, 1967, p. 123). Prin urmare, termenul *a quo* al datării manuscrisului devine 15 iunie 1520 sau 1521; *e*) restrîngerea intervalului de datare între 15 iunie şi 15 septembrie 1521, pe motiv că manuscrisul ar fi exemplarul oficial destinat lui Theodosie, nu poate fi acceptată, de vreme ce însuşi autorul admite şi posibilitatea copierii manuscrisului pentru un alt destinatar. În centrul atenţiei autorului s-a aflat o altă problemă importantă, anume aceea a raportului dintre versiunea slavonă şi versiunea grecească, păstrată în manuscrisul nr. 221 de la mănăstirea Dionisiu (Muntele Athos). După cum se ştie, cercetătorul grec Leandros Vra-

[1] Scris дн҃ѧ

nusis a susținut încă din 1970 că manuscrisul de la Athos ar fi autograful lui Manuil din Corint († 1530), marele retor al Patriarhiei constantinopolitane. Acesta ar fi redactat *Învățăturile* la cererea lui Neagoe Basarab, versiunea slavonă reprezentînd, în consecință, o traducere după textul grecesc. Ipoteza lui Vranusis nu se întemeiază însă pe o comparație de text între cele două versiuni, ci pe presupunerea anteriorității cronologice a manuscrisului grecesc față de cel slavon, precum și pe considerentul că Neagoe Basarab ar mai fi apelat la serviciile lui Manuil din Corint și cu alte ocazii, o dată cerîndu-i chiar un tratat asupra diferențelor de credință între ortodocși și catolici. În treacăt fie spus, dovada scrierii manuscrisului nr. 221 de la mănăstirea Dionisiu de către Manuil din Corint trebuie făcută cu argumente temeinice, căci simpla reproducere a două fotocopii micșorate (dintre care una reproduce în mod cert o pagină scrisă de cărturarul grec) nu este concludentă. G. Mihăilă observă pe bună dreptate că inițialele din cele două mostre de scriere sînt diferite și, adăugăm noi, nici comparația vinietelor din partea superioară a celor două pagini nu probează în mod indiscutabil o proveniență comună. Cum, după părerea noastră, datările ambelor manuscrise — cel slavon din biblioteca sofiotă și cel grecesc de la mănăstirea Dionisiu — nu sînt argumentate în mod satisfăcător, raportul dintre cele două versiuni nu poate fi soluționat decît prin argumente de critică de text. G. Mihăilă a procedat bine deplasînd discuția asupra acestui aspect. Reluînd unele argumente mai vechi formulate de D. Russo și V. Grecu, d-sa furnizează totodată alte dovezi în favoarea opiniei traducerii versiunii grecești din limba slavă. Dintre aceste argumente, cel mai puțin convingător ni se pare cel întemeiat pe prezența în textul slavon al *Învățăturilor* a unor termeni specifici organizării politice și militare a Țării Românești (**лафачїѣ**, **спатарє**, **катасн**), precum și a altora proprii slavonei românești (**дкорбитн**, **крєднничарє**). Întrebuințarea unor asemenea termeni nu dovedește decît că textul slavon este scris de un român, dar trebuie să admitem că această constatare rămîne valabilă și în ipoteza traducerii lui din greacă. Aceeași remarcă și în legătură cu **кндокь днь** „ziua sfîntului Vit", cu sensul de „ziua unei lupte (grele)", expresie specific sîrbească, pe care un cărturar român o putea folosi atît în ipoteza redactării unei scrieri originale în limba slavonă, cît și în eventualitatea efectuării unei traduceri din greacă în slavonă. De asemenea, descendența versiunii grecești din cea slavonă nu poate fi probată printr-o omisiune comună ambelor texte (vezi pasajele slavon și grecesc din *Evanghelia după Matei*, cap. XXV, v. 40 și concluzia lui G. Mihăilă, *loc. cit.*, p. 378, că „traducătorul grec a păstrat această omisiune a Învățăturilor slavone"). În sfîrșit, faptul că textul omiliei atribuite lui Ioan Hrisostomul apare prescurtat în versiunea grecească nu poate constitui un argument hotărîtor în stabilirea raportului dintre cele două versiuni, atîta vreme cît textul corespunzător din versiunea slavonă nu ne este cunoscut (manuscrisul sofiot este lacunar în acest loc). Desigur, putem presupune, ca și G. Mihăilă, că textul acestei omilii avea în versiunea slavonă întinderea din versiunea românească, dar ne lipsește totuși convingerea fermă că lucrurile nu au stat altfel (anume textul omiliei din *Învățăturile* slavone să fi fost identic cu textul respectiv din versiunea grecească). După părerea noastră, în rezolvarea acestei probleme dificile cercetările viitoare ar trebui să se oprească nu atît asupra argumentelor de tipul celor formulate de D. Russo și preluate acum în urmă și de G. Mihăilă, cît mai ales asupra dovezilor întemeiate pe aflarea în textul grecesc a unor calcuri semantice, explicabile numai prin raportare la limba slavonă.

Alexandru Mareș

GEORGE FOTINO, *Pagini din istoria dreptului românesc*. Antologie, introducere, note și bibliografie de Gheorghe Cronț și Stanca Fotino, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972, 311 p.

După cum se arată în *Notă asupra ediției*, volumul pe care-l prezentăm „cuprinde studii selecționate din lucrările publicate și din cele inedite semnate de George Fotino". Editorii au grupat studiile în patru secțiuni : I Cercetări de drept vechi românesc, II Studii de drept internațional, III Figuri de istorici ai dreptului, IV Școala din Goleşti (1826). Urmează *Note și comentarii*, întocmite de editori, deosebit de folositoare pentru a înțelege valoarea actuală și limitele unor studii publicate de George Fotino ; volumul se încheie cu o blibliografie selectivă a lucrărilor autorului.

În *Introducere*, prof. dr. doc. Gh. Cronț și Stanca Fotino analizează viața și opera aceluia care a adus o contribuție însemnată la dezvoltarea cercetărilor de istoria dreptului românesc. În ce ne privește, ne vom opri mai mult asupra primei secțiuni, de istorie a vechiului drept românesc, deoarece aceasta interesează mai mult pe lingviști și filologi.

După cîte știm, vechea istoriografie nu a acordat atenția cuvenită dreptului consuetudinar. În raport cu vechea istoriografie, cercetările întreprinse de George Fotino, începute în anii studenției, reprezintă o orientare nouă. Continuitatea vieții juridice sătești cu începuturile ei în epoca anterioară romanizării Daciei, supraviețuirea unor străvechi forme și dezvoltarea lor în perioada medievală a istoriei poporului român, tradițiile menținute pînă la începuturile perioadei moderne, în opunere cu normele dreptului scris, aceste teze aveau să devină concepția de bază a lui G. Fotino în aproape toate cercetările sale.

Monografia *Obiceiuri la fixarea hotarelor* (ed. „Scrisul Românesc", Craiova, 1925) cuprinde cercetări istorice de drept comparat, prin care autorul pune în lumină originea preromană a unor practici de hotărnicie. Interpretările privitoare la dreptul de moștenire al femeii din *Etude sur la situation de la femme dans l'ancien droit roumain* (în „Revue historique de droit français et étranger", x, 1931, nr. 1) rămîn pînă azi valabile pentru științele sociale din țara noastră. Reexaminînd unele cercetări mai vechi, autorul relevă în studiul inedit *Vechiul drept succesoral românesc* (redactat în anii 1965—1966) că nu numai în Moldova, ci și în Țara Românească dreptul de moștenire s-a aplicat în sensul asigurării egalității succesorale a sexelor.

În *Omagiu lui Constantin Stoicescu*, București, 1940, publică studiul *Influența bizantină în vechiul drept românesc*, în care autorul prezintă, cu unele argumente noi, cîteva din interpretările sale anterioare, privitoare la existența influenței bizantine în dreptul public românesc, negînd însă prezența unor înrîuriri bizantine în dreptul privat consuetudinar. În același timp, G. Fotino subliniază, cu justețe, că instituțiile politice reflectă concepțiile de guvernare ale clasei conducătoare. Prelegerea *Justinian în lumina vechii culturi juridice românești*, tipărită în 1941, a fost ținută cu prilejul inaugurării portretului în mozaic al împăratului bizantin.

În anii 1923—1929, Fotino a publicat numeroase documente, descoperite în Oltenia sau referitoare la această parte a țării noastre, documente importante atît pentru studiul istoric al instituțiilor juridice, cît și pentru istoria limbii române (vezi „Arhivele Olteniei", ii, 1933, nr. 5, 7, 8 ; iv, 1927, nr. 30). Mai tîrziu istoricul avea să descopere documente de o excepțională valoare pentru cunoașterea evoluției culturale a secolului al XIX-lea, documente privitoare la boierii Goleşti (*Din vremea Renașterii naționale a Țării Românești. Boierii Goleşti*, București, 1939, vol. I, p. 407 ; vol. II, 412 p. ; vol. III, 409 p. ; vol. IV, 430 p.).

În perioada activității didactice (1939—1947), G. Fotino a elaborat un curs (litografiat) de istoria dreptului românesc, în care pune în lumină vechile instituții juridice românești, cu străvechile origini tracice.

Bun cunoscător al culturii clasice, latine și eline, George Fotino a reușit să realizeze o versiune românească a tragediilor lui Sofocle (ed. I: 1965, ed. a II-a: 1969), mult apreciată de elenişti și critici literari.

★

Lucrările publicate de G. Fotino sînt importante nu numai pentru istoria dreptului, ci și pentru istoria limbii și a literaturii române.

Este suficient să amintim că filologul găsește date interesante în opera lui, cu privire la izvoarele dreptului românesc, la formarea și evoluția terminologiei juridice. Este vorba de termenii referitori la gradele de rudenie, la dreptul succesoral, la transmiterea succesorală pe linie directă sau prin reprezentare, prin testament.

Astfel, în privința gradelor de rudenie, G. Fotino relevă, de exemplu, termenii folosiți pentru denumirea copiilor legitimi și nelegitimi. Pentru ultima categorie, menționează istoricul, în *Pravila* lui Eustratie Logofătul (după *Sintagma lui Vlastaris*) se deosebesc: *fecior de feliu lui* „fiul unei țiitoare", *copil* „cel din tată cunoscut, dar născut din depravare", *fiul întunericului* „cel fără tată cunoscut" (*lucr. cit.*, p. 122).

În ceea ce privește testamentul oral, testatorul își exprima voința lui cea de pe urmă prin diferite formule ca: *a dat cu limba lui, a spus cu limba, a spus cu gura, a închinat, a lăsat cu sufletul la moarte, a spus înaintea tuturor, a așezat* etc.

Relevăm și următoarele formule legate de fixarea hotarelor: *a stîlpi* (doc. din 1642, 1667, 1759), *a trage cu funea* (doc. din 1668), *a pune semne* (doc. din 1668) etc.

În legătură cu dreptul de succesiune, Fotino amintește și de termenul *prădalica* (cu varianta *preadalica*), nume dat moșiei care, în momentul ștergerii descendenței pe linie masculină, trecea în stăpînirea domniei. Amintim că acest termen apare în documentele slavone ale Țării Românești începînd cu jumătatea secolului al XV-lea și pînă la finele secolului al XVI-lea. Astfel, într-un act domnesc al lui Vlad Țepeș, din 20 sept. 1459, prin care domnul Țării Românești întărește unui anume Andrei și fiilor lui ocine cumpărate, scutindu-i de dăjdii și slujbe, forma la slavonă este aceasta « ... а ѡчнии да сѫ ѡстакщим, къ нѣ прѣдалика да нѣст » (= iar ocinele să fie celor rămași, la dînșii prădalica să nu fie) (*Documenta Romaniae Historica*, B. Țara Românească, vol. I, Buc., 1966, p. 203). Renunțarea la *prădalica* constituia un privilegiu ce se acorda de către domn beneficiarilor unui hrisov domnesc. Din actele slavone, cuvîntul a pătruns și în documentele românești (cf. DIR, veac XVI, B Țara Românească, vol. III, București, 1952, p. 149).

Toți termenii amintiți mai sus sînt importanți pentru cunoașterea formării și evoluției terminologiei juridice.

În sfîrșit, merită să relevăm și faptul că documentele citate în lucrarea de față aduc date prețioase și pentru istoria toponimiei, dar mai ales a onomasticii românești.

Din păcate, George Fotino nu a folosit în cercetările sale pravilele mai vechi de jumătatea secolului al XVII-lea, care i-ar fi furnizat date noi pentru originea dreptului nostru. De altfel, eruditul istoric nu a pus totdeauna accentul pe latura filologică a textelor studiate. Așa se explică de ce în transcrierea unor pravile ne întîmpină interpretări puțin fixate de anumite norme sau chiar unele erori, ca, de exemplu[1]: *Coconii ce* [care] *se vor naște den muiarea ce i se va fi făcut silă, aceea* [aceia] *nu vor moșteni* [omis: *nemică*] *den avearea mîne-sa* (*Îndreptarea legii*, gl. 252, zac. 15, la G. Fotino, *lucr. cit.*, p. 123). *Copiii au parte bărbătească au parte* [ultimul cuvînt nu e în *Pravila* lui Matei Basarab] *muerească, aceia să prețuiască* [să prețuiesc] *să moștenească pre părinții lor* (*ibidem*, gl. 273, zac. 1).

[1] În paranteză dreaptă s-a dat forma corectă.

Nu mai puțin defectuoasă este, în unele cazuri, reproducerea unor documente. Astfel, un act din Iași, datat 30 martie 1618, este transcris în felul următor : *Și am aflat* [domnia mea] *acest sat luat domnesc de Ștefan voievod* (cf. DIR, XVII A. vol. III, p. 106), altul, din același loc, purtînd data de 3 aprilie 1620 : *Care acest sat a fost ocină dreaptă* [și cumpărătură] *a lui Isac Balica ... pentru că* [Isac Balica] *n-a avut copii din trupul lui și au rămas toată ocina* [toate ocinele] *lui domnești* (cf. DIR, sec. XVII A, vol. IV, p. 439, nr. 438).

Deși nu a elaborat lucrări ample de sinteză, nu a editat sau nu a participat la elaborarea vechilor monumente juridice, acțiune care a căpătat o mare amploare în ultimele decenii — — inițiată de acad. Andrei Rădulescu și continuată cu succes de prof. Gh. Cronț — George Fotino a adus o contribuție de seamă istoriei dreptului românesc.

De aceea apariția volumului de față are o deosebită importanță atît pentru juriști, istorici, cît și pentru filologi, istorici literari, profesori, studenți, pentru toți aceia care se interesează de istoria culturii românești.

I. Rizescu

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică și filologie. Revista publică, de asemenea, articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile în 4 exemplare, dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date în text, tabele și grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale. Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase gratuit.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul Comitetului de redacție cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
str. Gutenberg 3 bis, sector VI — București

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Fonetică şi dialectologie, vol. VII, 1971, 381 p., broşat, 19,50 lei.

AUGUST KOVAČEC, **Descrierea istroromânei actuale**, 1971, 231 p., broşat, 10,50 lei.

VALERIU RUSU, **Graiul din nord-vestul Olteniei. Fonetică. Consideraţii fonologice** (cu 42 hărţi lingvistice), 1971, 171 p., broşat, 8 lei.

Sub redacţia acad. IORGU IORDAN, **Crestomaţie romanică**, vol. III, partea a II-a, 1971, 908 p., legat, 36 lei.

LUCIA DJAMO-DIACONIŢĂ, **Limba documentelor slavo-române emise în Ţara Românească în sec. XIV şi XV**, 1971, 399 p., 25 lei.

Evangheliarul slavo-român de la Sibiu. 1551—1553. Studiu introductiv filologic de E. Petrovici. Studiu istoric de L. Demény, 1971, 420 p., 48 lei.

Pravila ritorului Lucaci. Text stabilit, studiu introductiv şi indice de I. Rizescu, 1971, 391 p., 32 lei.

Sub redacţia acad. Al. GRAUR, S. STATI, LUCIA WALD, **Tratatul de lingvistică generală**, vol. I, 1971, 558 p., 31 lei, tiraj nou 1972.

PETRU NEIESCU, GRIGORE RUSU, IONEL STAN, **Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureş.** vol. II, 1971, XXV p. + hărţi de la 244 la 537, 118 lei.

Sub red. AL. GRAUR, **Gramatica limbii române**, vol. I şi II, ediţia a II-a revăzută şi adăugită, tiraj nou, 1972, vol. I, 439 p., 22,50 lei; vol. II, 589 p., 30 lei.

* * * **Bibliografia analitică a limbii române literare (1780—1866)**, 1972, 215 p., 17,50 lei.

* * * **Studii de limbă literară şi filologie**, vol. II, 1972, 436 p., 21,50 lei.

FRIEDA EDELSTEIN, **Sintaxa gerunziului românesc**, 1972, 169 p., 6,50 lei.

NICOLAE SARAMANDU, **Cercetări asupra aromânei vorbite în Dobrogea. Fonetică. Observaţii asupra sistemului fonologic**, 1972, 203 p., 7,50 lei.

* * * **Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română**, vol. al VI-lea, 1972, 188 p., 9 lei.

LR, Anul XXII, Nr. 2, p. 87 — 180, Bucureşti, 1973

I.P.I. — c. 2571

42 200

Lei 6.—

I 8205

LIMBA ROMÂNĂ

ANUL XXII, 1973

Nr. 3

LIMBA ROMÂNĂ

3

ANUL XXII

1973

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

1990

0 III 2005

COMITETUL DE REDACȚIE

Redactor responsabil:

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct:

Prof. univ. ION COTEANU, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

Membri:

GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUȘ
ION GHEȚIE
VALERIA GUȚU-ROMALO
THEODOR HRISTEA
ION POPESCU
MARIUS SALA
LAURA VASILIU
FLORA ȘUTEU *secretar de redacție*

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv.
În țară, abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții. Revistele se pot procura și prin PUNCTUL DE DESFACERE AL EDITURII ACADEMIEI (direct sau prin poștă), str. Gutenberg 3 bis, sectorul VI — București. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la Întreprinderea de comerț exterior ROMPRESFILATELIA, Căsuța poștală 2001 — telex 011631 — București, Republica Socialistă România, sau prin reprezentanții săi din străinătate. Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa comitetului de redacție al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an.

Toute commande de l'étranger sera adresée à Întreprinderea de comerț exterior ROMPRESFILATELIA, Boîte postale 2001 — telex 011631 — Bucarest, Roumanie, ou à ses représentants à l'étranger. En Roumanie, vous pourrez vous abonner par les bureaux de poste ou chez votre facteur.

ADRESA REDACȚIEI
Str. I.C. FRIMU nr. 22
Sectorul 1
BUCUREȘTI

APARE DE 6 ORI PE AN

i 8205

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

-- DLU. 2014

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXII 1973 Nr. 3

2022

SUMAR

LINGVISTICĂ GENERALĂ Pag.

CARMEN VLAD, Conceptul de arhaism 183

VOCABULAR — ORTOGRAFIE

ANDREI AVRAM, Note etimologice 191
DAN HORIA MAZILU, Note lexicale 199
EMIL SUCIU, Împrumuturi turceşti în graiul din comuna Rasova, jud. Constanţa 205
DAN SLUŞANSCHI, Asupra grupului *-ngv-* şi a împărţirii în silabe a grupurilor consonantice în limba română 207

LIMBĂ LITERARĂ

GH. CHIVU, Metafora în opera scriitorilor romantici români 217

FILOLOGIE

ION GHEŢIE, Simbolul atanasian din *Psaltirea Scheiană* 241
ALEXANDRU MAREŞ, Precizări în legătură cu prima traducere românească a *Octoihului* 249
MARIANA COSTINESCU, Un pasaj obscur din *Codicele Voroneţean* 255
ALEXANDRA ROMAN, Consideraţii filologice asupra *Pravilei alese* a lui Eustratie Logofătul (BAR — ms. rom. 1476) 259

NOTE — COMENTARII

PAVEL BINDER, Precizări cu privire la perioada coresiană a culturii braşovene 271

RECENZII

ŞTEFAN MUNTEANU şi V. ŢÂRA, *Istoria limbii române literare (secolele al XVI-lea — al XVIII-lea)*. Curs ţinut la Universitatea din Timişoara, 1972 (*Magdalena Georgescu*) 279
Dicţionar de sinonime. Sub redacţia prof. univ. Gh. Bulgăr, Bucureşti, Editura Albatros, 1972 (*Luiza Seche*) 283
Cărţi şi reviste primite la redacţie 288

IN MEMORIAM

D. ŞANDRU *(Constant Maneca)* 289

LR, anul XXII, nr. 3, p. 181—290, Bucureşti, 1973

18913

CONCEPTUL DE ARHAISM

DE

CARMEN VLAD

Printr-o dialectică implacabilă a tuturor fenomenelor, orice *proces* este produsul a două categorii contradictorii : *durată* (istoria) și *moment* (prezentul), prima reprezentînd dependența imediată de *timp*, cea de-a doua de *materie*.

Limba, privită fie din perspectiva ei de instrument universal al comunicării umane, fie din aceea a unei structuri particulare, legată de existența istorică și socială a unui popor, este un proces, și, în consecință, are propria sa *istorie*, *dimensiunea diacronică*, pe care o putem *reface* (*sau*, *poate*, aproxima) numai urmărind și descriind *fazele momentane*, *dimensiunea sincronică*.

Dacă, în general, cercetarea axată pe una dintre cele două coordonate — diacronie sau sincronie — se poate realiza prin mijloace proprii, eliminîndu-se orice date sau referințe furnizate de studiul laturii opuse, există, totuși, categorii lingvistice care impun cu necesitate abordarea lor din perspectiva ambelor dimensiuni. Asemenea categorii sînt, printre altele, *arhaismul* și *neologismul*.

În cele ce urmează ne vom limita la examinarea *arhaismului*, propunîndu-ne reliefarea unor consecințe de ordin teoretic și operațional impuse de reformularea definiției lui din perspectiva raportului dialectic dintre sincronie și diacronie.

DEFINIȚIA ARHAISMULUI

În lucrări teoretice de lexicologie și semantică sau de stilistică, arhaismul este prezentat în exclusivitate ca un *tip lexical*, în timp ce în lucrări sau tratate cu profil predominant istoric li se acordă și altor fenomene „caracter arhaic" [1]. Considerăm arhaismul o categorie ce depășește limi-

[1] Amintim doar Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*, vol. I, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Edit. Minerva, București, 1971, în care și anumite grafii sau forme gramaticale sînt cuprinse sub calificativul generic de „arhaic".

tele lexicului, extinzîndu-se la toate celelalte nivele ale limbii : fonetic (sau grafic), morfologic și sintactic. Fiind un produs al interferenței dintre istorie și moment (ca și neologismul), *se definește ca proiecție a diacroniei în sincronie* [2]. (Pentru neologism relația e inversă.)

Acest mod de a înțelege categoria în discuție conduce pe de-o parte la posibilitatea de a distinge *arhaismul lingvistic* (din sistemul limbii) de *cel stilistic* (propriu limbajului artistic), iar pe de altă parte la schițarea unui cadru operațional de analiză, valabil în limitele fenomenului stilistic.

1. Categoria lingvistică

1.1. *Arhaic și dialectal.* Între două stadii temporal diferite ale aceluiași sistem, toate minusurile fazei superioare în raport cu cea anterioară pot fi calificate drept fenomene lingvistice arhaice, constituindu-se într-un depozit pasiv al limbii respective. Adeseori, însă, tendința spre diminuare a frecvenței unui fenomen, pînă la absența totală din fondul activ al limbii, nu se manifestă omogen pe toată aria de răspîndire a limbii. Astfel, unul și același fenomen poate avea, la un moment dat, statut ambiguu, de element arhaic dar și dialectal în același timp. Se actualizează *una* dintre cele două valori în funcție de termenul de referință (norma supradialectală sau norma dialectală) a locutorului sau a receptorului. De la un veac la altul, sau, uneori la intervale mai mici, în istoria limbii române s-au produs dispariții sau scăderi simțitoare în frecvența unor fenomene lingvistice, devenite astfel arhaice pentru perioada în cauză.

1.2. *Vechi și arhaic.* După cum bine se știe, nu orice element vechi este și arhaic. Distincția categorică între *vechi* (moștenit) și *învechit* (arhaic) e determinată de caracterul continuu, neîntrerupt, permanent al celui dintîi în raport cu trăsătura „temporar" sau „momentan" a celui din urmă. Ne vom mărgini la un singur exemplu : din numărul total de cuvinte de origine slavă intrate în limba română pe parcursul unei perioade îndepărtate (secolul al IX-lea — secolul al XV-lea) o mare parte s-a păstrat pînă astăzi în fondul de bază al limbii române. Pe lîngă acestea există însă și numeroase cuvinte cum ar fi : *chimval*, *mirean*, *a năsli*, *pohfală* etc., tot cu etimon vechi slav, înregistrate în dicționare cu indicația „învechit", deoarece în româna literară actuală nu se mai folosesc. Datorită unor cauze lingvistice și extralingvistice, elemente cu aceeași vechime și origine (slavă) au avut o evoluție neomogenă, diversificîndu-se în cele două clase amintite : *vechi* și *învechite* sau *arhaice*.

1.3. *Arhaismul și sistemul limbii.* Categoriile lingvistice de *arhaic* și *neologic* există în sistemul oricărei limbi ca *virtualități* ale acestuia sau

[2] O definiție asemănătoare se găsește la M. Riffaterre, *Critères pour analyse du style*, din vol. *Essais de stylistique structurale*, p. 39. Ocupîndu-se de aspectele permanenței mesajului literar (scris), consideră arhaismul procedeul stilistic ce rezultă din „combinația diacronie — sincronie" în interiorul textului, din raportul între codul autorului și cel al cititorului, cu un cod secund.

ca expresii imediate ale posibilităților interne de transformare și evoluție a limbii [3]. Făcînd aceste afirmații ne gîndim la apropierea ce se poate stabili între *abatere* [4], în general, și arhaism, ca un tip de abatere de la *frecvența* obișnuită a unui fapt lingvistic oarecare urmărit pe dimensiunea diacronică. Ceea ce distinge, însă, arhaismul de alte abateri este tendința spre *scădere a frecvenței*, ajungînd uneori pînă la dispariția din uz a fenomenului devenit, astfel, arhaic. Dar tocmai prin aceasta se asigură *deschiderea sistemului* spre inovație, deoarece locul elementului perimat este preluat de un altul nou, existent în limbă, dar manifestat accidental. În dependența strictă de un anumit moment istoric se află explicația caracterului dialectic al relației dintre arhaism și neologism, șansele celui din urmă de a se transforma treptat în opusul său.

Ținînd seama de considerațiile de mai sus devine necesară extinderea și aplicarea în orice cercetare cu caracter diacronic a principiului metodologic formulat explicit de I. Gheție [5] pentru localizarea textelor vechi românești (în speță a textelor rotacizante). În baza acestui principiu, termenul de referință în vederea localizării trebuie să fie mai întîi graiurile dacoromâne *cu configurația lor din secolul al XVI-lea* (epocă contemporană textelor rotacizante) și apoi româna actuală considerată cu straturile ei istorice (stratul arhaic și stratul inovațiilor). Deci, orice fenomen lingvistic (și includem, desigur, și arhaismul) urmărit într-o epocă oarecare trebuie integrat și studiat în ansamblul faptelor ce definesc sistemul în momentul respectiv și abia apoi poate fi raportat la faza actuală. Altfel rezultatele riscă să fie eronate.

2. Categoria stilistică

2.1. Dacă, așa cum s-a văzut, în delimitarea arhaismului lingvistic sînt necesare și suficiente *două faze*, cronologic diferite, în delimitarea aceleiași categorii stilistice intervin factori suplimentari, ceea ce ne îndreptățește la constatarea că fenomenul stilistic este mai complex și, deci, nu coincide întru totul cu cel lingvistic [6]. (În discuția de față înțelegem prin fenomene stilistice pe cele pertinente în limbajul artistic, adică în limbajul operei literare.)

---

[3] Astfel înțelese, ele pot fi incluse în sfera elementelor ce „amenință" echilibrul relativ al sistemului limbii, la un moment dat, dar care îi asigură, astfel, evoluția. „Un stadiu al limbii — spune Emile Benveniste — este înainte de toate rezultatul unui oarecare echilibru între părțile unei structuri, echilibru care nu ajunge, totuși, niciodată la o simetrie completă, probabil pentru că nesimetria *(la dissymetrie)* este înscrisă în însuși principiul limbii . . . ", *Problèmes de linguistique générale*, Editions Gallimard, Paris, 1966, p. 9.

[4] O discuție clară privind rolul abaterii în dinamica limbii oferă Iorgu Iordan, Valeria Guțu-Romalo, Al. Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, București, 1967, p. 20—27.

[5] Cf. *Textele rotacizante și originile scrisului literar românesc*, în *Studii de limbă literară și filologie*, vol. I, p. 203—204, 238—239.

[6] Aceeași opinie o argumentează Ștefan Munteanu în paragraful „Valori semantice și valori stilistice în diacronie" din volumul *Stil și expresivitate poetică*, Edit. științifică, București, 1972, p. 237—256.

Preluînd de la Roman Jakobson[7] o distincție, ce se dovedește a fi dintre cele mai fertile, între *enunțul narat* și *actul enunțării*, adăugînd acesteia pe aceea a *actului receptării*, proiectîndu-le pe dimensiunea temporală, am construit un sistem de trei momente : *momentul evenimentului narat*, *momentul enunțării* și *momentul lecturii*, corespunzînd celor trei factori implicați în actul comunicării literare : *operă*, *autor*, *lector*. Simbolic vom nota *momentul operei* (sau momentul evenimentului narat) cu *Mo*, *momentul autorului* (sau momentul enunțării) cu *Ma*, iar *momentul lecturii* (sau momentul actului receptării) cu *Ml*. Fiecăruia dintre aceste „momente" îi corespunde o anumită structură a sistemului limbii, ceea ce face ca *Mo*, *Ma* și *Ml* să funcționeze concomitent și ca simboluri ale fazelor sincronice respective [8]. Nu excludem, însă, posibilitatea ca, într-o operă epică de amplă desfășurare în timp sau construită pe mai multe planuri nesimultane, textul însuși să prezinte mai multe „momente", ceea ce, credem, nu modifică, în esență, seria cronologică fixată. În raport cu *Ma* și *Ml*, toate momentele corespunzătoare evenimentelor narate pot fi notate prin simbolul *Mo*, deoarece în *actul comunicării literare* opera reprezintă *o unitate*, în care varietatea nuanțelor temporale *din text* [9] este reductibilă la o *dominantă* „istorică" unică.

2.2. În timp ce delimitarea arhaismului lingvistic se face prin raportare la o *anumită* etapă sincronică pe care și-o fixează lingvistul în funcție de scopul cercetării, perspectiva stilistică impune și un alt termen de referință : *momentul lecturii*, mereu actual, prezent [10].

2.3. Urmărind relațiile de coincidență și necoincidență a momentelor din seria cronologică stabilită mai sus, am ajuns la următoarele patru situații distincte :

2.3.1. $Mo \neq (Ma = Ml)$
2.3.2. $(Mo = Ma) \neq Ml$
2.3.3. $Mo \neq Ma \neq Ml$
2.3.4. $Mo = Ma = Ml$

Ele vor fi urmărite, fiecare în parte, și ilustrate cu exemple din literatura română.

2.3.1. Cînd *momentul narațiunii* este istoric diferit de *momentul de creație*, atunci timpul desfășurării acțiunii poate fi anterior *momentului*

---

[7] Cf. *Les embrayeurs, les catégories verbales et le verbe russe*, în vol. *Essais de linguistique générale*. Traduit et préfacé par Nicolas Ruwet, Paris, 1963, p. 176—196.

[8] În această serie cronologică *(Mo, Ma, Ml)* ne referim la timpul „existențial", istoric, și nu la cel gramatical, prezent doar în interiorul textului.

[9] La realizarea componentei temporale a textului contribuie, alături de verb, adverbele temporale, precum și toate cuvintele ce conțin în sfera lor semantică denotativă sau (și) conotativă o valență temporală.

[10] Această aserțiune nu exclude posibilitatea elaborării unei stilistici diacronice cu condiția ca ea să se alcătuiască ca o succesiune de „momente ale lecturii" fidele fiecărei epoci. Din caracterul obligatoriu „fidel" *epocii* derivă mulțimea dificultăților unei asemenea întreprinderi ; ea ar necesita un întreg proces de *reconstituire* a tuturor factorilor implicați în ideea de „specific" al personalității umane pentru fiecare perioadă istorică cercetată.

autorului, ca în orice proză istorică, sau poate fi proiectat într-un viitor presupus, ca în romanele de anticipație. (Acestea din urmă nu interesează în discuția de față : ar putea constitui, însă, un cadru interesant de cercetare a neologismului.) Narațiunile istorice, cum s-a remarcat adeseori, abundă în cuvinte, sensuri, fonetisme, forme gramaticale sau construcții sintactice arhaice. Ele au statut de arhaisme stilistice dacă sînt satisfăcute simultan două condiții : a) existența a două stadii distanțate în timp (*momentul operei* este diferit de *momentul autorului* și, implicit, de cel *al lecturii)* și b) *existența conștiinței distanțării*, atît la creator cît și la receptor [11]. Dacă scriitorul nu utilizează în mod conștient, cu o anumită intenție, o formă învechită prezentă în text, înseamnă că aceasta face parte din sistemul său lingvistic curent, care va fi considerat desuet de către lectorul contemporan scriitorului. Condiția de sub b) este satisfăcută cînd scriitorul apelează la arhaisme pentru valoarea lor evocatoare. Din literatura română putem numi ca ilustrînd exemplar această situație romanele istorice ale lui Mihail Sadoveanu. Pentru cititorul mediu cuvinte ca : *noroade* (cu sensul de popor, mulțime), *chimval* (clopot), *rantie* (manta), *pohfală* (fast) [12], chiar dacă nu sînt bine sau exact cunoscute, conțin trăsătura semantică [*trecut*] esențială pentru realizarea „culorii istorice". Lingvistul poate „data" mai precis epoca evocată prin fenomenele arhaice dintr-un text literar, descoperind, chiar, unele inadvertențe, fără ca acestea să aibă consecințe asupra masei de cititori, sensibilă la vechimea formelor sau a cuvintelor. Iorgu Iordan [13] remarca această capacitate a vorbitorilor de a reacționa nediferențiat, afirmînd : „. . . originea (lingvistică și, implicit, socială) a unui cuvînt este «simțită» de subiectele vorbitoare, *indiferent dacă acestea pot ori nu s-o identifice*" (s.n. — C.V.).

2.3.2. O altă situație posibilă se caracterizează prin coincidența momentului operei și al autorului, ambele anterioare momentului lecturii, adică ($Mo = Ma$) $\neq Ml$. Codul lingvistic al cititorului e modificat, reprezentînd un stadiu sincronic mai evoluat. În această categorie s-ar putea include întreaga creație literară românească de pînă la începutul secolului al XX-lea, care, pentru cititorul de azi, în funcție de epoca elaborării, prezintă particularități *lingvistice* mai mult sau mai puțin învechite. Tocmai de aceea o cercetare *stilistică* a textelor literare vechi, cum ar fi, de pildă, cele cronicărești, trebuie să distingă net arhaismul lingvistic (raportat la stadiul *de azi* al limbii române) de cel stilistic, posibil și el, dar detectabil numai prin raportare la sistemul limbii contemporan *autorului* [14].

---

[11] Devine astfel evidentă necesitatea introducerii factorului *autor* în ecuația arhaismului stilistic, alături de ceilalți doi factori, iar formularea lui M. Riffaterre, după care arhaismul „est décodé par référence à un second système, un état passé d'oú le lecteur sait qu'il provient" (*op. cit.*, p. 40), devine nesatisfăcătoare.

[12] Toate exemplele sînt din M. Sadoveanu, *Frații Jderi*, Edit. Minerva, București, 1971, p. 10—12.

[13] Cf. *Stilistica limbii române*, București, 1944, p. 343.

[14] Ștefan Munteanu (*op. cit.*, p. 241—242), urmărind crearea valorii stilistice a unui element oarecare „ca rezultat al mutației din planul diacronic în cel sincronic", apelează la cîteva exemple dintre cele mai elocvente extrase din opera cronicarilor și regăsite în literatura de mai tîrziu. Nu împărtășim însă opinia autorului care consideră că pentru cititorul de azi și formele

2.3.3. O altă categorie distinctă, notată prin *Mo* ≠ *Ma* ≠ *Ml* își găsește ilustrarea în literatura cu caracter istoric cultivată abundent în secolul al XIX-lea. „Arhaismele alcătuiesc un sector larg reprezentat al sferei lexicale a lui Odobescu" afirmă Tudor Vianu [15]. Același autor notează în continuare : „Dar mai cu seamă în povestirile sale din trecut, în așazisele *scene istorice (Mihnea Vodă cel Rău, Doamna Chiajna)*, preocuparea de a reda culoarea locală l-a adus pe Odobescu să-și compună o terminologie culeasă din scrierile trecutului. Descriind civilizația materială sau viața socială, povestitorul s-a exprimat în limba timpului evocat de el".

Cu multă precizie și cu prudență, Ion Gheție [16] stabilește lista arhaismelor din proza lui N. Filimon, pe baza unei accepții explicit formulate a conceptului : „Prin *arhaism*, am înțeles termenul ieșit din circulație la 1860, care e folosit, în romanul *Ciocoii vechi și noi, pentru realizarea culorii istorice*" (s.n. — C.V.) [17]. Sînt conținute în definiție cele două elemente esențiale pentru delimitarea arhaismului stilistic : dispariția fenomenului din vorbirea obișnuită la data elaborării operei și utilizarea lui cu o anumită intenție, scontînd un anume efect.

Cuvinte, sensuri sau forme gramaticale învechite utilizează și Negruzzi în *Alexandru Lăpușneanu* sau I.L. Caragiale în *Kir Ianulea*, pentru virtuțile lor evocatoare.

Alături de acest fel de arhaisme, numite mai sus „stilistice", în toate operele amintite se pot întîlni și fapte de limbă care doar pentru vorbitorul de azi au devenit învechite, dar care pentru epoca autorului erau obișnuite, curente. Ele alcătuiesc un fond lingvistic arhaic doar în structura actuală a limbii române.

E ușor de observat că, în toate situațiile la care ne-am referit pînă acum, opera literară „reface" cursul real al unor evenimente, recompune o anumită atmosferă apelînd la o serie de mijloace verbale ce posedă capacitatea de a exprima direct sau de a sugera *timpul istoric*. Între aceste mijloace un loc important îl ocupă arhaismul.

Pentru *basm* și *povestire*, specii marcate aproape fără excepție printr-un *trecut nedefinit*, independent de coincidența sau necoincidența momentului autorului cu momentul lecturii, forma stilistică de care ne ocupăm se înscrie în categoria indicilor acestui trecut nedefinit. Iată o frază din povestirea *Moara lui Călifar* de Gala Galaction [18], unde convergența procedeelor utilizate pentru crearea unui cadru temporal „ascuns" în negura trecutului este evidentă : „Acest iaz, în care moara se privea de

---

nearhaice pentru epoca respectivă, din opera cronicarilor, se învestesc cu valoare stilistică (arhaică). Avem convingerea că orice cititor contemporan are conștiința vechimii (chiar dacă nu foarte exact) a textului cronicăresc, ceea ce determină, de la început, o deplasare a punctului de vedere și lipsa surprizei în fața unor fapte de limbă veche.

[15] Cf. *Observații asupra limbii și stilului lui A.I. Odobescu*, în *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, vol. I, București, 1956, p. 118.

[16] Cf. *Observații privitoare la lexicul prozei artistice a lui N. Filimon*, în *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, vol. III, București, 1962, p. 151—190.

[17] Citat din nota de la p. 152. Nu toți autorii studiilor publicate în cele trei volume de *Contribuții* . . . au înțeles în același fel arhaismul. Unii (Dan Simonescu sau Gh. Bulgăr) i-au dat o interpretare foarte laxă, unicul reper fiind sistemul lingvistic actual.

[18] Citat din *Opere alese*, vol. II, 1958, p. 32.

veacuri, nu era un iaz ca orișicare, pentru că pe fața lui nu se izvodea, niciodată, nici o undă". Alături de formula *se privea de veacuri*, exprimînd direct durata în trecut, e folosit verbul arhaic *a se izvodi* (cu sensul de *a se contura, a apărea*), care o sugerează doar, prin conotația [*Învechit*].

2.3.4. Ultima posibilitate, teoretic fixată, este aceea de coincidență a tuturor celor trei momente stabilite, adică *Mo* = *Ma* = *Ml*; aici se înscriu : *proza „neistorică"* și *poezia*. În această situație un fenomen arhaic ocurent are o valoare *absolută* pentru că se definește prin opoziție în raport cu codul tuturor factorilor implicați.

2.3.4.1. Întîlnim arhaisme, e adevărat, mai rar, învestite cu alte funcții, și într-o proză a zilelor noastre (atît sub aspectul conținutului cît și al autorului). Nu ne gîndim la romanul de inspirație rurală (în care apar forme vechi, conservate însă în unele graiuri sau pe arii mai restrînse, avînd deci statut de regionalisme), ci la lucrări cum ar fi romanul foarte erudit *Bietul Ioanide* de G. Călinescu sau la *Craii de Curtea-Veche* al lui Mateiu Caragiale, „alcătuit mai degrabă dintr-o succesiune de evocări poetice" [19] și din fapte simbolice. Întrebuințarea cuvîntului *ipochimen* [20] pentru *persoană, individ* sporește nota de livresc, de prețiozitate a limbajului din romanul lui Călinescu. În *Craii de Curtea-Veche* [21] arhaismele sînt în ton cu atmosfera (balcanică) a cărții, fără a o evoca, pentru că nu apar în vorbirea personajelor sau în descrieri de interioare, ci în portretele zugrăvite de autor : „Într-însul aținea ceva neliniștitor, — observă Matei la Pașadia — atîta patimă înfrînată, atîta trufie aprigă și haină învrăjbire se destăinuiau în trăsăturile feței sale veștede, în cuta *sastisită* a buzelor, în puterea nărilor, în acea privire tulbure între pleoapele grele" (p. 73). *Sastisit* este un grecism învechit avînd în text sensul de *plictisit*. Nota de dispreț și ironie care domină portretul lui Pirgu e accentuată și prin utilizarea turcismului *soitar* pentru *bufon, paiață* : „Gore Pirgu era o lichea fără seamăn și fără pereche. Nesăratele lui giumbușlucuri de *soitar* obraznic îi scoseseră faima de băiat deștept . . . " (p. 77).

2.3.4.2. Rămîne mult mai delicată, expusă riscurilor unor controverse, formularea în termeni adecvați a valorii arhaismului în domeniul poeziei lirice. Pentru că, se știe, aici fenomenul apare adesea. Credem că funcției evocatoare cu valoare cognitiv-istorică i se substituie o alta, tot evocatoare, dar predominant *ontică*, conducînd spre zonele primare, originare ale existenței. Acesta e rostul „ascuns" al unor cuvinte cum ar fi : *slove* din poezia *Umbra* a lui Tudor Arghezi : „În mine-i scris destinul cu *slove* nevăzute"; *crug* (= „cerc, orbită") sau *stihie* (= „element") la Mihai Eminescu [22] : „ Și mii de lumi în juru-i fug / Pe-a clipei val de-a-notul; / Pîn piere cel din urmă *crug*" (*Luceafărul*, în variantă) și „*Stihii* a lumei

[19] Cf. Ov. S. Crohmălniceanu, *Literatura română între cele două războaie mondiale*, I, București, 1967, p. 564.

[20] Același cuvînt (provenit din ngr. *ipokimenon*) apare și la Odobescu avînd „o valoare de caracterizare, o virtute de a crea atmosferă istorică", cum remarca Tudor Vianu (*op. cit.*, p. 120).

[21] Paginile sînt indicate după ediția din 1965 (Colecția „Biblioteca pentru toți").

[22] Exemplele sînt selectate din studiul acad. Al. Rosetti și Ion Gheție, *Limba și stilul poeziilor lui Mihai Eminescu*, în *Studii de poetică și stilistică*, București, 1966, p. 187.

patru, supuse lui Arald, / Străbateţi voi pămîntul şi a lui măruntaie, / Faceţi din piatră aur şi din îngheţ văpaie" *(Strigoii)*. Grafiile şi formele gramaticale arhaizante evidenţiază şi mai pregnant intenţia autorului de a atribui cuvintelor conotaţia [*Originar*], ceea ce ne determină să considerăm arhaismul (la orice nivel al limbii) în poezie o *marcă a poeticului* [23].

3. În încheiere se impun cîteva observaţii de ordin general, precum şi unele precizări.

Distincţia între arhaismul lingvistic şi cel stilistic s-a făcut şi pînă acum (nu în mod consecvent), fără a fi fost formulată explicit. Conştiinţa acestei deosebiri o pot dovedi şi traducerile unor texte vechi, din alte limbi, unde traducătorii „au modernizat" limba, sau transpunerile în limbaj modern ale unor texte vechi din literaturile proprii. Pe de altă parte, cînd este evidentă intenţia unui autor de a arhaiza, în transpuneri se conservă formele vechi, iar în traduceri se utilizează un corespondent adecvat, care păstrează marca [*Învechit*].

Pentru stabilirea celor patru situaţii am recurs la texte „ideale", în sensul structurării lor pe o singură dominantă, cum ar fi : proza istorică, proza neistorică, poezia lirică etc. În opere literare de factură complexă — caracterizate prin interferenţa mai multor trăsături — cum ar fi proza lirică, proza istoric-simbolică (Eugen Barbu, *Princepele*) şi altele, trebuie operată mai întîi „desfacerea" componentelor şi abia apoi interpretarea faptelor. În felul acesta *valoarea* fiecărui element poate fi determinată cu mai multă precizie printr-o relaţie simplificată de tipul celor prezentate mai sus.

---

[23] În studiul amplu şi documentat *Despre lexicul poeziei lui Lucian Blaga*, din *Studii de limbă literară şi filologie*, vol. II, Bucureşti, 1972, p. 95—124, Mircea Borcilă demonstrează convingător că trăsătura semantică „p r i m o r d i a l, e l e m e n t a r" este „elementul comun, unificator al nucleului de lexeme marcate din poezia lui Blaga" (p. 110). Deşi nici unul dintre cuvintele arhaice indicate şi comentate de autor nu satisfac condiţiile includerii în *nucleul lexical*, credem posibilă plasarea lor într-o zonă interferentă cu „nucleul", prin prezenţa conotaţiei [*Originar*]. Această relaţie ar putea explica şi tendinţa spre „arhaizare" a stratului fonetic (remarcată de autor la pagina 101) în limbajul poetic al lui Lucian Blaga.

NOTE ETIMOLOGICE

DE

ANDREI AVRAM

Toate cuvintele discutate în notele de mai jos figurează în DLR, tomul VII, partea 1, litera *N*, Bucureşti, 1971, şi poartă menţiunea „etimologia necunoscută".

Naciţă. A fost înregistrat în Crişcior — Brad, cu sensul „ cusătură sau broderie în relief". După părerea noastră, provine din scr. *nákit* „ Putz, ornatus" (vezi RJAZU ; din motive de ordin geografic, nu-l luăm în consideraţie, aici, şi pe bg. *накит*, menţionat, mai jos, s.v. *nechită*). Legătura dintre sensurile „ podoabă" şi „ cusătură, broderie" este evidentă. În ce priveşte forma, observăm, mai întîi, că oclusiva din silaba a doua a scr. *nákit* a putut deveni [ć] sau [č] în aria din nord-estul Banatului şi din sud-vestul Transilvaniei în care aceste sunete corespund, în mod normal, lui [ķ] din limba literară (în *chip*, *ochi*, *ureche* etc. ; vezi, de exemplu, ALRM I 1, harta 22) ; dacă localitatea Crişcior nu se află cumva chiar în interiorul ariei lingvistice menţionate (nu am putut să stabilim acest lucru pe baza hărţilor din ALR), ea este situată în vecinătatea zonei în care [ķ] a devenit africată (vezi şi cele arătate, mai jos, s.v. *natiţă*). În al doilea rînd, aspectul fonetic al părţii finale a lui *naciţă* se explică prin influenţa numeroaselor cuvinte terminate în *-iţă* (nu numai derivate româneşti cu sufixul *-iţă*), de tipul *ocniţă*, *cratiţă* (ca şi în aceste cuvinte, accentul din *naciţă* se află pe silaba iniţială ; cf. şi *altiţă*, din sfera semantică a lui *naciţă*, dar cu accentul pe [i]).

Eventual, *naciţă* ar putea fi pus în legătură (şi) cu scr. *nakiće* „nakit (na odijelu), vierkantige Applicationszacken aus Tuch" (RJAZU) ; sensul „ podoabă pe o haină" este chiar mai apropiat decît „ podoabă (în general)" de sensul cuvîntului românesc. De menţionat, totuşi, că, după datele din dicţionare, *nakiće* are o circulaţie mult mai restrînsă decît *nákit*, care, oricum, este satisfăcător din punct de vedere semantic. Cît despre transformarea oclusivei finale în [ţ], ea se explică în modul arătat mai sus ; cf. *ocoviţă*, „ din ucr. *окосина*, pol. *okowita*, sub influenţa suf. *-iţă*" (DLR).

După menţiunea „ etimologia necunoscută", găsim, în DLR, trimiterile „ cf. *năcia, năciat, natiţă*" ; raporturile dintre *naciţă* şi aceste cuvinte vor fi discutate mai jos, s.v. *natiţă* şi *năcia*.

Natiţă. După părerea noastră, acest cuvînt — care înseamnă „ salbă de mărgele" — şi *naciţă* (discutat în nota precedentă) ar fi trebuit să constituie, în DLR, un singur articol (ce e drept, în partea etimologică a articolelor respective, se trimite de la *naciţă* la *natiţă* şi viceversa) : în amîndouă cazurile este vorba de o „ podoabă", iar deosebirea de ordin fonetic dintre cele două cuvinte este minimă. Considerăm, aşadar, că *natiţă* provine, ca şi *naciţă*, din scr. *nákit* ; de notat că, pe lîngă sensul general de „ podoabă", acest cuvînt are şi sensul de „ salbă" (vezi RJAZU, s.v. : „ženski nakit, t.j. novci, . . . biser . . . , što žene nose na glavi ili o vratu").

Cu siguranţă, litera *t* nu corespunde sunetului [t], ci lui [ć], [ĉ] sau [t′] şi, dacă aşa stau lucrurile, „ literarizările" *natiţă* şi *nachiţă* ar fi — în absenţa unui criteriu etimologic — la fel de îndreptăţite. Admiţînd însă că *natiţă* şi *naciţă* provin din scr. *nákit* şi cunoscînd corespondenţele fonetice [ti] sau [ki] (în limba literară) : [t′i] (în unele graiuri) : [ći], [ĉi] (în alte graiuri), credem că ar trebui să scriem, corect, *nachiţă* (din motive asemănătoare cu cele pentru care cuvîntul înregistrat, în DLR, sub forma *magiarcă*, împrumutat din sîrbocroată, ar fi trebuit să fie „ literarizat" *maghiarcă*, după cum am arătat în LR, XVI, 1967, 3, p. 254).

Unica sursă menţionată în DLR, s.v. *natiţă*, este o comunicare a lui (Ştefan) PAŞCA. S.v. *naciţă* se trimite la PAŞCA, GL., cu indicarea localităţii din care a fost cules cuvîntul : Crişcior — Brad. Întrucît această localitate este satul natal al regretatului lingvist clujean (vezi I. Stan, CL, II, 1957, p. 337), e foarte probabil că *natiţă* a fost cules tot din Crişcior — Brad, ca şi *naciţă*. Dacă localitatea în discuţie se află în aria în care se pronunţă [t′ip] pentru *chip*, s-ar putea să avem a face, pe de o parte, cu varianta [naĉiţă] ([ć] din graiurile bănăţene, prin intermediul cărora este de presupus că a pătruns termenul, a fost identificat, în acest caz, cu africata din cuvinte ca *cine, cer*), iar, pe de altă parte, cu [nát′iţă] (de data aceasta, [ć] a fost înlocuit cu [t′], pe baza corespondenţelor ilustrate de fonetisme ca [ćip] : [t′ip] = *chip*, [ćińe] : [t′ińe] = *tine*. Aceleaşi două fonet sme au putut fi însă înregistrate şi într-o zonă în care [ķ] a devenit [ć] sau [ĉ] în pronunţarea n u m a i a u n o r a dintre vorbitori, în timp ce alţii prezintă un stadiu de evoluţie mai puţin avansat, [t′] : într-o regiune apropiată de Crişcior—Brad, s-a constatat coexistenţa, în aceeaşi localitate, a fonetismelor [ĉ] şi [t′] în cuvinte de tipul *chip* (Ovid Densusianu, *Graiul din Ţara Haţegului*, Bucureşti, 1915, p. 39).

Năbet. Este folosit, prin Oltenia, în locuţiunea adverbială *de năbet* „ fără încetare, într-una, mereu" (un singur citat, din PLOPŞOR, V. O. : *Am păzit via de năbet*). După părerea noastră, avem a face cu supinul verbului *a se năbia*, care înseamnă, printre altele, „ a se sătura de ceva, a se îngreţoşa" (din scr. *nabijati* „ a umplea" ; vezi DLR, s.v. *năbia*). Legătura dintre sensul lui *năbet* şi cel al lui *năbia* ni se pare evidentă. În ce priveşte forma celui dintîi, credem că *năbet* a ajuns în Oltenia dintr-o regiune în care verbul se pronunţă cu o vocală palatală după [i] (cf. [abię]= *abia*, în punctul 27 — din Banat — de pe harta 1801 din ALR II SN, VI).

De la *năbiat* (pronunţat în trei silabe, dacă indicaţia din DLR, s.v. *năbia*, este corectă), prin intermediul fonetismelor *[năbiiẹt], *[năbiiẹt], s-a putut ajunge la *[năbiẹt] (cf. *a-bi-a* > *a-bia*) şi, în sfîrşit, la *năbet*, prin eliminarea semiconsoanei; cf. E. Petrovici, SCL, VII, 1956, 3—4, p. 166 : „ sînt unele graiuri (de ex. cele din Oltenia şi din Banat), în care iod după labiale a fost articulat tot mai slab, dispărînd uneori complet".

Năcia. Înseamnă „ a broda, a coase în relief, pe o pînză de casă" şi a fost culeş din aceeaşi localitate (Crişcior — Brad) din care provin *naciţă* (la acesta se face, în DLR, o trimitere) şi *natiţă* (vezi mai sus). Indicaţia etimologică pe care o găsim în PAŞCA, GL. (sursa menţionată în DLR), s.v. —„ cf. psl. *načíati* [sic] «a începe »" —nu este satisfăcătoare (cel puţin din punct de vedere semantic). După părerea noastră, *năcia* este un împrumut din sîrbocroată, ca şi *naciţă* (= *natiţă*); ne referim la *načínati*, care înseamnă, printre altele, „ a împodobi" (vezi RJAZU, s.v. *načínati* 2, sensul a, *b* : „ kititi"). Sub aspect semantic, raportul dintre *năcia* şi verbul sîrbocroat citat este asemănător cu cel dintre *naciţă* şi scr. *nakit*.

Grafia *năcia* ar putea, în principiu, să redea fonetismul de tip bănăţean [năśińa] (care concordă perfect, în ce priveşte consoana din silaba finală, cu fonetismul etimonului); este mai probabil însă că avem a face cu un [i] — [năśiịa] — , semivocala datorindu-se unei adaptări la sistemul fonetic al unui grai în care se pronunţă [kuị], [viịe] etc. şi ai cărui vorbitori ştiu că în graiul vecin se pronunţă [kuń], [vińe] etc. Localizarea termenului în discuţie justifică această explicaţie, precum şi presupunerea că *năcia* a ajuns în regiunea oraşului Brad prin intermediul graiurilor din nord-estul Banatului, în care este de aşteptat ca acest cuvînt să existe cu fonetismul [năśińa].

Nălet. Inserarea acestui cuvînt în DLR s-a făcut exclusiv pe baza datelor furnizate de acad. Iorgu Iordan, în SCL, XIV, 1963, 1, p. 15, unde citim : „ *nălet* « prost ; apucat » (comunicat din Corlăteni, raionul Dorohoi). Cf. rus. *nelép* « absurd, stupid, fără sens ; neghiob, nerod, prost », care a putut deveni, fără dificultăţi, rom. *nălet*" (trimiterea la cuvîntul rusesc nu figurează în DLR). Există, totuşi, oarecare dificultăţi în calea derivării lui *nălet* din rus. *nelep* : trecînd peste prezenţa lui [t] la finala formei româneşti (în locul labialei din presupusul etimon rusesc), trebuie să remarcăm că ar fi fost de aşteptat ca în silaba iniţială să avem o vocală palatală, [e] sau, eventual, [i] (cf. *niznai* < rus. *не знаю*) ; vezi Al. Graur, *Etimologii româneşti*, [Bucureşti], 1963, p. 27—30. Şi mai greu de acceptat ni se pare explicaţia propusă de Florica Ficşinescu, SMFC V, 1969, p. 15 : *nă-* + *oletui* „ a se vlăgui".

Credem că etimonul cuvîntului în discuţie este tc. *nalet*, indicat de Tache Papahagi, DDA, s.v. *nalet* „ blestemat" („ < tc. *la'net*, vulg. *nalet* . . . « maudit ; malédiction »"). În ce priveşte forma, etimologia pe care o propunem nu ridică nici o problemă, iar schimbările de sens reflectate de termenul dacoromânesc s-au produs şi în sîrbocroată şi în bulgară, unde *nálet* (*nalét*) înseamnă, printre altele, „ zurbagiu" şi „ prost". Vezi Abdulah Škaljić, *Turcizmi u narodnom govoru i narodnoj književnosti Bosne i Hercegovine*. II. *K — Z*, Sarajevo, 1957, p. 234 : scr. *nálet* (< tc. *lânet*, tc. vulg. *nalet*) „ Fluch ; Stänkerer, Raufbold, Unglückliches, Schelm" ;

Goro Gorov, în *Българска диалектология. Проучвания и материали.* Kniga I, Sofia, 1962, p. 116 : bg. dial. *нāлѐт* (nu se indică etimologia, dar, desigur, şi aici este vorba de un reflex al cuvîntului turcesc citat) „лош, нетърпим, опърничав".

Năpuşanie. Înseamnă, prin sud-estul Olteniei, „ covrig mare, făcut din făină nouă (din primul măcinat), împodobit cu busuioc, legat cu arnici roşu, care este aruncat în fîntînă, scos cu ciutura şi împărţit celor prezenţi (cu diverse ocazii)". După părerea noastră, provine din bg. *напущане* „бросание" (S. B. Bernştejn, *Болгарско-русский словарь*, Moscova, 1953, s.v.). Probabil că la început cuvîntul a desemnat acţiunea (ceremonia a r u n c ă r i i covrigului în fîntînă), iar apoi s-a ajuns la folosirea lui *năpuşanie* pentru a numi obiectul aruncat ; cf. sensurile lui *mătanie* (unde, de asemenea, s-a ajuns la un nume de obiect pornindu-se de la un nume de acţiune) şi, mai ales, ale lui *parastas* „ slujbă religioasă . . . " şi „ colac".

Năsoci. Cuvîntul a fost înregistrat la Păuşeşti Otăsău — Băile Govora şi are sensul „ a merge greu (prin noroi, prin iarbă mare, prin grîu etc.)". Citîndu-l printre formaţiile cu *nă-* în care provenienţa acestui segment (uneori, prefix) este „ mai puţin clară", Florica Ficşinescu, SMFC V, 1969, p. 10, sugerează şi o etimologie : „*năsoci* (COMAN, GL.) « a merge greu prin noroi », cf. *sogi* (LEX. REG. II 30) « a frămînta aluat »". Sursa menţionată pentru *năsoci* (COMAN, GL.) este aceeaşi pe care o găsim şi în DLR, aşadar cuvîntul nu e semnalat într-o regiune alta decît Oltenia. Cît despre *sogi*, el nu apare la p. 30 (cuvinte din Vîlcea), ci la p. 77 (Năsăud) din LEX. REG. II. Prin urmare, pînă la proba contrară, rămîn valabile indicaţiile asupra lui *sogi* date de Sever Pop, DR, VII, 1931—1933, p. 86—87, conform cărora *sogi* nu este cunoscut în regiunea unde a fost înregistrat *năsoci* (Oltenia) sau în apropierea ei (aceste indicaţii sînt coroborate de harta 1056 din ALR II SN, IV). În lumina celor arătate, probabilitatea ca *năsoci* să fi fost format din *nă* + *sogi* este considerabil diminuată. După părerea noastră, *năsoci* vine din bg. *насоча се* „направиться, нацелиться" (S.B. Bernştejn, *op. cit.*) ; trecerea de la sensul de „ a se îndrepta, a merge spre ceva" la cel de „ a merge greu" poate fi explicată fără dificultate.

Năstimi. Cuvîntul este cunoscut prin Muntenia şi, mai ales, prin Oltenia şi are două sensuri : *1.* „ (despre plante sau părţi ale lor) a ieşi (din pămînt), a răsări, a se ivi ; (despre copii) a creşte, a se dezvolta" ; *2.* „ a se prinde, a se lipi, a se asimila". Sîntem de părere că *năstimi* este unul şi acelaşi cuvînt cu *năstăni* (formă neînregistrată în DLR) „ a se aşeza, a se obişnui într-un loc", explicat de Mihail Gregorian, în volumul colectiv *Folclor din Muntenia şi Oltenia. Texte alese din colecţii inedite.* I, [Bucureşti], 1967, p. 437, prin scr. *nastăniti* „ a se obişnui într-un loc" ; vezi RJAZU, s.v. *nastăniti* „ collocare, accomodare in un luogo" (*nastăniti se* „ trovarsi l'habitazione, insidere"). Sensul al doilea al lui *năstimi* corespunde foarte bine sensurilor cuvîntului sîrbocroat. De la „ a se prinde" (despre plante) s-a putut ajunge uşor la „ a răsări, a se ivi" (tot despre plante), la „ a apărea, a se ivi" (despre boli ; cf. expresia *a se instala o boală*, în limbajul medicilor) şi la „ a creşte, a se dezvolta" (despre copii ; cf. raportul

dintre *a răsări* „ a se ivi" și *răsărit* „ dezvoltat", în contexte de tipul *un copil mai răsărit*).

Năstănit [năstăńit] „ făcut, născut", pentru care Th. N. Trâpcea, în „ Analele Universității din Timișoara". Seria științe filologice, II, 1964, p. 271, trimite la scr. *nastanak* (?), este, evident, participiul verbului în discuție (cf., în DLR, *năstimire* „ naștere, facere, creare").

Scr. *nastániti* (spre deosebire de *nestajati*, la care trimite CADE, și de *nastati*, indicat de SDLR) poate fi acceptat fără ezitare ca etimon al lui *năstimi* în momentul în care luăm în considerație existența formei intermediare *năstăni* (pentru vocalism, cf. variantele *sălbătăci—sălbătici*; disimilarea [n] . . . [n] > [n] . . . [m] este un fenomen banal).

Nebrișit. A fost înregistrat în fostul raion Rîmnicu Vîlcea (vezi LEXIC REG. [I], p. 83), cu sensul „nepăsător, indiferent". Corespunde perfect, din punct de vedere semantic, sîrbocroatului *nebrìzljiv* „ fahrlässig, sorgenloss, der keine Sorgen haben will" (RJAZU), cu care se aseamănă, în mod evident, și în ce privește forma. Considerăm că, deși modificarea grupului consonantic — [žl'] > [št] — nu este „ regulată" (nu este exclus ca aici să fi jucat un rol *liniștit*, *pleoștit*, care au trăsături semantice comune cu *nebrișit*), cuvîntul sîrbocroat citat stă la baza celui românesc. Prin înlocuirea fricativei finale cu consoana [t], termenul în discuție a intrat în categoria largă a adjectivelor în *-it* de origine verbală; probabil că același fenomen s-a produs în *nemolit* „ nedomolit", pentru care DLR trimite, între altele, la scr. *neumoliv*.

Nechită. Este sinonim cu „ gălbenuși (*Crepis setosa*)"; apare într-o lucrare a lui George Bujorean, tipărită la Sibiu, în 1936 (varianta *nepită*, înregistrată în aceeași lucrare, se datorește, credem, unui fenomen de hipercorectitudine; cf. *piftea* = *chiftea*). După părerea noastră, *nechită* trebuie pus în legătură cu cuvintele sud-slave avînd sensul de „podoabă": scr. *nákit* (vezi mai sus, s.v. *naciță* și *natiță*), bg. *накит* „наряд, убор, украшение" (S.B. Bernștejn, *op. cit.*). Aria de răspîndire a termenului românesc nu ne este cunoscută, așa încît criteriul geografic nu poate fi utilizat pentru stabilirea mai exactă a originii lui *nechită*; acesta a putut fi împrumutat din oricare dintre cele două limbi slave citate sau din amîndouă (etimologie multiplă).

Folosirea ca nume de plantă a unui cuvînt cu sensul fundamental de „ podoabă" nu este surprinzătoare; cf. numele românești de plante *podoaba-ferestrelor* și *podoaba-zilei* (Al. Borza, *Dicționar etnobotanic* . . . , [București], 1968, p. 71, s.v. *Fuchsia hybrida*, respectiv, p. 112, s. v. *Mirabilis jalapa*). În ce privește forma, [e] — în loc de * [ă] < [a] — din silaba inițială (neaccentuată în forma românească) se explică prin contextul „ palatal" constituit de grupul de sunete [ќi]; în condiții asemănătoare, prefixului slav *na-*, neaccentuat, îi corespunde *ne-* într-o serie de cuvinte românești (vezi Al. Graur, *op. cit.*, p. 30).

Nemeș. Avem în vedere pe *nemeș*$_1$ „ numele unui pește nedefinit mai de aproape". După mențiunile „ accentul necunoscut" și „ etimologia necunoscută", găsim, în DLR, trimiterea „ cf. *nemeș*$_2$ (3)"; este vorba de sensul „ de dimensiuni potrivite, nici prea mare, nici prea mic, p. ext.

frumos" al substantivului și adjectivului cu înțelesul fundamental de „ nobil" (< magh. *nemes*). Datele pe care le avem la dispoziție ne permit să afirmăm că *nemeș*$_1$ și *nemeș*$_2$ sînt, de fapt, unul și același cuvînt, cu etimologia indicată în DLR pentru *nemeș*$_2$. După părerea noastră, *nemeș*$_1$ este echivalentul „ prescurtat" al lui *cosac-nemeș*, specie de cosac (*Abramis ballerus*) „ ceva mai mare, mai răsărit" (DA, s. v. *cosac*).

Sursele indicate în DA pentru *cosac-nemeș* sînt ANTIPA, F. I și un răspuns obținut în Dudești — București la *Chestionarul* lui B.P. Hasdeu. *Nemeș*$_1$ din DLR provine tot din materialul adunat de B.P. Hasdeu; cuvîntul a fost înregistrat în Scăieni — Ploiești. Faptul că în aceeași regiune (mai exact, în localitatea Teișani — Prahova; vezi Alexandrina Istrătescu, GS, III, 1927—1928, 2, p. 348) apare și sintagma *cosac-nemeș* vine în sprijinul etimologiei propuse aici (această atestare îi este cunoscută lui Lajos Tamás, *Etymologisch-historisches Wörterbuch* . . . , Budapesta, 1966, unde, s.v. *nemeș*, *cosac-nemeș* este glosat „ eine Fischart"; *nemeș*, singur, nu este înregistrat ca nume de pește în lucrarea lingvistului maghiar).

Netez. A fost înregistrat numai în expresia *a nu se da netezului* „ a nu se da bătut, a nu se potoli"; acest sens, numai „probabil" după DLR, reiese, credem, cu destulă claritate din citatul — extras din ISPIRESCU, L. — *Curgea sudorile de pe fiul împăratului șiroaie și nu se da netezului nici cît*. Ca formă, *netez* poate fi explicat ușor, ca derivat regresiv de la verbul *netezi*. Pe de altă parte, întrucît substantivul din cadrul expresiei este, în mod evident, echivalentul aproximativ al lui *potolire*, *alinare*, se poate stabili și o legătură de ordin semantic între *netez* și *netezi* „ a alina, a consola" (vezi DLR, s.v., sensul *2*); dealtfel, independent de acest sens (învechit) al verbului, cuvintele *alina* și *netezi* au trăsături semantice care le apropie unul de altul (și mai evidentă este legătura dintre *lin* și *neted*).

Neușnic. Cuvîntul este cunoscut prin vestul Olteniei și are sensul „care nu știe ce face; într-o parte" (DLR reproduce glosarea din BOCEANU, GL.). După părerea noastră, provine din scr. *nèučan*. Acest adjectiv are, printre altele, sensul „ ineruditus, indoctus", care ar putea fi, eventual, luat în considerație pentru a explica înțelesul cuvîntului românesc (cf. sensul rom. *năuc*) : *nèučan* (vezi RJAZU, s.v., sensul *d*) este însă și sinonim cu *neòbičan*, așa încît *neușnic* trebuie pus în legătură cu sensul „ neobișnuit, bizar" al termenului sîrbocroat. *Neușnic* are ca punct de plecare forma de plural *neučni*; grupul de sunete [čn] a devenit [șn], ca în *pașnic*, *vești*, iar adăugarea lui [k] la finală se explică prin influența derivatelor cu sufixul *-nic*.

Ninja. Are sensul „ a-i fi cuiva somn" și a fost înregistrat în punctul cartografic 516 al ALR I (în Moldova). Mențiunea „ etimologia necunoscută" este însoțită, în DLR, de trimiterea „ cf. *amiji*", ceea ce înseamnă că a fost observată legătura lui *ninja* cu verbul al cărui radical începe cu o nazală labială.

Întrucît cuvîntul în discuție a fost cules dintr-o regiune în care există fenomenul palatalizării labialelor, este de presupus că *n* inițial din *ninja* redă un [ń]; dacă așa stau lucrurile, forma „ literarizată" ar trebui să fie scrisă *minja*. Forma înregistrată în DLR provine din materialul nepubli-

cat al ALR, dar presupunerea noastră își găsește o confirmare în faptul că pe harta 75 din ALR I 1 găsim, chiar în punctul 516, forma [ańizăz] (pers. 1 sg.). În notă, perfectul compus [am ańizat] este precedat de semnul [ɛ] care arată că subiectul a ezitat înainte de a da răspunsul; acest lucru ne face să bănuim că în [ańizăz] și, sub influența formei de prezent, și în [ańizat], primul [z] se datorește unui accident: în **amijez* (cu pronunțarea, normală în grai, [ańijăz]) s-a produs o asimilare (cf. fenomenul asemănător din *șoșon* < fr. *chausson*, unde însă de la „prepalatală ... dentală" s-a ajuns la „prepalatală ... prepalatală"). Dar chiar dacă [ańizăz] nu este considerat formă a lui *amija*, pentru ceea ce ne interesează aici este suficientă constatarea că, s. v. *miji*, DLR înregistrează varianta *mija*, de conjugarea I. *Ninja* (de fapt, *minja*) este o altă variantă a aceluiași verb. Pentru nazala care precedă fricativa, cf. variantele de tipul [ńiņjel] ale lui *negel* (ALR I 1, harta 51, „neg") și perechea de variante *mînji* — *măji* (: v. sl. мазати, pers. 1 indic. prez. мажѫ; vezi DLR, s.v. *mînji*).

Norea. Este sinonim cu „barba-împăratului (*Mirabilis jalapa*)"; după cum se arată în DLR, se folosește mai ales forma de plural, *norele*. Întrucît florile acestei plante (numită și *frumoasa-nopții*, *frumusețea-de-noapte*, *zorele-de-noapte*, *noptiță* etc.; vezi Al. Borza, *op. cit.*, p. 111—112) „se deschid seara la apusul soarelui și stau deschise toată noaptea" (DA, s.v. *barbă*) este de presupus că ele se deschid și pe vreme noroasă. Sîntem deci de părere că *norea* este un derivat de la *nor*; din punct de vedere semantic, raportul dintre aceste două cuvinte este asemănător cu cel dintre *noptiță* și *noapte*. În sprijinul acestei etimologii poate fi menționat faptul că *norele* ca nume al altei plante, *Pharbitis purpurea*, este sinonim nu numai cu *barba-împăratului*, *adormițele*, *zorele-urcătoare* etc. (cf. sinonimele termenului discutat aici), ci și cu *nouraș* (Al. Borza, *op. cit.*, p. 127), cuvînt a cărui proveniență din *nour* este evidentă. *Norea* este format cu sufixul care se întîlnește, într-un context fonetic identic, și în numele de plantă *morea*, derivat din *mo(h)or* (după cum am arătat în LR, XXI, 1972, 3, p. 206—207).

Februarie 1973

NOTE LEXICALE

DE

DAN HORIA MAZILU

Cuvintele pe care le discutăm mai jos au fost excerptate dintr-un manuscris transilvănean din prima jumătate a secolului al XIX-lea, inedit pînă în momentul de faţă. Este vorba de un caiet al cărui conţinut, variat la prima vedere, dar înscriindu-se, totuşi, în nişte norme de organizare specifice, l-a făcut pe Ioan Lăzărescu, cercetător autodidact din com. Orăştioara de Sus, jud. Hunedoara, pasionat al studiului şi cărţii vechi, să-l înscrie în categoria almanahurilor manuscrise [1], culegeri ce s-au bucurat de o deosebită circulaţie în Transilvania la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul celui de-al XIX-lea [2].

Avem de-a face cu o lucrare de tip compilativ, alcătuită, după opinia lui I. Lăzărescu, de un oarecare Ion Zugravul, din comuna Romos (1803—1856), între anii 1832 şi 1852. Cea mai mare parte a „ capitolelor" ce formează această culegere au fost preluate sau prelucrate după *Calendarul* tipărit de Petcu Soanu, la Braşov, în anul 1733 [3], şi care a avut, se pare, o remarcabilă descendenţă manuscrisă. Pasajele închegate ce derivă din *Calendarul* lui Petcu Soanu nu epuizează, însă, conţinutul extrem de interesant al acestui almanah dedicat lecturilor casnice de evidentă utili-

---

[1] Manuscrisul caietului-almanah, pe care l-am consultat prin bunăvoinţa descoperitorului său, Ioan Lăzărescu, este alcătuit din 70 de file, format 16 × 10 cm, şi a fost confecţionat dintr-o hîrtie de calitate modestă, fără filigran, de o persoană nu îndeajuns de exersată în această îndeletnicire. Scrierea folosită este cursiva româno-chirilică din prima jumătate a secolului al XIX-lea (vezi Emil Vîrtosu, *Paleografia româno-chirilică*, Bucureşti, 1968, p. 196 ş.u.) şi aparţine unei persoane pentru care acest exerciţiu nu prezenta dificultăţi. Caietul nu are coperte, file liminare, pagină de titlu. Unele file sînt parţial deteriorate. I. Lăzărescu a redactat nişte *Comentarii introductive* (ms. 58 p. dactilo), pe care a binevoit să ni le pună la dispoziţie.

[2] Vezi M. Tomescu, *Calendarele româneşti (1733—1830)*, Bucureşti, 1957, p. 34 ş.u.

[3] La f. 39^{v} există o notificare cronologică, al cărei conţinut poate deruta pe cercetător: „[...] cînd s-a făcut această carte, au fost anii de la HS 1733, de la începerea Lumii 7241 [...]". Evident, nu este vorba de data alcătuirii caietului-almanah, ci de anul în care Soanu îşi tipărea calendarul său, după un original sîrbesc, prelucrat, la rîndul lui, după un prototip est-slav.

tate. O primă lectură ne-a convins că numeroasele incursiuni în medicina și farmacopeea populară, cuprinzînd repertorii de maladii, cu leacurile respective și cu numeroase indicații privind prepararea acestora, precum și variatele îndrumări casnice și agrotehnice (cum ar fi „ Învățătura pentru semințire" etc.) sau paginile de cronică ale unor evenimente locale ar justifica, dacă nu editarea acestui caiet-almanah, cel puțin studierea lui atentă.

Cea mai mare parte a textului (cam trei pătrimi) este redactată într-o limbă românească evoluată, specifică primei jumătăți a secolului al XIX-lea, și faptul nu poate surprinde dacă precizăm că autorul era un om cultivat — pentru categoria sa socială —, căruia limba germană îi era familiară (în caiet sînt inserate numeroase rețete medicale în limba germană). Cu atît mai interesantă apare prima parte a culegerii, de fapt primele două capitole (dacă lăsăm la o parte *Curățirea de boale*, un gen de formulă magică scurtă pentru vindecarea femeilor suferinde, cu care debutează caietul) : un *Catehism creștinesc*, fără titlu (f. 2^{r} — 10^{v}), și un fragment de *Apocalips*, intitulat *Pentru județ* (f. 11^{r} — 25^{v}), în care limba prezintă numeroase particularități arhaice (mai ales în textul *Catehismului*[4]).

Catehismul creștinesc, aparținînd ritului greco-catolic, cu deosebit de interesante infiltrații bogomilice, reprezintă un text mult mai vechi în comparație cu restul conținutului caietului-almanah. Datele oferite de analiza grafiei și a materialului pe care a fost scris ne îndeamnă să credem că aceste file, independente la început sau aparținînd unui alt corpus, au fost alăturate celorlalte din motive lesne de înțeles. În tot cazul, acest catehism reprezintă o copie a unei versiuni mult mai vechi, caracteristicile lingvistice fiind argumente probante în acest sens. Din păcate, toate încercările întreprinse atît de descoperitor, cît și de autorul acestor rînduri, de a depista originalul sau o versiune apropiată lui au rămas pînă în momentul de față fără rezultat.

Primele două cuvinte pe care le prezentăm sînt înregistrate în cele mai multe din vechile noastre dicționare, dar numărul lor de atestări în texte este redus, fapt ce ne-a îndemnat să le inserăm în continuare.

1. **Zveázdă.** La f. 8^{v} a caietului-almanah (textul catehismului) citim următoarea întrebare : „ . . . Ce ie *zveazda* ce stă deasupra a jețului ?". Acest cuvînt vechi apare în cîteva dicționare cu sensuri ce se circumscriu unei sfere ce nouă ni se pare destul de limitată, în marea majoritate a cazurilor : *sveázdă* (pentru *zveázdă*) „ étoile, étoile sur le calice selon le rite de l'église grecque-orientale" (CIHAC, II, 470) ; *zveázdă* „ Asteriscus etc." (TDRG, 1833) ; *zveázdă* „ steaua cu care e ornat capacul care acoperă discul de anaforă" (SCRIBAN, 1447) [5]. Doar Tiktin ne oferă două exemplificări din care se poate observa relativa limitare semantică : *Preotul cînd va cînta liturghie și-i va cădea zveazda. Răpea* [. . .] *cine potire, cine discose, cine linguri, cine zvezde* [. . .] (a doua exemplificare este dintr-un manuscris din 1715, „ Arhiva românească", vol. II, p. 73).

[4] Filele ce cuprind culegerea de întrebări și răspunsuri care formează catehismul sînt scrise de o altă mînă — caracterele diferă în mod vizibil — și chiar hîrtia este de o altă calitate.

[5] Varianta *zăveázdă* „idem" este înregistrată la CIHAC, II, 470 ; ȘĂINEANU, care cunoaște numai această formă : „stea pe sfîntul potir" (DU, 702) ; SCRIBAN, 1447.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Am prezentat toate aceste date asupra acestui împrumut slavon cărturăresc [6] tocmai pentru că autorul caietului-almanah îl folosește cu un sens mai larg *zveazda, ce stă dzasupra a jeţului* = „ imaginea desenată a stelei ca astru, corp ceresc", deci foarte apropiat de semnificaţiile lui din vechea slavă și slavonă : „ ἀστήρ, ἄσρον — stella" (Miklosich, 221). Această semnificaţie mai largă ce am desprins-o pentru lexemul discutat în contextul respectiv este confirmată și de răspunsul la întrebare ce urmează în textul catehismului și în care autorul folosește sinonimul românesc moștenit din latină : „ Steaua ceia ce stă deasupra Viflaiemului, cînd [se] născu Hs̃" (f. 8ᵛ). O concluzie se poate desprinde cu siguranţă din discuţia asupra acestui dublet lexical : relaţia de sinonimie dintre cele două cuvinte era evident simţită de autorul vechiului text ce a fost copiat în secolul al XIX-lea (sau mai devreme), dar poziţia în limbă a lexemelor nu era, chiar în condiţiile existenţei raportului semantic amintit, similară, și nici nu putea fi. Chiar organizarea acestei perechi de propoziţii (întrebare—răspuns) ne arată că împrumutul slavon, folosit chiar cu o semnificaţie mai largă, era simţit ca aparţinînd, totuși, unei sfere terminologice (în speţă, bisericească), mai reduse, și folosit ca atare în corpul „ întrebării", pe cînd lexemul cu circulaţie absolută în limbă, cel moștenit, este plasat în „răspuns".

2. **Găvoazde** (atestat numai la plural). În textul aceluiași catehism apare acest cuvînt, tot de origine slavonă [7] :

I. „ Pentru ce sînt 4 posturi într-un an? Pentru cele 4 *găvoazde* ale Dom̃ Nos̃ Is̃ Hs̃".

II. „ Cîte rane a Dom̃ Hs̃ sînt pînă la zioa de judeţi nevindecate? 5 rane. 4 de *găvoazde* și a 5 în coastă de suliţă și acestea le va arăta la zioa de judeţ acelora ce l-au răstignit [. . .]" (f. 9ʳ).

DA (tom II, partea I, p. 240), înregistrînd acest cuvînt, îl include în sfera „ lexiconului religios" : „ cui (de fier)" și îl exemplifică printr-un pasaj din *Codex Sturdzanus — În mâru și în picioare ei-mi bătură găvoazde* (ce fusese folosit și în TDRG, 666—667) și unul din Dosoftei : *Încălţăminte de fier cu găvoazde.* Sensul vechi de „ cui, piron" este notat și la TDRG, 666, și *Scriban*, 546. Dicţionarele înregistrează și sensuri mai noi ale acestui cuvînt, care a dovedit și o oarecare productivitate [8] : (în vestul Transil-

[6] Pentru etimologie, dicţionarele noastre trimit toate la vechea slavă : *zvězda* (CIHAC) *zvẽzda* (TDRG), *zviezda* (ȘĂINEANU, DU ; SCRIBAN). Deși în bulgară există, dialectal, forma *zvjázda* (BER, 621) (cf. și *zvězda, dzvezdá*), considerăm drept cea mai plauzibilă ipoteza împrumutării acestui cuvînt pe cale livrescă dintr-o formă apropiată de slavon. *zvězda* (Miklosich, 221).

[7] Cf. vsl. *gvozdь* „ἦλος, clavus ; τριβολος, tricuspis" (Fr. Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Viena, 1862—1865, p. 127) ; *gvozdь, gvozdij* (Fr. Miklosich, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, Viena, 1886, p. 81) ; *gvozdīi* [*gvozdvii*], *gvozdь* „Nagel—ἦλος ; clavus etc." (*Slovník jazyka staroslověnského. Lexiconum linguae palaeoslovenicae*, fasc. 8, Praga, 1964, p. 392) etc.

[8] Vezi, de pildă, verbul *a găvozdi* „a ţintui, a bate în cuie" : *Domnul Hristos, pre cela ce voi l-aţi prins și l-aţi găvozdit pre cruce* (*Varlaam*, după TDRG, p. 667). Cu același sens *a găvozdi* (cu varianta a *găvuzdi*) apare și în DA, S.V. TDRG mai înregistrează și sensul (popular) „a (se) piti ; a (se) ascunde" : *Mireasa se găvăzdește (!) unde poate, numai să n-o găsească*, care poate fi pus în relaţie cu cel ce se desprinde din exemplul lui CIHAC (II, 119) : *veveriţele găvozdite*

vaniei — SCRIBAN, 546 — şi, după cum precizează DA, s.v., în graiul moţilor) „cuie pentru şindrilit"; (Oaş, Transilvania) „ic, pană (cu care se crapă lemnele)" (CADE, 531). Trimiţînd la varianta *vîzdoagă* (căreia noi îi adăugăm — după CIHAC, II, 119 — şi pe *văzdoagă* [9]) şi remarcînd absenţa totală a atestărilor pentru singular, redactorii DA (tom. II, partea I, p. 240) se întreabă dacă nu cumva pl. *găvoázde* vine de la un singular feminin **găvoazdă*. Cu toate că şi în manuscrisul transilvănean cercetat de noi sînt întrebuinţate tot formele de plural (şi ni se pare foarte firesc să fie aşa), nu putem accepta o formă de singular de genul feminin. Etimonul slavon, propus de marea majoritate a dicţionarelor noastre [10] este, la origine, masculin : *gvozdъ*, iar diftongarea lui [o] în forma de plural *găvoazde* este explicabilă prin legile fonetice româneşti. Tot la nivelul limbii române trebuie plasată şi explicată şi apariţia lui [ă] interconsonantic, întrucît un etimon *g(ъ)vozdъ* — cum propune DA —, care ar facilita mult explicarea formei rom. *găvoazde*, nu este înregistrat în lucrările lexicografice de bază.

O completare este necesară şi în legătură cu ipoteza etimologiei acestui cuvînt. Incontestabil că în contextele citate în dicţionare şi completate de noi mai sus, substantivul *găvózd* are o origine slavonă şi, deci, referirea la forma veche slavă este adecvată. Ni se pare însă că limitarea la acest izvor nu poate explica satisfăcător răspîndirea cuvîntului în româneşte şi mai ales evoluţia sa sub raport semantic şi derivativ. Considerăm că includerea în discuţie şi a posibilităţii unui împrumut popular vechi sud-slav [11] ar aduce un element nou şi util.

3. **Pocroveaze, pocrovezi.** Ca şi în cazul cuvîntului precedent, atestările sînt la plural, dar termenii în care vom organiza discuţia sînt cu totul alţii, pentru că, după ştiinţa noastră, lexemul respectiv nu este înregistrat în nici unul dintre dicţionarele limbii române şi nu apare nici în vreo altă lucrare cu caracter lexicografic. Iată pasajul în care sînt cuprinse cele două forme (acelaşi catehism) :

„ Ce sînt cele 2 pocroveaze deasupra potirului [?]

2 steaguri a lui Pillat, ce sta unul de o parte şi altul de alta. [...] Deci cînd sosea Hs̃ la Pilat, atunci plecă steagurile spre Hs̃ şi se închinară lui şi-l acoperiră. De acilea, *pocrovezi* iasta pînza cea nouo ce înveliră Iosif trupul lui Hs̃" (f. 8[r]).

Nu vom încerca o definire a sensului formei(lor) discutate, pentru că ar însemna să reluăm elementele nu prea clare oferite de copist, care, folosind acelaşi cuvînt (după părerea noastră), îi stabileşte semnificaţia în două feluri. Diferenţele nu sînt mari. În esenţă, este vorba sau de un acoperămînt a cărui sorginte este dublă (steagurile lui Pilat şi fîşia de pînză întrebuinţată de Iosif) sau de două feluri de acoperămînt, avînd fiecare originea şi funcţionalitatea sa. Ipoteza unei duble existenţe ar putea fi

---

una peste alta în scorburi de copaci. Interesant însă ni se pare faptul că Cihac voia să ilustreze prin acest fragment sensurile „enfoncer un coin, cogner, clouer", pe care el le înregistrează pentru verbul *găvozdesc* (*loc. cit*). Problema apariţiei acestor înţelesuri pe lîngă verbul *găvozdi*, de fapt, pe lîngă un verb ce a ajuns să semene cu *găvozdi* pînă la identificare, necesită o discuţie specială.

[9] Cf. şi var. *guvójd* (TDRG, 666—667).

[10] Vezi : vsl. *gavozdъ* (TDRG, 667); vsl. *gĭvozdĭ*, *gvozdĭ* (SCRIBAN, 546); vsl. *gvozdŭ* (CADE, 531) ; vsl. *g(ъ)vozdъ* (DA s.v.).

[11] Vezi bg. *gvozd* (N. Gerov, *Rečnik na bălgarskija ezik*, vol. I, Plovdiv, 1895, p. 211.

plauzibilă, dacă o argumentăm prin prisma folosirii celor două forme (ambele la plural) : 1. *pocroveaze* „ cele două fişii de pînză ce acoperă potirul" şi 2. *pocrovezi* „pînza nouă cu care a fost învelit trupul lui Isus". Dar firul logic al explicaţiei autorului — cf. „ De acilea pocrovezi iaste pînza cea nouo . . . " — ne obligă să considerăm că avem de-a face cu acelaşi obiect, avînd, poate, în ultimă instanţă, o dublă funcţionalitate.

Cuvîntul în discuţie, a cărui formă de singular era, probabil, *pocroveáză*, este o creaţie românească aparţinînd celui ce a tradus şi compilat catehismul transilvănean cu accente bogomilice. Trebuie inclus în această categorie în primul rînd pentru că formantul *-ează* este specific românei şi nu face parte dintre cele mai puţin productive (la nivelul limbii populare), iar în al doilea rînd, fiindcă limbilor slave nu le este caracteristică o astfel de formaţie [12]. Radicalul de la care s-a format *pocrovează — pocrov*, s.n. (var. *prócóv* ; pl. *pocroáve, procoáve, prócovuri* [13] — exista (şi există) în limba română : 1. (învechit şi popular) „ bucată de pînză sau (de stofă) folosită pentru acoperirea unor obiecte de cult din religia creştină" : *Nisare lucrure sfinte, vas au sfită, pocroave sfinţite* (după TDRG, 1267 ; CADE, 963) ; 2. (învechit) „ ţesătură fină ca un voal folosită pentru acoperit capul şi (uneori) pieptul" [14] ; p. ext. (învechit şi regional, mai ales la plural) „ sărbătoare creştină la 1 octombrie care prăznuieşte valul Maicii Domnului" [15] şi provine din v.sl. (slavon.) *pokrovъ* (DLR, tom VIII — sub tipar). *Dicţionarul limbii române* înregistrează două derivate de la acest cuvînt : *pocrovíţă* (var. înv. *prócoviţă, procóviţă, procovíţă, procabíţă, proscóviţă* etc. etc.) care înseamnă : 1. (ca diminutiv al lui *pocrov*) „ bucată de pînză (sau de stofă) folosită pentru acoperirea unor obiecte de cult . . ." ; 2. (regional : în forma *procovíţă*) „ basma" ; 3. (învechit şi regional) „ covor (ţărănesc) ; cergă ; scoarţă ; pătură groasă etc." (format de la *pocrov* cu sufixul *-iţă*) şi *pocroveáţă* (cu pluralul *pocroveaţe*) (învechit) tot „ bucată de pînză folosită pentru acoperirea unor obiecte de cult . . . " (alcătuit de la *pocrov* cu ajutorul sufixului *-eaţă* [16]).

---

[12] Ceva asemănător nu există în limbile slave (cf. bg. *pokrovina, pokrovča, pokroveć* (Gerov, IV, 141) ; ucr. *pokriv, pokrivlja* (Hrincenko, III, 278), după cum nu a existat nici în vechea slavă (vezi Miklosich).

[13] Pentru alte variante vezi DLR, tom VIII, s.v. (sub tipar).

[14] Dintre sensurile particulare ale acestui cuvînt citäm (după DRL, *loc. cit.*) : 1. (regional, mai ales în Transilvania) „văl de mireasă" ; 2. (Banat) : „pînza de pe faţa mortului" ; 3. (regional) „scutec" (Celei-Corabia) ; 4. (prin Transilvania şi Muntenia) „covor (ţărănesc) ; cergă, scoarţă, pătură groasă etc." ; 5. (regional, la pl.) „sărbătoare creştină la 29 august care prăznuieşte tăierea capului sfîntului Ioan" (Somova — Tulcea) etc.".

[15] Pentru denumirea aceleiaşi sărbători în Moldova centrală şi de nord se foloseşte forma de genul feminin *pocroávă, procoávă*. Pentru această situaţie, în care etimonul propus de DRL ni se pare insuficient, vezi şi ucr. *Pokróva* „idem" (Hrinčenko, III, 279).

[16] Pentru explicarea apariţiei substantivului *pocroveáţă* credem că poate fi luată în discuţie şi posibilitatea unei forme de feminin refăcută (cazul nu ar fi singular) de la pluralul *pocroveţe* (<*pocrovăţ*, s.n. : 1. (învechit) „bucată de pînză (sau de stofă) folosită pentru acoperirea unor obiecte de cult..." ; 2. (învechit şi regional) „pătură care se pune sub şaua calului ; (regional) pocladă" ; 3. (Prin Moldova) „giulgiu" etc. ; din v. sl. *pokrovьcь* — vezi DLR, tom VIII, s.v.), avînd în vedere identitatea sensurilor prime. În subsidiar ne permitem să observăm că ilustrarea sensului (2) al lui *pocrovăţ* şi prin fragmentul : *Cai îmbrăcaţi cu pocroveţe de catifea neagră, tivite cu argint* (în DLR) nu este acceptabilă. Dimpotrivă, existenţa unei astfel de folosiri a cuvîntului ar impune, credem, descifrarea unei semnificaţii aparte a respectivului lexem.

Cu această ultimă formă trebuie pus în legătură şi substantivul *pocroveáză* din manuscrisul transilvănean. Deşi ar putea exista şi posibilitatea formării sale printr-o derivare realizată ad-hoc de alcătuitorul sau traducătorul textului respectiv, credem că *pocroveáză* a apărut, mai degrabă, în urma unei substituiri de sufixe (*-eaţă* / *-eză*) uşor de efectuat. Lipsa de stabilitate a regimului său lexical poate fi observată în oscilaţia cu care este realizat pluralul : *pocroveaze* şi *pocrovezi*. Acest cuvînt nu a reuşit să depăşească situaţia unei creaţii de moment şi nu a intrat într-o sferă de circulaţie mai largă, dar formarea, prezenţa şi funcţionarea lui în limbă la un moment dat ni s-au părut fapte demne de relevat.

4. **Năsrămi**. Semnalăm, în fine, această formă (tot de plural) excerptată din acelaşi caiet-almanah, dar de această dată din textul fragmentului de *Apocalips*, pentru că şi ea prezintă un aspect inedit, concretizat în divergenţa faţă de norma lexicală. Iată pasajul în care este folosit cuvîntul : „[. . .] Şi vor veni şapte îngeri cu şapte *năsrămi* şi le vor vărsa în lume şi unul va turna în Soare şi să va întuneca Soarele. Unul o va turna în Lună şi să va întuneca o parte din Lună [. . .]" (f. 15^{r-v}).

Semnificaţia cuvîntului, în context, ne trimite fără nici o îndoială la rom. *năstrápă* (pl, *năstrape* şi *năstrăpi*), cu variantele (învechite şi regionale) *nastrápă*, *nestrápă*, *măstrápă*, *mastrapă* : 1. (învechit şi popular) „ vas de băut ; cană, cupă potir" : *Au văzut aiavea că al triile înger au vărsat năstrapa cea de aur peste izvoarăle apelor ; Necontenit domnii noştri cereau de la meşteşugarii de peste munţi păhare, vase, năstrape, ceşti şi tot felul de argintării ; Bucură-te preacuratî fecioarî* [. . .] *bucură-te măstrapî de aur* (citatele după DLR, s.v.) ; (dialectal) „ urcior (pentru păstrat apa)" ; 2. „ cantitate de lichid cuprinsă într-o năstrapă" (pentru etimonul acestui cuvînt DLR trimite la ngr. μαστραπάς ; bg. *mъstrapa*, *nъstrapa* ; scr. *nastrap*.

În cazul formei *năsrămi* trebuie explicate două fapte. Dacă pentru simplificarea grupului consonantic *-str-* (< *năstrapă*) > *-sr-* s-ar putea găsi o motivare, prezenţa lui *m* în locul unui aşteptat *p* nu poate fi explicată decît printr-o greşeală a celui ce a copiat textul scris în cursivă după unul mai vechi în uncială sau semiuncială. Înlocuirea lui *p* (п) cu *m* (м), posibilă în cazul unei transcrieri mecanice, a fost apoi repetată (fiind ultimul pe pagină, cuvîntul *năsrămi* este reluat, după maniera timpului, pe pagina următoare). Oricum, viitoarele lucrări de lexicografie vor putea înregistra, dacă va fi cazul, această „variantă aberantă" a substantivului *năstrapă*.

ÎMPRUMUTURI TURCEȘTI ÎN GRAIUL DIN COMUNA RASOVA, JUD. CONSTANȚA

DE

EMIL SUCIU

Cu prilejul unei șederi de cîteva zile în comuna Rasova, jud. Constanța (comună situată pe malul drept al Dunării, la 20 km sud de Cernavodă și 60 km nord de Ostrov, pe șoseaua care leagă cele două orașe), am întîlnit în graiul localnicilor o serie de termeni de proveniență turcească, unii neatestați de dicționarele limbii române, alții semnalați pentru alte localități sau regiuni ori cu alte sensuri. Frecvența acestor cuvinte și apartenența majorității lor la vocabularul de bază rasovean sînt cu atît mai notabile, cu cît în memoria localnicilor nu s-a păstrat nici o urmă de conviețuire cu familii turcești, ci numai slabe contacte cu administrația de la Medgidia. Unica naționalitate care există și în prezent în Rasova este cea română.

Termenii neconsemnați de dicționarele limbii române, dar frecvent uzitați în graiul local, sînt următorii :

bălđărán, cu variantele *baldărán* și *bîldărán* „bălărie" < tc. *baldıran* „cucută".

fidán „puiet" < tc. *fidan* „puiet, răsad".

gezveá, cu varianta *gejveá* „ibric pentru cafea" < tc. *cezve* „idem".

mașá „clește de foc" < tc. *maşa* „idem".

Alături de aceste cuvinte, am întîlnit și termeni atestați în dicționarele limbii române, dar pentru alte regiuni sau localități ori prezentînd deosebiri semantice sau formale. Aceste cuvinte sînt următoarele :

bobríc „rinichi de animale (mai ales de porc, de oaie)" < tc. *böbrek* „rinichi". — Atestat pînă acum numai din Banat, ca sîrbism, avînd sensul „rinichi" (DA ; *Lexic regional*, vol. II, București, Editura științifică, 1967 ,p. 39).

caşíc „1. lingură mare folosită pentru a lua făină, orez etc.; ispol. 2. măsură la moară, cu care se lua uiumul" < tc. *kaşık* „lingură". — Atestat de DA sub forma *caşic* (cuvînt citat între termenii de morărit, fără altă explicaţie) pentru comuna Voivoda, plasa Marginea.

caún „pepene galben" < tc. *kavun* (citit *caun*) „idem". — Atestat de DA (pentru Garvănu, Somova — plasa Tulcea) şi de Scriban, D. (*caun* ~ *căun* „pepene cu miez verde sau violet", Dobrogea, explicat din tc., rus. *kaun*).

cherpedén „cleşte de scos cuie" < tc. dial. *kerpedin* (tc. lit. *kerpeten*) „cleşte". — Atestat de DA : *cherpedin*, *cherpedel*, *cherpă* „cleşte de fierar (Covurlui, jud. Putna şi Tulcea) sau de dulgher (Gănești, Tulcea)", — şi de ŞIO II/1 : *cherpedin* „cleşte de scos cuiele potcoavelor", — precum şi de Scriban, D. : *cherpeden*, *cherpedin* (în Moldova de sud), *cherpedel* (în Muntenia, Dobrogea), cu sensul „cleşte de scos piroane".

duşéc „saltea moale" < tc. *döşek* „aşternut, saltea". — Atestat de Scriban, D. sub forma *duşăg* „plapomă, iorgan" pentru Moldova de sud, şi de DA ms., sub formele *duşac* (Banat), *duşec* (Constanţa), *duşăg* (Ialomiţa), *duşeg* (Tulcea, Banat), *duşic*, *duşag* (Buzău).

gaiganá „amestecătură de ouă sparte" < tc. dial. *gaygana* (tc. lit. *kaygana*) „omletă; jumări de ouă". — Atestat de DA sub formele *gaiganá*, *găigánă* „jumări de ouă", pentru Banat, Haţeg.

ghighér „ficat de animale < tc. dial. *ğiger* (tc. lit. *ciğer*) „ficat". — Atestat de Scriban, D. (*ghighir* în Moldova de nord, cu sensurile „drob; plăcintă din măruntaie de miel"), precum şi în *Lexic regional*, vol. I, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1960, p. 49 (*geghir* „ciorbă de măruntaie şi ficaţi tocaţi mărunt", pentru comuna Bistriţa, raion. Turnu-Severin, reg. Craiova).

ialác „jgheab în care se pune apă pentru animale" < tc. *yalak* „copaie, jgheab". — Atestat de Scriban, D., cu acelaşi sens, pentru Ialomiţa.

mageará „boală, durere (fizică)" < tc. dial. *mağara* (tc. lit. *macera*) „cangrenă". — Atestat de DLR : *mageara* „boală veche care apare mereu", pentru jud. Ialomiţa, şi de *Lexic regional*, vol. I, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1960, p. 27, sub forma *magara* „necazuri", pentru fostul raion Balş, reg. Craiova.

orman „crîng, pădurice" < tc. *orman* „pădure". — Atestat de DLR, pentru Somova-Tulcea şi Craiova. De menţionat că în graiul rasoveán pluralul cuvîntului este *ormane*, spre deosebire de forma *ormanuri* atestată de DLR.

E de presupus că această listă s-ar putea îmbogăţi în cazul unei cercetări sistematice pe teren.

ASUPRA GRUPULUI *-NGV-* ŞI A ÎMPĂRŢIRII ÎN SILABE A GRUPURILOR CONSONANTICE ÎN LIMBA ROMÂNĂ

DE

DAN SLUŞANSCHI

1.0. Cel ce se hotărăşte să treacă peste soluţia diplomatică de a nu despărţi în silabe — în primul rînd în scris, firește — un cuvînt ca *lingvist (lingvistic, lingvistică)* [1] se află în faţa unei dileme: *lin-gvist (lin-gvistic, lin-gvistică)* sau *ling-vist (ling-vistic, ling-vistică)*? *Îndreptarul ortografic, ortoepic şi de punctuaţie* (1971 [3], 36 şi 160) rămîne mut în această privinţă, iar opiniile teoretice ale filologilor sînt în contradicţie flagrantă cu reacţia spontană a vorbitorilor, fie ei lingvişti sau nu.

1.1. Desigur, de vreme ce acest caz nu se află înregistrat nicăieri ca o excepţie, păstrarea principiului enunţat în locul amintit din *Îndreptar* (v. sub **2.1.**) ne-ar îndemna să separăm acest cuvînt în forma *lin-gvist (lin-gvistic, lin-gvistică)*.

1.2. Totuşi, în 93 de cazuri din 100 anchetate (dintre care 1/5 lingvişti) vorbitorii, rugaţi să răspundă numaidecît, fără o analiză prealabilă, au răspuns despărţind cuvîntul în *ling-vist (ling-vistic, ling-vistică)*. De altfel, chiar şi în cele 7 procente de cazuri discordante (exclusiv filologi sau literaţi) avem toate motivele să bănuim o referire iniţială la normă sau la etimologie în locul unui răspuns spontan, neîngrădit de un control raţional.

---

[1] În cursul acestui articol vom recurge numai la exemplul familiei de cuvinte a lui *lingvist*, formă sigură şi frecventă în limba română contemporană. În celelalte cazuri, vorbitorii au evitat incomoditatea acestui grup existent numai în împrumuturi savante şi recente, preferînd formelor pretenţioase, etimologizante, ca *sangvin* şi *ingvinal* variantele simplificate *sanghin* (sau *sanguin*) şi *inghinal*. În privinţa formei *sanguin*, preferată de dicţionare şi de *Îndreptar* (care recomandă pronunţarea *san-gu-în*, 1971[3], 193), aceasta pare a fi varianta scrisă a cuvîntului, limba vorbită utilizînd fie varianta *san-ghin* [saŋ-gin] (65 la sută din cazuri), fie cea *san-guin* [saŋ-gwin] (30 de procente); doar 5 la sută din vorbitori pronunţă „după regulă" *san-gu-in* [saŋ-gu-in].

1.3. Așa stînd lucrurile, acest caz ar părea să reprezinte doar un nou episod al vechii dispute dintre analogiști și anomaliști, dintre *ratio* și *consuetudo*.

2.0. Dacă privim însă din nou, cu atenție, cum sînt formulate regulile din *Îndreptar* cu privire la împărțirea în silabe a grupurilor de două și mai multe consoane, putem intui posibilitatea unei alte rezolvări, care să simplifice și să unifice întreaga normare a silabației grupurilor pluriconsonantice.

2.1. Înainte de toate, se cuvine să reluăm pasajul aflat în discuție (1971[3], 36—37):

„c) dacă vocala e urmată de două sau mai multe consoane, prima consoană trece la silaba dinainte, cealaltă, sau celelalte, la silaba următoare (excepțiile se vor vedea mai jos): *ac-tiv*, *as-tăzi*, *mul-te*; *as-pru*, *con-tra*; *os-ci-la-tor*; *mon-stru*;

d) cînd prima consoană este *b*, *c*, *d*, *g*, *p*, *t*, *v*, *f*, iar a doua este *l* sau *r*, amîndouă consoanele trec la silaba următoare: *a-bre-vi-a*, *co-dru*, *a-gro-nom*, *su-plu*, *a-tlet*, *li-tru*, *de-vre-me*, *a-fla*.

e) grupurile *ct*, *ț* și *pt*, precedate de consoane, se despart: *onc-tu-os* *punc-taj*, *func-ți-e*, *sanc-ți-u-ne*, *somp-tu-os*;

f) cuvîntul *jertfă* se desparte în *jert-fă*;

g) la cuvintele compuse, despărțirea în silabe se face ținîndu-se seama de părțile componente atunci cînd cuvîntul e analizabil: *in-egal* (nu *i-negal*), *ne-stabil* (nu *nes-tabil*), *sub-linia* (nu *su-blinia*)".

2.2. În mod evident, punctul c) constituie regula față de care punctele d-g) reglementează excepțiile admise.

2.3. Comparînd însă grupul nărăvaș *-ngv-* cu exemplele însumate sub e), remarcăm de îndată că t o a t e complexele consonantice luate în considerație sînt alcătuite după modelul:

(1) NT + T, F[2]

2.4. Cuvîntul *jertfă*, singurul exemplu de sub f) — dar pe lîngă care am putea adăuga și alte forme, ca *arctic* sau *sculpta*[3] — reprezintă un tipar paralel:

(2) LT + T, F

2.5. Pe scurt spus, aceste două tipuri, existente în limba română doar în împrumuturi slave sau în formații recente de natură livrească, alcătuiesc suma tuturor cazurilor care nu se subsumează imperativului de sub c).

---

[2] În cadrul acestor formule vom utiliza simbolurile următoare: N = nazală, T = oclusivă, L = lichidă, S = fricativă alveolară sau palatală (ele avînd o distribuție aproape identică), F = fricativă labiodentală, V = vocală. Atunci însă cînd felul consoanei este indiferent, vom apela la simbolul general C.

[3] Majoritatea exemplelor luate în considerație în acest articol sînt datorate lucrării Alexandrei Roceric-Alexandrescu (1962, 66—67) și celei a lui Emanuel Vasiliu (1965, 132—145). Asupra excepțiilor pe care le impune tratamentul derivatelor și al compuselor v. mai jos sub 6.3.

2.6. La rîndul său, regula din îndreptar poate fi sintetizată şi ea într-o formulă la fel de simplă :

(3) L, N, S + TL[4]

2.7. Tot sub acest punct din *Îndreptar* ar trebui inserat şi un alt model, existent în cuvinte ca *obşte*, *cinste* şi *vîrstă* :

(4) L,N, T + ST[5]

3.0. Această trecere în revistă a cazurilor de luat în evidenţă pentru reformularea şi completarea recomandărilor normative ale *Îndreptarului* ne-a dus la definirea a patru modele de grupuri triconsonantice esenţiale. Faptul că, dintre ele, modelul (3) este cel mai frecvent în româneşte a dus, probabil, la instituirea acestuia ca regulă generală de despărţire a grupurilor de trei consoane, în ciuda faptului că, pentru grupurile de două consoane, tocmai tipul TL (*muta cum liquida*) forma excepţia de separare V-CCV şi nu VC-CV, conform regulii generale[6].

3.1. Se observă apoi că modelele (1), (2), (3) şi (4) se grupează cu uşurinţă două cîte două sub raportul despărţirii lor în silabe :

(1) şi (2) trec sub un tip general (I) : VCC-CV

iar (3) şi (4) trec sub un tip general (II) : VC-CCV

4.0. Această nouă repartizare, făcută nu după un „canon" urmat de o sumă de excepţii, ci după două reguli empirice stabilite pe baza reacţiei naturale a vorbitorilor este însă insuficientă prin ea însăşi. Dincolo de reflectarea fidelă a uzului este necesară o definire teoretică a raţiunii motrice (naturale limbii române şi, poate, şi altor limbi) care se află la originea bifurcării silabaţiei grupurilor de trei consoane. Elucidarea acestei cauze profunde este însă imposibilă fără o scurtă incursiune în t e o r i a l i m i t e l o r s i l a b e i .

4.1. Punînd problema pe alte baze, se impune de la început o verificare : dat fiind că nu putem defini direct de ce trebuie împărţit într-un anumit fel un grup VCCCV, putem reîncepe analiza numai înregistrînd modurile în care nu este permisă silabaţia în româneşte.

4.1.1. Observăm, deci, că în limba română sînt evitate de regulă următoarele modalităţi de despărţire în silabe a unui grup de trei consoane :

(III) VCCC-V (Cf. J. Kuryłowicz, 1960, 195)[7]

şi (IV) V-CCCV[8]

---

[4] Altfel spus, „ lichidă, nazală sau siflantă + *muta cum liquida*".

[5] Pentru TST secundar v. mai jos sub **6.3.**

[6] Semnalăm provizoriu ralierea grupului FL la tipul de silabaţie curent pentru TL în româneşte, urmînd să revenim asupra acestui lucru (v. mai jos sub **5.3.2.**).

[7] Considerăm drept un fapt cîştigat demonstraţia savantului polonez, conform căreia este interzisă plasarea juncturii silabice între consoană şi vocală ; cad sub incidenţa acestei interdicţii oricare dintre tipurile VC-V, VCC-V, VCCC-V etc. Cf. E. Vasiliu, 1965, 136—137.

[8] Din ancheta noastră a rezultat că vorbitorii — în marea lor majoritate — utilizează modelul de silabaţie (II) şi în cazul grupurilor de tip (3c) VSTLV : *as-pru*, *as-tru* (97 la sută din cazuri) faţă de *a-spru*, *a-stru* (doar 3 procente), *cus-cru*, *muş-tru* (94 la sută din răspunsuri) faţă de *cu-scru*, *mu-ştru* (doar 6 procente). Doar neologismul „ greu" *esplanadă* a provocat şovăieli mai accentuate : *es-pla-nadă* (85 la sută din vorbitori) faţă de *e-splanadă* (15 procente). În legătură cu cazurile speciale de tip *ne-strămutat* sau *arterio-scleroză* v. mai jos sub **6.3.**

4.2. Rezultă, așadar, că utilizarea tipurilor de silabație (I) și (II) este determinată nu numai **pozitiv**, ci și **negativ**, prin ocolirea altor moduri de despărțire în silabe a cuvintelor. Chestiunea selectării unuia dintre tipurile (I) sau (II) se prezintă deci ca o alternativă absolută.

4.3. M o t i v u l selectării uneia dintre aceste două variante a fost identificat în coincidența aproximativă dintre sfîrșiturile și începuturile silabelor pe de o parte și sfîrșiturile și începuturile admisibile ale cuvintelor dintr-o limbă dată pe de altă parte [9]. Formularea cea mai pregnantă și mai generală a consecințelor ce rezultă din exploatarea prudentă a acestei ipoteze am întîlnit-o în articolul citat al lui Jerzy Kuryłowicz (1960, 198):

„. . . appartient à la syllabe précédente tout ce qui est admissible à la fin de mot plus tout ce qui est inadmissible au commencement de mot".

4.4. Dubiile legate de eficacitatea absolută a criteriului „începutului și sfîrșitului de cuvînt" se datorează în special faptului că „il existe, à la fin d'une syllabe interne, des éléments (ou des groupes) inadmissibles à la fin de mot" (id., *ibid.*, 194).

Procedînd la o clasare a cazurilor în care la sfîrșitul unei silabe apare o formă sau un grup consonantic inadmisibil în finală de cuvînt, obținem următoarele categorii:

— grupuri inadmisibile: de ex. skr. *yunk-te*, cu *nk*- imposibil la sfîrșit de cuvînt (sanscrita nu admite folosirea nici unui grup consonantic în finală de cuvînt, cu excepția lui *-rt*), cf. J. Kuryłowicz, 1960, 197—198;

— foneme consonantice inadmisibile: de ex. gr. ἵπ-ποϛ, ὄμ-μα, unde π și μ — ca, de altfel, toate consoanele, afară de ρ,ν,ϛ, — sînt interzise în finală de cuvînt, cf. J. Kuryłowicz, 1960, 195;

— variante fonetice inadmisibile: de ex. rom. *lîn-gă* [lɨŋ-gă], cu un-ŋ imposibil la finele cuvîntului.

Aceste dovezi, certificînd afirmația savantului polonez, ne întăresc în convingerea că nu finalul cuvîntului este cel care determină, prin modelarea imperativă a sfîrșitului de silabă, granița despărțirii cuvîntului în unități mai restrînse de pronunțare.

4.5. De aici rezultă că, mai ales pentru despărțirea grupurilor de 2 consoane —(unde separația VC-CV este automată, cu excepția grupului prin excelență exploziv TL-), dar și pentru grupurile de 3 sau mai multe consoane, nu ne putem aștepta *a priori* la o corespondență perfectă între grupurile admisibile la sfîrșit de cuvînt și cele care încheie o silabă interioară, deși, desigur, această potrivire este preferată [10].

4.6. În schimb, bănuielile lui J. Kuryłowicz (1960, 194) referitoare la lipsa de concordanță dintre începuturile de silabă și începuturile admise

---

[9] Cf. J. Kuryłowicz, 1960, 193—195; E. Vasiliu, 1965, 51—52 și 136; L. Lupaș, 1972, 155.

[10] Fapt sugestiv, urmărind exemplele tipice pentru silabația grupurilor de 3, 4 și 5 consoane în limba română — luate în considerație mai jos (**5.0.—6.2.4.**) — nu am întîlnit **nici un caz** de nepotrivire între sfîrșitul silabei și finalul admisibil de cuvînt.

de cuvînt par mai puţin întemeiate. Luînd ca exemplu grupul biconsonantic de tip VSTV, el caută să deducă — tot pe baza limbii greceşti — că repartizarea VS-TV reprezintă o distrugere a unui complex iniţial admisibil, în loc să accepte analiza, mai simplă, a silabaţiei grupului VSTV într-un complex imploziv -VS şi unul exploziv TV-, ultimul fiind nu mai puţin admisibil la iniţială decît grupul STV-. Mai mult decît atît, situaţia aparte, excepţională, a grupului iniţial ST- este evidentă şi pe plan sincronic şi pe plan diacronic :

— ST- este unicul grup consonantic care încalcă regula fonetică a deschiderii explozive neîntrerupte pînă la centrul silabic (cf., de curînd, S. Kiss, 1972, 90—93, cu dese comentarii bibliografice).

— În strînsă legătură, se constată o accentuată tendinţă, prezentă în limbile cele mai diverse, spre evitarea sau spre eliminarea acestui complex iniţial, ultima petrecîndu-se de obicei printr-o proteză vocalică dotată cu un dublu efect : evitarea grupului ST - iniţial şi ruperea sa în silabaţie prin plasarea implozivă a lui -S (VS-TV).

Aşadar, orice generalizare care se bazează pe acest caz particular, căutînd să transpună problemele puse de el asupra tuturor celorlalte grupuri consonantice, fie şi cu preţul ipotezei „ruperii" consoanelor în silabaţie, pare mai puţin fericită şi fructuoasă.

4.7. Rezultă deci că această ipoteză, bazată pe un exemplu discutabil, trebuie considerată parţială, sau, mai bine zis, unilaterală, chiar dacă ea nu este total lipsită de fundament [11]. Prin înlăturarea ei, iese în evidenţă principiul p r e e m i n e n ţ e i a b s o l u t e a î n c e p u t u l u i de s i l a b ă : cel care prevalează în silabaţie este începutul silabei, determinabil după inventarul începuturilor admisibile ale cuvîntului în limba dată ; totodată, începutul silabei selectează **maximum posibil** din grupul intervocalic dat [12], pe cînd sfîrşitului silabei anterioare îi sînt lăsate acele elemente din grup care ar face imposibil începutul celei de a doua silabe [13].

4.8. Rămîne de adăugat doar faptul că, după părerea noastră, acest mod de a delimita silaba face în mod practic inutile eforturile de a căuta graniţa silabei prin „ruperea" unei consoane, prin repartizarea ei asupra ambelor silabe învecinate [14]. Admitem deci că limita silabică se

---

[11] Cf. mai jos, sub **5.3.** — **5.3.3.** Această trecere cu vederea a importanţei decisive pe care o are **începutul de cuvînt pentru împărţirea în silabe este cu atît mai neaşteptată, cu cît** acelaşi Jerzy Kuryłowicz clasează cu fermitate consoanele în funcţie de poziţia pe care acestea o pot ocupa în cadrul grupurilor consonantice iniţiale (1960, 23—24 şi 215—216).

[12] Altfel spus, „partea explozivă maximală".

[13] Cu alte cuvinte, „ partea implozivă minimală". Mărturisim cu acest prilej că principiul „ atracţiei maximale" exercitată de către a doua silabă (de către partea explozivă) ne-a fost sugerat indirect de următoarea formulare a lui J. Kuryłowicz, menită însă să justifice plasarea limitei silabice „ în cursul" unei consoane : „ *Appartient à* impl. *la partie maxima du complexe laquelle est encore admissible au commencement de mot*" (1960, 196, cu sublinierile autorului).

[14] Cf. J. Kuryłowicz, 1960, 199. Încercarea ingenioasă a acestui autor de a întemeia teoria împărţirii între silabe a consoanelor pe baza existenţei geminatelor într-o limbă dată pare şi ea prea îndrăzneaţă, dat fiind că înseşi limbile care admit geminatele limitează distribuţia lor la poziţia intervocalică, cu rare excepţii datorate derivării şi compunerii : pentru greacă cf. L. Lupaş, 1972, 31 ; exemplele furnizate de către J. Kuryłowicz (*loc. cit.*) pentru sanscrită sînt, după propria sa afirmaţie, de o interpretare fonetică şi fonologică nesigură.

află în românește **între** două din consoanele unui complex intervocalic dat : mai economică sub raport fonologic, această ipoteză este egală (în nedeterminare) din punct de vedere fonic cu cea a împărțirii consoanei între silabe, căci analiza fonetică a șirului vorbirii nu permite în nici un fel situarea precisă a limitelor exacte ale silabei.

5.0. Rezultatele acestui excurs teoretic par să coincidă, sau, cel puțin, să nu vină în contradicție cu încadrarea empirică a materialului brut, propusă mai sus **(2.3.—3.1.).**

5.1. În momentul de față putem, în mod aparent, să furnizăm, pe lîngă norma conform căreia modelele (1) și (2) trebuie strînse sub tipul (I) de silabație, și justificarea acestei necesități : grupurile de trei consoane cuprinse sub (1) și (2) nu pot fi despărțite în silabe după modelul (II), căci grupurile *ct-*, *cț-*, *pt-*, *tf-*, *gv-* nu sînt admisibile la inițială în românește, decît cel mult în rarisime cuvinte de împrumut sau de factură onomatopoetică [15].

5.2. Tipul de silabație (II), mai apropiat de tendința „atracției maximale" către a doua silabă, este înlesnit de frecvența mare a grupurilor TL și respectiv ST la inițiala cuvintelor românești.

5.3. Regula „atracției maximale" prezintă însă o primă restricție, și anume în cazul despărțirii grupurilor de două consoane, unde cele mai multe limbi preferă silabația VC-CV nu numai în situațiile în care grupul CCV- corespunzător ar fi inadmisibil la inițială. Totuși, tendința spre extinderea silabației V-CCV în unele din cazurile în care aceasta este permisă de principiul „concordanței cu începutul de cuvînt" se face adesea simțită.

5.3.1. Exemplul cel mai grăitor este acela al grupului VTLV *(muta cum liquida)*, despărțit în majoritatea limbilor fie **numai**, fie **și** după tiparul V-TLV.

5.3.2. Tot drept o urmare a aceleiași tendințe trebuie considerată și afilierea tipului VFLV la modul de silabație al lui VTLV (= V-FLV) în limba română.

5.3.3. Dar silabația după modelul V-CCV nu se reduce numai la tipul *muta cum liquida*. Dialectul atic al limbii eline, de pildă, preferă, în contrast cu limba lui Homer și cu majoritatea celorlalte dialecte grecești, despărțirea după tiparul V-TTV și V-TNV (cf. M. Lejeune, 1947, 257).

5.3.4. Restricția despre care aminteam acționează numai în cazul grupurilor de tip VSTV sau VSTLV ; observăm imediat că primul dintre aceste modele este exact cel întrebuințat de către J. Kuryłowicz în demon-

---

[15] Cf. de ex. *ctitor, ptiu!, ploză, ptru!, gvalt, gvardie*, precum și eventualele lor derivate. Posibilitatea folosirii acestor grupuri la inițială ține, fără îndoială, de sistemul propriu limbii date : ππ-, κτ-, γν-, βδ- sînt normale în greacă, grupul *gv*-este uzual în limbile slave etc.

straţia amintită mai sus (**4.6.**). După cum am arătat deja (n.8), marea majoritate a vorbitorilor preferă în aceste situaţii despărţirea VS-TV, respectiv VS-TLV; nu poate fi trecută cu vederea însă nici pronunţarea „aberantă" de tip V-STLV *(a-spru, a-stru, cu-scru, mu-ştru, e-splanadă)* pentru care au optat spontan 3 pînă la 15 la sută din cei întrebaţi. Admisibile la iniţială, grupurile ST şi STL tind să ocupe şi primul loc într-o silabă interioară, ducînd la apariţia silabaţiei (IV) în locul celei (II). Nu se poate tăgădui însă faptul că acestei tendinţe care merge în sensul regulii „atracţiei maximale" i se opune cu succes o tendinţă contrară, de despărţire prin alipirea siflantei la prima silabă. În orice caz, caracterul izolat şi definit al acestei tendinţe inverse — de altfel instabile — scoate, în fapt, în relief generalitatea regulii căreia i se opune.

5.4. De asemenea, criteriul general al „atracţiei exercitate de silaba următoare" ar putea sugera un răspuns în chestiunea „interludiilor" intervocalice (= intersilabice) susţinute de către C. F. Hockett [16]. Asupra acestei probleme, ca, de altfel, şi asupra istoricului cuvintelor recalcitrante care conţin grupuri consonantice (1) sau (2), ne propunem să revenim cu un alt prilej [17].

6.0. În virtutea celor arătate mai sus, se poate încerca o reformulare a regulilor din *Îndreptarul ortografic*. În ceea ce ne priveşte, am propune următoarea restructurare a paragrafelor citate sub **2.1.**:

6.1. c) dacă vocala este urmată de două consoane, atunci prima consoană va trece, de regulă, la silaba dinainte, iar cealaltă la silaba următoare: *ac-tiv, as-tăzi, caf-tan, mul-te, mun-te, cap-să, ic-ni*; cînd însă prima consoană este *p, b, t, d, c, g, f* sau *v*, iar cea de a doua este *l* sau *r*, amîndouă consoanele trec la silaba următoare: *a-prig, su-plu, i-bric, a-tlet, li-tru, co-dru, a-cru, a-grar, su-fla*;

d) cînd vocala este urmată de trei consoane, vor fi respectate următoarele reguli:

1. dacă prima consoană este *l, r, m, n* sau *s*, cea din mijloc *p, b, t, d, c* sau *g*, iar ultima *l* sau *r*, prima consoană va trece la silaba dinainte, celelalte la silaba următoare: *al-tru-ist, fil-tru, con-tra, as-pru*; după acelaşi model se despart cuvintele care după un *b, r* sau *n* cuprind între două vocale grupul *st* sau *şt*: *ob-şte, vîr-stă, cin-ste*;

2. cînd însă după un *l, r, m* sau *n* urmează unul dintre grupurile *ct, cţ, gv, pt* sau *tf*, atunci primele două consoane trec la silaba dinainte, ultima rămînînd singură alături de silaba următoare: *onc-tu-os, punc-taj, func-ţi-e, sanc-ţi-u-ne, ling-vist, somp-tu-os, sculp-ta, arc-tic, jert-fă*;

---

[16] 1955, 51-52 şi 63-64; 1958, 85-86; Cf. A. Rosetti, 1963², 28; E. Vasiliu, 1965, 52 şi 140; L. Lupaş, 1972, 153, n. 2.

[17] Menţionăm aici doar că introducerea noţiunii de interludiu în legătură cu limba română, operată de către E. Vasiliu numai pe baza cazului aparte al lui *vîrstnic* (1965, 52, căruia îi este alipit în mod tacit şi *obştnic, ibid.*, 140) nu ni se pare utilă; vorbitorii limbii române sînt perfect conştienţi de junctura existentă între *-t* şi *n-*, indiferent de faptul că în româneşte nu există grupurile finale *-rşt* şi *-bşt* [-pşt]. Dispariţia — de origine morfologică — a vocalei finale din *vîrstă* şi *obşte* se explică prin aplicarea excepţională (în cazul unor calcuri) a unei reguli de formare a cuvintelor proprii limbilor slave. Cf. mai jos sub **6.2.**

6.2. Grupurile de patru și de cinci consoane, destul de rare în limba română, au fost trecute pînă acum cu vederea în cursul acestei prezentări, dat fiind că, în afara lui *monstru* și a cîtorva termeni tehnici internaționali [18], toate celelalte exemple sînt fie forme derivate, fie cuvinte compuse (asupra acestora v. mai jos sub 6.3) [19].

6.2.1. *Hornblendă* și *tungsten*, datorită imposibilității oricărei alte silabații care să nu încalce regula „ atracției maximale", pot fi despărțite — ca, de altfel, și în celelalte limbi europene — după modelul :

(V) VCC—CCV

6.2.2. Cazul lui *monstru* rămîne astfel cu totul izolat între cuvintele care cuprind un grup de patru consoane, dat fiind că el admite atît silabația după modelul (V) [mons-tru] cît și pe cea după un alt tipar, și anume :

(VI) VC-CCCV [mon-stru]

Acest lucru este posibil, în principiu, datorită faptului că atît grupul *tr-* cît și *str-* sînt admisibile la inițială de cuvînt. Imensa majoritate a vorbitorilor (99 la sută) preferă însă modelul (VI), vădind astfel, încă o dată, pe altă cale, viabilitatea regulii „ atracției maximale" [20].

6.2.3. Singurul grup de cinci consoane p r i m a r [21] pe care l-am găsit ca atare într-un text (științific) românesc este cel cuprins în cuvîntul *angström* [22]. Pentru despărțirea sa în silabe se arată adecvat numai modelul :

(VII) VCC-CCCV [ank-ström]

6.2.4. Prin urmare, în privința grupurilor de 4 și 5 consoane ar putea fi formulate în *Îndreptar* următoarele recomandări :

e) rarele cuvinte care conțin între două vocale un număr de patru sau de cinci consoane, fără a fi derivate sau compuse, se despart în silabe astfel : *tung-sten*, *horn-blendă* și *ang-ström*, dar *mon-stru* ;

---

[18] *Hornblendă*, *tungsten* și, respectiv, *angström*. Atestările arhaizante și discutabile *dejurstvă* (*dejurstfă*) și *vîrstră* (cf. A. Roceric-Alexandrescu, 1962, 67) nu ni se par a fi niște forme demne de luat în seamă în cursul unei analize a limbii române contemporane.

[19] Iată cîte un exemplu pentru fiecare grup admisibil de 4 sau de 5 consoane : *ab-stract*, *circum-scrie*, *ex-clusiv*, *ex-crescență*, *explica*, *ex-prima*, *ex-traordinar*, *în-scrie*, *în-spre*, *in-strui; obștnic*, *vîrst-nic* (v.n. 17) ; *marc-graf*, *port-drapel*, apoi *cinci-sprezece* și *opt-sprezece*. Cf. A. Roceric-Alexandrescu, 1962, 67 și E. Vasiliu, 1965, 140.

[20] Cazul lui *monstru*, deși izolat, ar putea sugera o soluționare a contradicției aparente pe care am amintit-o mai sus (**5.3.4.**) prin următoarea definire a restricției observate la regula „ atracției către a doua silabă" : vorbitorii preferă în general o silabă închisă înaintea unui grup de 2 sau mai multe consoane, probabil sub impulsul preponderenței statistice a tipurilor de silabație (I) și (II)—impuse de principiul esențial al „corespondenței cu inițiala de cuvînt" — față de (IV) ; ei încalcă astfel, în cazul special al grupului triconsonantic VSTLV, regula „ atracției maximale" ; atunci însă cînd silaba dinaintea grupului STL este deja închisă de o altă consoană, restricția dispare și separația se face după modelul (VI) : VN-STLV.

[21] Altfel spus, grup care nu este nici rezultatul unui proces derivativ, nici cel al unui proces de compunere.

[22] Acest termen (și, respectiv, acest grup consonantic) nu este luat în considerație nici de către Alexandra Roceric-Alexandrescu (1962, 67), nici de către Emanuel Vasiliu (1965, 140) în inventarele și în tabelele lor sinoptice de grupuri consonantice.De altfel, forme ca *tungsten*, *hornblendă* sau *angström* sînt importante numai în măsura în care ele constituie probleme ortografice.

În acest paragraf pot fi inseraţi şi alţi termeni intraţi în limba română din terminologia tehnică internaţională, ca şi eventualele exemple scăpate din vedere în toate listele actuale de grupuri consonantice atestate în româneşte.

6.3. Se observă apoi că formularea „cuvinte compuse", existentă în *Îndreptar* atît cu referire la formele derivate, cît şi cu referire la cuvintele compuse propriu-zise (1971[3], 37 cit. sub **2.1.**) riscă să-l inducă în eroare pe cititorul neavizat prin simplitatea ei excesivă. De asemenea, exemplele inserate în sprijin sînt prea restrînse, căci ele nu sînt reprezentative decît pentru categoria cuvintelor derivate cu prefixe (v. sub **2.1.**). Am propune deci reformularea acestui paragraf după cum urmează :

1) în cazul cuvintelor derivate cu prefixe şi cu sufixe şi al celor compuse, despărţirea în silabe se face ţinîndu-se seama de părţile componente atunci cînd cuvîntul este analizabil : *in-egal* (nu *i-negal*), *ne-stabil* (nu *nes-tabil*), *sub-linia* (nu *su-blinia*) ; *ne-sprijinit* (nu *nes-prijinit*), *ne-strămutat* (nu *nes-trămutat*) ; *cînd-va* (nu *cîn-dva*), *stîlp-nic* (nu *stîl-pnic*), *tîrg-şor* (nu *tîr-gşor*), *savant-lîc* (nu *savan-tlîc*) ; precum şi *port-cart*, *feld-mareşal*, *franc-mason*, *arterio-scleroză* etc. ;

6.4. În sfîrşit, dat fiind caracterul prin excelenţă grafic al problemei despărţirii cuvintelor în silabe, pare surprinzătoare lipsa din *Îndreptar* a unui paragraf rezervat problemei lui *x*, semn unic folosit pentru reprezentarea în scris a două sunete distincte. Sugerăm deci inserarea unui punct nou :

g) în despărţirea în scris a cuvintelor care cuprind un *x* între două vocale, această literă va fi lăsată pe lîngă silaba a doua : *a-xat*,*a-pro-xi-ma-tiv*, *e-xem-plu* ; dacă *x* apare înaintea uneia sau a două consoane, el trece la prima silabă, cealaltă sau celelalte consoane rămînînd pe lîngă silaba următoare : *ex-ce-lent*, *ex-tinc-tor*, *ex-pri-ma*, conform cu regula f), precum şi *mix-te*, *tex-te*, *tex-til* etc.

Problema despărţirii orale în silabe a grupului intervocalic [cs] notat prin *x*, delicată şi puţin importantă chiar şi pentru poeţi, poate fi trecută cu vederea sub raport practic, ea subsumîndu-se din punct de vedere teoretic tipului banal de despărţire în silabe VT-SV (VC-CV).

BIBLIOGRAFIE

Îndreptar ortografic, ortoepic şi de punctuaţie, Bucureşti, Editura Academiei, 1971[3]. [În ceea ce priveşte paragraful dedicat despărţirii în silabe a cuvintelor, această ediţie, ultima, reia întocmai formularea propusă de prima ediţie (1960[1], 71—72) şi reprodusă în cea de a doua (1965[2], 36—37).]

C. F. Hockett, *A manual of Phonology*, Baltimore, 1955.

Idem, *A Course in Modern Linguistics*, New York, 1958.

S. Kiss, *Les transformations de la structure sillabique en latin tardif*, Debrecen, 1972.

J. Kuryłowicz, *La notion d'isomorphisme*, în *Esquisses linguistiques*, Wrocław—Kraków, 1960, 17—26.

Idem, *Contribution à la théorie de la syllabe*, *ibid.*, 193—220.

L. Lupaş, *Phonologie du grec attique*, Haga — Paris, Mouton, 1972.

M. Lejeune, *Traité de phonétique grecque*, Paris, Klincksieck, 1947.

A. Roceric-Alexandrescu, *Cîteva observaţii asupra semnalelor demarcative în limba română*, FD, IV, 1962, 61—70.

A. Rosetti, *Sur la théorie de la syllabe*, Haga, Mouton, 1963[2].

E. Vasiliu, *Fonologia limbii române*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1965.

METAFORA ÎN OPERA SCRIITORILOR ROMANTICI ROMÂNI

DE

GH.CHIVU

I.1. Romantismul, curentul literar cu cea mai bogată bibliografie critică [1], a fost abordat, pînă în prezent, în special prin prisma și cu mijloacele istoriei și criticii literare.

Începînd cu faimoasa prefață la *Cromwell*, „Biblie a romantismului", cum o numea undeva Th. Gautier, au fost purtate îndelungi și controversate discuții despre geneza și caracteristicile curentului, despre întinderea și evoluția lui în timp, despre accepțiile termenului care îl denumește. Și, dacă în cazul literaturilor pentru care romantismul este „producție proprie", discuțiile se opresc aici, în cazul literaturilor mici, cu romantism „de import" (cum se afirmă adesea), se mai adaugă gradul de originalitate a manifestărilor romantice, detectarea surselor de inspirație și stabilirea ponderii acestora.

Literatura română modernă, născută, de fapt, odată cu romantismul, ridică o problemă în plus, aceea a distincției dintre clasicism și romantism privite nu în postura de curente literare succesive, ci în aceea de manifestări artistice concomitente. Lipsind tradiția clasică, și, deci, „tirania stilului nobil", clasicismul și romantismul se suprapun, coexistă în liniile lor convergente chiar în interiorul operei aceluiași autor. Și, urmare firească, acest „amestec al vîrstelor și modelelor" [2], definitoriu pentru întreaga perioadă de început a literaturii române moderne, a făcut posibilă avansarea ideii potrivit căreia în cadrul literaturii noastre nu există un curent clasic sau romantic, ci numai manifestări cu aceste caracteristici [3]. Clasic sau romantic înseamnă, în acest caz, dominantă, nu totalitate, iar includerea unui scriitor într-o categorie sau alta nu poate fi făcută fără amendamentele de rigoare.

---

[1] În ceea ce privește romantismul românesc, o bibliografie bogată este dată de Henri Zalis în *Romantismul românesc. Contribuții bibliografice*, [București], 1965. Adăugăm, în special pentru datele referitoare la începuturile curentului în discuție, lucrarea lui Paul Cornea, *Originile romantismului românesc*, București, 1972.

[2] Paul Cornea, *op.cit.*, p. 519.

[3] Henri Zalis, *Romantismul românesc. Eseu despre vîrstele interioare ale curentului*, [București], 1968, p. 69.

Sintezele asupra romantismului românesc (în special cele care vizează stabilirea configurației sale stilistice) întîmpină, într-o astfel de situație, evidente dificultăți. Sînt dificultăți legate atît de delimitarea în timp a curentului, de alegerea scriitorilor și operelor, cît și de lipsa sistemelor de referință adecvate, absolut necesare pentru determinarea originalității literaturii românești din secolul al XIX-lea.

Deși lingvistica a fost mult mai puțin folosită ca instrument de cercetare a romantismului (față de istoria și critica literară), stilul scriitorilor romantici a format obiectul a numeroase studii [4]. În centrul atenției a stat însă, aproape totdeauna, opera unui singur autor, și faptul este explicabil, pe de o parte, prin necesitatea unor amănunțite studii monografice premergătoare sintezei și, pe de alta, prin dificultățile amintite în scurta expunere anterioară.

2. S-a discutat mult și despre metaforă, mai mult poate decît despre romantism, complexitatea deosebită a acestor două fenomene și relativa lor ambiguitate favorizînd din plin crearea unei întregi literaturi de specialitate. Din antichitate și pînă în prezent, figura de stil în discuție a fost abordată, pe rînd, prin prismă retorică, estetică, psihologică, logico-semantică, lingvistică, funcțională etc. [5]. Au fost folosite numeroase metode de analiză și, rezultat firesc, metafora a primit definiții și clasificări multiple, fiecare din acestea simțindu-se îndreptățită să nege valabilitatea celorlalte.

Parcurgînd literatura problemei, observăm însă că definițiile și clasificările propuse, departe de a fi total diferite, se completează reciproc, divergențele lor reale, adesea neglijabile, datorîndu-se materialului care a format punctul de plecare al generalizării teoretice, metodei de analiză aplicate și scopului urmărit. Privit astfel, studiul metaforei devine eficient și interesant în analiza unei epoci, a unei școli literare, a unui curent literar. Și ținînd seamă de faptul că metafora presupune dezvoltarea gîndirii umane (în speță a gîndirii artistice) [6], studiul ei poate furniza date referitoare la

---

[4] Referindu-ne exclusiv la romantismul românesc, citățm, în ordinea alfabetică a scriitorilor studiați, cîteva din lucrările care conțin observații în legătură cu tema care ne interesează : Boris Cazacu, Liliana Ionescu, Maria Mărdărescu și Mihai Zamfir, *Limba și stilul operei lui Vasile Alecsandri*, în *Studii de istoria limbii române literare*, II, [București], 1969, p. 163—220 ; Felicia Șerban, *Aspectul structural și gramatical al metaforei în poezia lui V. Alecsandri*, în „ Cercetări de lingvistică", XI, 1966, nr. 2, p. 299—308 ; C. Cruceru, *Despre stilul scrierilor lui D. Bolintineanu*, în „ Limbă și literatură", X, 1965, p. 281—296 ; Gh. Bulgăr, *Particularități de limbă și stil în opera lui C. Bolliac*, în *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, [I], București, 1956, p. 89—111 ; Al. Rosetti și Ion Gheție, *Limba și stilul operei beletristice a lui Mihai Eminescu*, în *Studii de istoria limbii române literare*, II, [București], 1969, p. 307—351 ; G.I. Tohăneanu, *Sinonimie și polisemie metaforică*, în „ Limba română", XIII, 1964, nr. 5, p. 495—499. Facem abstracție de observațiile stilistice existente în studiile de critică și istorie literară, deoarece ele sînt făcute, în mod firesc, cu mijloacele disciplinelor respective și servesc altor scopuri decît cel urmărit în lucrarea de față.

[5] O sinteză a discuțiilor și a punctelor de vedere exprimate oferă Tudor Vianu în studiul *Problemele metaforei* din *Studii de stilistică*, [București], 1968, p. 301—363.

[6] Tudor Vianu, *Problemele metaforei*, în *loc. cit.*, p. 307—308.

evoluția artistică a unei literaturi [7], la influențele exercitate asupra acesteia și, deci, date despre originalitatea autorilor studiați [8].

3. În studiul de față ne propunem ca, ținînd seama de toate aceste precizări prealabile, să desprindem caracteristicile generale ale utilizării metaforei în cadrul curentului romantic românesc [9].

Luînd în considerare situația specifică a literaturii române din secolul trecut și încercînd să surprindem toate particularitățile stilistice ale utilizării metaforei, de la mimetism la profundă originalitate, ne-am oprit atît asupra unor autori minori (C.D. Aricescu, G. Baronzi, Gr. Grandea, R. Ionescu, Al. Sihleanu) [10], a căror personalitate literară „nu se opune epocii și filtrează ușor tendințele literare de atunci redîndu-le nealterate" [11], cît și asupra unor autori cunoscuți pentru originalitatea creației lor, indiferent dacă sînt integral romantici (N. Bălcescu, C. Bolliac, D. Bolintineanu, M. Eminescu, Al. Russo) sau dacă îmbină, la nivelul întregii opere, modalitatea de creație romantică cu cea clasică (Gr. Alexandrescu, V. Alecsandri, B.P. Hasdeu, I. Heliade-Rădulescu, Al. Odobescu) [12] sau cu cea realistă (N. Filimon) [13].

Pentru excerptarea materialului ilustrativ am avut în vedere numai creațiile originale. Am eliminat traducerile și, pe cît posibil, adaptările deoarece, în aceste cazuri, apropierea de original ar fi făcut dificilă, dacă nu chiar imposibilă, detectarea contribuției personale a scriitorului român.

Avînd în vedere stabilirea unei eventuale evoluții în cadrul literaturii romantice românești am selectat lucrări apărute între 1830 și 1885 (limitele cronologice mai mult sau mai puțin acceptate ale romantismului românesc), iar pentru a obține o imagine de ansamblu a literaturii epocii am căutat ca aceste opere să aparțină tuturor genurilor literare. În ceea ce privește repartizarea pe provincii a operelor folosite ca punct de plecare pentru analiza pe care o întreprindem, ne-am oprit doar la Muntenia și

---

[7] Cf. Felicia Șerban, *Aspectul structural și gramatical al metaforei în opera lui V. Alecsandri*, în „Cercetări de lingvistică", XI, 1966, nr. 2, p. 299.

[8] Ar fi interesant și util de stabilit sursa fiecărui tip de metaforă, dar lipsa sistemelor de referință adecvate face ca rezolvările de pînă acum să țină mai mult de intuiție și mai puțin de precizia științifică.

[9] Este binecunoscută distincția dintre accepțiile curent literar — stare de spirit pe care romantismul românesc le are. Scopurile urmărite în acest studiu ne determină să optăm pentru prima accepție circumscrisă, mai mult sau mai puțin exact, secolului al XIX-lea și să facem abstracție de prelungirile stării de spirit romantice în secolul al XX-lea, întrucît operele care o reprezintă aparțin altor curente literare.

[10] Din seria autorilor minori am eliminat pleiada poeților posteminescieni, ale căror opere, imitînd creația maestrului, nu ne oferă nimic nou pentru configurația stilistică a romantismului românesc.

[11] Ion Pillat, *Romantismul român*, în „Viața românească", XXIII, 1931, nr. 7—8, p. 24.

[12] Cei cinci scriitori grupați aici împreună sînt totuși profund diferiți. În vreme ce Gr. Alexandrescu, B.P. Hasdeu și I.H. Rădulescu, spirite romantice, folosesc în creațiile lor, datorită educației, și formule de creație clasice, V. Alecsandri și Al. Odobescu, spirite clasice prin excelență, adoptă, de circumstanță, „haina" romantică atunci la modă.

[13] De fapt, în cadrul literaturii române, în esența ei literatură de tip sintetic, nu se observă o respectare riguroasă a preceptelor școlii romantice decît în opera scriitorilor minori. Scriitorii mari îmbină în operele lor modalități de creație din cele mai diverse cu scopul unei mai adecvate exprimări a personalității artistice proprii. În cazul acestora ne-am oprit, evident, numai asupra operelor pe care le-am considerat a fi romantice.

Moldova. Ardealul, asupra căruia influenţele clasice şi iluministe s-au exercitat mult mai puternic, nu a dat scriitori reprezentativi pentru curentul de care ne ocupăm [14].

4. Pe baza materialului astfel delimitat vom analiza structura formală, structura semantică, funcţia, originea şi originalitatea metaforei folosite de scriitorii romantici români, înţelegînd prin metaforă figura de stil care ia naştere prin echivalarea sau substituirea contextuală a doi termeni: *A* (real) şi *B* (metaforic) pe baza unei calităţi comune a noţiunilor corespunzătoare, calitate neexprimată formal [15].

Metaforele în cadrul cărora cei doi termeni, *A* şi *B*, coexistă sînt denumite, în studiul de faţă, metafore explicite, întrucît prezenţa termenului real oferă „cheia" codului metaforic. Substituirea contextuală a termenului real prin cel metaforic dă naştere metaforei implicite care posedă un cod individual secret, detectabil doar prin conotaţiile contextuale.

Metaforele explicite se caracterizează prin identificarea semnificaţilor *a* şi *b*. Cînd semnificanţii corespunzători, *A* şi *B*, sînt uniţi prin *pare* (sau alte corelative echivalente) avem a face cu o identificare atenuată *(A pare B, A seamănă cu B)*, în vreme ce suprimarea termenului corelativ dă naştere identificării totale (*AB*, *A de B*, *A este B*) [16]. Complexitatea sintactică a ultimei categorii face necesară distingerea identificărilor totale apozitive (*AB*), atributive (genitivale: *B al lui A* sau prepoziţionale: *A de B*), predicative (*A este B*) şi complementare (*Ax în B*, *Ax de B*), după cum rolul sintactic al termenului *B* este: apoziţie, atribut substantival (genitival sau prepoziţional), nume predicativ sau complement.

---

[14] Vezi D. Popovici, *Romantismul românesc*, [Bucureşti], 1969, p. 326.

[15] Cf. Lidia Sfîrlea, *Formele metaforice în folclorul românesc. Încercare de descriere tipologică*, în *Studii de limbă literară şi filologie*, III (sub tipar). Definiţia de faţă rezultă, de fapt, din coroborarea a două accepţii „tradiţionale" ale figurii de stil în discuţie, una referitoare (în primul rînd) la forma acesteia *(metafora este o comparaţie prescurtată)* şi alta referitoare la conţinutul ei (*metafora are la bază un transfer de sens* — adesea metafora este identificată cu chiar acest transfer semantic) (vezi Tudor Vianu, *op. cit.*, p. 305—308, 312).

[16] Într-o clasificare genetică a metaforei ar trebui să pornim, de fapt, de la comparaţie, în cadrul căreia comparatul *(A)* şi comparantul *(B)* sînt alăturaţi pe baza unei trăsături comune exprimate *(x)* şi prin intermediul unui corelativ *(ca) (Ax ca B)*. Comparaţia este, în acest stadiu, clară, obiectivă, iar analogia stabilită sigură. Dispariţia „contextului comun" *(x)*, duce la dispariţia „clarităţii" comparaţiei, care astfel tinde să devină metaforă (comparaţia metaforică: *A ca B*), dar primul pas spre înlocuirea obiectivităţii cu subiectivitatea este făcut numai prin substituirea corelativului *ca* prin *pare (identificarea atenuată)*. Dispariţia acestui corelativ dă naştere identificării totale şi abia prin substituirea lui *A* prin *B* apare, ca ultimă treaptă, metafora propriu-zisă. (Pentru categoria identificărilor vezi Danielle Bonverot, *Comparaison et métaphore*, în „Le français moderne", XXXVII, 1969, nr. 2, p. 132—148; nr. 3, p. 224—239; nr. 4, p. 301—316).

În cadrul metaforei implicite am delimitat, în funcţie de partea de vorbire care mijloceşte transferul metaforic, metafora substantivală şi metafora verbală[17].

Avînd în vedere structura formală a termenului *B*, am separat metafora simplă (*B* este exprimat prin unul, cel mult două cuvinte legate între ele prin raport atributiv) de metafora multiplă (complexul metaforic) (termenul *B* este format din mai multe unităţi lexicale sau sintactice între care se stabilesc raporturi de coordonare sau de subordonare). Însumarea unor unităţi metaforice simple într-un tot organizat a fost numită, în lucrarea de faţă, complex metaforic serial, în vreme ce îmbinarea lor organică prin relaţii sintactice de subordonare — complex metaforic nuclear[18].

Analiza sferelor semantice ale termenilor metaforei a oferit posibilitatea delimitării unor categorii noi. În cazul în care relaţia metaforică are la bază o calitate reală a semnificaţilor *a* şi *b*, metafora a fost numită obiectivă. Apropierea celor doi semnificaţi în virtutea unei trăsături comune, existente nu în realitate, ci doar în sensibilitatea scriitorului, a dat naştere metaforei subiective.

Tipul sferelor semantice corelate în cadrul metaforei sau, mai precis, raportul dintre aceste sfere semantice creează (pentru metaforă) funcţii concretizatoare (*a* = abstract, *b* = concret) sau abstractizante (*a* = concret, *b* = abstract), plasticizatoare (*b* posedă calităţi evocatoare, sugestive) sau sensibilizatoare (*b* aparţine unei sfere semantice afective), personificatoare (*a* = nonuman, *b* = uman) şi hiperbolizante (*b* exagerează voit calităţile lui *a*).

★

II.1. Analiza structurii formale a metaforelor întîlnite în operele scriitorilor studiaţi oferă posibilitatea urmăririi tuturor etapelor prin care comparaţia, trop fundamental clasic datorită obiectivităţii, clarităţii şi explicitării specifice, a devenit metaforă, figură de stil tipic romantică, subiectivă, „neclară", încifrată.

α. Foarte frecventă, în special în primele perioade ale romantismului românesc[19], este metafora explicită.

Identificarea atenuată, acest tip de metaforă explicită foarte apropiat de comparaţie, este o primă treaptă formală în desprinderea

---

[17] Nu am avut în vedere metafora adjectivală şi metafora adverbială întrucît, în clasificările curente, acestea îşi găsesc locul în cadrul epitetelor sinestezice. Am eliminat, de asemenea, metafora „fonetică", numită în retoricile tradiţionale *aliteraţie*.

[18] Pentru definirea acestor două categorii cf. Lidia Sîrlea, *op. cit.*

[19] Parcurgerea materialului inclus în lucrare ne-a dat posibilitatea stabilirii unei periodizări a romantismului românesc: epoca iniţială (1830—1850), epoca mediană (1850—1870) şi epoca finală (1870—1885). Deşi locul acesteia se află, în mod normal, în capitolul de concluzii, o menţionăm şi aici în scopul unei mai uşoare şi mai precise caracterizări a evoluţiei interne a romantismului românesc.

de corelația comparativă. Dovada o face coexistența, în același context, a unei comparații cu o identificare atenuată, singura lor deosebire constituind-o prezența, respectiv absența elementului corelativ *ca* :

„*Soarele* cădea la vale și *părea* pe vîrful bradului singuratec *ca o frunte în raze* pe umeri negri, apoi coborî printre crengi de *păru un cuib de rubin* între ramuri".

(Eminescu, Pr, 39)[20]

Funcțiile identificării atenuate aduc argumente noi pentru aceeași explicație a provenienței sale din comparație. Este atestată identificarea atenuată mitologică, locul „ amintirilor" din mitologia greacă sau romană luîndu-l însă aluziile biblice :

„ În mijlocul atîtor viteji cu spada lată,
Cu ochiul lor de vultur, cu brațul lor de fer,
Și cari comand oastea în lupte încercată
Mihai părea Archanghel gonind rebeli din cer".

(Aricescu, C, 40)

sau elemente ale „ mitologiei" create de romanticii europeni :

„ Lumină adînci prăpăstii, *mînăstirea învechită*,
Feodală cetățuie, ce de turnuri ocolită,
Ce de lună colorată și privită de departe
Părea unul din acele osianice palate
Unde geniuri, fantome cu urgie se izbesc".

(Alexandrescu, O I, 75)

Apare, de asemenea, identificarea atenuată plasticizatoare :

„ Cum într-o grădină decît orice floare
Roza mai frumoasă e regina lor,
Așa prin copile într-o serbătoare
Eu păream o roză în mijlocul lor".

(Ionescu, C, 60).

---

[20] Pentru operele din care am scos citate exemplificatoare folosim următoarele sigle : Alecsandri, O I—III = V. Alecsandri, *Opere*, I—III, București, 1966 ; Alexandrescu, O I = = Gr. Alexandrescu, *Opere*, I, [București], 1957 ; Aricescu, C = C.D. Aricescu, *Cîntecul lebedei*, București, 1884 ; Baronzi, O = G. Baronzi, *Opere poetice. Partea I. Legende și balade*, Galați, 1876 ; Bălcescu, MV = Nicolae Bălcescu, *Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul*, București, 1878 ; Bolintineanu, O I—II = D. Bolintineanu, *Opere alese*, I—II, [București, 1955] ; Bolliac, O I = Cezar Bolliac, *Opere*, I, [București, 1956] ; Eminescu, P I — III = M. Eminescu, *Poezii*, I—III, București, 1970—1972 ; Eminescu, Pr=Eminescu, *Proză literară*, [București], 1964 ; Filimon, O I = N. Filimon, *Opere*, I, [București, 1957] ; Grandea, M = Gr. H. Grandea, *Misterele Românilor*, în „ Bucegiu", 1879, p. 2—3, 10—12, 18—19, 26—28, 36—39, 50, 62—63, 79 — 80 ; Grandea, N=Gr.H. Grandea, *Nostalgia*, București — Govora, 1885 ; Hasdeu, U = B.P. Hasdeu, *Ursita*, București, 1910 ; Heliade, C I—IV = I. Heliade Rădulescu, *Curs întreg de poezie generală*, I-IV, București, 1868—1880 ; Heliade, O I—II = = I. Heliade Rădulescu, *Opere*, I—II, București, 1939—1943 Ionescu, C = R. Ionescu, *Cînturi intime*, București, 1854 ; Odobescu, M = Al. Odobescu, « *Mihnea Vodă cel Rău* » și « *Doamna Chiajna* », cu un studiu introductiv de E. Lovinescu, București, f.a. ; Russo, S = A. Russo, *Scrieri*, București, 1908 ; Sihleanu, A = Alecsandru Sihleanu, *Armonii intime*, București, 1857.

sau cea sensibilizatoare :

„ Al nostru suflet plînge, suspină în tăcere
Şi *lumea* unde s-află îi *pare un mormînt*".

(idem, 10)

Frecvenţa acestui tip de metaforă este însă foarte mică, iar atestările lui converg doar spre perioada de început a romantismului. Romantismul autentic o respinge, în primul rînd datorită statutului stilistic neclar : comparaţie sau metaforă [21] şi apoi datorită explicitării.

Contemporană cu identificarea atenuată şi la fel de puţin frecventă este identificarea totală. Cauza slabei sale atestări trebuie căutată, ca şi în cazul figurii de stil analizate anterior, tot în explicitarea şi, implicit, în discursivitatea care o caracterizează. Întîlnim foarte rar, îndeosebi în perioada de mijloc a curentului, identificarea totală predicativă :

„ *Ochii* ei *sunt* două *stele.*
Părul ei cel bălăior,
Tors cu fire aurele
Dintr-al zînelor fuior".

(Baronzi, O, 75)

„ Nu credeţi că *luna*-i lună. *Este*
Fereastra cărei ziua-i zicem soare".

(Eminescu, P I, 121—122)

figură de stil care are la bază paralelismul negativ de tip folcloric :

„ Pe cîmpiile Tenechiei răsărit-au *florile?* Nu au răsărit florile,
sînt turmele multe şi frumoase ce pasc văile tale".

(Russo, S, 126)

Romantismul preferă însă identificării predicative identificarea apozitivă, care, atît în forma ei simplă (*AB*) :

„ Ia-mi *suferinţe* aspre, turbate,
De adînci *chinuri* vecinic *izvor*".

(Alexandrescu, O I, 101)

„ Iar pe-o culme-n depărtare
Se videa mişcînd la zare
Un *cal alb, copil de vînt*".

(Alecsandri, O I, 37)

---

[21] Identificarea atenuată şi identificarea totală formează, prin trăsăturile lor definitorii, clasa figurilor de stil intermediare, repartizabile, într-o analiză sumară, fie „familiei" comparaţiilor, fie „ familiei" metaforelor (vezi supra nota 16 ; cf. Danielle Bouverot, *op. cit.*, nr. 3, p. 301—317).

cît mai ales în formele mai dezvoltate :

„ Dar în cîmpie creşte, şi pe deal iarăşi creşte *o floare pentru popoarele chinuite . . . Nădejdea!* "

(Russo, S, 144)

„ Turma visurilor mele eu le pasc ca oi de aur
Cînd *a nopţii întunerec — înstelatul rege maur*
Lasă norii lui molatici înfoiaţi în pat ceresc".

(Eminescu, P I, 192)

se dovedeşte o figură de stil prin excelenţă retorică. Provenienţa din identificarea predicativă, căreia i-a fost suprimat elementul corelativ, este evidentă :

„ Viaţa ta e luptă grozavă, nemblînzită,
Iubirea [. . .] vecinic *chin*".

(Alexandrescu, O I, 104)

„ Căci *zilele*-mi ca iarna de viscoloase-mi fură.
[. . .] *Copaci* din miezul iernii ce vînturi îi clătesc".

(idem, 138)

dar pentru a explica geneza identificării apozitive trebuie să avem în vedere şi paralelismul pozitiv de tip folcloric :

„ *Tinerică rumeoară*
Cu cosiţă gălbioară
Cu albaştri ochiori !
Floricică trecătoare
Ce-ai venit surîzătoare
Să culegi în lume flori !"

(Bolintineanu, O I, 89)

„ Spune-mi numai mie
. . . . . .
Unde sunt *trei stele*
Şi-n ce loc răsare
Zioa pentru ele
Cu mărgăritare
P-al ei perişor?
Unde sînt *trei zîne*
De vînt nebătute,
Zîne, consînzîne
Încă neştiute
De vr-un sburător?"

(Baronzi, O, 8)

devenit ulterior un procedeu retoric caracteristic poeziei culte :

„ Sînteţi voi *acel sunet, a stîncelor viaţă,*
Eco, care trăieşte în loc nelocuit ?"

(Alexandrescu, O I, 115)

„ Ce e *poezia? Înger palid* cu priviri curate,
Voluptos joc cu icoane şi cu glasuri tremurate,
Strai de purpură şi aur peste ţărîna cea grea".

(Eminescu, P I, 100)

Trecerea de la retorism la fluenţă lirică duce, începînd cu perioada de mijloc a romantismului, la înlocuirea identificării apozitive cu identificarea atributivă. Operele scriitorilor romantici români atestă foarte frecvent acest tip de metaforă explicită. Apare, în primul rînd, identificarea atributivă genitivală, atît în ordinea „ normală" *(B a lui A)* :

„ Cînd *toamna vieţii* vine, o frunte se-ntristează,
Amorul rupe arcul şi zboară rîzător".

(Bolintineanu, O I, 83)

„Ştim că ai cerut de la noi *tămîia inimii* şi jărtfa dragostii..."

(Heliade, O I, 245)

cît şi în cea inversată *(a lui AB)* cu reminiscenţe retorice datorate topicii care caracterizează etapa mediană a curentului în discuţie :

„ D-atunci în rătăcire plutesc p-*a lumii valuri*
Cu barca sfărîmată de vînturi, vijelii".

(Sihleanu, A, 61)

„ Zadarnic şterge vremea *a gîndurilor urme!*
În mintea-mi eşti săpată ca-n marmura cea rece.
Uitarea mînă-n noapte *a visurilor turme.*
Şi toate trec ca vîntul — doar chipul tău nu trece".

(Eminescu, P II, 94)

Destul de frecvent, structura identificării atributive genitivale este amplificată de diversele determinări epitetice ale termenului real :

„ Din valurile vremii, iubita mea răsai
Cu braţele de marmur, cu părul lung, bălai —
Şi faţa strălucie ca faţa albei ceri
Slăvită e de *umbra duioaselor dureri".*

(idem, P III, 11)

ale termenului metaforic :

„ vulturii . . . învățau de la el *țipetul cel plîns al jelei*".

(idem, Pr, 5)

„ Cine-aleargă pe cîmpie
Ca un duh de vijelie
Într-*al nopții negru sîn?*"

(Alecsandri, O I, 38)

sau ale ambilor termeni :

„ Dar *hora grațioasă a zilelor junele*
Acum se întrerupe, eu trebuie să mor".

(Bolintineanu, O I, 82)

Concomitent cu identificarea atributivă genitivală, romanticii români utilizează însă și identificarea atributivă prepozițională. Ordinea termenilor este, în cele mai multe cazuri, normală :

„ Ema inspirată harpa și-a răpit,
Și a sale blînde *coarde de zefire*
Tremură subt mîna-i plină de simțire".

(Sihleanu, A, 77)

„ Prin *gene de nor*
Ca visuri strecor
Ducînd înstelata lor viață
Prin ceață".

(Eminescu, P I, 151)

dar apare, cerută de topica și de retorismul romantic, și inversarea acestora, termenul *B* rămînînd subordonat sintactic termenului *A* :

„ Cînd geana ta cea lungă o lași să se unească
Cu *cea de corb sprînceană* la care Mihail
S-adaoge s-ar teme chiar linia-i cerească".

(Bolliac, O I, 121)

sau dobîndind primul loc în grupare :

„ dînsa, al cărei fraged obraz se roșise ca pelița unei piersici dogorîte de soare, ridică senini, drăgălașii ei ochi albaștri, muiați într-o *rouă de lacrimi*".

(Odobescu, M, 93) [22]

[22] Studiile de specialitate numesc în mod curent această figură de stil „ metaforă reciprocă" (vezi Marius Sala, *Metafora reciprocă*, în „Fonetică și dialectologie", III, [1961], p. 203—209).

Structura identificării atributive prepoziționale este, de obicei, simplă (exemplele date), dar, adesea, determinări din cele mai diverse vin să complinească fie numai termenul metaforic :

„ Cînd cearcănul sub *buza de un mărgean în foc*
Mărgăritaru-și lasă pe sînu-vă să curgă".

(Bolliac, O I, 127)

„ Această înocentă copilă, pe lîngă o statură măreață, *ochi de cel mai frumos azur*, trăsături bele și *buze de cel mai perfect carmin*, avea . . . voce frumoasă . . . "

(Filimon, O I, 346)

fie, concomitent, ambii termeni ai metaforei :

„ În *hainele albe de neguri de-argint*
Și creții de roze purpure".

(Eminescu, P I, 151)

În exemplele citate determinările atașate unuia sau altuia dintre termenii structurii metaforice aduc doar compliniri „facultative" ideii poetice, nefiind, deci, indispensabile precizării sau transmiterii acesteia. Uneori însă, „ coordonata metaforică" a grupării este dată nu de termenul *B*, ci de grupul format de acesta cu un alt element :

„Flori de țeară, flori streine,
Peri bătrîni de mari de ani,
Vii mănoase pentru vin
Fragi cu fața de rubin"[23].

(Baronzi, O, 79)

sau chiar de structura metaforică în întregime, deoarece termenii *A* și *B*, cuplați într-un sens total nou, acționează ca un singur element, fără ca vreunul din ei să-și mai păstreze individualitatea :

„De-aș avea o porumbiță
Cu flori galbine-n cosiță
Cu flori roșii pe guriță"[24].

(Alecsandri, O I, 5)

Cele două tipuri de identificări atributive analizate (i d e n t i f i c a r e a a t r i b u t i v ă g e n i t i v a l ă și i d e n t i f i c a r e a a t r i b u t i v ă p r e p o z i ț i o n a l ă) sînt atestate în aceeași perioadă de

[23] Sensul figurat al grupării este conferit, indiscutabil, nu de termenul *B* „clasic" *(cu fața)*, fără sens dacă îl izolăm de determinantul *de rubin*, ci de gruparea acestora, devenită astfel o unitate.

[24] Identitatea structurii celor două versuri ne determină să le considerăm echivalente și sub raportul valorii lor stilistice. Astfel, metafora *cu flori roșii pe guriță* (= cu buze roșii) atrage după sine metaforizarea versului *cu flori galbine-n cosiță* (= cu păr blond), care, luat independent, este departe de a forma o structură metaforică.

timp şi chiar în aceleaşi opere. Urmarea firească este apariţia unor contexte în care structurile metaforice mai sus menţionate colaborează la crearea aceleiaşi figuri de stil : o metaforă atributivă dezvoltată :

„Acolo dă capul somnului mijind
Ce-i închide ochii cu *aripa-i* [a somnului] *de-argint*".

(Bolintineanu, O I, 164)

sau :

„Cu-*a ei* [a înţelepciunii] *candelă de aur*, palida înţelepciune
Cu zîmbirea ei regală ca o stea ce nu apune,
Lumina a vieţii noastre drum de raze semănat".

(Eminescu, P I, 99)

În rîndul metaforelor explicite trebuie inclus şi un ultim tip, superior valoric, atestat numai în ultimele etape ale romantismului românesc. Este vorba de identificarea totală complementară, figură de stil complexă, rar întîlnită şi greu de utilizat (în ciuda unei simplităţi formale surprinzătoare) datorită gîndirii metaforice profund poetice care trebuie să-i stea la bază. Opera lui M. Eminescu, singura, de altfel, în care am întîlnit această structură metaforică, consemnează atît existenţa identificării complementare instrumentale :

„ eram să-ţi ţes *o haină urzită în descîntece, bătută-n fericire*"
(Eminescu, Pr, 7)

cît şi a identificării complementare indirecte :

„ Iară *cornul plin de jale*
Sună dulce, sună greu" [25].

(idem, P II, 225)

β. În paginile anterioare am încercat să ilustrăm, prin tipurile de metaforă descrise, prin schiţarea „originii" acestora, prin precizarea valorii artistice pe care o au şi chiar prin ordinea în care sînt tratate, tendinţa generală a romantismului de eliberare de claritatea comparaţiei clasice, de discursivitatea ei, de obiectivismul şi lipsa de „ mister" pe care această figură de stil le presupune.

Ultima treaptă în acest proces valoric o constituie metafora implicită, în fond figura de stil cu adevărat romantică prin subiectivitatea, „ neclaritatea" şi „ încifrarea" care o caracterizează. Textele excerptate îi atestă prezenţa în toată perioada de care ne ocupăm, dar

[25] Aparent, *plin de jale* este complement circumstanţial al verbului *sună*. Ortografia indică însă, drept element regent al grupului, substantivul *cornul*. Încadrarea metaforei a fost făcută la identificare complementară indirectă (în exemplul precedent la identificare complementară instrumentală), întrucît acesta este regimul sintactic al adevăratului element metaforic : *de jale* (în exemplul anterior : *în descîntece, în fericire*). Adjectivul *plin* (respectiv, *urzită, bătută*) nu are valoare metaforică intrinsecă.

frecvența ei (atît în valoare absolută, cît mai ales în comparație cu structurile metaforice analizate anterior) crește odată cu apropierea de ultima perioadă a romantismului.

Foarte frecventă și general răspîndită în epoca romantică este metafora verbală, prin intermediul căreia se realizează dinamizarea sau personificarea. Fiind o figură de stil specifică poeziei romantice, apare atît în lirica naturii — natura este umanizată prin „colocviul" continuu al omului cu mediul înconjurător :

„*Ceriul* cel limpede *se îmbrobodește* cu nori întunecoși" [26].

(Russo, S, 129)

„Soarele apunea și cele de pe urmă *ale sale raze se culcau* somnoroase deasupra uriașului codru".

(Hasdeu, U, 12)

„*Luna* după dealuri *mergînd să se culce*
Îi *arată* calea și-i *surîde* dulce"

(Bolintineanu, O I, 153)

sau în lirica sentimentelor — umanizarea, antrenarea universului inanimat creează sau, mai precis, denotă o dinamică a trăirilor interioare :

„Tăcere este totul și nemișcare plină ;
Un cîntec sau descîntec pe lume s-a lăsat ;
Nici frunza nu se mișcă, nici *vîntul nu suspină*,
Și *apele dorm* duse, și morile au stat".

(Heliade, O I, 189)

„Deasupra criptei negre a sfîntului mormînt
Se scutură *salcîmii* de toamnă și de vînt,
Se bat încet *din ramuri*, *îngînă* glasul tău . . . "

(Eminescu, P III, 9)

cît și în lirica filozofică, unde folosirea metaforelor verbale are drept rol concretizarea și chiar personificarea ideilor în scopul plasticizării, al apropierii lor de sfera simțurilor umane :

„*Foametea* și-*a întins* seceta în holdele noastre ;
suflarea-i cea veninoasă *a sburat* peste cîmpiile noastre ;
fața lor cea zîmbitoare *a îngălbenit* și *s-a uscat* ; *sînul*
pămîntului a secat laptele său pentru noi . . . "

(Heliade, O I, 244)

---

[26] În toate fragmentele date ca exemplu pentru metafora verbală vom marca grafic nu numai verbul metaforic, ci și substantivul corelat cu acesta, în scopul unei mai ușoare urmăriri a sensului figurat al contextului.

„ Îmi place să-mi las *gîndul să zboare* ne-ncetat
Să zboare peste lume, *s-absoarbă*-n veci în sine
O faptă rea sau bună, *s-o tragă* toată-n mine
Ca *soarele bînd* roua ce *noaptea a vărsat*".

(Bolliac, O I, 95)

Metafora substantivală este mult mai puţin frecventă decît cea verbală, şi faptul se explică prin adversitatea romantismului faţă de descriptivism şi de „ imobilitate". Lirica romantică, spre deosebire, de cea clasică, statică, descriptivă, se caracterizează prin dinamism, „ mişcarea", „ evoluţia interioară" apărînd chiar în lirica sentimentelor şi în lirica filozofică.

Scriitorii din primele etape ale romantismului românesc folosesc de predilecţie metafora substantivală, dezvoltată printr-un atribut substantival :

„ . . . *a umbrelor stăpînă* în caru-i rourat
Păşaşte şi albeşte o pînză fumegoasă".

(Heliade, C I, 4)

„ Credinţă, tu ce-n *valea de lacrimi* [= lumea], ca un far,
Ne luminezi poteca stîncosului Calvar".

(Grandea, N, 5)

sau prin unul adjectival :

„ Acele *roze fragezi* ce laşi ca să se vază
Pe faţa ta ca crinul, la oricare-al tău pas".

(Bolliac, O I, 121)

„ Slăvesc cu umilinţă pe vecinicul părinte.
Pe *calea cea ghimpoasă* [= viaţa] eu merg neîmputînd".

(Alexandrescu, O I, 337)

iar cauza trebuie căutată în claritatea relativă a acestei figuri de stil. Lectorului îi sînt date, în lipsa adevăratei „ chei" metaforice, preţioase indicaţii colaterale care restrîng domeniul din care ar fi trebuit să-şi aleagă eventualele rezolvări ale metaforei.

Metaforele substantivale simple sînt foarte puţin numeroase. Cauza este, evident, „ încifrarea" pe care existenţa ei o creează în cadrul textului poetic. Cum însă romantismul nu era încă pregătit în totalitate pentru ermetism, deşi făcuse paşi importanţi în această direcţie, metaforele substantivale simple întîlnite sînt, în majoritatea cazurilor, banale, luate din tradiţia folclorică :

„ De-aş avea vreo şapte fraţi
Toţi ca mine de bărbaţi
Şi pe *zmei* încălecaţi".

(Alecsandri, O I, 6)

sau comune întregului romantism :

„ Cînd cearcănul sub buza de un mărgean în foc
Mărgăritaru-şi lasă pe sînu-vă să curgă".

(Bolliac, O I, 127)

„ Copilă ! De ce s-au veştejit *crinii* ce colora faţa ta?"

(Filimon, O I, 349)

descifrarea lor nepunînd probleme deosebite.

2. Analiza metaforelor întîlnite din punctul de vedere al structurii lor formale atestă atît existenţa metaforei simple, substantivale :

„ O ! moarte, crudă moarte, abia-am ajuns sub *stîncă* [= viaţa]
Şi tu din vîrfu-i nu mai ai dreptul să mă cei !"

(Bolintineanu, O I , 83)

„ Un ce sinistru plană în trist *asilul morţii* [= cimitirul].
Acilea se adună tot ce e îngrozitor !"

(Ionescu, C, 94)

sau verbale :

„ Cînd pe stele aurie
Noaptea doarme uşurel
Cîte inime rîzînde
Dar pe cîte suspinînde
Le delasă-ncetinel".

(Eminescu, P I, 17)

„*rîurile* cele frumoase şi spumegoase, *pîrăiele* cele răpede şi sălbatece *cîntă* neîncetat lauda ta".

(Russo, S, 126)

cît şi a celei multiple. În această a doua categorie intră, în primul rînd, complexul metaforic serial, cu atestări în aproape toate epocile romantismului, dar cu frecvenţă maximă numai în perioada sa de mijloc :

„ Dar ţi-a fi, măi băeţele,
Ţi-a fi dor şi încă dor
De o *zînă, stea-ntre stele,*
Floarea crinului din zior".

(Baronzi, O, 79)

„ Iar eu, a cărui *viață fu* numai *poezie*,
Ghirlandă împletită de grații și d-amor
Voiam să gust suava-i și dulce ambrozie
Și-n aurora zilei eu nu voiam să mor !"

(Bolintineanu, O I, 83)

Funcția obișnuită a structurii este aceea de amplificare, de intensificare a ideii poetice, funcție echivalentă cu a enumerării. Rolul care îi este conferit o face să devină caracteristică poeziei retorice, în cadrul căreia produce „ rupturi" în frază și o succesiune rapidă de unități sintactice echivalente :

„ *Poetul este lampa* ce dă lumină vie
În ultimul moment ;
E lebăda ce cîntă în ora d-agonie
Pe lacul transparent".

(Aricescu, C, 88)

„ *Liră spartă*-n stînca lume,
Suflet stins muiat în nor,
Plîns amar luat de glume,
Adevărul vrăjitor".

(Eminescu, P I , 28)

Rareori, complexul metaforic serial devine mijloc de îmbinare a unor elemente nu echivalente, ci complementare, specifice portretului liric grevat încă, la început, de o nuanță retorică :

„ Îmi aduc aminte cît eram de belă.
Ce plăcută față ! Ce cap mic oval !
Buze de coraliu, ochi de columbelă
Și *rumena*-i față, *roze de bengal*".

(Ionescu, C, 20)

pe care o va pierde odată cu evoluția liricii romantice :

„ Măriuca ! șese-spre-zece ani, *față de trandafir și de spumă de lapte, ochi de mură, cămeșuică de omăt* cu altițioare subțiri ca o creastă de rîndunică și *inimă de lăcrimioară* ; mult iubită, mult sărutată de un nufăr frumos de pe iaz . . . dar nuferii sînt înșelători ca unda mirătoare în care se nasc ! Al nostru se duse la moscălie cu făgadă de întoarcere ; *lăcrimioara* se veștezi . . . părinții o alungară".

(Russo, S, 101)

„ Mirele-și puse *cămașă de tort de raze de lună, brîu de mărgăritare*, manta albă ca ninsoarea".

(Eminescu, Pr, 23)

Complexul metaforic nuclear, cu care retorismul este, prin definiție, incompatibil, caracterizează doar poezia lirică și, rareori, poezia de concepție. Prin origine, această figură de stil este un

tip de alegorie, şi dovada o fac contextele în care rolul ei este acela de concretizare a unor idei abstracte :

„ Curînd aici vom merge. A noastră viaţă este
Un lanţ întins în spaţiu cît sîntem pe pămînt ;
Plăcerea şi durerea inelele-i-împleteşte ;
În noapte este primul şi ultimu-în mormînt" [27].

(Ionescu, C, 18)

„ A ta viaţă e un lanţ de flori
Aninat de poarta rumenelor zori
Şi de poarta nopţei unde vei pătrunde".

(Grandea, N, 24)

Apare chiar „alegoria" genezei pămîntului :

„ A lui gîndiri încremeniră reci
În fruntea sa de stînci şi deveniră
Rozele dulci, rubine, foile
Smaralde, iară crinii
Diamante. Sîngele său
Se prefăcu în aur, iară muşchii
Se prefăcură în argint şi fier.
Din carnea-i putrezită, din noroi
S-au născut viermii negrului cadavru
Oamenii . . . "

(Eminescu, P I, 124)

dar în ambele situaţii ideea poetică are fluenţă, iar poezia „farmec", ambele calităţi lipsind realizărilor clasice similare.

Funcţia acestei structuri metaforice este plasticizarea:

„ Niciodată astă lună ce înoată în tărie
Ca fanal purtat de valuri pe a mărilor cîmpie
Mai mult număr de cadavre de atunci n-a luminat".

(Alexandrescu, O I, 76)

„ Părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă,
Prin care trece albă regina nopţii moartă.
O, dormi, o, dormi în pace printre făclii o mie
Şi în mormînt albastru şi-n pînze argintie,
În mausoleu-ţi mîndru, al cerurilor arc,
Tu, adorat şi dulce al nopţilor monarc".

(Eminescu, P II, 115)

---

[27] În cazul exemplificării diverselor tipuri de complex metaforic nuclear nu vom marca grafic elementele figurate întrucît acestea acoperă, de fapt, întregul context citat.

sau sensibilizarea realității :

„ Apartamentele se înveliră în negru și întristarea cu ochii plini de lacrimi veni și se așeză în acest lăcaș pentru totdauna".

(Bolintineanu, O II, 250)

„ Și ochii tăi, topite stele a dimineții, privesc atît de adînc, atît de ferice de adînc în noaptea sufletului meu . . . "

(Eminescu, Pr, 55)

Deoarece poeziei romantice autentice îi sînt specifice „ reacțiile imagistice în lanț", complexul metaforic nuclear ajunge să „ acopere", în ultima perioadă a romantismului românesc, o poezie întreagă (citățm, dintre exemplele cele mai cunoscute, poezia *Ce te legeni*).

3. Luînd în considerare felul trăsăturilor semantice comune termenilor metaforei, trăsături care au furnizat crearea corelației metaforice, metaforele înregistrate în operele scriitorilor romantici români sînt, în primul rînd, o b i e c t i v e , se bazează pe existența unor calități reale ale noțiunilor relaționate :

„ Jocul începe ; femei frumoase,
Cu ochii negri, mai arzători
Decît a *nopții candeli focoase*
Se par că sboară ca silfi ușori".

(Sihleanu, A, 74)

„ Din ochii ei albaștri și mari curgeau șiroaie de *mărgăritare apoase* pe o față albă ca *argintul crinului*".

(Eminescu, Pr, 3)

M e t a f o r e l e s u b i e c t i v e , bazate pe o calitate comună existentă doar în imaginația sau în sensibilitatea creatorului, deși sînt mai puțin frecvente, se impun atenției lui prin încercarea de desprindere de obișnuit, de descoperire a unor relații pe care ochiul și simțirea omului de rînd sînt incapabile să le observe :

„*Duhul războiului a aprins* torțele sale, *a prefăcut* folositorul hier în unealtă a morții, *a adăpat* pămîntul cu sîngele fraților noștri, *a încărcat* brațele noastre cu lanțurile robiei . . . "

(Heliade, O I, 244)

„ *Stelele nasc umezi* pe bolta senină,
Pieptul de dor, fruntea de gînduri ți-e plină.
Nourii curg, raze-a lor șiruri despică,
Streșine vechi *casele*-n lună *ridică*".

(Eminescu, P I , 150)

4. Dacă ne raportăm la sfera semantică a termenului metaforic și la rolul acesteia în context, metafora folosită de scriitorii romantici români

este, în majoritatea aparițiilor sale, c o n c r e t i z a t o a r e [28], dovedind, astfel, încă o dată [29], tendința spre concret a romantismului:

„ Du-te, dar, copilă, du-te, angel de candoare, în *valea durerilor* [= viața] de unde ai venit".

(Filimon, O I, 349)

„ Ce vis ciudat avui, dar visuri
Sînt ale somnului făpturi.
A nopții minte le scornește,
Le spun *a nopții* negre *guri*".

(Eminescu, P II, 145)

M e t a f o r e l e a b s t r a c t i z a n t e, clasice ca structură, au mult mai puține atestări și sînt, de obicei, stereotipe:

„ Și *viața un vis este*! un vis ce ne înșeală
Pe cît ne tîrîm pașii n-acest deșert pămînt".

(Ionescu, C, 14)

„ În faptă *lumea-i visul sufletului* nostru".

(Eminescu, Pr, 25)

Folosirea metaforei abstractizante în ultima perioadă a romantismului duce, de fapt, la o „ concretizare" a ei prin determinările luate totdeauna din realitatea înconjurătoare:

„ Cînd ochiul tău cel mîndru străluce în afară
Întunecînd privirea-mi, de nu pot să văd încă
Ce-*adînc trecut de gînduri* e-n *noaptea mea adîncă*".

(Eminescu, P III, 12)

Metafora romantică, privită în totalitatea ei, are ca funcție dominantă p l a s t i c i z a r e a:

„ *Ale turnurilor umbre* peste unde *stau culcate*;
Către țărmul dimpotrivă *se întind, se prelungesc.*
Și-ale valurilor mîndre generații spumegate
Zidul vechi al mînăstirei, în cadență îl izbesc".

(Alexandrescu, O I, 71)

„ Pierdut e totu-n *zarea tinereții*
Și mută-i *gura* dulce a *altor vremi*,
Iar *timpul crește*-n urma mea . . . mă-ntunec!"

(Eminescu, P II, 263)

---

[28] Pentru funcțiile metaforei romantice vezi și supra p. 222—223, 229, 232—234.
[29] Vezi supra p. 234 categoria metaforelor obiective.

fără ca metaforele sensibilizatoare să fie puţin reprezentate :

„ Cu-ai tăi ochi ca două mure,
Tu, frumoasă lăcrimioară,
Tu să mori, *dulce minune* !"

(Alecsandri, O I, 14)

„ Şi pe pămînt ajung *ţăndări duioase*
Din cîntecul frumos [= razele lunii] dar numai ţăndări".

(Eminescu, P I, 122)

Metafora personificatoare, provenită de fapt din metamorfozarea în sens romantic a unor elemente tipic clasiciste, poate fi întîlnită în toate perioadele romantismului românesc, deoarece sensibilizarea, umanizarea şi dinamismul pe care utilizarea acestei structuri stilistice le presupune sînt caracteristice întregii poezii romantice. Personificarea se face prin verb activ :

„ *A nopţei* neagră *mantă* peste dealuri *se lăţeşte*".

(Alexandrescu, O I, 73)

prin verb pasiv :

„ *Cerul* bolnav d-astrele lui *rănit fu*,
Semne numai mari ale vremei gloriei".

(Eminescu, P I, 289)

prin elementul predicativ suplimentar :

„ *Aerul mişcă turburat* . . . vîntul dogoreşte . . . "

(Russo, S, 126)

sau prin complement :

„ Sara pe deal *buciumul sună cu jale*".

(Eminescu, P I, 149)

În cazul metaforei substantivale dezvoltate, personificarea este făcută, de obicei, printr-un element al acesteia :

„ Înduplecată de rugăciunile împărătesei îngenunchiate, *pleoapele icoanei* reci se umeziră şi o lacrimă curse din ochiul cel negru al mamei lui Dumnezeu".

(idem, Pr, 4)

dar, uneori, întregul context acţionează în acest sens :

„ În fine, *o linişte somnoroasă*, un aer cald de vară, luna strălucită, *stele* de aur ce-şi *închideau pleoapele* spre a le deschide iar, un cer albastru şi fără nori, case înalte a căror *streşini* de olane *se uitau* la lună — iată tabloul".

(idem, 48)

Integral romantică, prin origine și prin „esența" gîndirii poetice, este metafora hiperbolizantă, atestată însă numai în perioada romantismului minor în poeziile și prozele retorice :

„Tu nu știi cîte *valuri de lacrâme de sînge*
Vărsat-am în tăcere și încă voi vărsa".

(Sihleanu, A,10)

„Armin avea o mare istețime pentru a-și ascunde *vulcanul de patimi* care clocotea într-însul".

(Grandea, M, 62)

5. Privind metafora întîlnită în operele scriitorilor romantici prin prisma originii sale [30], se observă, destul de evident, îmbinarea unor surse din cele mai diferite. Clasicismul își face simțită prezența prin metonimie :

„Cîntă cu *doliul* [= tristețea] ce-l varsă belele
Cînd plîng d-amor,
Să creadă lumile, să creadă stelele
Că-i tactul lor".

(Eminescu, P I, 27)

și sinecdocă :

„Acum e miezul nopții, și *tuciul* [= clopotul] deșteptat,
Lovește și răsună din nalta-i locuință".

(Bolliac, O I, 153)

în întreg cursul primelor două perioade ale curentului în discuție. Concomitent sînt folosite structuri metaforice specifice limbii vorbite :

„Căci am iubit ca dînsa și calda mea țărînă
De *focul* [= iubirea] meu va arde . . . "

(Heliade, C I, 146)

„În *pîntecele acestor munți* zac comorile minerale".

(Bălcescu, MV, 308)

folc'orului :

„De-aș avea o mîndrulică
Cu *ochișori de porumbică*"

(Alecsandri, O I, 5)

„De-aș avea o floricică
Gingașă și tinerică
Ca și floarea crinului
Alb ca *neaua sînului*"

(Eminescu, P I, 5)

[30] Vezi în acest sens și observațiile făcute la paginile 223—225, 230—231.

sau literaturii romantice europene :

„ *A nopții regină* de stele urmată
Cînd după colină pe cer s-avîntă,
Ah ! a filomelei voce adorată
Pe mine atuncea dulce mă-ncîntă".

(Ionescu, C, 60)

„ *Corabia vieții*-mi, grea de gînduri,
De *stînca morții* risipită-n scînduri,
A *vremei valuri* o lovesc și-o sfarmă".

(Eminescu, P II, 10)

dar tuturor acestor tipuri de metaforă romantismul românesc le conferă, după o scurtă perioadă de stereotipie imagistică (în epoca sa de mijloc) :

„ Mergi de-ntinde verzi covoare
Sub *piciorul ei de crin*"

(Alecsandri, O I, 101)

„ Pieptul în chinuri, inima-n jale,
Viața-ți de lacrimi *o tristă vale*,
Ochiu-ți în plîngeri de dor răpit".

(Eminescu, P I, 18)

„ Te-i vedea singur . . . despreţuit
Un singur suflet nu-i avea-n lume,
Luptînd cu-*a vieții valuri* în spume".

(ibidem)

individualitate și originalitate, transformîndu-le, de fapt, în figuri de stil proprii (în ultima perioadă) :

„ *Riurile* ca brîie pestrițe *ocolesc* cîmpurile ;
nopțile tale *încîntă* auzul, *zioa farmecă* văzul . . . ".

(Russo, S, 126)[31]

„ De-*oi adormi* curînd
În *noaptea uitării*
Să mă duceți tăcînd
La marginea mării".

(Eminescu, P III, 97)

---

[31] Vezi mai jos nota 32.

★

III. Analiza întreprinsă în studiul de faţă a arătat credem, suficient de clar, evoluţia internă a romantismului românesc, evoluţie marcată (şi direcţionată) de tendinţa generală de eliberare de „ claritatea" comparaţiei clasice, de discursivitatea ei, de obiectivismul şi lipsa de „ mister" pe care această figură de stil o presupune.

Etapa începuturilor (1830—1850) [32], caracterizată prin afluxul unor „ vîrste" şi modele artistice din cele mai diverse (romantice, folclorice sau chiar clasice), posedă un limbaj metaforic relativ sărac. În cadrul acestuia se evidenţiază însă prezenţa metaforelor explicite elementare (identificările atenuate), construite, de predilecţie, cu ajutorul substantivelor, bazate pe o calitate reală a noţiunilor corelate şi tributare comparaţiei clasice, atît în ceea ce priveşte „ claritatea", cît şi prin funcţiile lor esenţiale (abstractizarea şi personificarea).

Urmează o perioadă de căutare a unei expresii artistice proprii (1850—1870), în care modelele externe sînt treptat înlocuite cu structuri metaforice originale (devenite însă şi acestea stereotipe datorită numărului relativ redus şi prea desei utilizări). Metaforele explicite (alături de care apar tot mai frecvent metaforele implicite) sînt din ce în ce mai puţin clare (identificările totale). La baza corelaţiei metaforice stă, frecvent, o calitate subiectivă a celor două noţiuni, iar rolul metaforei este, în mod curent, plasticizarea. Prezenţa masivă a metaforei verbale conferă dinamism textului poetic, aceluiaşi scop (la care se adaugă discursivitatea şi retorismul) servindu-i şi frecvenţa din ce în ce mai mare a complexului metaforic serial.

Ultima etapă a acestei evoluţii interne a curentului în discuţie este, normal, etapa maturităţii sale artistice (1870—1885), etapă reprezentată în special de opera eminesciană. Limbajul metaforic s-a desprins total de zonele de influenţă iniţiale şi, în consecinţă, metafora dobîndeşte cu adevărat statutul de figură de stil specifică literaturii romantice. Fără a putea fi vorba de o eliminare a metaforelor explicite (în cadrul acestora se observă, însă, preferinţa pentru identificările atributive şi complementare), dominantă în literatura epocii este metafora implicită, total diferită, ca esenţă şi ca valoare artistică, de construcţiile similare întîlnite anterior. Obiectivitatea lasă loc subiectivităţii, abstractizarea — concretizării şi plasticizării, iar detaşarea faţă de realitatea prezentată, cauza principală a retorismului specific romantismului minor, este înlocuită cu sensibilizarea şi umanizarea acesteia. Dispare, astfel, complexul metaforic serial, iar poezia, devenită abia acum „ stare de suflet", se transformă într-o metaforă (complexul metaforic nuclear).

---

[32] Datele cronologice stabilite şi caracterizările sintetice făcute etapelor romantismului românesc ţin seamă, în mod firesc, de trăsăturile dominante ale literaturii dintr-o anumită perioadă de timp. De aceea, excepţiile vor putea fi constatate atît în sensul devansării nivelului artistic al epocii respective (Al. Russo), cît şi în acela al menţinerii în formule artistice depăşite (C.D. Aricescu, G. Baronzi, Gr.H. Grandea).

SIMBOLUL ATANASIAN DIN *PSALTIREA SCHEIANĂ*

DE

ION GHEȚIE

1. Recenta monografie a lui P.P. Panaitescu, *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, readuce în discuție problema lui „filioque" din *Psaltirea Scheiană*. Se știe că acest vechi text românesc are adăugat la sfîrșit simbolul credinței (crezul) în versiunea atanasiană (*Quicumque vult*), cu mențiunea purcederii duhului sfînt din tatăl și fiul („filioque") : [*duhul*] *svăntu din tatăl și fiiul nezidit* [1]. Prezența lui „filioque" în simbolul credinței ar fi o dovadă, după regretatul istoric, că traducerea primelor cărți religioase în limba română nu s-a făcut fără o anumită imixtiune catolică [2]. La o înrîurire catolică se gîndiseră și I. Bărbulescu [3], M. Șesan [4] și Șt. Ciobanu [5], în timp ce N. Iorga [6] și N. Drăganu [7] socoteau că prezența simbolului atanasian (cu „filioque") ar proba o influență husită. O atentă privire asupra chestiunii o datorăm lui Al. Rosetti, care a publicat mai de mult o cercetare specială consacrată lui „filioque" din *Psaltirea Scheiană*[8]. Aducînd dovezi că protestanții au admis pe „filioque" în simbolul credinței, d-sa a ajuns la încheierea că „apariția Simbolului athanasian cu « filioque » la sfîrșitul *Ps. Scheiene* își găsește o explicație satisfăcătoare dacă punem în legătură traducerea acestei rugăciuni cu propaganda reformaților din nordul sau sudul Transilvaniei" [9]. În realitate, autorul nu demonstrează că traducerea crezului *se datorează* reformei, ci numai că ea *poate fi datorată* reformei, căci nu prezintă argumente care să scoată din discuție influențele husită și catolică. Faptul a fost sesizat nu peste mult de N. Drăganu,

---

[1] I.-A. Candrea, *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI și XVII*, vol. II, București, 1916, p. 337.

[2] *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, București, 1965, p. 93—94.

[3] *Curentele literare la români în perioada slavonismului cultural*, [București], 1928, p. 59.

[4] *Originea și timpul primelor traduceri românești ale Sf. Scripturi*, Cernăuți, 1939, p. 91—93, *Filioque în Psaltirea Scheiană*, extras din „Candela", LV—LVI, 1944—1945, p. 21—22.

[5] *Istoria literaturii române vechi*, vol. I, București, 1947, p. 150.

[6] *Istoria literaturii românești*, București, 1925, p. 103, 106.

[7] DR, III, 1923, p. 928.

[8] „*Filioque*" *din Psaltirea Scheiană*, în GS, II, 1925, fasc. 1, p. 153—156.

[9] *Ibidem*, p. 155.

după care „ filioque" ar putea fi atribuit la fel de bine husitismului, catolicismului sau protestantismului [10]. Dacă, așa cum susține M. Șesan, husiții au respins dogma purcederii duhului sfînt din fiul („filioque)", atunci influența husită nu mai trebuie invocată [11].

2. Rămîne, așadar, să se decidă între catolicism și Reformă. Pentru a opta în favoarea uneia dintre aceste două explicații ar trebui să cunoaștem data cînd și locul unde a fost tradus textul, precum și momentul și împrejurările cînd a fost anexat *Psaltirii Scheiene*. Crezul se găsea în traducerea originală sau a fost introdus ulterior într-o copie intermediară ori poate chiar cu prilejul copierii *Psaltirii Scheiene*?

Psaltirea Scheiană a fost transcrisă cu certitudine după 1561 [12], poate în 1573—1574, cum a stabilit ultimul examen filigranologic al hîrtiei pe care e scrisă [13]. Dacă admitem că crezul a fost adăugat de copistul C al *Psaltirii Scheiene*, cum crede Drăganu [14], atunci influența catolică devine improbabilă, deoarece, după cum se știe, între 1556 și 1716 ierarhia bisericii catolice a fost practic desființată în Transilvania [15] și e greu de presupus, în asemenea împrejurări, existența unei mișcări de prozelitism catolic printre românii ardeleni [16].

Punctul de vedere al lui Drăganu nu este însă admis de Al. Rosetti. După acest savant, prezența unor forme rotacizate în textul crezului ar scoate din discuție pe copistul C, care nu avea în graiul său această particularitate fonetică. „ Corolarul acestei demonstrații", adaugă d-sa, „ este că traducerea originală a simbolului a fost făcută în regiunea rotacizantă, în prima jumătate a secolului al XVI-lea, sub influența reformaților unguri sau sași" [17] (prin urmare, după credința autorului, în aceeași perioadă și în același loc cu primele texte religioase românești). După părerea noastră, chestiunea nu e corect pusă în acești termeni. Faptul că crezul conține rotacismul, iar copistul C nu avea această particularitate fonetică în graiul său nu-l putea duce pe autor decît la o singură încheiere, aceea că nu copistul C este traducătorul crezului. Copistul putea lua o versiune cu rotacism a acestei rugăciuni și s-o anexeze la psaltirea pe care o copiase. Firește, aceasta rămîne o simplă posibilitate, care nu ne împiedică să presupunem, cu același temei, că operația de anexare a crezului la psaltire a fost făcută de unul dintre copiștii intermediari sau chiar de traducătorul psaltirii. Simplul fapt că un text cunoaște rotacismul nu ne îngăduie să-l plasăm în epoca primelor traduceri de texte românești, căci, cum bine e știut,

---

[10] DR, IV, 1924—1926, partea a II-a, p. 1141.

[11] *Filioque în Psaltirea Scheiană*, p. 11.

[12] Anul cînd apare pentru întîia dată filigranul brașovean „ coroană pe scut".

[13] G. Blücher, *Filigranele brașovene și tipăriturile chirilice din secolul al XVI-lea*, în „ Revista bibliotecilor", XX, 1967, nr. 7, 425.

[14] DR, IV, 1924—1926, partea a II-a, p. 1141.

[15] *Istoria României*, vol. II, București, [1962], p. 1036.

[16] Am luat în considerare numai localizarea nord-ardeleană a *Psaltirii Scheiene*, acceptată de marea majoritate a cercetătorilor. Asupra altor localizări, vezi lucrarea noastră *Textele rotacizante și originile scrisului literar românesc. Chestiuni de metodă*, în *Studii de limbă literară și filologie*, vol. I, București, 1969, p. 194—196.

[17] „ *Filioque" din Psaltirea Scheiană*, p. 156 ; P.P. Panaitescu (*op. cit.*, p. 94), acceptînd concluziile lui Al. Rosetti, consideră că „ simbolul credinței în *Psaltirea Scheiană* este un adaos al traducătorului".

trecerea lui *-n-* la *-r* -a fost notată în scris pînă spre jumătatea secolului al XVII-lea.

Data cînd a fost tradus crezul atanasian (cu „filioque") în limba română e un lucru cu neputință de precizat prin mijloacele curente de datare (hîrtie, grafie, limbă). Nu putem cunoaște nici locul traducerii, căci materialul de limbă este sărac și nu permite să stabilim ce grai vorbea traducătorul. Formele cu rotacism care apar în text (alături de altele cu *-n-*) nu pot constitui o probă decisivă în favoarea părerii că și traducerea originală a rugăciunii era rotacizantă. Rotacismul putea să se găsească în textul original, dar putea fi, la fel de bine, introdus de un copist intermediar [18]. Ceea ce putem afirma cu suficientă certitudine este că simbolul credinței nu însoțea traducerea românească originală a psalmilor. Întîi de toate, este cu totul insolită prezența rugăciunii la sfîrșitul unei psaltiri românești ortodoxe. Așa cum a arătat P.P. Panaitescu, „nici una dintre *Psaltirile* manuscrise sau tipărite slavonește în țara noastră nu are la sfîrșit simbolul credinței" [19]. Adăugăm că nici una din celelalte versiuni românești din secolul al XVI-lea al psalmilor nu prezintă, la sfîrșit, crezul [20], ceea ce poate constitui un argument (e adevărat, nu inatacabil) în favoarea părerii că rugăciunea nu se găsea nici în traducerea primitivă a psalmilor. E de reținut apoi împrejurarea că, după toate probabilitățile, traducerea primitivă nu conținea decît cei 151 de psalmi, fără cîntările scriptuare. Celebra criptogramă din *Psaltirea Scheiană* se găsește după psalmul 151 și înaintea cîntărilor scriptuare. Este probabil ca ea să fi fost plasată în locul unde se găsește acum într-un moment cînd textul psaltirii nu conținea cîntecele scriptuare. Criptograma, în care se indică, desigur, împrejurările, data, locul și eventual autorul traducerii sau copierii textului, trebuia să fie pusă, în mod normal, la finele textului. Argumentul nu este (o știm) fără reproș, căci notițele se inserează uneori și în textul lucrărilor, pe locurile rămase libere între diverse capitole. Prezența criptogramei tocmai după psalmul 151 ni se pare, totuși, frapantă, în sensul celor spuse mai sus. De amintit că *Psaltirea Hurmuzachi*, care pare a fi mai veche decît celelalte versiuni românești ale psalmilor, nu conține cîntările scriptuare [21]. O altă împrejurare care vine să pledeze în favoarea punctului nostru de vedere este felul în care se prezintă traducerea crezului. Așa cum a arătat Al. Rosetti, crezului îi lipsește începutul. Versiunea din *Psaltirea Scheiană* pornește cam de la mijlocul rugăciunii și, după ce ajunge la sfîrșit, continuă cu ceea ce a mai rămas din prima parte a ei [22]. Faptul constituie un argument împotriva părerii că crezul a fost anexat traducerii originale,

---

[18] După Al. Rosetti (vezi, de exemplu, *Catehismul Marțian*, în GS, I, 1924, fasc. 2, p. 252), rotacismul nu era introdus de copiști în textele nerotacizante pe care le transcriau ; cf. însă Vl. Drimba, *O copie din secolul al XVII-lea a „Tîlcului Evangheliilor" și „Molitevnicului" diaconului Coresi*, în SCILF, IV, 1955, p. 551 (de comparat observațiile lui Al. Rosetti din *Omagiu lui Iorgu Iordan*, [București], 1958, p. 750—751).

[19] *Op. cit.*, p. 94.

[20] Vezi N. Drăganu, în DR, III, 1924—1926, partea a II-a, p. 1141 ; P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 94.

[21] Cf. P. Olteanu, *Contribuții la studiul elementelor slave din cele mai vechi traduceri românești. II. Verbe, adjective, adverbe, prepoziții, particule*, în LL, VI, 1962, p. 92, care afirmă că psalmii din *Psaltirea Scheiană* se deosebesc ca limbă de cîntecele scriptuare, care au fost traduse mai tîrziu și anexate psalmilor. Vezi și R. Pava, în SMIM, III, 1959, p. 371.

[22] *„Filioque" din Psaltirea Scheiană*, p. 153.

căci, în cazul acesta, el ar fi trebuit să se prezinte într-o formă normală. Într-adevăr, e greu de crezut că autorul traducerii ar fi pus la contribuție o versiune mutilată și cu intervertiri de pasaje. Dacă admitem însă că textul rugăciunii a fost scris pe cîteva foi răzlețe, iar acestea s-au degradat în cursul copierilor succesive, putem explica omiterea începutului. Cît privește intervertirea pasajelor, ea se poate explica numai dacă presupunem că unul din copiști a schimbat din neatenție ordinea foilor răzlețe (și nenumerotate). Acceptînd această interpretare, excludem însă posibilitatea ca crezul să fi figurat în textul original al psaltirii românești. Dacă el ar fi fost adăugat versiunii originale, atunci omisiunile, și, mai ales, intervertirea pasajelor devin greu explicabile.

P. P. Panaitescu, care afirmă că crezul întovărășea traducerea originală a psalmilor, întărind actul de supunere a bisericii maramureșene față de arhiepiscopia catolică a Transilvaniei, aduce ca argument în acest sens existența unei fraze la sfîrșitul crezului, în care se arată că „cel ce nu va ține acélé tare și vrătos, nu va dobândi spăsenie" [23]. Dar fraza aceasta nu se referă la acceptarea lui „filioque", cum crede P.P. Panaitescu, ci la respectarea tuturor comandamentelor cuprinse în simbolul credinței. Simplul fapt că biserica maramureșeană ar fi intrat, la finele secolului al XV-lea, sub jurisdicția arhiepiscopiei catolice a Transilvaniei nu ne îndreptățește să susținem că prezența lui „filioque" la sfîrșitul *Psaltirii Scheiene* s-ar explica prin împrejurările religioase din Maramureș de la sfîrșitul secolului al XV-lea.

Rezultă, așadar, din considerațiile de mai sus, că simbolul atanasian al credinței (cu „filioque") este un text independent de traducerea românească a psalmilor. Transpunerea în românește a rugăciunii s-a putut face în sudul Dacoromaniei (în care caz textul a fost copiat în nord), dar rămîne posibil ca atît traducerea, cît și copierea să se fi făcut în nord. Epoca traducerii este ante 1573—1574 (dacă acceptăm datarea propusă de G. Blücher pentru *Psaltirea Scheiană*). Prezența lui „filioque" lasă deschisă atribuirea exactă a textului unui anumit curent cultural (protestantism sau catolicism.)

3. Cercetările de pînă acum, zăbovind cu predilecție asupra lui „filioque" din crezul copiat în *Psaltirea Scheiană*, au neglijat să examineze o problemă de cea mai mare importanță, și anume motivul pentru care simbolul credinței (în versiunea atanasiană) a fost atașat unei psaltiri. Atribuind husitismului, catolicismului sau Reformei traducerea crezului, nici unul dintre cercetători nu s-a întrebat de ce rugăciunea a fost anexată unei psaltiri și nu unei alte cărți de cult (de exemplu, evangheliei sau apostolului) și de ce s-a preferat versiunea atanasiană celei de la Niceea, de uz curent la români. Trecîndu-se peste aceste două aspecte, nu lipsite de însemnătate, ale problemei, s-a pierdut prilejul explicării corecte a prezenței simbolului atanasian al credinței într-o psaltire românească din secolul al XVI-lea.

[23] I.-A. Candrea, *op. cit.*, vol. II, p. 337.

4. Pentru a înțelege exact cum stau lucrurile în această privință, vom spune de la început că simbolul credinței în versiunea atanasiană nu a avut, practic, circulație în bisericile ortodoxe (la slavi și români), întrebuințarea sa cultică fiind nulă [24]. Traducerile în limbile slave s-au făcut tîrziu, după 1600, în special „pentru uzul științific" [25]. Dimpotrivă, simbolul atanasian a fost întrebuințat din vechi timpuri în cultul catolic, și anume în cadrul așa-numitelor *ore canonice* (*horae canonicae* sau *horae regulares*), corespunzătoare, pînă la un punct, *ceasurilor* din biserica orientală. *Orele canonice* sînt oficii religioase, cuprinzînd în special psalmi (dar și imnuri, învățături etc.), care erau citite (de preoți) sau cîntate (în special în mănăstiri) la anumite ore ale zilei. *Orele* sînt în număr de șapte : *matutinum* (cuprinzînd și *laudes*), *prima*, *tertia*, *sexta*, *nona*, *vespera* și *completorium*. Rugăciunile cuprinse în cele șapte *ore* variază în funcție de zilele săptămînii. La sărbători, *orele* prezintă o structură aparte. Cartea care înmănunchiază *orele canonice* se numește *breviar* (*Breviarium romanum* sau *liturgicum*), un fel de *ceaslov*. Obiceiul de a citi (sau cînta) *orele* urcă pînă în secolul al IX-lea, cea dintîi organizare a breviarului (*Breviarium curiae romanae*) datorîndu-se papei Grigore al VII-lea (1073—1085).

În fiecare duminică, *hora prima* prevede recitarea simbolului atanasian după psalmul 118. Așa, de exemplu, *Breviarium romanum ex secreto sacrosancti concilii tridentini restitutum*, Antverpiae, 1682 (cel mai vechi pe care l-am putut consulta în Biblioteca Academiei) notează (p. 26), în cadrul *horei prima* din zilele de duminică, după psalmul 118 :„ sequens Symbolum dicitur in Dominicis tantum, quando fit officium de dominica, ut in psaltirio Symbolum S. Athanasii" (și urmează crezul atanasian : *Quicumque vult* etc.). Recitarea simbolului atanasian după psalmi în cadrul *horei prima* s-a făcut începînd cu secolul al IX-lea [26]. Studiind un număr de psaltiri și cărți de imnuri din secolele al XIV-lea și al XV-lea, folosite de sași înaintea Reformei, K. Reinert a notat prezența simbolului atanasian, uneori la sfîrșitul cărților, alteori (fapt semnificativ) între psalmii 118 Daleth și 118 He. Concluzia lui Reinert este că, înaintea reformei, sașii catolici (preoții) recitau simbolul atanasian duminica, în cadrul *horei prima*, după psalmul 118 [27].

Reformînd biserica săsească din Brașov, Honterus a stabilit (în lucrarea *Reformatio Ecclesiae Coronensis ac totius Barcensis provinciae*, Brașov, 1543), sub influența lui Luther, ca simbolul atanasian să fie citit duminică în cadrul *horei matutinum* („in officio matutino") [28].

Cunoscînd toate aceste lucruri, sîntem în măsură să explicăm în mod satisfăcător atît traducerea simbolului atanasian în românește, cît și prezența crezului la sfîrșitul unei psaltiri. Modelul unei psaltiri occi-

[24] Vezi M. Jugie, *Theologia dogmatica christianorum orientalium*, Paris, 1926, vol. I, p. 669—670 ; A. Malvy — M. Viller, *La confession orthodoxe de Pierre Moghila, métropolite de Kiew (1633—1646)*, Paris, 1927, p. 139, 141 ; M. Șesan, *Filioque în Psaltirea Scheiană*, p. 17 ; cf. mai jos, p. 246,n. 29.

[25] Vezi în această privință M. Șesan, *Filioque în Psaltirea Scheiană*, p. 17 ; M. Jugie, *op. cit*, vol. I, p. 670.

[26] Vezi K. Reinert, *Das Brevier der siebenbürgisch-sächsischen Kirche*, în *Festschrift seiner Hochwürden D. Dr. Friedrich Teutsch gewidmet zu seinem 25. Jährigen Bischofs-Jubiläum*, [Hermannstadt, 1931], p. 223.

[27] *Loc. cit.*, p. 196—200, 223.

[28] Vezi K. Reinert, *loc. cit*,. *p.* 223 ; vezi și Al. Rosetti, *Istoria limbii române de la origini pînă în secolul al XVII-lea*, București, 1968, p. 664.

dentale, avînd anexat simbolul atanasian, ni se pare indiscutabil [29]. După toate probabilitățile, ținînd seama de faptul că rugăciunea este în românește (și nu în latinește) și anexată unei psaltiri românești, simbolul atanasian a trebuit să fie tradus de un preot român trecut la reformă, pentru a fi citit duminica în cadrul slujbei de dimineață. Traducătorul sau mai degrabă un alt preot (care a copiat textul) a atașat crezul la o psaltire pentru a-l avea la îndemînă atunci cînd se citeau rugăciunile slujbei de dimineață. Crezul va fi fost transcris (mecanic?) de un copist al psaltirii care, din neglijență sau neștiind exact ce text are în mînă, va fi intervertit foile (paginile) manuscrisului (deteriorat). Aceasta este singura explicație satisfăcătoare a prezenței simbolului atanasian la sfîrșitul *Psaltirii Scheiene*.

Amintim aici că, într-una din lucrările citate (*Filioque în Psaltirea Scheiană*, p. 11, 14), M. Șesan arată că la husiți simbolul atanasian era intercalat între cîntările scriptuare de la sfîrșitul psaltirii, ceea ce este firesc dacă ținem seama de faptul că adepții lui Hus păstraseră, în bună măsură, ritul bisericii catolice. Dacă însă e adevărat, cum afirmă același cercetător, că „filioque" era respins de husiți, atunci traducerea în românește a simbolului sub influență husită ni se pare exclusă. Dealtfel, însăși plasarea în secolul al XV-lea a traducerii simbolului atanasian este o ipoteză care are nevoie de o argumentare temeinică.

Nu putem să nu amintim că, în teorie, simbolul atanasian putea fi tradus și de o persoană care îmbrățișase catolicismul. Spunem „în teorie", deoarece, în practică, interpretarea aceasta are mai puține șanse de a fi adevărată. Într-adevăr, în biserica catolică, psalmii și celelalte rugăciuni cuprinse în breviar au fost citite (cîntate) în *latinește*, atît înaintea secolului al XVI-lea, cît și după această dată, pînă în zilele noastre. (Am văzut că în breviarul din 1682 simbolul atanasian figurează în latinește.) Traducerea în limba vulgară, pentru folosire în cadrul slujbei, a unei rugăciuni nu este de admisă, atîta timp cît serviciile divine erau săvîrșite în latină. Catolicismul s-a opus introducerii limbilor naționale în slujbele bisericești, iar cei care s-au ridicat împotriva acestei atitudini au fost tocmai protestanții. Este adevărat că biserica catolică a admis, încă înaintea secolului al XVI-lea, traducerea unor cărți sfinte în limbile naționale și chiar a patronat tipărirea unor asemenea cărți, *destinate lecturii*, dar s-a împotrivit din răsputeri celebrării serviciilor divine în aceste limbi [30]. Ca orice rugăciune, simbolul credinței putea fi tradus de catolici în diverse limbi naționale pentru a fi rostit de credincioși și, cu această destinație, transpunerea lui în românește putea fi făcută și de o persoană care ar fi aderat la catolicism. Acceptînd această interpretare nu explicăm prezența simbolului într-o psaltire românească. De menționat apoi că forma uzuală a crezului în biserica catolică este așa-numitul simbol al apostolilor, o versiune abreviată a crezului de la Niceea, și nu simbolul atanasian, care era folosit în cadrul *horei prima*, după psalmul 118.

---

[29] Menționăm aici că simbolul atanasian este anexat *Psaltirii* pe care Simion de Polotk o tipărește în 1680 la Moscova și că în secolul al XIX-lea aceeași rugăciune însoțea orologhioanele scoase de biserica din Constantinopol. E probabil că și în aceste cazuri avem a face cu urmarea modelului occidental; vezi M. Jugie, *op. cit.*, vol. I, p. 670; A. Malvy și M. Villar, *op. cit.*, p.141.

[30] Vezi lucrarea noastră, *Textele rotacizante și originile scrisului literar românesc. Chestiuni de metodă*, în *Studii de limbă literară și filologie*, vol. I, București, 1969, p. 234–235.

5. Admiţînd că traducerea în româneşte a simbolului atanasian s-a făcut, după toate probabilităţile, de un protestant român, putem fixa, cu aproximaţie, data transpunerii în româneşte a rugăciunii de care ne ocupăm. E vorba de anii 1519—1573-1574. De o datare mai precisă nu poate fi vorba în stadiul actual al cunoştinţelor noastre [31].

6. Constatările făcute în paragrafele precedente ne permit să facem unele consideraţii asupra limbii din care a fost tradus în româneşte simbolul atanasian. O transpunere a crezului din slavă este exclusă, deoarece în secolul al XVI-lea nu exista o versiune slavă a rugăciunii. Limba greacă, în care simbolul atanasian a fost tradus din latină, înainte de 1252 [32], nu poate fi nici ea invocată, căci e greu de crezut că o persoană convertită la Reformă (sau chiar la catolicism) s-ar fi adresat unei versiuni greceşti, de a cărei circulaţie în ţările române în secolul al XVI-lea nu avem nici o ştire [33]. Traducerea simbolului atanasian în româneşte s-a făcut, după toate probabilităţile, din latină. Am avea a face, în acest caz, cu prima traducere în limba română a unui text latinesc. Cum însă traducătorul aderase la Reformă, nu trebuie să excludem posibilitatea ca transpunerea în româneşte să se fi făcut din germană sau chiar din maghiară [34]. O confruntare atentă a textului românesc cu posibilele originale ar putea, eventual, clarifica această problemă. În orice caz, faptul că simbolul nu este tradus din slavă (în timp ce psaltirea a fost transpusă în româneşte după o versiune slavă) este o dovadă că simbolul atanasian nu a fost tradus în româneşte deodată cu psaltirea.

Menţionăm, în încheiere, că, atribuind traducerea simbolului atanasian unei persoane convertite la protestantism, nu trebuie să cădem în eroarea de a pune pe seama Reformei şi traducerea psalmilor şi, cu atît mai puţin, traducerea celorlalte cărţi religioase din secolul al XVI-lea.

7. Vom aminti, în cele ce urmează, principalele rezultate cu care se soldează cercetarea noastră:

a) Traducerea simbolului atanasian în româneşte s-a făcut independent de traducerea psaltirii; rugăciunea nu figura în versiunea românească originală a psalmilor.

---

[31] Asupra anului 1519, vezi Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, p. 472. Cea mai veche atestare a influenţei ideilor Reformei asupra românilor (din Hunedoara) datează din 1526; vei P. Binder, *Începuturile Reformei din Transilvania şi românii din Hunedoara*, în LR, XX, 1971, nr. 3, p. 273—275.

[32] Vezi V. Laurent, *Le Symbole „Quicumque" et l'Eglise byzantine*, în „Echos d'Orient", 39, 1936, nr. 184, p. 396—398.

[33] Cf. M. Şesan, *Filioque în Psaltirea Scheiană*, p. 20.

[34] După Al. Rosetti, *„Filioque" din Psaltirea Scheiană*, p. 154, simbolul atanasian ar fi fost tradus din ungureşte. Un argument în acest sens l-ar constitui cuvîntul „misterios" (calificativul îi aparţine lui J. Byck) *findiş*, pe care Bogrea îl considera de origine maghiară (< *fentes*). J. Byck, *Între filologie şi istorie*, în LR, IX, 1960, nr. 2, p. 30—31, a combătut punctul de vedere al lui Al. Rosetti, arătînd că *findiş* este o formă coruptă a lui *fiindu-şi*, datorată unui copist, explicaţie care trebuie acceptată. De observat, însă, că explicarea corectă a lui *findiş* nu-i aparţine lui J. Byck, cum pretinde acesta, ci lui N. Drăganu (cf. DR, II, 1921—1922, p. 780). Însuşi Bogrea socoteşte posibilă soluţia lui Drăganu, care a fost consemnată şi de Densusianu (*Histoire de la langue roumaine*, vol. II, Paris, 1938, p. 558).

b) Traducătorul simbolului a fost (probabil) o persoană care aderase la ideile Reformei ; simbolul a fost tradus pentru a fi rostit în cadrul slujbei de dimineață după psalmi.

c) Reproducerea simbolului la sfîrșitul psaltirii urmează modelul psaltirilor occidentale.

d) Traducerea rugăciunii s-a făcut din latinește (eventual din germană sau maghiară).

Februarie 1973

PRECIZĂRI ÎN LEGĂTURĂ CU PRIMA TRADUCERE ROMÂNEASCĂ A *OCTOIHULUI*

DE

ALEXANDRU MAREŞ

1. Cea mai veche traducere românească a *Octoihului* se păstrează într-un manuscris datînd de la sfîrşitul secolului al XVI-lea — începutul secolului al XVII-lea. Descoperit în biblioteca bisericii Sf. Nicolae din Şcheii Braşovului şi păstrat vreme de cîteva decenii în colecţia lui N. Sulică [1], manuscrisul a rămas pînă în prezent nestudiat. Deşi în anii din urmă a ajuns în posesia Bibliotecii regionale din Braşov, manuscrisul nu a devenit, cum ar fi fost de aşteptat, un „bun public", rămînînd în continuare inaccesibil cercetătorilor [2]. Tot ce se ştie în mod cert despre acest *Octoih* este vechimea scrierii lui în perioada 1596—1610 [3]. În rest se cunosc foarte puţine date referitoare la cuprinsul şi localizarea lui [4]. După cum am arătat deja, indicaţiile cuprinse într-un epilog, presupus a aparţine manuscrisului braşovean, nu au valoare documentară, întregul epilog fiind o contrafacere recentă [5]. În schimb, ne putem forma o idee despre versiunea cuprinsă în acest *Octoih* dintr-o pagină de text reprodusă de P.P. Panaitescu, în transcriere [6], şi de noi înşine, în facsimil [7].

2. Întemeindu-ne pe acest mic fragment de text (începutul glasului 7), am putut constata că versiunea pe care o reproduce manuscrisul braşovean se regăseşte şi într-un manuscris ardelenesc din perioada 1640—1644.

---

[1] Nicolae Sulică, *Cea mai veche şcoală românească din cuprinsul României întregite*, extras din *Omagiu lui Constantin Kiriţescu*, Bucureşti, 1937, p. 1—34.

[2] O ediţie a textului pregăteşte în prezent I. Roman, în posesia căruia se află manuscrisul.

[3] Vezi articolul nostru *Un octoih românesc din secolul al XVI-lea?*, în LR, XVIII, 1969, nr. 3, p. 244.

[4] Vezi o descriere sumară a manuscrisului la I. Roman, *Un manuscris din secolul al XVI-lea : Micul Octoih braşovean*, în *Studii de slavistică*, vol. II, 1971, p. 101—106.

[5] *Op. cit.*, p. 249—250.

[6] *Începuturile şi biruinţa scrisului în limba română*, Bucureşti, 1965, p. 127.

[7] *Op. cit.*, p. 246.

Acesta din urmă este un codice miscelaneu (BAR, ms. rom. 4818), care, între alte scrieri, conţine şi textul unui *Octoih* [8]. După cum se poate observa, începutul glasului 7 din manuscrisul braşovean prezintă acelaşi text ca şi în ms. rom. 4818 :

ms. Braşov

ѕ̃ с̃
Всѫ вечерѣ глд
·з·мыи.

Viniţi să ne bucurăm domnului că au zdrobit ţinearea morţiei şi au luminat rodurile omineşti. Cu îngerii să strigăm : lucrătoriul şi înspăsitoriul nostru, slava ta. Răstignire răbdaş, ispăsitoare, şi îngropare derept noi. Cu moartea-ţi ca domnul pre moarte omorîşi. Derept acea închinămu-ne învieriei tale de a treia dzi, doamne, slava ta. Apostolii vădzură învierea lucrătoriului, mirase şi cînta laudă îngereşti. Aceasta e slava beseareci...

ms. rom. 4818

м ч̃ ×
Ѣ събо Вєрѣ стры
с̃ с̃
Ѣскрнѣ, глд, з̃

Veniţi să ne bucurăm domnului că au zdrobit ţinearea morţiei şi au luminat rodurile omeneşti. Cu îngerii să strigăm : lucrătoriul şi ispăsitoriul nostru, slava ta. Răstignire răbdaş, ispăsitoare, şi îngropare derept noi. Cu moartea ca domnul pre moarte omoriş. Derept acea închinămu-ne învieriei tale de a treia dzi, doamne, slava ta. Apostolii vădzură învierea lucrătoriului, mirase şi cînta laude îngereşti. Aceasta e slava besearecilor

$140^r/1-140^v/9$

În mod indiscutabil, amîndouă textele aparţin aceleiaşi versiuni. Orientîndu-ne după cuprinsul *Octoihului* din ms. rom. 4818, putem preciza că traducerea originală a acestui text cuprindea cîntările celor opt glasuri de sîmbătă seara şi duminică dimineaţa, fapt care explică denumirea de *Mic octoih* atribuită manuscrisului de I. Roman. Foarte probabil că versiunea originală a *Octoihului* cuprindea, în partea finală, şi *Svetîlnele cu cele 11 evanghelii*, text care se regăseşte anexat după sfîrşitul glasului 8 în ms. rom. 4818 (f. 159^r-171^v). Nu ştim dacă acest text se află încorporat şi în manuscrisul braşovean, întrucît nu dispunem pînă în prezent de o descriere a conţinutului său. Totuşi presupunem existenţa *Svetilnelor* în cuprinsul traducerii originale, deoarece acest text apare în mod obişnuit în octoihurile slavone din secolele al XV-lea, al XVI-lea (vezi ediţiile braşovene din 1557, 1567 şi 1578, precum şi BAR, ms. sl. 39, 108, 109 etc.). După cum vom vedea în continuare, *Svetilnele cu cele 11 evanghelii* se regăsesc anexate textului *Octoihului* şi în alte manuscrise româneşti din secolul al XVII-lea, aparţinînd aceleiaşi versiuni pe care o reflectă şi manuscrisul braşovean.

3. Înainte de a examina acest aspect, vom face o precizare în legătură cu copistul ms. rom. 4818. Anumite considerente de natură lingvistică şi extralingvistică acreditează părerea copierii manuscrisului în Transilvania [9]. Deşi persoana copistului a rămas necunoscută, astăzi sîntem în măsură să indicăm numele lui. Acesta este popa Mihai, autorul altor trei

---

[8] Semnalat de noi în articolul *Un text polemic românesc din prima jumătate a secolului al XVII-lea*, în LR, XX, 1971, nr. 6, p. 589—590.

[9] *Un text polemic românesc*, p. 599.

octoihuri manuscrise păstrate în prezent la Biblioteca Arhiepiscopiei ortodoxe de Alba Iulia şi Sibiu (ms. nr. 19, 20, 218)[10]. Dintre acestea, ms.19 păstrează data copierii şi numele copistului: la p. 58, copistul s-a iscălit cu litere latine *popa Mihai*, iar la p. 297 a notat, cu chirilice, următoarea însemnare: ИСПИ҃А ПЕРВ ПО МИХАЮ ІѸ ВЛА, НО, ѧ҃, АХ҃З ,,a încercat condeiul popa Mihai, acolo vlah, noiembrie, leatul 1647" (vezi fig. 1). Cele trei manuscrise sibiene sînt scrise de aceeaşi mînă şi prezintă o ornamentaţie care trădează un autor comun. Tot popii Mihai îi datorăm însă şi copierea ms. rom 4818, rezultat la care am ajuns în urma examinării comparative a manuscrisului Academiei cu cele trei manuscrise sibiene (vezi fig. 2 şi 3). De altfel în ms. rom. 4818 există, după sfîrşitul catismei întîi (f.18^{v}), un semn de final în care sînt cuprinse iniţialele ПХМ = ХВАЛА? ПОПА МИХАЮ ,,laudă popa Mihai" (vezi fig. 4). Este regretabil faptul că însemnarea din ms. 19 nu indică şi localitatea unde s-a executat copierea. Dacă urmărim, în schimb, diversele însemnări marginale de pe filele manuscriselor popii Mihai remarcăm că acestea au circulat îndeosebi în regiunea Hunedoarei. Astfel, în ms. 19 aflăm o însemnare a popii Lupul ot Uroiu[11] (înglobat astăzi oraşului Simeria); pe prima filă a ms. 20 se specifică că manuscrisul a fost găsit în Săliştе, comuna Băiţa (j. Hunedoara); ms. 218 conţine o însemnare din 1672 din care rezultă că cumpărătorul era din Brotona[12], localitate situată, de asemenea, în jud. Hunedoara; în sfîrşit, ms. rom. 4818 prezintă la rîndul său o însemnare datorată unui preot din judeţul Hunedoara[13]. Nu ar fi, prin urmare, exclus ca preotul Mihai să fi executat copierea manuscriselor sale într-o localitate situată prin părţile Hunedoarei sau în regiunile limitrofe ei (indicaţia *acolo vlah* poate constitui un indiciu că această localitate avea o populaţie mixtă). Desigur că indicînd această posibilă localizare a scrierii manuscriselor nu afirmăm implicit şi originea hunedoreană a copistului. Particularităţile de limbă pe care le prezintă ms. rom. 4818 (singurul studiat de noi) nu exclud posibilitatea ca popa Mihai să fi fost originar şi din altă parte a Transilvaniei, eventual chiar din Moldova[14].

Am indicat puţin mai înainte cuprinsul pe care presupunem că îl avea traducerea originală a *Octoihului*, servindu-ne în acest scop de versiunea cuprinsă în ms. rom. 4818. După cum ne-am putut convinge, în urma unui examen sumar, aceeaşi versiune, cu mici deosebiri grafice şi uneori lexicale, ne întîmpină şi în celelalte trei manuscrise aparţinînd popii Mihai. Întocmai ca în ms. rom. 4818, şi în aceste manuscrise textul

---

[10] Ms. 19 cuprinde textul *Octoihului*, *Svetilnele cu cele 11 evanghelii* (numai svetilna întîi), *Slujba svintelor patimi ale Domnului nostru Iisus Hristos* şi *Slujba sfîntului maslu* (ultimul text, scris în 1683, este adăugat ulterior); ms. 20 cuprinde textele *Octoihului* şi *Svetilnelor cu cele 11 evanghelii*, iar ms. 218 conţine un fragment din *Slujba pentru cununie*, *Octoihul*, *Svetilnele cu cele 11 evanghelii*, fragment din *Apocalips* şi molitve.

[11] Vezi p. 154.

[12] Vezi p. 218.

[13] *Un text polemic românesc*, p. 591, nota 6.

[14] *Ibidem*, p. 599.

Svetilnelor urmează după sfîrşitul glasului 8[15], ceea ce întăreşte presupunerea pe care am formulat-o mai înainte cu privire la conţinutul traducerii originale.

4. Desigur, o problemă de mare interes pentru filologi este aceea a localizării traducerii. Dintre cele cinci manuscrise care aparţin aceleiaşi versiuni, cel mai vechi este din 1596—1610, iar următoarele din 1640—1644 (ms. rom. 4818) şi 1647 (ms.19). După cum am arătat, manuscrisul braşovean nu ne este accesibil în momentul de faţă. I. Roman consideră acest manuscris a fi fost copiat în sudul Transilvaniei (eventual în Şcheii Braşovului)[16]. Cît despre originalul traducerii, acelaşi cercetător presupune că ar proveni din nordul Transilvaniei sau al Moldovei, eventual chiar din Banat[17]. Argumentele pe care se sprijină această ipoteză sînt puţine şi neconcludente. Considerînd că manuscrisul braşovean reflectă două straturi de limbă (unul caracterizat prin africatele *dz* şi *ğ*, iar celălalt prin fricativa *j* (< *ğ*) şi *e*, în cuvinte de tipul *lege*), I. Roman atribuie primul strat traducătorului, iar pe al doilea copistului[18]. Dacă ne întemeiem însă pe datele de dialectologie istorică, trebuie să admitem că repartiţia acestor fenomene era, în secolul al XVI-lea, oarecum diferită, de aceea pe care o presupune cercetătorul braşovean. Atît *dz*, cît şi *ğ* cunoşteau în acest secol o expansiune teritorială mai mare decît cea indicată mai sus, ariile celor două africate întinzîndu-se asupra Banatului, întregii Transilvanii (fără partea de sud-est) şi Moldovei[19]. La rîndul său, *j* caracteriza graiurile din Ţara Românească şi sud-estul Transilvaniei[20]. Prin urmare, dacă e să localizăm cele două straturi de limbă ale textului numai pe baza acestor particularităţi, se poate admite la fel de bine şi proveniența traducerii din centrul sau sud-vestul Transilvaniei (regiuni pe care I. Roman nu le are în vedere), după cum nimic nu ne împiedică să atribuim copierea manuscrisului şi unui copist din Ţara Românească. Desigur că toate aceste consideraţii nu au nici o valoare atît timp cît nu cunoaştem criteriile după care au fost atribuite cele două straturi de limbă traducătorului şi, respectiv, copistului. Menţinîndu-ne în cadrul ipotezei lui I. Roman, este firesc să ne întrebăm care era uzul copistului şi care era uzul traducătorului? Caracteriza într-adevăr fricativa *j*, notată în text o singură dată (*se vor judeca*[21]), graiul copistului? Un răspuns afirmativ nu poate fi dat atît timp cît nu ne putem forma o idee precisă despre măsura în care copistul a respectat particularităţile izvorului aflat la baza manuscrisului său. În consecinţă, considerăm că aducerea în discuţie a acestei singure particularităţi nu este în măsură să confirme localizarea

---

[15] În ms. 19, *Svetilnele cu cele 11 evanghelii* încep la p. 237, în ms. 20, începutul acestui text se regăseşte la p. 197, iar în ms. 218 la p. 219.

[16] I. Roman, *op. cit.*, p. 106. Argumentele produse de autor în favoarea ipotezei că textul este copiat pot fi acceptate. Dintre greşelile comise de copist, unele anticipări întăresc cel mai mult această presupunere (vezi I. Roman, *op.cit.*, p. 105).

[17] *Ibidem*, p. 104.

[18] *Ibidem*, p. 104, 106.

[19] În Gheţie, *Localizarea textelor vechi româneşti după criterii lingvistice*, în SCL, XVI, 1965, nr. 3, p. 396—397.

[20] *Ibidem.*

[21] I. Roman, *op. cit.*, p. 103.

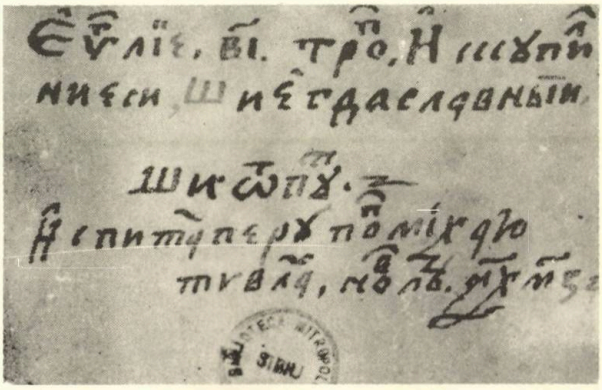

Fig. 1

Fig. 2: pagină din ms. rom. 4818,

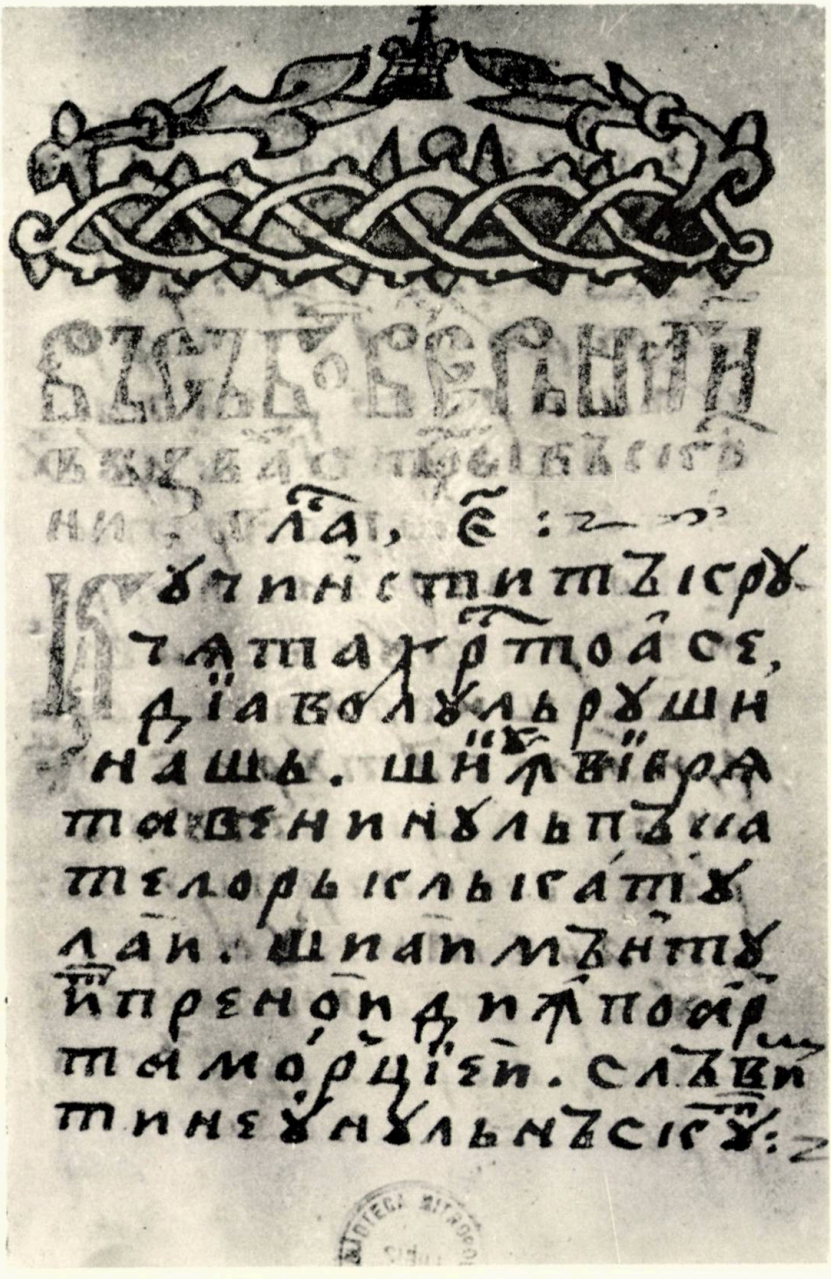

Fig. 3 : pagină din ms. nr. 19.

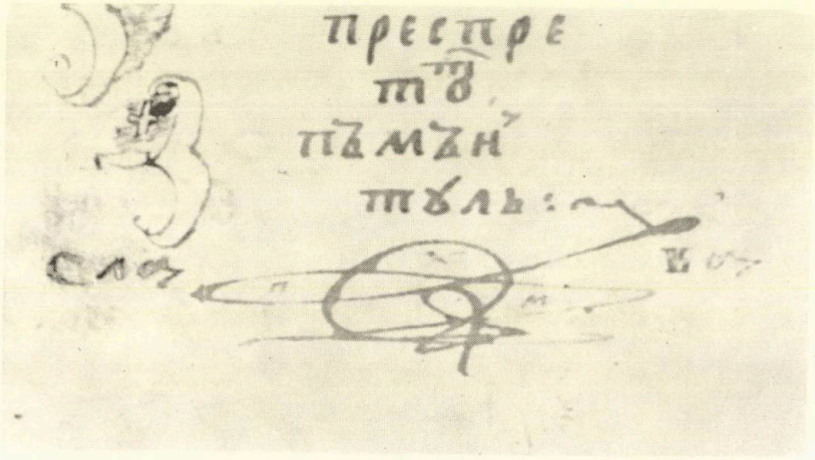

Fig. 4

propusă de I. Roman scrierii manuscrisului braşovean. De asemenea, pînă în momentul cînd nu vom beneficia de o descriere amănunţită a particularităţilor de limbă ale acestui manuscris, nu va putea fi soluţionată în mod satisfăcător nici problema localizării traducerii *Octoihului*.

5. Cît de veche poate fi apreciată această traducere? Răspunsul este legat, cum vom vedea imediat, de stabilirea factorilor care au determinat traducerea. Se ştie că, între cărţile de ritual ale bisericii ortodoxe, *Octoihul* ocupă un loc important, datorită folosirii lui zilnice în uzul liturgic. La sfîrşitul secolului al XVI-lea, îndemnul pentru traducerea unei asemenea cărţi nu putea veni însă dintr-un mediu ortodox, întrucît limba în care se oficia cultul în biserica noastră era în acel moment slavona. Abia spre sfîrşitul secolului al XVII-lea, „vestitul dialect slovenesc", cum îl denumea Udrişte Năsturel, va fi înlocuit în serviciul religios prin limba română, din iniţiativa mitropolitului Dosoftei, acelaşi care a tradus şi tipărit, alături de alte cărţi de cult, şi primele trei glasuri din *Octoih*[22]. În aceste condiţii, iniţiativa primei traduceri româneşti a *Octoihului* nu poate fi atribuită decît mişcării de reformă, mai precis variantei ei calvine, care între 1566 şi 1571 s-a manifestat cu deosebită insistenţă în rîndul românilor transilvăneni. Din lectura decretelor emise în timpul principelui Ioan Sigismund, cel care îşi arogase şi dreptul de a decide asupra oportunităţii practicării anumitor taine ortodoxe, reiese obligativitatea pentru preoţii români de a efectua slujba în româneşte. În acest scop se tipăreşte în 1567—1568 *Molitevnicul* prin care se încearcă o primă calvinizare a cultului. Din spirit de prudenţă, sub noul superintendent, Pavel Tordaşi, calvinii îşi temperează politica religioasă şi admit tipărirea *Liturghierului* ortodox din 1570, în vederea naţionalizării serviciului divin al românilor. Putem, prin urmare, presupune că traducerea *Octoihului*, care ca şi *Liturghierul* răspundea aceluiaşi deziderat de românizare a cultului, a fost efectuată foarte probabil acum, adică în intervalul 1566—1571 sau mai precis între 1569 şi 1571. În stabilirea ultimei perioade termenul *a quo* se întemeiază pe noua orientare care se manifestă în politica religioasă a calvinilor sub Pavel Tordaşi; termenul *ad quem* are în vedere moartea lui Ioan Sigismund, survenită în septembrie 1571, dată după care propaganda calvină în rîndul românilor slăbeşte în mod simţitor. Orientîndu-ne după celelalte traduceri româneşti (*Apostolul*, *Tîlcul evangheliilor*, *Molitevnicul*, *Psaltirea* şi *Liturghierul*), care în perioada 1566—1570 au fost încredinţate tiparului, se poate presupune o destinaţie asemănătoare şi pentru traducerea *Octoihului*. Există, de altfel, în ms. rom. 4818 un element grafic care îndreptăţeşte ipoteza tipăririi *Octoihului*. Este vorba de iniţiala ρ cu coroană (f. 93^{r}), iniţială des întîlnită în tipăriturile sîrbeşti, de unde a pătruns şi în cele româneşti[23]. În manuscrise, prezenţa acestui tip de iniţială nu a fost pînă în prezent semnalată. Considerăm deci că

---

[22] Episcop Melhisedec, *O vizită la cîteva mănăstiri şi biserici antice din Bucovina*, în „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie", Bucureşti, I, 1883, p. 275.

[23] Vezi articolele noastre *O ediţie braşoveană din secolul al XVI-lea a unei cărţi veneţiene*, în LR, XIX, 1970, nr. 6, p. 529, şi *Un capitol din istoria tiparului românesc din secolul al XVI-lea: tipăriturile ieromonahului Lavrentie*, în SCL, XXI, 1970, nr. 6, p. 656.

nu este exclusă posibilitatea ca ρ cu coroană din ms.rom. 4818 să-şi afle sursa într-un *Octoih* românesc tipărit. Semnalăm că în tipăriturile braşovene acest tip de iniţială se regăseşte numai în *Slujbenicul* slavon din circa 1568, carte care, în ceea ce priveşte textul şi forma grafică, este o retipărire a ediţiei veneţiene din 1519 [24]. În vederea ornamentării *Slujbenicului* braşovean s-au confecţionat matriţe speciale, între care şi una pentru iniţiala ρ cu coroană. Aşadar, admiţînd posibilitatea tipăririi *Octoihului*, cartea nu a putut intra în lucru decît în urma imprimării *Slujbenicului* slavon, deci post 1568. Dorim însă să precizăm că toate aceste consideraţii nu urmăresc decît să avanseze o simplă ipoteză. Ea urmează însă să fie confirmată sau, dimpotrivă, infirmată de cercetările viitoare.

6. Ceea ce ni se pare demn de subliniat este faptul că această versiune a circulat cu insistenţă, după cum mărturisesc copiile popii Mihai în al cincilea deceniu al secolului al XVII-lea [25], adică în epoca cînd calvinismul cunoaşte o nouă recrudescenţă sub George Rákoczy. Ceva mai devreme, în tot cazul înainte de 1627, s-au tradus probabil şi rugăciunile necesare slujbei utreniei şi vecerniei [26]. Semnalăm că în acelaşi ms. rom. 4818 se regăseşte sub denumirea de *Psalmii utreniei* o parte din materia glasului 1 al slujbei de duminică dimineaţă din *Octoihul mic* (este vorba de psalmii [27] şi rugăciunile care aparţin *Octoihului*, nu şi de cîntări). Referitor la copia din manuscrisul braşovean, aceasta pare, la prima vedere, o verigă izolată dintr-un lanţ care s-a rupt pentru mai multă vreme. Ea poate constitui totuşi o dovadă că la sfîrşitul secolului al XVI-lea — începutul secolului al XVII-lea cîntările româneşti ale *Octoihului* erau folosite în unele biserici din teritoriul de dincolo de munţi. Ne gîndim, în primul rînd, la regiunea Banatului şi a Hunedoarei, unde calvinismul s-a menţinut fără întrerupere între români de la mijlocul secolului al XVI-lea şi pînă în secolul nostru [28].

Februarie 1973

---

[24] Modelul acestei iniţiale se regăseşte şi în ediţiile slavone ale *Tetraevanghelului* publicate de ieromonahul Lavrentie la Mănăstirea Plumbuita (*Un capitol din istoria tiparului românesc*, p. 656).

[25] Din această perioadă provine şi un *Octoih* manuscris (datat 1649), fost odinioară în proprietatea lui Constantin Erbiceanu (vezi Traian Vintilescu, *Studiu istoric şi bisericesc asupra Octoihului cu privire asupra cîntărilor în biserica veche*, Bucureşti, 1907, p. 39).

[26] Timotei Cipariu, *Acte şi fragmente latine româneşti*, Blaj, 1855, p. 151.

[27] O analiză a versiunii pe care o reproduc aceşti psalmi a efectuat Gh. Chivu, *Vechi psalmi româneşti din secolul al XVII-lea*, în LR, XXI, 1972, nr. 2, p. 145—154.

[28] M. Gregorian, *Graiul din Clopotiva*, în „Grai şi suflet", VII, 1937, p. 153.

UN PASAJ OBSCUR DIN *CODICELE VORONEȚEAN*

DE

MARIANA COSTINESCU

Fila 76[r] a *Codicelui Voroneţean* începe cu un pasaj obscur, ѧдѣ̃лъıпннѧıцѣдчѣстѫкѫкънтоу, a cărui interpretare, soluţionată în mai multe feluri de cercetători, constituie obiectul prezentei expuneri.

Editorul textului, I.G. Sbiera, interpretează acest fragment, prin raportarea la sensul pasajului respectiv din *Biblie*, ca *adesu lă* [„le", *n.n.*] *tinĭeaşte acestu cuvăntu* [1]. În indicele care însoţeşte transcrierea textului, Sbiera reconstituie verbul *a tini* „a suna, a clopoţi, a cînta", pe care îl derivă din latinescul *tinire* [2]. Un an mai tîrziu, în 1886, Gr. Creţu propune, în recenzia asupra ediţiei lui Sbiera, lecţiunea: *Ad e lătiniaşte acestu cuvăntu*, remarcînd că pasajul este „cu totul străin de context şi de textul originar al epistolei I a apostolului Petru" [3]. Creţu îl consideră o notă marginală făcută de traducător, care ar fi avut înaintea sa un text slavon, unde conjuncţia ѧд a fost scrisă invers, ca дѧ.

Ipoteza lui Creţu, de natură să ateste cunoştinţe de limbă latină ale traducătorului *Codicelui Voroneţean*, a fost acceptată, pentru logica interpretării, bine sprijinită pe aspectul grafic al textului, de N. Iorga, în *Istoria literaturii religioase a românilor pînă la 1688* [4], şi de Giorge Pascu, în *Istoria literaturii şi limbii române din secolul XVI* [5].

V. Bogrea opinează, în recenzia asupra lucrării lui G. Pascu, pentru o interpretare asemănătoare, dar e de părere că semnul scris deasupra primului ѣ este с [= *s*] suprascris şi nu o grafie fără valoare fonetică. Aşadar V. Bogrea crede că nota trebuie citită: „*ades* s. *adest* (de la *adesse*) lătineaşte acestu cuvăntu" [6].

---

[1] Ion al lui G. Sbiera, *Codicele Voroneţean* cu un vocabular şi studiu asupra lui de . . ., Cernăuţi, 1885, p. 152.

[2] *Ibidem*, p. 242.

[3] Gr. Creţu, *Codicele Voroneţean. Critică*, Bucureşti, 1886, p. 10 [publicat şi în „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie", III, vol. IV, 1891, p. 145—158].

[4] Bucureşti, 1904, p. 33.

[5] Bucureşti, 1921, p. 33.

[6] Vezi „Dacoromania", II, 1921—1922, p. 781.

Aşadar, exceptînd lectura lui Sbiera, toate referirile de pînă acum la acest fragment neclar din apostolul voroneţean sînt de acord că el reprezintă o glosă marginală, independentă de textul biblic. Chestiunea rămasă litigioasă era numai identificarea primului element al grupului de cuvinte, redate în scriere continuă (ca, dealtfel, întregul text al *Codicelui Voroneţean*) [7].

Dacă fragmentul discutat este o glosă marginală, *atunci* nu trebuie privit decît ca întîmplător faptul că glosa conţine termenul *cuvînt*, existent în locul corespunzător şi în epistola lui Petru, dar şi în rîndul imediat următor din *Codicele Voroneţean*.

În ce ne priveşte, credem că presupusa glosă marginală reprezintă o primă traducere, incompletă, a unei fraze, urmată de alte două variante, în care fraza este tălmăcită în întregime. Dăm mai jos întregul fragment la care ne referim, notînd cu cifre romane fiecare din cele trei variante : I . . .? *acestu cuvăntu ;* II *celu ce se se (!) protiveaşte cuvăntului credincioaseei muri (!) cu viaţa fără cuvăntu vănratu la credinţă fi-va ;* III *şi celu ce se protiveaşte cuvăntului muierişti cu viaţa fără cuvăntu prădatu fi-va* (r. 1—8). Nu este singurul caz în care o traducere este reluată într-o altă versiune. În *Codicele Voroneţean* au mai fost semnalate, în afară de acesta, şi alte pasaje conţinînd traduceri duble [8].

Revenind la pasajul care ne preocupă, reproducem textul corespunzător din *Apostolul* lui Coresi, unde apare, într-o formă puţin diferită, sensul celei de-a treia variante din *Codicele Voroneţean : de şi cine se va protivi cuvântului muieresc a vie fără cuvânt prădat fi-va* [9].

În versiunea moldovenească de apostol din secolul al XVII-lea, cuprinsă în manuscrisele Bibliotecii Academiei numerele 69, 85, 1252, ideea pedepsirii împotrivitorului este redată astfel : *că ceia ce să înponcişadză cuvintelor vieţiei muieresti, fără de răspuns să să afle la giudeţ* (ms. Acad. 85, f. 136^{r}/ 21—24) [10].

În varianta a doua din *Codicele Voroneţean*, cel ce se împotriveşte *vănratu la credinţă fi-va*, ceea ce pare a însemna „ va fi atras la credinţă", sens opus şi, în orice caz, diferit de cel reflectat de a treia traducere, de apostolul coresian şi de cel moldovenesc.

Explicaţia modului cum s-a ajuns la cele două interpretări este dată de confruntarea cu textul slavon al *Apostolului*. Am consultat în acest scop manuscrisele slave ale Bibliotecii Academiei nr. 21, 22 şi manuscrisele româneşti nr. 69 şi 85, care conţin şi text slavon, intercalat. Toate prezintă în locul respectiv un text aproape identic. Îl reproducem după ms. Acad. 85 : да и же противѣтсѧ словоу женьскы мѫжемь (corectat мѫтемь). без слова плѣнени бѫдѫ (136^{r} / 20 — 24). Versiunea slavă din acest

[7] Cu excepţia rîndurilor 7—14 de la fila 15^{r}, scrise de altă mînă.

[8] Vezi Sbiera, *op. cit.*, p. 334 ; I.-A. Candrea, *Psaltirea Scheiană*, I, Bucureşti, 1916, p. LXXXVI ; Ion Gheţie, *Cîteva observaţii filologice asupra Codicelui Voroneţean*, în SCL, XXII, 1972, nr. 3, p. 278—279.

[9] Vezi I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI. IV. Lucrul Apostolesc*, Bucureşti, 1930, p. 166.

[10] Cf. ms. Acad. 69 (201^{v}/10—13), 1252 (85^{r} / 1—3).

manuscris diferă de celelalte prin aceea că la cuvîntul плѣнени este adăugată, marginal, o variantă sinonimă : приобрещетсѧ. Cele două verbe, плѣнити și приобрѣсти, sînt atestate în textele slavone cu două sensuri fundamentale : 1. „a prăda", „a lua în captivitate" ; 2. „a cîștiga", „a recupera" [11].

Varianta *vănratu la credință fi-va* redă cel de-al doilea sens ; dovadă este adăugarea determinantului *la credință*, absent în toate versiunile slavone consultate, precum și în versiunea latină și grecească. Cuvîntul nu apare nici în edițiile românești moderne ale Bibliei, unde întregul pasaj este redat astfel : *pentru ca, dacă unii nu ascultă Cuvîntul, să fie cîștigați fără cuvînt, prin purtarea nevestelor lor* [12].

Așadar, a doua traducere din *Codicele Voronețean* reproduce mai fidel decît cea de-a treia sensul originar. Înțelegerea acestui pasaj din prima epistolă a lui Petru, destul de echivoc în versiune slavonă, a fost dificilă, ceea ce și explică interpretarea lui în două feluri.

Iată de ce presupunem că fragmentul considerat pînă în prezent drept glosă marginală înglobată în text prin copiere a fost, la origine, sau la o revizuire ulterioară, o variantă a traducerii : *celu ce se se (!) potriveaște cuvăntului*. Ultimul cuvînt al acestei propoziții se regăsește la sfîrșitul fragmentului obscur discutat, dar la altă formă cazuală. Urmează a se delimita și a se identifica verbul la care se referă grupul *acestu cuvăntu*. Dacă semnul scris deasupra primului є are valoare fonetică de *s*[13], atunci де̑ trebuie citit fie ca *dese* fie ca *desu*. Pentru prima ipoteză pledează forma de nominativ-acuzativ a termenului *cuvăntu*, care s-ar putea interpreta ca subiect al unui verb la diateza reflexivă sau pasivă (exprimată prin formă reflexivă). Fragmentul aflat între *se* și *acestu cuvăntu* este лътинѧще. Contextul îi dă valoare verbală. Secvența лътинѧще, raportată la ceea ce presupunem a fi varianta inteligibilă a traducerii, situată în rîndul următor, corespunde lui *protiveaște*, reflex al lui противѣтсѧ din textul slavon. În *Codicele Voronețean*, *a se protivi* apare numai cu sensul de „ a se împotrivi". Dar slavonul противити ar fi putut fi interpretat, prin asociere cu românescul *a se potrivi*, ca „ a coincide" [14]. În acest caz, grafia лътинѧще s-ar explica printr-o transcriere greșită a unui cuvînt sinonim cu actualul *a se potrivi*. Este oare verbul *(în)tîlnește?* Din punct de vedere grafic, ipoteza ar părea să se confirme : copistul *Codicelui Voronețean*, sau un copist intermediar, a putut transcrie un text care, în locul respectiv, prezenta fie grafia лъ̑нѧще, fie шиѧще, unde т sau лъ au fost inițial omise și apoi adăugate deasupra. Astfel de grafii apar adesea și în manu-

---

[11] Vezi Fr. Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Vindobonae, 1862, p. 577, 675.

[12] *Biblia sau Sfânta Scriptură*, London, 1966, p. 1193.

[13] În *Codicele Voronețean* apar adesea notații asemănătoare cu valoare fonetică de *s* ($9^v/2$, $38^v/41$, $38^v/6$) și fără valoare fonetică, notînd spiritul $32^v/8$, $33^r/8$, $27^v/9$).

[14] Sensul de „ a coincide", „ a se asemăna" al verbului *a se protivi* este atestat în *Evanghelariul slavo-român de la Sibiu* (*1551—1553*), f. 172 (vezi ediția acestui text întocmită de Emil Petrovici și L. Demény, București, 1971, p. 153).

scrisul de care ne ocupăm [15] dar şi în alte manuscrise, precum *Pravila Ritorului Lucaci* (1581)[16]. Considerăm posibilă interpretarea de către copist a grafiei model drept adverbul *lătineaşte*, lecţiune care ar putea să explice prezenţa slovei н înainte de н.

Urmează să demonstrăm legătura semantică între *a se întîlni* şi *a se potrivi*. Etimonul maghiar al românescului *întîlni*, *találni*, se foloseşte, *în Ardeal*, şi cu sensul de „ a coincide", „ a se potrivi" [17]. Aşadar, grafia лъпинѧцѣ poate fi interpretată ca o transcriere greşită a lui плънѧцѣ, existent în original sau introdus într-o copie ulterioară. Folosirea acestui cuvînt a fost determinată de omonimia *a se protivi—a se (îm)protivi*, ultimul atestat în *Codicele Voroneţean* numai cu varianta fără prefix.

Sensul „ a coincide", „ a se potrivi", al lui *a se tîlni* este deci un calc din limba maghiară (din Ardeal), a cărei influenţă asupra limbii *Apostolului* de la Voroneţ a fost semnalată adesea.

Mai rămîne de identificat prima parte a pasajului, constînd din semnul ѧ. Cuvîntul slavon corespunzător este дѧ, textul latin al *Faptelor* începe cu un *ut* [18], iar traducerea românească modernă a bibliei conţine o conjuncţie finală *(pentru ca . . . să)*.

Slova ѧ apare la început de pasaj şi de rînd. În astfel de cazuri litera iniţială este adesea scrisă cu cerneală roşie, probabil după copierea întregului text sau a unui fragment mai mare. Presupunem în consecinţă că şi ѧ a fost precedat iniţial de un к, ce urma a fi transcris cu cerneală roşie, dar a cărui lipsă n-a fost observată de copistul *Codicelui Voroneţean* sau de unul intermediar.

Aşadar, lectura pe care o propunem fragmentului este : *ca de se tîlneaşte (tlăneaşte) acestu cuvăntu.* („pentru ca, dacă se respectă acest cuvînt, dacă este de acord cu cuvîntul"). Acest sens corespunde din punct de vedere logic (este o condiţie a) propoziţiei regente din II *celu ce se se(!) protiveaşte cuvăntului vănratu la credinţă fi-va.* Credem că aici *a se protivi* a fost folosit ca sinonim al lui *a se tîlni* şi deci că atît *de se tîlneaşte . . .* cît şi *celu ce se se (!) protiveaşte ...* au aceeaşi regentă : *vănratu la credinţă fi-va* („ va fi cîştigat la credinţă"). Aşa se şi explică de ce prima traducere pare incompletă, ea fiind o variantă, cu acelaşi sens, numai a propoziţiei subordonate din a doua traducere. De fapt primele două traduceri au acelaşi înţeles, opus celui conţinut de a treia variantă *(celu ce se protiveaşte . . . prădatu fi-va)*, unde *a se protivi* este folosit cu sensul lui cel mai frecvent în *Codicele Voroneţean*, de „a se împotrivi", singurul atestat în textele din secolul al XVI-lea, exceptînd *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu.*

Aşadar, cele trei traduceri, dintre care primele două se grupează împreună, reflectă două interpretări ale aceluiaşi pasaj biblic, a cărui înţelegere a fost dificilă. Dovadă este faptul că acest pasaj apare corupt nu numai în *Codicele Voroneţean*, ci şi la Coresi şi în versiunea moldovenească din secolul al XVII-lea a *Apostolului.*

---

[15] лѧѕ мн дѣ гѣ
плѣѕ 2ᵛ/7, дитрнѕ 4ʳ/14, вѣцн 61ʳ/11, бѣмоѵ 61ᵛ/14 etc.; vezi şi Sbiera, *op.cit.*, p. 333—334.

[16] Vezi Alexandru Mareş, *Prima pravilă bisericească tipărită în limba română şi raporturile ei cu cele mai vechi versiuni ale Nomocanonului prescurtat*, în *Studii de limbă literară şi filologie"* I, 1969, p. 282.

[17] Vezi *Dicţionar român-maghiar*, II (M-Z), Cluj, 1964, p. 282—287.

[18] *Nouum Testamentum Latine*, Oxonii—Londini, 1926, p. 554.

CONSIDERAȚII FILOLOGICE ASUPRA *PRAVILEI ALESE* A LUI EUSTRATIE LOGOFĂTUL (BAR — ms. rom. 1476)

DE

ALEXANDRA ROMAN

În colecția de manuscrise românești vechi de la Biblioteca Academiei se păstrează o serie de texte insuficient cunoscute, dar care pot dezvălui fapte interesante pentru filolcgia românească. Din această categorie face parte și manuscrisul nr. 1476, un volum *in folio*, care poartă titlul următor : *Pentru giudeațele ce vor giudeca vlădicii, sau și alți părinți sufletești duhovnici, cum să cade să fie milostivi și îndurători și să nu creadză cuvîntul nemărui pînă nu va cerceta foarte preamănuntul.* O descriere a acestui manuscris a fost făcută de Valentin Georgescu [1].

Cele 64 de file ale manuscrisului, avînd numerotație de mașină, cuprind 10 caiete [2], purtînd signatura chirilică (de la 1 la 10) pe colțul exterior de jos al primei și ultimei file a fiecărui caiet. Manuscrisul, conținînd în exclusivitate hîrtie italiană cu filigran, este scris cu o caligrafie deosebit de îngrijită, de către o singură persoană, familiarizată cu tradiția grafică a epocii respective. Cuvintele sînt scrise fără spații între ele (*scriptio continua*), cu caractere semiunciale. La scrierea textului s-a folosit cerneală brună, iar inițialele, titlurile, numărul capitolelor și unele indicații de surse sînt scrise cu chinovar [3]. Manuscrisul cuprinde o versiune a *Nomocanonului* lui Manuil Malaxos, tradus în limba română, care explică termeni ecleziastici, dă îndrumări privind îndeplinirea funcțiilor clericale și conduita clerului și a credincioșilor. În ceea ce privește versiunea *Nomocanonului* grecesc care stă la baza acestei pravile, Valentin Georgescu a semnalat faptul că ms. 1476 reproduce, cu unele lăcune [4], primele 82 de

---

[1] Valentin Georgescu, *Manuscrits juridiques de Valachie et de Moldavie*, în „ Revue des études sud-est européennes", VI, 1968, nr. 4, p. 631—632.

[2] Valentin Georgescu, *loc. cit.*, p. 631 „indică greșit : „Il contient 75 folios, en 10 fascicules numérotés de 1 à 11" (sic !).

[3] Manuscrisul indică o preocupare de ordin estetic din partea copistului care l-a executat ; primele 10 capitole au inițialele mari, cu înfloriturl coborîte.

[4] Aceste lacune se datorează lipsei unor file din ms. 1476 și au fost indicate de Valentin Georgescu, *loc.cit.*, p. 631.

„ capete" (capitole) al *Pravilei alese* a lui Eustratie Logofătul, al cărei text integral se păstrează astăzi la Biblioteca Filialei din Cluj a Academiei (este vorba de aşa-numitul *Codice* din Blaj). În cadrul capitolului 70 se află intercalate 3 rugăciuni pentru iertare de afurisenie, în limba slavonă, nesemnalate pînă în prezent, după ştirea noastră.

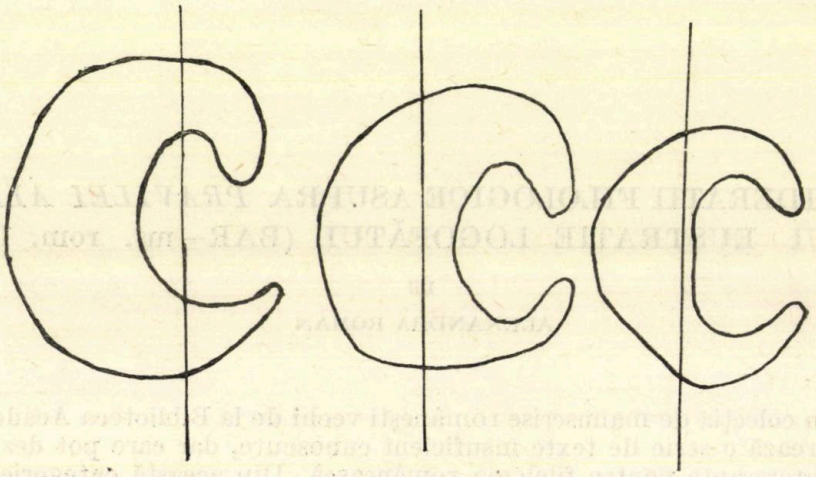

Fig. 1

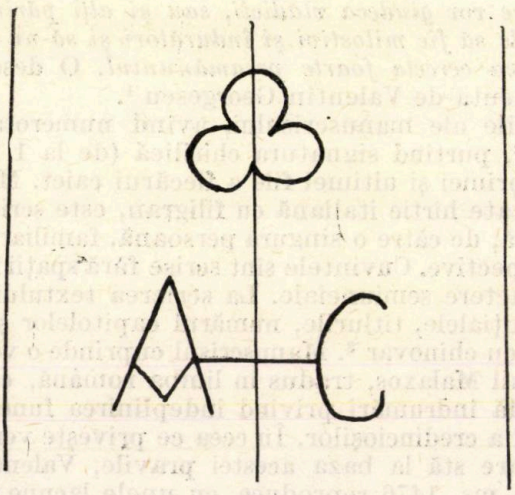

Fig. 2

Pe marginea filelor 1, 2^{r-v}, 22^{r} şi 64^{r-v} se află notiţe în limbile română şi slavonă, făcute de persoane diferite, fără importanţă pentru datarea şi localizarea manuscrisului; excepţie constituie notiţa de pe fila 64^{v}, care poate servi la precizarea termenului *ad quem* al scrierii acestei cărţi. Ms. 1476 nu conţine alte indicii din care să reiasă datarea şi localizarea sa. Vom face, în cele ce urmează, o serie de observaţii, privind datarea, localizarea şi filiaţia manuscrisului.

Datare

Reproducem însemnarea de pe verso-ul filei 64, în care este consemnat unul dintre posesorii acestei cărţi [5]:

с і книга есте пръпнтелѧи ефрн $\overset{\text{А}}{\underset{\text{М}}{\text{}}}$ арχнмандрнтѧл де ла коронецѣ [сѣ сѣ цїе ?] кѣ $\overset{\text{Т}}{\text{лѳ}}$ ≠ ѕск [7202 = 1693 — 1694]

Rezultă de aici că la 1693—1694 manuscrisul se afla la mănăstirea Voroneţ. Pentru a afla — cu oarecare aproximaţie — termenul *a quo* al scrierii acestei pravile, putem lua în considerare două elemente : raportul dintre ms. 1476 şi *Pravila aleasă* şi examinarea filigranelor.

Deoarece s-a admis de către majoritatea cercetătorilor că *Pravila aleasă* a lui Eustratie Logofătul are ca termen *ad quem* data 1632 [6], putem admite că ms. 1476 este ulterior acestei date, cu observaţia că intervalul de timp care desparte scrierea celor două texte nu este prea mare, după cum o va dovedi comparaţia dintre ele. Este însă necesar, în primul rînd, ca examinarea filigranelor să confirme această afirmaţie.

Textul manuscrisului 1476 este scris pe hîrtie veneţiană, des folosită în Balcani, şi anume hîrtie purtînd filigranul trei semilune (aşa-numitul „Tre lune"), cu o contramarcă reprezentînd trefla cu literele A—C şi I—C. Acest gen de hîrtie era destinat Imperiului Otoman, al cărui simbol se putea astfel regăsi nu numai pe hîrtia manuscriselor turceşti, ci şi pe a celor chirilice scrise în ţările aflate sub stăpînire sau suzeranitate turcească.

În ms. 1476 apar două tipuri de filigrane :

Tipul I, alcătuit din filigranul „Trei semilune", avînd drept contramarcă trefla cu literele A şi C. Acest tip e reprezentat în ms. 1476 prin două variante, a) şi b), care diferă prin curbura, distanţa dintre semilune, precum şi prin mărimea acestora şi a literelor din contramarcă (vezi fig. 1—4).

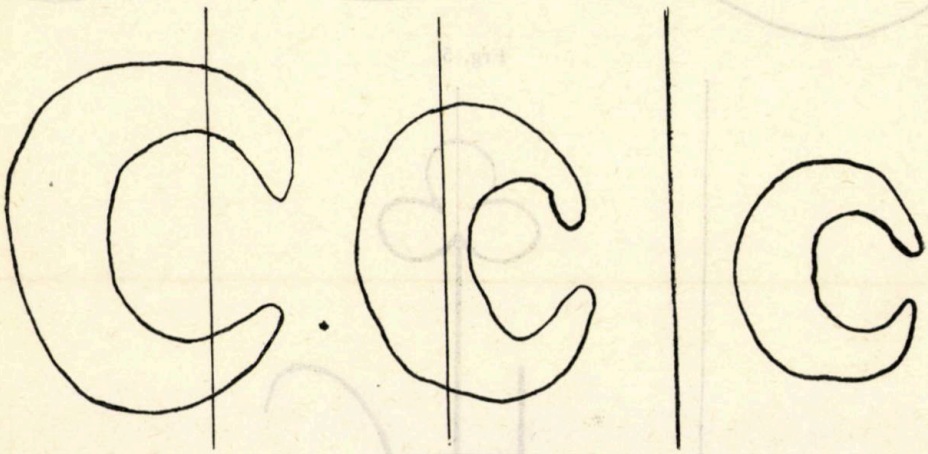

Fig. 3

[5] Pentru termenul *ad quem* al datării ms. 1476, vezi Valentin Georgescu, *loc. cit.*, p. 632.

[6] Luîndu-se în consideraţie o notiţă purtînd data de 23 septembrie 1632. Vezi I. Rizescu, *Consideraţii filologice şi lexicale asupra Pravilei lui Eustratie Logofătul* (*Pravila aleasă*), în *Studii de limbă literară şi filologie*, vol. I, Bucureşti, 1969, p. 295.

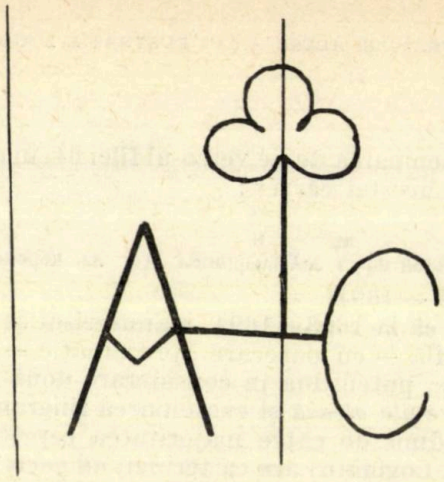

Fig. 4

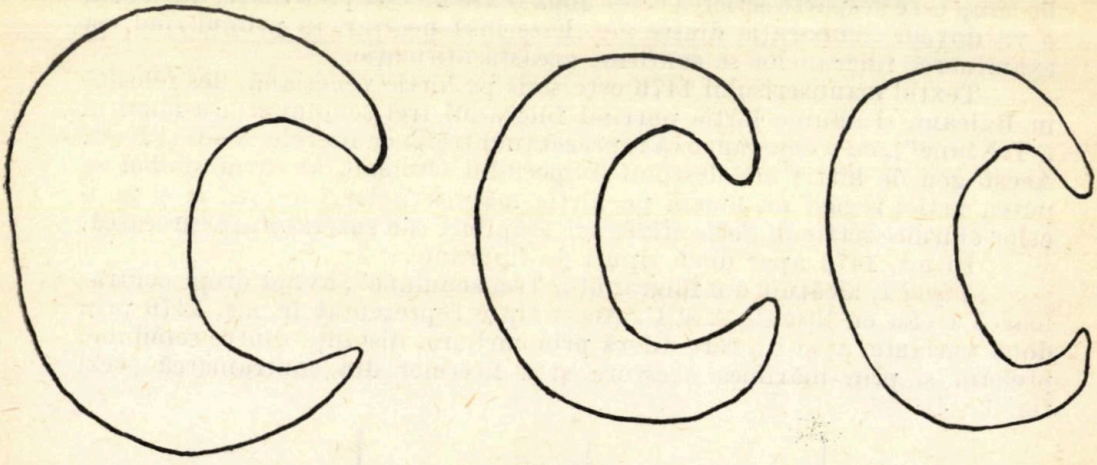

Frg. 5

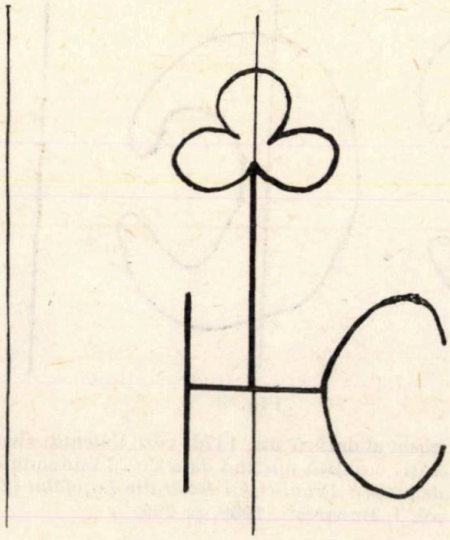

Fig. 6

Tipul II diferă de tipul I, atît prin dimensiunea filigranului, care reprezintă de asemenea trei semilune, cît şi prin contramarcă, trefla cu literele I şi C (vezi fig. 5—6).

Studiind circulaţia şi evoluţia filigranului „Trei semilune", pe baza unui număr foarte mare de documente vechi, cercetătoarea iugoslavă Miroslava Grozdanović-Pajić a ajuns la concluzia că acesta nu aparţine unui tip particular clar delimitat; datorită diferenţelor existente (mărime, distanţa şi curbura liniilor), mijlocul cel mai sigur pentru datare îl constituie contramarca [7].

Tipul I. Urmărind circulaţia variantelor care apar în ms. 1476, constatăm că filigranele aparţinînd tipului I apar între anii 1640 şi 1645 în repertoriul întocmit de Miroslava Grozdanović-Pajić. În catalogul său [8], Vsevolod Nikolaev semnalează acest tip de filigran la 1640 (nr. 181).

Tipul II de filigran nu se întîlneşte la Miroslava Grozdanović-Pajić, dar este semnalat de Vsevolod Nikolaev în catalogul său, ca apărînd la 1659 (nr. 219). Dar Vsevolod Nikolaev reproduce tipurile şi nu variantele de filigran, iar filigranul care apare în catalogul său nu este identic cu nici unul din variantele din ms. 1476. Nu am putut verifica dacă este vorba de filigrane identice cu ajutorul repertoriului întocmit de Miroslava Grozdanović-Pajić, întrucît în acesta se reproduc filigranele micşorate.

Deoarece nu am găsit filigrane identice, datarea nu se poate face decît cu o anumită aproximaţie.

Putem admite că ms. 1476 este o copie executată între 1640 şi 1660, deci aproximativ contemporană cu manuscrisul care conservă traducerea făcută de Eustratie Logofătul.

Localizare. Din descrierea manuscrisului a reieşit faptul că acesta este lipsit de orice indicii asupra locului unde a fost scris. Localizarea unei copii presupune aflarea locului unde a fost scrisă şi stabilirea provenienţei modelului. În cazul nostru se ştie că modelul este nordic. Eustratie Logofătul traduce *Pravila aleasă* la Iaşi, iar graiul pe care-l reflectă traducerea conţine particularităţi din aria nordică a subdialectului dacoromân de la sfîrşitul secolului al XVI-lea şi prima jumătate a celui următor. Pe de altă parte, asemănarea, mergînd pînă la identitate, sub raport lingvistic, a ms. 1476 cu ms. din Cluj dovedeşte că este vorba de două copii [9] foarte apropiate *în spaţiu* şi *în timp*, în raport cu versiunea originală a traducerii.

Diferenţele sînt, în marea lor majoritate, de natură grafică, sau reflectă coexistenţa în sistemul limbii (ambilor copişti) a unor alternanţe de tipul *leage/lege*, *den/din* etc.

Se poate admite, de aceea, ţinînd seama şi de prezenţa lui la mănăstirea Voroneţ, la sfîrşitul secolului al XVII-lea, că manuscrisul nostru a fost copiat în Moldova.

Filiaţie. Am luat în considerare atît *asemănările* (pentru a vedea dacă ms. 1476 reprezintă aceeaşi traducere ca şi cea păstrată în ms. din

---

[7] Miroslava Grozdanović-Pajić, *Vodena znak Tri polumeseca*, în „Bibliotecar", Beograd, XX, 1968, nr. 5, p. 527—550.

[8] Vsevolod Nikolaev, *Watermarks of the Medieval Ottoman Documents in Bulgarian Libraries*, vol. I, Sofia, 1958.

[9] Pentru raportul dintre ms. 1476 şi ms. din Cluj vezi, mai jos, p. 265 şi următoarele.

Cluj) cît şi *diferenţele* dintre cele două texte (care pot aduce clarificări în ceea ce priveşte modelul după care s-a copiat ms. 1476).

Există o foarte mare asemănare între ms. 1476 şi *Pravila aleasă* (ms. Cluj), care arată în modul cel mai clar că nu avem a face cu două traduceri diferite ale *Nomocanonului* lui Malaxos. Faptul că atît ms. 1476, cît şi ms. din Cluj reprezintă textul aceleiaşi tălmăciri româneşti apare evident, la o simplă confruntare a celor două manuscrise [10].

Faţă de ms. păstrat la Cluj, ms. 1476 nu conţine nici „scara" (tabla de materii), nici titlul şi nici prefaţa din *Pravila aleasă*, ci debutează direct cu capitolul 1 [11]. În cele 82 de „capete" (capitole) existente în ms. 1476, textul merge de cele mai multe ori pînă la *identitate* cu cel din ms. din Cluj. Dăm spre comparaţie cîteva pasaje :

Ms. 1476 cap. 19

Deci dzic aşea că preoţii şi diaconii carii să vor găsi fie în ce eparhie, ca să nu facă nice un lucru de-a *besearecii* fără de învăţătura vlădicilor, ce să dzice nice să *afurisască*, nice să blagoslovască pre nime, ce să dzice nice să leage, nice să dezleage.

Ms. Cluj cap. 19

Deci dzic aşea că preoţii şi diaconii carii să vor găsi fie în ce eparhie, ca să nu facă nice un lucru de-a *besearicii* fără de învăţătura vlădicilor, ce să dzică nice să *afurisească*, nice să blagoslovască pre nime, ce să dzică nice să leage, nice să dezleage.

Ms. 1476 cap. 31

Cela ce va fi mărs vreodănăoară la vreun giudeţ şi-l vor fi osindit, ce să dzice îl vor fi rămas *den* leage, sau de va fi fost cîndva mărturie strîmbă, sau de va fi clevetit pre cineva, sau şi pentru alte răutăţi de-l va fi ţinut rău giudeţul înaintea a tot nărodul . . .

Ms. Cluj cap. 31

Cela ce va fi mărs vreodănăoară la vreun giudeţ şi-l vor fi osindit, ce să dzice îl vor fi rămas *din* leage, sau de va fi fost cîndva mărturie strîmbă sau de va fi clevetit pre cineva, sau şi pentru alte răutăţi de-l va fi ţinut rău giudeţul înaintea a tot nărodul . . .

Ms. 1476 cap. 70

De aceasta dzic filosofii păgăneşti, că are pămîntul *neşte* vine, deci, de să va prileji să îngroape pre om într-acea vînă de pămînt, nu va mai putredi *nice* dănăoară.

Ms. Cluj cap. 68

De aceasta dzic filozofii păgăneşti, că are pămîntul *nişte* vine, deci, de să va prileji să îngroape pre om într-acea vînă de pămînt, nu va mai putredi *nici* dănăoară.

Există între cele două versiuni o serie de diferenţe [12] ce contrazic afirmaţia lui Valentin Georgescu după care „ la version donnée est en tous points identique à celle du ms. de Cluj" [13].

---

[10] Cf. I. Rizescu, *op.cit.*, p. 295, ncta 1.

[11] Valentin Georgescu, *loc. cit.*, p. 631.

[12] Aceste diferenţe sînt de două tipuri : a) diferenţe care nu afectează textul manuscriselor ; este vorba de lipsa de corespondenţă în numerotarea capitolelor, datorată subdivizării unui singur capitol din ms. din Cluj în mai multe capitole, în ms. 1476 ; b) diferenţe între textele celor două manuscrise : acestea se referă la topică, grafie sau conţinutul frazei (lipsa, repetarea unor cuvinte, silabe).

[13] Valentin Georgescu, *loc. cit.*, p. 631.

Deosebirile arătate impun, după părerea noastră, revizuirea ipotezei conform căreia ms. 1476 ar fi o copie după ms. din Cluj. Unii autori[14] afirmă că manuscrisul păstrat astăzi la Cluj conservă *autograful* traducerii *Nomocanonului* lui Malaxos de către Eustratie Logofătul, lucru oarecum motivat, prin apariţia numelui acestuia, atît în *Prefaţă*, cît şi în *Epilog*, precum şi prin faptul că nu se cunoaşte decît o copie integrală a *Pravilei alese* (ms. 1476 nu cuprinde decît primele 82 de capitole ale acesteia şi a fost semnalat în 1968).

Am luat în considerare, în cele ce urmează, cîteva diferenţe de text semnalate între cele două manuscrise. Am comparat, cînd acest lucru a fost posibil, textul în discuţie cu cel cuprins în capitolele corespunzătoare din *Îndreptarea legii* — 1652[15] (care are la bază şi o versiune a *Nomocanonului* lui Malaxos) şi din *Nomocanonul* lui Malaxos, reprodus în ediţia *Îndreptarea legii* (este vorba de ms. gr. 307, o versiune[16] a *Nomocanonului* lui Malaxos, foarte apropiată de cea care a stat la baza *Îndreptării legii* din 1652).

Ms. 1476 : „ Să fie de faţă, după cum învaţă dumnădzăiasca pravilă, cu cinci marturi, oameni de-a firea şi credincioşi şi de rudă bună, să fie cinstiţi de toţi. *Deci* atunce să fie scos din scaun" (cap. 23).

Ms. Cluj :„ Să fie de faţă, după cum învaţă dumnădzăiasca pravilă, cu 5 marturi, oameni de-a firea şi credincioşi şi de rudă bună, să fie cinstiţi de toţi. *De* atunce să fie scos din scaun" (cap. 23).

În ms. din Cluj apare scris greşit *de* în loc de *deci*.

Ms. 1476 : „ Iarăşi ne dezleagă noo *înşi* mai deschis Zunara" (cap. 29).

Ms. Cluj : „ Iarăşi ne dezleagă noo *şi* mai deschis Zunara" (cap. 29). Forma corectă apare în *ms. 1476*.

Ms. 1476 : „ Nu dzice pentru pără cea de ocară, *ce să dzice* ceia ce să prinde asupra lepădării din cinste ; ce, să cunoaşteţi fiecine, că dzice pentru alte lucruri" (cap. 29).

Ms. Cluj : „ Nu dzice pentru păra cea de ocară, *ce dzice* ceia ce să prinde asupra lepădării den cinste ; ce, să cunoaşteţi fiecine, că dzice pentru alte lucruri" (cap. 29).

În acest context, *ce să dzice*, care apare în ms. 1476, este un echivalent al adverbului *adică*, foarte frecvent atît în ms. 1476, cît şi în ms. din Cluj. În fragmentul reprodus, apare omisiunea lui *să* în ms. din Cluj, datorită neatenţiei copistului şi poate contaminării cu verbul *nu dzice* de la începutul frazei. De altfel, prezenţa lui *să* în *ce să dzice* din ms. 1476 nu este uşor de explicat, în cazul în care am accepta că ms. 1476 este o copie după ms. din Cluj. Dăm mai jos şi fragmentul corespunzător din ms. gr. 307 :

---

[14] Vezi, de exemplu, G. Pascu, *Istoria literaturii române din secolul XVII*, Iaşi, 1922, p. 42 : „ Eustratie avea traducerea gata în manuscris încă din 1632. Manuscrisul se găseşte astăzi la Blaj".

[15] *Îndreptarea legii 1652*, Bucureşti, 1962. Vom folosi în cele ce urmează pentru *Îndreptarea legii* sigla IL.

[16] *Îndreptarea legii* nu a folosit aceeaşi versiune a *Nomocanonului* lui Malaxos care a stat la baza traducerii lui Eustratie, ci o altă copie, tîrzie. Vezi I. Peretz, *Curs de istoria dreptului român*, vol. II, Bucureşti, 1928, partea I, p. 287.

Ms. gr.307 : „ Să ştiţi că aceasta nu o spune pentru pîră de vină grea, *adică* pentru greşeală de caterisire, ci să înţelegeţi, că înţelesul este pentru pîră de bani, adică galbeni sau haine" (cap. 22).

În ms. gr. 307 apare adverbul *adică* (în locul unde apare în ms. 1476 *ce să dzice*) ; acest lucru confirmă cele spuse mai sus : în ms. din Cluj avem o omisiune datorată neatenţiei copistului.

Ms. 1476 : „Pentru *gura* a doi sau a trei marturi stau toate graiurile. Cum s-are dzice, un lucru ce-l mărturisesc doi sau trei oameni iaste adevărat acela lucru şi isprăvit, numai să fie marturii oameni cu ispravă, cum am dzis *şi* mai sus" (cap. 29).

Ms. Cluj: „ Pentru *ruga* a doi sau trei marturi stau toate graiurile, cum s-are dzice, un lucru ce-l mărturisesc doi sau trei oameni iaste adevărat acela lucru şi isprăvit. Numai să fie marturii oameni cu ispravă, cum am dzis mai sus".

Comparînd aceste fragmente cu cele corespunzătoare din ms. gr. 307 şi din IL , apare evident faptul că forma corectă, *gura*, se întîlneşte în ms. 1476 ; *ruga* din ms. Cluj e o eroare a copistului (o metateză a silabelor). Dăm mai jos textul din ms. gr. 307 şi IL :

Ms. gr. 307:„ În *gura* a doi martori sau a trei va sta cuvînt, încît la pricina la care vor mărturisi doi, trei martori, acea pricină este întărită şi hotărîtă, potrivit cu mărturia acelor martori, dar într-adevăr să fie, precum am zis mai sus, nehuliţi şi vrednici de crezare" (cap. 22).

IL : „ De în *gura* a două mărturii stă tot graiul. Cum am zis, că la un lucru ce vor mărturisi doi sau trei mărturii, atunce iaste adevărat lucrul acela şi isprăvit, după mărturia acelora" (glava 22).

Ms. 1476: „ Pentru marturi. Aceasta trebuie să cearce giudeţul, să socotească *marturii-le* ce vor să mărturisească la giudeţ, fie drept ce lucru. Oare ce feal de oameni sîmt ; iaste-le viaţa lor bună şi credincioasă, au sîmt niscare oameni sprănţari" (cap. 31).

Ms. Cluj: „ Pentru marturi. Aceasta trebue să cearce giudeţul să socotească *mărturiile* ce vor să mărturisească la giudeţ, fie drep ce lucru. Oare ce feal de oameni sîmt, iaste-le viaţa lor bună şi credincioasă, au sîmt niscare sprănţari" (cap. 31).

Ms.gr.307: „ *Martorii* trebuie să fie vrednici de crezare şi cinstiţi şi nehuliţi" (cap. 23).

„ Corectă" în raport cu *Nomocanonul* grecesc apare deci forma *marturii-le* (pentru *marturii lor*), care se regăseşte în ms. gr. 307 şi în ms. 1476, şi nu *mărturiile* din ms. Cluj (în plus, determinanţii din frază şi verbele sînt adecvaţi substantivului *martorii* şi nu substantivului *mărturiile*).

Ms. 1476: „ Giudeţul patriarhului iaste cap şi începătură *al tuturor* giudeţelor svintei beseareci, pentru că de la dînsa toate sînt, cîte legiuiaşte beseareca" (cap. 37).

Ms. Cluj: „ Giudeţul patriarhului iaste cap şi începătură *altor tuturor* giudeaţelor svintei beseareci, pentru că de la dînsa sîmt toate cîte legiuiaşte besearica" (cap. 37).

Ms.gr.307: „ Judecata patriarhului este început şi cap *al tuturor* judecăţilor bisericeşti" (cap. 28).

IL : „ Judecata patriarhului iaste începutută şi cap *tuturor* judecăţilor bisericeşti, că de la dînsul sînt judecăţile bisericeşti şi la dînsul să întorc dă se judecă" (glava 28).

Forma *altor tuturor* din ms. Cluj apare ca o eroare a copistului.

Ms. 1476: „ Şi de nu se va topi acel trup afurisit, să ştiţi cu adevărat că-i apucat oarece, de-i luat de la cineva vreun lucru cu asupreală, au ocină, au vie, au altă ceva va fi făcut împresurătură, deci pînă nu să va întoarce acel lucru, *nu să va putea dezlega*, iară daca să va plăti, atunce *să va dezlega* şi va lua ertăciune" (cap. 70).

Ms. Cluj : „ Şi de nu să va topi acel trup afurisit, să ştiţi cu adevărat că-i apucat oarece, de-i luat de la cineva vreun lucru cu asupreală, au ocină, au vie, au altă ceva împresurătură va fi făcut, deci pînă nu să va întoarce acel lucru, *nu să va putea dezlega*, iară daca să va plăti, atunce va lua ertăciune" (cap. 68).

Ms. gr. 307 : „ Şi de aceea *nu se va desface* pînă nu se va întoarce, sau va plăti ceea ce a luat pe nedrept, iară după ce va plăti, va lua iertăciune şi *se va dezlega*" (cap. 40).

IL : „ *Nice să dăzleagă* pînă ce va întoarce, sau să plătească ceea ce au luat fără dreptate ; iar deacă va plăti, atunce va lua ertăciune şi *se va dezlega*" (glava 40).

Observăm că verbul *a se dezlega* apare de două ori în contextul respectiv din ms. 1476, ms. gr. 307 şi IL , pe cînd în ms. Cluj nu apare decît o singură dată, dintr-o eroare.

Ms. 1476: „ Pentru cela ce va să să preoţască, în ce *vrîstă* trebue să fie" (cap. 75).

Ms. Cluj: „ Pentru cela ce va să să preoţască, în ce *chip* trebue să fie" (cap. 73).

Ms. gr. 307: „ Despre *vîrsta* preoţilor care se hirotonesc şi care păcate opresc de la preoţie" (cap. 53).

IL : „ Pentru *vîrsta* hirotoniei preoţilor şi care păcate opresc de preoţie" (glava 58).

Din nou forma din ms. din Cluj diferă de cea care apare în ms. gr. 307 şi în IL.

Ms. 1476: „ Cela ce *vrea* să fie preot să cade să fie de 30 de ai, iară diaconul *de* 23 de ai" (cap. 75).

Ms. Cluj: „ Cela ce *va vrea* să fie preot să cade să fie de 30 de ai, iară diaconul 23 de ai" (cap. 73).

Ms. gr. 307: „ Atunci cînd cineva *vrea* să se facă preot, să fie de 30 de ani, iar diaconul de 25 de ani" (cap. 53).

IL : „ Cînd *va* să se facă cineva preot, trebuie acela să fie de 30 de ani, iară diaconul de 25" (glava 58).

În ms. Cluj a fost omisă prepoziţia *de*, iar verbul din prima parte a frazei este corect la timpul prezent : *vrea* (*va*) şi nu la viitor (cum apare numai în ms. din Cluj). Astfel, o aparentă omisiune *va avea* se dovedeşte în realitate a fi forma care apare în original (*Nomocanonul* grecesc).

Ms. 1476: „ Nime din preoţii, sau diaconii, sau alt cliros să nu îndrăznească *a* apuca ceva, veri mult, veri puţin din unealtele arhiereului" (cap. 74).

Ms. Cluj: „ Nime dentru preoţii, sau diaconii, sau alt cliros să nu îndrăznească apuca ceva, veri mult, veri puţin den unealtele arhiereului" (cap. 72).

În ms. din Cluj este evidentă omisiunea prepoziţiei.

Omisiunile înregistrate ne fac să credem că ms. 1476 nu este o copie după ms. din Cluj. Din analiza diferenţelor rezultă că, de cîteva ori, ms. 1476 reproduce mai exact textul *Nomocanonului* grecesc, fiind mai apropiat şi de *Îndreptarea legii* ; diferenţele din ms. din Cluj („ autograful" traducerii lui Eustratie Logofătul) se pot explica numai prin neatenţia

unui copist, care citește greșit sau sare pasaje din text. Nu credem că diferențele s-ar putea explica printr-o revizuire a traducerii lui Eustratie (în ms. 1476), căci corectarea unor erori din ms. Cluj presupune o acțiune migăloasă și foarte atentă de colaționare din partea copistului ms. 1476, cu textul grecesc sau cu altă versiune. Or, ipoteza aceasta este greu de susținut, avînd în vedere prezentarea mai puțin îngrijită a ms. 1476 (în comparație cu ms. din Cluj, în ms. 1476 apar mai frecvent omisiuni de litere, silabe, care fac dovada neatenției copistului).

Dacă așa stau lucrurile, atunci *Pravila aleasă*, păstrată astăzi în Biblioteca din Cluj, nu conține traducerea originală a *Nomocanonului* lui Manuel Malaxos, ci o *copie*[17] fie după o *versiune anterioară* a traducerii, fie, mai probabil, după o altă copie anterioară.

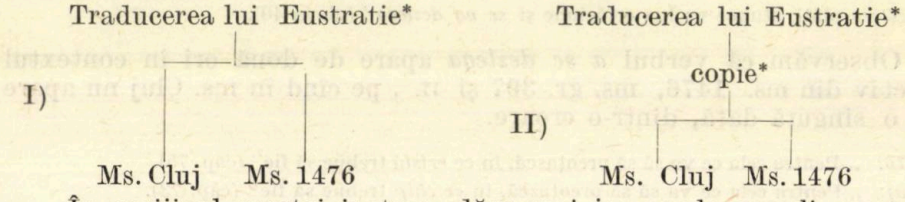

În sprijinul acestei ipoteze, dăm mai jos unele greșeli comune și unele false analize contextuale :

Ms. 1476 : „ Ce să fugă toți de *erea<ti>cele lor*. Iară de să va afla patriarhul întru alte cuvinte reale, sau ocără, sau macar de are face și nescari păcate, nime dintru acești *preoți, arhierei, sau preoți* nu poate să-i strice " (cap. 8).

Ms. Cluj : „ Ce să fugă toți de *erea<ti>cele* lor. Iară de să va afla patriarhul întru alte cuvente reale, sau ocără, sau măcar de are face niscare păcate, nime dintru acești *preoți, arhierei, sau preoți* nu poate să strice" (cap. 8).

Atît în ms. 1476, cît și în ms. din Cluj, apare scris greșit *ereacele*, în loc de *ereatecele* („ ereticul"), iar cuvîntul *preoți* este repetat în fraza aceasta, în ambele versiuni. O altă greșeală comună este cea de mai jos :

Ms. 1476 : „ Ceia ce vor apuca *de* unealtele vlădicului celui mort, să fie lepădați din cinstea sa, fie cine va fi din clirosul lui" (cap. 74).

Ms. Cluj : „ Ceia ce vor apuca *de* unealtele vlădicului celui mort, să fie lepădați den cinstea lor, fie cine va fi din clirosul lui" (cap. 72).

În originalul traducerii era probabil prepoziția *den* (din) ; *de* provine probabil dintr-o versiune defectuoasă a traducerii lui Eustratie, care stă atît la baza ms. 1476 cît și a ms. Cluj. Această presupunere explică eroarea pe care o reproducem în continuare, comună celor două manuscrise și care se datorează unei false analize contextuale (eroarea exista, credem, în copia intermediară care a stat la baza ambelor manuscrie).

Sintagmei „ Înțeleptul Nicolae Protopopul *de Anapli*" (ms. 1476, cap. 56 și ms. Cluj, cap. 55) îi corespund următoarele forme :

Ms.gr.307 : „ Înțeleptul protopop de la *Nauplion*, chir Nicolae preot de Malaxos" (cap. 48). IL: "Protopopul de la *Napplia*, chir Nicolae Preotul al lui Malaxu, carele au fost foarte înțelept" (glava 54).

[17] Este puțin probabil ca această copie să se datoreze lui Eustratie Logofătul, cum rezultă din notițele din *Prefață* și *Epilog* pe care le conține ea ; caligrafia ne indică mai degrabă un copist de profesie. Dealtfel, de ce ar fi făcut această muncă migăloasă boierul moldovean ?

Eroarea din ms. 1476 şi din ms. Cluj constituie un caz de falsă analiză contextuală ; copiind după o versiune defectuoasă în limba română, copiştii citesc şi rescriu în loc de *de (l)a Napli* forma *de Anapli*.

Ms. păstrat la Cluj nu este traducerea *originală* a lui Eustratie. În loc de *Alexie Comnenul* (în ms. gr. 307), respectiv *Alexie Comnin* (în IL), în ms. 1476 şi în ms. din Cluj apare *Alexie Comianul* (scris Комнанѕл şi Комїанѕл). Această eroare se explică prin confuzia slovelor *chirilice* н şi н ; confuzia nu ar fi putut apărea în ms. din Cluj dacă el conţine traducerea originală realizată după un text *grecesc*. Eroarea arată că atît la baza ms. 1476 cît şi la baza ms. din Cluj stă un text cu slove *chirilice*, şi nu un text grecesc. Există două explicaţii ale acestei greşeli : ori Eustratie se ghida în traducere după un text cu caractere chirilice (o versiune slavonă a *Nomocanonului* lui Malaxos), ori manuscrisul aflat la Cluj nu este originalul traducerii, ci o copie, iar eroarea se explică astfel prin confuzia slovelor chirilice.

Această ipoteză s-ar mai putea susţine şi prin alte argumente. Am semnalat deja existenţa a trei rugăciuni pentru dezlegare de afurisenie, în limba *slavonă*, intercalate în capitolul 70 din ms. 1476. Aceaste rugăciuni nu apar în *Pravila aleasă* conservată la Cluj şi nici în *Îndreptarea legii*. Foarte important este faptul că în ms. gr. 307, în cadrul capitolului 41 (corespunzător capitolului 70 din ms. 1476) apar aceste trei rugăciuni, dar în limba slavă. Prezenţa lor în ms. 1476 şi absenţa acestora în ms. din Cluj nu se poate explica nici ea, dacă acceptăm că ms. 1476 este o copie a ms. din Cluj. Aceasta ar fi presupus o colaţionare a textului păstrat azi în Biblioteca Academiei cu o altă versiune a *Nomocanonului* grecesc. Considerăm greu de acceptat acest lucru. În ce ne priveşte, credem că cele trei rugăciuni ar fi trebuit să apară în mod *necesar*, în versiunea după care s-a copiat ms. 1476 şi probabil şi în traducerea efectuată de Eustratie. Aceasta poate constitui încă o probă că ms. din Cluj nu este autograful traducerii logofătului moldovean.

★

Existenţa acestor trei molitve în limba slavonă ridică şi o altă problemă : aceea a versiunii *Nomocanonului* lui Manuil Malaxos care a stat la baza traducerii româneşti a lui Eustratie [18]. A tradus el acest text *direct* din greceşte, cum se consemnează în notiţa de la sfîrşitul ms. din Cluj, sau a folosit (*şi*) o traducere slavonă a acelui text (din care a păstrat rugăciunile cuprinse în ms. 1476) ?

Numai acceptîndu-se cea de-a doua interpretare s-ar putea explica prezenţa celor trei molitve în slavonă, unele slavonisme care apar în *Pravila aleasă* şi unele false analize contextuale de tipul celor de mai jos :

Ms. 1476, Ms. Cluj: „ Are puteare cu darul lui dumnădzău să facă preoţi desăvîrşit, diaconi şi *padiaci* şi ceteţi şi peaveţi şi călugări" (cap. 17).

Ms.gr. 307: „ Are putere să sfinţească preoţi, diaconi, *ipodiaconi*, ceteţi,psalţi şi monahi" (glava. 12).

IL: „ Avînd voe deplin, adecă ca un arhiereu să facă preoţi, diaconi, *ipodiaconi*, citeţi, cîntăreţi şi călugări" (glava 12).

[18] Ms. gr. 306, la care ne-am raportat, este mult mai lapidar, avînd deseori, în comparaţie cu textul *Pravilei alese*, aspectul unui rezumat. Este oare Eustratie nu numai un traducător, ci un „ comentator" al textului grecesc, sau s-a servit de o versiune mai amplă a *Nomocanonului* grecesc ?

În *scriptio continua*, *i* de la *ipodiaci* a fost interpretat de traducător, printr-o falsă analiză contextuală, drept conjuncţia slavă *şi* (и) şi s-a tradus *şi padiaci*, în loc de *ipodiaci*.

Există şi alte elemente care ar putea explica folosirea de către Eustratie a unei versiuni slavone a *Nomocanonului* lui Malaxos.

Dăm mai jos, spre comparare, unii termeni onomastici şi toponimici care apar în ms. 1476, ms. Cluj, ms. gr. 307 şi IL.

Ms. 1476, Ms. Cluj	*Ms. gr. 307*	IL
Grigorie *Blagoslov*	Gregorios Theolog	Grigorii Theologul
Vasilie *Velikij*	Vasilie cel Mare	Vasilie Marele
Simeon de *Solun*	Simeon din Thessalonic	Simeon Soluneanul
Zunara	Zonaras	Zonara

Termenii care apar în traducerea lui Eustratie reproduc forma slavonă a termenilor respectivi din greceşte. Ei diferă de multe ori de cei care apar în *Îndreptarea legii*. În afara acestor fapte semnalate, în *Pravila aleasă* apar mulţi termeni de origine slavonă, dintre care unii nu aveau circulaţie, credem, în Ţările Române. Ei indică un model slav, de la baza traducerii lui Eustratie Logofătul :

— *deavestîvnic* (< slv. дѣвьствьникъ „fecior, virgin")
— *felon* (< slv. фелонъ < gr. *fainolion* „golpiu")
— *nebederniţa* [19] Termenul este echivalent cu *mînăstergură*, „prosop"
— *nizlojit* [20] (< slv. низложити „a demite, a detrona")
— (molitve de) *razdreaştenie* [21] (< slv. раздрати „a se desface")

Unele forme care apar în *Pravila aleasă* par calcuri după slavonă : „ Cînd vedem vlădicul îmbrăcat cu toate podoabele lui, atunce să ne aducem amente, cum am vedea pre *singur* Isus" (*ms. 1476*, cap. 56).

Singur, în acest context este un calc după slv. самъ. („ singur", „ însuşi") şi a fost tradus prin primul termen, şi nu prin al doilea, cum ar fi trebuit.

Rămîne ca cercetări ulterioare să aducă clarificări în problemele pe care le pune enigmatica traducere a lui Eustratie Logofătul. Ms. 1476, de care ne-am ocupat în acest studiu, poate aduce, credem, elemente noi referitoare la traducerea *Nomocanonului* lui Manuel Malaxos de către boierul moldovean.

Existenţa acestei a doua copii a *Pravilei alese* şi forma în care se prezintă ea dovedesc utilizarea, *circulaţia* ei efectivă [22] în Moldova şi pun la îndoială faptul că Eustratie a făcut această muncă „ fără scop practic, fără îndemn domnesc, şi numai pentru plăcerea sa" [23]. Se impune deci o reconsiderare a raportului celor două versiuni ale *Pravilei alese* care au ajuns pînă la noi, şi o abordare de pe alte poziţii a manuscrisului aflat la Cluj (*Codicele* de la Blaj), care se dovedeşte a fi, credem, o *copie*, ca şi ms. 1476, şi nu originalul traducerii.

[19] „ Ipogonation, ce să dzice *nebederniţă*. Această iaste mănăştergură" (ms. 1476, cap. 53).

[20] „ Nice să să ameastece nice la un lucru, ce să fie ca Simon Vrăjitoriul, cela ce l-au *nizlojit* Petr Apostol" (ms. 1476, cap. 11).

[21] Este vorba de rugăciuni de topire, de desfacere a trupurilor rămase întregi după moarte, la cei afurisiţi.

[22] Valentin Georgescu, în *art. cit.*, p. 632, afirmă : „ la qualité du papier et l'écriture soignée nous font penser à un exemplaire commandé par une autorité ecclésiastique".

[23] N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a Românilor pînă la 1688*, Bucureşti, 1904, p. 157.

PRECIZĂRI CU PRIVIRE LA PERIOADA CORESIANĂ A CULTURII BRAȘOVENE

DE

PAVEL BINDER

În numărul 6 din 1972 al revistei „Limba română" [1] profesorul brașovean Ioan Ciurea face unele observații pe marginea studiilor noastre *Contribuții la cunoașterea vieții și activității diacului Lorinț* [2] și *Între istorie și filologie. Mediul cultural românesc al Brașovului în epoca coresiană* [3]. I. Ciurea subliniază că „aceste studii au meritul de a fi aprofundat cunoașterea perioadei coresiene a culturii românești brașovene, pe baza unor bogate date arhivistice și bibliografice", adăugînd însă: „concluziile la care ajung Arnold Huttmann și Pavel Binder depășesc materialul faptic adus în discuție, neputînd fi acceptate cu ușurință".

Obiecțiile lui Ioan Ciurea privind studiul nostru despre viața și activitatea diacului Lorinț pot fi grupate în trei categorii:

1. Citînd următoarea constatare din studiul nostru: „Onomasticului românesc Lorinț îi corespund latinescul Laurentius, germanul Lorenz și maghiarul Lörincz", Ioan Ciurea comentează această frază în felul următor: „Referitor la faptul că «onomasticului românesc Lorinț îi corespund . . . germanul Lorenz și maghiarul Lörincz», lucrurile sînt pe deplin limpezi. Nu același lucru se poate spune însă referitor la latinescul Laurentius". Apelînd apoi la lucrarea lui N.A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, 1963, p. 93—94, Ioan Ciurea arată că formei latine *Laurentius* îi corespunde în mod direct românescul *Laurențiu* (și *Laurenti*), în timp ce forma *Lorinț* corespunde în mod direct maghiarului *Lörincz*. În continuare, d-sa arată că numele (diacului) *Lorinț* a fost căutat și găsit în materialul arhivistic brașovean sub forma *Laurentius Schreiber*. Această identificare este, după părerea aceluiași autor, îndoielnică, deoarece onomasticului românesc *Lorinț* îi corespunde germanul

[1] Ioan Ciurea, *Noi observații cu privire la perioada coresiană a culturii brașovene*, în LR, XXI, 1972, nr. 6, p. 573—577.

[2] *Studii de limbă literară și filologie*, II, 1972, p. 243—258.

[3] LR, XX, 1971, nr. 1, p. 3—20.

Lorenz. Prin urmare, conchide I. Ciurea, ar fi trebuit ca „ numele diacului Lorinţ să fie căutat sub forma de Lorenz Deak sau Lorenz Schreiber". Bazîndu-se însă pe argumente onomastice, I. Ciurea pune sub semnul întrebării identitatea lui *Laurentius* Fronius-Schrayber cu *Lorenz* Deak : „Credem că ne găsim în faţa unei confuzii" — scrie el.

2. După părerea d-sale, afirmaţia noastră că Fronius n-a fost un creditor bogat, adică un bogătaş sas, o contrazice pe aceea că el a fost în acelaşi timp proprietarul unuia sau mai multor teascuri tipografice.

3. În ultimul rînd, I. Ciurea pune la îndoială identitatea dintre Laurentius Fronius şi gravorul braşovean care îşi semna, la 1556 şi 1557, xilogravurile de pe unele tipărituri braşovene cu iniţialele L.F. ; acesta din urmă era deja, în epoca aceea, „un gravor vestit", în timp ce Laurentius Fronius era doar în vîrsta de 14—15 ani.

După cum am văzut, Ioan Ciurea pune la îndoială identitatea onomastică dintre Laurentius-Lorinţ (Lörinc, Lorenz). Dar să revenim la lucrarea lui N.A. Constantinescu, în care, la p. 93—94, se fac următoarele precizări : „Lavrentie (din) lat(inescul) Laurentius. Din forma latină direct : « Laurentius comes de Longo Campo » la 1300, probabil sas de origine. Din maghiarul Lörincz-Lorinţ, Leurinţ etc.". De aici reiese că N.A. Constantinescu afirma originea comună a onomasticelor *Lavrentie*, *Laurentius*, *Lörinc*, *Lorinţ*.

Să răsfoim şi volumul *Nume de persoane* [4] al acad. Alexandru Graur. Domnia-sa este de părere că onomasticul latin Laurentius („cu lauri") corespunde formei greceşti Lavrentie (Laurenţiu), italianului Lorenzo şi maghiarului Lörincz [5]. Deci identificarea lui Laurentius (Lavrentie, Laurenţiu) cu Lorinţ (Lörincz, Lorenţ) este limpede şi în lumina consideraţiilor acad. Al. Graur.

În ciuda rezervelor formulate de I. Ciurea, nu este deloc ieşit din comun faptul că sasul braşovean Lorenz Fronius şi-a latinizat prenumele în Laurentius, cu atît mai mult cu cît el a studiat la gimnaziul latino-german din Braşov. Se ştie că nu numai prenumele (Johann-Johannes, Franz-Franciscus, Gall-Gallus, Velten-Velentinus), dar şi multe nume de familie ale unor saşi (Fron-Fronius, Kertsch-Kerzius, Lutsch-Lucius, Schaeser-Schaesaeus etc.) purtau sufixul latinizant *-us*. Sub influenţa umanismului, celebrul cărturar sas Johan*nes* Honter*us* şi-a botezat copiii cu nume latineşti : Calixtus, Marcellus, Cornelius.

În toate izvoarele din secolul al XVI-lea scrise în limba latină, numele cetăţenilor saşi din Braşov, ba chiar şi ale unor personalităţi române, maghiare sau turceşti, apar cu sufixul latinizat *-us*. În acest sens citäm doar cîteva nume din Calendarul lui Laurenti*us* Kertzi*us* (1542—1576) : Magister Valentin*us* Wagner, Tit*us* Amicin*us*, Gabriel Majlath*us* (fiul românului Ştefan Mailat — *n.n.*), Solymann*us* Turcorum imperator, Stephan*us* Bathori, Iacob*us* Mellembriger etc. [6]. Nu este deloc neobişnuit

---

[4] Bucureşti, 1965, p. 39, 40, 53.

[5] „ Marea majoritate a maghiarilor poartă nume de calendar sau de origine apuseană, mai rar de origine slavă. Aceste nume sînt însă de obicei adînc modificate, sub influenţa foneticii maghiare . . . Lörincz-Laurenţiu (germ. Lorenz)" (cf. Al. Graur, *op. cit.*, p. 48).

[6] *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, vol. IV, Braşov, 1903, p. 535.

nici faptul că numele sasului Lorenz-Laurentius Schreiber (scriitor, diac) apare în sursele româno-slave sub forma mijlocită maghiară Lorinț [7].

Laurentius Fronius din Brașov era elevul gimnaziului umanist din Brașov, reorganizat de Honterus. Matricola acestui gimnaziu consemnează numele tuturor elevilor sub formă latină : Georgius Hofgreffius, Lazarus Reissendorfius, Joannes Gegeninus, Valentinus Reinholdus, Georgius Vernerus etc. [8]. De la această regulă nu a făcut excepție nici Laurentius Fronius, înscris în matricola școlii ca atare. Desigur, acest lucru nu i-a împiedicat pe concetățenii săi sași să-i zică în continuare Lorenz, sau pe românii din Șchei să-i zică Lorinț, căci, după cum am văzut, Laurentius este doar forma latinizată, folosită mai mult în scris, a prenumelui Lorenz-Lorinț.

La al doilea punct din argumentația lui I. Ciurea avem de făcut următoarele precizări : în studiul nostru, bazîndu-ne pe unele cercetări genealogice, am arătat că Laurentius Fronius *nu apare* ca membru al familiei de patricieni Fronius din Brașov. Totodată, am emis ipoteza ca el să fi fost urmașul unor iobagi sași din ținutul Tîrnavelor, așezați în orașul de sub Tîmpa.

În procesul din 1570 dintre diaconul Coresi și Laurentius Fronius, cel din urmă apare ca un meseriaș tipograf și nu ca un patrician bogat, care în acest caz ar fi primit titlul de „ Herr". Se cunoaște faptul că în orașele transilvănene, în secolul al XVI-lea, era o mare deosebire între patricieni și meșteșugari[9]. Laurentius Fronius nu a fost patrician, ci meseriaș dintr-o familie modestă. Acest lucru nu l-a împiedicat să devină proprietarul unor teascuri tipografice, cum s-a întîmplat și cu Coresi sau cu Șerban, fiul diaconului Coresi. Proprietatea asupra unor teascuri tipografice, în ce-l privește atît pe Fronius cît și pe Coresi, nu presupune însă neapărat că ar fi fost „creditori bogați". În documentele din arhiva Brașovului nu se menționează în această perioadă alt Laurentius Fronius decît acel diac din cvartalul Ecaterina. Nu ni-l putem imagina pe Laurentius Fronius-Schreiber, modest diac în slujba magistratului, cu o leafă anuală de 20 florini, ca pe un „creditor bogat". Dacă pe atunci ar fi trăit într-adevăr un „creditor bogat" cu acest nume, el trebuia neapărat să figureze în materialul arhivistic, deoarece patricienii bogați aveau proprietăți și funcții consemnate în acte. Ioan Ciurea admite identificarea Laurentius Fronius-Laurentius Schreiber (diac), dar nu și ca un diac să fi fost în același timp și tipograf. Avem însă o situație identică în cazul sibienilor Filip Moldoveanul și Lucas Trappoldinus din secolul al XVI-lea, care au fost în același

---

[7] În vechile documente românești era uzitată notarea onomasticelor săsești sub forma lor maghiară. Astfel, forma Lucaci Hrîjil din epilogul *Cazaniei* a II-a (1580) corespunde maghiarului Lukacs Hersely, deși e vorba de judele sas Lucas Hirscher. Într-un act românesc din 1680, Johannes Hirscher apare ca „ Herșelu Janoșu . . . maica-mea Herșelu Janășoae" (cf. N. Iorga în „ Buletinul comisiei istorice a României", II, București, 1916, p. 230—232). În multe documente slavo-române, numele cetățenilor sași apar sub forma lor maghiară. De exemplu : pîrgarul brașovean Paul Dick (grasul) figurează drept Pavel Chever (din *kövér* „grasul") (cf. Ioan Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Țara Ungurească*, vol. I, București, 1905, p. 92, 356).

[8] *Istoria României*, vol. II, București, 1962, p. 692.

[9] *Ibidem*, p. 566.

timp şi dieci (scribi) şi tipografi. Oare această dublare (de altfel firească) a funcţiei diac-tipograf era posibilă numai la Sibiu, nu şi la Braşov?

A treia obiecţie a lui I. Ciurea se întemeiază pe faptul că xilogravorul L.F. ar fi fost în anii 1556—1557 un „gravor vestit", în timp ce Laurentius Fronius era la acea dată abia elev la gimnaziu. Noi am arătat însă în lucrarea noastră că xilogravurile semnate L.F. în anii 1556—1557 sînt, din punctul de vedere al execuţiei, destul de stîngace, caracteristice unui începător. Nimic nu ne împiedică, prin urmare, să atribuim aceste xilogravuri unui elev din cursul superior al gimnaziului. Dealtfel, nici diacul Lorinţ de mai tîrziu nu a fost vestit, nefiind pomenit sub acest nume în nici una dintre sursele arhivistice păstrate ale secolului al XVI-lea. În bogatul material arhivistic braşovean din această epocă nu se pomeneşte, în afară de Laurentius Fronius, nici o altă persoană cu iniţialele L.F. Acest personaj, care semna cu literele L.F., era xilogravor, ca şi Laurentius Fronius. Astfel că nu avem, deocamdată, nici un motiv serios să renunţăm la identificarea acestor personaje.

Cum s-a arătat la începutul observaţiilor semnate de Ioan Ciurea, publicate în revista braşoveană „Astra" (nr. 11 din 1972), autorii au plecat de la concluziile formulate de Alexandru Mareş [10]. Cercetătorul bucureştean stabilise în urma unei analize aprofundate că diacul Lorinţ era braşovean, cunoştea insuficient limba slavonă şi nu folosea formule religioase ortodoxe. Al. Mareş îşi încheia astfel observaţiile: „Vom surprinde în Lorinţ imaginea unui străin, probabil reformat, preocupat de tipărirea cărţilor chirilice numai din raţiuni de ordin financiar".

Ioan Ciurea nu analizează concluziile la care a ajuns Mareş, dar le acceptă probabil. Dacă în materialul documentar local, atît de bogat, se va găsi un alt Lorinţ, care să corespundă mai bine datelor cunoscute din epiloguri, fără să contravină celor stabilite de Al. Mareş, atunci, de bună seamă, nici concluziile noastre nu s-ar mai susţine. Pînă la proba contrarie însă, în ceea ce ne priveşte, nu putem considera argumentele aduse de I. Ciurea ca fiind suficient de temeinice pentru a renunţa la ipoteza identităţii dintre diacul braşovean Laurentius Fronius-Schreiber şi diacul Lorinţ din Braşov.

În ce priveşte observaţiile critice aduse studiului *Mediul cultural românesc al Braşovului în epoca coresiană* avem de constatat următoarele:

1. Ioan Ciurea, comentînd concluziile cuprinse în acest studiu [11], e de părere că „despre modificarea caracterului patronajului stabilit de P.P. Panaitescu nu poate fi vorba". De aici rezultă că autorul acestor note revine la tezele, expuse de regretatul istoric încă din 1965, printre care figurează şi următoarea frază: „. . .socotim ca un fapt evident că principalul client al atelierului (coresian) era biserica şi comunitatea orăşenească din Şchei şi nu municipalitatea protestantă. Tipografia se afla în Şchei şi era pusă sub controlul orăşenilor români".

Preluînd integral ideile lui P.P. Panaitescu din 1965, I. Ciurea nu ţine seama şi nici nu aminteşte măcar de criticile aduse acestei teorii, în repetate rînduri, în literatura de specialitate. Iată, de exemplu, la ce

[10] Al. Mareş, *În legătură cu activitatea tipografică a diacului Lorinţ*, în LR, XIX, 1970, nr. 2, p. 129—137.

[11] Publicat în LR, XX, 1971, nr. 1, p. 3—20.

concluzii a ajuns Ion Gheție în 1967 : „el (Coresi — *n.n. Pavel Binder*) tipărește pînă spre 1564 cărți românești pentru consiliul orășenesc al Brașovului, în frunte cu J. Benkner, despre care știm că făcea operă de propagandă luterană în mijlocul românilor. În a doua parte a deceniului, în plin avînt al calvinismului protejat de regele Sigismund, atelierul lui Coresi scoate cărți destinate propagandei calvine, condusă de Gh. de Sîngeordz și de Pavel Tordași" [12]. Concluzii identice a formulat și Al. Mareș în 1970 : „Pentru toate aceste motive (expuse în studiu — *n.n.* Pavel Binder) ipoteza lui Panaitescu trebuie abandonată. Activitatea pe care Coresi a desfășurat-o, odată stabilit la Brașov, nu s-a datorat — cel puțin în prima perioadă (1559—1570) — unei inițiative ortodoxe locale sau muntene. Ca și în cazul primei tipografii de carte românească de la Sibiu, și la Brașov tipograful chirilic s-a aflat sub un patronaj reformat. Dealtfel, locul unde și-a tipărit Coresi primele cărți nu trebuie căutat altundeva decît în fosta tipografie honteriană" [13]. Deși concluziile acestor autori au fost formulate în urma unei analize a argumentelor lui P.P. Panaitescu, Ion Ciurea se declară în continuare adeptul ipotezei după care tipografia diaconului Coresi funcționa în Șcheii Brașovului și era patronată de populația locală ortodoxă. Referitor la locul unde a funcționat tipografia coresiană vom face următoarea precizare :

După cum este îndeobște cunoscut, în evul mediu orașul Brașov se compunea din Cetate și suburbiile Șchei, Brașovul Vechi (Bartolomeu) și Blumăna.

Termenii *cetate* și *oraș* (sau *tîrg*) se foloseau diferențiat și în ce privește alte centre urbane din Transilvania, cum ar fi Cluj, Mediaș [14] sau Sibiu [15]. Menționăm că toate aceste centre erau înconjurate de ziduri. Așezările urbane fără zid de incintă se numeau *orașe* sau *tîrguri*.

Din cele cîteva exemple expuse mai sus reiese în mod evident că în epoca veche s-a făcut o distincție netă între *cetate* (termen ce derivă din latinescul *civitas*) [16] și *oraș*. În Țara Bîrsei, numai centrul fortificat al Brașovului era socotit *cetate*, lîngă care se găseau trei suburbii, printre care și orașul Șchei. Locuitorii cetății erau *cetățeni* [17] — în cadrul Brașovului medieval numai ei aveau drepturi politice — iar șcheienii erau *orășeni. În cazul Brașovului există o diferență urbanistică, politică și de terminologie netă între Cetatea înconjurată cu ziduri și Șcheiul situat lîngă cetatea Brașovului.* În toate epilogurile tipăriturilor sale brașovene, Coresi spune în mod categoric că *a tipărit în cetatea Brașovului* („*în cetate în Brașov* [18]", „*în cetatea ținutului domniei meale*" —

[12] Ion Gheție, *Coresi și Reforma în lumina unor interpretări noi*, în SCL, XVIII, 1967, nr. 2, p. 238.

[13] Al. Mareș, *Note despre Coresi*, în LR, XIX, 1970, nr. 3, p. 257.

[14] 1680 : „ Vaida Gașparu, cetățean din mai sus numita cetate (a) Sibiului" (cf. N. Iorga, în : „Buletinul comisiei istorice a României", vol. II, București, 1916, p. 230—232).

[15] „ În cetate ot Clujvar . . . " „ veni Batîr Andreaș în cetatea Mediașului" (cf. *Istoria Țării Românești 1290—1690. Letopisețul Cantacuzinesc*, București, 1960, p. 22, 50, 53, 73).

[16] „ Cetate : loc întărit printr-un sistem de fortificații, fortăreață, oraș întărit cu ziduri" (cf. DM).

[17] 1611 : „ județul cei 12 pîrgari cu 100 de bătrîn(i) svetnicii cetății Brașovului și cu toți cetățenii" (cf. N. Iorga, *Brașovul și românii. Scrisori și lămuriri*, București, 1905, p. 285).

[18] „ Și cu zisa jupînului Haneș Begner scris-am eu diiacon Coresi ot Trgoviște și Tudor diiac . . . în cetate în Brașov" (cf. *Tetraevanghelul tipărit de Coresi. Brașov 1560—1561* Ed. Florica Dimitrescu, București, 1963, p. 167).

adică a lui Lucaci Hrăjil, Lucas Hirscher — „*în Braşov*"), iar despre popa Iane şi popa Mihai acelaşi epilog precizează că erau „*preuţii de la beseareca Şcheailor, de lîngă cetatea Braşovului*" [19].

Această delimitare dintre Şchei şi Cetate era clară şi în secolele XVII—XVIII, după cum reiese din cele cîteva fragmente de documente româneşti braşovene, reproduse mai jos :

1. 1700 : „ Oraşul Şcheii, care ne aflăm locuitorii lîngă cetate(a) Braşovului . . . Şcheii de lîngă cetatea Braşovului" [20].
2. 1701 : „ În oraş în Şchei lîngă cinstita Cetate(a) Braşovului" [21].
3. 1701 : „Întru oraşul Bolgarsek (= Şchei — n.n.), cel din nafară de Cetate".
4. 1719 : „În vleat 1718 Mai 28 fiind seaceta mare foarte, început-au foc . . ., de ar fi bătut vîntu despre cîmpu asupra Cetăţii, ar fi ars toată Cetatea şi Şcheii" [22].
5. 1723 : „ În Şchei, lîngă cinstita Cetate a Braşovului, unde-i zic Bolgariia, preoţii împreună cu gocimanii şi cu alţ orăşeni bătrîni şi tineri" [23].

Pomenirea hotărîtă şi repetată a Cetăţii Braşovului ca loc de tipărire în epilogurile coresiene exclude posibilitatea funcţionării tiparniţei coresiene în Şcheii Braşovului. Pentru P.P. Panaitescu principalul argument pentru plasarea tiparniţei coresiene în Şchei a fost procesul din 1570, în care Coresi a fost sprijinit de Toma, pe care regretatul istoric l-a crezut identic cu popa Toma, preotul bisericii Sf. Nicolae. În realitate, Toma, menţionat în procesul din 1570, nu este denumit preot, ceea ce cu siguranţă că nu s-ar fi omis dacă ar fi fost vorba de o asemenea personalitate importantă [24]. Totodată numeroasele acte din bogata arhivă a Braşovului dovedesc că în secolul al XVI-lea nu a existat o comunitate orăşenească constituită în Şchei, funcţiile administrative de aici revenind magistratului braşovean, condus de patricienii localnici.

Referitor la patronajul exercitat de preoţii din Şchei asupra tipografiei lui Coresi, ipoteza lui Ioan Ciurea este argumentată în felul următor : „ Ca buni români, ca preoţi . . . cu o înaltă conştiinţă privind necesitatea dezvoltării culturii româneşti, ca membri ai comunităţii din Şcheii Braşovului, ei şi-au strîns rîndurile în jurul centrului cultural românesc pe care îl forma biserica Sf. Nicolae, unde a luat fiinţă şi prima şcoală românească. În procesul din 1570 nu Toma — salariatul Cetăţii — este făcut « solidar cu diaconul Coresi », ci Toma — colaboratorul de nădejde al lui Coresi, participantul cu tot sufletul, cu toate cunoştinţele şi iscusinţa, dar şi cu avuţia materială la răspîndirea cărţii româneşti".

Ar fi fost de dorit ca argumentele noastre să fi fost comparate cu date istorice concrete. În lipsa acestora, Ioan Ciurea apelează la presupusele

---

[19] BRV I, p. 91—92 şi *Diaconul Coresi — Carte de învăţătură (1581)*, publicată de Sextil Puşcariu şi Alexie Procopovici, vol. I, *Textul*, Bucureşti, 1914, p. 1 şi 5—6.

[20] Sterie Stinghe, *Documente privitoare la trecutul românilor din Şchei*, Braşov, 1901, vol. I, p. 5—6 şi 28—29. Atestări pentru secolul al XVII-lea v. la Candid C. Muşlea, Biserica Sf. Nicolae din Scheii Braşovului, vol. I, Braşov, 1043, p. 262—263.

[21] St. Stinghe, *op. cit.*, vol. V, 1906, p. 2—4.

[22] Notiţă pe o filă a unui *Penticostar* româno-slavon (BRV I, p. 438—439) păstrat în arhiva bisericii Sf. Nicolae (cf. Candid C. Muşlea, *Biserica Sf. Nicolae din Şcheii-Braşovului*, vol. I *(1292—1742)*, Braşov, 1943, p. 274—275).

[23] St. Stinghe, *op. cit.*, vol. I, p. 266.

[24] Ion Gheţie, *op. cit.*, p. 234.

sentimente pe care le-ar fi nutrit Toma, susținînd că el l-a ajutat pe diaconul Coresi, pentru că a fost un bun român, dornic „să participe cu tot sufletul . . . la răspîndirea cărții românești". Întrucît Ion Ciurea încearcă să contracareze argumentele noastre obiective prin apelul la argumente sentimentale, problema presupusului patronaj exercitat de preoții din Șchei asupra tipografiei coresiene nu merită a mai fi discutată. Înainte de a încheia, dorim să atragem atenția lui Ion Ciurea asupra studiilor *Coresi și Reforma în lumina unor interpretări noi*[25] și *Stabilirea lui Coresi la Brașov*[26], datorate lui Ion Gheție și, respectiv, lui Alexandru Mareș, unde se discută pe larg problema de care ne ocupăm. Parcurgînd aceste studii, d-sa se va putea convinge că legăturile dintre Coresi și biserica din Șchei nu sînt confirmate de probele aduse de P.P. Panaitescu [27].

În încheiere, ținem să-l asigurăm pe Ion Ciurea că sîntem dispuși să reluăm oricînd discuția în această problemă, cu condiția ca dezbaterea să fie purtată cu argumente obiective și în cunoștință de cauză în ce privește informațiile și interpretările furnizate de cercetările din ultimii ani.

---

[25] în SCL, XVIII, 1967, nr. 2, p. 238.

[26] în LR, XIX, 1970, nr. 3, p. 257.

[27] Faptul că preoții Mihai și Iane au participat la traducerea *Cazaniei a II-a* nu poate fi invocat ca o dovadă în sprijinul tezelor lui P.P. Panaitescu. Acești preoți au păstorit cu începere din 1578, prin urmare în seama lor nu pot fi trecute decît cărțile tipărite la Brașov după această dată (vezi Ion Gheție, *op. cit.*, p. 235).

ŞTEFAN MUNTEANU, VASILE ŢÂRA, *Istoria limbii române literare (Secolele al XVI-lea — al XVIII-lea)*. Curs litografiat, ediţia a III-a, Timişoara, 1972, 291 [—292] p. + 2 anexe.

Interesul faţă de istoria limbii române literare a fost marcat în anul 1972 prin apariţia cîtorva lucrări[1] consacrate acestei discipline relativ noi a lingvisticii româneşti. Alături de studiile menite să aprofundeze problematica disciplinei, dezvăluind aspecte noi, necercetate încă, lucrările de sinteză şi compendiile au rostul de a oferi tuturor celor interesaţi să cunoască evoluţia limbii române literare o imagine de ansamblu a cunoştinţelor dobîndite în acest domeniu pînă în prezent. În această ultimă categorie de lucrări se înscrie şi cursul intitulat *Istoria limbii române literare (Secolele al XVI-lea — al XVIII-lea)*, ţinut la Universitatea din Timişoara de Ştefan Munteanu şi Vasile Ţâra şi aflat acum la cea de-a treia ediţie. Publicarea unui astfel de curs merită a fi subliniată cu atît mai mult cu cît o iniţiativă similară nu s-a mai semnalat la noi în ultimii ani.

Pînă în momentul de faţă, singura lucrare — izvorîtă şi ea tot din necesităţi didactice — care şi-a propus să prezinte detaliat şi dintr-o amplă perspectivă istorică problemele legate de evoluţia limbii române literare de la origini pînă aproape de epoca modernă este *Istoria limbii române literare* de Al. Rosetti şi B. Cazacu, publicată pentru prima oară în 1961 şi reeditată în 1972 sub semnătura lui Al. Rosetti, B. Cazacu şi Liviu Onu. Nu vom analiza acum măsura în care această lucrare şi-a atins scopul propus, întrucît lucrul acesta a fost făcut la timpul său. Mai interesant ni se pare să urmărim în ce măsură universitarii timişoreni au reuşit să se sustragă influenţei exercitate de opiniile predecesorilor, inovînd — dacă era cazul — faţă de aceştia prin folosirea critică a rezultatelor obţinute de cercetarea din ultimii 10—15 ani şi prin expunerea unor puncte de vedere personale.

În economia cursului, primele cinci prelegeri (I. *Limba literară. Noţiuni generale*, II. *Raporturile dintre limba literară şi limba literaturii artistice*, III. *Teorii privitoare la originea şi baza dialectală a limbii române literare*, IV. *Începuturile scrisului în limba română*, V. *Probleme de grafie în vechile texte româneşti*) ocupă un loc important nu numai ca întindere (aproape un sfert din întregul curs), ci şi ca structură, concepţie şi modalitate de expunere. În aceste capitole teoretice, prolegomene indispensabile expunerii propriu-zise, autorii folosesc, de regulă, în mod judicios cercetările anterioare, adu

[1] *Studii de limbă literară şi filologie*, vol. II, Bucureşti, Editura Academiei; Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*, Bucureşti, Editura Minerva (pe foaia de titlu figurează ca an de apariţie anul 1971, dar lucrarea a intrat în librării în cursul anului 1972); Gh. Pop, *Elemente neologice în graiul maramureşean*, Cluj, Editura Dacia; M. Mancaş, *Stilul indirect liber*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică. Tot aici trebuie amintite şi studiile de limbă literară publicate cu regularitate de revista „Limba română".

cînd față de *Istoria limbii române literare* de Al. Rosetti și B. Cazacu[2] numeroase elemente noi. Pentru a putea utiliza în scopuri didactice rezultatele cercetărilor mai vechi și mai noi, autorii au depus, este evident, o susținută activitate de documentare și de sistematizare a informațiilor, pe care le prezintă într-o expunere clară, la obiect. Afirmațiile diverșilor cercetători care s-au ocupat de problemele tratate în această primă parte a cursului sînt reproduse de autori cu exactitate. Opiniile proprii sînt exprimate fără insistență deosebită, cu măsură și tact, oferindu-i-se cititorului și posibilitatea de a-și forma singur o părere prin consultarea bibliografiei bogate și, în general, la zi.

În partea introductivă o atenție deosebită se acordă conceptului de normă,lucru explicabil dacă ne gîndim că norma este una din categoriile fundamentale cu care operează limba literară. În definirea normei literare, autorii pornesc, cum este și firesc, de la noțiunea mai largă de normă lingvistică, arătînd că, în urma unui îndelungat proces de selecție, norma limbii naționale este inclusă parțial în norma literară (p. 10—11). Ulterior, autorii arată că înțeleg prin normă literară **numai** ceea ce este reglementat „din afară", prin dicționare și gramatici normative (p. 40). Acest mod, unilateral, după părerea noastră, de a înțelege norma limbii literare i-a făcut pe autori să emită părerea că „. . . lingviștii sînt tentați să descopere cu orice preț un fir conducător care să justifice și să salveze ideea de normă, categorie esențială și definitorie a limbii literare, care motivează însăși legitimitatea unei astfel de cercetări. După opinia noastră, o astfel de cercetare își găsește locul firesc atunci cînd stabilirea sistemului de norme și interesul pentru cultivarea limbii intră în preocupările directe ale filologilor și scriitorilor".

Acest punct de vedere lasă impresia că se susține, cel puțin în parte, dacă avem în vedere definiția limbii literare ca aspectul cultivat și normat al limbii naționale. Totuși, el intră în contradicție cu ceea ce se știe în momentul de față despre limba literară și cu ceea ce au afirmat anterior autorii înșiși, căci, înainte de a fi reglementată din afară, norma literară, formată în diacronie pe baza normei limbii naționale, a reprezentat **în primul rînd** ceea ce uzul literar consfințise. Totodată, nu trebuie omis nici faptul că noțiunea însăși de „aspect cultivat" și-a modificat conținutul de la o etapă istorică la alta[3].

Am insistat mai mult asupra acestei chestiuni, pentru că modul în care este înțeleasă norma literară în perspectivă istorică se reflectă în întreaga structură a cursului, iar, uneori, și în felul în care sînt rezolvate unele probleme de detaliu (cum ar fi, de pildă, periodizarea istoriei limbii române literare, asupra căreia vom reveni mai jos). N-am scăpat din vedere că, fiind vorba de un curs universitar, respectarea unei programe prestabilite este obligatorie, dar nu putem să nu observăm că, sub raport metodologic, evoluția limbii române literare continuă să fie privită ca o sumă de fapte lingvistice disparate, înregistrate la diferiți scriitori sau în diferite monumente ale limbii vechi. Acest din urmă lucru nu li se poate imputa în totalitate autorilor, care s-au conformat unui punct de vedere tradițional, explicabil și chiar necesar într-o anume etapă, dar depășit în stadiul actual al cercetărilor.

Alte observații rezultate din cercetarea primei părți a lucrării se referă la periodizarea istoriei limbii române literare, la baza dialectală a limbii române literare și la curentul cultural care a stat la originea scrisului în limba română. Le vom examina pe rînd.

1. *Periodizarea istoriei limbii române literare.* Autorii indică datele între care sînt cuprinse cele trei mari etape urmate de evoluția istorică a limbii române literare: secolul al XVI-lea pînă în jurul anului 1780 (perioada

[2] Ne referim aici la ediția I a lucrării, întrucît ediția a II-a, revăzută și adăugită, este o apariție ulterioară cursului universitar pe care îl recenzăm.

[3] Pentru bibliografie, ca și pentru întreaga discuție purtată în jurul problemei, vezi Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*, vol. I, ediția a II-a, București, Editura Minerva, 1971 [1972], p. 25—29.

veche), 1780—1830 (perioada de tranziție de la epoca veche la epoca modernă), din 1830 pînă în zilele noastre (perioada modernă). Considerăm că periodizarea propusă nu se susține întru totul. Desigur, oricare cercetător are dreptul de a-și exprima un punct de vedere propriu în legătură cu problemele abordate. În cazul de față însă, autorii nu-și întemeiază punctul de vedere adoptat nici pe argumente personale, nici pe trimiteri bibliografice. Or, dacă avem în vedere realitatea lingvistică, nu cred că putem vorbi de perioada modernă a limbii române literare înainte de încheierea, în linii mari, a procesului de unificare lingvistică. Prin urmare, o periodizare mai conformă realității ar fi trebuit să includă în faza de tranziție de la epoca veche la epoca modernă și anii 1830—1860, precizînd succint și caracteristicile specifice fiecărei verigi intermediare.

2. *Baza dialectală a limbii române literare.* După ce prezintă părerile enunțate de antecesori în legătură cu baza dialectală a limbii noastre literare, Ștefan Munteanu și Vasile Țâra constată dificultatea formulării unei concluzii unice datorită diversității extrem de mari a opiniilor. Totodată, autorii constată și lipsa unor criterii ferme pentru determinarea numărului de dialecte ale unei limbi, la care se adaugă și faptul că nu s-a stabilit cu precizie un număr fix de fonetisme ce trebuie avute în vedere atunci cînd se stabilește structura dialectală a unei limbi. În sfîrșit, autorii nu văd cum s-ar putea explica prezența unor muntenisme (de pildă, *ctine*, *ptine*) în scrierile unor cărturari moldoveni și, invers, prezența moldovenismelor (de tipul palatalizării lui *f* în stadiul *h'*) în scrieri muntenești.

Vom încerca să răspundem acestor obiecții, arătînd că :

a) deși diversitatea de opinii în legătură cu baza dialectală a limbii române literare este deosebit de mare, credem că, cel puțin din considerente didactice, ar fi fost totuși bine dacă autorii s-ar fi oprit asupra uneia dintre părerile adoptate de cei mai mulți cercetători ai domeniului ;

b) modalitatea de stabilire a structurii dialectale a limbii (cît și a numărului de fonetisme ce trebuie avute în vedere în acest scop) a fost discutată în numeroase studii semnate de A. Avram, Gh. Bolocan, I. Coteanu, I. Gheție, I. Pătruț, E. Petrovici, R. Todoran, E. Vasiliu ș.a. [4] ;

c) fonetismul *ctine*, *ptine* etc. s-ar putea explica atît la Varlaam cît și la Neculce prin tendințele de unificare lingvistică existente în perioada în care scriu cei doi cărturari moldoveni [5]. În plus, prezența acestui fonetism în *Letopisețul Țării Moldovei* s-ar putea explica și prin faptul că Neculce și-a petrecut o parte din copilărie și din tinerețe în Muntenia [6], împrejurare care a putut favoriza însușirea de către viitorul cronicar a unor deprinderi lingvistice specifice zonei de sud a țării ;

d) palatalizarea lui *f* în stadiul *h'*, care apare sporadic la scriitorii munteni din secolul al XVII-lea, nu trebuie să surprindă, deoarece acest fonetism era propriu și unor puncte din zonele sudice ale țării, așa cum o atestă documentele muntenești din epocă [7].

3. *Curentul cultural care a stat la originea scrisului în limba română.* După ce prezintă cele mai importante teorii privind factorii care au concurat la apariția scrisului în limba română, Ștefan Munteanu și Vasile Țâra își exprimă adeziunea la părerea formulată de Ion Gheție [8], din care citează un pasaj amplu, ce se încheie cu următoarea frază : „ Rămînînd pe plan teoretic, va trebui să admitem că, de exemplu, scrierea docu-

[4] Pentru întreaga bibliografie a problemei, vezi Ion Gheție, *Cu privire la repartiția graiurilor dacoromâne. Criterii de stabilire a structurii dialectale a unei limbi*, în SCL, XV, 1964, nr. 3, p. 317—346.

[5] Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *op. cit.*, p. 114, 277.

[6] *Ibidem*, p. 274.

[7] I. Bianu, *Documente românești*, București, 1907, p. 196, 197 ; N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. IV, București, 1902, p. 65 ; *Documente privind istoria orașului București*, [București], [1960], p. 33.

[8] *Textele rotacizante și originile scrisului literar românesc*, în *Studii de limbă literară și filologie*, București, Editura Academiei, 1969, p. 231.

mentelor, a corespondenței, a diverselor notițe etc. nu se poate în nici un caz explica prin influența factorilor externi, în timp ce traducerea unei cărți religioase s-ar putea datora, la fel de bine, unei acțiuni interne sau unei influențe din afară". Am reprodus întocmai această ultimă parte a pasajului citat de Ștefan Munteanu și Vasile Țâra din lucrarea lui Ion Gheție, pentru că vrem să oferim celor interesați posibilitatea confruntării lui directe cu afirmația — imediat următoare — a autorilor cursului: „Subscriem la această părere, dar credem că utilizarea sistematică a limbii române în redactarea scrisorilor și documentelor oficiale și particulare s-a impus mai ales după ce au pătruns la noi ideile curentelor culturale reformatoare" (p. 51).

Se știe că începuturile scrisului în limba română au fost explicate de unii cercetători prin influențe externe, de alții prin necesități izvorîte din dezvoltarea internă a societății românești, în timp ce o a treia categorie de cercetători consideră că trebuie avută în vedere contribuția ambilor factori. Însă majoritatea cercetătorilor, inclusiv adepții teoriei curentului cultural extern, nu atribuie influențelor externe nici un rol în apariția și „utilizarea sistematică" a limbii române în textele originale și în primul rînd în documente. Afirmația noastră se sprijină, în primul rînd, pe părerea exprimată de Ov. Densusianu, care face o delimitare strictă între cauzele care au determinat apariția traducerilor și cele care au generat scrierea în limba română a scrisorilor și a documentelor. Atribuind textele traduse unui imbold extern [9], Ov. Densusianu explică în felul următor apariția textelor originale: „C'est d'une autre manière qu'il faut envisager la présence de la langue roumaine dans les documents privés et publics du XVI-e siècle et dont le premier spécimen est la lettre de 1521 rappelée plus haut. Là, on assiste à une phenomène qui découle de circonstances propres à la vie roumaine... S'il s'agissait d'écrire des notes, de correspondre avec quelqu'un, de rédiger des actes d'achat ou la vente etc., *la langue parlée s'offrait d'elle même dans ce but, et le temps ne fit que lui accorder de plus en plus la place qui lui était due*" [10] (sublinierea noastră).

Această părere va fi reluată de Al. Rosetti, B. Cazacu și alți cercetători ai domeniului [11].

Nu putem încheia observațiile referitoare la partea introductivă fără a menționa aparte capitolul consacrat interpretării grafiei textelor vechi, care pune cel mai bine în valoare ultimele cercetări ale problemei.

Restul cursului urmează, în general, schema după care este alcătuită *Istoria limbii române literare* de Al. Rosetti și B. Cazacu. Totuși, în unele cazuri (de pildă, în capitolul consacrat lui Dimitrie Cantemir), se constată o depășire a modelului, ca urmare a creșterii numărului de referințe bibliografice utilizate de autori. Dealtfel, toate capitolele consacrate studierii limbii române literare din secolul al XVIII-lea aduc un plus de informație, deloc neglijabilă sub aspect cantitativ.

Lăsînd la o parte considerațiile privind concepția și structura de ansamblu a lucrării, asupra căreia ne-am pronunțat mai sus, ne luăm permisiunea de a face autorilor cîteva propuneri pentru o eventuală reeditare a cursului.

În primul rînd, credem că este absolut necesară o prezentare mai amplă a primelor monumente ale limbii noastre vechi, operîndu-se o delimitare mai riguroasă între limba textelor traduse și limba textelor originale. În scopul unei mai juste orientări a studenților credem că ar fi util să se elimine unele formulări care pot da naștere la confuzii. Pentru a ilustra această ultimă afirmație, reproducem alăturat două citate, primul de la pagina 71, al doilea de la pagina 75:

1. „Faptul că cercetarea noastră pornește de la primele texte din secolul al XVI-lea nu trebuie să lase impresia că avem de-a face acum cu o limbă literară propriu-zisă..." (p. 71).

---

[9] Ov. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, vol. II, Paris, 1938, p. 7.

[10] *Ibidem*, p. 8.

[11] Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, București, 1968, p. 468; Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*, București, 1971, p. 50.

2. „ Nu înseamnă că pînă atunci (*adică pînă la apariţia tipăriturilor lui Coresi* — n.n.) nu se poate vorbi de o limbă literară . . . " (p. 75).

În al doilea rînd, credem că ar fi în folosul studenţilor introducerea în curs a unor puncte de vedere noi, deosebite de cele tradiţionale. Astfel, în momentul de faţă sîntem în măsură să reevaluăm locul deţinut de *Biblia de la Bucureşti* în istoria limbii române literare. Considerată pînă nu demult drept tipăritura care a consolidat baza muntenească a limbii noastre literare, *Biblia de la Bucureşti* reprezintă, de fapt, aşa cum a demonstrat recent cu argumente convingătoare Ion Gheţie, „ punctul culminant al influenţei graiului moldovenesc asupra limbii scrise în Muntenia în secolul al XVII-lea" [12].

În încheiere, ţinem să subliniem că observaţiile formulate aici nu diminuează cu nimic valoarea cursului, a cărui primă menire este aceea de a constitui un instrument de lucru, util studentului obligat să se familiarizeze într-un interval de timp relativ scurt cu problemele extrem de complexe şi controversate ale limbii române literare.

Magdalena Georgescu

Dicţionar de sinonime. Sub redacţia prof. univ. Gh. Bulgăr [1], Bucureşti Editura Albatros, 1972, 448 p.

Recenta apariţie a *Dicţionarului de sinonime*, elaborat de un colectiv condus de prof. Gh. Bulgăr, dovedeşte, încă o dată, cît de necesare şi cît de căutate sînt, în general, lucrările lexicografice.

Primul dicţionar de sinonime din istoria lexicografiei româneşti apare la Bucureşti, în 1867 [2], sub titlul *Vocabularul de quateva vorbe synonyme*, redactat de C. Canella, şi cuprinde un material exclusiv neologic. După cum se spune în prefaţă, lucrarea nu este decît o traducere selectivă a unui model francez [3], autorul rezumîndu-se doar la adunarea unui număr de cuvinte „din cele mai esenţiale" . . . „ mai importante şi mai grele de înţeles în privinţa paralelismului şi raporturilor ce au între ele" (p. 379).

De la acest început modest [4] şi pînă la prezentul *Dicţionar de sinonime* s-au scurs 105 ani, ceea ce reprezintă un gol cronologic

---

[12] Ion Gheţie, *Biblia de la Bucureşti şi procesul de unificare a limbii române literare*, în *Studii de limbă literară şi filologie*, vol. II, Bucureşti, Editura Academiei, 1972, p. 64.

[1] Au colaborat: Gh. Bulgăr, A. Constantinescu, Gh. Constantinescu, Val. Curticeanu, V. Diaconescu, Fl. Ghinescu, I. Littera, I. Manole, A. Marcus, Gh. Părnuţă, Al. Popescu, Gh. Rădulescu, A. Tănăsescu, O. Tunsoiu, M. Ţeţu.

[2] Vezi Mircea Seche, *Schiţă de istorie a lexicografiei române*, vol. I, *De la origini pînă la 1880*, Bucureşti, 1966, p. 83—85.

[3] Se pare că este vorba de *Dictionnaire universel de synonymes de la langue française*, publicat în patru ediţii, între anii 1809 şi 1850.

[4] Nu ne oprim la lucrarea lui C. I. V. Severin, *Synonimele limbii române cu radicali diferiţi în raport mai cu seamă la lucrurile divine, la cult şi la terminologia eclesiastică*, apărută la Iaşi, în 1923, deoarece aceasta nu este decît o operă preliminară la un dicţionar de sinonime. Autorul avea intenţia să elaboreze cel de-al doilea volum al lucrării în care urma să strîngă sinonimele cu „radicali

apreciabil. Proiecte, planuri sau încercări de elaborare a unor dicționare de sinonime au existat; concretizarea lor însă nu s-a făcut simțită, fapt care, de la început, pledează în favoarea recentei apariții de care ne ocupăm. Dacă la această realitate evidentă adăugăm și modalitatea în care a fost tratată problema sinonimiei comparativ cu lista de corespondențe, mai degrabă aproximative decît perfecte, dată de C. Canella, putem spune că, de fapt, abia acum ne aflăm în fața primului dicționar de sinonime din lexicografia românească.

În studiul introductiv intitulat *Sinonimia lexicală în limba română* (p. 1—23), Gh. Bulgăr fixează, mai întîi, limitele și definește conceptul cu care operează: „sînt sinonime acele cuvinte care au aproximativ același sens, putînd fi substituite unele cu altele într-un context dat, fără ca înțelegerea acestuia să se schimbe" (p. 6) și apreciază că Ch. Bally a avut dreptate cînd a afirmat că „pluralitatea mijloacelor expresive... este baza rațională a sinonimiei". Cu toate că nu sîntem întru totul de acord cu definiția dată sau, mai bine zis, cu caracterul absolut al definiției date (asupra acestei probleme vom reveni mai jos), considerăm utilă și remarcabilă incursiunea pe care o face autorul în istoricul problemei. Părerile cu privire la dispariția — datorită concurenței — a cuvintelor aproximativ echivalente s-au dovedit nefondate, iar afirmația categorică a lui V. Bogrea [5], care a susținut existența sinonimelor, se verifică și astăzi. Într-adevăr, *secol* n-a alungat pe *veac*, nici *nădejde* pe *speranță*, nici *vreme* pe *timp*, după cum au rămas și sînt foarte utile în limbă *a spune — a zice*, *mîndru — frumos*, *popor — norod*, *chemare — vocație*, *cîntări — cumpăni* etc. Fondul latin s-a amplificat, sub raportul sinonimiei, cu termeni preluați, de-a lungul timpului, din limbile slave, greacă, maghiară, precum și cu neologisme de origine latino-romanică etc. Analizînd suprapunerile succesive de termeni, Gh. Bulgăr este de părere că formarea sinonimelor limbii române se leagă de un lung proces istoric care ilustrează, într-un fel aparte, însăși istoria limbii, evoluția vieții poporului nostru, legăturile noastre cu vecinii, influența economică și culturală etc. Interesant este pusă și problema studierii straturilor istorice ale sinonimelor și a răspîndirii lor geografice, autorul subliniind faptul că arhaismele și regionalismele joacă un rol activ în ansamblul mijloacelor de comunicare, de potențare a stilului, ca elemente indispensabile de datare, de localizare și de colorare a evenimentelor sau stărilor expuse.

Prezentînd un tablou retrospectiv al cercetării problemei sinonimelor în lingvistica românească, Gh. Bulgăr arată că prima definiție a sinonimiei a fost dată de I. Molnar, în *Retorica* sa (Buda, 1798). După 1820, modernizarea limbii, prin contactul tot mai strîns cu civilizația occidentală, a favorizat dezvoltarea sinonimiei neologice. Cea mai importantă cale de pătrundere și de fixare a sinonimelor neologice a fost presa. Suprapunerea unor influențe deosebite, exercitate asupra limbii noastre și — consecință firească — existența unor termeni paraleli, care denumeau aceeași noțiune, au dus la crearea unei concurențe între termenii respectivi. Această concurență prezintă o deosebită însemnătate pentru analizarea și stabilirea tendințelor și stadiilor din evoluția culturii și limbii noastre naționale. Autorul studiului introductiv este de părere că, în evoluția sinonimelor românești, au existat două direcții esențiale care continuă și azi: spiritul critic în asimilarea noutăților, în pas cu cerințele vremii, și efortul constructiv în valorificarea nouă a tezaurului istoric al limbii, printr-o „rară întrebuințare a cuvintelor, nu prin căutarea cuvintelor rare" (p. 18). Concurența dintre sinonime nu duce în mod obligatoriu la dispariția unuia sau unora dintre ele, ci numai la o restrîngere a sferei semantice a cuvintelor

---

identici", pentru ca abia după aceea să ne ofere „un dicționar complet de synonime române". Intenția lui nu s-a materializat însă, astfel încît din mărețul proiect nu ne-a rămas decît prima parte. Cele 254 de articole, „capete de serii", concentrează seriile sinonimice care, nu rareori, depășesc limitele identității semantice.

[5] *Probe de sinonimică românească*, în „Dacoromania", III, 1923, p. 441—443.

vechi și la impunerea termenului nou, deoarece, după cum se știe, limba, cu excepția stilului științific, nu tolerează echivalențele, suprapunerile perfecte pentru aceeași noțiune. Sinonimele limbii române ilustrează lungul proces de dezvoltare a limbii literare, continua împrospătare a lexicului cu elementele unei comunicări moderne, precise și expresive. Ca și în cazul formațiilor neologice, sinonimele limbii noastre au o dublă sursă: pe de o parte, dezvoltarea internă — cu mijloace proprii limbii (expansiune semantică, compunere, derivare) și, pe de altă parte, dezvoltarea externă, prin contactul cu alte culturi și limbi (împrumuturi, calcuri).

În încheierea părții introductive, Gh. Bulgăr arată că, deși există o mare bogăție sinonimică, deși în lingvistică și, în special, în lexicografie, s-au înregistrat succese importante, limba noastră nu posedă încă un dicționar de sinonime și motivează această lacună, printre altele, prin rezerva pe care au manifestat-o, de-a lungul timpului, lingviștii față de existența sinonimiei și prin neconcordanța punctelor de vedere în privința delimitării conceptului de sinonim. „Înțelegerea mai realistă, mai elastică a sinonimiei, așa cum o impune uzul limbii, permite acum realizarea unui registru adecvat al sinonimelor românești. El va ilustra o latură a originalității limbii, dovedind concret bogăția expresivă a limbii literare, esența romanică a structurii sale și considerabila capacitate de asimilare a limbii, în pas cu progresul culturii" (p. 23).

Înainte de inventarul de cuvinte propriu-zis sînt făcute unele precizări de ordin tehnic-normativ în legătură cu includerea unor sinonime aproximative (regionalisme, cuvinte vechi, termeni familiari etc.), cu lista de abrevieri, precum și cu scopul dicționarului, arătîndu-se că lucrarea își propune să ajute pe cei care, într-un context dat, doresc să substituie unii termeni, fără ca această substituție să altereze, în vreun fel, comunicarea.

★

O cercetare a *Dicționarului de sinonime* impune, mai întîi, fixarea accepției pe care o acordăm conceptului de *sinonim*. Este adevărat că, în mod curent, prin sinonime se înțeleg cuvintele sau grupurile de cuvinte care denumesc aceeași noțiune. Analizînd însă cu atenție definiția de mai sus, vom constata că, deși elementele definitorii sînt clare și precise, problema sinonimiei suscită încă vii discuții printre lingviști. Specialiștii disting două categorii fundamentale de sinonime: **a)** absolute, totale, perfecte, reciproc valabile din toate punctele de vedere (semantic, morfogramatical, stilistic), unde sînt subordonați termeni care exprimă aceeași realitate și aparțin aceluiași plan semantic al limbii: *azot — nitrogen*; *kaliu — potasiu*; *plămîn — pulmon*; *inimă — cord*; *metabioză — comensualism*; *tuberculoză — t.b.c. — oftică*; *velur — catifea*; *veac — secol*; *omăt — zăpadă — nea* etc., și **b)** relative, parțiale, imperfecte, aproximative, unde sînt subordonați termeni care exprimă aceeași realitate, dar care aparțin unor planuri semantice diferite ale limbii, aici fiind incluse uneori și asociațiile de idei, analogiile etc.: *raport — relație*; *amic — prieten — camarad — tovarăș*; *asupri — apăsa — oprima — exploata*; *deosebire — diferență*; *dovadă — argument — probă*; *mod — chip — fel*; *gîndi — cugeta — medita — chibzui — reflecta* etc.

În stabilirea deosebirii dintre sinonimia absolută și cea relativă, esențial este conținutul semantic: sensul cuvîntului constituie elementul constant, în veme ce forma sub care se prezintă el este alcătuită din elemente variabile, dictate de epoca istorică (arhaisme, cuvinte învechite), de răspîndirea teritorială (regionalisme), de starea socială (termeni livrești, de jargon sau de argou), de dezvoltarea tehnicii în sensul larg al cuvîntului (terminologia de specialitate caracteristică fiecărui domeniu de activitate), de stiluri (beletristic, publicistic, științific, administrativ), de poziția cuvintelor respective în limbă (literare, sensuri proprii sau figurate, frecvente sau rare, neobișnuite, creații personale, glumețe, peiorative) etc.

Procesul sinonimiei [6] trebuie explicat prin *factori externi* — și anume prin încrucișarea diverselor împrumuturi lexicale care

[6] Vezi Luiza Seche, *Aspecte ale sinonimiei, omonimiei și antonimiei în limba română*, în „Presa noastră", 3 (190), 1972, p. 41—42.

denumesc aceeași noțiune, și prin *factori interni*, fără intervenția limbilor străine, în cadrul limbii comune naționale. Această din urmă modalitate de creștere a numărului de sinonime se manifestă deosebit de puternic datorită sufixelor, prefixelor sau elementelor de compunere. În limba română contemporană se constată o mare afluență de sinonime. Fenomenul este alimentat mai ales de scriitori și de ziariști, care, folosind o variată și sugestivă paletă sinonimică, încearcă să-și lărgească, să-și diversifice și să-și înfrumusețeze mijloacele de expresie și să reducă nuanțele semantice. Abundența de sinonime nu este condamnabilă; dimpotrivă, ea constituie un fapt pozitiv: „Cu cît este cineva mai instruit, cu cît posedă cunoștințe mai numeroase și mai felurite, cu atît dispune de un vocabular mai bogat și mai variat, care-i permite să evite repetarea frecventă a unui cuvînt și să-l înlocuiască prin sinonimele lui aproximative" [7]. În această conjunctură, elaborarea unui dicționar de sinonime a fost necesară. De aceea, considerăm că apariția recentului *Dicționar de sinonime*, care să se ocupe de echivalențele semantice, umple, în lexicografia și în cultura noastră, un gol. Aducerea la lumină a unui bogat material sinonimic, chiar dacă în cele mai multe cazuri este vorba de o sinonimie aproximativă, este bine venită. Modul în care au fost urmărite și înregistrate însă aceste corespondențe lexicale este, pe alocuri, discutabil. O organizare mai sistematică și mai unitară, o cercetare mai profundă în vederea asigurării unei corelații consecvente și exacte, precum și o coordonare lexicografică mai riguros efectuată ar fi adus lucrării o ținută mai științifică, o mai mare precizie semantică, făcînd-o astfel mai utilă specialiștilor și cititorilor în genere.

Sinonimia este reprezentată, în dicționarul de care ne ocupăm, printr-un cuvînt (*înserare — amurg — apus — crepuscul*; *arsenic — șoricioaică*; *sodiu — natriu*; *iad — infern — gheenă*; *grijanie — împărtășanie — cuminecătură* etc.) sau printr-o sintagmă (*fontanelă — moalele capului*; *omușor — mărul lui Adam*; *răsărită — floarea-soarelui — sora-soarelui*; *drac — diavol — ducă-se pe pustii — ucigă-l toaca*; *dalac — bubă neagră* etc.). Sînt înregistrate cuvinte populare, învechite, livrești, rare, neobișnuite, creații personale, ca și termeni stilistici (poetici, familiari, argotici, ironici, metaforici etc.): *cristal — cleștar*; *cartof — barabulă — picioci — barabușcă — baraboi — crumpenă*. De asemenea sînt inventariate sinonime din cadrul aceleiași familii: *căutare — căutătură*; *brăduț — brăduleț — brădișor — brăduștean* — (reg.) *brădui*; *roșcat — roșcovan*; *rotire — rotitură* etc. La ordonarea seriilor sinonimice ar fi trebuit să se țină seama de diversele tipuri de sinonime, în funcție de răspîndirea lor în timp și în spațiu și de poziția lor față de sinonimul literar: rare, livrești, neobișnuite, învechite, populare, regionale, de exemplu: *abdomen = burtă, pîntece*, (pop.) *foale, vintre*, (fam.) *burduhan, tobă* etc. Atît în cazul cuvintelor concrete, dar mai cu seamă în cazul celor abstracte, ar fi trebuit să fie efectuată o mai severă corelație. Cuvîntul literar centralizator ar fi trebuit să grupeze, în ordinea de care vorbeam mai sus, întreaga serie sinonimică — de la cuvîntul mai obișnuit la cel mai puțin răspîndit — și apoi la cuvintele-trimitere, astfel încît, în măsura posibilităților, să se fi putut asigura un circuit închis: *ademenitor — atrăgător — ispititor — seducător — fermecător — înșelător — iluzoriu — himeric*. Deoarece *Dicționarul* a înregistrat printre sinonime și analogiile și asociațiile, adică acele cuvinte care, în raport cu noțiunea desemnată de cuvîntul-titlu, sînt sinonime mai îndepărtate, ar fi trebuit ca și acestea să fie marcate într-un fel pentru a putea fi deosebite de celelalte (de exemplu cu V. = vezi), și avînd grijă ca — și în acest caz — să fie păstrată o anumită ordine, în funcție de poziția lor față de cuvîntul-titlu: **a)** s p e c i a l f a ț ă d e g e n e r a l (*cămașă — ie*; *tîrg — iarmaroc — obor — piață — hală*; *act — document — înscris — carte — zapis — diplomă — procură — certificat — adeverință — țidulă*; *catolic — roman* — (înv.) *latin* — (pop.) *papistaș — greco-catolic — unit* etc.); **b)** g e n e r a l f a ț ă d e s p e c i a l (*obor — tîrg*; *ie — cămașă*; *birjă — trăsură*; *actor — artist*; *dansator — balerin* etc.); **c)** s p e c i a l f a ț ă d e s p e c i a l ([pantaloni] *ceacșiri — șalvari — cioareci — itari*; [obiect

[7] Vezi Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, București, 1956, p. 51.

de acoperit capul] *cauc — comănac — culeon — — cucă — potcap*; [ambarcaţie] *şaică — luntre — barcă — dubas — lotcă — caic — canoe — — şalupă — gondolă — vaporaş — yacht* etc.). Atît analogiile cît şi asociaţiile pot contribui — într-o măsură mai mică sau mai mare — la precizarea sensului sau a sensurilor cuvîntului-titlu, la lămurirea procesului semantic. Din nefericire, din cauza unei selecţii superficiale şi — am îndrăzni să spunem — uşor comode şi din cauza unei prea largi accepţii acordate conceptului de sinonim, mai cu seamă aici s-au comis erori în recentul *Dicţionar de sinonime*. În nenumărate cazuri a fost atribuită valoare de sinonim unor cuvinte mult prea îndepărtate în ceea ce priveşte sfera semantică; s-a apelat, în mod exagerat, la fenomenul de restrîngere sau, dimpotrivă, la cel de lărgire a sensului cuvîntului-matcă (**iaz** = *lac, baltă, iezer, heleşteu, smîrc, mlaştină, băltoacă*; **galantar** = *vitrină, expoziţie*; **latifundiar** = *boier, moşier, chiabur, (mare) proprietar*; **rezervă** = 1. *provizie, depozit, fond*; 2. *reticenţă, reţinere, obiecţie*; 3. *îndoială, neîncredere, răceală, jenă, sfială, sfiiciune, timiditate, modestie*; **şuncă** = *jambon, pulpă, coapsă, şold*; **tarla** = 1. *hotar, limită, margine*; 2. *parte, pămînt*; **verandă** = *balcon, cerdac, galerie, terasă* etc.).

Un alt aspect asupra căruia dorim să zăbovim puţin este acela referitor la zgîrcenia cu care au fost folosite unele indicaţii de domeniu, de atitudine faţă de frecvenţa, răspîndirea, poziţia cuvintelor respective în limbă etc. Pentru abundenţa şi diversitatea ştiinţelor şi sectoarelor din care au fost preluate o mare parte din cuvinte, indicaţiile „ bot." şi „ zool." — singurele folosite — ni se par mult prea puţine. La fel de ciudată ni s-a părut şi preferinţa pe care au manifestat-o autorii pentru unele regiuni ale ţării (Mold. = Moldova, Olt. = Oltenia, Transilv. = Transilvania), în detrimentul altora omise (Muntenia, Banat, Maramureş).

Nici în studiul introductiv şi nici în altă parte nu se pomeneşte nimic în legătură cu cuvintele sau expresiile străine. Ce explicaţie s-ar putea da faptului că unele cuvinte sau sintagme străine figurează în *Dicţionar* (de exemplu *idem, sui generis, ad-interim*), şi după ce criterii au fost ele alese, în vreme ce altele, poate mai reprezentative şi mai frecvente, nu au fost consemnate? Ar mai fi de observat că, de foarte multe ori, echivalentul sinonimic este înlocuit cu definiţia prin perifrază, ca în dicţionarele explicative, fapt care impune întrebarea dacă nu cumva lista de sinonime a inclus şi elemente care nu-şi aveau aici locul (*frecventa* = a vedea regulat; *a reface* = a face la loc; a se pune pe picioare; *meşter* = om priceput; *a lepăda* = a nu mai fi de acord; *leşinat* = mort de foame; *bubă* = punct slab; *a alege* = a coase la gherghef; *altercaţie* = violenţă de limbaj etc.).

★

Cu rezervele expuse mai sus şi cu altele pe care, din dorinţa de a nu lungi prea mult această recenzie, nu le-am prezentat, subliniem, încă o dată, importanţa apariţiei *Dicţionarului de sinonime* — eveniment editorial aşteptat şi necesar. Alăturîndu-ne afirmaţiei făcute de coordonatorul lucrării, avem şi noi credinţa că „ un dicţionar nu este niciodată perfect", că „ este mereu perfectibil" (p. 25) şi sperăm ca viitoarele lui ediţii să fie îmbunătăţite. Totodată, ne exprimăm părerea că elaborarea unui dicţionar de sinonime — complet, modern şi riguros ştiinţific conceput — rămîne, în continuare, un deziderat în lexicografia românească.

Luiza Seche

CĂRȚI ȘI REVISTE PRIMITE LA REDACȚIE

Les Etudes balkaniques tchécoslovaques, IV. Préparé par Jiřina Smrčková, Zlata Kufnerová et Jan Sedláček, Prague, 1972 (Universita Karlova Praha).

ARITON VRACIU, *Studii de lingvistică generală*, Iași, Editura Junimea, 1972.

„Muttersprache". Zeitschrift zur Pflege und Erforschung der deutschen Sprache, 6, 82. Jahrgang—November/Dezember 1972. Gesellschaft für deutsche Sprache. Wiesbaden.

„Der Sprachdienst". Herausgegeben von der Gesellschaft für deutsche Sprache. Wiesbaden, 16. Jahrgang — November 1972, Heft 11; Dezember 1972, Heft 12.

„The Linguistic Reporter". Volume 14, Nos. 2 — 3, April — June 1972; Number 4. August 1972. Center for Applied Linguistics — Arlington, Virginia.

D. ŞANDRU

La 29 noiembrie 1972, s-a stins din viaţă profesorul Dumitru Şandru, încheind pe neaşteptate o viaţă dedicată în cea mai mare parte ştiinţei şi învăţămîntului.

Născut la 8 octombrie 1907, în comuna Doştat — Sibiu, dintr-o familie de ţărani săraci, şi-a început studiile la şcoala primară din Săliște şi le-a continuat la liceul „Gh. Lazăr" din Sibiu. S-a înscris apoi la Facultatea de litere din Bucureşti, unde a fost elevul profesorilor Ovid Densusianu, I.-A. Candrea, T. Papahagi şi Nicolae Cartojan, de care a fost remarcat şi îndrumat către studiile de lingvistică, etnografie şi folclor. După terminarea studiilor universitare (1931), a funcţionat ca asistent la catedra „Limba română şi dialectele ei" (condusă de prof. Al. Rosetti) şi ca profesor în învăţămîntul mediu, colaborînd în acelaşi timp la unele opere mari de lingvistică românească : *Dicţionarul limbii române*, tratatul de *Istorie a limbii române* (cap. *Istoria scrisului românesc*), elaborate în cadrul Academiei Republicii Socialiste România.

Din 1968, la Craiova, a condus secţia de filologie a Centrului de istorie, filologie şi etnografie al Academiei şi a fost profesor la Facultatea de filologie. Acolo, pe lîngă cercetarea ştiinţifică personală, a depus o vie şi rodnică activitate de organizator şi îndrumător al studiilor de dialectologie, filologie şi folclor. A fost prezent la manifestările culturale şi ştiinţifice din Oltenia, unde a participat activ, reuşind, cu dăruirea de sine care l-a caracterizat întotdeauna, să antreneze şi să orienteze mulţi cercetători ai tînărului centru ştiinţific craiovean.

Activitatea ştiinţifică a lui D. Şandru s-a desfăşurat în principal în domeniul dialectologiei : a făcut numeroase anchete dialectale în aproape toate regiunile ţării, în urma cărora a publicat o serie de studii valoroase, unde descrierea graiurilor este dublată de o amplă informaţie etnografică şi folclorică.

Prima lucrare în acest domeniu, *Printre ciobanii din Jina* (în colaborare cu Felician Brînzeu), apărută în „Grai şi suflet", V, 1932 şi VI, 1933—34, atestă serioasa pregătire ştiinţifică şi rigurozitatea metodelor folosite de către cei doi cercetători.

Lucrările următoare, publicate în „Bulletin linguistique": *Pays de Motzi* (II, 1934), *Lăpujul de sus* (III, 1935), *Bihor* (IV, 1936), *Vallée d'Almăj* (V, 1937), *District de Năsăud* (VI, 1938), *Cu privire la structura dialectală a aromânei* (*Actele celui de-al XII-lea Congres de lingvistică și filologie romanică*, București, vol. I, 1970) pun la dispoziția cercetătorilor un vast material, prezentat cu o rară acribie, care deschide noi perspective în cunoașterea aspectelor dialectale ale limbii române. Incursiunile istorice făcute în amplele introduceri la aceste studii aduc noi puncte de vedere în unele probleme de istorie a limbii române.

Teza sa de doctorat, *Cercetări dialectale în Țara Oltului*, distinsă „magna cum laude" în 1947, nepublicată încă, este de asemenea un model de monografie dialectală, în care prezentarea și analiza faptelor de limbă este conjugată cu considerații asupra etnografiei și folclorului regiunii respective.

Pe aceeași linie de preocupări, preluate de la marii săi profesori Ov. Densusianu și D. Gusti (cu care a colaborat în cadrul Institutului de cercetări sociale a României), D. Șandru publică *Mocanii în Dobrogea* (București, 1946).

Alte lucrări tratează probleme teoretice ale dialectologiei (*Câteva îndrumări pentru cercetarea graiului*, București, 1940) și ale istoriei lingvisticii și filologiei (*Îndreptări la Bibliografia românească veche*, în „Revista istorică română", 1947, fasc. I—II). Marelui său maestru, al cărui elev preferat a fost, îi închină broșura *Ovid Densusianu — filolog* (București, 1939); reluată și mult amplificată, această lucrare urma să apară, într-o formă nouă, cu ocazia centenarului nașterii lui Densusianu.

Variatele sale preocupări de folclorist și-au găsit realizarea și în lucrări ca *Între filologie și folclor* (București, 1947), *Apropieri folclorice între un sat ardelean și unul muntean* („Limbă și literatură", II, 1956), ca și în ediția critică a operei lui D. Caracostea, *Poezia tradițională română* (București, 1969, 2 vol.).

Prin dispariția sa, profesorul D. Șandru lasă un profund regret în inima foștilor săi elevi, studenți și colaboratori, care își vor aminti mereu de personalitatea sa deosebită, caracterizată printr-o vie pasiune pentru știință și cultură.

Constant Maneca

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesați de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară și stilistică, istoria lingvisticii românești, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică și filologie. Revista publică de asemenea articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile în 4 exemplare, dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date în text, tabele și grafice. Explicația figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la 1 în continuare. Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase gratuit.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul Comitetului de redacție cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
Str. Gutenbrg nr. 3 bis, București

Astra

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

- AUGUST KOVAČEC, **Descrierea istroromânei actuale**, 1971, 231 p., broşat, 10,50 lei.
- VALERIU RUSU, **Graiul din nord-vestul Olteniei. Fonetică. Consideraţii fonologice** (cu 42 hărţi lingvistice), 1971, 171 p., broşat, 8 lei.
- Sub redacţia acad. IORGU IORDAN, **Crestomaţie romanică**, vol. III, partea a II-a, 1971, 911 p., legat, 36 lei.
- LUCIA DJAMO-DIACONIŢĂ, **Limba documentelor slavo-române emise în Ţara Românească în sec. XIV şi XV**, 1971, 399 p., 25 lei.

Evangheliarul slavo-român de la Sibiu. 1551—1553. Studiu introductiv filologic de E. Petrovici. Studiu istoric de L. Demény, 1971, 420 p., 48 lei.

Pravila ritorului Lucaci. Text stabilit, studiu introductiv şi indice de I. Rizescu, 1971, 391 p., 32 lei

- Sub redacţia acad. Al. GRAUR, S. STATI, LUCIA WALD, **Tratatul de lingvistică generală**, 1971, 559 p., 31 lei, tiraj nou 1972.
- PETRU NEIESCU, GRIGORE RUSU, IONEL STAN, **Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureş**, vol. II, 1971, XXV + 1 p., hărţi de la 244 la 537, 118 lei.
- Sub red. AL. GRAUR, **Gramatica limbii române**, vol. I şi II, ediţia a II-a revăzută şi adăugită, tiraj nou, 1972, vol. I, 439 p., 22,50 lei; vol. II, 589 p., 30 lei.
- * * * **Bibliografia analitică a limbii române literare (1780—1866)**, 1972, 215 p., 17,50 lei.
- * * * **Studii de limbă literară şi filologie**, vol. II, 1972, 436 p., 21,50 lei.
- FRIEDA EDELSTEIN, **Sintaxa gerunziului românesc**, 1972, 169 p., 6,50 lei.
- NICOLAE SARAMANDU, **Cercetări asupra aromânei vorbite în Dobrogea. Fonetică. Observaţii asupra sistemului fonologic**, 1972, 203 p., 7,50 lei.

Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română, vol. al VI-lea, 1972, 188 p., 9 lei.

- **Fonetică şi dialectologie**, vol. VIII, 1973, 298 p., broşat, 16,50 lei.

LR, Anul XXII, Nr. 3, p. 181—290, Bucureşti, 1973

I. P. I. c. 2772

42 200

Lei 6.—

I 8206
B. Astra

LIMBA ROMÂNĂ

4

ANUL XXII

1973

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

LIMBA ROMÂNĂ

ANUL XXII, 1973

Nr. 4

1990 0 1111 2005

COMITETUL DE REDACȚIE

Redactor responsabil:

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct:

Prof. univ. ION COTEANU, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

Membri:

GH. BOLOCAN, GRIGORE BRÂNCUȘ, ION GHEȚIE, VALERIA GUȚU-ROMALO, THEODOR HRISTEA, ION POPESCU, MARIUS SALA, LAURA VASILIU, FLORA ȘUTEU — *secretar de redacție.*

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv.
În țară, abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții. Revistele se pot procura și prin PUNCTUL DE DESFACERE AL EDITURII ACADEMIEI (direct sau prin poștă), str. Gutenberg 3 bis, sectorul VI — București. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la Întreprinderea de comerț exterior ROMPRESFILATELIA, Căsuța poștală 2001 — telex 011631 — București, Republica Socialistă România, sau prin reprezentanții săi din străinătate. Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa comitetului de redacție al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an.
Toute commande de l'étranger sera adressée à Întreprinderea de comerț exterior ROMPRESFILATELIA, Boîte postale 2001 — telex 011631 — Bucarest, Roumanie, ou à ses représentants à l'étranger. En Roumanie, vous pourrez vous abonner par les bureaux de poste ou chez votre facteur.

ADRESA REDACȚIEI
Str. I. C. Frimu nr. 22, Sectorul 1
BUCUREȘTI

APARE DE 6 ORI PE AN

? 8206.
BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXII 1973 Nr. 4

SUMAR

FILOLOGIE — ISTORIA LIMBII

ION GHEȚIE, Influența cărților coresiene și dispariția rotacismului din textele nordice 293
PAVEL BINDER, Un fragment necunoscut al *Molitvenicului* coresian . . . 301
ALEXANDRU MAREȘ, Câteva observații în legătură cu probabilitatea de datare prin filigrane 305
RADU SP. POPESCU, Mărturii toponimice privind istoria Transilvaniei medievale 309

VOCABULAR

ALEXANDRA BURNEI, Evoluția semantică a unor nume de demnități în limba română 315
I. MĂRII, DAN HORIA MAZILU, EMILIAN N. BUREȚEA, I. ROBCIUC, Note etimologice și lexicale 325

CRONICĂ

FLORA ȘUTEU, Consfătuirea jubiliară a revistei „Limba română" 337
LUIZA SECHE, Consfătuirea de lexicologie și lexicografie — Cluj (12—14 aprilie 1973) 339

RECENZII

LADISLAS GÁLDI, *Contributions à l'histoire de la versification roumaine. La prosodie de Lucian Blaga*, Budapest, Académiai Kiadó, 1972 (*Olimpia Șerban*) 341
Cărturari brașoveni (sec. XV—XX). Ghid biobibliografic, Brașov, 1972 (Comitetul județean pentru cultură și educație socialistă Brașov. Biblioteca municipală) (*Liviu Onu*) 342
„Limbă și literatură", nr. 1 (28) și 2/1972 (*Ion Popescu*) 344
Bibliografia românească de lingvistică (BRL, **15**, 1972) 347

18914

INFLUENȚA CĂRȚILOR CORESIENE ȘI DISPARIȚIA ROTACISMULUI DIN TEXTELE NORDICE

DE

ION GHEȚIE

1. Lucrările de istoria limbii române menționează că rotacismul lui *-n-* dispare din textele românești (de nord) în prima jumătate a secolului al XVII-lea. Ultima atestare a fenomenului ar data, după Al. Rosetti, care a dedicat o cercetare specială acestei probleme [1], din 1634. Același autor, ocupîndu-se de cauzele dispariției rotacismului din textele nordice, consideră că un rol esențial, în acest sens, ar fi avut tipăriturile diaconului Coresi : « les livres de Coresi, qui avaient pour eux la protection de l'officialité réformée et orthodoxe, et, comme moyen de diffusion, l'imprimerie, ont porté le coup de grâce à la langue commune du N.E., qui tendait à s'imposer ... Il n'y avait plus de raisons, alors, pour que le rhotacisme apparût dans la langue littéraire qui commençait à se fixer, et dont la norme, à laquelle il fallait se conformer, était autre. Le mouvement de Coresi a relégué cette innovation phonétique parmi les faits patois ... Peu à peu l'influence de la langue littéraire du Sud a gagné du terrain et on a évité de noter le rhotacisme dans les textes, ce qui n'empêche pas d'admettre que cette innovation a continué d'apparaître dans l'usage parlé, dans les conversations entre habitants du même village, qui l'évitent devant un étranger ». Și autorul adaugă : « Il est plus malaisé de mettre en lumière les autres causes qui ont pu conditionner la disparition du rhotacisme » [2].

Totuși, în *Limba română în secolul al XVI-lea* și apoi în toate edițiile ulterioare ale acestei lucrări, Al. Rosetti întrevede și o altă explicație a problemei. Anume, d-sa consideră că formele cu *-n-*, coexistente cu cele rotacizate, „au eliminat pe celelalte, pentru că rotacismul caracteriza graiul unei regiuni restrînse și constituia o piedică în relațiile dintre locuitorii acestei regiuni și cei din teritoriul nerotacizant. Rotacismul a

---

[1] *Étude sur le rhotacisme en roumain*, Paris, 1924.

[2] *Loc. cit.*, p. 12—13. Punctul acesta de vedere fusese schițat, foarte sumar, încă în 1908, de A. Procopovici, *Despre nazalizare și rotacism*, București, 1908, p. 39.

dispărut din limba vorbită și n-a mai fost menținut în limba scrisă" [3]. S-ar părea că, de această dată, autorul socotește dispariția rotacismului din texte drept posterioară dispariției lui din limba vorbită și chiar o consecință a acesteia. Cîteva rînduri mai jos, d-sa notează însă că „rotacismul a fost păstrat, desigur, în conversația curentă, dar evitat în corespondență; cu timpul, a dispărut din graiul vorbit".

2. Rostul acestor rînduri este de a arăta că influența textelor coresiene nu trebuie invocată drept cauză a dispariției rotacismului din textele nordice (și cu atît mai puțin în legătură cu stingerea acestui fenomen în graiuri) [4]. Dacă rotacismul a încetat să fie notat în scris, aceasta se datorează dispariției sale din limba vorbită.

3. Recent, M. Sala a arătat că rotacismul, odinioară răspîndit în întreagă Dacoromania, s-a retras cu timpul spre nord, ca urmare a dispariției corelației de forță în zonele sudice ale țării. Onomasticele românești consemnate în documentele slavone din Moldova dovedesc că în secolul al XV-lea fenomenul avea o destul de mare extindere. Într-adevăr, trecerea lui *-n-* la *-r-* apare notată în termeni onomastici provenind din diferite regiuni ale Moldovei [5], fapt care l-a îndemnat pe D. Macrea să afirme că „rotacismul, odinioară, era extins aproape în întreagă Moldova" [6]. Trebuie să remarcăm însă că, în unele cazuri, trecerea lui *-n-* la *-r-* nu se constată [7]. Documentele slavo-române continuă să consemneze rotacismul și în prima jumătate a secolului următor. Ultima atestare citată de Al. Rosetti e din 1552 [8]. Se observă însă că, în majoritate, onomasticele prezentînd rotacismul lui *-n-* sînt din jumătatea nordică a Moldovei. Documentele românești scrise în Moldova în a doua jumătate a secolului al XVI-lea nu înregistrează fenomenul, deși o bună parte a lor au fost redactate în părțile nordice ale regiunii (între altele, în Bucovina). Două texte literare scrise în nordul Moldovei, înainte de 1600, consemnează însă inovația. E vorba de *Glosele Bogdan*, scrise, poate, la mănăstirea Neamțului sau în vreo mănăstire bucovineană[9], și de *Pravila ritorului Lucaci*, alcătuită în 1581 la mănăstirea Putna[10]. În amîndouă textele întîlnim numeroase cuvinte care nu notează trecerea lui *-n-* la *-r-*. Dacă în *Pravila* ritorului bucovinean prezența lui *-n-* ar putea fi expli-

---

[3] *Limba română în secolul al XVI-lea*, București, 1932, p. 73; vezi și ILR, p. 517.

[4] Cf. Al. Rosetti, *Étude sur le rhotacisme en roumain*, p. 16; vezi și A. B. I. Balotă, *La nasalisation et le rothacisme* (sic) *dans les langues: roumaine et albanaise*, Bucarest, 1925, p. 164, M. Sala, *Contribuții la fonetica istorică a limbii române*, București, 1970, p. 58.

[5] Vezi D. Macrea, [*Contribuții la rotacism*] *2. În textele vechi din Moldova*, în DR, VII, 1931—1933, p. 184—186, Al. Rosetti, ILR, p. 458.

[6] *Loc cit.*, p. 186; cf. Al. Rosetti, ILR, p. 518.

[7] Vezi Al. Rosetti, ILR, p. 483; cf. N. Drăganu, *Românii în veacurile IX—XV pe baza toponimiei și onomasticii*, București, 1933, p. 605—606, G. Pascu, *Istoria literaturii și limbii române din secolul XVI*, București, 1921, p. 46.

[8] ILR, p. 518.

[9] Vezi I. Bogdan, *Glose române într-un manuscript slavon din sec. XVI*, în „Convorbiri literare", XXIV, p. 727—752.

[10] Vezi *Pravila ritorului Lucaci*, ed. I. Rizescu, București, 1971, p. 61.

cată, eventual, prin textele sudice puse la contribuție de Lucaci [11], în ceea ce privește *Glosele Bogdan*, care nu sînt o copie, o asemenea interpretare nu poate fi făcută. După 1600, rotacismul se întîlnește în cîteva documente românești (Al. Rosetti a numărat 7) [12], redactate în Bucovina și prezentînd, toate, pe *-n-* alături de *-r-*. Dacă facem abstracție de documentul datat imprecis 1690 [13], atunci nici unul din celelalte documente rotacizante bucovinene nu este posterior anului 1631. Rezultă din toate acestea că, în Moldova, rotacismul s-a aflat într-un continuu regres (începînd cu secolul al XV-lea, dacă nu chiar mai devreme [14]). Aria în care a fost întîlnită inovația s-a micșorat continuu, rotacismul retrăgîndu-se treptat spre nord. Din secolul al XV-lea, *-r-* este concurat de *-n-*, care sfîrșește prin a se impune. În primele decenii ale secolului al XVII-lea, rotacismul apare atestat exclusiv în Bucovina.

O situație aproximativ asemănătoare întîlnim în Transilvania. Există indicii care i-au îndemnat pe unii autori să presupună că, odinioară, rotacismul ocupa întregul teritoriu ardelenesc de la nord de Mureș, fiind răspîndit chiar și la sud de acest rîu [15]. La finele secolului al XVI-lea el nu este atestat decît într-un singur document românesc, și anume în scrisoarea redactată la Săliște-Maramureș în c. 1593 (textul prezintă numai forme rotacizate) [16]. De menționat că alte două documente scrise în Maramureș (1593) [17] și Bistrița vecină (c. 1600—1601) [18] nu înregistrează rotacismul. După 1600, *-r-* este prezent în 5 documente alcătuite în colțul nord-estic al Transilvaniei (cu Maramureșul): 2 documente sînt scrise în limitele actualului județ Maramureș, iar celelalte 3 în județul Bistrița-Năsăud [19]. Exceptînd documentul redactat la Suciul de Jos—Maramureș în 1608, toate celelalte prezintă forme nerotacizate alături de cele cu *-r-*. Restul documentelor care ne-au parvenit din nord-estul Transilvaniei în primele patru decenii ale secolului al XVII-lea nu consemnează rotacismul, care dispare practic din scris la 1634. În regiunile de peste munți, rotacismul mai este consemnat într-o notiță scrisă la Măhaci-Turda, în 1607, și într-un text copiat la Pocioveliște-Bihor, în c. 1641, asupra cărora ne vom opri ceva mai încolo. Putem deci conchide că, la sfîrșitul secolului al XVI-lea și la începutul celui următor, rotacismul se găsea într-un declin accentuat în nordul Transilvaniei, unde formele cu *-n-* aveau o răspîndire apreciabilă.

E de presupus că pătrunderea formelor cu *-n-* în Bistrița-Năsăud și Maramureș e mai veche decît a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

---

[11] Cf. *Pravila ritorului Lucaci*, p. 32.

[12] ILR, p. 515.

[13] Datarea 1690 e pusă sub semnul întrebării de Al. Rosetti (ILR, p. 515).

[14] Cf. N. Mocanu, *Asupra rotacismului dacoromân. Situația actuală din Țara Moților (comunele Scărișoara, Gîrda și Arieșeni, jud. Alba)*, în CL, XVII, 1972, nr. 1, p. 83.

[15] Vezi în această privință S. Pușcariu, *Pe marginea cărților*, în DR, VIII, 1934—1935, p. 311—312; vezi și Mirela Teodorescu, *Note asupra limitei sudice a rotacismului în dacoromână*, în LR, XVIII, 1969, nr. 2, p. 180—183.

[16] Vezi Al. Rosetti, LB, p. 46—47.

[17] Vezi I. Mihály de Apșa, *Diplome maramureșene din secolul XIV și XV*, Sighet, 1900, p. 638—639.

[18] Vezi Al. Rosetti, LB, p. 51—52.

[19] Vezi Al. Rosetti, ILR, p. 515.

Într-adevăr, deţinem trei toponimice maramureşene dinainte de 1500 care nu-l conţin pe *-r-* : *Bătrîn(a) (Batryna, Betran)*, *Cearcăn (Chercen)* şi *Spini (Zpyn)* [20]. După N. Drăganu, ele ar constitui o dovadă că în secolul al XV-lea rotacismul era necunoscut în Maramureş, fiind „importat" din zona munţilor Apuseni [21]. M. Sala [22] consideră că *-n-* din grafiile susmenţionate se datorează scribilor documentelor respective, care, maghiari fiind, nu-l puteau rosti şi nici reda în scris pe *n* fricativ (aceasta în cazul că admitem că *-n-* nu evoluase în Maramureş, în secolul al XV-lea, la *-r-*; la sfîrşitul secolului al XVI-lea şi după 1600 documentele maramureşene şi nord-ardeleneşti nu conţin decît grafii cu ρ şi niciodată cu ⰰρ sau нρ) [23]. După părerea noastră, ar fi posibil ca, încă înainte de 1500, *-n-* să se fi infiltrat în unele părţi ale Maramureşului, iar *-r-* să fi circulat numai în anumite zone. Să ne reamintim că cel mai vechi document maramureşean datat cu precizie (e vorba de cartea de împărţire a unei moşii, din 1593, publicată de I. Mihály de Apşa) nu consemnează rotacismul şi că, după 1600, inovaţia apare notată în 1602—1617 în nordul vechiului comitat al Maramureşului (aflat astăzi în afara graniţelor ţării noastre)[24] şi în 1608 la Suciul de Jos [25], localitate care nu face parte din Maramureşul istoric, ci se situează la sud de acesta, în fostul judeţ Someş.

Oricum ar sta lucrurile în aceată privinţă, un lucru e cert, şi anume că la sfîrşitul secolului al XVI-lea şi la începutul celui următor rotacismul se afla în declin accentuat în nordul Transilvaniei, fiind atestat numai în actualele judeţe Maramureş şi Bistriţa-Năsăud, alături de forme nerotacizate [26].

4. Cea mai firească concluzie pe marginea situaţiei înfăţişate în paragraful precedent este că, în epoca ce ne interesează (c. 1580—1640), rotacismul era pe cale să se stingă în cîteva arii nordice ale domeniului dacoromân, după ce se retrăsese din zonele sudice unde fusese răspîndit într-o epocă anterioară. Cu aceasta n-am dovedit în mod decisiv că textele coresiene n-au dat „lovitura de graţie" rotacismului, ci numai că fenomenul s-a aflat vreme de 150—200 de ani într-un regres continuu care prevestea, la un moment dat, dispariţia sa iminentă [27]. Alte argumente vor trebui să probeze că, în acest proces, textele coresiene n-au exercitat nici o influenţă (sau cel puţin nu o înrîurire hotărîtoare).

5. Există o serie de considerente care fac o asemenea influenţă drept foarte puţin probabilă.

---

[20] Vezi M. Sala, „*Paradoxul maramureşean*" *şi vechimea rotacismului în regiunile nordice ale Transilvaniei*, în SCL, XXIV, 1973, nr. 1, p. 54.

[21] *Românii în veacurile IX—XV pe baza toponimiei şi onomasticii*, p. 395, 605—606.

[22] „*Paradoxul maramureşean*"..., p. 54—55.

[23] Cf. N. Mocanu, *loc cit.*, p. 83.

[24] Vezi Al. Rosetti, LB, p. 72—73.

[25] Vezi Al. Rosetti, LB, p. 78.

[26] În cele de mai sus ne-am referit, cum era firesc, numai la textele rotacizante datate şi localizate (cu exactitate).

[27] După cum se ştie, rotacismul s-a menţinut, în puncte cu totul izolate (şi în special în Munţii Apuseni), pînă în zilele noastre.

Înainte de toate, pentru a putea vorbi la sfîrșitul secolului al XVI-lea și la începutul celui următor de o influență a textelor coresiene ar trebui să admitem, pentru acea epocă, existența unei limbi literare supradialectale, constituite sau cel puțin în curs de constituire, care s-ar fi impus cu necesitate scriitorilor din diversele regiuni ale Dacoromaniei. S-a susținut și se mai susține încă și astăzi că o asemenea normă unică, constituită pe baza graiului muntean și ilustrată de cărțile coresiene, ar fi existat încă din secolul al XVI-lea și din prima jumătate a secolului următor. De fapt, în sprijinul acestei păreri nu s-a adus nici o probă concretă, dacă trecem peste frecvent reluata afirmație că formele cu *îi* de la Varlaam *(cîine, pîine*; cf. și *jupîinească)* ar fi reflexul unei înrîuriri coresiene [28] (ceea ce nu e foarte sigur). În realitate, în anii 1550—1650 nu avem o unică realizare a limbii de cultură, ci mai multe variante regionale între care nu există nici un fel de relații de subordonare [29].

Fiind tipărite, cărțile coresiene au putut exercita, în principiu, o anumită influență asupra normelor literare din diverse regiuni ale țării. Proporțiile acestei influențe au fost însă mult exagerate. Nu avem nici o dovadă că tipăriturile coresiene (scoase în tiraje de 200—400 exemplare) ar fi împînzit teritoriul rotacizant. Tot ce se știe e că în Maramureș (la Ieud) au fost găsite fragmente ale *Catehismului* și *Pravilei* lui Coresi, iar în Bucovina (la Liteni) un exemplar din *Evanghelia cu învățătură* [30], ceea ce, va trebui să convenim, e cu totul insuficient pentru a putea vorbi despre o influență cît de cît puternică pe care textele coresiene ar fi exercitat-o asupra teritoriului nordic.

Admițînd totuși că textele coresiene ar fi cunoscut o largă difuzare în nordul țării, ne-am aștepta să asistăm la dispariția rotacismului din texte îndată după 1560, în orice caz nu mult după 1580, cînd activitatea tipografică a diaconului Coresi se încheie. E normal să gîndim așa, deoarece aceste cărți s-au răspîndit curînd după imprimare, iar efectul lor trebuia să se observe neîntîrziat, în orice caz nu la un interval prea mare de timp. Dacă acceptăm acest raționament, atunci ar trebui ca rotacismul să nu apară, practic, în texte, întrucît, în marea lor majoritate, documentele românești din secolul al XVI-lea sînt posterioare anului 1580. Faptul că documentele moldovenești din anii 1571—1600 nu notează rotacismul, chiar atunci cînd sînt scrise în Bucovina, nu poate fi adus ca argument în favoarea unei asemenea interpretări a faptelor. Într-adevăr, rotacismul reapare în documentele moldovenești de după 1600, iar *Pravila ritorului Lucaci* (1581) (care s-ar putea să aibă o anumită legătură cu *Pravila* atribuită lui Coresi [31]) continuă să consemneze fenomenul. Împrejurarea că rotacismul se menține în texte pînă după 1630, adică timp de 50 de ani de la ultima tipăritură românească a lui Coresi, face puțin probabilă în acest sens o eventuală influență a normei cărților brașovene.

În cazul cînd admitem că asupra scriitorilor de limbă românească din nordul țării s-a exercitat influența acestor cărți ar trebui să întîlnim

---

[28] Vezi de exemplu Al. Rosetti, ILR, p. 477.

[29] Cf. G. Ivănescu, *Teorii eronate despre limba literară românească*, în „Iașul literar", 1956, nr. 10, p. 92.

[30] Vezi N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, vol. I, București, 1940, p. 63.

[31] Vezi Al. Mareș, *Prima pravilă bisericească tipărită în limba română și raporturile ei cu cele mai vechi versiuni ale Nomocanonului prescurtat*, în SLLF, I, p. 279—289.

în textele nordice (fără rotacism) și alte semne ale unei asemenea înrîuriri. De vreme ce scriitorii locali se supuneau normei muntenești, era normal ca ei să o facă nu numai în ceea ce privește rotacismul, ci și în cazul altor particularități lingvistice. Dacă trecem peste scribii care copiază textele coresiene (asupra lor urmînd a ne opri mai încolo), vom observa că toate documentele scrise în nordul țării (Maramureș—Bistrița-Năsăud și Bucovina) respectă cu consecvență normele locale. Nu vom întîlni în cuprinsul lor particularități muntenești de limbă. Documentul scris la Sălișteː—Maramureș în c. 1593 notează uneori pe ж, de ex. *jurat* (Al. Rosetti, LB, p. 46). Teoretic, acest *j* ar putea fi considerat reflexul normei muntenești. Iată însă că, de la un cap la altul, documentul maramureșean notează consecvent rotacismul. *J* mai apare și în documentul scris în Maramureșul nordic în 1602—1617, dar și acest text conține forme cu rotacism. *Z* se întîlnește în documentul scris în 1608 în Suciul de Jos—Maramureș (alături de *dz*), unde rotacismul e general. Singurul document bucovinean nerotacizant citat de Al. Rosetti în care apare *z* (alături de *dz*) este cel scris în Cîmpulung în 1604—1618. Asupra cauzelor care au determinat notarea lui *z* în cîteva documente moldovenești din jurul anului 1600, vezi Al. Rosetti, ILR, p. 513 (autorul nu invocă influența textelor coresiene).

Toate aceste argumente, deși inegale ca valoare, ne obligă să privim cu destule rezerve explicația propusă în 1924 de Al. Rosetti. Dar mai există un argument, poate cel mai important, împotriva acestei explicații. E vorba despre felul de a proceda al unor scriitori rotacizanți care copiază textele coresiene.

6. Primul asupra căruia ne vom opri este popa Grigore din Măhaci (lîngă Turda), care copiază texte la sfîrșitul secolului al XVI-lea și în primele două decenii ale celui următor. E notoriu faptul că, copiind în 1607 *Catehismul* lui Coresi, popa Grigore manifestă un respect extraordinar față de textul tipărit, pe care-l reproduce cu sfințenie (prin urmare cu *-n-*, *z*, *j* etc.) [32]. La fel procedează el și atunci cînd copiază predica *Zise Domnul*, după *Pravila* atribuită lui Coresi [33]. În rest, textele copiate notează curent rotacismul, indiferent dacă el îl prelua din original sau îl introducea în texte (asupra acestui punct nu există un consens). Mai mult decît atît. După ce copiază *Catehismul* coresian, el redactează o scurtă notă în carea apare rotacismul [34]!

Și mai interesant este cazul diaconului Ioan din Pocioveliște—Bihor. Acesta copiază în c. 1641 *Cazania I* și *Molitvenicul* diaconului Coresi, schimbînd peste tot particularitățile muntenești ale textelor cu cele care-i caracterizau deprinderile de a vorbi și de a scrie (el notează, astfel, pe *dz ǧ*, labiale dure etc.) [35]. În cîteva cuvinte, deși avea în fața sa însești textele coresiene, el nu ezită să introducă rotacismul [36].

Iată deci că, în măsura în care îl mai aveau în grai, oamenii de carte din Transilvania continuau să noteze în scris rotacismul, chiar atunci cînd, în mod cert, avuseseră în mînă texte coresiene.

---

[32] Vezi B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni*, vol. II, București, 1879, p. 99—107.

[33] *Ibidem*, p. 225—230.

[34] *Loc. cit.*, p. 107.

[35] Vezi Vl. Drimba, *O copie din secolul al XVII-lea a „Tîlcului Evangheliilor" și „Molitvenicului" diaconului Coresi*, în SCILF, IV, 1955, p. 535—580.

[36] *Ibidem*, p. 551.

7. Dacă toate acestea sînt întemeiate, atunci însemnează că, în zonele unde s-a păstrat, rotacismul putea și, într-un sens, chiar trebuia să fie notat multă vreme după ce presupusa influență coresiană și-a încetat acțiunea. După cum se știe, în Transilvania zilelor noastre rotacismul a fost consemnat înainte de toate în Munții Apuseni (în comunele Scărișoara, Gîrda și Arieșeni), precum și în județul Satu Mare (Ugocea) [37]. Nu cunoaștem nici un document redactat în secolele al XVII-lea—al XIX-lea în comunele mai sus menționate din Munții Apuseni. Putem însă cita cîteva exemple din zona Satu Mare, datînd din secolul al XVIII-lea: *cire* (Bixad, după 1702, 58; Cămărzana, 1732, 34; Trip, 1752, 95), *mîră* (Bixad, după 1702; 58), *purem* (Trip, 1752; 95), *seretate* (= sănătate; Cămărzana, 1732; 34) [38]. Iată deci că, acolo unde se mai întrebuința în vorbire, rotacismul continua să fie notat în scris, la 200 de ani după apariția cărților coresiene și într-o perioadă cînd se exercita asupra întregului teritoriu lingvistic dacoromân o puternică influență muntenească [39].

8. La capătul acestor rînduri, vom spune că dispariția rotacismului din textele nordice de la sfîrșitul secolului al XVI-lea și de la începutul celui următor este consecința directă a stingerii sale din graiurile vorbite în ariile respective sau mai exact spus din vorbirea celor ce reproduceau în scris acele graiuri [40]. Facem această precizare, deoarece nu vrem să susținem că dispariția din texte a rotacismului ar însemna, în același timp, dispariția lui din graiuri. Faptul că, cu totul izolat, fenomenul a fost întîlnit în unele graiuri în zilele noastre e o dovadă în acest sens [41]. Textele coresiene n-au avut de îndeplinit nici o misiune în procesul de înlăturare a rotacismului din textele scrise sau, în orice caz, rolul jucat de ele a fost puțin însemnat și a putut avea loc cel mult în cazuri izolate. Dacă e, totuși, de invocat o influență literară care ar fi grăbit dispariția din texte a rotacismului, atunci trebuie să luăm în considerație o posibilă acțiune pe care norma ieșeană o putea exercita asupra scriitorilor din zonele rotacizante ale Bucovinei. Să nu uităm că în 1575 capitala Moldovei este strămutată de la Suceava la Iași, ceea ce are drept urmare deplasarea centrului cultural într-o zonă care, la data respectivă, nu mai era rotacizantă. Absența unui centru cultural și politic dominant (situat în zona nerotacizantă) explică, poate, împrejurarea că în Transilvania rotacismul apare notat în texte, e adevărat că în mod izolat, pînă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea (ceea ce nu se întîmplă în Moldova).

Aprilie 1973.

---

[37] Vezi V. Scurtu, *Le rhotacisme dans la région d'Ugocea (dép. Satu-Mare)*, în BL, IX, 1941, p. 98—102.

[38] Toate trimiterile se fac la D. Pop, *Mărturii strămoșești*, Satu Mare, f.a.

[39] Menționăm că, așa cum a arătat Mariana Combiescu, *Apostolul din colecția Gaster*, în SLLF, I, p. 186—187, rotacismul apare cu totul sporadic în *Apostolul*, copiat de munteanul Teofil din Rucăr în 1702—1703 după o versiune moldovenească.

[40] După cum se vede, explicația noastră se apropie într-o oarecare măsură de punctul de vedere susținut de Al. Rosetti în 1932. Pentru alte explicații ale chestiunii, vezi A. Procopovici, *Despre nazalitate și rotacism*, București, 1909, p. 39, S. Pușcariu, *Limba română*, vol. II, București, 1959, p. 250—253.

[41] Vezi, pentru Moldova, D. Macrea, *loc. cit.*, p. 186. Nu ne referim la *-n->-r-* în *pără (pîră)*, care s-a păstrat într-o arie moldovenească mai largă pînă în zilele noastre; vezi și Al. Rosetti, ILR, p. 518.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

UN FRAGMENT NECUNOSCUT AL *MOLITVENICULUI* CORESIAN

DE

PAVEL BINDER

La Biblioteca municipală din Braşov se păstrează două file dintr-o carte veche românească, extrase din coperta unei cărţi latine. Caracterul, forma şi dimensiunile literelor din acest fragment sînt identice cu acelea folosite în tipăriturile lui Coresi.

Textul celor două fragmente coresiene este următorul:

Fila 1.

„tea şi ascuns,
mie.stropi
escu-mă la mă
ada înălbi-mă
dai bucurie şi
le plecate.în
păcatele meale
eale cură.ine
mine Doamne
întru zgăul"

Fila 2. „Luna nu te va dosădi, că te păzeaşte Domnul tău şi sufletul tău de rău slobozeaşte. În tot lucrul tău păzească-te tine cel mare Dumnezeu şi blagoslovească unde veri îmbla în lume. $\widetilde{35}$"

Primul fragment aparţine psalmului 50 reprodus în *Molitvenicul* coresian din c. 1567—1568 [1].

Al doilea aparţine unui cîntec care nu s-a păstrat în exemplarele cunoscute pînă acum. Fragmentul din urmă este mai preţios, întrucît conţine şi *signatura* chirilică a filei: $\widetilde{\text{АЄ}}$ (= 35), fapt care ne dă unele indicaţii asupra dimensiunii textului [2].

---

[1] Vezi Vl. Drimba, *O copie din secolul al XVII-lea a „Tîlcului Evangheliilor" şi „Molitvenicului" diaconului Coresi*, în SCILF, IV, 1955, p. 547; Al. Mareş, *Liturghierul lui Coresi*, Bucureşti, 1969, p. 28—30.

[2] Pentru aceste date mulţumesc şi pe această cale tov. lector I. I. Roman din Braşov.

Cele două file coresiene au fost lipite pe partea inferioară a copertei superioare (prima) și inferioare (a doua) a unei cărți latine legate în anul *1568*. Deoarece această dată reprezintă termenul *ad quem* al tipăririi cărții lui Coresi, oferim pe scurt descrierea cărții în a cărei copertă s-au păstrat fragmentele coresiene reproduse mai sus.

În fondul Bibliotecii documentare din Sighișoara (fosta Bibliotecă a gimnaziului evanghelic săsesc) sub cota IV.685 se păstrează o carte avînd formatul 16 cm × 9 cm, legată în piele. Cartea are următoarea foaie de titlu :

PIAETIN
VERBO DEI FVNDA=
TA ASSERTIO, DECLARA-
tio et Confessio D. PAVLI EBERI
KITTINGENSIS, Pastoris Ecclasiae
VVItebergensis, de sacratissima
Caena Domini nostri IESU
CHRISTI
CVM PRIVILEGIO ILLV-
strissimi Proncipis ac Domini, D. AVGV-
STO Ducis Saxoniae Electoris etc.
ad triennium etc.
EXCUSA VVITEBERGAE A
Laurentio Schuuenck
1—5—6—3

Tipărită în Wittenberg, cartea a fost adusă peste puțin timp în Transilvania, unde a fost legată în piele. Pe coperta de piele găsim presate inițialele V—O și anul 1568. Primul proprietar, cu inițialele V—O, nu a putut fi identificat pînă în prezent. Johannes Murator din Mediaș a fost al doilea posesor al cărții, semnîndu-și numele în 1577 pe spatele primei foi albe :

Hic liber pertinet ad me Johannes
Muratoris quis sibj furetur tribus [?]
imgir[?] vorrigetur Anno 1577

De la acest Murator (probabil latinizarea onomasticului săsesc Baumann sau eventual Zimmermann), cartea este moștenită de Martinus Greph din Copșa (Mare). Semnătura lui Martin Greph, cu cerneală roșie, se găsește pe spatele filei albe :

Martinus Greph capuschiensis
est possessor huius libri emit a
Johanni Muratori Mediem : Herenti
m. Eccst : emptus d : 20

În secolul al XVII-lea, cartea ajunge în posesia pastorului evanghelic Johannes Renner din Noul Săsesc din decanatul Laslea, iar în 1685, în perioada cînd Martinus Kelp organiza biblioteca gimnazială

din Sighişoara, Renner o donează bibliotecii, după cum arată inscripţia ce se găseşte pe partea interioară a copertei din faţă :

> Liber hic offertur Biblio
> thecae Schaesburgens. à Viro
> venerabili ac Dignissimo Dno Jo-
> hanne Rennero Pastore Ecclesiae
> Neuerdorffens. in Cap. Lasslens. fidelissos.
> Anno 1685, die 11. Martii

Cartea donată de Renner Bibliotecii sighişorene a primit numărul de inventar 56 (LVI în ord) şi a fost clasată în formatul cărţilor quarto.

Prin urmare, *Molitvenicul* lui Coresi era gata tipărit în cursul anului 1568, astfel că fragmente din această carte au putut fi întrebuinţate ca maculatură la compactarea în acelaşi an a unei lucrări latine a teologului protestant german Paulus Eberus. Cercetările din ultimii ani, folosind metoda filigranologiei, au dovedit că *Tîlcul evangheliei şi Molitvenicul* s-au tipărit în perioada 1567—1568, şi nu în 1564, cum s-a presupus pînă acum [3]. Într-o lucrare precedentă, redactată împreună cu dr. A. Huttmann, am schiţat biografia lui Forro Miclăuş, patronul *Tîlcului evangheliilor* [4]. În actele *Capitulului evanghelic* din Ţara Bîrsei *(Acta Capituli Barcensis)* prezenţa nobilului „Nicolaus Forcho" la 1566 în Braşov este consemnată în repetate rînduri, precum urmează :

1566 : (11 Noiembrie, congregaţia din Codlea a preoţilor evanghelici din Ţara Bîrsei) : „Advenerat coronam nobilis quidam Nicolaus Forcho, qui inquisito d[omini] decano [Nicolaus Fuchs — *n.n.*] stenne postulavit solutionem flo[renos] 50 quos ad nostram rationem in castris regiis ex eiusdem fisco mutuo dedisset".

1566 : „pro munusculo magistro Gregorio Apaphi ablato den 47. Nicolai Forrho".

1567 : „Postridie eius conventus solvi domino Stephano Greysling fl[orenos] 50, quos per Nicolaum Forrho principi transmisimus" [5].

Vizita la Braşov a lui Forró Miklós din toamna anului 1566 trebuie pusă, după opinia noastră, în legătură cu apariţia *Tîlcului evangheliilor*, carte tipărită, cum am văzut, probabil înaintea anului 1568.

Cercetările recente ale lui Gernot Nussbächer, bazate pe analiza filigranologică a hîrtiei folosite în *Tîlcul evangheliilor*, coroborate cu expertizele altor tipărituri ardelene, efectuate de regretatul cercetător braşovean Gebhard Blücher, au arătat că această tipăritură a fost executată într-o perioadă de şase luni, probabil între datele 1.II şi 5.VIII.

---

[3] Al. Mareş, *Cînd şi unde s-au tipărit Tîlcul evangheliilor şi Molitvenicul românesc?*, în „Limba română", XVI, 1967, nr. 2, p. 128 ; idem, *O ediţie braşoveană din secolul al XVI-lea a unei cărţi veneţiene*, în „Limba română", XIX, 1970, nr. 6, p. 530.

[4] P. Binder şi A. Huttmann, *Cu privire la datarea şi geneza Cazaniei I tipărită de diaconul Coresi*, în „Limba română", XVI, 1967, nr. 2, p. 112—113.

[5] *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, vol. VIII. *Annales ecclesiastici*, Braşov, 1926 (exemplar tipărit şi corectat, însă nepublicat, păstrat la Arhiva Bisericii Negre, cota 91/M/42, p. 27 şi 160).

[6] Gernot Nussbächer, *Coresi-Druck aus Klausenburg?*, în „Karpaten Rundschau", IV, 1971, nr. 22, 4 iunie, p. 9.

1567 [6]. Referitor la locul de tipărire a *Tîlcului evangheliilor*, Nussbächer exclude posibilitatea imprimării acestuia la Alba-Iulia, unde în această perioadă nu se găsea hîrtie de acest tip. De asemenea pare neverosimilă apariţia *Tîlcului evangheliilor* la Teiuş sau Aiud, unde nu funcţiona nici o tipografie. Rămîne ca loc probabil de imprimare numai oraşul Cluj, de unde provenea hîrtia folosită [7]. Astfel, prezenţa diaconului Coresi la Cluj pare a fi dovedită.

Septembrie 1972

[7] Gernot Nussbächer, *Heltaiék papirmalma* (*Moara de hîrtie a lui Heltai*), în „Utunk", XXVI, 1971, nr. 29, 16 iulie, p. 6–7.

CÎTEVA OBSERVAȚII ÎN LEGĂTURĂ CU PROBABILITATEA DE DATARE PRIN FILIGRANE

DE

ALEXANDRU MAREȘ

Este unanim recunoscut faptul că datarea prin filigrane constitue criteriul cel mai sigur pentru stabilirea vechimii textelor scrise pe hîrtie. În fixarea intervalului de datare pentru orice fel de text, operația cea mai importantă este aceea a determinării duratei de persistență a variantei (variantelor) de filigran pe hîrtia documentelor, manuscriselor și cărților datate. În practică, stabilirea fiecărei perioade de circulație a unei variante se întemeiază, după caz, pe un număr mai mare sau mai mic de atestări documentare. A fost firesc deci să se pună întrebarea dacă perioada delimitată prin atestările documentare coincide în realitate cu perioada în care întregul stoc de hîrtie cu o anumită variantă de filigran a fost epuizat. Primul care a dat un răspuns argumentat la această întrebare a fost C. M. Briquet. Învățatul elvețian considera că între data fabricării și aceea a consumării a 90% dintr-un stoc de hîrtie cu o anumită variantă de filigran trebuie să admitem un interval de 15 ani. Prin urmare, afirma C. M. Briquet, data cînd a fost scris un text se obține, adăugînd și scăzînd concomitent 15 ani la (sau din) data obținută prin compararea filigranelor [1]. Modul în care stabilește C. M. Briquet acest interval de siguranță este însă criticabil. În primul rînd, materialul cercetat, deși exprimat printr-o cifră la prima vedere impresionantă (2425 de variante identice), este totuși redus, avînd în vedere faptul că el este eșalonat pe durata a trei secole (sec. XIV : 352 ; sec. XV : 987 și sec. XVI : 1086) și provine de la un mare număr de mori de hîrtie. Acest neajuns devine și mai evident dacă ne raportăm la două cercetări asemănătoare întreprinse în anii din urmă de Theodor Gerardy pentru moara din Arensburg (1100 de variante în perioada 1604—1650) [2] și de Gebhard Blücher pentru moara din Brașov

[1] C. M. Briquet, *Les filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier*, vol. I, Paris, 1907, p. XX.

[2] Theodor Gerardy, *Datieren mit Hilfe von Wasserzeichen*, în „Schaumburger Studien", vol. 4, Bückeburg, 1964, p. 68.

(1800 de variante în intervalul 1546—1600) [3]. Dar obiecţia cea mai serioasă care poate fi adusă demonstraţiei lui Briquet ţine de însuşi felul în care defineşte el variantele identice : „Nous les appelons *identiques* lorsque les filigranes s'adaptent exactement l'un sur l'autre, alors même qu'ils ne sont pas posés au même endroit de la feuille, c'est-à-dire qu'ils proviennent de formes différentes" [4]. La această opinie Briquet a ajuns, considerînd în mod greşit că sita şi filigranul au o durată de întrebuinţare asemănătoare de aproximativ 2 ani. În realitate există situaţii cînd, după deteriorarea sitei, figurina de sîrmă era recusută pe altă sită (uneori chiar pe a treia, a patra sită) şi întrebuinţată astfel pînă în momentul completei ei degradări. Neţinînd seama de acest aspect, Briquet a considerat drept variante identice variante provenind de la site-suport deosebite şi care aveau deci perioade de fabricare distincte. În acest fel se explică şi intervalul mare, de 15 ani, în care, după Briquet, datarea unui text devine foarte probabilă.

În această problemă, toţi cercetătorii care s-au pronunţat înaintea sau în urma lui Briquet au opinat pentru un interval de siguranţă mai restrîns. N. P. Lichačev propunea în acest scop 10 ani [5], Vl. Mošin 5—10 ani [6], Gebhard Blücher 4—5 ani [7], iar Theodor Gerardy — în cazul morii din Arensburg — 1,5 an de la încetarea producţiei [8]. Studiile ultimilor doi cercetători au evidenţiat necesitatea cercetării probabilităţii de datare pentru fiecare moară de hîrtie în parte, deoarece durata de producţie cu o pereche de site-suport poate oscila de la o fabrică la alta, după cum şi consumul de hîrtie este diferit de la o regiune la alta în funcţie de apropierea de moara de hîrtie, de rapiditatea comercializării hîrtiei, de nevoile pieţei respective etc. În acest sens, am încercat să aflăm care sînt posibilităţile de datare prin filigrane pentru textele româneşti scrise pe hîrtie străină. Alegerea noastră s-a oprit asupra morii de hîrtie din Schweidnitz (Silezia), ale cărei filigrane au cunoscut o largă circulaţie pe hîrtia documentelor şi manuscriselor noastre din secolul al XVI-lea şi începutul secolului al XVII-lea. Din parcurgerea întregului material documentar existent în arhivele şi bibliotecile din Bucureşti şi Iaşi, iar parţial şi al arhivelor din Cluj, Sibiu şi Braşov, am putut constata că variantele *mistreţului* identificate de noi pe hîrtia documentelor şi manuscriselor din secolul al XVI-lea (în număr de 50 de variante distincte dintr-un total de 700 decalcuri) prezintă următoarele perioade de circulaţie :

— între 1 şi 5 ani — 40 de variante (80%)
— între 1 şi 10 ani — 9 variante (18%)
— între 1 şi 11 ani — 1 variantă (2%).

După cum observăm, 49 din cele 50 de variante distincte depistate nu au cunoscut un consum pe o durată mai mare de 10 ani, cifră care

---

[3] Gebhard Blücher, *Posibilităţile de datare cu ajutorul filigranelor — Un model matematic*, în „Revista bibliotecilor", XXII, 1969, nr. 10, p. 618.

[4] C. M. Briquet, *op. cit.*, p. 17.

[5] N. P. Lichačev, *Paleografičeskoe značenie bumažnychŭ vodeanych znakovŭ*, Petersburg, 1899, vol. I, p. CLXXXVI.

[6] Vl. Mošin şi Seid M. Traljič, *Vodeni znakovi XIII i XIV vijeka*, I, Zagreb, 1957, p. 16.

[7] Gebhard Blücher, *op. cit.*, p. 622.

[8] Theodor Gerardy, *op. cit.*, p. 68.

coincide cu aceea stabilită de cercetările lui Lichačev şi Vl. Mošin. Pentru datările întemeiate pe variantele *mistreţului* din secolul al XVI-lea, perioada de datare poate fi apreciată la 10 ani. În cadrul acestui interval, datarea textelor scrise pe hîrtia morii din Schweidnitz devine, după părerea noastră, foarte probabilă. Comparînd acest rezultat cu cel stabilit de Gebhard Blücher pentru moara din Braşov (4—5 ani), observăm că perioada de consum este, în cazul hîrtiei străine, de două ori mai mare decît a hîrtiei autohtone. Această constatare trebuie, de asemenea, reţinută. Vom aprecia deci posibilităţile şi limitele de datare şi în funcţie de provenienţa internă sau externă a hîrtiei. Pînă în prezent nu se cunosc posibilităţile de datare şi pentru alte filigrane străine întîlnite pe hîrtia care a circulat în ţările române în secolele al XVI-lea şi al XVII-lea. Pentru acest motiv, considerăm că intervalul de 10 ani stabilit pentru filigranele morii din Schweidnitz poate constitui un element de orientare în datările întemeiate pe filigranele morilor străine.

În sfîrşit, în problema aprecierii perioadei de datare, un *distinguo* trebuie făcut între textele tipărite şi textele manuscrise. În general, tipografii se aprovizionau cu cantitatea de hîrtie strict necesară executării comenzii contractate, iar hîrtia era consumată imediat sau la scurt timp după achiziţionare [9]. Astfel, deşi perioada de datare este, în cazul hîrtiei braşovene, de 4—5 ani, datarea tipăriturilor coresiene se poate restrînge la un interval mai scurt, de 1—2 ani, iar uneori chiar sub 1 an [10]. Pentru textele manuscrise este indicat să apelăm întotdeauna la intervalul maxim de siguranţă, deoarece hîrtia scrisă, de pildă, în mănăstiri se consuma mai lent. O *Psaltire* slavonă, scrisă la mănăstirea Neamţ în 1579 (BAR, ms. sl. 103), prezintă filigrane identice cu acelea de pe hîrtia unui *Minei* slavon (BAR, ms. sl. 124), scris la aceeaşi mănăstire cu 5 ani mai devreme (1574). Şi exemplele de acest fel se pot înmulţi. În schimb, cercetarea documentelor provenind din cancelariile celor două ţări româneşti evidenţiază consumul rapid al hîrtiei actelor domneşti. Comparînd, în cazul aceleiaşi variante de filigran, atestările de pe hîrtia documentelor cu atestările de pe hîrtia manuscriselor, se observă că primele se grupează, de regulă, spre începutul intervalului de circulaţie, iar ultimele spre sfîrşitul lui. Pentru documentele de cancelarie se întrevede deci posibilitatea de a recurge la o perioadă de datare mai restrînsă decît pentru manuscrise.

Trebuie să precizăm că toate consideraţiile de pînă acum în problema probabilităţii de datare s-au raportat la hîrtia de format obişnuit (circa 450 × 300 mm). Pentru hîrtia de format mare (circa 600 × 450 mm), întrebuinţată foarte rar în raport cu prima, datarea nu se mai poate face cu aceeaşi siguranţă în cadrul unor intervale de 5 pînă la 10 ani. Deşi perioadele de fabricaţie ale acestei hîrtii erau foarte reduse comparativ cu acelea ale hîrtiei de format obişnuit, totuşi consumul ei se efectua mult mai lent. Întrebuinţată, în primul rînd, în cancelarii la scrierea privilegiilor (care nu se acordau prea des), hîrtia de format mare, cu o anu-

---

[9] Roberto Ridolfi, *Le filigrane dei paleotipi. Saggio metodologico*, Firenze, 1959, p. 13; Gebhard Blücher, *op. cit.*, p. 623.

[10] Vezi Gebhard Blücher, *op. cit.*, p. 623.

mită variantă de filigran, este atestată documentar pe perioade întinse, care depăşesc un deceniu, adesea chiar două. C.M. Briquet consideră că probabilitatea de datare este în cazul acestei hîrtii de 30 de ani [11]. Această opinie urmează a fi verificată prin cercetări speciale, diferenţiate pe mori, urmărindu-se, în primul rînd, hîrtia din cancelariile domneşti sau din cancelaria principelui transilvan. Atîta vreme însă cît nu se vor întreprinde asemenea cercetări, va fi foarte greu să se stabilească cu siguranţă data unui manuscris sau a unui document scris în exclusivitate pe hîrtie de format mare.

[11] C. M. Briquet, *loc. cit.*, p. XX.

MĂRTURII TOPONIMICE PRIVIND ISTORIA TRANSILVANIEI MEDIEVALE

DE

RADU SP. POPESCU

S-a remarcat deseori că între istorie şi toponimie există o strînsă legătură. Toponimia „poate fi socotită drept istoria nescrisă a unui popor, o adevărată arhivă, unde se păstrează amintirea atîtor evenimente, întîmplări şi fapte..."[1]. După Emil Petrovici, „studiul toponimiei trebuie să stea la baza istoriei aşezărilor omeneşti de pe întinsul unui teritoriu oarecare. Îndeosebi pentru acele teritorii pe care s-au perindat şi s-au amestecat, în cursul veacurilor, mai multe popoare vorbind limbi diferite, toponimia ne dă informaţii preţioase asupra modului şi asupra ordinei de succesiune în care s-au aşezat acele popoare pe teritoriul respectiv..."[2]. Un astfel de teritoriu a fost şi cel al Transilvaniei.

După cum se ştie, apropierii maghiarilor de Carpaţi datorăm numele de *Ardeal* pentru această provincie. Primele incursiuni maghiare în Transilvania au loc pe la începutul secolului al X-lea, după cum ne informează notarul anonim al regelui Bela, relatînd o luptă de lîngă Căpuş a lui Tuhutum cu Gelu, „ducele vlahilor şi slavilor"[3]. Despre aceşti vlahi, găsiţi de unguri în Ardeal, ne vorbeşte şi un alt izvor maghiar, cronica bihoreanului Simon de Kéza (scrisă în secolul al XIII-lea), precum şi cunoscuta Cronică atribuită lui Nestor.

Este foarte probabil ca o parte a populaţiei maghiare din vremea primelor incursuni să fi rămas în Transilvania, amestecîndu-se cu românii şi slavii. Dar despre o pătrundere organizată şi despre dominaţia regalităţii maghiare asupra acestor teritorii nu se poate vorbi pînă spre sfîrşitul secolului al XI-lea, dominaţia maghiară nefiind atestată de nici un izvor narativ sau documentar contemporan[4].

---

[1] Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Bucureşti, 1963, p. 2.

[2] E. Petrovici, *Adjectivele posesive slave în -j- ca toponimice pe teritoriul R.P.R.*, în SCL, IV, 1953, p. 85.

[3] *Istoria României*, vol. I, Bucureşti, Edit. Academiei R.P.R., 1960, p. 772.

[4] Vezi *Istoria României*, vol. II, Bucureşti, Edit. Academiei R.P.R., 1962, p. 72; M. Constantinescu, C. Daicoviciu, Ştefan Pascu, *Istoria României. Compendiu*, Bucureşti, 1969, p. 119; Şt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, I, Cluj, 1971, p. 29 ş.u.; C. C. Giurescu şi Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, Bucureşti, 1971, p. 193 ş.a.

Multă vreme maghiarii au fost opriţi la Poarta Meseşului, în faţa „porţilor de piatră" şi a „îngrăditurilor mari de copaci" ridicate „la marginea regatului", despre care vorbesc cronicile din secolele XII—XIV [5]. „Terra ultraindagines", „ţara de dincolo de întărituri" (prisăci, coşteie), va fi numită *Erdö-elu* (>rom. *Ardeal*) sau, latineşte, *Trans-silva* (>*Transilvania*) — nume dat de geografii unguri latinişti din evul mediu. Ambele nume înseamnă „ţara de dincolo de păduri", şi ele nu puteau fi date decît de cei care se aflau în afara ei, în faţa ei [6].

Pe la sfîrşitul secolului al XI-lea, Ladislau I (1077—1095) răzbeşte pînă în Valea Mureşului. Pe la mijlocul secolului următor regele Geza înaintează peste valea Tîrnavei Mari, iar la începutul secolului al XIII-lea Andrei al II-lea ajunge în Ţara Bîrsei.

Cum spuneam însă, pînă la sfîrşitul secolului al XI-lea nu se poate vorbi de o stăpînire a statului maghiar asupra Ardealului, lucru vădit de izvoarele documentare şi de arheologie. Acest fapt îl probează, deopotrivă, şi toponimia.

Este ştiut faptul că nobilimea maghiară sau maghiarizată şi administraţia ungurească au practicat maghiarizarea vechii toponimii ardelene în tot cursul evului mediu [7]. După cum demonstra E. Petrovici, în locul sufixului românesc *-eşti*, cancelaria maghiară a introdus magh. *-háza* sau *-falva*, astfel încît *Hărniceşti* a devenit *Hernicsháza*, *Năneşti—Nánfalva* ş.a.m.d. [8].

Numele de locuri au rămas netraduse numai atunci cînd ele nu erau înţelese de administraţia maghiară [9].

Pe de altă parte, după cum semnala acad. Iorgu Iordan, în Ardeal, adeseori, satele au nume de origine maghiară, dar numele topice din hotarul lor sînt româneşti [10], lucru confirmat de anchetele toponomastice ulterioare. Un fapt similar întîlnim în Elveţia, unde germanii au dat

---

[5] *Istoria României*, vol. II, p. 72.

[6] *Ibidem*. La fel a fost numită şi Ţara Românească în momentul cînd stăpînirea statului maghiar a ajuns la Carpaţi: *terra Transalpina*, *Havaselu*, din care s-a dezvoltat *Havasalföld*, adică „ţara de dincolo de munţi" (*ibidem*). Trebuie precizat, de asemenea, că, la început, numele de *Ardeal* sau *Transilvania* nu definea decît o mică porţiune a ţinutului, generalizîndu-se abia mai tîrziu pentru întreaga provincie încinsă de lanţul carpatic. Bătrînii cronicari făceau deosebire între cuvîntul *Ardeal*, introdus de unguri, şi numirile româneşti ale ţinuturilor dimprejurul depresiunii centrale. Simion Dascălu spune clar, de exemplu, că „Ardealul este şi se chiamă mijlocul ţării", iar „pe la marginile ei sînt alte ţări mai mici". Chiar pentru Honterus (1547) numele „Ardeal" nu se întindea pînă la Ţara Bîrsei (vezi şi S. Mehedinţi, *Cadrul antropogeografic. Observări relative la Ardeal*, în „Transilvania, Banatul, Crişana Maramureşul", vol. I, Bucureşti, 1929, p. 597, nota 1).

[7] Cf., de ex., S. Dragomir, *Vechimea elementului românesc şi colonizările streine în Banat*, în „Anuarul Institutului de istorie naţională din Cluj", VI, 1924—1925, p. 276; N. Drăganu, *Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei şi a onomasticii*, Bucureşti, 1933, p. 234, 308; E. Petrovici, *Toponimie ungurească în Transilvania medievală*, în „Transilvania", an. 74, 1943, nr. 2, p. 113—130.

[8] E. Petrovici, *Toponimia ungurească...*, p. 123. După cum se arată în acest studiu (p. 124), maghiarizarea toponimiei a aplicat-o nobilimea maghiară şi în alte regiuni, ca, de ex., în Hunedoara. Totodată, această maghiarizare s-a aplicat şi toponimelor slave: *Zlaşti* — jud. Hunedoara (în v.sl.: *zlato* „aur") a devenit *Aranyas* „pîrăul care poartă aur", *Bistra* („repedea" — afluent al Sebeşului) — *Sebeş* („repede") etc. (cf. E. Petrovici, *art. cit.*, p. 126).

[9] Cf. E. Petrovici, *Toponimie ungurească ...*, p. 120; V. Frăţilă, *Vechimea unor toponime din centrul Transilvaniei*, în LR, XIX, 1970, nr. 3, p. 238, ş.a.

[10] Iorgu Iordan, *Rumänische Toponomastik*, Bon—Leipzig, 1924, p. 4.

nume germanice satelor, pe cînd numele topice de pe moşia lor sînt romanice [11]. În astfel de cazuri, după cum arăta Meyer-Lübke [12], acolo unde microtoponimia este de o origine iar numele de localităţi de altă origine, acestea din urmă sînt din limba populaţiei venite mai recent.

Vom căuta, în continuare, să urmărim procesul extinderii unui vechi sufix maghiar, *-d*, frecvent în toponimia maghiară pe vremea cînd începuse cucerirea Ardealului.

După cum arată toponomaştii maghiari [13], sufixul *-d* aparţine grupei sufixelor maghiare arhaice. Iniţial era un sufix diminutival, dar de timpuriu devine un sufix caracteristic numelor de locuri formate de la nume de persoane. Prin marea sa vitalitate el va ajunge curînd să derive toponime şi de la apelative, regăsindu-se, uneori, chiar şi în cazul unor nume de origine nemaghiară. Pe teren transilvănean sînt derivate cu acest sufix destul de multe localităţi, dintre care reţinem ca mai importante [14]:

Buzad (prima atestare [15] — 1415 : „Buzad"; <magh. *buza* „grîu" + suf. *-d)*, **Iclod(a)** (1717 : „Iklovida"; <magh. *ikló* „iclău" — piesă la ca + suf. *-d)*; **Ivand(a)** (1221 : „Fons Ivance"; <antrop. *Ivan* + *-d*), **Ghilad** (1212 : „Gyad"; <antrop. *Gy(u)la* + *-d*) — în judeţul Timiş;

Şimand (1290 : „poss. Simand"; <antrop. *Simán* + suf. *-d*), **Cărand** (1429) : „Karandrewe"; <magh. *Kórom* „funingine" + suf. *-d)*, **Zerind** (atestat în secolul al XI-lea într-un act de danie al lui Ştefan al III-lea; n. pers. *Zerin* + *-d)* [16], **Zimand** (atestare relativ tîrzie : 1743. La baza numelui topic stă, probabil, antrop. Ziman — curent şi azi în Crişana), **Cuied** (1417 : „Kewed"; la baza sa stă primitivul maghiar *Köves* „de piatră" [17]) — în judeţul Arad;

---

[11] Cf. Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, p. 3; E. Petrovici, *art. cit.*, p. 113.

[12] Apud E. Petrovici, *Toponimie ungurească...*, p. 113—114.

[13] Cf., de ex., Kniezsa Istvan, *Keletmagyarország helynevei* (Toponimia Ungariei răsăritene), în „Magyarók és Románok" (Ungurii şi românii), vol. I, Budapesta, 1943, p. 127, nota 3.

[14] Din discuţia noastră se exclud, bineînţeles, toponimele în care terminaţia *d* nu are nimic comun cu sufixul maghiar *-d*. Aşa sînt, de ex. *Urkund* şi, probabil, *Berind* — care mărturisesc aşezări de cumani (după Kniezsa Istvan, *art. cit.*, p. 278, *Berind* <antrop. magh. *Bereny* + suf. *-d* —, lucru puţin probabil). La fel, *Bezdded* (jud. Sălaj), care provine din n. de pers. slav *Bezdědŭ* (cf. E. Petrovici, *Studii de dialectologie şi toponimie*, Bucureşti, 1970, p. 189) ş.a.

Cît priveşte *Zărand*, părerile sînt împărţite. După Ov. Densusianu (în „Viaţa nouă", XVII, 1921, p. 165—173), *Zărand* provine din graiurile iraniene, apropiindu-se de avesticul *zaranya* „aur", părere acceptată şi de G. Kisch (*Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, Hermannstadt, 1929, p. 83 ş.u.). Acad. Al. Rosetti (*Istoria limbii române de la origini pînă în secolul al XVII-lea*, Bucureşti, 1968, p. 238) îl derivă dintr-un antroponim, τάρανδος (semnalat de Vasmer), care are la bază osetul *zärond* „bătrîn", întîlnit în părţile Donului. Acad. Iorgu Iordan (*Toponimia românească*, p. 537—538) îl apropie de antroponimul *Zarand*, existent în documentele maghiare din secolul al XIII-lea. Kniesza Istvan (*art. cit., p.* 189) îl derivă, cu probabilitate, de la slavul *Szaránd*, dar originea acestuia este necunoscută. Acest autor vorbeşte (*art. cit.*, p. 127, nota 3) şi de o „duplicitate" a lui *-d* cu un alt sufix maghiar *-dia*, despre care crede că poate fi regăsit şi în numele topice olteneşti *Arpadia* şi *Amaradia*.

[15] Datele primelor atestări sînt luate după Coriolan Suciu, *Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania*, vol. I, II, Bucureşti, 1967, 1968. Pentru răspîndirea localităţilor pe judeţe, vezi *Judeţele României socialiste*, Bucureşti, Editura politică, 1969.

[16] Vezi N. Drăganu, *op. cit.*, p. 295; Kniezsa Istvan, *art. cit.*, p. 187 : v.sl. *zverenŭ* (<*zveru* „fiară") + suf. *-d*.

[17] Cf. Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, p. 91.

Inand (1369 : „Inand"; etimologie nesigură; Kniezsa Istvan [18] îl consideră maghiar, apropiindu-l de *Inánc*s sau *Inám*, notate în arhivele din vremea lui Arpad. De la cel de-al doilea nume, cu sufixul *-d*, s-ar putea explica, oarecum), **Nojorid** (<*Nogiorid*, în care partea inițială este magh. *nagy* „mare" [19]. Atestări : 1229 ; „villa Irug" ; 1552 : „Nagy Iregdh" ; 1692 : „Nagy Öregy" ; 1851 : „Nagy Ürögd"), **Oșand** (1213 : „villa Vosian" ; <rom. *oșan* + suf. *-d)*, **Vărșand** (1214 : „villa Vosian", 1217 : „Vosyan" 1232 : „terra Vosian", 1467 : „Varsan" etc. Kniezsa Istvan [20] îl derivă din antrop. magh. *Varsany* + *-d*. Primele atestări ne conduc însă, cum se poate vedea, tot spre un *oșean*, în *Vosian v* reprezentînd *u* semivocalic românesc pronunțat *v* de maghiari, iar grafia *si - sy* pe *ș)*, **Holod** (1326 : „poss. Hydus" ; <magh. *hólló* „uliu" + suf. *-d)*, **Urvind** (1291 : „Vluend" ; <magh. *örvény* „vîrtej în apă" + *-d)*, **Alești** (<*éles* „ascuțit" + *-d* ; 1291—1294 : „Elusd" ; 1332 : „Elesd"), **Căuași** (1316 : „Kavas-telek" ; <*kovacs* „fierar" + *-d)*, **Cuieșd** (1283 : „Kuesd" ; <magh. *köves* „de piatră" + *-d* [21]), **Tileagd** (1256 : „Thelegd" ; are la bază probabil, magh. *telek* „parcelă, loc de casă") — în județul Bihor ;

Andrid (1332 : „sacerdos de Sydred" ; 1334 : „Endrid" ; <antrop. *Endrö* + suf. *-d)*, **Arded - Ardud** (1215 : „Herdeud" ; <*erdö* „pădure" + + *-d* [22]), Bogdand (1383 : „Bogdand" ; < *Bogdan* + *-d)*, **Vezend - Vezendiu** (1262 : „Wezend" ; <sl. *vezen* — derivat de la sl. *vezъ* „frasin" + suf. *-d* [23], **Calmand** (azi *Cămin* ; 1335 : „Keethkamar" ; <*magh. kámán* + *-d* <sl. *kamen* „piatră". *Kaman* >*Calman* prin etimologie populară [24]), **Corod** (1344 : „Korog" ; <*córó* „tuleul porumbului" + suf. *-d)*, **Corund** (1423 : „Totkorond" < magh. *kórom* „funingină" + *-d)* — în județul Satu Mare ;

Ieud (=magh. *Jód* <magh. *Jo* „bun" + *-d* [25]. Prima atestare 1365 : Jood") — singurul punct din Maramureș, izolat în masa de toponime românești și slave ;

Feiurd (azi Feiurdeni ; 1326 : „terra Feyrd" ; <magh. *Fejér* „alb" + *-d* [26]), **Petrid** (azi Petrești ; 1278 : „terra Hasadad" ; <*Péter* + suf. *-d* [27]), **Iclod** (1348 : „Iklod" ; <magh. *ikló* — „piesă la car" + suf. *-d)*, **Șardu** (1353 : „poss. Sardu, Sard" <magh. *sár* „noroi, tină" + suf. *-d)* — în județul Cluj ;

Chiejd (1461 : „Kewesd" ; <magh. *köves* „de piatră" + *-d* [28]), **Mirșid** (1385 : „Nyirsid" ; <magh. *nyíres* „mestecăniș" + *-d* [29]), **Petrind**

---

[18] *Ibidem*, p. 197.
[19] Cf. Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, p. 116.
[20] Kniezsa Istvan, *art. cit.*, p. 187.
[21] Vezi și Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, p. 91.
[22] *Ibidem*, p. 58.
[23] Kniezsa Istvan, *art. cit.*, p. 282.
[24] *Ibidem*, p. 281.
[25] Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, p. 93, nota 11.
[26] *Ibidem*, p. 107.
[27] Vezi și E. Petrovici, *Toponimia ungurească...*, p. 114.
[28] Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, p. 91 ; E. Petrovici, SCȘt, v, p. 458.
[29] Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, p. 80.

(1407 : „Peterd"; <antrop. *Péter* + *-d)*, **Şamşud** (1348 : „sacerdos parochialis de Samson"; <antrop. *Samson* + *-d)* — în judeţul Sălaj;

Iod (cătun al satului Răstoliţa. Pentru etimologie, vezi mai sus *Ieud)*, **Comlod** (1315 : „Komloud"; <magh. *komlo* „cocă, aluat" + *-d)*, **Chend**, **Bard**, **Agard** (azi Poieniţa) şi **Ihod** (=magh. *Ehed)* [30], **Cuiejd** (1451; „Kewesd". Pentru etimologie, vezi mai sus), **Lăscud** (1441 : „poss. Lachkod"; <antrop. *Lacko* + *-d)*, **Copand** (1285 : „villa Coppan, Cuppan"; <antrop. *Koppan* + *-d)*, **Căpud** (1264 : „terra Cupud"; <magh. *kapu* „poartă" + *-d)*, **Iclod** (1347 : „Iklod"; pentru etimologie, vezi mai sus), **Şard** (1238 : „villa Sard"; <magh. *sár* „noroi" + *-d)* — pe Valea Mureşului;

Corund (1333 : „sacerdos de Korund"; pentru etimologie, vezi mai sus), **Şard** (azi Şardu Mirajului; 1360 : „Saard". Pentru etimologie, vezi mai sus), **Abud** şi **Atid** [31], **Şiclod** (1566 : „Sijclodh"; <magh. *sikló* „glisant, alunecător" + *-d)*, **Galambod** (azi Porumbeni; 1332 : „sacerdos de Galamb"; <magh. *galamb* „porumbel" + *-d)*, **Cund** (1332 : „sacerdos de Kund"; <antrop. *Kun* + *-d)*; **Ariuşd** (1520 : „Erewsd"; <magh. *erös* „tare, iute"), **Fenied** (azi Brădeşti) şi **Benţid** [32], **Vecerd** (1337 : „Wecheerd"; <v.sl. *večerŭ* „seară" + *-d* [33]), **Veseud** (1379 : „Veseng"; 1394 „villa Wesewd"; <magh. *veszszö* „nuia") — pe valea Tîrnavelor.

Multe dintre aceste nume maghiare traduc nume mai vechi româneşti. Cum arăta E. Petrovici [34], *Peterd* (din care a rezultat rom. *Petrid)* însemna în ungureşte ceea ce însemna înainte şi astăzi *Petreşti*, adică satul întemeiat sau stăpînit de un oarecare Petru. La fel, mai mult ca sigur, şi *Petrind*, *Ivand*, *Bogdand* ş.a. se numeau înainte de venirea maghiarilor *Petreşti*, *Ivăneşti*, *Bogdăneşti* etc.

De asemenea, după cum se poate vedea mai sus, toponimele cu sufixul maghiar *-d* s-au format de la antroponime maghiare, româneşti ori slave, sau de la apelative de aceeaşi origine.

Spuneam anterior că *-d* face parte din grupa sufixelor maghiare arhaice. El s-a folosit în toponimia maghiară numai pînă în secolul al XII-lea, nemaiîntîlnindu-se pe teritoriul de aşezare de după secolul al XII-lea a maghiarilor [35].

Pe pămînt transilvănean, astfel de nume topice în *-d* se întîlnesc în vestul ţării (judeţele Arad, Bihor, Satu Mare, Timiş) şi sporadic în vestul Ardealului propriu-zis (judeţele Cluj, Sălaj). Ele sînt însă frecvente în Valea Mureşului şi a Tîrnavelor, unde, cum spuneam, maghiarii răzbesc în cursul secolului al XI-lea, respectiv al XII-lea. Se poate trage deci concluzia că pînă în secolul al XII-lea (pînă cînd s-a folosit acest sufix) statul maghiar reuşise să cucerească numai respectivele regiuni, unde,

---

[30] Pentru *Chend*, vezi Kniezsa Istvan, *art. cit.*, p. 217. Pentru *Agard*, *Band* şi *Ihod*, vezi *ibidem*, p. 3, nota 127.

[31] Pentru *Abud* şi *Atid*, vezi *ibidem*.

[32] Pentru *Fenied* şi *Benţid* — vezi *ibidem*.

[33] Vezi şi Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, p. 152. În *ibidem*, p. 128, se înregistrează şi *Suhard* (explicat, după Weigand, prin bulg. *suhar* „lemn(e) tăiate)" + *-d*).

[34] E. Petrovici, *Toponimie ungurească*, p. 114.

[35] Cf. Kniezsa Istvan, *art. cit.*, p. 127, nota 3.

prin cancelarie, a „rebotezat" vechile aşezări româneşti cu nume maghiare. În această privinţă toponimia se suprapune cu informaţiile izvoarelor istorice — fapt pe care am dorit să-l semnalăm în prezenta lucrare. Înseamnă că restul Ardealului, unde nu apar nume topice în *-d*, a fost cucerit după secolul al XII-lea, cum afirmă şi istoria.

Studierea repartizării teritoriale a toponimiei maghiare în *-d* ne oferă, totodată, şi unele lămuriri suplimentare în privinţa direcţiei de pătrundere a maghiarilor spre Transilvania. Tratatul academic *Istoria României* nu admite ipoteza unor cercetători care consideră că o parte a maghiarilor ar fi trecut prin pasurile Carpaţilor moldoveni, întrucît aceasta „nu se sprijină de fapt pe nici un argument valabil" [36]. Cimitirele vechilor maghiari de dinainte de creştinare se întîlnesc numai în vestul ţării, ajungînd pînă pe linia Clujului, ceea ce denotă că Ardealul a fost cunoscut de maghiari dinspre vest. Toponimia arhaică maghiară în *-d* se opreşte aproximativ pe aceeaşi linie [37]. Dacă Transilvania ar fi fost cucerită dinspre est, ar trebui să întîlnim o astfel de toponimie în primul rînd în estul Ardealului. Cum aici lipsesc toponimele în *-d*, înseamnă că întinderea stăpînirii maghiare asupra Ardealului răsăritean este posterioară secolului al XII-lea (cînd *-d* nu se mai folosea în toponimie [38]).

Iată deci cum toponimia vine încă o dată în sprijinul istoriei, completîndu-i şi confirmîndu-i datele.

---

[36] *Istoria României*, vol. I, p. 766.

[37] *Idem*, p. 770.

[38] Exceptînd, bineînţeles, valea Mureşului, unde, cum am arătat, maghiarii răzbesc prin secolul al XI-lea, secol în care se mai folosea încă acest sufix. E. Petrovici (*La population de la Transylvanie au XIe siècle*, în „Revue de Transylvanie", t. X, 1944, nr. 1—2, p. 71—98), răspunzînd lui Kniezsa Istvan (la cartea acestuia *Ungarn Völkerschaften im XI. Jahrhundert*, Budapest, 1938), dădea la sfîrşitul studiului său o hartă pe care fixa numele de locuri date de maghiari şi pe cele împrumutate de maghiari de la români sau slavi, în cursul secolului al XI-lea. Localităţile cercetate de noi se încadrează perfect în limitele stabilite de regretatul lingvist. S-ar putea ca însăşi zona secuimii să constituie o arie laterală în privinţa utilizării în toponimie a acestui sufix, după cum ne sugerează prof. Bela Kelemen.

EVOLUȚIA SEMANTICĂ A UNOR NUME DE DEMNITĂȚI ÎN LIMBA ROMÂNĂ

DE

ALEXANDRA BURNEI

Termenul *dregător* desemna, în documentele noastre vechi, pe orice persoană care lua parte la administrarea și conducerea statului feudal. Cuvîntul *dregător*, înlocuit mai tîrziu de termenul neologic *demnitar*, este un derivat al verbului *drege* cu sensul de „a conduce", „a cîrmui", „a dirija". Funcția de „diriguitor" sau „cîrmuitor" în treburile publice pe care o ocupa dregătorul se numea *dregătorie*.

Sistemul dregătoriilor a luat ființă pe la jumătatea secolului al XIV-lea, aproximativ odată cu constituirea statelor feudale românești ca state independente. Cum era și firesc, formarea statului a atras după sine și necesitatea înființării unui aparat care să-i asigure atît organizarea, pe plan intern, cît și apărarea, pe plan extern [1]. Odată cu creșterea funcțiilor statului a crescut și numărul dregătoriilor corespunzătoare.

Țările românești, ca state mai noi, au suferit, fără îndoială, influența statelor vecine mai bine organizate. Bizanțul, cu o cultură și cu o organizare mai veche, este unul dintre statele care au exercitat o mare influență asupra țărilor din sudul Europei, și deci și asupra țărilor românești, în privința modului de organizare statală [2]. Adăugînd la aceasta faptul că limba de cancelarie, adică limba clasei dominante din țările românești, era limba slavonă, este ușor de înțeles de ce multe dintre dregătorii au primit denumiri slave chiar în cazul în care dregătoria respectivă nu era de origine slavă. Așa sînt: *vornic* „administrator și judecător al curții domnești", un derivat slav de la cuvîntul дворъ „curte"; *postelnic* „îngrijitorul camerei de dormit a domnului", derivat de la постелꙗ „pat";

---

[1] Cf. XENOPOL, I. R. III, p. 172; ISTORIA ROMÂNIEI, vol. al II-lea, București, 1962, p. 181. Menționăm că abrevierile folosite sînt acelea din *Dicționarul limbii române* (DLR), tomul al VI-lea, București, 1965—1968, p. XXIII ș. u.

[2] Cf. N. STOICESCU, *Sfatul Domnesc și marii dregători din Țara Românească și Moldova (sec. XIV—XVII)*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1968, p. 45.

stolnic „dregător care purta grija mesei domnești", derivat de la столъ „masă"; *clucer* „dregător care se îngrijea de aprovizionarea curții", derivat de la ключь „cheie"; *ceașnic* „dregător care turna băutura în paharul domnului", derivat de la чаша „vas de băut" ș.a.

Totuși, elementul slav nu este elementul preponderent în terminologia dregătorească din limba română. Această nomenclatură are, ca și funcțiile înseși pe care le denumește, un caracter destul de eterogen. În afară de cuvintele de origine slavă, pot fi întîlnite cuvinte de origine maghiară (sau intrate în limbă prin filieră maghiară): *aprod*, *ban*, *pîrcălab*, de origine turcă: *agă*, *caimacam*, *serdar*, *vizir*, de origine greacă: *comis*, *logofăt*, *spătar* ș.a. Numeroase nume de demnități au apărut prin dezvoltarea semantică a unor cuvinte deja existente în limbă (ex.: *armaș*, *pitar*, *portar*, *ploscar*, *pivnicer*, *uș(i)er*) sau prin derivare de la asemenea cuvinte (ex.: *cămăraș*<*cămară* + suf. *-aș*, *căminar*<*camănă* + suf. *-ar*, *cupar*<*cupă* + suf. *-ar*, *jitnicer*<*jitniță* + suf. *-ar*, *medelnicer*<*medelniță* + suf. *-ar* ș.a.).

Cu toate că atribuțiile dregătorilor nu erau delimitate cu rigurozitate, totuși, de la înființare, fiecare dregătorie s-a caracterizat prin anumite trăsături specifice ei. Astfel, se pot distinge două mari categorii: dregătorii cu caracter „public", privind organizarea și apărarea statului, și dregătorii cu caracter „domestic", menite să asigure ceremonialul de la curte. Din prima categorie făceau parte dregători ca: *banul*, *logofătul*, *vornicul*, *pîrcălabul*, *vistierul*, *spătarul*, *hatmanul*, *armașul*, *serdarul*, *șetrarul*, *portarul*, iar din a doua categorie: *postelnicul*, *medelnicerul*, *paharnicul*, *ceașnicul*, *stolnicul*, *clucerul*, *slugerul*, *pitarul*, *jitnicerul*, *comisul*.

Ca organizații sociale, dregătoriile au evoluat mult de-a lungul celor patru-cinci secole de existență. Ele au suferit transformări de conținut atît de mari încît dregătorii din secolul al XVIII-lea au ajuns să semene foarte puțin cu dregătorii din secolele al XIV-lea și al XV-lea [3]. Destrămarea relațiilor feudale de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea a atras după sine decăderea dregătoriilor [4]. Ele sînt înlocuite treptat cu forme noi de organizare, cu alte denumiri, ceea ce face ca terminologia dregătorească să devină și ea desuetă. O parte din cuvintele care o formau au continuat să circule curent prin sensurile derivate pe care ele le-au dezvoltat din cele inițiale. Dar marea majoritate a acestor termeni, care au rămas legați prin sens numai de instituția feudală, au trecut din limba curentă în vocabularul pasiv, constituind azi doar un bogat material documentar.

Termenii dregătorești s-au bucurat de o largă circulație și de o mare productivitate în epoca respectivă. Mulți dintre ei au dezvoltat familii de derivate, formînd un sistem bine constituit. Iată, de pildă, de la cuvîntul *armaș* s-au format, prin derivare, *armășel*, *armășoaie*, *armășie*, *armășesc*, *armășește*; de la *ban*: *bănișor*, *băneasă*, *bănie*, *bănișorie*; de la *cămăraș*: *cămărășel*, *cămărășiță*, *cămărășesc*; de la *hatman*: *hătmăneasă*, *hătmănie*, *hătmănesc*; de la *logofăt*: *logofețel*, *logofeteasă*, *logofeție*, *logofeți*; de la *medelnicer*: *medelnicerel*, *medelnicereasă*, *medelnicerie*, *me-*

[3] Cf. BUL. COM. IST. V, p. 18.
[4] Cf. ISTORIA ROMÂNIEI, vol. al III-lea, București, 1964, p. 591.

delniceroaie; de la *paharnic*: *păhărnicel, păhărnicească, păhărnicie, păhărnici*; de la *postelnic*: *postelnicel, postelnicească, postelnicie*; de la *serdar*: *serdăreasă, serdărie, serdăresc*; de la *spătar*: *spătărel, spătăreasă, spătărie, spătăresc*; de la *stolnic*: *stolnicel, stolniceasă, stolnicie*; de la *vornic*: *vornicel, vorniceasă, vorniciță, vornicie, vornici* ș.a.m.d.

Dintre termenii care nu au dezvoltat sensuri noi, ci au rămas legați numai de demnitatea feudală, ieșind astfel din vocabularul activ, putem cita: *ban* și derivatele, *căminar* și derivatele, *ceașnic, clucer* și derivatele, *hatman* și derivatele, *jitnicer, medelnicer* și derivatele, *posadnic, postelnic* și derivatele, *serdar* și derivatele, *sluger, spătar* și derivatele, *stratornic, vistier* și derivatele. În general, terminologia dregătorească s-a născut odată cu sistemul social al dregătoriilor și a căzut în desuetudine odată cu el.

Din această teminologie care a îmbogățit vocabularul limbii române al epocii feudale, un număr destul de redus de cuvinte a reușit să se mențină în vocabularul activ al limbii pînă în zilele noastre. E cazul cuvintelor care și-au schimbat conținutul semantic, adaptîndu-se altor realități existente. Astfel, depășind cadrul restrîns al unei terminologii tehnice, au reușit să supraviețuiască sistemului care le-a dat naștere. Din punct de vedere semantic, ele au suferit transformări mari, evoluția suferită de ele a fost un proces lent de degradare a sensului inițial. Uneori, legătura dintre sensurile tîrzii, derivate, și sensul primordial nu este ușor de stabilit. O parte dintre aceste cuvinte formează obiectul studiului nostru.

Iată, de pildă, cuvîntul *logofăt*, atestat în documentele slave la sfîrșitul secolului al XIV-lea (1391) [5]. El denumea pe unul dintre cei dintîi și cei mai însemnați dregători care au existat, aproximativ, de la înființarea statelor feudale românești. În atribuțiile acestui demnitar intra conducerea cancelariei domnești. În calitatea sa, el se îngrijea de redactarea documentelor, pe care le întărea cu sigiliul domnesc. El conducea ședințele sfatului domnesc, raportînd domnului hotărîrile luate în divan, în afară de care îndeplinea și funcția de șef al curtenilor. Cuvîntul este de origine grecească (λογοθετης „persoană care se ocupă cu socotitul, cu calculatul"), des întîlnit la Bizanț, unde denumea o serie de dregători cu atribuții similare cu acelea ale logofătului din țările românești. De la Imperiul Bizantin, termenul a fost împrumutat de slavii din sudul Dunării, sîrbi și bulgari, de unde, probabil, l-am luat și noi [6].

Odată cu creșterea nevoilor organizatorice ale statului în formare apar o serie de subalterni ca: *logofătul al doilea, logofătul al treilea* și alți *logofeți* mai mărunți. Pentru evitarea echivocului terminologic, s-a recurs la folosirea unor determinări care să desemneze diferite specializări de sens, ca: *logofăt de divan* „secretarul divanului", *logofăt de taină* „secretarul particular al domnului", *logofăt de cămară* sau *de vistierie* „secretarul general al vistieriei", *logofăt de obiceiuri* „maestru de ceremonii" etc. [7]. În secolul al XIX-lea *logofăt* devine, prin generalizare, sinonim cu *ministru*: *logofăt bisericesc* „ministrul cultelor", *logofăt al dreptății* sau *logofătul de Sus și de Jos* „ministrul justiției" etc. [8]. *Logofăt* ajunge să denumească, în cele din urmă, pe orice „secretar de cancelarie, grefier, copist, grămătic".

---

[5] Cf. BUL. COM. IST. V, p. 91—99; N. STOICESCU, *lucr. cit.*, p. 172.
[6] Cf. XENOPOL, *lucr. cit.*, p. 174.
[7] Cf. DA S.V.
[8] Cf. DA. S.V.

Generalizarea aceasta, care constituie o degradare semantică a cuvîntului, s-a făcut destul de timpuriu, înainte de dispariţia sensului dregătoresc. Ambele accepţiuni au coexistat o perioadă relativ îndelungată. Sensul de „scriitor, grămătic" apare în texte începînd din secolul al XVII-lea, de exemplu în *Noul Testament de la Bălgrad* [*Atunci logofătul — scriitorul*, în textul paralel din BIBLIA 1938 — *aşădzînd mulţimea, zice.* N. TEST. 1648, ap. COD. VOR. 13], şi se regăseşte pînă în secolul al XIX-lea [*Gloata căuta logofăt şi au găsit pe un preut Ioan* (1819). URICARIUL, VII, p. 28/31]. Cuvîntul s-a extins şi în limbajul popular, devenind un termen de mare circulaţie [*Ş-aceea-i cănţălărie*; *Şăd trî logofeţi şi scrie.* VASILIU, C., p. 91, cf. NEGRUZZI, S. I, p. 297, ZANNE, P. VI, p. 163]. Faptul că el s-a bucurat de o largă răspîndire o dovedesc unele zicători populare, unde cuvîntul este folosit adesea cu o nuanţă peiorativă [*Poartă condei la ureche ca să-i zicem logofete.* PANN, P. V. I, p. 170; *Logofete, brînză-n cui, Lapte acru-n călimări, Chiu şi vai prin buzunări.* CREANGĂ, A., p. 11]. Prin această lărgire a sferei, conţinutul semantic al cuvîntului devine din ce în ce mai imprecis. Pentru delimitarea unei anumite funcţii s-a simţit de aceea nevoia unor determinări contextuale. Astfel s-a spus : *logofăt de comună* sau *logofătul satului* persoanei care ocupa funcţia de „notar comunal" [*El ştia carte ... şi ajunse părcălab, apoi logofăt de comună.* RĂDULESCU-CODIN, Î. p. 34; *Preoteasa ... trăia în bune legături cu logofătul satului.* ŞEZ. IX, p. 57]. De asemenea, administratorului unei mori i s-a spus *logofăt de moară*[9]. Atît acest din urmă sens, cît şi cel de „administrator al unei stîne", pe care îl atestă CHEST. V 27/46 într-un punct din Moldova, sînt sensuri cu totul izolate. Totuşi ele constituie dovezi ale faptului că sensul de bază al cuvîntului *logofăt*, cu trăsăturile lui distinctive, nu mai era clar în mintea multor vorbitori. Aşa se întîmplă că termenul, pierzînd motivarea etimologică, ajunge să denumească o situaţie străină de conţinutul său noţional, şi anume pe aceea de „dascăl bisericesc", sens pe care îl găsim atestat într-un colind din Călăraşi [*La dalbele mînăstiri, Ler, Doamne, Ler, Slujescu-mi nouă preoţi şi cu nouă logofeţi.* TEODORESCU, P. P. p. 43].

Un sens care s-a bucurat însă de o răspîndire mult mai largă, cuprinzînd Muntenia şi Moldova, este acela de „vechil" sau „isprăvnicel". Legătura lui semantică cu sensul etimologic este uşor de stabilit. Una dintre atribuţiile marelui logofăt era şi aceea de „şef al dregătorilor şi curtenilor". Mai tîrziu cuvîntul denumeşte pe „supraveghetorul isprăvniceilor sau al feciorilor boiereşti din serviciul unei moşii", iar în cele din urmă pe orice „isprăvnicel" sau „fecior boieresc". Atestat în secolul al XVII-lea [*Porunci farao ispravnicilor norodului şi logofeţilor.* BIBLIA 1688, p. 42[1]/32], sensul a circulat pînă aproape în zilele noastre [*Cînd ... nu-i aud logofeţii ori acriturile satului, rumânii îi spun arendaşului Colarez.* STANCU, D. p. 33]. *Logofăt*, cu toate sensurile lui derivate, nu mai circulă astăzi. El a rămas în vocabularul pasiv, numind realităţi istorice dispărute.

Un alt cuvînt din această categorie este *vornic*. Cuvîntul este de origine slavă (дворникъ). La slavii din sudul Dunării s-a păstrat cu sensul

[9] NOM. PROF. p. 47.

de „curtean, administrator de curte". În alte limbi slave, de exemplu în rusă și polonă, cuvîntul a căpătat o altă accepție, și anume pe aceea de „portar, intendent" [10]. În limba noastră, *vornicul* a denumit inițial pe unul dintre cei mai mari demnitari ai Sfatului domnesc, a cărui atribuție de seamă era, după cum o spune și numele, de „conducător și judecător al curții domnești". *Vornicul*, ca și *logofătul*, este unul dintre primii dregători care au existat de la înființarea statului românesc feudal. Îl găsim atestat pentru prima oară într-un document slav de la sfîrșitul secolului al XIV-lea (1389) [11]. Atribuțiile vornicului nu se exercitau însă numai în cadrul strict al curții, ci ele se extindeau și asupra teritoriilor care depindeau de curte. *Vornicul* era unul dintre dregătorii cu sarcinile cele mai cuprinzătoare : administrative, judecătorești și militare. În lipsa domnului, marele vornic comanda armata, în caz de război, și avea dreptul de judecată asupra întregii țări [12]. Largile lui atribuții au făcut necesară, încă de timpuriu, apariția unui întreg corp de subalterni, ca : *vornicul al doilea*, *vornicii mici* și *vorniceii*. Toți aceștia formau o adevărată rețea cu atribuții din ce în ce mai specializate și mai diverse. Diversificarea și specializarea semantică a termenului *vornic*, printr-un proces evolutiv de lungă durată, a adus după sine necesitatea precizării diverselor accepții pe baza unor determinări, ca de pildă : *vornic de poartă* sau *de gloată* „judecător pentru pricinile mărunte care se judecau la poarta curții domnești", *vornic de aprozi* „șeful aprozilor și executorul ordinelor divanului", *vornic de obște* „judecător pentru succesiuni și procese în legătură cu orfanii", *vornic de poliție* „judecător pentru delimitarea proprietății la orașe", *vornic de cutie (a milelor)* „conducătorul casei de binefaceri" ș.a. [13]. Unul dintre sensurile derivate ale cuvîntului *vornic*, care a circulat pînă la începutul secolului nostru, este acela de „primar al unui sat sau al unui tîrg", întîlnit în izvoare încă de la sfîrșitul secolului al XVI-lea [*L-au prinsu cine-au fos vornic atu(n)ce, anume Cozma* (1595). ROSETTI, B. 48 ; *Eu voronec Torčiul de Că(m)pol(un)go scriem sărătate* (începutul sec. XVII). id. ib. 53 ; *Vornicul Nic-a Petricăi, cu paznicul, vătămanul și cîțiva nespălați de mazili se purtau printre oameni de colo pînă colo.* CREANGĂ, A. p. 8]. În zilele noastre el a fost înlocuit de sinonimul *primar*. Prezența lui în zicători [*Nu-l primește în sat și el întreabă de casa vornicului.* ZANNE, P. VI, p. 298] și în poezia populară [*Frunză verde ș-o lalea, Ce ți-a spus ibovnica? — Că-i zace ibovnicu Pe prispă la vornicu.* SEVASTOS, C. p. 113] este o dovadă a marii circulații de care s-a bucurat cu această accepție. Un alt sens al cuvîntului *vornic*, păstrat pînă aproape în zilele noastre, care nu a cunoscut însă aceeași răspîndire ca cel de „primar", este sensul regional, izolat în Transilvania, de „funcționar inferior la primărie însărcinat cu distribuirea corespondenței, chemarea sătenilor și anunțarea știrilor prin baterea tobei ; crainic" [*Afacerile comunale le conducea primarul ajutat de doi vornici.* PĂCALĂ, M. R. p. 345].

---

[10] Cf. XENOPOL, I. R. III, p. 174 ; BUL. COM. IST. V, p. 76.
[11] Cf. BUL. COM. IST. V, p. 38.
[12] Cf. ISTORIA ROMÂNIEI, vol. II, cit., p. 326.
[13] Cf. DA ms. s.v.

O evoluție similară a avut-o și cuvîntul *vornicel*, derivat de la *vornic*, care denumea o serie de subalterni ai acestuia. Sarcina vorniceilor era aceea de „judecători prin județe și sate". Mai tîrziu cuvîntul a denumit, ca și *vornic*, pe „primarul unui sat". El a circulat cu acest sens pînă la începutul secolului nostru, cînd a fost îndepărtat din limbă de sinonimul *primar*. Iată-le folosite cu aceeași accepție : *Vornicii și vătămanii satelor să fie scutiți și ei să strîngă banii* (1742). URICARIUL, IV, p. 2/20 ; *Vornicelul satului și vătămanul să fie scutiți de bir* (1756). ib. I, p. 355 ; *Dat-am cartea domniei mele vornicelului și tuturor sătenilor de la satul Farooam* (1763). ib. XXI, p. 189 ; *Au scris cărți pre la stăpînii satelor și pre la vornici și pre la vătămani.* NECULCE, LET. II, p. 309/35.

Un alt nume de demnitar care a continuat să circule, prin sensurile derivate, după dispariția dregătoriei, este *vătămanul*. Cuvînt de origine incertă [14], el denumea pe unul dintre marii dregători moldoveni, fiind consemnat în documentele slave din secolul al XIV-lea [15]. Despre atribuțiile lui din această perioadă nu există date precise. Este posibil ca atribuțiile vătămanului să fi fost variabile, situație des întîlnită în perioada de început a organizării statelor românești. În secolul al XVII-ea este consemnat în documente cu sensul de „conducător sau judecător al unui sat domnesc, însărcinat cu strîngerea dărilor", funcție asemănătoare cu aceea de vornic, iar mai tîrziu el va denumi pe „ajutorul de primar sau de judecător al unei comune". Iată cîteva dintre atestările mai tîrzii ale cuvîntului : *Duca Vodă* [scrie] ... *diregătorului și vătîmanului său din Gînești* (1666). IORGA, S. D. VI, p. 85 ; *Au scris cărți pre la stăpînii satelor și pre la vornici și pre la vătămani.* NECULCE, LET. II, p. 309/35 ; *Vătămanul și cîțiva nespălați de mazili se purtau pintre oameni de colo pînă colo.* CREANGĂ, A. p. 8. Cuvîntul a circulat și într-o expresie [*a ședea ca fata vătămanului* = a huzuri] [16]. Un sens mult mai puțin frecvent, dar care reprezintă ultima treaptă în ierarhia funcțiilor denumite de cuvîntul *vătăman*, este acela de „aprod sau servitor la o școală etc. ; vătășel" [17]. Astăzi cuvîntul *vătăman* nu se mai folosește curent în nici una dintre accepțiile lui.

Pîrcălab a suferit o evoluție semantică similară cu a termenilor discutați pînă aici. Cuvîntul este de origine germană, intrat în limba noastră prin filieră maghiară, cu sensul etimologic de „castelan". El a denumit inițial o categorie de dregători de provincie, însărcinați cu conducerea unor cetăți sau ținuturi unde îndeplineau atribuții militare și judecătorești. Este menționat în documente slave la începutul secolului al XV-lea (1410) [18]. În calitatea lor de comandanți de cetăți, acești dregători au jucat un rol însemnat în viața socială a țărilor românești din secolele XV—XVI, fiind în perioada respectivă membri ai sfatului domnesc [19]. În secolele următoare, odată cu schimbările organizatorice ale

---

[14] TDRG, CADE, SCRIBAN, D. ș.a. îl apropie de cuvîntul rusesc *ataman* „căpetenie a cazacilor" sau de polonezul *hatman*.

[15] Cf. BUL. COM. IST. V, p. 40, DA ms. S.V.

[16] SCRIBAN, D.

[17] *Ibidem*.

[18] Cf. BUL. COM. IST. V, p. 40.

[19] Cf. N. STOICESCU, *Curteni și slujitori*, București, 1968, p. 232.

statului feudal, cînd rolul cetăților ca puncte fortificate de apărare decade, *pîrcălăbia* decade și ea. „Din dregători cu atribuții în primul rînd militare, pîrcălabii au devenit astfel conducători civili ai administrației din ținuturile încredințate lor de domnie" [20]. În Țara Românească ei au îndeplinit funcția de „administratori ai satelor boierești și ai mănăstirilor", iar mai tîrziu pe aceea de „primari rurali". În cele din urmă, cuvîntul *pîrcălab* denumește funcția de „perceptor rural". El a circulat cu acest sens pînă în secolul nostru [*Aleg întîi un pîrcălab care este revizorul ce adună dejdia și o încredințează subcîrmuitorului.* BOLLIAC, o. p. 251; *El știa carte și ajunsese pîrcălab*; *apoi logofăt de comună.* RĂDULESCU-CODIN, î. p. 34]. Un sens care se mai păstrează încă prin Oltenia este acela de „tînăr care tocmește lăutarii la horă pe timpul verii, plătindu-i cu bani strînși special în acest scop" [21]. În afara sensurilor derivate pe teren românesc, cuvîntul *pîrcălab* a împrumutat din limba maghiară sensul de „comandant de închisoare, temnicer", sens care circulă numai în Transilvania.

Evoluția semantică a cuvintelor analizate pînă aici a avut la bază unul dintre procesele generale ale evoluției cuvintelor, și anume *extensiunea.* Modificarea raportului dintre cuvînt și conținutul său noțional a fost un proces lent, de lungă durată. Evoluția generală pe care au suferit-o cuvintele discutate a constituit un proces de degradare semantică, deoarece noile realități denumite de ele au reprezentat trepte ierarhice inferioare ca valoare socială în raport cu cele inițiale. Procesul de degradare a mers pînă acolo încît adesea acești termeni au ajuns să denumească noțiuni opuse ca importanță celor dintîi, ca de exemplu, *vornic* „conducător și judecător al curții domnești", față de „crainic la primărie", *logofăt* „șeful suprem al cancelariei domnești", față de „administrator de moară", vătăman „mare dregător medieval", față de "aprod la o instituție".

O problemă deosebită de cea discutată pînă acum o constituie păstrarea unora din termenii care denumeau pe marii demnitari sau sfetnici ai divanului în obiceiuri și datini legate de anumite sărbători sau de ceremonialul popular al nunții. Acest fenomen nu este lipsit de semnificație. El explică tendința poporului de a da amploare și măreție acestor evenimente importante din viața lui. Ilustrări ale fenomenului oferă de exemplu cuvintele *crai, crăiasă, împărat* etc., folosite în anumite datini populare și în diferite ceremonii pentru a denumi personaje cu diverse funcții. Astfel, din terminologia social-politică a orînduirii feudale, termeni ca: *stolnic* (cu derivatul *stolniceasă*), *vornic* (cu derivatele *vornicel, vornicească*), au devenit elemente ale terminologiei nunții și obiceiurilor populare.

Iată, de pildă, cuvîntul *stolnic.* El denumea pe „marele dregător care avea în sarcina sa grija mesei domnești, îndeplinind și funcția de șef al bucătarilor, pescarilor și grădinarilor curții". La sărbători sau la festivități, *marele stolnic* ca și *marele paharnic* servea la masă pe domn, gustînd el, cel dintîi, din bucate. Cuvîntul este de origine slavă (стольникъ),

---

[20] *Ibidem*, p. 233.
[21] LEXIC REG., p. 37.

fiind întîlnit în unele limbi slave (rusă, bulgară, cehă, poloneză) cu același sens pe care inițial l-a avut în română. Prima atestare a cuvîntului slav pe teren românesc datează din secolul al XIV-lea [22]. Datorită inadaptabilității conținutului său semantic la alte realități sociale decît acelea legate de persoana domnului și de curte, el dispare din vocabularul activ odată cu dregătoria. Este păstrat însă, printr-o serie de sensuri derivate, în unele obiceiuri populare. De pildă, este numit *stolnic* „cel care poartă grija mesei și a întregului ceremonial, la nuntă sau la unele sărbători" [*Se duc cu toții la biserică, ducînd stolnicul colacii, lumînările și vinarsul de hram.* DENSUSIANU, Ț. H. p. 276]. În unele regiuni ale țării, termenul *stolnic* indică și alte personaje (mai specializate prin atribuții) din ceremonialul nunții, de exemplu „persoana care toarnă vinul în pahare", cum și „flăcăul care poftește oaspeții la nuntă", denumit de obicei *vornic* sau *vornicel* [23]. Acest ultim transfer semantic, care depărtează cuvîntul *stolnic* de sensul său inițial este explicabil prin legătura strînsă dintre atribuțiile acestor personaje care, fie că îngrijesc de masă, fie că toarnă vinul în pahare, fie că poftesc oaspeții la nuntă, au toate rolul de a contribui la buna desfășurare a ceremonialului.

Un caz deosebit îl constituie sensul de „pîine sau colac mare și frumos pe care îl mănîncă sătenii în ziua de anul nou, la nuntă sau la alte sărbători", dezvoltat de cuvîntul *stolnic* [*La Sîn-Micori facem stolnic.* DENSUSIANU, Ț. H. p. 115; *Vineri, înainte de nuntă, se face colacul sau stolnicul.* N. REV. R. IV, p. 70]. Această dezvoltare semantică pare să fi avut la origine o apropiere de unul dintre sensurile de bază ale cuvîntului, și anume acela de „șef al bucătarilor".

În terminologia nunții se regăsește și cuvîntul *stolnicească* (derivat de la *stolnic* + suf. *-easă*), denumind „femeia care pregătește bucatele și servește masa" [*Vornicesele, stolnicesele, călțunăresele strîng blidele ... ș-apoi la joc.* SEVASTOS, N. p. 309] [24]. Același sens legat de ceremonialul mesei de nuntă îl au două derivate noi ale lui *stolnic*, anume *stolnică* și *stolniciță* [*Și voi, stolnicițele, adunați-vă ploștile.* H XII 41] [25].

Cuvîntul *vornic* se regăsește și în terminologia nunții, alături de *paharnic* și *stolnic*. Una dintre principalele atribuții ale *vornicului* în organizarea social-politică medievală era aceea de „administrator și conducător al curții". În cadrul ceremonialului nunții el îndeplinește o funcție analogă, aceea de „flăcău care conduce întreg ceremonialul, rostește oratia, anunță darurile și-i poftește pe oaspeți la nuntă" [*Care popă se va face vornic pe la nunți și va juca și va umbla beat prin tîrg ... să i se ia popia.* ap. CADE; *Socrul mare primește alaiul. Lui i se adresează vornicul, spunîndu-și solia.* PĂCALĂ, M. R. p. 169] [26]. În afară de acest sens legat de ceremonialul nunții, cuvîntul *vornic* denumește și pe „flăcăul care administrează cetele de tineri organizate cu ocazia crăciunului, îngrijindu-se de mîncarea și băutura lor" [27], sens cu o circulație mult mai restrînsă decît cel anterior.

---

[22] Cf. BUL. COM. IST. V, p. 142.
[23] Cf. MARIAN, NU. p. 457, SEVASTOS, N. p. 121, ALR II/I h 161, 164.
[24] Cf. și H IV 158, ALR II/I h 163.
[25] Cf. și ALR II/I h 163.
[26] Cf. și ALR II/I h 161.
[27] Cf. PAMFILE, CR. 168.

Ca și *vornicul*, *vornicelul* — subalternul acestuia în ierarhia dregătorească — face parte dintre personajele bine cunoscute ale nunții. El denumește pe „unul dintre însoțitorii mirelui", care îndeplinește și funcția de „chemător la nuntă", cum și pe aceea de „colăcar", adică de flăcău care spune orația [*Iată vine nuntă-ntreagă*; *vornicel e-un grierel.* EMINESCU, O. I, p. 87; *Pepelea vornicel i-au fost la nuntă.* ALECSANDRI, P. III, p. 42; *Mirele cu vorniceii săi au încălicat pe cai și dau să plece spre casă.* MARIAN, NU. p. 603] [28]. Prin atribuțiile sale din cadrul ceremonialului nunții, *vornicel* devine sinonim cu *vornic*, ca și în sectorul vieții social-politice, unde cei doi termeni erau în concurență pentru sensul de „primar comunal".

Alături de *stolnicească* întîlnim, în terminologia nunții, un alt personaj feminin care poartă o denumire dregătorească. *Vorniceasa* este „una dintre prietenele miresei, care o însoțește tot timpul cît durează nunta, îndeplinind diferite atribuții în cadrul ceremonialului" [29]. În evul mediu acest cuvînt denumea pe soția marelui demnitar, *vornicul*.

Evoluția cuvintelor din această ultimă categorie reprezintă un transfer semantic dintr-un domeniu de activitate în alt domeniu, transfer la baza căruia a stat *analogia*. Procesul pare să fi avut loc înainte de degradarea sau ieșirea cuvintelor dregătorești din vocabularul activ. Păstrarea acestor cuvinte în obiceiuri prezintă un dublu interes: „Cuvintele lămuresc originea, chiar felul obiceiurilor, vechimea și stratificarea acestora; obiceiurile lămuresc originea și înțelesul cuvintelor" [30]. În cazul analogiei, unde cuvintele își pierd funcția social-politică, trecînd pe alt plan, degradarea semantică este mai puțin evidentă, avînd în vedere nu funcțiile înseși, denumite de aceste cuvinte, ci valoarea lor de simbol. Tocmai datorită valorii lor simbolice, motivarea etimologică a cuvintelor, în acest caz, se menține mult mai bine decît în cazul procesului de extensiune. Totuși, și aici, în raport cu sensurile primordiale ale termenilor respectivi, putem vorbi de o degradare semantică, diferită însă de aceea discutată mai sus. O concluzie care se impune de la început este aceea că cuvintele din terminologia dregătorească au avut o istorie asemănătoare. Fie că au fost împrumutate, fie că au fost create în interiorul limbii noastre, ele s-au dezvoltat după același sistem, dînd naștere, aproape fiecare, la familii de derivate aproximativ identice și au avut o evoluție semantică asemănătoare. Această concluzie confirmă o tendință a limbii, aceea că cuvintele cu conținut semantic asemănător au și o evoluție semantică asemănătoare.

Analizînd cuvintele care denumeau pe dregătorii evului mediu, împărțiți în două mari categorii, respectiv dregători cu atribuții publice și dregători cu atribuții legate de curte și de persoana domnului, constatăm că termenii care au dezvoltat sensuri noi și au rămas în vocabularul activ și după dispariția dregătoriei: *logofăt*, *vornic*, *vornicel*, *pîrcălab*, *vătăman*, fac parte prin excelență din prima categorie de dregători. Cei din a doua categorie: *stolnic*, *postelnic*, *medelnicer*, *clucer* ș.a., nu s-au păstrat decît parțial, în obiceiuri și datini.

---

[28] Cf. și ALR II/I h 161.
[29] Cf. SEVASTOS, N. p. 309.
[30] N. DRĂGANU, *Cuvinte și obiceiuri*, în ARH. FOLK. II, p. 1.

Urmărind evoluţia celor cîteva cuvinte din categoria demnităţilor legate de viaţa publică, constatăm că procesul de degradare semantică suferit de acestea a avut la bază atît cauze de ordin obiectiv cît şi cauze de ordin subiectiv. Una din cauzele obiective rezidă în larga lor dispersare pe atribuţii tot mai circumscrise, mai mărunte. Extinderea cuvîntului la tot mai multe îndeletniciri l-a făcut să-şi piardă treptat valoarea iniţială. De asemenea, o cauză de ordin obiectiv o constituie faptul că aceşti termeni, denumind funcţii sociale legate de un sistem pe cale de descompunere, au oglindit, într-o măsură mai mare decît alte cuvinte, schimbările petrecute în el. La aceasta se poate adăuga în mod cert şi o cauză de ordin subiectiv, şi anume discreditarea voită a acestor nume, ca reprezentante ale vechiului sistem social, de către noua clasă.

Se vede deci că evoluţia semantică a acestor termeni nu se datoreşte unor cauze lingvistice, ci unor cauze extralingvistice. Atît trecerea în vocabularul pasiv a celor mai mulţi dintre ei, cît şi evoluţia suferită de termenii care au supravieţuit sistemului administrativ feudal reflectă, în modul cel mai evident, schimbările petrecute în societatea feudală românească.

NOTE ETIMOLOGICE ŞI LEXICALE

Panar „nume dat unei flori albe de grădină nedefinite mai îndeaproape" este înregistrat de DLR, pe baza unei „com. din POIANA-VAŞCĂU", cu menţiunea „etimologia necunoscută". Credem că *panar*=*pănar* (<*pană* 'floare'), pentru care v. DLR, s.v. Forma *panar*, cu *ă*>*a*, se explică prin fenomenul fonetic dialectal: *ă*˂>*a*.

Pántiş „(Regional, despre cai) Şarg (Stupinii—Zălau). ALR I 1 492/283. — Etimologia necunoscută" (DLR). O lectură completă şi atentă a fişei manuscris din ALR I ne arată că în punctul cartografic 283, la chestiunea „(cal) şarg" (=1 492), S. Pop a notat următorul răspuns: „— *tărcat, tărcaţi, 'pántiş* = o *pantă* roşie etc.' ". (Din motive lesne de înţeles, am renunţat la transcrierea fonetică.) Deci, *pántiş* nu înseamnă „(cal) şarg" (linioara care precedă cuvîntul *tărcat* arată că pentru *cal şarg* nu s-a răspuns), ci (calul) *tărcat* este *pantiş*, adică pătat cu o „*pantă* roşie" (v., pentru sinonimica calului *bălţat*, ALR II, s. n., vol. II, h. 277 sau ALRM II, s. n., vol. I, h. 179). Prin urmare, *pantiş*<*pantă* 'pată' (pentru care, v. şi DLR, s. v. *pată*[2]), ca şi (cal) *păntós* (v. h. citată din ALR II, s. n., pct. 272) =„cal cu *pente*".

Páoră. Înregistrat în DLR, pe baza a două atestări, acest cuvînt ni se pare bizar sub aspectul lui formal. Asupra primei surse — „com. din TIMIŞOARA" — nu ne putem pronunţa, dar cea de-a doua sursă — ALR II/36 — este, evident, greşit citită. În materialul cules în afara chestionarului, E. Petrovici a notat clar: „*paore*, un paore dă pămînt '32 de lanţe' ".

Din familia cuvîntului *paore* (DLR îl consideră o variantă formală a lui *paur*), trebuie amintit şi *păorit* 'plugărit' (v. ALRM II, s. n., vol. I, h. 7, punctele 29, 36, 47 şi 76), neînregistrat în dicţionar.

Pápcă „(Ornit.; regional) Raţă *(Anas)*. Cf. PASCU, S. 232. — Pl.: ? — Etimologia necunoscută" (DLR). Nu este un cuvînt dacoromân, ci unul care aparţine dialectului aromân. Pentru etimologie, v. aceeaşi sursă indicată de DLR, dar şi Tache Papahagi, *Dicţionarul dialectului aromân general şi etimologic*, Bucureşti, 1963, p. 815.

Păpláz. Glosat: „subst. (Regional) Fiecare dintre lemnele care ţin pe loc piatra zăcătoare la moară", „cuvîntul" este inserat în DLR pe baza unei singure atestări: ALR II 6 784/27 (27 = Glimboca—Caransebeş). Atît forma de plural, cît şi etimologia sînt date ca necunoscute. La etimologie, după menţiunea „etimologia necunoscută", se trimite la *zăplaz*, trimitere de prisos pentru că ne găsim în faţa unei lecturi greşite a fişei manuscris din ALR. E. Petrovici a notat, e adevărat mai puţin clar (în sensul că litera *n* este scrisă în aşa fel încît seamănă puţin cu *p*), *năpláḑ*. Lectura greşită, însă, putea fi foarte uşor evitată deoarece, sub cuvînt, ancheta-torul ALR II a desenat, clar, şi patru *năplazi* (=patru *obezi* în genul acelora care alcătuiesc partea circulară a unei roţi de lemn). „Cuvîntul" *păplaz* este, aşadar, pluralul lui *năplad* (v. DLR, s. v. *năplaı*).

Pătávăţ „Bărbătuş (la războiul de ţesut) (Borşa—Vişeu-de-Sus). Cf. ALRM SN I h. 305/362. — Pl.: ? — Etimologia necunoscută" (DLR) =, de fapt, în transcrierea fonetică a ALR, *păt''avăţ*, formă neliterarizată de către redactorii vol. I din ALRM II, s. n., h. citată (v., aceeaşi formă, şi în ALR II, s. n., vol. II, h. 478). Din Borşa, Vişeu-de-Sus şi Vişeu-de-Jos, colegul I. Faiciuc ne comunică, cu acelaşi înţeles, o formă *pot'ávăţ* (pl.: *pot'ávăţur*^{i}), tot cu oclusivă palatală surdă (=*ť*) în silaba a doua. Literarizate, atît forma notată de E. Petrovici, cît şi cea comunicată de I. Faiciuc ar trebui citite, probabil, *păchiávăţ*, *pochiávăţ*, avînd în vedere că ne găsim în aria lingvistică în care „postpalatalele *ḱ*, *ǵ* [...] îşi deplasează locul de articulaţie spre partea anterioară a palatului, devenind *ť*, *ď*" (v. I. Pătruţ, *Velarele, labialele şi dentalele palatalizate*, în DR, X, 1943, p. 298). *Pochiavăţ*, *păchiavăţ* ni-l amintesc pe ucr. *покúвач* 'bărbătuş la războiul de ţesut' (v. Aspazia Reguş-Seserman, *Terminologia prelucrării lînei, cînepii şi a ţesutului în graiurile ucrainene din judeţul Suceava*, în „Romano-slavica", XVIII, 1972, p. 157), care este, însă, cu siguranţă, etimonul for-melor *put''ihę́ś* (ALR II, s. n., vol. II, h. 478/386, greşit literarizată *putihéş* în ALRM II, s. n., vol. I, h. 305), *pot'ih*^{i}*ę́č* (ALRR Mar., întrebarea 2 260, punctele 12, 13, 16, 19). Literarizate, ultimele două forme ar trebui citite: *puchihéci*, *pochihéci*. Pentru Moldova, şi CADE atestă, fără a indica vreo soluţie etimologică, un *pochihéci* 'amnar (la războiul de ţesut)', denumind, adică, acelaşi obiect.

Năd̆ărî „(Prin sud-vestul Transilv). A întreţine relaţii de dragoste cu cineva. REV. CRIT. III, p. 157. [...] — Etimologia necunoscută, Cf. m ă d ă r i" (DLR). Credem că soluţia etimologică ne-o sugerează cuvîntul precedent înregistrat în DLR: *năd̆ărău* „bărbat celibatar, burlac" <*neder* (v., mai jos, DLR) + suf. *-ău*. Tot un derivat de la *neder* considerăm că este şi verbul *năd̆ărî*.

Năglám „adv. (Prin Olt.) Repede, iute, în grabă" (DLR). Pentru etimologie, dată ca necunoscută în dicţionar, cf. scr. **nâglo** 'velociter' (v. Vuk Stef. Karadžić, *Srpski rječnik...*, Beograd, 1898, s. v., Dorin Gămulescu—Mirko Živković, *Dicţionar sîrbocroat-român*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1970, s. v.).

Năn̆ălău „(Prin nordul Transilv.) Om prost; prostălău, tontălău. Cf. REV. CRIT. IV, 145. [...] — Etimologia necunoscută" (DLR). Precum

fătălău<fată (v. DA, *băbălău<babă* (v. DA, MAT. DIAL. I, p. 280), tot aşa şi *nănălău* (pentru care, v. şi ALR II, s. n., vol. V, h. 1 240/310) este, considerăm, un derivat de la *nană* (v. DLR, s. v.).

Năticáci. Înregistrat în DLR pe baza unei singure surse (CV, 1951, nr. 5, p. 27), cuvîntul poartă menţiunea „etimologia necunoscută". Fără a cunoaşte atestarea citată în DLR, am semnalat şi noi, tot dintr-o localitate bănăţeană, cuvîntul în CL, X, 1965, nr. 2, p. 367, unde am indicat şi etimonul.

Nebrîştít, -ă „(Regional) Nepăsător, indiferent (Rîmnicu Vîlcea). LEXIC REG. 83" poartă în DLR indicaţia „etimologia necunoscută". Soluţia etimologică o întîlnim în LR, VIII, 1959, nr. 5, într-un glosar din fostul raion Horezu : „*brîşti* (întrebuinţat în forma negativă) = a nu se sinchisi, a rămîne indiferent" (p. 75).

Nedei „(Prin Ban.) Gleznă. Cf. DDRF. — Pl. : *nedeie.* — Etimologia necunoscută" (DLR). Dacă o asemenea formă există sau a existat cu adevărat, atunci ea este, evident, ca şi *nodei*, o variantă formală a lui *nodeu* (v. DLR). Varianta *nogeu*, menţionată de DLR, trebuie citită tot *nodeu*, ea nefiind, de fapt, decît rostirea bănăţeană cu *d* + *e*, *i* > *đ*, a lui *nodeu*.

Niors „subst. (Regional) Broască ţestoasă (Vermeş—Buziaş). ALR I 1 178/77. — Pl. : ? — Etimologia necunoscută" (DLR). **Niors** = „*ńorś* (a văzut prin Italia ; le mîncă talienii)" pe fişa manuscris a ALR I, adică, literarizat, *niorci*', care este, de fapt, pluralul lui *nioarcă* 'broască'. Cum, însă, la întrebarea 1 176 („broască"), în punctul cartografic 77 acelaşi informator a răspuns doar cu termenul *broască*, rezultă, în **baza anchetei**, că *nioarcă* în Vermeş are numai sensul de 'broască ţestoasă'. Cu sensul de 'broască', *nioárcă* (pl. : *nioarche*) a fost înregistrat de S. Pop, la întrebarea 1 176, în pct. 30 (= Ferendia — Timiş). *Nioarcă* (pl. : *niorci*) 'broască' este întrebuinţat în mod obişnuit în localitatea noastră natală, Toager—Timiş. Este de mirare că DLR nu a inserat acest cuvînt mai ales că şi CADE semnalează, pentru Banat, un *nioarcă* 'broscuţă'.

Ca şi *mioarcă* (v. DLR, s.v.), *lioarcă* s. *leoarcă* (v. DA, s.v.), *ioarcă* (v. DA, s. v., MAT. DIAL. I, p. 138, ALR I 1 176/pct. 24) şi *nioarcă* este un cuvînt de origine onomatopeică.

„Nólfă s.f. (Regional) Guşă (Negreşit — Baia Mare). ALRM II/I h. 89/346. — Pl. : *nolfe.* — Cf. b o l f ă" (DLR) şi ... **„Nioalfă** s.f. (Regional) Guşă (Negreşti — Baia Mare). ALRM II/I h 89/346. — Pl. : *nioalfe.* — Etimologia necunoscută. Cf. b o a l f ă" (DLR). Două cuvinte? Nu ; acelaşi răspuns — *ńǫlfă* — a fost, însă, interpretat (citit) în două cuvinte. Lectura corectă este, evident, *nioalfă.*

Noţîrlán „şobolan" (atestat în ALR I 1 192/582) poartă în DLR menţiunea „etimologia necunoscută", trimiţîndu-se la *chiţoran*, *ghiorlan.* Cum S. Pop a notat, însă, clar, *ńoţîrlán*, cuvîntul trebuie citit *nioţîrlan* (pentru care v. mai sus DLR) sau, ţinînd seama că ambele atestări sînt dintr-o arie a „palatalizării labialelor" (v., în acest sens, ALRM I/I, h. 30, 115 ; *ib.* I/II, h. 357, 360), probabil *mioţirlan.*

Nozdreáuă „s.f. (Regional) Butaş (Roşia — Beiuş). ALR II 6 108/310. — Pl. : ? — Etimologia necunoscută" (DLR) =, de fapt, **ozdreáuă** (E. Petrovici a notat clar *ŭozdrĕáŭă*), pentru care v. DLR, s.v. *odraslă*.

I. Mării

Psar. Contrar obişnuinţei, înainte de a defini sensul acestui substantiv masculin, vom cita pasajele în care l-am întîlnit. Această inversare va facilita substanţial precizarea sferei semantice a cuvîntului şi va contribui, sperăm, la ordonarea termenilor în care va fi organizată discuţia noastră. Este vorba de două pasaje din povestirea *Corn de vînătoare* de Al. Ivasiuc, publicată nu de mult într-un volum purtînd acelaşi titlu[1]: „Sunete lungi de corn au vestit venirea vînătorilor şi haitele de ogari erau ţinute în lese de *psari*, îmbrăcaţi în postav colorat, verde şi albastru şi cafeniu sau cenuşiu, după casa căreia aparţinea fiecare, cu fireturi de argint terminate cu ciucuri grei de mătasă. Aceşti ţinători de cîini, slugi de curte, erau mai mîndri şi mai falnici [. . .]" (p. 11).

„Din zori, înainte de răsăritul soarelui, curtea se umplu de slujitori tăcuţi, de soldaţi şi de cai, de cîini cu greu stăpîniţi în lese de *psari*" (p. 26).

Putem spune, deci, că acest cuvînt îl denumea pe „slujitorul însărcinat cu îngrijirea şi supravegherea cîinilor de vînătoare, cu conducerea şi manevrarea lor în timpul vînătorilor", pe „ţinătorul de cîini", ca să folosim chiar explicaţia scriitorului Al. Ivasiuc.

Dacă informaţiile noastre sînt exacte, pasajele pe care le-am citat mai sus reprezintă prima atestare a întrebuinţării acestui cuvînt în româneşte. În orice caz, *psar* nu a fost înregistrat în nici unul dintre dicţionarele limbii române apărute pînă în prezent şi nu figurează nici în alte materiale cu caracter lexicografic. Dar, deşi prima atestare aparţine, probabil anului 1972, întregul complex de date ce configurează situaţia acestui cuvînt ne obligă să-l încadrăm în categoria arhaismelor. Intenţia celui ce-l foloseşte este tocmai sporirea, prin elemente lexicale specifice, a acelui aer arhaic — de ev mediu maramureşean nedefinit precis pe scara timpului — ce învăluie acţiunea.

Psar este un substantiv al cărui etimon trebuie căutat în limbile slave, unde vechimea sa este apreciabilă. Derivat cu sufixul *-ar* de la cuvîntul general slav ce denumeşte „cîinele" (*sl. c. *pьsъ* „Hund" > vsl. (vbg.) *pьsъ* „κύων, κονάριον, canis" (*Miklosich*, 759), vrus. *pьsъ*; bg. *pъs*, pes; scr. *pâs*; sloven. *pàs;* ceh., slov. *pes*; pol. *pies*; ucr. *pes*; blr. *pes*; rus. *pës* (*Vasmer*, 346—347[2]), *psar* urma un model deja fixat în tiparele formative slave pentru astfel de situaţii[3].

Cele mai vechi atestări ale acestui cuvînt sînt în sîrbocroată. Împrumutînd elemente ale civilizaţiei apusene, regii sîrbi introduc şi vînătoarea cu cîini şi cu şoimi, astfel că, începînd probabil din secolul al X-lea, la curtea principelui Rasciei, printre alte funcţii o întîlnim şi pe cea a

---

[1] Al. Ivasiuc, *Corn de vînătoare*, Cluj, Edit. Dacia, 1972.

[2] Pentru etimologie vezi Fr. Miklosich, *Etymologisches Wörterbuch*, p. 271; M. Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch*, vol. I—III, Heidelberg, 1950—1958, vol. II, p. 346—347; V. Machek, *Etymologický slovník jazyka českého*, Praga, 1971, p. 445; Aleksander Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Varşovia, 1970, p. 411 etc.

[3] Vezi scr. *sokolar* (<*sokol*) „îngrijitor de şoimi [de vînătoare]".

psarului „cel care se îngrijeşte de cîinii de vînătoare". Se pare că era o funcţie nobiliară de vreme ce într-un act din anul 1070, redactat în latineşte, între martori „Tolimir psar" este citat alături de „Vitomir dvornik" (=vornic). Un alt hrisov latinesc din 1080 îi aminteşte pe dregătorii ce ocupau această funcţie : „Actum est ante notitiam horum testium : ducis videlicet iam dicti et sui psari Sauide ac ceteris militibus eius", introducînd cuvîntul slav în textul latin. Termenul este fixat şi în cunoscutul *cod de legi* al regelui Stefan Dušan, într-un pasaj ce prezintă interes şi pentru istoria populaţiilor româneşti din Peninsula Balcanică : „« Vlasi » ili « arbanasi » pastiri. . . . Osim ńih još su bili sokolari, psari, svińari, pčelari . . . ". Atestările acestui cuvînt continuă în documentele sîrbeşti ; termenul a rezistat multă vreme, deşi modificările ce puteau apărea în sfera sa semantică nu sînt excluse. Vechile dicţionare sîrbocroate îl înregistrează, însă, cu sens arhaic : *Bjelostjenčev* : *psár* „alitor, custos canum" ; *Daničić* : *пьsarь* „canum curator", iar în dicţionarul tezaur al Academiei iugoslave această semnificaţie ocupă prima poziţie. Cf. *psar*, *psâr*, „persoană care . . . etc. ; slujbaş al curţii" (*Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sub red. lui T. Maretić, fasc. 53, Zagreb, 1952, p. 574).

Deşi dicţionarele moderne nu-l atestă, avem toate motivele să credem că *psar* a existat şi în bulgara veche şi, ulterior, în mediobulgară, avînd o semnificaţie apropiată celei din limba sîrbocroată. Dispunem în acest sens de o singură atestare — cea din „diploma acordată mănăstirii Vatopedi", emanată de la ţarul Ivan Asen al II-lea (1218—1241). Prin acest act, descoperit în anul 1930 [4], cîrmuitorul bulgar dăruia sus-numitei mănăstiri satul Semalto de lîngă Seres (localitate din Tracia de vest) : „[. . .] să fie şi cu oamenii, iar prahtorii ce iau dări, sevastos-ii, ducii, desetarii, *psarii*, nici unul să nu îndrăznească să pună pricină în metocul sfintei mănăstiri, să nu ia nici cai, ci toate să fie ale egumenului Dositei" [5].

În limbile slave de vest sensul arhaic al acestui cuvînt s-a păstrat, diferenţele faţă de semantismul sud-slav constînd într-o modificare a planurilor. Cf. ceh. *psář* (arh.) „persoană care se ocupă de creşterea şi dresarea cîinilor de vînătoare ; îngrijitor de cîini" (deci nu dregător feudal) (vezi *Slovník spisovného jazyka českého*, vol. II, Praga, 1964, p. 1159) ; pol. *psiarz* (ist.) „vînător care are în supraveghere cîinii de vînătoare" (deci nu dregător al curţii) (*Słownik języka polskiego*, sub red. lui W. Doroszewski, PAN, vol. III, Varşovia, 1965, p. 686) [6].

În ucraineană *psar* înseamnă, în momentul de faţă, „îngrijitor de cîini" (vezi *Ukrajins'ko-rosijs'kyj slovnyk*, ed. a 2-a, sub red. lui V. S. Ilin, Kiev, 1971, p. 759) [7]. Aceeaşi este şi situaţia rus. *psar'* (*Dal'*, 534). Avem însă motive să credem că în organizarea feudală a statelor est-slave a existat, dacă nu dregătoria, cel puţin funcţia mai modestă a „îngrijitorului cîinilor de vînătoare", pentru că numai aşa zicala rusească „žalujet

---

[4] Vezi P. P. Panaitescu, *Începuturile influenţei slavilor asupra românilor* (curs litogr.), [Bucureşti], 1938—1939, p. 439.

[5] Am citat traducerea utilizată de P. P. Panaitescu (*loc. cit.*).

[6] Vezi şi *psiarczyk*, *psiarek* „ajutor de vînător ; îngrijitor în ale cărui îndatoriri intră hrănirea cîinilor de vînătoare" (*Słownik*, s.v.) şi alte numeroase derivate.

[7] Vezi şi derivatele *psarnja* „curte de cîini", *psarnyj* (adj.) (*Ukrajins'ko-rosijs'kyj slovnyk*, p. 759).

car', da ne milujet psar'" = pînă la dumnezeu te mănîncă sfinţii (*Dicţionar rus-român*, red. resp. Gh. Bolocan, Bucureşti, 1964, p. 523) îşi capătă o motivaţie într-o realitate preexistentă.

Sub raport semantic şi fonetic rom. *psar* întrebuinţat de Al. Ivasiuc poate fi pus în legătură cu ucr. *psar* sau scr. *psâr*. Întrucît, pentru acceptarea unui etimon sîrbocroat ar mai trebui eliminate, totuşi, o serie de dificultăţi de ordin semantic (am văzut că scr. *psâr* avea o semnificaţie întrucîtva deosebită, social şi administrativ determinată), propunem un etimon ucrainean pentru cuvîntul românesc analizat mai sus.

Cînd a fost făcut, însă, acest împrumut? Nu există nici un indiciu care să ne convingă că *psar*, cu tot aerul său „arhaizant", este un cuvînt vechi în română. Izvoarele istorice nu atestă — cel puţin în lumina datelor de care dispunem la ora actuală — existenţa „psarilor" în organizarea curţii domneşti sau printre slujitorii feudalilor români. Se pare că vînătoarea cu cîini nu era practicată în mod obişnuit. Dacă lucrurile ar fi stat altfel, datele de ordin lingvistic ne-ar fi furnizat nişte informaţii, fie ele cît de sumare, aşa cum s-a întîmplat cu vînătoarea cu ajutorul şoimilor : în româneşte avem *şoimar* (modelul este identic), de unde numele *Şoimaru* şi chiar toponimicul *Şoimăreşti*. *Psar* este un împrumut recent, făcut poate chiar de scriitorul Al. Ivasiuc în virtutea unor necesităţi dictate de actul creaţiei artistice. Departe de a fi abuzivă, maniera ni se pare demnă de relevat pentru că reprezintă o participare, realizată în cazul de faţă cu tact şi cu intuiţie lingvistică, la îmbogăţirea limbii în anumite planuri aflate sub dominanta expresivităţii. Conştient de actul său „novator", scriitorul a furnizat o explicaţie a cuvîntului nou şi neobişnuit pentru cititor chiar în primul pasaj în care l-a întrebuinţat : „Aceşti ţinători de cîini, slugi de curte . . .".

Deşi este dificil să ne pronunţăm asupra viitorului acestui împrumut, de un tip oarecum special, existenţa lui în limbă la un moment dat ni s-a părut că merită să fie adusă în discuţie.

Dan Horia Mazilu

Obărchinez, obărchineji s.m. Într-o notă la articolul *Cu privire la glosele din* **Hronograful** *lui Dionisie Eclisiarhul*, publicat în „Philologica", vol. II, Bucureşti, 1972, p. 102 (v. nota 16), am semnalat atestarea acestui cuvînt la cronicarul oltean. Reluăm acum discuţia asupra termenului amintit, aducînd unele precizări suplimentare.

Cuvîntul este într-adevăr atestat în limba română pentru prima oară la începutul secolului al XIX-lea în *Hronograful* lui Dionisie Eclisiarhul, cu sensul de „conducător, şef suprem al unui judeţ sîrbesc", cum se poate deduce chiar din context : „el au venit de au întrat în Kraina cu alte oşti şi au luat Negotinul şi Sfetislamu, oraşe vestite cu trei judeţe, pre care le stăpîniia *obărchinejii* sîrbii, fiind tot sîrbi într-acea ţară Kraina" (f. 33^{r}) ; „în care Krainâ sînt trei judeţe mari tot sîrbi, stăpînindu-să de trei *obărchineji*" (f. 120^{r}).

Cu cîţiva ani mai tîrziu, termenul apare cu forma *obercnez* în cronica lui Nicolae Stoica de Haţeg, în care sînt descrise evenimentele petrecute în Banat la sfîrşitul secolului al XVIII-lea (vezi Bujor Surdu, *Desfăşurarea războiului austro-turc din 1788—1790 pe teritoriul Banatului, descrisă*

de un contemporan, în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj", x, 1967, p. 83 ; la p. 126, în glosar, este explicat prin „cnez superior"). Trebuie remarcat că Nicolae Stoica reproduce întocmai termenul *oberknez*, care se referea la o înaltă funcţie administrativă din Serbia acelor vremuri, deşi din text reiese că la un moment dat era şi un titlu care se putea acorda cuiva în semn de favoare : „Rumânii din cîteva sate la turci ducîndu-să, îi făcură *obercnezi*" (*op. cit.*, p. 83). Cuvîntul este un compus, creat probabil de administraţia austro-ungară din Serbia şi Banat, din sîrbescul *knez* „prinţ, principe, cneaz", precedat de adjectivul german *ober*, întîlnit în această limbă de obicei ca element de compunere pentru a desemna gradul înalt al unei funcţii (spre exemplu, *Oberbibliothekar* „bibliotecar-şef" ş.a.), avînd deci înţelesul de „superior, înalt, de sus, suprem".

Cu toate că Nicolae Stoica era bănăţean de origine şi prin urmare cunoscător al realităţilor locale într-o mai mare măsură, constatăm că el nu a înregistrat decît forma din terminologia oficială a cuvîntului în discuţie, în vreme ce Dionisie Eclisiarhul, care nu era localnic, este singurul care-l atestă cu fonetismul din limba vorbită, populară. E posibil să-l fi reţinut chiar din timpul călătoriei întreprinse de el în Banat. Aşa cum îl găsim în cronica lui Dionisie, cuvîntul este mai bine adaptat la limba noastră : germanul *ober* apare sub forma *obăr*, cum se pronunţa, iar sîrbescul *knez* este redat prin forma populară bănăţeană *chinez*, pl. *chineji* „primar, jude" (cf. de asemenea toponimicele *Cheniz* sau *Chiniz* şi (*Sat*) *Chinez* din Banat, precum şi *Chineja* şi *Fundul Chinejei* din fostul raion Buzău ; Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Bucureşti, 1963, p. 208. Ocupîndu-se de etimologia toponimicului *Chineja* din sudul Moldovei, în SCL, IV, 1953, p. 65—67, Emil Petrovici afirmă că, sub forma *chinez*, cuvîntul slav meridional *knez* s-a păstrat numai în limba populară din Banat, pentru care „nu e nevoie să presupunem o filieră maghiară" — p. 66).

Astfel stînd lucrurile, e necesar să corectăm afirmaţia pe care am făcut-o în nota din articolul citat, în sensul că termenul *obărchinez* nu este „o creaţie proprie cronicarului", acestuia datorîndu-i-se doar atestarea, pentru prima dată şi numai la el, a formei menţionate, cunoscută ca atare din graiul bănăţean.

Termenul este un cuvînt compus interesant ca mod de formare şi reprezintă un element lexical specific terminologiei administrative de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul celui de-al XIX-lea, vizînd realităţi sîrbeşti şi bănăţene.

Nu este înregistrat în principalele lucrări lexicografice ale limbii române (Cihac, Şăineanu, DU, TDRG, CADE, Scriban, *Dicţ.*, DM, Ciorănescu, *Dicc. etimol. rum.*, DLR).

Podăreasă, -e s.f. şi adj. Este atestat în *Hronograful* lui Dionisie Eclisiarhul, unde apare folosit ca adjectiv cu înţelesul de „femeie care bate podurile (străzile) în căutare de distracţii şi plăceri uşoare, femeie de moravuri uşoare, femeie de stradă" : „au adus mueri *podărese*, curve" (f. 63^r). Sensul amintit aici l-am dat pornind de la context şi de la glosarea autorului prin alăturarea sinonimului corespunzător, *curvă*, care circulă şi astăzi în limba populară.

Atestat numai în cronica lui Dionisie, cuvîntul acesta nu poate fi decît o creaţie apărută în vorbirea obişnuită, populară, din acea vreme, de la *pod* „stradă", cu ajutorul sufixului compus *-ăreasă* (<*ar*+*-easă*) şi reflecta o realitate socială (din secolul al XVII-lea pînă pe la începutul celui de al XIX-lea străzile cele mai importante din Bucureşti erau pavate cu scînduri groase de stejar şi de aceea purtau numele de *poduri* (sg. *pod*); astfel erau *Podul Tîrgovişteі*, *Podul lui Şerban Vodă* sau *Podul Beilicului*, *Podul Mogoşoaiei* ş.a.).

Termenul este înregistrat numai de dicţionarul lui Tiktin, s.v. *podar*, ca feminin al acestui substantiv, cu sensul de „soţia podarului" („Frau des *podar*"), ceea ce este cu totul nesatisfăcător pentru explicarea cuvîntului la care ne referim. La A. Scriban, *Dicţionaru limbii româneşti*, Iaşi, 1939, s.v. *pod* „stradă", este menţionată doar expresia *a bate podurile*, folosită în Muntenia. Pentru echivalentul modern al cuvîntului discutat, *femeie de stradă*, vezi Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a „greşelilor"*, Iaşi, 1943, p. 254.

Stupai s.m. Ca substantiv, cu sensul de „voluntar român, partizan al ruşilor, care lupta alături de aceştia pentru eliberarea de sub turci, în războiul ruso-turc din 1768—1774" l-am găsit atestat în *Hronograful* lui Dionisie Eclisiarhul în contextele: „viind în Bucureşti noaptea fără de veste *stupai* (aprinzînd cu foc cîteva case la marginea oraşului pentru spaima turcilor), cărora le era căpetenie un polcovnic Ilie" (f. 5[r]); „iar *stupai* într-acea noapte au început a jefui casele oamenilor" (f. 5[v]); „văzind turcii că sînt turci mulţi, iar *stupaii* sînt nişte găinari cu arme [. . .] s-au gătit să între în oraş să tae *stupai* şi să-i gonească" (f. 5[v]); „Perit-au la această lovire mulţi *stupai* şi cătane de ţară" (f. 6[r]).

Cuvîntul este un termen militar, pătruns din limba rusă în limba noastră în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în timpul războaielor ruso-turce, cînd armatele ruseşti treceau deseori pe teritoriul românesc, în cursul operaţiunilor militare. În limba rusă, *stupai* (*cmynaй*!) este imperativul de la verbul *cmynamь* „a păşi, a călca, a face un pas", însemnînd deci „pasă, du-te, pleacă!", adică „marş! înainte!" ca termen de comandă.

În textul *Hronografului*, Dionisie reproduce şi cîteva expresii ruseşti ca „*Stupai* na pred, pomagai nam Bog, adecă înainte să mergem ajutîndu-ne Dumnezeu" (f. 40[r]) şi „*stupai* na pred, adecă să meargă nainte" (f. 119[v]), în care imperativul rusesc *stupai* este tradus, evident, ceva mai liber în glosarea pe care o face în context (cf. şi articolul nostru *Cu privire la glosele din Hronograful lui Dionisie Eclisiarhul*, în „Philologica", vol. II, Bucureşti, 1972, p. 106).

Acest cuvînt apare atestat în limba română literară din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, la Mihail Cantacuzino şi Stolnicul Dumitrache, cu sensul aproape identic. Mihail Cantacuzino, participant la evenimentele epocii, povestind despre „răzmiriţa" care a început în noiembrie 1769 împotriva turcilor, puşi pe fugă la intrarea ruşilor în Bucureşti, notează, între altele: „Volintirii au strigat ‚*stupai, stupai*' (ce numai aceste două cuvinte ruseşti învăţase)" (Vezi *Genealogia Cantacuzinilor*, editată de N. Iorga, Bucureşti, 1902, p. 172).

Îndemnul acesta era rostit aşadar de „volintirii" români, care-l foloseau deseori şi în orice împrejurare, aşa cum aflăm din cronica versi-

ficată *Istoriia Ţării Rumâneşti dă la lét 1769*, în care autorul descrie aceleaşi evenimente :

„Auzim un ţipăt mare
Un zgomot şi o strigare
Un huet şi-un chiloman
De *stupai* şi de aman
. . . . . .
Orice mergeai, dă întrebai
Ei îţi răspundea : *stupai* !
N-aveai ce să mai alegi,
Nici ca să le înţelegi.
Atît auzeam : *stupai*
Şi ne curăţeam de cai".

(Vezi *Cronici şi povestiri româneşti versificate (sec. XVII—XVIII)*. Studiu şi ediţie critică de Dan Simonescu, Bucureşti, 1967, p. 130—131.)

Remarcăm, aşadar, că termenul *stupai* este atestat ca substantiv numai în cronica lui Dionisie Eclisiarhul. După cum se poate vedea din contextele citate mai sus, ca urmare a întrebuinţării frecvente a acestui cuvînt rusesc, voluntarii români din timpul războiului din 1769 au fost porecliţi, în mod ironic, *stupai*. Meritul cronicarului nostru este că a şi consemnat în scris acest fapt care are însemnătate pentru istoria limbii literare româneşti.

V. Bogrea, în „Dacoromania", III, 1923, p. 737—738, discută cuvîntul, dar fără să amintească atestarea ca substantiv de la Dionisie Eclisiarhul, iar ca etimon dă termenul de comandă slav *stupaj* „pas, pasă, pleacă, marş!", nu pe cel rusesc, cum credem că ar fi fost normal (cf. şi CADE, Scriban, *Dicţ.*, DM). Dintre izvoarele lexicografice cercetate, unele nu-l înregistrează (Şăineanu, DU), iar altele îl notează în treacăt, menţionînd numai valoarea de interjecţie (CADE, DM, Ciorănescu, *Dicc. etimol. rum.*) Tiktin, RDW îl dă tot ca interjecţie, atestat în poezia populară :

„Că-n sat nu mai e de trai
Că ne dă turcii *stupai*
Să eşim cu toţi la plai!"

Surprinde că Tiktin, care a utilizat cronograful lui Dionisie, citînd adesea din el în dicţionarul său, nu dă şi contextul în care apare acest cuvînt în cronică şi deci nu-l discută ca substantiv, aşa cum este folosit de cronicar.

Doar Scriban (*Dicţionaru limbii româneşti*, Iaşi, 1939, p. 1256) îl menţionează ca substantiv neutru cu pluralul în *-uri*, referindu-se nu la numele cu care fuseseră denumiţi voluntarii români, ci la perioada cînd se uza mult de acest cuvînt de comandă, ceea ce reiese dealtfel şi din explicaţia lapidară pe care o dă s.v. *stupai* („vremea stupaiului") Nu încape nici o îndoială că şi Scriban avec în vedere tot interjecţia, deoarece trimite la articolul lui V. Bogrea din „Dacoromania", amintit mai sus.

Emilian N. Bureţea

Bíţi (interj.) „cuvînt cu care se cheamă oile", neînregistrat în dicţionare, apare în *Lexic regional*, [Bucureşti], 1960, p. 98 (din judeţul Suceava). Sub forma *bîci*, îl găsim, de asemenea, în ALR s.n., vol. II, h. 385, p.c. 386. Vine din ucr. (de obicei repetat) *бíцi*, cu acelaşi înţeles (*Матеріали до словника буковинських говірок*, Cernăuţi, 1971, fasc. a 2-a, p. 30); cunoscut şi în graiurile ucrainene din nordul Moldovei.

Búdă. Cuvîntul se găseşte în *Lexic regional*, [Bucureşti], 1960, p. 12, cu sensul „coteţul cîinelui" (neînregistrat pînă acum în dicţionare sau alte lucrări lexicografice) şi cu provenienţa din judeţul Suceava (comunele : Bilca, Brodina, Horodnicu, Marginea, Sucevița). Provine din ucr. *бýда*, care are, printre altele, şi înţelesul de „cuşcă pentru cîine" (*Українсько-російський словник*, publicat de Academia de Ştiinţe a R.S.S. Ucrainene, Kiev, 1953, vol. I, p. 95). Cf. şi pol. *buda* „idem" (*Słownik języka polskiego*, publicat de Academia Polonă de Ştiinţe, Varşovia, 1958, vol. I, p. 702).

Burác e cunoscut în Maramureş cu sensul de „sfeclă (roşie)" (T. Papahagi, *Graiul şi folclorul Maramureşului*, Bucureşti, 1925, p. 146 şi 215; *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureş*, de Petru Neiescu, Grigore Rusu şi Ionel Stan, vol. II, Cluj, 1971, h. 444, p.c. 221—233, 240). Şi în ALR s.n. (vol. I, h. 193, p.c. 353) este atestat cuvîntul *burác* „sfeclă pentru vite". Se explică din ucr. *бурáк*, variantă regională a lui *буря́к* „idem" (*Українсько-російський словник*, vol. I, p. 102); în graiurile ucrainene din nordul ţării noastre, *бурáк* e singura formă întîlnită.

Fereáncă a fost înregistrat în judeţul Suceava cu sensul de „perdea" (*Chestionar pentru un atlas al limbei române*, II, 192/226). Acelaşi cuvînt este întrebuinţat, împreună cu alte variante formale (vezi V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, *Glosar regional*, [Bucureşti, 1961], p. 33), în Maramureş (comuna Moiseiu-Vişeu). Pentru etimologie, autorii glosarului trimit la germ. *Vorhang* „idem". Forma germană citată poate explica în mod satisfăcător numai variantele *ferhánq*, *feráng*, *ferihánq*. În ceea ce priveşte rom. *fereáncă*, acesta are, după părerea noastră, altă origine : ucr. (regional) *фіpáнка*, cu acelaşi sens (*Українсько-російський словник*, vol. VI, p. 286); cf. şi pol. *firanka* „idem" (*Słownik języka polskiego*, vol. II, p. 888).

Holópţi (pl.) este întrebuinţat în Maramureş cu sensul de „sarmale" (*Lexic regional*, [Bucureşti], 1960, p. 14). Originea lui este ucr. dial. (pl.) *гóлопцi* „idem" (notat de noi în graiurile ucrainene din Maramureş şi Suceava, în cursul unei anchete dialectale), cu deplasarea accentului pe silaba a doua; cf. şi forma *голубцí* „idem" din dicţionarul lui B. D. Hrinčenko (*Словарь украïнськоï мови*, Kiev, 1907, vol. I, p. 305—306). Forma de nominativ singular *holópt* (*Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureş*, vol. II, h. 530, p.c. 227, 240), care nu poate fi explicată direct din ucraineană (nom. sg. *голубéць* diferă formal de rom. *holópţ* şi nu-i corespunde nici în ceea ce priveşte accentul), a fost refăcută din pl. *holópţi*.

Sîrcă (şi : *stîrcă*, vezi *Lexic regional*, Bucureşti, 1967, II, p. 105) este atestat în Maramureş cu sensul de „chibrit" (*Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureş*, vol. II, h. 295, p.c. 240). Provine din ucr. *сірка*, avînd sens identic (E. Želechovśkyj şi S. Nedil'śkyj, *Малоруско-німецький словник*, Lvov, 1886, vol. II, p. 868). Pentru răspîndirea cuvîntului în graiurile ucrainene transcarpatice, de unde acesta a putut pătrunde în limba română, vezi J. O. Dzendzelivśkyj, *Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР* (*Лексика*), Ujgorod, 1960, vol. II, h. 233, p.c. 186—188). Cf. şi ceh. *sirka* „idem" (*Rumunsko-český slovník*, sub redacţia lui Jiří Staca, Praga, 1961, p. 209).

Şmetelînă e citat în *Lexic regional*, [Bucureşti], 1960, p. 22, cu sensul „tulpina porumbului" (din Maramureş). Sub forma *jmetelînă* (şi : *jmitilînă*) „ciocani (care rămîn pe porumbişte)", cuvîntul este înregistrat şi de DA (cu atestări, reproduse după T. Papahagi, *Graiul şi folclorul Maramureşului*, Bucureşti, 1925), indicîndu-se proveniența lui din ucr. *шмат*, *шматúна* „bucată ruptă din ceva, fragment". După părerea noastră, această explicaţie nu satisface îndeajuns nici criteriul formal şi nici pe cel semantic. Ni se pare mai potrivită apropierea rom. *şmetelînă* de ucr. *шумелúна* (var. *шумилúна*) „idem", cu toate dificultăţile fonetice pe care le ridică partea iniţială a cuvîntului (J. O. Dzendzelivśkyj, *Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР* (*Лексика*), vol. II, h. 203, p.c. 167, 174, 175, 179—182, 185—190, 195, 196, 199—212 ; O.S. Mel'nyčuk, *Словник специфічної лексики говірки села Писарівки, Кодимського району, Одеської області*, în „Лексикографічний бюлетень", Kiev, 1952, II, p. 81).

Tého (adv.) în expr. *pe tého* „în linişte, pe nesimţite" a fost înregistrat de V. Arvinte, D. Ursu şi M. Bordeianu (*Glosar regional*, p. 73, din Laura-Rădăuţi) şi ilustrat cu următorul citat : *A venit pe teho*. Redactorii glosarului explică cuvîntul în discuţie din ucr. *tiho*, de fapt inexistent, în ucraineană, sub această formă. După părerea noastră, întreaga construcţie rom. *pe tého* e un calc parţial după ucr. *потúхо* „idem" (*Українсько-російський словник*, vol. IV, p. 260). Rom. *pe tého* a apărut pe calea traducerii primei părţi a cuvîntului *no* „pe" şi a transferului celei de-a doua : *múxo* > *tého*. Varianta *pe técu* (din Straja-Rădăuţi) are, de asemenea, corespondent direct în ucraineană : *потúху* „idem" (vezi dicţionarul citat).

I. Robciuc

CONSFĂTUIREA JUBILIARĂ A REVISTEI „LIMBA ROMÂNĂ"

Cu prilejul împlinirii celui de al XX-lea an de apariție al revistei „Limba română" la Casa oamenilor de știință a Academiei R.S. România a avut loc, în ziua de 3 martie crt., o consfătuire a Comitetului de redacție al revistei cu colaboratorii săi din capitală și din principalele centre universitare ale țării. Lucrările consfătuirii s-au desfășurat sub conducerea acad. prof. Iorgu Iordan, redactorul responsabil al revistei, și au avut ca principal obiect de discuție realizările și perspectivele orientării tematice a revistei.

Examenul retrospectiv a relevat, în cadrul discuțiilor, contribuția revistei la ceea ce cu un termen general s-ar putea numi „transformarea lingvisticii", adică la acea mișcare de asimilare a unei concepții moderne despre studierea științifică a limbii. Au fost amintite în acest sens eforturile revistei pentru asigurarea unei informări multilaterale, atitudinea pozitiv eclectică în raport cu școlile lingvistice actuale. În același timp s-a subliniat rolul revistei în reactualizarea și înviorarea unor importante domenii ale cercetării limbii române : filologia, etimologia și analiza textului literar. S-au subliniat importante inițiative ale revistei în aceste domenii și în altele, insistîndu-se asupra deosebitelor servicii pe care le aduce cititorilor bibliografia anuală de lingvistică românească.

Critica bibliografică reprezentată prin recenzii s-a constatat a fi însă sub nivelul cerințelor generale, iar conținutul revistei deficitar în ceea ce privește informația curentă asupra activității lingvistice din întreaga țară.

S-a făcut totodată observația că, prin caracterul lor prea specializat, unele articole restrîng mult cercul cititorilor interesați. Aceeași limitare a cercului de cititori se produce însă, după cum au arătat mai mulți participanți la discuții, și prin condițiile inadecvate de difuzare a ei.

Cu deosebită insistență a apărut în discuții problema legăturii pe care revista trebuie să o stabilească între cercetarea științifică a limbii române și învățămîntul filologic actual. Prin orientarea de pînă acum, revista și-a concentrat atenția, în cea mai mare parte a activității sale, mai ales asupra studiului științific al limbii, eliminînd din sfera sa de preocupări îndrumările cu caracter didactic și metodic, dar avînd totuși o permanentă preocupare pentru nevoile de conținut ale învățămîntului, în special în domeniul studiului gramaticii, al limbii române literare și al stilisticii.

Perspectivele de dezvoltare a revistei, căile pe care trebuie să le urmeze orientarea sa tematică în viitor au fost examinate de către participanții la consfătuire tocmai prin prisma creării unei mai bune corelații între stadiul actual al cunoașterii științifice a limbii române și informația care se transmite în școală prin predarea limbii române. S-au adus în discuție,

în acest sens, două aspecte esențiale : studiul normelor limbii române literare actuale, prin articole de cultivare a limbii, și posibilitățile existente pentru adaptarea unor teorii moderne de analiză și descriere lingvistică la nevoile învățămîntului.

În ceea ce privește cultivarea limbii române, participanții la discuții au fost unanimi în a susține intensificarea eforturilor revistei în această direcție. S-a propus instituirea unor rubrici permanente consacrate uzului lingvistic actual (cuvinte și sensuri noi, de ex.). Totodată s-a insistat asupra abordării acestui domeniu cu pronunțat caracter normativ, fără să se renunțe la ținuta științifică reală care caracterizează, în general, revista „Limba română", ca publicație de specialitate a Academiei R.S. România.

Prin lărgirea sferei de preocupări în domeniul cultivării limbii române și prin ilustrarea acestui domeniu cu articole de înaltă ținută și competență, revista „Limba română" va aduce reale servicii atît consolidării normelor actuale ale limbii noastre literare în uzul lingvistic comun, cît și îmbogățirii conținutului lecțiilor de limba română, mai ales în școala generală, dar și în școala medie, chiar în cadrul orelor de literatură. În acest sens, dezbaterile din cadrul consfătuirii au subliniat faptul că, sub raportul însușirii corecte a limbii române și, mai ales, sub raportul utilizării ei în conformitate cu anumite principii de compunere a textului și de adecvare stilistică a lui, învățămîntul filologic actual se arată a fi în mare măsură deficitar. S-a examinat critic, cu acest prilej, modul unilateral, schematic și simplificator în care este văzută predarea gramaticii și, în special, a analizei sintactice, în școala generală, precum și insuficienta atenție acordată ortoepiei, în cadrul lecțiilor de ortografie, și semanticii în cadrul lecțiilor de vocabular.

În ceea ce privește modernizarea învățămîntului filologic prin îmbogățirea conținutului acestuia cu anumite elemente importante, realizate în sfera cunoașterii științifice a limbii române, colaboratorii revistei și membrii colegiului redacțional au enumerat căile propagării noilor date științifice în rîndul cadrelor didactice de toate gradele, cerînd o specializare a publicațiilor de profil. S-a amintit utilitatea creării unei reviste pentru studiul limbii române vechi, accentuarea interesului pentru metodică în paginile revistei „Limbă și literatură", inițierea unei rubrici permanente consacrate unui dicționar de terminologie lingvistică în „Limba română". Deși s-a relevat faptul că învățămîntul nu poate prelua imediat, fără o verificare și evaluare prealabilă, toate concluziile obținute în cercetarea științifică, mai mulți participanți la consfătuire au insistat asupra descoperirii celor mai potrivite căi de asimilare a noilor teorii și metode de cercetare lingvistică în predarea limbii române în școlile de cultură generală și în cele de specialitate.

Pentru realizarea acestor mari obiective, care, de fapt, se înscriu pe linia unei orientări tematice deja existente, s-a propus asigurarea unui contact mai strîns cu cititorii de toate categoriile și o mai intensă și mai bine coordonată colaborare a tuturor factorilor răspunzători. S-a arătat, în mod deosebit, importanța unei mai eficiente colaborări cu cadrele din învățămîntul superior, care activează în centrele universitare din țară, precum și lărgirea cercului de colaboratori și, mai ales, de cititori din cadrul învățămîntului general și mediu. Informarea științifică a acestora din urmă, familiarizarea lor cu problematica cercetării actuale a limbii române vor deveni, în strînsă legătură cu studiul științific al limbii române și al normelor ei literare actuale, preocupări principale ale revistei în perioada imediat următoare. După cum a ținut să sublinieze, în cuvîntul său de încheiere, acad. Iorgu Iordan, de nivelul cunoștințelor științifice ale acestor cadre depinde, în ultimă instanță, calitatea învățămîntului filologic românesc actual, obiectiv pe care revista „Limba română" l-a avut permanent în vedere în activitatea sa.

Martie 1973 *Flora Șuteu*

CONSFĂTUIREA DE LEXICOLOGIE ŞI LEXICOGRAFIE — CLUJ

(12—14 aprilie 1973)

La Institutul de lingvistică şi istorie literară din Cluj al Academiei R.S. România a avut loc, între 12 şi 14 aprilie 1973, a doua consfătuire de lexicologie şi lexicografie a colectivelor *Dicţionarului limbii române* (DLR). Au participat acad. prof. Iorgu Iordan şi prof. dr. Ion Coteanu, membru corespondent al Academiei R.S. România, redactori responsabili ai *Dicţionarului limbii române*, prof. dr. doc. Ioan Pătruţ, prof. dr. doc. Bela Kelemen, aproape toţi redactorii lucrării din cele trei centre lexicografice din ţară (Bucureşti, Cluj, Iaşi), un mare număr de cercetători, profesori, studenţi, ziarişti etc.

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de prof. Ioan Pătruţ, directorul Institutului de lingvistică şi istorie literară din Cluj, care, amintind de prima consfătuire de lexicologie şi lexicografie, desfăşurată la Bucureşti, în noiembrie 1972, a subliniat utilitatea şi importanţa unor astfel de manifestări ştiinţifice în care colectivele participante la elaborarea *Dicţionarului limbii române* pot, în mod nemijlocit, să-şi expună părerile, metodele de muncă cele mai eficiente, să discute dificultăţile şi să facă un rodnic schimb de experienţă în vederea obţinerii unui ritm mai accelerat de redactare la DLR, a eliminării unor greşeli sau inconsecvenţe, a îmbogăţirii listei de cuvinte, a îmbunătăţirii calităţii lucrării etc.

Dintre cele 11 comunicări prezentate în cadrul consfătuirii, în mod deosebit s-a evidenţiat lucrarea prof. dr. Ion Coteanu, *Valori semantice şi explicaţii etimologice ale cuvîntului „dor"*. Pe baza unui bogat şi variat material ilustrativ cules din lirica noastră populară, autorul a relevat cîteva aspecte inedite cu privire la sensurile acestui mult cercetat cuvînt aparţinînd vocabularului românesc „caracteristic". Analiza corelaţiilor semantice dintre valoarea „durere fizică", frecventă îndeosebi în Oltenia şi în Muntenia, şi verbul *a durea* şi implicaţiile etimologice decurgînd din această apropiere de sens au pus într-o lumină nouă, originală, etimologia consacrată (<*dolus*), susţinută de S. Puşcariu, Candrea-Densusianu, Philippide şi alţii, impunînd cu necesitate o rejudecare, de pe poziţii ştiinţifice adecvate, a etimologiei tradiţionale. În general, problema etimologiei a ocupat, în programul consfătuirii, un loc central, numeroase fiind comunicările în care au fost dezbătute modalităţile de rezolvare în DLR a alineatului conţinînd originea cuvintelor (Stelian Dumistrăcel, *Consideraţii privind etimologia multiplă a neologismelor în graiurile populare*; Mircea Seche, *Problema etimologiilor multiple în DLR*; Ioana Anghel, *Modul de interpretare a faptelor de limbă pentru stabilirea unei etimologii*). Fructuoase şi interesante au fost discuţiile ce s-au purtat pe marginea acestor comunicări, insistîndu-se asupra necesităţii de a se reanaliza conceptul de etimologie multiplă, de a i se acorda exact valoarea pe care o are, aşa cum a fost ea formulată de acad. prof. Al. Graur, şi de a se renunţa la atitudinea comodă, şi nu totdeauna corectă, de a fi considerată singura soluţie în rezolvarea unor

cazuri mai dificile şi mai complexe privitoare la obîrşia unor cuvinte. Reluînd ideea expusă în cele două articole publicate în revista „Limba română", în anul 1971, referitoare la utilizarea *Atlasului lingvistic român* în DLR [1], I. Mării, în comunicarea *Dicţionarul limbii române şi Atlasul lingvistic român*, atrage atenţia asupra unor erori mai mult sau mai puţin grave găsite în volumele apărute sau aflate în fază avansată de lucru din DLR (literele M, N, O, P, R). Deşi problemele ridicate au mers pe aceeaşi linie pe care au mers şi articolele citate, importanţa comunicării rezidă tocmai în avertismentul şi recomandarea pe care o face autorul de a se folosi cu mai multă grijă şi atenţie materialul din ALR, de a se verifica direct la sursă atît partea cartografiată cît şi cea necartografiată, publicată sau aflată în manuscris, pentru a se evita, în viitor, repetarea unor greşeli asemănătoare.

Tot în legătură cu modul de cercetare a materialului atestat în diverse izvoare populare sau regionale şi cu dificultăţile care se ivesc din pricina unor lucrări elaborate, de cele mai multe ori, de amatori, fără pregătirea ştiinţifică necesară, s-au înscris şi comunicările prezentate de Sabina Teiuş şi Emilia Todoran, *Interpretarea materialului dialectal provenit din alte surse decît DLR* şi de Ileana Zamfirescu, *Cuvinte cu arii în regres*.

În comunicarea *Fizionomia lexicală a limbii române în lumina DLR* prof. Bela Kelemen, făcînd o succintă analiză a vocabularului de ieri şi de azi, a prezentat o suită de etape pe care trebuie să le parcurgă orice lucrare lexicografică şi de cunoştinţe obligatorii pe care trebuie să le posede orice lexicograf angajat la o operă de importanţa DLR. *Primele atestări lexicale în opera lui Dimitrie Cantemir* a fost titlul comunicării prezentate de Stela Toma.

Modul inegal în care au fost folosite unele lucrări înscrise în bibliografia *Dicţionarului limbii române* a format subiectul comunicării Doinei Grecu, intitulată *Anonymus Caransebesiensis în DLR*; autoarea semnalează lipsa unor atestări preţioase înregistrate de acest *Dictionarium valachico-latinum*, primul dicţionar bilingv cu româna ca limbă de bază, datînd din jurul anului 1700.

Seria comunicărilor s-a încheiat cu *Elemente de compunere şi prefixe în* DLR, prezentată de Luiza Seche. Pornind de la afirmaţia şi recomandarea înscrisă în normele de lucru interne ale *Dicţionarului* de a se lucra ca articole independente atît prefixele cît şi elementele de compunere, autoarea relevă faptul că, în cele patru volume apărute (M, N, O, P), precum şi în manuscrisele aflate sub tipar (P, R), nu figurează nici un prefix, deşi în porţiunile respective există destule asemenea elemente formative productive şi foarte productive *(ne-, răs-, re-, pre-* etc.).

Înainte de încheierea consfătuirii, prof. Ion Coteanu a prezentat un raport alcătuit pe baza activităţii comisiilor restrînse de lucru, însumînd hotărîrile conducerii DLR referitoare la perfecţionarea normelor de lucru la dicţionar. Subliniind utilitatea şi importanţa celei de-a doua consfătuiri de lexicologie şi lexicografie de la Cluj, acad. prof. Iorgu Iordan a mulţumit, în încheiere, tuturor cercetătorilor care au participat cu comunicări sau la discuţii, adresînd totodată calde mulţumiri comitetului de organizare şi Institutului de lingvistică şi istorie literară din Cluj pentru felul în care au asigurat buna desfăşurare a lucrărilor întîlnirii dintre cele trei centre lexicografice din ţară.

Luiza Seche

---

[1] *Observaţii asupra utilizării Atlasului lingvistic român în Dicţionarul limbii române (DLR), M şi O.* în LR, XX, 1971, p. 87–102, şi *Alte cîteva observaţii privind utilizarea materialului ALR în DLR, M şi O*, în LR, XX, 1971, p. 515–526.

Ladislas Gáldi, *Contributions à l'histoire de la versification roumaine. La prosodie de Lucian Blaga*, Budapest, Académiai Kiadó, 1972.

Epoca modernă însemnează, pentru studiile de prozodie, o substanțială apropiere a lor de ansamblul analizei stilistice și estetice. Lingvistica nu mai recurge la versificație ca la un instrument mecanic, aplicînd niște scheme imuabile, ci încearcă să-i descopere, pe linia expresivității poetice, valori funcționale; tehnica poeziei nu mai este, ca urmare, un element adăugat, complementar, ci poezia însăși, capabilă să se exprime pe sine. Singura interpretare pe care o astfel de concepție o validează este cea care se plasează în interiorul textului: „în acest grup, fiecare text are în mod necesar un caracter individual" (p. 47; traducerea citatelor ne aparține), notează Ladislau Gáldi, referindu-se la poeziile din ciclul *Poemele luminii*. Ideea poate fi însă extinsă la întreaga carte, *Contributions à l'histoire de la versification roumaine, La prosodie de Lucian Blaga* fiind o subtilă și ingenioasă analiză funcțională a prozodiei.

Studiul reia afirmațiile cuprinse în capitolul dedicat lui Lucian Blaga în lucrările anterioare ale autorului (*Esquisse d'une histoire de la versification roumaine*, Budapest, 1964, și *Introducere în istoria versului românesc*, Editura Minerva, București, 1971), precum și în unele studii privitoare la versul liber (*Le vers libre est-il libre?*, în *Omagiu lui Al. Rosetti la 70 de ani*, București, 1965, p. 265—270, și *Az újlatin szabadvers nyelvi eszközei*, Filológiai Közlöny, 1965, p. 340—354). Amplă incursiune în istoria versului clasic, *Introducere...* consemna doar existența versului liber în poezia românească; extinzînd și adîncind investigația, *Contributions...* ne oferă, prin intermediul poemelor lui Lucian Blaga, și o virtuală tipologie a versului liber. Depășindu-și intenția, cartea răspunde, în acest fel, interesului general pe care poezia modernă, cu arhitectura ei complicată, o suscită și se realizează, totodată, ca o completare a istoriei versului românesc liber întocmită de Vladimir Streinu în *Versificația modernă. Studiu istoric și teoretic asupra versului liber*, E.P.L., București, 1966.

Urmărind creația lui Lucian Blaga, de la mai puțin cunoscutele poezii de tinerețe, în care se recunosc modelele clasice ale „eneasilabului rimat", pînă la lirica de maturitate — poemele scrise după 1943 — care revine la „forma clasică", Ladislau Gáldi ne propune zece faze, sprijinite pe zece tipuri dominante de versificație, începînd cu „gradul zero al prozodiei": prima fază, caracterizată printr-o „prozodie foarte liberă", care se poate uneori combina cu rime (p. 10); a doua, „prin rolul predominant al unei cezuri, mai mult sau mai puțin mobile" (p. 10); a treia, prin, clauzule ritmate cu grijă (clauzule iambice)" (p. 11) etc. Încercarea de a găsi într-o structură atît de neomogenă coordonate sistematizatoare duce la bune rezultate atît în cunoașterea mai profundă a sinuoasei creații blagiene, cît și în analiza tipologică a versului liber.

Prin relevarea „proporției" în care aceste tipuri, cu variantele lor, apar în volumele lui Lucian Blaga, autorul încearcă să stabilească principalele funcții expresive ale diverselor forme de versificație și, totodată, felul în care „versul blagian" se constituie „ca o parte integrantă a esteticii sale și, într-un sens foarte general, a activității sale creatoare" (p. 188). Descoperim în aceste rînduri puncte de vedere care se impun tot mai pregnant în studiile actuale de prozodie și stilistică: ideea că „microstructurile de ordin prozodic nu pendulează niciodată în vid" (p. 188), că elementele de versificație, alături de cele de ordin „sintactic", „morfologic", „lexical", și „fonetic", constituie forma în care se realizează mesajul poetic; și aceea că în versul liber, socotit, de multe ori, un segment dezorganizat, există secvențe care, reluate ritmic, dezvăluie, în aparenta neomogenitate, scheme foarte precise. Ele nu se supun unor canoane metrice prestabilite, ci se organizează după logica discursului poetic. Această „lărgire conștientă a domeniului" în cercetarea versificației se fundamentează pe studiul integral al textului unui poem sau al unui grup de poeme, singura metodă capabilă să surprindă tendințele creatoare ale unei epoci (p. 188): „Al doilea vers... se distinge prin muzicalitatea sa: expresia *îmi tremuri ca un picur / de rouă* (U∠U/UU∠U/U∠U) prezintă o armonie perfectă a fondului și a formei: polimetria este cu atît mai evidentă cu cît ritmul, iambic în aparență, închide și un eneasilab de tipul U∠UU∠UU∠U, care, de exemplu, în *Lumina...* poartă, în egală măsură, pecetea unei irezistibile ardori. Restul textului *(îmbrățișat / de raze de lumină)* pune în relief, datorită ritmului endecasilabic destul de vag (UUU∠/U∠UUU∠U), concluzia simbolică" (p. 49).

Textul poetic este astfel supus unei analize complexe, cu permanente reveniri la motivele lirice fundamentale. *Prozodia lui Lucian Blaga* se prezintă, prin urmare, nu numai ca o carte despre versificația poetului, ci și ca un model de cercetare stilistică și estetică a operei literare.

Apelînd deopotrivă la metoda descriptivă cît și la cea istorică și comparatistă, cum însuși remarcă în *Introducere*, Ladislau Gáldi reușește să fixeze, în dinamica neobișnuit de vie a poeziei lui Lucian Blaga, profilul poetului, specificul artei sale, izvorîtă dintr-o continuă osmoză între formele tradiționale și cele noi. În această mișcare tendințele „verslibriste" sînt mereu estompate de ritmurile clasice, iar structurile tradiționale, revitalizate prin funcțiile noi cu care Lucian Blaga le investește. Mărturisirile poetului în acest sens, bine integrate în țesătura analizei, constituie o confirmare: „Iau seama zidindu-mă astfel că față de versurile mele de altădată ... noua mea poezie ... se adîncește pe plan mai organic și mai omenesc. De la forma versului liber, *în ritmuri abrupte*, trec la *forma clasică*, căutînd totuși să păstrez și să amplific modernitatea expresiei" (p. 166).

Eliberată de schematismul unor analize prea insistente asupra tehnicii versului, cum au fost apreciate unele dintre studiile anterioare ale lui Ladislau Gáldi, *Prozodia lui Lucian Blaga* se impune ca o prețioasă cercetare a versificației românești.

Olimpia Șerban

Cărturari brașoveni (sec. XV—XX). Ghid biobibliografic. Brașov, 1972 (Comitetul județean pentru cultură și educație socialistă Brașov. Biblioteca municipală), 247 p., in -8°.

Ghidul biobibliografic recent apărut sub egida Bibliotecii municipale din Brașov a fost redactat de un colectiv de profesori din orașul de la poalele Tîmpei: Ilie Moruș (redactor responsabil și coordonator științific), Grigore Țopan, Pavel Binder, Valeria Căliman, Emil Micu și Petru Istrate, cei mai mulți bine cunoscuți în publicistica noastră.

Grupînd în ordine alfabetică 253 micromonografii privitoare la cele mai proeminente personalităţi ale vieţii sociale, politice, culturale şi economice ale regiunii Braşov din secolele al XV-lea—al XX-lea, ghidul respectiv, care are structura unui dicţionar biografic, constituie un instrument de lucru de mîna întîi pentru toţi cei preocupaţi de istoria culturii româneşti şi a minorităţilor naţionale.

În galeria cărturarilor braşoveni, un loc de frunte îl ocupă, fără îndoială, scriitorii, publiciştii, istoricii şi filologii. Cei interesaţi de probleme de istorie a limbii române literare, de problemele cultivării limbii române, de istoria literaturii române, de istoria lingvisticii şi a filologiei româneşti vor găsi aici informaţii utile.

Articolele biobibliografice, redactate cu suficient spirit critic, conţin nu numai o trecere în revistă a principalelor opere elaborate de cărturarii născuţi sau trăiţi în regiunea Braşov, ci şi referiri la lucrările de prim ordin privitoare la ei. Uneori articolele sînt însoţite de fotografia — sau reproducerea imaginii după stampe — a persoanei care formează obiectul articolului sau de fotocopii ale unor pagini din operele mai importante prezentate.

Astfel, întîlnim în acest ghid biobibliografic personalităţi care au adus o contribuţie substanţială la dezvoltarea culturii româneşti moderne, contribuţie care nu de puţine ori a intrat în circuitul internaţional: scriitori şi publicişti ca Ioan Barac, Axente Banciu, George Barițiu, Aurel P. Bănuţ, Zaharia Bîrsan, Alex. Bogdan, Val. Braniște, Zah. Carcalechi, Ion Codru-Drăguşanu, Ion Colan, Vasile Demetrius, Vania Gherghinescu, Vasile Goldiş, Şt. O. Iosif, Andrei Mureşianu, Virgil Oniţiu, Cincinat Pavelescu, Horia Petra-Petrescu etc.; folcloriști ca Andrei Bîrseanu, Ion Muşlea, George Pitiş etc.; istorici şi critici literari ca Gh. Bogdan-Duică şi Ion Scurtu; istorici ca Ioan Bogdan, Augustin Bunea, Alex. Lapedatu, Ioan G. Meşotă, Ilie Minea, Gh. Popa-Lisseanu, Sterie Stinghe, Nic. Sulică, Ioan Ursu etc.; filologi ca Aron Densuşianu, Ovid Densusianu, G. Giuglea, Const. Lacea, Aron Pumnul, S. Puşcariu etc. Nu lipsesc nici informaţiile cu privire la personalităţi care au avut un rol de seamă în cultura mai veche a poporului român, cum sînt: Coresi, Dim. Eustatievici, Radu Tempea II. Numele tuturor acestora stau cu cinste alături de numele reprezentanţilor culturii minorităţilor naţionale, dintre care ajunge să citäm aici pe următorii: enciclopedistul Apáczai Csere János (1625—1695) şi umaniştii Johannes Honterus (1498—1549) şi Stefan Bergler (1680—1738), toţi de talie europeană, istoriografii Simon Massa (1536?—1605) şi Johann Filstich (1684—1743), scriitorul Adolf Meschendörfer (1877—1963) şi tînărul chimist mort prematur Gebhard Blücher (1934—1968), care a adus contribuţii deosebit de valoroase în filigranologie.

Iată şi criteriile după care au fost incluşi în dicţionar diferiţii cărturari: s-a ţinut seamă de faptul ca aceştia să se fi născut în regiunea menţionată sau, fiind originari din alte părţi, să fi activat în regiune sau să fi săvîrşit „fapte de cultură cu larg ecou local" (p. 7), cum se spune în *Cuvîntul înainte* al colectivului redacţional. Criteriul din urmă, evident discutabil, din fericire a fost mai mult declarat decît aplicat. Altfel, dicţionarul ar fi luat proporţii mult mai mari şi ar fi depăşit simţitor limitele geografice enunţate în titlul său.

Pe de altă parte, dintr-o parcurgere sumară a listei celor incluşi în dicţionar, constatăm că însuşi termenul de *cărturar* a fost folosit într-o accepţie destul de largă. Fără să contestăm meritele judelui Braşovului Johann Benkner, ale tipografului Coresi, ale unor librari şi conducători de case de editură ca Nicolae I. Ciurcu sau Ioan V. Socec, ale unor militanţi democraţi ca Ioan Bran-Lemeny, Şt. Foris, Radu Olteanu sau Ecaterina Varga, ale unor actori ca Sonia Cruceru, ale unor pictori ca Elena Popea, ale familiei de argintari May sau ale unor comercianţi ca Gheorghe I. Nica, şi cu toate contingenţele lor cu cartea sau cu fenomenul cultural, avem impresia că forţăm nota dacă-i considerăm *cărturari*. De altfel, în cuprinsul dicţionarului, pe ici pe colo, autorii folosesc termenul de *cărturar* în mod corect. Afirmînd, de pildă, despre Johannes Honterus că este „cărturar şi tipograf" (p. 10), autorii ne arată că nu confundă cele două noţiuni. Nu vrem prin aceasta să se creadă că am fi contra includerii în dicţionar

a unor personalităţi ca cele citate acum. Dimpotrivă. Iar pentru lichidarea contradicţiei, propunem ca, într-o ediţie viitoare, să se ... lărgească puţin titlul dicţionarului. Termenul de *cărturar* nu ni se pare aici cel mai cuprinzător.

Autorii dicţionarului sînt conştienţi de faptul că lucrarea poate avea şi lipsuri, lipsuri dealtfel inerente în opere de acest tip. Ne permitem să semnalăm cîteva omisiuni în domeniile care interesează profilul revistei de faţă : Lucian Blaga, Titu Maiorescu şi Emil Petrovici. Primul şi-a făcut liceul la Braşov (1906—1914); al doilea, stabilit temporar — cu familia — la Braşov la vîrsta de 2—3 ani, ajunge, în anii 1848—1851, cu familia, din nou în capitala Ţării Bîrsei, terminîndu-şi aici şcoala primară şi făcînd primul an de studii la Gimnaziul român din localitate; iar ultimul şi-a făcut şi el liceul la Braşov. Într-o situaţie aproape similară este Ov. Densusianu, care a făcut şcoala primară la Săcele (lîngă Braşov) şi care totuşi a fost introdus în dicţionar.

Pentru redactarea articolelor, autorii „ghidului" au consultat arhive publice (Arhivele Statului — filiala Braşov, Arhiva Bisericii Negre etc.), familiale şi personale, biblioteci (Biblioteca şi Muzeul din Şcheii Braşovului, Biblioteca Municipală Braşov etc.), dicţionare enciclopedice şi biografice, tratate de istorie şi istorie literară, colecţii de documente, repertorii de manuscrise, reviste, ziare şi alte materiale.

Lucrarea, tipărită în condiţii tehnice excelente, se deschide cu o prezentare elogioasă a lui Dan Simonescu (*Semnificaţia unui dicţionar biobibliografic local*, p. 3—6) şi se încheie cu un indice de nume (p. 231—246).

Depăşind cu mult caracterul „local", ghidul biobibliografic, prin locul pe care-l ocupă „cărturarii" zonei geografice Braşov în istoria culturii patriei noastre, prezintă un interes atît naţional, cît şi internaţional.

Dacă fiecare zonă culturală a ţării noastre şi-ar întocmi asemenea ghiduri, în cele din urmă, pe baza lor, s-ar putea redacta o enciclopedie românească reprezentativă pentru întreaga istorie culturală a României şi s-ar putea elabora şi studii de sinteză în care să se sublinieze solidaritatea dintre poporul român şi minorităţile naţionale, în domeniile cele mai variate, şi să se precizeze felul cum se integrează istoria culturală a României în istoria culturii europene.

Iată de ce ghidul braşovean constituie, în acelaşi timp, un îndemn la muncă şi pentru reprezentanţii celorlalte zone culturale ale patriei noastre.

Salutînd cu căldură apariţia acestei lucrări, ne exprimăm totuşi regretul că ea n-a fost difuzată pe piaţă. Distribuţia numai în sistemul bibliotecilor nu satisface necesităţile de informare ale omului modern. Un asemenea instrument de lucru trebuie să stea pe masa oricărui specialist interesat de istoria culturii româneşti, germane şi maghiare.

Sperăm că ediţia a doua, pe care o aşteptăm, va ţine seamă de aceste deziderate.

Liviu Onu

„Limbă şi literatură", nr. 1 (28) şi 2/1972.

Cu numerele 1 şi 2 din 1972, *Limbă şi literatură*, publicaţie a Societăţii de ştiinţe filologice din Republica Socialistă România, ajunsă la al XXVIII-lea an de neîntreruptă apariţie, marchează un progres incontestabil ca tematică, scop şi destinaţie.

Grupate într-un număr mare de rubrici, majoritatea permanente, articolele şi studiile publicate în numerele la care ne referim sînt variate şi interesante, abordînd probleme de limbă şi stil, teorie, critică şi istorie literară, analize de texte, terminologie, texte şi docu-

mente, didactică, în total, nu mai puțin de 56 de articole, cronici, recenzii, note etc.

Alături de academicieni (Iorgu Iordan, Al. Graur, Al. Philippide) și membri ai corpului didactic din învățămîntul superior (B. Cazacu, D. Macrea, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Ion Dodu Bălan, Gh. Bulgăr, V. Guțu-Romalo, Maria Manoliu, Al. Niculescu, Al. Bistrițeanu ș.a.), semnează un mare număr de profesori din învățămîntul liceal și de cultură generală.

Făcînd abstracție de celelalte categorii de articole, amintim, pentru cititorii revistei noastre, în primul rînd pe cele referitoare la limbă și stil, în ordinea inserării lor în cele două numere recenzate: V. Guțu-Romalo — *O problemă controversată în gramatica românească: diateza*; Al. Niculescu — *Structura pronominală și atitudine lirică în poezia lui M. Eminescu*; M. Borcilă — *Teoria limbajului poetic la Blaga*; I. Funeriu — *Rime categoriale și noncategoriale în poezia lui M. Eminescu*; Iorgu Iordan — *Observații asupra articulării substantivelor*; Al. Philippide — *Niște... construcții semiculte*; G. C. Rusu — *Termeni tehnici actuali*; Maria Manoliu — *Termeni de lingvistică structurală* (toate în nr. 1); D. Macrea — *I. Heliade-Rădulescu și problemele limbii române*; C. Cruceru — *Construcția dialogului și oralitatea stilului la Marin Preda*; Gh. Constantinescu — *Despre elementele corelative ale limbii române*; Sergiu Drincu — *Probleme de sociolingvistică în stilistica limbii române*; Al. Graur — *Cultivarea limbii*; V. Guțu-Romalo — *Note lexicale: derivate sinonime* (în nr. 2), la care s-ar putea adăuga articolele de „didactică modernă" apărute în ambele numere.

Merită să fie reținut faptul că majoritatea articolelor urmăresc și elucidarea unor aspecte practice ale problemelor discutate, cu implicațiile lor în vorbirea curentă, în presă sau în operele literare, și, mai ales, cu cele legate de predarea limbii române în școala generală sau de analizele stilistice în licee și în școlile generale.

Astfel, Valeria Guțu-Romalo, în articolul sus-menționat, după ce face o scurtă trecere în revistă a opiniilor exprimate în legătură cu definirea diatezei, se ocupă și de dificultățile create, în școală, de predarea diatezelor, în special de înțelegerea, definirea și analiza verbelor reflexive. Recunoscînd greutățile ce se ivesc cînd este vorba de delimitarea verbelor reflexive și de confuziile pe care le pricinuiește lipsa unor criterii accesibile elevilor după care ar putea distinge pronumele reflexiv ca obiect al verbului, de același pronume folosit ca marcă a diatezei reflexive, autoarea conchide: „Discuțiile în jurul problemei diatezei reprezintă confruntări, nu totdeauna lineare, de opinii și concepții, de atitudini diferite față de faptul lingvistic și față de teoria gramaticală — de aceea concluziile sînt adeseori diferite, eventual contradictorii".

După ce semnalează decalajul firesc dintre cercetarea științifică și predarea în școală a unei discipline, remarcă obiectiv că „achizițiile științifice de ultimă oră nu pot fi direct și imediat preluate și transpuse în procesul de învățămînt. E necesar, mai ales cînd nu avem a face cu o unanimă concordanță de păreri, de o distanțare în timp, de o așteptare, care să permită selecția și sedimentarea. E nevoie, de asemenea, chiar cînd anumite date și rezultate științifice sînt acceptate în unanimitate, de o prelucrare didactică și pedagogică a lor: trebuie găsită modalitatea de prezentare cea mai simplă, mai adecvată sau mai izbitoare" (p. 19).

În consecință, propune cîteva procedee utile pentru recunoașterea diverselor situații în care verbul este însoțit de pronumele reflexiv. Evitînd o contestare categorică a diatezei reflexive, autoarea se întreabă pe bună dreptate: „în fața unei asemenea varietăți ce poate justifica, în afara rutinei, folosirea unei etichete u n i c e (fără conținut real) ca cea de « *diateză reflexivă* » pentru a indica situații așa de diferite?" (p. 20).

Mi se pare că aici este punctul nevralgic al problemei. Deși lipsesc criteriile unice, sigure, indiscutabile, de definire a diatezei reflexive și de categorisire și recunoaștere a verbelor aparținînd acesteia, se încearcă a se găsi artificii, simple pentru adulți, dar mai mult decît dificile pentru elevi, după care se deosebesc verbele reflexive de alte categorii de verbe însoțite de pronume reflexiv.

Sînt lăudabile toate încercările de genul acesta, dar, cu toate că în manualele școlare

s-au adoptat definiţiile date de *Gramatica* Academiei şi s-au încercat, pe cît a fost posibil, să se facă accesibile nişte noţiuni prea abstracte pentru preadolescenţii a căror vîrstă nu depăşeşte, uneori, 12 ani, problema nu este decît aparent rezolvată practic, deoarece, în majoritatea şcolilor, diatezele se predau ca în vechea ediţie a *Gramaticii* Academiei (toate verbele însoţite de pronume reflexiv fiind considerate reflexive). Cel puţin aşa rezultă din constatările făcute de noi la concursul de admitere în liceu. Se pune întrebarea firească : nu cumva trebuie revizuită atitudinea specialiştilor în privinţa denumirii diatezelor, a definirii lor şi a categorisirii verbelor în active, reflexive şi pasive? N-ar fi mai simplu şi mai convingător ca verbele însoţite de pronumele reflexiv să fie denumite „pronominale", aşa cum au propus şi unii din participanţii la dezbaterea acestei probleme?

Reţine atenţia şi articolul acad. Iorgu Iordan — *Observaţii asupra articulării substantivelor* (nr. 1, p. 63—65), util nu numai pentru cei care predau gramatica limbii române, ci pentru toţi cei care rîvnesc să se exprime totdeauna corect.

Este lăudabilă iniţiativa colegiului redacţional de a clarifica, pentru cei mai puţin familiarizaţi cu lingvistica structurală, unii termeni ca : *alo-, comutare, distribuţie, opoziţie, variantă* (nr. 1, p. 126—128). Iniţiativa ar trebui continuată în fiecare din numerele următoare.

Pentru num roasele exemple folosite şi sugestiile date, recomandăm şi articolul *Despre elementele corelative ale limbii române*, de Gh. Constantinescu (nr. 2, p. 19—30).

Stilistica este reprezentată prin două categorii de articole : a) cele care abordează o problemă mai generală *(Structura pronominală şi atitudine lirică în poezia lui M. Eminescu ; Teoria limbajului poetic la Blaga ; Rime categoriale şi noncategoriale în poezia lui M. Eminescu ; Construcţia dialogului şi oralitatea stilului lui Marin Preda)* ; b) cele limitate la analiza unei poezii din cele prevăzute în programa şcolară (I. Dumitrescu — *M. Eminescu :* **Lacul** ; A. Niculiu — *M. Eminescu :* **La mijloc de codru** ; M. Zamfir — *Simbolismul ornamental al lui Al. Macedonski : analiza sonetului* **Avatar** — în nr. 1 ; Ştefan Munteanu — *Tudor Arghezi :* **Testament** ; Al. Husar — *G. Coşbuc :* **Poetul** ; Nicolae I. Nicolae — *Bacovia :* **Lacustră** — în nr. 2).

Deşi fiecare dintre ele oferă sugestii interesante, se remarcă, prin subtilitatea analizei şi bogăţia informaţiei, analiza lui Ion Dumitrescu la poezia *Lacul* şi a lui Ştefan Munteanu la poezia *Testament*. Ambele au meritul de a lărgi sfera analizei prin consideraţii generale — de exemplu deosebirea dintre simpla comentare a unui text şi analiza stilistică, principiile pe care se bazează analiza stilistică, raportul dintre analiza lingvistică (gramaticală) şi cea stilistică (Şt. Munteanu — în nr. 2, p. 127—128).

Interesant, în special pentru pedagogi şi pentru profesorii care predau limba română la clasele mici ale şcolii generale, este articolul Clarei Georgeta Chiosa — *Trecerea de la limba vorbită la limba scrisă în procesul predării limbii române* (în nr. 1, p. 145—155). Analizînd trăsăturile caracteristice ale limbii vorbite de copii (de pronunţare, de morfologie, de sintaxă şi de lexic), cu observaţii judicioase şi propuneri utile, concrete, sistematice, autoarea sugerează ca viitoarele programe „să facă o diferenţiere marcată între :

— forme şi construcţii deja însuşite, la care interesează, eventual, aducerea lor la nivelul normelor limbii îngrijite şi

— forme şi construcţii insuficient stăpînite sau încă necunoscute, pentru care urmează să se desfăşoare multiple aplicaţii, în vederea achiziţionării lor la nivelul atins de primele" (p. 154).

Concluzia ni se pare demnă de reţinut. O programă şcolară fundamentată pe studierea atentă a situaţiei concrete în diferite medii şi la diverse vîrste ale elevilor ar elimina multe din neajunsurile predării limbii române în şcoala generală şi chiar în şcolile profesionale şi în licee.

Prin studiile şi articolele publicate în cele două numere (1 şi 2) apărute în anul 1972, „Limbă şi literatură" se dovedeşte o publicaţie utilă pentru profesorii de limba şi literatura română, pentru studenţi şi chiar pentru alte categorii de intelectuali pe care îi preocupă problemele de limbă.

Ion Popescu

BIBLIOGRAFIA ROMÂNEASCĂ DE LINGVISTICĂ

(BRL, 15, 1972)

DE

ELEONORA POPA şi I. DĂNĂILĂ

LUCRĂRILE DE LINGVISTICĂ APĂRUTE ÎN ŢARA NOASTRĂ DE LA 1 IANUARIE PÎNĂ LA 31 DECEMBRIE 1972

I. *Documentare şi informare* 348

1. Bibliografii 348
2. Periodice 349
3. Volume omagiale, culegeri 350
4. Semnalări, referate etc. 350
5. Indici, sumare, schimburi de cărţi 350

II. *Generalităţi* 351

1. Congrese, conferinţe, colocvii, simpozioane 351
2. Dări de seamă, cronici 353

III. *Lingvistică generală* 353

1. Lingvistică teoretică 353
2. Lingvistică matematică şi aplicată 360

IV. *Limba română* 362

1. Generalităţi 362
2. Istoria lingvisticii româneşti 363
3. Istoria limbii 365
4. Dialectologie 368
   a. Generalităţi 368
   b. Graiurile dacoromâne 368
   c. Aromână 369
   d. Istroromână 369
   e. Româna peste hotare 370
5. Filologie 370
6. Fonetică şi fonologie 376
7. Gramatică 376
   a. Generalităţi 376
   b. Morfologie 377
   c. Sintaxă 378

8. Lexicologie 379
a. Semantică 379
b. Formarea cuvintelor 381
c. Etimologii 382
d. Lexicografie 382
9. Limbă literară 386
a. Generalități 386
b. Stilistică, poetică, limba scriitorului 388
c. Cultivarea limbii 390
10. Onomastică 393
a. Generalități 393
b. Antroponimie 393
c. Toponimie 393
11. Ortografie și ortoepie 394

V. *Balcanistică* 394
VI. *Filologie clasică* 394
VII. *Germanistică* 395
VIII. *Orientalistică* 397
IX. *Romanistică* 397
X. *Slavistică* 402
XI. *Limba albaneză* 405
XII. *Limba japoneză* 406
XIII. *Limba maghiară* 406
XIV. *Limbi amerindiene* 408
XV. *Limbi fino-ugrice* 408
XVI. *Limbi indo-europene* 408
XVII. *Limbi semitice* 409
XVIII. *Metodica predării limbilor* 409
1. Generalități 409
2. Limba română 409
3. Limbi străine 410
4. Manuale, ghiduri etc. 411

XIX. *Diverse* 412
XX. *Aniversări* 413
XXI. *In memoriam* 414
Abrevieri 414
Indice alfabetic al bibliografiei 419
a. Autori 419
b. Cuvinte 430

I. DOCUMENTARE ȘI INFORMARE

1. BIBLIOGRAFII

1. Fischer, I., *Bibliografia clasică românească* (1971), StCl, **14**, 1972, 259—281.
2. Iliescu, Maria, *Addenda et corrigenda à la* **Bibliographie orientative et sélective des dialectes dits „rhétoromans"**, RRL, **17**, nr. 5, 1972, 489—491.
3. Popa, Eleonora, Dănăilă, I., *Bibliografia românească de lingvistică* (BRL, **14**, 1971), LR, **21**, nr. 4, 1972, 327—402.
4. Ursu, N. A., *Completări și rectificări la* **Bibliografia analitică a limbii române literare (1780—1866)**, LR, **21**, nr. 5, 1972, 477—494.
Vezi nr. 6.
5. Zub, Al., *Mihail Kogălniceanu 1817—1891. Bibliografie*, Editura enciclopedică română — Editura militară, București, 1971, 634 p.
Vezi și nr. 10.

6. * * * *Bibliografia analitică a limbii române literare. 1780—1886*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972, 214 [—215] p.
Vezi şi nr. 4.
7. * * * *Bibliografia lucrărilor lui Emil Petrovici* [continuă bibliografia din RRL, **13**, nr. 6, 1968, 561—566], CL, **17**, nr. 2, 1972, 363—364.
Vezi BRL, **11**, 1968/1969, nr. 9.
8. * * * *Formarea cuvintelor în limba română. Cercetare bibliografică.* Biblioteca centrală universitară. Sectorul de documentare universitară, Bucureşti, 1971, 210 p.
Vezi şi nr. 9.

★

Vezi şi nr. 529.

Recenzii

9. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Formarea cuvintelor [în limba română. Cercetare bibliografică]*, RLit, **5**, nr. 43, 1972, 13.
Vezi nr. 8.
10. Nicolescu, Aurel, Al. Zub, *Mihail Kogălniceanu 1817—1891. Bibliografie.* Editura enciclopedică română — Editura militară, Bucureşti, 1971, 634 p., SCL, **23**, nr. 3, 1972, 315—317.
Vezi nr. 5.
11. Pamfil, Mihaela, Mourin Louis et Pohl Jacques, *Bibliographie de linguistique romane*, 4-ème édition remaniée et mise à jour. Presses Universitaires de Bruxelles, 1971, 178 p., SCL, **23**, nr. 2, 1972, 202—204.
12. Pippidi, D. M., *L'année philologique.* Bibliographie critique et analytique de l'antiquité gréco-latine (fondée par Jules Marouzeau) publiée par Juliette Ernst et par George Kennedy, avec la collaboration de Marianne Duvoisin, Ingrid Robbe-Grillet, Pierre Langlois, Claude-Lise Foult et William C. West III, sous les auspices de la Société internationale de Bibliographie classique (administrateur : Pierre Wuilleumier). Tome XL : *Bibliographie de l'année 1969 et complément des années antérieures.* Paris, „Les Belles Lettres", 1971, XXX+775 p. in 8°, StCl. **14**, 1972, 283—284.
13. Şandru-Olteanu, Tudora, Carlos A. Solé, *Bibliografía sobre el español en América 1920—1967*, Georgetown University Press, Washington, 1970, 175 p., SCL, **23**, nr. 3, 1972, 336—337; RRL, **17**, nr. 4, 1972, 383—385.

2. PERIODICE

14. *Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza"* (serie nouă). Secţiunea III (Ştiinţe sociale) e. Lingvistică, Iaşi, **18**, 1972.
15. *Analele Universităţii Bucureşti. Limbi germanice*, **21**, 1972; *Limbi romanice*, **21**, 1972; *Limbi slave*, **20**, 1971.
16. *Anuar de lingvistică şi istorie literară.* Academia Republicii Socialiste România. Filiala Iaşi, **23**, 1972.
17. *Cercetări de lingvistică.* Academia Republicii Socialiste România. Filiala Cluj, Cluj, **17**, nr. 1, 2, 1972.
18. *Forschungen zur Volks- und Landeskunde.* Verlag der Akademie der Sozialistischen Republik Rumänien, Sibiu, **15**, nr. 1, 2, 1972.
19. *Limba română.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **21**, nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 1972.
20. *Nyelv- és irodalomtudomány közlemények.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Cluj, **16**, nr. 1, 2, 1972.
21. *Revue des études sud-est européennes.* Académie de la République Socialiste de Roumanie, **10**, nr. 1, 2, 3, 4, 1972.
22. *Revue roumaine de linguistique.* Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, **17**, nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 1972.
23. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai.* Series Philologia, Cluj, **17**, fasc. 1, 2, 1972.
24. *Studii şi cercetări lingvistice.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **23**, nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 1972.

Recenzii

25. GOȚIA, ANCA, *Periodika des Jahres* [...RESEE, LR, CL], FVL, **15**, nr. 2, 1972, 145—151.
26. ZUGUN, PETRU, *Anuar de lingvistică și istorie literară* [Iași, vol. XXII, 1971], Cronica, **7**, nr. 50, 1972, 10.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 14.

3. VOLUME OMAGIALE, CULEGERI

Recenzii

27. MIHĂILĂ, G., *Issledovanija po slavjanskomu jazykoznaniju.* Sbornik v čest' šestidesjatiletija professora C. B. Bernštejna. Izdatel'stvo „Nauka", Moskva, 1971, 500 p., RRL, **17**, nr. 2, 1972, 171—174.
28. PAMFIL, MIHAELA, Georges Gougenheim, *Études de grammaire et de vocabulaire français*, réunies sur l'initiative de ses collègues et amis pour soixante-dixiéme anniversaire, Paris, Picard, 1970, 432 p., SCL, **23**, nr. 1, 1972, 94—95.
29. POPESCU-MARIN, MAGDALENA, *Mélanges Marcel Cohen.* Études de linguistique, ethnographie et sciences connexes offerts par ses amis et ses élèves à l'occasion de son 80-ème anniversaire, avec des articles et études inédits de Marcel Cohen, réunis par David Cohen, The Hague—Paris, Mouton, 1970, 461 p., SCL, **23**, nr. 4, 1972, 411.
30. RIZESCU, I., *Mélanges offerts à Aurélien Sauvageot pour son soixante-quinzième anniversaire*, Budapesta, Akadémiai Kiadó, 1972, 300 p., SCL, **23**, nr. 6, 1973, 683—684.
31. SALA, MARIUS, *Sprache und Geschichte.* Festschrift für Harri Meier zum 65. Geburtstag. Herausgegeben von Eugenio Coseriu und Wolf-Dieter Stempel, Wilhelm Finck Verlag, München, 1971, 607 p., SCL, **23**, nr. 3, 1972, 327—328.
32. SALA, MARIUS, *Studia Romanica et Anglica Zagrabiensia*, nr. 29—30—31—32, 1970—1971 [*Mirko Deanović octogenario. In honorem*], SCL, **23**, nr. 4, 1972, 461—462.
33. ULIVI, ANCA, *Phonétique et linguistique romanes.* Mélanges offerts à M. Georges Straka. Lyon, Strasbourg (En dépôt au secrétariat de la Société de Linguistique romane—Strasbourg), 1970 : tome Ier, 479 p., tome IIe 4+236 p., RRL, **17**, nr. 5, 1972, 508—510.
34. VINȚELER, O., *Issledovanija po slavjanskomu jazykoznaniju* (Sbornik v čest' šestidesjatiletija professora S. B. Bernštejna), Moscova, 1971, 500 p., CL, **17**, nr. 1, 1972, 205—207.

4. SEMNALĂRI, REFERATE ETC.

35. *Buletin de informare științifică. Lingvistică—filologie.* Centrul de informare și documentare în științele sociale și politice, **9**, nr. 1—4, 1972.
36. *Cărți noi.* Buletin lunar de informare bibliografică editat de Centrala cărții, București, **15**, nr. 1—2, 1972.
37. *Revista de referate, recenzii și sinteze. Lingvistică—Filologie.* Centrul de informare și documentare în științele sociale și politice, **9**, nr. 1—4, 1972.

5. INDICI, SUMARE, SCHIMBURI DE CĂRȚI

38. BĂJĂNICĂ, V., *Cărți și reviste primite prin schimb cu publicațiile Institutului de lingvistică și istorie literară din Cluj în anul 1971*, CL, **17**, nr. 1, 1972, 215—222.
39. CATRANI POPESCU, MIOARA, *Indicele revistei pe anul 1972* [SCL; materii, autori, cuvinte], SCL, **23**, nr. 6, 1972, 695—712.
40. CSÁK, LÁSZLÓ, SZÁSZ, LŐRINC, *A Nyelv- és irodalomtudományi közlemények XV. évfolyamának mutatója* [indicele tomului **15**], NyIK, **16**, nr. 1, 1972, 191—198.

41. GRIGORAȘ, M., *Index bibliographique* [al revistei RESEE] (x. 1972, 1—4), RESEE, **10**, nr. 4, 1972, 737—771.
42. * * * *(Cărți și) reviste primite la redacție* [la revista LR], LR, **21**, nr. 1, 1972, 87; ib., nr. 3, 1972, 276; ib. nr. 4, 1972, 325; ib. nr. 5, 1972, 499; ib. nr. 6, 1972, 581,
43. * * * *Indicele revistei pe anul 1972* [LR; materii, autori, cuvinte], LR, **21**, nr. 6, 1972, 587—625.
44. * * * *Indicele volumului al XVII-lea, 1972* [CL; materii, autori, cuvinte], CL, **17**, nr. 2, 1972, 367—385.
45. * * * *Livres reçus*, RESEE, **10**, nr. 4, 1972, 731—736.
46. * * * *Publicații primite în redacție între 1 ianuarie și 31 decembrie 1971* [91 de titluri], StCl, **14**, 1972, 369—372.
47. * * * *Sumarul revistei „Limba română" pe anul 1972*, LR, **21**, nr. 6, 1972, 583—585.

II. GENERALITĂȚI

1. CONGRESE, CONFERINȚE, COLOCVII, SIMPOZIOANE ETC.

48. AHRIȚCULESEI, DEM., *Manifestare lingvistică internațională* [Al XI-lea Congres al științelor onomastice, Sofia, 28 iun.—4 iul. 1972], Viața Buzăului, **5**, nr. 1339, 14 iun. 1972, 2.
49. AVRAMESCU, AUREL, *Probleme de terminologie la Congresul Federației internaționale de automatică I.F.A.C. (Paris, 12—17 iunie 1972)*, SCD, **14**, nr. 4, 1972, 417—418.
50. BRAINERD, BARRON, *The Computational and Methodological Aspects of the World Shakespeare Congress (Vancouver, Canada, 20—28 august, 1971)*, RRL, **17**, nr. 2, 1972, 167—170.
51. BUGĂ, DRAGOȘ, *Simpozionul de toponimie* [București, 6—7 iunie 1972], Terra, **4**, nr. 4, 1972, 64—65.
52. CĂRĂUȘU, ALEXANDRU, *Colocviul de lingvistică matematică* [București, 26—28 mai 1972], Cronica, **7**, nr. 25, 1972, 10.
53. CHIȚORAN, DUMITRU and SLAMA-CAZACU, TATIANA, *Report on the Zagreb Conference on English Contrastive Projects (7—9 december 1970)*, RECAP, 49—55.
54. CONSTANTINESCU, IOANA, *Simpozion de toponimie* [București, 6—7 iunie 1972], Studii, **25**, nr. 5, 1972, 1055—1057.
55. DRINCU, SERGIU, *Sesiunea științifică* **Stilistică și poetică** *de la Timișoara* [20—21 septembrie 1971], LR, **21**, nr. 3, 1972, 267—268.
56. DUMITRESCU, DOMNIȚA, *Al IV-lea Congres al Asociației Internaționale a Hispaniștilor (A.I.H.)* [Salamanca, 30 august—4 septembrie 1971], SCL, **23**, nr. 1, 1972, 104—105.
57. FLOREA, VIORICA, *Dare de seamă asupra consfătuirii de onomastică* [Cluj, 21—22 aprilie 1972], LR, **21**, nr. 6, 1972, 579—580.
58. HAȘ, GH., *Colocviul național asupra dialectelor romanice ale Franței în lumina atlaselor regionale* [Strasbourg, 24—28 mai 1971], CL, **17**, nr. 1, 1972, 189—191.
59. IORDAN, IORGU, *Al XIII-lea Congres internațional de lingvistică și filologie romanică* [Québec, 29 august—5 septembrie 1971], SCL, **23**, nr. 1, 1972, 103—104.
60. IVĂNESCU, G., *Cel de-al XIII-lea Congres Internațional de lingvistică și Filologie Romanică, Québec, 29 august—5 septembrie* 1971, AUI, **18**, 1972, 143—145.
61. IVĂNESCU, G., *Cel de-al VII-lea Congres internațional de științe fonetice* [Montreal, 22—28 august 1971], Progr Șt., **8**, nr. 2, 1972, 103—104.
62. LUPAȘ, LIANA, *Colocviul internațional de studii preistorice (Atena, 4—11 aprilie 1971)*, SCL, **23**, nr. 1, 1972, 110—112.
63. MIHĂILĂ, G., *Cea de-a XII-a ședință plenară a Comitetului Internațional al Slaviștilor* [Helsinki, 31 aug.— 4 sept. 1970], RS, **18**, 1972, 599—600.
64. MIHĂILĂ, G., *Primul congres internațional de tracologie* [5—10 iulie 1972, Sofia], SCL, **23**, nr. 6, 1972, 693—694.
65. MIHĂILESCU, VINTILĂ, *Simpozionul de toponimie (București, 6—7 iunie 1972)*, ProgrȘt, **8**, nr. 9, 1972, 446—448.
66. MURĂȘIANU, EMIL, *Simpozionul de toponimie* [al Institutului de geografie al Academiei, București, 6—7 iunie 1972], Contemporanul, nr. 26, 1972, 8.
67. PAUL, ZAM, *Congresul internațional de studii bizantine* [București, 6—12 sept. 1971], MMS, **57**, nr. 9—12, 1971, 679—685.

68. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, M., *Al IX-lea colocviu al societății de studii germano-române „Mihail Eminescu" din Freiburg* [3—5 decembrie 1971], AnIst. Iași, **9**, 1972, 658—659.
69. PURICA, ELENA, *Sesiunea de comunicări a Comisiei pentru cultivarea limbii române* [București, 31 mai 1972], LR, **21**, nr. 5, 1972, 495—496.
70. ROȘIANU, ION, VASILIU, GABRIEL, *Consfătuirea de onomastică de la Cluj* [21—22 aprilie 1972], CL, **17**, nr. 2, 1972, 365—366.
71. SCHWARTZ-POPA BURCĂ, LIANA, *Les travaux du colloque de linguistique mathématique (Bucarest 26—27 mai 1972)*, Cahiers, **9**, fasc. 2, 1972, 299—301.
72. SIMIONESCU, DAN, *Un centru permanent pentru cercetarea culturii românești vechi* [Curtea de Argeș, Prima conferință națională a cercetătorilor limbii, literaturii și artei vechi, 9—15 oct. 1972], Argeș, **7**, nr. 12, 1972, 5.
73. TABARCEA, CEZAR, *Simpozionul și Stagiul internațional de semiotică, Urbino (Italia), iulie 1971*, SCL, **23**, nr. 1, 1972, 106—110.
74. TANAȘOCA, NICOLAE-ȘERBAN, *Exposition de livres au XIVe Congrès International des Études Byzantines* [București, 6—12 sept. 1972], RESEE, **10**, nr. 1, 1972,123—139.
75. VASCENCO, VICTOR, *Al XI-lea Congres internațional de științe onomastice* [Sofia, 28 iunie—4 iulie 1972], SCL, **23**, nr. 6, 1972, 691—693 ; Munca, **28**, nr. 7700, 18 aug. 1972, 4.
76. VASCENCO, VICTOR, *Seminar internațional de limbă, literatură și cultură slovenă (Ljubljana, 29 VI—11 VII 1970)*, RS, **18**, 1972, 603—605.
77. VASILIU, LAURA, *Conferința de limba și literatura română. Washington-Seattle* [12—13 mai 1972], SCL, **23**, nr. 6, 1972, 691.
78. ZAMFIRESCU, DAN, *Forța și răspunderea cuvîntului* [prima Conferință națională a cercetătorilor culturii vechi românești, Curtea de Argeș, 1972], Contemporanul, nr. 42, 1972, 1.
79. * * * *Simpozionul „Probleme de terminologie geografică"* [București, 4 dec. 1971], Terra, **4**, nr. 2, 1972, 65—66.
80. * * * *Tematica celui de-al VII-lea Congres Internațional al slaviștilor (Varșovia, 1973)* [cu o variantă în polonă], RS, **18**, 1972, 600—602.

Recenzii

81. KELEMEN, B., *Actes du Xe Congrès International des Linguistes, Bucarest, 28 Août—2 Septembre 1967*, Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, I, 1969, 773 p., II, 1970, 1158 p., III, 1970, 777+2 p., IV, 1970, 1184 p., CL, **17**, nr. 1, 1972, 193—194.
Vezi BRL, **12**, 1969/1970, nr. 69, **13**, 1970/1971, nr. 83.
82. NICHITA, IOANA, *Atti del VII Convegno del Centro per gli Studi dialettali italiani (Torino-Saluzzo, 18—21 maggio 1970)*, Torino, Stamperia Editoriale Rattero, 1971, 221 p., SCL, **23**, nr. 1, 1972, 92—93.
83. TOMUȚA, LIVIU, *Actele celui de-al XII-lea Congres internațional de lingvistică și filologie romanică*, București, vol. I, 1970, LXIV+1156 p., vol. II, 1971, 1536 p., CL, **17**, nr. 1, 1971, 194—196.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 82, **14**, 1971, nr. 71.
84. VASILIU, LAURA, *Papers from the Seventh Regional Meeting Chicago Linguistic Society, April 16—18, 1971, Chicago, Illinois*, Chicago Linguistic Society, 1971, 568 p., SCL, **23**, nr. 2, 1972, 215—216.
85. VINTILĂ-RĂDULESCU, IOANA, *Actes du VIème Congrès International de Langue et Littérature d'oc et d'Etudes franco-provençales. Montpellier, septembre 1970*, Centre d'Estudis Occitans — Revue des langues romanes, 1971, vol. I, *Littérature et langue modernes*, 248 p., vol. II, *Langue et littérature du Moyen-âge*, 493 p., și *Communications de linguistique et de dialectologie présentées au VIe Congrès International de Langue et Littérature d'oc et d'Etudes franco-provençales (Montpellier, 25—30 août 1970)*, I-ère partie, „Revue de linguistique romane", nr. 135—136, t. XXXIV, nr. 2, iul.--dec. 1970, p. 263—325, II-ème partie, *ibid.*, nr. 137—138, t. XXXV, nr. 1, ian.—iun. 1971, p. 1—130, SCL, **23**, nr. 6, 1972, 674—679.
86. VRABIE, EMIL, *Atti del Convegno di Studi Longobardi* [Udine, 15—18 mai 1969], Udine, Ed. „Doretti", 1970, 183 p., RRL, **17**, nr. 2, 1972, 174—177.

2. DĂRI DE SEAMĂ, CRONICI ETC.

87. Blajovici, Tr., [La rubrica : Sinteze 25] *Lingvistica*, Familia, **8**, nr. 12, 1972, 5.
88. Chițoran, Dumitru and Golopenția-Eretescu, Sanda, *Report of the Working Group for Studies in Grammatical Structure* [The Romanian-English Contrastive Analysis Project], RECAP, 17—25.
89. Chivescu, Romeo, Mazilu, Dan Horia, *Din activitatea științifică a membrilor corpului didactic de la facultatea de limbi slave*, AUBLS, **20**, 1971, 179—180.
90. Coteanu, I., *Convorbire cu prof. univ. dr. ... pe tema preocupărilor actuale ale Institutului de lingvistică al Academiei R.S. România*, LL, 3, 1972, 507—509.
91. Deleanu, Mihai, *Din activitatea filialei* [din Reșița a Societății de științe filologice din R.S.R.] *și a membrilor săi (30 septembrie 1969—30 septembrie 1971)*, SLL Folc II, 353—356.
92. B. Gergely, Piroska, *A finn nyelvtudomány újabb eredményeirol* [Cele mai noi rezultate ale lingvisticii finlandeze], NyIK, **16**, nr. 1, 1972, 179—186.
93. Goga, Ecaterina, *Cronica Analelor Universității București*, Secția limbi și literaturi romanice. *Din activitatea științifică a cadrelor didactice și a studenților — perioada 1.I/31.XII.1971*, AUBLR, **21**, 1972, 207—210.
94. Hartular, Anca, *Scientific life*, Cahiers, **9**, fasc. 2, 1972, 303—305.
95. Iarovici, Edith and Mihăilă, Rodica, *Report of the Working Group for Studies in Vocabulary* [The Romanian-English Contrastive Analysis Project], RECAP, 27—30.
96. Niculescu, Alexandru, *Acquis, problèmes et directions de la linguistique romane de la Roumanie*, Bul. SRLR, **8**, 1971—1972, 7—21.
97. Purica, Elena, *Comemorarea lui Ion Heliade Rădulescu* [la Academia R.S.R., 27 apr. 1972]. ProgrȘt, **8**, nr. 8, 1972, 391—394.
98. Slama-Cazacu, Tatiana and Chițoran, Dumitru, Report of the Working *Group of „Psicholinguistic Research". Stage of : Establishing the Hierarchical System of Errors* [The Romanian English Contrastive Analysis Project], RECAP, 31—48.
99. Ștefănescu-Drăgănești, Virgil, *Report of the Activity of the Working Group for Studies in Phonology and Phonetics* [The Romanian-English Contrastive Analysis Project], RECAP, 13—16.
100. Wolf, Siegfried, *Asociația internațională a profesorilor de limba și literatura rusă*, AUBLS, **20**, 1971, 177—178.
101. * * * *Activitatea Centrului de lingvistică, istorie literară și folclor în anul 1972*, AnL, **23**, 1972, 205—207.
102. * * * *Activité de la „Société roumaine de linguistique"*, RRL, **17**, nr. 4, 1972, 375—376.
103. * * * *Cronică*, StUBB, **17**, fasc. 1, 1972, 151—152.
104. * * * *Din activitatea Asociației Slaviștilor din Republica Socialistă România (august 1969—martie 1971)*, RS, **18**, 1972, 605—608.
105. * * * *Din activitatea Societății de științe filologice*, LL, 2, 1972, 267—278.
106. * * * *La 20 de ani de apariție*, LR, **21**, nr. 6, 1972, 501—502.
107. * * * *Societatea de studii clasice din Republica Socialistă România. Dări de seamă ale ședințelor* [5 noiembrie 1970—4 noiembrie 1971], StCl, **14**, 1972, 373—391.
108. * * * *Vie de la Société Roumaine de Linguistique Romane* [statut, noi membri, adunări generale, ședințe etc.], Bul. SRLR, **8**, 1971—1972, 121—157.

III. LINGVISTICĂ GENERALĂ

1. LINGVISTICĂ TEORETICĂ

109. Adorno, Theodor W., *Írásjelek* [Semne de punctuație], Korunk, **31**, nr. 1, 1972, 105—108.
110. Anderson, John, *Remarks on the hierarchy of quasi-predications* [I], RRL, **17**, nr. 1, 1972, 23—44 ; *II*, nr. 2, 1972, 121—140 ; *III*, nr. 3, 1972, 193—202 ; *IV*, nr. 4, 1972, 319—335.
111. Avram, Andrei, *„Al-Lisăniyyăt. Revue Algérienne de Linguistique"*, Vol. I, no. 1, 1970, 106+54 pp., RRL, **17**, nr. 5, 1972, 498—500.
112. Avram, Andrei, *Sur la distance entre les traits phonologiques distinctifs*, Cahiers, **9**, fasc. 2, 1972, 171—175.

113. BÁN, ELEK, [La rubrica : Nyelv és élet] *Nehéz lecke*, Előre, **26**, nr. 7646, 8 iunie 1972, 2.
114. BĂLĂNESCU, SORINA, *Ce și cum traducem* [pe marginea volumului lui Vasilii Șuksin, *În profil și en face*, traducere de Doina Florea și St. N. Popa, București, 1972], ConvLit, [3], nr. 24, 1972, 9.
115. BIDU-VRĂNCEANU, ANGELA, *Modalités d'analyse structurale du lexique : les noms de parenté*, RRL, **17**, nr. 5, 1972, 441—454.
116. BÎRLIBA, DAN MIHAI, *Logical and Linguistic Considerations on the Relationship between Meaning and Significance*, AUBAL, **14**, 1971, 51—58.
117. BORCILĂ, MIRCEA, *Aspecte ale unei sinteze teoretice în stilistică*, [cu un rezumat în engleză], CL, **17**, nr. 2, 1972, 309—321.
118. BULGĂR, GHEORGHE, *Valori educative în limbajul poetic*, EL, 97—103.
119. CARPOV, RUDOLF, *Semnificație și necesitate*. Un studiu de semantică și logică metodală. Traducere din limba engleză de prof. univ. dr. Gh. Enescu, Sorin Vieru, Cluj, Dacia, 1972, 325 p.
120. CAZACU, B., *Constituirea normelor exprimării literare*, LL, 3, 1972, 295—300.
121. CAZACU, BORIS, *Între lingvistică și sociologie*, CMI, 413—416.
122. CAZACU, B., *Limbă și literatură*, LL, 1, 1972, 9—11.
123. CHIȚORAN, DUMITRU, *Contrasive Analysis : Questions Other than Linguistic Theory and Research Methodology*, RECAP, 71—80.
124. CHIVESCU, ROMEO, *Unele probleme ale teoriei și practicii lexicografice (cu privire specială asupra dicționarelor bilingve)* [cu un rezumat în rusă], AUBLS, **20**, 1971, 101—109.
125. CONSTANTINESCU, ILINCA, *Laboratorul de psiholingvistică al Universității din București*, RPed, **21**, nr. 8, 1972, 126—127.
126. COTEANU, I., *Raportul dintre conotație și denotație*, LL, 3, 1972, 301—308.
127. COTEANU, I., *Reflecții asupra stilisticii funcționale*, SLLF, **2**, 125—143.
128. COTEANU, I., *Semn, simbol, mesaj poetic* [cu rezumate în română și franceză], SCL, **23**, nr. 6, 1972, 595—602.
129. CREȚULESCU, IOANA, *Stilul și stilistica*, VR, **24**, nr. 10, 1972, 115—121.
130. CSEKI, GYULA, *Jegyzetek anyanyelvről, bilingvizmusról, nyelvtudásról* [Note despre limba maternă, bilingvism, cunoașterea limbilor], Korunk, **31**, nr. 8, 1972, 1129—1133.
131. CUNY, XAVIER, *L'approche psicho-sémiologique: Étude d'un code gestuel de travail*, Cahiers, **9**, fasc. 2, 1972, 201—275.
132. DIMITRESCU, FLORICA, *Scriitorul și problemele limbii*, RLit, **5**, nr. 19, 1972, 4.
133. DINU, MIHAI, *L'interdépendance syntagmatique des scènes dans une pièce de théâtre*, Cahiers, **9**, fasc. 1, 1972, 55—69.
134. P. DOMBI, ERZSÉBET, *A szinesztézia grammatikai formái* [Formele gramaticale ale sinesteziei ; cu un rezumat în română], NyIk, **16**, nr. 1, 1972, 37—50.
135. DRAGOMIRESCU, GH. N., *Ambiguitatea ca figură de stil*, LR, **21**, nr. 6, 1972, 555—561.
136. DUMITRESCU-BUȘULENGA, ZOE, *Elogiul retoricii*, EL, 31—34.
137. ENESCU, RADU, *Limbajul matematic, poetic și „critic". 1. Eroarea lui Platon sau falsa aporie din „Kratylos"*, Familia, **8**, nr. 8, 1972, 7, 19 ; *2. Logica și stilistica ironiei*, nr. 9, 1972, 11, 22.
138. FARKAS, LIUDMILA, *Javlenie stereotipizacij v naučno-tehničeskom stile (Na materiale sovremennogo russkogo jazyka)*, RRL, **17**, nr. 5, 1972, 455—465.
139. FARKAS, MAGDA, [La rubrica : Nyelv és élet] *Miben segít a lélektan*, Előre, **26**, nr. 7652, 15 iunie 1972, 2.
140. FORNER, WERNER, *Genitiv und Adjektiv*, RRL, **17**, nr. 1, 1972, 63—74.
141. FRAI, ANA, *Elipsa și principiul economiei vorbirii* [cu un rezumat în rusă], AUBLS, **20**, 1971, 143—147.
142. FRÎNCULESCU, MIRCEA, [La rubrica : Revista revistelor] *Stilistică. Probleme ale tradiției literare*, LL, 1, 1972, 200—204.
143. GÁLFFY, MÓZES, [La rubrica : Nyelv és élet] *A beszéd zeneisége*, Előre, **26**, nr. 7665, 30 iunie 1972, 2.
144. B. GERGELY, PIROSKA, [La rubrica : Nyelv és élet] *A szavak eredetének tudománya : az etimológia*, Előre, **26**, nr. 7688, 26 iulie 1972, 2.
145. GOLOPENȚIA-ERETESCU, SANDA, *Buzele cele mute vorbesc pe tăcute*, EL, 181—189.
146. GOLOPENȚIA-ERETESCU, SANDA, *Formalism gramatical III. Reguli de subcategorizare, reguli de proiecție, reguli fonologice. Scheme* [cu un rezumat în engleză], SCL, **23**, nr. 1, 1972, 11—33.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 127.
147. GRAUR, ALEXANDRU, *Lingvistica pe înțelesul tuturor*, București, Editura enciclopedică română. 1972, 191[—192] p.

148. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] *Ce sînt stilurile*, RLit, **5**, nr. 35, 1972, 11.
149. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] *Individual și colectiv*, RLit, **5**, nr. 46, 1972, 7.
150. GRĂDINARU, MIHAIL, *Prolegomene la o poetică marxistă* [Iași], Junimea, 1972, 183[—184] p. Vezi și nr. 257.
151. CS. GYIMESI, EVA, *A költői hangzáspárhuzamok jelentéstani vonatkozásai* [Aspectul semantic al paralelismelor fonetice în poezie ; cu un rezumat în română], NyIK, **16**, nr. 1, 1972, 23—35.
152. VAN HOUT, GEORGES, *La coordination*, Cahiers, **9**, fasc. 2, 1972, 241—260.
153. IORDAN, IORGU, *Ce este etimologia*, LR, **21**, nr. 3, 1972, 175—183.
154. IORDAN, IORGU, *Între lingvistică și filologie*, CMI, 479—484.
155. IVĂNESCU, G., *Storia delle parlate popolari e storia delle lingue letterarie*, Philologica, 2, 5—25.
156. JOJA, ATHANASIE, *Logos și paideia*, EL, 15—18.
157. K. JÓZSEF, MAGDA, [La rubrica : Nyelv és élet] *Szavak születése*, Előre, **26**, nr. 7803, 8 dec. 1972, 2.
158. LANG, RICHARD, *Locul negației în topica limbilor engleză, germană, franceză, română și latină* [cu rezumate în rusă și engleză], StUBB, **17**, fasc. 1, 1972, 19—25.
159. LASS, ROGER, *How intrinsic is content? Markendness sound change, and "family universals"*, RRL, **17**, nr. 5, 1972, 415—440.
160. LIICEANU-PERJU, AURORA, *The Serenadical Behaviour*, Cahiers, **9**, fasc. 1, 1972, 83—92.
161. MACREA, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Limba unică a viitorului?* RLit, **5**, nr. 8, 1972, 11.
162. MALIȚA, MIRCEA, *Temele perene ale pedagogiei în lumina teoriilor limbajului*, EL, 11—14.
163. MANCAȘ, MIHAELA, *Notes pour une analyse distributionnelle des styles du discours*, Cahiers, **9**, fasc. 1, 1972, 99—109.
164. MANCAȘ, MIRCEA, *Virtuțile limbajului poetic*, RLit, **5**, nr. 25, 1972, 4.
165. MANOLIU, MARIA, [La rubrica : Terminologie] *Termeni de lingvistică structurală* [alo-, comutare, distribuție, opoziție, variantă], LL, 1, 1972, 126—128.
166. MARCUS, SOLOMON, *Semnificație de dicționar și semnificație de context*, EL, 63—70.
167. MARCUS, SOLOMON, *Analogii și deosebiri între limbajul eredității și limbajul natural* [interviu cu ... de Catinca Muscan], RLib, **30**, nr. 8511, 5 mart. 1972, 5.
168. MÁRTON, GYULA, [La rubrica : Nyelv és élet] *Általános müveltség és nyelvi kultura*, Előre, **26**, nr. 7571, 11 mart. 1972, 2.
169. MÁTHÉ, JAKAB, SCHVEIGER, PAUL, *Antonymy — conversity and synonymy — homonymy in the grammar of language*, RRL, **17**, nr. 2, 1972, 141—158.
170. MĂESCU-CARAMAN, LUCIA, *Modele fonetice, exercițiu și învățare în procesul structurării limbajului deficientului auditiv-hipoacuzic de vîrstă școlară mică*, EL, 203—209.
171. MUNTEANU, ROMUL, *Cuvînt și imagine*, Tomis, **7**, nr. 2, 1972, 13.
172. MUNTEANU, ȘTEFAN, *Stil și expresivitate poetică*, București, Editura științifică, 1972, 280 p.
Vezi și nr. 253, 254, 269, 279, 295.
173. NAGY, ISTVAN, *Egy- vagy többnyelvü müszaki értelmiség* [Intelectualitate tehnică și limbă], Korunk, **31**, nr. 6, 1972, 823—826.
174. NAGY, JENŐ, [La rubrica : Nyelv és élet] *Miben segít a néprajz*, Előre, **26**, nr. 7719, 1 sept. 1972, 2.
175. NEMSER, WILLIAM, VINCENZ, ILEANA, *The indeterminacy of semantic interference*, RRL, **17**, nr. 2, 1972, 99—120.
176. OROS, MARIUS I., *Toponimia sincronică și diacronică* [cu un rezumat în rusă], LucrȘt Oradea, 1971, 41—46.
177. PANĂ-DINDELEGAN, GABRIELA, *Reflecții pe marginea „teoriei cazurilor" a lui Charles J. Fillmore*, SCL, **23**, nr. 1, 1972, 49—57.
178. PĂUNESCU, CONSTANTIN, *Logos și intelect*, EL, 35—39.
179. PÉNTEK, JANOS, [La rubrica : Nyelv és élet] *Szócséplő gépek*, Előre, **26**, nr. 7677, 14 iul. 1972, 2.
180. PÉNTEK, JANOS, SZABÓ, ZOLTAN, TEISZLER, PÁL, *A nyelv világa (Nyelvről, nyelvtudományról mindenkinek* [Despre limba și literatura pentru toți], Kolozsvár, Dacia Könyvkiadó, 1972, 208 p.
Vezi și nr. 256, 274.
181. PETRE, LUIZA, *Stilistica și conceptul expresivității* [cu un rezumat în franceză], StCom, 1972, 145—150.
182. PHILIPPIDE, AL., *Vitalitatea limbii și artificiul lingvistic*, LL, 1, 1972, 66—67.
183. POGHIRC, CICERONE, *Locul educației între apriorismul limbajului și noutatea cunoașterii*, EL, 55—61.

184. Popa, Cornel, *Teoria definiției*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1972, 202[—204] p. [cu un rezumat în engleză].
185. Popa, Marin, *Sisteme onomastice*, Amfiteatru, **7**, nr. 8, 1972, 8, 9.
186. Roman, Eliza, *Limbajele documentare şi educaţia*, EL, 71—76.
187. Ryck, Liliane De, *S-ar putea închipui comunicarea fără limbaj?* [interviu cu ... luat de Catinca Muscan], Magazin, **16**, nr. 792, 1972, 5.
188. Sebeok, Thomas A., *„Semiotics" şi termenii înrudiţi* [traducere de Sanda Golopenţia-Eretescu], SCL, **23**, nr. 3, 1972, 225—234.
189. Slama-Cazacu, Tatiana, *Comunicare pentru educaţie şi educaţie pentru comunicare*, EL, 19—29.
190. Slama-Cazacu, Tatiana, *Contrastive Study „in abstracto", or Function of the Meeting of Linguistic Systems in the Learner?* (*Contrastive Studies in the light of Psycholinguistiques*), RECAP, 57—70.
191. Slama-Cazacu, Tatiana, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, *Sociolingvistica şi lingvistica aplicată* [masă rotundă sub redacţia ...; participă Vasile Caramelea, Boris Cazacu, Chiosa Clara Georgeta, Mihai Isbăşescu, Aurora Perju-Liiceanu, Victor Sihleanu, Tatiana-Slama Cazacu, Emil Vrabie], LL, 4, 1972, 607—636.
192. Slama-Cazacu, Tatiana, *Sur les rapports entre unités psychologiques et unités linguistiques au niveau phonétique*, Cahiers, **9**, fasc. 1, 1972, 7—13.
193. Sorescu, Virginia, *Patologia mecanismelor fonoarticulare şi adaptarea socială*, EL, 197—201.
194. Speranţia, Eugeniu, *Iniţiere în poetică*. Ediţia a doua [Bucureşti], Albatros, [1972], 173[—175] p.
Vezi şi nr. 287.
195. Stan, I. T., *Cu privire la funcţia şi corelatele accentului*, LucrŞt Oradea, 1971, 55—58.
196. Stancovici, Virgil, *Logica limbajelor*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1972, 154[—155] p.
Vezi şi nr. 244.
197. Stati, Sorin, *Omul — prizonier al limbajului?*, EL, 89—95.
198. Stati, Sorin, [La rubrica: Gramatica nova] *O urare*, Contemporanul, nr. 2, 1972, 8; *Începutul unui dialog*, nr. 6, 1972, 8; *Dialogul continuă*, nr. 8, 1972, 8; *Sărmanul vizitiu*, nr. 8, 1972, 8; *Dialog semantic*, nr. 11, 1972, 8; *Neologia şi spaimele ei*, nr. 15, 1937, 8; *Comentarii florentine*, nr. 19, 1972, 8; *Succesele lui „2" în lingvistică*, nr. 21, 1972, 8; *Suprafaţă şi adîncime*, nr. 25, 1972, 8; *La răscrucea explicaţiei*, nr. 29, 1972, 8; *Într-un fel şi imprecizia e utilă*, nr. 35, 1972, 8; *Explozia lexicală*, nr. 37, 1972, 8; *Călătorind în trenul lingviştilor*, nr. 41, 1972, 8; *Cu piciorul în prag*, nr. 49, 1972, 9; *Lingviştii faţă cu tentaţia abisului*, nr. 50, 1972, 8.
199. Surdu, Alexandru, *Despre înţelesul şi semnificaţia cuvintelor*, PL, **4**, 129—176.
200. Szabó, Attila T., *A szó és az ember*. Válogatott tanulmányok, cikkek. 2. [kötet], Bukarest, „Kriterion", 1971, 575 p.
Vezi şi nr. 240, 277.
201. Szábó, Zoltán, *New studies in text-theory*, RRL, **17**, nr. 4, 1972, 367—373.
202. Szábó, Zoltán, [La rubrica: Nyelv és élet] *Stílustipológia*, Előre, **26**, nr. 7696, 4 aug. 1972, 2.
203. Szábó, Zoltán, *Újabb szövegelmélétek tanulságai*, Utunk, **27**, nr. 37, 1972, 2.
204. Tauberg, Edith, Vaimberg, S., *Analiza contrastivă în lingvistică*, Forum, **14**, nr. 4, 1972, 38—40.
205. Teiszler, Pál, [La rubrica: Nyelv és élet] *Milyen a természete?* Előre, **26**, nr. 7592, 5 apr. 1972, 2; *Orők cserebere*, nr. 7640, 1 iun. 1972, 2.
206. Theban, Laurenţiu, *On the Theoretical Basis of Contrastive Syntax*, RECAP, 81—90.
207. Todor-Prundar, Konstantin, *Perenosnoe upotreblenije terminov* [cu rezumate în română şi engleză], StUBB, **17**, fasc. 2, 1972, 139—144.
208. Toşa, Alexandru, [La rubrica: Filozofia limbii] *Cornucopia*, Vatra, **2**, nr. 3, 1972, 18; *Gramatica*, nr. 6, 1972, 18; *Terminologia gramaticală*, nr. 7, 1972, 11; *Transparenţa semnificantului*, nr. 8, 1972, 19; *Imutabilitatea semnificantului*, nr. 9, 1972, 20; *Syncategorimata*, nr. 10, 1972, 20; *Organonul vorbirii*, nr. 11, 1972, 18; *Exoteric şi dramatic*, Vatra, **1**, nr. 12, 1972, 20.
209. Tuaillon, G., *Frontière linguistique et cohésion de l'aire dialectale*, SCL, **23**, nr. 4, 1972, 365—396.
210. Vaimberg, S., *Consideraţii asupra tipologiei calculului lingvistic* (*Cu aplicaţii la scrieri şi documente slavo-române*) [cu un rezumat în rusă], AUBLS, **20**, 1971, 91—100.
211. Vasiliu, Emanuel, *„Sensul sensului" şi unele nonsensuri legate de „semantica paradigmatică"* [cu rezumate în română şi engleză], SCL, **23**, nr. 1, 1972, 3—10.
212. Vieru, Sorin, *Începuturi de semantică logică la comentatorii antici ai „categoriilor"*, PL, **4**, 109—127.

213. VINCENZ, ILEANA, *Contrastive Analysis and the Transformational Approach*, RECAP, 91—97.
214. VRACIU, ARITON, *Studii de lingvistică generală*, [Iaşi], Junimea, 1972, 191 p.
Vezi şi nr. 294.
215. VRIENDT, S. DE, *À propos de l'analyse quantitative d'un texte littéraire*, Cahiers, **9**, fasc. 2, 1972, 201—210.
216. WALD, HENRI, *Adaptare şi transformare*, Flacăra, **21**, nr. 13, 1972, 13.
217. WALD, HENRI, *Analiza şi sinteza*, Flacăra, **21**, nr. 19, 1972, 21.
218. WALD, HENRI, *De la indiciu la semn*, Flacăra, **21**, nr. 17, 1972, 21.
219. WALD, HENRI, *Limbaj şi cultură*, VR, **24**, nr. 4, 1972, 118—127.
220. WALD, HENRI, *Limbaj şi mentalitate*, Contemporanul, nr. 21, 1972, 8.
221. WALD, HENRI, *Semn şi valoare*, Flacăra, **21**, nr. 7, 1972, 15.
222. WALD, HENRI, *Stilul* (I), Flacăra, **21**, nr. 9, 1972, 18; (II), nr. 11, 1972, 9.
223. WOLF, JOHANN, *Das mit der „Konservensprache" stimmt nicht.* Gespräch mit Dr. ... über seine Arbeit an dem Buch „Schprachgebrauch—Sprachverständnis" [interviu de Emmerich Reichrath], NW, **24**, nr. 7081, 12 febr. 1972, 3.
224. WOLF, JOHANN, *Sprachbrauch — kein Freibrief für Verstösse. Sprachnormen entwickeln sich aus dem Sprachbrauch. Einiges über die besonder Situation der Sprachinseln*, NW, **24**, nr. 7171, 27 mai 1972, 3, 4.
225. ZAMFIRESCU, I. D., *„Instituţia" socială a limbii*, Cronica, **7**, nr. 4, 1972, 10.
226. ZAMFIRESCU, ION, *Două aspecte ale incomunicabilităţii*, EL, 133—137.
227. * * * *Cum să ne facem înţeleşi?* VN, **28**, nr. 9, 1972, 6—7.
228. * * * *Educaţie şi limbaj.* Universitatea din Bucureşti. Laboratorul de semiotică. Coordonator: Sorin Stati, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1972, 244 p. [34 de articole, dintre care 25 de lingvistică].
Vezi şi nr. 266.
229. * * * *Esperanto — de ce?*, VN, **28**, nr. 50, 1972, 10.
230. * * * *Introducere în lingvistică.* Elaborată de un colectiv condus de acad. prof. Al. Graur. Ediţia a III-a revizuită şi adăugită, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1972, 382[—384] p.
231. * * * *O limbă unică din Siberia în Ţara Bascilor*, VN, **28**, nr. 6, 1972, 10.
232. * * * *Poetică şi stilistică.* Orientări moderne. Prolegomene şi antologie de Mihail Nasta şi Sorin Alexandrescu, Bucureşti, Editura Univers, 1972, 701[—702] p.
233. * * * *Probleme actuale ale cercetării lingvistice.* Masă rotundă. *Raportul dintre cercetarea fundamentală şi cea aplicată în lingvistică* (Sub redacţia T. Slama-Cazacu) [Organizată de Grupul român de lingvistică aplicată şi Laboratorul de psiholingvistică al Universităţii Bucureşti, martie, 1972], LL, 2, 1972, 43—65.
234. * * * *The Romanian-English Contrastive Analysis Project.* Reports and Studies [Volum coordonat şi editat de Tatiana Slama-Cazacu, Sanda Golopenţia-Eretescu şi Dumitru Chiţoran], Bucharest, University Press, 1971, 170 p. [litografiat].
Vezi şi nr. 249.

★

Vezi şi nr. 35, 36, 37, 48, 49, 61, 73, 75, 501, 788.

Recenzii

235. ALEMAN, V., Otradinskij, V. V., *Variant slovarnogo kontrolja pri formalizovann-m indeksirovanii dokumentov i zaprosov* (O variantă de control lexical pentru indexarea formalizată a documentelor şi cererilor de informare). În: Naučno-tehničeskaja imformacija, serija II, No. 1, 1972, str. 9—12, SCD, **14**, nr. 4, 1972, 392—394.
236. ANGHELESCU, NADIA, Sorin Stati, *Interferenţe lingvistice*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1971, 287 p., SCL, **23**, nr. 3, 1972, 313—315.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 180.
237. AVRAM, ANDREI, Moskovskij gossudarstvennij pedagogičeskij institut inostrannyh jazykov imeni Morisa Toreza. *Učenye zapiski.* Tom. 60. *Issledovanija jazyka i reči*, Moscova, 1971, 510 (—511) p., SCL, **23**, nr. 4, 1972, 436—439.
238. AVRAM, ANDREI, Olga Akhmanova, *Phonology, Morphonology, Morphology*, The Hague, Paris, Mouton, 1971, 135 p. (Janua Linguarum. Series minor, 101), SCL, **23**, nr. 5, 1972, 543—545.
239. AVRAM, ANDREI, Pierre R. Léon, Georges Faure, André Rigault, *Prosodic Feature Analysis. Analyse des faits prosodiques*, Montréal, Paris, Bruxelles, Librairie Didier, [1970], X+219 p., SCL, **23**, nr. 3, 1972, 320—324.

240. Beke, György, *A szó és az ember* [pe marginea cărții cu același titlu a lui Szabó T. Attila, București, 1971], Művelődés, **25**, nr. 8, 1972, 55—56.
Vezi nr. 200.
241. Bidu-Vrănceanu, Angela, Georges Mounin, *Clefs pour la sémantique*, Editions Seghers, Paris, 1972, 266 p., RRL, **17**, nr. 4, 1972, 381—383.
242. Borcilă-Mircea, *Tratat de lingvistică generală* [Sub redacția: acad. Al. Graur, S. Stati, Lucia Wald], Tribuna, **16**, nr. 7, 1972, 4.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 210.
243. Borcilă, M., Schveiger, P., *Tratat de lingvistică generală*. Sub redacția acad. Al. Graur, S. Stati, Lucia Wald, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1971, 760 p., CL, **17**, nr. 2, 1972, 339—346.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 210.
244. Bucurescu, Mircea, Virgil Stancovici: „*Logica limbajelor*", Săptămîna, nr. 70, 1972, 5.
Vezi nr. 196.
245. Buium, Sara, R. A. Budagov, *Literaturnye jazyki i jazykovye stili*, Izd-stvo „Vyssaja škola", Moskva, 1967, 376 str., RRL, **17**, nr. 2, 1972, 178—181.
246. Cantemir, Natalia, *Poetica structurală sovietică* [I. M. Lotman, *Struktura hudojestvennoga teksta*, Ed. Iskustvo, Moskva, 1970], Cronica, **7**, nr. 44, 1972, 12.
247. Călinescu, Al., *Poezie și semiotică* [*Essais de sémiotique poétique*, sub redacția lui A. J. Greimas, Paris, 1972, Larousse], Cronica, **7**, nr. 26, 1972, 12.
248. Constantinescu, Ilinca, *Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap* 1971, Bind XXIV (338 p.), XXV (129 p.), Universitetsforlaget, Oslo, SCL, **23**, nr. 5, 1972, 568—570.
249. Constantinescu, Ilinca, *The Romanian-English Contrastive Analysis Project. Reports and Studies*, Bucharest, University Press, 1971, 170 p. (Volum litografiat, îngrijit de Tatiana Slama-Cazacu, Sanda Golopenția-Eretescu și Dumitru Chițoran), SCL, **23**, nr. 4, 1972, 431—433.
Vezi nr. 234.
250. Costăchescu, Adriana, Pierre Guiraud, *La sémiologie*, Presses Universitaires de France, „Que sais-je", 1971, 122 pages, RRL, **17**, nr. 6, 1972, 593—595.
251. Covaci, V., *Langages*, nr. 23, 1971, Paris, Didier/Larousse, SCL, **23**, nr. 4, 1972, 463.
252. Dumitrescu, Domnița, „*Prohemio — revista cuatrimestrial de lingüistica y critica leteraria*", I, 1 (abril), 2 (septiembre) 1970, 320 p., RITL, **21**, nr. 4, 1972, 737—740.
253. E. V. Ștefan Munteanu, *Stil și expresivitate poetică* (Editura științifică), 1972, 280 p.), Forum, **14**, nr. 6, 1972, 65—66.
Vezi nr. 172.
254. Feurstein, Valentin, Ștefan Munteanu, *Stil și expresivitate poetică* [București, 1972], ScTin, **28**, nr. 7220, 3 aug. 1972, 3.
Vezi nr. 172.
255. Forăscu, Narcisa, Georges Mounin, *Clefs pour la sémantique*, Paris, Editions Seghers, 1972, 226 p., SCL, **23**, nr. 4, 1972, 441—443.
256. Cs. Gyímesi, Eva, *A nyelv világa*. [Nyelvről, nyelvtudomanyrol mindenkeinek de Péntek János, Szabó Zoltán și Teiszler Pál, Kolozsvár, 1972], Utunk, **27**, nr. 28, 1972, 2.
Vezi nr. 180.
257. Hanu, Lucian, Mihai Grădinaru, *Prolegomene la o poetică marxistă*, Editura Junimea, ScTin, **28**, nr. 7220, 3 aug. 1972, 2.
Vezi și nr. 150.
258. I. C., *Tratat de lingvistică generală* [sub redacția: Acad. Al. Graur, Sorin Stati și Lucia Wald], București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971, LR, **21**, nr. 4, 1972, 319—320.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 210.
259. Ignat, Nistor, *Tratat de lingvistică generală* [sub redacția: acad. Al. Graur, Sorin Stati și Lucia Wald, 1971], Tomis, **7**, nr. 3, 1972, 16.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 210.
260. Iliescu, Maria, A. A. Leontiev, *Sprache—Sprechen—Sprachtätigkeit*. Übersetzt und herausgegeben von C. Heeschen und W. Stölting, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart, Berlin—Köln—Mainz, 1971, 163 p., SCL, **23**, nr. 4, 1972, 445—446.
261. Iliescu, Maria, Alain Rey, *La lexicologie. Lectures*, Paris, Klincksieck, 1970, 323 p., SCL, **23**, nr. 4, 1972, 446.
262. Iliescu, Maria, *Cahiers de lexicologie*, Paris, XVIII, 1, 1971, SCL, **23**, nr. 4, 1972, 463—464.
263. Kelemen, Béla, Sorin Stati, *Interferențe lingvistice*. Din istoria relațiilor lingvistice cu alte științe, Editura științifică, București, 1971, 287 l, Ny IK, **16**, nr. 1, 1972, 157—159.

Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 180.

264. KELEMEN, BÉLA, *Tratat de lingvistică generală*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1971, 558 l., NyIK, **16**, nr. 2, 1972, 355—356.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 210.

265. LUCUŢA, YVONNE, Mario Wandruszka, *Interlinguistik. Umriss einer neuen Sprachwissenschaft*, München, Piper-Verlag, 1971, 184 p., SCL, **23**, nr. 4, 1972, 443—445.

266. LUNGU, MICAELA, *Marginalii la o temă: Educaţie şi limbaj* [pe marginea volumului cu acelaş titlu], Orizont, **23**, nr. 29, 1972, 9.
Vezi nr. 228.

267. MACREA, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Interferenţe lingvistice* [de Sorin Stati, 1971], RLit, **5**, nr. 10, 1972, 11.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 180.

268. MACREA, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Lingvistică generală* [pe marginea *Tratatului de lingvistică generală*, redactori responsabili : acad. Al. Graur, Sorin Stati şi Lucia Wald, 1971], RLit, **5**, nr. 6, 1972, 12.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 210.

269. MACREA, D., [La rubrica : Cronica limbii] *„Stil şi expresivitate poetică"* [de Ştefan Munteanu], RLit, **5**, nr. 32, 1972, 11.
Vezi nr. 172.

270. MAREŞ, LUCREŢIA, *Langages*, nr. 18, iunie 1970 (=*L'ethnolinguistique*), SCL, **23**, nr. 1, 1972, 89—91.

271. MAREŞ, LUCREŢIA, O. Uribe-Villegas, *Sociolingüística concreta (algunas facetas)*, México, 1970, 118 p., SCL, **23**, nr. 5, 1972, 557.

272. MAREŞ, LUCREŢIA, *Principy i metody lexikology kak sociolinrgvističekoj discipliny*, Moscova, 1971, 171 p., SCL, **23**, nr. 3, 1972, 329—330.

273. M. B., Al. Graur, S. Stati, Lucia Wald (sub redacţia), *Tratat de lingvistică generală* (Editura Academiei, 1971, 588 p.), Forum, **14**, nr. 4, 1972, 80—81.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 210.

274. MEZEI, JÓZSEF, *A nyelv világa* [de Péntek János, Szabó Zoltán, Teiszler Pál, Cluj, 1972], Előre, **26**, nr. 7709, 19 aug. 1972, 2.
Vezi nr. 180.

275. MIHĂILĂ, G., *Noi cercetări de lexicologie şi semasiologie generală şi romanică ale profesorului R. A. Budagov* [pe marginea culegerii *Jazyk, istorija i sovremennost'*, Moscova, 1971], SCL, **23**, nr. 4, 1972, 407—410.

276. MUNTEANU, DAN, *La linguistique* — Revue internationale de linguistique générale, Fascicules 1, 2/1971, Presses Universitaires de France, Paris, SCL, **23**, nr. 5, 1972, 567—568.

277. NAGY, JENŐ, Szabó T. Attila, *A szó és az ember*. Válogatott tanulmányok, cikkek II. Kriterion könyvkiadó. Bukarest, 1971, 573 l. 11 térképvazlat, NyIK, **16**, nr. 1, 1972, 149—154.
Vezi nr. 200.

278. NEAGU, VALERIA, *Linguistics*, an international review, nr. 65—76, 1971, The Hague, Mouton, SCL, **23**, nr. 4, 1972, 459—461.

279. NEGREANU, C., Ştefan Munteanu: *„Stil şi expresivitate poetică"*, Orizont, Serie nouă, **23**, nr. 5, 1972, 9.
Vezi nr. 172.

280. PÉNTEK, JÁNOS, Károly Sándor, *Általános és magyar jelentéstan* (Semantica generală şi semantica maghiară), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970, 414 p., StUBB, **17**, fasc. 1, 1972, 145—147.

281. PETERS, ANCA, Georges Mounin: *Introduction à la sémiologie*, Editions de Minuit, Paris, 1970, 248 pages, RRL, **17**, nr. 5, 1972, 507—508.

282. PLOAE, MARIANA, Celso Cunha, *Gramática moderna*. Belo Horizonte, Editôra Bernardo Álvares, 1970, 302 p., SCL, **23**, nr. 1, 1972, 98—99.

283. ROSETTI, A., *Sur la nature de la syllabe* [pe marginea articolului lui W. Awedyk din „Bulletin phonographique", Poznań, XII, 1971, p. 49—56], RRL, **17**, nr. 3, 1972, 271.

284. SALA, MARIUS, Bertil Malmberg, *Phonétique générale et phonétique romane. Études en allemand, anglais, espagnol et français*, The Hague—Paris, Mouton, 1971, 478 p. [=Janua Linguarum Series Maior, 42], SCL, **23**, nr. 5, 1972, 540—543.

285. STAN, I. T., A. A. Reformatskij, *Iz istorii otečestvennoj fonologij*, Isdatel'stvo „Nauka", Moskova, 1970, 527, p., CL, **17**, nr. 1, 1972, 211—213.

286. STATI, SORIN, *Lingvistica, sociologia şi sociolingvistica* (Buffalo, N.Y., iulie—august 1971) [Linguistic Society of America], VS, **1**, 1972, 250—251.

287. ŞERBAN, OLIMPIA, Eugen Speranţia: *Iniţiere în poetică* (Editura Albatros, 1972), Orizont, Serie nouă, **23**, nr. 21, 1972, 2.
Vezi nr. 194.
288. TUŢESCU, MARIANA, Jean et Claude Dubois, *Introduction à la lexicographie: le dictionnaire*, „Langue et language", Larousse, 1971, 211 pages, RRL, **17**, nr. 4, 1972, 377—381.
289. VIOREL, E., Mario Wandruszka, *Interlinguistik: Umriss einer neuen Sprachwissenschaft*, R. Piper, München, 1970, 140 p., StUBB, **17**, fasc. 2, 1972, 148—150.
290. VIOREL, ELENA, *Probleme der strukturellen Grammatik und Semantic*. In Auftrag des Leipziger Linguistenkreises herausgegeben von Rudols Rusička. Karl Marx-Universität, Leipzig, 1968, 292 p., StUBB, **17**, fasc. 1, 1972, 143—145.
291. VRACIU, ARITON, A. Jacikevičius, *Daugiakalbystės psichologija* (*Apybraiža*) [Psihologia multilingvismului. Schiţă], Vilnius, 1970, 279 p., SCL, **23**, nr. 5, 1972, 539—540.
292. VRACIU, A., *Tratat de lingvistică generală*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971, 558 p. Redactori responsabili: acad. Al. Graur, S. Stati, Lucia Wald, SCL, **23**, nr. 4, 1972, 421—428.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 210.
293. VRACIU, A., VRACIU, T., I. I. Meščaninov: *Ergativnaja konstrukcija predloženija v jazykax različnyx tipov*, Editura „Nauka", Leningrad, 1967, 248 pagini, AUI, **18**, 1972, 147—149.
294. ZUGUN, PETRU, Ariton Vraciu, *Studii de lingvistică generală* [1972, Ed. Junimea, Iaşi], Cronica, **7**, nr. 44, 1972, 6.
Vezi nr. 214.
295. ZUGUN, PETRU, Ştefan Munteanu, *Stil şi expresivitate poetică*, Cronica, **7**, nr. 26, 1972, 4.
Vezi nr. 172.
296. * * * *Essais de sémantique poétique*, Librairie Larousse, 1972, RLit, **5**, nr. 6, 1972, 10

★

Vezi şi nr. 29, 30, 31, 81, 506.

2. LINGVISTICĂ MATEMATICĂ ŞI APLICATĂ

297. BĂLĂCEANU, CONSTANTIN, *Unele aspecte neurocibernetice ale raporturilor dintre limbaj şi învăţare*, EL, 191—196.
298. CĂRĂUŞU, ALEXANDRU, *On ordered rewriting systems*, Cahiers, **9**, fasc. 2, 1972, 277—284.
299. COHEN, A. M., *Two algebraic proofs for regular languages*, RRMPA, **17**, nr. 2, 1972, 183—186.
300. CRĂCIUN, CONSTANTIN V., *Allowed Sequences of Sets of Words and Contextual Operators*, Cahiers, **9**, fasc. 1, 1972, 93—98.
301. DEMENY, DEZSŐ, *Fordítógep, nyelvészet, kommunicáció* [Maşină de tradus, lingvistică, comunicare, Korunk, **31**, nr. 1, 1972, 98—104.
302. DINCĂ, ALEXANDRU, *La structure des classes de distribution dans les langages avec un nombre fini d'états*, Cahiers, **9**, fasc. 2, 1972, 285—289.
303. FARCAŞ, DAN D., *Ce limbaje cunosc calculatoarele electronice*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1971, 142[—144] p.
304. HOLBAN, MARIA MAGDALENA, *Operatori contextuali şi mulţimea vidă în lingvistica algebrică* [cu un rezumat în germană], ScMatem, **24**, nr. 5, 1972, 777—790.
305. IONESCU, LILIANA, *Cîteva puncte de vedere asupra aplicării gramaticii generative în cercetarea lingvistică*, SCL, **23**, nr. 6, 1972, 627—635.
306. LUDSKANOV, ALEXANDR, *Omul şi maşina ca traducători* [convorbire cu ... înregistrată de Catinca Muscan], Magazin, **16**, nr. 776, 1972, 5.
307. MARCUS, SOLOMON, *Codul genetic în atenţia lingvisticii matematice* [interviu cu...], IB, **19**, nr. 5771, 16 mart. 1972, 2.
308. MARCUS, SOLOMON, *Tendinţe şi perspective ale şcolii româneşti de lingvistică matematică* [convorbire cu... consemnată de L. Haralamb], TribŞc, **2**, nr. 76, 1972, 13.
309. MÎRZA, CLEMENT, *Lingvistica aplicată şi şcoala din Edinburg*, SCL, **23**, nr. 5, 1972, 577—592.
310. MOISIL, GRIGORE, *Introducere matematică în teoria clasificării*. Universitatea din Bucureşti. Laboratorul de semiotică. Caietul I. Mulţimi şi predicate, [Centrul de multiplicare al Universităţii din Bucureşti], 1972, 55 p. [rotaprint].
311. NEAMŢU, OCTAVIAN, *Gîndirea şi maşina*, Albina, **76**, nr. 41, 1972, 2.
312. NICOLAU, EDMOND, *Cibernetica şi lingvistica*, EL, 41—46.

313. Niculescu, Stelian, *Inițiere în FORTRAN*. Prefață de acad. Gr. C. Moisil, București, Editura tehnică, 1972, 280 p.

314. Orman, Gabriel, *Associated Functions to the Derivations According to a Context-free Grammar*, Cahiers, **9**, fasc. 1, 1972, 111—130.

315. Orman, Gabriel, *Teoria limbajelor* [I]. *Familii de limbaje formale*, Astra, **7**, nr. 7, 1972, 13; (*II*). *Limbaje dependente și limbaje independente de context*, nr. 8, 1972, 13,

316. Popescu, Emil, *Sur la domination au sens de Trybuletz dans la linguistique algébrique*, Cahiers, **9**, fasc. 1, 1972, 131—152.

317. Schveiger, Paul, *The Functioning of the Human Brain and of the Computer as language Generating Devices*, RRL, **17**, nr. 6, 1972, 571—583.

318. Teodorescu-Brînzeu, Pia, *Filologia și calculatorul electronic*, Orizont, **23**, nr. 27, 1972, 10.

319. Urechia, Alex., Mihăilescu-Urechia, Venera, *Considérations mathématiques à partir de la représentation graphique de certaines familles de langues*, Bul. SRLR, **8**, 1971—1972, 37—60.

320. Vaida, Dragoș, *Programe pentru testarea unui compilator Algol 60* [cu un rezumat în engleză], SCMatem, **24**, nr. 2, 1972, 291—313.

321. Vasiliu, Emanuel, *Matematizarea limbajului și predarea disciplinei lingvistice*, EL, 215—220.

★

Vezi și nr. 52, 71, 660.

Recenzii

322. Crăciun, Constantin V., Solomon Marcus, *Algebraicke modely v lingvistice*, Praga, Nakladatelstvi Československé Academie Věd, 1969, 284 p., SCL, **23**, nr. 6, 1972, 687—688.

323. Dugneanu, Paul, Solomon Marcus, *Poetica matematică*, ScTin, **28**, nr. 7220, 3 aug. 1972, 2.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 560.

324. Georgescu, G., F. Bartholomes, G. Hotz, *Homomorphismen und Reductionen linearer Sprachen* (Lecture Notes in Operations Research und Mathematical System), Springer-Verlag, Berlin—Heidelberg—New York, 1970, XXI+143 p., RRMPA, **17**, nr. 2, 1972, 314—315.

325. Pașaliu, Iulian, *Pragmatics of Natural Languages*, Edited by Yehoshua Bar-Hillel, 1971, RRL, **17**, nr. 5, 1972, 500—505.

326. Schwartz, Liana, *Grammars for number names* (ed. H. Brandt Corstius), Foundations of language (supplementary series), Volume 7, D. Riedel Publishing Company/ Dordrecht Holland, 1968, Cahiers, **9**, fasc. 1, 1972, 153—154.

327. Seche, Luiza, Solomon Marcus, *Poetica matematică*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970, 400, p., LL, **28**, nr. 4, 1972, 757—764.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 560.

328. Sporici, Vasile, Solomon Marcus, „*Poetica matematică*", Ateneu, **11**, nr. 11, 1972, 15.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 560.

329. Steinke, Klaus, J. Bechert, D. Clément, W. Thümmel, K. H. Wagner, *Einführung in die generative Transformationsgrammatik* (Introducere în gramatica generativă transformațională), München (Hueber) 1970, p. 238; E. Coseriu: *Einführung in die transformationelle Grammatik* (Introducere în gramatica transformațională), Tübingen, 1970. Vorlesung gehalten im Sommersemester 1968 an der Universität Tübingen. Autorisierte Nachschrift besorgt von: G. Narr und R. Windisch, p. 76, AUI, **18**, 1972, 153—154.

330. Vraciu, Ariton, Andzrej Blikle, *Automaty i gramatyki*. Wstęp do lingwistyki matematycznej, Varșovia, 1971, 230 p., SCL, **23**, nr. 4, 1972, 446—447.

IV. LIMBA ROMÂNĂ

1. GENERALITĂȚI

331. ANGHEL, PETRE, *Limba română pe meridianele lumii universitare*, Forum, **14**, nr. 12, 1972 68—70.
332. ARGHEZI, TUDOR, *Salut limbii române*, Manuscriptum, **3**, nr. 2, 1972, 70.
333. BOCHMANN, KLAUS, *Studiul limbii române la Universitatea din Leipzig*, LL, 3, 1972, 451—456.
334. DELEANU, ION, *Lectoratele românești — factor de iradiere culturală completă*, Forum, **14**, nr. 12, 1972, 66—68.
335. DINU, MIHAI, *Contributions à l'étude de certaines interactions informationelles dans le roumain écrit. L'influence à distance des lettres*, Cahiers, **9**, fasc. 2, 1972, 211—240.
336. FELIX, JIŘI, *Studiul limbii și literaturii române în Cehoslovacia*, LL, 4, 1972, 723—725.
337. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] *„La mulți ani"*, RLit, **5**, nr. 1, 1972, 11.
338. ISTRATE, G., *Un prieten al culturii noastre la Berlin* [Werner Bahner], Cronica, **7**, nr. 42, 1972, 13.
339. MACARIE, AUGUSTIN, MACARIE, DORINA, *Îndreptar. Limba și literatura română*. Pentru concursul de admitere în licee și școli profesionale, București, Editura didactică și pedagogică, 1972, 344 p.
Vezi și nr. 360.
340. MACREA, D., [La rubrica : Cronica limbii] *O aniversare* [100 de ani de la înființarea societății „România jună"], RLit, **5**, nr. 2, 1972, 7.
341. MANEA, ION, *Limba română la Universitatea din Chicago*, Contemporanul, nr. 49, 1972, 10.
342. MARCUS, SOLOMON, *Omagiu limbii române. De vorbă cu prof. ...* [interviu de Gabriela Melinescu], Luceafărul, **15**, nr. 16, 1972, 1, 6.
343. NIȚESCU, LIONEL, *Nu știm totul despre limba română...*, Flacăra, **21**, nr. 15, 1972, 16—17.
344. ROSETTI, AL., *Elogiu limbii române. Interviu cu acad. ...* [consemnat de Sînziana Pop], Luceafărul, **15**, nr. 14, 1972, 7.
345. ROSETTI, AL., *O limbă — o națiune* [interviu cu ... luat de Adina Berciu], MI, **6**, nr. 10, 1972, 8—9.
346. ROSETTI, ALEXANDRU and CARTIANU, ANA, *Scope and Aim of the Romanian-English Project* [Contrastive Analysis], RECAP, 9—11.
347. ȘANDRU, TUDORA, *O lucrare spaniolă din secolul al XIX-lea despre limba română* [cu un rezumat în spaniolă], Philologica, 27—40.
348. WIDLAK, STANISLAW, *Semicentenarul lectoratului de limbă română la Universitatea Jagiellonă din Cracovia*, Tribuna, **16**, nr. 23, 1972, 12.
349. * * * *Buletinul Institutului de Filologie română „Al. Philippide"*. Director : Iorgu Iordan, Iași, 1934—1945. Indice de materii și de nume [de Dorina Mercheș]. Cuvînt înainte de prof. dr. G. Ivănescu. Biblioteca Centrală Universitară „M. Eminescu", Iași, 1972, 46 p. [fotozetaprint].
Vezi și nr. 359.
350. * * * *Limba și literatura română văzute de filologi străini* [Jacques Ross, Mariagloria Cornejo Cousin], LL, 1, 1972, 121—125.
351. * * * *Sinteze de limba română. Radioteleșcoală*. Ministerul Educației și Învățămîntului. Centrul de informare și documentare al învățămîntului. Sectorul de radioteleviziune educativă. Coordonatori : conf. univ. dr. Theodor Hristea, conf. univ. dr. Grigore Brâncuș, București, Editura didactică și pedagogică, 1972, 200 p.

★

Vezi și nr. 7, 68, 77, 88, 95, 98, 99, 231, 1363, 1364, 1372, 1373.

Recenzii

352. BULGĂR, GH., Ion Budai-Deleanu, *Scrieri lingvistice*. Text stabilit și glosar de Mirela Teodorescu. Introducere și note de Ion Gheție, București, Editura științifică, 1970, LR, **21**, nr. 2, 1972, 168—169.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 629.

353. DIMITRESCU, FLORICA, *Pe marginea unei valoroase lucrări despre tipologia snoavelor românești* [Sabina Cornelia Stroescu, *La typologie bibliographique des facéties roumaines*, 2 vol., 1969, Ed. Academiei], LL, 1, 1972, 185–187.
354. CARABULEA, ELENA, *Analele Societății de limba română*, 1, Zrejanin, 1970, 210 p., SCL, **23**, nr. 3, 1972, 340.
355. GRAUR, AL., [La rubrica: Cronica limbii] *O publicație din Iugoslavia* [Analele Societății de limba română din RSA Voivodina], RLit, **5**, nr. 5, 1972, 11.
356. ILIESCU, MARIA, *Kurier der Rumänischstudenten* II SS 1971, Ruhr Universität Bochum, 82 p. [litografiat], SCL, **23**, nr. 5, 1972, 570.
357. IONESCU, ION, *Culegere de exerciții lexicale, fonetice, gramaticale și stilistice* [de Mihail Andrei și Iulian Ghiță, București, 1971], RPed, **21**, nr. 4, 1972, 123.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 296.
358. MACREA, D., [La rubrica: Cronica limbii] *Numerale și cuvinte* [pe marginea cărții acad. Al. Graur, *Puțină ... aritmetică*, 1971], RLit, **5**, nr. 38, 1972, 11.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 299.
359. PÂRVULESCU, ADRIAN, *Buletinul Institutului de Filologie română „Al. Philippide"*. Director: Iorgu Iordan. Iași, 1934–1945. Indice de materii și de nume. Cuvînt înainte de prof. dr. G. Ivănescu. Iași, 1972, 46 p. (fotozetaprint). Biblioteca Centrală Universitară „M. Eminescu", Iași, RB, **25**, nr. 11, 1972, 690–691.
Vezi nr. 349.
360. VEȚELEANU, VASILE N., *Îndreptar. Limba și literatura română* [de Augustin Macarie și Dorina Macarie, București, 1971], RPed, **20**, nr. 1, 1972, 122–123.
Vezi nr. 339.
361. WALD, HENRI, *Nume și numere* [pe marginea cărții acad. Al. Graur, *Puțină ... aritmetică*, 1971], Familia, **8**, nr. 4, 1972, 9.
Vezi BRL, **14**, nr. 1971, nr. 299.
362. * * * *Quelques ouvrages récents de la linguistique roumaine et romane parus en Roumanie*. 1971, Bul. SRLR, **8**, 1971–1972, 117–119.
Vezi și nr. 249, 1380.

2. ISTORIA LINGVISTICII ROMÂNEȘTI

363. ARAMĂ, DALIA, *Nicolae Milescu și originile limbii române*, RB, **25**, nr. 5, 1972, 296–297.
364. BETTISCH, IOAN, *Studii de tipologie a limbii în secolul al XIX-lea*, SLLFolc II, 41–51.
365. BLAJOVICI, TRAIAN, *Preocupări pentru unele probleme ale limbii române la G. Călinescu* [cu un rezumat în franceză], Lucr Șt Oradea, 1971, 21–26.
366. CONSTANTINESCU, MARIANA, *Normă și dialect în primele gramatici românești*, SLLF, **2**, 9–24.
367. DELEANU, MIHAI, *George Cătană și „coregerea" lingvistică a folclorului*, SLLFolc II, 207–220.
368. DRĂGAN, MIHAI, *B. P. Hasdeu*, [Iași], Editura Junimea, 1972, 307[–312] p.
369. DUMISTRĂCEL, STELIAN, *Rolul limbii române în cultura națională și necesitatea cultivării limbii în concepția lui A. D. Xenopol* [cu un rezumat în franceză], Xenopol, 367–379.
370. DUMITRAȘCU, POMPILIU, *Concepția lingvistică a lui Heliade Rădulescu*, Tribuna, **16**, nr. 18, 1972, 12.
371. GHERGARIU, LEONTIN, *Vasile Vaida*, CL, **17**, nr. 1, 1972, 135–140.
372. GHEȚIE, ION, *Ion Heliade Rădulescu și unificarea limbii române literare*, LR, **21**, nr. 2, 1972, 91–102.
373. GRAUR, AL., *Românii la Societatea de Lingvistică din Paris*, LL, **1**, 1972, 116–121.
374. GRAUR, AL., [La rubrica: Cronica limbii] *Un mare înaintaș* [B. P. Hasdeu], RLit, **5**, nr. 39, 1972, 13.
375. GRECU, VICTOR V., *Direcții și grupări în lingvistica transilvană din secolul trecut*, LucrȘt. Oradea, 1970, 9–16.
376. GRECU, VICTOR V., *Orientarea lingvistică a revistei „Albina Carpaților"* [cu un rezumat în germană], LucrȘt Oradea, 1971, 9–20.
377. HORVATH, ALEXANDRU, *Dictionarium valachico-latinum (Anonymus Caransebesiensis); contribuții la cunoașterea autorului*, SLLFolc, II, 69–75.
378. ISTRATE, GAVRIL, *Eliade și problemele limbii*, Cronica, **7**, nr. 17, 1972, 13.
379. ISTRATE, G., *Moștenirea lingvistică a lui Petru Maior. 150 de ani de la moartea lui*, AUI, **18**, 1972, I–XVI.
380. JICA, SILICA, *Preocupări de „cultivare" a limbii române literare la „Adevărul literar și artistic" (1920–1939)* [cu un rezumat în franceză], ComȘt, 109–125.

381. LÁSZLOFFY, ALADAR, *Ion Heliade-Rădulescu*, Előre, **26**, nr. 7612, 28 apr. 1972, 2.
382. MACREA, D., [La rubrica : Cronica limbii] *E. Lovinescu și limba poeziei*, RLit, **5**, nr. 4, 1972, 11.
383. MACREA, D., [La rubrica : Cronica limbii] *I. A. Candrea*, RLit, **5**, nr. 47, 1972, 11.
384. MACREA, D., *I. Heliade Rădulescu și problemele limbii române — La o sută de ani de la moarte —*, LL, 2, 1972, 7—11.
385. MACREA, D., *Preocupări de limbă în opera lui E. Lovinescu*, CL, **17**, nr. 1, 1972, 141—151.
386. MACREA, D., [La rubrica : Cronica limbii] *„Scrieți, băieți, scrieți"*, [100 de ani de la moartea lui Ion Heliade Rădulescu], RLit, **5**, nr. 16, 1972, 9.
387. MACREA, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Școala românească de lingvistică*, RLit, **5**, nr. 36, 1972, 11.
388. MACREA, D., [La rubrica : Cronica limbii] *„Transilvania"*, RLit, **5**, nr. **28**, 1972, 11.
389. MACREA, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Un lingvist mereu actual : B. P. Hasdeu*, RLit, **5**, nr. 24, 1972, 7.
390. MANU, EMIL, *Clasicul și modernul Heliade. 100 de ani de la moartea lui Ion Heliade Rădulescu*, ScTin, **23**, nr. 7137, 27 apr. 1972, 5.
391. MOCANU, DRAGOȘ, *Concepția lingvistică a lui Lazăr Șăineanu*, AUI, **18**, 1972, 93—103.
392. MOCANU, MARIN Z., *Preocupări ortografice la „Junimea" (Pe marginea unui registru de procese-verbale redactate de A. D. Xenopol)* [cu un rezumat în franceză], StCom, 1972, 107—114.
393. NASTA, ATANASIE, *Pericle N. Papahagi* [100 de ani de la naștere], RLit, **5**, nr. 52, 1972, 8.
394. NIȚU, VALERIU, *Contribuții la valorificarea activității filologice și istorice a lui Timotei Cipariu*, SIFIA, 243—297.
395. PĂCURARIU, D., *Mari dascăli ai învățămîntului universitar românesc despre limba operelor literare*, EL, 233—238.
396. POPA, MIRCEA, *Probleme de limbă în „Tribuna" de la Arad (1897—1912)*, CL, **17**, nr. 1, 1972, 153—162.
397. POPESCU-GOCAN, PETRE, *Ion Heliade Rădulescu*, Munca, **28**, nr. 7597, 19 apr. 1972, 4.
398. RIZESCU, I., *Lexiconul greco-român dintr-un codice miscelaneu de la 1625*, SLLF, **2**, 393—407.
399. STEINKE, KLAUS, *Einige Bemerkungen zu Johann Molnars* **Deutsch-walachische Sprachlehre** [cu un rezumat în română], AUI, **18**, 1972, 111—121.
400. STERPU, GHEORGHE, *Lucian Costin*, SLLFolc II, 265—272.
401. STOIAN, ȘTEFAN, *Marele ctitor. 100 de ani de la moartea lui Ion Heliade Rădulescu*, ScTin, **28**, nr. 7137, 27 apr. 1972, 5.
402. ȘTEFAN, ION, *Apertura vocalelor și purismul lui I. Heliade Rădulescu*, LR, **21**, nr. 6, 1972, 539—546.
403. ȘTEFAN, ION, *Latinismul lui Heliade și concepția sa despre invariabilitatea rădăcinii cuvîntului*, LR, **21**, nr. 2, 1972, 103—109.
404. ȘUTEU, FLORA, *Lepsius și ortografia românească cu litere latine*, SLLF, **2**, 67—75.
405. TUDORAN, DORIN, *„Format-am cunoștințe..." 100 de ani de la moartea lui Ion Heliade Rădulescu*, ScTin, **28**, nr. 7137, 27 apr. 1972, 5.
406. ȚĂRANU, ECATERINA, *I. A. Candrea, lexicograf* [cu un rezumat în franceză], ComȘt, 183—189.
407. ȚEPELEA, GABRIEL, *Probleme ale limbii române literare între cele două războaie mondiale* [cu un rezumat în franceză], StCom, 1972, 115—123.
408. VASILUȚĂ, LIVIA, *Observații asupra* **Gramaticii** *lui Ion Slavici*, CL, **17**, nr. 1, 1972, 163—168.
409. VINȚELER, O., *Un dicționar de sinonime* [al lui C. Canella], Steaua, **23**, nr. 18, 1972, 30.
410. ZUGUN, PETRU, *G. Ibrăileanu despre limba literară*, AUIL, **18**, 1972, 123—127.
411. ZUGUN, PETRU și TROCIN, DUMITRU, *Preocupări lingvistice în revista „Arhiva" (1889—1940)*, AnL, **23**, 1972, 165—171.
412. * * * *Camil Petrescu despre limba literară*, RLit, **5**, nr. 21, 1972, 10.

★

Vezi și nr. 783.

Recenzii

413. BELTECHI, EUGEN, I. Rizescu, *H. Tiktin. Omul și opera*, Editura științifică, București, 1971, 187 p., CL, **17**, nr. 1, 1972, 209—211.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 347.
414. BULGĂR, GH., Aurel Nicolescu, *Școala ardeleană și limba română*, București, Editura științifcă, 1971, 292 p., LR, **21**, nr. 3, 1972, 274—275.

Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 343.

415. BULGĂR, GH., I. Rizescu, *H. Tiktin, omul și opera*, București, Editura științifică, 1971, 188 p., LR, **21**, nr. 4, 1972, 320—321.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 347.

416. BULGĂR, GH., *Studii de istorie a lingvisticii românești* [de V. V. Grecu, 1971], TribȘc, **2**, nr. 30, 1972, 5.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 332.

417. DIMITRESCU, FLORICA, *„Bulletin linguistique" la patru decenii de la apariție* [reimprimat la Bologna—Italia], ProgrȘt, **8**, nr. 6, 1972, 310—311.

418. DJAMO-DIACONIȚĂ, LUCIA, Ioan Bogdan, *Scrieri alese*. Cu o prefață de Emil Petrovici. Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de G. Mihăilă, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1968, 710 p., RS, **18**, 1972, 521—524.

419. GHEORGHE, MIRCEA, Victor V. Grecu: *Studii de istorie a lingvisticii românești*, București, Editura didactică și pedagogică, 1971, LL, 1, 1972, 196—197.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 332.

420. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] *„Bulletin linguistique"* [reimprimat la Bologna—Italia], RLit, **5**, nr. 11, 1972, 11.

421. MACOVEI, ZAHARIA, Victor V. Grecu, *„Studii de istorie a lingvisticii românești"* [București, Editura didactică și pedagogică, 1971], Orizont, **23**, nr. 2, 1972, 87—89.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 332.

422. N. P., Ilie Popescu-Teiușan, Vasile Netea : *August Treboniu Laurian*, București, Editura didactică și pedagogică, 1970, 304 p., RA, **49**, nr. 1, 1972, 184—185.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 689.

423. RĂDULESCU-MENDEA, MARINA, I. Rizescu, *H. Tiktin. Omul și opera*, Editura științifică, București, 1971, 185 p., SCL, **23**, nr. 3, 1972, 330—331.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 347.

424. TEODORESCU, VASILE, *Două lucrări valoroase în sprijinul profesorilor de limba română* [Aurel Nicolescu : *Școala ardeleană și limba română*, 1971 și *Observații asupra limbii scriitorilor români*, 1971], RPed, **21**, nr. 1, 1972, 121—122.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 343 și 712.

425. ȘERBAN, GEO, *Hasdeu și „Etymologicum Magnum Romaniae"*, Steaua, **23**, nr. 14, 1972, 16.
Vezi și nr. 783.

426. VASILIU, GABRIEL, Aurel Nicolescu, *Școala ardeleană și limba română*, Editura științifcă, București, 1971, 291 l., NyIK, **16**, nr. 1, 1972, 159—160.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 343.

427. VASILIU, GABRIEL, I. Rizescu, *H. Tiktin, omul și opera*, Editura științifică, București, 1971, 185 l. NyIK, **16**, nr. 2, 1972, 358—359.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 347.

3. ISTORIA LIMBII ROMÂNE

428. ARMBRUSTER, ADOLF, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*. Academia de științe sociale și politice a Republicii Socialiste România. Institutul de istorie „N. Iorga", București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972, 282[—283] p.
Vezi și nr. 465, 466, 467.

429. BEJAN, D., *Relația internă frecventă în sintaxa limbii vechi* [cu rezumate în rusă și engleză], StUBB, **17**, fasc. 1, 1972, 93—99.

430. BRÂNCUȘ, GRIGORE, [La rubrica : Cum vorbim, cum scriem] *Originea limbii române*, Cutezătorii, **6**, nr. 2, 1972, 7.

431. BRÂNCUȘ, GR., *Albano-romanica. II. Cuvinte autohtone probabile*, SCL, **23**, nr. 3, 1972, 299—306.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 366.

432. CHIVU, GH., *Elemente regionale în limba periodicelor muntene din secolul al XIX-lea*, LR, **21**, nr. 4, 1972, 293—306.

433. DIMITRIU, C., *Aspecte ale structurii vocabularului limbii române vechi* [cu un rezumat în franceză], AUI, **18**, 1972, 15—49.

434. DRINCU, SERGIU, *Derivarea cu prefixe românești vechi în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, SLLFolc II, 59—68.

435. FRÂNCU, C., *Din istoria demonstrativelor românești : formele* **(a)celei(a), aceleiași, (a)celei-lalte, (a)cestei(a)**, SLLF, **2**, 25—52.

436. Gheţie, Ion, *Apariţia formelor verbale cu* **u** *refăcut în graiurile moldoveneşti*, LR, **21**, nr. 3, 1972, 253—255.
437. Gheţie, Ion, **Biblia de la Bucureşti** *şi procesul de unificare a limbii române literare*, SLLF, **2**, 53—66.
438. Gheţie, Ion, *Din nou despre* **u** *final la Neculce* [răspuns la articolul acad. Al. Rosetti din SCL, **23**, nr. **2**, 1972, 167—169], SCL, **23**, nr. 3, 1972, 309—311.
Vezi nr. 453.
439. Gheţie, Ion, *Vechimea formelor verbale în* **-m** *de la pers. 1 sg. a imperfectului*, SCL, **23**, nr. 1, 1972, 59—61.
440. Giosu, Ştefan, *Palatalizarea labialelor în opera lui Dimitrie Cantemir* [cu un rezumat în germană], AUI, **18**, 1972, 51—66.
441. Giurescu, Constantin C., Giurescu, Dinu C., *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, [Bucureşti], Editura Albatros, [1971], 829[—831] p.
Vezi şi nr. 471.
442. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *Cuvinte româneşti călătoare*, RLit, **5**, nr. 44, 1972, 11.
443. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *Elemente neologice*, RLit, **5**, nr. 15, 1972, 12.
444. Iliescu, Ion, *Geneza ideilor estetice în cultura românească (secolele XVI—XIX)* [formarea terminologiei estetice], Timişoara, Facla, 1972, 354[—356] p.
445. Ionescu-Nişcov, Tr., Velichi, Const., Constantinescu, A., *Toponimie istorică din perioada feudală a Ţării Româneşti (1374—1600)*, RA, **49**, nr. 1, 1972, 25—40.
446. Istrate, G., *Observaţii lingvistice pe marginea „Alăutei româneşti"* [ediţie îngrijită de Cornelia Oprişan, Bucureşti, Editura Minerva, 1970], AnL, **23**, 1972, 157—160.
447. Ivănescu, G., *Cercetarea elementelor de origine germanică din limba română*, Cronica, **7**, nr. 38, 1972, 10, 13.
448. Kelemen, B., *Aportul lipăriturilor din Transilvania de la sfîrşitul secolului al XVII-lea la procesul de formare şi unificare a limbii literare* [cu un rezumat în franceză], CL, **17**, nr. 2, 1972, 279—282.
449. Kelemen, B., *Cu privire la păstrarea africatei* **ĝ** *(în secvenţa* **ĝ+o, u***) în limba română* [cu un rezumat în franceză], CL, **17**, nr. 1, 1972, 75—80.
450. Mareş, Alexandru, **Rumân** *„roman" în vechile texte româneşti*, SCL, **23**, nr. 1, 1972, 63—67.
451. Mihăilă, G., *Contribuţii la istoria culturii şi literaturii române vechi*, Bucureşti, Editura Minerva, 1972, 414[—415] p.
452. Popescu, Radu, Sp., *Despre dispariţia consoanei* **h** *în unele graiuri româneşti* [cu un rezumat în franceză], LucrŞt Oradea, 1970, 17—20.
453. Rosetti, Al., *Despre* **u** *final la I. Neculce* [pe marginea articolului lui I. Gheţie din LR, **20**, nr. 5, 1971, 493—496], SCL, **23**, nr. 2, 1972, 167—169.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 377 şi nr. 438 al prezentei bibliografii.
454. Rosetti, Al., Cazacu, B., Onu, Liviu, *Istoria limbii române literare*. Vol. I. *De la origini pînă la începutul secolului al XIX-lea*, Ediţia a doua, revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Minerva, 1971, 671[—672] p.
Vezi şi nr. 459, 460, 464.
455. Russu, I. I., *Din nou despre substratul românesc (În legătură cu o recenzie)* [a lui A. Vraciu din SCL, **22**, nr. 1, 1971, despre cartea lui I. I. Russu, *Elemente autohtone în limba română. Substratul comun româno-albanez*, Bucureşti, 1970], CL, **17**, nr. 1, 1972, 185—187.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 830.
456. Simonescu, Dan, *Limbajul ideilor instructiv-educative din textele româneşti vechi*, EL, 177—180.
457. Zugun, Petru, **U** *final în secolul al XVII-lea şi al XVIII-lea, după textele în versuri* [cu un rezumat în franceză], SCL, **23**, nr. 5, 1972, 527—538.

★

Vezi şi nr. 72, 78, 210, 363, 780, 998, 1000, 1187, 1188, 1194, 1197, 1198, 1200, 1206, 1211, 1273, 1290.

Recenzii

458. Bejan, D., Vasile Bogrea, *Pagini istorico-filologice*, Editura Dacia, Cluj, 1971, St UBB, **17**, fasc. 2, 1972, 147—148.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 364.

459. CARAGIANI, GH., Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*, vol. I, *De la origini pînă la începutul secolului al XIX-lea*. Ediţia a doua, revăzută şi adăugită, Editura Minerva, Bucureşti, 1971, LL, 3, 1972, 511—514.
Vezi nr. 454.

460. DRAGOŞ, ELENA, Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*, Tribuna **16**, nr. 44, 1972, 14.
Vezi nr. 454.

461. E. O., Ştefan Bîrsănescu: *Pagini nescrise din istoria culturii româneşti (sec. X—XII)* (Unbekanntes aus der rumänischen Kulturgeschichte, 10—16. Jahrhudert), Bucureşti, Editura Academiei, 1971, 303 Seiten, FVL, **15**, nr. 1, 1972, 140—141.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 720.

462. GHEŢIE, ION, Marius Sala, *Contribuţii la fonetica istorică a limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970, un vol. în —8° de 193 p., LR, **21**, nr. 1, 1972, 79—82.
Vezi BRL, **12**, 1969/1970, nr. 482.

463. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] *România şi limbile balcanice* [pe marginea volumului IV din *Les études balkaniques tchéchoslovaques*, Irina Smrčikova, Zlata Kufnerova şi Ian Sedlacet, Praha], RLit, **5**, nr. 50, 1972, 12.

464. MACREA, D., *Istoria limbii române literare* [de Al. Rosetti, B. Cazacu şi L. Onu], RLit **5**, nr. 27, 1972, 8.
Vezi nr. 454.

465. M. B. Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei* (Editura Academiei, 1972, 282 p.), Forum, **14**, nr. 9, 1972, 73—74.
Vezi nr. 428.

466. NICULESCU, IONUŢ, A. Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei* [Bucureşti, 1971], SR, **24**, nr. 7188, 10 aug. 1972, 2.
Vezi nr. 428.

467. PAPACOSTEA, ŞERBAN, Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, Bucureşti, Editura Academiei, 1972, 282 p. Academia de Ştiinţe Sociale şi Politice a Republicii Socialiste România, Institutul de istorie „N. Iorga", „Biblioteca istorică", XXXV, Studii, **25**, nr, 6. 1972, 1317—1321.
Vezi nr. 428.

468. POPESCU, ION, I. Coteanu, *Morfologia numelui în protoromână (româna comună)*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, LR, **21**, nr. 3, 1972, 269—272.
Vezi BRL, **12**, 1969/1970, 455.

469. POPESCU, RADU SP., Vasile Bogrea, *Pagini istorico-filologice*, Familia, **8**, nr. 3, 1972, 2.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 364.

470. RIZESCU, I., Vasile Bogrea, *Pagini istorico-filologice*. Ediţie îngrijită, studiu introductiv şi indice de Mircea Borcilă şi Ion Mării, Cluj, Editura Dacia, 1971, XVII+558 p., SCL, **23**, nr. 1, 1972, 87—88.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 364.

471. ŞERBAN, CONSTANTIN, *O nouă realizare a istoriografiei româneşti* [pe marginea cărţii *Istoria românilor* de Constantin C. Giurescu şi Dinu C. Giurescu], VSt, **17**, nr. 6, 1972, 11.
Vezi nr. 441.

472. TODORAN, R., Vasile Bogrea, *Pagini istorico-filologice*. Cu o prefaţă de acad. Constantin Daicoviciu. Ediţie îngrijită, studiu introductiv şi indice de Mircea Borcilă şi Ion Mării, Cluj ,Editura Dacia, 1971, 556+XVII p., CL, **17**, nr. 1, 1972, 198—200.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 364.

473. VASILUŢĂ, LIVIA, Vasile Bogrea, *Pagini istorico-filologice*, cu o prefaţă de acad. Constantin Daicoviciu. Ediţie îngrijită, studiu introductiv şi indice de Mircea Borcilă şi Ion Mării, Cluj, Editura Dacia, 1971, 556 p., LR, **21**, nr. 2, 1972, 169—171.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 364.

★

Vezi şi nr. 830, 837, 839, 850, 867, 869, 870, 875, 877, 883, 1292, 1293, 1297, 1300, 1302, 1304.

4. DIALECTOLOGIE

a. Generalităţi

Vezi nr. 366.

Recenzii

Vezi nr. 368.

b. Graiurile dacoromâne

474. Bidian, V., *Observaţii asupra frazei în graiurile din Oltenia. II. Probleme de subordonare* [cu un rezumat în franceză], CL, **17**, nr. 1, 1972, 5—20.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 837.

475. Dumistrăcel, Stelian, *Adaptarea fonetică a neologismului în graiurile populare româneşti. Acomodarea, asimilarea, diferenţierea şi disimilarea sunetelor* [cu un rezumat în franceză], AnL, **23**, 1972, 5—35.

476. Faiciuc, I., *Derivate cu sufixul diminutival* **-uc** *în Maramureş* [cu un rezumat în franceză], CL, **17**, nr. 1, 1972, 99—109.

477. Ioniţă, Vasile, *Lexic dialectal din Cîlnic (judeţul Caraş-Severin)*, SLLFolc 2, 313—328.

478. Ivănuş, Dumitru, *Formele de indicativ viitor şi de condiţional prezent în graiul din comuna Vîrvor, judeţul Dolj*, Philologica 2, 169—172.

479. Mocanu, N., *Asupra rotacismului dacoromân. Situaţia actuală în Ţara Moţilor (comunele Scărişoara, Gîrda şi Arieşeni, jud. Alba)* [cu un rezumat în franceză], CL, **17**, nr. 1, 1972, 81—97.

480. Petrişor, Marin, *Graiurile din Oltenia. Situaţia lor actuală* [cu un rezumat în franceză], Philologica, 2, 41—55.

481. Popescu, Radu Sp., *Cu privire la „rotunjirea" lui* **i** [cu un rezumat în franceză], LucrŞt Oradea, 1971, 59—63.

482. Popescu, Radu Sp., *Graiul gorjenilor de lîngă munte.* (Rezumatul tezei de doctorat). Conducător ştiinţific: prof. dr. docent R. Todoran, Ministerul Învăţămîntului, Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj, Facultatea de filologie, Cluj, 1972, 15 p. [multiplicat].

483. Radan, Mihai, *Aspectul arhaic al flexiunii nominale în graiurile caraşovene*, SLLFolc 2, 141—158.

484. Rusu, Gr., *Din vocabularul graiurilor dacoromâne. În legătură cu /ă/ în poziţie protonică* [cu un rezumat în franceză], CL, **17**, nr. 2, 1972, 235—241.

485. Todoran, R., *În legătură cu pluralul substantivului* **easă** *în graiurile dacoromâne* [cu un rezumat în franceză], CL, **17**, nr. 2, 1972, 249—256.

486. Tomici, Mile, *„Unitatea" graiurilor caraşovene*, SLLFolc 2, 159—177.

487. Uriţescu, Dorin, *Observaţii asupra unor fenomene fonetice dialectale româneşti*: **e**>**je**; **k'**, **ģ**>**ć**, **d** [cu un rezumat în franceză], SCL, **23**, nr. 2, 1972, 159—165.

488. Velican-Cosinschi, Marilena, *Consideraţii asupra lexicului graiului din Hărman (judeţul Braşov)* [cu un rezumat în franceză], Philologica, 57—71.

489. * * * *Atlasul lingvistic român.* Serie nouă. Academia Republicii Socialiste România-Filiala Cluj. Institutul de lingvistică şi de istorie literară. Vol. VII. *Verbul* [Cluj]» Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972, VII p. + 397 hărţi + indice.
Vezi şi nr. 496.

★

Vezi şi nr. 432, 452, 712, 927, 999, 1002, 1004, 1005.

Recenzii

490. FRĂŢILĂ, VASILE, *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureş* (Academia Republicii Socialiste România. Filiala Cluj, Institutul de lingvistică şi istorie literară), de Petre Neiescu, Grigore Rusu şi Ionel Stan, vol. II, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971, XXV p.+293 hărţi, SCL, **23**, nr. 2, 1972, 187—191.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 438.

491. FRĂŢILĂ, V., Emil Petrovici, *„Studii de dialectologie şi toponimie"* [Bucureşti, Editura Academiei, 1970], Orizont, **23**, nr. 3, 1972, 92—94.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 855.

492. IVĂNESCU, G., Emil Petrovici, *Studii de dialectologie şi toponimie*, volum îngrijit de I. Pătruţ, B. Kelemen, I. Mării, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1970, 338 p., AUI, **18**, 1972, 154—157.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 855.

493. KELEMEN, BÉLA, *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureş II* de Petru Neiescu, Grigore Rusu, Ionel Stan, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971, XXVI+293 térkép, NyIK, **16**, nr. 1, 1972, 147—149.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 438.

494. KELEMEN, BÉLA, Gheorghe Pop, *Elemente neologice în graiul maramureşean*, Editura Dacia, Cluj, 1971, 225+16 l. képes melléklet, NyIK, **16**, nr. 2, 1972, 356—357.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 442.

495. MACOVEI, Z., BLAJOVICI, T., *Elemente neologice în graiul maramureşan* [de Gheorghe Pop, 1971], Familia, **8**, nr. 7, 1972, 6.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 442.

496. MACREA, D., [La rubrica: Cronica limbii] *Atlasul lingvistic român* [vol. VII], RLit, **5**, nr. 49, 1972, 12.
Vezi nr. 489.

497. NEAGOE, VICTORELA, Gheorghe Pop, *Elemente neologice în graiul maramureşan*, Editura Dacia, Cluj, 1971, 325 pagini, LL, 3, 1972, 525—528.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 442.

498. PETRIŞOR, MARIN, Valeriu Rusu, *Graiul din nord-vestul Olteniei*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971, 170 p., SCL, **23**, nr. 2, 1972, 191—198.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 444.

499. RUSU, GR., Emil Petrovici, *Studii de dialectologie şi toponimie*. Volum îngrijit de I. Pătruţ, B. Kelemen, I. Mării, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970, 338 p., CL, **17**, nr. 1, 1972, 197—198.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 855.

500. RUSU, GR., Gheorghe Pop, *Elemente neologice în graiul maramureşan*, Editura Dacia, Cluj, 1971, 325 p.+6 anexe, CL, **17**, nr. 2, 1972, 351—354.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 442.

c. Aromână

501. AVRAM, ANDREI, *Despre noţiunea de diasistem şi despre unele probleme ale descrierii aromânei* [răspuns la articolul Matildei Caragiu-Marioţeanu din SCL, **22**, nr. 2, 1971], SCL, **23**, nr. 1, 1972, 35—48.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 457.

502. SARAMANDU, NICOLAE, *Cercetări asupra aromânei vorbite în Dobrogea. Fonetică. Observaţii asupra sistemului fonologic* [cu un rezumat în franceză], Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972, 201 p.

d. Istroromână

Recenzii

503. GIOSU, ŞTEFAN, August Kovačec, *Descrierea istroromânei actuale*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1971, 230 p., AUI, **18**, 1972, 157—158.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 462.

504. MĂRII, I., August Kovaceč, *Descrierea istroromânei actuale*, Tribuna, **16**, nr. 9, 1972, 4—5.
Vezi BRL **14**, 1971, nr. 462.

e. Româna peste hotare

505. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] *Româna în străinătate*, RLit, **5**, nr. 31, 1972, 15.

Recenzii

506. GĂMULESCU, DORIN, Radu Flora, *Rumunski banatski govori u svetlu lingvističke geografije*, Belgrad, 1971, 528 p.+44 hărți (în anexă legată separat), SCL, **23**, nr. 3, 1972, 317—320.

5. FILOLOGIE

507. ALEXANDRU, IOAN, *Izvoarele numelui* **Testamentului lui Neagoe Basarab**, Tribuna, **16**, nr. 3, 1972, 6.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 888.

508. ANGHELESCU, MIRCEA, *Prima traducere românească din* **Halima**, LR, **21**, nr. 3, 1972, 263—266.

509. ATANASOV, PETER, *Tipografia din București a ieromonahului Lavrentie*, RB, **25**, nr. 3, 1972, 171—175.

510. BACÂRU, LIVIA, *Știri noi despre legătura primei tipărituri românești*, RB, **25**, nr. 1, 1972, 31—37.

511. BARBORICĂ, ELENA, TEODORESCU, MIRELA, ONU, LIVIU, *Introducere în filologia română. Orientări în tehnica cercetării științifice a limbii române*, București, Editura didactică și pedagogică, 1972, 144 p.
Vezi și nr. 595, 608.

512. BAZ-FOTIADE, LAURA, *Activitatea în domeniul traducerilor literare a emigrației bulgare din România (de la începutul secolului al XIX-lea pînă în anul 1877)* [cu rezumate în rusă și franceză], RS, **18**, 1972, 217—233.

513. BEJU, IOAN N., **Evangheliarul dela Sibiu** — *cea mai veche carte românească cunoscută pînă acum*, MA, **17**, nr. 3—4, 1972, 281—286.

514. BODOGAE, T., *Și totuși prima carte românească s-a tipărit la Sibiu. Considerații despre* **Evangheliarul slavo-român** *1551—1553*, MA, **17**, nr. 1—2, 1972, 82—89.

515. BOGDAN, DAMIAN P., *Vklad russkih eruditov v izyčenie rumyno-slavjanskov paleografii* [Textele slavo-române în lumina cercetărilor ruseștl], RRH, **11**, nr. 1, 1972, 79—89.

516. BULAT, TOMA G., *O încercare de a se tipări la București manuscrisele lui Samuel Micu-Clain și Gheorghe Șincai aflate la Arad și Oradea Mare (1863—1865)*, MB, **22** nr. 1—3, 1972, 95—105.

517. BUREȚEA, EMILIAN N., *Cu privire la glosele din* **Hronograful** *lui Dionisie Eclisiarhul* [cu un rezumat în franceză], Philologica 2, 99—113.

518. CÂNDEA, VIRGIL, *Din nou despre* **Învățăturile lui Neagoie Basarab**, MI, **6**, nr. 2, 1972, 2—5.
Vezi și nr. 551.

519. CHIȚIMIA, I. C., *Versuri care nu sînt ale lui Miron Costin* [răspuns la articolul lui N. A. Ursu din RLit, **5**, nr. 39, 1972, 11], RLit, **5**, nr. 41, 1972, 27.
Vezi nr. 573.

520. CHIVU, GH., *Vechi psalmi românești din secolul al XVII-lea*, LR, **21**, nr. 2, 1972, 145—154.

521. CIUREA, IOAN, *Noi observații cu privire la perioada coresiană a culturii brașovene*, LR, **21**, nr. 6, 1972, 573—577.

522. CRISTACHE PANAIT, IOANA, *Circulația în Moldova a cărții în limba română tipărită în secolul al XVIII-lea*, MMS, **48**, nr. 5—6, 1972, 415—432.

523. DEMÉNY, L., *Cînd s-a tipărit prima carte bucureșteană ?*, MI, **6**, nr. 10, 1972, 46—49.

524. DEMÉNY, L., *Tiparnița bucureșteană în secolul al XVI-lea*, Studii, **25**, nr. 2, 1972, 203—224.

525. Diaconescu, Ilie Gh., *Un manuscris de cancelarie la mînăstirea Glavacioc*, GB, **30**, nr. 3—4, 1971, 343—360.

526. Dunăreanu, Elena, *Calendarele românești sibiene (1793—1970)*, Biblioteca „Astra", Sibiu, 1970, 338 p.
Vezi și nr. 579.

527. Duțu, Alexandru, *Cărțile de înțelepciune în cultura română*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972, 168 p.
Vezi și nr. 585.

528. Duțu, Alexandru, *Izvoade de lumină și cuget ale strămoșilor*, MI, **6**, nr. 5, 1972, 76—80.

529. Georgescu, Magdalena, *Rectificări la* **Bibliografia românească veche** *în legătură cu* **Psaltirea slavo-română** *munteană din 1637—1650*, LR, **21**, nr. 3, 1972, 257—261.

530. Gheție, Ion, *Contribuții la localizarea* **Cazaniei a II-a (1581)** *a lui Coresi* [cu un rezumat în franceză], SCL, **23**, nr. 2, 1972, 147—157.

531. Gheție, Ion, *Hîrtia sileziană și textele rotacizante*, LR, **21**, nr. 6, 1972, 571—572.

532. Greceanu, Radu Logofătul, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brîncoveanu Voievod (1688—1714)*. Studiu introductiv și ediție critică întocmite de Aurora Ilieș, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1970, 280 p.
Vezi și nr. 625.

533. Huttmann, Arnold, *Date vechi și noi privind activitatea tipografică a diaconului Coresi* [cu un rezumat în franceză], SCB, **12**, 1972, 41—49.

534. Huttmann, Arnold și Binder, Pavel, *Contribuții la cunoașterea vieții și activității diaconului Lorinț*, SLLF, **2**, 243—258.

535. Ilieș, Aurora, *O veche traducere românească necunoscută a cronicii maghiare a lui Gaspar Hellai*, AnIst. Cluj, **15**, 1972, 429—433.

536. Ionescu, Virgil D., *Opera sfîntului Maxim Mărturisitorul în literatura românească veche pînă la 1850*, ST, **23**, nr. 5—6, 1971, 389—399.

537. Ivireanul, Antim, *Opere*. Ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, București, Editura Minerva, 1972, 474 [475] p.

538. Kocziány, László, *Kovásznai Sándor, Gheorghe Șincai marosvásárhelyi professzora* [cu un rezumat în germană], SIFIA, 217—242.

539. Lăudat, I. D., *Problema paternității „Istoriilor domnilor Țării Românești"*, LL, 2, 1972, 93—102.

540. Lucaciu, Petre, *Începuturi ale logicii românești*, București, Editura științifică, 1971, 126 p.
Vezi și nr. 606, 615.

541. Maior, Petru, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*. Ediție critică și studiu asupra limbii de Florea Fugariu. Prefață, note de Manole Neagoe, București, Editura Albatros, 1971, vol. I, 270 p., vol. II, 291 (—293) p.
Vezi și nr. 616.

542. Mareș, Alexandru, *Activitatea tipografică a ieromonahului Lavrentie în lumina unor noi informații*, LR, **21**, nr. 4, 1972, 307—315.

543. Mareș, Alexandru, *Cînd a murit Coresi?*, LR, **21**, nr. 2, 1972, 155—158.

544. Mareș, Alexandru, *În legătură cu o nouă explicație a monogramei* ѿ *din tipăriturile sîrbești și românești*, LR, **21**, nr. 5, 1972, 463—469.

545. Mareș, Alexandru, *Note filologice*, LR, **21**, nr. 6, 1972, 567—570.

546. Mareș, Alexandru, *O nouă psaltire slavo-română manuscrisă din secolul al XVI-lea*, SLLF, **2**, 259—299.

547. Mihail, Paul, *Circulația octoihului slavon al lui Coresi în Bulgaria*, AnIst. Iași, **9**, 1972, 591—592.

548. Mihăilă, G., *Contribuții la istoria culturii și literaturii române vechi*, [București], Editura Minerva, [1972], 414[—415] p.
Vezi și nr. 605.

549. Mihăilă, G., *Nimeni altul decît Neagoe...* Precizări de ultimă oră într-o veche controversă [interviu cu... luat de Boris Buzilă], RLib, **30**, nr. 8548, 18 apr. 1972, 2.

550. Mihăilă, G., *Observații asupra manuscrisului slavo-român al popii Bratul (1559—1560)*, SLLF, **2**, 301—345.

551. Mihăilă, G., *Originalul „Învățăturilor lui Neagoe Basarab"*. Răspuns la o ipoteză [răspuns la articolele de la nr. 518 și 576], MI, **6**, nr. 10, 1972, 63—65.
Vezi nr. 518 și 576.

552. Mitu, Mihai, *50 de ani de filologie română la Universitatea din Cracovia*, LL, 2, 1972, 159—163.

553. Moisiu, Al., *Un vechi calendar românesc tipărit la Sibiu*, MA, **17**, nr. 1—2, 1972, 151—152.

554. Moldoveanu, Nicu, *Manuscrisele muzicale bizantine vechi din bibliotecile de pe teritoriul Republicii Socialiste România*, MO, **23**, nr. 9—10, 1971, 759—769.
555. Mureşianu, Ion B., *Circulaţia cărţii de la Rîmnic în Banat. Două tipărituri rămase necunoscute*, MB, **21**, nr. 7—9, 1971, 443—449.
556. Neagoe, Manole, *Neagoe Basarab* [interesează mai ales capitolul: Sînt „Învăţăturile" opera lui Neagoe?], Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1971, 264 p.
Vezi şi nr. 596, 614, 627.
557. Nicolaescu, N., *În legătură cu tipăriturile lui Coresi*, MO, **23**, nr. 5—6, 1971, 413—414.
558. Olteanu, Pandele, *Elemente de folclor şi de literatură populară din* **Cazania** *mitropolitului Varlaam în lumina izvorului neogrec „Cuvîntările lui Damaschin Studitul"* [cu un rezumat în franceză], Philologica 2, 133—156.
559. Olteanu, Pandele, *Unul din izvoarele neogreceşti ale „Cazaniei" mitropolitului Varlaam (1643): „Comoara" lui Damaschin Studitul* [cu un rezumat în rusă şi franceză], RS, **18**, 1972, 163—185.
560. Onu, Liviu, *Date noi cu privire la Stoica Ludescu. Din nou problema paternităţii Letopiseţului Cantacuzinesc*, LR, **21**, nr. 1, 1972, 17—26.
561. Onu, Liviu, *Glose româneşti din secolul al XVII-lea gravate cu condei de os pe un manuscris slavon. Contribuţii la stabilirea tradiţiei manuscrise a două traduceri ale* **Apostolului** *în româneşte*, SLLF, **2**, 347—392.
562. Popa, Atanasie, *Care este contribuţia lui Varlaam la Cazania sa din 1648. Stadiul actual al cercetărilor*, MMS, **48**, nr. 3—4, 1972, 172—181.
563. Popa, Atanasie, *Manuscrise româneşti în colecţia eparhială de obiecte vechi bisericeşti din Timişoara*, MB, **22**, nr. 4—6, 1972, 239—246.
564. Popa, Ion D., *Valoarea omiletică a Cazaniei lui Varlaam*, BO, **89**, nr. 5—6, 1971, 550—563.
565. Porcescu, Scarlat, *Însemnări despre texte vechi*, Cronica, **7**, nr. 51, 1972, 4.
566. Roşu, Titu, *Cinci manuscrise bihorene din secolul al XVIII-lea*, MB, **22**, nr. 4—6, 1972, 249—252.
567. Simonescu, Dan, *Codex Aureus*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1972, 102[—104] p.
568. Stanca, Vasile, *Un manuscris necunoscut al „Alexandriei" (1741)* [cu un rezumat în franceză], SCB, **12**, 1972, 105—113.
569. Şesan, Milan, *Începuturile scrisului românesc şi biserica Banatului*, MB, **22**, nr. 1—3, 1972, 47—53.
570. Ştrempel, Gabriel, *Însemnări pe marginea unei expoziţii. Cărţi vechi româneşti*, RLit, **5**, nr. 51, 1972, 16—17.
571. Ştrempel, Gabriel, *Manuscrise româneşti aflate la Leningrad şi Kiev* [cu un rezumat în franceză], SCB, **12**, 1972, 21—40.
572. Şuteu, Flora şi Şchiau, Octavian, *Manuscrisele eminesciene din colecţia Mile Kremnitz*, SLLF, **2**, 409—435.
573. Ursu, N. A., *O poemă necunoscută a lui Miron Costin?* [pe marginea unui articol al lui I. C. Chiţimia din RS, **4**, 1960], RLit, **5**, nr. 39, 1972, 11.
Vezi şi nr. 519.
574. Vasilescu, M., *Istoriografia şcolii ardelene*, BO, **90**, nr. 3—4, 1972, 399—410.
575. Vîrtosu, Ileana, *Primele manuscrise româneşti ale* **Întîmplărilor lui Telemac**. *Descriere*, LR, **21**, nr. 1, 1972, 27—47.
576. Vranoussis, Leandros, *Gîndul şi fapta marelui domn al Ţării Româneşti* [despre *Învăţăturile lui Neagoe Basarab*], MI, **6**, nr. 2, 1972, 6—10.
Vezi şi nr. 551.
577. * * * *Neagoe Basarab. 1512—1521. La 460 de ani de la urcarea sa pe tronul Ţării Româneşti*. Volum omagial publicat de societatea culturală „Neagoe Basarab" din Curtea de Argeş, [Bucureşti], Editura Minerva, 1972, 453[—456] p. [interesează capitolul *Întîia mare carte a culturii româneşti*].

★

Vezi şi nr. 394, 862, 1178, 1181, 1390, 1391, 1392.

Recenzii

578. Anghelescu, Mircea, Elena Barborică, Liviu Onu, Mirela Teodorescu, *Introducere în filologia română. Orientări în tehnica cercetării ştiinţifice*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1972, 143 p., LR, **21**, nr. 5, 1972, 497—498.
Vezi nr. 511.

579. ANGHELESCU, MIRCEA, Elena Dunăreanu, *Calendarele româneşti sibiene (1793—1970)*, Biblioteca „Astra", Sibiu, 1970, 338 p., RITL, **21**, nr. 2, 1972, 355—356.
Vezi nr. 526.

580. ANGHELESCU, MIRCEA, Mircea Avram, *Cartea românească manuscrisă*, Biblioteca „Astra" Sibiu, 1970, 76 p., RITL, **21**, nr. 2, 1972, 356—357.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 472.

581. BĂRBULESCU, C., Petre Lucaciu, *Începuturi ale logicii româneşti*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1970, 127 p.+18 p. reproduceri text slavon, ST, **24**, nr. 3—4, 1972, 315—317.
Vezi şi nr. 540.

582. BĂRBULESCU, C., Virgil Cândea, *Letopiseţul Ţării Româneşti (1292—1664), în versiunea arabă a lui Macarie Zaim*, în „Studii", Bucureşti, 1970, nr. 4, p. 673—692, ST, **23**, nr. 5—6, 1971, 433—434.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 895.

583. CAZACU, MATEI, * * * *Pravila ritorului Lucaci 1581*. Text stabilit, studiu introductiv şi indice de I. Rizescu, Editura Academiei, Bucureşti, 1971, 246 p. text+144 p. fotocopie în 8°, Studii, **25**, nr. 2, 1972, 407—408.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 511.

584. CÂNDEA, VIRGIL, Mircea Tomescu, *Istoria cărţii româneşti de la începuturi pînă la 1918*. Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1968, 216 p. ilustr.+4 f.pl., SCB, **12**, 1972, 263—264.

585. CERNOVODEANU, PAUL, Alexandru Duţu, *Les livres de sagesse dans la culture roumaine*. Introduction à l'histoire des mentalités sud-est européennes. Bucarest, 1971, 191 p.+il. (Association Internationale d'Etude du Sud-Est Européen. Études et documents concernant le Sud-Est européen—3), RRH, **11**, nr. 5, 1972, 861—864.
Vezi nr. 527.

586. CIOCAN, NISTOR, P. P. Panaitescu, *Contribuţii la istoria culturii româneşti*, Bucureşti, Editura Minerva, 1971, XVI+638 p., AnIst. Iaşi, **9**, 1972, 618—620.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 507.

587. DAVID, P. I., Virgil Cândea, *Stolnicul între contemporani*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1971, 180 p., ST, **24**, nr. 3—4, 1972, 319—320.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 479.

588. DIMITRESCU, FLORICA, *Pravila ritorului Lucaci*. Text stabilit, studiu introductiv şi indice de I. Rizescu, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971, 390 p., SCL, **23**, nr. 2, 1972, 198—202.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 511.

589. FAICIUC, ION, *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu (1551—1553)*, Tribuna, **16**, nr. 8, 1972, 4.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 524.

590. FARKAS, SÁNDOR, *Supplex Libellus Valachorum* [ediţie de D. Prodan, Bucureşti, 1970], Utunk, **27**, nr. 1, 1972, 2.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, 956.

591. G. G., *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu 1551—1553* (Das slawisch-rumänische Evangelienbuch von Sibiu 1551—1553), Bucureşti, Editura Academiei, 1971, 419 S., FVL, **15**, nr. 1, 1972, 139.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 524.

592. GHEŢIE, ION, *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu 1551—1553*. Studiu introductiv filologic de acad. Emil Petrovici. Studiu introductiv istoric de L. Demény, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971, 419 p., SCL, **23**, nr. 6, 1972, 664—670.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 524.

593. GHEŢIE, ION, Radu Tempea, *Istoria sfintei biserici a Şcheilor Braşovului*, ediţie îngrijită, studiu introductiv, indice de nume, glosar, note de Octavian Şchiau şi Livia Bot, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1969, un vol. în —8° de 225 p., SCL, **23**, nr. 1, 1972, 77—79.
Vezi BRL, **12**, 1969/1970, nr. 668.

594. GOROVEI, ŞTEFAN SORIN, P. P. Panaitescu, *„Contribuţii la istoria culturii româneşti"*, Contemporanul, nr. 6, 1972, 8.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 507.

595. GRAUR, AL., [La rubrica: Cronica limbii] *O introducere în filologie* [pe marginea cărţii *Introducere în filologie. Orientări în tehnica cercetării ştiinţifice* de Elena Barbu-rică, Liviu Onu şi Mirela Teodorescu], RLit, **5**, nr. 29, 1972, 11.
Vezi nr. 511.

596. Ignat, G., Manole Neagoe, *Neagoe Basarab*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1971, 263 p., AnIst. Iaşi, **9**, 1972, 620—621.
Vezi nr. 556.

597. Iliescu, Maria, *Pravila ritorului Lucaci*. Text stabilit, studiu introductiv şi indice de I. Rizescu, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1971. [*La code du rhéteur Lucaci*. Texte établi, étude introductive et index de I. Rizescu, Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie], 390 p., RRL, **17**, nr. 3, 1972, 283—284.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 511.

598. Ionescu, I., Alexandru Mareş, *Un capitol din istoria tiparului românesc din secolul al XVI-lea: Tipăriturile ieromonahului Lavrentie*, în „Studii şi cercetări lingvistice", XXI (1970), nr. 6, p. 645—667, MO, **23**, nr. 5—6, 1971, 440—442.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 925.

599. Ionescu, I., Arnold Huttmann, *Consideraţii privind venirea diaconului Coresi la Braşov*, în „Cumidava", Braşov, 1968, p. 103—108, MO, **23**, nr. 7—8, 1971, 588—589.

600. Ionescu, I., Gernot Nussbächer, *O încercare de identificare a unei tipărituri coresiene*, în „Revista bibliotecilor", XXIV (1971), nr. 2, ST, **23**, nr. 5—6, 1971, 434—435.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 937.

601. Ionescu, I., Jakó Sigismund, *Pe urmele catehismului românesc din anul 1544*, în „Revista bibliotecilor", XXIII (1970), nr. 11—12, p. 716—720, ST, **23**, nr. 5—6, 1971, 436—437.
Vezi BRL **13**, 1970/1971, nr. 917.

602. Ionescu-Nişcov, Tr., *Documenta Romaniae historica*. B. *Ţara Românească*, Academia Republicii Socialiste România. Institutul de istorie „N. Iorga", vol. XXII, 1969, 862 p.; XXIII, 1969, 828 p., RS, **18**, 1972, 580—584.

603. Irmscher, Iohannes, Werner Draeger, *Zu den Kryptogrammen in rumänischen Büchern des achtzehnten Jahrhunderts*, „Beiträge zur romanischen Philologie", 3, 1964, 54—64, RESEE, **10**, nr. 1, 1972, 164—165.

604. Kelemen, B., *Pravila ritorului Lucaci*. Text stabilit, studiu introductiv şi indice de I. Rizescu. Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1971, 390 p., CL, **17**, nr. 1, 1972, 207—209.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 511.

605. Macrea, D., [La rubrica: Cronica limbii] *Limbă şi cultură veche* [pe marginea cărţii lui G. Mihăilă, *Contribuţii la istoria culturii şi literaturii româneşti vechi*, 1972], RLit, **5**, nr. 45, 1972, 11.
Vezi nr. 548.

606. Mareş, Alexandru, Petre Lucaciu, *Începuturi ale logicii româneşti*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 126 p., LR, **21**, nr. 1, 1972, 85—87.
Vezi nr. 540.

607. Mareş, Al., P. P. Panaitescu, *Contribuţii la istoria culturii româneşti*, Bucureşti, Editura Minerva, 1971, XVI+637 p., SCL, **23**, nr. 4, 1972, 450.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 507.

608. Marta, Mihai, Elena Barborică, Liviu Onu, Mirela Teodorescu, *Introducere în filologia română. Orientări în tehnica cercetării*, Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1972, 143 p., LL, 3, 1972, 532—534.
Vezi nr. 511.

609. Messzer, László, *Supplex libellus Valachorum* [ediţie de D. Prodan, 1970], Előre, **26**, nr. 7546, 12 febr. 1972, 2.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 956.

610. Mihail, Paul, Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, Chişinău, 1971, 262 p., AnIst. Iaşi, **9**, 1972, 615—616.

611. Munteanu, Mircea, *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*. Text ales şi stabilit de Florica Moisil şi Dan Zamfirescu. Cu o nouă traducere a originalului slavon de Gh. Mihăilă. Studiu introductiv şi note de Dan Zamfirescu şi Gh. Mihăilă, Bucureşti, Editura Minerva, 1970, 426 p., MB, **21**, nr. 10—12, 1971, 655—661.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, 888.

612. Naghiu, Iosif, E., D. Prodan, *Încă un* **Supplex Libellus** *românesc 1804*, Cluj, Editura Dacia, 1970, 88 (91) p., MB, **21**, nr. 7—9, 1971, 516—517.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 956.

613. Naghiu, Iosif E., Iacob Mîrza, *Gramatica lui Andrei Şaguna*, în rev. „Limba română", XX, nr. 4, 1971, p. 21—32, MB, **21**, nr. 7—9, 1971, 518—520.

614. NAGHIU, IOSIF E., Manole Neagoe, *Neagoe Basarab*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1971, 263 p., MB, **21**, nr. 10—12, 1971, 653—655.
Vezi nr. 556.

615. NAGHIU, IOSIF E., Petre Lucaciu, *Începuturi ale logicii româneşti*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, MB, **21**, nr. 7—9, 1971, 517—518.
Vezi nr. 540.

616. NAGHIU, IOSIF E., Petru Maior, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*. Ediţie critică şi studiu asupra limbii de Florea Fugariu. Prefaţă şi note de Manole Neagoe, Bucureşti, Editura Albatros, vol. I, 1971, 270 p.; vol. II, 1971, 291 (293) p., MB, **22**, nr. 1—3, 1972, 151—152.
Vezi nr. 541.

617. NICULESCU, IONUŢ, P. P. Panaitescu, *Contribuţii la istoria culturii româneşti*, SR, **24**, nr. 7049, 29 febr. 1972, 2.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 507.

618. ONU, LIVIU, *Liturghierul lui Coresi*. Text stabilit, studiu introductiv şi indice de Al. Mareş, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969 (Institutul de lingvistică), 189 p.+42 f. fasc.+2 p.+1 p. Erată, LR, **21**, nr. 2, 1972, 161—168.
Vezi BRL, **12**, 1969/1970, nr. 634.

619. PAPACOSTEA-DANIELOPOLU, CORNELIA, Virgil Cândea, *Stolnicul între contemporani* (Le Stolnic parmi les contemporains), Bucarest, Editura ştiinţifică, 1971, 179 p., RESEE, **10**, nr. 1, 1972, 145—147.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 479.

620. POPEŢI, CORNELIU, Virgil Cândea, *Stolnicul între contemporani* (Le stolnic Cantacuzène et ses contemporains), Ed. scientifique, 1971, 179 p., RRH, **11**, nr. 2, 1972, 333—336.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 479.

621. POPOVICI, VICTORIA, Vasile Netea, *Circulaţia „Cazaniei" lui Varlaam în Transilvania*, în „Revista Muzeelor", 1971, nr. 4, p. 333—337. ST, **24**, nr. 3—4, 1972, 310.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 499.

622. PORCESCU, SC., Dimitrie Eustatievici Braşoveanul, *Gramatica românească 1757, prima gramatică a limbii române*, ediţie, studiu introductiv şi glosar de N. A. Ursu, Bucureşti, 1969, MMS, **48**, nr. 1—2, 1972, 109—111.

623. ROŞIANU, ION, *Pravila ritorului Lucaci* [ediţie de I. Rizescu, Bucureşti, 1971], Tribuna, **16**, nr. 8, 1972, 4.

624. SĂLĂGEAN, SERGIU, P. P. Panaitescu, *„Introducere în istoria culturii româneşti"*, Săptămâna, nr. 71, 1972, 3.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 507.

625. SIMONESCU, DAN, Radu Logofătul Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brîncoveanu Voievod (1688—1714)*. Studiu introductiv şi ediţie critică întocmite de Aurora Ilieş, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1970, 280 p., MB, **21**, nr. 7—9, 1971, 512—515.
Vezi nr. 532.

626. STĂNCULESCU, IOAN F., *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*; Text ales şi stabilit de Florica Moisil şi Dan Zamfirescu. Cu o nouă traducere a originalului slavon de G. Mihăilă. Studiu introductiv şi note de Dan Zamfirescu şi G. Mihăilă, Editura Minerva, Bucureşti, 1970, 428 p., GB, **30**, nr. 3—4, 1971, 412—415.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 888.

627. STĂNCULESCU, N., Manole Neagoe, *Neagoe Basarab*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1971, 264 p., GB, **30**, nr. 3—4, 1971, 415—418.
Vezi nr. 556.

628. VRABIE, EMIL, *Pravila Ritorului Lucaci (1581)*. Text stabilit, studiu introductiv şi indice de I. Rizescu, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971, 390 p., LR, **21**, nr. 1, 1972, 82—85.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 511.

★

Vezi şi nr. 458, 469, 470, 472, 473, 864, 871, 1215, 1234, 1236, 1237, 1396, 1398 1404.

6. FONETICĂ ŞI FONOLOGIE

629. Avram, Andrei, *Caracteristici sintagmatice ale alternanţelor fonologice în limba română* [cu un rezumat în franceză], SCL, **23**, nr. 2, 1972, 119—128.
630. Avram, Andrei, *Palatalizarea labialelor şi problema corelaţiei de timbru palatal în consonantismul limbii române* [cu un rezumat în franceză], SCL, **23**, nr. 3, 1972, 235—245.
631. Belchiţă, Anca, *Some Aspects of the Contrastive Analysis of English and Romanian Morphophonemics*, RECAP, 109—112.
632. Dascălu, Laurenţia, *The Front Vowals of Romanian and English (a contrastive study)*, RECAP, 113—125.
633. Mocanu, M. Z., Popescu, F., *Observaţii asupra frecvenţei literelor la iniţială de cuvînt în limba română* [cu un rezumat în franceză], StCom, 1972, 81—93.
634. Neiescu, Petru, *În legătură cu palatalizarea labialelor* [cu un rezumat în franceză], CL, **17**, nr. 2, 1972, 227—233.
635. Pătruţ, I., *Note asupra sistemului fonologic al limbii române* [cu un rezumat în rusă], CL, **17**, nr. 1, 1972, 179—183.
636. Ruhlen, Merritt, *Syncronic Palatalization in Romanian*, RRL, **17**, nr. 6, 1972, 565—569.
637. Ştefănescu-Drăgăneşti, Virgil, *Contrastive Analysis of the Consonants English and Romanian*, RECAP, 99—108.

★

Vezi şi nr. 402, 440, 449, 475, 479, 481, 484, 487, 1075, 1076, 1317, 1334.

Recenzii

638. Mocanu, Nicolae, *„Fonetică şi dialectologie"*, VII, Tribuna, **16**, nr. 7, 1972, 5.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 1073.

★

Vezi şi nr. 357, 462.

7. GRAMATICĂ

a. Generalităţi

639. Butnaru, Eugenia, *Exerciţii gramaticale pentru clasa a IV-a*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1972, 154[—155] p.
640. Moise, Ion, *Fenomene gramaticale noi în limba română vorbită*, LR, **21**, nr. 5, 1972, 445—447.
641. * * * *Gramatica limbii române*. Vol. I—II. Ediţia a doua revăzută şi adăugită [tiraj nou al ediţiei din 1966], Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România [1972], [vol. I], 439 p., [vol. II], 591 p.

★

Vezi şi nr. 408, 1321, 1322, 1325, 1329, 1331.

Recenzii

642. Boatcă, Silvestru, *Lucrări de analiză gramaticală*, TribŞc, **2**, nr. 40, 1972, 10.
643. Marinescu, Constantin, *Pentru înnoirea predării gramaticii* [*Curs practic de analiză gramaticală — Introducere în metodica analizei gramaticale* de Valeriu Vlad, Voichiţa Vlad-Budoiu şi Patriciu Ştirbu, Bucureşti, 1970], RPed, **20**, nr. 2, 1972, 64—68.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 1085.

644. M. B., Ştefania Popescu, *Gramatica practică a limbii române cu o culegere de exerciţii* (Editura didactică şi pedagogică, 1971, 598 p.), Forum, **14**, nr. 5, 1972, 80. Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 560.
645. Şerban, Dumitru, *Manualele de limba română pentru şcolile profesionale într-o nouă ediţie*, RevÎnvProf, **11**, nr. 7—8, 23—24.

★

Vezi şi nr. 357.

b. Morfologie

646. Belchiţă-Hartular, Anca, *Flexiunea adjectivului în limba română contemporană*, LL 3, 1972, 309—315.
647. Berea-Găgeanu, Elena, *Observaţii privind structura şi evoluţia viitorului în limba română*, LR, **21**, nr. 6, 1972, 503—515.
648. Berea-Găgeanu, Elena, *Persoana a 3-a plural* **o(r) cînta/să cînte** *a auxiliarului de viitor*, LR, **21**, nr. 3, 1972, 209—218.
649. Berea-Găgeanu, Elena, **Voi(u), vreau, v(r)oiesc**, LR, **21**, nr. 2, 1972, 111—126.
650. Bociort, Ignat, *Pronume de... impolitеţe*, Orizont, Serie nouă, **23**, nr. 6, 1972, 9.
651. Constantinescu, Gh., *Despre elementele corelative ale limbii române*, LL, 2, 1972, 19—30.
652. Diaconescu, Ion, *Concurenţa dintre infinitiv şi conjunctiv în limba română*, LL, 3, 1972, 317—327.
653. Felix, Jiři, *Problemele segmentării în constituenţi imediaţi a cuvintelor româneşti*, SCL, **23**, nr. 4, 1972, 411—420.
654. Frîncu, Constantin, *Conjunctivul românesc şi raporturile lui cu alte limbi. Privire diacronică*. Teză de doctorat, Rezumat. Conducător ştiinţific, prof. dr. V. Arvinte. Universitatea „Al. I. Cuza" Iaşi. Facultatea de filologie, 1971, 67 p. [rotaprint].
655. Gabrea, Maria, *Observaţii asupra pronumelor* **care, cine, ce**, LR, **21**, nr. 2, 1972, 127—133.
656. Guţu-Romalo, Valeria, *O problemă controversată în gramatica românească: diateza*, LL, 1, 1972, 12—21.
657. Iacob, Ştefan, *Declinarea prepoziţională în limba română*, TribŞc, **2**, nr. 70, 1972, 11.
658. Iordan, Iorgu, *Observaţii asupra articulării substantivelor*, LL, 1, 1972, 63—65.
659. Neamţu, G. G., *Din nou despre „cel" adverbial* [cu rezumate în rusă şi engleză], StUBB, **17**, fasc. 1, 1972, 117—121.
660. Pană-Dindelegan, Gabriela, *Analiza reflexivului românesc din perspectiva unei gramatici transformaţionale (I)*, SCL, **23**, nr. 4, 1972, 343—365; (II), nr. 5, 1972, 471—490.
661. Pedestraşu, A., *Exprimarea pronominală a reverenţei în traducerile din rusă* [cu un rezumat în rusă], AUBLS, **20**, 1971, 123—133.
662. Pop, Alexandrina, *Consideraţii cu privire la substantivele defective de singular* [cu un rezumat în franceză], LucrŞt Oradea, 1971, 33—39.
663. Popescu-Marin, Magdalena, *Finala neaccentuată în* **-iu** *la substantivele şi adjectivele româneşti* [cu un rezumat în franceză], SCL, **23**, nr. 5, 1972, 515—526.
664. Rosetti, Al., *Cu privire la tendinţa înlocuirii infinitivului cu conjunctivul în limba română*, SCL, **23**, nr. 3, 1972, 307—308.
665. Săteanu, C., *Caracterul eterogen şi asimetric al sistemului temporal adverbial*, CL, **17**, nr. 1, 1972, 67—74.

★

Vezi şi nr. 403, 435, 436, 439, 483, 485, 489, 755, 894, 898, 899, 919, 946, 947, 995, 1111, 1332.

Recenzii

666. Guţu-Romalo, Valeria, Alphonse Juilland, P. M. H. Edwards, *The Rumanian Verb System*, Haga—Paris, Mouton, 1971, 220 p., SCL, **23**, nr. 6, 1972, 658—664.
667. Macovei, Z., Blajovici, T., Mircea Zdrenghea, Stela Zdrenghea, *Probleme de analiză morfologică* [Bucureşti, 1971], Familia, **8**, nr. 9, 1972, 19.

Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 581.

668. Petrina, Liviu, Mircea Zdrenghea, Stela Zdrenghea, *Probleme de analiză morfologică* [Bucureşti, 1971], TribŞc, **2**, nr. 36, 1972, 10.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 581.

669. Rizescu, I., Mircea Zdrenghea şi Stela Zdrenghea, *Probleme de analiză morfologică*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1971, 96 p., LR, **21**, nr. 4, 1972, 321—323.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 581.

★

Vezi şi nr. 358, 361, 368.

c. Sintaxă

670. Alexandrescu, Ecaterina, *Formă şi conţinut în structura incidentelor* [cu un rezumat în franceză], ComŞt, 99—107.

671. Alexandrescu, Ecaterina, *Natura relaţiilor dintre incidente şi structurile în care sînt cuprinse* [cu un rezumat în franceză], ComŞt, 127—133.

672. Bercea, Livius Petru, *Contribuţii la cunoaşterea raportului apozitiv*, LR, **21**, nr. 5, 1972, 449—454.

673. Botezatu, Petre, *De la sintaxă la semantică*, Cronica, **7**, nr. 29, 1972, 10, 13.

674. Botiş, Valeria, *Precizări privind unele probleme de sintaxă* [cu un rezumat în germană], LucrŞt Oradea, 1970, 29—34.

675. Botiş, Valeria, *Corespondenţa de sens şi contribuţie la complemente şi atribute* [cu un rezumat în germană], LucrŞt Oradea, 1971, 47—54.

676. Ciobanu, Fulvia, *În legătură cu repetarea formelor neaccentuate ale pronumelui personal şi reflexiv*, SCL, **23**, nr. 6, 1972, 643—644.

677. Craşoveanu, D., *Din sintaxa părţilor de propoziţie (În jurul complementului concesiv)*, LR, **21**, nr. 4, 1972, 279—284.

678. Dan, Ilie, *Cu privire la postpunerea articolului românesc* [cu un rezumat în franceză], ComŞt, 135—152.

679. Dragomirescu, Gh. N., *Tautologia* [cu un rezumat în franceză], StCom, 1972, 95—102.

680. Dragomirescu, Gh. N., *Subiectul psihologic şi predicatul psihologic în propoziţie*, LR, **21**, nr. 2, 1972, 135—144.

681. Dragomirescu, Gh. N., Moise, Ion, *Construcţii afirmative cu valoare negativă în diferite stiluri ale limbii române*, LR, **21**, nr. 6, 1972, 547—554.

682. Dron, Virgil, Chiţu, Ioan N., [La rubrica : Consultaţie la gramatică] *Tipuri de subordonate introduse prin* **dacă**. *O situaţie specială* : *conjuncţia* **de**, VSt, **17**, nr. 16, 1972, 15.

683. Edelstein, Frieda, *Sintaxa gerunziului românesc*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972, 168 p.
Vezi şi nr. 702.

684. Gabrea, Maria, *Observaţii asupra clasificării propoziţiilor după scopul comunicării*, LR, **21**, nr. 1, 1972, 49—53.

685. Georgescu, Pompiliu, *Productive and Non-Productive Structures in the Contrastive Analysis of English and Romanian*, RECAP, 145—153.

686. Gruiţă, G., *Sintagmatica numelor proprii româneşti (O cercetare din punctul de vedere al acordului)* [cu un rezumat în franceză], CL, **17**, nr. 1, 1972, 33—39.

687. Hales, Elvira, Schveiger, Paul, *Un studiu sintactic şi semantic al prepoziţiilor în limba română* [cu rezumate în rusă şi engleză], StUBB, **17**, fasc. 1, 1972, 135—138.

688. Házy, Ştefan, *Analiza contextuală a predicativităţii. Predicatul compus şi cel condiţional* [Teză de doctorat]. Bucureşti, Centrul de multiplicare al Universităţii din Bucureşti, 1971, 28 p. [rotaprint].

689. Mihăilă, Rodica, *A note on the deep structure of the romanian noun group (Noum+adjective)*, RRL, **17**, nr. 4, 1972, 337—344.

690. Milaş, C., *Cu privire la construcţia „a şti — pronume (adverb) relativ"* [cu un rezumat în franceză], CL, **17**, nr. 1, 1972, 41—49.

691. Munteanu, Ştefan, *Sintaxă şi semantică (Observaţii despre complementul circumstanţial de cauză)* [cu un rezumat în franceză], CL, **17**, nr. 2, 1972, 243—247.

692. Neamţu, G. G., *Termeni regenţi pentru determinanţii (complementele) predicatului nominal* [cu un rezumat în franceză], CL, **17**, nr. 1, 1972, 51—66.

693. Petrovan, Alexandra, *Aspects of Nominalization in English and Romanian*, RECAP, 155—170.

694. SECHE, LUIZA, [La rubrica : Cum scriem] *Modalităţi de exprimare a negaţiei în limba română actuală*, PN, **17**, nr. 4, 1972, 39—41.
695. STATI, SORIN, *Elemente de analiză sintactică. Manual pentru profesorii de limba română*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1972, 189[—191] p.
696. ŞAFARICA, IRINA, *Valori ale imperativului în iniţiere*, EL, 165—170.
697. TEODORESCU, ECATERINA, *Propoziţia subiectivă*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1972, 132[—134] p.
Vezi şi nr. 703, 704, 705, 706.
698. THEBAN, LAURENŢIU, *Transitivité sémantique et voix syntaxique en roumain*, RRL, **17**, nr. 1, 1972, 45—61.
699. VULIŞICI, MARIA, *Complementul indirect în gramaticile româneşti* [cu un rezumat în germană], LucrŞt Oradea, 1970, 21—28.
700. VULIŞICI, MARIA, BINDER, URSULA, *Complementul indirect cu prepoziţii în limba română şi germană* [cu un rezumat în germană], LucrŞt Oradea, 1971, 81—89.

★

Vezi şi nr. 158, 429, 473, 478, 740, 908, 912, 928, 946, 959, 1045, 1049.

Recenzii

701. BOTIŞ, VALERIA, Virgiliu Dron, S. Gh. Constantinescu, *Culegere de texte literare pentru analize gramaticale* [*Sintaxa frazei*] (Clasele a VII-a—a X-a), Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1969, LucrŞt Oradea, 1971, 206—208.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 1177.
702. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] *Gerunziul* [Pe marginea cărţii *Sintaxa gerunziului românesc* de Edelstein Frieda], RLit, **5**, nr. 25, 1972, 12.
Vezi nr. 683.
703. GRAUR, AL., Ecaterina Teodorescu, *Propoziţia subiectivă*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1972, 132 p., SCL, **23**, nr. 6, 1972, 657.
Vezi nr. 697.
704. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] *Propoziţia subiectivă* [de Ecaterina Teodorescu, Bucureşti, 1972], RLit, **5**, nr. 27, 1972, 15.
Vezi nr. 697.
705. PANĂ-DINDELEGAN, GABRIELA, Ecaterina Teodorescu, *Propoziţia subiectivă*, Ed. ştiinţifică, Bucureşti, 1972, 130 p., LL, 3, 1972, 514—519.
Vezi nr. 697.
706. ZUGUN, PETRU, Ecaterina Teodorescu, *Propoziţia subiectivă* [Bucureşti, 1972], Cronica, **7**, nr. 12, 1972, 10.
Vezi nr. 697.

8. LEXICOLOGIE

a. Semantică

707. BULANDRA, M., şi MANECA, C., *Probleme de terminologie a sculpturii*, LR, **21**, nr. 5, 1972, 405—418.
708. BULGĂR, GH., *Din nou despre sinonime*, Steaua, **23**, nr. 21, 1972, 22.
709. CONDREA-DERER, DOINA, *Termini dell'estetica barocca in versione romena*, Bul. SRLR, **8**, 1971—1972, 105—112.
710. CONSTANTINESCU, ILINCA, *Influenţa limbii engleze în vocabularul sportiv românesc*, I, LR, **21**, nr. 6, 1972, 527—537.
711. CONTRAŞ, EUGENIA, *La structure sémantique du lexème* **mână** *„main"*, Cahiers, **9**, fasc. 1, 1972, 71—81.
712. DUMITRAŞCU, KATALIN, [La rubrica : Contribuţii lexicale] *Băn.* **uzóń**, *olt* **uzóį**, Philologica, 2, 176—177.
713. FLOREA, I. A., *Nume de agent şi de ocupaţie în terminologia fierăriei* [cu un rezumat în franceză], AnL, **23**, 1972, 41—72.

714. Gal, Teodor, *Modernizarea terminologiei pedagogice*, RPed, **21**, nr. 2, 1972, 57—59.

715. Ghergariu, Leontin, *Observații lexicale pe marginea unor glosare* [din două culegi de folclor : *De dor și de omenie*, f. 1., 1971, de Ștefan Goanță, Ion Pițoiu și Ioan Mureșan, și *Flori alese din poezia populară*, ediție îngrijită de Ion Șerb, București, 1960], LR, **21**, nr. 6, 1972, 563—566.

716. Giurescu, Constantin C., *Problema nomenclaturii străzilor din București* [cu un rezumat în franceză], București, **8**, 1971, 243—246.

717. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *Sinonime*, Rlit, **5**, nr. 33, 1972, 11.

718. Guțu-Romalo, Valeria, *Note lexicale : derivate sinonime*, LL, 2, 1972, 39—42.

719. Iarovici, Edith, and Mihăilă, Rodica, *A Tentative Approach to Romanian-English Lexical Contrastive Analysis*, RECAP, 127—143.

720. Ionescu, Grigore, *Sur les espèces et la terminologie des constructions fortifiées bâties au Moyen Age sur le territoire de la Roumanie*, RRH, **11**, nr. 3, 1872, 473—488.

721. Iordan, Iorgu, *Verbe cu semantism curios*, LL, 4, 1972, 589—590.

722. Ivănescu, G., [La rubrica : Limba literară] *Terminologia de lingvistică românească după 1964*, ConvLit, **3**, nr. 9, 1972, 11.

723. Lupu, Coman, *Observații asupra argoului studențesc*, LL, 3, 1972, 349—351.

724. Mareș, Lucreția, *Sită „sfită"*, LR, **21**, nr. 2, 1972, 159—160.

725. Mareș, Lucreția, *Termeni referitori la o noțiune profund marcată de afectivitate:* **prost** [cu un rezumat în franceză], SCL, **23**, nr. 5, 1972, 491—507.

726. Mișcol, Oltea, *Termeni controversați* : **Timp liber, loisir**, ÎndrCult, **25**, nr. 5, 1972, 25—26.

727. Otobîcu, Const., [La rubrica : Cronica limbii] *Cuvinte și semnificații*, Săptămîna, nr. 107, 1972, 6.

728. Otobîcu, Const., [La rubrica : Cronica limbii] *Sinonime și poezie*, Săptămîna, nr. 90, 1972, 5—6.

729. Preda, Anda, [La rubrica : Contribuții lexicale] **Spartul plăiului. Planéicã**, Philologica, 2, 173—176.

730. Roceric, Alexandra, *Aspects of Antonymy in the Roumanian Language*, Cahiers, **9**, fasc. 1, 1972, 37—53.

731. Rosetti, Al., *Altă lume*, Luceafărul, **15**, nr. 51, 1972, 5.

732. Rusu, G. C., *Termeni tehnici actuali*, LL, 1, 1972, 71—72.

733. Seche, Luiza, [La rubrica : Cum scriem] *Aspecte ale sinonimiei, omonimiei și antonimiei în limba română*, PN, **17**, nr. 3, 1972, 41—42.

734. Șerban, Constantin, *Lexic de terminologie istorică*, StIst, **18**, 1972, 116—121.

735. Tohăneanu, G. I., *Sinonimia în afara vocabularului* [II, III], VR, **25**, nr. 1, 1972, 123—125. Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 619.

736. Trebici, Vl., [La rubrica : Termeni și definiții] **Prognoză, previziune, proiectare**, PE, **25**, nr. 2, 1972, 134—138.

737. Vascenco, Victor, *Din istoria metalimbii slavisticii românești (II. Termeni pentru paleoslavă)* [cu rezumate în rusă și franceză], RS, **18**, 1972, 93—107. Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 620.

★

Vezi și nr. 165, 166, 433, 477, 488, 673, 755, 793, 799, 800, 946, 969, 971, 993, 1097, 1323.

Recenzii

738. Bulgăr, Gh., Alf Lombard, *Les termes ethniques en roumain* [în „Studia Neophilologica", vol. XLIII, nr. 1/1971, p. 76—100], LL, 2, 1972, 261—262.

★

Vezi și nr. 357.

b. Formarea cuvintelor

739. AVRAM, MIOARA, *Contribuții la studierea prefixului* **co-**<**po-**, SMFC, **6**, 1972, 5—10.

740. AVRAM, MIOARA, *Un tip recent de compuse cu sintaxă aparte în limba română* [cu un rezumat în franceză], SCL, **23**, nr. 3, 1972, 287—298.

741. CARABULEA, ELENA, *Dubla diminutivare în limba română* [cu un rezumat în franceză], SCL, **23**, nr. 5, 1972, 509—513.

742. CARABULEA, ELENA, *Interfixul* [*vocală*+] **-l-** *în derivarea non-verbală din limba română*, SMFC, **6**, 1972, 117—135.

743. CIOBANU, FULVIA, *Originea sufixului adjectival* **-iu**, SMFC, **6**, 1972, 69—82.

744. CONTRAȘ, EUGENIA, *Din istoria adaptării neologismelor* **-(a/i)tor(iu)**, **-or(iu)**, SMFC, **6**, 1972, 83—87.

745. CREȚA, ZORELA, *Sufixul* **-uică**, SMFC, **6**, 1972, 97—106.

746. DIMITRESCU, FLORICA, *Observații asupra lui* **mini-**, SMFC, **6**, 1972, 137—141.

747. HASAN, FINUȚA, *În legătură cu etimologia sufixelor* **-ae**, **-ee**, **-ie**, **-oe**, **-ue** *și* **-ag**, **-eg**, **-ig**, **-og**, **-ug**, SMFC, **6**, 1972, 45—54.

748. MAREȘ, LUCREȚIA, *Repartiția geografică a sufixului* **-ue(ă)**, SMFC, **6**, 1972, 89—96.

749. POPESCU-MARIN, MAGDALENA, *Contribuții la studiul derivării cu sufixele din seria* **-(t)ate**, SMFC, **6**, 1972, 55—68.

750. RIZESCU, I., *Asupra sufixelor onomastice* **-a**$_1$ (*topoantroponimic*) *și* **-a**$_2$ (*antroponimic*), SMFC, **6**, 1972, 35—43.

751. SECHE, LUIZA, *Prefixoide publicitare* : **tele-**, **cine-**, **radio-**, **foto-**, PN, **17**, nr. 6—7, 1972, 56—59.

752. SECHE, LUIZA, *Prefixul* **peri-**, SMFC, **6**, 1972, 11—33.

753. VASILIU, LAURA, *Structura formală a sufixelor verbale românești*, SMFC, **6**, 1972, 107—116.

754. VINCENZ-VÎNTU, ILEANA, *Derivarea cu sufixe în limba română contemporană*. Rezumatul tezei pentru obținerea titlului de doctor în filologie. Conducător științific : acad. Al. Rosetti. Academia Republicii Socialiste România, Centrul de cercetări fonetice și dialectale, București, 1972, 24 p. [rotaprint].

755. VINCENZ, ILEANA, *La sémantique des dérivés à préfixes et des composés dans le roumain contemporain* [I], RRL, **17**, nr. 3, 1972, 203—**236** ; (*II*), nr. 4, 1972, 295—317.

756. ZUGUN, PETRU, *Conversiunea numelor în verbe*, LR, **21**, nr. 5, 1972, 433—443.

757. * * * *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*. Vol. al VI-lea. Academia Republicii Socialiste România. Institutul de lingvistică din București, [București], Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972, 187[—188] p. [12 articole, cu o bibliografie, o listă de abrevieri și un indice de afixe și de cuvinte].

★

Vezi și nr. 8, 9, 434, 476, 718, 762, 764, 978.

Recenzii

758. ZUGUN, PETRU, Fulvia Ciobanu și Finuța Hasan, *Formarea cuvintelor în limba română*. Volumul I. *Compunerea*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970, AUI, **18**, 1972, 164—167.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 1215.

c. Etimologii

759. AVRAM, ANDREI, *Note etimologice* [mangucie, măgheraie, mărghilă, măzănaie, măzări, meleșniță, mirgășli, mîrvină, mîrviță, mustenici], LR, **21**, nr. 3, 1972, 201—207.

760. AVRAM, ANDREI, *Note etimologice* [maşnicău, mădrăgit, măldăgit, meleajă, meş, michilie. milărie, mitosi, mîrfogi, mocoroanţe, mohnă, mol, mîl, mondroşi, morăi, moş-droagă], LR, **21**, nr. 6, 1972, 517—526.

761. AVRAM, ANDREI, *Note etimologice şi lexicale* [palaneţe, palincă, parecherniţă, parodesc, paslion, pataşcă, patonea, paviţ, păjurit, pălăcică, păoance, păpălău, părueşcă, păseşălat, păţoancă], LR, **21**, nr. 5, 1972, 419—428.

762. AVRAM, ANDREI, *Un grup de cuvinte din familia lui* **moale** : *probleme de etimologie şi de derivaţie*, LR, **21**, nr. 4, 1972, 285—292.

763. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] *Banc*, RLit, **5**, nr. 7, 1972, 11.

764. HRISTEA, TEODOR, *Împrumuturi şi creaţii lexicale neologice în limba română contemporană*, LR, **21**, nr. 3, 1972, 185—199.

765. LOBIUC, IOAN, *Note etimologice* [bihún, cápcă, ciulí, clăpáci, corován, críclă, crivúlă, dáică, fánglă, fîntuí, lúşniţă, prodan, şáflic, trúşcă], AnL, **23**, 1972, 173—178.

766. MAZILU, DAN HORIA, *Rom.* **cordován**. *O completare*, AUBLS, **20**, 1971, 165—166.

767. POPESCU, ION, *Note lexicale* [horaiţ, horaiţă, morsocá, morsóc, síngur], AUI, **18**, 1972, 123—126.

768. REGUŞ, CORNELIU, [Note etimologice şi lexicale] **Drăpăna. Zătúlă**, LR, **21**, nr. 5, 1972, 430—432.

769. ROSETTI, A., *Dr.* **sat**, *alb.* **fshat** *„village"*, RRL, **17**, nr. 1, 1972, 91.

770. SEMČYNŠKYJ, S. B., *Note etimologice* [cuvinte din DLR, tom VII, partea *I*], CL, **17**, nr. 1, 1972, 111—112.

771. SEMCINSKI, STANISLAV, *Note etimologice şi lexicale* [plevaşcă, pîine, poarcă, pohornicioară, potroz], LR, **21**, nr. 5, 1972, 428—430.

772. SEMCINSKI, STANISLAV, *Tot despre* **moşie**, LR, **21**, nr. 4, 1972, 317.

773. SEMCINSKI, STANISLAV, *În legătură cu etimologia rom.* **femeie**, SCL, **23**, nr. 6, 1972, 645—651.

774. TRAMARIN, ACHILLE, *Etimologie rumene* [bou, boí, pontíl, arboradă, ţapapíe], RRL, **17**, nr. 5, 1972, 493—494.

775. VRABIE, EMIL, *Contribuţii la explicarea unui arhaism românesc* : **a (se) ijderí**, LR, **21**, nr. 1, 1972, 55—57.

★

Vezi şi nr. 431, 442, 443, 447, 743, 747, 762, 1006, 1259.

Recenzii

Vezi nr. 494, 495, 497, 500, 1112.

d. Lexicografie

776. ANI, VIRGIL, CONDREA-DERER, DOINA, *Dicţionar de buzunar italian-român*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1972, 422[—424] p.

777. BEKE, GYORGY, *A romániai magyar irodalmi lexicon mühelyében*, Elöre, **26**, nr. 7648, 10 iunie 1972, 1—2.

778. BOLOCAN, GH., *Bəlgarsko-rumynski rečnik. Dicţionar bulgar-român*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, Sofia, Dərjavno izdatel'stvo „Nauka i Izkustvo", 1972, 598[—600] p.

779. CONDREA-DERER, DOINA, *Dicţionar de buzunar român-italian*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1972, 388[—390] p.

780. DIMITRESCU, FLORICA, *Pentru un dicţionar al limbii celor mai vechi texte româneşti*, RLit, **5**, nr. 16, 1972, 10.

781. DUMITRIU-PĂUŞEŞTI, ALEXANDRU, NICULIŢĂ, IOAN, SLĂVESCU, MICAELA, VLĂDUŢ, ALEXANDRA, *Dicţionar al literaturii franceze*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1972, 333[—335] p.

Vezi şi nr. 806, 808.

782. GAVRILOVICI, ERNST, *Dicţionarul limbii poetice bacoviene*, Ateneu, **11**, nr. 11, 1972, 7.
783. HASDEU, B. PETRICEICU, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicţionarul limbei istorice şi poporane a românilor*. Ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Grigore Brâncuş, [vol.] 1, Bucureşti, Editura Minerva, 1972, 774[—775] p.
Vezi şi nr. 425, 830, 837, 839, 850.
784. ILIESCU, MARIA, ROMAN, AL., *Wörterbuch Rumänisch-Deutsch, Deutsch-Rumänisch, Dicţionar român-german, german-român*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1972, Leipzig, Veb Verlag Enzyklopädie, 655[—656] p.
Vezi şi nr. 818, 823.
785. IONESCU, FLORIN, *Dicţionar de americanisme*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1972, 269[—272] p.
786. ISBĂŞESCU, CRISTINA, *Mic dicţionar român-spaniol*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1972, 447[—448] p.
787. KISS, ANDRÁŞ, *Roman-magyar jogi szótár* [Dicţionar juridic român-maghiar; sub tipar], Korunk, **31**, nr. 10, 1972, 1471—1475.
788. MOLDOVANU, DRAGOŞ, *Principii ale lexicografiei toponimice* [cu un rezumat în franceză], AnL, **23**, 1972, 73—100.
789. RĂDULESCU, GH., *Marea enciclopedie română* [interviu cu... luat de Constantin Sîrbu], RLib, **30**, nr. 8505, 27 febr. 1972, 2.
790. SIRETEANU, E., TOMEANU, I., *Mic dicţionar german-român*. Ediţia a II-a, Coordonator: Al. Roman, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1972, 464 p.
791. SIRETEANU, E., TOMEANU, I., *Mic dicţionar român-german*. Ediţia a II-a. Coordonator: Al. Roman, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1972, 462 p.
792. VASCENCO, VICTOR, *Mic dicţionar român-rus*. Ediţia a II-a, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1972, 819 p.
793. VASCENCO, VICTOR, *Mic dicţionar rus-român*. Ediţia a II-a, Editura ştiinţifică, 1972, 700 p.
794. * * * *Contribuţii la un Dicţionar al culturii de masă F(IV)*, ÎndrCult, **25**, nr. 1, 1972, 59; *F(V)*, nr. 2, 1972, 58; *F(VI)*, nr. 4, 1972, 60; *F(VII)*, nr. 6, 1972, 59; *F(VIII)*, nr. 9, 1972, 56.
795. * * * *Dicţionar al bunei-cuviinţe. Maxime şi proverbe*, selectate şi ordonate de Gh. Paschia, [Bucureşti], Editura Albatros, 1972, 390[—392].
796. * * * *Dicţionar de estetică generală*, [Bucureşti], Editura politică, [1972], 399[—340] p.
Vezi şi nr. 813, 814, 815, 816, 833, 834, 838, 842, 843, 844.
797. * * * *Dicţionar de fizică*, Bucureşti, Editura enciclopedică română, 1972, 501[—503] p.
798. * * * *Dicţionar de mecanică agricolă*, Bucureşti, Editura Ceres, [1972], 347[—351] p.
799. * * * *Dicţionar de sinonime*. Sub redacţia prof. univ. Gh. Bulgăr, [Bucureşti], Editura Albatros, 1972, 488 p.
Vezi şi nr. 820, 827, 829, 831, 835.
800. * * * *Dicţionar de termeni tehnici*. Elaborat sub conducerea Prof. Dr. Docent Radu Ţiţeica. Autori: Carol Neuman, Edmond Nicolau, Aurel Pîrvu, Radu Ţiţeica, Dumitru Tocan, Bucureşti, Editura tehnică, [1972], 864 p.
801. * * * *Dicţionar francez-român* [Coordonatori prof. dr. N. N. Condeescu, G. Haneş]. Ediţia a II-a, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1972, 845[—847] p.
802. * * * *Dicţionar poliglot de electrotehnică, electronică şi telecomunicaţii. Engleză, română, germană, franceză, rusă*. Coordonator: Prof. dr. ing. Edmond Nicolau. Autori: Pompei Traian Teodoru, Alexandru Andreescu, Bucureşti, Editura tehnică, 1972, 807[—808] p.
803. * * * *Dicţionar român-francez* [Coordonatori: Ana Canarache, Constantin Borănescu]. Ediţia a II-a, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1972, 702[—704] p.
804. * * * *Dicţionarul limbii române. (DLR)*. Serie nouă. Academia Republicii Socialiste România. Tomul VIII. Partea 1. Litera P. P—PĂZUI, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972, 4006[—4008] p.
Vezi şi nr. 825.
805. * * * *Vocabular politehnic de termeni normalizaţi*. 18.000 *termeni*. Vol. I. *Lista alfabetică*, vol. II; *Liste pe domenii*. Consiliul naţional pentru ştiinţă şi tehnologie. Institutul central de documentare tehnică, [Bucureşti, 1972], vol. I, 220 p., vol. II, 276 p.
Vezi şi nr. 809.

★

Vezi şi nr. 377, 398, 406, 409, 425.

Recenzii

806. Bărbulescu-Tănase, Anca, *Un amănunt* [pe marginea *Dicționarului literaturii franceze*], Munca, **28**, nr. 7765, 3 noiem. 1972, 2.
Vezi. nr. 781.

807. Bogdan, Maria, *Vocabular politehnic de termeni normalizați*, București, Institutul central de documentare tehnică, 1972, vol. I, 219 p., vol. 2, 275 p., SCD, **14**, nr. 4, 1972, 359—360.
Vezi nr. 805.

808. Bratu, Savin, *Un „Dicționar al literaturii franceze"* [București, 1972], RLit, **5**, nr. 48, 1972, 8.
Vezi și nr. 781.

809. Buzilă, Boris, *Un dicționar de autor* [*Dicționar al literaturii române contemporane* de Marian Popa, București, 1971], RLib, **30**, nr. 8494, 15 febr. 1972, 2.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 663.

810. Caproșu, I., Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. Sec. XIV—XVII*, București, Editura enciclopedică română, 1971, 456 p., AnIst, Iași, **9**, 1972, 540—541.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 665.

811. Cernovodeanu, Paul, Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. Sec. XIV—XVII*, RRH, **11**, nr. 2, 1972, 331—332.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 665.

812. Chivescu, Romeo, Wolf, Siegfried, Victor Vascenco, *Dicționar de buzunar român-rus*, București, Editura științifică, 1968, 475, p., RS, **18**, 1972, 560—563.

813. Cioculescu, Șerban, *La apariția unui Dicționar* [*de estetică generală*], RLit, **5**, nr. 43, 1972, 7.
Vezi nr. 796.

814. Constantinescu, C. R., *Un dicționar de estetică generală necesar și perfectabil* [*Dicționar de estetică generală*, București, 1972], ScTin., **28**, nr. 7290, 25 oct. 1972, 4.
Vezi nr. 796.

815. Cristoiu, Ion, *Dicționar de estetică generală. Efectele neutralității* [*Dicționar de estetică generală*, București, 1972], VSt, **17**, nr. 35, 1972, 6.
Vezi nr. 796.

816. Dobrescu, Paul, *Dicționarul de estetică generală*, București, Editura politică, 1972, 400 p. RB, **25**, nr. 11, 1972, 695—696.
Vezi nr. 796.

817. Gheorghiță, G., Marian Popa, *„Dicționar de literatură română contemporană"*, Ramuri, **9**, nr. 9, 1972, 14.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 663.

818. Graur, Al., [La rubrica : Cronica limbii] *Un dicționar și o gramatică* [*Wörterbuch Rumänisch-Deutsch, Deutsch-Rumänisch* de Iliescu Maria și Roman Al., București—Leipzig, 1972], RLit, **5**, nr. 3, 1972, 12.
Vezi nr. 784.

819. Haineș, Ion, *Important este ceea ce rămîne* [pe marginea *Dicționarului de literatură contemporană* de Marian Popa], VSt, **17**, nr. 8, 1972, 6.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 663.

820. H. E., *Dicționar de sinonime* (*Synonymwörterbuch*) [sub redacția lui Gh. Bulgăr], Editura Albatros, București, NL, **23**, nr. 12, 1972, 128—129.
Vezi nr. 799.

821. Ivanov, Andrei, *Dicționar rus-român de termeni lingvistici și filologici*, de un colectiv sub conducerea conf. dr. Victor Vascenco. Centrul de multiplicare al Universității din București, 1970 (XXXVIII+328 p.), AUBLS, **20**, 1971, 167—170.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 1316.

822. Kis, Emese, Lajos Tamás, *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elementen im Rumänischen* (*Unter Berücksichtigung der Mundartwörter*), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966, 936 p. [în franceză], RRL, **17**, nr. 5, 1972, 495—498.

823. Maneca, C. M., Maria Iliescu, Al. Roman, *Wörterbuch Rumänisch-Deutsch, Deutsch-Rumänisch*, Leipzig, VEB Verlag Enzyklopädie, București, Editura științifică, 1971, 655 p., SCL, **23**, nr. 4, 1972, 451—452.
Vezi nr. 784.

824. Marin, Emil, Marian Popa, *Dicționar de literatură română contemporană*, Săptămîna, nr. 59, 1972, 4.

Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 663.

825. M. B., *Dicţionarul limbii române* (Editura Academiei R.S.R., 1972, 358 p.) [tomul VIII, partea I, P-PĂZUI], Forum, **14**, nr. 6, 1972, 64.
Vezi nr. 804.

826. Mihăilescu, Florin, Marian Popa, *„Dicţionar de literatură română contemporană"*, VR, **24**, nr. 4, 1972, 109—111.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 663.

827. Mirea, George, Gh. Bulgăr, *„Dicţionar de sinonime"*, RLib, **30**, nr. 8661, 29 aug. 1972, 2.
Vezi nr. 799.

828. Neaga, N., Imanuel Laiş, *Milon ivri romani* (Dicţionar ebraic-român, fără dată şi fără indicarea locului de apariţie), 769 p. [Tel-Aviv, 1970], ST, **24**, nr. 1—2, 1972, 139—140.

829. Negreanu, C., *Dicţionar de sinonime* [sub redacţia lui Gh. Bulgăr, Bucureşti, 1972], Orizont, **23**, nr. 16, 1972, 2.
Vezi nr. 799.

830. Niculescu, Ionuţ, B. Petriceicu Hasdeu : *Etymologicum Magnum Romaniae*, SR, **24**, nr. 7093, 20 apr. 1972, 2.
Vezi nr. 783.

831. Niculescu, Ionuţ, *Dicţionar de sinonime* [sub redacţia lui Gh. Bulgăr, Bucureşti, 1972], SR, **24**, nr. 7162, 11 iulie 1972, 2.
Vezi nr. 799.

832. Niculescu, Ionuţ, Marian Popa, *Dicţionar de literatură română contemporană* [Bucureşti, 1971], SR, **24**, nr. 7025, 1 febr. 1972, 2.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 663.

833. Octavian, Tudor, *Dicţionar de estetică generală.* Imposibilităţile argumentării faptice [Dicţionar de estetică generală, Bucureşti, 1972], VSt, **17**, nr. 35, 1972, 6.
Vezi nr. 796.

834. Otobîcu, Const., [La rubrica : Cronica limbii] *Dicţionar de estetică generală* [Bucureşti, 1972], Săptămîna, nr. 96, 1972, 4.
Vezi nr. 796.

835. Otobîcu, Const., [La rubrica : Cronica limbii] *Dicţionar de sinonime* [sub redacţia lui Gh. Bulgăr, Bucureşti, 1972], Săptămîna, nr. 88, 1972, 4.
Vezi nr. 799.

836. Papacostea, Şerban, N. Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova (sec. XIV—XVII)*, Bucureşti, Editura enciclopedică română, 1971, 456 p., Studii, **25**, nr. 2, 1972, 401—402.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 665.

837. Piru, Al., *Etymologicum Magnum Romaniae* [de B. P. Hasdeu, Bucureşti, 1972], RLit, **5**, nr. 25, 1972, 12.
Vezi nr. 783.

838. Pleşu, Andrei, *Un dicţionar românesc de estetică* [*Dicţionar de estetică generală*, Bucureşti, 1972], Amfiteatru, **7**, nr. 8, 1972, 6.
Vezi nr. 796.

839. Poghirc, C., B. Petriceicu-Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicţionarul limbei istorice şi poporane a Românilor.* Ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Grigore Brâncuş, Bucureşti, Editura Minerva, 1972, Vol. I, XXXVI+774 p., LL, 2, 1972, 249—250.
Vezi nr. 783.

840. P. S., Academia Republicii Socialiste România, *Dicţionarul limbii române*, tomul VII, partea I, litera *N*, Bucureşti, 1971, MMS, **57**, nr. 9—12, 1971, 693.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 1320.

841. Reicharth, Emmerich, *Von der Anlage her diskutabel. Einige Bemerkungen zu Marian Popas Lexicon zeitgenössischer rumänischer Literatur* [*Dicţionar de literatură română contemporană*, Bucureşti, 1971], NW, **24**, nr. 7100, 4 mart. 1972, 3, 4.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 663.

842. Roman, T., *Dicţionar de estetică generală. O viziune caleidoscopică* [*Dicţionar de estetică generală*, Bucureşti, 1972], VSt, **17**, nr. 35, 1972, 6.
Vezi nr. 796.

843. Rusu, Liviu, *Dicţionar de estetică generală* [Bucureşti, 1972], Luceafărul, **15**, nr. 47, 1972, 6.
Vezi nr. 796.

844. Soresc u, Roxana, *Dicţionar de estetică generală* [Bucureşti, 1972], RLit, **5**, nr. 39, 1972, 10—11.
Vezi nr. 796.

845. Stănescu, Heinz, *Anerkennung mit Korrektieren.* Marian Popa, *Dicţionar de literatură română contemporană*, Albatros Verlag, KarpRund, **5**, nr. 8, 1972, 8—9.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 663.

846. Ştefănescu, Alex., *Criteriile unui dicţionar* [*Dicţionar de literatură română contemporană* de Marian Popa, Bucureşti, 1971], Tomis, **7**, nr. 2, 1972, 8.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 663.

847. Ştefănescu, Al. I., *Dicţionare şi istorii* [pe marginea *Dicţionarului de literatură română contemporană* de Marian Popa, Bucureşti, 1971], Luceafărul, **15**, nr. 9, 1972, 5.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 663.

848. Ţincu, Bucur, Marian Popa, *Dicţionar de literatură română contemporană*, Ed. „Albatros", 1971, 672 p., RITL, **21**, nr. 4, 1972, 726—732.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 663.

849. Wolf, Siegfried, Chivescu, Romeo, Victor Vascenco, *Dicţionar de buzunar rus-român*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1969, 504 p., RS, **18**, 1972, 564—569.

850. Z[amfirescu], D., *„Etymologicum Magnum Romaniae"* [Bucureşti, 1972], Contemporanul, nr. 32, 1972, 8.
Vezi nr. 783.

851. Z. U., Eugenia Oprescu: *Bibliografia literară română ilustrată 1944—1970*; Marian Popa: *Dicţionar de literatură română contemporană*; Albatros Verlag, Bukarest, NL, **23**, nr. 4, 1972, 120—121.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 663.

9. LIMBĂ LITERARĂ

a. Generalităţi

852. Botez, Demostene, *Scriitorii şi limba noastră*, VR, **25**, nr. 2, 1972, 118—122.

853. Drincu, Sergiu, *Probleme de sociolingvistică în stilistica limbii române*, LL, 2, 1972, 31—35.

854. Ionescu, Liliana, *Despre unele modalităţi stilistice în teatrul contemporan de evocare istorică*, RLit, **5**, nr. 19, 1972, 6—7.

855. Iv ănescu, G., [La rubrica: Limba literară] *Preambul*, ConvLit, **3**, nr. 1, 1972, 10; *Existenţa dialectelor literare*, nr. 2, 1972, 10; *Bazele dialectale ale limbii române literare* [*I*], nr. 3, 1972, 10; (*II*), nr. 4, 1972, 11; *Stilurile limbii literare*, nr. 5, 1972, 11; *Limba lui Vasile Alecsandri* (*I*), nr. 6, 1972, 11; (*II*), nr. 7, 1972, 11; *Principiile studierii limbajului poetic*, nr. 10, 1972, 11; *Stilul lingvistic al poeziei lui Blaga* (*I*), nr. 11, 1972, 11; (*II*), nr. 12, 1972, 11; (*III*), nr. 13, 1972, 11; (*IV*), nr. 15, 1972, 11.

856. Mangaş, Mihaela, *Caracteristicile sintactice, lexicale şi intonaţionale ale stilului indirect liber în limba română*, LL, 4, 1972, 537—581.

857. Mangaş, Mihaela, *Stilul indirect liber în româna literară*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1972, 200 p.

858. Munteanu, Ştefan, *Gramatica poeziei*, (*I*), Orizont, Serie nouă, **23**, nr. 4, 1972, 10; (*II*), nr. 7, 1972, 10; (*III*), nr. 13, 1972, 9; (*IV*), nr. 14, 1972, 9.

859. Niculescu, Alexandru, *Uno studio sulla versificazione romena: risultati e prospettive*, RRL, **17**, nr. 4, 1972, 359—365.

860. Rotaru, Ion, *Analize literare şi stilistice*, Bucureşti, Editura Ion Creangă, 1972, 432 p.

861. Sfîrlea, Lidia, *Contribuţii la delimitarea stilurilor literare româneşti*, SLLF, **2**, 145—206.

862. * * * *Studii de limbă literară şi filologie.* Institutul de lingvistică al Academiei Republicii Socialiste România. Sectorul de limbă literară şi filologie. Vol. II, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972, 435[—436] p. [15 articole din domeniile: istoria limbii literare (5), stilistică (4), filologie (6)].
Vezi şi nr. 864, 871.

★

Vezi şi nr. 4, 6, 395, 410, 412, 437, 448, 454, 949, 963, 972, 981, 984.

Recenzii

863. AL. M., Gheorghe Bulgăr : *Studii de stilistică și limbă literară* [București, 1971], Tomis, **7**, nr. 8, 1972, 12.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 676.

864. ANGHELESCU, MIRCEA, *Studii de limbă literară și filologie*, vol. II, Editura Academiei, 1972, 435 pag., RLit, **5**, nr. 19, 1972, 12.
Vezi nr. 862.

865. BUCUR, MARIN, Ladislau Gáldi, *Introducere în istoria versului românesc*, Editura „Minerva", 1971 („Universitas"), RITL, **21**, nr. 3, 1972, 559—561.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 677.

866. CONSTANTINESCU, GH., Gh. Bulgăr, *Studii de stilistică și limbă literară*, Editura didactică și pedagogică, 1971, 296 pag., LL, 2, 1972, 262—263.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 676.

867. DUMITRU, CORNELIA, *Un eseu despre viața cuvintelor* [pe marginea cărții lui Gabriel Țepelea *Istoria limbii române literare. Colecția limbă-literatură*, București, 1970], Argeș, **7**, nr. 7, 1972, 8.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 1372.

868. GHEORGHE, L., *Studii de stilistică și limbă literară* [de Gh. Bulgăr, București, 1971], RPed, **21**, nr. 9—10, 1972, 182—183.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 676.

869. GIURGIU, FELICIA, G. Țepelea : „*Corelația limbă-literatură*" (E.P.D. 1971), Orizont, Serie nouă, **23**, nr. 22, 1972, 2.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 722.

870. GRĂDINARU, ALEXANDRU, Gabriel Țepelea, *Corelația limbă-literatură* [București, 1970], Tomis, **7**, nr. 6, 1972, 13.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 722.

871. LITTERA, ILEANA, *Studii de limbă literară și filologie*, vol. II, București, Editura Academiei R.S.R., 1972, 435 p., SCL, **23**, nr. 4, 1972, 428—431.
Vezi nr. 862.

872. MACREA, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Noi contribuții la istoria limbii literare* [pe marginea cărții lui Gavril Istrate *Limba română literară. Studii și articole*, București, 1970], RLit, **5**, nr. 12, 1972, 12.
Vezi BRL, **12**, 1969/1970, nr. 994.

873. MACREA, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Versificația românească* [pe marginea cărții lui L. Gáldi *Introducere în istoria versului românesc*, București, 1971], RLit, **5**, nr. 30, 1972, 10.
Vezi BRL, 14, 1971, nr. 677.

874. MANCAȘ, MIHAELA, Ladislau Gáldi, *Introducere în istoria versului românesc*, București, Minerva, „Universitas", 1971, 481 p., LL, 2, 1972, 250—255.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 677.

875. M. B., Gabriel Țepelea, *Corelația limbă-literatură. Investigări despre clasicii români* [Bucuresti, 1971], Forum, **14**, nr. 3, 1972, 80.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 722.

876. MICU, D., *Lingvistica și istoria literară* [pe marginea cărții lui Gh. Bulgăr *Momentul Eminescu în evoluția limbii române literare*, 1971, și *Studii de stilistică și limbă literară*, 1971], Tribuna, **16**, nr. 10, 1972, 13.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 676 și 692.

877. MIHĂILĂ, G., Gabriel Țepelea, *Studii de istorie și limbă literară*, București, Editura Minerva, 1970, 328 p., SCL, **23**, nr. 6, 1972, 670—671.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 1372.

878. PIRU, AL., *Introducere în istoria versului românesc* [de L. Gáldi, București, 1971], RLit. **5**, nr. 9, 1972, 11.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 507.

879. POTOPIN, ION, Gh. Bulgăr : „*Studii de stilistică și limbă literară*" [București, 1971], RLib, **30**, nr. 8489, 9 febr. 1972, 2.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 676.

880. ROBOTOS, IMRE, Gáldi László, *Introducere în istoria versului românesc*. Bevezetés a román vers történetébe [București, Editura Minerva, 1972], Művelődés, **25**, nr. 11, 1972, 54.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 677.

881. SÂNGEORZAN, ZAHARIA, L. Gáldi, *Introducere în istoria versului românesc* [Bucureşti, 1971], RLit, **5**, nr. 6, 1972, 10.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 677.
882. ŞERBAN, OLIMPIA, Ladislau Gáldi, *Introducere în istoria versului românesc*, Bucureşti, Editura „Minerva", 1971, LR, **21**, nr. 3, 1972, 272—274.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 507.
883. TACCIU, ELENA, Gabriel Ţepelea, *Corelaţia limbă-literatură* [Bucureşti, 1970], ScTin, **28**, nr. 7081, 26 febr. 1972, 5.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 1372.
884. TAŞCU, VALENTIN, *Gáldi László roman verstörténete* [pe marginea cărţii lui L. Galdi, *Introducere în istoria versului românesc*, Bucureşti, 1971], Utunk, **27**, nr. 25, 1972, 1—2.
Vezi BRL, **14**, 1972, nr. 677.
885. TAŞCU, VALENTIN, Ladislau Gáldi, *Introducere în istoria versului românesc*, Editura „Minerva", Bucureşti, 1971, 484 l., NyIK, **16**, nr. 2, 1972, 370—371.
Vezi BRL, **14**, 1972, nr. 677.
886. ŢEPELEA, GABRIEL, Gh. Bulgăr, *Studii de stilistică şi limbă literară* [Bucureşti, 1971], TribŞc, **2**, nr. 46, 1972, 5.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 676.
887. VALENTIN, T., Ladislau Gáldi, *Introducere în istoria versului românesc* [Bucureşti, 1971], Tribuna, **16**, nr. 46, 1972, 4.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 677.
888. ZUGUN, PETRU, Gheorghe Bulgăr, *Studii de stilistică şi limbă literară* [Bucureşti, 1971], Cronica, **7**, nr. 35, 1972, 4.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 676.

*

Vezi şi nr. 459, 460, 464.

b. Stilistică, poetică, limba scriitorului etc.

889. ALEXANDRESCU, E., *Observaţii privitoare la rolul repetiţiei şi al refrenului în creaţia lui Coşbuc* [cu un rezumat în franceză], ComŞt, 153—156.
890. BARBU, EUGEN, *Aventura limbii române (XI). Niculce (7)*, Săptămîna, nr. 57, 1972, **2**, 5; *(XII). Niculce (8)*, nr. 58, 1972, 2; *(XIII), Niculce* (9), nr. 59, 1972, 2; *(XIV). Niculce (10)*, nr. 60, 1972, 2; *(XV). Niculce (11)*, nr. 61, 1972, 2.
891. BÂRSESCU, ALEXANDRU, *Valori literare în Cronica Banatului a lui Nicolae Stoica de Haţeg*, SLLFolc, II, 33—40.
892. BERCA, EUGEN, *Structura lingvistică a metaforei în poezia lui Lucian Blaga*, LL, **3**, 1972, 329—339.
893. BERCEA, LIVIUS PETRU, *Aspecte stilistice în poemul arghezian* **La stele**, LR, **21**, nr. 1, 1972, 13—16.
894. BEREA-GĂGEANU, ELENA, *Folosirea viitorului la cronicarii munteni*, LR, **21**, nr. 1, 1972, 3—12.
895. BORCILĂ, MIRCEA, *Despre lexicul poeziei lui Lucina Blaga*, SLLF, **2**, 95—124.
896. BORCILĂ, MIRCEA, *Teoria limbajului poetic la Blaga*, LL, 1, 1972, 33—46.
897. BRĂDEANU, AURICA, *Cervantes în traducerea lui Ştefan Vîrgolici*, AUI, **18**, 1972, 137—141.
898. BULGĂR, GH., *O problemă de stilistică: locuţiuni şi expresii cu valoare de superlativ, construite cu denumiri ale părţilor corpului omenesc*, LL, 4, 1972, 583—588.
899. CÂMPEANU, E., *Funcţiunile stilistice ale cazurilor (IV). Acuzativul* [cu rezumate în rusă şi italiană], STUBB, **17**, fasc. 2, 1972, 11—14.
900. CONSTANTINESCU, NICOLAE, *Rima în poezia populară românească*, Rezumatul tezei de doctorat. Bucureşti, Centrul de multiplicare al Universităţii din Bucureşti, Bucureşti, 1971, 18 p. [rotaprint].
901. CRIŞAN, ION, *Motive şi stil în colecţia folclorică a lui Aurel E. Peteanu*, SLLFolc II, 181—186.
902. CRUCERU, C., *Construcţia dialogului şi oralitatea stilului la Marin Preda*, LL, 2, 1972, 13—18.
903. DIACONESCU, PAULA, *Conflictul expresiei în poezia lui Marin Sorescu*, RLit, **5**, nr. 19, 1972, 7.

904. Diaconescu, Paula, *Epitetul în poezia modernă (I)*, SCL, **23**, nr. 2, 1972, 135—146; *(II)*, nr. 3, 1972, 247—270 [cu un rezumat în franceză].
905. Dumitrescu, Ion, *Metafora mării în poezia lui Eminescu*, Bucureşti, Editura Minerva, 1972, 354 p.
Vezi şi nr. 937, 941.
906. Funeriu, I., *Rime categoriale şi noncategoriale în poezia lui Mihail Eminescu*, LL, 1, 1972, 47—61.
907. Graur, Al., *Traduceri*, RLit, **5**, nr. 19, 1972, 6.
908. Irimia, D., *Aspecte ale sintaxei frazei în scrierile lui I. L. Caragiale* [cu un rezumat în germană], AUI, **18**, 1972, 77—91.
909. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Arta argheziană a cuvîntului*, RLit, **5**, nr. 40, 1972, 13.
910. Macrea, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Limbă şi stil la Paul Zarifopol*, RLit, **5**, nr. 18, 1972, 13.
911. Mancaş, Mihaela, *Funcţia stilistică a „arhaismului" în „Princepele"*, RLit, **5**, nr. 19, 1972, 5.
912. Milaş, C., *Aspecte ale oralităţii în sintaxa lui M. Sadoveanu* [cu rezumate în rusă şi engleză], StUBB, **17**, fasc. 1, 1972, 75—81.
913. Munteanu, Ştefan, *Despre unele izvoare istorice ale limbii lui Eminescu în* **Scrisoarea a III-a**, LR, **21**, nr. 3, 1972, 219—223.
914. Negoiţescu, I., *Cuvintele şi forma* [pe marginea unor volume de versuri], Tomis, **7**, nr. 1, 1972, 6.
915. Negrici, Eugen, *Naraţiunea în cronicile lui Gr. Ureche şi Miron Costin*, Bucureşti, Editura Minerva, 1972, 343[—344] p.
916. Niculescu, Alexandru, *Structură pronominală şi atitudine lirică în poezia lui M. Eminescu*, LL, 1, 1972, 22—32.
917. Niţu, George, *Cronicarul Radu Popescu şi posteritatea* [cu un rezumat în franceză], StCom, 1972, 171—174.
918. Otobîcu, Const., [La rubrica : Cronica limbii] *„Dacia literară" în a treia ediţie*, Săptămîna, **3**, nr. 103, 1972, 5; *Vorbe despre vorbe*, ib., nr. 104, 1972, 5; *Expresia folclorică a iubirii*, nr. 106, 1972, 6.
919. Peptenar, Octavian, *Redarea stilistică a ideii de superlativ absolut în opera lui Ion Creangă*, SLLFolc II, 107—139.
920. Podgoreanu, Traian, *Aspecte ale stilului intelectual la Alexandru Ivasiuc*, LR, **21**, nr. 3, 1972, 233—241.
921. Rogeric, Alexandra, *Imposibila certitudine (Sau despre proza Alicei Botez)*, RLit, **5**, nr. 19, 1972, 4, 5.
922. Rosetti, Al., *Cîteva precizări asupra literaturii române*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1972, 174 p.
Vezi şi nr. 938, 939.
923. Rusu, D., Cuciureanu, Şt., *Observaţii asupra limbii şi stilului* **Pravilei Comerţiale** [a lui E. I. Nichifor], AUI, **18**, 1972, 105—110.
924. Sofroni, V., *Valoarea stilistică a nedeterminării în poezia lui Eminescu* [cu un rezumat în franceză], AUI, **18**, 1972, 67—76.
925. Şerban, Felicia, *Aspecte stilistice ale liricii populare* [cu un rezumat în franceză], CL, **17**, nr. 2, 1972, 323—338.
926. Şuteu, Flora, **Steaua** *ca „adevăr" şi „iluzie" în poezia lui Lucian Blaga*, LR, **21**, nr. 3, 1972, 225—232.
927. Teodorescu, Mirela, *Elemente regionale în Lexiconul lui Mardarie Cozianul*, SLLF, **2**, 77—92.
928. Tohăneanu, G. I., *Observaţii sintactico-stilistice la „Antologia de poezie populară" a lui Lucian Blaga*, SLLFolc II, 227—233.
929. Tohăneanu, G. I., *Prestigiul stilistic al rimei*, SLLF, **2**, 207—240.
930. Ţepelea, G., *Limba scrierilor lui Grigore Asachi* [cu un rezumat în franceză], LucrŞt Oradea, 1971, 65—76.
931. Vlad, Carmen, *Un tip de enunţ în limbajul critic literar* [cu un rezumat în franceză], SCL, **23**, nr. 4, 1972, 397—405.
932. Vultur, Smaranda, *Virtuţile limbajului în* **Aşiinţit marin** *de Lucian Blaga*, LR, **21**, nr. 5, 1972, 455—461.

★

Vezi şi nr. 55, 382, 782, 855.

Recenzii

933. GIURGIU, FELICIA, Gh. Bulgăr : *„Momentul Eminescu în evoluția limbii române literare"* (Ed. Minerva, 1971), Orizont, Serie nouă, **23**, nr. 14, 1972, 2.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 692.

934. GRUIȚĂ, G., Gh. Bulgăr, *Momentul Eminescu în evoluția limbii române literare*, Editura Minerva, 1971, StUBB, **17**, fasc. 1, 1972, 139—140.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 692.

935. IRIMIA, D., Gh. Bulgăr, *Momentul Eminescu în evoluția limbii române literare*, București, Editura Minerva („Universitas"), 1971, 342 p., AUI, **18**, 1972, 159—161.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 692.

936. MAGHERU, PAUL, G. I. Tohăneanu, *Stilul artistic al lui Ion Creangă*, Editura științifică, București, 1969, 236 p., LucrȘt Oradea, 1970, 289—290.
Vezi BRL, **12**, 1969/1970, nr. 1087.

937. MELIAN, ALEXANDRU, Ion Dumitrescu, *Metafora mării în poezia lui Eminescu*, Ed. Minerva, București, 1972, LL, 3, 1972, 528—532.
Vezi nr. 905.

938. MICU, EUGEN, Al. Rosetti : *Câteva precizări asupra literaturii române* (Editura Eminescu, 1972), Orizont, Serie nouă, **23**, nr. 15, 1972, 2.
Vezi nr. 922.

939. NICULESCU, IONUȚ, Al. Rosetti, *Câteva precizări asupra literaturii române* [București, 1972], SR, **24**, nr. 7175, 26 iul. 1972, 2.
Vezi nr. 922.

940. PIRU, AL., *Funcția poetică a limbajului* [pe marginea cărții lui Al. Rosetti *Câteva precizări asupra literaturii române*, București, 1972], RLit, **5**, nr. 30, 1972, 10.
Vezi nr. 922.

941. SAV, VASILE, Ion Dumitrescu, *Metafora mării în poezia lui Eminescu* [București, 1972], Tribuna, **16**, nr. 46, 1972, 6.
Vezi nr. 905.

942. VERDEȚU, NICOLAE, Al. Bojin, *Valori artistice argheziene*, Editura didactică și pedagogică, 1971, 235 p., LL, 2, 1972, 264—265.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 690.

943. VOICESCU, C., Eugen Negrici, *Antim, logos și personalitate*, Editura Minerva, București, 1971, 264 p., BO, **90**, nr. 1—2, 1972, 210—213.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 710.

★

Vezi și nr. 357, 424, 876.

c. Cultivarea limbii

944. ÁDÁM, ZSIGMOND, BALÁZS, JÁNOS, BALÁZS LÁSZLÓ, *Helyesen romanul. Nyelvi ismeretek, gyakorlatok. Harmadik, javított és bővített kiadás* [Să vorbim corect românește], Bukarest, Kriterion, 1971, 413[—415] p.

945. BIBERI, ION, *Arta de a scrie și a vorbi în public*. Prefață de Șerban Cioculescu, București, [Editura enciclopedică română], 1972, 176 p.

946. BRÂNCUȘ, GRIGORE, [La rubrica : Cum scriem] *Acordul subiectului cu predicatul*, Cutezătorii, 6, nr. 3, 1972, 6 ; *A crea* ; *a agrea*, nr. 4, 1972, 7 ; *Pleonasmul*, nr. 6, 1972, 7 ; *Scrierea lui „i"*, nr. 10, 1972, 12 ; *Neologisme scrise și pronunțate incorect*, nr. 12, 1972, 10 ; *Din nou despre neologisme*, nr. 14, 1972, 13 ; *Schimbările de înțeles ale cuvintelor*, nr. 17, 1972, 13, *Articularea numelor proprii*, nr. 21, 1972, 7 ; *Folosirea conjuncției* **ca să**, nr. 22, 1972, 13 ; *Numeralul ordinal*, nr. 23, 1972, 7 ; *Pronumele* **care**, nr. 26, 1972, 7.

947. BRÂNCUȘ, GRIGORE, [La rubrica : Cum vorbim, cum scriem] *Pronumele* **care**, TribȘc, **2**, nr. 74, 1972, 14.

948. BULGĂR, GH., *Opinii pentru scrisul frumos*, PN, **17**, nr. 6—7, 1972, 53—55.

949. CIOCULESCU, ȘERBAN, *Limbajul criticii literare* [comunicare la dezbaterea despre limbajul criticii literare organizată de Academia R.S. România], LL, 3, 1972, 361—364.
Vezi și nr. 984.

950. COTEANU, ION, *Comisia de cultivare și dezvoltare a limbii române* [interviu cu...], IB, **19**, nr. 5777, 23 mart. 1972, 2.
951. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] **Casă, masă, rasă**, RLit, **5**, nr. 48, 1972, 11.
952. GRAUR, AL., *Cultivarea limbii*, LL, 2, 1972, 37—38.
953. GRAUR, AL., *Cultivarea limbii în școală*, TribȘc, **2**, nr. 73, 1972, 1.
954. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] *Cupa Davis*, RLit, **5**, nr. 42, 1972, 11.
955. GRAUR, ALEXANDRU, *Între prețios și vulgar*, EL, 229—231.
956. GRAUR, AL., [La rubrica : Cum scriem, cum vorbim] *Limba radioteleviziunii*, PN, **17**, nr. 5, 1972, 31—32.
957. GRAUR, AL., *Ocazie*, IB, **20**, nr. 5938, 30 sept. 1972, 3.
958. GRAUR, AL., *Scriind simplu, aducem un mare serviciu culturii noastre* [interviu cu ... luat de Anca Bărbulescu-Tănase], Munca, **28**, nr. 7634, 2 iun. 1972, 2.
959. GRUIȚĂ, G., *Eliminarea greșelilor de acord*, LL, 1, 1972, 164—169.
960. GUȚU ROMALO, VALERIA, *Corectitudine și greșeală*. (*Limba română de azi*), București, Editura științifică, 1972, 285[—287] p.
Vezi și nr. 985, 987, 989, 990, 991, 992.
961. HRISTEA, THEODOR, *Observații asupra folosirii neologismelor în limba română contemporană*, LL, 4, 1972, 591—605.
962. IORDAN, IORGU, *Acad. ... despre afirmarea valorilor și cultivarea limbii* [interviu de Sergiu Teodorovici], Cronica, **7**, nr. 23, 1972, 3.
963. IVĂNESCU, G., *Limba română literară și limbajul criticii literare* [comunicare la dezbaterea despre limbajul criticii literare organizată de Academia R.S. România], LL, 3, 1972, 354—357.
Vezi și nr. 984.
964. JELESCU, SMARALDA, *Tragedia limbajului*, ScTin, **28**, nr. 7276, 9 oct. 1972, 1, 2.
965. MACREA, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Cultivarea limbii*, RLit, **5**, nr. 34, 1972, 11.
966. MACREA, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Cuvinte și expresii noi și vechi*, RLit, **5**, nr. 22, 1972, 21.
967. MACREA, D., [La rubrica : Cronica limbii] *Limbajul criticii literare*, RLit, **5**, nr. 14, 1972, 11.
968. MIHĂESCU, N., *Carte despre limba românească. Pentru o corectă și frumoasă exprimare*. Cu o prefață de prof. univ. dr. docent D. Macrea, București, Editura didactică și pedagogică, 1972, 188 p.
Vezi și nr. 986, 988.
969. MIHĂESCU, N., [La rubrica : Cum e corect] *Construcții* ..., IB, **19**, nr. 5709, 4 ian. 1972, 2; *Pe jumătate!* nr. 5715, 11 ian. 1972, 2; *Verbe* ..., nr. 5723, 20 ian. 1972, 2; *Tendință* ..., nr. 5727, 25 ian. 1972, 2; *Pleonasme* ..., nr. 5739, 8 febr. 1972, 2; *Lexicale* ..., nr. 5745, 15 febr. 1972, 2; *Concordanțe* ..., nr. 5751, 22 febr. 1972, 2; *Creații lexicale* ..., nr. 5757, 29 febr. 1972, 2; *Construcții* ..., nr. 5763, 7 mart. 1972, 2; *Inadvertențe* ..., nr. 5769, 14 mart. 1972, 2; *Relații de structură*, nr. 5775, 21 mart. 1972, 2; *„Inovații ...”*, nr. 5781, 28 mart. 1972, 2; *Cuvinte în context*, nr. 5793, 11 apr. 1972, 2; *Valori semantice*, nr. 5800, 19 apr. 1972, 2; *Verbe* ..., nr. 5817, 10 mai 1972, 2; *Mostre stilistice* ..., nr. 5822, 16 mai 1972, 2; *Variațiile unei formule* ..., nr. 5828, 23 mai 1972, 2; *Concordanțe* ..., nr. 5834, 30 mai 1972, 2; *Consecințe* ..., nr. 5846, 13 iun. 1972, 2; *Texte „încifrate”* ..., nr. 5852, 20 iun. 1972, 2; *Articulații* ..., nr. 5858, 27 iun. 1972, 2; *Reflecție* ..., nr. 5864, 4 iul. 1972, 2; *Substituiri* ..., nr. 5870, 11 iul. 1972, 2; *Dificultatea unei construcții* ..., nr. 5876, 18 iul. 1972, 4; *În compensație* ..., nr. 5882, 25 iul. 1972, 2; *Numele proprii*, nr. 5888, 1 aug. 1972, 2; *Aspecte lexicale* ..., nr. 5894, 8 aug. 1972, 2; *Formule tipice*, nr. 5900, 15 aug. 1972, 2; *Contexte* ..., nr. 5910, 29 aug. 1972, 2; *Inadvertențe* ..., nr. 5916, 5 sept. 1972, 2; *Accentul*, nr. 5922, 12 sept. 1972, 2; *Varietatea lexicală*, nr. 5928, 19 sept. 1972, 2; *Valori semantice* ..., nr. 5934, 26 sept. 1972, 2; *Consecințe* ..., nr. 5940, 3 oct. 1972, 2; *Locuțiuni*, nr. 5946, 10 oct. 1972, 2; *„Inovații”*, nr. 5952, 17 oct. 1972, 2; *„Asupra unei probleme”*, nr. 5958, 24 oct. 1972, 2; *Substituiri arbitrare*, nr. 5964, 31 oct. 1972, 2; *„Mult e dulce ...”*, nr. 5970, 7 noiemb. 1972, 2; *Elemente de relație* ..., nr. 5976, 14 noiemb. 1972, 2; *Corespondență*, nr. 5988, 28 noiemb. 1972, 2; *Chiar și vechile cuvinte* ..., nr. 5994. 5 dec. 1972, 2; *Nostimade* ..., nr. 6006, 19 dec. 1972, 2.
970. NICULESCU, ALEXANDRU, *Niște ... construcții semiculte*, LL, 1, 1972, 68—70.
971. OTOBÎCU, CONST., [La rubrica : Cronica limbii] *Cultivarea limbii române. Atitudini vechi și noi*, Săptămîna, nr. 82, 1972, 5; *Limbajul artelor plastice — greu de înțeles?* [I], nr. 84, 1972, 5; (*II*), nr. 85, 1972, 5; *În graiul realității și al viselor*, nr. 86, 1972, 5; *Sinonimia*, nr. 87, 1972, 5; *Sinonimele false și de ocazie*, nr. 91, 1972, 4; *Ieșirea din metaforă a lui Constantin Crișan*, nr. 95, 1972, 4; *Tragedia limbajului*

— *sau altă tragedie?*, nr. 97, 1972, 4; *Tragedia limbajului sau concepția despre critică?*, nr. 98, 1972, 4; *Cuvintele*, nr. 99, 1972, 4; *Stilul gazetăresc*, nr. 101, 1972, 5; *Capcane ale scrisului înfrumusețat*, nr. 102, 1972, 4.

972. PHILIPPIDE, AL., *Despre stilul criticii* [comunicare la dezbaterea despre limbajul criticii literare organizată de Academiei R.S. România], LL, 3, 1972, 358—360. Vezi și nr. 984.

973. PHILIPPIDE, AL., *Despre stricarea limbii. Considerații pe marginea unor texte cu pretenții literare*, Scînteia, **52**, nr. 9331, 15 noiemb. 1972, 1, 4.

974. PHILIPPIDE, AL., *Stăpînirea limbii*, VR, **25**, nr. 3, 1972, 139—140.

975. POALELUNGI, GH., [La rubrica : Cronica limbii] *„Cuvinte cu probleme"* [malversație, major], Pentru patrie, **23**, nr. 1, 1972, 30; *Un subiect ... „fortuit"?* nr. 2, 1972, 29.

976. POPESCU, PETRU, *Scrisul, vorbirea și tinerii*, ScTin, **23**, nr. 7335, 16 dec. 1972, 2.

977. PURICA, ELENA, *Comisia pentru cultivarea și dezvoltarea limbii române*, LL, 2, 1972, 245—247.

978. SECHE, LUIZA, [La rubrica : Cum scriem] *Cumulul de prefixe, o tendință a limbii române actuale*, PN, **17**, nr. 1, 1972, 36—37.

979. SECHE, LUIZA, *Limba în textele de muzică ușoară*, PN, **17**, nr. 8, 1972, 36—38.

980. ȘTEFĂNESCU, MARGARETA, *Limba și stilul comentatorului politic*, PN, **17**, nr. 10—11, 1972, 49—56.

981. ȘUTEU, FLORA, *Cîteva constatări cu privire la limbajul criticii literare*, LR, **21**, nr. 5, 1972, 471—475.

982. TĂNASE, EUGEN, *Scriitură sau scrisură*, Orizont, Serie nouă, **23**, nr. 9, 1972, 10.

983. VOLOVICI, L., *Istoria esteticii și stilul „savant"*, Cronica, **7**, nr. 51, 1972, 10, 13.

984. * * * *Intervenții pe marginea comunicărilor despre limbajul criticii literare* [Al. Dima, M. Novicov, I. C. Chițimia, G. Ivănescu, Al. Graur], LL, 3, 1972, 365—372. Vezi nr. 949, 963, 972.

★

Vezi și nr. 69, 369, 380, 1016, 1018, 1021.

Recenzii

985. BĂRBULESCU-TĂNASE, ANCA, *...ziariștilor* [pe marginea cărții Valeriei Guțu-Romalo, *Corectitudine și greșeală*, București, 1972], Munca, **23**, nr. 7646, 16 iun. 1972, 2, Vezi nr. 960.

986. BULGĂR, GH., *Estetica limbajului* [pe marginea cărții lui N. Mihăescu *Carte despre limba românească*, București, 1972], IB, **20**, nr. 5903, 18 aug. 1972, 2.
Vezi nr. 968.

[987. CIOCULESCU, ȘERBAN, *Cum vorbim și scriem* [pe marginea cărții Valeriei Guțu-Romalo *Corectitudine și greșeală* (*Limba română de azi*), București, 1972], RLit, **5**, nr. 19, 1972, 9.
Vezi nr. 960.

988. CRAȘOVEANU, D., N. Mihăescu, *Carte despre limba românească*, [București, 1972], Orizont, Serie nouă, **23**, nr. 19, 1972, 2.
Vezi nr. 968.

989. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] *Corectitudine și greșeală* [pe marginea cărții Valeriei Guțu-Romalo, București, 1972], RLit, **5**, nr. 21, 1972, 13.
Vezi nr. 960.

990. GRAUR, AL., Valeria Guțu-Romalo, *Corectitudine și greșeală* (*Limba română de azi*), București, Editura științifică, 1972, 285 p., SCL, **23**, nr. 5, 1972, 545—546.
Vezi nr. 960.

991. NICULESCU, AL., *Între corectitudine și greșeală — sau despre „cultivarea" limbii române standard actuale* [pe marginea cărții Valeriei Guțu-Romalo *Corectitudine și greșeală*, București, 1972], LL, **3**, 1972, 341—348.
Vezi nr. 960.

992. OTOBÎCU, CONST., [La rubrica : Cronica limbii] *Cultivarea limbii române. Atitudini vechi și noi* [pe marginea cărții Valeriei Guțu-Romalo *Corectitudine și greșeală*, București, 1972], Săptămîna, nr. 83, 1972, 5.
Vezi nr. 960.

10. ONOMASTICĂ

a. Generalităţi

993. Florea, Viorica, *Despre înţelesul numelor proprii* [cu un rezumat în franceză], CL, **17**, nr. 1, 1972, 169—177.
994. Golopenţia-Eretescu, Sanda, *Clasificarea prin „numuri"* (*I*) [cu un rezumat în franceză], REF, **17**, nr. 2, 1972, 145—165; (*II*), nr. 3, 1972, 193—212.
995. Popescu, Radu Sp., *Forme vechi de articol în onomastica Gorjului*, LucrŞt Oradea, 1970, 383—385.
996. Roşianu, Ion, *Despre numele proprii şi conţinutul lor* [cu rezumat în franceză], CL, **17**, nr. 2, 1972, 295—307.
997. Ţopan, Grigore, *Nume proprii cu dublă valoare onomastică*, LR, **21**, nr. 3, 1972, 243—246.

*

Vezi şi nr. 57, 70, 750, 1082.

b. Antroponimie

998. Cristureanu, Al., *Latinismul reflectat în domeniul numelor de familie ale românilor* [cu un rezumat în franceză], LucrŞt Oradea, 1971, 27—32.
999. Cristureanu, Al., *Specificul graiului şi al onomasticii locale reliefat prin numele de familie din Valea Bistriţei-Bicaz* (*Moldova*), LR, **21**, nr. 1, 1972, 59—67.
1000. Ionescu, I., *Istoria unui nume creştin-bizantin* [Emmanuel, Manole], BO, **89**, nr. 11—12, 1971, 1262—1267.
1001. Roşianu, Ion, *Antroponime neoficiale din Transilvania terminate în* **-oasă** [cu un rezumat în franceză], CL, **17**, nr. 1, 1972, 117—121.

c. Toponimie

1002. Băjănică, V., **Cişlă** *în toponimia dobrogeană*, CL, **17**, nr. 1, 1972, 113—116.
1003. Bârsan, A., *Normalizarea numelor geografice în România* [cu un rezumat în franceză], SCGeogr., **19**, nr. 2, 1972, 225—233.
1004. Bettisch, Ioan, *Variantele toponimului „Govîndari"*, SLLFolc II, 53—57.
1005. Cristureanu, Vasile, *Toponimia satului Şopteriu, Judeţul Bistriţa-Năsăud*, LR, **21**, nr. 1, 1972, 69—77.
1006. Frăţilă, V., *Originea toponimului românesc* **Ibru**, LR, **21**, nr. 3, 1972, 247—251.
1007. Graur, Al., *Nume de locuri*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1972, 222[—223] p.
1008. Ioniţă, Vasile, *Contribuţii la cercetarea onomasticii din Cîlnic* (*Judeţul Caraş-Severin*). *I. Toponimia*, SLLFolc II, 77—92.
1009. Loghin, V., *Dicţionar geografic şcolar pentru clasa a V-a* (*partea a II-a*), Terra, **4**, nr. 2, 1972, 79—82.
Vezi BLR, **14**, 1971, nr. 758.
1010. Neiescu, Ileana, *Toponime provenite din antroponime în comunele Berzasca şi Sicheviţa din jud. Caraş-Severin* [cu un rezumat în franceză], CL, **17**, nr. 2, 1972, 283—286.
1011. Pătruţ, I., *Vechi toponime româneşti în Transilvania* [cu un rezumat în rusă], CL, **17**, nr. 2, 1972, 287—294.
1012. Sufleţel, Rodica, *Toponime din comuna Iloviţa* (*judeţul Mehedinţi*) [cu un rezumat în franceză], Philologica, 2, 89—97.
1013. Toşa, Al., *Toponimia satului Păniceni* (*judeţul Cluj*) [cu un rezumat în franceză], Philologica, 2, 73—87.

★

Vezi şi nr. 51, 54, 65, 66, 445, 788, 1088, 1206.

Recenzii

Vezi nr. 491, 499.

11. ORTOGRAFIE ŞI ORTOEPIE

1014. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] *Despărţirea în silabe*, RLit, **5**, nr. 17, 1972, 9.
1015. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] *Virgula*, RLit, **5**, nr. 13, 1972, 13.
1016. MAZILU, DUMITRU, *Despărţiri ... anapoda*, PN, **17**, nr. 5, 1972, 45.
1017. NECULA, ION P., *Ortografia prin imagini şi comparaţii*, [Partea întîi]. Ediţia a II-a revizuită şi adăugită, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1972, 159 p. ; *Partea a doua*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1972, 91 p.
1018. NEGRU, RADU, *Filosofie, nu filozofie*, Cronica, **7**, nr. 39, 1972, 10.
1019. POPESCU, ŞTEFANIA, *Contexte pentru ortografia substantivelor masculine la nominativ-acuzativ plural*, LL, 2, 1972, 215—227.
1020. STAN, SANDINA, *Arta vorbirii scenice*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1972, 214[—215] p.
1021. * * * *Încă o dată despre modul scrierii numelor de persoane*, MB, **22**, nr. 4—6, 1972, 277—278.

★

Vezi şi nr. 392, 404, 946, 951, **960**, 968, 969, 1328.

Recenzii

1022. GRAUR, AL., [La rubrica : Cronica limbii] *Ortografie* [pe marginea ediţiei a III-a a *Îndreptarului ortografic, ortoepic şi de punctuaţie*], RLit, **5**, nr. 9, 1972, 11.
Vezi BRL, **14**, 1972, nr. 768.
1023. PETRINA, LIVIU, *Îndreptar ortografic, ortoepic şi de punctuaţie* [ediţia a III-a, 1971], TribŞc, **2**, nr. 33, 1972, 10.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 768.
1024. SECHE, LUIZA, [La rubrica : Cum scriem] *Noua ediţie a Îndreptarului ortografic, ortoepic şi de punctuaţie* [Ediţia a III-a, Bucureşti, 1971], PN, **17**, nr. 2, 1972, 33—35.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 768.
1025. TURCULEŢ, A., Lidia Sfîrlea, *Pronunţia românească literară. Stilul scenic*, Bucureşti, 1970, 208 p., AnL, **23**, 1972, 189—193.
Vezi BRL, **12**, 1969/1970, nr. 1183.

★

Vezi şi nr. 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992.

V. BALCANISTICĂ

1026. CONDURACHI, EMIL, *O nouă ipoteză cu privire la cele mai vechi documente scrise din sud-estul Europei*, Magazin, **16**, nr. 759, 1972, 2.

VI. FILOLOGIE CLASICĂ

1027. CHANTRAINE, P., *À propos du nom des Phéniciens et des noms de la pourpre*, StCl, **14**, 1972, 7—15.
1028. KOLLMANN, E. D., *'Et' in arsi after Elidable Syllables in the Vergilian Hexameter*, StCl, **14**, 1972, 67—84.

1029. MIHĂESCU, HARALAMBIE, *La diffusion de la langue latine dans le Sud-Est de l'Europe*, RESEE, **10**, nr. 1, 1972, 83—93.

1030. POPESCU, SEBASTIANA, *Observații asupra raportului dintre cronologie și etimologie în derivarea latină* [cu un rezumat în franceză], SCL, **23**, nr. 2, 1972, 129—133.

1031. POPESCU, TEODOR N., *Limba operelor lui Cornelius Nepos și ale lui Caius Sallustius Crispos* [cu un rezumat în engleză], LucrȘt Oradea, 1970, 35—41.

1032. RISCH, ERNST, θρόνος, θρόνα *und die Komposita vom Typus* χρυσόθρονος, StCl, **14**, 1972, 17—25.

1033. RUSU, I. I., *Arvla Herevli dicata* (**CIL** *III, 14496, 1*) [cu un rezumat în franceză], SCIV, **23**, nr. 1, 1972, 121—123.

1034. SĂNDULESCU, N., *Glosar de cuvinte grecești* [din documente grecești din Direcția generală a Arhivelor Statului, fondul „Hagi Ianuș"], RA, **49**, nr. 1, 1972, 97—106.

1035. SLUȘANSCHI, DAN, *Vocabularul criticii literare latine — De la Seneca-Tatăl până la Iuvenal* — Rezumatul tezei de doctorat. Conducător științific: Acad. Al. Graur, Institutul de lingvistică al Academiei R.S.R., [București], 1972, 24 p. [rotaprint].

★

Vezi și nr. 1, 12, 62, 207, 1344, 1356, 1412.

Recenzii

1036. DEMÉNY, L., Sigismund Jakó, Radu Manolescu, *Scrierea latină în evul mediu*, Editura științifică, București, 1971, 184 p.+40 p. album și 84 planșe, RA, **49**, nr. 1, 1972, 173—177; RRH, **11**, nr. 4, 1972, 690—694.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 788.

1037. DOBROIU, EUGEN, *Euphrosyne*. Revista de filologia clássica dirigida por F. Rebelo Gonçalves. Nova série. Vol. I (1967) și II (1968), Lisabona, Centro de Estudios Clássicos, StCl, **14**, 1972, 364—367.

1038. FISCHER, I., G. B. Pellegrini, A. L. Prosdocimi, *La lingua venetica. I. Le iscrizioni*, a cura di G. B. Pellegrini, A. L. Prosdocimi. *II. Studi*, a cura di A. L. Prosdocimi. Padova—Firenze, Instituto di glottologia dell'Universitá di Padova, Circolo linguistico fiorentino, 1967, VII+696+1 hartă, VIII+339 p., în 8°, StCl, **14**, 1972, 313—316.

1039. RUSSU, I. I., *Despre antroponimele grecești la Roma (În legătură cu monografia lui H. Solin)* [Beiträge zur Kenntnis der griechischen Personennamen in Rom, 1971, Helsinki—Helsingfors], CL, **17**, nr. 1, 1972, 123—134.

1040. WALD, LUCIA, *Voprosy klassičeskoj filologij*, Moscova, Izdatel'stvo Moskovskogo Universiteta, vol. I, 1965, 217 p., vol. II, 1969, 225 p., vol. III—IV, 1971, 390 p., StCl, **14**, 1972, 359—364.

VII. GERMANISTICĂ

1041. BANTAȘ, ANDREI, *The Grammatical Regimen of the Verb in Contemporary English* [Regimul gramatical al verbului în engleza contemporană; cu un rezumat în română], AUBLG, **21**, 1972, 15—23.

1042. BINDER, URSULA, *Despre criteriile folosite la analiza structurii propoziției germane* [cu un rezumat în germană], LucrȘt Oradea, 1971, 99—105.

1043. BINDER, URSULA, *Planurile structurale de propoziție în limba germană* [cu un rezumat în germană], LucrȘt Oradea, 1970, 49—54.

1044. BINDER, URSULA, *Stadiul actual al cercetărilor în domeniul sintaxei limbii germane* [cu un rezumat în germană], LucrȘt Oradea, 1971, 91—97.

1045. BINDER, URSULA, și VULIȘICI, MARIA, *Leistung und Stellung der Negation im deutschen und rumänischen Satz*, LucrȘt Oradea, 1971, 107—112.

1046. CAPESIUS, BERNHARD, *Zur Geschichte des siebenbürgisch-sächsischen Wortschatzes. „Kreischen" und „Schreien" in Luxemburg und in Siebenbürgen*, FVL, **15**, nr. 1, 1972, 95—98.

1047. CHIRIȚĂ, GERTRUD, *Die phonische Struktur in Oskar Walter Ciseks Erzählung 'Die Entlastung'* [Structura fonică în povestirea „Die Entlastung" de Oskar Walter Cisek; cu un rezumat în română], AUBLG, **21**, 1972, 125—145.

1048. HULBAN, HORIA, *Notes on Style and Substance in Shaw's* **Pygmalion** [cu un rezumat în română], AUI, **18**, 127—135.

1049. IAROVICI, EDITH, *Set Phrases in English and Romanian. A Contrastive Approach* [Unități frazeologice în limbile engleză și română. Analiză contrastivă; cu un rezumat în română], AUBLG, **21**, 1972, 7—13.

1050. ISBĂȘESCU, MIHAI, KISCH, RUTH, MANTSCH, HEINRICH, *Zu den Merkmalen der gesprochenen deutschen Sprache in Rumänien* [Cu privire la caracteristicile limbii germane vorbite în România; cu un rezumat în română], AUBLG, **21**, 1972, 45—58.

1051. LEVIȚCHI, LEON, *Three Linguistic Analogies between W. Shakespeare and Ben Jonson* [Trei analogii lingvistice între W. Shakespeare și Ben Jonson; cu un rezumat în română], AUBLG, **21**, 1972, 25—38.

1052. LIVESCU, JEAN, *Situația germanisticii în universitatea vestgermană*, AUBLG, **21**, 1972, 165—169.

1053. LUCUȚA, YVONNE, *Cîmpul modului de acțiune în limba germană* [cu un rezumat în germană], AUBLG, **21**, 1972, 59—66.

1054. MAKARENKO, TATIANA, *Phonological Interpretation of RP Diphtongs* [cu rezumate în rusă și română], StUBB, **17**, fasc. 2, 1972, 57—70.

1055. NEMOIANU, ANCA, *Filmores Concept of Case Grammar*, AUBLG, **21**, 1972, 206—211.

1056. PETRI, LUCREȚIA, *A Tentative Analysis of 'bourgeois' Substitutes and ...colour' Compounds in Joyce Cary's "The Horse's Mouth"* [Încercare de analiză a substitutelor pentru 'bourgeois' și a compuselor cu '...colour' în 'The Horse's Mouth' de Joyce Cary; cu un rezumat în română], AUBLG, **21**, 1972, 39—44.

1057. SCHULLER, ROLF, *Vorarbeit für ein Lexicon* [interviu cu ... despre „*Kleines siebenbürgisch-sächsisches Künstlerlexicon*"], NW, **24**, nr. 7192, 21 iun. 1972, 4.

1058. VIOREL, ELENA, *Cîteva confruntări de construcții reflexive în germană și română* [cu rezumate în rusă și germană], StUBB, **17**, fasc. 2, 1972, 87—97.

1059. ZDRENGHEA, MIHAI, *Means of Expressing the Idea of Superlative in English* [cu rezumate în română și rusă], StUBB, **17**, fasc. 2, 1972, 123—130.

1060. ZDRENGHEA, MIHAI, *Pronume sau marcă a genului?* [cu un rezumat în engleză], CL, **17**, nr. 2, 1972, 257—261.

1061. * * * [La rubrica: Konsultation im Fach Staatsbürgerliche Erziehung für die VI. Klasse] *Die Schönheit der Sprache und der Bräuche unseres Volkes*, KarpRund, **5**, nr. 8, 1972, 12.

1062. * * * *Siebenbürgisch-sächsisches Wörterbuch*, in Verbindung mit der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin, herausgegeben von der Akademie der Sozialistischen Republik Rumänien. Vierter Band, H—J, Editura Academiei, București, Walter de Gruyter & Co., Berlin, 1972, 413[—415] p.

★

Vezi și nr. 50, 53, 88, 95, 98, 99, 158, 234, 346, 631, 632, 637, 685, 693, 710, 719, 784, 785, 790, 791, 802, 1212, 1318, 1358, 1362, 1365, 1367, 1368, 1370, 1376, 1378.

Recenzii

1063. ANGER, HORST, *Gesetze im Prozess erkennbar.* Anton Schwob: *Wege und Formen des Sprachausgleichs in neuzeitlichen ost- und südostdeutschen Sprachinseln*, München, R. Oldenbourg-Verlag, NL, **23**, nr. 3, 1972, 104—105.

1064. C[APESIUS], B., Anton Schwob: *Wege und Formen des Sprachausgleichs in neuzeitlichen ost- und südostdeutschen Sprachinseln*, München, Verlag R. Oldenburg, 1971, FVL, **15**, nr. 1, 1972, 151—152.

1065. CONSTANTINESCU, ILINCA, Edith Iarovici, *Engleza americană*, București, Editura științifică, 1971, 358[—359] p., SCL, **23**, nr. 2, 1972, 212—214.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 2188.

1066. CONSTANTINESCU, ILINCA, *Pe marginea unei gramatici engleze publicate acum trei sute de ani* [John Wallis, *Grammatica Linguae Anglicanae*, ed. a treia, 1672], SCL, **23**, nr. 6, 1972, 653—655.

1067. CONSTANTINESCU, ILINCA, William Nemser, *An Experimental Study of the Phonological Interference in the English of Hungarians*. Published for the Center for Applied Linguistics bq Indiana University, Bloomington, Mouton and Co., The Hague, 1971, 191 p., SCL, **23**, nr. 3, 1972, 335—336.

1068. FASSEL, H., H. P. Neumann : *Zur Lyrik Paul Celans*, Göttingen, 1969, AUI, **18**, 1972, 161—162.

1069. MANTSCH, H., *Siebenbürgisch-sächsisches Worterbuch*. Dritter Band, *G*, Bucureşti, Editura Academiei — Walter de Gruyter Berlin, 1971, L+335 S. mit einer Karte, FVL, **15**, nr. 1, 1972, 127—132.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 817.

1070. PETROVANU, ALEXANDRA, David S. Reibel & Sandford A. Schane (eds.), *Modern Studies in Englisch*, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 1969, 482 p., SCL, **23**, nr. 5, 1972, 564—566.

1071. SAUER, GERTRUD, G. Helbing, W. Schenkel : *Worterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben*, Leipzig, VEB Bibliographisches Institut, 1969, 211 pagini, AUI, **18**, 1972, 162—164.

*

Vezi şi nr. 32, 249, 284, 819, 823.

VIII. ORIENTALISTICĂ

1072. KARPAT, KEMAL K., *Ömer Seyfeddin and the transformation of Turkish thought*, RESEE, **10**, nr. 4, 1972, 677—691.

Recenzii

1073. DRIMBA, VLADIMIR, *Miscellanea cumanica (IV)*, RRL, **17**, nr. 1, 1972, 3—21.

1074. NEAGA, NICOLAE, Societé des sciences philologues de la R.S. de Roumanie, Section d'études Orientales : *„Studia et acta orientalia", VII*, Bucureşti, 1968, p. 333, MMS, **48**, nr. 3—4, 1972, 257—258.

IX. ROMANISTICĂ

1075. AVRAM, ANDREI, *Cu privire la o aparentă analogie între denazalizarea vocalelor în franceză şi depalatalizarea consoanelor în română*, SCL, **23**, nr. 6, 1972, 637—641.

1076. AVRAM, ANDREI, *La neutralisation des oppositions entre les consonnes nasales en roumain et en espagnol*, RRL, **17**, nr. 6, 1972, 513—519.

1077. CASSANO, PAUL VINCENT, *The application of a dating hypothesis to two sibilants of the Spanisch of the Honduras borrowed from Nahuatl*, RRL, **17**, nr. 5, 1972, 467—470.

1078. CÂRSTEA, MIHAELA, *Ancora su alcuni costrutti verbo+verbo all'infinito nell'italiano contemporaneo*, RRL, **17**, nr. 1, 1972, 75—90.

1079. CÂRSTEA, MIHAELA, *Aspetti della sintassi del participio passato nella lingua italiana contemporanea*, Bul. SRLR, **8**, 1971—1972, 83—93.

1080. CÂRSTEA, MIHAELA, *Sulla generazione dell'infinito retto da aggettivi*, RRL, **17**, nr. 3, 1972, 237—260.

1081. CRISTEA, TEODORA, *Cu privire la obiectul implicit al verbului tranzitiv în limba franceză contemporană* [cu un rezumat în franceză], AUBLR, **21**, 1972, 7—13.

1082. DRĂGHICESCU, JANETA, *Despre redarea numelor de persoană şi geografice române în limba franceză* [cu un rezumat în franceză], AUBLR, **21**, 1972, 15—23.

1083. FRANCESCATO, GIUSEPPE, *Àpropos de l'unité du „rhétoroman"*, RRL, **17**, nr. 3, 1972, 273—282.

1084. GAVELKO, MAREK, *Quelques remarques sur l'analyse mécanique des adjectifs dérivés en français*, Cahiers, **9**, fasc. 2, 1972, 291—297.
1085. GIURESCU, ANCA, *El método transformacional en el análisis de los nombres compuestos del español moderno*, RRL, **17**, nr. 5, 1972, 407—414.
1086. GIURESCU, ANCA, *Sistematica dei dimostrativi della lingua italiana contemporanea*, Bul. SRLR, **8**, 1971/1972, 69—81.
1087. GOGA, ECATERINA, *Genul romantic și raportul motivat/nemotivat* [cu un rezumat în spaniolă], AUBLR, **21**, 1972, 25—30.
1088. HOMORODEAN, M., *Raporturi toponomastice franco-române* [cu rezumate în rusă și franceză], StUBB, **17**, fasc. 2, 1972, 21—27.
1089. ILIESCU, MARIA, *Addenda frioulanes au* **REW**, RRL, **17**, nr. 3, 1972, 185—191.
1090. ILIESCU, MARIA, *L'analyse sémique des suffixes italiens* **-aio** *et* **-aia**, Cahiers, **9**, fasc. 2, 1972, 177—200.
1091. ILIESCU, MARIA, *Rätoromanisches zu Gerhard Rohlfs „Romanische Sprachgeographie"*, RRL, **17**, nr. 5, 1972, 479—488.
1092. IONICĂ, MIHAELA, *La valeur stylistique des antonymes en français* [cu un rezumat în română], StCom, 1972, 209—215.
1093. KALIK, A., *Determinativele substantivului ca mijloace de caracterizare afectivă în limba franceză (Adjectivele demonstrative)* [cu rezumate în rusă și franceză], StUBB, **17**, fasc. 1, 1972, 49—57.
1094. KRAMER, JOHANNES, *Abbozzo di una fonematica del sursilvano letterario*, RRL, **17**, nr. 4, 1972, 345—357.
1095. LOMBARD, ALF, *Destinele latinității orientale (I)*, TribRom, **1**, nr. 1, 1972, 11.
1096. MACREA, D., [La rubrica: Cronica limbii] *Doi mari romaniști* [Walter von Wartburg și Ernst Gamillscheg], RLit, **5**, nr. 20, 1972, 13.
1097. MANECA, CONSTANT, *La fisionomia lessicale comparata del rumeno e dell'italiano*, RRL, **17**, nr. 3, 1972, 203—216.
1098. MANECA, CONSTANT, *Studii statistice de lingvistică romanică*, SCL, **23**, nr. 2, 1972, 175—185.
1099. MANOLIU-MANEA, MARIA, *Sobre la transformación relativa en español y rumano*, Cahiers, **9**, fasc. 1, 1972, 15—36.
1100. MARCU, MARIA, *Câteva observații asupra interogației în franceza contemporană* [cu un rezumat în franceză], LucrȘt Oradea, 1970, 43—48.
1101. MARCU, MARIA, *Une conséquence de l'ellipse du complément prépositionnel: le passage de la préposition à l'adverbe* [cu un rezumat în franceză], LucrȘt Oradea, 1971, 77—80.
1102. MAZZONI, BRUNO și GROSSMANN, MARIA, *Analiza semantică a termenilor de culoare în italiana standard*, SCL, **23**, nr. 3, 1972, 271—286.
1103. MURĂREȚ, ION, *Observații asupra limbajului heraldic în limba franceză* [cu un rezumat în franceză], AUBLR, **21**, 1972, 37—44.
1104. MURĂREȚ, MARIA, *Un manuscris regăsit: poemul „Le balai" al abatelui Dulaurens* [cu un rezumat în franceză], AUBLR, **21**, 1972, 31—35.
1105. NEGREANU, ARISTIȚA, *Expresii uzuale în franceza modernă*, București, Editura științifică, 1972, 160 p.
1106. NICULESCU, ALEXANDRU, *Observations sur les structures du genre humoristique en italien*, RRL, **17**, nr. 5, 1972, 299—405.
1107. ORBÁN, A. P., *Die Frage der Akkusativ- oder Nominativform Sing. als Herkunft der romanischen Substantive und die sächlichen Imparisyllaba der dritten Deklination*, RRL, **17**, nr. 6, 1972, 521—529.
1108. PAȘALIU, IULIAN, **Avea (avoir)** — *relation d'existence simultanée*, RRL, **17**, nr. 6, 1972, 531—564.
1109. REINHEIMER-RÎPEANU, SANDA, *Faux dérivatifs — faux dérivés*, Bul. SRLR, **8**, 1971—1972, 61—67.
1110. REINHEIMER-RÎPEANU, SANDA, *Suffixe zéro?*, RRL, **17**, nr. 3, 1972, 261—269.
1111. REPINA, TAMARA, *Contribuții la studiul comparativ-istoric al limbilor romanice. Declinarea substantivelor în română și în vechea franceză* [cu rezumate în română și franceză], SCL, **23**, nr. 6, 1972, 603—613.
1112. SĂDEANU, FLORENȚA, *La estructura etimológica del vocabulario jurídico, reflejo de la historia en rumano y español*, RRL, **17**, nr. 4, 1972, 289—294.
1113. SĂDEANU, FLORENȚA, *Perfectul simplu și perfectul compus. Comparație între spaniolă și română* [cu rezumate în română și spaniolă], SCL, **23**, nr. 6, 1972, 615—626.
1114. SOLTISCHI, LIGIA, *Aspects stylistyques de la syntaxe des* **Nourritures terrestres** *d'André Gide* [cu rezumate în română și rusă], StUBB, **17**, fasc. 2, 1972, 99—110.

1115. STAMATE, AURELIA, *Essai d'étude sémantique sur les verbes fréquentatifs du français contemporain* [cu un rezumat în română], StCom, 1972, 227—234.
1116. ŞANDRU, TUDORA, *Consideraciones generales sobre el proceso de transición de la categoría de nombres propios a la de apelativos en el español*, Bul. SRLR, **8**, 1971—1972, 95—103.
1117. THEBAN, LAURENŢIU et THEBAN, MARIA, *La syntaxe des langues romanes et l'universalité des structures profondes*, Bul. SRLR, **8**, 1971—1972, 23—26.
1118. TUŢESCU, MARIANA, *La groupe et la nominalisation en français moderne*, Bucarest, Société roumaine de linguistique romane, VI, 1971, 316 p.

★

Vezi şi nr. 2, 11, 13, 56, 58, 59, 60, 96, 158, 776, 779, 781, 786, 801, 802, 803, 1340, 1366, 1374, 1375, 1377, 1408, 1409, 1410, 1411, 1412.

Recenzii

1119. ANGHELESCU, NADIA, A. Lanly, *Le français d'Afrique du Nord*, Etude linguistique, Bordas, Paris—Montréal, 1970, 367 p., RRL, **17**, nr. 6, 1972, 588—590.
1120. BĂRBULESCU, SIMONA, Žarko Muljačić, *Introduzione allo studio della lingua italiana*, Torino, „Piccolo Biblioteca Einaudi", 1971, 388 p., SCL, **23**, nr. 2, 1972, 217—219.
1121. BĂRBULESCU, SIMONA, *Parole e metodi — Bollettino dell'Atlante linguistico italiano*, nr. 1, 1971, Torino, 145 p., SCL, **23**, nr. 3, 1972, 339—340.
1122. BĂRBULESCU, SIMONA, Robert A. Hall-Jr., *La struttura dell'italiano*, Roma, Armando Armando, 1970, 480 p., SCL, **23**, nr. 1, 1972, 93—94.
1123. BĂRBULESCU, SIMONA, *Studii linguistici friulani*, Società Filologica Friulana Aldine, vol. I, 1969, 315 p., vol. II, 1970, 150 p., SCL, **23**, nr. 4, 1972, 452—454.
1124. BELTECHI, EUGEN, *Crestomaţie romanică*, vol. III/2. Sub redacţia: acad. Iorgu Iordan, Tribuna, **16**, nr. 7, 1972, 4—5.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 980.
1125. CĂLĂRAŞU, CRISTINA, Robert Martin, *Temps et aspect. Essai sur l'emploi des temps narratifs en moyen français*, Paris, 1971, Editions Klinksieck, 433 p., RRL, **17**, nr. 1, 1972, 93—96.
1126. CONDREA-DERER, DOINA, C. Bortolini, C. Tagliavini, A. Zampolli, *Lessico di frequenza della lingua italiana contemporanea*, IMB-ITALIA, 1971, pag. 522, Bul. SRLR, **8**, 1971—1972, 115—116.
1127. COVACI, VASILE, *Bulletin de la Société Roumaine de Linguistique Romane* (S.R.L.R.), Nr. VII/1970, SCL, **23**, nr. 5, 1972, 572—573.
Vezi BRL, **13**, 1970/1971, nr. 1892.
1128. COVACI, VASILE, Kurt Baldinger, avec la collaboration de Jean-Denis Gendron et Georges Straka, *Dictionnaire étymologique de l'ancien français, DEAF*, Les Presses de l'Université Laval, Québec, Canada, Niemeyer, Tübingen, Klincksieck, Paris, 1971, fasc. 1, *G-garder*, XXV+76 p., SCL, **23**, nr. 3, 1972, 331—332.
1129. DOMINTE, C., Pol Jonas, *Les systèmes comparatifs à deux termes en ancien français*, Editions de l'Université de Bruxelles (1971), 512 pages, RRL, **17**, nr. 6, 1972, 591—592.
1130. EŞANU, LIGIA, Teodora Cristea, *La structure de la phrase negative en français contemporain*, Bucureşti, Societatea română de lingvistică romanică, V, 1971, 264 p., SCL, **23**, nr. 6, 1972, 689—690.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 873.
1131. GIURESCU, ANCA, Carlos-Peregrin Otero, *Evolución y revolución en romance*, Barcelona, Editorial Seix Barral, 1971, 318, p., SCL, **23**, nr. 6, 1972, 684—686.
1132. GRAUR, AL., Aurélien Sauvageot, *Analyse du français parlé*, Paris, Hachette, 1972, 189 p., SCL, **23**, nr. 5, 1972, 547.
1133. GRAUR, A., Marcel Cohen, *Une fois de plus des regards sur la langue française*, Editions Sociales, Paris, 1972, 367 p., RRL, **17**, nr. 6, 1972, 585—586.
1134. GROSSMANN MARIA, Elsie Alvarado de Ricord, *El Español de Panamá. Estudio Fonético y Fonológico*, Panamá, Editorial Universitaria, 1971, 170 p., SCL, **23**, nr. 2, 1972, 219—221.
1135. HAŞ, GHEORGHE, Pierre Bec, *Manuel pratique de philologie romane*. Tome I, Italien, espagnol, portugais, occitan, catalan, gascon; 554 p.+11 hărţi; Tome II Français,

roumain, sarde, rhéto-frioulan, franco-provençal, dalmate; 416 p.+Phonologie, Index des formes, Index analytique, 14 hărți. Editions A. & J. Picard, Paris, tome, I, 1970, tome II, 1971, CL, **17**, nr. 1, 1972, 200—205.

1136. Iliescu, Maria, Gerhard Rohlfs, *Le Gascon. Études de philologie pyrénéenne*, Tübingen, Max Niemayer Verlag, 1970, 248 p., SCL, **23**, nr. 5, 1972, 557—558.

1137. Iliescu, Maria, Heinrich Kuen, *Romanistische Aufsätze*, herausgegeben vom Romanischen Seminar der Universität Erlangen — Nürnberg, Verlag Haus Carl, Nürnberg, 1970, 437 p., SCL, **23**, nr. 3, 1972, 328—329.

1138. Iliescu, Maria, Johannes Kramer, *Etimologische Wörterbuch des Gadertalischen (Dolomiten-ladinisch)*, Köln, 1971, Fasc. 3 (**C-D-E**), 46 p. și Fasc. 4 (**F-G-I**), 50 p., SCL, **23**, nr. 3, 1972, 324—325.

1139. Ionescu Mocanu, Angela, Pilar Vázquez Cuesta — Maria Albertina Mendes da Luz, *Gramática portuguesa*, Madrid, Gredos, III-a ed., 1971, 2 vols., 403 p.+407 p., Bul. SRLR, **8**, 1971—1972, 113—114.

1140. Istrate, G., *Lingvistica romanică într-o nouă traducere* [Iorgu Iordan, *Lingvistica romanică. Evoluție. Curente. Metode*], Cronica, **7**, nr. 8, 1972, 10.

1141. Lazarovici, V., *Dictionnaire français de médecine et de biologie* (Dicționar francez de medicină și biologie). Paris, Editura Masson et Cie, 1971, vol. 1, 865 p., ProgrȘt, **8**, nr. 3, 1972, 134.

1142. Lăzărescu, Gheorghe, Robert Galisson, *L'apprentissage systématique du vocabulaire (Livre du maître)*, Librairies Hachette et Larousse, Paris, 1970, 127 p., RRL, **17**, nr. 6, 1972, 592—593.

1143. Macarie, Liliana, Antonio M. Badia Margarit, *La llengua dels barcelonins. Resultats d'una enquesta sociologico-linguistica.* Volum primer: *L'enquesta. La llengua i els seus condicionaments*, 1, Barcelona [1969], 687 p., SCL, **23**, nr. 5, 1972, 562.

1144. Macarie, Liliana, *Boletín de la Real Academia de Boenas Letras de Barcelona*, XXXIII, 1969—1970, Barcelona, 1970, SCL, **23**, nr. 5, 1972, 574—575.

1145. Macarie, Liliana, Fernand Carton, Pierre Descamps, *Les parlers d'Aubers-en-Weppes*, Arras (Société de dialectologie picarde), 1971, 175 p., SCL, **23**, nr. 4, 1972, 454—455.

1146. Macarie, Liliana, Louis-Fernand Flutre, *Le moyen picard d'après les textes littéraires du temps (1560—1660). Textes—Lexique—Grammaire*, Musée de Picardie, Amiens, 1970, 551 p., SCL, **23**, nr. 3, 1972, 332—333.

1147. Macarie, Liliana, Paul Russell-Gebbet, *Mediaeval Catalan Linguistic Texts*, Edited with Introduction, Notes and Vocabulary by ..., Oxford, 319 p., RRL, **17**, nr. 2, 1972, 178.

1148. Macarie, Liliana, Xavier Barrel i Altet, *L'ensenyament del català a Europa i Amèrica del Nord*, Barcelona, 1971, 209 p., SCL, **23**, nr. 1, 1972, 95.

1149. Mancaș, Mihaela, Guillermo Verdín Díaz, *Introducción al estilo, libre en español*, Revista de filología española — Anejo XCI, Madrid, 1970, 164 p., SCL, **23**, nr. 1, 1972, 83—86.

1150. Marcu, Maria, *L'orlographe en 30 leçon* [Editions Pigier, 1967], LucrȘt Oradea, 1971, 208.

1151. Mării, I., *„Parole e metodi"*. Bolletino dell'Atlante linguistico italiano, 1 (gennaio) și 2 (luglio), 1971, CL, **17**, nr. 2, 1972, 358—360.

1152. Mării, I., *Questionario dell'Atlante linguistico italiano*, edizione definitiva sul testo originario di M. Bartoli e U. Pellis a cura di A. Genre, S. Campagna e L. Massobrio e con la collaborazione del Centro Nazionale Universitario di Calcolo Elettronico, I, a-TESTO, Torino, 1971, XV+213 p., CL, **17**, nr. 2, 1972, 360—362.

1153. Munteanu, Dan, *Boletín de la Academia Colombiana*, XX (81, 82, 83, 84, 85), 1970, Bogotá, SCL, **23**, nr. 5, 1972, 573—574.

1154. Munteanu, Dan, *Historia de los amores de París y Viana*, Edición, estudio y materiales par Álvaro Galmés de Fuentes, Madrid, Editorial Gredos, 1970, 350 p., SCL, **23**, nr. 4, 1972, 456—457.

1155. Neagu, Valeria, Sylvia Hamplová, *Algunos problemas de la voz perifrástica pasiva y las perifrasis factitivas en español*, Praga, Instituto de Lenguas y Literaturas de la Academia Checoslovaca de Ciencias, 1970, 96 p., SCL, **23**, nr. 5, 1972, 560—561.

1156. Niculescu, Alexandru, Iordan-Orr, *An Introduction to romance linguistics. Its schools and scholars.* Revised, with a supplement by R. Posner, Basil Blackwell, Oxford, 1970, XI+593 p., SCL, **23**, nr. 1, 1972, 75—77.

1157. Pamfil, Mihaela, Gunnar Tilander, *Gaston Phébus. Livre de chasse*, édité avec introduction, glossaire et reproduction des 87 miniatures du manuscrit 616 de la Bi-

BIBLIC ... STRA"
SIBIU

bliothèque Nationale de Paris, AB EG Johansson Boktryckeri, Karlshamn, 1971 (Cynegetica XVIII), 453 p., SCL, **23**, nr. 3, 1972, 333—334.

1158. PAMFIL, MIHAELA, Victor Barbeau, *Le français du Canada*. Nouvelle édition revue et considérablement augmentée, Québec, Garneau, 1970, 303 p., SCL, **23**, nr. 5, 1972, 559—560.

1159. PLOAE, MARIANA, J. Leite de Vasconcellos, *Esquisse d'une dialectologie portugaise*, 2ª. edição com aditamentos e correcções do autor, preparada com base no exemplar conservado no Museu Etnológico „Dr. Leite de Vasconcellos" por Maria Adelaide Valle Cintra, Lisboa, Centro de Estudos Filólogicos, 1970, 175 p. (=„publicações do Atlas Etnográfico-Linguístico de Portugal e da Galiza", 1), SCL, **23**, nr. 3, 1972, 334—335.

1160. POPESCU-MARIN, MAGDALENA, Annegret Alsdorf-Bolée, *Die lateinischen Verbalabstracta der* **u-** *Declination und ihre Umbildungen im Romanischen*, Romanisches Seminar der Universität Bonn (Romanistische Versuche und Vorarbeiten, 34), Bonn, 1970, 259 p., SCL, **23**, nr. 2, 1972, 207—209.

1161. SALA, MARIUS, Gerhard Rohlfs, *Romanische Sprachgeographie. Geschichte und Grundlagen, Aspekte und Probleme mit dem Versuch eines Sprachatlas der romanischen Sprachen*, München, Verlag C. H. Beck, 1971, 334 p., SCL, **23**, nr. 1, 1972, 91—92.

1162. SALA, MARIUS, Manlio Cortelazzo, *Avviamento critico allo studio della dialletologia italiana. I. Problemi e metodi*, Pisa, Pacini Editore, 1969, 368 p., SCL, **23**, nr. 1, 1972, 81—83.

1163. SALA, MARIUS, Manuel Alvar, *Americanismos en la „Historia" de Bernal Díaz del Castillo*, Madrid, 1970 (=Revista de Filología Española, anejo LXXXIX), 129 p., SCL, **23**, nr. 2, 1972, 219.

1164. SĂDEANU, FLORENŢA, Emilio Alarcos Llorach, *Estudios de gramatica funcional del español*, Madrid, Gredos, 1970, 258 p., SCL, **23**, nr. 1, 1972, 95—96.

1165. SĂDEANU, FLORENŢA, María Luisa López, *Problemas y métodos en el análisis de preposiciones*, Madrid, 1970 (Biblioteca Románica Hispánica), 223 p., SCL, **23**, nr. 2, 1972, 216—217.

1166. SĂDEANU, FLORENŢA, *Romance Philology*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, vol. XXIII, nr. 3, 4, vol. XXIV, nr. 1, 2, 1970, SCL, **23**, nr. 5, 1972, 570—572.

1167. ŞANDRU-OLTEANU, TUDORA, *Anuario de Letras*. Facultad de Filosofía y Letras. Centro de Lingüística Hispánica, Universidad Nacional Autónoma de México, México, vol. VIII, 1970, 276 p., SCL, **23**, nr. 3, 1972, 337—339.

1168. ŞANDRU-OLTEANU, TUDORA, *Crestomaţie romanică*, Vol. al III-lea, partea a II-a, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1971, 908 p., SCL, **23**, nr. 1, 1972, 89.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 980.

1169. ŞANDRU-OLTEANU, TUDORA, *Español Actual*, nr. 20, decembrie, Madrid, 1971, SCL, **23**, nr. 4, 1972, 464—465.

1170. ŞANDRU-OLTEANU, TUDORA, José Mondejar, *El verbo andaluz. Formas y estructuras*, Revista de filología española — Anejo, XC, Madrid, 1970, 196 p.+64 hărţi, SCL, **23**, nr. 1, 1972, 96—97.

1171. ŞANDRU-OLTEANU, TUDORA, Lubomír Bartoš, *El presente y el porvenir del español en América*, Brno, Universita J. E. Purkyně, 1971, 86 p., SCL, **23**, nr. 4, 1972, 455.

1172. THEBAN, MARIA, Joaquim Mattoso Câmara Jr., *Estrutura da língua portuguêsa*, Petrópolis, RJ, Editôra Vozes Limitada, 1970, 114 p., SCL, **23**, nr. 6, 1972, 672—673.

1173. THEBAN, MARIA, K. J. Hollyman, *A Short Descriptive Grammar of Old French with Texts*, Auckland, University of Auckland, 1968, 127 p., SCL, **23**, nr. 4, 1972, 434—436.

1174. VALTER, R., Gerhard Rohlfs, *Romanische Sprachgeographie (Geschichte und Grundlagen, Aspekte und Probleme mit Versuch eines Sprachatlas der romanischen Sprachen)*, Editura C. H. Beck, München, 1971, 234 p.+100 hărţi), AnL, **23**, 1972, 185—187.

1175. VINTILĂ-RĂDULESCU, IOANA, Brigitte Schlieben-Lange, *Okzitanisch und Katalanisch. Ein Beitrag zur Sociolinguistik zweier romanischen Sprachen*, Tübingen Beiträge zur Linguistic 20, Fotodruck Präzis, Tübingen, 1971, 60 p., şi *Okzitanische und katalanische Verbprobleme. Ein Beitrag zur functionellen synchronischen Untersuchung des Verbalsystems der beiden Sprachen (Tempus und Aspekts)*, Beihefte zur „Zeitschrift für romanische Philologie", 127. Heft, Tübingen, Max Niemeyer, 1971, XIII+251 p.+6 hărţi, SCL, **23**, nr. 6, 1972, 679—681.

1176. VINTILĂ-RĂDULESCU, IOANA, Robèrt Lafont, *L'ortografia occitana. Sos principis*, Centre d'Estudis Occitans (C.E.O.), Universitat de Montpellièr III, Montpellièr, 1971, 83 p., SCL, **23**, nr. 6, 1972, 686—687.

1177. VRACIU, A., Witold Mańczak: *Języki romańskie* (Limbile romanice), Cracovia, 1969, 81 pagini, AUI, **18**, 1972, 149—151.

★

Vezi și nr. 28, 32, 33, 82, 83, 85, 86, 275, 284, 806, 808.

X. SLAVISTICĂ

1178. CONSTANTINESCU, RADU, *Manuscrisele slavo-române ale vechii Biblioteci Sinoidale din Moscova*, Studii, **24**, nr. 5, 1971, 1029—1033.
Vezi și nr. 1234, 1236.

1179. CROITORU, OTILIA, *Lexicul casei lipovenești din com. Slava Cercheză, jud. Tulcea. Din lexicul interiorului casei* [cu rezumate în rusă și engleză], StUBB, **17**, fasc. 2, 1972, 71—80.

1180. DEMÉNY, LUDOVIC, *Tipărituri chirilice sîrbe din secolul al XVI-lea în Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România* [cu un rezumat în franceză], SCB, **12**, 1972, 51—74.

1181. DJAMO-DIACONIȚĂ, LUCIA, *Unele aspecte ale sintaxei limbii documentelor slavo-române (subtipul muntean, secolele XIV—XV)* [cu rezumate în rusă și franceză], RS, **18**, 1972, 235—244.

1182. DRAGOMIR, ANCA IRINA, *L'opposition du type „personnel—nonpersonnel" dans le sorabe supérieur*, RRL, **17**, nr. 5, 1972, 471—478.

1183. DRAGOMIR, ANCA-IRINA, *Observații privitoare la folosirea verbelor în unele proverbe cehe* [cu un rezumat în rusă], AUBLS, **20**, 1971, 149—157.

1184. DUMITRESCU, MARIA, *Declinarea nominală în limba rusă (sec. XI—XV). Singularul substantivului* [continuarea articolului din AUB, **16**, 1967, 333—344; cu un rezumat în rusă], AUBLS, **20**, 1971, 83—89.

1185. FODOR, ECATERINA, *Redundanța derivațională în limba rusă contemporană* [cu un rezumat în rusă], AUBLS, **20**, 1971, 77—81.

1186. FODOR, ECATERINA, *Suffiksal'noe var'irovanie v odnokorennyh imenah prilagatel'nyh v sovremennom russkom jazyke* [cu rezumate în rusă și franceză], RS, **18**, 1972, 47—57.

1187. GĂMULESCU, DORIN, *Note de etimologie sîrbocroată (Contribuții la studierea influenței românești)* [báda, bòjer, bòjerka, bòjerski, talanga, vaka, vakuša, vaklest, vakli, vaklo, vakluša, vakljast, vesèlija, vîja, Vićur], SCL, **23**, nr. 1, 1972, 69—74.

1188. GĂMULESCU, DORIN, *Notes d'étymologie bulgare (Contribution à l'étude de l'influence roumaine)*, RRL, **17**, nr. 2, 1972, 159—165.

1189. GHEORGHIU, MIRCEA, *Determinarea echivalentelor românești ale prepoziției cauzale din limba rusă* [cu rezumate în rusă și franceză], RS, **18**, 1972, 77—83.

1190. HÎRLĂOANU, A., *Descrierea microsistemului verbelor poziționale rusești în lumina corespondențelor lor românești. Analiză contrastivă* [cu rezumate în rusă și franceză], RS, **18**, 1972, 85—91.

1191. ISTRATE, PETRU, *La Muzeul culturii românești din Scheii Brașovului un incunabul chirilic*, RB, **25**, nr. 2, 1972, 104—105.

1192. LESZCZYŃSKI, ZENON, *Cu privire la „Micul" atlas al graiurilor polone* [cu rezumate în rusă și franceză], RS, **18**, 1972, 363—369.

1193. LINȚA, ELENA, *Cele mai vechi manuscrise slave din țara noastră* [cu rezumate în rusă și franceză], RS, **18**, 1972, 245—264.

1194. LOBIUC, IOAN, *Elemente românești în terminologia păstoritului și a creșterii vitelor la huțuli* [cu rezumate în rusă și franceză], RS, **18**, 1971, 109—134.

1195. MIHAIL, PAUL, MIHAIL, ZAMFIRA, *Manuscrise slave în colecții din Moldova (I)* [cu rezumate în rusă și franceză], RS, **18**, 1972, 265—319.

1196. MIHĂILĂ, G., *Istoricul studierii limbii ruse în România*, RS, **18**, 1972, 321—332.

1197. MIHĂILĂ-SCĂRLĂTOIU, ELENA, *Emprunts roumains dans le lexique serbo-croate*, RESEE, **10**, nr. 1, 1972, 95—113.

1198. MLADENOV, MAXIM SL., *Elemente românești în terminologia populară bulgară din domeniul îmbrăcămintei* [cu un rezumat în rusă], CL, **17**, nr. 2, 1972, 263—277.

1199. MOISE, ION, *Despre întrebuințarea acuzativului și genitivului în construcții negative în limba rusă veche și modernă* [cu un rezumat în franceză], StCom, 1972, 235—238.

1200. MOISE, ION, *Toponimice bulgărești de origine română* [cu un rezumat în franceză], StCom, 1972, 247—250.

1201. OIȚĂ, ION, *Rol' leksičeskih elementov v sozdanii absoljutnogo i otnositel'nogo bessojuzia v sovremennom russkom jazyke (II)* [cu rezumate în română și franceză], RS, **18**, 1972, 59—75.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 1048.

1202. OIȚĂ, MARIA, *Corelația dintre prefixul вы- și prepoziții în limba rusă contemporană* [cu un rezumat în rusă], AUBLS, **20**, 1971, 135—141.

1203. PAVLIUC, N., ROBCIUC, I., *Observații asupra flexiunii nominale în unele graiuri ucrainene din Dobrogea* [cu rezumate în rusă și franceză], RS, **18**, 1972, 139—153.

1204. PISTRUI, CHIRIL, *Manuscrise slave în biblioteca Episcopiei Aradului*, MB, **22**, nr. 1—3, 1972, 83—94.

1205. REGUȘ-SESERMAN, ASPAZIA, *Terminologia prelucrării lînei, cînepii și a țesutului în graiurile ucrainene din județul Suceava* [cu rezumate în rusă și franceză], RS, **18**, 1972, 155—162.

1206. SIMEONOV, BORIS, *Localități cu denumiri slavo-române în regiunea Sofia* [traducere din bulgară de Virgil Nestorescu], SCL, **23**, nr. 2, 1972, 171—174.

1207. SURJICOV, AURELIA, *Grammatika sovremennogo russkogo literaturnogo jazyka*, Izdatel'stvo „Nauka", Moscova, 1970, 767 p,. SCL, **23**, nr. 5, 1972, 548—550.

1208. ȘERBĂNESCU, PARASCHIVA, *Termeni din domeniul regnului animal în graiul rusesc al lipovenilor din Pisc, jud. Brăila* [cu un rezumat în rusă], AUBLS, **20**, 1971, 111—116.

1209. TAUBERG, EDITH și MALIȚA, TATIANA, *Cîteva forme specifice ale adjectivelor în basmele rusești* [cu un rezumat în rusă], AUBLS, **20**, 1971, 117—122.

1210. TĂNĂSESCU, ANTON, *Unele caracteristici ale flexiunii pronominale în graiul slovacilor din Marca Huta și Zănan Băi, județul Sălaj* [cu un rezumat în rusă], AUBLS, **20**, 1971, 159—163.

1211. VESCU, VICTOR, *Împrumuturi lexicale românești în graiul sîrbesc din Clocotici, județul Caraș-Severin* [cu rezumate în rusă și franceză], RS, **18**, 1972, 135—138.

1212. VRACIU, A., *Nekotorye utočnenija otnositel'no metodov issledovanija drevnejšix balto-slavjanskix, slavjano-balto-germanskix, balto-slavjanskix i indo-iranskix jazykovyx otnošenij* [cu rezumat în română], AUI, **18**, 1972, 1—13.

1213. VRACIU, A., *Unele precizări în legătură cu caracterul limbii slavone din Lituania* [cu rezumate în rusă și franceză], RS, **18**, 1972, 197—215.

1214. * * * *Romanoslavica*. Asociația slaviștilor din Republica Socialistă România, XVIII, București, 1972, 620[—623] p. [53 articole din domeniile : I. Lingvistică, A. Morfologie și sintaxă (4), B. Terminologie lingvistică (1), C. Dialectologie (4); II. Filologie (4); III. Documente (3); IV. Din istoria slavisticii românești (3); V. Slavistica peste hotare (1); VI. Literatură (5); VII. Folclor (1); VIII. Istorie (2); IX. Critică și bibliografie (21); Cronică (4)].

★

Vezi și nr. 63, 76, 80, 89, 100, 104, 210, 515, 546, 547, 550, 561, 737, 778, 792, 793, 802, 1343, 1361, 1369, 1371.

Recenzii

1215. ANGHEL, IOANA, Lucia Djamo-Diaconiță, *Limba documentelor slavo-române emise în Țara Românească în sec. XIV și XV*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1971, 400 p., CL, **17**, nr. 2, 1972, 346—351.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 1033.

1216. AVRAM, ANDREI, Dimitar Tilkov, *Le vocabulaire bulgare. Les mouvements articulatoires et leur effect acoustique dans la formation des voyelles bulgares* (Collection linguistique publiée par la Société de linguistique de Paris, LXV), Paris, Librairie C. Klincksieck, 1970, 294 p., SCL, **23**, nr. 5, 1972, 551—553.

1217. BABEU, DOINA, Alois Jedlička, Věra Formánková, Miloslava Rejmánková, *Základy české stylistiky*, Státní pedagogické nakladatelstvi, Praha, 1970, 226 p., SCL, **23**, nr. 4, 1972, 448—450.

1218. Busuioc, Monica, *Texte dialectale*, publicate sub conducerea şi sub redacţia lui R. Ia. Udler, de A. N. Dumbrăveanu şi E. N. Konstantinovici, volumul II, partea I, Supliment la *Atlasul lingvistic moldovenesc* (ALM), Chişinău, Editura Ştiinţa, 1971, 303 p., SCL, **23**, nr. 4, 1972, 450—451.

1219. Christescu, Antoaneta, I. A. Belcikov şi M. S. Paniuşeva, *Trudnye slučai upotreblenija odnokorennyh slov russkogo jazyka, slovar'-spravočnik*, Moscova, 1969, 296 p., AUBLS, **20**, 1971, 175—176.

1220. Diaconu, Petre, Beşevliev, V., *Les inscriptions protobulgares et leur portée culturelle et historique*, în Byzantino-Slavica, Revue internationale des études byzantines, XXXII, Praga, 1971, fasc. 1, p. 35—51, SCIV, **23**, nr. 4, 1972, 684—685.

1221. Dragomir, Anca-Irina, Lennart Ljongren, *The Use of the Short Form of the Past Passive Participle in Modern Russian*. Folosirea formei scurte a participiului trecut pasiv în limba rusă contemporană, AUBLS, **20**, 1971, 173—174.

1222. Dumitrescu, Maria, Stoicovici, Olga, Radmila Ugrinova-Skalovska, *Staroslovenski jazik*, Skopje, 138 p., RS, **18**, 1972, 553—556.

1223. Fodor, Ecaterina, A. M. Seliščev, *Izbrannye trudy*, Moscova, 1968, 640 p., RS, **18**, 1972, 530—532.

1224. Fodor, Ecaterina, *Fonetika sovremennogo russkogo jazyka*, L. L. Bulanin, Moscova, 1970, 206 p., AUBLS, **20**, 1971, 171—172.

1225. Fodor, Ecaterina, Hinc Šewc, *Gramatika hornjoserbskje rěče*, I. Swajazk. *Fonematika a morfologija*, Budyšin, 1968, 320 p., RS, **18**, 1972, 556—559.

1226. Gheorghe, Nicolae, *Lucrări în domeniul lexicografiei ruse*: *Frazeologičeskij slovar' russkogo jazyka*, sub redacţia lui A. I. Molotov, Moscova, 1967, 543 p.; Z. E. Alexandrova, *Slovar' sinonimov russkogo jazyka*, Moscova, 1968, 600 p., RS, **18**, 1972, 569—571.

1227. Ionescu, I., Tit Simedrea, *Les „Pripěla" du moine Phylothée. Etude—texte—traduction*, în „Romanoslavica" XII, 1970, p. 183—225, MO, **24**, nr. 1—2, 1972, 144—146. Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 1052.

1228. Laszlo, Magdalena, Krystyna Pomorska, *Russian formalist theory and its poetic ambiance*, Haga—Paris, 1968, 127 p., RS, **18**, 1972, 575—580.

1229. Lector, G. Mihăilă, *Evangheliarul slavon de la Reims. Cîteva precizări*, în „Studii şi cercetări lingvistice", Buc., XXI (1970), nr. 5, p. 565—576, GB, **30**, nr. 3—4, 1971, 422—423.

1230. Lobiuc, Ioan, M. Jurkowski, *Ukraińska terminologia hydrograficzna* (Terminologia hidrografică ucraineană), Wrocław—Warszawa—Krakow—Gdańsk, 1971, 240 p. (Monografie Slawistyczene 22), AnL, **23**, 1972, 187—189.

1231. Mihăescu, H., Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskogo ili srpskoga jezika*. Uredili akademici Mirko Deanovič i Ljudevit Jonke. Suradjvao ŭ predsadnjama i priredio za tisak Valentin Putanec. (Dictionaire étimologique de la langue croate ou serbe. Rédacteurs Mirko Deanovič et Ljudevit Jonke. Collaborateur aux travaux préparatoires et établissement du texte, Valentin Putanec). Tome I: *A—J*. Académie Yougoslave Sciences et des Beaux-Arts, Zagreb, 1971, XL, 790 p., RESEE, **10**, nr. 1, 1972, 143—145.

1232. Mihăilă, G., N. I. Tolstoi, *Slavjanskaja geografičeskaja terminologija. Semasiologičeskie etjudy*, Moscova, Izdatel'stvo „Nauka", 1969, 262 p., SCL, **23**, nr. 1, 1972, 79—81.

1233. Nestorescu, Virgil, M. Filipova-Bajrova, *Grəski zaemki v səvremenija bəlgarski ezik*, izd. BAN, Sofia, 1969, 186 p., SCL, **23**, nr. 2, 1972, 210—212.

1234. Norocel, Epifanie, Radu Constantinescu, *Manuscrisele slavo-române ale vechii biblioteci sinoidale din Moscova*, în „Studii", revistă de istorie, tomul 24, nr. 5, 1971, p. 1029—1033, MMS, **48**, nr. 3—4, 1972, 255—257.
Vezi nr. 1178.

1235. Pîslaru, Elena, *O carte despre folosirea corectă a limbii ruse* [*Cazuri dificile de folosire a cuvintelor cu acelaşi radical în limba rusă* de I. A. Belcikov, M. S. Paniuşeva, Moscova, 1969, 246 p.], Forum, **14**, nr. 10, 1972, 62—64.

1236. Popescu, Justin, Radu Constantinescu, *Manuscrisele slavo-române ale vechii Biblioteci Sinoidale din Moscova*, în „Studii — revistă de istorie", tom 24/1971, nr. 5, p. 1029—1033. MO, **23**, nr. 11—12, 1971, 914.
Vezi nr. 1178.

1237. Rădulescu, Marieta, Lucia Djamo-Diaconiţă, *Limba documentelor slavo-române emise în Ţara Românească în secolele XIV şi XV*, RRH, **11**, nr. 4, 1972, 695—697.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 1033.

1238. Reguș, Corneliu, Marian Jurkowski, *Ukraińska terminologia hidrograficzna*, Wroclav—Varșovia—Cracovia—Gdansk, Wydownictwo Polskiej Academii Nauk, 1971, 240 p., SCL, **23**, nr. 2, 1972, 209—210.

1239. Stan, I. T., L. L. Bulanin, *Fonetika sovremennogo russkogo jazyka*, Izdatel'stvo „Vysšaja škola", Moskva, 1970, 206 p., StUBB, **17**, fasc. 1, 1972, 147—150.

1240. Tomici, Mile, *Pravopis na makedonskiot literaturen jazik so probopisen*, Skopje, 1970, 610 p., SCL, **23**, nr. 2, 1972, 221—222.

1241. Tomici, Mile, *Slovar slovenskega knjižnega jezika, prva knjiga*, **A—H**, elaborat de Inștitut za slovenski jezik, Slovenska Academija znanosti i umetnosti, Ljubliana, 1970, I—LXII; 1—844 p., SCL, **23**, nr. 1, 1972, 99—100.

1242. Vaimberg, S., Marija Dejanova, *Istorija na sloăznite minali vremena v bălgarski, sărbo-charvatski i slovenski ezik*, Izdatelstvo na Bălgarskata Academija na naukite, Sofia, 1970, 236 p., SCL, **23**, nr. 5, 1972, 562—564.

1243. Vascenco, Victor, A. V. Superanskaja, *Struktura imeni sobstrennogo (Fonologija i morfologia)*, Moscova, 1969, 207 p., RS, **18**, 1972, 532—535.

1244. Vascenco, Victor, Bella Kálmán, Páll Erna, Papp Ferenc, *A mai orosz nyelv* (Szerk: Papp Ferenc), Tankönyvkiadó, Budapesta, 1968, 669 p., RS, **18**, 1972, 549—553.

1245. Vrabie, Emil, *Die Chronik des Symeon Metaphrastes und Logothetes*. Reimprimare a versiunii slave editate [în 1905] de V. I. Sreznevskij, cu o *Introducere* de Robert Zett [Köln], München, 1971, XIII+XVI [Prefața lui V. I. Srezn.]+240 p. [textul slav], în 8°, RS, **18**, 1972, 572—574.

1246. Vrabie, Emil, *Un dicționar invers al limbii ruse vechi: Index a tergo do* **Materialov do Słownika języka staroruskiego I. I. Sreziewskiego**, elaborat de Irena Dulewicz, Iryda Grek-Pabisowa și Irena Maryniak, sub conducerea Antoniei Obręska, Jabłońska, Varșovia, 1968, 386 p.+errata, în 8°, RS, **18**, 1972, 559—560.

1247. Vraciu, A., Vraciu, T., V. M. Nikitevič, *Grammatičeskie kategorii v sovremennom russkom jazyke* (Categoriile gramaticale în limba rusă contemporană), Moscova, 1963, 246 p., RS, **18**, 1972, 539—544.

1248. Vraciu, T., *Mysli o sovremennom russkom jazyke*, Editura „Prosveščenie", Moscova, 1969, 215 pagini, AUI, **18**, 1972, 151—152.

1249. Vraciu, T., Vraciu, A., A. V. Bondarko, L. L. Bulanin, *Russkij glagol* (Verbul rus), sub redacția prof. Ju. S. Maslov, Leningrad, 1967, 192, RS, **18**, 1972, 535—539.

★

Vezi și nr. 27, 34, 589, 591, 592, 812, 821, 849, 1379, 1381.

XI. LIMBA ALBANEZĂ

1250. Demiraj, Shaban, *De l'origine des formes du future en albanais*, CL, **17**, nr. 1, 1972, 21—31.

★

Vezi și nr. 769.

Recenzii

1251. Mihăescu, H., Eqrem Çabej, *Hirje në e gjuhës shqipe. Fonetika historike e shqipes* (Introduction à l'histoire de la langue albanaise. Phonétique historique de la langue albanaise), Prishtinë, 1970, 150 p. (Universiteti i Prishtinës), RESEE, **10**, nr. 1, 1972, 141—143.

1252. Mihăescu, H., Martin Camaj, *La parlata albanese di Greci in provincia d'Avellino*, Olschki, Firenze, 1971, 120 p. „Studii Albanesi" publicati dall'Istituto di studi albanesi dell'Universitá di Roma, (Studi e Testi, 4), RESEE, **10**, nr. 1, 1972, 155.

★

Vezi și nr. 455.

XII. LIMBA JAPONEZĂ

1253. Petrina, Liviu, *Limba japoneză în România*, Tribuna, **16**, nr. 32, 1972, 12.

XIII. LIMBA MAGHIARĂ

1254. Balogh, Deszö, *Unele observaţii asupra vocabularului poetic al lui Horváth Imre* [cu rezumate în rusă şi română], StUBB, **17**, fasc. 2, 1972, 45—50.

1255. Balogh, Edgár, *Nyelvmüvelésről, örömmel*, Előre, **26**, nr. 7535, 30 ian. 1972, 3, 4.

1256. Balogh, Edgár, *Szakszókincs — mindenkinek* [Vocabular tehnic — pentru toţi], Korunk, **31**, nr. 6, 1972, 831—833.

1257. Beke, György, *Megkésett távirat Márton Gyulának*, Uj Élet, **15**, nr. 13, 1972, 18.

1258. Beke, György, *Nyelvek együttélése*, Előre, **26**, nr. 7604, 19 apr. 1972, 1, 3.

1259. Binder, Pál, *A magyar* **folnagy** *és a román* **fănogiu** *tiszlségnévről* [Despre numele de dregător *folnagy* în limba maghiară şi *fănogiu* în limba română; cu un rezumat în română], NyIK, **16**, nr. 1, 1972, 95—114.

1260. Bustya, Endre, *A Kányádi Töredék* [Un monument de limbă din secolul al XVI-lea; cu un rezumat în română], NyIK, **16**, nr. 2, 1972, 295—305.

1261. Csákány, Bela, *Jogi szaknyelv — jogi köznyelv* [Despre limbajul juridic], Korunk, **31**, nr. 10, 1972, 1468—1470.

1262. Csősz, [La rubrica: Nyelv-müvelés] *Sok csinalas, keves csín...*, Előre, **26**, nr. 7596, 9 apr. 1972, 4.

1263. Fejér, Miklós, *Zabola helynevei* [Toponime din Zăbala], NyIK, **16**, nr. 1, 1972, 130—138.

1264. Gálffy, Mozes, *Nyelvi forma — nyelvi érték* (*Alak- és mondattani elemzések* [Analize gramaticale], Bukarest, Tudományos Könyvkiadó, 1972, 277[—279] p.

1265. Cs. Gyímesi, Eva, [La rubrica : Nyelv és stílus] *Az irodalmi nyelv és az irodalom nyelve*, Utunk, **27**, nr. 3, 1972, 8; *A nyelvi hatásosságról*, nr. 7, 1972, 8; *A kivételek szabályossága*, nr. 8, 1972, 8; *Egy játék folytatasa*, nr. 9, 1972, 8; *A könyvszerűségtől a tudatosságig*, nr. 11, 1972, 8; *Az elhallgatott alárendelés*, nr. 13, 1972, 8; *A „pontos" tilalomfa*, nr. 14, 1972, 8; *„Szóstílus" — „mondatstílus"*, nr. 17, 1972, 8; *„Antiproza"?*, nr. 18, 1972, 8; *A „skatulyán" kivüli mondatokról*, nr. 21, 1972, 8; *Elő és komputer-mondatok*, nr. 22, 1972, 8; *Közönséges vagy mesterséges?* nr. 23, 1972, 8; *Szemelvények a „hogyvagyizmus-ból"*, nr. 24, 1972, 8; *„Rakoncátlan" mondatrészlelek*, nr. 25, 1972, 8; *Az ember vallomása*, nr. 40, 1972, 8; *Személytelenül*, nr. 43, 1972, 8; *Szabványozott gondolatok*, nr. 44, 1972, 8; *Azonban és megis (avagy Aprily bizonyítványa?)*, nr. 45, 1972, 8; *Tudunk-e „költészetül"?*, nr. 46, 1972, 8; *„Vérző, de mélyen emberi". Avagy a sláger-logika*, nr. 47, 1972, 8; *A nézetektöl a felfogásig*, nr. 49, 1972, 8; *„Egy gondolatnyi létre"*, nr. 49, 1972, 8; *Mélységek fölött*, nr. 50, 1972, 8; *Nem igy képzeltem a rendet"*, nr. 51, 1972, 8.

1266. Cs. Gyímesi, Éva, *Szempontok a tárgyias-intelektuális stílus vizsgalatához* [Probleme ale cercetării stilului obiectiv intelectual; cu un rezumat în română], NyIK, **16**, nr. 2, 1972, 199—210.

1267. Kósa, Ferenk, *Az apalatális-palatális hangviszony Apor Péter kéziratalban* [Consoanele palatale şi nepalatale în manuscrisele lui Péter Apor; cu un rezumat în română], NyIK, **16**, nr. 2, 1972, 289—293.

1268. Kósa, Ferenk, [La rubrica : Nyelv és élet] *Helieslrásunk kialakulása*, Előre, **26**, nr. 7599, 13 apr. 1972, 2.

1269. Kovácsné József, Magda, *Kápolnásfalu vezetéknevei* [Nume de familie din Căpîlniţa; cu un rezumat în română], NyIK, **16**, nr. 1, 1972, 115—120.

1270. Lőrinczi, Réka, *Az* **ángy** *és* **meny** *rokonsági elnevezés jelentéseinek kérdéséhez* [Cîteva probleme în legătură cu sensurile termenilor de înrudire *ángy* şi *meny*; cu un rezumat în română], NyIK, **16**, nr. 1, 1972, 105—114.

1271. Lőrinczi, Réka, [La rubrica : Nyelv és élet] *Két család*, Előre, **26**, nr. 7743, 29 sept. 1972, 2.

1272. MÁRTON, GYULA, *A háromszéki tájszólás veláris magánhangzói* [Vocalele velare în graiul maghiar din Trei-Scaune ; cu un rezumat în română], [I], NyIK, **16**, nr. 1, 1972, 5—22 ; (*II*), nr. 2, 1972, 211—230.

1273. MÁRTON, GYULA, *A moldvai csángó nyelvjárás román kölcsönszavai* [Cuvinte româneşti în graiul ceangăilor], Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1972, 603 [—604] p. Vezi şi nr. 1292, 1293, 1297, 1300, 1302, 1304.

1274. MÁRTON, GYULA, J. NAGY, MÁRIA, CS. GYIMESI, EVA, GALLFY, MÓZES, BEKE, GYÖRGY, *Így írunk mi* [interviu colectiv luat de Barabás István], Előre, **26**, nr. 7617, 5 mai 1972, 2.

1275. NAGY, JENŐ, *A nyelvművelés szolgálatában. A Magyar Nyelvőr megindulásának 100. évfordulójara* [100 de ani de la moartea lui Szarvas Gabor], Művelődes, **25**, nr. 8, 1972, 41—42.

1276. NAGY, JENŐ, *Csűry Bálint*, Művelődes, **25**, nr. 6, 1972, 41, 43.

1277. J. NAGY, MARIA, [La rubrica : Nyelv és élet] *Az esö színei*, Előre, **26**, 1 dec. 1972, 2.

1278. PÉNTEK, JÁNOS, *A tájszok leíró szempontú osztályozásáról* [Cu privire la clasificarea sincronică a regionalismelor ; cu un rezumat în română], NyIK, **16**, nr. 2, 1972, 231—241.

1279. SZABÓ, ATTILA T., *Fellegjáró nyelvrokonítás*, Művelődes, **25**, nr. 9, 1972, 41—43, 46.

1280. SZABÓ, ATTILA T., *Mutatvány az Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár szócikkeiből* [Macheta *Dicţionarului istoric maghiar din Transilvania*], [I], NyIK, **16**, nr. 1, 1972, 121—130 ; (II), nr. 2, 1972, 307—315.

1281. SZABÓ, ATTILA T., *Nyelv és múlt*. Válogatott tanulmányok cikkek, III, Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1972, 623[—624] p.

1282. SZŐCS, [ISTVAN], **Kín-e a könyv?**, Utunk, **27**, nr. 15, 1972, 8.

1283. SZŐCS, ISTVAN, [La rubrica : Kis nyelvmüvelés] *Minden szó jelent valamit!* Előre, **26**, nr. 7708, 18 aug. 1972, 2.

1284. TEISZLER, PÁL, *A Szatmár megyei nyelvjáráskutatásból* [Din cercetările dialectale în judeţul Satu Mare], Korunk, **31**, nr. 12, 1972, 1879—1884.

1285. TEISZLER, PÁL, *A Szatmar megyei tájszólásokról*, Művelődes, **25**, nr. 6, 1972, 42—43.

1286. TIBÁD, LEVENTE, *Tordatúr helynevei* [Toponime din Tureni (jud. Cluj)], NyIK, **16**, nr. 2, 1972, 315—327.

1287. VÁMSZER, MÁRTA, *A Kalotaszegi nyelvjárás igeragozási rendszere* [Sistemul de conjugare în graiul din Călata], Bukarest, Kriterion, 1972, 198[—200] p. Vezi şi nr. 1296.

1288. VÁMSZER, MÁRTA, *Rokonk, egymás közt*, Előre, **26**, nr. 7605, 20 apr. 1972, 2.

1289. Vöő, ISTVAN, [La rubrica : Nyelv és élet] *A magánhangzók helyes ejtéséről*, Előre, **26**, nr. 7671, 7 iul. 1972, 2 ; *Kérdőívvel, szavak nyomában*, nr. 7755, 13 oct. 1972, 2.

1290. ZSEMLYEI, JANOS, *Adalékok a Kis-Szamos vidéki magyar tájszólás azonos alakú roman kölcsönszavaihoz* [Cu privire la omonimia împrumuturilor lexicale româneşti în unele graiuri maghiare ; cu un rezumat în română], NyIK, **16**, nr. 2, 1972, 281—287.

★

Vezi şi nr. 777, 787.

Recenzii

1291. BARTHA, JÁNOS, Balogh Dezső—Gálffy Mózes—J. Nagy Mária : *A mai magyar nyelv kézikönyve* [Kriterion, 1971], IS, **29**, nr. 1, 1972, 138—140. Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 1086.

1292. BEKE, GYÖRGY, *A moldvai csángó nyelvjárás román kölcsönszavai Marton Gyula könyve*, Előre, **26**, nr. 7630, 20 mai 1972, 2.

1293. DUMEA, FRANŢ, Márton Gyula, *A moldvai csángó nyelvjárás román kölcsönszavai*, Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1972, 601 p., SCL, **23**, nr. 5, 1972, 553—555. Vezi nr. 1273.

1294. GÁLFFY, MÓZES, Deme László, *Mondatszerkezeti sajátságok gyakorisági vizsgálata (magyar szövegek alapján)*. Nyelvészeti Tanulmányok 15. Akadémiai Kiadó, Bp., 1971, 406 l., NyIK, **16**, nr. 2, 1972, 359—361.

1295. GÁLFFY, MÓZES, Imre Samu, *A mai magyar nyelvjárások rendszere* (Sistemul dialectelor maghiare de azi), Editura Academiei, Budapesta, 1971, 394 p., StUBB, **17**, fasc. 1, 1972, 140—142.

1296. GÁLFFY, MÓZES, *Újabb kötet a kalotaszegi nyelvjárásról* [pe marginea cărţii lui Vámszer Marta, *A kalotaszegi nyelvjarás igeragozási rendszere*, Cluj, 1972], Előre, **26**, nr. 7780, 11 noiemb. 1972, 2.
Vezi nr. 1287.

1297. KELEMEN, B., NEIESCU, P., Márton Gyula, *A moldvai csángó nyelvjárás román kölcsönszavai*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1972, 601 p., CL, **17**, nr. 2, 1972, 354—358.
Vezi nr. 1273.

1298. MÁRTON, GYULA, Imre Samu, *A mai magyar nyelvjárások rendszere*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971, 394 l., NyIK, **16**, nr. 1, 1972, 160—166.

1299. MÁTHÉ, JAKAB, Károly Sándor, *Általános és magyar jelentéstan*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970. 414 l., NyIK, **16**, nr. 1, 1972, 167—171.

1300. MURÁDIN, LÁSZLÓ, *A moldvai csángó nyelvjárás roman kölcsönszavai* [de Marton Gyula, Bucureşti, 1972], Utunk, **27**, nr. 26, 1972, 4.
Vezi nr. 1273.

1301. SZABÓ, ZOLTÁN, Deme László, *Mondatszerkezeti sajátságok gyakorisági vizsgálata (magyar szövegek slapján)*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971, pp. 406 [în engleză], RRL, **17**, nr. 3, 1972, 284—286.

1302. SZABÓ, ZOLTÁN, Márton Gyula, *A moldvai csángó nyelvjárás roman kölcsönszavai*, Kriterion Könyvkiado, Bukarest, 1972, pp. 601, RRL, **17**, nr. 6, 1972, 586—588.
Vezi nr. 1273.

1303. ZSEMLYEI, JÁNOS, Balogh Dezsó—Gálffy Mózes—J. Nagy, Maria, *A mai magyar nyelv kézikönyve*. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1971, 461 l., NyIK, **16**, nr. 1, 1972, 154—157.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 1086.

1304. ZSEMYEI, JÁNOS, Márton Gyula, *A moldvai csángó nyelvjárás román kölcsönszavai*, Kriterion Könyvkiadó, Buk., 1972, 603 l., NyIK, **16**, nr. 2, 1972, 361—365.
Vezi nr. 1273.

1305. VITA, ZSIGMOND, *360 éves nyelvlecke* [pe marginea cărţii lui Bocatius Melchior, *Oratio Dominica Polyglottos*, Magyar Könyvszemle. 1969], Utunk, **27**, nr. 10, 1972. 4.

★

Vezi şi nr. 280, 822, 1067.

XIV. LIMBI AMERIDIENE

1306. VESENSKI, V., *A fost descifrată scrierea incaşilor ?* VN, **28**, nr. 8, 1972, 9.

1307. * * * *Secretul unei hieroglife maya*, VN, **28**, nr. 7, 1972, 10.

XV. LIMBI FINO-UGRICE

1308. B. GERGELY, PIROSKA, *A finnugor nyelvtudományi kutatások fő eredményei. Finnországban (1960—1970)* [Cele mai importante rezultate ale cercetărilor fino-ugrice în Finlanda], NyIK, **16**, nr. 2, 1972, 372—378.

1309. SZABÓ, ATTILA T., *Nyelvünk finugor eredete és rokonsága*, Művelődés, **25**, nr. 11, 1972, 43—46.

★

Vezi şi nr. 92.

XVI. LIMBI INDO-EUROPENE

1310. GEORGIEV, V. I., *Originile scrisului : Mesopotamia sau ... sud-estul Europei ?* [interviu cu ... luat de Ştefan Andreescu], MI, **6**, nr. 3, 1972, 18—20.

1311. POENARU, I. V., *S-a descifrat oare taina scrierii de pe Indus ?*, ŞtTehn, **23**, nr. 3, 1972, 28—29, 34.

★

Vezi şi nr. 64, 1212.

XVII. LIMBI SEMITICE

1312. Creţeanu, Radu, *Piatra de la Rosetta. 150 de ani de la descifrarea hieroglifelor egiptene*, ŞtTehn, 23, nr. 9, 1972, 24, 35.

Recenzii

Vezi nr. 828.

XVIII. METODICA PREDĂRII LIMBILOR

1. GENERALITĂŢI

1313. Aman, Hg., *Eficienţa lecţiilor actuale de sinteză* [cu un rezumat în franceză], StCom, 1972, 103—106.
1314. Chiosa, Clara Georgeta, *Creşterea capacităţii de exprimare prin studiul limbii materne*, EL, 225—228.
1315. Ruja, Alexandru, *Laborator fonetic pentru elevi*, Orizont, Serie nouă, **23**, nr. 14, 1972, 10.
1316. Străchinaru, Ion, *Creativitate şi limbaj în perspectiva pedagogică*, EL, 47—54.

2. LIMBA ROMÂNĂ

1317. Adam, Sigismund, *Predarea problemelor de fonetică română în şcolile cu limba de predare maghiară*, LL, 3, 1972, 501—505.
1318. Beldescu, G., *Exerciţiile structurale în limba română*, LL, 3, 1972, 487—500.
1319. Beldescu, George, *Situaţii-problemă în lecţiile de limba română*, RPed, **21**, nr. 7, 1972, 56—62.
1320. Bogdănescu, Livia, Oprea, Olga, *Folosirea mijloacelor audio-vizuale în lecţiile de dezvoltarea vorbirii la clasa I*, RPed, **21**, nr. 3, 1972, 66—72.
1321. Butnaru, Eugenia, *Exerciţii gramaticale pentru clasa a IV-a*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1972, 153[—155] p.
1322. Câmpeanu, Eugen, *Analiza stilistică, auxiliar preţios în predarea gramaticii şi literaturii în şcoală*, LL, 1, 1972, 155—163.
1323. Chiosa, Clara Georgeta, *Studierea sistematică a vocabularului în şcoală*, LL, 3, 1972, 479—485.
1324. Chiosa, Clara Georgeta, *Trecerea de la limba vorbită la limba scrisă în procesul predării limbii române*, LL, 1, 1972, 145—154.
1325. Gabrea, Maria, *Lingvistica şi predarea gramaticii*, LL, 4, 1972, 733—743.
1326. Ghelase, Ileana, *Procedee pentru dezvoltarea vocabularului la elevii mici*, RPed, **20**, nr. 1, 1972, 54—59.
1327. Kroner, Michael, *Predarea limbii române la gimnaziul german din Braşov înainte de 1918*, Astra, **7**, nr. 10, 1972, 18.
1328. Macarie, Augustin, *Rezolvarea unui exerciţiu ortografic*, LLE, 1972, 14—16.
1329. Marinescu, Constantin, *Pentru înnoirea predării gramaticii*, RPed, **21**, nr. 2, 1972, 64—68.
1330. Micle, Victoria, *Bazele psihologice ale formării noţiunilor de gramatică la elevii claselor I—IV şi combaterea formalismului în predarea cunoştinţelor*, LucrŞt Oradea, 1970, 357—362.
1331. Munteanu, Georgeta, *Redescoperire, problematizare şi exerciţii structurale în învăţarea programată a gramaticii*, RPed, **21**, nr. 12, 1972, 65—73.
1332. Neacşu, Alexe, *Preocupări metodologice în reliefarea valorii stilistice a prezumtivului trecut şi a viitorului anterior*, LL, 4, 1972, 745—756.

1333. Teodorescu, Vasile, *Un nou sistem de predare a limbii române în şcoala generală*, TribŞc, **2**, nr. 36, 1972, 6.

1334. Vişan-Mitea, Olimpia, *Componente vizuale ale limbajului oral. Perceperea vocalelor* [cu un rezumat în franceză], RPsih, **18**, nr. 2, 1972, 155—168.

☆

Vezi şi nr. 643, 645.

Recenzii

1335. Beldescu, G., Clara Georgeta Chiosa, *Baze lingvistice pentru teoria şi practica predării limbii române*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1971, 236 p., LL, 1, 1972, 187—190.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 1159.

1336. Dragoş, Eugenia, *Culegere de texte pentru dictări* [de Traian Blajovici, Valeria Botiş, Ioan Comănescu şi Zaharia Macovei, Bucureşti, 1969], LucrŞt Oradea, 1970, 397.

1337. I. D., *Metodica predării limbii române* [de Ion Berca, 1971], RPed, **21**, nr. 2, 1972, 114.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 1158.

1338. Macovei, Z., Blajovici, T., Clara Georgeta Chiosa, *Baze lingvistice ale predării limbii române* [titlul exact : *Baze lingvistice pentru teoria şi practica predării limbii române*, 1971], Familia, **8**, nr. 10, 1972, 14.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 1159.

1339. Oros, Valeriu, *Instruirea programată în limba română* [de Ştefan Rădulescu, Bucureşti, 1971, 261 p.], RPed, **21**, nr. 8, 1972, 118—119.
Vezi BRL, **14**, 1971, nr. 1167.

3. LIMBI STRĂINE

1340. Bartoş, Ecaterina, *Evoluarea cunoştinţelor în limbă franceză la clasele experimentale*, RPed, **21**, nr. 8, 1972, 84—90.

1341. Betisch, Ioan, *Unele probleme ale formării gustului şi deprinderilor de lectură la elevi prin citirea în limbi străine*, SLLFolc II, 237—251.

1342. Bica, Antoine, *Situaţie nefirească în învăţământul limbilor străine*, TribŞc, **2**, nr. 74, 1972, 10—11.

1343. Buuş, Alla, *Unele probleme ale predării pronumelor posesive în limba rusă* [cu un rezumat în franceză], StCom, 1972, 239—246.

1344. Ceauşescu, Gh., *Limba latină în învăţământ*, RLit, **5**, nr. 25, 1972, 8.

1345. Chivescu, Romeo, *Predarea intensivă a limbilor străine*, Contemporanul, nr. 28, 1972, 8.

1346. Curuz, Petre, Oprică, Octavian, *O noutate metodologică : examenele la cursurile de limbi străine*, ÎndrCult, **25**, nr. 1, 1972, 56—58.

1347. Demetrescu, Viorica, *Activizarea elevilor la lecţiile de limbi străine*, RPed, **21**, nr. 7, 1972, 74—78.

1348. Faina, Cristian Liviu, *Formule noi în predarea lecţiilor de limba engleză*, TribŞc, **2**, nr. 34, 1972, 8.

1349. Kondratieva, V., *Cum să devenim poliglofi*, VN, **28**, nr. 23, 1972, 2 ; nr. 24, 1972, 2.

1350. Livescu, Jean, *Funcţia formativă a învăţământului filologiilor străine*, EL, 221—224.

1351. Măinescu, Mihaela, *Engleza în liceele de specialitate*, RevÎnvProf, nr. 11, 1971, 17—19.

1352. Negură, Ileana, *Pentru un statut al limbilor moderne*, Orizont, Serie nouă, **23**, nr. 25, 1972, 8.

1353. Novicicov, Eugen, *Studiul aptitudinilor pentru limbile străine*, RPed, **21**, nr. 2, 1972, 60—63.

1354. Pîrcălăboiu, Gabriela, *Răspund manualele de limbi străine cerinţelor actuale 2*, TribŞc, **2**, nr. 71, 1972, 6.

1355. Tataru-Mihai, Liliana, *Predarea limbilor străine. Conversaţie*, TribŞc, **2**, nr. 68, 1972, 5.

1356. Vulcănescu, Mihaela, *Limba latină în învăţământ*, RLit, **5**, nr. 29, 1972, 12.

Recenzii

1357. CIOCEA, ION, *Puncte de reper în însușirea limbilor străine* [de Tatiana Maliţa, Bucureşti, 1969], RPed, **21**, nr. 1, 1972, 117—118.
Vezi BRL, **12**, 1969/1970, nr. 1505.

1358. CONSTANTINESCU, ILINCA, *English Teaching Forum*, A Journal for the Teacher of English outside the United States, Washington D. C., U.S.A., SCL, **23**, nr. 1, 1972, 100—101.

1359. ŞANDRU-OLTEANU, TUDORA, Marcel de Grève—Frans van Passel, *Lingüistica y enseñanza de lenguas extranjeras*, Madrid, Editorial Fragua, 1971, 218 p., SCL, **23**, nr. 2, 1972, 204—206.

1360. TĂNĂSESCU, F., Tatiana Maliţa, *Puncte de reper în însușirea limbilor străine*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1969, 175 p., SCL, **23**, nr. 1, 1972, 88.
Vezi BRL, **12**, 1969/1970, nr. 1505.

4. MANUALE, GHIDURI etc.

1361. CHECICHEŞ, LAURENŢIU, NEAGA, RAISA, CUCU, OTILIA, VLADIMIR, IOSEFINA, *Curs de limba rusă. Tehnologie militară*, Bucureşti, Editura militară, 1972, 525[—527] p.

1362. CHIŢORAN, D., PANOVF, I., POENARU, I., *English Grammar Exercices*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1972, 328 p.

1363. DELARĂSCRUCI, OLTEA, *Curs de limba română* (Cours de la langue roumaine) Vol. I — Începători (Debutants — I-er livre) [Versiunea în limba franceză de Aurel Tita], Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1971, 198 p.+3 discuri de 33.
Vezi şi nr. 1372, 1380.

1364. DELARĂSCRUCI, OLTEA, *Curs de limba română* (Course in Romanian). A. Romanian course for beginners (Manual pentru începători), Vol. I (book one), English text by Maria Iliescu, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1971, 212 p.+3 discuri de 33.
Vezi şi nr. 1373, 1380.

1365. DOBROVICI, VIORICA, DOROBĂŢ, DUMITRU, LUCA, TAMARA, POPESCU, BRÎNDUŞA, *Limba engleză*. Texte interpretate. Curs practic, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1972, 439 p.

1366. GHIDU, GEORGE I., *Les verbes français, conjugués sans abréviations*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1972, 312 p.

1367. ILOVICI, EDITH, *Îndreptar de ortografie şi punctuaţie a limbii engleze*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1972, 176 p.

1368. ILOVICI, EDITH, CHIŢORAN, MARIANA, CIOFU, MARIA, *A practical guide to english grammar. Exerciţii de gramatică*. Ediţia a 2-a. Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1972, 199[—200] p.

1369. IOVAN, TIBERIU, *Bəlgarskogo-rumynski razgovornik, Ghid de conservaţie bulgar-român*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1971, 205[—208] p.

1370. LIVESCU, JEAN, SAVIN, EMILIA, ABAGER, BASILIUS, *Limba germană. Curs practic* [Vol.] 1, Universitatea populară Bucureşti, [Bucureşti], Editura ştiinţifică, 1972, 502[—504] p.

1371. MALIŢA, T., APREOTESEI, C., JURCONI, I., VÂRLAN, T., *Limba rusă pentru facultăţile institutelor agronomice* [Ediţia a II-a], Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1971, 475 p.
Vezi şi nr. 1379.

1372. POPESCU, ION, *Curs de limba română* (Cours de la langue roumaine), vol. II (Deuxième volume) [Versiunea în limba franceză de Aurel Tita], Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 359 p.+1 disc de 33.
Vezi şi nr. 1363, 1380.

1373. POPESCU, ION, *Curs de limba română* (Cours in Romanian), Vol. II. English text by Smaranda Pavlovici, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1971, 372 p.+un disc de 33.
Vezi şi nr. 1364, 1380.

1374. SARAŞ, MARCEL, ŞTEFĂNESCU, MIHAI, *Gramatica limbii franceze prin exerciţii structurale*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1972, 359[—360] p.

1375. Saraş, Marcel, Ştefănescu, Mihai, *Limba franceză.* Curs practic. [Vol.] 1, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1972, 448 p.
1376. Ştefănescu-Drăgăneşti, Virgil, Nicolescu, Adrian, Hanea, Victor, *Limba engleză.* Curs practic, [Vol.] 2, Universitatea populară Bucureşti, [Bucureşti], Editura ştiinţifică, 1972, 432 p.
1377. Tănase, Eugen, Tănase, Adela-Mira, *La prononciation du français contemporain. Cours pratique,* Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, [1972], 316 p.
1378. * * * *Lexicologia limbii engleze. Exerciţii.* Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1972 [pe copertă, 1971], 177[—179] p.

Recenzii

1379. Petrovici, Elena, *O apariţie salutară* [recenzie la manualul *Limba rusă pentru facultăţile institutelor agronomice* de Tatiana Maliţa, C. Apreotesei, I. Jurconi, T. Vârlan, Buc., Ed. didactică şi pedagogică, 1971], Forum, **14**, nr. 5, 1972, 75—76.
Vezi nr. 1371.
1380. Robea, M., *Curs de limba română* [în franceză, engleză, germană şi spaniolă de Oltea Delărăscruci şi Ion Popescu], Contemporanul, nr. 26, 1972, 8.
Vezi nr. 1363, 1364, 1372, 1373.
1381. Vitizov, I., *Ruskij jazyk,* vol. 1 — 592 p., vol. II — 321 p., vol. III — 376 p., vol. IV — 508 p., Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1969 (vol. IV — 1968), RS, **18**, 1972, 544—548.

XIX. *DIVERSE*

1382. Iordan, Iorgu, *Destăinuiri*: „...*am început să scriu în* 1921...", Manuscriptum, **3**, nr. 3, 1972, 18—21.
1383. Seche, Luiza, [La rubrica: Cum scriem] *Dicţionarele şi actualitatea lor,* PN, **17**, nr. 9, 1972, 41—43.
1384. Szőcs, Endre, *Denumirea şi noţiunea de Biblie,* MA, **17**, nr. 5—6, 1972, 378—385.
1385. Vita, Zsigmond, *A vilag nyelvei egy XVIII századi műben* [Limbile lumii într-o operă din secolul XVIII], Korunk, **31**, nr. 4, 1972, 634—639.
1386. * * * *A. D. Xenopol. Studii privitoare la viaţa şi opera sa.* Academia de ştiinţe sociale şi politice a Republicii Socialiste România. Institutul de istorie şi arheologie „A. D. Xenopol" Iaşi. Coordonatorii volumului: L. Boicu şi Al. Zub, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972, 433[—445] p. [cu un articol de lingvistică].
1387. * * * *Comunicări ştiinţifice.* Universitatea „Al. I. Cuza"—Iaşi, Institutul pedagogic, [Iaşi], 1971, 225[—227] p. [cu 6 articole de lingvistică].
1388. * * * *Limbă şi literatură,* **28**, Societatea de ştiinţe filologice din Republica Socialistă România, 1, Bucureşti, 1972, 328 p. [23 articole de lingvistică]; 2, Bucureşti, 1972, 285[—287] p. [19 articole de lingvistică]; 3, Bucureşti, 1972, 562[—564] p. [22 articole de lingvistică]; 4, Bucureşti, 1972, 806[—810] p. [9 articole de lingvistică].
Vezi şi nr. 1401, 1405.
1389. * * * *Limba şi literatura pentru elevi,* Societatea de ştiinţe filologice din Republica Socialistă România, Bucureşti [1], 1972, 78[—80] p. [1 articol de lingvistică].
1390. * * * *Lucrări ştiinţifice.* Seria B. Ministerul Învăţământului. Institutul pedagogic, Oradea, [4], 1970, 416 p. [cu 48 articole, dintre care 11 de lingvistică]; *Lucrări ştiinţifice.* Filologie, [5], 1971, 208 p. [cu 30 de articole, dintre care 16 de lingvistică].
Vezi şi nr. 1396.
1391. * * * *Philologica.* Academia de ştiinţe sociale şi politice a Republicii Socialiste România. Centrul de ştiinţe sociale din Craiova. Sub redacţia lui G. Ivănescu, [volumul] II, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972, 197[—199] p. [cu 16 articole, dintre care 11 de lingvistică].
Vezi şi nr. 1404.

1392. * * * *Studii de istorie, filologie și istoria artei.* Academia de științe sociale și politice a Republicii Socialiste România. Centrul de științe sociale Tîrgu Mureș, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972, 354 p. [cu 11 articole, dintre care 2 de lingvistică].
Vezi și nr. 1398.

1393. * * * *Studii de limbă, literatură și folclor. II.* Societatea de științe filologice din R.S.R. Filiala Reșița. Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Caraș-Severin, Reșița, 1971, 356 p. [cu un cuvînt înainte și 29 titluri din următoarele domenii: limbă și literatură (12), etnografie și folclor (5), metodică (1), evocări (3), note și documente (6), bibliografii (1), cronică (1).
Vezi și nr. 1400, 1403, 1406, 1407.

1394. * * * *Studii și comunicări.* 1972. Ministerul educației și învățămîntului. Institutul pedagogic de 3 ani Pitești, Pitești, 1972, 336 p. [43 de articole, dintre care 12 de lingvistică].

1395. * * * *Un „esperanto" insular* [în Noua Guinee], VN, **28**, nr. 9, 1972, 9.

Recenzii

1396. CATRANI POPESCU, MIOARA, *Lucrări științifice. Filologie*, Institutul Pedagogic Oradea, 1971, 208 p., SCL, **23**, nr. 5, 1972, 558—559.
Vezi nr. 1390.

1397. COSTACHE, RODICA, Harrod, L. M., *The Librarians' Glossary of Therms used in Librarianship and the Book Crafts, and Reference Book* (Glosarul Bibliotecarului de termeni în biblioteconomie și bibliologie și carte de referință). Ediția III. London, Andre Deutsch, 1971, 784 p., SCD, **14**, nr. 4, 1972, 377—379.

1398. DOBRESCU, V., *Studii de istorie, filologie și istoria artei*, București, Editura Academiei, 1972, 352 p., AnIst Cluj, **15**, 1972, 487—488.
Vezi nr. 1392.

1399. GH[EORGHE], M[IRCEA], *Orizonturi. Literatură—limbă—folclor*, Galați, 1971, 162 p., LL, **1**, 1972, 198—199.

1400. GHEORGHE, MIRCEA, *Studii de limbă, literatură și folclor*, vol. II, Reșița, 1971, LL, 3, 1972, 536—537.
Vezi nr. 1393.

1401. GRAUR, AL., [La rubrica: Cronica limbii] *Limbă și literatură*, RLit, **5**, nr. 23, 1972, 11.
Vezi nr. 1388.

1402. GRAUR, AL., [La rubrica: Cronica limbii] *Puterea numărului*, RLit, **5**, nr. 52, 1972, 7.

1403. GRAUR, AL., [La rubrica: Cronica limbii] *Reșița* [pe marginea culegerii *Studii de limbă, literatură și folclor*], RLit, **5**, nr. 37, 1972, 11.
Vezi nr. 1393.

1404. MACOVEI, Z., BLAJOVICI, T., *Philologica II*, Familia, **8**, nr. 8, 1972, 6.
Vezi nr. 1391.

1405. MUNTEANU, GEORGE, *„Limbă și literatură" — într-o nouă formulă* [nr. 1 (28), 1972], Lupta de clasă, **52**, nr. 6, 1972, 137—139.
Vezi nr. 1388.

1406. MUNTEANU, GEORGE, *Valorificarea complexă a patrimoniului cultural local* [vol. al II-lea din *Studii de limbă, literatură și folclor*, Reșița, 1971], Lupta de clasă, **52**, nr. 8, 1972, 115—116.
Vezi nr. 1393.

1407. M. Cz., *Studii de limbă, literatură și folclor*, II. Societatea de științe Filologice din R.S.R., Filiala Reșița, NL, **23**, nr. 8, 1972, 124.
Vezi nr. 1393.

XX. *ANIVERSĂRI*

1408. ANGHEL, PAUL, *Alf Lombard*, Contemporanul, nr. 32, 1972, 1, 8.

1409. ROCERIC, ALEXANDRA, *Alf Lombard la a 70-a aniversare*, ProgrȘt, **8**, nr. 7, 1972, 361—362.

XXI. *IN MEMORIAM*

1410. Ionescu-Nișcov, Tr., *Maximilian Křepinský (1875—1971)*, SCL, **23**, nr. 4, 1972, 467—468.
1411. Iordan, Iorgu, *Walther von Wartburg (1888—1971)*, SCL, **23**, nr. 1, 1972, 113—115.
1412. Tanașoca, Nicolae Șerban, *Vasile Grecu (1885—1972)*, RESEE, **10**, nr. 4, 1972, 724—725.

ABREVIERI

AIst = *Analele de istorie.* Institutul de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., București, **1**, 1955 [**18**, nr. 6, 1972].

Albina = *Albina.* Revistă săptămînală a așezămintelor culturale, București, **1**, 1898 [**75**, nr. 52, 1972].

Amfiteatru = *Amfiteatru.* Revistă literară și artistică editată de Uniunea Asociațiilor Studențești din România, București, **1**, 1966 [**7**, nr. 12, 1972].

AnIst. Cluj = *Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj*, Academia de științe sociale și politice a R.S.R. Cluj, 1, 1958 [**15**, 1972].

AnIst. Iași = *Anuarul Institutului de istorie și arheologie „D. A. Xenopol"*, Academia de științe sociale și politice a R.S.R., Iași, **1**, 1964 [**9**, 1972].

AnL = *Anuar de lingvistică și istorie literară.* Academia Republicii Socialiste România, Filiala Iași, **1**, 1950 [**23**, 1972].

Apicultura = *Apicultura.* Revistă lunară de știință și practică apicolă. Organ al Ministerului Agriculturii, Industriei Alimentare și Apelor și al Asociațiilor crescătorilor de albine, București, **1**, 1948 [**25**, nr. 12, 1972].

Argeș = *Argeș.* Pitești, **1**, 1966 [**7**, nr. 12, 1972].

Astra = *Astra.* Lunar politico-social-cultural, Brașov, **1**, 1966 [**7**, nr. 12, 1972].

Ateneu = *Ateneu.* Bacău, **1**, 1964 [**9**, nr. 12, 1972].

AUBAL = *Analele Universității București. Acta logica*, București, **1**, 1959 [**14**, 1971].

AUBFz = *Analele Universității București. Filozofie*, București, **1**, 1954, [**21**, nr. 1, 1972].

AUBLG = *Analele Universității București. Limbi germanice*, București, **1**, 1954 [**21**, 1972].

AUBLR = *Analele Universității București. Limbi romanice*, București, **1**, 1954 [**21**, 1972].

AUBLS = *Analele Universității București. Limbi slave*, București, **1**, 1954 [**20**, 1971].

AUI = *Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza"* (serie nouă), Secțiunea III (științe sociale) e. Lingvistică, Iași, **1**, 1957 [**8**, 1972].

AUIL = *Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza"* (serie nouă), Secțiunea III, f. Literatură, Iași, **1**, 1957 [**18**, 1972].

BO = *Biserica ortodoxă română.* Buletinul oficial al Patriarhiei Române, București, **1**, 1883 [**90**, nr. 4, 1972].

București = *București.* Materiale de istorie și muzeografie, Muzeul de istorie al municipiului București, **1**, 1963 [**8**, 1971].

Bul. SRLR = *Bulletin de la Société Roumaine de Linguistique Romane* (S.R.L.R.), Directeur: Iorgu Iordan, Bucarest, **1**, 1964, [**8**, 1971—1972].

Bul. UNESCO = *Buletinul Comisiei Naționale a Republicii Socialiste România pentru UNESCO*, București, **1**, 1959 [**14**, nr. 1, 1972].

Cahiers = *Cahiers de linguistique théorique et appliquée*, Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, **1**, 1962 [**9**, fasc. 2, 1972].

CL = *Cercetări de lingvistică.* Academia Republicii Socialiste România. Filiala Cluj, Cluj, **1**, 1956 [**17**, nr. 2, 1972].

CMI = *Cercetări multidisciplinare și interdisciplinare.* Originea, dezvoltarea și perspectivele lor. Lucrările sesiunii științifice ale Academiei Republicii Socialiste România din 5—7 aprilie 1971, consacrată semicentenarului Partidului Comunist Român, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972, 535[—536] p.

ComŞt = *Comunicări ştiinţifice.* Universitatea „Al. I. Cuza" — Iaşi. Institutu pedagogic, [Iaşi], 1971, 225[—227] p.

Contemporanul = *Contemporanul.* Săptămînal politic-social-cultural editat de Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste, Bucureşti, **1**, 1946 [nr. 52, 1972].

ConvLit = *Convorbiri literare.* Revistă literară fondată de Societatea Junimea din Iaşi la 1 martie 1867 [nr. 24, 1972].

Cronica = *Cronica.* Săptămînal politic-social-cultural, Iaşi, **1**, 1966 [**7**, nr. 52, 1972].

Cutezătorii = *Cutezătorii.* Revistă săptămînală editată de Consiliul Naţional al Organizaţiei Pionierilor, Bucureşti, **1**, 1967 [**6**, nr. 52, 1972].

Dacia = *Dacia.* Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. Nouvelle série, Bucarest, **1**, 1957 [**16**, 1972].

EL = *Educaţie şi limbaj.* Universitatea din Bucureşti. Laboratorul de semiotică. Coordonator: Sorin Stati, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1972, 244 p.

Előre = *Előre.* Országos politikai napilap. România Szocialista Köztársaság, Bukarest, **1**, 1947 [**26**, nr. 7823, 31 dec. 1972].

Era socialistă = *Era socialistă.* Revistă teoretică şi social-politică a Comitetului Central al Partidului Comunist Român [titlul nou al periodicului *Lupta de clasă*], Bucureşti, **1**, 1929 [**52**, nr. 7, 1972].

Familia = *Familia.* Revistă de cultură, seria a V-a, Oradea, **1**, 1965 [**8**, nr. 12, 1972].

Femeia = *Femeia.* Revistă social-politică şi culturală editată de Consiliul Naţional al Femeilor din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1949 [**24**, nr. 12, 1972].

Flacăra = *Flacăra.* Bucureşti, **1**, 1952 [**21**, nr. 52, 1972].

Forum = *Forum.* Revista învăţămîntului superior. Publicaţie lunară editată de Ministerul Educaţiei şi Învăţămîntului, Bucureşti, **1**, 1959 [**14**, nr. 12, 1972].

FVL = *Forschungen zur Volks- und Landeskunde.* Verlag der Akademie der Sozialistischen Republik Rumänien, Sibiu, **1**, 1958 [**15**, nr. 2, 1972].

GB = *Glasul bisericii.* Revistă oficială a Sfintei Mitropolii a Ungro-Vlahiei, Bucureşti, **1**, 1942 [**31**, nr. 2, 1972].

IB = *Informaţia Bucureştiului.* Ziar al Comitetului municipal Bucureşti al P.C.R. şi al Consiliului popular al municipiului Bucureşti, **1**, 1953 [**20**, nr. 6016, 31 dec. 1972].

IS = *Igasz szó.* România Szocialista Köztársaság Irószövetségének havi folyóirata, Cluj, **1**, 1953 [**20**, nr. 12, 1972].

ÎndrCult = *Îndrumătorul cultural.* Revistă lunară a Comitetului de Stat pentru Cultură şi Artă. Bucureşti, **1**, 1949 [**25**, nr. 12, 1972].

KarpRund = *Karpaten Rundschau.* Wochenschrift für Gesellschaft — Politik — Kultur, Braşov, **1**, 1968 [**5**, nr. 52, 1972].

Korunk = *Korunk.* Cluj, **1**, 1942 [**31**, nr. 12, 1972].

LL = *Limbă şi literatură.* Societatea de ştiinţe filologice din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1955 [**28**, nr. 4, 1972].

LLE = *Limbă şi literatură pentru elevi* [I]. Societatea de ştiinţe filologice din Republica Socialistă România, Bucureşti, 1972, 78[—80] p.

LR = *Limba română.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1952 [**21**, nr. 6, 1972].

Luceafărul = *Luceafărul.* Săptămînal editat de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1958 [**15**, nr. 53, 1972].

LucrŞt Oradea = *Lucrări ştiinţifice. Filologie.* Ministerul Învăţămîntului. Institutul pedagogic, Oradea, **1**, 1967 [1971].

Lumea = *Lumea.* Bucureşti, **1**, 1963 [**10**, nr. 52, 1972].

Lupta de clasă = *Lupta de clasă.* Organ teoretic şi politic al Comitetului Central al P.C.R., Bucureşti, **1**, 1929 [**52**, nr. 9, 1972].
Vezi şi Era socialistă.

MA = *Mitropolia Ardealului.* Revistă oficială a Arhiepiscopiei Sibiului şi a Episcopiilor Clujului şi Oradiei, Sibiu, **1**, 1956 [**17**, nr. 6, 1972].

Magazin = *Magazin.* Bucureşti, **1**, 1959 [**16**, nr. 795, 1972].

Manuscriptum = *Manuscriptum.* Revistă trimestrială editată de Muzeul literaturii române, Bucureşti, **1**, 1970 [**3**, nr. 4, 1972].

MB = *Mitropolia Banatului.* Revista oficială a Arhiepiscopiei Timişoarei şi Caransebeşului şi a Episcopiei Aradului, Timişoara, **1**, 1951 [**22**, nr. 6, 1972].

MI = *Magazin istoric*. Revistă de cultură istorică, Bucureşti, **1**, 1967 [**6**, nr. 12, 1972].

MMS = *Mitropolia Moldovei şi Sucevei*. Revistă oficială a Arhiepiscopiei Iaşilor şi a Episcopiei Romanului şi Huşilor, Iaşi, **1**, 1924 [**48**, nr. 6, 1972].

MO = *Mitropolia Olteniei*. Revistă oficială a Arhiepiscopiei Craiovei şi Episcopiei Rîmnicului şi Argeşului, Craiova, **1**, 1948 [**24**, nr. 2, 1972].

Munca = *Munca*. Organ al Comitetului Central al Uniunii Generale a Sindicatelor din România, Bucureşti, **1**, 1945 [**29**, nr. 7815, 31 dec. 1972].

Művelődés = *Művelődés*. A szocialista művelődési és nevelési tanács folyóirata, Bucureşti, **1**, 1948 [**25**, nr. 12, 1972].

NL = *Neue Literatur*. Zeitschrift des Schriftstellerverbandes der Sozialistischen Republik Rumänien, Bukarest, **1**, 1950 [**23**, nr. 12, 1972].

NW = *Neuer Weg*. Politische Tageszeitung in der Sozialistischen Republik Rumänien, Bukarest, **1**, 1949 [**24**, nr. 7358, 31 dec. 1972].

NyIK = *Nyelv- és irodalomtudomány közlemények*. România Szocialista Köztársaság. Académiájank Kiadója, Cluj, **1**, 1957 [**16**, nr. 2, 1972].

Orizont = *Orizont*. Săptămînal politic-social şi literar-artistic, Timişoara, **1**, 1951 [**23**, nr. 35, 1972].

Ortodoxia = *Ortodoxia*. Revista Patriarhiei Române, Bucureşti, **1**, 1949 [**24**, nr. 2, 1972].

PE = *Probleme economice*. Academia de ştiinţe sociale şi politice a Republicii Socialiste România. Secţia de ştiinţe economice. Societatea de ştiinţe economice din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1948 [**25**, nr. 12, 1972].

Pentru patrie = *Pentru patrie*. Revistă de educaţie cultural-politică şi militară a Ministerului Afacerilor Interne, Bucureşti, **1**, 1950 [**23**, nr. 12, 1972].

Philologica = *Philologica*. Academia de ştiinţe sociale şi politice a Republicii Socialiste România. Centrul de ştiinţe sociale din Craiova. Sub redacţia lui G. Ivănescu [Volumul] II, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972, 197[—199] p.

PL = *Probleme de logică*. Vol. IV. Academia de ştiinţe sociale şi politice a Republicii Socialiste România, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972, 339[—340] p.

PN = *Presa noastră*. Revista Uniunii Ziariştilor din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1955 [**17**, nr. 12, 1972].

ProgrŞt = *Progresele ştiinţei*. Publicaţie editată de Academia Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1965 [**8**, nr. 12, 1972].

RA = *Revista arhivelor*. Direcţia Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1924 [**49**, nr. 4, 1972].

Ramuri = *Ramuri*. Revistă de cultură, Craiova, **1**, 1964 [**10**, nr. 12, 1972].

RB = *Revista bibliotecilor*. Publicaţie a Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste, Bucureşti, **1**, 1947 [**25**, nr. 12, 1972].

RECAP = *The Romanian-English Contrastive Analysis Project. Reports and Studies*, Bucharest, University Press, 1971, 170 p. [litografiat].

REF = *Revista de etnografie şi folclor*. Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1955 [**17**, nr. 6, 1972].

RESEE = *Revue des études sud-est européennes*, Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, **1**, 1963 [**10**, nr. 4, 1972].

RevÎnvProf = Revista învăţămîntului profesional şi tehnic. Organ al Ministerului Educaţiei şi Învăţămîntului, Bucureşti, **1**, 1965 [nr. 11, 1972].

RF = *Revista de filozofie*. Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1954 [**19**, nr. 12, 1972].

RHV = *Revistă de horticultură şi viticultură*. Revistă de ştiinţă şi tehnică horti-viticolă, Bucureşti, **1**, 1953 [**11**, nr. 11, 1972].

RITL = *Revista de istorie şi teorie literară*. Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1952 [**21**, nr. 4, 1972].

RLib = *România liberă*. Cotidianul Consiliului Naţional al Frontului Unităţii Socialiste, Bucureşti, **1**, 1944 [**30**, nr. 8768, 31 dec. 1972].

RLit = *România literară*. Săptămînal de literatură şi artă, Bucureşti, **1**, 1968 [**5**, nr. 53, 1972].

RM = *Revista muzeelor*. Consiliul culturii şi educaţiei socialiste Bucureşti, **1**, 1964 [**9**, nr. 4, 1972].

Roum = *La Roumanie d'aujourd'hui.* Revue mensuelle paraissant en français, en anglais, en allemand et en espagnol, Bucarest [nr. 12, 1972].

RPed = *Revista de pedagogie.* Organ al Institutului de ştiinţe pedagogice, Bucureşti, **1**, 1952 [**21**, nr. 12, 1972].

RPsih = *Revista de psihologie.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1955 [**18**, nr. 4, 1972].

RR = *Revue roumaine.* Publication trimestrielle de littérature et d'art, paraissant en français, russe, anglais et allemand, Bucarest, **1**, 1947 [**26**, nr. 4, 1972].

RRH = *Revue roumaine d'histoire.* Académie de sciences sociales et politiques de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, **1**, 1962 [**11**, nr. 6, 1972].

RRL = *Revue roumaine de linguistique.* Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, **1**, 1956 [**17**, nr. 6, 1972].

RRMPA = *Revue roumaine de mathématique pure et appliquée.* Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, **1**, 1956 [**17**, nr. 10, 1972].

RS = *Romanoslavica.* Asociaţia Slaviştilor din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1958 [**18**, 1972].

RSSPh = *Revue roumaine des sciences sociales.* Série de philosophie et logique. Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, **1**, 1957 [**16**, nr. 4, 1972].

RSSPs = *Revue roumaine des sciences sociales.* Série de psychologie. Éditions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, **1**, 1957 [**16**, nr. 2, 1972].

Săptămîna = *Săptămîna culturală a capitalei.* Revistă editată de Comitetul de cultură şi educaţie socialistă al municipiului Bucureşti. Serie nouă, Bucureşti, **1**, 1970 [nr. 108, 1972].

SCB = *Studii şi cercetări de bibliologie.* Serie nouă. Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, [**12**, 1972].

SCD = *Studii şi cercetări de documentare.* Centrul de informare şi documentare al învăţămîntului. Academia R.S. România. Ministerul Învăţămîntului, Bucureşti, **1**, 1959 [**14**, nr. 4, 1972].

SCGeogr = *Studii şi cercetări de geologie, geofizică, geografie.* Seria geografie, Bucureşti, **1**, 1954 [**19**, nr. 2, 1972].

SCIV = *Studii şi cercetări de istorie veche.* Academia de ştiinţe sociale şi politice a Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1950 [**23**, nr. 4, 1972].

Scînteia = *Scînteia.* Organ al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Bucureşti [**41**, nr. 9377, 31 dec. 1972].

SCL = *Studii şi cercetări lingvistice.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1950 [**23**, nr. 6, 1972].

SCMatem = *Studii şi cercetări matematice.* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1950 [**24**, nr. 10, 1972].

ScTin = *Scînteia tineretului.* Organ central al Uniunii Tineretului Comunist, Bucureşti, **1**, 1945 [**28**, nr. 7348, 31 dec. 1972].

Sec 20 = *Secolul 20.* Revistă de literatură universală editată de Uniunea scriitorilor din Republica Socialistă România, Bucureşti [nr. 12, 1972].

SIFIA = *Studii de istorie, filologie şi istoria artei.* Academia de ştiinţe sociale şi politice a Republicii Socialiste România. Centrul de ştiinţe sociale Tîrgu Mureş, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972, 354 p.

SLLF 2 = *Studii de limbă literară şi filologie.* Institutul de lingvistică al Academiei Republicii Socialiste România. Sectorul de limbă literară şi filologie. Vol. II, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972, 435[—436] p.

SLLFolc 2 = *Studii de limbă, literatură şi folclor.* II. Societatea de ştiinţe filologice din R.S.R. Filiala Reşiţa. Comitetul de cultură şi educaţie socialistă al judeţului Caraş-Severin, Reşiţa, 1971, 356 p.

SMFC = *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română.* Vol. al VI-lea. Academia Republicii Socialiste România, [Bucureşti], 1972, 187[—188] p.

SR = *Steagul roşu.* Organ al Comitetului judeţean Ilfov al P.C.R. şi al Consiliului popular judeţean, Bucureşti, **1**, 1949 [**24**, nr. 7250, 22 oct. 1972].

ST = *Studii teologice.* Revista institutelor teologice din Patriarhia Română, Bucureşti, **1**, 1949 [**24**, nr. 4, 1972].

StCl = *Studii clasice.* Societatea de studii clasice din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1949 [**14**, 1972].

StCom = *Studii şi comunicări.* 1972. Ministerul educaţiei şi învăţămîntului. Institutul pedagogic de 3 ani Piteşti, Piteşti, 1972, 336 p.

Steaua = *Steaua.* Revistă bilunară a Uniunii Scriitorilor, Cluj, **1**, 1950, [**23**, nr. 24, 1972].

StIst = *Studii şi articole de istorie.* Societatea de ştiinţe istorice din Republica Socialistă România, Bucureşti [**20**, 1972].

StUBB = *Studia Universitatis Babeş-Bolyai.* Series Philologia, Cluj, **1**, 1956 [**17**, fasc. 2, 1972].

StUBBHist = *Studia Universitatis Babeş-Bolyai.* Series Historia, Cluj, **1**, 1956 [**17**, fasc. 2, 1972].

StUBBPs = *Studia Universitatis Babeş-Bolyai.* Series Psychologia-Pedagogia, Cluj, **1**, 1956 [**17**, 1972].

Studii = *Studii.* Revistă de istorie. Academia de ştiinţe sociale şi politice a Republicii Socialiste România, Bucureşti, **1**, 1948 [**25**, nr. 6, 1972].

ŞtTehn = *Ştiinţă şi tehnică.* Revistă editată de C.C. al U.T.C. şi Comisia pentru problemele cultural-educative de masă, Bucureşti [**23**, nr. 12, 1972].

Terra = *Terra.* Revistă de informare geografică a Societăţii de ştiinţe geografice din R.S. România, Bucureşti, **1**, 1969 [**4**, nr. 6, 1972].

Tomis = *Tomis.* Politic, social, cultural, Constanţa, **1**, 1966 [**7**, nr. 20, 1972].

TribRom = *Tribuna României,* Editată de Asociaţia „România", Bucureşti, **1**, 1972 [**1**, nr. 1, 1972].

TribŞc = *Tribuna şcolii.* Revistă săptămînală, **1**, 1971 [**2**, nr. 76, 1972].

Tribuna = *Tribuna.* Săptămînal de cultură, Cluj, **1**, 1957 [**16**, nr. 50, 1972].

Új Élet = *Új Élet.* Képeslap-megjelenék kéthetenként, Tîrgu Mureş [**15**, nr. 24, 1972].

Útunk = *Útunk.* România Szocialista Köztársaság iroszövetségének lapja, Koloszvár, **1**, 1946 [**27**, nr. 52, 1972].

Vatra = *Vatra.* Revistă social-culturală. Serie nouă. Editată de Comitetul de cultură şi educaţie socialistă al judeţului Mureş, Tîrgu-Mureş, **1**, 1971 [**2**, nr. 12, 1972].

Viaţa Buzăului = *Viaţa Buzăului.* Organ al Comitetului judeţean al P.C.R. şi al Consiliului popular judeţean, **1**, 1968.

VînPesc = *Vînătorul şi pescarul sportiv.* Revista vînătorilor şi pescarilor sportivi din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1949 [**24**, nr. 12, 1972].

VN = *Veac nou.* Organ al Consiliului General al A.R.L.U.S., Bucureşti, **1**, 1946 [**28**, nr. 52, 1972].

VR = *Viaţa românească.* Revistă a Uniunii Scriitorilor din Republica Socialistă România, Bucureşti, **1**, 1948 [**25**, nr. 12, 1972].

VS = *Viitorul social.* Revistă de sociologie. Academia de ştiinţe politice a R.S.R., Comitetul naţional de sociologie, Bucureşti, **1**, 1972, [**1**, nr. 4, 1972].

VSt = *Viaţa studenţească.* Revistă a Asociaţiilor Studenţeşti din România, Bucureşti, **1**, 1956 [**17**, nr. 45, 1972].

Xenopol = *A. D. Xenopol.* Studii privitoare la viaţa şi opera sa. Academia de ştiinţe sociale şi politice a Republicii Socialiste România. Institutul de istorie şi arheologie „A. D. Xenopol" Iaşi. Coordonatorii volumului : L. Boicu şi Al. Zub, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972, 443[—445] p.

INDICE ALFABETIC AL BIBLIOGRAFIEI

AUTORII *

A

Abager, Basilius 1370
Adám, Zsigmond 944, 1317
Adorno, Theodor W. 109
Ahriţeulesei, Dem. 48
Akhmanova, Olga [238]
Alarcos Llorach, Emilio [1164]
Alecsandri, Vasile [855]
Aleman, V. 235
Alexandrescu, Ecaterina 670, 671, 889
Alexandrescu, Sorin 232
Alexandrova, Z. E. [1226]
Alexandru, Ioan 507
Al. M. 863
Alsdorf-Bolée, Annegret [1160]
Alvar, Manuel [1163]
Alvarado de Ricord, Elsie [1134]
Aman, Hg. 1313
Anderson, John 110
Andreescu, Alexandru 802
Andreescu, Ştefan 1310
Andrei, Mihail [357]
Anger, Horst 1063
Anghel, Ioana 1215
Anghel, Paul 1408
Anghel, Petre 331
Anghelescu, Mircea 508, 578, 579, 580, 864
Anghelescu, Nadia 236, 1119
Ani, Virgil 776
Apor, Péter [1267]
Apreotesei, C. 1371 [1379]
Aramă, Dalia 363
Arghezi, Tudor 332, [893], [909], [942]
Armbruster, Adolf 428, [465], [466], [467]
Arvinte, V. 654
Asachi, Grigore [930]
Atanasov, Peter 509
Avram, Andrei 111, 112, [237], 238], [239], 501, 629, 630, 759, 760, 761, 762, 1075, 1076, 1216
Avram, Mioara 739, 740
Avram, Mircea [580]
Avrămescu, Aurel 49
Awedyk, W. [283]

B

Babeu, Doina 1217
Baciru, Livia 510
Bacovia, George [782]
Badia-Margarit, Antonio M. [1143]
Bahner, Werner [338]
Balázs, János 944
Balázs, László 944
Baldinger, Kurt [1128]
Balogh, Dsezö 1254, [1291], [1303]
Balogh, Edgar 1255, 1256
Bán, Elek 113
Bantaş, Andrei 1041
Barabás, István 1274
Barbeau, Victor [1158]
Barboricâ, Elena 511, [578], [595], [608]
Barbu, Eugen 890, [911]
Barrel i Alfet, Xavier [1148]
Bartha, János 1291
Bartholomes, F. [324]
Bartoli, M. [1152]
Bartoş, Ecaterina 1340

* Cifrele indică numărul de ordine al lucrărilor din bibliografie. Cifrele din paranteze drepte trimit la autorii de lucrări recenzate sau la autorii discutaţi în articole speciale.

Bartoš, Lubomír [1171]
Basarab, Neagoe [549], [551], [556], [576], [577], [596], [611], [614], [626], [627]
Baz-Fotiade, Laura 512
Băjănică, V. 38, 1002
Bălăceanu, Constantin 297
Bălănescu, Sorina 114
Bărbulescu, C. 581, 582
Bărbulescu, Simona 1120, 1121, 1122, 1123
Bărbulescu-Tănase, Anca 806, 958, 985
Bârsan, A. 1003
Bârsescu, Alexandru 891
Bec, Pierre [1135]
Bechert, J. [329]
Bejan, D. 429, 458
Beju, Ioan N. 513
Beke, György 240, 777, 1257, 1258, 1274, 1292
Belchiță (-Hartular), Anca 94, 631, 646
Belcikov, I. A. [1219], [1235]
Beldescu, G. 1318, 1319, 1335
Beltechi, Eugen 413,1124
Berca, Ion [1337]
Bercea, Livius Petru 672, 893
Berea-Găgeanu, Elena 647, 648, 649, 894
Bernstejn, C. B. [27], [34]
Beşevliev, V. [1220]
Bettisch, Ioan 364, 1004, 1341
Biberi, Ion 945
Bica, Antoine 1342
Bidian, V. 474
Bidu-Vrănceanu, Angela 115, 241
Binder, Pavel 534, 1259
Binder, Ursula 700, 1042, 1043, 1044, 1045
Birliba, Dan Mihai 116
Birsănescu, Ştefan [461]
Blaga, Lucian [855], [892], [895], [896], [926], [928], [932]
Blajovici, Tr. 87, 365, 495, 667, 1338, [1336], 1404
Blikle, Andzrej [330]
Boateă, Silvestru 642
Bocatius, Melchior [1305]
Bochmann, Klaus 330
Bociort, Ignat 650
Bodogae, T. 514
Bogdan, Damian P. 515
Bogdan, Ioan [418]
Bogdan, Maria 807
Bogdănescu, Livia 1320
Bogrea, Vasile [458], [469], [470], [472], [473]
Bojin, Al. [942]
Bolocan, Gh. 778
Bondarko. A. V. [1249]
Borănescu, Constantin 803
Borcilă, Mircea 117, 242, 243, [469], [470], [472], [473], 895
Bortolini, C. [1126]
Bot, Livia [593]
Botez, Aliee [921]
Botez, Demostene 852
Botezatu, Petre 673
Botiş, Valeria 674, 675, 701, [1336]
Brainerd, Barron 50
Bratu, Savin 808
Bratul popa [550]
Brădeanu, Auriea 897
Brâncuş, Grigore 351, 430, 431, 783, 946, 947
Bucur, Marin 865
Bucureseu, Mircea 244
Budagov, R. A. 245, [275]
Budai-Deleanu, Ion [352]
Bugă, Dragoş 51
Buium, Sara 245
Bulandra, M. 707
Bulanin, L. L. [1224], [1239], [1249]
Bulat, Toma G. 516
Bulgăr, Gheorghe 118, 352, 414, 415, 416, 708, 738, 799, [820], [827], [829], [831], [835], [863], [866], [868], [876], [878], [886], [888], 898, [933], [934], [935], 948, 986
Bureţea, Emilian N. 517
Bustya, Endre 1260
Busuioc, Monica 1218
Butnaru, Eugenia 639, 1321
Buuş, Alla 1343
Buzilă, Boris 549, 809

C

Çabej, Eqrem [1251]
Camaj, Martin [1252]
Campagna, S. [1152]
Canarache, Ana 803
Candrea, I.-A. [383], [406]
Canella, C. [409]
Cantacuzino, Constantin stolnicul [587], [619], [620]
Cantemir, Dimitrie [440]
Cantemir, Natalia 246
Capesius, Bernhard 1046, 1064
Caproşu, I. 810
Carabulea, Elena 354, 741, 742
Caragiale, I. L. [908]
Caragiani, Gh. 459
Caragiu-Marioţeanu, Matilda [501]
Caramelea, Vasile 191
Carpov, Rudolf 119
Cartianu, Ana 346
Carton, Fernand [1145]
Cary, Joice [1056]
Cassano, Paul Vincent 1077
Catrani-Popescu, Mioara 39, 1396
Cazacu, Boris 120, 121, 122, 191, 454, [459], [460], [464]
Cazacu, Matei 583
Călăraşu, Cristina 1125
Călineseu, Al. 247
Călineseu, G. [365]
Cărăuşu, Alexandru 52, 298

Cătană, George [367]
Câmpeanu, Eugen 899, 1322
Cândea, Virgil 518, [582], 584, [587], [619], [620]
Cârstea, Mihaela 1078, 1079, 1080
Ceaușescu, Gh. 1344
Cernovodeanu, Paul 585, 811
Cervantes, Miguel [897]
Chantraine, P. 1027
Checicheș, Laurențiu 1361
Chiosa, Clara-Georgeta 1314, 1323, 1324, [1335], [1338]
Chiriță, Gertrud 1047
Chițimia, I. C. 519, 984
Chițoran, Dumitru 53, 88, 98, 123, 234, [249], 1362
Chițoran, Mariana 1368
Chițu, Ioan N. 682
Chivescu, Romeo 89, 124, 812, 849, 1345
Chivu, Gh. 432, 520
Ciobanu, Fulvia 676, 743, [758]
Ciocan, Nistor 586
Ciocea, Ion 1357
Cioculescu, Șerban 812, 813, 945, 949, 987
Ciofu, Maria 1368
Cipariu, Timotei [394]
Cisek, Oskar Walter [1047]
Ciurea, Ioan 521
Clément, D. [329]
Cohen, A. M. 299
Cohen, David [29]
Cohen, Marcel [29], [1133]
Comăneseu, Ioan [1336]
Condeescu, N. N. 801
Condrea-Derer, Doina 709, 776, 779, 1126
Conduraehi, Emil 1026
Constantinescu, A. 445
Constantinescu, C. R. 814
Constantinescu, Gh. 651, 866
Constantinescu, Gh. S. [701]
Constantinescu, Ilinca 125, 248, 249, 710, 1065, 1066, 1067, 1358
Constantinescu, Ioana 54
Constantinescu, Mariana 366
Constantinescu, Nicolae 900
Constantinescu, Radu 1178, [1234], [1236]
Contraș, Eugenia 711, 744
Coresi [530], [533], [543], [547], [557], [610], [618]
Cornejo Cousin, Mariagloria 350
Cortelazzo, Manlio [1162]
Costache, Rodica 1397
Costăchescu, Adriana 250
Costin, Miron [519], [573]
Coșbuc, George [889]
Coteanu, I. 90, 126, 127, 128, 258, [468], 950
Covaci, V. 251, 1127, 1128
Crașoveanu, D. 677, 988
Crăciun, Constantin V. 300, 322
Creangă, Ion [819]
Creță, Zorcla 745
Crețeanu, Radu 1312
Creţuleseu, Ioana 129
Crispos, Caius Sallustius [1031]
Cristache Panait, Ioana 522
Cristea, Teodora 1081, [1130]
Cristeseu, Antoaneta 1219
Cristoiu, Ion 815
Cristureanu, Al. 998, 999, 1005
Crișan, Ion 901
Croitoru, Otilia 1179
Cruceru, C. 902
Csák, László 40
Csákány, Béla 1261
Csehi, Gyula 130
Csősz 1262
Csűry, Bálint [1276]
Cuciureanu, Șt. 923
Cucu, Otilia 1361
Cunha, Celso [282]
Cuny, Xaxier 131
Curuz, Petre 1346

D

Daicoviciu, Constantin [469], [470], [472], [473]
Damaschin, Studitul [558], [559]
Dan, Ilie 678
Dascălu, Laurenția 632
David, P. I. 587
Dănăilă, I. 3
Deanovič, Mirko [32], [1231]
Dejanova, Marija [1242]
Delarăseruei, Oltea 1363, 1364, [1380]
Deleanu, Ion 334
Deleanu, Mihai 91, 367
Deme László [1294], [1301]
Demény, Dezső 301
Demény, L. 523, 524, 592, 1036, 1180
Demetreseu, Viorica 1347
Demiraj, Shaban 1250
Deseamps, Pierre [1145]
Diaconescu, Ilie Gh. 525
Diaconescu, Ion 652
Diaconescu, Paula 903, 904
Diaconu, Petre 1220
Dima, Al. 984
Dimitreseu, Florica 132, 353, 417, 588, 746 780
Dimitriu, C. 433
Dincă, Alexandru 302
Dinu,Mihai 133, 353
Djamo-Diaconiță, Lucia 418, 1181, [1215], [1237]
Dobreseu, Paul 816
Dobreseu, V. 1398
Dobroiu, Eugen 1037
Dobrovici, Viorica 1365
P. Dombi, Erzsébet 134
Dominte, C. 1129
Dorobăț, Dumitru 1365

Draeger, Werner [603]
Dragomir, Anca-Irina 1182, 1183, 1221
Dragomirescu, Gh. N. 135, 679, 680, 681
Dragoş, Elena 460
Dragoş, Eugenia 1336
Drăgan, Mihai 368
Drăghicescu, Janeta 1082
Drimba, Vladimir 1073
Drincu, Sergiu 55, 434, 853
Dron, Virgiliu 682, [701]
Dubois, Claude [288]
Dubois, Jean [288]
Dugneanu, Paul 323
Dulaurens, H. J. [1104]
Dulewicz, Irena [1246]
Dumbrăveanu, A. N. [1218]
Dumea, Franţ 1293
Dumistrăcel, Stelian 369, 475
Dumitraşcu, Katalin 712
Dumitraşcu, Pompiliu 370
Dumitrescu, Domniţa 56, 252
Dumitrescu, Ion 905, [937], [941]
Dumitrescu, Maria 1184, 1222
Dumitrescu-Buşulenga, Zoe 136
Dumitriu-Păuşeşti, Alexandru 781, [806], [808]
Dumitru, Cornelia 867
Dunăreanu, Elena 526, [579]
Duţu, Alexandru 527, 528, [585]
Duvoisin, Marianne [12]

E

Edelstein, Frieda 683, [702]
Edwards, P. M. H. [666]
Eminescu, Mihai [572], [905], [906], [913], [916], [924], [941]
Eneseu, Radu 137
E. O. 461
Ernst, Juliette [12]
Eşanu, Ligia 1130
Eustatievici-Braşoveanul, Dimitrie [622]
E. V. 253

F

Faiciue, Ion 476, 589
Faina, Cristian Liviu 1348
Farkas, Liudmila 138
Farkas, Magda 139
Farkas, Sandor 590
Fareaş, Dan D. 303
Fassel, H. 1068
Faure, Georges [239]
Fejér, Mielós 1263
Felix, Jiři 336, 653
Feurstein, Valentin 254
Filipova-Bajrova, M. [1233]
Fillmore, Charles J. [177]
Fischer, I. 1, 1038
Flora, Radu 506
Florea, Doina [114]
Florea, I. A. 713
Florea, Viorica 57, 993
Flutre, Luis-Fernand [1146]
Fodor, Ecaterina 1185, 1186, 1223, 1224, 1225
Forăscu, Narcisa 255
Formánková, Věra [1217]
Forner, Werner 140
Foult, Claude-Lise [12]
Frai, Ana 141
Francescato, Giuseppe 1083
Frăţilă, Vasile 490, 491, 1006
Frîncu, C. 435, 654
Frînculescu, Mircea 142
Fugariu, Florea 541, [616]
Funeriu, I. 906

G

Gabrea, Maria 655, 684, 1325
Gal, Teodor 714
Gáldi, Ladislau [865], [873], [874], [878], [880], [881], [882], [884], [885], [887]
Gálffy, Mózes 143, 1264, 1274, [1291], 1294, 1295, 1296, [1303]
Galisson, Robert [1142]
Galmés de Fuentes, Álvaro [1154]
Gamillscheg, Ernst [1096]
Gaspar, Heltai [535]
Gavełko, Marek 1084
Gavrilovici, Ernst 782
Gămulescu, Dorin 506, 1187, 1188
Gendron, Jean Denis [1128]
Gendre, A. [1152]
Georgescu, G. 324
Georgescu, Magdalena 529
Georgescu, Pompiliu 685
Georgiev, V. I 1310
B. Gergely, Piroska 92, 144, 1308
G. G. 591
Ghelase, Ileana 1326
Gheorghe, L. 868
Gheorghe, Mircea 419, 1399, 1400
Gheorghe, Nicolae 1226
Gheorghiţă, G. 817
Gheorghiu, Mircea [1189]
Ghergariu, Leontin 371, 715
Gheţie, Ion [352], 372, 437, 438, 439, [453], 462, 530, 531, 592, 593
Ghidu, George I. 1366
Ghiţă, Iulian [357]
Gide, André [1114]
Giosu, Ştefan 440, 503
Giurescu, Anca 1085, 1086, 1131
Giurescu, Constantin C. 441, [471], 716
Giurescu, Dinu C. 441, [471]
Giurgiu, Felicia 869, 933
Goanţă, Ştefan [715]
Goga, Ecaterina 93, 1087

Golopenţia-Eretescu, Sanda 88, 145, 146, 234, [249], 994
Gorovei, Ştefan Sorin 594
Goţia, Anca 25
Gougenheim, Georges [28]
Graur, Alexandru 147, 148, 149, 230, [242], [243], [258], [259], [264], [268], [273], 337, 355, [358], [361], 373, 374, 420, 442, 443, 463, 505, 595, 702, 703, 704, 717, 763, 818, 907, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 984, 989, 990, 1007, 1014, 1015, 1022, 1035, 1132, 1133, 1401, 1402, 1403
Grădinaru, Alexandru 870
Grădinaru, Mihail 150, [257]
Greceanu, Radu 532, [625]
Grecu, Vasile [1412]
Grecu, Victor V. 375, 376, [416], [419], [421]
Greimas, A. J. [247]
Grek-Pabisowa, Iryda [1246]
Grève, Marcel de [1359]
Grigoraş, M 41
Grossmann, Maria 1102, 1134
Gruiţă, G. 686, 934, 959
Guiraud, Pierre 250
Guţu-Romalo, Valeria 656, 666, 718, 960, [985], [987], [989], [991], [992],
Cs. Gyimesi, Eva 151, 256, 1265, 1266, 1274

H

Haineş, Ion 819
Hales, Elvira 687
Hall, Robert A. Jr. [1122]
Hamplová, Sylvia [1155]
Hanea, Victor 1376
Haneş, G. 801
Hanu, Lucian 257
Haralamb, L. 308
Harrod, L. M. [1397]
Hartular, Anca vezi **Belchiţă(-Hartular), Anca**
Hasan, Finuţa 747, [758]
Hasdeu, B. P. [368], [374], [389], [425], 783, [830], [837], [839], [850]
Haş, Gh. 58, 1135
Házy, Ştefan 688
H. E. 820
Helbing, G. [1071]
Heliade-Rădulescu, Ion [97], [370], [371], [378], [381], [384], [386], [390], [397], [401], [402], [403], [405]
Hîrlăoanu, A. 1190
Holban, Maria Magdalena 304
Hollyman, K. J. [1173]
Homorodean, M. 1088
Horvath, Alexandru 377
Horváth, Imre [1254]
Hotz, C. [324]
Van Hout, Georges 152
Hristea, Theodor 351, 764, 961
Hulban, Horia 1048
Huttmann, Arnold 533, 534, [599]

I

Iacob, Ştefan 657
Iarovici, Edith 95, 719, 1049, 1065
Ibrăileanu, G. [410]
I. D. 1337
Ignat, G. 596
Ignat, Nistor 259
Iliescu, Ion 444
Iliescu, Maria 2, 260, 261, 262, 356, 597, 784, [818], [823], 1089, 1090, 1091, 1136, 1137, 1138
Ilieş, Aurora 535
Ilovici, Edith 1367, 1368
Imre, Samu [1295], [1296]
Ionescu, Florin 785
Ionescu, Grigore 720
Ionescu, I. 598, 599, 600, 601, 1000, 1227
Ionescu, Ion 357
Ionescu, Virgil D. 536
Ionescu-Mocanu, Angela 1139
Ionescu-Nişcov, Tr. 445, 602, 1410
Ionescu(-Ruxăndoiu), Liliana 191, 305, 854
Ionică, Mihaela 1092
Ioniţă, Vasile 477, 1008
Iordan, Iorgu 59, 153, 154, 658, 721, 962, [1140], [1156], 1382, 1411
Iovan, Tiberiu 1369
Irimia, D. 908, 935
Irmscher, Iohannes 603
Isbăşescu, Cristina 786
Isbăşescu, Mihai 191, 1050
Istrate, G. 338, 378, 379, 446, [872], 1140
Istrate, Petru 1191
Iuvenal [1035]
Ivanov, Andrei 821
Ivasiuc, Alexandru [920]
Ivăneseu, G. 60, 61, 155, 349, [359], 447, 492, 722, 855, 963, 984
Ivănuş, Dumitru 478
Ivireanul, Antim 537, [943]

J

Jaelkevičus, A. [291]
Jakó, Sigismund [601], [1036]
Jedlička, Alois [1217]
Jeleseu, Smaralda 964
Jieu, Silica 380
Joja, Athanasie 156
Jonas, Pol [1129]
Jonke, Ljudevit [1231]
Jonson, Ben [1051]
K. József, Magda 157
Juilland, Alphonse [666]

Jureoni, I. 1371, [1379]
Jurkowski, Marian [1230], [1238]

K

Kalik, A. 1093
Kálmán, Bella [1244]
Károly, Sándor [280], [1299]
Karpat, Kemal K. 1072
Kelemen, Béla 8, 263, 264, 448, 449, [492], 493, 494, [499], 604, 1297
Kennedy, George [12]
Kis, Emese 822
Kisch, Ruth 1050
Kiss, Andras 787
Koeziány, László 538
Kogălniceanu, Mihail [5], [10]
Kollmann, E. D. 1028
Kondratieva, V. 1349
Konstantinovici, E. N. [1218]
Kósa, Ferenk 1267, 1268
Kovaček, August [503], [504]
Kovásznai, Sandor [538]
Kovácsné József, Magda 1269
Kramer, Johannes 1094, [1138]
Křepinský, Maximilian [1410]
Kroner, Michael 1327
Kuen, Heinrich [1137]
Kufnerova, Zlata [463]

L

Lafont, Robert [1176]
Laiş, Imanuel [828]
Lang, Richard 158
Langlois, Pierre [12]
Lanly, A. [1119]
Lass, Roger 159
Laszlo, Magdalena 1228
Lászlóffy, Aladar 381
Lazarovici, V. 1141
Laurian, August Treboniu [422]
Lavrentie [542]
Lăudat, I. D. 539
Lăzărescu, Gheorghe 1142
Lector 1229
Leite de Vasconcellos, J. [1159]
Leon, Pierre R. [239]
Leontiev, A. A. [260]
Lepsius, Richard [404]
Leszczyński, Zenon 1192
Levițchi, Leon 1051
Liiceanu-Perju, Aurora 160, 191
Linţa, Elena 1193
Littera, Ileana 871
Livescu, Jean 1052, 1350, 1370
Ljongren, Lenart [1221]
Lobiuc, Ioan 765, 1149, 1230
Loghin, V. 1009
Lombard, Alf [738], 1095, [1408], [1409]
López, Maria Luisa [1165]
Lorinţ [534]
Lotman, I. M. [246]
Lovineseu, E. [382], [385]
Lörinczi, Réka 1270, 1271
Lucea, Tamara 1365
Lucaci ritorul [583], [588], [597], [604], [623], [628]
Lucaciu, Petre 540, [581], [606], [615]
Lucuţa, Yvonne 265, 1053
Ludescu, Stoica [560]
Ludskanov, Alexandr 306
Lungu, Micaela 266
Lupaş, Liana 62
Lupu, Coman 723

M

Makarenko, Tatiana 1054
Macarie, Augustin 339, [360], 1328
Macarie, Dorina 339, [360]
Macarie, Liliana 1143, 1144, 1145, 1146, 1147, 1148
Macovei, Zaharia 421, 495, 667, 1338, [1336], 1404
Macrea, D. 9, 161, 267, 268, 269, 340, 358, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 464, 496, 605, 872, 873, 909, 910, 965, 966, 967, 968, 1096
Magheru, Paul 936
Maior, Petru [379], 541, [616]
Maliţa, Mircea 162
Maliţa, Tatiana 1209, [1357], [1360], 1371, [1379]
Malmberg, Bertil [284]
Manciaş, Mihaela 163, 856, 857, 874, 911, 1149
Manciaş, Mircea 164
Mańczak, Witold [1177]
Manea, Ion 341
Maneca, C. 707, 823, 1097, 1098
Manolescu, Radu [1036]
Manoliu(-Manea), Maria 165, 1099
Mantsch, Heinrich 1050, 1069
Manu, Emil 390
Marcu, Maria 1100, 1101, 1150
Marcus, Solomon 166, 167, 307, 308, [322], [323], [327], [328], 342
Mardarie [927]
Mareş, Alexandru 450, 542, 543, 544, 545, 546, [598], 607, [618]
Mareş, Lucreţia 270, 271, 272, 724, 725, 748
Marin, Emil 824
Marinescu, Constantin 643, 1329
Marouzeau, Jules [12]
Marta, Mihai 608
Martin, Robert [1125]

Márton, Gyula 168, [1257], 1272, 1273, 1274, [1292], [1293], [1297], 1298, [1300], [1302], [1304]
Maryniak, Irena [1246]
Maslov, Ju. S. [1249]
Massobrio, L. [1152]
Máthé, Jakab 169, 1299
Mattoso Camara, Joaquim jr. [1172]
Mazilu, Dan Horia 89, 766
Mazilu, Dumitru 1016
Mazzoni, Bruno 1102
Măeseu-Caraman, Lucia 170
Măineseu, Mihaela 1351
Mării, I. [469], [470], [472], [473], 504, 1151, 1152
M. B. 465, 644, 825, 875
M. Cz. 1407
Meier, Harri [31]
Melian, Alexandru 937
Melineseu, Gabriela 342
Mendes da Luz, Maria Albertina [1139]
Mercheş, Dorina 349
Messzer, László 609
Meščanicov, I. I. [293]
Metaphrastes, Symeon [1245]
Mezei, József 274
Miele, Victoria 1330
Mieu, D. 876
Mieu, Eugen 938
Mieu, Samuel [516]
Mihail, Paul 547, 611, 1195
Mihail, Zamfira 119
Mihăeseu, H. 1029, 1231, 1251, 1252
Mihăeseu, N. 968, 969, [986], [988]
Mihăilă, G. 27, 63, 64, 275, [418], 451, 548, 549, 550, 551, [605], [611], [626], 877, 1196, [1229], 1232
Mihăilă, Rodica 95, 689, 719
Mihăilă-Seărlătoiu, Elena 1197
Mihăileseu, Florin 826
Mihăileseu, Vintilă 65
Mihăileseu-Urechia, Venera 319
Milaş, C. 690, 912
Milescu, Nicolae [363]
Mirea, George 827
Mişcol, Oltea 726
Mitu, Mihai 552
Mirza, Clement 309
Mirza, Iacob [613]
Mladenov, Maxim Sl. 1198
Mocanu, Dragoş 391
Mocanu, Marin Z. 392, 633
Mocanu, N[icolae] 479, 638
Moise, Ion 640, 681, 1199, 1200
Moisil, Florica [611], [626]
Moisil, Grigore 310, 313
Moisiu, Al. 553
Moldovanu, Dragoş 788
Moldoveanu, Nicu 554
Molnar, Ion [399]
Molotov, A. I. [1226]
Mondejar, José [1170]
Mounin, Georges [241], [255]
Mourin, Louis [11]
Muljačić, Žarko [1120]
Munteanu, Dan 276, 1153, 1154
Munteanu, George 1405, 1406
Munteanu, Georgeta 1331
Munteanu, Mircea 611
Munteanu, Romul 171
Munteanu, Ştefan 172, [253], [254], [269], [279], [295], 691, 858, 913
Murádin, László 1300
Murăreţ, Ion 1103
Murăreţ, Maria 1104
Murăşianu, Emil 66
Mureşan, Ioan [715]
Mureşianu, Ion B. 555
Muscan, Catinca 187, 306

N

Naghiu, Iosif E. 612, 613, 614, 615, 616
Nagy, Istvan 173
Nagy, Jenö 174, 277, 1275, 1276
J. Nagy, Mária 1274, 1277, [1291], [1303]
Nasta, Atanasie 393
Nasta, Mihail 232
Neaeşu, Alexe 1332
Neaga, N. 828, 1074
Neaga, Raisa 1361
Neagoe, Manole 541, 556, 559, [596], [614], [627]
Neagoe, Victorela 497
Neagu, Valeria 278, 1155
Neamţu, G. G. 659, 692
Neamţu, Octavian 311
Necula, Ion P. 1017
Neculce, Ion [438], [453], [890]
Negoiţescu, I. 914
Negreanu, Aristiţa 1105
Negreanu, C. 279, 829
Negrici, Eugen 915, [943]
Negru, Radu 1018
Negură, Ileana 1352
Neieseu, Ileana 1010
Neieseu, Petru [490], [493], 634, 1297
Nemoianu, Anca 1055
Nemser, William 175, [1067]
Nepos, Cornelius [1031]
Nestoreseu, Virgil 1206, 1233
Netea, Vasile [422], [621]
Neuman, Carol 800
Neumann, H. P. 1068
Nichifor, E. I. [923]
Nichita, Ioana 82
Nicolaeseu, N. 557
Nicolau, Edmond 312, 800, 802
Nicolescu, Adrian 1376
Nicolescu, Aurel 10, [414], [424], [426]
Niculescu, Alexandru 96, 859, 916, 970, 1106, 1156

Nieuleseu, Ionuț 466, 617, 830, 831, 832, 939
Nieuleseu, Stelian 313
Nieuliță, Ioan 781, [806], [808]
Nikitevič, V. M. [1247]
Nițeseu, Lionel 343
Nițu, George 917
Nițu, Valeriu 394
Norocel, Epifanie 1234
Novicicov, Eugen 1353
Novicov, M. 984
N. P. 422
Nussbächer, Gernot [600]

O

Obrębska-Jabłońska, Antonia [1246]
Octavian, Tudor 833
Oiță, Ion 1201
Oiță, Maria 1202
Olteanu, Pandele 558, 559
Onu, Liviu 454, [459], [460], [464], 511, 560, 561, [578], [595], [608], [618]
Oprea, Olga 1320
Opreseu, Eugenia [851]
Oprică, Octavian 1346
Oprișan, Cornelia [446]
Orbán, A. P. 1107
Orman, Gabriel 314, 315
Oros, Marius I. 176
Oros, Valeriu 1339
Orr, J. [1156]
Otero, Carlos-Peregrin [1131]
Otobicu, Const. 727, 728, 834, 835, 918, 971, 992
Otradinskij, V. V. [235]

P

Pall, Erno [1244]
Pamfil, Mihaela 11, 28, 1157, 1158
Panaiteseu, P. P. [586], [594], [607], [617], [624]
Pană-Dindelegan, Gabriela 177, 660, 705
Paniușeva, M. S. [1219], [1235]
Panovf, I. 1362
Papacostea, Șerban 467, 836
Papacostea-Danielopolu, Cornelia 619
Papahagi, Pericle N. [393]
Papp, Ferenc [1244]
Paschia, Gh. 795
Passel, Frans van [1359]
Pașaliu, Iulian 325, 1108
Paul, Zam. 67
Pavliuc, N. 1203
Pavlovici, Smaranda 1373
Păcurariu, D. 395
Pătruț, I. [492], [499], 635, 1011
Păuneseu, Constantin 178
Pârvulescu, Adrian 359
Pedestrașu, A. 661
Pellegrini, G. B. [1038]
Pellis, U. [1152]
Péntek, János 180, [256], [274], [280], 1278
Peptenar, Octavian 919
Perju-Liiceanu, Aurora, vezi Liiceanu-Perju Aurora
Peteanu, Aurel E. [901]
Petre, Luiza 181
Petreseu, Camil [412]
Petreseu-Dîmbovița, M. 68
Petri, Lucreția 1056
Petrina, Liviu 668, 1023, 1253
Petrișor, Marin 480, 498
Petrovanu, Alexandra 693, 1070
Petrovici, Elena 1379
Petrovici, Emil [7], [418], [491], [492], [499], [592]
Phébus, Gaston [1157]
Philippide, Al. 182, 972, 973, 974
Pippidi, D. M. 12
Piru, Al. 837, 878, 940
Pistrui, Chiril 1204
Pițoiu, Ion [715]
Pireălăboiu, Gabriela 1354
Pîrvu, Aurel 800
Pîslaru, Elena 1235
Pleșu, Andrei 838
Ploae, Mariana 282, 1159
Poalelungi, Gh. 975
Podgoreanu, Traian 920
Poenaru, I. 1362
Poenaru, I. V. 1311
Poghire, Ciceronе 183, 839
Pohl, Jacques [11]
Pomorska, Krystyna 1228
Pop, Alexandrina 662
Pop, Gheorghe [494], [495], [497], [500]
Pop, Sînziana 344
Popa, Atanasie 562, 563
Popa, Cornel 184
Popa, Eleonora 3
Popa, Ion D. 564
Popa, Marian [809], [817], [819], [824], [826], [832], [841], [845], [846], [847], [848], [851]
Popa, Marin 185
Popa, Mircea 396
Popa, St. N. [1114]
Popeseu, Brîndușa 1365
Popeseu, Emil 316
Popeseu, F. 633
Popeseu, Ion 468, 767, 1372, 1373, [1380]
Popeseu, Justin 1236
Popeseu, Petru 976
Popeseu, Radu [917]
Popeseu, Radu Sp. 452, 469, 481, 482, 995
Popeseu, Sebastiana 1030
Popeseu, Ștefania [644], 1019
Popeseu, Teodor N. 1031
Popeseu-Goean, Petre 397
Popeseu-Marin, Magdalena 29, 663, 749, 1160

Popescu-Teiuşan, Ilie [422]
Popeţi, Corneliu 620
Popovici, Victoria 621
Porcescu, Scarlat 565, 622
Posner, R. [1156]
Potopin, Ion 879
Preda, Anda 729
Preda, Marin [902]
Prodan, D. [590], [609], [613]
Prosdocimi, A. L. [1038]
P. S. 840
Purica, Elena 69, 97, 977
Putanec, Valentin [1231]

R

Radan, Mihai 483
Rădulescu, Gh. 789
Rădulescu, Marieta 1237
Rădulescu, Ştefan [1339]
Rădulescu-Mendea, Marina 423
Rebelo Gonçalves, F. [1037]
Reformatskij, A. A. [285]
Reguş, Corneliu 768, 1238
Regus-Seserman, Aspazia 1205
Reibel, David S. [1070]
Reicharth, Emmerich 841
Reinheimer-Ripeanu, Sanda 1109, 1110
Rejmánková, Miloslava [1217]
Repina, Tamara 1111
Rey, Alain [261]
Rigault, André [239]
Risch, Ernst 1032
Rizescu, I. 30, 398, [413], [415], [423], [427], 470, [583], [588], [597], [604], [623], [628], 669, 750
Robbe-Grillet, Ingrid [12]
Robciuc, I. 1203
Robea, M. 1380
Robotos, Imre 880
Roceric, Alexandra 730, 921, 1409
Rohlfs, Gerhard [1091], [1136], [1161], [1174]
Roman, Al. 784, 790, 791, [818], [823]
Roman, Eliza 186
Roman, T. 842
Rosetti, Al. 283, 344, 345, 346, [438], 453, 454, [459], [460], [464], 664, 731, 754, 769, 922, [938], [939], [940]
Ross, Jacques 350
Roşianu, Ion 70, 623, 996, 1001
Roşu, Titu 566
Rotaru, Ion 860
Ruhlen, Merritt 636
Ruja, Alexandru 1315
Rusička, Rudols [290]
Russell-Gebbet, Paul [1147]
Russu, I. I. 455, 1039
Rusu, D. 923
Rusu, G. C. 732
Rusu, Gr. 484, [490], [493], 499, 500
Rusu, I. I. 1033
Rusu, Liviu 843
Rusu, Valeriu [498]
Ryck, Liliane de 187

S

Sadoveanu, Mihail [912]
Sala, Marius 31, 32, 284, [462], 1161, 1162, 1163
Saramandu, Nicolae 502
Saraş, Marcel 1374, 1375
Sauer, Gertrud 1071
Sauvageot, Aurélien [30], [1132]
Sav, Vasile 941
Savin, Emilia 1370
Sădeanu, Florenţa 1112, 1113, 1164, 1165, 1166
Sălăgean, Sergiu 624
Săndulescu, N. 1034
Săteanu, C. 665
Sângeorzan, Zaharia 881
Schane, Sanford A. [1070]
Schenkel, W. [1071]
Schlieben-Lange, Brigitte [1175]
Schuller, Rolf 1057
Schveiger, Paul 169, 243, 317, 687
Schwartz (-Popa Bureă), Liana 71, 326
Schwob, Anton [1063], [1064]
Sebeok, Thomas A. 188
Seche, Luiza 327, 694, 733, 751, 752, 978, 979, 1024, 1383
Sedlacet, Jan [463]
Seliščev, A. M. [1223]
Semcinski, Stanislav 770, 771, 772, 773
Seneca Tatăl [1035]
Seyfeddin, Ömer [1072]
Sfîrlea, Lidia 861, [1025]
Shakespeare, W. [1051]
Shaw, Bernard [1048]
Sihleanu, Victor 191
Simedrea, Tit [1227]
Simeonov, Boris 1206
Simonescu, Dan 72, 456, 567, 625
Sireteanu, E. 790, 791
Skok, Petar [1231]
Slama-Cazacu, Tatiana 53, 98, 189, 190, 191, 192, 233, 234, [249]
Slavici, Ion [407]
Slăvescu, Micaela 781, [806], [808]
Sluşanschi, Dan 1035
Smreikova, Irina [463]
Sofroni, V. 924
Solé, Carlos A. [13]
Solin, H. [1039]
Soltischi, Ligia 1114
Soresciu, Marin [903]
Soresciu, Roxana 844
Soresciu, Virginia 193
Speranţia, Eugeniu 194, [287]
Sporici, Vasile 328
Sreznevskij, V. I. [1245], [1246]

Stamate, Aurelia 1115
Stan, Ionel [490], [493]
Stan, I. T. 195, 285, 1239
Stan, Sandina 1020
Stanca, Vasile 568
Stancovici, Virgil 196, [244]
Stati, Sorin 197, 198, 228, [236], [242], [243], [258], [259], [263], [264], [267], [268], [273], 286, 695
Stăneulescu, Ioan F. 626, 627
Stănescu, Heinz 845
Steinke, Klaus 329, 399
Stempel, Wolf-Dieter [31]
Sterpu, Gheorghe 400
Stoica, Nicolae de Haţeg [891]
Stoicescu, Nicolae [810], [811], [836]
Straka, Georges [33], [1128]
Străchinaru, Ion 1316
Stroescu, Sabina Cornelia [353]
Sufleţel, Rodica 1012
Superanskaja, A. V. [1243]
Surdu, Alexandru 199
Surjicov, Aurelia 1207
Szabó, Attila T. 200, [240], [277], 1279, 1280, 1281, 1309
Szabó, Zoltán 180, 201, 202, 203, [256], [274], 1301, 1302
Szarvas, Gabor [1275]
Szász, Lőrinc 40
Szőes, Endre 1384
Szőes, Istvan 1282, 1283

Ş

Şafarica, Irina 696
Şandru (-Olteanu), Tudora 13, 347, 1116, 1167, 1168, 1169, 1170, 1171, 1359
Şăineanu, Lazăr [391]
Şchiau, Octavian 572, [593]
Şerb, Ion [715]
Şerban, Constantin 471, 734
Şerban, Dumitru 645
Şerban, Felicia 925
Şerban, Geo 425
Şerban, Olimpia 287, 882
Şerbănescu, Parascheva 1208
Şesan, Milan 569
Şewe, Hinc [1225]
Şincai, Gheorghe [516], [538]
Ştefan, Ion 402, 403
Ştefănescu, Alex. 846
Ştefănescu, Al. I. 847
Ştefănescu, Marcel 1374, 1375
Ştefănescu, Margareta 980
Ştefănescu-Drăgăneşti, Virgil 99, 637, 1376
Ştirbu, Patriciu [643]
Ştrempel, Gabriel 537, 570, 571
Şuksin, Vasilii [114]
Şuteu, Flora 401, 572, 926, 981

T

Tabarcea, Cezar 73
Tacciu, Elena 883
Tagliavini, C. [1126]
Tamás, Lajos [822]
Tanaşoca, Nicolae Şerban 73, 74, 1412
Taşcu, Valentin 884, 885
Tataru-Mihai, Liliana 1355
Tauberg, Edith 204, 1209
Tănase, Adela-Mira 1377
Tănase, Eugen 982, 1377
Tănăsescu, Anton 1210
Tănăsescu, F. 1360
Teiszler, Pál 180, 205, [256], [274], 1284, 1285
Tempea, Radu [593]
Teodorescu, Ecaterina 697, [703], [704], [705], [706]
Teodorescu, Mirela [352], 511, [578], [595], [608], [927]
Teodorescu, Vasile 424, 1333
Teodorescu-Brînzeu, Pia 318
Teodorovici, Sergiu 962
Teodoru, Pompei Traian 802
Theban, Laurenţiu 206, 698, 1117
Theban, Maria 1117, 1172, 1173
Thümmel, W. [329]
Tibád, Levente 1286
Tiktin, H. [413], [415], [423], [427]
Tilander, Gunnar [1157]
Tilkov, Dimitar [1216]
Tita, Aurel 1363, 1372
Tocan, Dumitru 800
Todor-Prundar, Konstantin 207
Todoran, R. 472, 482, 485
Tohăneanu, G. I. 735, 928, 929, [936]
Tolstoi, N. I. [1232]
Tomeanu, I. 790, 791
Tomescu, Mircea [584]
Tomici, Mile 486, 1240, 1241
Tomuţa, Liviu 83
Toşa, Alexandru 208, 1013
Tramarin, Achille 774
Trebici, Vl. 736
Trocin, Dumitru 411
Tuaillon, G. 209
Tudoran, Dorin 405
Turculeţ, A. 1025
Tuţescu, Mariana 288, 1118

Ţ

Ţăranu, Ecaterina 406
Ţepelea, Gabriel 407, [867], [869], [870] [875], [877], [883], 886, 930
Ţineu, Bucur 848
Ţiţeica, Radu 800
Ţopan, Grigore 997

U

Udler, R. Ia. [1218]
Ugrinova-Skalovska, Radmila [1222]
Ulivi, Anca 33
Ureche, Grigore [610], [915]
Urechia, Alexandru 319
Uribe-Villegas, O. [271]
Uriţescu, Dorin 487
Ursu, N. A. 4, 573, [622]

V

Vaida, Dragoş 320
Vaida, Vasile [371]
Vaimberg, S. 204, 210, 1242
Valentin, T. 887
Valle Cintra, Maria Adelaide [1159]
Valter, R. 1174
Vámszer, Márta 1288, [1296]
Varlaam mitropolitul [558], [559], [562], [564], [621]
Vasconco, Victor, 75, 76, 737, 792, 793, [812], [821], [849], 1243, 1244
Vasileseu, M. 574
Vasiliu, Emanuel 212, 321
Vasiliu, Gabriel 70, 426, 427
Vasiliu, Laura 77, 84, 753
Vasiluţă, Livia 408, 473
Vásquez Cuesta, Pilar [1139]
Vârlan, T. 1371, [1379]
Velican-Cosinschi, Marilena 488
Velichi, Const. 445
Verdeţu, Nicolae 942
Verdín Díaz, Guillermo [1149]
Vescu, Victor 1211
Vesenski, V. 1306
Veţeleanu, Vasile N. 360
Vieru, Sorin 212
Vinceanz (-Vintu), Ileana 175, 213, 754, 755
Vintilă-Rădulescu, Ioana 85, 1175, 1176
Vinţeler, O. 34, 409
Viorel, Elena 289, 290, 1058
Vişan-Mitea, Olimpia 1334
Vita, Zsigmond 1305, 1385
Vitizov, I. 1381
Vîrgolici, Ştefan [897]
Vîrtosu, Ileana 575
Vlad, Carmen 931
Vlad, Valeriu [643]
Vlad-Budoiu, Voichiţa [643]
Vladimir, Iosefina 1361
Vlăduţ, Alexandra 781, [806], [808]
Voiceseu, C. 943
Volovici, L. 983
Vöő, Istvan 1289
Vrabie, Emil 86, 191, 628, 775, 1245, 1246
Vraciu, Ariton 214, 291, 292, 293, [294], 330, [455], 1177, 1212, 1213, 1247, 1249
Vraciu, T. 293, 1247, 1248, 1249
Vranoussis, Leandros 576
Vriendt, S. de 215
Vuleăneseu, Mihaela 1356
Vulişici, Maria 699, 700, 1045
Vultur, Smaranda 932

W

Wagner, K. H. [329]
Wald, Henri 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 361
Wald, Lucia [242], [243], [258], [259], [264], [268], [273], 1040
Wallis, John [1066]
Wandruszka, Mario [265], [289]
Wartburg, Walter von [1096], [1411]
West, William C. [12]
Widlak, Stanislaw 348
Wolf, Johann 223, 224
Wolf, Siegfried 100, 812, 849

X

Xenopol, A. D. [369], [392], [1386]

Z

Zaim, Macarie 582
Zamfireseu, Dan 78, [611], [626], 850
Zamfireseu, I. D. 225
Zamfireseu, Ion 226
Zampolli, A. [1126]
Zarifopol, Paul [910]
Zdrenghea, Mihai 1059, 1060
Zdrenghea, Mircea [667], [668], [669]
Zdrenghea, Stela [667], [668], [669]
Zett, Robert [1245]
Zsemlyei, János 1290, 1303, 1304
Z. U. 851
Zub, Al. 5, [10]
Zugun, Petru 26, 294, 295, 410, 411, 457, 706, 756, 758, 888

CUVINTE *

ALBANEZĂ

fshat 769

ENGLEZĂ

colour 1056

FRANCEZĂ

avoir 1108
bourgeois 1056

GREACĂ

θρόνα 1032
θρόνος 1032
χρυσόθρονος 1032

ITALIANĂ

-aia 1090
-aio 1090

MAGHIARĂ

ángy 1270
antipróza 1265
folnagy 1259
hogyvagyizmus-bol 1265
kin 1282
költészetül 1265
könyv 1282
meny 1270
mondatstilus 1265
pontos 1265
raconcátlan 1265
skatulyán 1265
szóstilus 1265

ROMÂNĂ

A

-ac 746
(a)celei(a) 435
aceleiaşi 435
(a)celeilalte 435
(a)cestei(a) 435
-ag 747
a agrea 946
-(ai)lor(iu) 744
alo- 165
arboradă 774
a avea 1108

B

banc 763
bihin 765
boi 774
bou 774

C

cápcă 765
care 655, 946, 947
ca să 946
casă 485, 951
ce 655
cine 655
cine- 751
ciuli 765
o(r) ctnta 648
să cînte 648
ctşlă 1002
clăpăci 765
co- 739
comutare 165
cordován 766
corován 765
a crea 946
criclă 765
crivulă 765

D

dacă 682
dáică 765
distribuţie 165
drăpăna 768

E

-ec 747
-eg 747
Emanuel 1000

F

fánglă 765
fănogiu 1259
femeie 773
filosofie 1018
filozofie 1018
fîntui 765
fortuit 975
foto- 751

G

Govîndari 1004

H

horaiţ 767
horaiţă 767

I

Ibru 1006
-ic 747
-ig 747
a(se) ijderi 775
-iu 743

L

loisir 726
lúşniţă 765

M

major 975
malversaţie 975

* Au fost incluse cuvintele din titluri (şi subtitluri la etimologii).

mangucie 759
Manole 1000
masă 951
maşnicău 760
mădrăgit 760
măgheraie 759
măldăgit 760
mărghilă 759
măzănaie 759
măzări 759
meleajă 760
meleşniţă 759
meş 760
michilie 760
milărie 760
mini- 746
mirgăşli 759
mitosi 760
mînă 711
mîrfogi 760
mîrvină 759
mîrviţă 759
moale 762
mocoroanţe 760
mohnă 760
mol 760
mondroşi 760
morăi 760
morsóc 767
morsocă 767
moşie 772
moşdroagă 760
mustenici 759

O

-oasă 1001
-oc 747
-og 747
opoziţie 165

P

palaneţe 761
palincă 761
parecherniţă 761
parodesc 761
paslion 761
palaşcă 761
palonea 761
paviţ 761
păjurit 761
pălăcică 761
păoance 761
păpălău 761
păruşcă 761
păseşălat 761
păţoancă 761
peri- 752
pline 771
planćică 730
plevaşcă 771
po- 739
poarcă 771
pohornicioară 771
pontíl 774
potroz 771
previziune 736
prodán 765
prognoză 736
proiectare 736
prost 725

R

radio- 751
rasă 951
rumân 450

S

sat 769
scrisură 982
scriitură 982
singur 767
sită 725
spartul plăţuluţ 729

Ş

şăflic 765
a şti 690

T

-(tate) 749
tele- 751
timp liber 726
trúşcă 765

Ţ

ţapapie 774

U

-uc(ă) 476, 747, 748
-ug 747
-uică 745
uzói 712
uzóń 712

V

variantă 165
voi(u) 649
vreau 649
v(r)oiesc 649

Z

zătúlă 768

RUSĂ

ев- 1202

SÎRBOCROATĂ

báda 1187
bòjer 1187
bòjerka 1187
bòjerski 1187
talanga 1187
vaka 1187
vaklest 1187
vakli 1187
vakljast 1187
vaklo 1187
vakluša 1187
vakuša 1187
vesélija 1187
Vićur 1187
vija 1187

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

RECTIFICARE

Cititorii sînt rugaţi să îndrepte următoarele greşeli de tipar strecurate în numărul 3/1973 al revistei noastre:

— p. 256 — r. 8 de jos — în loc de: бѫдѫ (ѡ)

se va citi: бѫдѫ (т)

— la p. 257 — r. 10 de jos — în loc de: ш҆нѧщє (ъ)

se va citi: тнѧщє (лъ)

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesaţi de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române : gramatică, vocabular, limbă literară şi stilistică, istoria lingvisticii româneşti, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică şi filologie. Revista publică, de asemenea, articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile în 4 exemplare, dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş, pe hîrtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate cu cifre arabe, figurile din planşe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele şi grafice. Explicaţia figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de iniţială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale. Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase gratuit.

Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul Comitetului de redacţie cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesaţi de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române: gramatică, vocabular, limbă literară şi stilistică, istoria lingvisticii româneşti, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică şi filologie. Revista publică, de asemenea, articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile în 4 exemplare, dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş, pe hîrtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate cu cifre arabe, figurile din planşe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele şi grafice. Explicaţia figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de iniţială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale. Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase gratuit.

Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul Comitetului de redacţie cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
Str. Gutenberg 3 bis, sector VI — Bucureşti

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Fonetică și dialectologie, vol. VII, 1971, 381 p., broșat, 19,50 lei; vol. VIII, 1973, 299 p., 16,50 lei.

AUGUST KOVAČEC, **Descrierea istroromânei actuale**, 1971, 231 p., broșat, 10,50 lei.

VALERIU RUSU, **Graiul din nord-vestul Olteniei. Fonetică. Considerații fonologice** (cu 42 hărți lingvistice), 1971, 171 p., broșat, 8 lei.

Sub redacția acad. IORGU IORDAN, **Crestomație romanică**, vol. III, partea a II-a, 1971, 908 p., legat, 36 lei.

LUCIA DJAMO-DIACONIȚĂ, **Limba documentelor slavo-române emise în Țara Românească în sec. XIV și XV**, 1971, 399 p., 25 lei.

Evangheliarul slavo-român de la Sibiu. 1551—1553. Studiu introductiv filologic de E. Petrovici. Studiu istoric de L. Demény, 1971, 420 p., 48 lei.

Pravila ritorului Lucaci. Text stabilit, studiu introductiv și indice de I. Rizescu, 1971, 391 p., 32 lei.

Sub redacția acad. AL. GRAUR, S. STATI, LUCIA WALD, **Tratatul de lingvistică generală, vol. I**, 1971, 558 p., 31 lei, tiraj nou 1972.

PETRU NEIESCU, GRIGORE RUSU, IONEL STAN, **Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureș**, vol. II, 1971, XXV p. + hărți de la 244 la 537, 118 lei.

Sub red. AL. GRAUR, **Gramatica limbii române**, vol. I și II, ediția a II-a, revăzută și adăugită, tiraj nou, 1972, vol. I, 439 p., 22,50 lei; vol. II, 589, p. 30 lei.

*** **Bibliografia analitică a limbii române literare (1780—1866)**, 1972, 215 p. 17,50 lei.

*** **Studii de limbă literară și filologie**, vol. II, 1972, 436 p., 21,50 lei.

FRIEDA EDELSTEIN, **Sintaxa gerunziului românesc**, 1972, 169 p., 6,50 lei.

NICOLAE SARAMANDU, **Cercetări asupra aromânei vorbite în Dobrogea. Fonetică. Observații asupra sistemului fonologic**, 1972, 203 p., 7,50 lei.

*** **Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română**, vol. al VI-lea, 1972, 188 p., 9 lei.

Philologica, vol. II, 1972, 199 p., broșat, 8,75 lei.

AL. GRAUR, **Gramatica azi**, 1973, 239 p., broșat, 7 lei.

LR, Anul XXII, Nr. 4, p.291—432, București, 1973

I.P.I. — c. 2985

42 200

Lei 6.—

T 8207
B Astra

LIMBA ROMÂNĂ

5

ANUL XXII
1973

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

LIMBA ROMÂNĂ
ANUL XXII, 1973
Nr. 5

1997

0 IUI. 2005

97

COMITETUL DE REDACȚIE

Redactor responsabil :

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct :

Prof. univ. ION COTEANU, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

Membri :

GH. BOLOCAN
GRIGORE BRÂNCUȘ
ION GHEȚIE
VALERIA GUȚU ROMALO
THEODOR HRISTEA
ION POPESCU
MARIUS SALA
LAURA VASILIU
FLORA ȘUTEU — *secretar de redacție*

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv.

În țară, abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții. Revistele se pot procura și prin PUNCTUL DE DESFACERE AL EDITURII ACADEMIEI (direct sau prin poștă), str. Gutenberg 3 bis, sectorul VI — București. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la întreprinderea de comerț exterioar ROMPRESFILATELIA, Căsuța poștală 2001 — telex 011631 — București, Republica Socialistă România, sau prin reprezentanții săi din străinătate. Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa comitetului de redacție al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an.

Toute commande de l'étranger sera adresée à Întreprinderea de comerț exterior ROMPRESFILATELIA, Boîte postale 2001 — telex 011631 — Bucarest, Roumanie, ou à ses représentants à l'étranger. En Roumanie, vous pourrez vous abonner par les bureaux de poste ou chez votre facteur.

ADRESA REDACȚIEI
Str. I. C. Frimu nr. 22
Sectorul I
BUCUREȘTI

APARE DE 6 ORI PE AN

8207

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXII 1973 Nr. 5

SUMAR

LIMBĂ LITERARĂ — FILOLOGIE

Pag.

ION ŞTEFAN, Terminologie şi teorie literară în opera lui Dimitrie Cantemir 435
ION GHEŢIE, Evoluţia normelor literare în tipăriturile ardeleneşti de la sfîrşitul secolului al XVII-lea 443
LIVIU ONU, Precizări în legătură cu cîteva fragmente găsite recent din *Molitvenicul* lui Coresi 453

GRAMATICĂ — VOCABULAR

DOMNIŢA ICHIM-TOMESCU, Cercetarea gramaticală a numelor proprii 467
G. GRUIŢĂ, „Limba franceză şi română"? 479
D. CRAŞOVEANU, Observaţii asupra unor verbe nepredicative 487
Note etimologice (ION MOISE şi A. VRACIU, IOAN LOBIUC, I. ROBCIUC) 491

NOTE

N. MIHĂESCU, Precizare 507

RECENZII

GR. ALEXANDRESCU, *Opere*, vol. I *(Poezii)*. Text stabilit, note, comentarii şi variante de I. Fischer, Bucureşti, Edit. Minerva, 1972 *(Mircea Anghelescu)* 509
Sinteze de limba română. Radioteleşcoală. Ministerul Educaţiei şi Învăţămîntului. Centrul de informare şi documentare al învăţămîntului. Sectorul de radioteleviziune educativă. *Coordonatori:* Conf. univ. dr. Theodor Hristea, conf. univ. dr. Grigore Brâncuş, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1972 *(Luiza Seche)* 511

Cărţi şi reviste primite la redacţie 515

18915

TERMINOLOGIE ŞI TEORIE LITERARĂ ÎN OPERA LUI DIMITRIE CANTEMIR

DE

ION ŞTEFAN

Erudit cu renume european, solicitat chiar de cărturari străini, după cum mărturiseşte el însuşi, să redacteze o cronică a principatelor române, scriitor multilateral, Dimitrie Cantemir este, în multe direcţii, un inovator. Nouă este, de exemplu, atitudinea lui Cantemir faţă de operă. Dacă Miron Costin afirmase că „scrisoarea este un lucru vecinic", Cantemir formulează concepţia că opera scrisă imortalizează faptele săvîrşite de eroi, că numai scrierile se bucură de privilegiul vieţii perene. El aşază opera scrisă chiar mai presus decît faptele pe care le înfăţişează, săvîrşite de oameni de acţiune, deci acordă prioritate, pe scara valorilor, nu acteler istorice ca atare, ci oglindirii acestora în opera scrisă, tocmai pentru că aceasta le asigură durata eternă. Exprimînd opinia superiorităţii scriitorului, din acest punct de vedere, în comparaţie cu omul de acţiune, Dimitrie Cantemir scrie : „Şi încă mai mult pre scriitorii decît pre făcătorii minunelor fericiţi şi lăudaţi a numi voi îndrăsni. Căci după armele şi faptele iroilor, condeiele istoricilor de nu s-ar fi spre alb clătit, încă de mult şi lauda numelor lor deodată cu oasele ţărna o ar fi acoperit. Şi aşa, aceia au fost a lucrurilor făcători, împreună şi muritori, iară ceştea numelui au fost înnoitori şi în veci stăruitori" [1].

Dar nu scrisul în sine asigură durata, perpetuarea faptelor eroice, ci opera înzestrată cu anumite calităţi literare, lucrarea elaborată cu talent, fie în proză, fie în versuri : „a celor vechi şi fericiţi iroi... de atîţia mii de ani şi pînă acmu, din iscusit condeiele scriitorilor, din tocmite verşurile stihotvorţilor, din împodobite voroavele ritorilor... bună pomenirea numelui nici s-au părăsit, nici în veci să va părăsi" [2]. Nu orice scriere, ci numai cea realizată de un autor iscusit, talentat, perpetuează faptele eroilor.

---

1 Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, Bucureşti, 1965, vol. I, p. 91. În continuare, trimiterile la această operă se vor face prin menţionarea numai a titlului ei.

2 *Op. cit.*, vol. I, p. 107.

Învestirea operei literare cu atributul eternităţii are repercusiuni multiple asupra activităţii de scriitor a lui Cantemir. Acesta este autor al unei varietăţi de scrieri, este istoric, geograf, filozof, el introduce în lucrările sale versuri, maxime, rime interioare [3], îşi împodobeşte fraza cu figuri de stil, cu locuţiuni populare [4], foloseşte un lexic bogat, făcînd apel la forme ale limbii vorbite, ca şi la numeroase neologisme, cum sînt *hesitaţiune*, *pretenţie*, *argument*, *lavirint* şi multe altele, pe care, adeseori, le şi glosează [5], creează cuvinte noi prin derivare, recurge chiar la valoarea imitativă a sunetelor [6].

Ca atare, era oarecum firesc ca Dimitrie Cantemir să fie preocupat şi de problema constituirii unei terminologii literare. De asemenea, din scrierile lui se desprind anumite concepţii despre unele noţiuni de teorie literară. În rîndurile de mai jos intenţionăm să prezentăm principalii termeni literari ce se întîlnesc în scrierile lui Dimitrie Cantemir, care sînt împrumutaţi cu precădere din limba greacă şi, în legătură cu ei, unele opinii literare exprimate incidental de scriitor.

Din categoria termenilor literari ce se referă la persoana care scrie, care crează, reţinem, în primul rînd, neologismul *autor*, atestat şi sub forma *avtor*, care apare întîia oară în limba română în opera lui Cantemir. Dăm cîte un singur exemplu din fiecare din cele două forme : „Aceştii sentenţii, precum eleni aşa latini, cîţiva *avtori* a avea putem" ; „acestor de credinţă *autori*" [7]. Dealtfel, Cantemir este şi primul nostru scriitor care îşi atribuie calitatea de autor al unei cărţi : „Cinci socotele pune *autorul* pentru adeverinţa neamului românesc", scrie el, referindu-se la unele păreri despre originea şi continuitatea poporului nostru în Dacia [8]. În legătură cu termenii folosiţi de Cantemir pentru denumirea persoanei care scrie, a autorului, menţionăm un fapt interesant. Dimitrie Cantemir foloseşte des, în terminologia literară, dublete cu valoare de sinonime, de regulă un neologism alături de un cuvînt uzual. Un exemplu în acest sens este chiar neologismul *autor*, întrebuinţat alături de cuvîntul vechi, *scriitor*. Dar nu numai atît. El ştie să obţină valori stilistice din prezenţa acestor dublete. Dimitrie Cantemir este, probabil, unul dintre primii scriitori români care îşi dau seama de valoarea stilistică a sinonimelor, alternînd în aceeaşi frază, pentru a evita repetiţia, atît de frecventă în literatura noastră veche, un cuvînt uzual cu un neologism care are sens similar. Iată cîteva exemple : „Dintr-aceste dară acestor de credinţă *autori* fără prepus putem cunoaşte că Ghermania, spre care zic Stravon şi Dionisie

[3] De pildă : „... toată fiinţa să uluieşte şi toată zidirea a să ciudi nu sfîrşeşte" (*op. cit.*, vol., II, p. 141) etc.

[4] „Ce această a lor mîndrie... li-au ieşit pe nas" (*Opere*, vol. VIII, p. 327).

[5] De pildă, „vremea este melanholică sau tristă" ; „astronomii, adecă a stelelor cunoscători" (Dimitrie Cantemir, *Divanul* Bucureşti, 1969, p. 7, 45. În continuare, trimiterile la această scriere se vor face prin menţionarea numai a titlului). Cantemir dă pentru prima oară în literatura noastră un glosar al cuvintelor noi, sau „streine", cum le zice el ; trimiţînd la „scara" acestora, el scrie : „Deci fieştecare cuvînt strein şi neînţeles, oriunde înainte ţi-ar ieşi ... la scară îl cearcă" (*Istoria ieroglifică*, vol. I, p. 4). În legătură cu limba lui Dimitrie Cantemir, a se vedea studiul lui Emil Petrovici cu acest titlu, din volumul *De la Varlaam la Sadoveanu*, Bucureşti, 1958 ; de asemenea, Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*, Bucureşti, 1971, I, p. 374—394.

[6] „Tunete, sunete, trăsnete, plesnete scornră" (*Istoria ieroglifică*, vol. I, p. 225).

[7] Dimitrie Cantemir, *Opere*, tom VIII, *Hronicul vechimii româno-moldo-vlahilor*, Bucureşti, 1901, p. 62,64. Lucrarea va fi citată, în continuare, sub denumirea *Hronic*.

[8] *Op. cit.*, p. 559.

că s-au fost întinzînd Dachia, n-au înţeles ei Ghermania, precum astăzi se hotărăşte, ce Ghermania care atunci au fost între Thracia şi Iliria, iară ce zic aceiaşi *scriitori*, că s-au fost întinzînd spre izvoarăle Dunării"[9]. Sau : „nici pentru voia unuia, mai proaspăt *scriitor*, putem lepăda credinţa a atîtor vrednici de credinţă *istorici*" [10]. Ne oprim aici, deşi am putea continua cu multe exemple, pentru a nu lungi expunerea. De obicei, termenul *scriitor* este folosit, în astfel de situaţii, în sens larg, şi pentru istoric, geograf, retor etc. Foarte des, atunci cînd citează un autor, Cantemir nu-i precizează calitatea printr-un nume de agent ca „scriitor", cu sens general, ci cu ajutorul unor termeni ca : „istoric", „poetic", după caz (Ovidie poeticul). Faptul se explică prin concepţia lui Cantemir despre scriitor. După Dimitrie Cantemir, orice autor este înzestrat cu talent pentru un anumit domeniu de activitate. Scriitorul nu poate fi multilateral, el nu poate fi creator în orice gen. O astfel de opinie este cu atît mai interesantă cu cît Cantemir a fost totuşi un scriitor multilateral. De asemenea, el consideră că talentul este înnăscut, fiind un dar ceresc. El scrie : „unii în gramatică, iară alţii în poetică, unii în loghică, iară alţii în ritorică, unii în cea ithică, iară alţii în cea fizică filosofie mai isteţi, şi unii într-una, iară alţii într-altă învăţătură şi meşterşug mai vestiţi şi mai fericiţi, după a firii orînduială au ieşit (că ce unul Dumnedzău dăruieşte şi orînduieşte, toată lumea nici a lua, nici a clăti poate)" [11].

În epoca lui Cantemir, retorica se bucura de un mare prestigiu. Este deci explicabil că termenul *ritor* are o foarte frecventă utilizare în opera lui. În glosarul la *Istoria ieroglifică*, cuvîntul este explicat astfel : „cela ce ştie meşterşugul a vorovi bine, bun de gură". Formula uzuală „bun de gură" are aici înţeles laudativ. Foarte mult întrebuinţat este şi termenul *ritorică*. Cuvîntul avea un înţeles mai larg decît cel actual. În rîndurile semnate de Ieremia Cacavela, dascălul lui Dimitrie Cantemir, în *Divanul* acestuia, cuvîntul are sensul de disciplină care cuprinde reguli, canoane, a căror învăţare îl înzestrează pe om cu darul, se înţelege, de a compune o cuvîntare sau scriere frumoasă : „întru tot împărătiasă *ritorică* ! cu cîte daruri, cu cîte slave, în puţină vreme pre iubitorii tăi îmbogăţăşti !". În general însă, termenul *ritorică* are la Cantemir accepţia de cuvîntare sau scriere îmbodobită cu diferite figuri de stil. Din aceeaşi familie mai menţionăm adjectivul *ritoricesc* şi verbul *a ritorisi* : „aşa mult *ritoriseşte*" [12].

În legătură cu retorica, trebuie să amintim faptul că Dimitrie Cantemir întrebuinţează, pentru prima dată în limba noastră, cuvîntul *perioadă*, făcînd precizarea că nu este recomandabil ca aceasta să fie prea lungă : „la cuvîntul nostru să ne întoarcem (că *perioadele* mari în voroavă şi celui ce voroveşte la cuvînt sminteală şi celuia ce povestirea ascultă la audzire şi la pomenire învăluială face") [13].

Tot în legătură cu retorica, menţionăm şi termenul *trop*, la plural *tropuri*. În glosarul din *Istoria ieroglifică*, autorul îl explică astfel : „chipuri, mijloace, lesniri, împodobiri ritoriceşti". Şi în cuprinsul scrierilor sale, termenul apare, de regulă, împreună cu adjectivul *ritoricesc* sau cu cuvîntul

---

[9] *Op. cit.*, p. 64.
[10] *Op. cit.*, p. 123.
[11] *Istoria ieroglifică*, vol. I, p. 85.
[12] *Ibidem.*
[13] *Op. cit.*, vol. I, p. 165.

ritorică : „cu multe chipuri și *tropuri* ritoricești pacea laudă" [14]; „în meșterșugul cuvîntului nedeprinsă și în *tropurile* ritoricești neînvățată" [15]; „nici în ritorică *tropul* îndestulirii au ascultat" [16]. Dealtfel, după cum am spus, retorica avea o mare importanță în epoca respectivă. Însuși Cantemir spune că scriind *Istoria ieroglifică*, „nu atîta cursul istoriii în minte mi-au fost, precît spre deprinderea ritoricească nevoindu-mă" [17]. Pe Cicero, pilduitor al „vorovii frumoasă", îl consideră părinte al limbii latine. Totuși, înaintea retoricii, Cantemir așază logica, „meșterșugul meșterșugurilor"; „loghicăi acest titlu a-i da m-am obicinuit", mărturisește scriitorul [18].

Pentru noțiunea de poet, Dimitrie Cantemir folosește doi termeni : *stihotvorț*, la plural *stihotvorți*, de proveniență slavă, și *poetic*. În primele scrieri, mai ales în *Divanul*, este preponderent primul termen, celălalt apărînd cu totul sporadic, pentru ca în ultimele scrieri, și îndeosebi în *Hronic*, să fie întrebuințat numai cuvîntul *poetic*. Iată numai cîteva exemple : „dzice *stihotvorțul*"; „precum *stihotvorțul* frumos cîntă" „un cuvînt a unui *stihotvorț* persesc" [19]; la plural: „tocmite verșurile *stihotvorților*" [20]. Dăm un singur exemplu pentru *poetic* : „Ovidie *poeticul*, carile pre vremile lui Avgust au trăit" [21].

Și pentru noțiunea de „vers", Dimitrie Cantemir folosește doi termeni : *stih* și *verș*, ultimul devenit foarte răspîndit în secolul al XVIII-lea. Ocupîndu-se de acești termeni, în studiul său despre primele manifestări de teorie literară în cultura română, D. Popovici afirmă că Dimitrie Cantemir ar fi făcut distincție între ei : „În afară de *verș*, versul cîntat, avem *stihul*, versul pur și simplu" [22]. Este probabil că D. Popovici a emis această părere bazîndu-se pe un text ca următorul : „din gură cîntec ca acesta în *verșuri* tocmit cînta", sau ca acesta : „nici de *verșul* și de viersuri în ceva înduplecîndu-să" [23]. Dar în alt loc autorul scrie : „Ce pot fi cernite cîntecele ce audz? Ce pot fi ponegrite stihurile și într-însă necredzute cuvintele carile la urechi îmi vin?" [24]. Prin urmare și stihul poate fi, în terminologia lui Cantemir, vers cîntat, după cum versul poate fi și el cîntat sau nu. În *Divanul*, versurile intercalate în text au ca titlu fie cuvîntul *stih*, fie termenul *verș*. Nu se confirmă deci opinia lui D. Popovici că Dimitrie Cantemir făcea deosebire între cuvintele *stih* și *verș*.

I s-a atribuit lui Cantemir introducerea în limba română a termenului *poezie* [25], care însă nu este atestat în opera lui. Cu sensul de „poezie" este atestat însă în scrierile lui Cantemir cuvîntul *poetică*. D. Popovici a arătat

[14] *Op. cit.*, vol. II, p. 244.
[15] *Op. cit.*, vol. I., p. 194.
[16] *Op. cit.*, vol. I, p. 60.
[17] *Op. cit.*, vol. I, p. 4.
[18] *Op. cit.*, vol. I., p. 85. Citatul este închis de autor în paranteze, cărora el le zice *parenthesii* (*op. cit.*, vol. I, p. 4). Înregistrăm aici și o singură atestare a cuvîntului *comentator*, calitate atribuită în indicele de nume al *Hronicului*, în „catastihul" autorilor citați („a căror numere să pomenesc"), lui Bovinus.
[19] *Divanul*, p. 279, 285, 267.
[20] *Istoria ieroglifică*, vol. I, p. 107.
[21] *Hronicul*, p. 72.
[22] D. Popovici, *Cercetări de literatură română*, Sibiu, 1944, p. 175.
[23] *Istoria ieroglifică*, vol. I, p. 138, 254.
[24] *Op. cit.*, vol. II, p. 139.
[25] J. Byck, *Vocabularul științific și tehnic în secolul XVIII*, în „Studii și cercetări lingvistice" 1954, nr. 1—2, p. 35.

că la Cantemir, „alături de retorică, avem *poetica*, înţeleasă uneori ca disciplină poetică, iar alteori ca operă poetică" [26]. Deci cuvîntul *poetică* are la Cantemir şi sensul de „poezie", ca în acest exemplu : „Meşterşugul ritoricăi în *poetică* mutînd, o sentenţie veche spre mai mare răul nou întracesta chip le prociti" [27]. Apărînd în sintagmă cu termenul „meşterşug", formula înseamnă arta de a versifica : „Precum Omir, tot băsnuitoriu fiind, în locul ce ar fi fost istoria adevărată a lucrurilor făcute, să povestească, adîncimea limbii elineşti şi *a poeticăi meşterşug* să fie vîndut" [28]. Termenul *poetică*, cu sensul de disciplină care cuprinde principiile artei versificaţiei, nu apare la Cantemir, ci mai tîrziu, într-un *Catavasier*, tipărit la Rîmnic, în 1747, unde se spune : „Şi, cititorule, ce vei ceti şi cu *poetica* vei socoti şi de vor veni la număr (stihirile), bine să ştii că noi, precum le-am găsit, aşa le-am tipărit" [29]. Frecvent este, în opera lui Cantemir, adjectivul *poeticesc*. Comentînd sensul cuvîntului *dumnădzăi* la greci, autorul scrie : „După obicinuita voroava *poeticească*, trupurile cereşti însămnadză" [30]. D. Popovici consideră că formula „voroavă poeticească" are înţelesul de „expresie simbolică" [31].

Dimitrie Cantemir acordă un loc distinct, în cadrul celorlalte scrieri, poeziei. Pentru Miron Costin, Homer este un istoric, adică un povestitor al războiului de la Troia. În concepţia lui Cantemir însă, poezia are ca izvor ficţiunea. Sfera poeziei planează deasupra realităţii, ea nu cuprinde faptele reale, de competenţa istoriei, ci întîmplări furnizate de ficţiune, fiind comparabilă, din acest punct de vedere, cu basmul : „alţi mulţi nenumăraţi ca aceştia, nu că doară după *basnele poeticilor*, dumnăzăi şi dumnăzee adevărate şi nemuritoare au fost, ce după socoteala filosofilor oameni din oameni născuţi şi muritori" [32]. Sau, în alt loc, Cantemir scrie : „la viclean, parola dumnăzăiască şi *basna poeticească* tot o cinste au" [33]. El concede că poetul uzează de anumite libertăţi, care istoricului nu-i sînt permise : „Ce precum noi am putut pricepe, Ovidius mai mult să fie scris din *slobozenia poeticească*, decît din trebuinţa adevărului" [34]. Ca şi retorica, poezia uzează şi ea de diferite procedee, ca, de pildă, inversiunea : „După încheierea siloghismului acestuia, palinodia ritoricească (adică repetiţia retorică) şi *vatologhia poeticească* (adică inversiunea) prin multă vreme crăngăi" [35]. Versul este supus anumitor reguli, stihurile sînt „tocmite".

Termenul *eleghii* este explicat, în glosarul la *Istoria ieroglifică*, prin formula : „un fel de stihuri amestecate".

---

[26] D. Popovici, *op. cit.*, p. 175.

[27] *Istoria ieroglifică*, vol. II, p. 98.

[28] *Hronicul*, p. 172.

[29] Ioan Bianu, Nerva Hodoş, *Bibliografia românească veche*, Bucureşti, 1910, vol. II, p. 97.

[30] *Istoria ieroglifică*, vol. II, p. 264.

[31] D. Popovici, *op. cit.*, p. 175.

[32] *Hronicul*, p. 89.

[33] *Istoria ieroglifică*, vol. II, p. 61.

[34] *Hronicul*, p. 122.

[35] *Istoria ieroglifică*, vol. I, p. 55. În glosar. : „Vatologhia — chip poeticesc, cînd aceleaşi cuvinte cu întoarsă orînduială poftoreşte", iar „palinodie — cîntarea, cuvîntul carile de multe ori acelaşi să poftoreşte".

Notăm și cuvîntul *muze*, despre care în glosarul citat se precizează că sînt „șeapte surori, carile să dzic boazele cîntării și a dăscăliii să fie", iar în *Hronic* li se zice „dumnăzeele muzicăi și stihurilor" [36].

Termenul *teatru*, care apare des în opera lui Cantemir (la plural *teatruri*), nu era nou. El fusese folosit și în *Noul Testament* de la 1648, în locul mai vechiului *privire* sau *priveală*. Unele probleme pun însă sensurile cuvîntului. D. Popovici a precizat, pe bună dreptate, că, în scrierile lui Cantemir, termenul nu se referă la opera literară. Dar, bazîndu-se probabil pe glosarul din *Istoria ieroglifică*, unde cuvîntul este explicat ca „locul privelii, în mijlocul a toată ivala", D. Popovici crede că el desemna locul destinat reprezentațiilor dramatice [37]. Iată exemple în care cuvîntul are acest sens : „prin *theatruri* și prin uliță îmblînd" [38]; sau : „Din pragul a fietecare poartă, în gios scară, în chipul *theatrului* în gios să lăsa și, de ce să coborîia, la temelie să mai lăția" [39]. De altfel, și în textele anterioare, cuvîntul *teatru* are același înțeles, ca, de exemplu, în *Noul Testament* de la 1648 : „și năvăliră toți împreună în *theatron*" [40]. Sînt însă multe pasaje în scrierile lui Dimitrie Cantemir în care cuvîntul *teatru* pare să aibă sensul de „mulțime" sau „adunare" : „carile din calea laudei, abătute sînt, numere, nevoințe și fapte, așa de tot dezvăluite în mijlocul *theatrului* cititorilor a le scoate" [41]; „în mijlocul *theatrului* cu mare îndrăsneală ieși și înaintea tuturor gloatelor cuvinte ca acestea făcu" [42]; „în mijlocul a tot *theatrul* și dinaintea a tot ochiul" [43].

Termenul *comedie* apare mai întîi în *Divanul*, dar sensul lui nu reiese clar din context : „Asemenea strălucitoarei stecle, dară fragide, asemenea *comediilor* carile după scurtă vreme sînt lipsitoare" [44]. În schimb, cuvîntul este definit în glosarul din *Istoria ieroglifică* : „figuri, voroave carile scornesc rîsul și închipuiesc istoriile adevărate". Se pare că autorul înțelegea prin comedii reprezentațiile de saltimbanci, obișnuite în acea epocă, așa cum afirmă și editorul cărții, P. P. Panaitescu.

După același glosar citat, *tragodie* înseamnă „cîntec, verș de jeale, hăolitură, bocet". Înțelesul derivatului adjectival *tragodicesc* este legat direct de sensul substantivului corespunzător : „Acestea și altele multe ca acestea amăgitorești și *tragodicești* descîntece... descîntînd" [45]. Este folosită și forma *traghicesc* : „Sunete jalnice, *eleghii* căialnice și *traghicești* ca acestea prin potecile munților... sunînd" [46]. Comentînd această terminologie, Al. Piru spune că la Cantemir tragedia are sensul primar al cîntecului de jale [47].

---

[36] *Hronicul*, p. 89.
[37] D. Popovici, *op. cit.*, p. 175.
[38] *Hronicul*, p. 117.
[39] *Istoria ieroglifică*, vol. 1, p. 165.
[40] Apud *Codicele Voronețean*, ediția I. G. Sbiera, Cernăuți, 1885, p. 10—11.
[41] *Istoria ieroglifică*, vol. I, p. 3.
[42] *Op. cit.*, vol. I, p. 61.
[43] *Op. cit.*, vol. I, p. 259.
[44] *Divanul*, p. 311.
[45] *Istoria ieroglifică*, vol. I, p. 196.
[46] *Op. cit.*, vol. II, p. 139.
[47] Al. Piru, *Istoria literaturii române*, București, Editura didactică și pedagogică, vol. I, p. 351.

Se pare că Dimitrie Cantemir făcea distincţie între termenii *povestire* şi *poveste*. Primul cuvînt denumeşte diferite forme narative, mai ales relatarea unei întîmplări („celuia ce povestirea ascultă") [48], în timp ce al doilea se referă cu deosebire la înfăţişarea unor fapte ireale : „acest fel de istorie ieste a babelor, carele spun noaptea *poveşti*, pentru ca să-şi adoarmă copiii, ales cînd sînt flămînzi" [49].

Alături de *proverb*, Cantemir utilizează şi termenul *paremie*, care înseamnă „ciumilitură, cuvînt alta tîlcuind, dzicătoare".

Pentru noţiunea de „maximă", Cantemir foloseşte neologismul *axiomă*, glosat : „dzisă filosofică carea în loc de canon, de pravilă să ţine". Termenul *sentenţie* este şi el glosat într-o paranteză : „putea-le-am dzice cuvinte alese" [50].

Sensul cuvîntului *adagiu*, folosit sub forma *adagheu*, reiese dintr-un citat ca următorul : „prea lesne ieste fietecui a cunoaşte, precum să zice *adagheul* de pre unghea leului : adică văzînd unghea leului, ce fiară să fie leul poţi socoti" [51].

În opera lui Cantemir este atestat şi cuvîntul *dialog*, explicat în glosarul menţionat ca „voroavă carea este tocmită cu întrebare şi răspundere", iar în text apare cu acelaşi înţeles : „la începătura *dialogului* între dînşii sosiră şi unul de altul pricine viăjbii carile şi pentru ce ar fi fost a întreba începură" [52].

Este probabil că prima atestare în limba română a termenului *fantazie* se găseşte într-o carte religioasă, în prefaţa *Apostolului* tipărit în 1683 la Bucureşti, unde se spune că sufletul omului este constituit din minte, chibzuială, cuvînt şi *fantasie* şi pe care Ovid Densusianu îl echivalează cu „imaginaţie" [53]. Cuvîntul este foarte des întrebuinţat de Cantemir, care în glosarul citat îl explică astfel : „părere, închipuirea minţii". Sensul este identic în texte : „nici iuţimea şi arsura focului de la acel din *fantasie* născut şi din crieri prefăcut aur îi poate opri" [54] ; „cetatea, ce şi cum ar fi, nicicum în mintea lui să încapă nu putea, ce *fantasia* uneori ca un cuptoriu, alteori ca un cotlon, iară alteori ca pe o gură de dobitoace i-o zugrăvia(că *fantasia* la proşti cele văzdute numai a închipui poate)" [55]. Remarca din paranteză este interesantă : Cantemir vrea să spună că la omul simplu chiar fantezia sau închipuirea nu depăşeşte hotarele lucrurilor reale, cunoscute.

Este probabil că în opera lui Cantemir se întîlneşte şi prima atestare a cuvîntului *fantastic*, folosit de scriitor cu sensul actual : „vise fantastice" [56].

Noţiunea de „imagine" este exprimată prin doi termeni : *idee* şi *icoană*. Neologismul este explicat în glosarul la *Istoria ieroglifică* astfel : „chipul a fietecui lucru pe carele mintea plăsmuindu-l ca cum ieste îl înformuieşte", şi apare într-un text ca următorul : „ca cum *ideoa* acestui

---

[48] *Istoria ieroglifică*, vol. I, p. 165.
[49] *Hronicul*, p. 134.
[50] *Istoria ieroglifică*, vol. I, p. 4.
[51] *Hronicul*, p. 88.
[52] *Istoria ieroglifică*, vol. II, p. 38.
[53] Ovid Densusianu, *Limba română şi dezvoltarea ei estetică*, curs, 1920—1921, p. 50.
[54] *Istoria ieroglifică*, vol. I, p. 60.
[55] *Op. cit.*, vol. II, p. 126.
[56] *Op. cit.*, vol. II, p. 85.

primejduios sfat în mintea lor încă nu s-ar fi cuprins'' [57]. *Icoană* are un sens asemănător : ,,Așea de pe cele trecute, într-un chip și acelor după noi viitoare *icoană*, cu mintea a zugrăvi putem'' [58].

Dimitrie Cantemir face deseori, mai ales în *Istoria ieroglifică*, dovada calităților sale de ironist. El folosește, cu sensul adjectivului din limba actuală *ironic*, forma *ironicesc* : ,,într-un chip *ironicesc* să nevoia, ca toată pofta inimii... într-altă parte abătîndu-i și gîndul ce ar avea cu meșterșug într-altul schimbîndu-i'' [59]. În glosarul cărții, autorul spune că este un ,,cuvînt cu carele lăudăm pe cel de hulă și hulim pe cel de lăudat în șagă''.

În același glosar, termenul *ipervolicești* este explicat prin ,,laude, peste putința firii, cînd dzicem : frumos ca soarele, mînios ca focul, înger pămîntean''.

Actualul cuvînt *laconic* apare în scrierile lui Cantemir sub forma *laconește*, care înseamnă : ,,pre scurt și deplin a grăi ce ar trebui'', fiind folosit, în exemplul de mai jos, în legătură cu verbul *a ritorisi* : ,,a ceasului strîmtoare *laconește* a ritorisi mă învață'' [60].

Încheiem lista de termeni literari din opera lui Cantemir cu adjectivele *autentic*, cu sensul pe care-l are astăzi într-o expresie ca ,,talent autentic'' : ,,însă cinstea numelui în istoric *avzthentic* să-i dea, nu videm'' [61], și *apocrif* : ,,epistola Sf. Pavel către evrei și epistola Sf. Iacov a doua, între cele *apocrife* scrisori le vor putea așeza'' [62].

Din examinarea termenilor literari întîlniți în opera lui Cantemir rezultă, în primul rînd, frecvența cuvintelor referitoare la retorică, fapt ce demonstrează, după cum am mai spus, prestigiul acesteia, utilizarea largă a terminologiei privitoare la aforisme și sentințe, influență, credem, a culturii orientale, precum și un destul de des apel la cuvinte ca *poveste* sau *povestire*, căreia uneori i se substituie termenul *istorie*, dovadă a marii întinderi a formelor narative în acea epocă. Cei mai mulți termeni literari se întîlnesc în *Istoria ieroglifică*.

---

[57] *Op. cit.*, vol. I, p. 38—39.
[58] *Hronicul*, p. 175.
[59] *Istoria ieroglifică*, vol. I, p. 196.
[60] *Op. cit.*, vol. I, p. 143.
[61] *Hronic*, p. 113.
[62] *Op. cit.*, p. 172.

EVOLUȚIA NORMELOR LITERARE ÎN TIPĂRITURILE ARDELENEȘTI DE LA SFÎRȘITUL SECOLULUI AL XVII-LEA

DE

ION GHEȚIE

1. Nu încape îndoială că unul dintre cele mai neglijate capitole ale istoriei limbii române literare îl constituie textele bisericești tipărite la sfîrșitul secolului al XVII-lea în sud-vestul Transilvaniei și în special la Bălgrad. Dacă activitatea desfășurată în vechea capitală a Transilvaniei la mijlocul aceluiași secol s-a bucurat, îndeosebi în timpul din urmă, de o anumită atenție din partea cercetătorilor [1], peste cele zece tipărituri apărute la Bălgrad, Sebeș și Sibiu între 1683 și 1702 s-a trecut cu vederea, deși, așa cum vom vedea, ele prezintă aspecte dintre cele mai semnificative pentru evoluția limbii literare românești în părțile sud-vestice ale Transilvaniei în epoca dată. Se cuvine totuși să menționăm lucrările lui Șt. Pașca și B. Kelemen, consacrate *Pînii pruncilor* și, respectiv, *Cărării pre scurt*, care oferă cercetătorilor o serie de informații utile [2]. Se mai citează uneori *Cuvîntul către cetitori* al popii Ioan Zoba din Vinț la *Sicriul de aur*, în care se examinează problema sinonimelor într-un spirit diametral opus celui în care fusese privită problema, cu cîteva decenii înainte, de Simion Ștefan [3]. Celelalte tipărituri ardelenești de la sfîrșitul secolului al XVII-lea nu au trezit interesul nimănui (decît cel mult accidental).

2. Acestea sînt motivele care ne-au îndemnat să aruncăm o privire asupra tipăriturilor ardelenești de la sfîrșitul secolului al XVII-lea (mai

---

[1] Vezi, de exemplu, I. Popp, *Beiträge zum Studium der Altrumänischen*, în WJb, III, 1896, p. 170—182; Al. Rosetti, B. Cazacu, L. Onu, *Istoria limbii române literare*, vol. I, ed. a II-a, București, 1971, p. 104—114.

[2] Șt. Pașca, *Pînea pruncilor* (*Bălgrad, 1702*), în DR, X, partea a II-a, 1943, p. 319—329; B. Kelemen, *Cu privire la lexicul lui Ioan Zoba din Vinț* (*Contribuții la istoria limbii române din sec. al XVII-lea*), în CL, VIII, 1963, nr. 2, p. 239—243, *Cu privire la regimul articolului posesiv* (*genitival*) *și al articolului demonstrativ* (*adjectival*) *în secolul al XVII-lea*, în CL, XI, 1966, nr. 1, p. 25—41, *Aportul tipăriturilor din Transilvania de la sfîrșitul secolului al XVII-lea la procesul de formare și unificare a limbii literare*, în CL, XVII, 1972, nr. 2, p. 279—282.

[3] Vezi Al. Rosetti, B. Cazacu, L. Onu, *op. cit.*, p. 93—94, 97.

exact dintre 1683 și 1702). Scopul principal pe care-l urmărește cercetarea de față este de a stabili evoluția normei literare sud-vest ardelenești în cele zece tipărituri scoase la lumină în intervalul sus-menționat. O premisă fundamentală a întregii cercetări este ideea că în secolul al XVII-lea nu avem o singură normă literară românească (supradialectală). Limba română literară (entitate abstractă) se realizează în această perioadă la nivelul unor variante regionale [4]. La jumătatea secolului al XVII-lea, româna literară cunoștea cinci variante literare : munteană, moldoveană, sud-vest ardeleană, nord-ardeleană și bănățeană [5]. Dintre acestea, primele trei, difuzate prin tipărituri, sînt singurele care aveau șanse de a se impune, la un moment dat, ca normă unică supradialectală.

Așa cum este ilustrată de tipăriturile bălgrădene de la jumătatea secolului al XVII-lea, varianta literară sud-vest-ardelenească ne apare, pînă la un punct, ca un compromis între varianta literară munteană și cea moldoveană [6]. În paginile cărților de la Bălgrad, întîlnim pe ğ (*ğura*), ca în textele nordice, dar numai rarisim pe *dz*, care este înlocuit aproape peste tot prin *z* (sudic). Labialele moi alternează cu cele dure (*merg—mărg*), *s, z, ț* duri cu *s, z, ț* moi (*seară — sară, țes — țăs* etc.), *ș, j*, moi cu *ș, j* duri (*slujește-slujaște, șed, șăd*), *î* cu *îi* (*cîine-cîne*), articolul *al* variabil (*al, a ai, ale*) cu articolul *a* invariabil etc. [7]. Nu este vorba, cum s-ar crede la o examinare superficială, de un amestec conștient de fonetisme și forme sudice (muntenești) și nordice (moldovenești), pentru a obține un fel de „normă medie", supradialectală, ci de reflexul normal (mijlocit uneori prin tradiție) al graiurilor din părțile sud-vestice ale Transilvaniei (zona Mureșului mijlociu), cu foarte puține și, în general, discutabile înrîuriri din afară (de ex. *îi* din *cîine*).

3. Propunîndu-ne să surprindem stadiul atins de norma literară sud-vest-ardelenească spre sfîrșitul secolului al XVII-lea, ne vom raporta, uneori, cum e și firesc, dar numai în limita necesarului, la situația observată în tipăriturile ardelenești de la mijlocul aceluiași secol. Lipsa spațiului ne-a împiedicat să dăm extinderea cuvenită unor considerații de dialectologie (istorică) românească. Același motiv ne-a silit să ne rezumăm la un număr limitat de fenomene și anume la acelea care sînt capabile să arunce lumină în problema ce ne interesează.

Menționăm aici că observațiile privitoare la *Pînea pruncilor* sînt recoltate din studiul lui Șt. Pașca. Pentru *Rînduiala diaconstvelor* ne-am raportat la fragmentele publicate de M. Gaster [8]. Celelalte texte, cercetate de noi în original sau prin intermediul unor fotocopii, au fost parcurse selectiv, cu excepția lucrărilor *Poveste la cei 40 de mucenici* și *Bucoavnă*, care au fost citite integral. În general, din fiecare lucrare au fost fișate c. 50—100 de pagini.

---

[4] Vezi G. Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare*, Iași, 1947, p. 66—80.

[5] Cf. G. Ivănescu, *op. cit.*, p. 80—137.

[6] Cf. M. Gaster, *Chrestomatie română*, vol. I, Leipzig—București, 1891, p. XCII.

[7] Unele informații asupra limbii textelor bălgrădene din anii 1640—1656 pot fi obținute din lucrările citate mai sus, p. 443, n. 1.

[8] *Op. cit.*, vol. I, p. 243 —246.

4. Cîteva cuvinte despre lucrările tipărite în Transilvania (de sud-vest) în perioada 1683—1702. Primele cărți apărute în această regiune a țării după reluarea activității tipografice le datorăm popii Ioan Zoba din Vinț și sînt niște colecții de predici traduse din ungurește : *Sicriul de aur*, 1683, și *Cărare pre scurt*, 1685 (prima din ele a văzut lumina zilei la Sebeș, cea de a doua la Bălgrad). Doi ani mai tîrziu apar la Bălgrad alte două lucrări : *Ceaslovețul*, prefațat de același preot din Vinț și tipărit de un oarecare Iosif Rus, și *Rînduiala diaconstvelor*, al cărei tipograf este Chiriac. Tot Chiriac pune sub teasc, în 1689, un *Molitvenic*, a cărui predoslovie poartă, de asemenea, semnătura popii Ioan Zoba din Vinț, și retipărește, în 1696, la Sibiu, *Ceaslovețul* din 1687. În 1689 se tipărește la Bălgrad *Poveste la 40 de mucenici*, care, după toate probabilitățile, este opera aceluiași meșter. Ultimele producții ale imprimeriei bălgrădene sînt *Bucoavna* (1698), *Chiriacodromionul* (1699), reeditare, în cea mai mare parte, cu unele modificări, a *Cazaniei* lui Varlaam, și *Pînea pruncilor* (1702), care este o traducere după un catehism catolic, făcută de popa Ioan Duma din Bărăbanț (sat din imediata vecinătate a Bălgradului). De menționat că *Bucoavna* și *Chiriacodromionul* sînt tipărite de Mihai Iștvanovici, ucenicul lui Antim Ivireanul.

5. Vom înșira acum o serie de particularități lingvistice ale textelor cercetate, menționînd încă o dată că am reținut numai acele fenomene care ne-au permis să tragem unele concluzii în problemele ce ne interesează.

Începem cu f o n e t i c a .

VOCALISM

Ă nu a trecut la *a* în *păharul* (SA, 28^{v}).

Ă conservat în *blăsteamă* (P. Pr., 321), *năroadelor* (Chir. 159^{r}), *părții* (Mol. 1689, 166^{r}), *să rădicăm* (SA, *pref.*), *să răsipi* (PM, 5^{v}), *să spăre* (SA, 46^{v}) etc. ; a trecut la *e* în *blestemare* (P. Pr., 325) ; la *i* în *mă ridicași* (Ceasl. B., 3^{v}), *risipește* (Ceasl. B., 3^{v} ; de observat că în Ceasl. S. *ă* e restabilit în ambele cuvinte : *mă rădicași*, 4^{r}, *răsipește*, 27^{r}) ; la *o* în *norod* (Chir., *pref.*).

E păstrat în *beserecă* (C. Sc., 71^{r}), *cetește* (C. Sc., *pref.*), (am) *lepădat* (Mol. 1689, 47^{v}, 173^{v}), *preveghea* (SA, 35^{r}), *strein* (SA, 30^{r}) etc. ; a trecut la *ă* în *lăpădat(i)* (SA, 64^{v}; C. Sc., 8^{v}) ; la *i* în *aripi* (SA, 2^{r}), *dimineață* (Ceasl. B., 83^{r}), *să striinară* (SA, 28^{v}), *să înstriinăze* (C. Sc., 71^{v}).

E > *a*, prin analogie cu verbul *a da*, în *datoriă* (C. Sc., 1^{r}) ; cf. însă *dătoriă* (scris cu ѣ ; C. Sc., 80^{r}), *detorie* (P. Pr., 320).

Sincopa lui *e(i)* în *drept* (SA, 3^{r}), dar apar încă foarte frecvente grafii cu *e(i)* (de ex. : *direaptă* (C. Sc., *pref.*) etc.

„Diftongarea" lui *î* în cuvinte de tipul *cîine* apare mai bine reprezentată decît în perioada precedentă și a fost consemnată în cele mai multe dintre textele pe care le-am cercetat : *mîine* (SA, 41^{v}), *pîine(a)* (SA, 2^{v} ; C. Sc., 9^{v} ; RD, 244 ; Buc., 17, 46), dar *mînile* (SA, 33^{r}), *Pînea* (P. Pr., *titlu*).

Păstrarea lui *î* în *îmbla*, *împlea* apare în toate textele : *îmblă* (Mol. 1689, 175^{r}), *împle-să* (SA, 32^{r}), *vor împlea* (PM,7^{v}), cu excepția Chir. : *umbla* (161^{r}), *umblînd* (160^{r}).

Foarte frecventa trecere a lui *o* aton la *u* în *Sicriul de aur* și *Cărare pre scurt*: *au adurmit* (SA, 66^{v}), *durmitează* (C. Sc., 98^{v}), *înflurite* (SA, 2^{v}), *îngrupați-i* (SA, 44^{r}), *micșurarea* (SA, 7^{v}), *uspetezi* (C. Sc., 31^{r}); în alte texte apar și forme cu *o*, de ex.: *s-au îngropat* (Buc., 21); *o* > *u* în *cuconii* (Mol. 1689, 131^{r}), *cuconul* (RD, 244), dar și *coconii* (C. Sc., 101^{v}).

$\hat{U}$ > *v* în *vove*, *vachișa* (P. Pr., 321).

CONSONANTISM

Labialele dure sînt numeroase, mai ales în cazurile cînd sînt urmate de diftongul *ea*; raportul dintre labialele dure și cele moi variază de la un grup de texte la altul. În *Sicriul de aur*, *Cărare pre scurt* și *Poveste la 40 de mucenici*, exemplele cu *ea* > *a* apar la tot pasul; mai rar întîlnim cuvinte cu *e* > *ă*: *să bl*[*a*]*goslovască* (SA, 5^{v}), *să-ș isprăvască* (C. Sc., 42^{r}), *iubăscŭ* (SA, 1^{r}), *să lovască* (PM, 4^{r}), *să pizmască* (SA, 103^{v}), *să proslăvască* (C. Sc., 4^{r}), *să nu tocmască* (SA, 32^{v}), *trupască* (SA, 101^{v}) etc. Bineînțeles, exemplele cu labiale moi (în special cu *e* netrecut la *ă*) continuă să apară în număr mare; de ex.: *iubesc* (SA, 120^{v}), *merg* (SA, 103^{r}) etc. În *Molitvenicul* din 1689 și în *Rînduiala diaconstvelor*, labialele dure apar mai puțin frecvent, dacă le raportăm la grafiile în care după o labială urmează *e* sau *ea*: *să lipască* (Mol. 1689, 166^{r}), *să proslăvască* (Mol. 1689, 69^{v}), *să răsipască* (RD, 244), dar *să izbăvească* (Mol. 1689, 89^{v}), *iubesc* (Mol. 1689, 106^{v}) etc. În *Ceaslovețul* din Bălgrad, *Bucoavna* și *Chiriacodromionul*, grafiile cu *ea* și *e* sînt generale: *clipeala* (Chir., 166^{v}), *mergînd* (Buc., 41; Chir., 160^{v}), *să proslăvesc* (Ceasl. B., 195^{v}), *tocmeală*, *tocmeala* (Buc., 41; Chir., 166^{v}) etc. Tot aici sînt de amintit grafiile *băutură*, *băutura* (SA, 3^{r}; C. Sc., 28^{r}), alături de *beutură* (C. Sc., 5^{v}), precum și *păntru* (Ceasl. B., 22^{r}) înlocuit prin *pentru* în Ceasl. S., 28^{r}.

P în *îndărăpnicul* (SA, 30^{v}), *îndărăpnicie* (C. Sc., 8^{r}); cf. însă *îndărăt* (Chir., 165^{v}).

Păstrarea lui *m* în *rumpe* (SA, 158^{r}; Ceasl. B., 83^{r}; P. Pr., 320).

D moale e general; excepții: *dășarte* (Ceasl. B., 23^{r}), *nedăstoinicului* (Ceasl. B., 23^{r}); în *Ceaslovețul* de la Sibiu *e* este restabilit: *deșĕrte* (29^{v}), *nedestoinicului* (29^{v}).

T dur în *blăstăm* (C. Sc., 100^{r}), *blăstămaților* (SA, 30^{r}).

În privința durificării consoanelor *s*, *dz*, *z*, *ț*, situația se menține în general neschimbată în tipăriturile de la Bălgrad față de perioada precedentă, cu excepția *Bucoavnei* și a *Chiriacodromionului*, unde grafiile cu *e* > *ă*, *ea* > *a* și *i* > *î* sînt foarte rare: *asămănare* (Chir., 171^{r}), *Dumnezău* (Chir., 15^{r}), *însămnare* (Buc., 60), *sfințască-se* (Buc., 17). Față de *Ceaslovețul* de la Bălgrad, pe care-l reproduce, *Ceaslovețul* de la Sibiu arată preferință pentru *s*, *dz*, *z*, *ț* duri, dar înclină cîteodată în favoarea rostirii moi a consoanelor: *păzesc* (Ceasl. B., 6^{r}) — *păzăsc* (Ceasl. S., 7^{v}), *seara* (Ceasl. B., 83^{r}) — *sara* (Ceasl. S., 163^{v}), dar *țîie* (Ceasl. B., 76^{v}) — *ție* (Ceasl. S., 95^{v});

În privința rostirii lui *ș*, *j* (urmați de *ĕ* în poziție „moale") constatăm o predominare a grafiilor care reflectă o rostire moale a celor două consoane în toate tipăriturile bălgrădene, cu excepția *Bucoavnei* și a *Chiriacodromionului*: *greșĕște* (C. Sc., 99^{v}), *greșĕlele* (Mol. 1689, 48^{r}), *grijĕște* (PM, 2^{r}),

jĕle (SA, 14^{v}), *obîrșĕște* (Mol. 1689, 70^{v}), *slujĕște* (RD, 244), *șĕpte* (RD, 243) etc.; grafiile cu *ș*, *j* duri, majoritare în epoca precedentă, se întîlnesc acum ceva mai rar : *greșalele* (Mol. 1689, 47^{r}), *șapte* (Mol. 1689, 48^{r}), *al șaselea* (PM, 5^{r}). În *Bucoavnă* și în *Chiriacodromion* au notat numai grafii cu *ș*, *j* duri : *deșarte* (Chir. 161^{r}), *greșaște* (Chir., 171^{r}), *grijaște* (Chir., *pref.*), *șade* (Buc., 21), *a șaptea* (Buc., 31), *șasă* (Buc., 31) etc. În *Pînea pruncilor* : *greșaște* (320). Față de *Ceasloveţul* de la Bălgrad, ediția sibiană din 1696 manifestă preferință pentru rostirea moale a consoanelor : *dășarte* (Ceasl. B., 23^{r}) — *deșĕrte* (Ceasl. S., 29^{v}).

O situație complicată ne prezintă textele în ceea ce privește consoanele *dz—z*. În *Sicriul de aur* și *Cărare pre scurt*, norma o constituie, ca și în tipăriturile din epoca precedentă, *z* : *auzisă* (SA, 5^{r}), *zua* (SA, 6^{r}; C. Sc., 1^{v}) etc. În *Sicriul de aur* apar cîteodată și grafii cu *dz* : *dzicînd* (4^{v}), *dzilelor* (4^{v}), *vîneadză-mă* (6^{r}), *dzua* (30^{r}). *Poveste la 40 de mucenici* oferă un amestec de *z* și *dz* (acesta din urmă apărînd mai ales în a doua parte a textului) : *miezul* (2^{r}), *zicînd* (1^{v}), *zua* (3^{r}) dar *cădzură* (4^{v}), *Dumnedzău* (4^{r}), *vădzură* (4^{r}). *Ceasloveţul* de la Sibiu are *dz* acolo unde ediția din 1687 prezintă *z* : *înderepteză* (Ceasl. B., 22^{r}) — *înderepteadză* (Ceasl. S., 28^{r}), *miezul* (Ceasl. B., 3^{r})— — *miedzul* (Ceasl. S., 3^{v}), *zi* (Ceasl. B., 23^{v}) — *dzi* (Ceasl. S., 30^{r}). Sînt și situații, rare, cînd *z* din prima ediție e menținut : *zua* (Ceasl. B., 24^{r}) — *zua* (Ceasl. S., 31^{r}). *Rînduiala diaconstvelor*, în măsura în care am putut-o consulta, nu notează decît pe *dz* : *audzind* (243), *botedz* (243), *să dzică* (243) etc. În *Molitvenicul* din 1689, norma o constituie *dz* : *astădzi* (47^{v}), *audzi* (45^{v}), *Dumnedzău* (pref.), *șaptedzăci* (47^{r}) etc., alături de care apare, rar, și *z* : *să piarză* (105^{r}), *zise* (72^{v}). *Bucoavna* și *Chiriacodromionul* nu-l notează decît pe *z* : *Dumnezău* (Buc., 24), *zua* (Chir., 173^{v}), ca și *Pînea Pruncilor* : *să crează*, *Dumnezău* (322);

În privința lui *ğ* și *j* situația e, însă, mult mai clară : textele bălgrădene, cu excepția tipăriturilor din 1698 și 1699, nu-l notează decît pe *ğ* : *ne-au agiutat* (SA, *pref.*), *agiutoriul* (PM, 2^{r}), *gios* (C. Sc., 31^{v}; RD, 245), *giudeca* (Ceasl. B., 4^{v}; Ceasl. S., 5^{v}), *giudeţului* (Mol. 1689, 89^{v}). În *Bucoavnă* și în *Chiriacodromion*, *j* alternează cu *ğ* : (am) *ajuns* (Buc., 23; Chir., *epilog*), *ajutoriu* (Chir., *pref.*), *să judece* (Buc., 27), dar *agiunge* (Chir., 166^{r}), *să-i agiute* (Chir., 166^{r}), *gios* (Buc., 30), *giudecăţii* (Buc., 34). *Pînea pruncilor* are numai *ğ* : *giumătate*, *giurămînt* (320).

6. Iată acum cîteva particularități morfologice :

Substantivul *mînă* prezintă la plural formele *mînule* (SA, 159^{v}; Ceasl. B., 11^{r}; Ceasl. S., 14^{r}; RD, 246; Mol. 1689, 104^{r}) și *mînile* (SA, 7^{v}; C. Sc., 32^{r}; RD, 244; Mol. 1689, 104^{r}; PM, 6^{v}).

Pronumele nehotărîte *varecare* (SA, 121^{r}), *varece* (C. Sc., 9^{r}), *varecine* (SA, 30^{r}).

Forme de prez. ind.: *mănîncă* (C. Sc., 28^{v}), *știe* (Mol. 1689, 47^{v}).

Reluarea pronumelui reflexiv la perfectul simplu și mai mult ca perfectul indicativului : *nu să încelui-să*, *s-au fost zăuitatu-să* (P. Pr., 322).

Sporadic, apare auxiliarul *o* la pers. 3 sg. a viitorului : *s-o vedea* (P. Pr., 328).

Auxiliarul prezintă la pers. 3 sg. și pl. a condiționalului prezent și perfect formele **are** *muri* (P. Pr., 322), **ară** *pofti* (SA, 30[r]) și **ar** *fi fost* (RD, 244).

Forme de condițional perfect construite cu perf. compus al verbului *a vrea* : *au vrut fi* (P. Pr., 322), *au vrut putea* (SA, 35[v]), *au vrut trebui* (SA, 27[v]) ; formele de tipul *ar fi spus* sînt, bineînțeles, curente.

Imperative negative în *-ereți*, *-ireți* : *nu iubireț* (SA, 119[r]), *nu plîngereț* (SA, 100[v]), *nu vă tĕmereț* (PM, 5[r]).

Imperativele *adă* (SA, 6[r]) și *adu-ț* (SA, 3[r]).

Adverbe : *acmu* (SA, 4[r], 13[r]), alături de *acum*, care e mai frecvent (SA, *pref.* ; C. Sc., 85[v] ; Mol. 1689, 55[r] ; PM, 3[r]), *mainte* (SA, 120[r]).

Prepoziții : *cătră* (PM, 3[v]).

7. Citățm, în sfîrșit, un număr de elemente lexicale întîlnite în textele cercetate : *aldui* (= a binecuvînta ; SA, 101[r] ; P. Pr., 328), *alenșug* (= dușmănie ; SA, 41[r]), *biu* (în loc. : *de*~„destui" ; SA, 104[r]), *chischineu* (= năframă ; P. Pr., 328), *cloambă* (= ramură ; P. Pr., 328), *deschilini* (= a deosebi ; P. Pr., 328), *hasnă* (= folosi ; SA, 10[r]), *ludișor* (= prostuț ; SA, 3[v]), *nișlotă* (= lipsă ; SA, *pref.*), *ocă* (= cauză ; SA, 7[v]), *poroboc* (= copil ; SA, 102[r]), *priiatnic* (= prieten ; P. Pr., 326), *sicriu* (SA, *titlu*) *sucă* (= obicei ; P. Pr., 328), *tăroasă* (= gravidă ; SA, 105[r]), *uluită* (= mărturisire ; P. Pr., 328), *zăuita* (*a se* ~ ; SA, 34[v], P. Pr., 321) etc. [9].

8. O privire, fie și rapidă, asupra particularităților de limbă înșirate mai sus ne permite să observăm că, asemenea tipăriturilor bălgrădene de la mijlocul secolului al XVII-lea, textele cercetate de noi ne prezintă, cel puțin la prima impresie, un amestec de elemente nordice și sudice. Pentru a nu relua întregul material (de care ne vom ocupa, dealtfel, pe larg în paragraful următor al lucrării) vom aminti, spre exemplu, în domeniul foneticii, ca mai caracteristice (cel puțin în unele texte), amestecul lui *dz* și *z*, al lui *ğ* și *j* sau prezența alternativă a rostirilor moi și dure ale labialelor, ale consoanelor *d*, *s*, *z*, *ț*, *ș* și *j*, iar în domeniul morfologiei alternanța formelor variabile ale articolului posesiv cu *a* invariabil.

La un examen mai atent, se observă că repartizarea în texte a fonetismelor și formelor concurente nu este de cele mai multe ori dictată de hazard, ci se explică dacă ținem seama de împrejurările în care au văzut lumina zilei operele respective.

9. Dacă avem în vedere o serie de trăsături specifice, constatăm că textele tipărite la Sebeș, Bălgrad și Sibiu se grupează în trei mari categorii. Această împărțire apare foarte clar dacă luăm în considerație felul în care se repartizează în textele respective consoanele *dz*—*z* și *ğ*—*j*. Astfel, în *Sicriul de aur*, *Cărare pre scurt*, *Ceaslovețul* de la Bălgrad și *Pînea pruncilor*, norma o constituie *z* și *ğ*, întocmai ca în tipăriturile din perioada precedentă (cu observația că în *Sicriul de aur*, ca și în *Noul Testament* din 1648 și *Psaltirea* din 1651, apare, rar, și *dz*). În *Molitvenicul* din 1689, *Rînduiala diaconstvelor*, *Poveste la 40 de mucenici* și *Ceaslovețul* de la Sibiu apare peste

[9] Pentru alte regionalisme folosite în *Pînea pruncilor*, vezi lucrarea citată mai sus a lui Șt. Pașca, p. 327—328.

tot *ğ*, dar larg majoritar e aici *dz* (alături de care se întîlnește, în general rar și în proporții variabile de la un text la altul, și *z*). În *Bucoavnă* și *Chiriacodromion*, preferințele merg către *z*, iar în privința lui *ğ—j*, șovăie, înclinînd totuși spre *ğ*.

Lăsînd deocamdată deoparte *Pînea pruncilor*, vom observa că textele din prima categorie sînt datorate popii Zoba din Vinț, iar două din ele, *Sicriul de aur* și *Cărare pre scurt*, sînt traduceri din ungurește (după texte calvine). Nu cunoaștem după ce original a fost tradus *Ceaslovețul* de la Bălgrad (dar, desigur, nu după un text unguresc) și nici nu avem vreun indiciu dacă e vorba de o traducere a cărturarilor bălgrădeni (eventual a popii Ioan Zoba) sau de reproducerea (revăzută) a unei tălmăciri mai vechi. Cu excepția *Ceaslovețului* de la Bălgrad, nu deținem informații asupra persoanelor care au tipărit cărțile. Toate textele din această categorie urmează destul de consecvent normele fixate în perioada anterioară. Se observă, totuși, o tendință de apropiere de normele de tip nordic, vizibilă în special în *Sicriul de aur* și *Cărare pre scurt*. Ne referim, mai ales, la înmulțirea grafiilor care reflectă o rostire dură a labialelor (*să proslăvască*) și rostirea moale a șuierătoarelor *ș*, *j* (*grijește*, *șepte*). Ca și în perioada anterioară, apariția lui *dz* (în paginile *Sicriului de aur*) trebuie privită, după părerea noastră, ca o înrîurire a graiurilor bănățene. Prezența acestei particularități se poate explica admițînd că traducerea cărții de predici s-a făcut în Banat, iar popa Ioan Zoba din Vinț s-a rezumat la a o revedea și a o pregăti pentru tipar. Ipoteza aceasta nu este lipsită de temei, dacă ne gîndim că e vorba de traducerea unei cărți calvine și ținem totodată seama de activitatea literară desfășurată în tot cursul secolului al XVII-lea de românii calvini din Banat și Hunedoara. În orice caz, apariția, chiar dacă nu prea deasă, a lui *dz* marchează încă un punct de apropiere între varianta literară sud-vest-ardeleană și variantele de tip nordic. Același lucru îl putem afirma în legătură cu o serie de particularități, dintre care unele se întîlnesc și în textele tipărite între 1640—1656 : *blăstăma*, *îndărăpnic*, *rump*, forme de tipul *s-au fost zăuitatu-să*, imperativul *adă*, adverbul *acmu* și altele pe care nu le mai înșirăm aici. Pronumele nehotărîte *varece*, *varecare*, *varecine*, care pot fi considerate ca provenind din graiurile locale, apropie textele bălgrădene de cele bănățenești. Cît privește pe *striin*, care se întîlnește în *Sicriul de aur* și *Cărare pre scurt*, el ne duce spre Banat, căci graiurile din Transilvania de sud-vest au păstrat pînă astăzi fonetismul etimologic cu *e*. (De observat că atît *varece*, cît și *striin* se întîlnesc deopotrivă în textele muntenești.) Rămîne de văzut dacă condiționalele perfecte de tipul *au vrut putea* (prezente în SA) nu trebuie explicate în același fel (ele nu se întîlnesc în tipăriturile din vremea lui Simion Ștefan). A se vedea în acest sens și unele cuvinte comune *Sicriului de aur* și textelor bănățene din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, de exemplu : *aldui*, *alențug*, *ništotă*, *poroboc*, *priiatnic* etc.

Destul de numeroase sînt, însă, și particularitățile comune cu Țara Românească și sudul Transilvaniei, care, chiar atunci cînd nu denotă o înrîurire muntenească nemijlocită, dau o coloratură sudică variantei literare sud-vest-ardelenești. În această ultimă categorie intră, de exemplu, rostirea moale a labialelor, a consoanelor *s*, *z*, *ț* sau rostirile dure ale șuieră-

toarelor *ș*, *j*, toate trăsături de tip sudic, explicabile prin graiurile locale. Există, pe lîngă acestea, unele trăsături caracteristice asupra cărora vom zăbovi o clipă. Vom remarca astfel grafiile *mîine*, *pîine* etc., din ce în ce mai numeroase în textele la care ne referim, ca și în *Rînduiala diaconstvelor*. Apariția lor crescîndă în tipărituri, ca și absența lor din documentele de cancelarie scrise la Bălgrad în aceeași epocă, ne-ar putea întări în convingerea că, în aceste cazuri, avem a face cu acceptarea deliberată a unei norme muntene. Un alt muntenism trebuie considerat a fi *dator*, căci în graiurile din jurul Albei Iulii are curs astăzi fonetismul *dător*, cu *ă*, nu cu *a*. Muntenesc (sau eventual bănățenesc) ar putea fi socotit *băutură*, în cazul cînd în *beutură*, prezent astăzi în zona Alba Iulia, *e* este etimologic, ceea ce nu e însă sigur. Aceeași observație în legătură cu sincoparea lui *e*(*i*) în *drept* și, mai ales, *d* dur în *dășarte*, *nedăstoinicului* din *Ceasloveţul* de la Bălgrad (cf. și *ă* >*i* (prin stadiul *î*) în *mă ridicași*, *risipește*). Inexplicabil prin referire la graiurile locale este pl. *aripi*, în care am putea vedea, eventual, tot un muntenism.

Cum trebuie explicate aceste particularități de tip sudic (muntenesc)? În *Sicriul de aur* și *Cărare pre scurt*, unde nu poate fi vorba de traduceri efectuate în Muntenia, putem să ne gîndim fie la intervenții ale necunoscuților tipografi (dacă ei vor fi fost munteni), fie la acceptarea unor norme muntenești de către popa Ioan Zoba din Vinț. Ambele explicații rămîn posibile și în *Ceasloveţul* din Bălgrad (fără a exclude, în ceea ce privește acest text, un original muntean).

Dacă în privința *Sicriului de aur*, a *Cărării pe scurt* și a *Ceasloveţului* din 1687 am fost nevoiți să zăbovim uneori pe terenul conjecturilor, altfel stau lucrurile cu următoarele tipărituri bălgrădene și cu *Ceasloveţul* de la Sibiu. Știm din capul locului că trei dintre ele sînt tipărite de Chiriac, care în unele cărți își spune singur „Moldoveanul". El este, cum am avut prilejul să mai arătăm, unul din meșterii formați în tipografia ieșeană, trecut apoi, probabil împreună cu episcopul Mitrofan, la București (unde imprimă în 1680 *Liturghierul*, iar în 1682 *Evanghelia*), pentru a poposi în cele din urmă în Transilvania. Aici el tipărește *Rînduiala diaconstvelor*, *Molitvenicul* și *Ceasloveţul* din 1696, cărora trebuie să li se adauge, foarte probabil, și cărțulia intitulată *Poveste la 40 de mucenici*. Dintre ele, *Molitvenicul* are prefața semnată de Ioan Zoba din Vinț, dar acesta nu e traducătorul cărții, care, așa cum rezultă dintr-o simplă confruntare, nu pare a fi decît o reeditare, cu unele îndreptări și adaosuri, a *Molitvenicului* lui Dosoftei din 1679. În toate cele patru tipărituri, asistăm la o moldovenizare a limbii, care apare în modul cel mai pregnant prin înlocuirea lui *z* prin *dz*. Prezența sporadică a lui *z* în *Molitvenicul* din 1689 (ca și a altor fapte de limbă inexistente în textele moldovenești) ne arată că tipăritura lui Dosoftei a fost transcrisă și revăzută de un ardelean (popa Ioan Zoba din Vinț) și încredințată apoi lui Chiriac, care a înveșmîntat-o din nou în vechea haină moldovenească. Dar Chiriac nu s-a mulțumit să-l introducă pe *dz* (*ǧ* era prezent în manuscrisele pe care le primea), ci opera și alte modificări (cf. *cucon* în *Molitvenicul* din 1689 și *Rînduiala diaconstvelor*). Comparînd *Ceasloveţul* de la Sibiu cu ediția din 1687, observăm cum tipograful (care era desigur și diortositorul cărții) înlocuiește destul de consecvent ardelenismele și muntenismele prin formele corespunzătoare din varianta literară

moldovenească : *zi-dzi, păzesc-păzăsc, seara-sara, dăşarte-deşĕrte, mă ridicaşi-mă rădicaşi, risipĕşte-răsipĕşte, lăpăda-lepăda, nedăstoinicului-nedestoinicului, păntru-pentru* etc.

Bucoavna şi *Chiriacodromionul* sînt tipărite de ucenicul lui Antim Ivireanul, Mihai Iştvanovici, care adaugă după numele său menţiunea „cel din Ţara Românească". Limba celor două texte (şi înainte de toate, limba *Cazaniei* lui Varlaam) suferă o puternică muntenizare (peste tot *z*, frecvente cazuri cu *j* şi cu *ş*, *j* duri, labiale moi, *s*, *z*, *ţ* de asemenea moi, *mîine*, *pîine*, *umbla*). Colaţionarea *Chiriacodromionului* cu *Cazania* lui Varlaam este edificatoare în acest sens. Tipograful însuşi mărturiseşte că a supus textul original unor modificări : „pre multe locuri nu precum în izvodul cel vechi am lăsat, ce am schimbat au faţa cuvîntului, au a vremii, au am mai scăzut, au am mai adaos".

Cît priveşte *Pînea pruncilor*, apărută la Bălgrad în 1702, ea marchează o întoarcere la normele tradiţionale (*z*, *ğ*), dar şi aici am notat muntenismul *blestemare* (cu *e* faţă de *ă*, păstrat pînă astăzi în graiurile ardeleneşti). Unele particularităţi ca $u > v$ [10], condiţionalele construite cu *a vrea* şi numărul foarte mare de maghiarisme, dintre care unele se întîlnesc şi în textele bănăţene scrise cu ortografie latino-maghiară, ne fac să ne gîndim că popa Duma din Bărăbanţ n-a tradus textul, ci numai a revăzut o versiune bănăţeană a catehismului catolic. Nu trebuie să uităm că unui bănăţean, şi anume lui Gheorghe Buitul, îi datorăm traducerea celui dintîi catehism catolic în româneşte (tipărit în 1636, la Pozsony-Bratislava, el va fi reeditat la Cluj în 1703).

Cîteva cuvinte despre lexicul tipăriturilor sud-vest-ardeleneşti din această perioadă. Majoritatea termenilor citaţi mai sus (p. 448) sînt de origine maghiară. Ei apar relativ frecvent în *Sicriul de aur*, ceea ce nu trebuie să ne surprindă, de vreme ce ştim că popa Ioan Zoba pledează, în prefaţă, în favoarea folosirii unor regionalisme ca *aldui*, *alean*, *hasnă* sau *ocă*. (De notat că *alenşug* e glosat marginal prin „duşman".) Situaţia se schimbă însă în celelalte cărţi tipărite la Bălgrad după 1687 [11]. Regionalismele (de origine maghiară) devin din nou numeroase în *Pînea pruncilor* din 1702.

10. Reunind observaţiile de mai sus într-o concluzie finală, vom spune că textele religioase tipărite în Transilvania de sud-vest continuă, la început, tradiţia locală, pentru a suferi apoi, succesiv, puternice influenţe moldoveneşti şi munteneşti, care duc la înlocuirea unora dintre cele mai de seamă norme ale variantei literare locale. Nu e vorba, în toate aceste cazuri, de abandonarea de către scriitorii ardeleni a propriei lor variante literare în favoarea celei munteneşti sau a celei moldoveneşti, ci de acţiunea conştientă şi deliberată a unor tipografi originari din ţările româneşti de dincoace de Carpaţi. În ciuda acestui fapt, nu putem trece cu vederea peste împrejurarea că popa Ioan Zoba din Vinţ şi ceilalţi oameni învăţaţi care au tradus sau au pregătit pentru publicare cărţile apărute în această perioadă au admis ca textele lor, scrise în varianta literară din sud-vestul Transilvaniei, să fie tipărite şi răspîndite conform

[10] Cf. Şt. Paşca, *Pînea pruncilor* (*Bălgrad, 1702*), p. 320—321.
[11] Vezi B. Kelemen, *Aportul tipăriturilor din Transilvania* ..., p. 281.

normei moldovenești sau muntenești, după voința celor ce le imprimau. Acest lucru denotă, fără îndoială, o renunțare la uzul propriei variante literare, tocmai în acele lucrări care urmau să cunoască o difuzare largă. Firește, în tot acest timp ei continuau să respecte, în scris, normele literare locale. Cît de fidel, se poate observa din documentele ieșite din cancelaria mitropolitană, care se îndepărtează totuși, în unele privințe, de limba-tip fixată în epoca anterioară. Apariția catehismului din 1702, care se apropie, sub raportul normelor, de primele tipărituri ale popii Ioan Zoba din Vinț, pare a aduce din nou lucrurile la punctul de plecare. *Pînea pruncilor* încheie însă șirul tipăriturilor ardelenești și nu ne dă certitudine asupra căii pe care varianta literară locală ar fi urmat-o în cazul în care activitatea de imprimare a cărților ar fi continuat. Rămînem, deci, cu impresia unei oscilări între norma ardeleană și normele literare din Moldova și Muntenia, în care o opțiune definitivă nu a fost încă făcută. Existența variantei sud-vest-ardelenești devine, prin acest simplu fapt, destul de precară la începutul secolului al XVIII-lea.

ABREVIERI

(Nu sînt cuprinse abrevierile folosite curent în lucrările de lingvistică)

Buc.	*Bucoavnă ce are în sine deprinderea învățăturii copiilor la carte*, Bălgrad, 1698.
Ceasl. B.	*Ceasloveț, care are întru sine slujbele de noapte și de zi*, Bălgrad, [1687].
Ceasl. S.	*Ceasloveț, care are întru sine slujbele de noapte și de zi*, Sibiu, 1696.
Chir.	*Chiriacodromion sau Evanghelie învățătoare*, Bălgrad, 1699.
C. Sc.	*Cărare pre scurt spre fapte bune îndreptătoare*, Bălgrad, 1685.
Mol. 1689	*Molitvenic*, Bălgrad, 1689.
PM	*Poveste la 40 de mucenici* (*Luna lui martie în noao zile la patruzăci de mucenici din Sevastie muncirea lor*), [Bălgrad], 1689.
P. Pr.	*Pînea pruncilor, Bălgrad, 1702*; după Șt. Pașca, *Pînea pruncilor* (*Bălgrad, 1702*), în „Dacoromania", X, partea a II-a, 1943, p. 319—329.
RD	*Rînduiala diaconstvelor și cu a văzglașeniilor care să dzic la liturghie și rînduiala vecerniei și cu a utreniei*, Bălgrad, 1687 (fragment), în M. Gaster, *Chrestomatie română*, I, Leipzig — București, 1891, p. 243—246.
SA	*Sicriul de aur, carte de propovedanie la morți*, Sas-Sebeș, 1683.

PRECIZĂRI ÎN LEGĂTURĂ CU CÎTEVA FRAGMENTE GĂSITE RECENT DIN *MOLITVENICUL* LUI CORESI

DE

LIVIU ONU

0. Precum se ştie, din *Molitvenicul* lui Coresi (*Molitvenic rumânesc*), tipărit în continuarea textului *Cazaniei* I (*Tîlcul evangheliilor*) la c. 1567—1568, nu se cunoaşte astăzi nici un exemplar complet. Cel mai bun exemplar, acela din Biblioteca filialei Cluj a Academiei R. S. România, fost înainte în Biblioteca Centrală de la Blaj, are doar 14 file din partea întîi a cărţii [1]. O completare a lacunelor acestei părţi, de 1 filă (2 pagini de text), parţial deteriorată, prezintă exemplarul semnalat în 1847 de Timotei Cipariu şi păstrat, şi el, în aceeaşi bibliotecă [2]. Părţi importante din restul cărţii au fost descoperite în copia manuscrisă a diacului Ioan din Pocioveliştе (Bihor), realizată aproximativ în 1641 [3]. Recent a fost semnalat, în Biblioteca filialei Cluj a Academiei R. S. România, un nou fragment de filă a textului tipărit, fragment al cărui text corespunde unei părţi determinate din capitolul *Vecernie* al copiei de la Pocioveliştе [4].

[1] Textul a fost publicat de N. Hodoş în reimprimare chirilică. Vezi Nerva Hodoş, *Un fragment din Molitvenicul diaconului Coresi (1564)*, în „Prinos lui D. A. Sturdza", Bucureşti, 1903, p. 235—276. Textul chirilic (p. 249—276) este însoţit, în subsol, de o transliterare cu caractere latine. O copie fotografică a tipăriturii coresiene se află la Biblioteca Academiei R. S. România — Bucureşti, sub cota : C. V. R. nr. 13, la p. 455—482 (deci 28 pagini de text). Paginile 477—482 au fost legate greşit ; textul lor se integrează normal între p. 456 şi 457 şi corespunde paginilor 251—256 din ediţia N. Hodoş, citită aici Cf. BRV, I, p. 51—52, 516—525 ; IV, p. 170—171. Lucrarea menţionată a lui N. Hodoş a apărut şi în extras (extrasul are numai paginaţia modificată ; Bucureşti, 1903 ; p. III—XV = introducere ; p. 1—28 = textul *Molitvenicului* şi transliterarea). În continuare ne vom referi numai la paginaţia versiunii din volumul omagial precitat.

[2] Vezi textul, în retipărire cu caractere chirilice, la Vl. Drimba, *O copie din secolul al XVII-lea a « Tîlcului evangheliilor » şi « Molitvenicului » diaconului Coresi*, în „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor", IV, 1955, p. 560—561.

[3] Completările pe care le prezintă copia de la Pocioveliştе au fost publicate în transliteraţie riguroasă cu caractere latine de Vladimir Drimba. Vezi Vl. Drimba, *op. cit.*, p. 535—571. Textul propriu-zis : la p. 561—571. Copia de la Pocioveliştе se află acum în Biblioteca Patriarhiei române (Bucureşti).

[4] Vezi Al. Mareş şi Titus Furdui, *Un fragment inedit din* **Molitvenicul** *tipărit de Coresi*, în SCL, XXIV, 1973, nr. 1, p. 57—58. La p. 58 se reproduce textul, în retipărire chirilică, precum şi o fotocopie. De vreme ce fragmentul respectiv face parte din *Molitvenicul* e d i t a t de Coresi, considerăm că folosirea termenului *inedit*, în titlul citat aici, este improprie.

0.1. La toate acestea trebuie adăugate acum încă două fragmente de filă, folosite ca maculatură în legătura unei cărți latine din fosta bibliotecă a Gimnaziului evanghelic săsesc (astăzi : Liceul „Iosif Haldrich") din Sighișoara. Fragmentele respective, descoperite în 1964 de P. Binder, au intrat apoi în patrimoniul Bibliotecii municipale din Brașov, unde se află și în prezent. E vorba de circa două jumătăți inferioare de filă, aparținînd deci unor file deosebite.

Să notăm convențional cele două file : A și B. Fiecare dintre cele două „jumătăți" păstrate fusese ruptă, în vederea folosirii în legarea cărții menționate, în două părți aproximativ egale. Jumătatea de filă A a fost ruptă, mai mult sau mai puțin, vertical, iar jumătatea de filă B — orizontal.

În februarie a. c., cînd am examinat aceste fragmente din tipăritura coresiană la Biblioteca municipală din Brașov, nu am știut că, parțial, ele fuseseră cercetate de Pavel Binder, care și pregătise o prezentare a lor. Pavel Binder a cunoscut însă n u m a i partea a doua a jumătății de filă A și partea de jos a jumătății de filă B, cînd acestea erau, probabil, încă l i p i t e pe copertele cărții latine. De aceea, în prezentarea care a apărut în numărul trecut al acestei reviste [5], el publică n u m a i rectoul celui de al doilea sfert al filei A și versoul celui de al doilea sfert al filei B. Mai mult. Transcrierea textului cu caractere latine este impresionistă și conține unele inadvertențe [6], precum și omisiuni, întrucît marginile bucăților de filă se pare că au fost pliate în partea lipită.

Deoarece, cînd am cercetat noi cele patru sferturi de filă, ele erau d e z l i p i t e, considerăm util să aducem aici precizarea cuvenită și completările de rigoare la materialul publicat de specialistul brașovean.

1. Cartea latină în copertele căreia au fost găsite fragmentele de filă din *Molitvenicul* coresian este lucrare de dogmă religioasă, tipărită la Wittenberg în 1563. Ea a fost descrisă destul de amănunțit de P. Binder [7], care a relevat și însemnările manuscrise ale diferiților posesori, încît nu mai insistăm asupra acestor elemente.

2. Fragmentele de filă ale *Molitvenicului* lui Coresi sînt imprimate cu corpul de litere folosite atît în *Cazania I*, cît și în părțile cunoscute pînă acum din exemplarele originale ale *Molitvenicului* coresian : același format și același stil de literă. În încercarea de tipologie a lui F. Hervay, literele celor 2 file sînt identice cu cele de sub tipul I [8]. Inițiala majusculă Д, din cuvîntul *Doamne* de pe f. A r°, rd. 4 de jos — singura inițială majusculă din fragmentele de la Brașov — este perfect identică (în format, siluetă, dimensiune și stilizări) cu inițiala majusculă Д (tot în cuvîntul *Doamne*) de pe p. 467, rd. 1, a fotocopiei de la B. A. R. după exemplarul de la Cluj.

---

[5] Pavel Binder, *Un fragment necunoscut al* **Molitvenicului** *coresian*, în LR, XXII, 1973, nr. 4, p. 301—304.

[6] Transcrierea aparține lui I. I. Roman.

[7] P. Binder, *op. cit.* Cartea respectivă aparține acum Bibliotecii municipale Sighișoara, secția documentară.

[8] Ferenc Hervay, *L'imprimerie cyrillique de Transylvanie au XVIe siècle*, în „Magyar Könyvszemle" (Budapest), 81, 1965, nr. 3, p. 208.

Hîrtia nu are filigrane. În schimb, ea este striată, sub forma unei site. Distanţa între verigile sitei : circa 3 cm. E aceeaşi hîrtie, de fabricaţie clujeană, ca filele cunoscute anterior.

Zaţul are lăţimea de circa 125 mm, ca în fragmentul de filă descoperit de curînd la Cluj [9].

Toate aceste caracteristici „externe" ne întăresc convingerea că avem a face cu o tipăritură coresiană.

3. Textul de pe f. A cuprinde fragmente din psalmii 50 şi 53 şi corespunde părţii finale a „Slujbei de dimineaţă" din copia de la Pocioveliştе a *Molitvenicului* coresian [10]. *Slujba de dămăneaţă* constituie al optulea grupaj de texte, din cele 10, al *Molitvenicului* lui Coresi. Copia bihoreană prezintă unele diferenţe, mai ales fonetice, de acelaşi gen ca cele relevate de Vl. Drimba în părţile analizate comparativ de dînsul [11].

Din textul primei file am atrage atenţia asupra pasajului următor (de pe rectoul filei) : *Stropişi-mă cu issopom [şi c]urăţescu-mă. La-mă-veri, şi mai vră[tos de] zăpada înnălbi-mă-voiu* (ps. 50, verset 9). Termenul *issopom*, păstrînd desinenţa cazuală slavă de instrumental singular, în loc de *isop* (nume de plantă), a fost discutat nu de mult de Ion Gheţie, care a cunoscut fraza de mai sus numai după copia de la Pocioveliştе [12]. Conservarea flexiunii slave ne indică, fără îndoială, cel puţin pentru acest psalm, o traducere după un original slav [13]. Cu modernizarea lui *la-mă-veri* în *spăla-mă-veri*, dar cu păstrarea construcţiei *cu issopom*, acest pasaj al psalmului 50, în versiunea din *Molitvenic*, a fost folosit şi în *Liturghierul* tipărit de Coresi, la Braşov, în 1570 [14]. Pasajul nu diferă decît prin încercarea de „dezlegare" a construcţiei „obscure" *cu issopom* prin *cu săpun* (!) şi prin omisiunea — poate din eroare — a pronumelui *mă* (din *înnălbi-mă-voiu*) în manuscrisul *Psaltirii slavo-romîne* datat recent de Al. Mareş în c. 1573—1585 [15] (B. A. R. ms. rom. 3465, f. 5 v°) şi, fie direct din *Molitvenic*, fie prin intermediul *Liturghierului* lui Coresi, el este reluat (în formă

---

[9] Vezi Al. Mareş şi T. Furdui, *op. cit.*, p. 57. — Cîmpul alb din jurul zaţului are următoarele lăţimi : la f. A — marginea inferioară : 53—55 mm ; marginea dinspre cotor : 22 mm : marginea exterioară : 44—46 mm ; la f. B — marginea inferioară : 50 mm ; marginea dinspre cotor : 23—25 mm.

[10] Vezi Vl. Drimba, *op. cit.*, p. 569.

[11] Vl. Drimba, *op. cit.*, p. 549—558.

[12] Ion Gheţie, *Cea mai veche atestare a cuvîntului* **săpun** *şi raportul dintre psaltirile româneşti din secolul al XVI-lea*, în LR, XIX, 1970, nr. 3, p. 247—251. Cf. şi N. Drăganu, *Un fragment din cel mai vechi Molitvenic românesc*, în DR, II, 1922, p. 263 ; Vl. Drimba, *op. cit.*, p. 547.

[13] Cu privire la sursele *Molitvenicului* coresian, vezi E. Dăianu, *Un molitvenic calvinesc pentru români*, în „Răvaşul" (Cluj), VI, 1908, p. 168—181 ; N. Drăganu, *op. cit.*, p. 266—269 ; idem, *Histoire de la littérature roumaine de Transylvanie des origines à la fin du XVIIe siècle*, Bucarest, 1938, p. 21 ; Vl. Drimba, *op. cit.*, p. 546—548 ; P. Olteanu, *Contribuţii la problema începuturilor şi promovării scrisului românesc. 400 de ani de la apariţia Tîlcului Evangheliilor (1564) al lui Coresi*, în LL, VII, 1964, p. 200—201 ; idem, *„Postilla de Neagovo" în lumina „Cazaniei I" a diaconului Coresi (cca. 1564)*, în RS, XIII, 1966, notele de la p. 105—107 ; At. Popa, *Originalul cîntecelor din Molitvenicul tipărit de Coresi în 1564*, în LR, XV, 1966, nr. 3, p. 255—265 ; Ion Gheţie, *op. cit.* ; Al. Mareş, *O nouă psaltire slavo-română manuscrisă din sec. al XVI-lea*, în SLLF, II, 1972, p. 268—229.

[14] *Liturghierul lui Coresi*. Text stabilit, studiu introductiv şi indice de Al. Mareş. Bucureşti, 1969, p. 131 (f. 9 v°).

[15] Al. Mareş, *O nouă psaltire slavo-română manuscrisă din sec. al XVI-lea*, în vol. cit., p. 259—299.

retuşată : *cu isop*, respectiv modernizată : *Spăla-mă-veri*) în *Molitvenicul* românesc manuscris de la sfîrşitul secolului al XVI-lea — începutul secolului al XVII-lea, descris de N. Drăganu [16].

Dacă isoglosele lui *zăpadă* şi *nea* nu erau în secolul al XVI-lea prea mult diferite de cele relevate, prin ALR I, în graiurile dacoromâne din prima jumătate a secolului al XX-lea, atunci termenul *zăpadă*, din cea de a doua frază, atestat şi în alte tipărituri coresiene (*Tetraevanghelul; Liturghierul* şi *Psaltirea* din 1570 ; *Psaltirea slavo-română* din 1577), apoi în *Psaltirea slavo-română* din 1588 a lui Şerban Coresi (Braşov), în *Biblia* de la Bucureşti (1688) etc., ne trimite la graiurile de tip muntean. Noi apreciem că nu întîmplător, în secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, în texte din restul teritoriului dacoromân, e folosit termenul *nea* (de ex. : *Psaltirea Scheiană* şi *Psaltirea Hurmuzaki* : în acelaşi verset al psalmului 50 ; *Paliia* de la Orăştie, *Codicele Todorescu*, *Noul testament* de la Bălgrad etc.) [17].

Dacă însă în aria lui *nea* s-au scris, în epoca veche, texte care folosesc totuşi termenul *zăpadă*, cazurile nu reflectă totdeauna existenţa pe t e r e n, în localitatea sau în zona respectivă, a lexemului din graiurile muntene. Astfel, prezenţa termenului *zăpadă*, în acelaşi loc al psalmului 50, în *Psaltirea slavo-română* din c. 1573—1585, citată mai sus, manuscris realizat în Moldova, nu trebuie să ne surprindă [18] : acest text, după cum a demonstrat în mod convingător Al. Mareş, „conservă o versiune [...] strîns legată [...] de versiunile celor două ediţii coresiene din 1570 şi 1577" [19]. E clar că avem a face cu o versiune de provenienţă sudică (cu particularităţi ale graiurilor de tip muntean). Dealtfel, în tradiţia manuscrisă e bine cunoscut faptul că transmiterea textelor dintr-o zonă dialectală în alta nu presupune totdeauna adaptarea totală a unui sistem dialectal la alt sistem dialectal.

Luat singur, desigur, termenul *zăpadă* nu poate fi concludent pentru localizarea graiului traducătorului sau a regiunii unde s-a tradus în limba română *Molitvenicul* tipărit de Coresi.

În cadrul aceluiaşi text semnalăm apoi verbul *cură* „curăţeşte" (ps. 50, vs. 10 :... *toate fără*[*-legile*] *mele cură*) [20], transmis şi în copia de la Pocioveliştе (vezi textul din anexe) şi întîlnit şi în alte versiuni româneşti vechi ale Psaltirii : *Psaltirea Scheiană* (p. 160), *Psaltirea* din 1570 a lui Coresi (f. 50 v^0), *Psaltirea slavo-română* din 1577 a lui Coresi (f. 95 r^0—v^0 ; cf. textul slavon, în această poziţie : **оцѣсти**). E interesant de menţionat că, în acest verset, se foloseşte sinonimul *curăţeşte* în : *Liturghierul* din 1570 al lui Coresi (f. 10 r^0) şi *Psaltirea slavo-română* din 1588 a lui Şerban Coresi (Braşov).

4. Textul de pe f. B face probabil parte din capitolul următor al *Molitvenicului*, intitulat, în foaia de titlu a lucrării, *Cântecele de psalomi şi de evanghelie* [21], iar în lucrarea propriu-zisă, după copia de la Pocio-

[16] Vezi N. Drăganu, *Un fragment din cel mai vechi Molitvenic românesc*, rev. cit., p. 311 (în textul *Molitvenicului* : f. 28 r^0/12—14).

[17] Cf. TDRG, s. v. *nea, omăt, zăpadă* ; DLR, s. v. *nea, omăt*.

[18] Iată fraza respectivă în acest ms. : *La-mă-veri, şi mai vrătos de zăpada înnălbi-voiu* (B. A. R. ms. rom. 3465, f. 5 v^0).

[19] Al. Mareş, *op. cit.*, p. 298.

[20] Cf. DA, s. v. $cura_1$.

[21] Vezi fotocopia citată de la B. A. R. : C. V. R. nr. 13, p. 455. Cf. şi N. Hodoş, *op. cit.*, p. 249.

velişte, *Cântecele creştineşti tocmite di↑ scriptura sfântă* [22]. Din acest penultim grupaj de texte al *Molitvenicului* nu se cunoştea, pînă acum, decît începutul — primele 4 cîntece, în copia de la Pociovelişte [23].

Cea mai mare parte a textului filei a doua reprezintă un fel de variantă a psalmului 120. Dealtfel, chiar în titlul cîntecului care începe pe rectoul filei, este indicat numărul de ordine al acestui psalm : *11. Cântec de psaltire 120.* Cifra *11* este numărul de ordine al cîntecului în cadrul capitolului respectiv. Deci fila noastră conţine sfîrşitul cîntecului al 10-lea şi începutul celui de al 11-lea. Numerotarea textelor componente ale unui capitol este un procedeu uzitat şi în partea de la început a cărţii (în grupajul *Molitvele*).

Pe de altă parte, fila B v⁰ are jos signatura colii : ⲁ҃ⲉ (=*35*). Faptul că textul de pe a c e a s t ă pagină constituie, de fapt, esenţa psalmului 120, ne determină să considerăm că fila B este ultima filă a colii 35 şi că, deci, pagina pe care se află signatura este versoul foii.

Dacă signatura *33* de pe rectoul penultimei file a exemplarului reprodus de N. Hodoş (p. 273) şi fotocopiat la B. A. R. (C. V. R. nr. 13, p. 473) nu este eronată [24], înseamnă că după ultima filă a acestui exemplar pînă la textul filei B lipsesc circa 21 file (=42 p.). Iar dacă indicaţia *33*, de mai sus, constituie o eroare a tipografului, în loc de *34*, putem presupune că signatura *35* de pe f. B v⁰ de la Braşov conţine acelaşi coeficient de eroare şi deci numărul de foi lipsă este la fel de mare.

Prin urmare, între ultimul text al copiei de la Pociovelişte şi textul f. B nu cunoaştem, pînă în prezent : sfîrşitul cîntecului 4, cîntecele 5—9 şi o bună parte a cîntecului 10. E greu, deocamdată, de spus ce amploare a avut cîntecul 11, cîte cîntece cuprinde — în total — capitolul penultim [25]

---

[22] Vezi Vl. Drimba, *op. cit.*, p. 570.

[23] *Ibidem*, p. 570—571.

[24] Signatura *33* există ca atare pe pagina menţionată; deci nu e „reconstituită" de N. Hodoş, cum presupune Vl. Drimba, *op. cit.*, p. 559. Problema care se pune este de a explica de ce e notată, ca signatură, cifra *33*, şi nu *34*, aşa cum ne-am aştepta. Se ştie că, în cel mai „complet" exemplar al tipăriturii, de pe cele două coli precedente (32 şi 33), cu care începe textul *Molitvenicului*, nu se poate citi signatura. Eroarea de notaţie ar putea începe, deci, înainte : la coala 32 sau 33.

[25] Cf. Vl. Drimba, *op. cit.*, p. 548. În cel de-al şaselea grupaj de texte al *Molitvenicului*: *Tipicul leturghiei*, transmis numai prin copia de la Pociovelişte (vezi Vl. Drimba, *op. cit.*, p. 564), în cadrul indicaţiilor tipiconale, care sînt numerotate, se fac unele trimiteri la cîntece cuprinse în grupajul penultim (*Cîntecele de ↑ psalomi...*) reproducîndu-se începutul cîntecului şi indicîndu-se, de obicei, o anumită foaie a cărţii. Cîntecele indicate urmau să se citească în diferite momente ale slujbei, în biserică. Să vedem în ce măsură elementele oferite de asemenea trimiteri ne dau indicaţii suplimentare cu privire la extinderea capitolului penultim. Trei din cele 5 trimiteri se referă respectiv la cîntecele 1, 2 şi 3 (vezi aceste cîntece la Vl. Drimba, *op. cit.*, p. 570—571), şi celelalte două — la cîntece care nu s-au păstrat. Iată trimiterile în discuţie (nu mai reproducem aici începuturile de cîntece) :

Numărul indicaţiei tipiconale	Indicarea foii	Numărul cîntecului corespunzător în cap. penultim
4	„afla-veri mai apoi în 12 foi"	3
6	„afla-vreţi mai apoi, al 16. foae"	—
7	„caută în a 13. foae"	1
8	[lipseşte; se recomandă cîntecul, numai prin reproducerea primei fraze a lui]	2
10	[... carii caută în 22 de foi"	—

şi ce extindere a avut capitolul final al cărţii (*Petrecătura morţilor*). Admiţînd că următoarea coală (36) este ultimul caiet al cărţii, s-ar putea presupune că, după fila B, mai lipsesc circa 8 file.

Din textul de pe f. B ne vom opri numai la următoarea frază de pe verso : *În acĕea zi, soarele tine şi nici luna nu te va dosădi* (ps. 120, vs. 6), care, pe lîngă omisiunea predicatului şi denaturarea complementului circumstanţial de timp din prima propoziţie, conţine o gravă denaturare în partea finală a propoziţiei a doua. Fraza respectivă sună astfel : *În dzi, soarele nu arde tine, nice luna noaptea* — în *Psaltirea Scheiană* (p. 422), *În zi, soarele nu arde tine, nece luna noaptea* — în *Psaltirea* din 1570 (f. 148 r° — v°) şi în *Psaltirea slavo-română* din 1577 (p. 353), ambele tipărite de Coresi la Braşov, *În dzi soarele nu arde tine, nece luna noaptea* — în *Psaltirea slavo-română* manuscrisă din c. 1573—1585 (B. A. R. ms. rom. 3465, f. 143 r°) [26].

În lumina concordanţelor dintre fragmentele de psalmi ale *Molitvenicului* coresian şi psaltirile citate (tipărite sau manuscrise), fraza de mai sus a *Molitvenicului* lui Coresi ne apare ca o modificare a unei versiuni originare româneşti, şi nu ca o traducere a unei fraze defectuoase dintr-o psaltire slavonă oarecare. Cel care a operat modificarea a avut impresia că face textul mai inteligibil. Construcţia *în zi*, calchiată după sl. къ дни ,,ziua, în timpul zilei'' [27], a devenit *în acĕea zi*, ceea ce este însă altceva ; predicatul *nu arde* a fost sacrificat în favoarea lui *nu te va dosădi*, crezîndu-se, probabil, că *noaptea* ar fi o eroare în loc de *nu te* şi că predicatul a fost omis tot din eroare. De aceea, putem presupune că forma iniţială a frazei a fost : *În zi, soarele nu arde tine, nici luna noaptea.*

Pe de o parte — urmele unei ,,prelucrări'' evidente a versiunii româneşti originare a frazei în discuţie, pe de alta — prezenţa versiunii corecte a frazei în *Psaltirile* lui Coresi sînt pentru noi un indiciu că cel care a modificat fraza în *Molitvenicul* coresian n-a fost nici traducătorul textului respectiv, nici tipograful, ci o persoană intermediară. Aceasta ne

---

După cum se observă, ordinea în care sînt grupate trimiterile nu reprezintă o succesiune ascendentă nici pentru numerele ,,foilor'', nici pentru numerele de ordine ale cîntecelor corespunzătoare. Mai mult. Grupînd trimiterile în ordine numerică, după numărul de ordine al celor 3 cîntece păstrate, constatăm că pentru cîntecul 1 se trimite la ,,foaia'' *13*, pentru cîntecul 2 lipseşte indicaţia ,,foii'', iar cîntecul 3 urma a fi găsit pe ,,foaia'' *12*. Dacă copia de la Pocioveliştе nu a transmis eronat cifrele indicînd numărul ,,foilor'', această succesiune anormală a ,,foilor'' cu greu poate fi explicată. Luînd ca bună oricare dintre cele două indicaţii de ,,foi'', fie *12*, fie *13*, ne întrebăm : ce reprezintă, în ultimă instanţă, aceste ,,foi''? Numărul filelor *Molitvenicului*, la sfîrşitul colii 34 sau la începutul colii 35 (locul probabil, în tipăritura coresiană, al cîntecelor 1—3 din capitolul penultim), este de circa 30—32. Deci nu poate fi vorba de ,,file'' ale *Molitvenicului*. De numere de coli, de asemenea nu poate fi vorba, chiar dacă am ţine seamă numai de colile *Molitvenicului* propriu-zis. Nici celelalte trimiteri (la ,,foaia'' *16* şi la ,,foaia'' *22*) nu pot fi dezlegate uşor. Să fie vorba, în toate aceste cazuri, de trimiteri existente în manuscrisul folosit de Coresi, trimiteri care n-au mai fost adaptate la filele sau la colile tipărite (şi care, probabil, au fost apoi parţial denaturate de tipograf, respectiv de diacul Ioan de la Pocioveliştе)? E posibil, dar deocamdată nu se poate demonstra. Încît orice încercare de a calcula extensiunea probabil a capitolului penultim, pe baza unor asemenea elemente, ni se pare neîntemeiată.

[26] Iată versetul respectiv în versiunea modernă a Bibliei : *Ziua soarele nu te va arde, nici luna noaptea.*

[27] Vezi această construcţie, de pildă, în textul slavon corespunzător al versetului respectiv, din *Psaltirea slavo-română* din c. 1573—1585 (f. 142 v°).

duce în mod obligatoriu la ipoteza existenţei unui asamblator în *Molitvenic* al unor texte de psalmi deja traduşi în româneşte şi deci la ipoteza existenţei unei traduceri româneşti mai vechi a *Psaltirii*.

5. Cele două părţi componente ale jumătăţii inferioare a filei A nu se cuplează perfect: ruptura, neregulată, şi aproximativ verticală, a fost făcută deteriorîndu-se textul. În fiecare dintre cele 20 de rînduri de text păstrate (r° = 10 rd.; v° = 10 rd.), la locul de ruptură a celor două părţi lipsesc secvenţe de cîte 2—10 litere. Reproducînd textul părţii păstrate a filei A, vom încerca să reconstituim aceste segmente lipsă după copia de la Pocioveliște. Elementele de reconstituire luate din copia bihoreană nu conţin trăsături fonetice sau morfologice distonante faţă de textul cunoscut (în formă tipărită) al *Molitvenicului* lui Coresi.

În schimb, ruptura pe orizontală a celor două părţi ale jumătăţii inferioare a filei B nu a afectat prea mult textul: atît pe r°, cît şi pe v° lipsesc doar unele segmente de literă, încît textul se citeşte uşor. Totuşi fila B are unele litere sau secvenţe de litere lipsă în partea externă a filei. Şi aici am încercat o reconstituire. În acest sens, o anumită dificultate prezintă întregirea începutului primului cuvînt de pe rd. 4 v°. O lecţiune *adumbri-va* este împiedicată de ceea ce a mai rămas din litera dinaintea lui *u*: restul literei respective — braţul drept şi un accent — nu poate aparţine literei chirilice д, ci, probabil unui а. O altă reconstituire nesigură: *în cer[iu p]re*, în ultimul rînd al f. B r°.

Partea conservată a filei B conţine 10 rînduri pe recto, căci între rîndul al 4-lea de jos, care e alcătuit din titlul de cîntec reprodus mai sus (vezi § 4), şi al 3-lea de jos e un spaţiu gol de un rînd, şi 11 rînduri, plus, din baza unui rînd al 12-lea (de fapt, primul de sus în jos), doar cîteva litere descifrabile, pe verso.

Dacă ţinem seamă de faptul că *Molitvenicul* are 23—24 rînduri pe pagină, înseamnă că din f. A lipsesc primele 13—14 rînduri de pe r° şi la fel de pe v°, iar din f. B — primele 12—13 rînduri pe r° şi tot atîtea pe v°.

Pentru studiul paleografiei chirilice şi al artei grafice, reproducem, în fotocopii micşorate, textele originale [28]. Dintr-o scăpare a operatorului fotograf, o bucăţică de hîrtie cu cîteva litere pe r° şi pe v°, desprinsă din jumătatea dinspre cotor a restului din fila A, din partea de joncţiune cu celălalt fragment, a fost deplasată din dreptul rîndurilor 3—4 pe rd. 1. Pe r° ea păstrează secvenţa връ, din връ[то̃ де], care urmează deci după маи (rd. 4); iar pe v°, litera н şi, în rîndul inferior, secvenţa лца, care trebuie integrate astfel: н în атоѹн[че] (rd. 3), iar *-lţa-* în *[înnă]lţa[rea]* (rd. 4).

Atragem atenţia aici şi asupra notei manuscrise din 1685 (de pe f. A r°), în limba latină (şi cu caractere latine), în care se consemnează donaţia cărţii latine din partea pastorului evanghelic Johannes Renner către Biblioteca din Sighişoara. Această notă a fost relevată şi comentată de Pavel Binder în articolul său, citat mai sus.

Alături de paginile originale, reproducem textul chirilic şi în transliteraţie. Pentru a uşura comparaţia textului de pe f. A cu copia de la Pocio-

[28] Mulţumim, şi pe această cale, prof. Petru Istrate, directorul Bibliotecii municipale Braşov, prin a cărui bunăvoinţă am obţinut fotocopiile fragmentelor coresiene şi o serie de preţioase informaţii suplimentare.

velişte, reluăm partea corespunzătoare din această copie după transcrierea lui Vl. Drimba [29].

6. Asupra concluziilor cu privire la datarea tipăririi *Molitvenicului* lui Coresi, care decurg din informaţia sigură referitoare la legarea cărţii latine în 1568, Pavel Binder a arătat, pe bună dreptate, că nu se infirmă cu nimic cercetările anterioare, care au stabilit că imprimarea cărţii coresiene a avut loc în circa 1567—1568 [30].

7. În legătură cu locul unde s-a executat tipărirea, alături de ipotezele formulate în ultimii ani [31], tot atît de verosimilă ni se pare ipoteza că hîrtia clujeană a putut fi transportată de la Cluj la Braşov, la dispoziţia lui Forró Miklós, care era direct interesat în propaganda calvină ce urma să se realizeze prin *Cazania* I şi *Molitvenicul* tipărit de Coresi. Ce căuta Forró Miklós, în 1566 şi 1567, la Braşov, cînd cartea se tipărea — în ipoteza lui G. Nussbächer şi a lui P. Binder [32] — la Cluj? Pentru noi e sigur că drumurile la Braşov ale acestui reprezentant al bisericii calvine au avut drept scop tratativele cu Coresi, furnizarea traducerii (sau a textelor de tradus în româneşte) şi a hîrtiei şi finanţarea tiparului. Iar faptul că, în aceiaşi ani, se tipăreau la Braşov şi alte cărţi în limba română, de către alţi tipografi, că exista deci şi o altă tiparniţă, nu credem că a constituit un impediment pentru obiectivele comerciale pe care le viza Coresi [33]. Aşa cum nu poate fi invocată aici conştiinţa necesităţii normării limbii literare, nu pot fi invocate nici conştiinţa patriotică, nici „ortodoxismul" lui Coresi. Toate acestea, bineînţeles, nu diminuează cu nimic rolul pe care l-a avut Coresi în istoria cărţii româneşti şi în istoria limbii române literare.

8. În § 3 şi 4, prezentînd textul fragmentelor coresiene păstrate la Biblioteca municipală din Braşov, am făcut unele comparaţii cu textele similare din epocă. Apropierile dintre textul psalmilor înglobaţi în *Molitvenicul* lui Coresi din c. 1567—1568 şi, pe de o parte, psaltirile lui Coresi

---

[29] Vl. Drimba, *op. cit.*, p. 569.

[30] Vezi în special F. Hervay, *op. cit.*, p. 205—206, 210; Gebhard Blücher, *Filigranele braşovene şi tipăriturile chirilice din sec. al XVI-lea*, în „Revista bibliotecilor", 20, 1967, nr. 7, p. 423; idem, *Contribuţii la istoria hîrtiei şi a tiparului chirilic din a doua jumătate a sec. al XVI-lea de la Braşov*, în „Studia bibliologica" (Bucureşti), III, 1969, p. 439, 449; Pavel Binder şi Arnold Huttmann, *Cu privire la datarea şi geneza Cazaniei I, tipărită de diaconul Coresi*, în LR XVI, 1967, nr. 2, p. 109—117; Al. Mareş, *Cînd şi unde s-au tipărit Ttlcul evangheliilor şi Molitvenicul românesc*, în LR, XVI, 1967, nr. 2, p. 119—130; *Régi Magyarországi nyomtatványok 1473—1600*, Budapest, 1971, p. 263—264; Gernot Nussbächer, *Coresi-Druck aus Klausenburg?*, în „Karpaten Rundschau" (Braşov), IV (XV), 1971, nr. 22, p. 9; idem, *Heltaiék papírmalma*, în „Utunk" (Cluj), XXVI, 1971, nr. 29, p. 6—7. În toate aceste lucrări se găsesc şi informaţii cu privire la bibliografia mai veche a problemei (bibliografia ipotezei că lucrarea a apărut în 1564).

[31] P. Binder şi A. Huttmann, *op. cit.*, fixau tipărirea la Teiuş sau Alba-Iulia, iar Al. Mareş, *op. cit.*, — la Teiuş sau Aiud. Mai nou, G. Nussbächer, în ambele articole precitate, încearcă să demonstreze că locul tipăririi *Cazaniei I* şi a *Molitvenicului* este Clujul. Ipoteza lui G. Nussbächer este reluată acum şi de P. Binder în articolul din numărul precedent al revistei de faţă, LR, XXII, 1973, nr. 4, p. 304.

[32] Vezi nota precedentă.

[33] În felul acesta, ne raliem ipotezei primordiale, care fusese avansată, am zice, mai mult în virtutea inerţiei, dar care a fost susţinută, în ultimul timp, şi de G. Blücher în cele două lucrări citate la nota 30.

din 1570 şi 1577, iar pe de altă parte, psaltiri manuscrise ca *Psaltirea Scheiană* sau textul românesc al *Psaltirii slavo-române* din c. 1573—1585, ilustrează, după părerea noastră, anumite relaţii de dependenţă, care ar trebui şi mai mult aprofundate [34], dar, mai presus de orice, ne întăresc convingerea că *Molitvenicul* coresian este alcătuit din cel puţin două grupuri de texte, de provenienţă diferită : cîntecele, traduse din maghiară, şi psalmii, traduşi din slavonă. Pentru psalmi s-a folosit, probabil, o traducere mai veche, în manuscris, realizată într-o arie dialectală care, deocamdată, nu poate fi precizată [35]. Fiind anterioară *Psaltirii* tipărite de Coresi în 1570, această *Psaltire* manuscrisă ar fi deci una dintre cele mai vechi psaltiri în limba română.

ANEXE

Textul fragmentelor

. A r° ... (r î n d u r i l i p s ă)... / devăr iubit-ai. [Fără vě] stea şi ascunsu/l mândriei tal[e ivi]t-ai mie. Stropi/şi-mă cu issopom [şi c]urăţescu-mă. La-mă-/veri, şi mai vră[tos de] zăpada înnălbi--mă-/voiu. Auzitu[lui me]u dai bucurie şi /veselie. Bucur[ă-s]e oasele plecate. În/toarce faţa ta [de] cătră păcatele mĕle/ şi toate fără[-legile] mĕle cură. Ine/mă curată zid[ĕşte întru] mine,

/° Doamne, / şi d[<u>h]ul derept [înnoiaşte] întru zgăul // ... (r î n d u r i l i p s ă)... /uraşte. Bine [fă, Doamn]e, în [bună-]voia ta/ lu Sion, şi să [se zi]dească păreţii Ie/r<u> — s<a>limului. Atun[ce bin]e veri lua jrăt/va dereptăţiei, [înnă]lţa[rea] şi spre-ar/dere; atunce v[or în]nălţa spre olta/riul tău viţeii. [*Şi ia]ră psalom 53.* / Doamne, în nume[le tău] spăsĕş-te-mă/ şi în tăriia ta [jud]ecă-mi. Doam/ne, auzi [rugăciunea] mea, ia amin/te rugă [ciunile rostu] lui meu//

3 r° ... (r î n d u r i l i p s ă) ... /nul lui, noao să ne folosească ş[i să] /ne spĕle păcatele noastre cu s[f<i>n]/t sângele lui. /Casta fĕ[c<e>]. tatăl, fiiul şi d<u>hul sf<ă>nt /Dumnezeu derepce trei obraze. Tu eşt[i] /viitoriu lumiei a toată până în veci[e]. */11. Cântec de psaltire 120.* / Ni să pomenim noi toţi creştinii de pre / binele lui mare Dumnezeu, că nu / mai însuşi el bine-face

/° în cer[iu p]re[2]//... (r î n d u r i l i p s ă)... Du/mnezeu, că el nu doarme, [ce] ne prevĕ/[gh]e şi însuşi va el pre noi să păzească. /[D]omn I<su>s păzească tine şi cu mâna sa/[...]umbri-va tine şi tot darul tău e/lu-l va pur/ta şi va coperi păcatele ta/[le]. În acĕea zi, soarele tine şi nici / luna nu te va dosădi, că te păzĕşte Dom/nul tău, şi sufletul tău de rău slo/bozĕşte. În

---

[34] În sensul sondajelor lui Ion Gheţie şi ale lui Al. Mareş (vezi notele 12, respectiv 15) şi prin raportare la numeroasele versiuni manuscrise slavone din epocă ale *Psaltirii*, existente în biblioteci publice de la noi şi din alte ţări.

[35] Pentru localizarea textelor cuprinse în *Molitvenic* ar trebui să se aibă deci în vedere şi ipoteza existenţei unor interferenţe dialectale realizate prin conectarea, în aceeaşi carte, a unor texte de provenienţă geografică diferită. Pentru localizarea *Cazaniei I*, vezi sugestiile interesante ale lui Ion Gheţie, *Unde s-a tradus întîia Cazanie coresiană?*, în LR, XIX, 1970, nr. 2, p. 121—127.

[1] Reconstituire nesigură.

[2] Reconstituire nesigură.

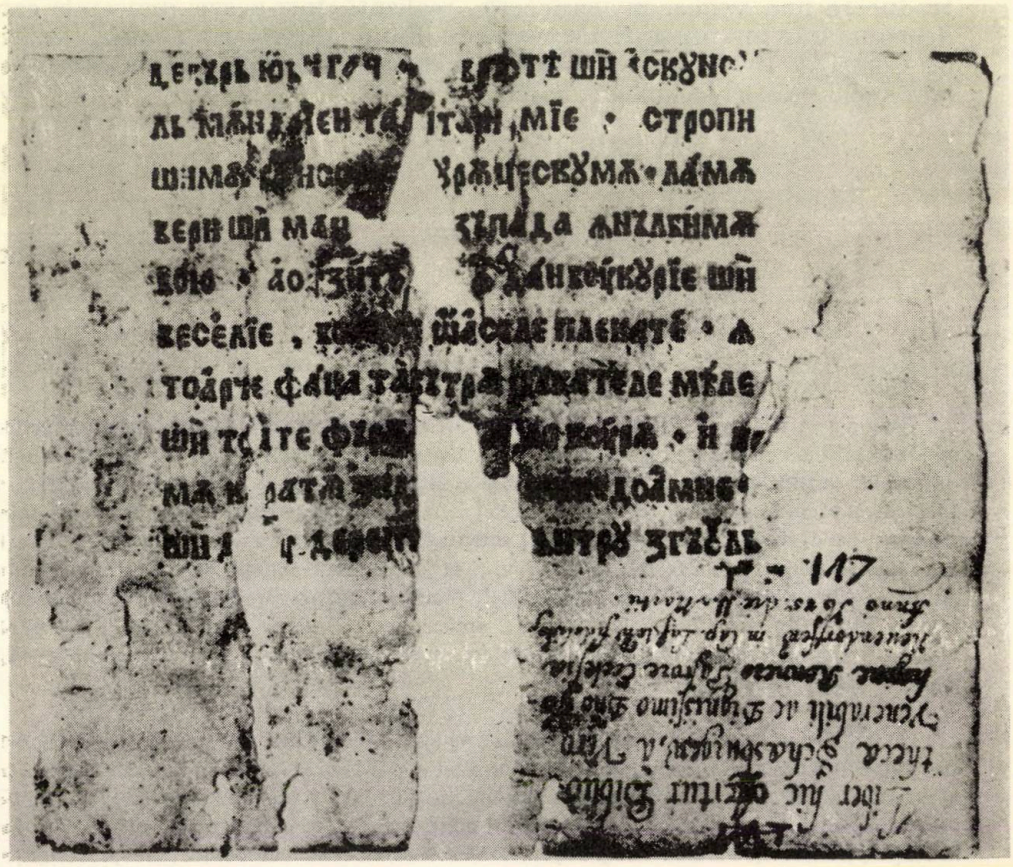

Fig. 1

Fig. 1 şi 2 : Fragmente din *Molitvenicul* tipărit de Coresi în c. 1567—1568 (f. A^r şi A^v).

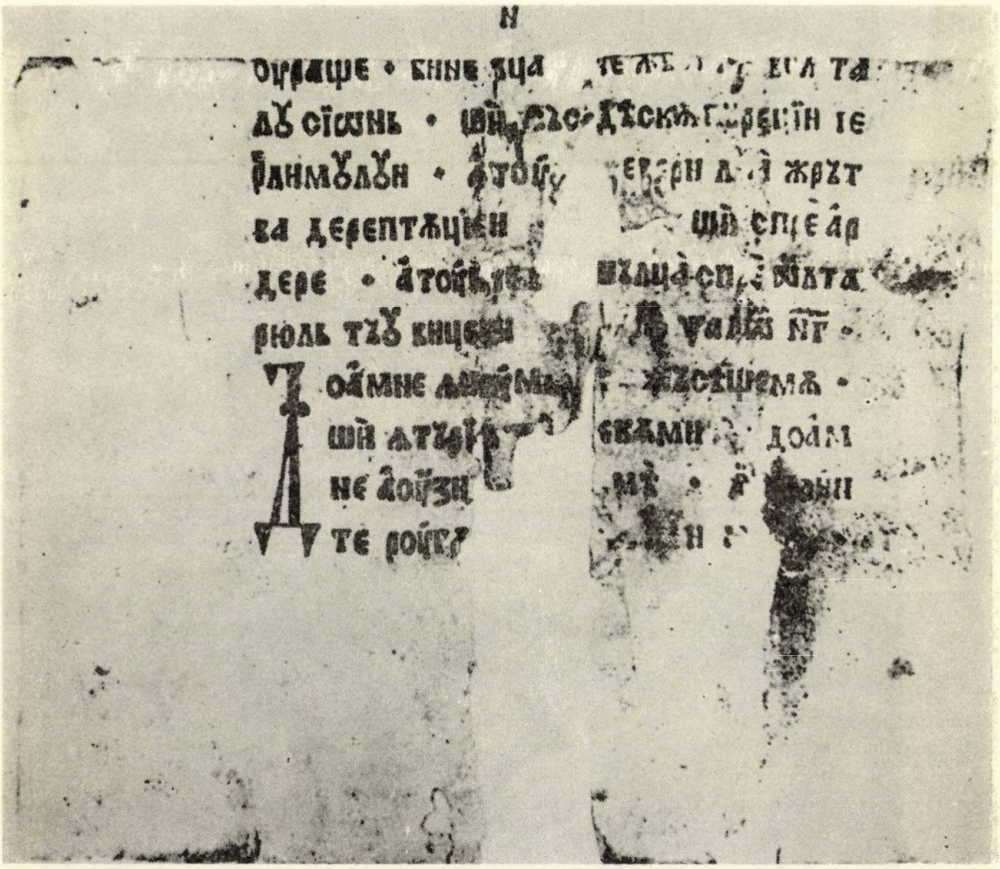

Fig. 2

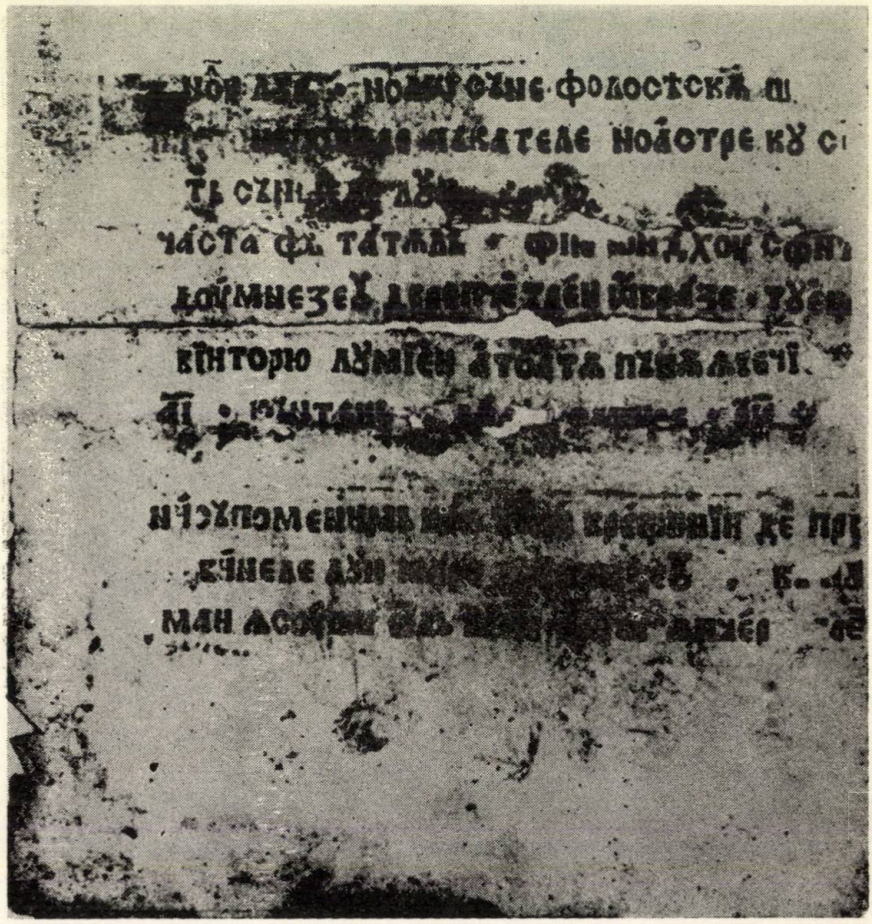

Fig. 3

Fig. 3 şi 4 : Fragmente din *Molitvenicul* tipărit de Coresi în c. 1567—1568 (f. B^r şi B^v).

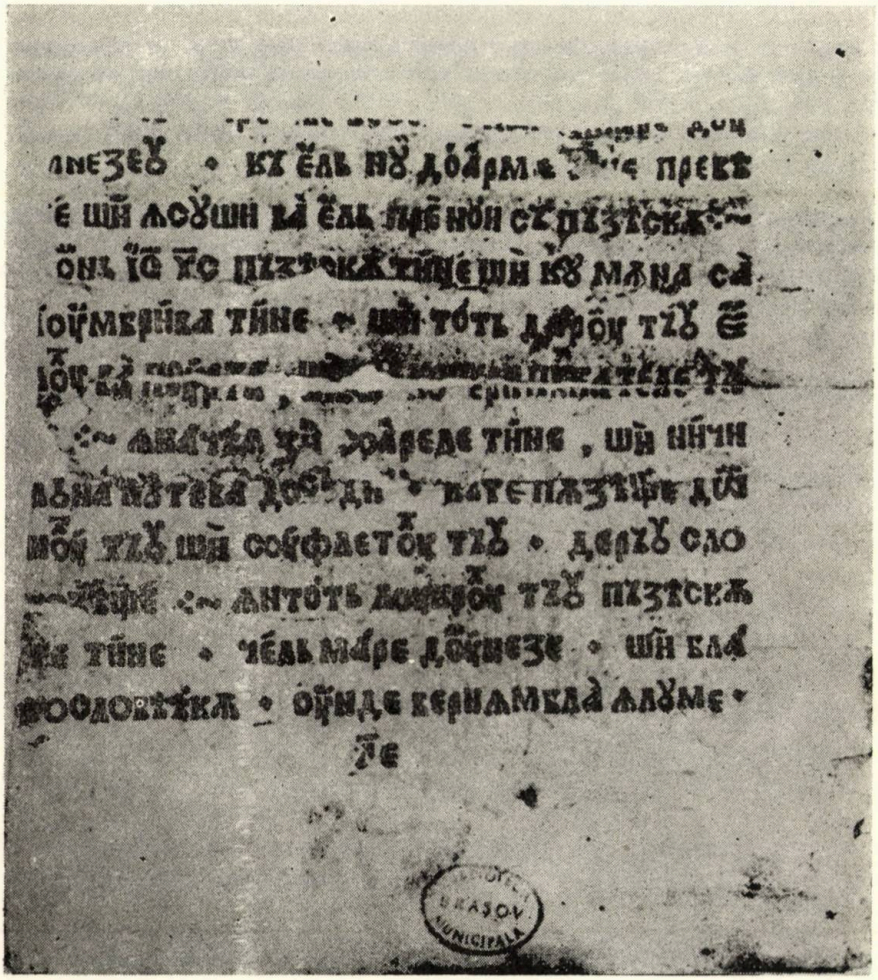

Fig. 4

tot lucrul tău păzească/-te tine cel mare Dumneze<u>[3] şi bla/goslovească[4] unde veri înbla în lume/ѧѥ//

Textul corespunzător de pe f. A în copia manuscrisă de la Pocioveliţte (după Vl. Drimba, *op. cit.*, p. 569)[5].

Adecă de-adevăr iubit-ai, fără vĕste şi ascunsul mândriei tale ivit-ai mie. Stropişi-mă cu issopom şi curăţescu-mă. La-mă-veri, şi mai vrătos de zăpadă înnălbi-mă-voiu. Audzitului mieu dai bucurie şi veselie. Bucură-se oasele plecate. Întoarce faţa ta de cătră păcatele mĕle şi toate fără-legile mĕle le cură. Inimă curată zidĕşte întru mine, Doamne, şi d<u>hu derept înnoiaşte în trupul mieu [.....].

nu urĕşte. Bine fă, Doamne, în bună-voia ta, lui Sion, şi să să zidească păreţii Erusalimului. Atunci bine veri luoa jirtva dereptăţiei, înnălţarea şi spre-ardere ; atunci vor înălţa spre oltariul tău viţeii. *Şi iară psalom 53.* Doamne, în numele tău spăsĕşte-mă şi în tăriia ta ğudecă-mi. Doamne, audzi rugăciunea mea, ia aminte rugăciunile rostului mieu.

Mai 1973

---

[3] Cules : *Dumneze.*
[4] Cules : *blagoslovĕcă.*
[5] Secvenţele grafice culese cu aldine depăşesc limitele conservate în formă tipărită ale celor două fragmente. Le-am reprodus pentru înţelegerea contextului învecinat.

CERCETAREA GRAMATICALĂ A NUMELOR PROPRII

DE

DOMNIȚA ICHIM-TOMESCU

Statutul de semn lingvistic al numelui propriu impune, în cadrul studiului lingvistic al onomasticii, orientarea spre problemele gramaticale. Cercetări recente își propun precizarea poziției numelor proprii în sistemul morfologic și sintactic al limbii. Caracteristică noilor direcții teoretice și practice este strădania de a defini gramatical clasa numelor proprii, unită cu o preocupare constantă de înnoire metodologică.

Prezentă în majoritatea lucrărilor de gramatică, cea mai cunoscută definiție consideră numele proprii o subclasă a substantivului opusă numelor comune. Principiile acestei clasificări rămîn încă tributare logicii. În ultima vreme, reproșul adus utilizării exclusive a criteriilor logico-semantice în delimitarea numelor proprii este însoțit de recomandarea criteriilor gramaticale în precizarea opoziției propriu-comun[1]. Stabilirea unor indici formali ai contrastului între numele propriu și numele comun (cum ar fi categoria gramaticală a numărului [2] sau distribuția determinanților [3] numelui propriu în context) este o cerință a stadiului actual al cercetării lingvistice. Dealtfel, în lucrări fundamentale ale onomasticii românești [4] analiza abaterilor unor nume proprii de la normele morfologice obișnuite ale numelor comune corespunde unei necesități de diferențiere gramaticală a celor două subclase substantivale.

Unele cercetări, preocupate de a surprinde natura morfologică reală a numelor proprii, acordă acestei clase gramaticale statutul unei părți de vorbire independente. Ca o ipoteză de lucru, este ignorată tradiția valorii

---

[1] Vezi J. Kuryłowicz, *La position linguistique du nom propre*, în „Onomastica", 1956, 2, p. 1; F. L. Utley, *The Linguistic Component of Onomastics*, în „Names", 1963, 3, p. 163; R. B. Long, *The Grammar of English Proper Names*, în „Names", 1969, 2, p. 107—126.

[2] Vezi F. L. Utley, *lucr. cit.*, p. 153.

[3] *Ibidem*, p. 168.

[4] Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 336—394; Al. Graur, *Nume de persoane*, București, 1965, p. 138—145; idem, *Nume de locuri*, București, 1972, p. 150—160.

substantivale a numelor proprii. Rezultatele determină o reorganizare a clasei generale a numelui : alături de substantive, adjective, pronume și numerale, numele proprii sînt considerate o subclasă nominală. Sistemul de opoziții de la baza acestei clasificări se manifestă flexionar și sintactic. Gradele de comparație ale adjectivelor, categoria gramaticală a persoanei la pronume, flexiunea fixă de gen a substantivelor, numărul fix al numeralelor și flexiunea cazuală ca unică flexiune a numelor proprii sînt caracteristicile definitorii minimale ale noilor subîmpărțiri. În sistematizarea nominală a lui J. Holt [5] și De Groot [6] numele proprii contrastează formal cu alte părți de vorbire prin prezența exclusivă a flexiunii cazuale și a unei imobilități de număr și de gen gramatical.

Criteriul funcțional al analizei structurale a lui K. Togeby [7], bazat pe raportul dintre flexiune și rădăcina nominală, operează delimitări similare. Numele proprii se izolează în clasa numelui prin flexiune defectivă de gen și număr asociată rădăcinii nominale zero, corespunzătoare unei absențe a conținutului semantic specific.

Interesul metodologic al acestor reclasificări constă în încercarea de a defini părțile de vorbire prin indici formali. Delimitarea semantică tradițională este consolidată prin considerații de ordin gramatical. Se poate reproșa însă acestor inițiative generalizarea unor rezultate obținute din analiza categoriilor gramaticale ale unei singure limbi ; valoarea concluziilor este astfel limitată.

Motive gramaticale similare explică asocierea numelor proprii cu alte părți de vorbire. În lucrările lui E. Buyssens [8], Ch. Hockett [9] și J. Dubois [10], numele proprii sînt grupate alături de pronume în clasa substitutelor nominale. Comună este și remarca asupra particularității tipului de substituție reprezentat de numele proprii. Mult discutată în logică, ideea asemănărilor funcționale între numele proprii și pronume este preluată de gramatica modernă. Argumentarea se sprijină însă pe fapte extralingvistice. Buyssens [11] califică numele proprii și pronumele „substitute comode", datorită lipsei de semnificație. Compensatorie, polivalența în denotare face posibilă substituirea lingvistică a oricărui segment de enunț. Pentru a demonstra maleabilitatea numelor proprii, ca posibilități denotatoare, Ch. Hockett [12] consideră funcția numelui propriu analoagă rolului lui x algebric. Definiția substitutelor de tip pronume, nume propriu sau simbol algebric x necesită precizarea „circumstanțelor convenționale, temporare în care este utilizat".

Reformularea în termeni informaționali a acelorași principii are rezultate asemănătoare. Numele proprii, ca și pronumele, au o capacitate de informație slabă [13], mediată de context. „Circularitatea" [14] acestor semne, înțeleasă ca o libertate de a denota orice obiect, este considerabilă.

---

[5] *Rationel Semantik (Pleremik)*, Copenhague, 1946, p. 58.
[6] Apud K. Togeby, *Structure immanente de la langue française*, Paris, 1965, p. 158.
[7] *Ibidem*, p. 158.
[8] *Du nom propre et du nom commun*, în „Néophilologue", XXIII, 1937, p. 111—121.
[9] *A Course in Modern Linguistics*, New York, 1960, p. 311—313.
[10] *Grammaire structurale du français. Nom et pronom*, Paris, 1965, p. 155—159.
[11] *Lucr. cit.*, p. 113.
[12] *Lucr. cit.*, p. 313.
[13] J. Dubois, *lucr. cit.*, p. 91.
[14] R. Jakobson, *Selected Writings*, II, Hague, 1971, p. 131.

Argumentul lingvistic al încadrării numelor proprii în clasa substitutelor este principiul proporționalității inverse între conținutul semantic și sfera de întrebuințare a unui nume [15], preluat din doctrina logică a variației inverse între intensiune și extensiune. Interesantă este aplicarea aceluiași principiu de către J. Kurylowicz [16] cu rezultate care opun numele proprii pronumelor. Contradicția e cuprinsă în datele inițiale ale cercetării raportului de proporționalitate amintit. Dacă se admite ca punct de plecare conținutul semantic nul al numelui propriu, concluzia unei zone de aplicabilitate foarte largi justifică înrudirea cu pronumele. J. Kuryłowicz, adept al teoriilor logico-semantice asupra individualității numelor proprii, ia ca punct de referință „zona de întrebuințare redusă la minimum" a acestei clase. Ca urmare, conținutul semantic bogat este trăsătura prin care numele proprii se opun pronumelor.

Numele proprii sînt considerate substitute și referente de același grad cu pronumele [17] prin particularități funcționale comune. Confruntarea acestor clase de substituție nominală indică o identitate de statut sintagmatic a numelui propriu cu pronumele demonstrativ, cel puțin pe planul pozițiilor [18].

În perspectiva fenomenului de substituție numele proprii sînt supuse unor operații de reverificare. Se constată că numai unele nume proprii îndeplinesc condițiile gramaticale ale substitutelor. În descrierea lui Ch. F. Hockett[19] numele proprii provenite din apelative, prin funcție idiomatică, au comportamentul unor substantive invariabile, pe cînd numele proprii de tipul prenumelor, aplicabile unuia sau altuia dintre indivizi, funcționează ca substitute anaforice cu modificarea înțelesului după context. În analiza structurală a lui J. Dubois [20] numele proprii cu articol definit se comportă gramatical ca substantivele și numai numele proprii lipsite de articol sînt considerate pronume. Disocierile de acest fel, operate în interiorul clasei numelor proprii, au la bază criterii eterogene și analize lingvistice parțiale. Rezultatele obținute complică tabloul încadrării morfologice generale a numelor proprii.

Gruparea numelor proprii în clasa substitutelor ridică obiecții serioase. Deosebirile dintre pronume și numele proprii nu se reduc la simple particularități de substituție. Definiția dată de L. Bloomfield [21] substitutului, ca „formă care în circumstanțe convenționale înlocuiește orice membru al unei clase de forme", nu se poate aplica integral numelui propriu, care dispune de posibilități de substituție mult reduse. Aplicabilitatea sa restrînsă, în raport cu pronumele, limitează domeniul substitutului-nume propriu. Dealtfel echivalența dintre domeniu și substitut, în cazul numelor proprii, nu este numai gramaticală, ca la pronume, ci și semantică [22].

---

[15] J. Kuryłowicz, *lucr. cit.*, p. 3.
[16] *Lucr. cit.*, p. 2.
[17] J. Dubois, *lucr. cit.*, p. 155.
[18] *Ibidem*, p. 158.
[19] *Lucr. cit.*, p. 311.
[20] *Lucr. cit.*, p. 155.
[21] *Language*, New York, 1933, p. 247.
[22] Ch. F. Hockett, *lucr. cit.*, p. 256.

Între coeficienții de informație ai celor două clase de cuvinte există diferențe apreciabile. În concepția lui R. Jakobson [23] numele proprii includ referința la cod, în timp ce pronumele se referă la mesaj. În economia mesajului, scop final al substituției, numele proprii sînt inferioare pronumelui.

Tipul de substituție realizat de aceste semne este mult deosebit. Pronumele se substituie unui segment al contextului apropiat, referindu-se la elemente cunoscute ale enunțului. Numele propriu, utilizat ca substitut, depășește contextul [24] prin referința la o „situație îndepărtată" cunoscută de multă vreme, existentă în afara comunicației actuale. Prin posibilitățile de înlocuire a numelui propriu, pronumele devine un substitut al substitutului, situație care poate proba neechivalența acestor clase morfologice.

Inventarul numelor proprii este mult mai cuprinzător decît al pronumelor [25], dar mai rigid ca posibilități de utilizare în substituție.

Conformitatea gramaticală a numelor proprii cu fenomenul substituției și criteriile sale rămîne neverificată. Numai prin analogii de structură morfologică și funcție sintagmatică ale substitutului cu elementul substituit[26] se poate susține caracterul de substitut al numelui propriu. Similaritatea funcțională a numelui propriu cu pronumele poate fi dovedită prin comutarea reciprocă în enunț a celor două substitute. Nu se poate nega contribuția pe care aceste teorii o aduc cunoașterii mai adecvate a situației gramaticale a numelor proprii.

Și sistematizarea clasei numelor proprii este rediscutată într-o nouă perspectivă metodologică. Clasificarea semantică tradițională după denotat [27] și clasificarea lexicală după structura cuvîntului [28] în nume proprii simple și compuse se reorganizează pe baza unor criterii gramaticale. Opozițiile propriu-comun [29], animat-inanimat [30], singular-plural [31] devin principii de ordonare formală a numelor proprii. Particularitățile de flexiune ale numelor de persoană sau ale numelor geografice încurajează delimitarea morfologică a numelor proprii. Cu ajutorul flexiunii se poate verifica și oportunitatea clasificării în nume proprii simple și compuse. În această orientare se încadrează cercetarea recentă a declinării sintagmatice a numelor proprii [32].

Existența unor modele distinctive de comportament gramatical ale numelor proprii nu a fost încă suficient argumentată. Posibilitatea de constituire a unei gramatici antroponomastice sau a unei gramatici toponomastice trebuie susținută prin analiza concretă a materialului limbii.

---

[23] *Lucr. cit.*, p. 131—132.
[24] J. Dubois, *lucr. cit.*, p. 155.
[25] *Ibidem*, p. 91—92.
[26] *Ibidem*, p. 98.
[27] *Gramatica limbii române*, I, Ed. Acad., București, 1966, p. 56.
[28] Idem, p. 95.
[29] B. Trnka, *A Theory of Proper Names*, în CL, 1958, (supliment), p. 522.
[30] J. Dubois, *lucr. cit.*, p. 77.
[31] A. I. Smirtnitski apud O. S. Achmanova, *Le „nom propre" — en tant que catégorie linguistique*, în CL (supliment), 1958, p. 2.
[32] Tamara Repina, *Caracterul sintagmatic al declinării românești*, în SCL, 1971, 5, p. p. 459—471.

Poziţia numelui propriu în sistemul gramatical al unei limbi se precizează prin studiul categoriilor sale gramaticale.

Interesul cercetărilor actuale se concentrează asupra categoriei gramaticale a numărului. Se reactualizează problema incompatibilităţii acestei clase cu opoziţia singular-plural. Absenţa numărului plural în cazul numelor proprii este o idee tributară unor concepţii logiciste şi semantice în legătură cu individualitatea numelui propriu în denotare. În lucrări de gramatică românească [33] substantivele proprii se caracterizează prin invariabilitate în număr. Considerat „neutral" ca număr gramatical [34], numele propriu formează o clasă singularizatoare opusă clasei pluralizatoare a numelor comune.

Indicele formal al numelor proprii este absenţa modificatorilor de tip plural asociată cu imposibilitatea utilizării libere a numelor proprii la singular şi plural [35]. Aparent similare, aceste observaţii se referă la aspecte diferite ale modului specific de manifestare a categoriei numărului la numele proprii.

Delimitarea fermă a planului semantic şi a planului gramatical în studiul numelor proprii oferă sugestii noi cercetătorilor din acest domeniu. Analiza lingvistică a numelor proprii la aceste două nivele va avea finalizări distincte. Din punct de vedere semantic numele proprii pot fi numai singulare, din punct de vedere lingvistic — şi singulare şi plurale. Pe baze teoretice asemănătoare, Ch. Bally [36] distinge nume proprii ale vorbirii şi nume proprii ale limbii. Aceluiaşi punct de vedere i se asociază J. Zaragüeta [37], care clasifică numele proprii în nume proprii formale şi nume proprii funcţionale.

Într-adevăr, analiza categoriilor gramaticale ale numelui propriu evidenţiază necesitatea unei disocieri a formei numelui propriu de conţinutul său de desemnare. Exemplificăm importanţa acestui principiu metodologic prin referire la numele proprii geografice.

Dacă acceptăm existenţa celor trei planuri de semnificaţie ale numelor de locuri, propuse de V. D. Belenkaia [38], putem deosebi trei nivele de percepţie a sensurilor toponimelor, cu repercusiuni în analiza gramaticală. La nivelul sensului „pretoponimic", etimologic, numele proprii pot avea, din punct de vedere formal, un plural, care aparţine denumirii iniţiale, apelativului sau numelui de persoană de la baza numelui propriu. Sensul „toponimic" actual impune o formă fixă de număr — singularul, datorită unicităţii obiectului desemnat. Sensul „posttoponimic" al numelor proprii „transpuse" din motive obiective sau stilistice permite apariţia unui plural al numelui propriu, pentru că în acest caz există două sau mai multe obiecte denotate cu acest nume. Reţinem şi observaţia că, în asemenea cazuri, nu avem un plural „propriu-zis" al unor obiecte de acelaşi

---

[33] Iorgu Iordan, Valeria Guţu-Romalo, Al. Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, Bucureşti, 1967, p. 71.

[34] O. Leys, *Der Eigenname in seinem formalen Verhältnis zum Appellativ*, „Beiträge zur Namenforschung", 1966, p. 113—123.

[35] R. B. Long, *lucr. cit.*, p. 107—126.

[36] *Linguistique générale et linguistique française*, Berne, 1965, p. 80—81.

[37] J. Zaragüeta, *El lenguaje y la filosofia*, Madrid, 1945, p. 310—311.

[38] V. D. Belenkaia, *Toponimt v sostave leksiceskoi sistemt iazika*, Moscova, 1969, p. 20—21.

fel, ci o omonimie. Toponimele românești cu sufixul *-ești* sînt deci forme de plural la nivel pretoponimic și forme de singular la nivel toponimic. Acordul gramatical oscilant indică persistența confuziei între planul funcțional și planul formal al numelui propriu.

Existența celor cinci categorii de abateri gramaticale uzuale de la regula numărului fix al numelor proprii, stabilite de O. Jespersen [39] și studiate de E. Coseriu [40], este legată de aceeași nedisociere între pluralul denumirii și pluralul obiectului denumit.

Astfel, numele proprii de tipul prenumelor, date unor „individualități care sînt desemnate arbitrar cu același nume" [41], sînt considerate excepții de la regula obișnuită a numărului invariabil al numelor proprii prin existența mai multor obiecte denotate, ceea ce permite apariția unei forme de plural.

În explicarea numelor proprii cu formă de plural, care desemnează grupuri de obiecte sau indivizi, se recurge la distincția între pluralul totalității [42], „compact" sau „continuu", corespunzător unei clase, și pluralul pluralității sau al multiplicității, „discret", „discontinuu", corespunzător unei colecții. Apelul la fraza lui Kant [43], „totalitatea este pluralitatea considerată ca unitate", corespunde aceluiași imperativ semantic al unicității desemnatului unui nume propriu.

Problema substantivelor care prin pluralizare devin nume comune [44] este tot de natură semantică. Forma de plural aparține numelui propriu, deși acesta se încadrează în altă clasă, prin conținut. În exemplul: *Am doi Luchieni* (pentru tablourile pictorului), substantivul *Luchieni* aparține ca înțeles clasei numelor comune, dar forma sa reprezintă pluralul numelui propriu *Luchian*, confirmînd existența opoziției singular-plural la numele proprii, la nivel formal.

Potrivit unor păreri, opoziția singular-plural nu poate avea valoare distinctivă în definirea numelor proprii. Orice delimitare bazată pe număr este „fragilă, convențională" [45], „extralingvistică" [46], „artificială" [47]. V. Brøndal [48] și St. Ullmann [49] critică principiul unicității desemnatului, generator de confuzii. Parafrazînd una din concluziile lui E. Coseriu [50], nu vom spune că un nume nu e un nume propriu, pentru că nu poate fi pluralizat, ci doar că nu poate fi pluralizat pentru că e nume propriu.

Și opoziția de gen a numelor proprii este analizată ca o posibilă justificare formală a acestei clase în sistemul gramatical al limbii. Astfel, categoria genului ca opoziție masculin-feminin, corespunzătoare deosebi-

---

[39] *The Philosophy of Grammar*, London, 1963, p. 69.
[40] *El plural en los nombres propios tn Teoria del lenguaje y lingüistica general*, Madrid, 1962, p. 263–278.
[41] O. Jespersen, *lucr. cit.*, p. 69.
[42] E. Coseriu, *lucr. cit.*, p. 273.
[43] *Ibidem*, p. 273.
[44] *Ibidem*, p. 263.
[45] F. Brunot, apud E. Coseriu, *lucr. cit.*, p. 264.
[46] W. Mańczak, *Le nom propre et le nom commun*, RIO, 1968, nr. 3, p. 207.
[47] Apud E. Coseriu, *lucr. cit.*, p. 264.
[48] *Ibidem*, p. 266.
[49] *Ibidem*, p. 266.
[50] *Lucr. cit.*, p. 279.

rilor de sex, este atribuită numai numelor proprii animate, în special numelor de persoană. Clasa numelor proprii animate se poate sistematiza după modul de realizare a opoziţiei de gen [51]. Principala limită a acestei păreri o constituie confuzia evidentă între genul natural şi genul gramatical. În alte cercetări, genul gramatical caracterizează clasa numelor proprii, în ansamblu. Se sugerează însă prezenţa unor modalităţi de exprimare şi a unor funcţii specifice ale opoziţiei de gen, care împart numele proprii în subclase. Astfel, în analiza structurală a numelor proprii din limba franceză, realizată de J. Dubois [52], clasa animatelor realizează opoziţia de gen prin „procedee sufixale sau specializare lexicală", în timp ce clasa inanimatelor îşi precizează genul numai în operaţia de comutare cu termenii entopici care indică denotatul numelui propriu. La numele de persoană, funcţia genului este realizarea opoziţiei de sex, în clasa inanimatelor „clasificarea unităţilor segmentale".

Gramatica românească [53] repartizează substantivele proprii în clase de gen după înţeles şi terminaţie, grupînd în aceeaşi clasă nume de persoană şi nume de locuri.

Generală este tendinţa de a considera genul numelui propriu în funcţie de genul substantivului comun corespunzător obiectului denotat. O analiză asemănătoare din partea vorbitorului determină acordul gramatical sau o anumită utilizare a articolului nehotărît din necesităţi expresive. O analiză auxiliară a procesului denominaţiei ar putea urmări influenţa pe care genul numelui comun al obiectului denotat o exercită asupra alegerii formei de gen a numelui propriu.

Apariţia unor definiţii contextuale ale genului substantivelor comune [54] pune probleme similare şi numelui propriu. Putem observa că alegerea contextelor specifice ale genului masculin, feminin şi neutru, bazate pe distribuţia formelor de singular şi plural ale adjectivelor demonstrative nu este potrivită clasei numelor proprii.

Opoziţia de gen a numelor proprii rămîne deci o problemă teoretică deschisă cercetării concrete.

În relaţie cu genul şi numărul, cazul gramatical, ca formă şi funcţie, poate defini numele proprii. Comparativ cu substantivele comune cu gen fix, număr şi caz variabil, numele proprii au gen şi număr fix şi caz variabil[55]. Tabloul flexiunii nominale înglobează flexiunea numelor proprii cu trăsături distincte. În cercetarea sincronică şi evolutivă a structurii morfologice a substantivelor româneşti [56] se remarcă poziţia specifică a numelui propriu în flexiunea cu articol hotărît, determinată de funcţia exclusiv cazuală a articolului şi de relaţiile specifice dintre numele propriu şi articol. Natura deosebirilor care separă flexiunea numelor proprii de cea a numelor comune poate fi cantitativă, de frecvenţă : între caracteristicile flexionare ale numelor proprii româneşti din secolul al XVI-lea [57] se remarcă frecvenţa mai

[51] J. Dubois, *lucr. cit.*, p. 157.
[52] J. Dubois, *lucr. cit.*, p. 77—78.
[53] *Gramatica limbii române*, I, Ed. Acad., Bucureşti, 1965, p. 58, 60.
[54] Paula Diaconescu, *Structură şi evoluţie în morfologia substantivului românesc*, Bucureşti, 1970, p. 75.
[55] Vezi K. Togeby, *lucr. cit.*, p. 156.
[56] Paula Diaconescu, *lucr. cit.*, p. 224.
[57] Rodica Bogza-Irimie, *Despre unele caracteristici flexionare ale numelor proprii de persoană în limba textelor din secolul al XVI-lea*, în Omagiu Rosetti, p. 71.

ridicată a unor desinențe. În aceeași perspectivă se poate studia comparativ flexiunea numelor proprii și a numelor comune pe baza unui material mai bogat.

Specificul flexiunii numelui propriu se precizează la nivelul subclaselor sale. În gramatica românească este menționată situația specială în flexiune a numelor de persoană, determinată prin indici gramaticali [58]. Delimitarea flexiunii numelor de persoane față de flexiunea numelor geografice este susținută de W. Mańczak [59] cu argumente privitoare la evoluția limbii. Caracterul inovator al flexiunii numelor de persoană, mobile în sistemul limbii, se opune caracterului arhaic al flexiunii numelor proprii geografice fixe, stabile.

Cercetarea particularităților de flexiune ale numelor proprii trebuie extinsă și la nivelul clasificării numelor proprii în simple și compuse. După structura sintagmei și gradul de sudură a elementelor componente [60], în limba română se conturează modele diferite de flexiune a numelor proprii compuse. Studiul Tamarei Repina [61] susține ideea existenței unui sistem distinct al declinării sintagmatice a numelor proprii cu mari perspective de cercetare. Numele proprii compuse oferă un cîmp interesant de cercetare a numelui propriu în două planuri diferite. Numele propriu compus se manifestă în flexiune ca o unitate morfologică sau ca un context gramatical minimal al flexiunii unui alt nume propriu component.

Deosebirile de flexiune între numele proprii și numele comune se pot observa și studia prin cercetarea paralelă a evoluției flexionare a unui apelativ și a unui nume propriu provenit din acest apelativ. Posibilitatea de apariție a unei scindări [62] cu o deviație corespunzătoare în flexiunea celor două forme poate fi confirmată numai prin studiul diacronic comparativ.

Sintaxa numelor proprii nu a făcut obiectul unor cercetări speciale. În manualele de gramatică, funcțiile sintactice ale substantivelor sînt exemplificate atît cu nume comune, cît și cu nume proprii. În cercetările onomastice, studiul sintactic al numelor proprii este limitat la analiza constituenților unor sintagme [63]. La acest nivel interesul analizei sintactice se concentrează asupra unor construcții arhaice [64], „fosilizate" în forma numelui propriu.

Dintre direcțiile de cercetare sintactică a numelor proprii compuse se poate reține posibilitatea unui studiu sintactic diferențiat al numelui respectiv ca o unitate sintactică, constituent al frazei și ca un context sintactic pentru fiecare din elementele componente.

Ipoteza apariției unor diferențieri de comportament sintactic al subclaselor numelor proprii este încă neverificată. O sugestie în acest sens o oferă observația unor frecvențe mai ridicate ale numelor de locuri în contextele circumstanțiale de loc [65] sau ale numelor de persoană și de locuri în atributul originii [66].

---

[58] *Gramatica limbii române* I, Ed. Acad., București, 1965, p. 88—90.
[59] W. Mańczak, *lucr. cit.*, p. 212—216.
[60] *Gramatica limbii române*, Ed. Acad., București, 1965.
[61] *Lucr. cit.*, p. 461—462.
[62] W. Mańczak, *lucr. cit.*, p. 212.
[63] Vivian Zinkin, *The Syntax of Proper Names*, în „Names", 1969, 3, p. 181—198.
[64] Iorgu Iordan, *lucr. cit.*, p. 182.
[65] W. Mańczak, *lucr. cit.*, p. 218.
[66] I. Coteanu, *Contribuții la teoria articolului*, în SCL, 1958, 1, p. 34.

Consideraţii interesante se desprind din studiul numelor proprii româneşti din punctul de vedere al acordului gramatical. Observaţiilor cunoscute [67] în legătură cu acordul oscilant al unor nume de locuri cu formă de plural li se adaugă date oferite de cercetări recente [68]. Se constată o neomogenitate a clasei numelor proprii, manifestată în modalităţile de realizare a acordului în gen şi număr, precum şi prioritatea unui anumit tip de acord la nivelul subclaselor numelui propriu, în funcţie de categoria gramaticală reflectată în acord şi de contextul de articulare a numelui propriu. Încercarea de a înregistra tendinţele de rezolvare a contradicţiei între formă şi conţinut în cazul acordului şi de a îngloba în studiul sintactic unele subclase ale numelor proprii mai puţin cercetate (titluri de opere artistice şi ştiinţifice, nume de instituţii şi asociaţii etc.) oferă noi sugestii metodologice.

Cercetările din ultima vreme urmăresc definirea numelui propriu din punct de vedere sintactic prin distribuţia determinanţilor numelui propriu şi a numelui propriu ca determinant. Deşi tehnica analizei distributive se aplică dificil în sintaxă datorită numărului mare de contexte, rezultatele obţinute prin analiza unor eşantioane contextuale pot aduce precizări însemnate.

Analiza determinanţilor numelui propriu îşi concentrează atenţia asupra articolului, considerat posibil indice final al opoziţiei propriu-comun [69]. Poziţia specifică a articolului faţă de numele propriu se stabileşte funcţional. O. Leys [70] opune funcţia clasificatoare şi estetică a articolului de la numele proprii funcţiei determinative a articolului de la numele comune. Potrivit părerii lui L. Hjelmslev [71], numele proprii se caracterizează prin imobilitate faţă de articol. Remarcăm că această afirmaţie exprimă situaţia specială a articolului într-o anumită limbă. Sistemul de articulare al numelor proprii diferă de la o limbă la alta. În acest sens, generalizările în problema articolului, din bibliografia străină, necesită o verificare cu material lingvistic românesc.

În limba română specificul articolului hotărît întrebuinţat pe lîngă numele proprii este neîncadrarea sa în sistemul cunoscut de opoziţii şi funcţia exclusiv cazuală.

Descrierea sistemului de articulare al numelor proprii nu este completă. Analiza valorilor articolului, utilizat pe lîngă nume proprii, implică o cercetare diferenţiată. Un studiu contextual este sugerat de existenţa unor situaţii sintactice [72] care impun articularea. O cercetare a numelor proprii provenite din nume comune poate evidenţia transformarea funcţiei determinative a articolului în procesul de trecere a numelui dintr-o clasă în alta : la numele proprii articolul devine parte integrantă a denumirii.

---

[67] Al. Graur, *Acordul după înţeles*, în „Viaţa românească", 1936, p. 1—11, Kr. Sandfeld şi H. Olsen, *Syntaxe roumaine*, I, Paris, 1936, p. 12 ; N. Drăganu, *Elemente de sintaxă a limbii române*, Bucureşti, 1945, p. 51 ; *Gramatica limbii române*, vol. II, Ed. Acad., Bucureşti, 1965, p. 112.

[68] G. Gruiţă, *Sintagmatica numelor proprii româneşti (O cercetare din punct de vedere al acordului)*, în CL, 1972, 1, p. 21—33.

[69] Vezi F. S. Utley, *lucr. cit.*, p. 170.

[70] *Zur Funktion des Artikels beim Eigennamen*, în „Onomastica slavo-germanica", 1967, p. 21—26.

[71] *La structure morphologique*, în *Essais linguistiques*, Copenhaga, 1959, p. 120.

[72] Vezi. A. Graur, *Les noms de personnes roumains munis d'article*, în RRL, X, 6, 1965, p. 551.

Clarificarea acestei probleme este hotărîtoare în stabilirea normelor de ortografie ale unor nume proprii românești.

Metodologia cercetărilor actuale de gramatică a numelor proprii se caracterizează prin aplicarea consecventă a principiilor formale și prin diferențierea fermă a planului semantic și a planului gramatical în analiză. Utilizarea unor procedee și metode structurale în studiul numelor proprii aduce precizări datelor obținute prin metode tradiționale, deschizînd noi perspective de cercetare. Gramatica numelui propriu este concepută frecvent ca un subsistem funcțional al limbii ale cărui trăsături se precizează prin opoziții formale. În acest sens, numele propriu este considerat termenul marcat al opoziției propriu-comun [73]. La baza opozițiilor gramaticale ale numelui propriu stă noțiunea de „diferență gramaticală minimală" [74] ca marcă formală a unuia din termenii opoziției. Stabilirea unor modele morfologice [75] ale numelor proprii preocupă din ce în ce mai mult studiile onomastice. În analiza structurală a numelor proprii se aplică metoda comutării și a substituției.

Operația de comutare [76] cu anumite tipuri de pronume interogative sau negative este folosită pentru marcarea opoziției animat-inanimat. Analize distribuționale definesc locul numelui propriu în sistemul sintactic al limbii. Studiul contextual al numelui propriu stă la baza încercărilor de delimitare gramaticală a clasei numelor proprii. Statutul morfologic de substitut [77] al unor nume proprii se evidențiază prin aplicarea metodei contextelor paralele corespunzătoare unui enunț unic.

A. de Vincenz[78] recomanda folosirea tehnicii contrastive pentru izolarea trăsăturilor morfologice și sintactice ale numelor proprii.

În unele cercetări gramaticale ale numelor proprii se utilizează metodele statistice. Numele proprii sînt considerate ca o mulțime discretă de elemente cu o anumită probabilitate de ocurență și o anumită frecvență. Particularitățile de flexiune ale numelor proprii sînt studiate de W. Mańczak [79] pe baza frecvenței lor de întrebuințare. În aceeași direcție se pot iniția studii de preponderență sau echivalență statistică între cele două clase morfologice ale substantivului. Numele proprii stau în ultimul timp și în atenția gramaticii generative și transformaționale. În lucrările lui N. Chomsky [80] și în cercetările de sintaxă transformațională a limbii române [81], regulile de subcategorizare a numelui introduc și elaborează

---

[73] B. Trnka, *lucr. cit.*, p. 521.
[74] W. Mańczak, *lucr. cit.*, p. 210.
[75] I. A. Belenkaia, *lucr. cit.*, p. 4.
[76] J. Dubois, *lucr. cit.*, p. 54.
[77] *Ibidem*, p. 91.
[78] Apud F. L. Utley, *lucr. cit.*, p. 163.
[79] *Lucr. cit.*, p. 211.
[80] N. Chomsky, *Aspecte ale teoriei sintaxei*. Traducere din limba engleză de P. Schweiger și James A. Aujerot, București, 1967, p. 119.
[81] Vezi E. Vasiliu și S. Golopenția-Eretescu, *Sintaxa transformațională a limbii române*, București, p. 87—91.

simboluri complexe, care reprezintă mulțimea de trăsături sintactice specificate, cu referire la numele propriu.

$$N \rightarrow [+N, \pm \text{Comun}]$$

$$[- \text{Comun}] \rightarrow [\pm \text{Animat}]$$

$$[+ \text{Animat}] \rightarrow [\pm \text{Uman}]$$

Rezultatele studiului gramatical al numelor proprii și interesul metodologic pe care îl prezintă recomandă această cercetare ca o preocupare de perspectivă a analizei lingvistice.

„LIMBA FRANCEZĂ ŞI ROMÂNĂ"?

DE

G. GRUIŢĂ

Problema anunţată de titlul articolului nostru este tratată în *Gramatica limbii române* pe un spaţiu restrîns, ceea ce ne permite citarea întregului comentariu :

„Cînd un substantiv e determinat de mai multe atribute adjectivale, uneori el se orientează după atribute şi capătă forma de plural. Această situaţie se răspîndeşte în limba română contemporană. Astfel, de la formulări ca :

Pline de cărţi, şi cele mai multe vechi, în **limba ungurească, latinească, nemţească, românească şi franţuzească.** Golescu, I, 34,

s-a ajuns în limba contemporană la :

Limbile *franceză şi germană.*

Epocile *sclavagistă şi feudală.*

Limba vorbită nu foloseşte această formulă, care dă impresia de dezacord, deoarece nu se simte imediat că va urma un al doilea atribut" [1].

Faţă de observaţiile citate avem următoarele rezerve :

1. Substantivul la singular, regent al unui atribut adjectival multiplu, nu-şi schimbă niciodată numărul orientîndu-se după atribute. *Studentul inteligent, cult şi cuviincios* nu va deveni niciodată *Studenţii inteligent, cult şi cuviincios*, oricît am înmulţi numărul atributelor.

2. Dacă *Gramatica* Academiei are în vedere exemple de tipul *limba franceză şi română*, comite de data aceasta o altă eroare, considerînd că *limba* este regent atît pentru adjectivul *franceză*, cît şi pentru adjectivul *română.*

Un student poate, într-adevăr, să fie şi inteligent, şi cult, şi cuviincios în acelaşi timp, pe cînd o limbă nu poate fi concomitent franceză şi română. De aceea, e foarte limpede că *franceză* şi *română* se referă fiecare la alt obiect, chiar dacă cele două obiecte sînt din aceeaşi clasă. Aceasta înseamnă că în *limba franceză şi română* nu există un atribut adjectival multiplu,

---

[1] *Gramatica limbii române*, ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, vol. II, tiraj nou, Bucureşti, Editura Academiei, 1966, p. 146.

cu regent comun, ci un subiect multiplu, complement multiplu etc., format din *limba* și *limba*. Obligativitatea subînțelegerii celui de-al doilea element (*limba*), probată cu argumente de logică, se poate demonstra și cu argumente gramaticale. Se spune : **Studentul** *inteligent și cult* **este apreciat,** subiect la singular (*studentul*) — predicat la singular (*este apreciat*), dar **Limba** *franceză și română* **sînt înrudite** (nu ***Limba** *franceză și română* **este înrudită**).

Acordul predicatului, după cum se vede, nu se face cu *limba*, ci cu *limba* + *limba*, subiect multiplu care impune predicatului pluralul, obligîndu-ne să subînțelegem al doilea membru atunci cînd acesta nu mai e repetat.

Înseamnă că **Limba** *franceză și română sînt înrudite* este doar o variantă mai economicoasă a enunțului **Limba** *franceză și* **limba** *română sînt înrudite*. Această metamorfoză a variantei inițiale poate fi rezultatul a două procese convergente, amîndouă specifice dinamicii limbii române contemporane.

a) Primul proces, din cele două la care ne referim, poate fi reprezentat prin următoarele trei etape : *limba franceză și limba română* > *limba franceză și cea română* > *limba franceză și română*. Varianta intermediară (*limba franceză și cea română*), care evită repetarea aceluiași substantiv prin utilizarea demonstrativului *cea*, este superioară primei variante nu numai sub aspect eufonic, ci și sub cel al economiei de efort, deoarece pronumele este monosilabic și neaccentuat. Adăugînd și faptul că atît claritatea, cît și gramaticalitatea enunțului sînt păstrate integral într-o exprimare ca *Limba franceză și cea română sînt înrudite*, putem afirma că formularea cu *cea* este de o corectitudine maximă sub toate aspectele și poate cea mai conformă cu spiritul limbii române. Un argument în acest sens este frecventa ei utilizare și astăzi. Ea a fost însă alterată, în vorbirea multora, de o tendință destul de puternică din limba română actuală, aceea de renunțare la articolul-pronume *cel, cea* [2], ajungîndu-se astfel la o formă neclară și agramată (*limba franceză și română*).

b) Un al doilea proces, care a putut duce la același rezultat, este mai simplu, fiind reprezentat doar prin două etape : *limba franceză și limba română* > *limba franceză și română* [3]. Cauza acestei evoluții trebuie căutată în tendința de nerepetare a unui termen comun, tendință bine cunoscută în limba română contemporană [4] și care poate fi ilustrată prin multe citate :

el a fost și este respectat (= *respectat*),
ei au cîntat și jucat (= *au*),
vorbesc despre Ion și Gheorghe (= *despre*),
un apel al rectoratului și decanatului (= *al*),
o dorință a tatălui și mamei sale (= *a*).

---

[2] Cf. Gh. Bulgăr, *Tendințe în sintaxa limbii române literare contemporane*, în LR, XI, 1962, nr. 4, p. 417, unde se arată că se pot parcurge azi cărți întregi fără a întîlni acest articol-pronume, exemplificîndu-se cu volumele *Frunze* de T. Arghezi și *Azimă* de M. Beniuc, cercetate de autor.

[3] Spre deosebire de *limba franceză și română*, formulări ca *domnul Ionescu și Popescu* nu mai pot fi socotite ca rezultat posibil al ambelor procese, ci numai al lui b), deoarece o variantă intermediară, *domnul Ionescu și cel Popescu*, n-a fost utilizată.

[4] Cf. acad. Iorgu Iordan, *Tendințe sintactice în limba română actuală*, în SCL, XVII, 1966, nr. 6, unde acest fenomen este bogat ilustrat (p. 613—614). Cf. și acad. Al. Graur, *Tendințele actuale ale limbii române*, București, Edit. științifică, 1968, p. 337—338, unde nerepetarea este dată drept cazul cel mai tipic și mai frecvent de brahilogie.

Aceste forme sînt în general condamnate de gramatici [5]. În cazul enunţurilor de tipul celor de care ne ocupăm noi (*Limba franceză şi română sînt înrudite*) rezerva este justificată, întrucît, deşi subînţelegerea celui de-al doilea element al subiectului multiplu este obligatorie, se creează totuşi impresia de dezacord (*limba... sînt înrudite*). Iată cîteva exemple ilustrative, a căror gramaticalitate pare îndoielnică tocmai din motivul arătat mai sus :

Lumea *planetară şi galactică* **deveneau** *pentru mine un mediu real, care îmi solicita la fiecare pas un efort de descărcare şi în care palpitam cu ardoarea vîrstei* (L. Blaga, *Hronicul şi cîntecul vîrstelor*, Bucureşti, Editura tineretului, 1965, p. 14).

În restul manifestărilor lingvistice, **intenţia** *tranzitivă şi reflexivă* **se găsesc** *deopotrivă la lucru, deşi una din aceste intenţii poate deveni preponderentă* (T. Vianu, *Arta prozatorilor români*, vol. I, Bucureşti, 1966, p. 14).

În felul acesta, **ideea** *de clasicism şi antichitate* [6] **tind** *să devină sinonime şi, în orice caz, strîns asociate* (Adrian Marino, în „Iaşul literar”, 1969, nr. 1, p. 60).

Legea acordului nu tolerează, în general, aceste exprimări (*lumea... deveneau, intenţia... se găsesc, ideea... tind*) şi a impus reformularea unor asemenea enunţuri în conformitate cu rigorile sale.

Soluţia punerii predicatului la singular se exclude de la bun început, deoarece pluralitatea obiectelor este evidentă (după cum s-a văzut şi în exemplul iniţial, o limbă nu poate fi şi franceză şi română), iar o formulare ca *Limba franceză şi română este înrudită* ar fi o absurditate din punct de vedere logic. Rezolvarea a constat numai în exprimarea clară a pluralităţii subiectului : fie lexical, prin repetarea aceluiaşi substantiv (**limba** *franceză şi* **limba** *română*—forma veche, mai puţin economicoasă) ori prin prezenţa demonstrativului (**limba** *franceză şi* **cea** *română*—formă avantajoasă, dar subminată de tendinţa amintită la nota 2), fie gramatical, prin apariţia substantivului o singură dată, dar la plural : **Limbile** *franceză şi română sînt înrudite.* Păstrînd economia de material lingvistic, ultima formulare are şi avantajul clarităţii şi al gramaticalităţii, de aceea e preferată în multe împrejurări.

Evoluţia acestei îmbinări ilustrează cît se poate de convingător caracterul homeostatic al sistemului limbii, autoreglarea sa prin acţiunea concomitentă şi contrarie a celor două mari principii directoare : al economiei şi al clarităţii.

A. **Limba** *franceză şi* **limba** *română sînt înrudite* = clar, logic, dar neeconomicos.

B. **Limba** *franceză şi română sînt înrudite* = economicos, dar neclar, agramat.

C. **Limbile** *franceză şi română sînt înrudite* = economicos, clar, logic (= progres în limbă). În esenţă, restructurarea enunţurilor de tipul de mai sus constă în transformarea unui subiect multiplu în subiect simplu.

---

[5] Cf. acad. Al. Graur, *op. cit.*, p. 338.

[6] În acest exemplu nu se subînţelege numai *ideea*, ci şi prepoziţia *de*.

Condiția acestei posibilități se desprinde ușor din analiza textelor comentate de noi pînă aici. E vorba de un subiect multiplu de un tip aparte, constituit din elemente identice : obiecte din aceeași clasă, numite de același substantiv repetat (*limba și limba, lumea și lumea, ideea și ideea, intenția și intenția*) sau de substantiv și substitutul său (*limba și cea*). Evident, cele două (trei etc.) elemente constitutive ale subiectului multiplu nu pot fi exprimate prin același substantiv decît dacă substantivul are de fiecare dată cîte un determinant. Enunțuri ca **Limba franceză și limba sînt înrudite* nu sînt reperabile în românește. Fiind vorba de obiecte din aceeași clasă, atributele au rolul de a preciza și delimita aceste obiecte, de aceea prezența lor este obligatorie. Între aceste atribute nu există nici un raport în varianta A și, subliniem, nici în varianta B, unde, după cum s-a văzut, *franceză* și *română* au regent diferit (*română* are regent subînțeles). În varianta C, prin reorganizarea enunțului pentru a exprima gramatical (nu lexical) ideea de pluralitate, *franceză* și *română* devin coordonate. Coordonarea lor nu este, prin urmare, cauza schimbării numărului regentului — cum se susține în *Gramatica* Academiei —, ci urmarea sa.

Insolitul îmbinării *limbile franceză și română* constă în lipsa acordului dintre atribute și regentul lor. Dezacordul nu e numai în număr, ci și în caz : *limbilor franceză și română*. Înseamnă că *franceză și română* nu pot fi interpretate ca atribute propriu-zise ale lui *limbile, limbilor*, ci un fel de apoziții care explică un atribut subînțeles : *următoare*.

Limbile următoare, adică franceză și română, sînt înrudite.

Limbilor următoare, adică franceză și română, le este străină categoria aspectului verbal.

Pauza pe care o fac de obicei vorbitorii între regentul la plural (*limbile*) și grupul atributiv (*franceză și română*), faptul că după *limbile* se pot pune două puncte ar pleda în favoarea acestei interpretări.

Aceasta ar însemna că e vorba aici doar de un aparent dezacord, deși, cum observa acad. Al. Graur, pentru o ureche românească e totuși destul de dificil să se obișnuiască cu alăturări ca *limbile franceză* [7]. Formula s-a răspîndit totuși, deoarece :

a) Satisface legea acordului dintre predicat și subiect (față de **Limba *franceză și română* sînt înrudite**).

b) Este economicoasă (față de *limba franceză și limba română*).

c) Satisface logica [8].

Pornindu-se de la modele ca cele discutate pînă aici, în care substantivul la plural e subiect, formula substantiv plural + (atr. sg. + atr. sg. etc.) a început să se folosească și cînd substantivul regent are alte funcții sintactice. De exemplu :

Cartea a fost tradusă în **limbile** *franceză și engleză.*

Aici, lipsind raportarea la un predicat la numărul plural, nepotrivirea de care vorbea acad. Al. Graur e mai stridentă, dar totul rămîne o problemă de obișnuință, de timp, în ultimă instanță, ca în cazul oricărei inovații.

3. Varianta subst. plural + (atr. adj. sg. + atr. adj. sg. etc.), discutată în *Gramatica* Academiei, nu e nici singura, nici cea mai veche, nici

---

[7] Cf. Al. Graur, *Acordul după înțeles*, în „Viața românească", XXIX, 1937, nr. 11, p. 81.

[8] Cf. Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, ed. a II-a, București, 1956, p. 779 (nota 1) ; cf., de asemenea, Al. Graur, *art. cit.*, p. 81.

cea mai răspîndită formă de actualizare a formulei subst. plur. + (atr. sg. + atr. sg. etc.). Iată alte variante:

a) Subst. plur. + (atr. subst. apoz. sg. + atr. subst. apoz. sg. etc.), formă foarte răspîndită încă din secolul trecut:

domnii *Millo şi Michăescu* (N. Filimon; cf. George Ivaşcu, *Din istoria teoriei şi criticii literare româneşti, 1812—1866*, Bucureşti, 1967, p. 630);

criticii *Aristarh şi Aristofanes* (G. Bariţiu; cf. G. Ivaşcu, *op. cit.*, p. 268);

domnii *Densuşianu şi Popfiu* (T. Maiorescu, *Critice*, Bucureşti, 1966, p. 66);

mînăstirile *Secul şi Neamţul* (I. Creangă, *Opere*, Bucureşti, 1957, p. 52);

satele *Boiştea şi Ghindăuanii* (I. Creangă, *op. cit.*, p. 52).

Astăzi asemenea exprimări sînt curente:

Tovarăşii *Ionescu* şi *Popescu au plecat.*

Judeţele *Cluj* şi *Sălaj.*

Oraşele *Cluj, Iaşi, Timişoara* etc.

Chiar şi popular se spune: *sărbătoarea* **sfinţilor** *Petru şi Pavel.*

b) Subst. plur. + (atr. subst. prep. sg. + atr. subst. prep. sg. etc.):

Tînărul Edgar Bostandaki este suplinitor la **catedrele** *de muzică, desen, gimnastică, scrimă* şi *religie la gimnaziul clasic* (I. L. Caragiale, *Momente şi schiţe*, Bucureşti, 1959, p. 64);

Categoriile *de gen şi specie întrec* ... („Steaua", XVII, 1966, nr. 9, p. 76).

c) Subst. plur. + (atr. expr. numeral + atr. expr. numeral etc.):

Artele poetice ale **veacurilor** *XVI şi XVII*... („Steaua", XVII, 1966, nr. 9, p. 75);

Conjugările *a II-a* şi *a III-a* ... (*Gramatica limbii române*, ed. a II-a, revăzută şi adăugită, Bucureşti, 1963, vol. II, p. 248).

În româna contemporană, aceste numerale ordinale cu valoare adjectivală apar frecvent sub formă de numeral cardinal în asemenea contexte:

Persoanele I şi II,
Anii IV şi V,
Companiile V şi VI,
Sălile IX şi X etc.

d) Subst. plur. + (atr. adj. sg. + atr. subst. prep. sg. etc.):

Seria **circumstanţialelor** *cumulativ, apoziţional şi de excepţie* ... („Limba română", XIV, 1965, nr. 4, p. 467).

Celelalte categorii de atribute, deşi pot să apară şi ele pe lîngă elemente identice ale unui subiect multiplu (cf. *casa mea şi casa ta; casa lui Ion şi casa lui Petru, casa albă şi casa roşie; datoria de a munci şi datoria de a lupta; casa de acolo şi casa de aici* etc.), n-au devenit subordonatele unui regent comun la plural, deoarece economia s-ar fi realizat cu preţul ambiguităţii. Exprimarea *casele lui Ion şi Petru*, de pildă, conţine multă imprecizie, întrucît nu rezultă numărul caselor, dacă ele sînt sau nu proprietatea comună a celor doi, iar în caz că nu, cîte aparţin unuia şi cîte celuilalt [9]. Înlocuirea singularului repetat (*limba ... limba*) cu o formă unică de plural (*limbile*) se produce numai în cazurile în care atributele acestui regent sînt capabile să indice precis, prin numărul lor, cîte obiecte reprezintă pluralul substantivului regent. Exemple :

Limbile franceză şi română (2 atribute = 2 limbi);

Limbile română, franceză şi italiană (3 atribute = 3 limbi);

Oraşele Iaşi şi Cluj (2 atribute = 2 oraşe);

Oraşele Iaşi, Cluj şi Bucureşti (3 atribute = 3 oraşe);

Secolele XVIII şi XIX (2 atribute = 2 secole);

Secolele XVIII, XIX şi XX (3 atribute = 3 secole).

Această capacitate o au numai atributele care se află într-un riguros raport de 1 la 1 cu regentul lor, în sensul că un asemenea atribut se aplică unui singur obiect din clasa celor pe care le reprezintă termenul determinat (o singură limbă poate fi română), iar regentul, la rîndul său, nu poate admite mai mult de un astfel de atribut (o limbă nu poate fi şi română şi franceză).

Cuvintele cu funcţie atributivă care sînt în altă relaţie cu termenu determinat (adjectivele calificative etc.) nu apar, după cum s-a văzut, în formulări de tipul celor citate mai sus. Desigur, trebuie avute în vedere aici şi alte cauze, cum ar fi, de pildă, frecvenţa în vorbire. Comparînd *limba franceză şi cea română* cu *casa albă şi cea roşie*, se poate uşor constata că în timp ce prima exprimare e uzuală, a doua apare accidental.

CONCLUZII

1. Apariţia formulei de tipul *limbile franceză şi română, tovarăşii Ionescu şi Popescu, anii I şi II, categoriile de gen şi specie* etc., cu substantivul regent la plural, reprezintă un element de progres în limbă, întrucît, fără a sacrifica claritatea enunţului, realizează o economie de material lingvistic. Din acest punct de vedere, ea prezintă acelaşi avantaj ca şi varianta cu demonstrativul (*limba franceză şi cea română*). Aceasta din urmă este mai conformă cu sistemul limbii române, de aceea este considerată de mulţi ca fiind mai corectă, mai „românească". Ea nu se poate totuşi generaliza la toate tipurile de atribut. Nu se va putea spune *tovarăşa Ionescu şi cea Popescu*, de exemplu. Pe de altă parte, după cum s-a arătat, formularea cu *cel, cea* este ameninţată de tendinţa existentă în româna actuală de renunţare la aceste articole-pronume.

[9] Cf. şi Al. Graur, *op. cit.*, p. 81.

2. Încadrîndu-se în tendinţa mai generală a limbii române spre simplitate şi claritate, inovaţia pe care o discutăm e rezultatul unor cauze interne, ceea ce nu exclude posibilitatea orientării după un model străin, într-o anumită fază [10].

3. În explicarea acestei inovaţii trebuie atras neapărat şi predicatul, nu doar atributul şi regentul său.

4. Formula subst. plur. + (atr. sg. + atr. sg. etc.) este mult mai frecventă decît se arată în *Gramatica* Academiei, cuprinzînd mai multe specii de atribut şi avînd, în cazul anumitor variante, o vechime mai mare de un secol (cf. citatele din N. Filimon şi Gh. Barițiu). Chiar dacă punctul de plecare a fost limba oamenilor instruiţi, procedeul, fiind logic şi economicos, s-a extins şi la alte categorii de vorbitori şi trebuie recomandat. Extinderea sa se opreşte acolo unde începe ambiguitatea, neclaritatea, echivocul.

---

[10] Al. Rosetti şi J. Byck, în *Gramatica limbii române*, Bucureşti, 1945, p. 131, consideră că „*limbile română şi franceză* e o imitaţie după *les langues roumaine et française*". Acad. Iorgu Iordan, în *op. cit.*, p. 779, comentînd în nota 1 afirmaţia mai sus amintită, se îndoieşte că această inovaţie ar avea cauze externe : „Ea [formula — *n. n. G. G.*] a fost impusă de logică : din moment ce e vorba de două limbi, forma pluralului apare aş zice automat". Cercetarea noastră a prezentat inovaţia drept rezultat al unor contradicţii interne, ceea ce nu exclude total modelul străin, căci, „chiar acolo unde punctul de plecare al unei transformări este necesitatea de a elimina un neajuns al structurii interne a limbii, elementele care servesc pentru a realiza acest proces pot fi venite din afară" (Al. Graur, *Raportul dintre factorii interni şi cei externi în istoria limbii*, în LR, XIV, 1965, nr. 1, p. 20).

OBSERVAȚII ASUPRA UNOR VERBE NEPREDICATIVE

DE

D. CRAȘOVEANU

Printre verbele cu întrebuințare copulativă, unele lucrări de specialitate numără și pe : *a constitui* și *a reprezenta* [1], asupra cărora am socotit util să ne oprim aici pe scurt.

În general, considerarea unui verb ca avînd valoare (sau întrebuințare) copulativă se întemeiază, între altele, sau poate chiar în primul rînd, pe criteriul sinonimiei ce poate fi stabilită, în situația dată, între acesta și unul din copulativele *a fi* sau *a deveni*, mai exact spus : pe posibilitatea de substituție a respectivului verb printr-unul din acestea.

Dintr-un atare unghi sînt considerate copulative (sau întrebuințate astfel) și verbele *a constitui* și *a reprezenta*, în exemple ca următoarele :

„Luceafărul *constituie culmea* poeziei eminesciene" [2] ;

„Această poezie *reprezintă creația* sa cea mai valoroasă" [3],

unde ele sînt sinonime cu *a fi* [4] și, în consecință, substituibile prin acesta :

„Luceafărul *este culmea* poeziei eminesciene" ;

„Această poezie *este creația* sa cea mai valoroasă".

Desigur, în alte situații, verbele la care ne referim acum au valoare predicativă și — fapt demn de reținut aici — se construiesc cu un complement direct, ca urmare a naturii lor tranzitive [5] :

„Directorul *a constituit* o comisie pentru examinarea candidaților" ;

„Diplomatul *reprezintă* interesele țării sale" [6].

Trecerea de la această valoare, predicativă, la folosirea cu funcție copulativă presupune (ar trebui să presupună), cel puțin teoretic, estom-

---

[1] Cf. Sorin Stati, *Elemente de analiză sintactică*, București, 1972, p. 121.
[2] *Ibidem.*
[3] *Ibidem.*
[4] *Ibidem.*
[5] Cf. DM, s. v. *a constitui* și *a reprezenta.*
[6] Exemplul la S. Stati, *op. cit.*, p. 122.

parea, dacă nu chiar pierderea completă, a tranzitivității lor [7], în virtutea faptului că una din particularitățile pregnante ale verbelor copulative este tocmai intranzitivitatea lor [8], imposibilitatea de a se construi cu un complement direct. Or, se pare că acest lucru nu se confirmă întru totul în situația celor două verbe acum în discuție : întrebuințate cu valoare copulativă (prin sinonimie — cum s-a văzut — cu *a fi*), ele continuă totuși să-și păstreze natura de verbe ce reclamă un acuzativ. Mai greu de sesizat și de dovedit acest lucru în forma dată a exemplelor citate (în „Luceafărul *constituie culmea* poeziei eminesciene" și „Această poezie *reprezintă creația* sa cea mai valoroasă" nu se poate spune cu certitudine, cel puțin la prima vedere, că elementul imediat următor verbului este în acuzativ), el devine evident printr-o simplă modificare de topică a elementelor din cadrul acestora. Scoțînd, adică, pe primul loc substantivele (nume predicative) *culmea*, respectiv *creația*, exemplele amintite vor avea, în mod obligatoriu, această formă :

„*Culmea* poeziei eminesciene *o* constituie *Luceafărul*" ;

„*Creația* sa cea mai valoroasă *o* reprezintă această poezie".

Ne găsim, așadar, în fața unui fenomen de reluare prin forma neaccentuată de acuzativ *o* a pronumelui personal, dovadă indiscutabilă că substantivele subliniate se află la cazul acuzativ : *culmea ... o, creația ... o*. Stînd în cazul acuzativ și fiind și reluate printr-o formă pronominală, ar rezulta că aceleași substantive nu (mai) sînt nume predicative, ci complemente directe, de vreme ce procedeul unei asemenea reluări este — după cum se știe — specific, prin excelență, complementului direct antepus predicatului [9] (cf. de exemplu : „*Cartea* am trimis-*o* prin poștă, iar *caietele*-am luat cu mine."); ar rezulta, implicit, că nici verbele *a constitui* și *a reprezenta* nu au, aici, valoare copulativă, dat fiind că ele nu „guvernează două nominative" [10], ci, dimpotrivă, un nominativ și un acuzativ.

O astfel de concluzie n-ar corespunde decît parțial adevărului, sau, altfel spus, ea trebuie să fie alta.

În primul rînd, e deasupra oricărei îndoieli că, deși își mențin aci o parte din conținutul lor lexical (fapt pentru care pot fi socotite nu copulative propriu-zise, ci semicopulative sau copule lexico-gramaticale [11]), verbele amintite nu pot totuși realiza predicatul în aceste cazuri decît cu concursul unui element nominal [12] — sprijin semantic pentru ele.

Totodată însă, pierzîndu-și autonomia sub raport semantic, ele nu și-au pierdut total și caracterul tranzitiv, mai bine zis facultatea de a se

---

[7] Așa cum se întîmplă în cazul lui *a însemna* : predicativ și tranzitiv în : „El și-a *însemnat* c e v a în caiet," copulativ, și, deci, intranzitiv în : „Nenorocire *înseamnă* adesea *nevrednicie*".

[8] Cf. Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo și Al. Niculescu, *Structura morfologică a limbii române*, București, 1967, p. 185 ; „Toate verbele care pot apărea ca nepredicative [copulative, în cazul nostru] sînt intranzitive". Vezi și Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, București, 1956, p. 630.

[9] Vezi Ion Coteanu, *Anticiparea complementului prin pronume, o regulă gramaticală nouă?*, LR, 1963, nr. 3, p. 245 ș. u. Cf. și Finuța Asan, *Reluarea complementului în limba română*, SG, III, 1961, p. 93—105.

[10] Cf. Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo și Al. Niculescu, *op. cit.*, p. 184.

[11] Cf. Paula Diaconescu, *Rolul elementului verbal în componența predicatului nominal*, SG,II, 1957, p. 113 ș. u.

[12] Un astfel de predicat va trebui considerat nu nominal, ci nominal-verbal, întrucît atît numele cît și verbul contribuie la realizarea conținutului noțional al acestuia (cf. Paula Diaconescu, *lucr. cit.*, p. 113).

construi cu un acuzativ, pe care o au atunci cînd funcționează ca verbe predicative (vezi mai sus).

Avem a face, prin urmare, în cazul acestor două verbe, cu o situație specifică, deosebită de a celorlalte verbe cu întrebuințare copulativă, și, într-un fel, contradictorie : suferind un proces (mai puțin accentuat) de abstractizare și, prin aceasta, dobîndind comportamentul sintactic al unor verbe copulative (mai exact spus : semicopulative), verbele *a constitui* și *a reprezenta* continuă să mențină totuși legătura cu starea lor inițială (adică cu starea de verbe predicative) prin păstrarea valenței de acuzativ. Aceasta face ca în situația lor numele predicativ să stea în acuzativ, nu în nominativ. Pe de altă parte, faptul acesta — dovadă, cum am spus, a unui proces de abstractizare nu tocmai avansat (nu destul de accentuat) — arată și că sinonimia lor cu *a fi* în cazurile menționate nu este totală, ceea ce nu înseamnă, desigur, că ele încetează să mai funcționeze acolo ca verbe nepredicative.

Și nu e lipsit de interes să mai adăugăm o precizare : spre deosebire de situațiile în care ele au valoare predicativă și se construiesc cu un complement direct atît fără prepoziție (cf. exemplul de mai sus : „Diplomatul reprezintă *interesele* țării sale"), cît și cu p r e p o z i ț i e [13] („Avocatul îl reprezintă în proces *pe reclamant*"), verbele *a constitui* și *a reprezenta* ca verbe semicopulative (copule lexico-gramaticale) își satisfac valența de acuzativ numai printr-un acuzativ f ă r ă p r e p o z i ț i e (nu se poate spune decît : „Această poezie *reprezintă creația* sa cea mai valoroasă", nu și : *„Această poezie (o) *reprezintă* **pe** *creația*...", cu atît mai puțin : „***Pe** *creația* sa cea mai valoroasă o *reprezintă* această poezie"). Restrîngerea valorii tranzitive și caracterul ei mai puțin pregnant în cazul din urmă[14] pot constitui un element orientativ atunci cînd trebuie decis dacă verbele discutate aici funcționează ca verbe predicative, sau, dimpotrivă, ca verbe nepredicative.

În **concluzie** : verbele *a constitui* și *a reprezenta*, ca verbe cu întrebuințare copulativă, prezintă particularitatea că se construiesc cu un nume predicativ nu în nominativ, ci totdeauna în a c u z a t i v (acuzativ fără prepoziție). Această trăsătură — fapt de excepție în raport cu statutul verbelor copulative sau cu valoare copulativă [15] — se explică prin natura lor de verbe cu valență obligatorie în acuzativ [16], valență pe care ele continuă s-o mențină și atunci cînd, nemaifiind autonome din punct de vedere semantic, au nevoie de o complinire nominală — un nume predicativ — pentru a realiza predicatul în propoziție.

---

[13] Această posibilitate este admisă numai în cazul lui *a reprezenta*, nu și în cazul lui *a constitui*.

[14] Motiv pentru care am și preferat să vorbim de o „valență de acuzativ", și nu, propriu-zis, de o tranzitivitate, în asemenea cazuri.

[15] Vezi *supra*, nota 8.

[16] Comparativ cu alte verbe tranzitive, cum ar fi *a scrie*, *a mînca* etc., verbele *a constitui* și *a reprezenta* nu pot fi întrebuințate absolut, ele presupunînd totdeauna prezența complementului direct.

NOTE ETIMOLOGICE

Bîjbă, bîjbe, s. f. „oală mare în care se fierbe ceva (Olt, Argeş, Vîlcea, Dolj)" [1]; „femeie solidă, înaltă, ţeapănă (Vîlcea)" provine din bg. *bačva* „tonneau, futaille; (au figuré) ivrogne" (corespondentul vechi slav *bučiva*) [2]; cuvinte înrudite: scr. *bačva* [3]; rus. *bočka* cu derivatul *polubočie*, care, împrumutat în româneşte, a putut fi luat drept plural şi a servit astfel ca bază pentru refacerea unui singular *poloboc* [4]; cuvîntul *bîjbă* cu sensul de „vas" are şi variantele *bujbă* şi *bujbană* [5]: al doilea sens, „femeie solidă, înaltă, ţeapănă", peiorativ, este derivat din primul şi s-a format pe baza semnificaţiei de „mare, voluminos", datorită folosirii metaforice a cuvîntului. Exemple de evoluţie semantică de la „obiect, vas mare, rudimentar, prost lucrat" la „om voluminos, nătîng, prost" se mai pot găsi în limba română: *butoi* „om scund, gras" [6]; *năclad* „femeie grasă" [7]; în limba sîrbă *kaca* „putină, femeie grasă"; în lb. rusă *sunduk* „ladă, om prost", *čurban* „butuc, om prost".

Bludí, vb. apare în expresia *vremea bludeşte* „e schimbătoare, poate să se strice sau să se îmbunătăţească" (Gem.). Cuvîntul provine din ucr. *bludýty* „a rătăci, a pierde drumul, a pribegi". Evoluţia semantică de la „a rătăci, a pierde drumul" la „a fi schimbător, instabil, variabil" este explicabilă. Faptul că *bludi* se foloseşte în Moldova pledează şi el în favoarea acestei etimologii.

---

[1] Am extras cuvintele din materialul lexical publicat de Ion Moise în „Limba română", nr. 2, 3, 5/1959 şi din cel publicat de I. Nijloveanu şi N. Popescu-Optaşi în aceeaşi revistă, nr. 6/1959; Elena Stîngaciu, *ibidem*, nr. 5/1960; Gr. Brîncuş şi Petre Georgescu, *ibidem*, nr. 1/1961; I. Cruceană, *ibidem*, nr. 3, 4/1961; Stelian Dumistrăcel, *ibidem*, nr. 3/1961; I. Mihuţ, *ibidem*, nr. 1/1961; D. Copilu, *ibidem*, nr. 1/1963; Constantin Ion, *ibidem*, nr. 4/1961; D. Udrescu, *Glosar regional Argeş*, Bucureşti, 1967.

[2] DBF, p. 63.

[3] Fr. Miklosich, *Lexicon paleoslovenico-graeco-latinum*, Viena, 1862–1865.

[4] SRS, p. 21, SBR, p. 9.

[5] Al. Graur, *Etimologii româneşti*, Bucureşti, 1963, p. 129.

[6] DA nu le înregistrează.

[7] Sens întîlnit de noi în jud. Argeş.

Bolésnic, bolésnică, adj., „predispus la boli, bolnăvicios, care se îmbogăţeşte repede" (Br., M.) provine din v. sl. *bolesnic* „bolnav" [8]. Adjectivul slav a fost adoptat uşor în lb. română, ai cărei vorbitori mai cunoşteau destule cuvinte cu aceeaşi rădăcină (*boală, bolnav, bolniţă, boleşniţă* etc.) şi acelaşi sufix *-nic* (*obraznic, netrebnic, nemernic*).

Cítov, cítovă, adj., 1) „debil, firav, bolnăvicios, bolnav"; 2) „nebun, nesănătos la cap"; 3) „lipsit de un membru" (Br., M.). D. Udrescu a înregistrat acest cuvînt în comunele Poiana Lacului, Săpata şi Cepari din judeţul Argeş, cu acelaşi sens: „bolnăvicios, şubred, govit, scrivit". El dă şi două citate ilustrative: „sînt cam *citov* pe ziua de azi, nu merg la lucru. E tot *citov* unchiaşul, nu şi-a mai venit în fire" (*op. cit.*, p. 45).

DA dă la termenul *citov* sensurile „întreg, sănătos (la minte), nevătămat, căruia nu-i lipseşte nimic, neatins, zdravăn, teafăr" şi etimologia sîrb. sau bulg. *citav* [9].

Pe baza acestui cuvînt s-a format expresia *a nu fi citov* „a nu fi întreg la minte, a nu fi sănătos la cap". În graiurile din Muntenia şi Oltenia cuvîntul a căpătat un sens contrar, antonimic faţă de cel anterior. Acest lucru s-a întîmplat deoarece în regiunile amintite el apărea numai în expresia *a nu fi citov*, cum se întîmplă şi astăzi în unele graiuri cunoscute de noi (aria Piteşti-Cîmpulung-C.-de-Argeş). Deci cuvîntul *citov* în Muntenia şi Oltenia s-a folosit numai într-un context negativ (*a nu fi citov*) cu sensul „a nu fi sănătos (la cap), a nu fi întreg (la minte), a nu fi în toate minţile". Întrebuinţîndu-se timp îndelungat într-o construcţie care desemna un om nesănătos (la cap), cuvîntul *citov*, element de bază al construcţiei, a preluat asupra sa sensul întregii construcţii şi a început să însemne „bolnav, nesănătos (la cap)". În acest fel necesitatea negaţiei a căzut, adverbul *nu* a dispărut din construcţie, deoarece cuvîntul *citov* exprima sensul întregii construcţii negative, transformîndu-se din punct de vedere semantic în antonimul lui.

Cóbişte, cóbişti, s. f. (în superstiţii) „piază rea, ceva prevestitor de rele" (B., Dl.). *Cobişte* s-a format în limba română din *cobe* (cu acelaşi sens) cu ajutorul sufixului *-işte* (vezi *pribegişte, vraişte, haişte* etc.).

Conovăţ, conovéţe, s. n. „lădiţa în care li se dă cailor ovăz" (jud. Vîlcea). DA înregistrează la *conovăţ* sensul „funie cu care se leagă caii în bivuac", trimiţînd pentru etimologie la rut. *konovjaz.* DM atestă pentru conovăţ sensul „funie fixată de ţăruşi de care se leagă caii în bivuac" şi etimologia rus., ucr., *konovjaź.* Noul sens se leagă de cel vechi, deci ne trimite la aceeaşi etimologie (rus. *konovjaź*, ucr. *konovjaź*). Etimonul (*konovjaź*) este la origine cuvînt compus şi înseamnă „legătură pentru cai". De obicei, cailor li se dă ovăz într-o trăistuţă care li se leagă de cap sau într-o căldare care li se agaţă de cap. Deci obiectul din care se hrăneşte calul este „legat", agăţat de capul lui şi se poate asocia cu noţiunea de

---

[8] DA citează s. f. *boleşniţă* „boală uşoară; epidemie, molimă (puţin violentă)" trimiţînd pentru etimologie la v. sl. *bólestĭnica.*

[9] Vezi şi Gh. Mihăilă, *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română*, Bucureşti, 1960, p. 174.

„a lega". Aşadar, la început *conovăţ* însemna „obiect, vas care se leagă de capul calului şi din care acesta se hrăneşte". Apoi s-a generalizat sensul „vas din care se hrăneşte calul".

Copéică, copéici, s. f. „căpistere, covată" (jud. Vîlcea) s-a format din substantivul *copaie* cu ajutorul sufixului diminutival *-eică*. Derivatul iniţial cu valoare diminutivală (**copaieică*) era greu de pronunţat din cauza hiatului şi de aceea s-a simplificat în *copeică*. Sufixul *-eică* se întîlneşte şi în alte derivate diminutivale : *scurteică, tăbeică, ciuteică* [10] etc.

Costelív, costelívă, adj., „care nu mănîncă, pretenţios la mîncare" (jud. Argeş). DA la adjectivul *costeliv* dă sensul „slab (de i se văd coastele), slăbit" şi etimologia bulg. *kosteliv*. În limba română literară *costeliv* se întîlneşte cu sensul de „slab, uscăţiv, smead, osos". Evoluţia semantică a cuvîntului se explică uşor : dacă omul care mănîncă puţin este slab, *costeliv*, atunci oricine mănîncă puţin poate fi numit *costeliv*. Cu timpul, cuvîntul de care ne ocupăm şi-a pierdut sensul de „slab" şi l-a căpătat pe cel de „pretenţios la mîncare".

Dîrg, dîrguri, s. n. 1) „cociorvă" (jud. Argeş) ; 2) „unealtă compusă dintr-o placă de lemn dreptunghiulară în care este înfiptă o coadă lungă cu care se curăţă zăpada de pe acoperişul casei" (jud. Argeş) ; *drîg, drîguri*, s. n. „cociorvă" (jud. Argeş). Într-o serie de sate din Banat, Crişana, Transilvania şi Oltenia de nord sînt răspîndite cuvintele *drîglu, drîglă, dîrg, dîrgă, dîrlă* (vezi ALR II, s. n., h. 1059). *Dîrg, dîrgă, dîrlă, drîg, drîglă* sînt variante fonetice şi lexicale ale cuvîntului *drîgl, drîglu*, la care CADE dă două sensuri : 1) „cociorvă" ; 2) „darac, pieptene de dărăcit". Pentru etimologie, CADE trimite la bg. *drăglec*.

Dóască, dóaşte, s. f. 1) „scîndură" (jud. Gorj) ; 2) „leagăn pentru copii, covăţea, albie" (Bis., B) ; 3) „coajă de dovleac care serveşte ca vas" (jud. Dolj, Olt) provine din scr. *dàska*, „scîndură", căruia îi corespunde în limba rusă *doská* „scîndură". Termenul vechi slav este *dŭska*, cu acelaşi sens. Evoluţia semantică de la „scîndură" la „covată, albie" nu ne surprinde, dacă ne gîndim la materialul din care sînt confecţionate ambele obiecte. Coaja uscată de dovleac s-a numit *doască* datorită funcţiei pe care o are şi albia ce poartă aceeaşi denumire: serveşte ca vas din care se dă hrană păsărilor şi vitelor.

Dodrean, dodrene, s. n. 1) „rămăşiţa nutreţurilor date la vite, torişte" (jud. Olt) ; 2) „gunoi, bălegar" (jud. Olt, Dolj) [11], provine din scr. *doderati* „a rupe în bucăţi, a jupui, a face praf", verb înrudit cu bg. *doderá, dodĭram* cu acelaşi sens. Forma nemijlocită de la care porneşte *dodrean* trebuie să fie participiul trecut pasiv *doderan*. Evoluţia fonetică de la *doderan* la *dodrean* poate fi explicată prin sincoparea lui *e* şi înmuierea lui *r*, fenomen specific graiurilor muntenești şi olteneşti. Înmuierea lui *r* a putut

[10] G. Pascu, *Sufixele româneşti*, Bucureşti, 1916, p. 237.
[11] CADE nu-l înregistrează.

fi influențată și de cuvintele apropiate ca sens *cocean, tulean*. Deci *dodrean* este ceea ce rămîne din nutreț (paie, fîn, coceni de porumb) după ce vitele au ros partea mai suculentă și mai hrănitoare; este un sinonim al lui *ogrinji*. Al doilea sens („gunoi, bălegar") este derivat din primul : resturile de nutreț putrezit se transformă în gunoi, îngrășămînt.

Dosádă, s. f. sg. „năpastă, asuprire pe nedrept" se întrebuințează numai în blestemul femeilor „mînca-te-ar dosada" (Trans.) și provine din v. sl. *dosáda* „ofensă", cuvînt înrudit cu rus. *dosáda* „mîhnire, întristare" și scr. *dősada* „plictiseală". DM semnalează la acest cuvînt sensurile : 1) „mîhnire, întristare" ; 2) „insultă, ocară". Sensul de „năpastă, asuprire pe nedrept", atestat de I. Micu Moldovanu în Transilvania, a putut să se dezvolte din sensul „insultă, ocară".

Gînjós, gînjóasă, adj. 1) (despre lemne) „care se rupe greu, care se crapă greu cu toporul" ; 2) (despre funii) „gros, puternic, tare ; 3)(despre oameni) „puternic, sănătos, vînjos, vînos, voinic, tare" (jud. Argeș), s-a format din substantivul *gînj*, cu ajutorul sufixului *-os*. *Gînj* provine din v. sl. *gǫžĭ* (vezi DA). Deci *gînjoasă* poate fi planta, nuiaua sau ramura de carpen, salcie ori jugastru care este flexibilă, nu se rupe și pentru aceasta se poate face din ea *gînj*. Lemnul din care se confecționează *gînjul* este rezistent la îndoit, curbat. Sensul de „tare, puternic, rezistent" s-a extins apoi și asupra funiilor și oamenilor.

Glojdi, vb. pers. III sg. **glojdéște**, IV tranz. 1) (Despre animale) „A paște iarba pînă la rasul pămîntului ; a toci, glojdări, a roade coaja pomilor cu dinții ; a jupui, a mizdri ; a mînca ceva tare (coceni, strujeni, dovleci, ramuri etc.)" ; 2) Fig. (Despre oameni) „A-i mînca cuiva averea, a-l toca, a-l ruina" (Spt.), provine din verbul bulgăresc *gložda* (EPRB, p. 102) „a roade", care este moștenit din v. sl. *glódati, glóždǫ* „a roade". În județul Argeș și prin Oltenia se întîlnesc o mulțime de derivate de la verbul *glojdi* : **glojdări**, vb., pers. III sg., **glojdărește**, IV, tranz., cu aceleași sensuri ca *glojdi* (Spt.). De la acest cuvînt s-au format : **glojdíre, glojdíri**, s. f. „acțiunea de a glojdi și rezultatul ei ; rozătură" (Cep., C.-de-Argeș) ; **glojdít, glojdítă**, adj. „ros, jupuit" (Spt., Cep., C.-de-Argeș) ; **glojditúră, glojditúri**, s. f. 1) „rosătură, mizdritură ; rană" ; 2) „cruziciune, glojduri" (Spt.) ; **glojdár, glojdári**, s. m. „știulete de porumb mic și cu boabele rare" (Moz., Spt.) ; **glojdéan, glojdéni**, s. m. 1) „coceanul, tulpina porumbului, mai ales după ce frunzele verzi sau uscate au fost mîncate de vite" (Moz., Pîr., O., Pl., R.) ; 2) „partea din tulpina porumbului rămasă în pămînt după tăierea tuleiului" (Mor.). DA [12] atestă cuvîntul *glojdan* cu sensul de „măcriș (de cîmp)" și *glojdean* cu sensul de „foaie de pe tuleiul porumbului", cu etimologia probabilă slav. *glojdan* din *glodati, gložda* „a roade". Menționăm că numai verbul *glojdi* este de origine bulgărească, pe cînd derivatele lui s-au format în limba română după legile derivării acestei limbi. Substantivul *glojdar* s-a format din verbul *glojdi* cu ajutorul sufixului *-ar*. Etimologia propusă nu poate provoca îndoială, deoarece știuleții mici, cu boabe

[12] În CADE termenul nu apare.

rare [13], ca și cocenii sau foile de porumb se dau vitelor pentru a fi „roși", mîncați. În limba română, sufixul *-ar* formează derivate de la verbe: *cordar* < *încordez*, *găurariu* < *găuresc*, *stăvilar* < *stăvilesc*, *stropșeriu* < *stropșesc* [14]. De la acest substantiv avem verbul *glojdări*.

Din verbul *glojdi* + sufixul *-ean* derivă și substantivul *glojdean*. Inițial *glojdean* va fi însemnat „cocean de porumb rămas după ce vitele au ros frunzele", apoi s-au dezvoltat sensurile „partea din tulpina porumbului rămasă în pămînt după tăierea tuleiului" și „foile de pe tuleiul porumbului", iar după aceea sensul „măcriș" (care, de asemenea, poate fi ros, mîncat).

Hîráv, hîrávă, adj. (Despre vite) „care nu mănîncă, pretențios la mîncare" (jud. Argeș), s-a format din substantivul vechi slav *chyrĭ* „boală" (cf. ucr. *chyrja* „boală", scr. *hir* „oftică") cu ajutorul sufixului *-av*. DA atestă variantele *firav*, *hirav* și pentru etimologie trimite la v. sl. *chyrĭ* „boală". *Hîrav* este forma mai veche a acestui cuvînt care s-a păstrat regional cu un sens special. După cum arată Theodor Hristea, *hirav* s-a transformat în *firav* prin hipercorectitudine combinată cu etimologia populară (s-a făcut apropierea cu *fir*) [15].

Izlăjí, vb. refl., „a se desființa hotarele pentru o perioadă de timp, pentru ca vitele proprietarilor de pămînt să pască împreună" (jud. Argeș), s-a format de la substantivul *izlaz*, care provine din bg., scr. *izlaz* „ieșire".

Izvód, izvóade, s. n., „canal în cuptorul olarului prin care circulă și este eliminată căldura" (jud. Argeș), poate proveni dintr-un substantiv vechi bulgăresc *izvodŭ*, postverbal al lui *izvoditi* „a trage, a scoate". În acest caz presupusul substantiv bulgăresc ar corespunde cuvîntului rusesc *vîvod* „scoatere, evacuare". Se știe că prefixului bulgăresc (mai precis sud-slav) *iz-* îi corespunde prefixul rusesc (est-slav) *vî-*.

Na-mé-ne, interj., strigăt cu care chemi calul (Moi.), provine din ucr. *na méne* „la mine", formă prescurtată a chemării *vino la mine*. Și în rusește cîinii se strigă *na menéa* „la mine" și în același timp se bate cu mîna pe pulpa piciorului.

Nevecuít, nevecuítă, adj. „mort în floarea vieții" (jud. Vîlcea). CADE atestă verbul *văcui*, *vecui* cu sensurile: 1) „a trăi veșnic, a dura etern, a dăinui"; 2) „a trăi, a petrece vreme îndelungată, a-și trăi traiul." Verbul s-a format în românește din substantivul de origine slavă *veac* (<v. sl. *věkŭ*). Adjectivul *nevecuit* s-a format din participiul negativ al verbului *a vecui* cu sensul „a-și trăi traiul".

Pădinós, pădinóasă, adj. „smîrcos, cu bălți" (jud. Vîlcea). Adjectivul s-a format din substantivul *padină* [16] la care CADE reproduce

[13] În zona Domnești-Corbi, jud. Argeș, pentru *glojdar* există termenul *cocoloș, cocoloașe*, care se folosește mai ales la plural.

[14] G. Pascu, *op. cit.*, p. 82.

[15] *Probleme de etimologie*, București, 1968, p. 297.

[16] *Padină*, provine din bg. *padina*, scr. *pădina*.

sensurile : 1) „loc mai aşezat pe creasta unui deal, pe unde se scurge apa după ploi" ; 2) „loc aşezat între dealuri, platou", iar DM : 1) „loc aproape plan sau uşor scobit în vîrful unui deal sau al unui munte, pe creasta sau chiar la poalele muntelui" ; 2) „mică depresiune circulară sau eliptică, în regiunile de stepă". Deoarece locurile scobite, micile depresiuni ţin apă, nu au scurgere, *pădinos* a ajuns să însemne „smîrcos".

Pitrocí, vb., „a avea viciul beţiei, a pili, a trage la măsea" (jud. Vîlcea), provine din *pritoci*, transformat prin metateză, la care DM relevă sensul „a turna vinul dintr-un butoi în altul pentru a-l limpezi" şi etimonul bg. *pretoča* şi scr. *pretočiti*. Verbul şi-a schimbat sensul datorită întrebuinţării metaforice.

Plástore, plástori, s. m., „grămadă de fîn strîns după cosit care se poate lua cu un car" (Sus.), este o variantă a cuvîntului *plast, plastă* „stog, grămadă de fîn", care provine din bg. *plast*, scr. *plast* „stog, căpiţă". *Plastă* se mai întîlneşte dialectal cu sensul „palan, porţiune de împrejmuire de scîndură, sau şipcă de lungimea şipcilor longitudinale şi care obişnuit ţine de la un stîlp la altul" (jud. Dolj, Olt).

Polí, vb. tranz., 1) „a tăia lăstarii secundari care nu au rod, a copili" ; 2) „a arde cu fierul înroşit copita bolnavă a unui cal pentru a se vindeca" (Cos. V.). Sensul al doilea ne trimite la un etimon slav : scr. *paliti* sau bg. *pálea* „a aprinde, a pune foc". Prezenţa lui *o* în loc de *a* se explică prin influenţa consoanei labiale *p* : asimilare progresivă în contact.

Porojénie, porojénii, s. f., „palavre, vorbe de clacă" (Ch.), este o variantă a lui *polojenie*, la care DM dă sensurile „glumă, anecdotă", „snoavă" şi care are la bază v. sl. *položenie*, din care s-a format prin derivare regresivă verbul *polojeni* „a trăncăni, a pălăvrăgi" (jud. Argeş).

Práştie, práştii, s. f., „bucată de lemn lungă şi subţire, care se fixează pe capetele grinzilor şi pe care se prind căpriorii" (jud. Tel.). DM atestă la acest cuvînt sensurile : 1) „armă de luptă" ; 2) „curmei care se leagă la capătul osiei sau de leucă şi de care se prinde un cal lăturaş" ; 3) „frînghie sau căpăstru de care se ţine un cal pentru a-l dresa". Cuvîntul provine din v. sl. *prašta*. Sensul nou trebuie pus în legătură cu sensul „frînghie", adică ceva care leagă. Deci, *praştie* este bucata de lemn care leagă căpriorii de grinzi.

Prăsítă, s. f., „lehuză" (jud. Vîlcea), s-a format din participiul verbului *prăsi* care provine din bg. *prasja se* „mettre bas (quand il s'agit d'une truie)" (DBF, p. 558) sau scr. *prásiti se* „a făta (despre scroafe)".

Satelít, satelíţi, s. m., „aparat primitiv pentru fabricat ţuică în casă" (jud. Argeş). Cuvîntul are o largă circulaţie în mediul sătesc, dar este cunoscut şi în oraşele din judeţ. Acest alambic primitiv a căpătat denumirea de *satelit* datorită asemănării exterioare cu un satelit artificial al pămîntului.

Sádie, sădii, s. f., „butaș de salcie" (jud. Argeș). S-a format din *sadă* (atestat de DM cu același sens) cu sufixul *-ie*, pe care l-a atașat probabil sub influența cuvintelor *salcie*, *beldie* („prăjină lungă și subțire"), *smetie* (același sens). *Sadă* are la origine pe *sad*, care provine din v. sl. *sadŭ* „livadă, plantație". La rîndul său, v. sl. *sadŭ* este un postverbal al lui *saditi* „a sădi".

A-i fi strájă, expr. „a se plictisi, a i se urî, a nu-l trage inima la treabă" (Peș). Substantivul *strajă* provine, după DM, din v. sl. *straža* „sentinelă, gardă, caraulă". De la acest substantiv s-au format : *a străjui*, *a sta de strajă*, precum și expresia de care ne ocupăm, *a-i fi strajă*. Întrucît cel care păzește ceva sau stă de strajă se plictisește, expresia *a-i fi strajă* a căpătat sensul „a se plictisi, a i se urî".

Știrbínă, știrbíni, (pronunțat *știrbd'ină*), s. f., 1) „locul gol rămas în gură după căderea unui dinte" (S-G., Spt.) ; 2) „ciobitură la gura sau fundul unui vas, la obada roții etc." (Spt.). Provine din bg. *štărbina* „știrbitură, adîncitură" [17].

Tîrcól, tîrcóale, s. n., „rotiță de lemn care ajută la schimbat ițele la războiul de țesut" (jud. Olt). În limba literară cuvîntul se întîlnește numai în expresia *a da tîrcoale*, *a face un tîrcol*. Etimonul cuvîntului este substantivul bulgăresc *tărkalo* „cerc, roată". Este de presupus că sensul „rotiță" este mai vechi decît acela de „ocol" din expresia *a da tîrcoale*.

Torcól, torcóale, s. n., „roata olarului" (jud. Argeș). Este o variantă a cuvîntului *tîrcol* „rotiță, cerc, ocol", care provine din bg. *tărkalo* „cerc, roată". Transformarea lui *î* în *o* se explică prin asimilare.

Trăzvíe, s. f., în expres. **Pe trăzvíe** „pe nemîncate, fără să fi luat sărat în gură" (jud. Vîlcea). S-a format din adjectivul *treazv* (forma veche a lui *treaz*) [18], care provine din v. sl. *trĕzvŭ* „înfrînat, cumpătat". *Trăzvie* trebuie să fi însemnat inițial „luciditate, starea celui care e cu mintea limpede, care nu e beat", iar apoi și-a lărgit sensul și a ajuns să însemne „starea celui care n-a luat nimic în gură, care nu a mîncat și nu a băut".

Vrăștínă, s. f., sg., „funie" (jud. Tel.). CADE nu-l atestă. Acest substantiv s-a format dintr-o rădăcină neatestată a verbului vechi slav *vărăštati se* „a se învîrti, a se răsuci", cu ajutorul sufixului *-ină* (*vrașt* + *-ină*). G. Pascu dă un exemplu de substantiv nume de instrument derivat din verb cu ajutorul sufixului *-ină* : *coprînă* „velum capitis muliebre" (Car.) = = acopăr [19]. Evoluția semantică este explicabilă, deoarece funia se confecționează prin răsucirea fibrelor de cînepă.

---

[17] Vezi și DBF, p. 758 : „brèche, fente, crevasse".

[18] Pentru diferența semantică dintre *treazv* și *treaz*, precum și dintre *trezvie* și *trezie*, vezi Th. Hristea, *op. cit.*, p. 64—65.

[19] *Op. cit.*, p. 207.

ABREVIERI

DBF = Atanas Jaranov, *Bălgaro-frenski rečnik* (*Dictionnaire bulgare-français*), Sofia, 1949.

EPRB = Stefan Mladenov, *Etimologičeski i pravopisen rečnik na bălgarskya knižoven ezik*, Sofia, 1941.

SBR = Anghel Igov, *Sărbohrvatsko-bălgarski rečnik*, Sofia, 1959.

SRS = R. I. Grigorieva, *Kratkij serbsko-horvatsko-russkij slovari*, Moscova, 1960.

LISTA LOCALITĂȚILOR

Bis.	= sat Bistrița, com. Hinova, jud. Mehedinți
Br.	= sat Brabeți, com. Daneți, jud. Dolj
B.	= sat Broscari, jud. Mehedinți
Cep.	= com. Cepari, jud. Argeș
Ch.	= sat Chiril, com. Crucea, jud. Suceava
Cos. V.	= com. Costeștii din Vale, jud. Dîmbovița
C.-de-Argeș	= Curtea-de-Argeș
Dl.	= jud. Dolj
M.	= com. Mîrșani, jud. Dolj
Moi.	= com. Moisei, jud. Maramureș
Moz.	= com. Mozăceni, jud. Argeș
O.	= com. Oprișor, jud. Mehedinți
Pîr.	= com. Pîrșcoveni, jud. Olt
Pl.	= com. Plenița, jud. Dolj
Spt.	= com. Săpata, jud. Argeș
Tel.	= jud. Teleorman

ION MOISE și A. VRACIU

Podóimă, s.f., reprezintă un termen tehnic popular, cu circulație în partea de nord a țării : Maramureș, Ardealul de nord-vest și Bucovina. Il atestă, cu sensul de „lemn pe care stă capătul de jos al fusului care învîrtește piatra alergătoare", ALR s. n., I, h. 164 „Posadă", în pct. 353, 362, 260, 219 și 386, ca membru al seriei sinonimice *punte, grindă, căpătîi, scaun, posadă* etc. din restul graiurilor populare dacoromâne. Termenul apare, în pct. 386, și pe harta următoare, nr. 166 „Stîlpi (sub podul morii)" : *stîlpi podóini*, dar cu ezitări din partea informatorului. Aria bucovineană poate fi extinsă și la satul Negrileasa (Gura Humorului — jud. Suceava), iar cea maramureșeană completată cu localitatea Moisei, din care l-au înregistrat V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, *Glosar regional*, București, 1961, p. 56. Dicționarele și, se pare, alte culegeri dialectale nu cunosc cuvîntul (cf., însă, omonimul [?] *podóimă* „pricină, pretext" — Sîngeorz, la St. Pașca, *Glosar dialectal...*, București, 1928, p. 48 ; de aici se pare că îl reproduce și CADE, cu adaosul de sens : „scuză", și, mai recent, DM, fără, însă, nici o indicație etimologică).

Termenul românesc l-a înregistrat și S. V. Semcyns'kyj, *Лексичні запозичення з російської та української мов у румунській мові*, Kiev, 1958, p. 96, comparîndu-l numai cu ucr. *підойма*. Credem că trimiterea la sursa ucraineană trebuie înlocuită cu indicarea fermă a acesteia. Ucr. *підóйма*, gen. *-ми*, explică perfect, prin sensurile sale, termenul românesc : 1° „pîrghie" ; 2° „suport pe care se sprijină oiștea ca să nu cadă la pămînt" (din graiurile pocuțiene) ; 3° „dispozitiv pentru ridicat fusul și piatra de sus ale morii" (Hrinčenko, III, 173) ; cf., pentru sensul „3° ", îndeosebi J. O. Dzendzelivs'kyj, *Млинарська лексика українських говірок закарпатської області*, „Діалектологічний бюлетень", VIII, Kiev, 1961, p. 72, unde se precizează și variante ca *пудóйма* (această formă o fixează, în graiurile volîniene, și G. F. Šylo, *op. cit.*, p. 55, unde *у* < *о*, îndeosebi din cel neaccentuat, ca aici), *пӱдóйма*, datorate reflexelor diferite ale vechiului *о* în silabele noi închise. La A. S. Lysenko găsim, în graiurile din regiunea Jitomir, chiar forma *подóйма* (și : *пудóйма*) „piesă de lemn care unește părți ale carului" (în culegerea *Славянская лексикография и лексикология*, Moscova, 1966, p. 43) ; cu un sens similar, cuvîntul este în uz și în unele graiuri galițiene, cf. O. Horbač, *op. cit.*, p. 70. Pentru formația termenului ucrainean, cf. *здóйма* „cîrlig folosit iarna la pescuitul cu năvodul" (Hrinčenko, II, 146).

Șcîrlă, s. f. Cuvîntul este cunoscut, cum arată atestările, unor graiuri românești din Maramureș (Izvorul Dragoș — Vișeu) : „femeie bătrînă", și din Bucovina (Poiana Stampei — Vatra Dornei) : „vită slabă și bătrînă" (V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, *op. cit.*, p. 67). O formă *șcórlă* „vacă slabă, dar și rea" este cunoscută în mai multe graiuri din ținutul Rădăuților, (*Lexic regional*, I, p. 108). Izolat, cuvîntul a fost întîlnit și în Ardeal, prin Sîngeorz-Băi : *șcîrlă* „pipă mare de lut, în stare proastă" (Șt. Pașca, *Glosar...*, p. 52).

Aria de răspîndire a acestui cuvînt, ca și uzul său de epitet depreciativ pentru animale și oameni ne orientează spre graiurile ucrainene învecinate, în care *шкы́ра*, *шкі́ра*, *шкóра*, *шкýра* (variantele a doua și a patra sînt singurele literare — fonetice, poate și analogice, ale lui *скóра*/*скýра*/*скі́ра*, cu grupul *ск-* primar și cu vocala etimologică *о*), pe lîngă înțelesul, fundamental, de „piele (de animal sau om), piele crudă mai ales, dar și prelucrată, tăbăcită ș. a.", se folosesc, curent, ca termen depreciativ, pînă la registre vulgare, la adresa animalelor (oi, vaci, cai ș. a.), dar și, deopotrivă poate, a oamenilor : huțul. (jud. Suceava, *шкы́ра* (și) „vită slabă, nemernică, rea", „om slab, costeliv", *vulgar* „organul genital al femeii"; *шкýра*, și *шкі́ра* (dim. *шкýрка*, *шкýрочка*) 1° „piele ; pieliță (înveliș al fructelor etc.) ; scoarță (și *fig.*)" ; 2° „femeie de moravuri ușoare, desfrînată" (Hrinčenko, IV, 501, 503) ; vezi, pentru graiurile transcarpatice, J. O. Dzendzelivs'kyj, *Лінгвістичний атлас народних говорів закарпатської області УРСР* (*Лексика*), vol. I, Užhorod, 1958, h. 144 „Termeni pentru *piele...*", și mai ales, comentariul autorului ; cf. și rus. dial. *шкýра* (*скора*) „piele crudă de animal, întreagă și cu păr sau blană împreună", dar și „femeie slabă și urîtă ; depravată" ; expr. *паршивая овечья шкур(енка)ишка* „piele proastă, de slabă calitate, de oaie" (cf. VI. Dal', IV, 638). Aceeași funcție depreciativă (care poate fi ilustrată în plus tot prin fapte din graiurile huțule indicate : sintagmele

шкы́ра пустá „(om sau animal) slab, nevolnic şi, mai des, bătrîn"; *вóўч'а стрáва fig.*, despre oi, dar liter. „hrană pentru lupi"; cu aceeaşi valoare, şi: *вóўча шкы́ра* (liter.) „piele pentru lup(i)"; *мó -самá шкы́ра* (depreciativ, în special despre animale şi oameni bătrîni) „e numai piele (şi os) !" etc.) o au şi formaţiile de la *шкýра* (*скýра*<*скóра*): *шкурáм, шкурлáм, шкур(л)амúна* (iron.) „bucată de piele (sau de curea) veche, uzată,; cf. şi pol. *skurlat* „petec de piele"; rus. *шкурáтина* „piele proastă, de slabă calitate; piele putrezită", *шкурáм* „bucată de piele veche", *шкýрлам, шкурлáтина* „carîmb vechi, uzat, de cizmă" etc.

Rom. *şcîrlă*, neanalizabil pe teren românesc, ar putea fi pus în legătură, aşadar, cu ucr. (fonetic, dial.) *шкы́ра*. Pentru aspectul său fonetic, trebuie să invocăm o modelare, firească şi, am zice, inevitabilă (din raţiuni semantice îndeosebi), după numeroasele creaţii româneşti care conţin „grupul expresiv" *-rl-* în finale, multe separabile ca afixe (sufixe, chiar infixe; vezi L. Vasiliu, *Sufixe substantivale cu -r- expresiv*, în SFC, V, 1969, p. 37—46), ca *-arlă, -ărlă, -irlă* şi, mai ales, *-îrlă*. Ele sînt sistematic evidenţiate în Al. Ciorănescu, *Diccionario etimologico rumano*, fasc. I—VI, Laguna, 1958—1961 (de pildă, *cotîrlă*, s. v. *cotei; cocîrlă* etc., ca şi cuvintele expresive cu grupul *rţ*.). Aici vom cita doar cîteva asemenea cuvinte, extrase din acelaşi *Glosar regional* al lui V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu şi, deci, din aceleaşi graiuri: *ciomîrlă* „cioată, putredă" (p. 24), *húrlă* „moară stricată" (40), *motîrlán* „motan, pisoi" (48), *năpîrlă* „năpîrcă" (49), *scomîrlă* şi *şcomîrlă* „pipă, lulea bătrînească; ş. a." (67), *sfîrlă* (63), ş. a., toate nume-epitete negative pentru persoane şi fiinţe sau nume de obiecte depreciate ori depreciabile. Obiectul şi noţiunea „piele" se pretează lesne la creaţia lexical-semantică expresivă.

Pentru rom. *şcórlă*, cf. o creaţie ucraineană analoagă: *шкóрба*, gen. *-бу* „femeie bătrînă zbîrcită, încovoiată, chircită" (Hrinčenko, IV, 502), iar pentru *şcorlioabă*, formaţiile similare de tipul *hîrjoábă, hodoroábă, picioroábă, zăngloábă, zgîrcioábă* ş. a.

Şmirác, s. m., „om neglijent, care nu-şi păzeşte hainele de murdărie" (*Lexic regional*, I, 109), circulă în mai multe sate din fostul raion Rădăuţi (azi, jud. Suceava). Recent, I. Popescu, *Note etimologice şi lexicale*, LR, 1971, nr. 4, p. 341, l-a semnalat şi în alte sate ale aceleiaşi zone (Băncesti, Mănăstioara, Siret), cu un sens evident secundar, „figurat": „(despre copii dar şi despre bărbaţi) derbedeu, puşlama, uliţarnic; şmecher".Presupunînd că sensul iniţial al cuvîntului trebuie să fi fost „omul care vinde şmir" (vezi *Lexic regional*, loc. cit.: *şmir* s. n. „unsoare de căruţă"; V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, *Glosar...*, p. 68: — în com. Vicovul de Sus—*şmir* „dohot, unsoare" < germ. *Schmiere* „unsoare"), I. Popescu socoteşte că *şmirac* este un derivat de la *şmir* + suf. *-ac*.

Soluţia dată nu satisface, însă, din cel puţin două motive: mai întîi, semnificaţia presupusă de autorul citat ca iniţială nu a fost notată în nici unul din aceste graiuri; or, ea ni se pare necesară pentru tranziţia la accepţiile menţionate mai sus. O astfel de verigă o oferă ucr. dial. *šmirák* „cel ce unge roţile carului; cel ce vinde şmir, dohot" (J. Janów, *Gwara małoruska Moszkowiec i Simki Nadniestrzańskiej z uwzglednieniem wsi okolicznych*, We Lwowie, 1926, p. 204), huţul. (jud. Suceava) *шмірáк*,

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

cu varianta (datorată analogiei cu substantivele masculine de formă feminină din polonă) *шмірáка*, „cel ce unge roţile carului etc.; persoană neglijentă, murdară; persoană greoaie, stîngace, înceată la treabă". Este aici un derivat de la ucr. *шмір* „unsoare de căruţă" (cf. J. Janów, *loc. cit*; G. F. Šylo, *op. cit.*, p. 253; general şi în graiurile huţule arătate) < germ. *Schmiere* „idem"; cf. şi un alt derivat din graiurile huţule, *шмíравий*, *-а*, *-е* adj. „murdar, neglijent". Alte graiuri ucrainene cunosc dubletul *шмáра* < germ. *Schmarre*, ca şi vb. *шмарувáти* „a unge" (atestat deja la a. 1679 în derivatul său substantival *тмарованье* (*шлей*), „ungerea hamurilor", cf. D. Šelud'ko, *Німецькі елементи в українській мові*, în „Збірник комісії для дослідтення історії української мови", t. I, Kiev, 1931, p. 57)<germ. *schmieren*; cf. pol. *szmarować*. Ca sinonim pentru *шмірáк* din graiurile nistriene, huţule etc., alte graiuri cunosc un compus al lui *шмáра* : *шмаровóз*, gen. *-вóза* 1° „cel ce unge roţile, iar apoi, orice persoană care are mult de-a face cu căruţele, care e murdară de unsoare, care călătoreşte mult, ocupată fiind, de pildă, cu cărăuşia"; 2° „om îmbrăcat neglijent, murdar" (Hrinčenko, IV, 505).

În al doilea rînd, sufixul *-ac* este, cum se ştie, de origine slavă în română, el fiind caracteristic, în special, limbilor slave răsăritene (cf., pentru română, F. Hasan, *În legătură cu etimologia sufixelor -ac, -ec...*, în SFC, VI, 1972, p. 45 ş. u.). S-ar putea întocmi o listă întreagă a derivatelor cu acest afix din ucraineană, rusă, polonă etc., cuprinzînd, preponderent, derivate din categoriile n o m i n a c o n c r e t a a t r i b u t i v a (cantitative şi calitative), apoi n o m i n a i n s t r u m e n t i şi chiar n o m i n a a g e n t i. Unele dintre ele au pătruns în română, permiţînd detaşarea sufixului *-ac* şi derivaţii româneşti cu ajutorul lui, dar, după cît se pare, printre acestea nu întîlnim nume de agent propriu-zise. Deşi cuvîntul discutat este întru totul posibil ca o creaţie proprie, el corespunzînd unui model derivativ, ba, mai mult, poate fi şi chiar este analizabil pentru vorbitorii români, la existenţa autonomă a radicalului, este preferabil să-l considerăm, din motivele arătate, un împrumut din ucr. dial. *шмірáк* „idem". Dealtfel, vom reveni asupra împrumuturilor est-slave cu acest sufix în graiurile româneşti.

Şúflă, s. f. Doar cîteva dicţionare cunosc acest cuvînt. CADE derivă ardelenescul *súflă* „căuş de lemn sau de metal pentru luat făină ş. a." din germ. dial. *Schufel* = *Schaufel*. Scriban, D., include şi uzul acestui termen prin Moldova de nord, cu sensul de „lopată adîncată de luat pietriş, gunoi ş. a.", cu varianta *şulfă*, indicînd , pe lîngă sursa germană, şi pol. *szufla*. Cuvîntul circulă, însă, în Muntenia, prin Rîmnicu Vîlcea, cu o accepţie oarecum deosebită, de „unitate de măsură pentru făină" (*Lexic regional*, I, 1960, p. 86)

Ne interesează, însă, în special aria bucovineană, şi anume graiurile din ţinutul Rădăuţilor, din care aceeaşi culegere semnalează forma *şufle* s. f. „lopată de fier".

Credem că pentru rom. *şuflă*, cu forma sa de gen feminin, trebuie invocate şi unele forme slave ale acestui germanism, dar nu neapărat cele polone. Avem în vedere ucr. dial. (huţul, bucovinean, nistrian etc.) *шýфля*, dim. (huţul) *шýфелька* 1° „lopată lată şi adîncată pentru gunoi, pietriş etc."; 2° „căuş" (cf. J. O. Dzendzelivs'kyj, *Назви сільськогосподарських знарядь та їх частин в говорах Закарпатської області*, în „Наукові

записки", t. XXXVII, *Філологія*, L'vov, 1959, p. 53), care, semantic şi, mai ales, gramatical, corespunde rom. *şuflă* şi care, asemenea brus. dial. *шухля* „id." (rus. *шуфла* „căuş de aramă cu care se toarnă pulbere în tun", *шуфель* „un fel de plită" par a proveni direct din germană), îşi are originea directă în pol. *szufla* (variante : *szofla*, *szufel*, aceasta identică cu etimonul din punct de vedere fonetic şi morfologic), sprijinit şi de vb. *szuflować* „a aduna (cu lopata) cerealele" < germ. *schaufeln* „id.", pătruns şi acesta, din polonă, în unele graiuri ucrainene (cf. D. Šelud'ko, *op. cit.*, p. 60) ; cf., pentru modelul acestei încadrări la feminine slave a împrumuturilor germane cu finala *-el*, pe lîngă exemplele dezbătute deja în lucrarea noastră *Note etimologice*, în AnL, XXII, Iaşi, 1972, p. 175, 176, şi pe care le vom spori în intervenţiile noastre următoare, aici doar cuvinte ca : pol. *tafla*, ucr. *мафля* < germ. *Tafel* ; ucr. *штáнгля* < germ. *Stangel* etc.

Pentru cuvîntul de care ne-am ocupat, cf., de asemenea, slovac. *šufla* (vezi discuţia acestui „germanism" în graiurile dacoromâne la V. Arvinte, *Die deutschen Entlehnungen in den rumänischen Mundarten*, Berlin, 1971, p. 50, 158).

Şurui, vb. tr. IV „a curăţi podelele, a freca" din com. Vicovul de Sus, jud. Suceava (şi : *perie de şuruit podelele*) este dedus de V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, *Glosar regional*, 1961, p. 71, din magh. *súrolni* „a freca, a curăţa podelele". La fel procedează în privinţa mold. *şurui* „a zgîria pielea cu unghiile sau cu alt obiect ascuţit" CADE : < ung. Verbul în discuţie mai apare în *Lexic regional*, II, Bucureşti, 1967, p. 126, notat fiind din com. Costîna, jud. Suceava, cu sensul de „a merge tîrînd încălţămintea".

Din magh. *súrolni* se explică direct numai formele ardeleneşti (şi muntenesti, cf. chiar culegerea citată mai sus, p. 94 ; MCD, I, *passim* etc.). L. Tamás, *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen*, Budapesta, 1966, p. 753—754, explicînd rom. *şurlui* din maghiară, avea dreptate să se îndoiască de aceeaşi soluţie şi pentru dubletul, mold. şi bucov., *şurui*. Acesta provine, cu siguranţă, din ucr. dial. (huţul, pocuto-bucovinean, nistrian ş. a.) *шурувáти* 1° „a freca (cu perie şi nisip) podelele sau orice alt obiect" (cf. V. A. Prokopenko, *Областной словарь буковинских говоров*, în *Карпатская диалектология и ономастика*, Moscova, 1972, p. 475 ; O. Horbač, *Північно-наддністрянська говірка і діялектний словник с. Романів Львівської области*, München, 1965, p. 102 ; ALR s. n., IV, h. 1224 „Săpunim (rufele)" : în pct. 366, huţul — Brodina — s-a răspuns cu *шурувати милом*) ; 2° *шурувáти(ся)* „a (se) frămînta, a (se) zdrobi" — în graiurile din regiunea Jitomir, cf. L. S. Palamarčuk, în „Лексикографічний бюлетень", VI, Kiev, 1958, p. 34) ; 3° „a tîrşi încălţămintea stricînd-o, rupînd-o" — în graiurile huţule din jud. Suceava ; 4° (imperativ) cu determinări interjecţionale sau adverbiale) *шурýй!* „marş (de-aici !) ; cară-te !" (O. Horbač, *loc. cit.* ; V. A. Prokopenko, *loc. cit.* ; aşa şi în graiurile huţule avute aici în vedere, în care acest verb are şi unele accepţii obscene). Ucr. *шурувáти* provine din germ. *scheuern* „a freca, a fricţiona ; a spăla, a curăţa" sau, mai degrabă, din pol. *szurować* (<*szorować* < germ., care a fost împrumutat şi în cehă) (astăzi) „a spăla, a curăţa (vesela, podelele)", (vechi) „a freca, a lustrui

armele" (de aici, şi un postverbal în polonă : *szor* „atac", cf. Al. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Varşovia, 1927, p. 552).

Aşadar, rom. *şuruí* se explică perfect, în toate accepţiile sale, ca şi sub aspect fonetic, din ucr. *шурувáти*.

Iaşi, aprilie 1973

IOAN LOBIUC

Bagatír, „erou, viteaz voinic" a fost atestat de Tudor Pamfile (*Sărbătorile la români. Crăciunul*, Bucureşti, 1914, p. 181) fără nici o explicaţie cu privire la originea lui. Cuvîntul provine din rus. *богатырь* „erou din bîlinele ruseşti ; viteaz, voinic" (V. Dal', *Толковый словарь живого великорусского языка*, Moscova, 1955, vol. I, p. 102), cu modificarea lui *o* neaccentuat în *a*, caracteristică foneticii limbii ruse (*akanie*). Cf. *bahadîrcă* (şi : *bahodîrcă*) „femeie mare şi greoaie", „femeie bătrînă care face pe mironosiţa, pe ruşinoasa, pe ispăsita" din DA, împrumutat de la ucraineni (*богатúрка*) sau polonezi (*bohatyrka*).

Bérdă „coastă de deal rîpoasă" este înregistrat de Ştefan Paşca (*Glosar dialectal*, Bucureşti, 1928, p. 10, din Maramureş) şi reprodus după acesta în CADE fără nici o indicaţie etimologică. Cuvîntul se explică din ucr. *бéрдо*, cu acelaşi înţeles (E. Želechovśkyj, *Малоруско-німецький словар*, Lvov, vol. I, p. 24), care se întîlneşte şi în graiurile ucrainene din Maramureş (N. Pavliuc şi I. Robciuc, *Очерк фонологических систем украинских говоров в Румынии*, în „Revue roumaine de linguistique", 1965, nr. 6, p. 607), de unde a putut pătrunde în română.

Bîcióc „guvid" se întîlneşte (şi sub forma *bîicióc*) în graiul românilor din Dobrogea (Dr. Mihai Băcescu, *Peştii, aşa cum îi vede ţăranul pescar român*, Bucureşti, 1947, p. 112). În ceea ce priveşte proveniența cuvîntului în limba română, se indică „de origine slavă". Constatarea aceasta spune ceva, fără îndoială, însă nu destul. Trebuie precizat : din rus. *бычóк* „idem" (V. Dal', *Толковый словарь живого великорусского языка*, vol. I, p. 149), împrumutat ca urmare a convieţuirii îndelungate a românilor şi lipovenilor. Cf. şi forma *быйчóк* „idem", atestată la lipovenii din Dobrogea (Dr. Gr. Antipa, *Fauna ichtiologică a României*, Bucureşti, 1909, p. 64).

Bleşcúţă este înregistrat numai în CADE (după Emil Grigorovitza) cu sensul „placă de tinichea, de metal" şi cu proveniența din Bucovina. Acelaşi dicţionar se ocupă şi de originea cuvîntului în limba română, considerînd că la baza lui ar sta germ. *Blech* „tinichea". Etimologia aceasta, perfectă din punct de vedere semantic, este inacceptabilă din punct de vedere fonetic. Forma deosebită a cuvîntului românesc ne trimite la un alt etimon, anume la ucr. *бляшка*, diminutiv al lui *бляха* „idem" (E. Želechovśksyj, *Малоруско-німецький словар*, vol. I, p. 34). După cunoştinţele noastre, şi în graiurile ucrainene din judeţul Suceava circulă forma *бл'éшка*

(diminutiv al lui *бл'éха*), cu acelaşi sens ca şi în română. Deci. rom. *bleşcúţă* derivă, după părerea noastră, din ucr. *бл'éшка*, prin stadiul rom **bléşcă* + suf. *-úţ(ă)*.

Brámă „deschizătura din peretele şurii, care comunică cu grajdul şi pe unde se dă de mîncare vitelor" a fost înregistrat, în Lisaura-Suceava, ca răspuns la *Chestionarul II. Casa*, Sibiu, „Dacia Traiană", 1926, numărul chestiunii 422. Etimologia lui *brámă* este ucr. *бráма* „poartă" (B. D. Hrinčenko, *Словарь украïнськоï мови*, Kiev, 1907, vol. I, p. 92; şi în graiurile ucrainene din nordul ţării noastre). Cf. şi pol. *brama* „idem" (*Słownik języka polskiego*, publicat de Academia Polonă de Ştiinţe, Varşovia, 1958, vol. I, p. 642—643).

Buhón „stomacul porcului" este inserat în DA şi provine dintr-o comunicare a lui Tofan din comuna Frătăuţi, judeţul Suceava. La etimologie se arată „Cf. *buft*, *burduhan*". Dar, după cum vedem, referirea aceasta nu se susţine din punct de vedere formal şi ea trebuie, după părerea noastră, abandonată. Cuvîntul pe care îl discutăm este un împrumut din ucraineană (E. Želechovśkyj, *Малоруско-німецький словар*, vol. I, p. 47, s. v. *бугýн*, cu acelaşi sens ca în română; cunoscut şi în graiurile ucrainene din judeţul Suceava). În sprijinul afirmaţiei că rom. *buhón* provine din ucr. *бугýн* se mai poate aduce argumentul că termenul românesc este localizat în aceeaşi zonă a majorităţii împrumuturilor ucrainene.

Clopotí „a vorbi într-una, a o ţine tot una, a bate la cap" se găseşte în *Lexic regional*, Bucureşti, 1960, p. 8 (din comuna Sanislău—Carei) şi trebuie deosebit de verbul omonim, *clopotí* „a trage, a suna clopotele sau clopoţelul"; „(fig.) a trăda, a da de gol, a divulga" (înregistrat în DA), care este un derivat de la *clópot*. Cel dintîi provine, după părerea noastră, din ucr. *клопотáти*, care are exact acelaşi sens (B. D. Hrinčenko, *Словарь украïнськоï мови*, vol. II, p. 252; cunoscut şi în graiurile ucrainene din nordul ţării noastre).

Démcă, glosat „ţîbulcă", figurează numai în *Lexic regional*, Bucureşti, 1960, p. 101, din judeţul Suceava. Se explică din ucr. *дúмка* „arpagic" (*Матеріали до словника буковинських говірок*, Cernăuţi, 1971, fasc. a 2-a, p. 27; frecvent şi în graiurile ucrainene din nordul Moldovei). Comparat cu sunetele româneşti, ucr. *u* se găseşte, din punct de vedere acustic, între vocalele noastre *e* (din graiul muntean), *î* şi *i*. Ca înălţime se plasează între rom *e* şi *î*, mai aproape de primul. Deci, avînd aproximativ aceeaşi pronunţare, ucr. *u* a putut fi uşor substituit cu rom. *e*.

Hádină, ca substantiv, a fost înregistrat cu următoarele sensuri: 1° „ţipar" (Dr. Mihai Băcescu, *Peştii, aşa cum îi vede ţăranul pescar român*, p. 91, prin Bucovina, de unde a pătruns sporadic şi în bazinul superior al Bistriţei); 2° „cîine rău; monstru"; 3° „(cuvînt de ocară) dobitoc" (E. Herzog şi V. Gherasim, *Glosarul dialectului marginean*, în „Codrul Cosminului", Cernăuţi, 1927, p. 419); 4° „femeie de moravuri uşoare şi leneşă" (*Lexic regional*, [Bucureşti], 1960, p. 113, din comunele Bilca,

Brodina, Horodnicu, Marginea, Sucevița—Rădăuți). Originea cuvîntului trebuie căutată, după părerea noastră, în limba ucraineană, anume în forma ucraineană identică *гáдіна* (variantă regională a lui *гáдина*), întrebuințată curent în graiurile ucrainene din județul Suceava. În afară de sensul fundamental de „șarpe" (B. D. Hrinčenko, *Словарь украïнськоï мови*, vol. I, p. 263), de la care, prin comparație, s-a putut ajunge la „țipar" în graiurile românești, ucr. *гáдина* are și pe acela de „termen injurios, de ocară, insultător" (B. D. Hrinčenko, *ibidem*), de la care credem, e ușor de admis o evoluție semantică la sensurile 2°, 3° și 4°.

Horșlág „loc de unde s-a tăiat de curînd o pădure, lăsîndu-se semințeri"; „pădure tînără, semănată de curînd" a fost înregistrat, în Runcu Salvei—Năsăud, ca răspuns la *Chestionarul IV. Nume de loc și nume de persoane*, Cluj, „Ardealul", 1930, numărul chestiunii 106 și, respectiv, 102. Îl întîlnim apoi, sub forma *hoșleág*, în ALR, serie nouă, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1956, vol. II, h. 611, p. c. 386 (Marginea-Rădăuți) cu sensul „exploatare de pădure" (vezi și V. Arvinte, *Terminologia exploatării lemnului și a plutăritului*, în „Studii și cercetări științifice", Filologie, Iași 1957, fasc. I, p. 75) și în DLR, tomul VII, partea a 2-a, litera *O*, București, 1969, unde se arată că *hoșleág* este o variantă a lui *obșleág* < germ. *Abschlag* „grămadă de copaci tăiați". Fără îndoială, cuvîntul pe care îl discutăm are un corespondent direct și acesta este germ. *Holzschlag* „tăierea arborilor; parchet de exploatare" (*Dicționar tehnic german-român*, Editura tehnică, București, 1966, p. 664). Și unele graiuri ucrainene din nordul țării noastre (Mărițeia) cunosc termenul *гошл'áг* „idem", tot de origine germană.

Polivánie „permis de vînătoare" a fost atestat în județul Suceava (*Lexic regional*, [București], 1960, p. 106, singura sursă lexicografică care înregistrează cuvîntul, fără să-i indice etimologia). Provine, credem, din ucr. *полевáн'е* (variantă regională a lui *полювáння*), atestat numai cu sensul de „vînătoare" (Jan Janów, *Gwara małoruska Moszkowiec i Siwki naddniestrzańskiej z uwzględnieniem wsi okolicznych*, Lvov, 1926, p. 191). Este de presupus că cei care au împrumutat cuvîntul din ucraineană nu l-au înțeles cum trebuie , lărgindu-i în bună măsură sensul.

Ribizle, folosit la plural, se întîlnește în Banat cu înțelesul de „coacăze" („Cum vorbim", București, 1951, nr. 5, p. 27, din comuna Giarmata—Timișoara). Sub forma de singular *rebízlă* (și : *răvíză*, *revíză*), același cuvînt a fost notat în județul Suceava (V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, *Glosar regional*, [București, 1961], p. 60, din Vicovul de Sus—Rădăuți) și explicat din germ. *Rebe* „viță de vie", de care totuși se deosebește în ceea ce privește forma și înțelesul. Avem a face în acest caz cu un împrumut din germ. *Ribisel* „idem" (*Dicționar german-român*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966, p. 796), preluat, sub forma de plural *рибíзл'і* „idem", și de populația ucraineană din nordul țării noastre (Vășcăuți—Rădăuți).

Roátă. La acest cuvînt, moștenit din latină (cf. DM), *Lexic regional*, [București], 1960, p. 115 (din comunele Bilca, Brodina, Horodnicu,

Marginea, Suceviţa—Rădăuţi), înregistrează sensul de „bicicletă". Mai recent, acelaşi sens, purtînd indicaţia „învechit", a fost atestat în *Lexic regional*, 2, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1967, p. 53 (din comuna Şercaia-Făgăraş). Este, după părerea noastră, un calc semantic după limba germană (vezi *Dicţionar german-român*, s. v. *Rad* 2°). Menţionăm că şi în unele graiuri ucrainene din nordul ţării noastre poate fi întîlnit termenul *кóлеисо* „bicicletă".

Şmîrcîît, folosit ca adjectiv, este atestat în judeţul Suceava cu sensul „căruia îi curge nasul" (*Lexic regional*, [Bucureşti], 1960, p. 118). Provine din ucr. *шмаркáтий* „idem" (B. D. Hrinčenko, *Словарь українськоï мови*, vol. IV, p. 505 ; cunoscut şi în graiurile ucrainene din nordul ţării noastre), prin înlocuirea terminaţiei cu sufixul *-(í)t*.

Zîţîreă „exerciţiu militar" apare (şi sub forma *ghiţîrcă*) în judeţul Suceava (V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, *Glosar regional*, [Bucureşti, 1961], p. 82, din Laura şi Vicovul de Sus — Rădăuţi). Îl înregistrează şi Gheorghe Iftinchi (*Graiul din Frătăuţii-Vechi, raionul Rădăuţi, regiunea Suceava*, în „Limba română", 1960, nr. 3, p. 81). Pentru etimologie, autorii de mai sus trimit la germ. *Exerzieren* „idem". Fără îndoială că cele două cuvinte corespund din punctul de vedere al înţelesului, dar forma lor este evident diferită. Din această cauză mult mai probabilă ni se pare o altă explicaţie : avem a face, anume, cu ucr. *зицúрка* „idem" (O. Horbatsch, *Північно-наддністрянська говірка й діялектний словник с. Романів Львівськоï области*, München, 1965, p. 48; cunoscut şi în unele graiuri ucrainene din nordul Moldovei).

I. ROBCIUC

Am primit la redacție următoarele rînduri, adresate redactorului responsabil al revistei „Limba română", pe care le reproducem aici în întregime:

PRECIZARE

În legătură cu unele afirmații care nu corespund realității și pe care le conține recenzia apărută în revista *Limba română* nr. 1/1973, asupra lucrării mele *Carte despre limba românească*, prefațată de prof. dr. doc. D. Macrea, membru corespondent al Academiei R. S. R., vă rog să inserați în publicația de sub conducerea Dvs. următoarea precizare:

1. Studiile mele universitare, efectuate între anii 1929—1933, ca și licența și titlul de doctor în litere, aparțin secției *filologia modernă* — inclusiv filologia romanică — menționată în foaia mea matricolă nr. 1076/ /1929. Dealtfel țin să subliniez că am audiat și am absolvit, timp de patru ani, cursurile reputaților profesori universitari filologi și lingviști: Ovid Densusianu, I.-A. Candrea, Tache Papahagi, Al. Rosetti. Ca atare, *posed o pregătire inițială de lingvist.*

2. Confirmarea titlului meu de *doctor în filologie* s-a făcut în baza recunoașterii activității pe care am desfășurat-o în domeniul specialității mai sus amintite — așa cum rezultă din *Referatul întocmit de Subcomisia de științe filologice* a Comisiei superioare de diplome (cf. procesul verbal nr. 861 din 30. XI. 1967), din care reiese în special activitatea pînă la confirmarea respectivă.

3. În baza titlurilor pe care le posed, am funcționat în învățămîntul liceal ca profesor de limba română și în cel universitar ca asistent și șef de lucrări — *titlurile respective conferindu-mi calitatea de profesor* și dreptul de a exercita această funcțiune.

16 iunie 1973

Prof. *N. Mihăescu*
doctor în filologie

GR. ALEXANDRESCU, *Opere*, vol. I (*Poezii*), Text stabilit, note, comentarii şi variante de I. Fischer, Bucureşti, Edit. Minerva, 1972.

Gh. Bogdan-Duică observa de mult că volumul de poezii ale lui Alexandrescu din 1863, ultimul tipărit în timpul vieţii poetului, este şi cel mai nereprezentativ, mai aberant sub raportul limbii, şi că viitoarea ediţie critică va trebui să nu se oprească la acesta, ci să compulseze textele din volumele precedente şi din manuscrise [1]. Cu toate acestea, editorii ulteriori au continuat să respecte textul şi ordinea poeziilor din volumul apărut în 1863, întrucît acesta ar reprezenta ultima sa voinţă. „Socotind că *cea din urmă* ediţie făcută de un autor reprezintă forma *din urmă* pe care voieşte s-o dea operelor sale, am urmat ediţia din 1863, chiar dacă pentru unele modificări introduse de el aci am avea rezerve de făcut", scrie, de pildă, Gh. Adamescu în *Introducerea* ediţiei sale din 1925 [2]. Conştient şi el că o ediţie critică va trebui să apeleze la volumele anterioare ale poetului, G. Baiculescu edita în 1940 tot textul volumului din 1863, „care reprezintă ultimul său cuvînt asupra activităţii ce-a desfăşurat-o timp de peste 30 de ani", şi se mărgineşte să îndrepte după celelalte volume doar „unele greşeli tipografice" [3].

Prima ediţie cu adevărat corespunzătoare a versurilor lui Gr. Alexandrescu o va da abia în 1957 I. Fischer, cînd apare primul volum dintr-o proiectată serie de *Opere*, din care volumul al doilea şi ultimul n-a apărut nici pînă azi, deşi ştim că el exista de mult într-o formă avansată (P. Cornea l-a consultat şi-l citează într-o notă din volumul său *De la Alexandrescu la Eminescu*, Bucureşti, 1966, p. 115). Această ediţie, revăzută şi pusă la punct cu puţinele amănunte date la iveală între timp [4], este republicată acum în colecţia „Scriitori români" a Editurii Minerva, tot ca volumul I al unei culegeri cvasicomplete de opere, din care vol. II—promis pentru anul în curs — va cuprinde proza, corespondenţa şi traducerile.

Editorul, care este şi primul editor filolog al lui Alexandrescu, a avut nu puţine dificultăţi de rezolvat, atît din cauza imposibilităţii de a folosi drept ghid ediţia din 1863, cît şi pentru că cele mai multe din manuscrisele poetului au dispărut (am regăsit în cîteva mari biblioteci urma încercărilor editorului de a

[1] Gh. Bogdan-Duică, *Despre Grigorie Alexandrescu*, în „Convorbiri literare", 1900, p. 746—747.

[2] Gr. Alexandrescu, *Poezii. Memorial de călătorie*. Cu introducere, biografie, note şi indici de Gh. Adamescu, Bucureşti, f. a., p. VI.

[3] Gr. Alexandrescu, *Opere complete. Poezii şi proză*, ediţie îngrijită de G. Baiculescu, Bucureşti, 1940, p. 7—8.

[4] Nu este întotdeauna şi cazul introducerii lui I. Roman, de care nu ne ocupăm aici; semnalăm doar că acestuia îi scapă articolul lui Radu Gioglovan, *Contribuţii la biografia lui Grigore Alexandrescu şi a familiei sale*, în „Limbă şi literatură" XIX, 1968, unde, la p. 211—212 mai cu seamă, se aduc precizări cu privire la anul naşterii poetului şi la cel al decesului tatălui, care i-ar fi clarificat unele incertitudini.

identifica şi alte manuscrise decît puţinele cunoscute, încercări rămase, din păcate, infructuoase). I. Fischer acceptă dezideratele exprimate de Bogdan-Duică cu mai bine de jumătate de secol înainte şi alege ca text de bază volumul din 1847, *Suvenire şi impresii*, iar, pentru textele ulterioare sau neincluse în acesta, recurge la cel din 1863. Poeziile tipărite în volumele din 1832, 1838, 1842, care n-au fost incluse în nici unul din cele două volume alese ca text de bază, precum şi cele rămase în periodice, în manuscris, cele îndoielnice precum şi culegerea de poezii populare publicate de Alecsandri în „Convorbiri literare" sînt cuprinse în anexă. Urmează o *addenda*, în care se află notele de editor, variantele produse de diferitele republicări din timpul vieţii poetului şi comentarii de istorie literară. Avantajele acestei grupări sînt evidente şi explicate pe larg de editor; există însă şi unele mici inconveniente. Cel mai de seamă ni se pare a fi acela că poezii scrise în aceeaşi perioadă apar în textul de bază al ediţiei critice în forme diferite, reflectînd momente diferite ale evoluţiei poetului, după criteriul (discutabil în cazul lui Alexandrescu) al reluării sau abandonării lor în diferitele volume luate în considerare. Astfel, poezii ca *Miezul nopţei*, *Prieteşugul* şi *Adio. La Tîrgovişte*, toate trei publicate pentru întîia oară în volumul din 1832, apar în textul de bază al ediţiei critice în versiunea publicată în 1847 (*Miezul nopţii*), în cea din 1863 (*Adio*) şi doar *Prieteşugul*, pe care ambele volume o lasă la o parte, apare în forma iniţială. Desigur, inconvenientul este remediat de aparatul critic. Dar care cititor sau chiar comentator al poeziei lui Alexandrescu va avea răbdarea să restituie forma iniţială după aparatul critic?

Mă întreb dacă în cazul lui Alexandrescu, a cărui evoluţie artistică urmează etape suficient de distincte şi ale cărui republicări modifică în chip profund forma originală, şi avînd în vedere că textul care reprezintă „ultima sa voinţă" nu este, cum am văzut, utilizabil, nu ar fi fost utilă publicarea în ordine cronologică a conţinutului volumelor sale, respectînd *prima* şi nu ultima formă a versurilor sale. Pentru istoricul literar cel puţin, avantajul mi se pare incontestabil, căci a comenta o poezie scrisă în 1832 după textul definitivat în 1863 este, de fapt, un nonsens. Nu este mai puţin adevărat că aranjamentul acceptat de I. Fischer este justificat din punct de vedere filologic, şi ceea ce devine mai greu pentru istoricul literar — privirea de ansamblu asupra evoluţiei sale — este facilitat pentru cercetătorul limbii şi al stilului. Important este că ediţia de faţă ne oferă un text corect, minuţios redat după criterii unitare şi explicite, cum avem puţine chiar în ultimii ani, cînd au apărut totuşi numeroase ediţii excelente din clasicii noştri (mă gîndesc la cronicarii editaţi de Iorgu Iordan şi Liviu Onu, la Heliade editat de Vl. Drimba, la scriitorii Şcolii ardelene editaţi de Florea Fugariu, C. Cîmpeanu, P. Teodor, D. Ghişe, Asachi de N. A. Ursu etc.). Meritul ediţiei lui I. Fischer nu rezidă doar în transcrierea textului — şi nota introductivă a editorului, care este un veritabil studiu asupra limbii poetului, este în măsură să ne dea o idee despre dificultăţile acestei „simple" transcrieri —, ci şi în explicarea lui în notele din subsol (în general, cu caracter lexical şi prozodic) şi în cele finale, cu o bogată informaţie istorico-literară şi comparatistă asupra modelelor, a circulaţiei temelor etc. În impunătorul material pe care îl reprezintă cele cinci sute de pagini ale ediţiei se găseşte nu numai textul corect al poeziilor lui Alexandrescu, ci şi un inepuizabil izvor de informaţii şi sugestii de natură lingvistică şi literară asupra acestor poezii şi asupra epocii înseşi.

Cum asupra lucrurilor bine făcute sînt puţine lucruri de spus, în afară de faptul că sînt bine făcute, ne vom opri doar asupra cîtorva mărunte observaţii pe care ni le-a sugerat lectura aparatului de note. În ceea ce priveşte problema modelelor, editorul s-a arătat în general foarte precaut şi — deşi indică el însuşi pentru prima oară cîteva modele ale poeziilor lui Alexandrescu — nu face exces de „sursologie" asupra modelelor străine. Ne-a mirat de aceea faptul că, discutînd probabilele modele ale fabulelor lui Alexandrescu, I. Fischer nu aduce în discuţie şi eventualitatea unui intermediar semifolcloric, de tipul cărţilor populare. În cazul fabulei

Şarlatanul şi bolnavul, de pildă, se trimite la textul lui Esop, „cu date întrucîtva diferite" (p. 444); versiunile autohtone ale *Esopiei* dau însă un text mai apropiat de cel al poetului şi nu este imposibil ca acesta, cititor mărturisit al *Alexăndriei* şi al *Istoriei lui Arghir*, să fi cunoscut subiectul de aici şi nu direct din textul elin. În ceea ce priveşte poezia *Aşteptarea*, căreia Aron Densuşianu i-a presupus modelul în *Die Erwartung* a lui Schiller, editorul arată în notă că ipoteza ar putea fi acceptată „dacă s-ar putea găsi un intermediar francez..." (p. 367). Or, un posibil intermediar francez am indicat în *Preromantismul românesc*, p. 223, lucrare pe care I. Fischer o citează cu generozitate în mai multe locuri, dar nu şi aici. Am mai putea observa apoi că nu toate publicările şi republicările din timpul vieţii poetului sînt folosite în aparatul critic, de pildă fabula *Porcul liberat*, republicată sub titlul *Ţiganul şi purcelul* în *Călindarul bunului econom* pe 1887 (de la Sibiu); menţiunea, neînsemnată în sine, ar fi pus în valoare circulaţia poetului în Transilvania (calendarele şi foile transilvănene publică mai multe din poeziile lui Alexandrescu şi nu e imposibil ca unele din acestea, mai ales după 1860, să fi fost trimise chiar de poet).

Aceste observaţii, mult prea puţine şi mărunte pentru a umbri cu ceva munca exemplară a editorului, nu fac decît să pună în valoare calitatea deosebită a ediţiei de faţă, pe care o dorim încheiată cît mai curînd.

Mircea Anghelescu

Sinteze de limba română. Radioteleşcoală. Ministerul Educaţiei şi Învăţămîntului. Centrul de informare şi documentare al învăţămîntului. Sectorul de radioteleviziune educativă. *Coordonatori:* Conf. univ. dr. Theodor Hristea, conf. univ. dr. Grigore Brâncuş, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1972, 200 p.

Ideea strîngerii şi publicării într-un volum a lecţiilor de limba română care au fost difuzate la radio şi la televiziune trebuie apreciată ca o iniţiativă lăudabilă şi deosebit de utilă. Parcurgînd sumarul volumului, de la început se impun atenţiei cîteva constatări:

a) lipsa unei introduceri în care ar fi trebuit să fie prezentate unele lămuriri cu privire la scopul pe care l-au urmărit cei ce au întocmit această culegere, criteriile după care s-a făcut selecţia temelor tratate şi motivele pentru care au fost reţinute numai acestea şi nu şi altele;

b) caracterul eterogen al tematicii, care, comparativ cu manualul de limba română de clasa a VIII-a, prezintă, în unele compartimente, binevenite adaosuri (de exemplu capitolele *Introducere în vocabular*, *Formarea cuvintelor*, *Probleme de ortografie*, *Analiza gramaticală*, *Analiza stilistică*), sau, dimpotrivă regretabile lipsuri (de exemplu problema acordului, a pronumelui de întărire, unele chestiuni spinoase de sintaxă a frazei);

c) deosebirile dintre diferitele metode de tratare şi de ilustrare a temelor cercetate;

d) o evidentă disproporţie între contribuţiile autorilor, atît în ceea ce priveşte cantitatea, cît şi calitatea acestor contribuţii.

În *Introducere în vocabular* (5—17), definind noţiunile generale ale domeniului cercetat (lexic, cuvînt, omonime, paronime, sinonime, regionalisme, arhaisme), Th. Hristea prezintă cele două părţi componente ale lexicului: vocabularul fundamental, care cuprinde cuvintele cele mai uzuale, şi masa vocabularului, care cuprinde cuvinte mai rar întrebuinţate sau chiar necunoscute de unii vorbitori, raporturile dintre cele două părţi componente, compoziţia, originea, importanţa şi necesitatea cunoaşterii lor. Este urmărită evoluţia vocabu-

larului, legat direct sau indirect de dezvoltarea societății, de transformările petrecute în viața ei materială și spirituală. Tot Th. Hristea semnează studiul *Formarea cuvintelor* (18—31); examinînd căile interne de îmbogățire a lexicului (derivarea, compunerea și schimbarea valorii gramaticale), autorul acordă o deosebită atenție derivării regresive. În *Probleme de fonetică* (32—44), Th. Hristea se ocupă de sunetele vorbirii, de clasificarea, combinarea sau modificarea lor, de hiat și de evitarea lui în limba română, precum și de accent, iar în *Probleme de ortografie* (45—62), același autor subliniază superioritatea ortografiei fonetice față de cea etimologică. Prezentînd problemele de ortografie și de ortoepie, Th. Hristea stabilește principiile care stau la baza scrierii noastre actuale: fonetic, tradițional-istoric, morfologic, sintactic și simbolic, și insistă asupra necesității cunoașterii temeinice a acestor principii care dau posibilitatea vorbitorilor să-și însușească, în mod științific, normativ și rațional, regulile ortografice.

În *Părțile de vorbire flexibile* (63—75), Gr. Brâncuș se ocupă de cîteva dintre cele mai importante aspecte ale flexiunii părților de vorbire și de unele valori și funcții sintactice ale acestora. Complexitatea problemelor pe care le pune această parte a gramaticii, necesitatea stabilirii unui echilibru cu capitolul imediat următor referitor la părțile de vorbire neflexibile, precum și marea însemnătate pe care o are morfologia părților de vorbire flexibile pentru sintaxă ar fi impus o cercetare mai aprofundată a claselor respective, astfel încît materialul prezentat să poată într-adevăr oferi elevilor instrumentul capabil să-i ajute să înlăture dificultățile întîmpinate în procesul de însușire a gramaticii românești (numeralul, de pildă, este expediat în mai puțin de un sfert de pagină). Pe baza unor caracteristici de ordin semantic, morfologic și sintactic, în *Părțile de vorbire neflexibile* (75—96), Th. Hristea analizează clasele lexicale și gramaticale care, pentru a exprima diverse raporturi sau nuanțe gramaticale, nu suferă schimbări de formă; adverbul, prepoziția, conjuncția și interjecția.

În contribuția *Introducere în studiul sintaxei. Propoziția și felurile ei. Legătura dintre sintaxă și morfologie* (97—104), elaborată de Mioara Avram, — într-un spațiu relativ redus — au fost concentrate mult prea multe probleme. Definițiile diverselor noțiuni și exemplificările respective fixează precis jaloanele lecției: sintaxă, frază, propoziție, sintaxa propoziției și sintaxa frazei, clasificarea propozițiilor. În cercetarea interdependenței dintre cele două mari capitole ale gramaticii, autoarea ar fi trebuit să insiste asupra esenței acestei legături, să se oprească în fața cîtorva modalități concrete care să ilustreze raportul dintre morfologie și sintaxă. La fel de concisă este și cea de-a doua lecție semnată de Mioara Avram: *Propoziția și fraza. Propozițiile principale și subordonarea. Legătura cu sintaxa propoziției* (105—111). Relevînd greșeala curentă care se face de a se considera atributul partea de propoziție care determină subiectul, autoarea arată că atributul poate determina — în anumite situații — și un alt atribut sau un complement. Tot așa, complementul poate determina și un atribut, un alt complement și chiar un subiect exprimat printr-un verb.

Corespondența dintre părțile de propoziție și subordonatele respective constituie obiectul a patru studii, semnate, în ordine, de: Th. Hristea, *Subiectul și propoziția subiectivă* (112—125); *Predicatul și propoziția predicativă* (126—142); Gr. Brâncuș, *Atributul și propoziția atributivă* (143—152), și I. Diaconescu, *Complementul și propoziția subordonată corespunzătoare* (153—166). Lui Corneliu Lancor îi aparține studiul *Părți de vorbire și forme gramaticale fără funcțiune sintactică* (167—177). Autorul este de părere că, din cele zece părți de vorbire, articolul, prepoziția și conjuncția „nu au niciodată funcțiune sintactică". Acad. Al Graur[1], arătînd că în procesul de comunicare există unele cuvinte care „nu denumesc o noțiune, nici nu putem defini cu ele un conținut lexical", ele fiind simple instrumente gramaticale care servesc la organizarea celorlalte cuvinte, conchide: „Ne-am putea împăca

[1] *Sinteze de limba română*, în „România literară", nr. 8, 1973, p. 13.

aproape cu tot ce conține capitolul luat în discuție, dacă în loc să se tăgăduiască funcția sintactică s-ar arăta că cea mai mare parte a categoriilor analizate nu au la bază noțiuni și că rolul lor este numai sintactic".

Analiza gramaticală (178—187), elaborată de I. Diaconescu, cuprinde expunerea referitoare la complexul proces realizat, pe plan formal și funcțional, de un cuvînt prin formele de expresie pe care le îmbracă în flexiune și prin funcțiile distincte pe care le pun în valoare prin propoziții sau prin părți de propoziție. Nu sîntem de acord cu faptul că, la p. 179, arătînd că, în cazul substantivelor masculine și feminine, trebuie să se facă distincția între substantivele mobile și epicene, I. Diaconescu consideră pe *mama*, din exemplul *Adesea o văd pe mama*, substantiv mobil. *Gramatica* Academiei (ediția a II-a, 1963), sub paragraful *Substantive mobile, Moțiunea.* (I, p. 62), indică clar ce trebuie să se înțeleagă prin substantive mobile.

Volumul se încheie cu lecția *Analiza stilistică* (188—200), elaborată de Gh. Bulgăr. Acest tip de analiză urmărește cunoașterea originalității limbajului artistic, a structurii textelor literare, prin delimitarea nucleelor expresive ale contextului, prin reținerea particularităților de construcție care dau o formă sensibilă comunicării. Analiza stilistică are rolul de a raporta faptul nou la limba curentă, scoțînd în evidență „abaterile" limbajului artistic. Ea este, în esență, o sinteză între lingvistică și estetică, capabilă să consolideze cunoștințele de gramatică, vocabular, stilistică și istorie literară. Articolul, încărcat de speculații teoretice și de digresiuni estetice, păcătuiește prin lipsa unor recomandări concrete, care să-i ajute pe elevi să poată efectua corect o analiză stilistică.

Lucrarea pe care o recenzăm se adresează, în special, elevilor din clasa a VIII-a, din anii I—IV ai liceelor și candidaților care se pregătesc pentru examenul de admitere în facultățile filologice. Prin unele capitole, ea poate fi de folos chiar studenților și profesorilor din învățămîntul general și liceal, precum și unui public mai larg, interesat de problemele limbii române contemporane. Considerăm, ca și acad. Al Graur [2], că publicarea lucrării *Sinteze de limba română* este o inițiativă „încărcată de consecințe folositoare... În ansamblu, volumul lasă o excelentă impresie". Cu rezervele expuse mai sus și insistînd asupra faptului că la viitoarea ediție (pe care o socotim absolut necesară) va fi bine să se completeze volumul cu o introducere și cu lecțiile sau paragrafele care lipsesc în prima ediție, apreciem *Sintezele de limba română* drept o contribuție valoroasă și utilă în cel mai înalt grad.

Luiza Seche

[2] *Lucr. cit.*

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

CĂRȚI ȘI REVISTE PRIMITE LA REDACȚIE

ROMÂNEȘTI

AL. GRAUR, *Gramatica azi*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1973.

AUREL MUNTEANU, *Flori de nufăr*. Culegere de folclor literar din județul Tulcea. Cuvînt înainte de Al. I. Amzulescu, Tulcea, 1973 (Inspectoratul școlar județean — Casa corpului didactic)

Învățarea limbii. Sub redacția Tatiana Slama-Cazacu. Lucrările Sesiunii științifice de comunicări, 28—29 octombrie 1972. Centrul de multiplicare al Universității din București, 1973 (Laboratorul de psiholingvistică al Universității din București).

STRĂINE

WERNER BAHNER, *Die lexikalischen Besonderheiten des Frühromanischen in Südosteuropa*, Akademie-Verlag, Berlin, 1970 (Sitzungsberichte der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig—Philologisch-historische Klasse—Band 115— Heft 3).

„Muttersprache". Zeitschrift zur Pflege und Erforschung der deutschen Sprache, 83. Jahrgang, 1, Januar/Februar, 2, März/April 1973. Gesellschaft für deutsche Sprache Wiesbaden.

„Der Sprachdienst". Herausgegeben von der Gesellschaft für deutsche Sprache Wiesbaden. 17. Jahrgang, Heft, 1 — Januar, Heft 2 — Februar, Heft 3 — März, Heft 4 — April 1973.

Un deceniu de activitate. 1962 — 1972, Zrenjanin, 1972 (Societatea de limba română din P. S. A. Voivodina—R. S. F. Iugoslavia).

„Lenguaje y ciencias", Publicación trimestral del Departamento de Idiomas y Lingüística.. Universidad Nacional de Trujillo. Trujillo, Peru, Setiembre de 1972, Vol. XII, Nos. 2—3. „Buletin Shkencor". Instituti i Lartë Pedagogjik i Shkodrës. Viti IX, 1972, Nr. 2 (12).

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesaţi de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române: gramatică, vocabular, limbă literară şi stilistică, istoria lingvisticii româneşti, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică şi filologie. Revista publică, de asemenea, articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile în 4 exemplare, dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş, pe hîrtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate cu cifre arabe, figurile din planşe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele şi grafice. Explicaţia figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de iniţială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale. Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase gratuit.

Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul Comitetului de redacţie cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
Str. Gutenberg 3 bis, sector VI — Bucureşti

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Fonetică şi dialectologie, vol. VII, 1971, 381 p., broşat, 19,50 lei; vol. VIII, 1973, 299 p., 16,50 lei.

AUGUST KOVAČEC, **Descrierea istroromânei actuale**, 1971, 231 p., broşat, 10,50 lei.

VALERIU RUSU, **Graiul din nord-vestul Olteniei. Fonetică. Consideraţii fonologice** (cu 42 hărţi lingvistice), 1971, 171 p., broşat, 8 lei.

Sub redacţia acad. IORGU IORDAN, **Crestomaţie romanică**, vol. III, partea a II-a, 1971, 908 p., legat, 36 lei.

LUCIA DJAMO-DIACONIŢĂ, **Limba documentelor slavo-române emise în Ţara Românească în sec. XIV şi XV**, 1971, 399 p., 25 lei.

Evangheliarul slavo-român de la Sibiu. 1551—1553. Studiu introductiv filologic de E. Petrovici. Studiu istoric de L. Demény, 1971, 420 p., 48 lei.

Pravila ritorului Lucaci. Text stabilit, studiu introductiv şi indice de I. Rizescu, 1971, 391 p., 32 lei.

Sub redacţia acad. AL. GRAUR, S. STATI, LUCIA WALD, **Tratatul de lingvistică generală**, vol. I, 1971, 558 p., 31 lei, tiraj nou 1972.

PETRU NEIESCU, GRIGORE RUSU, IONEL STAN, **Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureş**, vol. II, 1971, XXV p. + hărţi de la 244 la 537, 118 lei.

Sub red. AL. GRAUR, **Gramatica limbii române**, vol. I şi II, ediţia a II-a, revăzută şi adăugită; tiraj nou, 1972, vol. I, 439 p., 22,50 lei; vol. II, 589, p., 30 lei.

*** **Bibliografia analitică a limbii române literare (1780—1866)**, 1972, 215 p., 17,50 lei.

*** **Studii de limbă literară şi filologie**, vol. II, 1972, 436 p., 21,50 lei.

FRIEDA EDELSTEIN, **Sintaxa gerunziului românesc**, 1972, 169 p., 6,50 lei.

NICOLAE SARAMANDU, **Cercetări asupra aromânei vorbite în Dobrogea. Fonetică. Observaţii asupra sistemului fonologic**, 1972, 203 p., 7,50 lei.

*** **Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română**, vol. al VI-lea, 1972, 188 p., 9 lei.

Philologica, vol. II, 1972, 199 p., broşat, 8,75 lei.

AL. GRAUR, **Gramatica azi**, 1973, 239 p., broşat, 7 lei.

I. COTEANU, **Stilistica funcţională a limbii române**, 1973, 204 p., 10,50 lei.

CORNELIA COHUŢ şi MAGDALENA VULPE, **Graiul din zona „Porţile de Fier". Texte, Sintaxă**, 1973, 395 p., 12 lei.

Texte dialectale. Muntenia, I, 1973, 478 p., 17,50 lei.

LR, Anul XXII, Nr. 5, p.433—516, Bucureşti, 1973

I.P.I. — c. 8166

42 200

Lei 6.—

I 8208

LIMBA ROMÂNĂ

6

ANUL XXII

1973

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMANIA

LIMBA ROMÂNĂ

ANUL XXII. 1973

Nr. 6

1990 0 IIII 2005

COMITETUL DE REDACȚIE

Redactor responsabil:

Acad. IORGU IORDAN

Redactor responsabil adjunct:

Prof. univ. ION COTEANU, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

Membri:

GH. BOLOCAN
GR. BRÂNCUȘ
ION GHEȚIE
VALERIA GUȚU ROMALO
THEODOR HRISTEA
ION POPESCU
MARIUS SALA
LAURA VASILIU
FLORA ȘUTEU — *secretar de redacție*

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv.

În țară, abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții. Revistele se pot procura și prin PUNCTUL DE DESFACERE AL EDITURII ACADEMIEI (direct sau prin poștă), str. Gutenberg 3 bis, sectorul VI — București. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la Întreprinderea de comerț exterior ROMPRESFILATELIA, Căsuța poștală 2001 — telex 011631 — București, Republica Socialistă România, sau prin reprezentanții săi din străinătate. Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa comitetului de redacție al revistei „Limba română".

La revue „Limba română" paraît 6 fois par an.

Toute commande de l'étranger sera adressée à Intreprinderea de comerț exterior ROMPRESFILATELIA, Boîte postale 2001 — — telex 011631 — Bucarest, Roumanie, ou à ses représentants à l'étranger. En Roumanie, vous pourrez vous abonner par les bureaux de poste ou chez votre facteur.

ADRESA REDACȚIEI
Str. I.C. Frimu nr. 22
Sectorul I — București

APARE DE 6 ORI PE AN

I 8208

LIMBA ROMÂNĂ

Anul XXII 1973 Nr. 6

SUMAR

LIMBĂ LITERARĂ — FILOLOGIE

DRAGOŞ MOLDOVANU, Consideraţii privind influenţa lingvistică şi stilistică a lui Ieremia Cacavela asupra lui D. Cantemir 519
CONSTANT MANECA, Statistica lexicală şi stilurile limbii 529
ION GHEŢIE, Unde s-au tradus şi unde s-au copiat textele din *Codex Neagoeanus?* 545

ISTORIA LINGVISTICII ROMÂNEŞTI

FLORICA DIMITRESCU, I.-A. Candrea 561

TOPONIMIE

PAVEL BINDER, Oronime derivate din antroponime în munţii Braşovului . 567
ION MOISE, Note etimologice (microtoponimie) 577

NOTE — COMENTARII

MIRCEA SECHE, Cîteva precizări la articolul *O listă de cuvinte din Munţii Apuseni* 583
GH. DASCĂLU, „Paisprezece" sau „patrusprezece"? 587

RECENZII

MÁRTON GYULA, *A moldvai csángó nyelvjárás román kölcsönszavai* (*Cuvinte româneşti în graiul ceangăilor*), Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1972 (*Francisc Király*) 589

Cărţi şi reviste primite la redacţie 597
Sumarul revistei „Limba română" pe anul 1973 599
Indicele revistei pe anul 1973 603

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

LR, Anul XXII, nr. 6, p. 517—650, Bucureşti, 1973

19704.

CONSIDERAȚII PRIVIND INFLUENȚA LINGVISTICĂ ȘI STILISTICĂ A LUI IEREMIA CACAVELA ASUPRA LUI D. CANTEMIR

DE

DRAGOȘ MOLDOVANU

Ideea unei influențe formale a dascălului cretan asupra operelor de tinerețe ale lui Cantemir și-a aflat sprijinul într-o mărturisire a lui Cacavela din prefața la *Divan*, prin care se recunoaștea cu mîndrie „plugariul carile la holda minții sale a ostenit". Învățatul grec prevenea eventuala denegație a paternității prințului, autor precoce, indicînd ca judecător suprem timpul.

Primul care a insinuat că autorul versiunii românești ar fi tot Cacavela a fost M. Gaster, care se referea la *Divan* ca la o „carte ce se atribuie lui Demetriu Cantemir" [1]. Insinuarea devine mai precisă la Nicolae Drăganu, care opina că volumul „l-a compus, după cît se pare, în colaborare cu plugariul Cacavela" [2]. Și pentru Traian Bratu *Divanul* ar fi o „carte atribuită voevodului Dim. Cantemir" [3]. După părerea Ariadnei Camariano-Cioran, Cacavela „corijează și colaborează la operele de tinerețe ale ilustrului său elev, Dimitrie Cantemir. Cu ajutorul preceptorului său, Dimitrie scrie în greacă și în română [...] prima sa operă [...]. Cartea este precedată de o scrisoare a lui Cacavela, din care rezultă că, înainte de a o imprima, elevul ținuse să aibă avizul și rectificările ilustrului său profesor" [4]. Pe de altă parte, s-a observat că, încă de la prima lui scriere, Cantemir „își găsise mijloacele proprii de expresie literară", care se reîntîlnesc în lucrările ulterioare, îndeosebi în *Istoria ieroglifică* [5]. În principiu, cele două teze nu se exclud : este posibil ca amprenta stilistică

---

[1] M. Gaster, *Literatura populară română*, București, 1883, p. 167.

[2] N. Drăganu, *Pagini de literatură veche (O colecție de cărți populare într-un manuscris din jumătatea a doua a sec. XVIII)*, în DR, III, 1922–1923, p. 238.

[3] Traian Bratu, *Cărțile populare germane la români*, în „Revista Fundațiilor", III, 1936, nr. 10, p. 67, nota 1.

[4] Ariadna Camariano-Cioran, *Jérémie Cacavela et ses relations avec les Principautés Roumaines*, în RESE, III, 1965, nr. 1–2, p. 185.

[5] Virgil Cândea, *Studiu introductiv* la D, p. LXIII.

a lui Cacavela să se fi asimilat ulterior, devenind o componentă a personalității literatului, după cum se pare că s-a întîmplat și în plan ideologic.

Mai puțin categorici, Marin Ștefănescu [6], N. Iorga [7] și alții presupuneau doar o influență a dascălului cretan, care l-ar fi inspirat fără să aibă contribuții efective. În ultima lucrare citată, Iorga își expunea pe scurt, fără nici un fel de argument, una dintre intuițiile sale : *Învățătura sfîntă* ar fi compunerea originală a lui Cacavela, pe care Cantemir ar fi tradus-o din grecește [8]. Cu aceasta raporturile dintre elev și dascăl se inversează față de cele presupuse în cazul *Divanului*.

Deși rezultate ale unor impresii și nu ale unui studiu sistematic, ambele ipoteze merită a fi analizate datorită serioaselor implicații în chestiunea genezei stilului și a metodei de traducere a scriitorului moldovean. Dacă *Învățătura sfîntă* ar fi o traducere a lui Cantemir, s-ar deschide o neașteptată perspectivă asupra culturii sale și s-ar putea circumscrie cu precizie începuturile acțiunii de *mimesis* lingvistic ; iar dacă *Divanul* ar fi rodul unei colaborări efective, s-ar putea explica punctul inițial al evoluției sale stilistice, paternitatea întregii lucrări (și implicit a traducerii din Wissowatius, inclusă în cartea a III-a) putînd fi pusă sub semnul întrebării.

Comparația epistolei lui Cacavela cu restul *Divanului* ne dezvăluie izbitoare asemănări stilistice. Cacavela uzează frecvent de hiperbat (procedeu care poate fi apreciat ca un adevărat „stilem" al scrisului cantemirian [9]) : „și îndată *aminte* de roditoriul acela pămînt *mi-am adus*" (D 27), „cu miile *înmulțită* au răsărit *roadă*" (D 27), „*am* tot atuncea creștineasca ta rîvnă *lăudat*" (D 27), „ca pre o vrednică și întru toate desăvîrșit *a măriii-tale* am cunoscut *carte*" (D 29). Pentru a-i da frazei un anumit ritm de construcție, Cacavela recurge, ca și Cantemir, la paralelismul binar : „a măriii-tale *poslanie și carte* cu *toată inima și cu bucurie* priimit-am" (D 27), „*adîncă și bogată* la dovedirile *a Vechii și a Noaăi Scripturi*, cu *istorii și răspunsuri* și a celor de pre denafară înțelepți *îndestulită, înfrumsețată*" (D 29). Deși nu în aceeași măsură ca la Cantemir, topica progresivă, latinizantă, a frazei îi este caracteristică și lui Cacavela : „îndată, spre slava lui Dumnădzău, în candila aceștii cărticele, a darului și a învățăturii ce întru tine ai, lumina a aprinde nu te-ai lenevit" (D 27—29). Amprenta latină este accentuată de acumularea în final a verbelor subordonatelor și principalei : „atîta cît mai mulți cei ce de îngeriasca isteciune și a minții-ți ascuțire știre n-au — pentru prea de minune lucru ce iaste — a măriii-tale ostenință *a fi, a o socoti, să vor îndoi*" (D 29). Însă nu vom întîlni în prefața lui Cacavela nici cultul eufoniei frazei (manifestat la Cantemir prin jocuri de cuvinte, ritm și rimă), nici îndrăznețele încrucișări de formații paralele prin chiasm. Fraza lui Cacavela

---

[6] Marin Ștefănescu, *Filosofia românească*, București, 1922, p. 108.

[7] N. Iorga, *Istoria românilor*, VI, *Monarhii*, București, 1938, p. 440.

[8] *Ibidem* : „nu se poate vedea cine ar fi fost în stare în Moldova de atunci să prefacă în românește o lucrare de asemenea cuprins". Ipoteza nu a mai fost discutată în nici unul din comentariile ulterioare (din cîte știm noi).

[9] Vezi Dragoș Moldovanu, *Influențe ale manierismului greco-latin în sintaxa lui Dimitrie Cantemir : hiperbatul*, în *Studii de limbă literară și filologie*, București, 1969, p. 48. Citatele următoare sînt din *Divanul*, ediția din 1969, îngrijită de V. Cândea.

nu acumulează procedeele, nu se caracterizează prin abundență oratorică (*copia uerborum*), ca a lui Cantemir, ci printr-o desăvîrșită sobrietate. Dacă teologul cretan recurge la topica latină progresivă, el nu extinde procedeul în planul general al frazei, cum face Cantemir, ci îl limitează la sintagme și propoziții : nu vom întîlni deci, la el, perioada propriu-zisă, ci un grad incipient al latinizării. Construcțiile absolute — destul de frecvente la Dimitrie Cantemir —, frazele nominale pure, eliptice sau sileptice lipsesc cu totul. Forjarea „cu ritoricesc meșterșug" a limbii române se face cu o mare prudență. Totuși, este surprinzătoare la Cacavela, a cărui personalitate era dominată de cultura greacă, atît latinizarea evidentă a sintaxei cît și frecvența și îndrăzneala hiperbatelor (îndeosebi separarea auxiliarului de verb). Lăsînd la o parte paralelismul (extrem de răspîndit, aproape banalizat în stilul epocii), hiperbatul și topica ascendentă ar putea fi considerate argumente în sensul influenței sintactico-stilistice a lui Ieremia Cacavela asupra elevului său.

Totuși această unică paralelă nu este în măsură să ne ofere o concluzie definitivă. Comparația trebuie extinsă, deci, asupra celeilalte opere a lui Cacavela, *Învățătură sîntă*, Iași, 1697, declarată traducere din grecește. Împreună cu Dan Bădărău [10], Ariadna Camariano-Cioran [11] și Virgil Cândea [12], sîntem și noi de părere că ipoteza avansată de Dragomir Demetrescu [13], după care autorul traducerii ar fi prefațatorul cărții, hatmanul Lupu Bogdan, este lipsită de temei. Singurul argument adus împotriva acestei ipoteze, de către Dan Bădărău, este observația că din predoslovia hatmanului nu reiese că el ar fi traducătorul, așa cum s-a presupus. Practic, nu numai Lupu Bogdan, dar nici unul dintre laicii din vremea aceea nu putea traduce o asemenea carte decît dacă era și teolog (cum ar fi fost cazul unui N. Milescu). Lucrarea abundă în terminologie de cult extrem de specializată. Subtilitățile distincțiilor doctrinale pun și ele probleme deosebite dacă avem în vedere responsabilitatea traducătorului în fața bisericii. Citatele biblice și mai ales formulele de cult nu puteau fi traduse în românește decît de o persoană autorizată de înaltul cler, datorită caracterului lor sacrosanct [14]. Cu aceasta am respins și posibilitatea, întrevăzută de Iorga, ca tînărul Cantemir (pe atunci în vîrstă de 23 de ani !) să fi fost temerarul traducător. Muntenismele din text (dintre care cel mai frapant este *dupe* pentru *după*, vezi de exemplu p. 260^{r}, 243^{r}), care alternează cu moldovenismele (de exemplu *a hi* pentru *a fi*, p. 14^{r}, 17^{v}), trebuie să fi caracterizat vorbirea lui Cacavela, care poposise în ambele țări.

---

[10] Dan Bădărău, *Filozofia lui Dimitrie Cantemir*, București, 1964, p. 54, nota 3.

[11] Ariadna Camariano-Cioran, *op. cit.*, p. 185, nota 75.

[12] Virgil Cândea, *Comentarii* la D, p. 467, nota 7.

[13] Drag. Demetrescu, *Hatmanul Lupu Bogdan și dascălul Ieremia Cacavela*, în „Biserica ortodoxă română", XXXIII, 1909—1911, p. 395.

[14] „Această traducere, spune Ariadna Camariano-Cioran, scrisă sub formă de catehism, cu întrebări și răspunsuri, a avut o largă circulație . Timp de un veac și jumătate a fost o adevărată carte de învățătură pentru preoți. Copii manuscrise, făcute după textul imprimat, circulau în același timp" (*op. cit.*, p. 184). Vezi și observația generală a lui Antonio Pagliaro : „Se știe că formulele liturgice trăiesc o viață proprie, ca semne autonome, iar ceea ce contează mai mult nu este semnificatul literal strict, ci ceea ce se simte și se recunoaște în semn" (*Saggi di critica semantica*, Messina—Florența, 1953, p. 215—216).

Studiind amănunțit *Tîlcuirea liturghiei* ne-am format convingerea că supoziția lui Erbiceanu [15], Demetrescu și Iorga, după care Cacavela ar fi *autorul* cărții, este justă. Cercetători experimentați nu au reușit să stabilească „originalul" grecesc [16]. Împotriva existenței acestuia pledează, după noi, următoarele fapte :

a) **Caracterul eterodox al documentației și formularului religios.** Alături de scriitorii dogmatici greci (Simeon Metafrast 173^{v}, „înțeleptul Orighen" 238^{v}, „Iustin filosof" 239^{v} ș.a.) se citează și prelați latini (Kiprian 170^{v}, Ieronim 137^{v}, Rufin 173^{v}, Avgustin 177^{v}, papa Grigore *ib.* ș.a.), poeți („Varsevii cu stihuri lătinești" 173^{v}), istorici (Glica 173^{v}, Kedrino *ib.*, Ioan Catacuzino 245^{r}, Kuropolat 156^{r}, Theofilact 240^{r}, Pahimer 263^{v}, Paladii cu *Istoria Lavsancului* 249^{r}, *Istoria bisericii Africii* 239^{v} ș.a.) și filozofi păgîni (Platon, Aristotel, Pitagora 106—108 ș.a.). Cacavela se pasionează în mod special de problemele etimologice. Așa, pentru explicarea cuvîntului *aleluia*, după ce folosește autori patristici, spune : „la un lexicon evreesc și lătinesc *aflu* altă tîlcuire" (134^{v}). Ca și Dimitrie Cantemir, crede că din filozofii păgîni trebuie luat ceea ce este „de folos sufletului și plăcut lui Dumnădzău" (129^{v}) și-l numește pe Augustin „sfînt" („mărturii a prea sfîntului [...] episcopul Avgustinului" 177^{v}, „svîntul acela și preacuviosul episcop" 204^{r}), fapt deosebit de semnificativ [17]. Acest amestec în documentare și în formular denotă un ortodox care a reușit să-și apropie cultura profană, ca și pe cea religioasă apuseană, un „umanist creștin" de tip mixt.

b) **Caracterul eterogen al limbii.** Neologismele latine *formă* (239^{v}) sau *furmă* (163^{r}), *materiie* (13^{v}), *cărbune* („diamant", 258^{r}, după *carbunculus*) nu indică neapărat surse latine pentru că mai erau folosite și în alte cărți religioase vechi. Totuși, apariția lor era destul de rară, iar diversitatea aspectului formal dovedește că nu se încorporaseră încă (ultimul ne întîmpină la Cantemir sub forma *carvuncul*, iar în prefața unei traduceri transilvănene contemporane sub forma *cărbunculuș*). Dar și mai frapante sînt slavonismele, extraordinar de numeroase. Este drept

---

[15] Constantin Erbiceanu, *Cea mai veche explicare a liturgiei și a tot ritualul din biserica ortodoxă în limba românească de ieromonahul Ionichie Cacavela*, în „Biserica ortodoxă română", XIII, 1890, p. 154.

[16] Melchisedec vedea în *Tîlcuirea liturghiei* „o prescurtare din știuta operă a lui Simion Tesalonicul" (*Biblioteca domnului Dimitrie Sturdza de la Miclăușeni din județul Romanului*, II, în „Revista de istorie, arheologie și filologie", III, 1885, vol. V, p. 151). Folosirea masivă a lucrării („Simion Solomneanul" este cel mai des citat) o indică însă doar ca pe o sursă principală. Divergențele sînt numeroase și față de tratatul lui Nicolai Vlastaris, pe care Erbiceanu susținea că l-a urmat „atît în conținut cît și în metod" (*loc. cit.*). Ariadna Camariano-Cioran (*op. cit.*, p. 168, nota 14 și p. 184) și autorii *Istoriei bisericii românești*, II, București, 1957, p. 115, s-au limitat să afirme, pe baza indicației din titlu, că este vorba de o traducere din greacă.

[17] Comentîndu-l pe Cantemir, N. Iorga observa : „Augustin e pomenit cu acest calificativ catolic de « sfînt », pe cînd răsăritenii îl numesc numai « fericitul » "(*op. cit.*, p. 442, nota 5). Probabil influențat de Iorga, aceeași remarcă o face și Virgil Cândea, considerînd denumirea „curioasă [...] sub pana unui ortodox" (*Studiu introductiv* la D, p. XXXI) ; „prin aceasta Cantemir se abate, poate fără să-și dea seama, de la tradiția răsăriteană" (*Comentarii*, p. 490). Epitetul era totuși folosit în traducerile cu un caracter profan mai pronunțat, cum ar fi *Floarea Darurilor* (vezi Alexandru Duțu, *Coordonate ale culturii românești din secolul XVIII*, București, 1968, p. 69).

că terminologia cultului era slavizată, cartea lui Cacavela oglindind un moment important al înlocuirii ei prin termeni greceşti (de ex., la p. 134r se spune : „*prochimenul*, carele să zicé mai înainte *deposlanie*”) ; însă nu toate cuvintele slavone se dovedesc a fi necesare. Este curios că în traducerea unui citat din Hrisostomul apare slavonismul *dverile* (245v), în timp ce în comentariul imediat următor apare *uşile*. De asemenea, este greu de admis că amplele formule de ritual ar fi putut fi traduse direct din greceşte în slavonă (sau confruntîndu-le permanent cu lucrări slavone cu acelaşi subiect). Este şi mai greu de înţeles de ce citate din scriitorii greci sînt în slavonă. Iată un citat din Hrisostomul : „să nu fie, zice, să arăt şi eu taina nepriiatenilor tăi. нїврагѡмь бо твоимь таини твоѧ рекꙋ” (241r, vezi şi 255v). Sau: „Metafrast au făcut acea în stihuri minunată molitva, precum să vede la ceasaslov, adecă давыи пищꙋ etc.” (260v). Sau : „aşe zice şi Ion a Kitrosuli la răspunsuri, că au făcut către Constantin a Durahiului : елици ѡглашенїи и зидѣте” (139v). Începînd cu p. 158r se reproduce o „tîlcuire (adevărat minunată şi plină de bogoslovie) a lui Nichifor patriarhul a Ţarigradului” sub forma unor pasaje slavone comentate. La p. 139r, paragraful al doilea, se află o frază de trei rînduri, în slavonă, pe care, chipurile, o strigă norodul în biserică. La p. 195r se spune că la naşterea lui Isus păstorii ar fi auzit oşti cereşti cîntînd imnuri de slavă şi zicînd : слава въвишниХь богꙋ и на земли миръ въчлв҃ѣцеХь благо воленїе (după care un semnificativ comentariu : „carea o au luat besereca den ceriu, precum am zis, şi *pentru cinstea a limbii elineşti, întru carea s-au auzit atunci la aer, aşe precum o cîntă besereca aceia a Răsăritului*”). Numai că imnul nu mai e spre cinstea limbii greceşti, ci a celei slavone... La p. 131 se povesteşte, după Theophanes, despre cutremurul de la Ţarigrad, cînd „s-au tîmplat den puterea dumnezăiască a să rădica dumnezăesc glas carele îl îndemna să zică piscopului şi nărodului să să roage zicînd aşé : ст҃ыи боже, ст҃ыи крѣпкїи, ст҃ыи безсъмъртнїи, помилꙋи нась”. La p. 250r se aminteşte, după Ioan Moscos, o minune întîmplată în timpul patriarhului Dionisie, cînd un „boiarin” alerga strigînd : гн҃ по҃млꙋ. Citînd din Kedríno, spune că Iustinian „au poroncit să să cînte la gioia cea mare вечери твоен таинеи [...] Au fost venit atunci la Ţarigrad şi icoana acea нерꙋкотворенна de la Kamulianii [...] şi честнаѧ древа de la Apamia, cetatea a doa Siriei” (149r).

Toate aceste exemple nu pot avea decît o singură explicaţie : o parte dintre sursele greceşti au fost folosite în traduceri slavone sau au fost citate după comentariile teologilor slavi. În plus, apar detalii specifice vieţii religioase slave răsăritene. De exemplu, la p. 126r se spune că ruşii, „cînd să cîntă la beserecă acel прїидѣте поклонимсѧ и припадѣм, să pliacă toţi la pămînt”.

Refuzăm să credem că Ieremia Cacavela a transpus în slavonă, după traducerile slave canonice, un imens material de citate din presupusul original grec. Toate aceste citate nu puteau fi, pe de altă parte, traduse ad hoc, deoarece dobîndiseră de mult un caracter imuabil. Cultul liturgic, mai mult decît *Biblia* însăşi, nu se putea preta la traduceri ad hoc în slavonă, o „limbă sfîntă”, fără a se comite un sacrilegiu. Ni se pare naiv argumentul pe care Dan Bădărău îl aduce împotriva paternităţii lui Cacavela : „în *Predoslovie* [a lui Lupu Bogdan] se vorbeşte despre cartea grecească originală ca de « un odor », ca de ceva de mult cunoscut în lumea

ortodoxă, ca de o operă teologică de bază ; nu ar fi cazul pentru o lucrare atunci concepută de Cacavela. Și apoi de ce Cacavela s-ar da ca traducător dacă ar fi autorul cărții ?"[18] Însă cînd Lupu hatmanul afirmă că „ti-ai îndemnat a împodobi și a înfrumuseța sfînta besiarică cu un odor ca acesta, care ne lipsia în limba noastră" [19], se referea la specie și nu la cartea unui anumit autor. Este suficient să parcurgem retrospectiv prefețele la traducerile românești vechi pentru a ne convinge că ceea ce interesa biserica națională era să aibă în limba română toate cărțile de cult (în cazul de față *Tîlcuirea liturghiei* și nu *o anumită Tîlcuire a liturghiei*). Cît privește a doua chestiune, Cacavela se dă drept traducător pentru că, în acel timp, era de neconceput o carte de dogmatică ortodoxă românească originală[20]. Este semnificativă nota unui preot pe un exemplar al *Divanului* lui Cantemir : „mare duh au avut [cel] care o au tălmăcit" [21]. Așadar, el nu putea să creadă originală nici chiar o lucrare autografă, considerînd-o operă religioasă.

În predoslovia slavonă păstrată într-o copie din 1706 a cărții există o informație care explică, dar și complică lucrurile datorită caracterului său confuz : „Cu porunca lui Dumnezeu s-a făcut ca din limba slavonă și cea rosienească să se prefacă în cea românească și după izvodul elinesc, care este compus de marele ritor ierom. Ionichie Cacavela trei izvoade" [22]. Că este vorba de trei izvoade — a demonstrat-o analiza de text. Traducerea dată de Erbiceanu este însă ambiguă pentru că pare să-i atribuie lui Cacavela un izvod grecesc, lăsînd în suspensie problema alcătuirii compilației ca atare. Pe de altă parte, chiar în titlul cărții se menționează că Ieremia este traducătorul. Comparînd notița cu rezultatele analizei noastre [23], considerăm posibil ca scheletul compilației românești să fi fost un compendiu elaborat de Cacavela mai întîi în greacă și tradus apoi de el însuși în românește. Însă traducerea, deși necesară, nu putea să apară ca atare deoarece „ne găsim într-o epocă de tranziție, în care limba română nu era pe deplin pregătită să ia locul limbii slavone" [24]. Nici redarea în greacă și nici în română a formulelor de cult nu putea satisface biserica românească. Prin urmare, o lucrare de acest gen trebuia să facă concesii celor trei direcții care se încrucișau : slavonă (imperativul tradiției), greacă (imperativul prestigiului, ca limbă originară) și română (imperativul necesității), ceea ce înseamnă că era, mai mult sau mai puțin, predestinată să fie o compilație.

---

[18] Dan Bădărău, *op. cit.*, p. 54, nota 3.

[19] Ap. BRV, I, p. 346—347.

[20] „De obicei, biserica ortodoxă din țările românești se temea de original; ea imita, traducea, prelucra, dar nu crea o gîndire nouă" (Academia R. S. România, *Istoria literaturii române*, I, București, 1964, p. 613, cap. redactat de P. P. Panaitescu).

[21] Ap. Virgil Cândea, *Studiu introductiv*, p. LXXXV. În legătură cu aceasta, reamintim o altă observație a lui P. P. Panaitescu : „*Divanul* a fost considerat o carte bisericească, a fost copiat pentru biserici și a primit onorurile tiparului, rezervate cărților bisericești și oprite pentru cele laice" (*op. cit.*, p. 612).

[22] Ap. Constantin Erbiceanu, *op. cit.*, p. 153.

[23] Mărturisim că am luat cunoștință de articolul lui Erbiceanu după ce terminasem efectiv analiza textului.

[24] *Istoria bisericii române*, II, p. 111.

Procedeul folosit de Cacavela are o serie de precedente. În prefața *Sfintei și dumnezăeștii liturghii* de la 1680, tradusă din greceşte, mitropolitul Teodosie afirma că a tradus doar tipicul, „iară liturghiia toată a o prepune pre limba noastră şi a o muta, nice am vrut, nici am cutezat" [25], *Pogribania preoților*, apărută la 1650, s-a compus „alăturînd izvodul slovenesc lîngă cel grecesc" [26]. *Mystiriio*, de la 1651, este „adunată [...] dă pre molitvenicul grecesc şi slovenesc " [27], iar *Tîrnosania* din 1652 este „prepusă dă pre elineşte şi sloveneşte" [28]. Urmînd această tradiție, Ieremia a trebuit să combine traducerea proprie cu izvoadele slovane sau, dacă nu ştia suficient slavoneşte [29], să o combine cu traducerile executate de alții, dînd şi redacția definitivă cărții.

Comparația tratatului lui Cacavela cu *Divanul* lui Cantemir relevă asemănări, dar şi deosebiri esențiale sub aspect stilistic. Deşi materia prezentată este cît se poate de aridă, Cacavela depune efortul de a o stiliza, uzînd *cu moderație* de procedeele specifice unui gen diferit, genul oratoric. El recurge adesea la paralelismul dual, ca în exemplul următor : „De aicea tot pre acel H[risto]s, zidit şi nezidit mărturisim, mai înainte de vecii şi supt vreme, ceresc şi pemintesc, scris împregiur şi nescris împregiur, pătimitoriu şi nepătimitoriu, fără mumă, fără tată; fără mumă pentru acea nespusă şi fără începutul şi mai nainte de veci naştere de la Tatăl, iarăşi fără tată, pentru acea după noi ascunsa şi nicicum înțeleasa împreunare" (162^{v}). Fiecare membru al paralelismului coordonează noțiuni care se exclud, prin procedeul oximoronului ; în final, ideile deja exprimate reunit sînt descompuse şi analizate separat prin epanodă (*regressio*). În următorul exemplu avem o nouă probă a ingeniozității retorice a lui Cacavela : „Căci materia de departe la taine iaste *apa cea singură*, *acel singur* unt de lemn, *acea singură* pîine, *acel singur* bărbatul şi femeia..." (14^{v}). Este vorba de o specie a repetiției, *complexio* sau simploca (συμπλοκή), constînd din repetarea succesivă a unei grupe de termeni diferiți (*acea — acel*). Anafora este, de asemenea, un procedeu favorit al lui Cacavela : „*Nimenea* dară, fiind Iuda, să fie acolo, *nimenea* rău, *nimenea* avînd o trabă şi *alte* purtînd în gură şi *alte* în cuget" (241^{v}). A doua parte a frazei este o dilogie, deoarece termenii asociați anaforic sînt antitetici. În general, se poate spune că procedeul favorit este antiteza, indiferent de forma pe care o primeşte : „Şi cu cît mai mult era dragostea aceia a tălhariului, den aceia a Iudei : *acela* fiind ucenic te-au vîndut, *acesta* fiind tălhariu te-au mărturisit, *acela* pre cruce, *acesta* de la cină, *acela* deaca au urmat ție în toate patemile tale, *acesta* deaca au ştiut toate tainele tale" (241^{v} — 242^{r}). Cu totul nejustificată într-o lucrare de expunere dogmatică este tehnica monologului retoric : autorul dă impresia că polemizează cu sine, în genul acelor *controuersiae* sofistice. Iată o falsă autocorecție (*praetermissio*)

---

[25] BRV, I, p. 234.

[26] BRV, I, p. 177.

[27] BRV, I, p. 182.

[28] BRV, I, p. 204. Toate trei s-au tipărit la Tîrgoviște.

[29] Nici unul dintre monografiştii lui Cacavela, din cîte ştim noi, nu menționează slavona printre limbile cunoscute de el.

într-o parafrază după Hrisostomul : „acela carele pentru tot oraș, *și ce zic oraș* ; acela carele pentru lumea toată să roagă lui Dumnezău, să fie milostiv pentru greșelele tuturor" (89[r]).

Nici una dintre aceste *figurae per adiectionem* nu ne poate sugera o influență a dascălului Cacavela asupra elevului său, deși ultimul le folosește din plin. Ceea ce este însă profund semnificativ este că la ambii autori se constată, în grade diferite, o abatere de la canonul aristotelic al corespondenței dintre expresie și subiect (πρέπον). Intenția de a retoriciza stilul religios, de a-i anula ariditatea conținutului, de a-l apropia cît mai mult de idealurile retoricii timpului, de a-l laiciza funcțional, este comună manierismului și barocului [30] . Dacă în predica propriu-zisă această tendință nu apare totuși prea șocantă, în textele dogmatice sau de etică religioasă (ca în cazurile de față) ea distonează total cu conținutul. Este drept că și în plan ideologic asistăm la o penetrație a mentalității laice, dar într-o formă difuză, puternic frînată de ochiul intransigent al clerului. În stil însă abundența păgînă se desfășoară plenar. În acest sens putem afirma că influența lui Cacavela a fost fundamentală asupra tiparului stilistic al lui Cantemir, așa cum se manifestă el în *Divan*, în *Sacrosanctae scientiae* sau în *Encomium in authorem* (Van Helmont).

Dincolo de această influență tipologică (pe care, dealtfel, Cantemir a adîncit-o incomparabil mai mult, probabil datorită mediației stilului oriental [31]) este imposibilă detectarea unor intervenții ale lui Cacavela asupra limbii și stilului *Divanului*. În cele peste 500 de pagini ale *Învățăturii sînte* nu se află decît trei hiperbate : „*nașterile lui* propoveduim *nepricepute*" (162[v]), „Domnul Dumnezăul nostru *pre Domnul nostru și Dumnezău I* [su]*s H* [risto]*s* au trimis *mîntuitoriul*" (152[r]) și „*celea* ce împreună au venit *ființe*" (162[r]). Toate acestea afectează grupul nominal, cu un grad de coeziune minim, spre deosebire de unele din predoslovia la *Divan*, care sînt mult mai îndrăznețe, aplicîndu-se, ca și hiperbatele lui Cantemir, compuselor verbale. Acest fapt, ca și uimitoarea lor frecvență în predoslavia citată, ne-a determinat să presupunem că ele se datoresc influenței elevului său, printr-o contagiune stilistică de care s-au resimțit și tipografii [32].

Urmînd unor tendințe generale ale stilului cult din epocă (influențat de slavonă , greacă și latină), Cacavela conferă grupului nominal deseori un aspect ascendent. Sînt infinit mai rare însă cazurile de topică progresivă a grupului verbal, de influență mai accentuat latină : „acela carele în apă prin asupra chemare a preste ființa troiței pre tot păcatul curățește" (24[v]) ; „soarele ochilor celor slabi și hrană tare celor ce încă sug lapte a încredința, nu iaste de folos" (140[r]). Mai citățm un exemplu care este

---

[30] Pentru caracterele oratoriei religioase manieriste și propriu-zis baroce, vezi C. Th. Dimaras, *Istoria literaturii neogrecești*, București, 1968, p. 150, și Bruno Lavagnini, *Storia della letteratura neoellenica*, Milano, 1955, p. 56—57 (pentru cea greacă) ; Giovanni Da Locarno, *Saggio sullo stile dell'oratoria sacra nel Seicento*, Roma, 1954 (pentru cea italiană) ; Emilio Alarcos, *Los sermones de Paravicino*, în „Revista de Filología Española", XXV, 1937 (pentru cea spaniolă) ; Ștefan Ciobanu, *Din legăturile culturale româno-ucrainene. Ioannichie Galeatovschi și literatura românească veche*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii literare", s. III, t. VIII, 1938 (pentru cea ucraineană).

[31] Vezi Dragoș Moldovanu, *Oriental și clasic în stilistica frazei lui Cantemir*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară", XIX, 1968, p. 57—59.

[32] *Ibidem*, p. 50—51.

semnificativ nu numai sintactic, ci și pentru a ilustra o contradicție între conștiința creștină și practica retorică a lui Cacavela. El relatează o întîmplare de la primul sobor de la Niceea, cînd un „mare filosof" a vrut să-i biruiască cu înțelepciunea pe preoți: „năzuind la acel drăcesc bun meșterșugul a voroavei, pre acel de la episcopi propoveduit adevărul a săgeta împotriva nu să lăsa" (173^{r}). Dar Cacavela, ca și elevul său, uzează totuși de acest „bun meșterșug", deși știe că este „drăcesc"... Atît topica progresivă, latinizantă, cît și construcția periodică sînt raritățI în cartea lui Cacavela și, prin urmare, nici sub aspect sintactic cele două lucrări nu au o legătură.

Din punct de vedere lexical, ca și Cantemir în primele lui scrieri, Cacavela recurge abundent la calcuri, dar mai puțin concrete ca aspect românesc: „acea *preste fire* întrupare" (5^{r}, cf. gr. ὑπερφυσικός), „acea întru trei *suptstări* Dumnezăire" (253^{v}, cf. gr. ὑπόστασις), „acela *de o fire* și *de o ființă* Dumnezău" (105^{v}, cf. gr. μονόζωος, μονοφυής) etc., etc. Ca și fraza lui Cantemir, aceea a lui Cacavela este neinteligibilă pentru un necunoscător al limbilor culte: „materiia a pocăinței iaste ispovedaniia păcatelor, *cu zdrobire împreună sau asupra de zdrobire a inemii*" (14^{v}, cf. gr. συντριβή „contrition, brisement de l'âme"). Este posibil ca această tehnică a calcurilor să-l fi influențat pe Cantemir în prima sa perioadă de creație (ea era, dealtfel, dominantă în vechea literatură religioasă); în orice caz, ea ne explică ușurința cu care Cacavela a tradus în grecește calcurile românești ale elevului său din *Divanul*. Unele derivate abstracte ale lui Cantemir, considerate ca fiind specifice lui, urmează și mai evident tehnica teologului grec. Astfel *ceința*, *feldeința* etc. sînt formații identice cu *rămîința* (162^{r}) sau *cunoștința* (243^{r}).

În concluzie, influența lui Cacavela asupra lui Cantemir în *Divanul* nu se poate nega, atît sub aspect stilistic cît și lingvistic, numai că nu este directă, ci tipologică, asimilată. Asupra *Divanului* nu s-a aplecat mîna maestrului, ci spiritul său.

STATISTICA LEXICALĂ ŞI STILURILE LIMBII

DE

CONSTANT MANECA

0. Discuţia asupra „stilurilor limbii" a luat o amploare deosebită în ultima vreme. Conceptul de „stil", în funcţie de care s-au selectat criterii de delimitare, este încă definit din puncte de vedere diferite, ceea ce a dus, inevitabil, la multiple determinări ale variantelor stilistice.

0.1. Potrivit distincţiei saussuriene dintre „limbă" („langue") şi „vorbire" („parole") [1], stilurile se realizează numai în cadrul acesteia din urmă şi, prin urmare, sînt un domeniu ideal pentru aplicarea metodelor statistice de cercetare.

0.2. Într-un articol anterior [2] am propus o serie de criterii şi o metodă de delimitare a stilurilor. Am definit stilul ca o abatere de la „normală", determinabilă statistic după criterii fonologice, morfologice, sintactice şi lexicale.

Cercetări statistice, întreprinse asupra unor eşantioane din care rezultă date stabile, duc atît la determinarea „normalei" (reprezentată de mărimile medii) cît şi a abaterilor, care se pot grupa între anumite limite caracteristice.

0.2.1. Aspectele lingvistice cantitative şi calitative observate de noi ne-au permis să distingem trei stiluri : artistic, ştiinţific şi colocvial. Acestea au, la rîndul lor, diferite variante, a căror analiză, la niveluri de generalizare diferite, permite subîmpărţiri consecutive care pot merge pînă la stilul individual.

0.2.2. În acelaşi articol arătam că frecvenţa absolută a cuvintelor nu poate fi un criteriu de definire a stilurilor, deoarece este o mărime care oferă probabilităţi foarte mici, neglijabile. Astfel, prepoziţia *de*, prima

---

[1] Ferdinand de Saussure, *Cours de linguistique générale*. Publié par Charles Bally et Albert Sechehaye avec la collaboration de Albert Biedlinger, Paris, 1922, p. 30.

[2] Constant Maneca, *Consideraţii asupra stilurilor limbii române literare în lumina frecvenţei cuvintelor*, în LR, XV, 1966, nr. 4, p. 353 ş.u.

în rang în dicţionarul de frecvenţă al lui Alphonse Juilland, P.M.H. Edwards şi Ileana Juilland [3], are frecvenţa relativă (echivalentă cu probabilitatea de a fi întîlnită în eşantionul considerat) $\frac{19748}{427028} = 0{,}046$, iar *om*, primul substantiv din listă : $\frac{1069}{427028} = 0{,}0025$.

În aceste condiţii frecvenţa cuvintelor nu este relevantă, întrucît chiar şi unele dintre cele mai frecvente cuvinte oferă, cum am văzut, date probabilistice nesemnificative.

0.3. Cu toate acestea, lexicul este un vast cîmp de cercetare stilistică la care se pretează metodele statistice. Pentru aceasta însă trebuie urmărite acele mărimi şi relaţii lexicale care să prezinte probabilităţi mai ridicate, ceea ce nu se poate realiza decît prin gruparea vocabularului [4] în mulţimi cu indici de frecvenţă mai mari. Aceste mulţimi pot fi constituite dacă luăm în considerare anumite proprietăţi [5] ale cuvintelor, şi nu numai ocurenţa lor în diferite texte sau într-un eşantion oarecare.

0.4. Potrivit proprietăţilor principale ale cuvintelor (semantism, funcţie morfosintactică, etimologie, constituţie fizică şi frecvenţă), elementele unui vocabular pot fi grupate în mulţimi caracterizate de aceste proprietăţi. Proporţiile acestor mulţimi într-un text variază în funcţie de natura lor stilistică.

0.5. În lucrarea de faţă prezentăm o serie de rezultate ale unor cercetări mai noi, în vederea stabilirii unor indici lexicali caracteristici, de care nu ne-am ocupat în articolul publicat în 1966.

0.5.1. În cercetările întreprinse de noi asupra unor eşantioane de texte literare româneşti, am luat în considerare etimologia, funcţia morfosintactică, constituţia silabică şi frecvenţa cuvintelor. Am urmărit să stabilim valorile caracteristice acestor mărimi în funcţie de structura stilistică a anumitor texte.

0.5.2. Eşantioanele lingvistice au fost extrase aleatoriu din 50 d_6^e texte de cîte o mie de cuvinte fiecare : eşantionul de texte ştiinţifice însumează 24 000 de cuvinte, cel de literatură beletristică [7] (poezie şi

---

[3] *Frequency Dictionary of Rumanian Words*, Mouton & Co., London — The Hague — Paris, 1965 p. 403 (FDRW).

[4] Facem distincţia (ca şi Charles Muller, *Initiation à la statistique linguistique*, Larousse, Paris, 1968, p. 136) între *vocabular* (= totalitatea unităţilor lexicale ale unui text, eşantion etc.), situat în planul „vorbirii", şi *lexic* (= totalitatea unităţilor lexicale ale limbii), situat în planul „limbii". Unitatea de *vocabular* o vom numi *vocabulă*, pe cea de *lexic*, *lexem*, rezervînd denumirea de *cuvînt* (= unitate de text) unei ocurenţe a unei vocabule sau lexem într-un text (cf. şi Constant Maneca, *Problemas de terminología lingüística rumana*, în RLR, XVI, 1971, nr. 1, p. 43).

[5] Alphonse Juilland a atras atenţia asupra relaţiilor structurale din limbă şi vorbire ; cf. *Outline of a General Theory of Structural Relations*, [The Hague], 1961, p. 16 ş.u. ; v. şi I. Coteanu, *Stilistica funcţională a limbii române*, Bucureşti, 1973, p. 7 ş.u.

[6] Lucrări de fizică, biologie, chimie, geografie, lingvistică, istorie, critică şi istorie literară, decizii, regulamente şi legi.

[7] Poezie de Tudor Arghezi, Ion Minulescu, George Topîrceanu, Mihai Beniuc, Camil Petrescu, proză originală şi traduceri de Ion Agîrbiceanu, Liviu Rebreanu, Eusebiu Camilar, Cezar Petrescu, Zaharia Stancu, Mihai Codreanu, Francisc Munteanu.

proză artistică), 15 600 de cuvinte şi eşantionul excerptat din presă [8], 10 400 de ocurenţe.

Ponderea fiecărui eşantion a fost socotită după o serie de criterii care au avut în vedere uzul celor două stiluri. Pentru a putea lua o decizie în acest sens, am ţinut seama de numărul operelor de o anumită factură ştiinţifică apărute în trei ani, potrivit cataloagelor editoriale (1960, 1962, 1964), cît şi de alţi indici ca : numărul şi tirajul revistelor literare şi tehnice, numărul de ore acordat în învăţămîntul mediu diferitelor obiecte de studiu umaniste şi ştiinţifice, ponderea învăţămîntului tehnic faţă de cel umanist.

0.5.3. Ne-am limitat la stilul artistic şi ştiinţific pentru cercetările noastre lexicale, lipsindu-ne un eşantion de stil colocvial de întindere comparabilă.

0.5.4. Cum e şi normal, multe elemente lexicale sînt comune vocabularelor celor trei eşantioane. La aceste elemente ponderile procentuale se referă la suma rezultatelor celor trei eşantioane.

Avînd în vedere scopul cercetării noastre, datele cele mai semnificative sînt oferite de vocabulele care apar într-un singur eşantion, acestea avînd dublul avantaj de a fi uneori *hapax legomena* şi în orice caz cuvinte purtătoare de cea mai mare cantitate de informaţie.

1. Situaţia rezultată din cele trei eşantioane este prezentată în tabelul nr. 1.

Tabelul nr. 1

EŞANTION	VOCABULAR	OCURENŢE [9]	FRECVENŢĂ MEDIE	BOGĂŢIE LEXICALĂ [10]
BELETRISTICĂ	3041	14762	4,854	25,002
PUBLICISTICĂ	2267	11808	5,208	20,863
ŞTIINŢĂ ŞI TEHNICĂ	3277	22634	6,906	21,782

Să trecem în revistă acum datele privind structura cantitativă a acestor vocabulare, din punctul de vedere al funcţiunii morfosintactice, etimologiei, lungimii silabice şi frecvenţei vocabulelor. Vom prezenta numai datele procentuale, acestea avînd avantajul de a fi rezultate semnificative şi comparabile, dată fiind extensiunea inegală a eşantioanelor studiate.

[8] Ziare şi reviste fără caracter de specialitate, ca „Scînteia", „România liberă", „Contemporanul" etc.

[9] Am omis din texte numele proprii, prescurtările, siglele, semnele matematice, tot ceea ce nu putea fi raportat la un articol de dicţionar (criteriul nostru de determinare a unităţilor lexicale fiind *Dicţionarul limbii române moderne* al Academiei R. S. România, Bucureşti 1958 (DM).

[10] Calculată potrivit formulei $a = \frac{V}{\sqrt{N}}$ propuse de Pierre Guiraud, *Problèmes et méthodes de la statistique linguistique*, Dordrecht-Holland, 1959, p. 89; în această formulă V = vocabular, N = frecvenţa totală a elementelor vocabularului.

1.1. Elementele vocabularelor, după difuziunea [11] lor în cele trei eşantioane, se grupează astfel: vocabule care apar în cele trei eşantioane (notate simbolic în tabelele care urmează POL), vocabule care apar în două eşantioane (presă şi ştiinţific : PO; presă şi literatură artistică : PL; texte ştiinţifice şi de literatură artistică : OL) şi vocabule care apar într-un singur eşantion (numai presă: P; numai literatură beletristică : L; numai texte ştiinţifice : O).

Datele privind această difuziune se pot vedea în tabelul nr. 2.

Tabelul nr. 2

Difuziunea vocabulelor	Număr de elemente	Pondere procentuală	Frecvenţă absolută	Pondere procentuală	Frecvenţă medie: $\frac{F}{N}$
POL	608	9,85	32478	66,01	53,4177
PO	604	9,78	4957	10,07	8,2069
PL	190	3,08	924	1,88	4,8631
OL	400	6,48	2313	4,70	5,7825
P	863	38,06	1478	12,51	1,7091
O	1665	50,80	3827	16,90	2,3000
L	1841	60,53	3227	21,86	1,7528

1.2. Abaterile de la frecvenţa medie a celor trei vocabulare (7,9734) sînt importante, cum se vede din graficul următor:

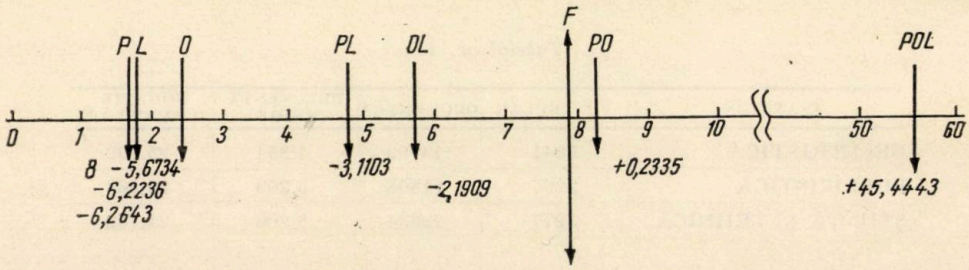

1.2.1. Cea mai mare distanţă faţă de medie o înregistrează grupa vocabulelor care apar în toate eşantioanele; abaterea aceasta este pozitivă şi se datoreşte faptului că aici se grupează cuvintele cu cea mai mare frecvenţă (printre care instrumentele gramaticale şi auxiliarele, care însumează aproximativ 40% din totalul frecvenţei).

1.2.2. Abaterile negative maxime sînt înregistrate, firește, de cuvintele care apar într-un singur eşantion. Diferenţele dintre ele arată că aceste cuvinte se situează în aceeaşi „bandă de frecvenţă", fapt care ne face să presupunem existenţa unei categorii lexicale stilistice cu aceleaşi însuşiri frecvenţiale.

[11] Evităm termenul *dispersie*, cu un conţinut precis de statistică şi care nu a fost folosit şi calculat (potrivit formulelor consacrate) în studiul nostru. Datele procentuale care urmează sînt calculate în funcţie de suma eşantioanelor reunite la grupele POL, PO, PL şi OL. La grupele P, O şi L ponderile procentuale se referă numai la eşantioanele respective.

1.2.3. Date fiind aceste rezultate, credem că cercetarea noastră trebuie să investigheze mai ales cuvintele care apar într-un singur eșantion, descoperind relațiile din cadrul acestora, singurele semnificative din punct de vedere stilistic.

Grupa vocabulelor cu difuziune generală reprezintă desigur acea parte a lexicului care este denumită fondul principal sau uzual, comun tuturor stilurilor, care, deși reprezintă numai 9,85% din vocabular, ocupă 66,01% din lungimea tuturor eșantioanelor.

1.3. O relație interesantă din punct de vedere stilistic este aceea dintre *hapax legomena* și un anumit grup de texte, cuvintele acestea fiind importanți indici stilistici [12].

2. Să urmărim acum distribuția claselor morfosintactice în cele șapte grupe dispersionale. Pentru a avea date cît mai evidente și ușor de urmărit vom lua în considerare numai valorile procentuale, procedeu pe care îl vom folosi la toate expunerile cantitative care urmează.

Am distins, potrivit analizei făcute după clasele morfosintactice determinate de *Gramatica* Academiei, zece clase (substantiv, adjectiv, numeral, articol, pronume, verb, adverb, prepoziție, conjuncție și interjecție); în cadrul acestora am făcut determinările care sînt înregistrate în tabelul nr. 3.

2.1. Dintre datele din tabelul 3 numai unele pot fi luate în considerare, și anume acelea care reprezintă abateri caracteristice de la normală din punct de vedere stilistic.

2.2. În ce privește substantivul, observăm că cele masculine și neutre apar mai frecvent în stilul artistic. Cercetarea listelor de frecvență arată clar acest lucru în toate grupele dispersionale[14]. Substantivele feminine sînt mai folosite în stilul științific, datorită, foarte probabil, terminologiei tehnice, unde numele noțiunilor sînt în general feminine [15].

Studiind datele privind grupele dispersionale care reprezintă un singur tip de texte, observăm că literatura artistică are cel mai bogat vocabular de substantive, a căror frecvență medie este superioară aceleia a substantivelor din textele științifice și aproximativ egală cu aceea din eșantionul extras din presă.

2.3. În ceea ce privește adjectivele, dispersia lor arată un număr și o frecvență sporită în textele științifice, fapt firesc, datorită determinanților mult mai numeroși care apar aici [16].

Remarcăm că vocabularul adjectivelor și frecvența lui reprezintă mărimi statistice semnificative pentru cele trei grupe de texte. Și din

---

[12] Cf. Pierre Guiraud, *Problèmes et méthodes de la statistique linguistique*, cit., p. 11.

[13] Grupăm aici verbele cu vocala tematică *î*.

[14] Pentru confirmarea acestor rezultate ar trebui urmărită frecvența de gen a substantivelor în mai multe eșantioane, în funcție de care să se vadă abaterea de la medie și să se poată calcula speranța matematică.

[15] Încă un fapt care infirmă ideea că flexiunea nominală de gen ar mai reda opoziția animat ~ inanimat (cf. Constant Maneca, *La réorganisation du genre des substantifs en roumain et espagnol*, în RRL, XIII, 1968, nr. 6, p. 638).

[16] Faptul acesta confirmă sobrietatea stilistică a marilor scriitori care nu abuzează de atribute.

Tabelul nr. 3

Funcţie morfosintactică	Ponderea procentuală în eşantioane		POL		PO		PL		OL		P		O		L	
	Vocabular	Frecvenţă	%V	%F	%V	%F	%V	%F	%V	%F	%V	%F	%V	%F	%V	%F
Subst. masculine	6,42	2,89	0,32	0,92	0,27	0,20	0,11	0,05	0,40	0,31	2,91	1,11	2,80	1,06	5,55	2,06
Subst. feminine	31,00	15,70	2,13	4,70	3,25	3,56	0,81	0,49	1,84	1,19	13,58	4,48	16,90	6,01	18,11	6,42
Subst. neutre	14,81	8,57	1,23	2,66	1,66	1,95	0,58	0,37	1,00	0,92	5,64	2,15	6,07	2,13	0,19	3,85
Total substantive	52,23	27,16	3,69	8,28	5,20	5,72	1,50	0,89	3,25	2,42	22,14	7,74	25,87	9,22	33,87	12,34
Adjective	25,16	11,73	1,53	3,80	2,60	2,72	0,72	0,34	1,37	0,71	10,80	3,38	16,81	5,04	12,13	3,29
Numerale	0,36	0,53	0,08	0,33	0,01	0,004			0,08	0,06			0,30	0,26	0,03	0,01
Articole	0,03	3,87	0,03	3,87												
Pron. personale	0,16	2,71	0,09	2,40			0,01	0,21	0,01	0,06					0,06	0,08
Pron. demonstr.	0,09	1,78	0,08	1,72											0,03	0,20
Pron. relative	0,03	1,79	0,03	1,79												
Pronume diverse	0,45	3,43	0,30	3,57					0,06	0,14			0,03	0,01	0,13	0,37
Total pronume	0,90	9,72	0,51	9,49			0,01	0,21	0,08	0,21			0,03	0,01	0,10	0,65
Verb I	9,64	4,81	0,82	1,80	1,00	0,76	0,43	0,23	0,63	0,57	3,52	0,97	4,57	1,24	6,11	2,49
Verb II	0,29	1,46	0,11	1,31	0,01	0,06	0,01	0,006	0,03	0,03	0,04	0,008	0,03	0,004	0,16	0,12
Verb III	2,25	2,70	0,69	1,96	0,27	0,22	0,01	0,01	0,22	0,20	0,39	0,10	0,61	0,23	1,15	0,54
Verb IV	5,33	4,41	0,59	3,10	0,45	0,42	0,32	0,14	0,40	0,25	0,97	0,22	1,61	0,57	4,76	1,53
Verb V[13]	0,04	0,06	0,03	0,04											0,26	0,08
Verb aux.	0,04	3,26	0,04	3,25												
Total verbe	17,72	16,73	2,30	11,19	1,75	1,48	0,79	0,39	1,29	0,95	4,94	1,31	6,83	2,05	12,46	4,79
Adverbe	2,34	5,32	0,81	4,74	0,17	0,10	0,01	0,01	0,30	0,22	0,13	0,03	0,76	0,18		0,48
Prepoziţie	0,55	16,21	0,45	16,18			0,01	0,006	0,03	0,002			0,06	0,01	0,03	0,00
Conjuncţie	0,48	8,07	0,38	7,94	0,03	0,02			0,04	0,07			0,03	0,08		
Interjecţie	0,35	0,21	0,03	0,13							0,04	0,008	0,03	0,004	0,59	0,25

acest punct de vedere rezultatele date de eşantionul „presă" sînt mai apropiate de cele ale textelor beletristice, care ocupă rangul de mijloc în scara distribuţiei.

2.4. Prezenţa în vocabular a numeralelor şi frecvenţa lor sînt, desigur, indici stilistici importanţi, fapt care se remarcă uşor din distribuţia acestora în eşantioanele noastre. Numeralul este caracteristic stilului ştiinţific, frecvenţa lui în acest gen de texte depăşind mult media.

2.5. Şi anumite pronume constituie indicatori stilistici însemnaţi: astfel pronumele personale (mai ales de persoanele 1, 2, 4 şi 5) sînt caracteristice pentru literatura beletristică, ca şi demonstrativele pentru stilul colocvial [17]. Studiind frecvenţa relativelor *care* şi *ce* (ambele cu distribuţie în toate cele trei eşantioane), observăm că *ce* este specific stilului artistic (avînd o frecvenţă sensibil mai ridicată în textele beletristice şi în presă).

2.6. Numărul verbelor în vocabular şi ocurenţa lor în text sînt semnificative stilistic, mai ales dacă luăm în considerare şi tipul flexionar al conjugărilor.

Verbele arată o dată mai mult „unicitatea" stilului literaturii artistice, numărul lor maxim găsindu-se în grupa dispersională L. Tot aici găsim reprezentate şi toate tipurile de conjugări (conjugarea cu vocala tematică *î* neexistînd decît în această grupă şi în aceea a verbelor cu distribuţie în toate cele trei eşantioane).

2.6.1. Frecvenţa medie pe grupe de difuziune este aproximativ egală, ceea ce confirmă echilibrul dintre numărul şi frecvenţa verbelor.

2.6.2. Conjugarea cu vocala tematică *a* este cea mai uniform difuzată stilistic, fapt firesc, ea fiind una dintre formele regulate, cea mai extinsă numeric.

Datele referitoare la celelalte conjugări sînt mai puţin concludente, întrucît reprezintă cote foarte mici din eşantion. În orice caz, trebuie să remarcăm uniformitatea difuziunii celor cinci conjugări, care arată puţine variaţii în ceea ce priveşte folosirea stilistică a acestora.

Foarte interesant de urmărit este frecvenţa timpurilor şi a modurilor verbale, care, aşa cum am mai arătat [18], sînt indicatori stilistici caracteristici.

2.7. Adverbul are în cele trei eşantioane studiate de noi o difuziune care ne permite de asemenea să distingem valori semnificative.

Din punctul de vedere al vocabularului, adverbul este mai numeros în literatura artistică, unde depăşeşte simţitor cotele din eşantionul de texte ştiinţifice şi cu mult pe cele ale eşantionului „presă".

Din acest punct de vedere, presa se individualizează stilistic, oferind date bine distanţate de cele ale celorlalte eşantioane, dar în valoare absolută foarte mică, ceea ce nu permite concluzii.

---

[17] Deşi în eşantioanele cercetate nu avem înregistrări de stil colocvial, afirmaţia noastră se bazează pe datele unei alte statistici, făcute în vederea pregătirii dicţionarului grafo-fonematic al limbii române.

[18] Cf. Constant Maneca, *Consideraţii asupra stilurilor...*, cit., p. 361.

2.8. Surprinzătoare este dispersia elementelor de relație, a prepozițiilor și a conjuncțiilor, care, spre deosebire de aceea a substitutelor, este destul de variată. Chiar dacă valorile grupelor dispersionale sînt la cele mono- și bimembre destul de mici, faptul acesta indică deosebiri care reflectă structura morfosintactică particulară a diferitelor stiluri. Asupra importanței acestei structuri ca criteriu de delimitare a stilurilor am insistat și nu mai este cazul să revenim [19]. Subliniem totuși importanța unui studiu stilistic cantitativ care să aibă în vedere instrumentele gramaticale și relevanța lor stilistică. Aceste elemente, fiind în număr relativ mic, pot fi ușor urmărite în relațiile lor individuale, oferind indici probabilistici care pot duce la calcularea unei speranțe matematice în funcție de care să putem deduce anumite particularități lexicale și morfosintactice ale stilurilor.

2.9. Interjecțiile sînt unul dintre indicii stilistici lexicali cei mai caracteristici. Dispersia lor în cele trei subeșantioane arată clar că ele sînt caracteristice pentru stilul beletristic.

2.10. Din cele expuse pînă acum, reiese că numărul în vocabular și frecvența în text a claselor morfosintactice au semnificație din punct de vedere stilistic, permit să stabilim, în funcție de valorile respective, o regrupare a datelor celor trei eșantioane, în care textele științifice și cele beletristice se distanțează net, în timp ce datele oferite de eșantionul extras din presă se apropie cînd de unele, cînd de celelalte.

3. Să vedem în continuare ce relevă relația dintre grupele de difuziune și genealogia cuvintelor. Am stabilit etimologia cuvintelor în funcție de DM și alte surse [20] (atunci cînd nu am găsit etimologiile respective în acest dicționar).

Ceea ce urmărim aici în mod special este relația dintre cele trei mari clase etimologice (fondul latin originar, împrumuturile și creațiile românești) cît și anumite date privind subdiviziunile acestor grupuri (proporția dintre neologisme și cuvinte mai vechi la împrumuturi, raportele dintre anumite tipuri de creații românești: compunere, derivare, schimb de funcțiune morfosintactică [21]).

În tabelul 4 sînt prezentate etimologia elementelor din vocabularele textelor studiate de noi și difuziunea acestora în cele șapte grupe dispersionale.

După cum se observă imediat, în afara datelor privind clasele etimologice mari, destul de puține prezintă interes, multe fiind nesemnificative din punct de vedere cantitativ.

3.1. Proporțiile referitoare la difuziunea fondului de cuvinte moștenit situează eșantionul reprezentînd beletristica pe o poziție deosebită față de celelalte două. Și ca număr de vocabule și ca frecvență fondul originar predomină în textele de literatură artistică.

---

[19] Cf. *Ibidem*, p. 362 ș.u.

[20] I.-A. Candrea — Ovid Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine*, București, 1914; Alejandro Cioranescu, *Diccionario Etimológico Rumano*, Biblioteca Filológica, Universidad de La Laguna, 1958—1966.

[21] Cf. Constant Maneca, *Studii statistice de lingvistică romanică*, cit., p. 178.

Tabelul nr. 4

Etimologie	Pondere procentuală		POL		PO		PL		OL		P		O		L	
	Vocabular	Frecvenţă	%V	%F	%V	%F	%V	%F	%V	%F	%V	%F	%V	%F	%V	%F
Latină	14,43	61,32	4,79	56,26	0,29	0,29	0,81	0,78	1,83	1,80	1,36	0,30	1,55	0,59	10,91	6,06
Autohtonă	0,48	0,20	0,04	0,07			0,01	0,02	0,04	0,03	0,17	0,03	0,03	0,02	0,59	0,18
Fond originar	14,92	61,53	4,84	56,34	0,29	0,29	0,82	0,81	1,87	1,84	1,54	0,33	1,58	0,61	11,50	6,25
Franceză	23,96	9,77	0,85	1,06	2,77	3,28	0,34	0,17	0,77	0,47	13,22	5,30	18,85	5,92	8,71	2,58
Germană	1,05	0,29			0,11	0,07	0,01	0,01	0,01	0,004	0,74	0,21	0,33	0,10	0,92	0,37
Italiană	0,92	0,31	0,03	0,03	0,06	0,04	0,01	0,008	0,09	0,05	0,44	0,11	0,33	0,12	0,92	0,32
Latină lit.	2,43	1,74	0,35	0,60	0,48	0,59	0,04	0,01	0,14	0,10	0,66	0,14	1,59	0,72	0,59	0,20
Latino-romanică [22]	17,12	9,88	1,32	2,45	3,22	3,49	0,47	0,22	0,92	0,61	7,41	2,54	11,04	4,31	5,03	1,72
Maghiară	0,71	0,42	0,09	0,24			0,03	0,01	0,08	0,05	0,04	0,008	0,12	8,02	0,85	0,29
(Neo) greacă[23]	1,10	0,36	0,03	0,04	0,06	0,06	0,06	0,02	0,06	0,05	0,30	0,09	0,27	0,11	0,24	0,33
Rusă	0,27	0,21			0,03	0,07					0,17	0,05	0,14	0,16	0,19	0,17
Rusă — fr.	0,11	0,04			0,01	0,02					0,08	0,01			0,06	0,02
Slavă [24]	6,93	3,03	0,58	1,23	0,21	0,12	0,35	0,16	0,63	0,37	1,05	0,29	1,03	0,25	8,54	3,12
Turcă	0,97	0,22	0,03	0,02	0,03	0,02	0,03	0,02	0,06	0,02	0,44	0,09	0,12	0,02	1,18	0,31
Engleză	0,09	0,01									0,08	0,02			0,13	0,02
Necunoscută	1,10	0,82	0,09	0,59	0,01	0,006	0,06	0,02	0,06	0,04	0,17	0,04	0,09	0,01	1,51	0,45
Fond împrumut	56,81	27,17	3,41	6,30	7,03	7,89	0,44	0,69	2,86	1,81	24,96	8,96	33,99	11,79	29,92	9,97
Schimb de funcţie morfologică	12,18	4,30	0,56	0,88	1,40	1,05	0,19	0,08	0,61	0,29	6,74	1,82	8,14	2,39	5,26	1,53
Compunere	2,13	2,65	0,56	1,78	0,21	0,20	0,06	0,03	0,34	0,31	0,30	0,08	0,91	0,40	0,72	0,36
Prefixare	2,09	0,41	0,03	0,04	0,01	0,004	0,04	0,01	0,08	0,02	0,97	0,20	1,34	0,28	1,70	0,49
Sufixare	9,69	3,11	0,37	0,50	0,59	0,56	0,38	0,17	0,58	0,32	2,91	0,93	4,11	1,24	9,10	2,52
Prefixare, sufixare	1,10	0,31	0,01	0,02	0,08	0,07	0,08	0,04	0,04	0,02	0,44	0,11	0,36	0,70	1,05	0,26
Postverbal	0,64	0,40	0,04	0,13	0,08	0,08	0,03	0,01	0,04	0,06	0,17	0,03	0,21	0,07	0,52	0,21
Onomatopee	0,40	0,07							0,01	0,004			0,06	0,008	0,72	0,21
Fond creaţii	27,77	11,28	1,60	3,42	2,39	1,97	0,81	0,38	1,73	1,04	11,55	3,19	15,16	4,48	19,10	5,62

[22] Am grupat împreună toate neologismele cu etimologie multiplă din limbile romanice sau dintr-o limbă romanică şi latina savantă, pentru a rezolva astfel fărîmiţarea datelor în prea multe grupe, care tot nu ar fi avut o etimologie certă.

[23] Datorită numărului redus de elemente, am grupat aici împrumuturile din greaca veche, greaca medie şi neogreacă.

[24] Din motivele expuse la nota 22 şi pentru a avea o viziune de ansamblu asupra influenţei slave în vocabularele cercetate, am grupat laolaltă elementele slave comune, vechi slave bisericeşti, bulgare, sîrbo-croate, ucrainene, poloneze; am exceptat cuvintele împrumutate din rusă, datorită cronologiei lor relativ tîrzii, cît şi a faptului că rusa a fost uneori purtătoarea unor elemente neslave, franceze, germane etc.

În ceea ce privește fondul comun tuturor stilurilor, elementele de origine latină, deși într-un număr relativ mic, însumează 56,34% din totalitatea ocurențelor.

3.2. Împrumuturile sînt de asemenea un important indice stilistic lexical. Putem afirma că stilul științific se caracterizează printr-un procent ridicat de neologisme, printre care predomină cele franceze și cele latino-romanice. Eșantionul din presă, deși se distanțează net de celelalte două ca valori absolute, se apropie totuși foarte mult de structura etimologică a textelor beletristice [25].

3.2.1. Observarea datelor referitoare la împrumuturi din cadrul fiecărui eșantion prezintă un deosebit interes. Astfel, vocabulele care apar numai într-un singur eșantion arată că influențele lexicale străine au pondere deosebită în fiecare stil. Cuvintele de origine franceză sînt în proporții cvasiegale cu cele slave în eșantionul beletristic și de zece ori mai numeroase în cel științific și publicistic.

3.2.2. Grupa împrumuturilor latino-romanice înregistrează frecvențe medii aproximativ egale în textele din presă și în cele beletristice, dar prezintă valori duble în textele științifice. Remarcăm că proporțiile acestei grupe reproduc aproape exact pe acelea ale împrumuturilor franceze, ceea ce ne face să presupunem că neologismele de acest tip (savante, aparținînd terminologiei speciale în general și avînd o anumită cale de penetrație) au un anumit specific stilistic cantitativ.

3.2.3. Cuvintele de origine slavă, ca și cele maghiare, apar cu precădere în literatura artistică, constituind un indicator stilistic specific.

3.2.4. Un alt indicator important este variația frecvențelor medii pe grupe etimologice [26]. În general textele beletristice oferă o frecvență medie constantă, în timp ce cele științifice prezintă variații mai mari. Textele din presă au caracteristici asemănătoare cu cele beletristice. O analiză mai aprofundată a acestor date credem că ar aduce rezultate stilistice importante.

3.2.5. Observațiile privind difuziunea stilistică a vocabulelor după număr concordă cu acelea referitoare la frecvența acestora, ceea ce face să ne gîndim la proporționalitatea dintre numărul și frecvența împrumuturilor în stilurile limbii.

3.3. Fondul de creații românești aduce, de asemenea, date interesante : eșantionul textelor de literatură artistică și cel al textelor științifice au aproximativ aceleași valori, spre deosebire de eșantionul de publicistică.

---

[25] Nu trebuie să uităm că avem a face cu date reprezentînd un eșantion mult mai mic. Datele procentuale remediază, în parte, această decalare dintre lungimea eșantioanelor (neesențială în concepția noastră, deoarece nu considerăm presa ca un stil aparte, ceea ce confirmă datele cercetării, arătînd asemănarea cînd cu studiul științific, cînd cu cel al literaturii artistice).

[26] Frecvențele medii de exemplu ale împrumuturilor din textele care apar într-un singur eșantion sînt : F (P) = 1,867, F (O) = 2,341, F (L) = 1,616. Abaterile pe grupe de la acestea sînt în general mici, mai ales la eșantioanele P, L și, bineînțeles, O, unde datele sînt semnificative.

3.3.1. Schimbarea funcţiei gramaticale are frecvenţa cea mai mare în stilul ştiinţific, presa şi literatura artistică avînd cote mult mai mici la această grupă etimologică.

3.3.2. Derivarea, în schimb, înregistrează cele mai mari valori cantitative în eşantionul textelor de literatură artistică, ca şi formaţiile onomatopeice, caracteristice, cum am mai spus, acestor texte.

3.5. O comparaţie a datelor privitoare la compoziţia etimologică a eşantionului nostru beletristic cu acelea din studiul lui D. Macrea [27] asupra poeziilor lui Mihai Eminescu este foarte interesantă, întrucît ne permite să vedem diferenţele şi asemănările dintre un eşantion care reprezintă vocabularul operei poetice eminesciene (aşa cum apare în volumul întîi al ediţiei critice îngrijite de Perpessicius : M. Eminescu, *Poezii tipărite în timpul vieţii*, Bucureşti, 1939) şi un eşantion de limbă română literară actuală. Iată rezultatele procentuale ale lui D. Macrea :

ETIMOLOGIE	VOCABULAR	FRECVENŢĂ
Latină	26,42	72,88
Autohtonă	0,28	0,41
Fond originar	26,88	73,29
Franceză	10,52	2,15
Germană	0,43	0,80
Italiană	0,57	0,16
Latină savantă	3,20	1,38
Slavă	10,66	5,09
Maghiară	1,21	0,53
Turcă	1,15	0,23
(Neo)greacă	1,82	0,49
Origine nesigură	1,47	0,44
Origine necunoscută	2,42	1,47
Onomatopee	1,32	0,32
Diversă	1,09	0,15
Fond împrumuturi	25,26	13,21
Creaţii româneşti	37,17	14,14

3.5.1. Datele prezentate mai sus diferă destul de mult de cele rezultate în urma cercetării făcute de noi. Imediat ne dăm seama că deosebirile, care variază între trei şi şaisprezece procente, se datoresc structurii stilistice diferite a eşantioanelor comparate şi epocii de cînd datează acestea (eşantionul lui D. Macrea este anterior eşantionului nostru cu mai mult de o jumătate de secol, ceea ce contează în evoluţia lexicului, mereu deschis influenţelor externe şi supus unui proces continuu de îmbogăţire).

3.5.2. Deosebirile cele mai importante se observă la numărul şi frecvenţa cuvintelor latineşti moştenite, a împrumuturilor neologice şi a creaţiilor lexicale.

---

[27] *Fizionomia lexicală a limbii române*, în DR, XII, 1943, p. 362 ş.u.

Proporţiile dintre cuvintele vechi şi neologisme arată modul strălucit în care marele nostru poet a ştiut să armonizeze cuvintele astfel încît să mărească omogenitatea etimologică a vocabularului.

3.5.3. Proporţia dintre creaţiile lexicale şi restul vocabularului reflectă inventivitatea lexicală extraordinară a lui Eminescu.

3.5.4. La compararea acestor date trebuie să ţinem seama de sursele etimologice deosebite ale celor două cercetări (D. Macrea a folosit pentru determinarea etimologiilor *Dicţionarul enciclopedic ilustrat „Cartea românească"* de I.-A. Candrea şi Gh. Adamescu, Bucureşti [1931]), care schimbă într-o oarecare măsură unele date, dar nu situaţia de ansamblu.

3.5.5. Comparaţia aceasta arată deosebirea de structură etimologică dintre vocabularul poetic al lui Eminescu şi un vocabular beletristic românesc actual. Diferenţele dintre cele două vocabulare lasă să se vadă (cu toate rezervele în ceea ce priveşte datarea celor două eşantioane şi sursele etimologice în funcţie de care s-au stabilit etimologiile) abaterile unui vocabular poetic faţă de unul cu caracter beletristic mai larg.

3.5.5.1. Indicii de bogăţie ai celor două vocabulare sînt sensibil depărtaţi (25,002 faţă de 19,5777) ca şi numărul mediu de vocabule la o sută de cuvinte (20,600 faţă de 10,6570). O situaţie asemănătoare rezultă şi din cercetarea lui V. Şuteu [28], unde indicele de bogăţie este 20,33.

Faptul acesta reflectă calitatea poeziei de a crea imagini şi a transmite idei mai mult prin combinaţii de cuvinte decît printr-un mare număr de vocabule. Concentrarea stilului poetic se oglindeşte în indicii lexicali respectivi.

3.5.5.2. Ca proporţii între clasele etimologice mari, structura eşantionului poetic studiat de D. Macrea, ca şi a aceluia cercetat de V. Şuteu, este foarte asemănătoare cu structura eşantionului nostru beletristic.

Abaterile mai evidente din eşantioanele amintite mai sus întăresc convingerea noastră de a defini stilul în funcţie de ele. Cercetarea lor aprofundată, pe eşantioane cît mai variate şi cît mai întinse, va determina desigur limite convingătoare.

3.6. Remarcăm că datele etimologice ale grupei dispersionale a presei prezintă procente intermediare între cele oferite de stilul ştiinţific şi de eşantionul literaturii artistice. Situaţia aceasta confirmă o dată mai mult caracterul stilistic hibrid al presei, care nu are individualitate lingvistică, fiind exclusiv o reuniune grafică de texte beletristice şi ştiinţifico-administrative.

4. Să cercetăm în continuare relaţia dintre cronologia vocabulelor şi difuziunea lor pe stiluri.

Date fiind condiţiile speciale ale lexicologiei române, ne-am mărginit a considera vechimea cuvintelor în funcţie de trei criterii [29] : cuvinte moş-

---

[28] *Observaţii asupra frecvenţei cuvintelor în operele unor scriitori români*, în SCL, X, 1959, p. 419 ş.u.

[29] Cf. Constant Maneca, *Studii statistice de lingvistică romanică*, cit., p. 178 ş.u.

tenite, cuvinte vechi (împrumuturi și creații de la începuturi pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea) și noi (împrumuturi și creații apărute din ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea).

Iată situația vocabularului cercetat de noi în tabelul nr. 5.

Tabelul nr. 5

Difuziune	Cronologie					
	Moștenite		Vechi		Neologisme	
	% V	% F	% V	% F	% V	% F
POL	4,84	56,34	2,23	5,29	2,77	4,36
PO	0,29	0,29	1,71	1,43	7,78	8,34
PL	0,82	0,80	1,29	0,60	0,95	0,46
OL	1,87	1,84	2,54	1,56	2,05	1,28
P	1,54	0,33	7,67	2,11	28,84	10,03
O	1,58	0,61	10,28	3,18	38,87	13,09
L	11,50	6,25	30,97	9,97	18,05	5,62
Pondere procentuală în cele trei eșantioane	14,92	61,53	31,34	13,87	53,74	24,59

4.1. Grupele dispersionale cuprinzînd cuvinte care apar în mai multe eșantioane nu aduc date concludente față de ponderile procentuale generale ale tuturor eșantioanelor. În consecință ne vom ocupa mai ales de vocabulele care apar într-un singur eșantion.

4.2. Proporțiile dintre neologisme, împrumuturi și creații vechi și cuvinte moștenite disting net stilul poetic de cel științific : în primul predomină cuvintele moștenite și cele vechi, în timp ce în al doilea neologismele au ponderea cea mai însemnată.

Presa prezintă un vocabular intermediar, care poartă mai ales caracterele stilului literaturii științifice.

5. Și lungimea cuvintelor este un indice stilistic, care prezintă valori concludente mai ales la cuvintele specifice unui singur eșantion. Am exprimat această mărime în silabe, sistemul acesta avînd avantajul că nu a trebuit să decidem asupra cărui inventar fenologic trebuie să optăm [30].

În tabelul nr. 6 putem observa relațiile dintre grupele dispersionale și lungimea cuvintelor.

5.1. Și în această privință stilul literaturii artistice se deosebește net de cel științific : în literatura artistică predomină cuvintele mai scurte, în timp ce textele științifice arată preferință pentru cuvinte mai lungi. Monosilabele sînt de trei ori mai numeroase și mai frecvente în eșantionul de texte literare, ceea ce face din acest fapt o notă caracteristică.

Credem, de asemenea, că și existența numai în eșantionul de texte științifice a unor cuvinte de nouă silabe nu este nesemnificativă și confirmă cele spuse mai sus.

Terminologia specială (științifică și tehnică) impune anumite formații savante care se deosebesc de structura materială a cuvintelor uzuale.

[30] Cf. discuția din Constant Maneca, *Studii statistice de lingvistică romanică*, cit., p. 177.

Tabelul

Număr de silabe	Pondere procentuală în eşantioane		POL		PO		PL	
	Vocabular	Frecvenţă	% V	% V	% V	% F	% V	% F
1	7,92	44,24	2,07	41,09	0,56	0,52	0,40	0,41
2	26,38	27,52	3,92	18,45	2,04	2,19	1,00	0,64
3	32,13	15,99	2,51	4,70	3,28	3,48	1,03	0,50
4	21,66	8,33	1,05	1,44	2,56	2,44	0,50	0,25
5	8,81	3,35	0,27	0,29	1,11	1,13	0,11	0,03
6	1,73	0,63	0,01	0,01	0,21	0,29	0,01	0,01
7	0,32	0,07						
8	0,12	0,02						
9	0,01	0,002						

5.2. Presa prezintă şi din acest punct de vedere date necaracteristice, fapt explicabil datorită compoziţiei ei stilistice neuniforme.

6. În sfîrşit, ultima relaţie de care ne vom ocupa priveşte frecvenţa. Am împărţit vocabulele din acest punct de vedere în trei mulţimi: cele care au o frecvenţă mai mare sau egală cu numărul întreg al mediei, cele a căror frecvenţă este inferioară acestui număr şi *hapax legomena*.

Situaţia cantitativă din vocabularul studiat de noi este înfăţişată în tabelul nr. 7.

Tabelul nr. 7

Clasă dispersională	Clase de frecvenţă					
	$F \geqslant \overline{F}$		$F < \overline{F}$		$F = 1$	
	% V	% F	% V	% F	% V	% F
POL	8,11	65,03	1,73	0,97		
PO	3,90	7,42	5,88	2,65		
PL	0,55	0,88	2,52	0,98		
OL	1,84	2,78	6,25	1,92		
P	1,05	2,02	9,83	5,21	27,17	5,21
O	2,62	4.82	18,30	7,75	29,81	4,31
L	1,74	3,82	17,09	9,44	41,69	8,58
Pondere procentuală în eşantioane	17,06	79,97	36,55	14,21	46,37	5,81

6.1. Numai unele dintre aceste date sînt semnificative stilistic: astfel observăm că stilul ştiinţific înregistrează cele mai multe cuvinte cu frecvenţă superioară mediei, a căror sumă a ocurenţelor are de asemenea cele mai mari valori. Faptul se explică prin explicitatea caracteristică acestui stil, unde sinonimia este în general evitată şi noţiunile sînt reluate de multe ori într-un mod obsedant [31].

[31] Astfel *electromagnetic*, adj., are 17 apariţii (din cele 29) în acelaşi text, *electron*, s.m., toate cele 5 ocurenţe într-un singur text, *electric*, adj., 14, din cele 19 ocurenţe, apar într-un fragment de text mai scurt de 600 de cuvinte. Este ceea ce am putea numi fenomenul de intoxicaţie lexicală a unui text.

nr. 6

OL		P		O		L	
% V	% F	% V	% F	% V	% F	% V	% F
0,92	0,96	1,05	0,32	1,49	0,60	5,62	2,96
2,05	1,59	8,20	2,79	8,81	2,95	21,34	8,66
2,38	1,56	10,85	4,13	15,80	5,80	21,37	6,90
0,87	0,48	11,24	3,30	14,83	4,63	9,43	2,55
0,21	0,08	4,98	1,44	7,41	2,28	2,69	0,75
0,03	0,008	1,41	0,40	1,70	0,45	0,06	0,01
		0,26	0,06	0,42	0,12		
		0,04	0,01	0,21	0,03		
				0,03	0,004		

6.2. Stilul literaturii artistice se caracterizează prin cel mai mare procent de *hapax legomena*, în acord cu tendinţa lui de singularizare şi unicitate, care se manifestă în toate caracterele lexicale.

7. Scopul principal al acestei lucrări a fost de a propune o metodă de cercetare, care ni se pare adecvată în special studiilor de stilistică lingvistică.

7.1. Vocabularul unui text sau al unui grup de texte prezintă caracteristici cantitative care se pot determina în funcţie de anumite proprietăţi ale cuvintelor. Între aceste mărimi, variabile în anumite limite, se stabilesc relaţii potrivit cărora putem determina profilul aspectelor stilistice ale limbii.

7.2. În baza datelor lexicale prezentate, credem că putem considera stilul ca o abatere de la o „normală" [32], determinabilă în urma unor măsurători care conduc la descoperirea mediilor în jurul cărora oscilează diferitele aspecte stilistice.

Această „normală" sau orice alt punct de referinţă stilistică nu poate fi zero ($\emptyset$), deoarece nu există un mod de exprimare care să poată fi socotit ca atare.

7.3. Rezultatele oferite de cercetarea eşantioanelor noastre demonstrează existenţa a două stiluri care se conturează net, cel puţin din punct de vedere lexical : stilul ştiinţific şi cel al literaturii artistice [33].

Textele culese din presă nu au caractere lexicale care să permită delimitarea unui stil. Mărimile din acest eşantion se apropie cînd de acelea ale stilului ştiinţific, cînd de acelea ale stilului literaturii artistice sau prezintă valori intermediare.

Situaţia aceasta nu conferă presei statutul de stil lingvistic, publicistica fiind doar spaţiul grafic unde se întîlnesc texte aparţinînd stilului literar-artistic sau ştiinţific, care nu îşi pierd caracterul stilistic.

---

[32] Ne referim, bineînţeles, la exprimarea în limbile naturale şi nu la un model teoretic sau la un limbaj artificial. Această „normală" reprezintă un fel de model statistic al *diasistemului* despre care vorbeşte I. Coteanu în *Stilistica funcţională a limbii române*, cit., p. 49, cf. şi p. 67 ş.u.

[33] Cf. *Ibidem*, p. 50.

7.4. Bineînțeles că studiul trebuie continuat, amplificat și aprofundat prin investigarea sistematică a unor eșantioane, pe baza cărora să putem obține mărimi stabile, relevante, în funcție de care să calculăm abaterile și limitele.

7.4.1. În acest scop este necesar să fie luate în considerație noi criterii, cum ar fi : gradul de încărcare semantică (și în legătură cu acesta relația denotativ-conotativ, univocitate-biunivocitate etc.) și semnificația (eventuala cuantificare a unităților ei, care ar duce la descoperirea unor structuri cu implicații stilistice).

Toate acestea ar da o bază nouă studiilor de stilistică lingvistică, asigurîndu-le un aparat de cercetare mai riguros.

7.4.2. Pentru a contura diferitele aspecte stilistice ale limbii, studiul cantitativ al materialului lingvistic ar trebui extins și aprofundat în domeniul fonologic și morfosintactic.

7.4.3. Un instrument deosebit de important în acest scop este un dicționar de frecvență, care ar trebui să cuprindă informații numeroase, permițînd urmărirea relațiilor structurale din lexic și din alte compartimente ale limbii. Elaborarea unei astfel de opere este astăzi mult facilitată de calculatoarele electronice, capabile a micșora de mii de ori timpul de lucru necesar omului lipsit de aceste mijloace.

Iunie 1973

UNDE S-AU TRADUS ŞI UNDE S-AU COPIAT TEXTELE DIN *CODEX NEAGOEANUS*?

DE

ION GHEŢIE

1. Cu aproape o sută de ani în urmă, I. Bianu a semnalat în paginile „Columnei lui Traian" un vechi monument de literatură românească din primele decenii ale secolului al XVII-lea. Numit, după ultimul său posesor (Ştefan Neagoe), *Codex Neagoeanus*, manuscrisul cuprinde cele mai vechi versiuni ale unor cărţi populare româneşti (*Alexandria*, *Floarea darurilor* şi *Rujdeniţa*), o *Pravilă*, toate româneşti, precum şi o *Rînduială a vecerniei*, slavonă, scrisă de altă mînă decît primele patru texte. Spre deosebire de alte manuscrise similare, *Codex Neagoeanus* conţine cîteva însemnări ale copistului (pe filele 76^{v}, 77 şi 126^{v} — 127^{r}), în care ni se comunică data (1620), locul (Sîmpetru) şi numele celui ce a transcris textul (popa Ion Românul).

Prezentînd toate aceste indicaţii, poate că manuscrisul nu ar fi dat naştere unor probleme controversate în filologia românească, dacă scribul ar fi furnizat unele amănunte asupra localităţii unde a copiat textele. Mărturisind că-şi avea reşedinţa în satul Sîmpetru, fără nici o altă informaţie suplimentară, popa Ion lăsa deschisă filologilor problema identificării precise a localităţii, întrucît în Transilvania există mai multe sate purtînd numele de Sîmpetru.

2. Cel dintîi care a încercat să identifice localitatea de reşedinţă a popii Ion a fost N. Iorga. După părerea sa, *Codex Neagoeanus* ar fi fost copiat în Sîmpetrul Braşovului, opinie avansată fără nici o explicaţie sau argumentare [1]. Lui Iorga îi datorăm şi unele consideraţii asupra locului de proveniență a originalului. Acesta ar fi Moldova, aşa cum ar arăta cuvintele *iacătă* şi *iezer*. Dar *iezer* e general românesc, iar *iacătă* se întîlneşte nu numai în Moldova, ci şi în Banat (vezi DA, s. v. *iată* şi *iezer*) [2].

---

[1] *Istoria literaturii religioase a românilor până la 1688*, Bucureşti, 1904, p. CLXVII, n, 1.

[2] *Faze sufleteşti şi cărţi reprezentative la români, cu specială privire la legăturile „Alexandriei" cu Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1915, p. 22.

Nici *hiclean*, la care se referă autorul într-o notă, nu e cîtuși de puțin probant. Zece ani mai tîrziu, el citează în favoarea localizării moldovenești a originalului *Alexandriei* trecerea lui *-e* la *-i*, a lui *-ea* la *-e* și a lui *-ia* la *-ie*, precum și cuvinte ca *dascal* și *jiț* (= jeț) [3]. *Dascal* nu e cu siguranță un moldovenism, iar *jiț* e, după DA (s. v. *jeț*), un ardelenism. Vom vedea mai jos cum stau lucrurile cu cele trei particularități fonetice citate de Iorga.

Spre deosebire de N. Iorga, N. Cartojan a întreprins o atentă și, în general, conștiincioasă analiză a limbii textelor pentru a conchide, în cele din urmă, că locul de reședință al popii Ion a fost Sîmpetrul Hunedoarei. Autorul s-a oprit pe rînd asupra *Alexandriei* [4], *Florii darurilor* [5], și *Rujdeniței* [6], întemeiîndu-și afirmațiile pe aceeași argumentație, reluată de la un text la altul. Deși este copiată tot de popa Ion, *Pravila* nu a fost examinată de N. Cartojan, din motive necunoscute, dar, cum vom vedea, nu prea greu de imaginat.

Ocupîndu-se de *Alexandria*, autorul începe prin a preciza că textul nu reprezintă originalul traducerii românești, ci este o copie [7]. Întrucît, după autor, traducerea și copierea textului s-au făcut în regiuni diferite, iar între traducerea originală și copia aflată în posesia noastră se plasează mai multe transcrieri intermediare, limba textului acuză un anumit grad de diversificare lingvistică [8]. N. Cartojan stabilește existența a două straturi de limbă : stratul originalului și al copistului. Examinînd unele date demografice referitoare la satele ardelenești avînd numele de Sîmpetru, el acceptă ideea că transcrierea textelor s-a făcut în Sîmpetrul Hunedoarei. O dată hotărît acest lucru, Cartojan stabilește care erau trăsăturile specifice ale limbii popii Ion Românul, recurgînd în acest scop la cele două notițe scrise de el în limba română (a treia e în slavonă). Faptul că toate aceste particularități se regăsesc în graiurile hunedorene de astăzi îl determină pe autor să conchidă că *Alexandria* a fost copiată în Sîmpetrul Hunedoarei și nu aiurea. Stratul copistului l-ar constitui, de aceea, acele particularități „care caracterizează azi graiul din acest ținut" [9]. Celelalte fenomene de limbă ar constitui stratul lingvistic al originalului. Acesta venea probabil din Banat sau din Transilvania de la nord de Mureș [10]. De observat că în primul studiu consacrat *Alexandriei* Cartojan afirma că traducerea s-a făcut în părțile sud-vestice ale Ardealului [11]. Probabil că la acea dată (1910) el credea că transcrierea textului a avut loc în Sîmpetrul Brașovului.

În același mod procedează autorul și la aceleași rezultate ajunge el și atunci cînd examinează limba *Florii darurilor* și a *Rujdeniței*.

---

[3] *Istoria literaturii românești*, ed. a II-a, vol. I, București, 1925, p. 168.

[4] *Alexandria în literatura românească. Noi contribuții (studiu și text)*, București, 1922, p. 68—79; vezi și *Alexandria în literatura românească*, București, 1910, p. 29, unde se discută numai regiunea de proveniență a originalului.

[5] *Fiore di virtù în literatura românească*, București, 1928, p. 53—59.

[6] *Cel mai vechi zodiac românesc*; *Rujdeniţa popei Ion Românul (1620)*, în DR, V, 1927 — 1928, p. 590—591.

[7] *Alexandria* I, p. 15—21.

[8] *Alexandria* I, p. 28—29.

[9] *Alexandria* II, p. 73.

[10] *Ibidem*, p. 74—75.

[11] *Ibidem*, p. 29.

Localizarea propusă de N. Cartojan a fost acceptată de marea majoritate a cercetătorilor români. În anii din urmă, după cîte ştim, numai P. P. Panaitescu s-a arătat înclinat să vadă în localitatea de reşedinţă a popii Ion Românul satul Sîmpetru de lîngă Braşov [12]. El nu aduce nici un argument pentru a-şi întemeia alegerea făcută.

3. În cele ce urmează, vom relua problema localizării textelor din *Codex Neagoeanus*, întrucît socotim nesatisfăcătoare demonstraţia lui Cartojan. O primă observaţie care se poate aduce investigaţiilor sale priveşte modul cum a localizat cele două straturi de limbă. Autorul trebuia să delimiteze cu maximum de claritate posibilă cele două straturi, al originalului şi al copiei, şi să le localizeze, fără a ţine seama (în această fază a investigaţiei) de notiţele popii Ion. Acestea trebuiau puse la contribuţie ulterior, pentru a stabili care din cele două straturi delimitate este al copistului şi care al originalului. Se cuvine să remarcăm, apoi, accepţia eronată pe care autorul o acordă noţiunii de localizare a textelor vechi. Aşa cum am avut prilejul să arătăm altă dată, localizînd textele vechi după criterii lingvistice noi stabilim graiul pe care îl vorbea scriitorul (traducătorul, copistul), şi nu localitatea unde au fost scrise (traduse, copiate) textele [13]. Dar defectul capital al localizării propuse de Cartojan îl constituie raportarea la limba actuală şi nu, aşa cum ar fi normal, la limba de la începutul secolului al XVII-lea (sau de la finele secolului precedent). Deşi autorul ştie că „graniţele care delimitează anumite particularităţi lingvistice nu coincid întocmai cu cele din trecut" [14], el se referă totuşi la limba actuală. După părerea sa ar fi cu neputinţă întocmirea „unei precise cartografii dialectale pentru prima jumătate a sec. al XVII-lea" [15].

4. Toate aceste observaţii critice au reuşit, credem, să pună în lumină felul în care privim problema localizării textelor vechi. Nu vom reveni, de aceea, asupra unor probleme de amănunt, cu atît mai mult cu cît am avut prilejul să insistăm asupra lor în cîteva cercetări cu caracter special [16].

Vom arăta, totuşi, că am localizat textele referindu-ne înainte de toate la circulaţia unor fenomene în secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, adică în anii cînd s-au tradus şi s-au copiat textele. Numai în lipsa unor asemenea date ne-am referit la situaţia din secolele următoare (inclusiv din zilele noastre), orientîndu-ne întotdeauna după criterii precise de selectare a materialului [17]. Într-o serie de cazuri, pentru a nu încărca expunerea, ne-am mulţumit să trimitem la unele lucrări (în majoritate ale noastre), unde cititorul va găsi materialul de referinţă necesar.

---

[12] *Începuturile şi biruinţa scrisului în limba română*, Bucureşti, 1965, p. 173.

[13] *Localizarea textelor vechi româneşti după criterii lingvistice*, în SCL, XVI, 1965, nr. 3, p. 103, *Les particularités linguistiques, moyen de localisation des anciens textes roumains*, în RRL, XI, 1966, nr. 4, p. 325.

[14] *Alexandria* I, p. 29.

[15] *Fiore di virtù*, p. 57.

[16] Vezi mai sus, n. 13. A se vedea şi lucrarea *Note asupra localizării vechilor texte româneşti după criterii lingvistice*, în LL, XVII, 1968, p. 191—199.

[17] Vezi *Localizarea textelor vechi româneşti după criterii lingvistice*, p. 399—400.

Aceleași considerente de economisire a spațiului ne-au silit să nu localizăm fiecare text în parte, cum ar fi fost normal[18]. Am evitat în acest fel repetițiile și frecventele trimiteri în cadrul articolului, procedeu relativ comod pentru autor, dar deosebit de dezavantajos pentru cititor. Am ținut însă seama, cum se va vedea, de ceea ce textele au particular și am tras concluziile de rigoare.

Materialul de limbă discutat în lucrare a fost extras din atentele studii lingvistice ale lui Cartojan, precum și din cele două ediții ale sale (*Alexandria* și *Rujdenița*). Pentru *Floarea darurilor*, ne-am adresat atît studiului lui Cartojan, cît și textului original. N-am ținut seama nici noi de *Pravila* copiată în codice, înainte de toate pentru că ea trebuie studiată comparativ cu toate celelalte versiuni ale pravilei din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, împreună cu care descinde dintr-un original comun (vezi Al. Mareș, *Prima pravilă bisericească tipărită în limba română și raporturile ei cu cele mai vechi versiuni ale Nomocanonului prescurtat*, în *Studii de limbă literară și filologie*, I, p. 289). O asemenea operație ar fi depășit însă intențiile noastre de moment.

Un dezavantaj evident al cercetării îl constituie lipsa cunoștințelor referitoare la epoca traducerii textelor, element foarte prețios pentru localizarea unuia dintre straturile de limbă. Pînă la proba contrară, am acceptat părerea (oarecum logică, dar prin nimic demonstrată) a lui Cartojan că originalele datează din secolul al XVI-lea (a doua jumătate)[19].

Mai arătăm, în încheierea acestor rînduri introductive, că socotim demonstrat, de către N. Cartojan, caracterul de copie al celor trei texte și nu vom întreprinde cercetări suplimentare în această direcție.

5. A rezultat din cele de mai sus că, asemenea celor mai multe texte copiate, *Alexandria*, *Floarea darurilor* și *Rujdenița* nu prezintă o limbă omogenă și nici reguli ortografice unitare. Așa cum se poate observa la cea mai superficială examinare, cele trei texte se caracterizează printr-un amestec de particularități lingvistice și de deprinderi grafice. Faptul a fost observat de N Cartojan, care a remarcat, cu dreptate, existența unor straturi de limbă în cele trei texte. Deși delimitarea acestor straturi este o operație delicată, legată de învingerea unor reale dificultăți, ea nu e cu neputință de întreprins, cum crede Al. Rosetti[20]. Distincția între straturi rămîne posibilă și necesară. Desigur, ea trebuie făcută prin alte mijloace decît cele preconizate de G. Pascu, care atribuia mecanic fonetismul mai vechi originalului și pe cel nou copiei[21].

6. Parcurgînd cele trei texte am reținut o serie de alternanțe grafice, dintre care sînt de evidențiat următoarele :

---

[18] Vezi lucrările noastre *Localizarea textelor vechi românești după criterii lingvistice*, p. 403, *Textele rotacizante și originile scrisului literar românesc. Chestiuni de metodă*, în SLLF, I, p. 200–201.

[19] Vezi *Alexandria* I, p. 30, *Fiore di virtù*, p. 59.

[20] *Recherches sur la phonétique du roumain au XVIe siècle*, Paris, 1926, p. 35.

[21] *Istoria literaturii și limbii române în secolul XVI*, București, 1921, p. 44, 64.

1) *ă* proton — *a* : *călăraşi* (*Alexandria* II, 37), *mărgăritariu* (A, 20^{v}) — *calare* (*Alexandria* II, 37), *calaraşi* (A, 24^{r}), *margaritariu* (A, 23^{v});

2) *ă* — *i* : *răsipeşte* (FD, 113^{v}), — *risipeşte* (*Fiore di virtù*, 37);

3) *-e-* — *-i-* : *fečorii* (A, 47^{r}), *omenii* (FD, 79^{r}), *venit-am* (*Alexandria* II, 38) — *fičor* (R, 138^{r}), *galbine* (A, 17^{v}), *omini* (FD, 101^{v}), *viniţi* (A, 31^{r});

4) *-e* — *-i* : *merse* (A, 17^{r}), *puse* (A, 1^{v}), *zise* (A, 16^{v}) — *fugi* (A, 46^{v}), *ţii* (A, 33^{v}), *zisi* (A, 36^{v});

5) *î* — *îi* : *cîne* (A, 8^{v}), *mîni* (R, 139^{v}), *pîne* (FD, 93^{r}) — *pîine* (A, 12^{r});

6) *î* — *u* : *curîndŭ* (*Alexandria* II, 52) — *curundu* (A, 68^{r}, *Fiore di virtù*, 37);

7) *-eá* — *-é* (*ę*) : *mea* (A, 75^{v}), *vrea* (FD, 79^{r}) — *va ave* (R, 137^{r}), *să be* (R, 138^{r}), *me* (FD, 117^{r}), *ţine* (A, 9^{v}), *să vede* (A, 10^{r});

8) labiale moi — labiale dure : *merg* (FD, 123^{v}) — (*să*) *margă* (A, 1^{v}, FD, 79^{r}, R, 137^{r}), *tocmală* (FD, 87^{v}), *să trimaţă* (A, 48^{r});

9) *t* moale — *t* dur : *să ispitească* (FD, 79^{r}), *stiagul* (A, 64^{v}), *vitiazŭ* (A, 37^{r}) — *aştaptă* (A, 18^{r}), *cinstască* (FD, 97^{v}), *stagul* (A, 64^{v}), *vitaz* (A, 37^{r});

10) *ń* — *į* : *cuvinoşi* (R, 139^{r}), *mîngîne* (FD, 92^{r}), *pustine* (FD, 109^{v}), *să-ţi rămîne* (A, 42^{r}), *să vini* (A, 50^{r}) — *dintîiu* (R, 139^{v}), *mîngîi* (A, 22^{v});

11) *s*, *z*, *ţ* moi — *s*, *z*, *ţ* duri : *duseră* (A, 46^{r}), *înţelept* (FD, 83^{r}), *păzesc* (FD, 101^{v}) — *braţă* (A, 65^{v}) *Dumnezău* (A, 26^{r}, 41^{v}), *mirosală* (FD, 79^{v}), *sară* (A, 33^{r}), *săcure* (R, 140^{v}), *să păzască* (R, 140^{v});

12) *ş*, *j* moi — *ş*, *j* duri : *jele* (A, 75^{r}), *şerpe* (A, 46^{v}), *şerpele* (FD, 100^{r}) — *jale* (A, 71^{r}), *şade* (A, 11^{r}), *şarpe*(*le*) (A, 9^{v}, R, 139^{v});

13) *dz* — *z* : *astădzi* (A, 56^{v}) — *să purcezi* (A, 31^{r}), *spî*<*n*>*zure* (FD, 98^{v});

14) *ğ* — *j* : *ağunse* (FD, 89^{r}), *ğudecată* (R, 138^{v}), *ğudeţ* (A, 50^{v}) — *josŭ* (A, 57^{r}), *judecate* (R, 140^{v}), *jurară* (FD, 107^{v});

(15) *r* moale — *r* dur : *reu* (A, 28^{v}), *riu* (R, 140^{v}), *uri* (FD, 98^{r}) — *să pîrîră* (A, 117^{v}), *rău* (FD, 100^{v}).

7. Nu e greu de observat că, în cea mai mare parte a lor, grafiile alternante se grupează într-un anumit fel, delimitînd două arii dialectale : una nordică, cuprinzînd Transilvania de nord, Moldova, Banatul-Hunedoara (cîteodată şi Oltenia) sau numai unele din aceste regiuni, cealaltă sudică, cuprinzînd Ţara Românească (uneori fără Oltenia) şi zone sudice ale Transilvaniei (în unele situaţii şi părţi mai restrînse ale domeniului nordic). Înainte de a încerca să delimităm cu mai multă exactitate ariile unde se concentrează particularităţile înşirate mai sus, vom observa că în unele cazuri alternanţele pot primi o explicaţie satisfăcătoare dacă ne raportăm la situaţia existentă în scrisul literar dintr-o anumită regiune, ţinînd seama de raportul existent între tradiţia literară şi evoluţia graiurilor locale. Aşa, de exemplu, coexistenţa rostirilor dure şi moi ale consoanelor *s*, *z*, *ţ* în textele scrise în nordul ţării poate fi înţeleasă nu numai ca o fuziune a rostirilor locale şi a celor sudice, ci şi ca o interferenţă între rostirea moale a acestor consoane, cîndva generală în nord, promovată de tradiţia literară, şi rostirea lor dură, impusă de realitatea fonetică

a graiurilor locale. Coexistența celor două rostiri în unele texte nordice originale (documente) ne poate îndreptăți să tragem o asemenea concluzie[22]. În asemenea situații, rostirea de tip sudic nu este întru totul probantă pentru localizarea (în sud) a unuia din cele două straturi de limbă ale textelor. Rostirea dură poate fi însă pusă la contribuție cu profit pentru localizarea (nordică a) textelor. În alte situații însă, ambii termeni ai alternanțelor rămîn utili cercetării. Așa stau lucrurile, de pildă, cu alternanțele *dz* — *z* și *ǧ* — *j*, care ne permit să delimităm cu relativă precizie cele două arii (avem în vedere, firește, situația din jurul anului 1600).

8. Examinînd din punctul de vedere al extinderii teritoriale particularitățile de limbă de tip nordic, vom observa că o serie dintre ele delimitează, în general, o arie care cuprinde Banatul-Hunedoara, nordul Transilvaniei și Moldova (extinzîndu-se, uneori, și asupra unor zone din Oltenia și din Transilvania de sud). Putem cita în această ordine de idei trecerea lui *e* medial aton la *i*[23], reducerea lui *-eá* la *-é(ę)* [24] sau rostirea dură a consoanelor *s*, *z*, *ț*[25]. O expansiune similară a cunoscut, după toate probabilitățile, și trecerea lui *î* la *u* în *curund*, care a fost consemnată numai în textele bănățene-hunedorene (*Palia*, ed. Pamfil, p. 184, 228, 287), nordul Transilvaniei (*Codicele Voronețean*, *Psaltirea Hurmuzachi*, *Psaltirea Voronețeană*, *Codex Sturdzanus*), Moldova (*Pravila ritorului Lucaci*, ed. Rizescu, 209[r], 210[v], *Cazania lui Varlaam*, I, 370[v], II, 77[r])[26]. În zilele noastre, *curund* a fost consemnat numai în județul Bistrița-Năsăud (Șandru, N, 186, Istrate, N, 60).

O delimitare clară a celor două arii (nordică și sudică) obținem luînd în considerare expansiunea lui *ǧ* — *j* și *dz* — *z*. Așa cum am arătat într-o contribuție anterioară, în secolul al XVI-lea și la începutul secolului al XVII-lea, *dz* și *ǧ* aveau curs în întregul dialect dacoromân, cu excepția Olteniei, Munteniei și sudului Transilvaniei, unde erau cunoscuți *z* și *j*[27].

Rostirea dură a labialelor este răspîndită astăzi într-o arie compactă care cuprinde nordul Transilvaniei și al Moldovei (în cuvinte de tipul *albată* și sudul acestei provincii). Fenomenul este un arhaism care avea curs odinioară și în Banat-Hunedoara, sudul Transilvaniei și chiar în Oltenia, regiuni unde a mai fost consemnat sporadic și în zilele noastre (vezi pentru toate acestea ALR I, vol. I, h. 103, 111, vol. II, h. 249, ALR II, mat. necart. chest. nr. 4833, ALR II, SN, vol. III, h. 972, vol. IV, h. 1216, vol. V, h. 1515, 1516 ; vezi și Weigand, B, 239, 246, 323, Șandru, A, 137, 139, 169, Densusianu, ȚH, 21, NALR — *Olt.*, II, mat. necart., 39, Gr. Rusu, în „Cercetări de lingvistică", VI, 1961, nr. 1, 88). Faptul că într-un text cum e *Palia de la Orăștie* rostirile moi ale labialelor (de ex.

---

[22] Vezi Rosetti, ILR, p. 445—446.

[23] Vezi lucrările noastre *Considerații filologice și lingvistice asupra Evangheliarului din Petersburg*, în SCL, XVII, 1966, nr. 1, p. 57—58, *Raportul dintre Tetraevanghelul lui Coresi și Evangheliarul din Londra*, în SCL, XVIII, 1967, nr. 3,p. 320.

[24] Vezi articolele citate în nota precedentă, paginile 57, respectiv 319.

[25] Vezi lucrarea noastră *Raportul dintre Tetraevanghelul lui Coresi și Evangheliarul din Londra*, p. 318—319, M. Combiescu, *Apostolul din colecția Gaster*, în SLLF, I, p. 177—178.

[26] Vezi Densusianu, HLR, vol. II, p. 108—109.

[27] Vezi, pe larg, lucrarea noastră *Localizarea textelor vechi românești după criterii lingvistice*, p. 395—398.

merg, 40) alternează cu rostirile lor dure (de ex. *mărgînd*, 37) e o dovadă că la sfîrşitul secolului al XVI-lea Banatul-Hunedoara constituia o zonă de tranziţie între cele două rostiri. Rostirea dură a lui *v* şi *m* e atestată în Hunedoara pînă în secolul al XVIII-lea : [Sili]*văstru* (Remeţi, după 1756 ; SD, XIII, 158), *tocmală* (Geoagiul de Sus, 1739 ; SD, XIII, 105). Atestările nord-ardeleneşti şi moldoveneşti sînt prea numeroase pentru a mai cita exemple aici [28].

Ceva mai complicate sînt lucrurile în ceea ce priveşte expansiunea lui *î* — *îi* din *cî(i)ne*, *pî(i)ne*. În zilele noastre, fonetismul *îi* se întîlneşte numai în Muntenia propriu-zisă, estul Olteniei şi, sporadic, în sudul Transilvaniei şi Moldovei (ALR I, vol. I, h. 49, ALR I, mat. necart. chest. nr. 191,765, 1144, ALR II, vol. I, h. 48). Cum Weigand l-a înregistrat pe *îi* şi în Bihor şi Alba, se pune întrebarea (vezi Puşcariu, în DA, s.v. *cîne*, G. Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare*, Iaşi, 1947, p. 108) dacă odinioară rostirea cu diftong nu a fost mai răspîndită decît astăzi. Nu dispunem de spaţiul necesar pentru a zăbovi pe larg asupra problemei, altminteri cît se poate de dificilă. Ne mulţumim să arătăm că prezenţa lui *îi* în *Palia de la Orăştie* nu trebuie interpretată ca o dovadă că în trecut *îi* era răspîndit şi în Banat-Hunedoara [29]. Formele cu *îi* din *Palie* se explică prin intervenţia tipografului muntean al cărţii (Şerban Coresi). Nici un alt text bănăţean-hunedorean scris în secolele al XVI-lea — al XVII-lea nu prezintă forme cu *îi* [30].

Formele cu *ş*, *j* moi, de tipul *jele*, *şerpe*, sînt caracteristice în secolele al XVI-lea şi al XVII-lea tot graiurilor nordice [31], cu observaţia că, de această dată, Banatul (în cea mai mare parte) merge cu sudul şi nu cu nordul Dacoromaniei. În *Palia de la Orăştie*, rostirile cu *ş*, *j* dur sînt bine reprezentate : *greşalele* (256), *obîrşaşte* (244) *slujaşte* (6), *şapte* (24), *şarpe* (174), *vrăjaşte* (155). Şi în zilele noastre, în Banat se spune *şapte*, *şasă* şi, izolat, *şarpe* (ALR I, mat. necart. chest. nr. 217, 218, 1180, ALR II, SN, vol. VI, h. 1772). *Palia de la Orăştie* mai consemnează şi cîteva forme cu *ş* moale : *greşĕlele* (275), *al şeptei* (32). Aceste rostiri trebuie considerate, după părerea noastră, drept reflex al graiului hunedorean (sau a celui bănăţean imediat învecinat), unde, în cuvintele de tipul *şapte*, rostirea moale a şuierătoarei este astăzi singura întrebuinţată. Menţionăm că, în textele hunedorene şi chiar bănăţene din prima jumătate a secolului al XVII-lea, asemenea rostiri apar consemnate destul de frecvent : *gresselele* (F. Cat., 41), *sede* (HC, 86), *sluzeste* (Agy. C., 181). Atestările moldoveneşti şi nord-ardeleneşti din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea ale rostirii moi (*şĕrpe*, *şerpe*) sînt foarte numeroase şi se recoltează din fiecare text. Nu vom încărca de aceea expunerea reproducînd exemple din aceste regiuni ale ţării.

---

[28] Vezi în legătură cu toate acestea lucrările noastre *Consideraţii filologice şi lingvistice asupra Evangheliarului din Petersburg*, p. 55, *Biblia de la Bucureşti şi procesul de unificare a limbii române literare*, în SLLF, II, p. 56—57.

[29] Cf. opinia lui Cartojan, *Alexandria* II, p. 74.

[30] Vezi exemple în lucrarea noastră, *Rolul textelor coresiene în procesul de unificare al limbii române literare*, în SLLF, III (sub tipar).

[31] Vezi lucrarea noastră, *Observaţii filologice şi lingvistice asupra Evangheliarului din Petersburg*, p. 55—56.

9. Dacă toate aceste particularităţi permit, în general, delimitarea unei arii vaste cuprinzînd Moldova şi cea mai mare parte a teritoriului de peste munţi, există altele care restrîng această arie şi ne oferă prilejul de a stabili mai exact zonele către care ne îndrumă trăsăturile de tip nordic ale textelor.

În această categorie intră trecerea lui *ă* protonic la *a*. Fenomenul este caracteristic înainte de toate Moldovei, iar în teritoriul de peste munţi a fost înregistrat în două arii, una cuprinzînd Bihorul, munţii Apuseni şi nordul Banatului, cealaltă sudul Hunedoarei (şi nord-vestul Olteniei). Atestările bihorene sînt tîrzii : *au cumparat* (Vaşcău — Sohodol, 1773 ; RIB, 40), *pacare* (=[îm]păcare ; Oradea, după 1700 ; SD, IV, 70). Dimpotrivă, fenomenul apare notat (sporadic) în Banat-Hunedoara la sfîrşitul secolului al XVI-lea (în *Palie* : *barbaţi*, 50, *calari*, 177). În Maramureş, *ă* > *a* după 1600. În Moldova e notat curent începînd cu secolul al XVI-lea [32].

Oarecum la fel stau lucrurile cu *-e* > *-i*, fenomen răspîndit azi în special în Moldova (şi răsăritul Munteniei), iar în regiunile de peste munţi într-o arie cuprinzînd Bihorul şi Munţii Apuseni şi într-alta înglobînd o parte a Banatului (şi apusul Olteniei) ; vezi ALRM I, vol. II, h. 210, 220, 276, ALRM II, vol. I, h. 46, 65, 67. În Banat-Hunedoara, fenomenul e atestat sporadic în *Palie* (*doisprăzeaci*, 149), apărînd apoi, la fel de sporadic, în *Cartea de cîntece* hunedoreană, copiată de G. Sándor de Agyagfalva, în 1642 : *di* (91) şi într-un document redactat în Hunedoara în 1703 : *di* (SD, XIII, 145). În Moldova, fenomenul este atestat începînd cu secolul al XVI-lea [33].

În secolul al XVI-lea, *ń* a fost notat în special în Banat-Hunedoara, *Ń* apare şi în textele rotacizante, dar scrisorile şi documentele alcătuite în nordul Transilvaniei-Maramureş din secolul al XVI-lea pînă astăzi nu-l atestă în aceste regiuni. *Ń* mai e întîlnit sporadic în *Codex Sturdzanus* şi la Coresi (unde trebuie explicat prin originalele pe care le tipărea diaconul). După 1600 fenomenul nu e consemnat decît în texte bănăţene-hunedorene ; în zilele noastre, *ń* apare numai în Banat, sudul Hunedoarei şi, sporadic, prin Arad şi Oltenia de vest [34].

Tot spre Banat-Hunedoara ne îndreaptă cu precădere atenţia rostirea moale a lui *r* (*reu*, *riu* etc.), aşa cum am arătat cu alt prilej [35]. Bănăţeană-hunedoreană este rostirea dură a lui *t* în cuvinte ca *stag*, *vitaz*, aşa cum rezultă din materialul necartografiat, ALR I, chest. nr. 1224, Weigand, B, 220, Weigand, KM, 274, Densusianu, ŢH, 23, Şandru, A, 139, 141. Spre Banat-Hunedoara şi zonele limitrofe ne îndreaptă atenţia *i* analogic (după

---

[32] Vezi în legătură cu acest fenomen lucrările noastre citate mai sus la nota 23, paginile 53, 54, respectiv 317—318, precum şi lucrările *Note asupra trecerii lui ă protonic la a în Maramureş*, în SCL, XXII, 1971, nr. 3, p. 297—300, *În legătură cu a protonic din cuvinte de tipul barbat, ca(d)zut*, în SCL, XXIV, 1973, nr. 5.

[33] Vezi Rosetti, ILR, p. 497.

[34] Vezi Densusianu, HLR, II, p. 119—120, Rosetti, ILR, p. 519—520 ; vezi şi lucrările noastre *Consideraţii filologice şi lingvistice asupra Evangheliarului din Petersburg*, p. 63—64, *Contribuţii la localizarea Cazaniei a II-a (1581) a lui Coresi*, în SCL, XXIII, 1972, nr. 3, p. 148—149.

[35] Vezi lucrarea noastră *Consideraţii filologice şi lingvistice asupra Evangheliarului din Petersburg*, p. 58—59.

plural) din *tinăr*. E o inovaţie a graiurilor din colţul sud-vestic al ţării, răspîndită în zilele noastre în Banat-Hunedoara, Oltenia şi sud-vestul Transilvaniei propriu-zise (ALR I, vol. II, h. 179). Atestările documentare ale fenomenului ne îndrumă, toate, spre aceste regiuni (mai puţin Oltenia). Ele nu sînt mai vechi decît secolul al XVIII-lea, ceea ce nu înseamnă, desigur, că inovaţia nu s-a putut produce mai de timpuriu în aceste regiuni : *tin(ă)r(ă)* (Stremţ — Alba, după 1737, SD, XIII, 189; Veştem-Sibiu, după 1743, SD, XIII, 202; Apoldul de Jos — Alba, 1756, SD, XIII, 39 ; Răhău—Alba, 1764, SD, XIII, 253 ; Pesac—Timiş, 1817, Cotoşman, B, V, 650).

Fenomenele examinate pînă acum, luate în parte, se referă la diverse zone din nordul şi vestul ţării. În toate situaţiile, Banatul-Hunedoara apare cu consecvenţă printre ariile unde au fost notate fenomenele în discuţie, ceea ce nu se poate spune despre celelalte regiuni unde se vorbesc graiuri de tip nordic.

Unele fenomene morfologice şi lexicale ne întăresc în convingerea că textele reflectă un strat de limbă bănăţean-hunedorean.

Amintim, în acest sens, formele verbale cu *n* refăcut de tipul *să punã* (FD, 79^{r}), *să ţinã* (FD, 94^{r}), *să vinã* (*Alexandria* II, 43), care, aşa cum am arătat recent, circulă numai în graiurile din Banat şi regiunile limitrofe şi sînt o inovaţie a acestor graiuri [36]. Ele apar în secolul al XVI-lea în *Palia de la Orăştie* : *să se cuvinã* (266), *să se ţinã* (234), (*să*) *vinã* (76). În secolul al XVII-lea, reîntîlnim aceste forme în texte scrise în Banat-Hunedoara : *sze o cine* (= să o ţină ; F. Cat., 40), *sze remene* (= să rămînă ; Vis. C., 113). În *Noul Testament* de la Bălgrad, unde au fost notate sporadic, asemenea forme trebuie considerate a fi o infiltraţie a graiurilor bănăţene-hunedorene [37].

Forma adverbială sincopată *aclo* (A, 52) a fost atestată în zilele noastre numai în Banat (Weigand, B, 312). Prezenţa ei la Dosoftei (vezi DA, s. v. *acolo*) trebuie explicată prin originea aromână a mitropolitului moldovean.

Cuvîntul *prietnic* (A, 29^{r}, FD, 84^{r}; cf. şi *neprietnic*, R, 140^{v}) este cu siguranţă un bănăţenism, aşa cum s-a arătat recent de Al. Mareş [38] şi de autorul acestor rînduri [39].

10. Ajunşi în acest punct, putem să afirmăm cu suficientă certitudine că cele trei texte reflectă un strat lingvistic de tip nordic, localizabil, după toate probabilităţile, în Banat-Hunedoara.

11. Alături de acest strat lingvistic, vom observa existenţa unor particularităţi care se explică mai greu sau nu se explică deloc prin raportare la graiurile din Banat şi Hunedoara. Aşa este, de exemplu, trecerea

---

[36] Vezi lucrarea noastră *Un fenomen morfologic „surprinzător" şi apariţia formelor verbale cu dentală refăcută*, în SCL, XXII, 1971, nr. 6, p. 608—611.

[37] Vezi Al. Rosetti, B. Cazacu, L. Onu, *Istoria limbii române literare*, ed. a II-a, vol. I, p. 107.

[38] *Observaţii cu privire la Evangheliarul din Petersburg*, în LR, XVI, 1967, nr. 1, p. 71.

[39] *Contribuţii la localizarea Cazaniei a II-a (1581) a lui Coresi*, p. 153—154. Alte cuvinte, cum ar fi *ferdelă*, *socaci* (semnalate în *Alexandria*) sau *celui* (notat în *Floarea darurilor*), ne trimit spre arii mult mai întinse din teritoriul de peste munţi.

lui *iá* la *ié(ię)* : *grăe* (A, 21ᵛ)[40]. Este o trăsătură de tip nordic care nu se întîlnește în textele bănățene-hunedorene (cu excepția verbului *lua* : *sze ieh*, F. Cat., 43). În zilele noastre, fenomenul a fost notat numai în Moldova și Transilvania de nord. În Banat, trecerea lui *iá* la *ié(ię)* a fost consemnată numai în cazul verbului *lua* (*ięu*, *ię*) ; vezi ALR I, vol. I, h. 105, vol. II, h. 184, 185, ALR II, SN, vol. VI, h. 1625 ; vezi și Petrovici, R, 14. În Moldova avem o atestare din 1601 : *e-u întrebat* (= i-eu întrebat ; Suceava, RLB, 69), ceea ce face verosimilă presupunerea că aici trecerea lui *iá* la *ié(ię)* datează din secolul al XVI-lea. În Transilvania de nord am găsit atestat fenomenul într-un document din 1727 : *să e* (= să ie ; Moisei — Maramureș, SD, XVII, 131).

Demn de relevat este și fenomenul trecerii lui *f* la *h* în *hramăt* (A, 65ᵛ), ca urmare a contaminării lui *freamăt* cu ucr. *hremity* „a dudui" (CADE). Într-adevăr, această particularitate de limbă pare a circula numai în Moldova (vezi DA și CADE, s.v.). TDRG consideră că *hreamăt* e moldovenesc și ardelenesc, dar nu dă citate din opere scrise de ardeleni.

Chiar dacă peste mărturia acestor două fenomene nu se poate trece cu vederea, e evident că localizarea în Moldova a întregului strat de limbă nordic e cu neputință de făcut, întrucît, așa cum am văzut, există în limba celor trei texte o serie de trăsături cu neputință de explicat prin raportare la graiurile moldovenești. Vom vedea mai încolo cum ar putea fi explicată prezența unor trăsături moldovenești în limba *Alexandriei*.

12. Un alt strat de limbă în cele trei texte, de tip sudic de această dată, e făcut evident de o serie de particularități, dintre care vom aminti în primul rînd prezența pe scară largă a lui *z* și *j*. Așa cum am văzut mai sus, în secolul al XVI-lea și la începutul celui următor, *z* și *j* nu erau cunoscuți decît în Țara Românească și în unele zone sud-ardelenești. Rostirea dură a lui *ș*, *j* în *jale*, *șarpe* ne îndrumă spre aceleași zone, dacă admitem că stratul bănățean-hunedorean reflectat în texte se caracteriza prin rostirea moale a celor două consoane. Epenteza lui *i* în *pîine* trebuie atribuită, de asemenea, stratului sudic de limbă. Tot sudică este trecerea lui *ă* la *i* (prin stadiul *î*) în *risipește*. Ca și în *ridica*, *ă* > *i* în *risipi* în Muntenia și sudul Transilvaniei, fără Hunedoara (cf. ALR II, SN, vol. V, h. 1329). Toate atestările din secolul al XVIII-lea și de la începutul secolului al XIX-lea provin din Țara Românească și sudul Transilvaniei (Brașovul); vezi Geogr., 66 b, DRA, I, 555, 655, Cal. B., 1823, 46 etc.

Cu rezervele formulate mai sus, p. 549—550, pot fi considerate ca aparținînd stratului sudic și alte particularități care se opun trăsăturilor nordice. Nu insistăm mai mult asupra delimitării stratului sudic, întrucît materialul de referință a fost prezentat atunci cînd am delimitat particularitățile nordice de limbă.

13. Rezultă din toate cele spuse mai sus că limba celor trei texte reflectă două straturi : unul de tip nordic, localizat în Banat-Hunedoara, celălalt de tip sudic, localizabil în Țara Românească și sudul Transilvaniei

---

[40] Am crezut că e mai prudent să nu ținem seama de grafii de tipul *iubie*, *sărie*, întîlnite cu precădere în *Alexandria*, deoarece, în principiu, am putea avea a face, în cazul lor, cu trecerea lui *-iá* la *-ié(ię)* : *iubiia* > *iubiie* (> *iubie*) sau cu reducerea diftongului *-eá* la *-é(ę)* ; *iubea* > *iube* și „diftongarea" ulterioară a lui *e* : *iubie*.

(facem deocamdată abstracţie de cele două particularităţi nordice localizabile în Moldova). Ţinem să menţionăm că, în general, trăsăturile sudice apar mai frecvent decît cele de tip nordic, de aceea, aspectul textului este mai degrabă sudic decît nordic. De pildă, *z* apare curent, în timp ce *dz* se întîlneşte în mod excepţional, *ǧ* e consemnat mult mai rar decît *j*, aceeaşi situaţie ne întîmpină în privinţa lui *ń* în raport cu *i̯* etc. Reducerea lui *-eá la é(ę)* este în schimb predominantă în texte.

G. Ivănescu a arătat (*Probleme capitale ale vechii române literare*, p. 96) că, în cazul unor texte copiate în alte regiuni dialectale decît cele unde au fost alcătuite originalele, stratul de limbă al copistului este mai bine reprezentat (ceea ce ar însemna că, în cazul nostru, particularităţile de tip sudic ar aparţine copistului). Deşi savantul ieşean are, în principiu, dreptate, atîta timp cît vom găsi copişti (oricît de puţini) care respectă limba originalului (de exemplu popa Grigore din Măhaci cînd transcrie *Catehismul* coresian), nu vom putea afirma cu absolută certitudine că, în cazul în speţă, stratul sudic este al copistului, iar cel nordic al originalului. Nici locul unde a fost descoperit manuscrisul nu ne poate oferi un indiciu în acest sens. El a fost găsit la Micăsasa lîngă Blaj, deci aproximativ la jumătatea drumului dintre Sîmpetrul Hunedoarei şi Sîmpetrul Braşovului. Deţinem însă două notiţe ale copistului, scrise în româneşte, din care ne putem face o idee, fie şi aproximativă, asupra graiului pe care acesta îl vorbea.

Principala particularitate a celor două scurte texte [41] o constituie prezenţa consecventă a lui *z*: *Dumnezău, zice, zile(le)* şi *j*: *ajutoriul, judeţ*. Ţinînd seama de răspîndirea celor două consoane la sfîrşitul secolului al XVI-lea şi la începutul celui următor, putem afirma, cu deplină certitudine, că copistul celor trei texte vorbea un grai de tip muntenesc, localizabil în Ţara Românească şi sudul Transilvaniei (zona Sibiu — Braşov, mai probabil Braşov). În celelalte teritorii ale Transilvaniei sau în Banat, unde astăzi au curs fricativele *j* sau *ž* (*ź*), trecerea africatei *ǧ* la o fricativă este posterioară jumătăţii secolului al XVII-lea şi chiar începutului secolului următor [42]. În privinţa lui *z*, el îşi face apariţia în Transilvania de sud, în zona Braşovului, încă din secolul al XVI-lea (vezi scrisoarea popii Iane din c. 1587[43]). După 1600, îl notăm în regiunea Sibiului (1601—1602; SD, IV, 15), iar în 1648 într-un document scris în Bălgrad: *zile* (DIT, 244), ceea ce dovedeşte că *z* din textele tipărite în scaunul mitropoliei Ardealului, în 1648—1651, reflectă o realitate locală. În Hunedoara, *dz* se menţine în tot cursul secolului al XVII-lea, cea dintîi atestare hune-

---

[41] Reproduse, nu de mult, de G. Ştrempel, *Copişti de manuscrise româneşti pînă la 1800*, vol. I, [Bucureşti], 1959, p. 130—131. Transcrierea e corectă, dar unele emendări ale editorului nu pot fi reţinute.

[42] Vezi lucrările noastre, *Africatele č şi ǧ în textele bănăţene scrise cu litere latine şi ortografie maghiară din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea*, în LR, XV, 1966, nr. 1, p. 35—39, *Evoluţia africatelor ĉ şi ĝ la fricative în Transilvania după 1700*, în FD, VI, 1969, p. 43—48.

[43] Vezi I.-I. Roman, *Primul document românesc braşovean cunoscut: scrisoarea popii Iane*, în LR, XVIII, 1969, nr. 1, p. 69—73.

doreană a lui *z* pe care o cunoaștem e din 1754 : *așezat* (SD, XIII, 120) ; dealtfel, sporadic, *dz* a fost notat în sudul Hunedoarei și în zilele noastre (Densusianu, ȚH, 34). Alt element sudic este *deșarte*, care atestă rostirea dură a lui *ș* și reducerea diftongului *ea* la *a*, în poziția *e*, și numeroasele grafii care atestă rostirea moale a lui *z* și *ț* : *să blăstemați*, *iertați*, *ziceți*, *zilele* etc.

Cele două scurte texte conțin însă și unele trăsături de tip nordic : așa, de exemplu, rostirea dură a lui *z* în *Dumnezău* și *zua*, *e* > *i* în *moștiniți*, *viniți*, *m* dur în *tocmală* și *ń* în *mîngînoasă*. Lăsînd deocamdată la o parte ultima dintre aceste particularități, vom spune că celelalte trei ne îndreaptă atenția spre unele zone periferice ale ariei dialectale muntenești. Astfel, închiderea lui *-e-* la *-i-* în cuvinte de felul celor de mai sus se întîlnește în zilele noastre și în Transilvania de sud și în Oltenia. Cîteva atestări din secolul al XVII-lea : Oltenia : *adivăr* (Tismana — Gorj, 1612 ; DIR, XVII, B, II, 100), *ficiorilor* (j. Vîlcea, 1602 ; DIR, XVII, B, I, 32). Pentru sudul Transilvaniei deținem atestări mai recente (din secolul al XVIII-lea) : *cirișariu* (Dridif — Brașov, 1735 ; SD, XIII, 93), *ficioru* (Rășinari — Sibiu, 1748 ; SD, XIII, 155), *priatini* (Brașov, 1717 ; SDȘ, 54). Rostirea dură a lui *z* e curentă în Oltenia și răspîndită și în unele graiuri din Transilvania de sud-est, iar atestările fenomenului în aceste zone sînt vechi. Un exemplu oltenesc de la începutul secolului al XVII-lea : *Buzăscul* (j. Gorj, 1612 ; SD, VI, 462) ; în a doua jumătate a secolului precedent, rostirea dură a lui *s* e notată în Bolboși — Gorj : *casălor* (1576 ; BDR, 1). Din sudul Transilvaniei notăm exemplele : *Dumnezău* (Brașov, 1650 ; DIT, 250), *treizăci* (j. Sibiu, 1601—1602 ; SD, IV, 16). Durificarea lui *m* și a celorlalte labiale se întîlnește atît în documentele brașovene, cît și în cele scrise în Oltenia și vestul Munteniei : *Armancă* (Iaroslovești — Vîlcea, 1607 ; DIR, XVII, B, I, 254), *galbănul* (Cîmpulung, 1743 ; SD, — I–II, 301), *să*(*se*) *margă* (Tg. Jiu, 1626, BDR, 117 ; j. Vîlcea, 1628, BDR, 150), *tocmala* (Iaroslovești — Vîlcea, 1607 ; DIR, XVII, B, I, 254), *tocmală* (Corbii de Piatră — Argeș, 1636 ; CB, I, 232), *să să topască* (j. Sibiu sau Brașov, 1711 ; SD, XIII, 169), *să trimață* (Brașov, 1650 ; DIT 250).

Păstrarea lui *ń* în *mîngînoasă* ar putea fi explicată, eventual, prin graiurile din Oltenia de vest, dacă aici *ń*, atestat în zilele noastre în unele puncte, nu a pătruns, la o dată relativ recentă, din Banatul vecin (interpretare perfect posibilă). După părerea noastră, prezența lui *ń* în *mîngînoasă* s-ar putea explica printr-o eroare a copistului care a scris н în loc de и, greșeală curentă în textele noastre vechi. N-ar fi exclus, de asemenea, ca popa Ion Românul să fi reprodus textul notițelor sale după manuscrisul pe care îl copia, schimbînd data, localitatea și numele autorului. El a transpus textul notițelor în propriul său grai (schimbînd pe *ğ* cu *j*, pe *z* cu *dz* etc.), dar l-a scăpat pe *mîngînoasă*. Dacă acceptăm această explicație, atunci s-ar putea ca și alte particularități de tip nordic din cele două notițe,cum ar fi *-e-* > *-i-* și *z* dur să reprezinte tot scăpări ale copistului. Dacă examinăm îndeaproape textul uneia dintre notițe, găsim un indiciu că ele au fost copiate. În cea de-a doua notiță, popa Ion scrie : „această carte ce să cheamă Alixanddrie (!) și cu Darovanie și cu dare mă usteniiu. . .". După ce a scris „cu Darovanie", copistul, neatent,

a reluat după *şi* pe *cu* şi primele litere ale cuvîntului *Darovanie*, pe care tocmai îl scrisese, apoi şi-a dat seama şi a şters acel *cu dare* parazitar [44].

14. Acceptînd explicaţiile de mai sus, rezultă că stratul de tip sudic al limbii celor trei texte aparţine copistului, ceea ce înseamnă că, în mod normal, stratul bănăţean-hunedorean este al originalului (lăsăm deocamdată la o parte particularităţile de tip nordic inexplicabile prin graiul din Banat-Hunedoara). Aşadar, *Alexandria*, *Floarea darurilor* şi *Rujdeniţa* au fost traduse în Banat-Hunedoara şi copiate în Sîmpetrul Braşovului (singura localitate cu acest nume situată într-o arie unde se vorbea un grai de tip muntenesc). O asemenea concluzie, fără nici o precizare prealabilă, nu ar fi însă foarte corectă, cel puţin din punct de vedere teoretic. Într-adevăr, aşa cum am arătat mai sus şi cum am avut prilejul să subliniem în alte rînduri, localizînd limba unui text nu stabilim locul unde a fost scris (tradus, copiat) textul respectiv, ci graiul pe care îl vorbea scriitorul (traducătorul, copistul) [45]. În cazul în speţă, popa Ion Românul vorbea un grai de tip muntenesc, dar putea să copieze textele în oricare din cele 6 localităţi cu numele Sîmpetru existente în Transilvania. Este adevărat că, aşa cum a arătat Al. Rosetti, „e rar... ca scriitorul (grămăticul, diacul) unui text să vină de departe şi ca graiul său să fie profund diferit de graiul localităţi unde a fost scris textul" [46]. Au fost semnalate (şi am semnalat noi înşine) asemenea cazuri [47], dar ele se plasează, în totalitate, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea şi în secolul al XVIII-lea. La începutul secolului al XVII-lea peregrinarea scribilor dintr-o provincie în alta, curentă spre 1700, nu se semnalează încă. E de observat apoi că scribii copiau pentru uzul unor persoane sau colectivităţi restrînse şi trebuiau să respecte în scris graiul în care aceştia vorbeau (sau scriau), pentru ca textele să fie cît mai accesibile. Sînt rarisime cazurile cînd un scriitor acceptă integral norma literară a textului pe care îl copiază. Un text prezentînd trăsături de limbă sudice (predominante) era destinat uzului unor persoane vorbind graiuri de tip sudic, deci avîndu-şi, normal, reşedinţa în părţile de miazăzi ale teritoriului dacoromân.

Dacă ţinem seama de toate aceste precizări, atunci devine foarte probabil ca popa Ion să fi copiat cele trei texte în Sîmpetrul Braşovului. Trebuie să arătăm însă că absolută certitudine în acest sens nu poate exista.

Un argument împotriva acestei localizări l-ar putea constitui lipsa datelor despre existenţa unei populaţii româneşti în Sîmpetrul Braşovului la începutul secolului al XVII-lea. Situat într-un „scaun" săsesc,

---

[44] Nu am luat în consideraţie grafia *să cetască*, întrucît popa Ion scrie, de asemenea, în însemnările lui *să camă*, pentru „să cheamă", ceea ce face posibilă o interpretare *să cetească* a grafiei mai sus menţionate. (Am reţinut totuşi grafiile de tipul *vitaz*, *stag* pentru localizarea celor trei texte, deoarece ele pot proveni din manuscrisul copiat de popa Ion Românul.) *Pi* (cu *-e* > *-i*), notat o singură dată în însemnări, este o evidentă scăpare, căci *-e* apare consecvent notat.

[45] Vezi mai sus, n. 13.

[46] ILR, p. 478.

[47] Vezi *Localizarea textelor vechi româneşti după criterii lingvistice*, p. 403—404.

Sîmpetrul Braşovului a avut în secolele trecute o populaţie predominant săsească. Astfel, la 1790, trăiau în Sîmpetru 1610 saşi şi 315 români [48]. La 1733, Sîmpetrul nu figura printre localităţile cu biserică românească şi număra numai 18 familii de români [49]. Nu avem date despre populaţia satului în secolul al XVII-lea, dar e de presupus că numărul românilor nu va fi fost mare. În 1536 sînt recenzate în Sîmpetru 62 de familii, pe cît se pare toate săseşti [50]. Toate aceste date ar putea pune sub semnul întrebării prezenţa popii Ion în comuna braşoveană la începutul secolului al XVII-lea, întrucît Sîmpetrul putea să nu aibă locuitori români sau, în cazul contrar, relativ puţinele familii româneşti să nu fi avut un paroh (absenţa unei biserici la 1733 ar putea constitui o dovadă în acest sens).

În realitate, argumentul nu este decisiv, deoarece, în principiu, nu era necesar ca popa Ion să fi fost parohul Sîmpetrului. El putea locui temporar în Sîmpetru, avîndu-şi reşedinţa aiurea (desigur în vreunul din satele cu populaţie românească din jur). Nu e exclus însă ca el să fi fost localnic şi, fiind preot tînăr (младо поп їѡн влахь, cum stă scris în notiţa slavonă de pe p. 78^{v}), să se fi ocupat de nevoile sufleteşti ale românilor din Sîmpetru (mulţi-puţini, cîţi vor fi fost), pînă la găsirea unei parohii. Există o dovadă (destul de puternică, după părerea noastră) că popa Ion a scris în Sîmpetrul Braşovului, şi anume supranumele de *Românul* (влахь) pe care şi-l dă în notiţele sale slavone. Nu e vorba de un patronimic, ci de numele etnic. Popa Ion era român şi ţinea să precizeze acest lucru atunci cînd îşi însemna numele. Această precizare nu-şi avea însă rostul decît într-o regiune cu populaţie mixtă (românească şi maghiară sau românească şi săsească). Dacă popa Ion ar fi locuit într-o zonă curat românească (cum era sudul Hunedoarei la începutul secolului al XVI-lea) ar fi fost lipsit de sens să insiste asupra naţionalităţii sale. Dimpotrivă, în Sîmpetrul Braşovului, într-o regiune unde românii convieţuiau cu saşii, o asemenea precizare apare ca deplin justificată [51].

15. Înainte de a ne pronunţa în mod definitiv asupra locului de provenienţă al originalelor, să vedem cum trebuie privită prezenţa celor două particularităţi de limbă care nu se explică prin referire la graiurile bănăţene-hunedorene. Amîndouă se întîlnesc exclusiv în *Alexandria* şi provin, după toate probabilităţile, din graiul moldovenesc. Ar fi, poate, prea puţin pentru a permite identificarea unui strat moldovenesc de limbă în *Alexandria*. Iată însă că alte două fenomene, şi anume trecerea lui *ă* la *a* şi a lui *-e* la *-i*, au fost consemnate numai în acest text, nu şi în celelalte două. În amîndouă cazurile avem a face cu particularităţi de limbă care caracterizează în cel mai înalt grad, din cele mai vechi timpuri şi pînă astăzi, graiul moldovenesc. În celelalte arii, fenomenele apar mult

---

[48] Vezi *Alexandria* II, p. 70.

[49] *Ibidem*; vezi şi Haralambie Chircă, *Întregire la conscripţia confesională din 1733 privind populaţia românească din Transilvania*, în *Populaţie şi societate. Studii de demografie istorică*, I, Cluj, 1972, p. 92—93.

[50] *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, vol. III, p. 9. Informaţiile referitoare la trecutul satului Sîmpetru de lîngă Braşov le datorăm amabilităţii dr. Pavel Binder, căruia ţinem să-i exprimăm şi aici mulţumirile noastre.

[51] Vezi un caz similar, aproape contemporan, la Al. Mareş, *Precizări în legătură cu prima traducere românească a Octoihului*, în LR, XXII, 1973, nr. 3, p. 251.

mai rar, iar textele scrise le notează sporadic. Întrucît *Floarea darurilor* şi *Rujdeniţa* nu consemnează aceste două particularităţi de limbă pare normal ca prezenţa lor în *Alexandria* să se explice în alt chip decît prin raportare la stratul bănăţean-hunedorean. E foarte greu de precizat în stadiul actual al cunoştinţelor noastre dacă moldovenismele din *Alexandria* provin din traducerea originală sau trebuie atribuite unui copist intermediar. În primul caz, textul *Alexandriei* a fost tradus în Moldova şi copiat în Banat-Hunedoara, unde a suferit unele modificări de ordin lingvistic înainte de a ajunge în mîinile popii Ion din Sîmpetru. În al doilea caz, traducerea bănăţeană-hunedoreană a fost transcrisă în Moldova, de unde a ajuns în Sîmpetru. Dacă acceptăm ideea că toate cele trei texte au venit la Sîmpetru din aceeaşi sursă (ceea ce pare foarte verosimil), atunci locul acesta nu poate fi decît Banatul-Hunedoara, iar *Alexandria* devine un text de origine moldovenească. O asemenea concluzie ar confirma opinia lui Iorga privitoare la locul unde a fost realizată versiunea românească a *Alexandriei*. Turcismele şi noţiunile culturale din *Alexandria* (în special, denumirile de ranguri boiereşti) ar căpăta, în acest caz, o explicaţie mai satisfăcătoare decît dacă am lua drept punct de referinţă Banatul-Hunedoara [52]. Nimic nu e însă foarte sigur în această privinţă. Putem totuşi afirma (pînă la proba contrară) că *Floarea darurilor* şi *Rujdeniţa* au fost traduse în Banat-Hunedoara.

Iulie 1973

ABREVIERI

(nu sînt incluse abrevierile folosite curent în lucrările de lingvistică)

A	*Alexandria*, copiată de popa Ion Românul la Sîmpetru în 1620 (ms. BAR nr. 3821, 1^r-76^r).
Agy. C.	*Cartea de cîntece* copiată de Gergely Sándor de Agyagfalva la Haţeg, în 1642 (trimiterile se fac la textele din DR, IV, partea a II-a, 1924–1926).
Alexandria I	N. Cartojan, *Alexandria în literatura românească*, Bucureşti, 1910.
Alexandria II	N. Cartojan, *Alexandria în literatura românească. Noi contribuţii (studiu şi text)*, Bucureşti, 1922.
BDR	I. Bianu, *Documente româneşti*, partea I, tom. I, fasc. 1–2, 1576–1832, Bucureşti, 1907.
Cal. B. 1823	*Calendariu aşesat* (sic !) *pe şapte planete*, [Bucureşti], 1823.
CB	B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni*, Bucureşti, vol. I, 1878, vol. II, 1879.
Cotoşman, B	Pr. Gh. Cotoşman, *Din trecutul Bănatului*, cartea I–VI, Timişoara, 1934–1936.
Densusianu, ŢH	O. Densusianu, *Graiul din Ţara Haţegului*, Bucureşti, 1915.
DIR,XVII, B,I–IV	*Documente privind istoria României*, veacul XVII, B. *Ţara Românească*, vol. I – IV, [Bucureşti], 1951–1954.
DIT	I. Lupaş, *Documente istorice transilvane*, vol. I, 1599–1699, Cluj, 1940.
DRA, I	V. Mihordea, Ş. Papacostea, Fl. Constantiniu, *Documente privind relaţiile*

[52] Vezi *Alexandria* II, p. 73–79, N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti*, I, p. 168.

agrare în veacul al XVIII-lea, vol., I, *Țara Românească*, [București], [1961].

F. Cat. Șt. Fogarasi, *Catechismus alsaja ej alsaja summa szau meduha à ulujtej si a kredinciej christinaskae*, Alba Iulia, 1648.

FD *Albinușa* (*Floarea darurilor*), copiată de popa Ion Românul la Sîmpetru, în 1620 (ms. BAR nr. 3281, f. 78^{r} — 126^{v}).

Geogr. *Povestea țărilor și împărățiilor cîte-s în pămîntul Asiei;* ed. M. Popescu-Spineni, *Un manuscris românesc de geografie din secolul al XVII-lea*, în „Studii și cercetări de bibliologie", V, 1963, p. 329—333.

HC *Cartea de cîntece* copiată de M. Halici-senior la Caransebeș, în c. 1640 (trimiterile se fac la textele din DR, IV, partea II, 1924—1926, p. 86).

Istrate, N G. Istrate, *Graiul satului Nepos* (*jud. Năsăud*), în BIFR, IV, 1937, p. 50—97.

Petrovici, R E. Petrovici, *Repartiția graiurilor dacoromâne pe baza Atlasului lingvistic român*, în LR, III, 1954, nr. 5, p. 5—17.

R *Rujdenița*, copiată de popa Ion Românul la Sîmpetru, în 1620 (ms. BAR nr. 3821, f. 137^{r} — 141^{v}).

RIB T. L. Roșu, *Însemnări și inscripții bihorene*, vol. I, Beiuș, 1941.

RLB. A. Rosetti, *Lettres roumaines de la fin du XVIe et du début du XVIIe siècle tirées des archives de Bistritza* (*Transylvanie*), București, 1926.

SD N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. I—XXXI, București, 1901—1916.

SDȘ Șt. Stinghe, *Documente privitoare la trecutul românilor din Șchei* (*1700—1783*), vol. I, Brașov, 1901.

Șandru, A. D. Șandru, *Enquêtes linguistiques . . . V. Vallée d'Almăj* (*Bănat*), în BL, V, 1937, p. 125—189.

Șandru, N. D. Șandru, *Enquêtes linguistiques. . . VI, District de Năsăud*, în BL, VI, 1938, p. 173—230.

Vis. C. *Carte de cîntece* și *Psaltire versificată*, copiate de I. Viski la Sîntămăria-Orlea și Gioagiul de jos — Hunedoara, în 1697 (fotocopie la BAR).

Weigand, B. G. Weigand, *Der Banater Dialekt*, în WJb, III, 1896, 198—332.

Weigand, KM G. Weigand, *Körösch - und Marosch-Dialekte*, în WJb, IV, 1897, p. 250—336.

I.-A. CANDREA

DE

FLORICA DIMITRESCU

Personalitate multilaterală, de o vastă cultură de specialitate, dotat cu un excepțional simț al limbii, cu spiritul permanent deschis către tot ce însemna — în timpul său — progres, I.-A. Candrea rămâne una dintre figurile cele mai înaintate ale trecutului nostru lingvistic, un clasic al culturii românești prin munca devotată și de calitate pe care a depus-o pentru studierea limbii române. Deschizător de drumuri în domenii variate, autor al unor lucrări bogate în sugestii, el este autorul unei opere temeinice, adevărat model de metodă și rigoare științifică.

I.-A. Candrea s-a născut la 7 noiembrie 1872, la București, unde a urmat cursurile liceale și universitare. La facultate a cunoscut influența covîrșitoare a lui B.P. Hasdeu; acesta l-a prețuit mult pe tînărul care manifesta de pe atunci aptitudini pentru cercetare, demonstrate prin lucrări publicate între anii 1894 și 1896. După obținerea diplomei de licență la București, studiază la Paris, la Sorbona și la École pratique des Hautes Études. Întors în țară, a funcționat ca profesor la diferite licee, iar din 1913 pînă în 1936, cînd a fost pensionat, s-a dedicat carierei universitare. Plecînd cu familia în Franța, a luat cu sine manuscrisele și fișele despre a căror soartă nu se mai știe nimic. S-a stins din viață la Paris, în toamna anului 1950.

Cercetător neobosit al limbii române, I.-A. Candrea a lăsat în urma sa o operă caracterizată prin diversitate, ingeniozitate și profunzime. Aproape nu există domeniu de cercetare al limbii pe care Candrea să nu-l fi explorat cu minuțiozitate și competență: fonetica, lexicografia, etimologia, gramatica, textele vechi, limbile romanice[1], limba albaneză, dialectologia, toponimia, antroponimia, pentru a nu mai aminti aici remarcabilele sale studii de folclor.

Mai presus de orice, I.-A. Candrea pare a fi fost animat de ideea capitală a demonstrării *latinității limbii române* — încercînd să scoată în evidență tot ceea ce limba română a moștenit din latină și căutînd, totodată, să explice (de ex. în cursul *Cuvinte latine dispărute din*

[1] Vezi „Buletinul Societății române de lingvistică romanică . . .” 1973.

română) în ce împrejurări unele elemente latine s-au pierdut din limba noastră.

Încă din primul său studiu, *Cîteva substrate latine vulgare*, apărut în „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie" (vol. VII, 1894, p. 68—96) ca o completare — după cum declară autorul la p. 69 — a lucrării lui Gustav Gröber, *Vulgärlateinische Substrate in romanischen Wörtern*, se evidenţiază ideea sa de bază, prin reconstruirea a 201 cuvinte latine populare, dintre care majoritatea s-au impus ca fiind cerute de o serie de cuvinte româneşti şi romanice.

Tot ca urmare a preocupării de a pune în lumină vocabularul de origine latină al limbii române, publică *Étymologies roumaines* („Romania", 1904), *Din elementele latineşti ale limbii române* („Convorbiri literare", 1904 şi 1905) şi *Addenda la elementele latine ale limbii române* (BSF, I, 39—41).

Teza de doctorat, *Les éléments latins de la langue roumaine, Le consonnantisme*, Paris, 1902 (*Cons.*), merge pe aceeaşi linie şi reprezenta, în intenţia autorului, „prima secţiune" dintr-o operă dezvoltată consacrată elementelor latine ale limbii române, pe care însă n-a dus-o pînă la capăt.

Una din lucrările fundamentale ale lui I.-A. Candrea este *Dicţionarul etimologic al limbii române. Elementele latine* (1907—1914) (CDDE), alcătuit în colaborare cu Ov. Densusianu. Prin perspectiva sa panromanică, CDDE nu este numai un dicţionar al limbii române, ci şi al limbilor romanice: apelînd permanent la mărturia limbilor romanice, autorii pun în evidenţă, prin însuşi acest fapt, raporturile dintre română şi principalele limbi romanice.

În ce priveşte partea de contribuţie a lui Candrea la CDDE (comunicări orale ale prof. Al. Rosetti, Tache Papahagi şi Sabina Stroescu, foşti elevi ai lui Candrea) reiese că ar fi fost cantitativ egală cu a lui Densusianu. Prof. I. Şiadbei [2] afirmă însă că toate cele patru fascicule apărute (pînă la *putea* inclusiv) sînt opera acestuia. Totuşi, nu trebuie să trecem cu vederea, între altele, etimologiile propuse de Densusianu, în BSF, I, 41—44 pentru (*a*) *pregeta* şi (*a*) *dezghioca*, inserate sub această formă în CDDE, şi indicaţiile date în paranteză pentru: 1150 *munună*, 489 *desghioca*, 973 *legăna*, 1013 *lucra*, ca aparţinînd lui Densusianu.

Pentru determinarea contribuţiei lui I.-A. Candrea la CDDE, ne-am condus după o serie de criterii pe care le-am clasificat astfel: a) *sigure* şi b) *probabile*.

În categoria a) *sigure* am inclus un grup de cuvinte a căror etimologie a fost publicată de I.-A. Candrea în unele lucrări anterioare, uneori cu argumentări mai bogate decît în CDDE. Astfel, în *Étymologies roumaines* se demonstrează originea latină a cuvintelor: *adăpost*, *adevăr*, *aiept*, *aleg*, *boteza*, *casc*, *cat*, *caut*, *ciur*, *creer*, *despica*, *flămînd*, *fluture*, *găleată*, *găun*, *pisc*, *plăpînd*. În *Din elementele latineşti ale limbii române* se stabileşte etimonul latin al termenilor *adia*, *anin*, *dărîma*, *mesteacăn*, *mistreţ*, *pată*, *patlagină*, *pătul*. De asemenea avem certitudinea că I.-A. Candrea este autorul etimologiilor propuse şi discutate de el anterior, de ex. în *Cons.*:

[2] În LR, VI, 1957, p. 24, nota 3.

mai[3] < *magis* (p. 30) sau în BSF : *fruncea* < **fronticĕlla* (I, 28), *dehoca* < **dēvocare* (I, 40—41), *merge* < *mĕrgĕre* „plonger, cacher, perdre de vue" (II, 12).

În aceeaşi grupă pot fi socotite cuvintele la care se menţionează în paranteze drepte, după paragraful dedicat etimologiei, numele lui I.-A. Candrea, de ex. 127 *baier*, 983 *leşina*, 1140 *mişină*, 1154 *moşoroi*, 10 *aciua*, 154 *beţiv*, 155 *beţiţ*, 400 *cotor*, 481 *dehoca*, 484 *deretica*, 516 *drepnea*, 924 *genune*, 966 *lăudoare*, 983 *leşina*, 1070 *maţ*, 174 *măturǎ*, 1087 *mistreţ*, 1089 *mesteacăn*, 1140 *mişină*, 1317 *pănură*, 1400 *plai*.

În clasa b) *probabile* am integrat acele cuvinte din CDDE — foarte numeroase, peste 100—în finalul cărora se indică pătrunderea lor în limbile înconjurătoare, în primul rînd în limbile slave. Avînd în vedere că încă din 1900 I.-A. Candrea se preocupase de *Elementele române din limbile slavice* („Noua revistă română", 1), am considerat că acesta este un criteriu posibil al determinării aportului lui I.-A. Candrea la CDDE. Din cuvintele aparţinînd clasei menţionate se poate constata absenţa celor care încep cu *e*, *h* şi *i*. Aceasta se datorează faptului că termenii respectivi nu au fost împrumutaţi de limbile învecinate sau împrejurării că autorul lor nu dădea o mare importanţă cercetărilor de acest fel? Oricum, ele pot constitui un indiciu că I.-A. Candrea nu ar fi colaborat decît, poate, parţial la redactarea celor trei litere.

De menţionat că termenii privitori la păstorit, foarte numeroşi în CDDE, nu au valoare diagnostică, deoarece ambii autori au dedicat o bună parte din activitatea lor cercetării acestui întins domeniu.

Din cele de mai sus rezultă că CDDE reprezintă o operă de colaborare, dar că, în partea publicată, contribuţia lui I.-A. Candrea întrece pe a lui Ov. Densusianu. Deşi neterminat, CDDE rămîne, pentru elementul latin, o operă de căpetenie, care se consultă, în continuare, cu real folos.

I.-A. Candrea a mai colaborat cu Ovid Densusianu la *Dicţionarul general al limbii române din trecut şi de astăzi*, din care nu a apărut, în 1909, decît prima fasciculă conţinînd litera A. Pentru activitatea ulterioară a lui I.-A. Candrea, colaborarea la acest dicţionar a avut o mare însemnătate deoarece, după 22 de ani, el va elabora *Dicţionarul enciclopedic ilustrat* (Bucureşti, Cartea românească, 1931) (CADE) împreună cu Gh. Adamescu, care este autorul părţii intitulate *Dicţionarul istoric şi geografic universal*.

Specificul activităţii de lexicograf a lui Candrea îl constituie stabilirea etimologiilor. Adept al îndrăznelii în ştiinţă, spirit profund realist, el ia poziţie contra „acrobaţiei" în cercetarea lingvistică (*Elemente de origine dubioasă*, p. 29), înţelegînd prin aceasta că nu se poate susţine o ipoteză fără „faptele" care să-i dea forţă şi valabilitate.

Bazîndu-se pe cunoaşterea limbilor clasice, a numeroase limbi moderne, dintre care şi cele ale popoarelor vecine, înzestrat cu un instinct rar întîlnit pentru etimologie, I.-A. Candrea adăuga la rapida legătură pe care o stabilea între diverse elemente o informaţie documentară extraordinară.

Ingeniozitatea, una dintre calităţile sale cele mai remarcabile, l-a dus, de exemplu, la stabilirea adevăratei etimologii a verbului *a feri* [3].

---

[3] Gr. S., III, 2, p. 424—6.

O altă etimologie convingătoare a lui este *lepădа* < *lapidare* (etimologie îmbrățișată de DLRM), în care a ținut seama atît de forma fonetică veche (*lăpădа*) cît și de semantismul întîlnit în textele din secolul al XVI-lea („a ucide cu pietre"), semantism care corespunde perfect etimonului latin propus.

Cu spiritul său ascuțit și cu discernămînt critic, I.-A. Candrea stabilește etimologii diferite pentru *a seca*, despre o apă care dispare din cauza căldurii excesive, și *a seca*, în expresii ca „mă seacă la inimă" (ficați)[4]. De asemenea, în CADE cele două sensuri ale lui *maiá* „os mort" și „ferment" aparțin la două cuvinte diferite [5].

Trebuie subliniată concepția foarte modernă a lui I.-A. Candrea asupra dicționarelor. Promotor al unei noi etape în lexicografia noastră, atent la orice inovații lexicale, el concepe dicționarul ca pe un tezaur de civilizație; acesta trebuie redactat metodic, pe baza informațiilor și a cunoștințelor celor mai exacte despre cuvînt, care nu se pot obține dacă nu se elaborează o serie de dicționare speciale tehnice, la care să se adauge studii aprofundate de limbă veche și cercetări amănunțite dialectologice.

În întreaga sa activitate, problemele de dialectologie au fost mereu prezente în cîmpul preocupărilor lui I.-A. Candrea; fiind unul dintre primii adepți la noi ai geografiei lingvistice, disciplină nouă pe atunci, lucrările sale de dialectologie depășesc limitele obișnuite ale unor studii de strictă specialitate, deoarece ele includ nu numai elemente de limbă, ci și de istorie, de istorie culturală, de sociologie etc., deci Candrea a înțeles, cum spunem noi astăzi, rolul științelor de graniță, al științelor interdisciplinare și a făcut începutul unor cercetări de sociolingvistică.

Numele lui I.-A. Candrea este legat, de asemenea, de studiul dialectelor din sudul Dunării ale limbii române, în special al meglenoromânei, a cărei cercetare a început-o din 1908.

I.-A. Candrea a abordat cu egală competență și alte domenii ale lingvisticii, în care a adus contribuții substanțiale. Astfel, nu trebuie trecute cu vederea lucrările lui consacrate cercetării toponimiei și antroponimiei. Un domeniu de predilecție al lui I.-A. Candrea a fost de asemenea studiul raporturilor lingvistice româno-albaneze.

Trebuie menționată strădania lui I.-A. Candrea de a elabora o gramatică românească pentru străini. În acest scop, în 1900 publică un serios *Cours complet de grammaire roumaine;* Candrea a fost și autor a variate manuale de limbi străine. De subliniat faptul că el a utilizat de acum mai bine de 60 de ani metoda larg răspîndită astăzi a cursurilor de limbi străine „fără profesor". În 1913, de exemplu, I.-A. Candrea tipărește un *Curs practic de limba franceză. Metoda cea mai lesnicioasă pentru a învăța în scurt timp limba franceză fără profesor.*

Lingvistul I.-A. Candrea era dublat de un filolog la fel de valoros. Opera sa de bază în acest domeniu este masiva ediție a *Psaltirii Scheiene comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI și XVII traduse din slavonește* (București, 1916), caracterizată de Al. Rosetti drept „o piatră unghiulară a studiului asupra limbii românești vechi" [6]. Lucrarea,

---

[4] Gr. S., VI, I, 2, p. 325.
[5] Vezi A. Avram, în LR, XX, 6, 1971, p. 579.
[6] *Cartea albă*, Buc. p. 91.

alcătuită din trei părți distincte, nu are valoare egală : trebuie subliniat că ea se susține, pînă astăzi, prin studiul introductiv detaliat și prin cele două glosare, deși nici aceste două părți nu sînt scutite de erori. Dacă, totuși, ele rezistă probei timpului, nu aceeași afirmație se poate face despre *textul* Psaltirii Scheiene, ediția fiind elaborată după un sistem astăzi perimat [7].

I.-A. Candrea a împletit activitatea științifică cu cariera didactică. Cursurile acestui profesor de vocație, cu un har didactic de neîntrecut, după cum apreciază foștii săi studenți, au îmbrățișat o sferă tematică vastă. Atît în lecția sa de deschidere, intitulată *Straturi de cultură și straturi de limbă la popoarele romanice* (19 nov. 1913), cît și în alte numeroase cursuri care probează orizontul său larg în lingvistică, apare preocuparea pentru probleme de concepție și de teorie, în general larg dezbătute în epocă (unele dintre ele neelucidate nici pînă astăzi !).

Profesor prețuit de cei care au avut privilegiul de a-i fi fost elevi, savant de renume și om de aleasă cultură, I.-A. Candrea rămîne, și după dispariția sa din viață, un maestru prin opera lăsată generațiilor care i-au urmat.

Caracterizarea succintă dar cuprinzătoare a lui N. Iorga [8], „nou și cutezător spirit", este cît se poate de adecvată remarcabilei personalități întreprinzătoare a cărturarului I.-A. Candrea.

---

[7] Vezi critica acestui sistem în Elena Barborică, Liviu Onu, Mirela Teodorescu, *Introducere în filologia română*, București, 1972, p. 125—127.

[8] *O viață de om*, București, 1972, p. 398.

ORONIME DERIVATE DIN ANTROPONIME ÎN MUNȚII BRAȘOVULUI

DE

PAVEL BINDER

Studiul numirilor de munți din Carpații românești atestă că o bună parte a pășunilor de vară — a „munților" în sens popular — au primit denumirea actuală de la stăpînul de odinioară al stînei instalate în acel loc. Confruntînd vechea și actuala hartă toponimică a munților Țării Bîrsei cu bogata documentație istorică, putem identifica, în multe cazuri, eroul eponim al oronimului respectiv și chiar data acordării numelui.

În cele ce urmează încercăm să urmărim, pe baza cîtorva exemple culese din Munții Brașovului, „tehnica" acordării numirilor de munți.

1. PIETROSUL, DENUMIREA VECHE A MASIVULUI CIUCAȘ

Denumirea Ciucaș, prezentă în toate manualele de geografie, ghidurile sau descrierile turistice românești, nu este veche. În Carpații Orientali, din care face parte și masivul Ciucaș, se cunosc actualmente mai multe vîrfuri numite *Pietrosul*: Pietrosul Rodnei (2305 m) și Pietrosul Călimanilor (2102 m). Cu toate că masivul Ciucaș, format din calcare și conglomerate, este o adevărată insulă „pietroasă" în masa munților teșiți, nestîncoși, formați din roci de fliș, pentru acest munte nu se folosește numele *Pietrosul*.

În trecut, situația era cu totul alta. Pe hărțile medievale oronimele apar incidental, iar în terminologia geografică a cronicarilor Ciucașul — situat la obîrșia Buzăului — făcea parte din Munții Buzăului. Populația românească, aflată în contact cu munții — deci și cu masivul Ciucaș — a sesizat de timpuriu principala caracteristică peisajistică a acestui munte, denumindu-l *Pietrosul*. „Botezul" acesta a avut loc înaintea anului 1699, cînd pe harta inginerului italian, aflat în serviciul austriecilor, Giovanni Morando Visconti, apare la est de Brașov oronimul *Petros Mons* [1]. În lista de arendă

[1] Mappa della Transilvania 1699. Biblioteca Muzeului Brukenthal din Sibiu, nr. 919/4 foaia IV/9 și IV/19.

a munților din anul 1732 mai apare oronimul *Pietroszul* [2], însă în conscripția din 1742 lipsește, iar de atunci *Pietrosul* a dispărut din nomenclatura geografică și cartografică a Munților Buzăului.

Denumirea *Pietrosul* s-a mai menținut un timp în graiul sașilor din Țara Bîrsei. Astfel, medicul bucureștean Emil Fischer — originar din Brașov — a notat că locuitorii din Prejmer consideră masivul Ciucaș — care pe timp senin se vede bine din partea estică a Țării Bîrsei — un adevărat prevestitor meteorologic. În graiul săsesc, Ciucașul se numea, la începutul secolului nostru, *Pietrotz* sau *Pilerotz* [3], ceea ce nu este altceva decît notarea coruptă a formei românești *Pietros*.

De cînd și prin ce împrejurări a primit muntele *Pietrosul* denumirea de *Ciucaș*? Ion Conea, care a sistematizat informațiile cu privire la acest oronim, constată că este singurul de origine maghiară dintre cele pe care le-a studiat în cîteva profile. Geograful clujean Ernest Balogh a emis părerea că numele de *Ciucaș* derivă, probabil, din cuvîntul maghiar *csuka* (= știucă), dat fiind faptul că Ciucașul are unele stînci în formă de știucă. Ulterior, lingvistul Iosif Árvay a arătat că numele Ciucașului derivă dintr-un onomastic maghiar *Csukás*; „desigur — adaugă Ion Conea — numele unui proprietar de cîndva al Ciucașului" [4].

Masivul Ciucaș făcea parte din munții alodiali din domeniul Brașovului și, ca atare, nu avea alți proprietari. Cum am încercat să arătăm într-o altă lucrare [5], în munții stăpîniți de magistratul Brașovului se practica arendarea și subarendarea stînelor. Presupusul erou eponim cu numele de *Csukás* cu greu ar fi putut ajunge însă proprietar de stînă, deoarece mocanii erau aproape în exclusivitate români. În izvoarele scrise, oronimul *Csukás* apare alături de *Pietrosul* în lista taxei de arende din 1732. Cine putea fi, totuși, acest Ciucaș, eroul eponim al oronimului *Ciucaș*? Cum nu avem date sigure, trebuie să admitem o ipoteză.

În Brașov și la ceangăii din Săcele antroponimul *Csukás* este foarte rar. La începutul secolului al XVII-lea, un Ștefan Csukás figurează în izvoarele istorice brașovene. La început a fost slujitor la vamă, apoi căpitan al dorobanților (trabanților) brașoveni. El moare la 25 ianuarie 1632, fiind îngropat în biserica ungurească din Blumăna Brașovului [6].

---

[2] Eduard Zaminer, *Geschichte des Waldwesens der Stadt Kronstadt-Brassó*, Brașov, 1891, p. 204—206.

[3] „Herr Pfarrer Sindel bestätigt auf meine Anfrage, dass der Csukás in Tartlau noch immer als Wetterprophet gilt und bei den älteren Bauern noch allgemein (slav.) Pilerotz benannt wird (« Sach de Wûlken loien af dem Pilerôtz, mer bekun Rên »). Man hört aber noch häufiger Piterôtz", cf. Emil Fischer, *Das vorsächsische Burzenland*, în „Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde", 31, 1908, nr. 5—6, p. 67, nota 2. Emil Fischer greșește cînd încearcă să explice proveniența toponimului din termenul slav *rak*, *raknati*, *raciti* „a vrea".

[4] Ion Conea, *Profile toponimice prin Carpații meridionali*, în *Probleme geografice*, vol. II, București, 1955, p. 153.

[5] Pavel Binder, *Toponimia istorică de pe hotarul cetății Bran*, în „Limba română", XX, 1971, nr. 6, p. 543.

[6] 1616: „komt der Chyukaczy Istwany von Constantinopel, Csukas Istvan, Hauptmann der Stadttrabanten", cf. *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, V, p. 468, vol. IV, p. 239 — —240; 1610: „Indula el Csukás István haza felé", cf. *Erdély öröksége*, f. a., III, p. 184; „Vitézlö Csiukas Istvan Brasso varossanak akkorj eggik jambor szolgaia, avagj vamos legeny leven..."; 1617: „mustoha attjam az vitezleo Cziukas Istvan kj ekkor mar az gialogok hadnaggia vala", în *Cronica brașoveanului Tatrosy György*, în „Irodalomtörténeti Közlemények", Budapesta, 1957, LXI, p. 238—261.

În 1611, cînd oștirile lui Radu Șerban trec Carpații prin niște plaiuri (poteci) puțin umblate ca să-i ajute pe brașoveni împotriva principelui tiran Gabriel Báthori, călăuza lor a fost Ștefan Csukás [7]. S-ar putea ca acesta să fi fost slujbaș la vama de la izvoarele Buzăului (sub Tabla Buții), calitate în care cunoștea bine toate potecile din zonă. Acest vameș și căpitan al dorobanților brașoveni ar fi putut fi eroul eponim al masivului Ciucaș.

2. ORONIME VECHI ȘI NOI ÎN MUNȚII SĂCELELOR (ÎNTRE CIUCAȘ ȘI PIATRA MARE)

Ca și domeniul hotarului cetății Bran — care s-a extins pe aripa vestică a „potcoavei" podului Bucegi — munții (stînele) din Săcele, situați între obîrșia Buzăului și valea Timișului, erau în proprietatea magistratului Brașovului. Pe baza datelor din listele de taxe încasate pentru munții (stînele) arendați în anii 1732 [8], 1742 [9] și 1761 [10] (primele două liste au fost publicate de Eduard Zaminer, care semnează o merituoasă monografie a economiei forestiere din Țara Bîrsei), conjugate cu oronimele cuprinse în hărțile din 1854 [11] și 1859 [12], se poate studia evoluția istorică a oronimelor din domeniul Săcele (vezi anexa nr. 1).

3. ORONIMELE DE PE HOTARUL ORAȘULUI BRAȘOV

Golurile alpine situate între valea Timișului și Poiana Brașov, adică pe hotarul propriu-zis al Brașovului, erau considerate munți, iar stînele (sau locurile de stînă) de aici figurează pe aceleași liste cu munții alodiali săceleni. Evoluția arendării este strîns legată de denumirile munților. De aceea, înainte de a trece la anlizarea lor, dăm lista munților din masivul Postăvarul (vezi anexa nr. 2).

4. EROII EPONIMI AI MUNȚILOR DIN DOMENIUL BRAȘOVULUI (MASIVELE CIUCAȘ, PIATRA MARE, POSTĂVARUL)

În studiul nostru despre toponimia istorică a munților din hotarul Branului am văzut că stînele aflate în proprietatea magistratului erau arendate unor patricieni sași din Brașov sau unor obștii sătești. Iată cîteva exemple:

---

[7] 1611: „der Radul Wayda über das Gebirg herein begeben, bey der Cronstatt und Rostopcza", cf. Nicolae Iorga, *Studii și documente*, IV, p. 154.

[8] „Gebürge sind folgende: theils vergeben, theils zu vergeben: vnd werden dem löbl. Magistrat bey folgender Taxa 2 Tage vor Weynachten berechnet", cf. Zaminer, *op. cit.*, p. 203–204.

[9] „Protocollum über die Stadt-Gebürgs und den Datul [datul oilor — *n.n.*] von denen Melck-Schaffen, samt denen was solche unter der Inspection Georgii Rheters in anno 1742 abgeworffen", cf. Zaminer, *op. cit.*, p. 206.

[10] Alpes Allodialis (mellyeknek Nevezeti és mostani Esztendöbeli Taxai e szerent vannak), cf. Arh. Statului Brașov, Conscrierea sau urbariul domeniului Bran 1761, nr. 14, Pachet XCVII.

[11] Karte des Grossfürstenthums Siebenbürgen, Andreas Mersich, 1854.

[12] Arh. St. Brașov, Planșa 93 B.

În 1732, județul Brașovului, Stephan Filstich, lua în arendă munții Piatra (Mare), Gălbeaza, Vaida, Roșca și Pleșul; fănogiul (*conjudici*) Lucas Seuler — stînele Crucurul Mare și Urlat. Patricianul Paul Chrestels lua în arendă Bartila și Piatra Laptelui, Andreas Enyeter — Rădila, Christoph Neidel — stîna Ciucaș, obștea iobagilor din Tărlungeni — Pietrosul, iar sătenii din Satulung-Săcele — munții Babeș și Bobul. O situație asemănătoare prezintă și protocolul despre datul oilor din 1742 [13].

Arendașii munților neparticipînd direct la viața pastorală (poate că nici nu-și vizitau stînele), *amintirea lor nu s-a păstrat în nici un oronim*. Eroii eponimi ai munților trebuie căutați în *subarendașii stînelor*, care, cu cîteva excepții, erau măcelari și mocani (bogătași, chiar și negustori) români atît din Șcheii Brașovului, cît și din Săcele.

a) Înainte de dezvoltarea păstoritului intens, majoritatea culmilor alpine aveau denumiri „geografice". Multe dintre acestea — cum este și cazul Munților Bîrsei — au „supraviețuit" perioadelor de „botez", menținîndu-se pînă astăzi. Din această categorie fac parte Piatra Mare, Gălbeaza, Pietrosul, Paltinul, Zănoaga, Piatra Laptelui, Valea Rece, Obîrșia Caprii, Măgura, Crucurul, Colțul Crucurului etc. Au fost însă perioade cînd unii dintre acești munți au fost denumiți după numele arendașului sau al proprietarului stînei. Astfel, Crucurul s-a numit *Peligrad*, Piatra Mare — *Oțoțoiul* [14]. În nici unul dintre cele trei registre din secolul al XVIII-lea nu apare *Muntele Cailor*, care era denumit după antroponimul *Babeș*. Denumirea de astăzi a muntelui este cea veche, iar aminitrea fostului proprietar de stînă este păstrată numai de *Pîrîul lui Babeș*.

b) Deși ceangăii din Săcele nu erau oieri, în unele cazuri munții au primit totuși denumiri după antroponime ungurești. Astfel, putem aminti cazul muntelui *Totpál* (onomastic caracteristic ceangău), *Zănoaga Pajorului* și poate *Vaida*. Stîna Piroșca (azi Chirușca) se poate să fi fost arendată la un moment dat de măcelarul Piroska Márton din Purcăreni [15] sau de o rudă a lui.

c) La sfîrșitul secolului al XVII-lea, odată cu creșterea cererii de lînă, oieritul carpatic ia un avînt deosebit. Pe piața Brașovului se oferă spre vînzare tot mai multă carne de berbec. Pe lîngă breasla săsească medievală, la Brașov se constituie „țehul" fleșerilor sau măcelarilor români specializați în desfacerea cărnii de oaie. Atît măcelarii români, cît și cei sași aveau tot mai multă nevoie de animale de tăiere și de pășuni. Măcelarii sași aveau în stăpînire pășunea numită Hotarul Boilor de lîngă Bîrsă și arendau o pășune în Buzoel. Măcelarii români înstăriți arendează și ei stîne ca să poată crește animale de tăiere tot mai ieftine. Avînd în stăpînire stîna, onomasticul multor măcelari români a rămas definitiv în nomenclatura toponimică din Munții Bîrsei.

---

[13] Zaminer, *op. cit.*, p. 203—206.

[14] În lista de arendă din 1846 (reprodusă în „Gazeta de Transilvania", 1846, p. 368) întîlnim stînele *Oțoțoiu sau Piatra Mare*, Zenoaga lui Nan, Dosu piele, Paltin, Obîrșia Caprii, Bobirs sau Muntele Cailor etc. În 1804 subarendașul Pietrei era mocanul săcelean Stan Circă, cf. Arh. Mag. Brașov, II, p. 326.

[15] Amintit în 1773, cf. *Catalogul documentelor românești din Arh. Statului din Brașov*, Brașov, p. 149, nr. 813.

Printre măcelarii români amintiți în anul 1761 [16] apare Velican al (O) Czoczoje (Oțoțoiul), Bucur Szuszaike (Susaicu), Thodoran Szakrojul (Secăroiul), Iuon Tigaje. Ei sau alți membri ai acestor familii trebuie să fie eroii eponimi ai munților *Oțoțoiu*, *Tigaie* (sau *Tigăile*), *Susai* (din Predeal) și ai vîrfului *Velican*, la nord de Bucegi.

În anul 1712 se îngăduie ca 12 măcelari români din Șchei să vîndă și vite mari. Dintre aceștia făceau parte Velican Mocșe, Vasi Orghidan, Dumitru Szekerojul (Secăroiul), Theodor al Valikan. Alți măcelari, ca Bucur Szuszajka (Susaica), Dumitru Fulge, Theodoran Szekerojul, Stancsul Furnik și Ion Sussajkul vindeau porci [17]. Din anii următori avem date despre măcelarii brașoveni Vaszi Otzotzoul, Radul Szakerojul, Radul Bolicz, Radul Susaike, Nikulla Rencz (Rențea) și Dumitru Peligrad[18].

d) „Eroii eponimi" ai munților însă n-au fost exclusiv măcelari. Oieritul șcheienilor din secolul al XV-lea a atins o dezvoltare maximă în veacurile XVII-XVIII[19]. Lista din 1694 a bărbănțarilor (*die Berbentzker*) șcheieni care aduceau la Brașov buți de vin pe samare conține multe onomastice interesante din punctul nostru de vedere : Stoÿke Postevaÿr, Floyre Sassul, Radul Bungetz, Barbull Klintsch (Clinciu — *n.n.*), Vassy Postevaÿrul, Stann Pelligradt, Mihull Rentze (Rențea — *n.n.*), Alde Tigaie, Buckur Szussaika [20].

Pe lîngă exemplele de mai sus mai reținem din această listă onomasticele Velican, Susaica, Furnica, Bobiș, Rențea, Peligrad, Postăvarul, Clinciu și Tigae. Furnica este un munte în Bucegi, iar Clinciu, tot în Bucegi, în zona Branului. În munții Săcelelor aveau stîne șcheienii Rențea [21] (pe muntele Stiege), Tigae și Babeș sau Bobiș (pe Muntele Calului). Dumitru Peligrad, probabil fiul lui Stan Peligrad, subarenda în 1732 stîna de pe Crucur. În același an el figura printre membrii comisiei de numărătoare a oilor împreună cu vătaful Bîrsan Furdoi și Oprea Gogne, Gheorghe Chertul, Petru Fulga și Petcul Gogne [22]. După moartea lui Dumitru Peligrad, stîna de pe Crucurul Mare își recapătă vechea denumire geografică. Familia de măcelari și mocani Peligrad și-a continuat vechea ocupație : în 1776 Iosif Peligrad vindea jumătate din muntele Valea Neagră (lîngă Cheia) de pe Doftana [23].

O serie de oronime derivate din antroponime nu au corespondent în onomastica șcheienilor. Acest lucru este firesc, deoarece cîteva stîne

---

[16] Eugen Pavelescu, *Meșteșug și negoț la românii din sudul Transilvaniei (sec. XVII—XIX,)* București, 1970, p. 84—85.

[17] Caius I. Jiga, *Pagini din trecutul breslei măcelarilor brașoveni*, în „Revista arhivelor", XII, 1969, nr. 2, p. 109.

[18] E. Pavelescu, *op. cit.*, p. 168—169.

[19] P. Binder, *Oieritul românilor din Șcheii Brașovului*, în „Astra", 1970, nr. 1, și „Țara Bîrs i", I, București, 1972, p. 229—231.

[20] Art. St. Brașov., Soc. alodiale I/19. 1681—1708. Cota veche III, 13/24 (Wein Lösung 1694).

[21] În 1761 se amintește de oierul Rențea al Tătarului, cf. Arh. Mag. Brașov, I, p. 347.

[22] E. Zaminer, *op. cit.*, p. 203.

[23] Arhiva Magistratului Brașov, I, p. 360, nr. 1821, și *Catalogul documentelor românești*, p. 184, 203. Petru Peligrad arenda cășăria de aici.

erau subarendate de oieri români din satele Ţării Bîrsei [24]. Astfel, Radu Slovel (sau Slovei?) era din Mărcuş, iar Barbu, Nan, Rădilă, Tesla, Dungu, Nartea par să fi fost oieri bîrseni sau săceleni.

5. EROII EPONIMI AI ORONIMELOR POSTĂVARUL ŞI CRISTIANUL

În literatura topogeografică s-a emis ipoteza că masivul Postăvarul şi-ar fi primit numele de la dîrstele de postav situate la poalele munţilor, pe Valea cu Apă, în zona Pietrelor lui Solomon. Alfred Prox e de părere că denumirea *Cristian* este o relicvă lingvistică bulgărească şi înseamnă „creştin" [25]. La prima vedere s-ar putea crede că muntele Cristianul Mare şi-a primit numele de la satul vecin, Cristian. În vechile izvoare ardeleneşti însă masivul se numea Muntele Braşovului, iar toponimele *Postăvar* şi *Cristian* apar abia în secolul al XVIII-lea.

În lumina celor arătate mai sus cu privire la denumirea munţilor după arendaşii stînelor, explicaţia lui Prox nu mai poate fi acceptată. Onomasticul *Postăvar* nu se referă la meseria de *postăvar* (la Braşov practicată exclusiv de breslaşii saşi), ci la acei slujitori (la ocne, oraşe etc.) care primeau o parte din salariu în natură, şi în primul rînd în postav [26]. Acest onomastic apare la români şi în alte zone ale Transilvaniei [27].

---

[24] Protocolul din 1742 aminteşte de următorii proprietari de oi arendaşi:

Numele oierilor	Nr. de oi	Denumirea stinei sau a munţilor
– Iuon Iarca	320	– Piatra (Mare)
– Tudor Fulga	282	– Obirşia Caprii
– Radu Duma	143	– Cristianul Mare
– Johann Hiemesch	440	– Zănoaga Pairului
– Petru Fulga	253	– Chirurşca
– Vasi Stan	332	– Piciorul Caprii
– Dtru Fulga (măcelar)	280	– Valea Rece
– Constantin din Cristian	230	– Velican din hotarul Rişnovului
– Magna Mămulea	304	– în Buzae
– Pascul din Hărman	284	– în Buzae
– Radul Secăroiul (măcelar)	216	– Pisiac
– Vasilache şi Iuga	150	– Cristian
Total:	3.234	

(cf. E. Zaminer, *op. cit.*, p. 207).

[25] „Schuler-Cristianul Mare altbulgarische Relikte von bulg. *krъstijanъ* = Christ = Christengebirge. Eine jüngere, heute gebräuchliche rumänische Bezeichnung nennt den Schuler Postăvarul = der Tuchmacher. Am schulerwärtigen Ende der fast ausschliesslich von Rumänen bewohnten Oberen Vorstadt Kronstadt, in unmittelbarer Nähe des Aufstieges zum Schulergebirge, befanden sich bis ins 19 Jhd. hinein die Walkmühlen der kronstädter Tuchmacherzunft. Daher wohl die Bezeichnung", cf. Alfred Prox, *Der Grosse Königstein*, în „Siebenbürgische Archiv", Köln, VII, 1968, p. 3.

[26] Prin anul 1550, unii dintre tăietorii de sare de la Turda se numesc „Posthoos-pannuari", pentru că erau tocmiţi în fiecare an pe postav, cf. *Călători străini despre Ţările Române*, II, Bucureşti, 1970, p. 20–26.

[27] Pe un *Apostol* din 1743, păstrat la biserica din Lozna: „să să ştie că am luat acestu sfăntu Apostol de la jupân *Bratul* postovariu [s.n.] şi drigotar 1755", cf. N. Iorga, *Studii şi documente*, XIII, Bucureşti, 1906, p. 125. La Braşov şi în 1860 apare un Vasile Postăvar, cf. Pavlescu, *op. cit.*, p. 333.

În materialul arhivistic, oronimul *Postăvar* apare numai în 1732 : „Posztovarul sive Christianul". În acest an stîna nu mai era în proprietatea unui Postăvarul, ci a unui Cristian.

Se poate dovedi, pe bază de documente, existența la Brașov a unui mocan cu numele de *Postăvar*, eroul eponim al stînei și implicit al masivului întreg ?

În lista din 1694 a șcheienilor care importau vin apare Vasi Postevayrul și Stoÿke Postevaÿr (adică Postăvarul). Într-un proces din 1695 este implicat și un Stoica Postăvariul brașoveanul [28], *mare proprietar de oi*[29], care în 1702 cumpără vitele unui Radu [30]. El făcea parte dintre fruntașii șcheieni, era gocimanul bisericii Sf. Nicolae [31] și avea casă pe Ulița Furcoaiei [32] (azi C-tin Brîncoveanu), strada bogătașilor români din Brașov. Este firesc ca acest mocan și negustor bogat din Șchei, care în 1696 reprezenta interesele oierilor șcheieni în Muntenia [33], să fi ținut oile la vărat pe culmile Crucurului, unde a arendat (una sau mai multe) stîne. Acest *Stoica Postăvarul din Șchei de la începutul secolului al XVIII-lea a fost cu siguranță eroul eponim al muntelui și masivului Postăvarul.*

După moartea lui, stîna care-i purta numele revine unui oier cu numele de *Cristian* sau *Crâstian*. Probabil că el a fost arendașul stînei „Posztovarul sive Christianul" din 1732. În anul 1742 arendașul stînei Christianul Mare era Radu Duma, iar ai Christianului erau Vasilache și Juga. S-ar putea ca „Kerszte" din Cristian, care avea, în 1742, 260 de oi în munți străini („Auf fremden Gebürgen") [34], să fi fost Cărste(an), identic cu Cristian. La un proces din 1767 apare „Eu Badrol Carstian am fostu faț" [35].

Brașov, ianuarie 1973

---

[28] N. Iorga, *Documente Hurmuzaki*, XV/2, p. 1458.

[29] Constantin Stoide, *Noi documente brașovene*, în „Revista arhivelor", VII, 1946—1947, p. 87—88.

[30] *Catalogul documentelor românești*, p. 44, nr. 203.

[31] C. 1700 : „jupan Stoica gocimanul", cf. Radu Tempea, *Istoria sfintei besearecі a Șcheilor Brașovului*, București, 1969, p. 73.

[32] *Catalogul documentelor românești*, p. 76—77, nr. 370.

[33] Hrisovul lui Io Constantin (Brîncoveanu — *n.n.*) Voevod Pis Noem. 20. An lt 7205 (1696) : „Voao oiarilor ori dela ce județ către aceasta vă fac domnia mea în știre că aici la domnia mea veni Stoica Postăvariul ot Brașov împreună și cu alți Șcheai de acolo de să jăluisă cum că aflăndu-să oile lor ceaste bărsănești aici în țara domnii mele pentru păsunea, decând iaste vremea oeritului, voi nu le luați oeritul după cum le au fost obiceiul ci vă tindeți de le luați mai mult", cf. Norbert Salmen, *Scrisori vechi*, în „Țara Bîrsei", VI, 1934, nr. 3, p. 220—221.

[34] E. Zaminer, *op. cit.*, p. 207.

[35] E. Pavelescu, *op. cit.*, p. 53.

Anexa nr.

Oronime vechi şi noi în munţii Săcelelor

Denumirea actuală a munţilor şi altitudinea lor exprimată în m.		Denumirea munţilor şi textele arendei în fl. ung.			
		1732		*1742*	
1. Piatra Mare	1844	Piatra	5	Piatre	5
2. Gălbeaza	1622	Gelbaza	10	Kelbáze	10
3. —	—	Oczoczojul	10	Oczoczoiul	10
4. Vaida	1528	Raduszlovell (sive) Vaida	10	Radul Szlovel S. Vaida	10
5. Vf. Roşca	1428	Roska	10	Roska	10
6. Pleşul	1198	Plesull	4	Plessul	4
7. Pîrîul Orlat		Urlát	12	Urlat oder Csore	12
8. Chiruşca (masivul Ciucaş)		Piroska	14	Piroska	14
9. Vf. Paltinul	1903	Paltine 2 Stenna	18	Paltin	18
10. —		Toth Pal	10	Tot Pál	10
11. —		Doszul Pieli	12	Doszul Pieli	12
12. —		Piszku Babului	10	Piszkul Bobului	10
13. Zănoga	1291	Zenoage lui Nan	6	Zenoage lui Nan	6
14. —		Zenoga lui Pájorului	16	Zenoga Pairului	16
15. —		Bartille sive Raduslovell Markosán	10	Bastille (sic !)	10
16. Piatra Laptelui	1472	Piatra Lápti	4	Piatre lápti	4
17. —		Radila	16	Radilla	16
18. —		Valja Redsé	10	Valye retse	10
19. Vf. Tesla	1610	Teszla sive Dungul	10	Teszla und Tungul	10
20. Vf. Dungu	1504				
21. Vf. Ciucaş	1959	Csukás	10	Csukásul	10
22. Vf. Tigăilor	1699	—		Tigeille	8
23. —		Ubersia Kápri	12	Ubersie kápri	12
24. —		Pietroszul	8	Pietroszul	8
25. M-tele Cailor Pîrîul lui Babeş	1429	Babis und Bubul	8	Babis und Bobul	8
26. Bobul					
27. —		Koltzul Barbului	10	Kolczul Batbului	10
28. Vf. Renţea	1379	Sztiege sive Rentze mezeje	10	Stiege	10
29. M-tele Cailor	1429	—		—	
30. —		Raduszlovell s. el latrium		Radul Szlovel Catharini	10
31. —		—	10	Magura Nárti	6

1

(între Ciucaş şi Piatra Mare)

Denumirea munţilor şi „Taxae Alpium" *1761*	H.fl.	Denumirea munţilor *1854—1859*	Anul	Nr. crt.
Piatre	21,50	Piatra Mare	(1854)	1
Kelbáze et Otzotzojul	62,50	—		2
		—		3
Vajda	45	Radu Slojer	(1859)	4
		Wajda	(1859)	
Roska	20	Roska	(1859)	5
Plessul	40	—		6
Orlát	18,50	Orlat	(1859)	7
Piroska	10,50	—		8
Paltin	63	Paltin	(1859)	9
		Vf. Paltinului	(1854)	
Tót Pal	42	Tolpat	(1854)	10
Doszul Pielli	30	—		11
Piszkul Bárbuluj	21	—		12
Zenoga ál=luj Nán	24	Zenoage	(1859)	13
Zenoga Pajruluj	36	Zenoga	(1854)	14
Bartille	20	Radu	(1854)	15
Piatré Lápti	31	—		16
Radilla	26,50	—		17
Vállye rétse	45	Hideg völgy	(1859)	
		Valya Retse	—	18
Tészla et Tungul	40	—		19
		Dongó	(1854)	20
Csukással	36	Csukás	(1854)	21
Tigeille	12,50	V. Tigai	(1854)	22
Obersie Kapri	40	Obersi Kapri	(1859)	23
Pietroszul	16	Vf. Kapri	(1859)	24
Bobis	33	Munte Kailor	(1859)	25
—		Vf. Babii	(1854)	
Koltzul Bárbului	17	Pisku Kolzu Barbului	(1859)	27
Stiege	30	—		28
—		Munte Kailor	(1859)	29
Rádul Zlovel Catharini	25	—		30
Mogura	23			31

Anexa nr. 2

Oronimele de pe hotarul oraşului Braşov

Denumirea actuală a munţilor	Denumirea munţilor şi taxele arendei în florini ung.					
	1732		*1742*		*1761*	
1. Crucurul Mare	Peligrad sive Krukur	10	Krukur Mare	10	Krukur Máre	31,50
2. Colţul Crucurului	Koltzul Krukurului	10	Kolczul Kukurlui (sic !)	10	Koltzul Krukurluj	31
3. Vlăduţ	Vladitz	6	Vláditz	6	Vladitz	18,50
4. Pisiac	Pisziak	4	Pisziak	4	Piszsziak	10,50
5. Cristianul Mare	Posztovarul sive Christianul	16	Christian mare	16	Krisztian máre	31
6. Crucurul Mic	Krukur mik	2	Krukur Mik	2	Krukur mik	36
7. Susai (la Predeal)	Szuszájul	—	—	—	—	—
8. Guţan	—	—	—	—	Guzán	50

NOTE ETIMOLOGICE (MICROTOPONIMIE)

DE

ION MOISE

Alimána, pădure și pășune în satul Brăduleț, com. Brăduleț, jud. Argeș. Provine din antroponimul *Aliman*, pe care N. A. Constantinescu îl derivă din *Alaman*, etnic german, numele unui popor vechi german, subjugat de francii lui Clovis [1]. Toponimul a căpătat formă feminină, deoarece termenii entopici *pădure* și *pășune* sînt de gen feminin. Trecerea de la masculin la feminin este frecventă în toponimia românească (vezi *Draca*, *Pogana*, *Strigoaia*, *Catîra* etc. [2]).

În com. Domnești, situată în apropierea com. Brăduleț, am întîlnit supranumele *Aliman*.

Apéș, poiană în com. Șuici, jud. Argeș. Toponimul are la bază antroponimul *Apéș*, care astăzi nu se mai întîlnește. În jud. Argeș l-am întîlnit în sintagma *moș Apeș*, folosită numai ca formă de adresare către cineva care încearcă să efectueze o muncă peste puterile lui, deci cu sensul „e greu pentru tine ; nu ești în stare ; ești prea moale și nevoiaș ca să faci așa ceva".

Vălceáua lu Bîțán, vîlcea în satul Țîrdești, com. Moșoaia, jud. Argeș. Fără îndoială, în explicarea etimologiei acestui toponim trebuie să pornim de la apelativul *bîțán*, care în județul Argeș înseamnă „specie mai mare de streche a vitelor". DM dă la cuvîntul *bîțan* sensul „mic țînțar care tremură din picioare cînd stă pe loc". Analizînd structura toponimului (articolul hotărît antepus) ar trebui să ajungem la concluzia că *Bîțan* este un antroponim (foarte probabil o poreclă) provenit din apelativul în discuție. În sprijinul acestei ipoteze vine și latura semantică : *bîțanul* este prea mic pentru a da denumirea unei vîlcele. În formă de plural (*Vălceaua Bîțanilor*) acest substantiv putea deveni un component al toponimului compus.

---

[1] *Dicționar onomastic românesc*, București, 1963, p. 180.

[2] Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 247, 249, 250, 396.

Válea lu Boréț, Válea Boréțului, Valea Bouréțului, Válea Buréților, vale în pădure în satul Poduri, com. Corbi, jud. Argeș. Am expus variantele în ordinea descrescîndă a frecvenței. Considerăm necesar să luăm în discuție trei etimoane : *boureț* (formă diminutivală a substantivului *bour*), *Boreț* (antroponim de origine slavă format din radicalul *Bor-* cu sufixul *-eț*) și *burete*.

N. A. Constantinescu derivă toponimul *Bourețul* din apelativul *boureț* „pui de bour" (*op. cit.*, p. 213). Pe Valea Rîului Doamnei există muntele *Borețu* (variantă frecventă) și *Bourețu* (variantă mai puțin cunoscută).

Noi considerăm corectă etimologia dată de N. A. Constantinescu. În trecut bourii și zimbrii trăiau nu numai în Moldova, ci în întreaga zonă a Carpaților și chiar în Balcani. Academicianul Iorgu Iordan atestă toponime formate de la *bour* (*Vîrful Bourului*, *Boureni*, *Borul*) în Hunedoara, Buzău, Prahova, Vîlcea (*op. cit.*, p. 560). Domnia sa afirmă : „Atestările, în general bogate, existente în dicționare cu privire la *bour* provin tot numai din izvoare moldovenești (de astă dată fără nici o excepție). Toponimia contrazice iarăși, deși mai puțin izbitor decît la *zimbru*, informațiile date în dicționare (care, trebuie să precizez, nu afirmă că *bour* ar fi circulat sau ar fi circulînd prin Moldova, ci prezintă citate exclusiv moldovenești, ceea ce, pînă la proba contrară, vorbește în sensul arătat aici)" (*ibidem*).

Pe văile Rîului Doamnei și Argeșului am întîlnit toponimele *Zimbru*, *Poiana Zimbrului*. Numele topic bulgăresc *Burel* (culme în Balcanii Apuseni) provine din rom. *bourel*, diminutiv de la *bour*[3].

Variantele *Valea Bourețului* și *Valea lu Boreț* pot fi explicate prin evoluția fonetică și de structură a formei mai vechi *Valea Bourețului*. Căderea lui *u* a fost provocată de ușurarea pronunțării. Înlocuirea articolului enclitic cu cel proclitic nu este un fenomen rar în toponimia noastră. Noi am întîlnit multe toponime compuse în care articolul proclitic se atașează nu unui antroponim, ci unui apelativ : *Pîrăuțele ale lu Piscu Tomii* (Berevoești Pămînteni, jud. Argeș), *Pîrău lu Gruiu Mare*, *Moara lu Ciunget* (*ibidem*), *În Coasta lu Cireș* (satul Blidari, com. Golești, jud. Vîlcea), *Valea lu Negru* (*ibidem*) etc. Referitor la ultimul toponim menționăm că *Negru* nu este antroponim, ci elipsă a denumirii topice *Dealul Negru*, deal unde își are obîrșia valea amintită. Desigur, structurile de mai sus se explică prin analogie cu construcțiile similare, care în articolul proclitic se atașează unor antroponime (*Valea lu Ivan*, *Poiana lu Bran*).

Analogia cu toponime de tipul *Poiana lu Bran*, *Dasupra Poienii lu Bran*, *În Prunii lu Niță*, *Biserica lu Enache*, *La Fîntîna lu Sumpietru*, *Valea lu Enache*, *Scoaca lu Căciulă*, *Poiana lu Cilă*, *Lacu lu Mihai*, *Colțu lu Moș Badea* (toate din Poduri și satele aceleiași comune) a provocat transformarea toponimului *Valea Borețului* în *Valea lu Boreț*. Acest lucru

---

[3] Boris Simeonov, *Etimologičen rečnik na mestnite nazvania ot Godečko*, Sofia, 1966, p. 131 ; Ion Moise, *Neskolko bolgarskih topografskih nazvanij rumânskogo proishoždenija*, comunicare la cel de al XI-lea Congres de onomastică, Sofia, 1972. În limba bulgară există multe toponime de origine română, care s-au format de la *nume de animale* : *Kapriora*, *Manzul*, *Pupeza*, *Cerbul*, *Ursul*, *Ursel*, *Ursulița* etc. Din punct de vedere fonetic, în trecerea de la *bourel* la *Burel* remarcăm căderea lui *o* și lichidarea hiatului.

s-a întîmplat după dispariţia bourilor, cînd cuvîntul şi-a pierdut sensul lexical, s-a deetimologizat şi a început să fie perceput ca un antroponim.

Válea Burétilor este o variantă foarte puţin răspîndită. Este un caz tipic de etimologie populară în toponimie. De fapt este singura formă căreia informatorii au putut să-i dea o explicaţie.

Bubulău, Bubulău Curăturii, deluleţ în formă de movilă (satul Pîrîeşti, com. Corbi, jud. Argeş). Una din explicaţiile informatorilor („deal ca o moghilă mare, ca un buboi") merită a fi luată în seamă pentru stabilirea etimologiei. Forma de relief justifică comparaţia cu un buboi.

În graiul local nu există cuvîntul *bubulău* şi credem că nici nu a existat. *Bubulău* este o creaţie metaforică pentru denumirea locului respectiv. S-a format din *bubuliţă* prin substituirea de sufix. Diminutivul *bubuliţă* nu era adecvat pentru denumirea unui deluleţ. De aceea de la acest cuvînt s-a format augmentativul *bubulău*. În graiul local sufixul *-ău* formează atît depreciative, cît şi augmentative : *hăplău* „om înalt", *nătărău, năclău* „prost", *măcălău* „om cu capul mare", *prostălău, tăntălău* „mare tont", *julercău* „jerseu învechit, ros, tocit". În vorbirea localnicilor, sufixul *-ău* este destul de obişnuit şi de multe ori provoacă schimbarea genului : *cremănău* „mămăligă vîrtoasă, tare"; *lăcău* „lăcărie, apărie, apă multă vărsată pe jos" ; *hălălău* „hălălaie, hărmălaie, gălăgie mare". Deci *crémene — cremenău, lăcărie — lăcău, hălălaie — hălălău.*

La Buduráu, Fîntîna de la Buduráu, ştiubei (în pronunţarea locală „ştiubeu") în Corbi, jud. Argeş. Toponimul s-a format din substantivul *buduroi* „ştiubei", prin înlocuirea sufixului *-oi* cu sufixul augmentativ *-ău* (vezi mai sus *bubulău*).

Búghea, pîrîu, vale, sate (com. *Bughea de Jos* şi *Bughea de Sus*, sat al comunei Albeşti) în jud. Argeş ; **Bughíţa,** pîrîu şi vale în com. Lereşti, jud. Argeş. N. A. Constantinescu consideră inacceptabilă etimologia propusă de V. Bogrea (< *Budea*), dar nu propune altă etimologie (*op. cit.*, p. 220). Noi credem că etimonul acestor nume topice este apelativul bine cunoscut în nordul Argeşului (mai ales în fostul judeţ Muşcel, unde se întîlnesc toponimele în speţă) *boághe* „ceaţă". DA dă la cuvîntul *boaghe* sensul „brouillard", deci „negură, ceaţă", şi-l localizează în zona Bran-Muscel, bazîndu-se pe C. Rădulescu-Codin. Studentul şi colaboratorul nostru la culegerea toponimei argeşene, Gh. Bănică, ne relatează că pe valea Bughii, în com. Godeni, substantivul *boaghe* are şi varianta *bughe.*

În zona de munte ceaţa, *boaghea*, este un fenomen meteorologic obişnuit. Desigur, numele topic *Bughea* a fost dat la început văii, apoi pîrîului şi satelor aşezate în această vale.

Un toponim analog cu *Bughea* este *Maglavit* din judeţul Dolj, pe care Gheorghe Bolocan îl derivă din bg. *măglăvit* „ceţos" [4].

Cástraviţa, loc şes în com. Desa, jud. Dolj. Acest toponim reprezintă o formă arhaică a cuvîntului *castravete. Castraviţa* este o dovadă sigură

[4] *Maglavit*, în „Limba română", XV, 1966, nr. 3, p. 291.

că apelativul *castravete* nu provine din bg. *krastavec* (vezi DM), ci din bg. *krastavica*, aşa cum arată academicianul Alex. Graur[5]. Autorul citat expune şi cauzele transformării lui *krastavica* în *castravete* (*ibidem*). Toponimul oltenesc vine să precizeze evoluţia fonetică şi morfologică a cuvîntului în discuţie : mai întîi a avut loc metateza şi apoi substituirea de sufix care a dus la schimbarea genului.

Múntili Chirvasiului, munte pe Valea Bughii, jud. Argeş. N. A. Constantinescu atestă antroponimul *Chirvaşiu*, pe care-l consideră compus din *Chir* şi *Vasilie* (*op. cit.*). Etimonul lui *Chirvasiu* poate fi însă lat. *Gervasius*, pătruns în limba română prin filieră slavă. În jud. Argeş am întîlnit acest prenume în com. Domneşti [6].

Dim, măgură împădurită formată din două părţi (**Dimu ăl Mare** şi **Dimuleţ**) între satele Pîrîeşti, Stăneşti şi Corbşori (pronunţat Corşori), com. Corbi, jud. Argeş. Informatorii au dat ca etimon *Dima*, prenumele unui pădurar, de care cei mai bătrîni îşi mai amintesc încă. Explicaţia nu poate fi acceptată din două motive : în primul rînd, denumirea trebuie să fie mult mai veche, deoarece desemnează o formă de relief importantă — o culme mare împădurită care desparte trei sate ; în al doilea rînd, *Dim* ne trimite mai curînd la antroponimul *Dimu*, decît la *Dima*. Căderea lui *u* era de aşteptat într-un grai în care se întîlnesc hipocoristice fără *u* : *Din* (< *Constantin*), *Nel* (< *Ionel*).

Pă Dimuleásа, vale cu pomi fructiferi în satul Valea Mare, com. Bălileşti, jud. Argeş. Sufixul *-easa* ne indică un antroponim feminin derivat de la *Dimu*.

Pîrâu Dúrii, pîrîu şi vale în satul Pîrîeşti, com. Corbi, jud. Argeş. În satul respectiv se întîlneşte apelativul *dură* cu sensurile : 1. rotiţă de la ochiurile maşinii de gătit (în mijlocul rotiţelor se găseşte *căpeneácul*) ; 2. rotulă ; 3. bucată de lemn rămasă de la retezarea buştenilor la capete care se foloseşte pentru foc. Acest apelativ nu poate fi etimonul toponimului în discuţie. Primele două sensuri cad de la bun început ; al treilea nu poate fi acceptat, deoarece pîrîul respectiv, cu un sol pietros, lipsit de vegetaţie, n-a putut avea niciodată exploatări forestiere.

În acest caz, toponimul poate fi derivat numai din antroponimul feminin *Dura*, pe care N. A. Constantinescu îl consideră un hipocoristic de la *Tudora* < *Teodora* < *Teodor* — (*op. cit.*, 46). Pînă acum cîţiva ani în Pîrîeşti mai trăia o femeie care se numea *Durica*. *Durica* este, evident, un diminutiv al lui *Dura*.

Poiána Gablea, poiană pe Valea Vîlsanului, la nord-vest de satul Brădet, com. Brăduleţ, jud. Argeş. *Gablea* reprezintă, fără îndoială, forma modificată fonetic a antroponimului *Gabrea*. Trecerea lui *r* la *l* se întîlneşte în antroponimia română (*Gliga*, *Gligo*, *Gligul* din forma apocopată

---

[5] *Tendinţele actuale ale limbii române*, Bucureşti, 1968, p. 96.

[6] Ion Moise şi Marin Mocanu, *Onomastica comunei Domneşti, judeţul Argeş*. Institutul pedagogic Piteşti, *Lucrări ştiinţifice*, Piteşti, 1969, p. 114.

a lui *Grigore*, transformat prin disimilare în *Gligore*), iar în limbajul copiilor este un fenomen frecvent. În zona Brăduleţului, în limbajul afectiv, substantivul *verişoară* are forma de alintare *şoală*.

Geabélea, munte în comuna Stoeneşti, jud. Argeş; **Părău Geabélii** (*ibidem*). În satul Stăneşti, com. Corbi, jud. Argeş, am întîlnit antroponimul *Geabélea* şi considerăm că un astfel de antroponim a stat la baza toponimelor în discuţie.

Lácu Ghîşii, Poiána Ghîşii (denumirea nouă pentru ambele — **La Cantón**), lac şi poiană în satul Pîrîeşti, com. Corbi, jud. Argeş. Explicaţia informatorilor („era mulţi *ghişeni*, dar s-a uscat") nu este corectă, deoarece, în acest caz numele topic trebuia să fie *Lacu Ghişenului* sau *Lacul Ghişenilor*. *Ghişa* este forma palatalizată a numelui de persoană feminin *Vişa*. În graiul local, palatalizarea labio-dentalei sonore este un fenomen frecvent: *ghine* (*vine*), *ghezure* (*viezure*), *gher* (*vier*), *ghespe* (*viespe*).

Valea Gúrgura, vale; **Pă Gúrgura**, uliţă; **Fîntîna Gúrgura**; **Vălceáua Gurgurícea**, vîlcea; toate formează o zonă a satului Ciocănăi, com. Moşoaia, jud. Argeş. Etimonul toponimului *Gurgura* este, după părerea noastră, antroponimul *Gurgur*, pe care N. A. Constantinescu îl derivă din scr. *Grgur* (*Grigore*). Trecerea la feminin putea să se producă în cadrul antroponimiei (*Gurgura*, soţie, fiică sau fină a vreunui *Gurgur*) sau al toponimiei (vezi *Călugăra*, *Cerchezele*, *Cojana*, *Draca*, *Frînca*, *Secuia*, *Şarba* [7]).

Hălăciúgi, loc greu accesibil din cauza tufişurilor în com. Bezdead, jud. Dîmboviţa. Toponimul provine din apelativul *hălăciugă* „tufă" (DA). În nordul jud. Argeş cuvîntul *hălăciugă* are sensul „păr des, mare, nepieptănat, încîlcit". Este, desigur, un sens metaforic, dezvoltat din sensul „tufă".

Groapa Ieroáie, în satul Lunca Gîrţii, com. Stoeneşti, jud. Argeş. *Ieroaia* este un antroponim derivat din numele de persoană masculin *Iaru*. În Lunca Gîrţii şi în satele din jur numele *Iaru* se întîlneşte frecvent, începînd cu secolul al XVII-lea [8].

Forma iniţială a toponimului *Groapa Ieroaie* trebuie să fi fost Groapa *Ieroaiei* (genitiv vechi, acum în graiul local s-ar spune *Groapa Ieroaii*). Căderea lui *i* final se poate explica prin dispariţia numelor *Iaru*, *Ieroaia*, precum şi prin pronunţarea rapidă.

Dispariţia antroponimului *Ieroaia* şi faptul că în acest loc s-au găsit oase omeneşti i-a determinat pe unii informatori să explice toponimul respectiv prin cuvîntul *eroi*.

[7] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 398—399.
[8] Ioan Răuţescu, *Dragoslavele*, Cîmpulung, 1937, p. 125, 126, 133.

CÎTEVA PRECIZĂRI LA ARTICOLUL *O LISTĂ DE CUVINTE DIN MUNȚII APUSENI*

DE

MIRCEA SECHE

Apărut în numărul 1 pe 1973 al revistei „Limba română", articolul lui Laurențiu Szász intitulat *O listă de cuvinte din Munții Apuseni* conține numeroase și regretabile insuficiențe de documentare lexicografică, asupra cărora ne îngăduim să insistăm în cele ce urmează.

Reamintim cititorilor revistei că autorul a publicat și a comentat un glosar regional sumar întocmit de doi amatori (ingineri agronomi) și tipărit pentru prima dată în anul 1936, la sfîrșitul unei lucrări de economie agrară. Din totalul de 151 de cuvinte (și unități frazeologice)ale glosarului, Laurențiu Szász izolează 56 care, după opinia sa, „*nu figurează în lucrările de lingvistică (dicționare, glosare, monografii etc.) sau sînt înregistrate cu sensuri diferite*" (sublinierea noastră — M.S.) (p. 48).

Cele 56 de elemente lexicale demne a fi reținute (pentru motivul arătat, precum și pentru acela, nu mai puțin important, că glosarul în cauză „aduce o contribuție care nu trebuie ignorată la cunoașterea graiului românesc din Munții Apuseni", p. 49) apar repartizate în două secțiuni distincte: prima, în care figurează 30 de cuvinte (și unități frazeologice) însoțite de scurte comentarii (mai toate, semantice) ale cercetătorului; a doua, în care celelalte 26 de cuvinte (și unități frazeologice) sînt doar enumerate alfabetic, cu precizarea că pentru ele nu s-au putut da explicații semantice suplimentare.

Izolarea celor 56 de elemente lexicale strict regionale, operație foarte delicată și angajînd o mare răspundere, se face cu toate precauțiile necesare — potrivit asigurărilor lui Laurențiu Szász — prin *confruntarea termenilor glosarului cu numeroase și variate izvoare lexicografice* (pentru care v. *Bibliografia* bogată dată la p. 45).

Din păcate, se dovedește cu ușurință că verificarea promisă rămîne adesea nefăcută — și în consecință termeni de multă vreme înregistrați în opere lexicografice cunoscute (incluse de altfel și în *Bibliografia* amintită) apar în comentariile lui Laurențiu Szász drept unice atestări ale glosarului. Urmează să semnalăm în continuare cîteva erori mai flagrante

ale autorului (folosindu-ne tot de abrevierile *Dicționarului limbii române*, tomul al VI-lea, București, 1965—1968).

Despre verbul *dubi* („se dubește la piuă = se îndesește la piuă"), Laurențiu Szász afirmă : „Este surprinzător că acest *cuvînt* (subl. noastră — M.S.) nu se găsește atestat în lucrările noastre lexicografice" (p. 48). Fie-ne permis ca surpriza să fie mai degrabă de partea noastră, dacă avem în vedere că termenul ca atare apare înregistrat în absolut toate dicționarele consultate de noi (v. CADE, Scriban, D., DM, și chiar Șăineanu, D.U., la care autorul trimite pentru susținerea negației sale), fiind exemplificat cu izvoare de proveniență ardelenească (v. CADE). Cît despre sensul exact al cuvîntului din glosar, îl trimitem pe autor la ALR SN II (aflat în *Bibliografia* de confruntare a lucrării sale), la harta 497 (cu legenda „bate pănura la piuă"), care i-ar fi dovedit înregistrarea lui (în Transilvania), în contexte revelatoare de felul „dubește cioareci" sau „dubește șubili".

Boboase (sic ! pentru *boboașe*[1]) „cartofi" — este semnalat (cu acest sens) încă în *Anon. Car.*, apoi în DA și CADE, pe o arie care cuprinde deopotrivă Transilvania și Banatul.

Iuș (cu un plural, imposibil de admis, *isuri*) apare definit în glosar (printr-o evidentă aproximare) prin „părți, unități", ce corespunde în realitate lui „drept [= parte] (de moștenire)", pentru care v. DA (cu numeroase atestări din vestul Transilvaniei, printre ele : *S-au milostivit a ne lăsa iușul nostru. . .*, ap. Vaida). Avem a face, așadar, cu o realitate semantică unică și nu cu două, cum crede comentatorul glosarului (care explică accepția din glosar „prin extensiune semantică", deși recunoaște explicit, pe de altă parte, marile insuficiențe ale izvorului în secțiunea explicativă, v.p. 47).

Întărnițat „încărcat" (*ne-o întărnițat cu mare tapșă*) ar reprezenta o „extensiune semantică" față de sensul înregistrat în DM (— despre cai sau măgari — „înșeuat, cu tarniță") și folosit, se pare, ca unic izvor de confruntare. Eroarea comisă aici este aceea de a nu fi fost luată în considerație situația semantică mai complexă a cuvîntului, așa cum apare ea în DA (s.v. *întărnița*), adică și sensul extensiv de „spetit, deșelat (de poveri)", față de care în glosarul aici în discuție nu avem o situație semantică nouă, ci doar una stilistică : folosirea figurată a unui sens înregistrat ca atare de izvoare.

Oluri „ulcioare" este, din nou în mod surprinzător, explicat ca o „restrîngere semantică" singulară (și regională) a accepțiilor înregistrate de toate celelalte izvoare lexicografice. Dar chiar în DLR, citat aici ca izvor de confruntare, termenul apare cu aceeași formă, cu exact același sens, dar avînd o arie de răspîndire mai largă, ce cuprinde și vestul Transilvaniei (v. sub *oală*, sensul I.2. și, de asemenea, CADE).

Pătrăreț „vas de lemn de cca 75 litri" se regăsește ca atare în DLR, în ciuda unei glosări aparent diferite („vas pentru lapte — servind și ca măsură de capacitate"), ce reproduce o informație de asemenea din vestul Transilvaniei (de lîngă Beiuș). Că în ambele surse avem a face cu denumirea unui vas de mare capacitate o dovedește întrebarea (din Chestionarul ALR)

[1] Laurențiu Szász ne avertizează că în glosar „notarea cuvintelor . . . . lasă mult de dorit" (p. 47).

pe baza căreia s-a obţinut termenul consemnat în DLR : „în ce se toarnă laptele odată muls?"

Pere „cartofi" — dezvoltare semantică singulară, „prin extensiune semantică", după Laurenţiu Szász — a fost în realitate înregistrat (cu acest sens) încă în izvoare lexicografice de la sfîrşitul secolului trecut (v. Mîndrescu, Ung.), fiind bine reprezentat în Transilvania (pentru care v. DLR, sub *pară*[2], sensul I.2., cu peste 10 atestări).

Pentru *pomesteală* „lut gol, uscat" se trimite exclusiv la un verb evident înrudit *pomesti* din CADE, deşi substantivul există şi el consemnat în izvoarele lexicografice (v. Scriban, D., sub *pomosteală*, varianta *pomesteală*), cu o accepţie similară (= „pomost", adică „pămînt îndesat în podeaua caselor ţărăneşti, la prispe", precum şi „pămînt clisos").

Rădăcini are în glosar sensul de „zarzavat" (adică de „rădăcinoase"), explicat prin „restrîngere semantică" şi considerat cu totul singular. Noi îl cunoaştem aproape curent şi din Muntenia, iar în Moldova existenţa lui poate fi demonstrată cu un izvor din 1845 (*Curechiul, sfeclile, guliile şi alte rădăcini se seamănă în martie*, I. Ionescu, C. 36).

Sensul din glosar al lui *tapşa* „taxa la pădure" nu ni se pare altul decît acela consemnat de Paşca, Gl. la *tapşă* („chirie, taxă"), domeniul de aplicaţie particular din primul izvor neconstituind, singur, dovada altei realităţi semantice. Adăugăm faptul că informaţia lui Paşca provine dintr-o sursă localizată în centrul Transilvaniei (lîngă Turda).

Nu ne convinge nici includerea printre noutăţile lexicale ale glosarului a lui *tîrşire* „tăierea pădurii, scoaterea butucilor şi rădăcinilor", de vreme ce verbul-bază *tîrşi*, cu sensul corespunzător, există înregistrat în mai multe izvoare (CADE : „a curăţa un loc de pădure, scoţînd rădăcinile rămase în pămînt"), unele chiar din regiunea vizată (Frîncu-Candrea, M. 106). Se ştie că, cel puţin în principiu, din orice verb se poate forma un infinitiv lung cu valoare substantivală, adesea neglijat de izvoarele lexicografice.

Neconvingător rămîne aportul semantic al glosarului şi în privinţa lui *văitae* (= văitaie) „ciubăraşe mici", căci sg. *văitău* atestat de CADE din Transilvania denumeşte, sub aparenţe diferite, aceeaşi realitate („măsură mică. . . în care morarul vămuieşte grîul sau porumbul. . . "). Se întîmplă, de fapt, cu Laurenţiu Szász, în cazuri ca acesta, un lucru paradoxal : deşi cercetătorul constată că glosările din izvorul regional studiat „lasă mult de dorit" (p. 47), se lasă totuşi „furat" de ele, le acordă un credit nelimitat în mai toate interpretările sale şi, copleşit mai degrabă de litera decît de spiritul lor, i se pare că descoperă în fiecare formulare, oarecum diferită de aceea din izvoarele lexicografice curente, nuanţe inedite autentice.

Mai curioasă încă ne apare lista celor 26 de cuvinte (specifice şi ele graiului de vest) care „rămîn neexplicate" (suplimentar) de către Laurenţiu Szász pe temeiul unic (? !) că la ele „autorii dau indicaţii [semantice] foarte sumare" (p. 49). În realitate, pentru multe dintre aceste cuvinte se pot stabili cu uşurinţă relaţii formale şi semantice certe, chiar numai pe baza izvoarelor de confruntare la care autorul articolului afirmă că a apelat. Astfel, *brîncari* „grindă de susţinere" este fără îndoială un derivat al lui *brîncă*, termen care în vestul Transilvaniei este consemnat cu sensul :

„mic stîlp [de susținere] la intrarea caselor" (pentru care v. DA); *butica* „a da peste ceva" se regăsește ca atare în DA (s.v. *buti* : *butica* „a nimeri", cu izvoare populare din Transilvania); și *cioace* „scoabe" apare, întocmai cu sensul din glosar, în cel puțin două izvoare lexicografice dintre cele mai cunoscute (v. CADE, dar mai ales DA, sub *cioacă*, sensul 2 : „cîrlig menit să țină un obiect de altul. . ., *scoabă*"); la *crinc* „osia roatei" numai forma (de care Laurențiu Szász n-a ținut însă seamă) diferă puțin de *cring*, *crîng*, atestate în DA cu un sens — după toate aparențele — identic cu acela dat în glosar („cilindru care susține piatra morii, fiind pus în mișcare [adică învîrtit] prin acțiunea roții cu măsele"; pentru acest sens, v. și CADE, p. 790, la schița elementelor componente ale *morii*, sub *crîng*); *feluri* „cofițe mici" (sic !) nu este decît un plural neobișnuit al regionalismului ardelenesc *fele* (înregistrat și în Oltenia, v. CADE), avînd sensul de „măsură de capacitate conținînd o jumătate de cofă" (DA), adică denumind o cofă mai mică, o cofiță; în sfîrșit — fără a ne fi propus să ducem pînă la capăt confruntarea noastră — constatăm că *stean* „pămînt pietros" nu este altceva decît o cunoscută variantă lexicală (din Transilvania, v. CADE) a lui *stană* „bolovan (mare) de piatră", cu sensul metaforic (rezultat dintr-o comparație inițială) pe care îl are și *piatră* (*un pămînt tare ca piatra* > *un pămînt piatră*).

★

Prestigiul științific justificat de care se bucură revista „Limba română" în rîndul numeroșilor ei cititori nu poate fi, credem, susținut cu asemenea contribuții.

„PAISPREZECE" SAU „PATRUSPREZECE"?

DE

GH. DASCĂLU

Ne vom referi, în rîndurile ce urmează, la pronunţarea lui *14*.

De ani de zile, buletinul meteorologic TV, cu insistenţa parcă a unui buletin lingvistic reformator, ne bombardează cu pretenţioasa pronunţare „patrusprezece", încît în ultimul timp ne e teamă să-l mai ascultăm. La început am crezut că e o simplă greşeală — şi a greşi este omenesc —, dar pronunţarea aceasta se extinde artificial — şi-acum şi juriul diverselor concursuri are tendinţa să ... dea „patrusprezece" puncte. Avem noroc că nota maximă este *15* şi sîntem astfel scutiţi să mai auzim pe „şasesprezece"! În scris mai rar se înregistrează această formă, dar totuşi se înregistrează : „... două zile de discuţii aprige ... în jurul a nu mai puţin de *patrusprezece* variante" —, ne informează revista „Lumea" despre atmosfera din parlamentul francez (nr. 17/19 aprilie 1973, p. 30, coloana I).

Văzînd puterea cu care se întinde această „molimă", socotim absolut necesar să ne pregătim de apărare.

Gramatica limbii române precizează că „se pronunţă şi se scrie *paisprezece*, *şaisprezece*, *şaizeci* în loc de *patrusprezece*, *şasesprezece*, *şasezeci*", explicînd modificările aspectului fonetic al unităţilor „patru", „şase" în combinaţie cu „zece" sau „zeci", prin analogie cu numeralele învecinate, a căror unitate este monosilabică (*treis*prezece, *cinci*sprezece) (vezi *Gramatica limbii române*, Edit. Academiei, 1966, vol. I, p. 182).

Îndreptarul ortografic, ortoepic şi de punctuaţie înscrie tot forma „paisprezece", între „pair" şi „paj", şi nu „patrusprezece" (Edit. Academiei, ed. III, 1971, p. 175, col. I).

Acad. Iorgu Iordan, în lucrarea sa *Limba română contemporană* (ed. 1956, p. 38), dă aceeaşi explicaţie pentru pronunţarea cuvintelor „paisprezece" în loc de „patrusprezece", „şaisprezece" în loc de „şasesprezece" şi „şaizeci" în loc de „şasezeci".

Lucrarea de popularizare *Cum scriem, cum pronunţăm corect* de Fulvia Ciobanu şi Lidia Sfîrlea consemnează tot formele „paisprezece", „şaisprezece" şi „şaizeci" (Edit. ştiinţifică, 1970, p. 48).

Manualele şcolare de gramatică pentru învăţămîntul general rămîn indiferente în acest sens. Doar cel de clasa a V-a menţionează forma „paisprezece", fără nici o explicaţie (ed. 1972, p. 151). Atenţia autorilor se îndreaptă spre alte aspecte, care nu implică nici o dificultate, şi de aceea gramatica se învaţă în momentul de faţă cu slabă eficienţă. Din fericire, aceste manuale sînt suplinite de lucrări cum este *Culegerea de exerciţii gramaticale cu noţiuni de morfologie şi sintaxă* de Ştefania Popescu, lucrare care înscrie un subcapitol cu indicaţia „fii atent la rostirea şi scrierea următoarelor numerale: *paisprezece* — nu *patrusprezece* sau *paişpe*, *şaisprezece* — nu *şasesprezece* sau *şaişpe*" etc. (Edit. didactică şi pedagogică, 1967, p. 140—141).

Dacă acest „fii atent" ar fi fost adresat nu numai elevului, ci şi radiodifuziunii, televiziunii sau vorbitorilor, n-am mai forţa acum uşi deja deschise.

Ştim cu toţii că televiziunea şi radiodifuziunea au emisiuni CUM VORBIM destul de interesante şi valoaroase. N-ar fi bine ca aceste emisiuni să fie ascultate şi *valorificate* (în sensul respectării normelor de limbă literară) întîi de cei care vorbesc la radio şi televiziune? !? Dacă nu pentru altceva, măcar pentru simplul motiv ca, după ce auzim „cum să vorbim", să nu fim nevoiţi să ascultăm, transmiţîndu-se aproape ostentativ, „cum să nu vorbim".

6 mai 1973

MÁRTON GYULA, *A moldvai csángó nyelvjárás román kölcsönszavai* (*Cuvinte românești în graiul ceangăilor*), Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1972, 601 p.

În lingvistica maghiară de pînă azi, volumul publicat de Márton Gyula este studiul cel mai complex consacrat problemelor de interferență lingvistică, studiu care, nu numai prin tematică, dar și prin valoarea sa, se alătură lucrărilor apreciate din literatura de specialitate de pretutindeni[1]. În același timp, din perspectiva lingvisticii românești, contribuția lui Márton Gyula este, în clipa de față, de departe cea mai bogată lucrare privind elementele românești în limbile vecine[2]. Este un lucru cunoscut că, de un deceniu și mai bine, Catedra de limbă maghiară de la Universitatea „Babeș-Bolyai", un veritabil „mic institut de lingvistică", a inclus printre problemele majore ale planului său de cercetare științifică examinarea, sub cele mai diferite unghiuri, a elementelor maghiare de origine românească. Numeroaselor articole și studii dedicate acestei probleme în răstimpul la care ne-am referit li se alătură acum prima lucrare de o respirație mai largă din șirul celor proiectate[3]. Dealtfel și din această lucrare, aflată în fază finală de elaborare prin 1965[4], capitolele teoretice (p. 13—163) au văzut lumina tiparului, cu mici deosebiri, dar cu același titlu, încă în 1969[5]. Tipărirea integrală a acestei lucrări de o temeinicie exemplară este un cîștig nu numai pentru lingvistica română și maghiară, dar și pentru adîncirea numeroaselor chestiuni de lingvistică generală.

Înainte de a trece la o prezentare mai detaliată a diferitelor capitole ale lucrării, dorim să subliniem că în examinarea tuturor faptelor de limbă autorul se bazează pe o solidă stăpînire a problemelor lingvisticii românești (atît pe plan diacronic, cît și pe cel

---

[1] Uriel Weinreich, *Languages in Contact*, New York, 1953; L. Deroy, *L'emprunt linguistique*, Paris, 1956; Karl-Heinz Schönfelder, *Probleme der Völker- und Sprachmischung*, Halle, 1956; E. Petrovici, *Interpénétration des systèmes linguistiques*, în *Actes cu Xe Congrès International des Linguistes, Bucarest, 28 août — 2 septembre 1967*, I, Bucarest, 1969, p. 37—73.

[2] Pentru elementele românești în limbile vecine și stadiul cercetării lor, vezi D. Macrea, *Studii de lingvistică română*, București, 1970, p. 9—25.

[3] Pentru contribuțiile publicate și lucrările care se găsesc în diferite faze de elaborare (multe aparținînd autorului cărții recenzate), vezi Márton Gyula, *op. cit.*, p. 7—25.

[4] Vezi nota nr. 8 din Márton Gyula, *Observații asupra încadrării vocalelor ă și î în împrumuturile românești ale limbii maghiare*, în *Omagiu lui Alexandru Rosetti*, București, 1966, p. 539.

[5] Márton Gyula, *A moldvai csángó nyelvjárás román kölcsönszavai*, în „Nyelotudományi Értekezések", nr. 66, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1969, 113 p. Alături de alte deosebiri de amănunt, în locul părții lexicografice din recentul volum (p. 164—601), în varianta din 1969 apare un capitol (p. 95—112) în care cele aproximativ 2690 de împrumuturi sînt grupate pe cîmpuri noționale.

sincronic), ceea ce explică nu numai exactitatea afirmațiilor sale, dar și numeroasele corective aduse cercetărilor anterioare.

Titlul cărții, care într-o traducere mai „strînsă" ar fi *Împrumuturile lexicale românești ale graiului ceangău din Moldova*, nu redă exact problematica mult mai bogată a volumului. În realitate nu avem a face cu un studiu doar lexicologic, ci cu o cercetare care, plecînd de la împrumuturile de cuvinte, prezintă, în toată complexitatea ei, *influența limbii române asupra graiului ceangău din Moldova*, fapt confirmat de cuprinsul majorității capitolelor. Cele șapte capitole ale lucrării se organizează în două părți distincte. Prima (p. 13—163) grupează capitolele I—VI, pe care autorul le numește „teoretice", iar masivul capitol VII (p. 164—601) constituie partea lexicografică promisă în titlul volumului.

În prefața volumului (*Előszó*, p. 7—12), autorul, trecînd și aici, spre folosul lectorului, dincolo de problematica delimitată prin titlul lucrării, prezintă, însoțit de indicații bibliografice, stadiul în care se află cercetarea influenței limbii române asupra celei maghiare în a n s a m b l u. Se subliniază că, deși cercetările din trecut sînt destul de numeroase, iar rezultatele vrednice de luat în seamă, nu numai adunarea materialului, mai ales din graiuri, dar și exploatarea sa din punct de vedere lingvistic reclamă un efort sporit, dovadă lipsa unui studiu de sinteză complet privind influența limbii române asupra celei maghiare. Studiul lexicologic al lui G. Blédy [6], de pildă, deși cu pretenții de sinteză, nu înregistrează nici un împrumut din graiul maghiar cel mai influențat de limba română: graiul ceangău! Prin elaborarea monografiei asupra graiului ceangău, Márton Gy. a intenționat, și a reușit cu prisosință, să umple acest gol din lingvistica maghiară. Din partea finală a prefeței aflăm că inițial autorul își propusese prelucrarea materialului lexical, fără a se opri asupra problemelor de adaptare fonetică și de încadrare morfologică. Dacă, sub influența bogăției și a varietății materialului, planul inițial s-a modificat, titlul volumului a rămas însă neschimbat. Astfel se explică, credem, faptul că volumul își depășește titlul.

În primul capitol din partea teoretică, autorul prezintă pe larg istoricul cercetării graiului ceangău (I. *Előzmények*, p. 13—25). Informațiile privind graiul ceangău, pe cît de variate, pe atît de diferite sub aspect calitativ, sînt grupate în trei perioade mari: a) de la Dimitrie Cantemir (*Descriptio Moldaviae*) pînă la 1870; b) de la 1870, cînd specialiștii încep să cerceteze graiul la fața locului (se subliniază mai ales valoarea dicționarului ceangău al lui Yryö Wichmann), pînă prin 1950; c) ultima perioadă cuprinde rezultatele cercetărilor sistematice întreprinse după 1949. Din materialul fiecărei etape se scoate în evidență și se examinează critic partea care se referă direct la raporturile dintre graiul ceangău și limba română.

După ce, la sfîrșitul capitolului I, sintetizează neajunsurile cercetărilor anterioare (în domeniul lexicologiei, foneticii și al semanticii), autorul trece la capitolul al II-lea, consacrat lexicologiei (II. *Szókészlettan*, p. 26—44). Cei peste 2730 de termeni înregistrați ca împrumuturi din română sînt grupați în 14 sfere semantice: I *Omul (părțile corpului, bolile, lecuirea bolilor, vîrsta, viața omului, însușiri și activități ale omului, starea sa socială)*: cca 380 de cuvinte; II. *Termeni referitori la grade de rudenie și la relații umane*: cca 70 de cuvinte; III. *Îmbrăcămintea, portul*: cca 190 de cuvinte; IV. *Alimentația, mîncăruri, băuturi*: cca 120 de cuvinte; V. *Casa și împrejurimile ei (părțile casei, obiectele încăperilor, curtea, pomicultura, grădinăritul)*: cca 360 de cuvinte; VI. *Satul și împrejurimile lui*: 19 cuvinte; VII. *Agricultura, cultura furajelor*: cca 175 de cuvinte; VIII. *Creșterea animalelor*: cca 180 de termeni; IX. *Alte îndeletniciri gospodărești*: cca 115 cuvinte; X. *Natura (plante, animale, fenomene ale naturii, starea vremii, anotimpurile, lunile)*: cca 345 de cuvinte; XI.

[6] Géza Blédy, *Influența limbii române asupra limbii maghiare. Studiu lexicologic*, Sibiu, 1942. Pentru argumentele pe baza cărora a renunțat la includerea împrumuturilor făcute de ceangăi, vezi p.3, iar pentru critica acestor argumente: Vladimir Drimba, *Materiale pentru studiul raporturilor lingvistice româno-maghiare*, CL, V, 1960, p. 116, și Márton Gyula, *op. cit.*, p. 7, nota 1.

Industria, comerțul, comunicația, materiale, tipuri de monede, unități de măsură: cca 260 de termeni; XII. *Tradiții, obiceiuri, credințe, distracții, jocuri, viața culturală*: cca 150 de cuvinte; XIII. *Administrația, viața de organizație, armata*: cca 220 de termeni; XIV. *Varia*: cca 150 de cuvinte[7]. E de subliniat mai ales bogăția împrumuturilor din I, V, X. Faptul că și în XI, XIII găsim multe împrumuturi se explică prin aceea că noțiunile, obiectele corespunzătoare au fost cunoscute în mijlocul populației românești, în perioada cînd izolarea graiului ceangău nu mai permitea pătrunderea elementelor noi din limba literară maghiară. Pentru intensitatea influenței limbii române sînt deosebit de elocvente împrumuturile de la II. Statistica privind împrumuturile pe diferite părți de vorbire confirmă, în general, constatările din lingvistica generală: substantive: 2000—2100 (80—81% [? !]), verbe: cca 220 (9%), adjective: 180 (7,7%), pronume: 2 (0,08%), adverbe: 32 (1,3%), prepoziții: 5 (0,2%), conjuncții: 5 (0,2%), interjecții: 16 (0,6%). Printre împrumuturi nu se întîlnește nici un numeral sau articol.

Intensitatea influenței românești nu diferă numai după sfere semantice și părți de vorbire, ci și după subunitățile graiului ceangău. Graiul ceangău din Moldova, după cum se știe, nu este unitar, ci se compune din trei subgraiuri bine distincte: subgraiul ceangău de nord (Ploscuțeni, Pildești, Săbăoani — la nord de Roman —, Bălușești etc.)[8]; subgraiul de sud (Valea Seacă, Albeni, Valea Mare, Geoseni etc. — la sud de Bacău); subgraiul cu caracter secuiesc (care cuprinde numeroase așezări de pe valea Siretului, Bistriței, Trotușului etc.). Gradul de intensitate a influenței românești (ca, dealtfel, și vechimea sa) descrește de la un subgrai la altul exact în ordinea în care le-am enumerat. Deși noțiunile fundamentale sînt redate în continuare prin cuvinte maghiare, împrumuturile românești sînt importante și nu se restrîng la periferia lexicului ceangău. Iată cîteva din exemplele date de Márton Gy.: *stomac* > *sztomák, fricos* > *frikosz, cojoc* > *kozsók, mălai* > *malé, mireasă* > *mirásza, nepot* > *nepot, nuntă* > *nunta, cuptor* > *kuptor, mirişte* > *miriste, țap* > *cáp, mioară* > *mióra* etc., etc. După calculele autorului, cuvintele împrumutate au o frecvență medie de 2,30% în graiul ceangău (dintr-un text de 13 921 de cuvinte, 333 sînt împrumuturi din română; în limba literară maghiară raportul este de 27 la 100 000). Importanța influenței românești este sporită și de faptul că multe împrumuturi dau naștere nenumăratelor formații interne în graiul ceangău: *mugur* > *mugur*; *mugurocska, mugurka, mugurozik, kimuguroz*; *odaie* > *odájà*: *àrsóodáj, ësöodáj, hálóodáj, hátúsódáj, kicsiodáj, lakóodáj, nagyodáj, sültőodáj, tisztaodáj, ülőodáj* etc.

Semantica împrumuturilor românești ale limbii maghiare nu a format încă obiectul unei cercetări sistematice, minuțioase, și, în această privință, cuvintele preluate din română se găsesc în aceeași situație ca și împrumuturile românești de origine maghiară. Deși schimbările semantice sînt, evident, mai puțin numeroase decît cele de ordin fonetic, morfologic etc., ele apar totuși sub diferite aspecte care aruncă lumină și asupra diferitelor etape din procesul de împrumutare. Dacă cuvinte ca *brád, fierár, ográda*, s-au impus cu sensul neschimbat, termenii: *bëtëtura* (< *bătătură*), *bálásztru* (< *balastru*) prezintă un regim semantic diferit de cel din română. Primul adaugă la sensurile din română și pe cel de „băşică", iar cel de-al doilea cunoaște doar sensul de „pietriș" în graiul ceangău. În opoziție cu nuanțele de sens momentane, ocazionale, care apar în prima etapă a preluării, cînd vorbitorii înțeleg doar „aproximativ" noii termeni (*bálot* „cerc (de butoi)" < *balot*, *misziunye* „ocupație" < misiune, *szuszkinál* „a fi bosumflat" < *a suspina* etc.), sensurile împrumuturilor înrădăcinate sînt mai bine fixate, modificînd, uneori, chiar înțelesurile cuvîntului de bază din graiul ceangău. Astfel, după pătrunderea lui *matusa*,

---

[7] În volumul de față se dă doar statistica pe sfere semantice. Cuvintele sînt date în ordine alfabetică în partea lexicografică. Varianta din 1969 înșiră însă împrumuturile pe sfere semantice (p. 95—112).

[8] Pentru informații complete vezi harta nr. 12 de la p. 175 și lista localităților anchetate (p. 173—177).

kumnala (< *mătușă, cumnală*), termenii inițiali *ángy, sógorasszony* arată același grad de rudenie, dar se referă doar la persoane mai tinere (*ángy* „mătușă mai tînără", *matusa* „mătușă mai în vîrstă" etc.); termenul vechi *tányér* înseamnă „blid, strachină", deci „vas *de lut* ars", împrumutul *fárfuria* (< *farfurie*) desemnează același obiect, dar numai dacă e din porțelan. Tot diferență de materie, de calitate arată, și perechea *lepedő — csárcsáf* (< *cearșaf*), primul e din țesătură de casă, iar al doilea din pînză fină.

Deși sumar, acest capitol de semantică (III. *Jelentéstan*, p. 45—50) este bogat în observații care pot sta la baza unei lucrări de sinteză despre sensurile împrumuturilor de origine românească ale limbii maghiare.

Partea „teoretică" a volumului este dominată de capitolul de fonetică (IV. *Hangtan*, p. 51—139). Autorul, bazîndu-se pe principiul etimologiei directe, urmărește adaptarea fonetică a împrumuturilor pornind, ori de cîte ori a fost posibil, de la formele existente în graiurile românești din Moldova, ceea ce, pentru un nespecialist în problemele limbii române, reclamă un efort ieșit din comun. Márton Gy. stăpînește cu siguranță și materialul românesc, iar observațiile sale, mergînd pînă la nuanțe, sînt susținute de exemple probante.

Consoanele (p. 51—107), grupate după modul lor de formare, sînt examinate în poziție inițială, medială, finală și în cele mai diferite „contexte" fonetice. Reflexele consoanelor românești (evident, ale celor din sistemul graiului românesc din Moldova) se descriu în toată varietatea pe care o prezintă în cele trei subunități ale graiului ceangău. Cum e și firesc, avînd în vedere deosebirile dintre sistemele consonantice din română și maghiară, o atenție deosebită este acordată tratamentului suferit de consoanele palatalizate din Moldova. Concluzia care se degajă din această parte este aceea că, de regulă, consoanele românești au modificat ocurența consoanelor maghiare, au sporit încărcătura fonematică a acestora și, în măsură mai mică, au impus și în graiul ceangău unele variante palatalizate (*t'*, *k'*, *r'* etc.). Dacă meritul principal al autorului constă, după cum arătam, în faptul că în explicarea reflexelor din graiul ceangău pleacă de la realitățile fonetice din graiurile românești, credem, totuși, că în motivarea variantelor palatalizate ale dentalelor suprasolicită fonetismul românesc[9]. Ar fi fost de dorit, poate, și o prezentare aparte a tratamentului suferit de fonemele românești *k'* și *g'* (*ch* + *e*, *i*; *gh* + *e*, *i*)[10]. Includerea reflexelor acestora printre cele ale lui *c*, *g* în diferitele poziții nu pare a fi soluția cea mai fericită.

Această parte, rezervată consonantismului, se încheie cu descrierea comportării grupurilor consonantice din etimoanele românești. Se subliniază că, în opoziție cu limba comună și cu alte graiuri maghiare, insula lingvistică a ceangăilor tolerează, sub influență românească, ceva mai ușor prezența grupurilor consonantice: *szprincsána — szprinsána — princsána* (< *sprînceană*), *timplár* (< *timplar*), *ráft* (< *raft*).

În explicarea comportării vocalelor (p. 107—127) se are în vedere nu numai locul acestora în cuvînt (inițial, medial, final), ci și poziția lor accentuată sau neaccentuată în etimon și în împrumut. Autorul leagă în mod armonios adaptarea vocalelor din poziția finală de încadrarea morfologică a împrumuturilor (*-ă* > magh. *a* și din cauze de ordin morfologic). Observații bogate și deosebit de interesante se fac asupra încadrării vocalelor *ă* și *î* în împrumuturile românești ale graiului ceangău. Intensitatea influenței românești asupra acestui grai este pusă în evidență și de preluarea sunetelor românești *ă* și *î* (fără să aibă însă o valoare fonologică). Mai ales *ă* (pronunțat, uneori, și în locul lui *î*) are o frecvență mare și, fapt cît se poate de semnificativ, apare și în cuvintele originare ale graiului (*fĕlu* pentru *falu* „sat", *kĕpu* pentru *kapu* „poartă"). În partea finală a vocalis-

---

[9] Nu știm în ce măsură e folositoare referirea la perioada românei comune (*țîe, dțe, nțe*, p. 59). Citarea lui Al. Rosetti printre cei care susțin palatalizarea sub influență externă (p. 59) nu este în acord cu părerea actuală a celui citat (vezi *Istoria limbii române de la origini pînă în secolul al XVII-lea*, [București], EPL, 1968, p. 625).

[10] Cf. Fulvia Ciobanu — Lidia Sfîrlea, *Cum scriem, cum pronunțăm corect*, București, Editura științifică, 1970, p. 15, 112.

mului, autorul prezintă detaliat situaţia diftongilor (p. 127—137) şi a armoniei vocalice (p. 138—139) în împrumuturile făcute din română. Şi în cazul diftongilor asemănările dintre graiurile în contact uşurează simţitor adaptarea fonetică a împrumuturilor (*u̯o, i̯a, i̯e, i̯u, aĭ* etc. există şi în graiul ceangăilor, *ă̯u, e̯u, o̯a, u̯a* însă reclamă „modelare" din partea ceangăilor). Autorul înclină să găsească şi în domeniul armoniei vocalice asemănări între română şi maghiară, ceea ce, chiar dacă prezintă caracteristici diferite în cele două limbi, ar înlesni adaptarea împrumuturilor. Rămîne însă de văzut dacă prezenţa armoniei vocalice — idee care a mai apărut în lingvistica românească [11] — se poate susţine pe baza exemplelor de tipul: *barbal, butuc, hurmuz, obilon, berbec, cercel* etc. Márton Gy. constată, ca tendinţă generală, în bună parte sub influenţă românească, o slăbire a legii armoniei vocalice din graiul ceangău: *alunye* (< *alune*), *bunik* (< *bunic*), *gyebosz* (< *ghebos*), *lumina* (< *lumină*) etc.

În comparaţie cu capitolul de fonetică mai ales, cel de morfologie (V. *Alaktan*, p. 140—152) pare sumar, dar, cum bine se ştie, cele două compartimente au un grad diferit de receptivitate faţă de elementele sistemelor străine. Faptele de limbă, deşi restrînse ca număr, nu sînt mai puţin importante, dacă avem în vedere contrastul puternic dintre sistemele celor două limbi.

În literatura de specialitate de pînă acum referirile la încadrarea morfologică a împrumuturilor româneşti sînt cu totul accidentale. Doar Blédy a făcut cîteva observaţii vrednice de reţinut ca punct de plecare pentru o cercetare mai amănunţită. Márton Gy. descrie cu minuţiozitate încadrarea morfologică a substantivelor, adjectivelor şi a verbelor.

La substantive se arată, printre altele, că termenii româneşti îşi pierd categoriile gramaticale originare şi sînt încadrate pe baza structurii fonetice a etimoanelor, care „sugerează" includerea lor în una din categoriile gramaticale maghiare. Substantivele cu terminaţie consonantică în română intră, de regulă, la temele nominale consonantice din maghiară: *balmoş* > *bálmos, bujor* > *buzsor, ceaun* > *csáun* etc. Cîteva substantive din această categorie prezintă la ceangăi dublete de încadrare: *răsad* > *rëszád* — *rëszáda, teasc* > *tyászk* — *tyászka* — *tyászkë* etc. În maghiară *-k* este desinenţa pluralului. Considerînd că şi *-c* din *cozonac* marchează pluralul, s-a impus, alături de *kozonák*, şi „singularul corect", refăcut: *kozona*. Cîteva substantive masculine şi majoritatea femininelor au pătruns sub forma articulată în graiul ceangău: *moşul* > *mósuly* — *mosuj, cuscrul* > *kruszkul* — *kruszkuj*; *baia* > *bája, salcia* > *szalcsia* etc. În maghiară *-a* (=*ă*) poate marca şi o formă de posesiv pers. a III-a. Astfel se explică de ce *lopáta, muszláca* (< *lopata, mustaţa*) au putut fi simţite drept forme posesivale şi de ce au apărut variantele *lopát, muszlác* etc. Numeroase substantive împrumutate se explică din pluralul românesc: *andrele* > *ándrele, bureţi* > *burëc, fulgi* > *fulzs* etc.

Printr-o analiză contrastivă, autorul demonstrează convingător de ce limba maghiară (care cunoaşte puţine adjective în *-a*) avantajează încadrarea formelor de masculin ale adjectivelor (mai frecvente şi în română). Numai foarte rar se impune şi forma feminină, şi atunci, de obicei, apare ca dublet: *brodată* > *brodatë, mut, mută* > *mut, mutul, muta* etc.

Verbele se impun, aproape totdeauna, sub forma de infinitiv la care se adaugă sufixul maghiar *-l* sau, mai des, *-ál*: *opri* > *opril, primi* > *primil, socoti* > *szokotil* — *szokotál, ţipa* > *cipál, povesti* > *povesztyál, mormăi* > *mormojál* etc.

În partea finală se evidenţiază că sistemul morfologic al graiului ceangău acţionează intens asupra împrumuturilor şi că n-a preluat categorii morfologice specifice limbii române.

Ultimul capitol din partea teoretică tratează, sintetizînd şi completînd observaţiile din capitolele precedente, consecinţele mai importante ale influenţei româneşti (VI. *A román nyelvi hatás fontosabb következményei*, p. 153—163).

Referitor la lexic, se arată că numărul real al împrumuturilor este mai mare decît

[11] Pentru părerile diferite privind „armonia vocalică" din limba română, vezi Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, Bucureşti, 1954, p. 170—172. Fără să intrăm, acum şi aici, într-o argumentare mai largă, considerăm că în limba română nu putem vorbi decît de o *armonie silabică*.

cel la care se ridică cuvintele înregistrate în această lucrare (cca 2730). Numeroasele împrumuturi, din care foarte multe aparţin lexicului fundamental, dau o structură, o coloratură aparte vocabularului ceangău.

Efectele influenţei nu se opresc la nivelul lexicului. În sistemul fonetic se înregistrează apariţia vocalelor *ă* şi *î*, a diftongilor *o̯a*, *u̯a* *au̯*, *eu̯*, precum şi a variantelor palatalizate *t́*, *d́*, *ḱ*, *ǵ*, *mń*, *ń*, *f́*, *h́*, *ś*, *cś*, *ŕ*, *ĺ*. Influenţa, deşi prezentă, nu a modificat simţitor armonia vocalică, opoziţia de cantitate a vocalelor şi nici intoleranţa faţă de grupurile consonantice din graiul ceangău.

În legătură cu morfologia, alături de faptele discutate în capitolul respectiv, autorul semnalează că în unele puncte anchetate apare tendinţa de a înlocui, sub influenţă românească, sufixul posesiv cu pronumele posesiv. După modelul rom. *fruntea mea* apare şi la ceangăi *homlok az enyim*, în loc de *homlokom* „fruntea mea". Schimbările de acest tip depăşesc nivelul sistemului şi, întrucît impun o construcţie analitică în locul celei sintetice din maghiară, ating şi nivelul structurii. Astfel de fapte apar şi în sintaxă, dar rolul lor este, evident, de o însemnătate redusă.

Capitolul final (VII. *Adattár*, p. 164—601) prezintă, în ordinea alfabetică, cuvintele preluate din limba română. La începutul acestei părţi, autorul dă lămuririle necesare privind structura articolelor în care sînt cuprinse toate datele unui împrumut. Cuvîntul-titlu al articolului este, de regulă, forma cea mai răspîndită a împrumutului. Forma de bază este urmată de indicaţiile gramaticale şi semantice. În continuare se dau variantele fonetice înregistrate în anchetele dialectale, după care urmează formele semnalate în cercetările mai vechi. Localizarea diferitelor variante ale unui împrumut se indică prin cifre care reprezintă numerotarea localităţilor anchetate (vezi lista cu punctele anchetate şi harta acestora: p. 173—176). În unele cazuri, pentru o lămurire cît mai completă a cuvintelor, se dau şi contextele în care apar ele. A doua parte a fiecărui articol cuprinde indicaţiile etimologice (etimoanele literare, urmate de cele dialectale, cu indicarea izvoarelor de atestare), descrierea schimbărilor mai importante intervenite în procesul de adaptare fonetică şi de încadrare morfologică şi precizarea, cînd e cazul, a reîmprumutării unor cuvinte (pătrunse cîndva din maghiară în română). Această parte introductivă la capitolul al VII-lea se încheie cu lista siglelor şi abrevierilor, cu înşirarea punctelor anchetate şi cu gruparea lor pe cele trei subgraiuri ale ceangăilor.

Cele peste 2730 de articole care urmează sînt redactate cu o rigoare filologică exemplară. Organizarea economicoasă, dar, totodată, şi deosebit de clară, exactă, a „fişei" fiecărui împrumut vine să sporească, şi în acest fel, calitatea excepţională a materialului prelucrat.

O lucrare atît de complexă şi bogată în fapte cum este cea a lui Márton Gyula poate da naştere şi unor observaţii şi nedumeriri.

Nu ne îndoim că numărul real al împrumuturilor poate fi mai mare decît cel înregistrat în această lucrare. Dar, pe de altă parte, sînt oare toţi cei 2730 de termeni *împrumuturi reale* în graiul ceangău? Chiar dacă e vorba de o insulă lingvistică, nu se suprapun oare într-o prea mare măsură faptele de împrumut cu cele ale procesului de bilingvism[12]? Dacă titlul lucrării indică înregistrarea *împrumuturilor*, pot fi oare incluse aici forme ca: *furę ká dráku* (= fură ca dracu), *gyim bunyik im bunyik* (= din bunic în bunic), *inimá gǫalę* (= pe inima goală), *kapul mjeszi* (= capul mesei), *szorę de nyirę́ászę* (= soră de mireasă), *sztáciję dë másiny ágrikole* (= staţie de maşini agricole), *zsoákę pëtricsiká* (= joacă petricica, „arşice") etc. Credem că şi unele elemente ale dubletelor şi ale lanţurilor sinonimice trebuie puse pe seama bilingvismului. Cel care spune *homlok az enyim* vorbeşte mai uşor româna şi traduce în graiul ceangău ceea ce a gîndit în alt sistem, şi, atunci, e firesc ca el să folosească *rę́dę́csina* (= rădăcină) alături de *gyikèr*, *bére* (= bere) paralel cu *ser* etc. Pentru a vedea uşurinţa cu care bilingvul mînuieşte elementele ambelor limbi şi cum glosează tot timpul, reproducem contextul dat de autor chiar la cuvîntul *bére*:

[12] Cf. AUT, VI, 1968, p. 291; LR, XVIII, 1969, nr. 5, p. 459—469.

„Elmentek bé egy birtba, korcsmába, s ott ittak béret, sert". Subiectul, spunînd că „au intrat într-un birt și au băut bere", glosează *birt* cu *korcsma* și *bére* cu *ser*.

Dacă autorul consideră că **idëjë* (dedus din *nâre idëjë* = n-are idee) este un împrumut, atunci, evident, nu se poate face abstracție nici de prezența lui *nare*, care însă nu se înregistrează ca împrumut. Dacă **lĕptár* este dedus din *lĕt árkölösz* (= mei tătăresc), de ce sînt tratate altfel *lĕptár* —din *lĕptárfazak* (= oală pentru lapte), *vărat'ik* din *várat'ik szölyö* (= strugure văratic), *csil-* din *csilvászon* (= un fel de pînză, rom. dial. *cil*) etc.

Fixînd etimonul lui *gicsi* „ghici !", autorul indică infinitivul rom. *ghici* și precizează că aceeași formă servește și ca imperativ. Grafic, da, dar sub aspect fonetic, și aici aceasta interesează, deosebirea e evidentă : inf. (a) *ghici* (*ģiĉi*), imper. *ghici* (*ģiĉ*). La *szërvics*, ar trebui amintită, alături de etimonul literar *serviciu*, și forma *servici*. Pentru *árdzsënt* și *banéta* se citează, pe lîngă lit. *agent*, *baionetă*, și formele dial. rom.*argent* și *bańet*, atestate pe lîngă Turda [13]. Ar trebui văzut dacă ele n-au fost sau nu pot fi atestate și în graiurile-sursă ale împrumuturilor înregistrate la ceangăi.

La o lectură mai atentă a lucrării lui Márton Gy., provoacă nedumeriri și includerea formațiilor interne din graiul ceangău în șirul împrumuturilor românești. Este adevărat că *dèrdęg* „dîrdîie", *ënkrĕcilász* „altiță", *fęstĕláģ* „panglică", *hĕrcágos* „certăreț", *primizsgyés* „(zi) de sărbătoare, aparte, cu restricții", *szipcsąsz kert* „gard din șipci" etc. au la bază cîte un etimon românesc (*dîrdîi*, *feștilă*, *încreți*, *arțag-hărțag*, *primejdie*, pl. *șipci*) dar ele sînt derivate în graiul ceangău cu sufixe maghiare (*-g*, *-l* + *ás* (ceang. *-ász*), *-ág*, *-os*, *-s*). O dovadă că *hĕrcágos*, de pildă, este formație internă o constituie și faptul că, alături de ea, apare și împrumutul *hĕrcĕgosz* (< *arțăgos* — *hărțăgos*). Nici aceste derivate nu sînt tratate unitar. În opoziție cu derivatele de mai sus, din *màhmurassz* (derivat cu *-s*), autorul deduce cuvîntul-titlu **máhmur* (deși nu se deosebește de *szipcsąsz*, de pildă, unde nu se face aceeași operație). Trebuie oare, mai ales la gradul de bilingvism al ceangăilor, ca un radical să fie neapărat împrumutat pentru a explica prezența unui derivat în limba vecină?

În partea etimologică a unor articole se precizează că numeroase împrumuturi sînt, de fapt, reîmprumuturi : magh. *határ* > rom. *hotar* > ceang. *hotár*, *nem* > *neam* > *nyám* etc. Împrumuturile de origine maghiară n-au fost făcute însă numai din graiul ceangău și, prin urmare, raportările nu sînt folositoare decît în unele cazuri. La unele împrumuturi (*pildă* > *pilda*), autorul nu mai face precizarea de mai sus.

În cazul cîtorva împrumuturi, cu un lanț fonetic mai îndepărtat de cel al etimonului indicat, credem că sporirea explicațiilor ar fi utilă : *bibil* (*pl. bibiluri*) > *bibiron* „dantelă", *cioflingă* > *csaflinta* „unealtă de fier (folosită în domeniul forestier)", *poivan* > *pojánt* „grindă".

Datorită sistematizării riguroase a materialului prelucrat, partea lexicografică a lucrării lui Márton Gy. se poate consulta fără dificultate și de cei ce nu cunosc limba maghiară. Credem că anexarea unui rezumat al părții teoretice în limba română sau franceză ar fi fost mai mult decît folositoare pentru drumul pe care-l va străbate cartea. Util ar fi fost, poate, și un indice al cuvintelor românești, precum și al variantelor maghiare mai importante (cu atît mai mult cu cît în partea de studiu autorul nu se folosește totdeauna de formele puse în fruntea articolelor : *csokĕnitór* (p. 33), *hĕrag* (p. 34), *szuszpinál* (p. 48), *tyibrit* (p.33) etc., dar cuvintele-titlu sînt *csokonyitór*, *hárág*, *szuszkinál*, *tyibrik*). Utilizînd două sisteme de transcriere (unul pentru notarea împrumuturilor și altul pentru formele dialectale românești), considerăm că prezentarea lor la începutul volumului ar fi fost binevenită,

Încheind sumarele noastre observații, nu putem să nu relevăm încă o dată importanța deosebită a acestei lucrări atît pentru lingvistica maghiară, cît și pentru cea românească. Valorificarea contribuțiilor teoretice din acest volum va fi un cîștig real și pentru cercetările de lingvistică generală.

Cartea lui Márton Gyula se impune în literatura de specialitate ca o realizare *fundamentală*. *Fr. Király*

[13] Cf. și *banet*, atestat în *Lexic regional 2*, București, Editura științifică, 1967, p. 79.

CĂRȚI ȘI REVISTE PRIMITE LA REDACȚIE

„Lexikographikon Deltion" — Bulletin lexicographique, 12 (1972), Académie d'Athènes. Centre de rédaction du dictionnaire historique du grec moderne (langue commune et dialectes). Athènes.

„The Linguistic Reporter", Volume 14, Number 5, October 1972; Volume 14, Number 6, December 1972; Volume 15, Number 1, February; Number 2, March 1973; Number 3, April.

„Muttersprache". Zeitschrift zur Pflege und Erforschung der deutschen Sprache, 83. Jahrgang — Mai/Juni 1973. Gesellschaft für deutsche Sprache. Wiesbaden.

„Der Sprachdienst". Herausgegeben von der Gesellschaft für deutsche Sprache. Wiesbaden, 17. Jahrgang, Heft 5, Mai; Heft 6, Juni; Heft 7, Juli.

SUMARUL REVISTEI „LIMBA ROMÂNĂ" PE ANUL 1973

LINGVISTICĂ GENERALĂ

ȘUTEU FLORA, Limba română contemporană — termen tehnic, **2**, p. 89—93,
VLAD CARMEN, Conceptul de arhaism, **3**, p. 183—190.

ISTORIA LINGVISTICII ROMÂNEȘTI

DIMITRESCU FLORICA, I.-A. Candrea, **6**, p. 561—565.

GRAMATICĂ — ORTOGRAFIE

CRAȘOVEANU D., Observații asupra unor verbe nepredicative, **5**, p. 487—489.
GRUIȚĂ G., „Limba franceză și română"?, **5**, p. 479—485.
ICHIM-TOMESCU DOMNIȚA, Cercetarea gramaticală a numelor proprii, **5**, p. 467—477.
ROBU V., Sinteza planurilor vorbirii în limba română, **2**, p. 95—102.
SECHE LUIZA, Sufixul *-iot*, **2**, p. 103—107.
SLUȘANSCHI DAN, Asupra grupului *-ngv-* și a împărțirii în silabe a grupurilor consonantice în limba română, **3**, p. 207—215.

VOCABULAR

AVRAM ANDREI, Note etimologice, **1**, p. 19—24; **3**, p. 191—197.
BUREȚEA N. EMILIAN, Note etimologice și lexicale, **4**, p. 330—333.
BURNEI ALEXANDRA, Evoluția semantică a unor nume de demnități în limba română, **4**, p. 315—324.
CONSTANTINESCU ILINCA, Influența limbii engleze în vocabularul sportiv românesc (II), **1**, p. 25—35; (III) **2**, p. 109—117.
HRISTEA THEODOR, Contribuții la studiul etimologic al neologismelor românești, **1**, p. 3—17.
LOBIUC IOAN, Note etimologice, **5**, p. 498—503.
MAZILU DAN HORIA, Note lexicale, **3**, p. 199—204.
MAZILU DAN HORIA, Note etimologice și lexicale, **4**, p. 328—330.
MĂRII I., Note etimologice și lexicale, **4**, p. 325—328.
MLADENOV MAXIM SL. — Sofia, Note etimologice, **2**, p. 121—128.
MOISE ION și A. VRACIU, Note etimologice, **5**, p. 491—498.
NESTORESCU VIRGIL, Note etimologice, **2**, p. 128—132.
ROBCIUC I., Note etimologice și lexicale, **4**, p. 334—335.

ROBCIUC I., Note etimologice, **5**, p. 503—506.
SEMCINSKY STANISLAV — Kiev, Note etimologice, **2**, p. 119—121.
SUCIU EMIL, Împrumuturi turceşti în graiul din comuna Rasova, jud. Constanţa, **3**, p. 205—206.

TOPONIMIE

BINDER PAVEL, Oronime derivate din antroponime în munţii Braşovului, **6**, p. 567—575.
MOISE ION, Note etimologice (microtoponimie), **6**, p. 577—581.

DIALECTOLOGIE

BRÂNCUŞ GRIGORE, Graiul din Muntenia, **1**, p. 37—44.
NESTORESCU VIRGIL, Diftongul *ea* în graiurile românilor din regiunea Vidinului (R. P. Bulgaria), **2**, p. 161—165.
SZÁSZ LAURENŢIU, O listă de cuvinte din Munţii Apuseni, **1**, p. 45—49.

LIMBĂ LITERARĂ

CHIVU GH., O normă a limbii române literare din a doua jumătate a secolului al XIX-lea: *câne, mâne, pâne*, **1**, p. 51—58.
CHIVU GH., Metafora în opera scriitorilor romantici români, **3**, p. 217—239.
GHEŢIE ION, Evoluţia normelor literare în tipăriturile ardeleneşti de la sfîrşitul secolului al XVII-lea, **5**, p. 443—452.
GEORGESCU MAGDALENA, Consideraţii statistice asupra lexicului poeziei lui Ştefan Petică, **2**, p. 133—148.
MANECA CONSTANT, Statistica lexicală şi stilurile limbii, **6**, p. 529—544.
MAREŞ LUCREŢIA, Cuvinte regionale în locuţiuni şi expresii literare, **2**, p. 149—154.
MOLDOVANU DRAGOŞ, Consideraţii privind influenţa lingvistică şi stilistică a lui Ieremia Cacavela asupra lui D. Cantemir, **6**, p. 519—527.
ŞTEFAN ION, Terminologie şi teorie literară în opera lui Dimitrie Cantemir, **5**, p. 435—442.

FILOLOGIE

BINDER PAVEL, Un fragment necunoscut al *Molitvenicului* coresian, **4**, p. 301—304.
COSTINESCU MARIANA, Versuri necunoscute ale lui Dosoftei, **2**, p. 155—159.
COSTINESCU MARIANA, Un pasaj obscur din *Codicele Voroneţean*, **3**, p. 255—258.
GHEŢIE ION, Simbolul atanasian din *Psaltirea Scheiană*, **3**, p. 241—248.
GHEŢIE ION, Unde s-au tradus şi unde s-au copiat textele din *Codex Neagoeanus* ?, **6**, p. 545—560.
MAREŞ ALEXANDRU, Primul meşter de hîrtie din Ţările Române, **1**, p. 59—62.
MAREŞ ALEXANDRU, Precizări în legătură cu prima traducere românească a *Octoihului*, **3**, p 249—254.
MAREŞ ALEXANDRU, Cîteva observaţii în legătură cu probabilitatea de datare prin filigrane, **4**, p. 305—308.
ONU LIVIU, Precizări în legătură cu cîteva fragmente găsite recent din *Molitvenicul* lui Coresi, **5**, p. 453—466.
ROMAN ALEXANDRA, Consideraţii filologice asupra *Pravilei alese* a lui Eustratie Logofătul (BAR — ms. rom. 1476), **3**, p. 259—270.

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

ISTORIA LIMBII

GHEȚIE ION, Influența cărților coresiene și dispariția rotacismului din textele nordice, **4**, p. 293—299.

POPESCU RADU SP., Mărturii toponimice privind istoria Transilvaniei medievale, **4**, p. 309—314.

NOTE — COMENTARII

BINDER PAVEL, Precizări cu privire la perioada coresiană a culturii brașovene, **3**, p. 271—277.

CONTRAȘ EUGENIA și POPESCU-MARIN MAGDALENA, Completări cu privire la primele atestări și la lista de cuvinte din DLR, **1**, p. 63—70.

DASCĂLU GH., „Paisprezece" sau „patrusprezece"?, **6**, p. 587—588.

SECHE MIRCEA, Cîteva precizări la articolul *O listă de cuvinte din Munții Apuseni*, **6**, p. 583—586.

CRONICĂ

SECHE LUIZA, Consfătuirea de lexicologie și lexicografie — Cluj (12—14 aprilie 1973), **4**, p. 339—340.

ȘUTEU FLORA, Consfătuirea jubiliară a revistei „Limba română", **4**, p. 337—338.

RECENZII

ANGHELESCU MIRCEA : Gr. Alexandrescu, *Opere*, vol. I (*Poezii*). Text stabilit, note, comentarii și variante de I. Fischer, București, Edit. Minerva, 1972 — **5**, p. 509—511.

BALACCIU-RUJAN JANA : Al. Graur, *Lingvistica pe înțelesul tuturor*, București, Editura enciclopedică română, 1972 — **2**, p. 167—168.

DUMISTRĂCEL STELIAN : Gheorghe Pop, *Elemente neologice în graiul maramureșean*, Cluj, Editura Dacia, 1971 — **1**, p. 72—82.

GEORGESCU MAGDALENA : Ștefan Munteanu și V. Țâra, *Istoria limbii române literare (secolele al XVI-lea — al XVIII-lea)*. Curs ținut la Universitatea din Timișoara, 1972 — **3**, p. 279—283.

IORDAN IORGU : Mihăescu N., *Carte despre limba românească*, București, Editura didactică și pedagogică, 1972 — **1**, p. 82—84.

KIRÁLY FR. : Márton Gyula, *A moldvai csángó nyelvjárás román kölcsönszavai* (Cuvinte românești în graiul ceangăilor), Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1972 — **6**, p. 589—595.

MAREȘ ALEXANDRU : G. Mihăilă, *Contribuții la istoria culturii și literaturii române vechi*, București, Editura Minerva, 1972— **2**, p. 172—177.

NEGREANU IOANA ALEXANDRA : *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. al VI-lea, București, Editura Academiei R. S. România, 1972 — **1**, p. 71—72.

ONU LIVIU : *Cărturari brașoveni (sec. XV—XX)*. Ghid biobibliografic, Brașov, 1972 (Comitetul județean pentru cultură și educație socialistă Brașov. Biblioteca municipală) — **4**, p. 342—344.

POPESCU ION : „Limbă și literatură", nr. 1 (28) și 2/1972 — **4**, p. 344—346.

POPESCU-MARIN MAGDALENA : Biblioteca centrală universitară. Sectorul de documentare universitară, *Formarea cuvintelor în limba română. Cercetare bibliografică*, București, 1971 — **2**, p. 168—172.

RIZESCU I. : George Fotino, *Pagini din istoria dreptului românesc*. Antologie, introducere, note și bibliografie de Gheorghe Cronț și Stanca Fotino, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972 — **2**, p. 178—180.

SECHE LUIZA : *Dicţionar de sinonime.* Sub redacţia prof. univ. Gh. Bulgăr, Bucureşti, Editura Albatros, 1972 — **3**, p. 283—287.

SECHE LUIZA : *Sinteze de limba română. Radioteleşcoală.* Ministerul Educaţiei şi Învăţământului. Centrul de informare şi documentare al învăţământului. Sectorul de radioteleviziune educativă. *Coordonatori* : Conf. univ. dr. Theodor Hristea, conf. univ. dr. Grigore Brâncuş, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1972 — **5**, p. 511—513.

ŞERBAN OLIMPIA : Ladislas Gáldi, *Contributions à l'histoire de la versification roumaine. La prosodie de Lucian Blaga.* Budapest, Académiai Kiadó, 1972 — **4**, p. 341—342.

DIVERSE

Cărţi şi reviste primite la redacţie, **1**, p. 85 ; **3**, p. 288 ; **5**, p. 515 ; **6**, p. 597.

Bibliografia românească de lingvistică (BRL, **15**, 1972), **4**, p. 347—431.

IN MEMORIAM

MANECA CONSTANT, D. Şandru, **3**, p. 289—290.

INDICE DE MATERII*

A

A trecut la **i** în *Codex Neagoeanus* 549—554.
ABSTRACT verbal, 152.
ACORD, ~ul gramatical al numelor proprii 475.
ANAFORĂ, ~a la Ieremia Cacavela 525.
ANALIZĂ, ~a gramaticală și ~a stilistică 513.
ANALOGIE semantică 323.
ANTITEZĂ, ~a la Ieremia Cacavela 525.
ANTROPONIM, oronime derivate din ~e în Munții Brașovului 567—575.
ARHAISM, conceptul de ~ 183—190: definiție, ~ lingvistic și ~ stilistic.
AROMÂNĂ, etimologii din greacă în ~ 123.
ARTICOL, ~ul posesiv variabil și invariabil în tipăriturile ardelenești din sec. XVII 444—448.
ARTICULARE, ~a substantivelor în română 345—346; ~a numelor proprii 475.
ASONANȚĂ, ~e la Dosoftei 157.
ASPIRAȚIE, ~a vocalei inițiale din formele pronominale în graiul muntean 39.
ATLAS, folosirea *~ului lingvistic român* în DLR 340.

Ă

Ă trecut la *a* 549, 552 și la *i* 549, 554 în *Codex Neagoeanus*; ~ conservat și trecut la *e*, *i* în tipăriturile ardelenești din sec. XVII 445, 450.

B

BIBLIE, locul **~ei** de la București în istoria limbii române literare 283.
BIBLIOGRAFIE, *~a românească de lingvistică* (BRL, **15**, 1972). Lucrările de lingvistică apărute în țara noastră de la 1 ianuarie pînă la 31 decembrie 1972 347—431.
BIELORUSĂ, etimologii din ~ în română, 119.
BILINGV, textele ~e slavo-române 174—175.
BULGARĂ, etimologii din greacă 123, 130, română 578 și turcă 121, 124, 127—128, 132, 194 în ~; etimologii din ~ în română 20, 78, 119, 121—132, 151—152, 163, 194, 204, 491, 493—497, 579—580.

C

CALC, ~ul lingvistic 174; ~uri în română după engleză 116, germană 506, greacă 527, maghiară 258, slavă 119, 121, 270, 458 și ucraineană 121.
CATEHISM, *~ul* lui Coresi 298.
CAZANIE, *~a I-a* a lui Coresi 298.
CĂRTURAR, *~i brașoveni (sec. XV—XX)*. Ghid bibliografic, 1972, 342—344.
CEANGĂU, influența limbii române asupra graiului ~ din Moldova 589—595.
CEHĂ, etimologii din ~ în română 119, 121,335.
CODEX, localizarea și datarea traducerii și copiei textelor din *~Neagoeanus* 545—560.

* Cifrele trimit la paginația în continuare a revistei; corespondența acestei paginații cu numerele este următoarea: p. 1—86=nr. 1, 87—180=nr. 2, 181—290=nr. 3, 291—432=nr. 4, 433—516=nr. 5, 517—652=nr. 6.

CODICE, un psasaj obscur din ~*ele Voroneţean* 255—258.
COMPUNERE, elemente de ~ în limba română 71—72, 168—172; tratarea elementelor de ~ în DLR 340.
COMUTARE, metoda ~ii în studiul numelor proprii 476.
CONCENTRAŢIE, ~a şi bogăţia lexicului lui Ştefan Petică 139—140.
CONDIŢIONAL, ~ul în tipăriturile ardeleneşti din sec. XVII 448.
CONSFĂTUIRE, ~a jubiliară a revistei „Limba română" (3 martie 1973) 337—338; ~a de lexicologie şi lexicografie (Cluj, 12—14 aprilie 1973) 339—340.
CONSONANTISM, ~ul tipăriturilor ardeleneşti din sec. XVII 446—447.
CONSTRUCŢIE, ~ii semiculte 345.
CONTRASTIV, metoda ~ă în studul numelor proprii 476.
COPULĂ, ~e lexico-gramaticale 488.
COPULATIV, verbe ~e şi verbe cu întrebuinţare ~ă 487.
CORELATIV elemente ~e ale limbii române 345.
CULTIVARE, ~a limbii 345; ~a limbii române 338.
CULTURĂ, perioada coresiană a ~ii braşovene 271—277.
CUVÎNT, ~ cheie, ~ temă şi ~ de caracterizare în vocabularul lui Ştefan Petică, 141—142; formarea ~elor 512; *Studii şi materiale privitoare la formarea ~elor în limba română*, vol. VI, 1972 71—72; *Formarea ~elor în limba română*. Cercetare bibliografică, 1971 168—172.

D

D dur şi moale în tipăriturile ardeleneşti din sec. XVII 446, 448, 450; ~ dur la iniţiala prepoziţiilor în graiul muntean 39.
DATARE, probabilitatea de ~ prin filigrane 305—308; ~ *a Pravilei alese* a lui Eustratie Logofătul 261—263; localizarea şi ~a traducerii şi copiei textelor din *Codex Neagoeanus* 545—560.
DERIVARE, ~a în limba română 71—72, 168—172; ~ a regresivă în română 512.
DERIVAT, ~e sinonime 345.
DIALECT, raportul arhaismului cu ~ele 184.
DIALECTOLOGIE, preocupările de ~ ale lui I.-A. Candrea 564; lucrări de ~ românească 289—290.
DIALOG, construcţia ~ului la Marin Preda 345—346.
DIATEZĂ, ~a în gramatica românească 345—346.
DICŢIONAR, ~ *de sinonime* 1972 283—287; ~*ul limbii române*: completări cu privire la primele atestări şi la lista de cuvinte 63—70; *Anonymus Caransebesiensis* în DLR 340; folosirea *Atlasului lingvistic român* în DLR 340; etimologii necunoscute în DLR 19—24.
DIFTONG, ~ul *iá* > *ie* în *Codex Neagoeanus* 553—554; trecerea ~ului *ea* la *ia* în graiul muntenesc; ~ul *ti* în graiul muntenesc 38; ~ul *ea* în graiurile românilor din regiunea Vidin (R. P. Bulgaria) 161—165; reducerea ~ilor în unele împrumuturi din engleză 43.
DIFTONGARE, ~a lui *e* latin înaintea unui *e* din silaba imediat următoare din limba română 161—162; ~a lui *i* în tipăriturile ardeleneşti din sec. XVII (*ctine, ptine*) 445; ~a lui *e* în graiul muntenesc 38.
DZ şi *z* în tipăriturile ardeleneşti din sec. XVII 446—451.

E

E păstrat şi trecut la *a* în tipăriturile ardeleneşti din sec. XVII 445; trecerea lui ~ la *i* în *Codex Neagoeanus* 549—550, 552, 558; închiderea lui ~ neaccentuat în graiul muntenesc 38.
EDIŢIE, Gr. Alexandrescu, *Opere*, vol. I (*Poezii*), ~ de I. Fischer, 1972 509—511.
ENGLEZĂ, influenţa limbii ~e în vocabularul sportiv românesc 25—35, 109—117; etimologii din ~ în română 12, 25—35, 109—117; calc din ~ în română 116.
EPENTEZĂ, ~a lui *i* în *ptine* 551, 554.
ETIMOLOGIE 167; ~a neologismelor româneşti 3—17: ~a multiplă mixtă 3—8; ~ populară în română 579; preocupări de ~ în opera lui I.-A. Candrea 562—563; ~a în DLR 338; ~ii necunoscute

în DLR 19—24, 119—120, 122—126, 129—132, 191—197, 325—328 și în *Dicționarul limbii române moderne* 121—122, 126—128; ~ a multiplă în DLR 339; ~ii din greacă în aromână 123; ~ii din greacă 123, 130, română 578 și turcă 121, 124, 127—128, 132, 194 în bulgară; ~ii din română în maghiară 589—595; ~ii din germană în polonă 502; ~ii din germană în rusă 502; ~ii din bielorusă 119, bulgară 20, 78, 119, 121—132, 151—152, 163, 194, 204, 491, 493—497, 579—580, cehă 119, 121, 335, engleză 12, 25—35, 109—117, franceză 4—14, 26, 28—29, 31, 33—34, 78—79, 81, 104—105, 111—112, 132, 197, germană 7 — 8, 12, 14 — 17, 79, 104, 119—120, 320, 334, 500—501, 505—506, 577, greacă 4, 76, 103—104, 120, 204, 316 — 317, 436—442, 523, italiană 8—9, 11—12, 78, latină 24, 78, 104, 121, 125, 132, 275, 505, 522, 563—564, 580, maghiară 119, 196, 302, 310—312, 316, 451, 568, 595, polonă 22, 119—121, 128, 153, 334, 501, 503—504, rusă 6—7, 10, 22, 119—121, 127—129, 131, 193, 206, 332—333, 491—492, 503, sîrbocroată 19—21, 23—24, 78, 121, 126, 130—132, 151—153, 191—196, 204, 326, 329—330, 493—495, 581, slavă 20—21, 23—24, 71, 119—121, 125, 128—129, 185, 197, 201—203, 270, 315—316, 318, 321, 333, 438, 492, 494—497, 523, slovacă 119, 121, slovenă 121, sorabă 119, 121, turcă 10, 23, 76, 121, 127—128, 163, 193, 205—206, 316, țigănească 23 și ucraineană 20, 22, 119—121, 128—129, 131, 153, 203, 326, 329—330, 334—335, 491—492, 495, 499—506 în română; ~ii din bulgară 123 și turcă 193 în sîrbocroată; ~ ii din germană în ucraineană 501—502, 505.

ETIMOLOGIC, distribuția claselor ~e în vocabularul stilului artistic și științific 536—541.

EXPRESIE, cuvinte regionale în locuțiuni și ~ii literare 149—154.

EXTENSIUNE semantică în română 321.

F

F trecut la *h* în *Codex Neagoeanus* 554.

FILIAȚIE, ~a *Pravilei alese* a lui Eustratie Logofătul 263—269 .

FILIGRAN, probabilitatea de datare prin ~e 305—308; folosirea ~elor în datarea *Pravilei alese* a lui Eustratie Logofătul 261—263.

FILOLOGIE, locul lui I.-A. Candrea în ~a românească 564—565.

FLEXIUNE, ~a în română 312; ~a numelor proprii în română 473—474.

FONEM 167.

FONETICĂ, ~a limbii române 512.

FRANCEZĂ, etimologii din ~ în română 4—14, 26, 28—29, 31, 33—34, 78—79, 81, 104—105, 111—112, 132, 197.

FRECVENȚĂ, ~a în text a claselor morfosintactice în română 532—536; ~ a claselor etimologice 536—541, a cuvintelor lungi sau scurte 541—542 în română; clase de ~ a cuvintelor în stilul artistic și științific în română 542—543; ~ a diferitelor părți de vorbire în poezia lui Ștefan Petică în comparație cu alți poeți 134—138, 142—143.

G

Ğ și *j* în *Codex Neagoeanus* 549—550, 554 și în tipăriturile ardelenești din sec. XVII 447—451.

GEN, opoziția de ~ a numelor proprii 472—473.

GERMANĂ, etimologii din ~ în polonă 502, română 7—8, 12, 14—17, 79, 104, 119—120, 320, 334, 500—501, 505—506, 577, rusă 502, ucraineană 501—502, 505; calc din ~ în română 506.

GHID, *Cărturari brașoveni (sec. XV—XX)*, ~ bibliografic, 1972, 342—344.

GLOSĂ, rotacismul în ~*ele Bogdan* 294—295.

GRAI, descrierea ~ului din Muntenia pe baza materialului *Opincaru* de Gr. M. Jipescu 37—44; *Elemente neologice în ~ul maramureșean* de Gheorghe Pop Cluj 1971, 72—82; cuvinte din ~ul din Munții Apuseni 45—49; împrumuturi turcești în ~ul din comuna Rasova, jud. Constanța 205—206; *diftongul* **ea** *în ~urile românilor din regiunea Vidin (R. P. Bulgaria)* 161—165; [*Cuvinte românești în ~ ul ceangăilor*] *A moldva i*

csángó nyelvjárás román kölcsönszavai de Márton Gyula, 1772 589—595.
GREACĂ, etimologii din ~ în aromână 123, bulgară 123, 130 şi română 4, 76, 103—104, 120, 204, 316—317, 436—442, 523; calc din ~ în română 527.

H

H, dispariţia lui ~ la iniţială sau în poziţie intervocalică în graiul muntean 39.
HIPERBAT, ~ul la Dimitrie Cantemir 520, 526 şi Ieremia Cacavela 520.
HIPERCORECTITUDINE 113—195.
HÎRTIE, primul meşter de ~ din ţările române 59—62.

I

IMPERATIV, ~ul în tipăriturile ardeleneşti din sec. XVII 448.
INFLUENŢĂ, ~a lingvistică şi stilistică a lui Ieremia Cacavela asupra lui Dimitrie Cantemir 519—527.
INSCRIPŢIE, ~ii slave 174.
INSERANT în planul vorbirii directe în română 95—102.
INSERAT în planul vorbirii directe în române 95—102.
INTERFIX, ~e în română 71—72.
ISTORIE, *Contribuţii la ~a culturii şi literaturii române vechi* de G. Mihăilă, 1972 172—177; *Pagini din ~a dreptului românesc* de George Fotino, 1972, 178—180.
ISTORIOGRAFIE, ~a românească veche 173.
ITALIANĂ, etimologii din ~ în română 8—9, 11—12, 78.

Î

Î diftongat şi păstrat în tipăriturile ardeleneşti din sec. XVII 445; ~ diftongat în *Codex Neagoeanus* 551, 554; ~ trecut la *u* în *curînd* în *Codex Neagoeanus* 549—550.
ÎMPRUMUT lexical în română, v. ETIMOLOGIE.

J

J şi *ĵ* în tipăriturile ardeleneşti din sec. XVII 446—451 şi în *Codex Neagoeanus* 549—550, 554; ~ moale şi dur în *Codex Neagoeanus* 549, 551, 554

L

LABIALĂ, ~ele în tipăriturile ardeleneşti din sec. XVII 444, 446 şi în *Codex Neagoeanus* 549—551; palatalizarea ~elor în graiul muntean 39.
LATINĂ, etimologii din ~ în română 24, 78, 104, 121, 125, 132, 275, 505, 522, 563—564, 580.
LATINITATE, ~a limbii române în studiile lui I.-A. Candrea 561—562.
LEXIC, ~ul tipăriturilor ardeleneşti din sec. XVII 448; consideraţii statistice asupra ~ului poeziei lui Ştefan Petică 133—148.
LEXICAL, statistica ~ă şi stilurile limbii 529—544; fizionomia ~ă a limbii române în lumina DLR 340.
LEXICOGRAFIE, ~a slavo-română din sec. XVII 174; locul lui I.-A. Candrea în ~a românească 563—564; consfătuirea de lexicologie şi ~ (Cluj, 12—14 aprilie 1973) 339—340.
LEXICOLOGIE, consfătuirea de ~ şi lexicografie (Cluj, 12—14 aprilie 1973) 339—340.
LIMBAJ, teoria ~ului poetic la Lucian Blaga 345—346.
LIMBĂ, ~a ca sistem 167; ~ a română contemporană sau actuală — termen tehnic 89—93; ~ *şi literatură*, nr. 1 (28) şi 2/1972 344—346; *Carte despre ~a românească* de N. Mihăescu, Bucureşti, 1972 82—84; ~ **a română literară**: o normă a ~ii române literare din a doua jumătate a sec. XIX (*ctne, mîne, pîne*) 51—58; *Istoria ~ii române literare* (*sec. al XVI-lea — al XVIII-lea*) de Ştefan Munteanu şi Vasile Ţîra, 1972 279—283; *~a scriitorului*: metafora în opera scriitorilor romantici români 217—239; construcţia dialogului la Marin Preda 345—346.

LINGVISTICĂ, termeni de ~ structurală 345—346; ~*a pe înțelesul tuturor* de Al. Graur, 1972, 167—168.
LOCALIZARE, ~a *Pravilei alese* a lui Eustratie Logofătul 263; ~ a și datarea traducerii și copiei textelor din *Codex Neagoeanus* 545—560.
LOCUȚIUNE, cuvinte regionale în ~i și expresii literare 149—154.

M

MAGHIARĂ, etimologii din română în ~ 589—595; etimologii din ~ în română 119, 196, 302, 310—313, 316, 451, 568, 595; calc din ~ în română 258.
METAFORĂ, ~a în opera scriitorilor romantici români 217—239; definiție, structură formală: ~e explicite 220—228 și ~e implicite 228—231, ~ simple și ~ multiple 231—234, ~ obiective și ~ subiective 234—235, ~ concretizatoare și ~ abstractizante 235, metonimia și sinecdoca 235.
METATEZĂ 23.
METODĂ, ~e noi de studiere a numelor proprii 467—477.
METONIMIE 237.
MOLITVENIC, rotacismul într-o copie a ~*ului* lui Coresi 298; un fragment necunoscut al ~*ului* lui Coresi 293—299; cîteva fragmente găsite recent din ~*ul* lui Coresi 453—466: descriere, comparație cu texte similare în epocă, datare, localizare.
MONOLOG retoric la Ieremia Cacavela 525.
MORFOLOGIE, ~a tipăriturilor ardelenești din sec. XVII 447—448.
MORFOSINTACTIC, distribuția claselor ~e în vocabularul stilului științific și artistic 533—536.

N

N, forme verbale cu ~ refăcut 553.
Ń în *Codex Neagoeanus* 549, 552, 554.
NEOLOGIC, *Elemente ~e în graiul maramureșean* de Gheorghe Pop, Cluj, 1971, 72—82.
NEOLOGISM, ~ul la Dimitrie Cantemir 436—442; studiul etimologic al ~elor românești 3—17: etimologia multiplă 3—8, influența franceză 8—14, influența germană 14—17.
NEPREDICATIV, verbe ~e 487—489.
NORMĂ, evoluția ~elor literare în tipăriturile ardelenești de la sfîrșitul sec. XVII 443—452; o ~ a limbii române literare din a doua jumătate a sec. XIX (*cine, mîne, pîne*) 51—58.
NUMĂR, opoziția de ~ la numele proprii 471—472.
NUME, cercetarea gramaticală a ~lor proprii 447—477; evoluția semantică a unor ~ de demnități în română 315—324; v. și ANTROPONIM.

O

O aton trecut la *u* în tipăriturile ardelenești din sec. XVII 446.
OCTOIH, prima traducere românească a ~ului 249—254; versiuni 250, copist 251—252, localizare 252—253, datare 253—254, circulație 254.
ORONIM, ~e derivate din antroponime în Munții Brașovului 567—575.
ORTOEPIE 512.
ORTOGRAFIE 512.
OXIMORON, ~ul la Ieremia Cacavela 525.

P

P dur în prepoziții în graiul muntenesc 39.
PALATALIZARE, ~a labialelor în graiul muntenesc 39.
PARADIGMĂ 167.
PARALELISM dual la Ieremia Cacavela 525.
POLONĂ, etimologii din germană în ~ 502; etimologii din ~ în română 22, 119—121, 128, 153, 334, 501, 503—504.
POSTVERBAL 22.
PRAVILĂ, considerații filologice asupra ~*ei alese* a lui Eustratie Logofătul 259—270: datare 261—263, localizare 263, filiație 263—269; rotacismul în ~*a ritorului Lucaci* 294—295, 297.

PREFIX, elemente de compunere şi ~e în DLR 340; cuvinte formate cu ~ele *co-* 71, *des-* 39, *dez-* 39, *nă-* 194, *ne-* 195, 340, *peri-* 71, *po-* 71, *pre-* 340, *răs-* 340, *re-* 340 în română; cuvinte formate cu ~ul *vi-* 495 în rusă; cuvinte formate cu ~ul *po-* 71 în slavă.

PROZODIE, ~a lui Lucian Blaga: *Contributions à l'histoire de la versification roumaine. La prosodie de Lucian Blaga*, Budapest, 1972, de L. Gáldi., 241—242.

PSALTIREA, ~ile din sec. XVI—XVII studiate de I.-A. Candrea 564—565; cîteva fragmente din *Molitvenicul* lui Coresi comparate cu *~a scheiană* şi *~a slavo-română* din c. 1573—1585, 455—456, 458, 460—461; simbolul atanasian din *~a scheiană* 241—248.

PSEUDOPREFIX, ~e în română 169.

PSEUDOSUFIX, ~e în română 169.

R

R moale şi dur în *Codex Neagoeanus* 549, 552.

REDUCERE, ~a lui *ea* la *e(ę)* în *Codex Neagoeanus* 549—550, 555.

REGIONALISM, ~e în locuţiuni şi expresii literare 149—154; ~e din Munţii Apuseni 583—586.

RIMĂ, ~e categoriale şi noncategoriale la Eminescu 345—346.

ROMÂNĂ, I. Heliade Rădulescu şi problemele limbii române 345; *Sinteze de limba ~. Radioteleşcoală*. Coordonatori: Th. Hristea şi Gr. Brâncuş 511—513; etimologii din ~ în bulgară 578 şi maghiară 589—595.

ROTACISM în *Psaltirea scheiană* 242—243; dispariţia ~ului din textele nordice de la sfîrşitul sec. XVI 393—399.

ROTACIZANT, localizarea textelor ~e 185.

RUSĂ, etimologii din germană în ~ 502; etimologii din ~ în română 6—7, 10, 22, 119—121, 127—129, 131, 193, 206, 332—333.

S

S dur şi moale în tipăriturile ardeleneşti din sec. XVII 446, 448, 451 şi *Codex Neagoeanus* 549—550; ~ în graiul muntenesc 39.

SCRIERE, apariţia ~ii slave şi pătrunderea ei în nordul Dunării 173.

SCRIS, trecerea de la limba vorbită la limba ~ă în procesul predării limbii române 346.

SEMICOPULATIV, verbe ~e 487—489.

SILABĂ, împărţirea în ~e a grupurilor consonantice în limba română 207—215.

SILABIC, constituţia ~ă a cuvintelor din vocabularul stilului artistic şi ştiinţific 541—542.

SIMPLOCĂ, ~a la Ieremia Cacavela 525.

SINCOPĂ, ~a lui *e(i)* în *drept* în tipăriturile ardeleneşti din sec. XVII 445.

SINECDOCĂ 237.

SINONIM, derivate ~e 345; *Dicţionar de ~e*, 1972 283—287; conceptul de ~ 284—285, ~ absolut şi ~ relativ 285.

SINTAXĂ, ~a planurilor vorbirii în română 95—102: ~a propoziţiei şi ~a frazei în română 512.

SISTEM, arhaismul şi ~ul limbii 184—185.

SÎRBOCROATĂ, etimologii din turcă în ~ 193; etimologii din ~ în română 19—21, 23—24, 78, 121, 126, 130—132, 151—153, 191—196, 204, 326, 329—330, 493—495, 581.

SLAV, scrierea ~ă 173; inscripţii ~e 174; etimologii din ~ă 20—21, 23—24, 71, 119—121, 125, 128—129, 185, 197, 201—203, 270, 315—316, 318, 321, 333, 438, 492, 494—497, 523; calc din ~ în română 119, 121, 270, 458.

SLAVON, literatura ~ă 172—177.

SLAVONISM, ~ul cultural în ţara noastră 173.

SLOVACĂ, etimologii din ~ în română 119—121.

SLOVENĂ, etimologii din ~ în română 121.

SOCIOLINGVISTICĂ, probleme de ~ în stilistica limbii române 345.

SORABĂ, etimologii din ~ în română 119, 121.

STATISTICĂ, ~a lexicală şi stilurile limbii 529—544; ~ a folosită în studiul numelor proprii 476—477.

STIL, statistica lexicală şi ~urile limbii 529—544: ~ul artistic, ştiinţific şi colocvial şi structura lor cantitativă din punctul

de vedere al funcţiunii morfosintactice 532—536, al etimologiei 536—541, al constituţiei silabice 541—542 şi al frecvenţei vocabulelor; oralitatea ~ului lui Marin Preda 345—346.

STILISTICĂ, probleme de sociolingvistică în ~a limbii române 345.

STRUCTURAL, termeni de lingvistică ~ă 345—346; procedee şi metode ~e de studiere a numelor proprii 467—477.

SUBIECT, acordul ~ ului multiplu cu atributele 479—485.

SUBSTANTIV, articularea ~ului în română 345—346.

SUBSTITUT, numele proprii ca ~e 468—470.

SUBSTITUŢIE, metoda ~ei în studiul numelor proprii 476.

SUFIX, substituţie de ~ în română. 4—5; cuvinte formate cu ~ele *-ique* 8, *-isme* 8, *-iste* 8 în franceză; cuvinte formate cu ~ele *-eisch* 16, *-isch* 15—16 în germană; cuvinte formate cu ~ul *-ιώτις* 104 în greacă; cuvinte formate cu ~ele *-ineus* 72, *-ivus* 72 *-us* 272 în latină; cuvinte formate cu ~ele *-ag* 595, *-ás* 595, *-d* 311, *-falva* 310, *-g* 595, *-háza* 310, *-l* 595, *-os* 595, *-s* 595 în maghiară; cuvinte formate cu ~ele *-a* 72, *-ac* 71—72, 500—501, *-ag* 72, *-aj* 9, *-an* 12, 14, *-ant* 6, *-ar* 73, 316, 332, 494—495, *-arlă* 500, *-aş* 316, *-ativ* 6, *-ator* 172, *-av* 495, *-ărească* 332, *-ări*, 24, *-ărie* 172, *-ărlă* 500, *-ătoare* 172, *-ău* 326, 579, *-eală* 171, *-ean(ă)* 21, 105, 495, *-easa* 580, *-easă* 332, *-eaţă* 203—204, *-ează* 204, *-ec* 72, 501, *-eg* 72, *-eic* 16, *-eică* 493, *-er* 73, 172, *-erie* 171—172, *-eşti* 310, 472 , *-etoare* 172, *-ez* 105, 171, *-ic*, *-ică* 6, 8, 14—16, 72, *-ie* 172, 497, *-ig* 72, *-ină* 497, *-(i)on* 172- *-iog* 103—107, *-irlă* 500, *-ism* 6, *-ist* 6—7, 14, *-iste* 492, *-(i)tate* 8, 171, *-itoare* 172, *-iţă* 21, 123, 191, 204, *-iu* 72, 172, *-iv* 6, *-iza* 5, *-irlă* 500, *-(l)on* 172, *-nic* 119—120, 196, 492, *-oare* 172, *-oc* 20, 72, *-og* 71—72, *-oi* 12, 579, *-or* 73, 172, *-os* 494, *-ot* 104, *-sor* 172, *-(t)ate* 71, *-tor*, *-toare* 72, 172, *-uc(ă)* 72, *-ug* 72, *-ui* 172, *-uică* 71, *-uţ(ă)* 504 în română; cuvinte formate cu ~ul *-i* în turcă 72; cuvinte formate cu ~ele *-uga* 120, *-uha* 120 în ucraineană.

Ş

Ş dur şi moale în tipăriturile ardeleneşti din sec. XVII 446—451 şi în *Codex Neagoeanus* 549, 551, 554.

T

T dur în tipăriturile ardeleneşti din sec. XVII 446 şi ~ moale şi dur în *Codex Neagoeanus* 549, 552.

TERMEN tehnic 89—93; ~i de lingvistică structurală 345—346.

TERMINOLOGIE, ~ şi teorie literară în opera lui Dimitrie Cantemir 435—442; ~ a lingvistică românească 89—90.

TEXT, ~ele bilingve slavo-române 174—175; localizarea ~elor rotacizante 185; influenţa cărţilor coresiene asupra ~elor nordice 293—299; ~ele bisericeşti tipărite la sfîrşitul sec. XVII în sud-vestul Transilvaniei 433—452;

TOPICĂ, ~a progresivă, latinizantă la Dimitrie Cantemir şi Ieremia Cacavela 520—521, 526.

TOPONIM, ~ele româneşti de origine maghiară în *-d* 309—314; ~e din jud. Argeş 577—581.

TRADUCERE, prima ~ românească a *Octoihului* 249—254.

TRANZITIVITATE, pierderea parţială a ~ii în cazul unor verbe cu valoare copulativă 487—489.

TURCĂ, etimologii din ~ în bulgară 121, 124, 127—128, 132, 194, română 10, 23, 76, 121, 127—128, 163, 193, 205—206, 316 şi sîrbocroată 193.

Ţ

Ţ dur şi moale în tipăriturile ardeleneşti din sec. XVII 446, 448, 451 şi în *Codex Neagoeanus* 549—550; ~ în graiul muntenesc 39.

ŢIGĂNEASCĂ, etimologii din limba ţigănească în română 23.

U

U trecut la *v* în tipăriturile ardelenești din sec. XVII 446, 451.

UCRAINEANĂ, etimologii din germană în ~ 501—502, 505; etimologii din ~ în română 20, 22, 119—121, 128—129, 131, 153, 203, 326, 329—330, 334—335, 491—492, 495, 499—506; calc din ~ în română 121.

V

VALOARE, schimbarea ~ii gramaticale 168—172.

VARIANTĂ, ~ele regionale ale limbii literare în sec. XVII 444.

VERB, ~e reflexive 345, ~e copulative și ~e cu întrebuințare copulativă 487—489.

VERS, ~uri necunoscute ale lui Dosoftei 155—159; ~ul liber 341—342.

VERSIFICAȚIE, istoria ~ei românești: *Contributions à l'histoire de la versification roumaine* de Ladislas Gáldi, 1972, 341—342.

VOCABULAR, ~ul fundamental și masa ~ului 511—512; statistica ~ului artistic și științific din punct de vedere al funcțiunii morfosintactice, etimologiei, lungimii silabice și frecvenței vocabulelor 532—536; influența limbii engleze în ~ul sportiv românesc 25—35, 105—117.

VOCALĂ, pierderea cantității ~elor în unele împrumuturi din engleză 113; aspirația ~ei inițiale din formele pronominale în graiul muntean 39.

VOCALISM, ~ul tipăriturilor ardelenești din sec. XVII 445—446.

VORBIRE, sintaxa planurilor ~ii în limba română 95—102.

VORBIT, trecerea de la limba ~ă la limba scrisă în procesul predării limbii române 346.

Z

Z în graiul muntean 39; ~ și *dz* în tipăriturile ardelenești din sec. XVII 446—451 și în *Codex Neagoeanus* 549—500.

INDICE DE AUTORI*

A

Achmanova, O. S. 470
Adameșcu, Gh. 509, 540, 563
Alarcos, Emilio 526
Alecsandri, Vasile 218—219, 222—223, 226—227, 230, 236—238, 510
Alexandrescu, Grigore 56, 219, 222—225, 230, 233, 235—236, [509—511]
Andriescu, Al. 154
Anghel, Ioana 339
Anghelescu, Mircea 509—511
Antipa, Gr. 196, 503
Apáczai, Csere János 343
Apollinaire, Guillaume 138—139
Arghezi, Tudor 137—139, 346, 480
Arieeseu, C. D. 219, 222—232, 239
Artioli, Lamberto 26
Árvay, Iosif 568
Arvinte, V. 45, 49, 334—335, 498—500, 503—506
Asachi, Gh. 510
Asan, Finuța vezi **Hasan Finuța**
Aujerot, James A. 476

* Cifrele tipărite cu caractere aldine drepte indică autorii de articole publicate în revistă în anul 1973; cifrele puse în paranteze drepte indică autorii recenzați sau discutați în articole speciale în revistă; celelalte cifre trimit la autorii citați.

Avram, Andrei 19—24, 120, 131, 163, 165, **191—197**, 281, 564
Avram, Mioara 6, 10, 71, 149, 512

B

Bacovia, George 134—137, 139, 346
Baiculescu, G. 509
Balacciu-Rujan, Jana 167—168
Bally, Ch. 283, 529
Balogh, Ernest 568
Banciu, Axente 343
Barac, Ioan 343
Barannikov, A. P. 23
Barborică, Elena 565
Barbu, Eugen 190
Bariţiu, George 343
Baronzi, G. 219, 222—223, 227, 231, 239
Basarab, Neagoe 173, 176—177
Baudelaire, Charles 138—139
Băcescu, Mihai 503—504
Bădărău, Dan 521, 523—524
Bălan Ion Dodu 345
Bălcescu, N. 219, 222, 237
Bănică, Gh. 579
Bănuţ, Aurel P. 343
Bărbulescu, I. 241
Becker, Karlheinz 35
Belenkaia, V. D. 471, 476
Beniuc, M. 480
Benkner, Iohannes 59—60, 275, 343
Benveniste, Emile 185
Bergler, Ştefan 343
Berînda, Pamvo 174
Bernšteyn, S. B. 19, 194—195
Bianu, Ioan 156, 256, 281, 439, 545
Biedlinger, Albert 529
Binder, Pavel 247, **271—277**, **301—304**, 342, 454, 460, 558, **567—575**
Bistriţeanu,, Al. 344
Birsan, Zaharia 343
Birseanu, Andrei 343
Blaga, Lucian 135—136, 139, 143, 190, [341—342], 344—345
Bledy, Géza 590, 593
Bloch, Oscar 3, 9, 15
Bloomfield, L. 469
Blücher, Gebhard 242, 244, 303, 305—307, 343, 460
Bogdan, Alex. 343
Bogdan, I. 174—175, 273, 294, 343
Bogdan, Mihail 27, 31—32, 112
Bogdan-Duică, Gh. 343, 509—510
Bogrea, V. 83, 125, 247, 255, 284, 333, 579
Bogza-Irimie, Rodica 473
Bolintineanu, D. 56, 218—219, 222, 224—226, 228—229, 231—232, 234
Bolliac, C. 218—219, 222, 226—227, 230—231, 237
Boloean, Gh. 281, 330, 579
Bondescu, I. 43
Bonverot, Danielle 220
Borcilă, Mircea 135, 139, 190, 345
Bordeianu, M. 334—335, 498—500, 502, 506
Borza, Al. 130, 195, 197
Bote, Lidia 133
Braniştе, Val. 343
Bratu, Traian 519
Brâncuş, Grigore 37—44, 491, [511—513]
Breban, Vasile 149—150, 152—153
Briquet, C. M. 176, 305—306, 308
Brînzeu, Felician 287
Brøndal, V. 472
Brückner, Aleksander 328, 503
Brunot, F. 472
Bucuţa, Em. 162, 165
Budai-Deleanu, I. 170
Budka, Włodzimierz 60—62
Buitul, Gheorghe 451
Bujeniţă, M. 26—27, 33
Bujorean, George 195
Bulgăr, Gheorghe 149—150, 152, 188, 218, [283—287], 345, 480, 513
Bunea, Augustin 343
Bureţea, Emilian N. 330—333
Burnei, Alexandra 315—324
Buyssens, E. 468
Byck, J. 23, 52, 170, 247, 438, 485

C

Cacavela, Ieremia [519—527]
Camariano-Cioran, Ariadna 519, 521—522
Candrea, George 45, 48, 339, 585
Candrea, I.-A. 8, 11, 14, 20, 24, 43, 45, 48—49, 121, 126—129, 153, 195, 202, 241, 244, 256, 289, 320, 327, 331, 333, 493—495, 497, 502—503, 507, 536, 540, 554, [561—565], 584—586

Canella, C. 283—284
Cantemir, Dimitrie 282, 339, [435—442], [519—527], 590
Capidan, Theodor 103
Carabulea, Elena 72
Caracostea, D. 290
Caragiale, I. L. 149, 188
Caragiale, Matei 189
Carcalechi, Zah. 343
Cartojan, Nicolae 289, 297, 546—547, 551
Cazacu, B. 52, 92, 149, 183, 218, 279—282, 345, 436, 443, 553
Căliman, Valeria 342
Călineseu, G. 133, 189
Călinescu, Matei 133
Cândea, Virgil 519, 521—522, 524
Chelaru, Valentin Gr. 12
Chiosa, Clara Georgeta 346
Chircă, Haralambie 558
Chiriac tipograful 445, 450
Chivu, Gh. 51—58, 217—239, 254
Chomsky, N. 476
Chortatzis, Georgios 155
Cihac, A. 125, 153, 200—202, 331
Ciobanu, Elena 171
Ciobanu, Fulvia 72, 587, 592
Ciobanu, Şt. 175, 241, 526
Cioculescu, Şerban 56
Ciomac, Ion L. 45
Ciompec, Georgeta 9
Ciorănescu, Alexandru 12, 121, 126, 128 151, 153, 331, 333, 500, 536
Ciparin, T. 55, 174, 254, 453
Ciurea, Ioan [271—277]
Cimpeanu, C. 510
Claudel, Paul 138—139
Codru-Drăguşanu, Ion 343
Cohen, Marcel 171
Colan, Ion 343
Coman, Petre 20, 45. 48, 194
Combieseu, Mariana 299, 550
Conea, Ion 568
Conev, B. 126
Constante, C. 165
Constantinescu, A. [283—287]
Constantinescu, Gh. [283—287], 345—346
Constantinescu, Ilinca 25—35, 109—117
Constantinescu, M. 309
Constantinescu, N. A. 105, 171, 272, 577—581
Contraş, Eugenia 63—70, 72
Copilu, D. 491
Coresi diaconul 243, 273, 275—277, 293—299, 343, [453—466], 550, 552—553
Coresi, Şerban 273, 456, 551
Cornea, Paul 217, 509
Coseriu, E. 472
Costin, Miron 435, 439
Costinescu, Mariana 155—159, 255—258
Coşbuc, G. 346
Coteanu, I. 41, 43, 91—92, 170, 281, 339—340, 474, 488, 543
Crasoveanu, D. 487—489
Creţa, Zorela 71
Creţu, Gr. 255
Crohmălniceanu, Ov. S. 189
Cronţ, Gheorghe [178—180]
Cruceană, I. 491
Cruceru, C. 56, 218, 345
Curticeanu, Val. [283—287]

D

Daicoviciu, C. 309
Dal', V. I. 22, 129, 131, 329, 499, 503
Damé, Fr. 45, 130, 153
Damian, E. 136
Darmesteter, A. 4
Dascălu, Gh. 587—588
Dascălu, Simeon 310
Dauzat, Albert 3, 5, 9, 15
Davidescu, N. 141
Dăianu, E. 455
Dănăilă, I. 170, 172, **347—431**
Demény. L. 60, 257
Demetrescu, Dragomir 521—522
Demetrius, Vasile 343
Densusianu, Aron 343, 511
Densusianu, Ovid 24, 43, 52, 170, 192, 247, 282, 289—290, 311, 339, 343—344, 441, 507, 536, 550, 552, 562—563
Deroy, L. 589
Diaconescu, I. 512—513
Diaconescu, Paula 473, 488
Diaconescu, V. [283—287]
Dimaras, C. Th. 526
Dimitrescu, Florica 10, 71—72, **561—565**

Dionisie eclesiarhul 330—334
Dominte, Constantin 171
Doroszewski, W. 329
Dosoftei [155—159], 450, 553
Dragomir, S. 310
Drăganu, N. 151, 156, 175, 241—243, 247, 294, 296, 310—311, 323, 455—456, 475, 519
Drimba, Vl. 243, 298, 301, 453, 455, 457, 460, 510, 590
Drincu, Sergiu 345
Dubois, Jean 3, 5, 8—9, 15, 468—470, 473
Duică, A. 136
Duma, Ioan 445
Dumistrăcel, Stelian **72—82**, 339, 491
Dumitrescu, I. 346
Dumitrescu-Buşulenga, Zoe 345
Duţu, Alexandru 522
Duvernois, Al. 122, 126
Dzendzelivśkyj, J. O. 335, 499, 501

E

Edwards, P. M. H. 141, 530
Elian, Alexandru 155
Eminescu, Mihai 137—139, 189, 218—219, 222—229, 231—239, 345—346, 509, 539—540
Erbiceanu, Constantin 254, 522, 524
Esop 511
Eustatievici, Dimitrie 172, 343
Enstratie logofătul 179, [259—270]

F

Faiciuc, I. 326
Fieşinescu, Florica 193—194
Filimon, N. 188, 219, 222, 227, 231, 235
Filtich, Johann 343
Fischer, Emil 558
Fischer, I. [509—511]
Flora, Radu 162
Fotino, George [178—180]
Fotino, Stanca [178—180]
Frăţilă, V. 310
Frîncu, Teofil 45, 48, 585
Fronius, Laurentius 272—274
Früh, Hans 59—60
Fuchs, Hans 59
Fugariu, Florea 510
Funeriu, I. 345
Furdui, Titus 453, 455

G

Galaction, Gala 188
Gáldi, L. 138, 171, [341—343]
Gaster, M. 444, 519
Gautier, Th. 217
Gămulescu, Dorin 326
Georgescu, Magdalena **133—148**, **279—283**
Georgescu, Petre 491
Georgescu, Valentin 259, 261, 264, 270
Gerardy, Theodor 305—306
Gerov, N. 20, 124—128, 130, 132, 203
Gherasim, V. 504
Gherghinescu, Vania 343
Gheţie, Ion 26—29, 32—33, 52, 56, 109—111, 162, 175, 185, 188—189, **241—248**, 274, 277, 281—283, **293—299**, **443—452**, 455, 461, **545—560**
Ghica, Ion 56
Ghinescu, Fl. [283—287]
Ghişe, D. 510
Gioglovan, Radu 509
Giraldi, Gianbattista 155
Giuglea, G. 24, 343
Giurescu, C. C. 309
Giurescu, Dinu C. 309
Goldiş, Vasile 343
Golescu, I. 20
Golopenţia, A. 165
Golopenţia-Eretescu, Sanda 134—135, 476
Gorov, G. 122, 194
Gossen, Carl Theodor 29
Grandea, Gr. 219, 222, 230, 233, 237, 239
Graur, Al. 3—4, 22, 26, 30, 33, 71, 103—107, 114, 127—129, 140, 152, [167—168], 171, 193, 195, 272, 339, 345, 475, 480—482, 484—485, 491, 512—513, 580
Grecu, Doina 149, 150, 152, 340
Grecu, V. 177
Gregorian, Mihail 24, 194, 254
Grigore popa 298, 555
Grigorieva, R. I. 491
Grigorovitza, Emil 503
Grozdanović-Pajić, Miroslava 263

Gröber, Gustav 562
Gruiță, G. 475, **479—485**
Guiraud, Pierre 135—142, 149, 531, 533,
Gusti, D. 290
Guțu-Romalo, Valeria 91, 185, 345—346, 471, 488

H

Hasan, Finuța 71, 171, 488, 501
Hasdeu, B. P. 23—24, 38, 44, 196, 219, 222, 229, 298, 561
Hatzfeld, A. 4
Haugen, Einar 114
Heliade-Rădulescu, Ion 56, 219, 222, 225, 229—230, 234, 237, 345, 510
Hervay, Ferenc 454, 460
Herzog, E. 504
Hjelmslev, L. 475
Hockett, Ch. F. 213, 215, 468—469
Hodoș, Nerva 156, 439, 453, 456—457
Hokerman, Ioannes 60—62
Holt, J. 468
Honterus, Johannes 245, 310, 343
Horbač, O. 499, 502, 506
Hrincenko, B. D. 119, 128, 203, 334, 499—501, 504—506
Hristea, Theodor 3—17, 26—27, 29, 33—34, 113, 149, 495, 497, [511—513]
Husar, Al. 346
Huttmann, Arnold 271, 303, 460

I

Ichim-Tomescu, Domnița 467—477
Iftinchi, Gheorghe 506
Igov, Anghel 491
Iliescu, Maria 69
Ioan diacul 298, 453
Ioan hrisostomul 177
Ion popa 546—547, 556—559
Ion, Constantin 491
Ionescu, Liliana 218
Ionescu, R. 219, 222—223, 231—233, 235, 238
Iordan, Iorgu 6, 8, 12, 14—15, 20, 30, 32, 34, 40, **82—84**, 90—91, 110—111, 128, 149, 170—171, 185, 187, 193, 243, 286, 309—313, 331—332, 337—340, 345—346, 467, 471, 474, 480, 482, 488, 509, 577—578, 581, 587, 593
Iorga, N. 175, 241, 255, 270, 275, 281, 332, 520, 522, 545—546, 559, 565, 569, 574
Iosif, Șt. O. 343
Istrate, Petru 342, 459, 550
Istrătescu, Alexandrina 43, 196
Istvanovici, Mihai 445, 451
Iszer, Andreas 52
Ivasiuc, Al. [328—330]
Ivașcu, George 7
Ivănescu, Gheorghe 92, 170, 172, 174, 197, 444, 551, 555
Ivireanu, Antim 445, 451

J

Jacquier, Henri 27, 34
Jakó, Sigismund 59—60
Jakobson, Roman 186
Janow, J. 500—501, 505
Jaranov, Atanas 491, 496—497
Želechovśkyj, E. 334, 503—504
Jespersen, O. 472
Jiga, Caius I. 571
Jipescu, Gr. M. [37—44]
Živković, Mirko 326
Jugie, M. 245—246
Juilland, A. 141, 530
Juilland, I. 141, 530

K

Kangrga, Jovan 19—20
Kant, Immanuel 472
Karadžić, Vuk. Stef. 326
Karalijčev, A. 127
Kelemen, Bela 314, 339—340, 443, 451
Kertzius, Laurentius 272
Király, F. 589—595
Kisch, G. 311
Kiss, S. 215
Kluge, Friedrich 17
Kniezsa, Istvan 311—314
Kuryłowicz, J. 209—212, 215, 467, 469

L

Lacea, Constantin 24, 343
Lancor, Corneliu 512
Lange-Kowal, E. 13
Laurent, V. 247
Lavagnini, Bruno 526
Lavrentie ieromonahul 253—254
Lăzărescu, Ioan 199
Lejeune, M. 212, 215
Leonte, L. 170
Lepedatu, Alex. 343
Levkovskaia, K. A. 10
Leys, O. 471, 475
Lichačev, N. P. 306
Littera, I. [283—287]
Lobiuc, Ion **498—503**
Locarno, Giovanni da 526
Long, R. B. 471
Lorinz, diacul [271—274]
Losonczi, I. 136
Lucaci ritorul 258, 294—295, 297, 550
Lupaş, Liana 211, 213, 315
Lysenko, A. S. 499

M

Macarie episcopul 174
Macedonski, Al. 346
Machek, V. 328
Macrea, D. 161, 294, 299, 345, 506, 539—540, 589
Maioreseu, Titu 344
Malaxos, Manuel 259—260, 264—270
Mallarmé, Stéphane 138—139
Malvy, A. 245—246
Maneaş, M. 279
Mańczak, W. 472, 474, 476
Maneca, Constant 4, 26—35, 105, 111—112, 115, **289—290**, **529—544**
Manole, I. [283—287]
Manoliu, Maria 345
Marcu, Florin 4, 26—35, 105, 111—112, 115
Marcus, A. [283—287]
Mareş, Alexandru 52, **59—62**, **172—177**, **249—254**, 258, 274—275, 277, 297, 301, 303, 305—308, 453, 455—456, 460—461, 548, 553, 558
Mareş, Lucreţia 72, **148—154**
Maretić, T. 329
Márton, Gyula [589—595]
Massa, Simon 343
Mazilu, Dan Horia **199—204**, **328—330**
Mărdărescu, Maria 218
Mării, I. **325—328**, 340
Mehedinţi, S. 310
Melhisedec episcopul 253
Mel'nyčuk, O. S. 335
Mesehendörfer, Adolf 343
Meşotă, Ioan G. 343
Micu, D. 133—134
Micu, Emil 342
Mihai logofătul 174
Mihai popa 250—251
Mihály, I. de Apşa 295—296
Mihăescu, H. 122—123
Mihăescu, N. [82—84], 170, 172, **507**
Mihăilă, Gh. 125, [172—177], 492
Mihuţ, I. 491
Miklosich, Fr. 125, 201, 203, 257, 328, 491
Milescu, N. 521
Minea, Ilie 343
Mioc, Damaschin 175
Mitrofan episcopul 450
Mitterand, Henry 3, 5, 9, 15
Mîndrescu, Simeon C. 585
Mladenov, Maxim Sl. **121—128**
Mladenov, St. 123—124, 126, 132, 494
Mocanu, Marin 580
Mocanu, N. 295—296
Moise, Ion **491—498**, **577—581**
Moleuţ, Eufrosina 133—134
Moldovanu, Dragoş **519—527**
Moldovanu, Ion Micu 494
Molnar, I. 284
Moruş, Ilie 342
Mošin, Vl. 306—307
Moţiu-Marcus, Aurora [168—172]
Movilă, Petru 174
Munteanu, Ştefan 185, 187, [279—283], 346
Mureşianu, Andrei 343
Muşlea, Candid C. 276
Muşlea, Ion 343
Müller, Charles 530

N

Năsturel, Udriste 253
Neagu, Gh. I. 19

Neculce, Ion 281
Nedil'skyj, S. 335
Negraru, Maria [168—172]
Negreanu, Ioana Alexandra 71—72
Negruzzi, C. 188
Neiescu, Ileana 149—150, 152
Neiescu, Petru 334
Nestor 309
Nestoreseu, Virgil 128—132, 161—165
Nicolae, Nicolae I. 346
Nicolaev, Vsevolod 263
Nicolescu, Aurel [168—170]
Nicolescu, Corina 153
Niculescu, Alexandru 41, 91, 185, 345, 471, 488
Niculiu, A. 346
Nijloveanu, I. 491
Novacoviciu, Emilian 45
Nussbächer, Gernot 303—304, 460

O

Odaie, S. 136
Odobescu, Alexandru 188—189, 219, 222, 226
Ojegov, S. I. 10
Olsen, H. 475
Olteanu, P. 243, 455
Oniţiu, Virgil 343
Onu, Liviu 52, 92, 149, 183, 279—282, **342—344**, 436, 443, **453—466**, 510, 553, 565
Ostermayer, Hieronymus 59

P

Palamarčuk, L. S. 503
Pamfil, Viorica 550
Pamfil, Tudor 45, 48, 503
Panaitescu, P. P. 173—174, 241—244, 249, 274—277, 329, 440, 524, 547
Panaitescu-Perpesicius, D. 133, 539
Papahagi, Tache 193, 289, 325, 334—335, 507, 562
Pascu, G. 103—104, 255, 265, 294, 325, 493, 495, 497, 548
Pascu, Ştefan 309
Paşca, G. 171
Paşca, Ştefan 45, 48—49, 192—193, 443—444, 448, 451, 498—499, 503, 585
Paul, Radu I. 172
Pavel, Toma 139
Pavelescu, Cincinat 343
Pavelescu, Eugen 571, 575
Pavliuc, N. 503
Părnuţă, Gh. [283—287]
Pătruţ, I. 281, 327, 339
Peretz, I. 265
Petică, Ştefan [133—148]
Petra-Petrescu, Horia 343
Petrişor, Marin 166
Petrovici, Emil 19, 43, 45, 49, 161—162, 193, 257, 281, 309—314, 325, 328, 331, 344, 436, 554, 589
Philippide, Al. 170, 339, 344
Pillat, Ion 219
Piru, Al. 440
Pitiş, George 343
Pop, D. 299
Pop, Gheorghe [72—82], 279
Pop, Sever 161, 194, 325, 329
Popa, At. 455
Popa, Eleonora 347—431
Popa-Lisseanu, Gh. 343
Popa-Neeşa, Valeriu 45
Popescu, Al. [283—287]
Popescu, Ion 344—346, 500
Popescu, Radu Sp. 309—311
Popescu, Ştefania 588
Popescu-Marin, Magdalena 8, **63—70**, 71, 103—105, **168—172**
Popescu-Optaşi, N. 491
Popovici, D. 56, 220, 438—440
Popp, I. 443
Popp Serboianu, C. J. 23
Preda, Marin 345—346
Procopovici, Alexie 276, 293, 299
Prokopenko, V. A. 502
Prox, Alfred 573—574
Ptaşnik, Ioannes 60, 62
Pumnul, Aron 343
Puşcariu, Sextil 12, 40, 104, 170, 295, 299, 339, 343, 551

R

Rădulescu, Andrei 180
Rădulescu, Gh. [283—287]

Răuțescu, Ioan 581
Reformatski, A. A. 10
Reguș-Seserman, Aspazia 326
Reichel, C. 136
Reinert, K. 245
Repina, Tamara 470, 474
Riffaterre, M. 184, 187
Rimbaud, Arthur 138—139
Ristić, Svetomir 19—20
Rizescu, I. 71—72, **178—180**, 261, 264, 294—295, 550
Robciuc, I. 128, **334—335**, **503—506**
Robert, Paul 3, 5, 9, 11, 13, 15, 26
Robu, V. **95—102**
Rocerie-Alexandrescu, Alexandra 208, 214—215
Roman, Alexandra **259—270**
Roman, I. I. 249—250, 252—253, 301, 454, 509, 555
Romanski, St. 165
Rosetti, Al. 42, 52, 92, 149, 170, 175, 183, 213, 215, 218, 241—243, 245, 24., 279—282, 289, [293—299], 311, 341, 436, 443, 485, 506, 548, 550, 552—553, 557, 562, 564, 589, 592
Rus, Iosif 445
Russo, Al. 219, 222—224, 229, 231—232, 236, 239
Russo, D. 177
Rusu, G. C. 345
Rusu, Grigore 149—150, 152, 334, 550
Ruwet, Nicolas 186

S

Saehs, Karl 3, 9, 13
Sadoveanu, Mihai 187
Sala, Marius 226, 294, 296
Salmen, Norbert 575
Saussure, Ferdinand de 529
Sbiera, I. G. 255—256
Schiller, Friedrich 511
Schönfelder, Karl Heinz 589
Schweiger, P. 476
Scriban, August 4, 11, 13—14, 21, 126—129, 132, 200—202, 206, 320, 331—333, 501, 584—585
Scurtu, Ion 343
Scurtu, V. 299
Seche, Luiza 30, 34, 71, **103—107**, 170, **283—287**, **339—340**, **511—513**
Seche, Mircea 25, 27—34, 114, 170, 283, 339, **583—586**
Sechehaye, Albert 529
Semeinsky, Stanislav **119—121**, 499
Sergievskij, M. V. 23
Seulescu, G. 52
Severin, C. I. V. 283
Sfîrlea, Lidia 220—221, 587, 592
Sihleanu, Al. 219, 222, 225—226, 234, 237
Simeonov, Boris 578
Simonescu, Dan 155, 188, 333, 344
Siniarska-Czaplicka, Jadwiga 61
Slave, Elena 154
Sluşanschi, Dan **207—215**
Smirnov, N. 133
Smirtnitski, A. I. 470
Soanu, Petcu 199
Speranția, Th. D. 43
Stan, Aurelia 149—150, 152
Stan, I. 149, 192, 334
Stan, I. I. 136
Stati, Sorin 487
Stéphanova, L. 20, 22
Stînghe, Sterie 276, 343
Stîngaciu, Elena 491
Stoian, I. I. 43
Stoica, Nicolae de Hațeg 330—331
Stoicescu, Constantin 178
Stoicescu, N. 315, 317, 320
Stoico grămăticul 174
Stoide, Constantin 574
Stojkov, St. 126
Streinu, Vladimir 341
Stroescu, Sabina 562
Strungaru, Diomid 174
Suciu, Coriolan 311
Suciu, Emil **205—206**
Sulică, Nicolae 249—343
Surdu, Bujor 330
Szász, Laurențiu **45—49**, [583—586]

Ş

Şandru, D. [289—290], 550, 552
Şăineanu, Lazăr 48, 121, 171, 200—201, 331, 334, 584
Şeludʹko, D. 501
Şerban, Felicia 218—219

Şerban, Olimpia 341—342
Şerban, V. 23
Şesan M. 241—242, 245—247
Şiadbei, I. 562
Škaljic, Abdulah 193
Ştefan, Ion 56, **435—442**
Ştefan, Simion 443, 449
Ştefănescu, Marin 520
Ştrempel, G. 555
Şuteu, Flora 89—93, 337—338
Şuteu, Valeriu 142, 540
Šylo, G. F. 499, 501

T

Tamás, Lajos 45, 196, 502
Tămaş, Ioan 23
Tănăsescu, A. [283—287]
Teaha, Teofil 45, 48, 150
Teiuş Sabina 340
Tempea, Radu 343, 574
Teodor, P. 510
Teodorescu, Mirela 295, 565
Teodorescu, Vasile 34, 115
Theodorescu, T. 44
Tiktin, H. 11, 22, 104, 125—126, 128, 153, 200—203, 320, 331, 333, 456, 554
Todoran, Emilia 340
Todoran, Romulus 45, 281
Togeby, K. 468, 473
Tohăneanu, G. I. 218
Toma, Stela 340
Tomescu, M. 199
Tomoioagă, M. 20
Tordaşi, Pavel 253, 275
Toşa, A. 136
Tralić, Seid M. 306—307
Trnka, B. 470, 476
Trofin, Aurel 25—27, 30—31, 33—34, 110
Tunsoiu, O. [283—287]
Turdeanu Emil 173

Ţ

Ţâra, Vasile [279—283]
Ţeţu, M. [283—287]
Ţopan, Grigore 342

U

Udrescu, D. 19, 120, 129, 132, 491—492
Uhlik, Rade 23
Ullmann, St. 472
Umlenski, Iv. 124
Uriţescu, Dorin 19
Ursu, Despina 170, 334—335, 498—500, 502, 506
Ursu, G. G. 133
Ursu, Ioan 343
Ursu, N. A. 4, 6, 9, 15, 170, 510
Utley, F. L. 466, 475—476

V

Valéry, Paul 138—140
Varlaam mitropolitul 84, 281, 297, 445, 550
Vaseenco, V. 22
Vasiliu, Emanuel 93, 208—210, 213—215, 281, 476
Vasiliu, Laura 72, 171—172, 500
Vasmer, M. 121, 311, 328
Vianu, Tudor 188—189, 218, 220
Viciu, Alexiu 45
Villate, Césaire 3, 9, 13
Viller, M. 245—246
Vincenz, A. de 476
Vinogradov, V. V. 10, 149
Vintilescu, Traian 254
Visconti, Giovani 567
Virtosu, Emil 199
Vlad, Carmen 183—190
Vlastares, Matei 174, 179
Vlastaris, Nicolai 522
Vraciu, A. 491—493
Vranusis, Leandros 176—177
Vulpe, Magdalena 149

W

Wartburg, W. von 3, 9, 15
Weigand, G. 43, 161, 550—553
Weinreich, Uriel 589
Wichmann, Yryö 590
Wikström, Fritiof 35

X

Xenopol 315, 317, 319

Z

Zalis, Henri 217
Zamfir, Mihail 218, 346
Zamfirescu, Ileana 340
Zaminer, Eduard 568—571, 575
Zaragüeta, J. 471
Zinkin, Vivian 474
Zoba, Ioan 443, 445, 449—452
Zugravul, Ion 199

INDICE DE CUVINTE

BIELORUSĂ

paxva 119
pes 328

BULGARĂ

анатема 122
Анатемата 122
бардàк 121—122
бардук 121—122
bắčva 491
Burel 578
вагàн 19
Воскъ 123
vošteníca 21
вързоп 152
gvozd 202
глезнъ 123
gložda 494
gora 121
dzvezdá 201
дзифт 128
doderá 493
drắglec 493
zvjázda 201
zvězda 201
зивт 128
зифт 128
зифтóсам 128
зифтóсвам 128
iz- 495
izvoditi 495
izvodй 495
izlaz 494
зифзóсвам 128
капан 124
*капандур*124
капандура 124, 127
Kapriora 578
китук 127
kostelív 493
krastavec 580
krastavica 580
кютук 127
кютюк 127
лáстовица 127
лáстойца 127
лелка 122
Manzul 578
мнóго 124
mắglovit 579
тъstrapa 204
навúлка 123
навильовам 123
навильосам 123
навилчам 123
навилчим 123
навúл'ак 123
надшúя 123
накит 191, 195
налѐт 194
напущане 194
насоча 194
натемисам 122
натема 122
натемите 122
натемия 122
натшúйъ 123
нашúя 123
нелепка 129
ногу 124
ногута 123—124
остáвиме 127
отврълям 20
отлежавам 22
отхврълям 20
отхвърлям 23
padina 495
palea 496
панта 130
пантосвам 130
папарýнга 124
пáпъ 130
патка 130
раха 119
реда 121
пемнеруга 124
пемперуда 124
пенперуга 124
пеперуга 124—125
пеперуда 124—125
пеперушка 124
перпелига 124
перпел'уча 124
пета 126
петак 126
петелка 122
петнúст 126
петица 126
петиú 126
петнó 125
plast 496
plata 78
pokrovina 203
pocrovec 203

pokrovča 203
породист 131
прáвиме 127
прáйми 127
prasja 496
преперуга 124
пъмá 126
ръс 328
пъмúца 126
Pupeza 578
cana 131
сапъ 132
сека 126
секавица 126
секúра 126
сикавица 126
cumo 125
cona 127
mene 127
meme 127
memë 127
мемъо 127
мутав 132
мутаво 132
tărkalo 497
Ursel 578
Ursul 578
Ursuliţa 578
устайми 127
ходом 20
Cerbul 578
чудо 125
štărbina 497

CEHĂ

Paže 119
pes 328
píha 121
pochvy 121
psář 329
sirka 335

ENGADINĂ

convoy 12

ENGLEZĂ

back 25
backhand 25, 29
badminton 109
base-ball 25
batsman 109
bobsled 26
bobsleight 26
bodycheck 26
book-maker 26
boom 109
bowling 109
break 26
camping 26
(*camping*) *trailer* 109
canter 26
cart 26
carting 26
catch 27
centre-half 31
challenger 34
clinch 27
clubman 110
cockpit 27
come-back 110
court 110
crawl 28
cricket 27
cross 27
cupman 110
cutter 27
deuce 110
dirt-track 27
doping 27
draw 28
drifter 28
drive 28
driver 29
drop-goal 28
event 28
fair-play 29
forcing 110
forehand 29
forfeit 29
game 29
goal average 116
goalgetter 30
goal-keeper 30
groggy 30
half 30
half-time 110
hat-trick 31
heading 110
hunter 31
hurdler 31
indoor 110
jab 31
knock down 27
lift 31
lob 31
long-line 31
long-set 31—32
looping 32
maximalist 11
offside 32
old boy 110—111
open 32
outsider 32
pack 111
paddock 111
parking 111
passing 111
performer 32
pressing 32
pro 111
puck 32
punch 32—33
puncher 33
punching-ball 33
referee 111
self-defence 111
single 111
skating 33
skeet 33
smash 33
snipe 33
soccer 33
sparring-partener 111
speedometer 33
star 33
steeple-chase 111
stroke 111
sulky 111
swing 34
tackle 112
team 34
time-out 34
trainer 112

trail (*match*) 34—35
turf 35
van 112
walk-over 112
wattman 9
yearling 112

FRANCEZĂ

aire 81
archaïsant 5
archaïser 4—5
archaïsme 5
balnéologue 7
base 78
basque 81
béret 81
biffe 12
biffin 14
bob(*sleigh*) 26
bourse 13
chausson 197
chiche 10
Chypriote 104
citronade 79
compatriote 104
comptable 78
conspirant 7
conspirateur 7
conspiratif 7
convoi 11—12
convoyer 12
Corfiote 104
Cypriote 104
de 78
disposition 78
divaguer 6
dramatisme 7
driver 28
épicurien 16
Epirote 104
étape 13
éthéré 15
éthérique 15
event 28
fond 78
forfait 29
gestique 8
homoforme 10
identifiable 9
identificable 9
-ique 8
-isme 8
-iste 11
Italiotes 104
lavoir 79
lob 31
maximal 11
maximaliste 11
minimaliste 11
motoriste 9
ondulation 9
patriote 104
picage 9
piquage 9
piquer 9
placard 17
plaquer 17
portatif 9
portée 9
pythagoricien 16
pythagorique 16
puncheur 33
punchingball 33
remiser 9
risquable 9
risquant 9
risqué 9
simplicité 9
simplité 9
Sinayot 105
sollicitant 7
solliciteur 7
soufre 9
sulf 9
sulky 111
swing 34
tomber à pic 9
timariot 105
tunique 132
zoologiste 6
zoologue 6

GERMANĂ

Abschlag 505
Alaman 577
apriorisch 16
ätherisch 15
Balneologe 6
Blech 503
-eisch 16
elysäisch 16
epikureisch 16
Exerzieren 506
Gestik 6—7
Holzschlag 505
illusorisch 16
-isch 15—16
Lavor 79
Lorenz 271—272
ober 331
packen 119
Patriote 104
Plakat 17
plebejisch 16
Prosaist 17
pythagoreisch 16
Rebe 505
Ribisel 505
schaufeln 502
scheuern 502
Schmarre 501
Schmiere 500—501
schmieren 501
Sollizitant 6
Stangel 502
Synonymik 8
Tafel 502
Vorhang 334
Zitronat 79

GREACĂ

arhaïzo 4
δικαστηριότης 104
ἐπαρχιώτης 104
ἐπικούρειος 16
thio 9
—ιώτις 104
ἵππος 210
λανριώτις 104
λογοθετης 317
μαστραπᾶς 204
μετοχι 120

μονοζως 527
μονοφυής 527
μοτρα 120
ὄμμα 210
παπία 130
παρασκευή 120
πατερίτσα 120
πατεριώτης 104
ουντριβή 527
ουμπατριώτης 104
ὑπερφυσικός 527
ὑπόστασις 527
Φαναριώτης 103
fainolion 270

ITALIANĂ

convoglio 11—12
epicureo 16
etereo 15
eterico 15
evidenza 78
Lorenzo 272
manopera 9
monopolista 7
pitagoreo 16
portafoglio 12
semplicita 8

LATINĂ

brachium 78
branca 150
carbunculus 522
civitas 275
compatriota 104
conviare 12
devocare 563
dolus 339
epicureus 16
evidentia 78
**fronticĕlla* 563
Gervasius 580
-ineus 72
-ivus 72
lapidare 564
Laurentius 271—273
magis 563
mergere 563
ondulatio 9
oscitare 24
**pitta* 125—126
pytagoreus 16
simplicitas 9
sulfur 9
sulphur 9
terra 121
Trans-silva 310
tunica 132
undulatio 9
-us 272
via 12

MAGHIARĂ

-ag 595
Agard 313
alunye 593
ándrele 593
ángy 592
ardzsent 595
àrsóodáj 591
-ás 595
azsag 22
bája 593
bálásztru 591
bálmos 593
bálot 591
Band 313
banéta 595
barbat 593
berbec 593
bére 594—595
Bereny 311
bëtëtura 591
bibiron 595
brád 591
brodatë 593
bunik 593
burék 593
butuc 593
buza 311
buzsor 593
cáp 591
cercel 593
Chend 313
cipál 593
córó 312
csaflinta 595
csárcsáf 592
csáun 593
csitvászon 595
csokënitòr 595
csokonyitòr 595
csuka 568
Csukás 568
-d 311
dèrdeg 595
Ehed 313
éles 312
Endrö 312
ënkrëcilász 595
Endrö 312
erdö 312
Erdö-elu 310
erös 313
èsöodáj 591
falu 592
-falva 310
fárfuria 592
Fejér 312
festëlág 595
fierár 591
frikosz 591
fulzs 593
-g 594
galamb 313
gyebosz 593
gyikèr 594
Gy(u)la 311
háleodáj 591
halúsóodáj 591
hàràg 595
hatar 595
-háza 310
hërag 595
hërcágos 595
hólló 312
hurmuz 593
Ihod 313
ikló 311—312

Inám 312
Ináncs 312
Jo 312
Jód 312
kámán 312
kapu 313, 592
kicsiodáj 591
kimuguroz 591
komlo 313
Koppan 313
korcsma 595
Kórom 311—312
kovacs 312
köves 311—312
kozona 593
kozonák 593
kozsók 591
kruskuj 593
kruskul 593
kumnata 592
Kun 313
kuptor 591
-l 595
Lacko 313
lakoodaj 591
lepedö 592
lëptar 595
lëptárfazak 595
lopát 593
lopáta 593
Lörincz 271—272
lumina 593
máhmurassz 595
malé 592
matusa 591—592
mióra 591
mirásza 591
miriste 591
misziunye 591
mormojal 593
mosuj 593
mósuly 593
mugur 591
mugurka 591
mugurocska 591
mugurozik 591
musztác 593
musztáca 593
mut 593
nagy 312
nagyodáj 591
nem 595
nemes 196
nepot 591
nunta 591
nyíres 312
odáje 591
odráda 591
opril 593
örvény 312
-os 595
Peter 312—313
Peterd 312
pilda 595
pojánt 595
povesztyal 593
primil 593
primizsgyés 595
ráft 592
rëdëcsina 594
rëszád 593
rëszáda 593
-s 595
sár 312
ser 595
serviciu 595
sikló 313
sogorasszony 592
surolni 502
sütöodáj 591
szalcsia 593
szërvics 595
szipcsasz kert 595
szokotál 593
szokotil 593
szölyö 595
szprincsána 592
sztomák 591
szuszkinál 591, 595
szuszpinál 595
taláni 258
tányér 592
telek 312
**tëtár* 595
timplar 592
tisztaodáj 591
tyászk 593
tyászka 593
tyászkë 593
tyibrik 595
tyibrit 595
ülöodáj 591
Varsany 312
veszszö 313
Zarand 311

POLONEZĂ

bohatyrka 503
brama 504
buda 334
dola 120
firanka 334
hatman 320
hulaka 22
nieletna 128
ożog 22
okowita 191
pacha 119
pálha 119
papla 120
paplać 120
piega 121
pies 328
pochwa 121
psiarczyk 329
psiarek 329
psiarz 329
skurlat 500
szmarować 501
szor 503
szponka 153
szufla 501—502
szuflować 502
szurować 502
tafla 502

PORTUGHEZĂ

pifano 12

ROMÂNĂ

Aromână

natima 123
papcă 325

Dacoromână

A

a 40—41, 444
-a 72
ăăla 41
abataj 77
abdomen 286
abia 192
abrevia 208
abros 46
abstract 215
Abud 313
-ac 71—72, 500—501
accident 78
aceluia 41
aceştia 41
aciua 563
aclo 553
acmu 448—449
p-acolo 39
acord 142
acordeon 79
acordeonist 79
acreáşte 163
acru 213
act 286
activ 208, 213
actor 286
acum 143, 448
adagheu 441
adagiu 441
adă 448—944
adăpost 562
adăvărat 39
ademenitor 286
adevăr 562
adeverinţă 286
adia 562
adică 265—266
adivăr 556
adînc 134, 142—143
adîncime 14
adorare 143
a adormi 143
adormit 142
a aduce vorba 99
adu-ţ 448
aeraj 77
afla 208
-ag 72
Agard 313
agă 316
a agiunge 447, 549
a agiuta 447
agiutoriu 447
agor 14
agrar 213
agronom 79, 208
agru 14
ah! 142
ahăia 40—41
ahăluia 40—41
ahăştiia 40—41
ai 444
aia 39—41
d-aici 39
aidea 39
aiept 562
ailaltă 41
ailantă 41
ainstit 79
-aj 9
(*am*) *ajuns* 447
a ajura 81
ajutoriul 555
al 40, 444
ala 40
alarmă 79
alb 142
albastru 142
album 79
aldaşul băişagului 46, 48
aldui 448—449, 451
ale(a) 39—41, 444
alean 451
a alege 287, 562
alenşug 448—449, 451
Aleşd 312
alfabet 79
ali 40
Aliman 577
Alimána 577
alina 196
allant 41
alo- 346
alpinism 79
altercaţie 287
altiţă 191
Altîntepe 127
altruist 213
aluia 40
alune 593
amar 142
Amaradia 311
ambasadă 79
ambulanţă 80
amic 285
amigdalită 80
amija 196—197
amiji 196
a aminti 99
amnistie 80
amurg 143, 286
-an 12, 14
anarhie 79
anatemă 122—123
anchetă 80
a ancora 77
andrele 593
Andrid 312
angaralili 39
angiu 39
angström 214
animal 77, 81
anin 562
aniversa 79
ansamblu 79—80
-ant 6
antevorbitor 79
antiaerian 79—80
antibiotic 79—80
antidoping 27
antifascist 80
antinevralgic 80
antipatriot 104
antiriu 38
antrax 77, 81
apă 142
apăsa 285
Apéş 577
apocrif 442
aprig 213
a aprinde 81
să aprinz 41
aprioric 16
aprod 316
aprofunzime 14
aproximativ 215
apus 142, 286
-ar 73, 316 ,332, 494—495

aranja 79
arctic 208, 213
a arde 143, 458
Ardeal 309—310, 312
Ardud 312
areáte 163
argent 595
argument 285, 436
arhaic 4—5
arhaiciza 5
arhaism 5
arhaiza 4—5
arhaizant 5
arie 81
aripă 143, 450, 455
aristocrat 6
aristocratism 6
Ariușd 313
-arlă 500
Armancă 556
armaș 316
armășesc 316
armășel 316
armășește 316
armășie 316
armășoaie 316
arnic (=*harnic*) 39
arniei 46
Arpadia 311
arsenic 286
arterioscleroză 209, 215
artist 286
arț(=*harți*) 39
arțag 595
să arză 41
arunca 14
asămănare 446
asfințit 143
aspirator 80
aspirină 80
aspru 208—209, 213
asta 40
astă 40
astădzi 549
astăzi 208, 213
astea 40
astru 209, 213
asupri 285
-aș 316
a așezat 179
așezat 556
așteaptă 549
Atena 104
atenaiot 104
Atid 313
-(a)tiv 6
atlet 208, 213
-ator 172
atrăgător 286
p-atunci 29
audzi 447
aur 143
autentic 442
auto- 169
autopsie 80
autor 436
autsaider 115
autsider 32
auzisă 447
-av 495
avdeliot 104
va ave 549
a se avînta 143
avorta 80
avtor 436
axat 215
axiomă 441
azot 285
azvîrli 14

Ă

ăi 40
ăl 40—41
ăla 40
ălalt 41
ălii(=*alei*) 40
ălor 40
-ăreasă 332
-ări 24
-ărie 172
-ărlă 500
ăst 40—41
ăsta 40
ăste 40—41
ăstora 40
ăștchii 40
ăști 40
ăștiia 40—41
-ătoare 172
-ău 326, 579

B

babă 327
babili 38
bacalaureat 12
backhand 25, 115—116
baclava 13
badic 48
bahadîrcă 503
bahodîrcă 503
baia 593
baier 563
bailon 79
balast 77—78, 81
balastru 591
balcon 287
baldărán 205
balerin 286
balmoș 593
balneolog 6
balneologie 6
balot 591
baltă 287
ban 14, 316—317
bandaj 78
banét 595
baraboi 286
barabulă 286
barabușcă 286
barbați 552
barbă 197
barcă 287
barhet 13
barieră 78
bască 81
basculă rotativă 75, 78—79
base-ball 25
baseball 115
basnă poetícească 439
batman 109
bau-bau 24
băbălău 327
bădic 48
băiat 140
băldăran 205
băltoacă 287
bălțat 325
băneasa 316
bănie 316
bănișor 316

bănişorie 316
bărdac 121—122
Bătrîn(a) 296
bătrîne̯áţă 163
bătătură 591
bătută 228
băutură 446, 450
să be 549
be̯árză 162—164
be̯átie 163
bec 26, 114
bechend 115
becie 26
bediug 46—48
bedminton 109
beisbal 115
beldie 497
belerină 13
benoclu 8
Benţid 313
berdă 503
Berind 311
besĕrecă 445
Beştepe 127
betială 38
betili 38
betunie 13
beţiţ 563
beţiv 563
beutură 446, 450
Bezdded 311
bibil 595
**bifă* 13—14
**bifén* 14
bigle 47, 49
binili 38
birjă 286
bise̯árică 163
Biserica lui Enache 578
Bistra 310
bituşa 46
biţicletă 78
biţî 334
biu 448
bíci 334
bîcioc 503
bîicioc 503
bíjbă, -e 491
a se bîlbîi 99
bîldărán 215
bîţan 577
să bl[a]goslovească 446
blau 73
blăstăm 446
(a) blăstăma 446, 449
(a) blăstema 445, 556
blestemare 445
**bleşcă* 504
bleşcuţă 503—504
blînd 142
blond 143
bludí 491
boabe 45
boaghe 579
boală 492
boală cronică 78
boască 123
bob 26
Bobiş 571
boblet 26
boboase 45, 48, 598
boboaşe 584
bobot 150—151, 154
bobríc 205
Bobul 572
boc! 151
bocnă 151, 154
bocşeri 47
bocuri 47
bodicec 115
bodicek 116
bodoc 48
bodycheck 26
body-check 115
bogatîyr 503
Bogdan 312
Bogdand 312—313
Bogdăneşti 313
boier 287
bolésnic, -ă 492
boleşniţă 492
bolnav 492
bolniţă 492
bologani 14
bolovică 46, 49
bombonerie 78
boob-maker 26
borderou 73
Boreţ 578
Boreţu 578
bortă 119
a bortili 119
Borul 578
botedz 447
boteza 562
bour 578
bourel 578
Boureni 578
boureţ 578
Boureţul 578
bowling 109
box 73
Brad 313
bramă 504
braşovenie 120
braţă 549
braţe de muncă 76, 78
brădişor 286
brădui 286
brăduleţ 286
brăduştean 286
brăduţ 286
break 26, 115
brec 114—115
brigadier 77
briştí 327
brîncaci 150
brîncari 47, 49, 585
brîncă 150, 585
brîncări 150
broască 327
brodată 593
bronşă 75
bronşură 75
bubă 287
bubă neagră 286
Bubulău 579
Bubulău Curăturii 579
bubuliţă 579
bucate 47
budă 334
Budea 579
Budurău 579
budureţ 46
buduroi 46, 579
buft 504
bughe 579
Bughea 579
Bughiţa 579
buhálter 73

buhon 504
bujbană 491
bujbă 491
bujor 593
bum 109
bunăoară 78
bungalov 12
bunic 593
burac 334
burdac 121—122
burduhan 286, 504
burete 578, 593
bursă 13
burtă 286
buti 586
a butica 46, 49, 586
butoi 491
Buzad 311
Buzăscul 556

C

cablu 77
cafea 217
caftan 213
caic 287
caimacam 316
calarași 549
calare 549
calari 552
cald 142
cale 143
calendar 7o
Calixtus 272
Calman 312
Calmand 312
calmant 80
camard 285
camănă 316
camniță 46
camping 26, 113—114
camping-trailer 109
canoe 113—114, 287
canter 26
cancelarie 79
capandura 124
capsă 213
caravană 79
carbacsin 80
carlantină 75
cart 26, 113
carte 286
carting 26
cartof 286
carvuncul 522
casălor 556
casc 562
castravete 579—580
castravița 579—580
caşic 206
cat 562
catifea 285
Catîra 577
catolic 286
caua 24
cauc 287
caún 206
caut 562
să cază 41
a cădea 142
cădzură 447
călăbași 46
călărași 549
ei călca 41
Călugăra 581
cămară 316
cămașă 286
cămăraș 316
cămărășel 316
cămărășesc 316
cămărășiță 316
Cămin 312
căminar 316—317
căncei 46
căpătîi 498
căpęástre 163
căpistęári 162
Căpud 313
Cărand 311
cărămidă 76
cărbunculuș 522
cărbune 522
cărțili 38
căsca 24
căscări 24
cătră 448
cățălie 163
căuaci 46
Căuașd 312
căun 206
căutare 286
căutătură 286
ceacșiri 286
ĉápe 163
Cearcăn 296
cearceaf 592
ceașnic 316—317
ceață 143
ceaun 593
(tu)cei(=ceri) 41
ceința 527
ĉekmeĝále 163
centimă 12
centru-half 31
centru înaintaș 115
cepălău 46, 49
a cepui 46
cer 142, 192
cercetorie 80
cerdac 287
cergă 46—47
certificat 286
cetate 275
cetățeni 275
să cetească 557
cetește 445
challenge 34
challenge-round 34
challenger 115
checi 27
chemare 284
Chend 313
Cheniz 331
Cherchezele 581
cherpă 206
cherpedén 206
cherpedel 206
cherpedin 206
chiabur 287
chibzui 285
Chiejd 312
chieptini 39
chieptu 39
chiftea 195
chilug 149
chimval 184, 187
chin 142
chindee 46
Chineja 331
chinez 331

Chinez 331
Chiniz 331
chinovit 104
chinuit 142
chip 191—192, 285
chipăii 39
chir 580
Chirușcă 572
Chirvasiu 580
Chirvașiu 580
chischineu 448
chișiță 46
chitară 142
chitic 149
chițoran 327
cilindru 77
cincisprezece 214
cine 192
cinstască 549
cinste 209, 213
cinzeacă 29
cioacă 47, 49, 586
cioareci 46, 286
ciocan de abataj 78
cioflingă 595
ciomîrlă 500
ciovei 22
cipcà 46
cipriot 103—104
Cipru 104
circumscrie 214
cire 299
cirȩáde 163
cirișariu 556
cismar 81
citov,-ă 492
citronadă 78
Ciucaș 568—569, 572
ciuchir 46
ciudățenie 120
ciupeli 38
ciupiesc 38
ciur 562
ćurȩálje 163
ciuteică 493
cîine 38, 281, 297, 444—445, 551
cîndva 215
cîne 51—58, 444, 549
cînipă 38
cînt 142
a cînta 143
cîntare 143
cîntări 284
cîntec 143
cîntecili 38
cînticu 38
cîr 153
cîră 153
cîrpili 38
clar 142
clasă 73
clȩáștje 163
cleștar 286
clinci 27, 114
Clinciu 571
clipeală 446
cloambă 448
clopot 504
clopoti 504
cloț 47
clozet 79
clubman 110, 116
clucer 316—317, 323
cnocaut 115
a cnocauta 116
cnocdaun 27
co- 71
coapșă 287
În Coasta lu Cireș 578
cobe 492
cobilă 131
cóbiște, -i 492
cocean 494
cocîrlă 47, 500
coc(k)pit 27
cocoloș 495
cocon 446
codru 208, 213
cohe 46
Cojana 581
cojoc 591
coleg 73
Colțul Crucurului 574
Colțu lui Moș Badea 578
comănac 287
come-back 110
comedie 440
comensualism 285
comferențiar 75
comis 316
comitet 80
Comlod 313
compatriot 104
comutare 346
conbinat 75
congres 73
conovăț 492—493
conpot 75
conservă 80
conspira 6
conspirativ 6—7
Constantin 580
constatare 80
a constitui 487—489
contra 208, 213
contravaloare 80
convoca 80
convoi 11—12
**convoliu* 12
conziliu 79
copaie 492
**copaieică* 493
Copand 313
copeică 493
copil 179
coprînă 497
coraport 81
coraportor 81
cord 285
cordar 495
cordii 47
corect 81
corfiot 104
Corfu 104
corija 81
corijare 81
corijent 81
corijență 81
Cornelius 272
corner 113
cornul 228
Corod 312
Corund 312—313
corvertură 75
cosac-nemeș 196
cosășți 163
costeliv 493
coș 116
coșar 24

coşaveraj 116
coşgeter 116
cotei 500
cotîrlă 500
cotor 563
court 110, 115—116
cozonac 593
crai 321
cratiţă 191
craul 28
cravată 79
crăiasă 321
creáştie 163
să crează 447
cred 56
creer 562
crémănău 579
cremene 579
crepuscul 286
crescendo 12
nu crez 41
crichet 27
crinc 47, 49, 586
cring 586
cristal 286
Cristian 573—575
Cristianul Mare 574
criţă 151
crîng 46—48, 586
cros 27
croşeu 27
cruce 143
Crucurul Mic 574
Crucurul Mare 574
crug 189
crumpenă 286
ctitor 212
cucă 287
cucon 446
cugeta 285
Cuied 311
Cuiejd 313
Cuieşd 312
culeon 287
cuminecătură 286
îţi hi cumînţi 41
cumnată 592
au cumpărat 552
cumpăni 284
ăi cumpăra 41
Cund 313
cunoştinţa 527
cupar 316
cupă 316
cupman 110
cuptor 591
cură 458
curăţéşte 456
curęáliţe 163
curechiu 46
curîndŭ 549
curundu 549
cuscru 209, 213, 593
custură 47
cuter 27
să se cuvină 553
cuvinoşi 549
cuvînt 256—257

D

a da 41, 445
dalac 286
dansator 286
dascal 546
dată 80
dator 450
datoriu 445
dădăsubt 39
te dădeai 39
a dăjuga 39
dăosibire 39
dăparte 39
dăplin 39
dăprinderili 39
a dăpune 39
a dărîma 562
dăsagi 39
a dăsăvîrşi 39
ai dăscălicat 39
a dăschis 39
a dăscoperi 39
să dăsculţă 39
dăscurcat 39
dăsfacere 39
dăsfrîu 39
dăsluşesc 39
dăsparte 39
dăspre 39
dăspreţuitor 39
dăstrăbălare 39
dăstul 39
dăstup 39
dăşarte 446—447, 450—451
să dăşchiză 41
dăşteptat 39
dător 450
să dăzbracă 39
dăzgroapă 39
dăzgustare 39
dăzmierdaţi 39
de 39, 265, 267—268, 529
Dealul Negru 578
deasupra 140
Deasupra Poienii lu Bran 578
dęáştĭ 162
dĕaleră 163
dĕtoriu 445
deavestîvnic 270
deci 265
decret 80
dehoca 563
dejurstvă 214
demcă 504
demnitar 315
den 263, 268
Denischiotu 105
deosebire 285
departe 140
deposlanie 523
depozit 287
derbi 115
deretica 563
des- 39
a deschide 140
deschilini 448
descurcăreţ 77
dese 257
despica 562
desu 257
deşarte 556
deşĕrte 446—447, 451
detorie 445
deuce 110
a deveni 487
devreme 208
dez- 39
dezghioca 562

a se dezlega 266
deznămolești-te 38
dezvăgăna 19
di 552
dialog 441
diavol 42—43, 286
dicasterie 104
dicasteriot 104
dicasteriu 104
diferență 285
Dim 580
Dima 580
dimineață 445
Dimu 580
Dimu ăl Mare 580
Dimuleț 580
din 39, 263
Din 580
dinainte 140
dinamic 5
dinamism 5
dinamiza 5
dintiiu 549
dintre 39
dioabe 46
diplomă 286
direaptă 445
dirt-trac 27, 113, 115
dispoziție 78
dispoziție de plată 78
distribuție 346
divaga 6
divagație 6
din 39
dinaintea 39
dincoa 39
dincolo 39
dintii 39
dirdii 595
dirg 493
dirgă 493
dirlă 493
doască 47—48, 493
document 286
dodrean 493—494
doină 142
doisprezece 552
dopaj 27
doping 27
dor 142, 339
dorință 142
a dormi 142
om dormi 41
dosadă 494
dovadă 285
drac 286
Draca 577, 581
dragoste 143
draiv 28
dramatic 6
dramatism 6
drau 115
draw 28, 114—115
drăcovenie 120
dregător 315
dregătorie 315
drege 315
drepnea 563
drept 445, 450
drifter 28
drivelob 28
driver 28
drîg 493
drîglă 493
drîglu 493
drop 28, 115
drop-goal 28, 115
dubas 287
dubă 48
dubi 46, 48, 584
ducă-se pe pustii 286
duios 143
dulce 142
dumnădzăi 439
Dumnedzău 447
Dumnezău 446—447, 549, 555—556
Dumnezeu 447
Dungu 572
după 521
dupe 521
dură 580
durere 142
dureros 142
Durica 580
a durmi 446
duseră 549
dușac 206
dușag 206
dușăg 206
dușéc 206
dușeg 206
dușic 206
dverile 523
dzi 447, 451
a dzice 447
dzua 447

E

-eală 171
-(e)an(ă) 21, 105, 495
-easa 580
-easă 332
-eață 203—204
-ează 204
-ec 72, 501
-eg 72
-eic 16
-eică 493
electric 542
electromagnetic 542
electron 542
eleghii 439
elizeic 16
elizeu 16
eparchiot 104
eparhiot 104
epicureic 16
Epir 104
epirot 103—104
-er 73, 172
ereatecele 268
-erie 171—172
eroi 581
esplanadă 209, 213
-ești 310, 472
etapă 13
eter 14
eteric 14—16
-etoare 172
event 28
evidență contabilă 78
excelent 215
exclusiv 214
excrescență 214
exemplu 215
expeditor 77
explica 214

exploata 285
exploatare 78
expoziție 287
exprima 214—215
extinctor 215
extraordinar 214
-ez 105, 171
ezistență 80

F

a face 99
fair 29
fair-play 29, 114
Fanar 104
fanariot 103—104
fantasie 441
fantastic 441
fantazie 441
faptică 8
faptili 38
farfurie 592
fascism 12
fascist 12
fată 327
față 143
a faulta 116
făină integrală 78
fămeáie 162
fămeili 38
fătălău 327
feáte 162, 164
feáță 163
fecioară 142
fečorii 549
fedeleș 46
fedeleáșe 163—164
Feiurd 312
fel 285
feldeinția 527
feldmareșal 215
fele 586
felon 270
feluri 47, 49
femeie netrebnică 41—42
Fenied 313
ferang 334
ferdelă 553
fereancă 334
fereț 47
ferhang 334
a feri 563
ferihang 334
fermecător 143, 286
feștilă 595
fetili 38
a fi 448, 487—489, 521
fiárbe 163
ficior 549, 556
fidán 205
fi(i)re 175
filigorie 46
filimică 20
filtru 213
fingie 46
fior 142
fir 495
firav 495
firez 47
fitil 76
Fîntîna de la Budurău 579
Fîntîna Gurgura 581
La Fîntîna lu Sumpietru 578
firșerot 104
flacără 142
flaut 142
flămînd 562
floare 142
floarea-soarelui 286
florili 38
fluture 562
foale 286
fomeáie 164
fond 287
fond de bază 78
fontanelă 286
for 80
forcing 110, 114—115
forehand 29, 115
forfait 29
a forfeta 29
forhend 115
formă 522
foroame 47, 49
fotbal 25, 33
Franciscus 272
francmason 215
Franz 272
franzelă 76
Frășari 104
frecventa 287
fricos 591
Frînca 581
Fron 272
Fronius 272
fruncea 563
frunte 47—48, 142
ftiáre 163
fugi 549
fugire 175
fulgi 593
funcție 81, 208, 213
fundaș 26, 115
Fundul Chinejei 331
furmă 522
Furnica 571
furtună 143

G

Gabrea 580
gaiganá 206
Galambod 313
galantar 287
galbănul 556
galbine 549
galerie 287
galiție 46
Gall 272
Gallus 272
gat 47
găiganá 206
Gălbează 572
găleată 21, 38, 562
a găsi 41—42
găun 562
găurariu 495
a (se) găuri 77, 495
găvan 19—20
găvoazde 200—201
a găvozdi 201—202
Geabélea 581
ģáme 163
ģáne 163
geghir 206
gejveá 205
generație 81

genune 563
gest 6—8
gestică 6—8
gezveá 205
ghebos 593
gheenă 286
gheim 114
ghem 29—30, 114
ghemaveraj 116
ghenătoare 46, 48
gher 581
ghes 151, 154
ghespe 581
ghezure 581
ghicleşug 39
ghiform 39
ghiiaţă 39
Ghilad 311
ghimătoare 46, 48
ghine 581
ghinitoare 48
ghinovată 39
ghiobă 47
ghioi 39
ghiont 151
a ghionti 151
ghiorlan 327
ghips 77
ghis 39
ghisterii 39
Ghişa 581
ghitili 38—39
să ghiu 39
gigher 206
gighir 206
gios 56, 447
giudeca 447
ĝudecată 447, 549
giudeţ 447, 549
giumătate 56, 447
giur 56
ğura 444
giurământ 447
gînd 143
gîndi 285
gînditor 143
gînj 494
gînjos 494
glas 142
glăsuire 79
gleznă 123
Gliga 580
Gligo 580
Gligore 581
Gligul 580
glojdar 494—495
glojdări 494—495
glojdean 494—495
glojdi 494
glojdire 494
glojdit, -ă 494
glojditurâ 494
a glumi 99
goalgetter 115
goal-keeper 115
goalkeeper 30
goangă 48
gol 114
golaveraj 116
golcheper 115
golgeter 29, 115
golkeper 115
gologani 14
gondă 48
gondolă 287
gonget 46, 48
gorjobă 46—47, 49
-gramă 169
grav 142
grădină 143
a grăi 99, 554
grăunţar 47, 49
greblă 163
greco-catolic 286
greş 151—152, 154
greşeală 38, 152, 446—447, 551
greşi 152, 446—447
greu 142
grevă 73
Grigore 581
grijanie 286
grijaşte 447
grijĕşte 446, 449
grindă 498
Groapa Ieroaie 581
Groapa Ieroaiei 581
groggy 30
groş 154
grumpiri 45
a se gui 47
gumă 77
gură 266
Gurgur 581
Gurgura 581
gusta 24
gustări 24
Guţan 574
guverna 73
gvalt 212
gvardie 212

H

ha 40
hac 154
hachiţe 153—154
hadină 504—505
haia 39—41
haişte 492
hală 286
hale(a) 40
half 12, 30—31, 113
half-centru 31
half-time 110
handbal 25
hanţili 38
harpă 142
hasnă 448, 451
hatman 316—317
hat-trick 31
Havai 106
havaiot 106
hăi 40
hăl(a) 39—41
hălăciugă 581
Hălăciugi 581
hălălaie 579
hălălău 579
hăplău 579
Hărniceşti 310
hăst(a) 39—41
hătmănească 316
hătmănesc 316
hătmănie 316
heading 110
heleşteu 287
henţ 114
herarii 39

hesitațiune 436
a hi 39, 41, 521
hicați 39
hiclean 546
hierbîntată 39
hiertură 39
himeric 286
hindă că 39
hine 39
hiorî 39
hioros 39
hipodrom 35
hirav 39, 495
hirea 39
hînsă 47—48
hîrav 495
hîrjoabă 500
hîrzob 152, 154
ho(a)rnă 24
hobot 24
**(h)obotoc* 24
hodîcîi 20
hodoroabă 500
hodorog 200
hodoronc 22
hodrobele 22
hoge 129
holeac 22
holoangări 46
Holod 312
holopt 334
horj 47—48
horjitor 47—48
horn 24
hornar 24
hornblendă 214
horneață
horneț 24
horș 48
horșlag 505
hoșleag 505
hotar 287, 595
hreamăt 554
hudă 46, 48
a huderi 46, 48
huditor 48
hunter 31
hurdler 31, 113
hurlă 500

I

iacătă 545
Iacobus 272
iad 286
ĭáde 163
iaht 115
iahtman 116
ialac 206
ĭáli 163
ĭálie 164
ĭápe 163—164
iard 115
iarmaroc 286
Iaru 581
iașiot 107
ĭásti 163
Iași 107
iată 545
iaz 287
ibric 213
ibrișin 154
-ic, -ică 6, 8, 14—16, 72
Iclod(a) 311—312
icni 213
icoană 441—442
idee 441
idiot 104
ie 286
-ie 172, 497
ĭepîngálie 162
Ieroaia 581
iertați 556
Ieud 312—313
iezer 287, 545
-ig 72
igrasie 76
Ihod 313
iluzoric 16
iluzoriu 286
imn 143
Inand 312
-ină 497
indoor 110, 113
inegal 208, 215
infanterie 13
infern 286
inghinal 207
ingvinal 207
inimă 285
injiner 81
instrui 214
întărnițat 47
ioarcă 327
Iod 313
-(i)on 172
Ionel 580
iorgovan 23—24
iortoane 46
-iot 103—107
ipervoliceşti 442
ipochimen 189
-irlă 500
ironic 442
ironicesc 442
-ism 6
să ispitească 549
ispititor 286
ispotĭáște 163
să-ș isprăvască 446
issopom 455
-ist 6—7, 14
istoric 437
istorie 442
ișir 47
-ișie 492
Italia 104
italiot 103—104
-(i)tate 8, 171
-itoare 172
ițari 286
-iță 21, 123, 191, 204
iții 153—154
-iu 72, 172
a iubi 142, 446, 448, 554
iubire 142
iubită 143
iuș 46, 48, 584
-iv 6
Ivan 311
Ivand(a) 311, 313
Ivăneşti 313
-iza 5
să izbăvească 446
izbelişte 152
izbi 152
izlăji 495
a se izvodi 189

Î

a îmbăta 142
îmbla 445
împăienjiniți 38
împărat 321
împărtășanie 286
împęádec 163
împețăști 163
împlea 445
a se împrotivi 258
învățat 75
înainte 143
înălbi-mă-voiu 455
a înălța 142
încălzăștie 163
a încerca 140
încet 142
încreți 595
a închinat 179
încordez 495
îndărăpnic 446, 449
îndărăpnicie 446
îndărăt 446
înderepteadză 447
înderepteazș 447
îndoială 287
îndurerat 142
a înfiora 143
înfiorat 142
înflăcărat 142
înflurite 446
înfrățaștț 163
înghesui 151
înghioratș 39
s-au îngropat 446
îngrupați-i 446
înhige 39
să înhiințeze 39
înscrie 214
înscris 286
a însemna 488
însămnare 446
înserare 286
înseriază 38
înspre 214
să înstriiněze 445
înșală 39
înșelăciune 39
înșelător 39, 286
întărnița 584
întărnițat 48, 584
a întinde 143
întins 143
a se întîlni 257—258
întramare 172
întristat 142
a se întuneca 143
întunecat 143
întuneric 142
întunicată 38
înțelepț 39, 549
înțesiază 38
ei înzestra 41
-îrlă 500
îrtia 39

J

jab 31
jale 143, 554, 559
jambon 287
jaț 546
jěle 447
jele 549, 551
jenă 287
jertfă 143, 213
jeț 546
jilip 47
jitnicer 316—317
jitnița 316
jiț 546
jintița 39
jmetelină 335
jmitilină 335
jocurili 38
Johann 272
Johannes 272
joljі 46
josu 549
judecate 549
să judece 447
județ 555
judicată 38
jug 47
julercău 579
jupinească 297
jupelnița 47, 49
jurară 549
jurat 298

K

k'áje 164
kaliu 285
karting 26
Kertsch 272
Kerzius 272

L

lac 287
laconește 442
laconic 442
lacrimă 142
Lacu Ghișenului 581
Lacu Ghișii 581
Lacu lu Mihai 578
Lacul Ghișenilor 581
laibăre 46
la-mă-veri 455—456
latifundiar 287
latin 286
Laurențiu 272
lavirint 436
lavoar 78
lavor 79
Lavrentie 272
lavriot 104
lăcărie 579
lăcău 579
lăcrămili 40
lăcustili 38
lăpăda 451
lăpădați 445
a se lăsa 142
a se lăsa pe o rînă 84
a se lăsa pe tînjală 84
Lăscud 313
a se lăuda 99
lăudoare 563
lăvor 79
leage 162, 263
te lęágęnț 163
leamne 162
lęáne 163

lefterie 154
legăna 562
legătură 77
lege 162, 264
leică 122
leneghia 39
leoarcă 327
(*a*) *lepăda* 287, 451, 564
lepădat 445
lepedeu 46
leşina 563
leşinat 287
lịámne 162
librărie 73
lift 31
a lifta 31
lighean 79
limită 287
lin 196
linguşală 39
lingvist 207, 213
lingvistic 207
lingvistică 207
liniştit 195
lioarcă 327
să lipască 446
litru 208, 213
liveş 46
lîngă 210
lob 31
a loba 31, 116
locurili 38
logofăt 316—319, 321, 323
logofeteasă 316
logofeţel 316
logofeţi 316
logofeţie 316
-(*l*)*on* 172
longline 31
longset 31—32, 115
lopata 593
Lorenţ 272
Lorenz 272—273
Lorinţ 271—274
lotcă 287
să lovască 446
lovitură de colţ 115
lovitură de pedeapsă 115
a lua 554
lucire 143
Lucius 272
lucra 562
lucrare de control 78
lucrurile 38
ludişor 448
lume 142
te-i lumina 41
lumină 143, 594
luminiţă 22
lumînare 22
lumînărică 22
lună 142
luntre 287
luping 32
luptili 38
Lutsch 272

M

macaz 76
Mafia 106
mafiot, -ă 106
magara 206
magazie 76
mageará 206
maghiarcă 192
magiarcă 192
Maglavit 579
mai (*adv.*) 42, 563
maiá 563
mainte 448
Majlathus 272
majorare 80
malaiot, -ă 106
Malaya 106
maltăr 81
Mamaia 107
mamaiot, -ă 107
Mangalia 107
mangaliot, -ă 107
maramureşean 63
Marcellus 272
marcgraf 214
mare 142—143
marfă 121
margaritariu 549
să margă 549, 556
margine 287
martorii 266
mascur 67
maşá 205
maşînă 39
maştehă 66
match ball 115
matericesc 67
materiie 522
maţ 563
maximal 11
maximalism 10—11
maximalist 10—11
mazăre 45
măcălău 579
mădări 326
măgăriţă 64
măiestru 66
măiri 69
măji 197
mălai 591
mănăstire 66
mănîncă 447
măr parodesc 131
măreţie 64
mărg 444
mărgăritariu 549
mărgăritărel 66
mărgînd 551
măricel 66
măritare 64
măritiş 66
mărul lui Adam 286
mărturiile 266
măsar 64
măsăriţă 46
măscară 64
măscăricie 67
măslină 67
măsurător 64
măştioae 46
mătase 77
mătanie 66, 194
mătură 563
măturăreasă 67
mătuşă 65, 592
me 549
mea 549
ale mẹálị 163
mẹáre 163
mẹárĝe 163
mẹárịlị obrazuluị 163

measă 162—164
meastecă 163
mecanic 5
mecanism 5
mecaniza 5
mecibal 115
medelnicer 316—317, 323
medelnicereasă 316
medelnicerel 316
medelnicerie 316
medelniceroaie 317
medelniță 316
medita 285
meiedinteanca 39
melancolic 143
melancolie 142
meleajă 23
meliță 64, 81
mercerie 12
a merge 41, 444, 446, 549, 551, 563
mesteacăn 562—563
mesticate 38
meșter 287
meșterșugesc 69
metabioză 28
metoc 120
mezdrea 46
micie 64
micro- 72
micșorime 64
micșurare 446
micșurie 67
miedzul 447
miezul 447
miie 163
mija 197
miji 197
mijlocaș 30, 115
mijlocimînt 67
mijlociu 66
milcuială 64
milion 80
mim 8
mimică 8
mini- 71—72
minimalist 11
minja 196—197
a minți 99
mioară 591
mioarcă 327
mioțîrlan 327
a se mira 100
mirean 184
mireasă 591
miriște 591
mironesc 68
mirosală 549
Mirșid 312
misiune 591
mistreț 562—563
mișălie 39
mișcător 64
mișină 563
mixte 215
mîhnire 64
să mîie 41
mîine 38, 445 , 450
mînă 38, 143, 447
mînăstergură 270
a mînca 489
mîndrețe 39
mîndru 284
mîne 51—58
mînecător 64
mîngîi 549
mîngîne 549
mîngînoasă 556
mînji 197
mîni 549
mînile 445, 447
mînule 447
mînzărili 38
mîră 299
mîrîi 64
mîtcă 47—48
mîță 150
mlaștină 287
mnęálļe 163
mnęáre 163
moalele capului 286
Moara lu Ciunget 578
moare 64
moarte 142
moavitean 69
mod 285
modestie 287
mohor 197
mojere 45
moldovean 66
moldoveancă 64
molhașuri 46, 49
monopol 6—7
monopolist 6—7
monstru 208, 214
morar 66
morea 197
mormăi 593
morofleacă 22
morofleancă 22
moșier 287
moșioară 64
moșoroi 563
moștinaș 67
moștiniți 556
moșul 593
motîrlan 500
motorist 9
mucar 65
mugur 591
muiare 162—163
muierile 38
multe 208, 213
munte 213
Muntele Cailor 570, 572
muntili 38
Muntîi Chirvasiului 580
munună 562
murguitură 67
a muri 142, 448
murire 65
muritură 68
a murmura 99
muscă 116
mustață 593
muștru 209, 213
mut, -ă 593
muze 440
să-mveáță 164

N

nachiță 192
naciță 123, 191—193, 195
nalet 193
na-mé-ne 495
nană 327
nasce 56
natemă 122—123
nátimă 122—123

natiță 191—193, 195
natriu 286
nazarean 69
nazareesc 68
nazaritean 65
nă- 194
năbet 192—193
a se năbia 192
năbiat 193
năcia 123, 193
năciat 192
năclad 491
năclău 579
nădăjduitor, -oare 69
nădărău 326
nădări 326
nădejde 284
năglam 326
nălbęáști 163
nălbitoare 68
nălet 193—194
nălojnică 68
nălucitor 65
nănaș 66
nănălău 326—327
Năneşti 310
năpîrlă 500
năplád 326
năpușanie 194
nărăghirili 38
năroadelor 445
a năsli 184
năsoci 194
năsrămi 204
năstăni 194—195
năstănit 195
năstimi 194—195
năstimire 195
năstrapă 204
nătărău 579
năticáci 327
năți 40
o năvăli 41
năvălitură 65
năvîlcă 123
năzdrăvenie 120
să-nchiză 41
să-ndăpărtăm 39
ne- 195, 340
nea 285, 456
nęágre 163
neam 595
nebăgător 65
nebederniță 270
nebrișit, -ă 195, 327
nechieptănat 39
nechită 191, 195
necuviință 66
nedăprinsă 39
nedăstoinic 39, 446, 450—451
nedăzlegate 39
nedeă 46
nedei 327
neder 326
nedestoinic 446, 451
negel 197
negricios 77
negru 142
Negru 578
negură 142
neîncredere 287
neînvoie 68
Nel 580
neleapcă 128—129
nemăsurămînt 68
nemernic 492
nemeș 195—196
nemeșoaie 65
nemolit 195
nenavitean 69
nenorocitor,- oare 66
neologiza 5
nepot 591
nepoțică 65
neprietnic 553
nesmîntă 68
nesprijinit 215
nestabil 208, 215
nestrămutat 209, 215
neștiință 69
netid 38
netez 196
netezi 196
netrebnic 492
neușnic 196
nevăstuță 66
nevecuit 495
nevederos 68
-nic 119—120, 196, 492
nimeritor 66
ninja 196—197
nioalfă 327
niorcă 327
niors 327
niotîrlan 327
nisipiș 65
nisipos 65
nîștotă 448—449
nitrogen 285
niznai 193
noapte 142, 197
nodeu 327
noduros 65
nohot 123—124
nojiță 65
Nojorid 312
noian 66
nolfă 327
noptiță 197
nor 197
norea 197
norod 187, 284
notă 142
notîrlan 327
nour 197
nouraș 197
nozdreauă 328
să-ntinză 41
nucă 66
nuiálę 164
numili 38
nuntă 591

O

o! 142
oagăn, -ă 19—21, 24
oală 49, 69, 584
oamenii 549
-oare 172
oasili 38
obărchinez 330—331
obdęálie 163
obercnez 330
obiceinic 68
obiceiurili 38
obicnuitor 68
obiecție 287

obîrşaşte 551
obîrşĕşte 447
oblicitură 68
obligeană 131
oblon 593
obor 286
obot 24
obraznic 492
obrocar 68
obşleag 505
obşte 209, 213
obştnic 213—214
-oc 20, 72
ocă 448, 451
ocean 67
ochi 142, 191
ochi-galbeni 21
ochişor 69
ocinacie 68
ocniţă 191
ocoviţă 191
ocrotealâ 65
ocupaţii 81
odaie 591
odădi 20
să odinesc 39
odomoc 20, 22
**ofărli* 20
oferli 21, 23
ofirli 20—21, 23
**ofrăli* 20, 23
ofsaid 32
ofta 24
oftică 285
-og 71—72
**ogan* 19
ogar 67
ogarcă 65
ogi 129
ogodinţă 65
ogor 14
ogrinji 494
ogrişteană 21
ogrişţiţă 21
ohaiot 106
Ohio 106
ohiot, -ă 106
-oi 12, 579
oierie 69
oieşea 21—22
**oieşniţă* 21
**ojong(ă)* 22
ojonge 22
old-boy 110
oleac 22
oleajă 22—23
olej 22
oleji 22
oleră 39
oletui 193
oluri 46, 49, 584
om 530
omăt 285, 456
omini 549
omoform 10
omul al negru 24
omuşor 286
onctuos 208, 213
ondulaţie 9
opăcitor 68
open 32, 115
opoziţie 346
oprege 46
oprelişte 67
opri 593
oprima 285
opt 67
optsprezece 214
-or 73, 172
oraş 275
orăşeni 275
orbie 67
ordine de zi 80
ordun 23
**orfală* 23
orfălău
orfăli 20—21, 23
orfele 23
**orfeli* 23
orfene 23
organic 5
organism 5
organiza 5
orgoian 23—24
orînduitor, -oare 66
orman 206
orneaţă 24
ortac 47
-os 494
oscilator 208
oscior 67
ostăşesc 67
ostenit 143
oşan 312
Oşand 312
oşean 312
oşta 24
oştări 24
-ot 104
otar 39
otărîri 39
otărît 39
otic 22, 66
otinc 22
otoboc 24
otravă 67
otrăghită 39
oţ 39
oţiia 39
oţoman 39
Oţoţoiu(l) 570—571
out 115
outsider 32, 115
ozdreauă 328

P

paar 39
pac 119
pacare 552
pace 143
pachet 111
pack 111
paclava 13
pacui 119
padină 495
padoc 109, 111
pag 121
**pagă* 121
pahar 119
paharnic 119, 316—317, 322
pahă 119
pahlă 119
paie 154
iel paie (= pare) 41
paisprezece 587—588
paişpe 588
pajă 119, 121, 129

pajiște 119
pal 142
pală 129
palcă 129
palhă 129
palid 143
Paltinul 572
palură 129
palvă 119
Panaiot 105
panar 325
pană 116, 325
panc 120, 129—130
panchiță 130
**a pancili* 119
pancilită 119
pancioc 120
pancotă 130
pandea 120
pantaura 130
pantă 125, 325
pantiș 126, 325
păoră 325
paore 325
papalugă 124—125
papandură 124, 127
paparudă 124—125
paparugă 124—125
papcă 130
papegioare 130—131
papistaș 286
papláz 326
papleagă 120
paporotnec 131
parascovenie 120
parastas 194
pară 143
parhet 13
parking 111, 115
paremie 441
parenthesii 438
parfum 142
parodesc 131
parsechiuri 46
parte 39, 120, 287
particular 120
particularnic 120
paslion 120
passing 111
paşnic 196
patacă 126
pată 125—126, 562
paterniță 120
patimă 143
patiță 126
patlagină 562
patriot 104
patrusprezece 587—588
a paţai 121
paur 325
pavă 119
pavie 121
pă 39
Pă Dimuleasa 580
Pă Gurgura 581
păcat 142
păcatili 38
păchiavăț 326
Părău Geabelii 581
pădinos 495—496
pădure 121, 577
păgubi 40
păguri 121
păhar 445
păhărnicească 317
păhărnicel 317
păhărnici 317
păhărnicie 317
pălie 131
pământ 287
pământurile 38
pănar 325
a păncăni 129—130
pănglici 40
păntos 325
păntru 446, 451
pănură 129, 563
păorit 325
păpărugă 124
păpăruie 124
păpărujă 124
păpăruză 124
păr 121
pără 299
părăsit 143
a părea 142
părețate 163
păreții 445
păsurili 38
păşune 577
a păta 126
pătavăț 326
pătimașă 39
pătimi 40
pătrăreț 47, 49, 584
pătrărița 49
pătul 562
a păzi 446 , 451, 549
pęádecă 163
**peagă* 121
pęáne 163
peantă 125
pęápene 163
pęáre 162
peartă 125
pęáșți 162
peată 125, 163
pęátec 163
pelerină 13
Peligrad 570—571
penalti 115
pene 45
pensie 80
pentru 446, 451
pepingioi 131
percheziție 80
perdea 127, 163
performer 32
pere 45, 49, 584
peri- 71
perioadă 437
petéică 122
Petrești 313
Petrid 312—313
Petrind 312—313
petunie 13
să piaie 41
pįápten 163
să piarză 447
Piatra Laptelui 572
Piatra Mare 572
piatră 586
piață 286
picaj 9
picioci 45, 286
picioroabă 500
pierdut 143
pierz 41
Pietrosul 567—569
pifă 12—14

pifan 12, 14
pifist 14
piftea 195
pi(h)ată 13—14
pildă 39, 595
pilot 77
piotă 13
pipigioi 130
pipilugă 124
pipirig 124
pipirigă 124
pipirujă 124
piramidon 80
pirulă 78
pisc 562
Pisiac 574
pitagoreic 15—16
pitagorician 16
pitar 316
pitroci 496
pistă 35
pivnicer 316
pivot 12
să pizmască 446
plinaru 38
plîne 38, 281, 297, 450, 549, 551, 554
plîn 39
plîne 51—58, 549
plîntece 286
plîntre 39
plîntru 39
Plîrău Durii 580
Plîrău lui Gruiu Mare 578
Plîrăuțele ale lui Piscu Tomii 578
plîrcălab 316, 320—321, 323
plîrcălăbie 321
să plîrîră 549
Plîrîul Orlat 572
Plîrîul lui Babeș 570, 572
plîrlău 46—47
plîrșcău 21
placá 17
placardă 17
placat 17
plai 563
plast 496
plastă 496
plastore 496
plămîn 285
plăpînd 562
plăsi 40
plebe 16
plebeic 16
a pleca 143
pleghilă 39
pleoștit 195
Pleșul 572
plin 228
a (se) plînge 99—100, 142
nu plîngereț 448
plîns 142
ploscar 316
po- 71
pochiavăț 326
pochiheci 326
nu poci 41
pocroavă 203
pocrov 203
pocrovăț 203
pocroveață 203
**pocrovează* 203
pocroveaze 202—204
pocrovezi 202—204
pocroviță 203
pod 332
podar 332
podăreasă 331—332
podișor 46
podoimă 498—499
poetic 438
poetică 143, 438—439
poeticesc 439
poezie 438
ară pofti 448
Pogana 577
pohfală 184, 187
Poiana Gablea 580—581
Poiana Ghișii 581
Poiana lu Bran 578
Poiana lu Cilă 578
Poiana Zimbrului 278
poivan 595
poli 496
polivanie 505
poloboc 491
polojeni 496
polojenie 496
pomestealã 46, 49, 585
pomesti 49
pomostealã 585
popor 284
poroboc 448—449
porojenie 496
portar 316
portcarț 215
portdrapel 214
portofęálį 164
portofoliu 12
porție 46
posada 498
posadnic 317
posibilitate 80
postăvar 574
Postăvar 571, 574
Postăvarul 573—575
postelnic 315—317, 323
postelniceascã 317
postelnicel 317
postelnicie 317
potasiu 285
potcap 287
potenzău 46, 49
d-o potrivă 39
poveste 441—442
povesti 593
povestire 38, 441—442
praștie 496
prădalnica 179
prăsi 496
prăsită 496
prășcău 21
pre- 340
pregeta 562
preîmbla 56
prelucra 80
preoți 268
eu presimț 41
presing 32, 115
pretenție 436
a pretinde 99
preveghea 445
priatini 556
pribeag 143
pribegiște 492
prieten 285
prietinos 38
prietnic 553
prighiește 39

priiatnic 448—449
primar 320
primăvară 140
primejdie 595
primi 593
primitiv 80
pritoci 496
privească 440
a privi 143
privire 440
pro 111
probă 285
procabiță 203
prochimen 523
procoavă 203
procov 203
procoviță 203
procură 286
profunzime 14
proprietar 287
proscoviță 203
să proslăvască 446, 449
să proslăvesc 446
prostălău 579
a se protivi 257—258
proverb 441
provizie 287
prozaist 17
În Prunii lu Niță 578
psar 328—330
ptețălițe 162
ptiu! 212
ptru! 212
puc 32
puchiheci 326
eu pui 41
puiuț 46
pulmon 285
pulpă 287
a pune 143, 549, 553
puncher 32
punching-ball 33, 115
punci 32—33
puncingbal 115
punct 80
punctaj 208, 213
punctbal 33
puntaveraj 116
punte 498
pupăgioare 130—131
pupăză 130—131
pupegioare 130—131
pupegioi 130
pupejoare 130—131
pupezele 130
să purcezi 549
purem 299
pustine 549
au vrut putea 448—449

R

radio- 169
raf 46
raft 592
randament 79—80
rantie 187
raport 285
rază 142
razdreaștenie 270
răceală 287
a răcni 99
a rădica 445
rădăcini 46, 49, 585
răformă 77, 81
răgută 81
rămîință 527
să-ți rămîne 549
rămurili 40
rănili 38
răposatili 38
răs- 340
răsad 593
să răsaie 41
a răsări 195
răsărit 195
răsărită 286
răschirate 39
să răsipască 446
răsipește 445, 451
răsipește 549
să răsipi 445
răviză 505
răvorver 81
rău 549
re- 340
reăče 163
rebizlă 505
rece 142
recoltă 73
recordman 116
a refface 287
referee 111, 115
reflecta 285
regleta 75
relație 285
remiza 9—10
remiză 10
Rențea 571—572
repara 77
repegiune 56
repide 38
a reprezenta 487—489
reticență 287
retragere 79
reținere 287
reu 549, 552
reviză 505
rezervă 287
ribizle 504
a ridica 445, 450—451, 554
riglă 76
risipește 445, 450—451
a risipi 445, 549, 554
ritor 437
ritorică 437—438
ritoricesc 437
ritorisi 437, 442
riu 549, 552
a rîde 100
rîndurețălițe 162
roata cu rînsă 47, 49
roată 505—506
rod 131
roman 73, 286
roșăștie 163
Roșca 572
roșcat 286
roșcovan 286
roștar 47
rotire 286
rotitură 286
roză 143
rozolie 46
rudili 38
ruga 266
rugă 143
rugăciune 143

rugbi 114—115
rumânești 164
Rumelia 104
rumeliot 103—104
rumpe 446, 449
rușine 39

S

sad 497
sadă 497
sădie 497
salcie 497, 593
salvare 80
amiot 105
Samson 313
sanctiune 208, 213
sanghin 207
sanguin 207
sangvin 207
sapă 131—132
sară 444—446, 451, 549
sastisit 189
satelit 496
savantlîc 215
săcure 549
sâmbătriot 104
săpun 455
sărcini 40
sărie 554
scaun 498
Schaesaeus 272
Schaeser 272
schelet 77
scheting 33, 114
schif 33
schifist 33
sciu 56
scoabă 586
Scoaca lu Căciulă 578
scomîrlă 500
-scop 169
scorer 116
eu să scoț 41
a scrie 489
scriitor 436—437
sculpta 208—213
scurteică 493
seáćer 163
seáćeră 162
seamă 39
sépte 447, 449
seară 142, 444, 446, 451
seate 163
Sebeș 310
a seca 564
secol 284—285
Secuia 581
seducător 286
self-defence 111, 115
semănătoare 76
seminii 39
senin 142
sentenție 441
serdar 316—317
serdărească 317
serdăresc 317
serdărie 317
seretate 299
sergent 12
setaveraj 116
setbal 115
setball 115
sfială 287
sfiiciune 287
sfințască-se 446
sfințește 38
sfios 143
sfînt 134, 143
sfîrlă 500
sfîrnar 46
a se sgodi 46
s-or shii 41
shiială 39
sicaiță 126—127
sicriu 448
sigir 46
simbatriot 104
simbolic 5
simbolism 5
simboliza 5
simbrie 105
simbriot 105
simpatriot 104
simplitate 8
simplu 8
a simți 39, 143
Sinaia 105, 107
sinaiot, -ă 105, 107
single 111
singur 143, 270
singuratic 143
singurătate 143
sinonimică
sircă 335
sîlhă 46
skeet 33 , 114
skeetist 33
slobozenie poeticească 439
sloop 115
slova 189
sa slucăște 163
sluger 316—317
a sluji 444, 447, 551
slup 33
smeci 33, 114
a smecia 33, 116
smetie 497
smîrc 287
snaip 33
soare 142
sobol 127
socaci 553
soccer 33, 113, 115
socoti 593
sodiu 286
Sofia 106
sofiot, -ă 106
sogi 194
soitar 189
solicita 6
solicitant 6
solitar 143
Solymannus 272
somn 142
sompluos 208, 213
-sor 172
sora-soarelui 286
spais 81
sparing-partener 111
sparring partner 115
spăla-mă-veri 455—456
să spăre 445
spătar 49, 316—317
spătărească 317
spătărel 317
spătăresc 317
spătărie 317

spălărit 46, 49
speranță 284
sperieți 149
spidometru 33
Spini 296
spion 12
spital 12
spi[n]zure 549
sponcă 152—154
sportsman 116
spregrăire 172
spinceană 163, 592
a spune 41, 99, 284, 448
a sta 142
stag 549, 552, 557
stană 586
star 33
a stărui 99
stăvilar 495
stăvilesc 495
stea 142
ste̦áiuri 164
stean 46, 49, 586
ste̦árpe 163
steeple-chase 111
Stephanus 272
sterpili 38
stiagul 549
stiale 162
stih 438
stihie 189
stihovort 438
a se stinge 143
stins 143
stircă 335
stilpnic 215
stolnic 315, 317, 321—323
stolnică 322
stolnicească 317, 321—323
stolnicel 317
stolnicie 317
stolniciță 322
stomac 591
stoper 115
strajă 497
straniu 142
straniu 142
stratiot 104
stratornic 317
a străjui 497
strein 445
a striga 99, 143
a strighiți 39
Strigoaia 577
striin 449
să striinară 445
stroc 109, 111
stropșeriu 495
stropșesc 495
strug 22
strung 22
stufalău 79
stupai 332—333
sublinia 208, 215
sucă 448
a sufla 213, 501
suflet 142
Suhard 313
d-o suliță 39
sulky 111
sună 228
suplu 208, 213
Susai 571, 574
Susaica 571
suspin 142
a suspina 143, 591
sveazdă 200
sving 34, 115

Ș

șade 447, 549
șaică 287
șaisprezece 587—588
șaișpe 588
șaizeci 587
șalanger 34, 116
șalanj 34
șalupă 287
șalvari 286
Șamșud 313
șapte 447, 551
șaptedzăci 447
Șarba 581
Șard 313
Șardu 312
șarpe(le) 549, 551, 554
șasă 447, 551
al șaselea 447
șasezeci 587
șasesprezece 587—588
să șază 41
șăd 39, 444
șădere 39
șcîrlă 499—500
școmîrlă 500
școrlă 499—500
școrlioabă 500
șed 444
ședință 80
șerpe(le) 549, 551
șetrar 316
șeviot 104
Șiclod 313
Șimand 311
șipci 595
șireții 39
șiș 10
șîroaili 39
șlamuri 47, 49
șleam 49
șmetelină 335
șmir 500
șmirac 500—501
șmîrcîit 506
șobolan 177
șoimar 330
Șoimaru 330
Șoimărești 330
șold 287
șopă 127
a șopti 99, 143
șoricioaică 286
șoșon 197
șpor 46
șrof 47
ștergi-te 38
știe 447
știmp 47, 49
știubină 497
șuflă 501—502
șuncă 287
șurui 502—503
șuștar 47

T

tackle 112
taină 143

tapșă 47, 49, 585
tară 121
tarla 287
-(t)ate 71
tăbeică 493
tăinuit 142
tăniere 46
tăntălău 579
tăpinași 47, 49
tărcat 324
tărhat 46
tăroasă 448
tăul negru 46
Tăul Negru 49
t.b.c. 285
team 34, 114, 116
teasc 593
teatru 439
pe tecu 335
tehnician miner 75
pe teho 335
nu vă tëmereț 448
temęále 163
tenisman 116
tenjeri 47, 49
Teodor 580
Teodora 580
**tepeá* 127
Tesla 572
terasă 287
tetea 127
texte 215
textil 215
theatron 440
theatru 440
Tigaie 571
Tigăilor 572
Tileagd 312
timariot 105
time-out 34, 114
timiditate 287
timp 284
tinăr 553
tincuș 47
tine 192
tineręáță 163
**tipeá* 127
tipie 127
Titus 272
a se tilni 258
timpenie 120
timplar 592
tinjală 47
tircol 497
tirg 275, 286
tirgșor 215
tîrnaț 46
tîrși 49, 585
tîrșire 47, 49, 585
tobă 286
tocmală 549, 551, 556
să nu tocmască 446
tocmeală 446
Tokio 106
tokiot, -ă 106
tont 132
să să topască 556
-tor, toare 72, 172
torkol 497
tortura 142
totdauna 39
totdeauna 134, 142
Totpal 570
tovarăș 285
nă-ți trage 41
a trage chiulul 13
tragic 6
tragism 6
tragodicesc 440
tragodie 440
trainer 112, 116
trampă 154
Transilvania 310
oi trăi 41
trăsură 286
trăzvie 497
trębáce 163
treaz 497
treazv 497
au vrut trebui 448
a trece 142
treizăci 556
a tremura 143
tren 79
trening 114
trenk 81
a tresări 99
treisprezece 587
trezie 497
trezvie 497
a tria 35
trial 34—35, 113
triere 35
să trimață 549, 556
a trimeate 41, 163
trimitere 175
trist 142—143
troacă 47, 49
trop 437—438
trunți 47
trupască 446
tuberculoză 285
Tudora 580
tufleáce 163
a tulbura 143
tulean 494
tun 151
tungsten 214
tunică 132
turf 35
turfist 35
tușáști 163
tușaveraj 116
tut, -ă 132
tutuc 127

Ț

țap 591
țapinar 49
țărăncili 38
țărini 40
țăs 444
țeapă 39
țeară 121
țes 444
țidulă 286
ție 446
țifă 46
ții 549
să țiie 41
țincuș 49
a ține 39, 549, 553
țipa 593
țircalău 46
țitronadă 79
țifă 49
țiglare 75

ţîie 446
ţîrfă 49
ţopi 45
ţuguri 47, 49
ţundră 46

U

-uc(ă) 72
ucigă-l toaca 286
-ug 72
-ui 172
-uică 71
uiduită 39
uluită 448
umbla 445
a umbla panc 129
a umbla pantaura 130
umbră 142
uneltili 38
d-unde 39
unghel 46
unili 38
unit 284
upercul 115
uppercul 113
urẹaike 163
ureche 46, 49, 191
uri 549
urîciunili 38
Urkund 311
a se urla a vale 47
urmili 38
urmitoriu 175—176
urneaţă 24
urşi 47, 49
Urvind 312
urzătură 175
urzită 228
uspetezi 446
uşe 47, 49, 523
uş(i)er 316
uşla 24
-uţ(ă) 504

V

vachişa 446
se vaeră 46
vagonetar de front 75
Vaida 570, 572
val 143
dă vale 39
Valea Boréţului 578
Valea Boureţului 578
Valea Bureţilor 578—579
Valea Gurgura 581
Valea lui Boreţ 578
Valea lu Enache 578
Valea lu Ivan 578
Valea lu Negru 578
Valentinus 272
van 112
vancoş 47
vaporaş 287
varecare 447, 449
varece 447, 449
varecine 447, 449
variantă 346
Vasilie 580
valologhia poeticească 439
să vază 41
văd 56
vădughi 39
vădzură 447
văcui 495
**văgan* 19
văitae 47, 49
văitău 49, 585
Vălceaua Gurguricea 581
Vărşand 312
văsar 46
vătăman 320, 323
cu văz 41
văzdoagă 202
veac 284—285, 495
vẹáde 163
vearde 164
vearme 163—164
vẹárză 163
Vecerd 313
vechi 142
vecui 495
a vedea 143, 447, 549
vedẹárţa "óik'ului 163
Veglia 104
vegliot 103—104
Velentinus 272
Velican 571
Velten 272
velur 285
a veni 38, 143, 549, 553, 556, 581
verandă 287
verişoară 581
verş 438
Veseud 313
veşnic 142, 196
Vezend 312
Vezendiu 312
vţárd'e 163
vţáre 163
viaţă 140, 143
a vibra 143
videa 38, 41
vier 581
viers 143
viespe 581
viezure 581
vindica 38
vinitu 38
vioară 142
vis 142
a visa 143
visare 142
visălor 142
vistier 316—317
Vişa 581
vitaz 549, 552, 557
vitiazu 549
vitrină 287
vizir 316
Vîlceaua lu Biţan 577
vîneadză-mă 447
vînt 142
vîntre 286
să vînză 41
Vîrful Bourului 578
vîrstă 209, 213
vîrstnic 213—214
vîrstră 214
vîrtẹáje 164
Vîrtẹáje 164
vîrzob 152
vizdoagă 202
Vlăduţ 574
vocaţie 284
voieş(t)niţă 21
a vorbi 99

vorbieşte 38
vorbili 38
vornic 315—323
vorniceasă 317, 321, 323
vornicel 317, 319—323
vornici 317
vornicie 317
vornicíţă 317
vove 446
vox 45
vraişte 492
vrajă 142
vraşt 497
vráştină 497
vrăjaşte 551
a vrăji 143
vrăjit 143
a vrea 142, 267, 448, 451, 549
vręáme 163—164
vreme 143, 284
vurdum 23

W

walk-over 112

Y

yacht 287
yahtman 115
yearling 112

Z

zaar 39
zapis 286
zare 143
zaviseáşte 163
zăărăriie 39
a zăcea 143
zămăchişă 46
zăngloabă 500
Zănoaga Pajorului 570
Zănoga 572
zăpadă 285, 456
zăplaz 326
Zărand 311
zăuita 448—449
zăveazdă 200
zbucium 143
zbuciumat 142
zdrăncane 47, 49
zdrobe 47, 49
zdrobit 143
zęáče 163
zece 39
zefl 127—128
zerin 311
Zerind 311
zgîrcioabă 500
zi 143, 447, 451, 458, 555—556
a zice 39, 41, 99, 284, 447, 549, 555—556
Ziman 311
Zimand 311
Zimbru 578
ziţîrcă 506
a zîmbi 100
zîmbietu 38
Zlaşti 310
zobon 47, 49
zoolog 6
zoologie 6
zoologist 6
Zua 447, 556
zveazdă 200—201
zvîrli 14

M e g l e n o r o m â n ă

avdel'ot 103
dinischiot 103, 105
fărşărotu 103
filcari 103
filcîryiot 103
hăşot 103
sămărńot 103

RUSĂ

аристократизм 6
ataman 320
бальнеолог 6
богатъръ 503
больше 11
большевизм 11
большевик 11
bočka 491
бычок 503
vi- 495
голяк 22
gora 121
гуляка 22
dol'a 120
doská 493
драматизм 6
не знаю 193
kaun 206
конвой 12
konovjaź 492
конспиративный 6
максимализм 10—11
максималист 10—11
па тепеа 495
монополист 6
наленка 128
nelép 193
омоформы 10
отдать 20
пажа 129
палка 129
папорот 131
папоротник 131
партикулярныи 120
paxa 119
paxva 121
плакат 17
polubočie 491
psar' 329
pës 328
ступай 332
sunduk 491
тятя 127
трагизм 6
три 10
čurban 491
шкура 499
шкурат 500
шкурлат 500
шкурлятина 500
шкурятина 500
шифель 502
шуфла 502

SANSCRITĂ

yunkte 210

SÎRBOCROATĂ

báčva 491
dàska 493
doderati 493
dösada 494
Srgur 581
hir 495
izlaz 494
jorgovan 24
kalina 21
kaca 491
knez 321
kola 23
nabijati 192
načińati 193
nâglo 326
nakiće 191
nákit 191—193, 195
nalet 193
nastanak 195
nastániti 194—195
nastati 195
nastrap 204
navilak 123
nestajati 195
nèučan 196
neumoliv 195
Ogršćana 21
ogrštica 21
отфръити 20
pädina 495
palja 131
palije 131
paliti 496
paradija 131
päs 328
pátka 130
peta 126
petica 126
pjëga 121
plast 496
plata 78
pövi 121
prásiti 496
pretočiti 496
psâr 329—330
sapa 131—132
sapi 131
smilţ 21
sokol 328
sokolar 328
sponka 153
ваган 19—20

SLAVĂ

Bezdědu 311
bolesnic 492
bólestĭnica 492
bŭčĭva 491
ватаси 177
vezen 312
vezъ 312
večerŭ 313
vŭraštati se 497
věku 495
glodati 494
gǫžĭ 494
гора 121
gvozdij 201
gvozdь 201
да 258
двор 315
дворбити 177
дворникъ 318
въ дн҃ь 458
dosáda 494
dŭska 493
дѣвьствьникъ 270
zverenŭ 311
zveru 311
zvežda 201
zlato 310
kamen 312
ключь 316
крединчаре 177
лафачїе 177
лътинѧще 257
лазати 197
летохъ 120
nelěapŭ 128
*нелѣтка 128—129
низложити 270
основа 175
основанїе 175
**otŭvrŭliti* 20, 23
оцѣсти 456
Парасковіꙗ 120
патерица 120
**pegă* 121
po- 71
pokrovьсь 203
pokrovъ 203
položenie 496
постель 315
prašta 496
противѣтсѣ 257
**ръsъ* 328
пѣгота 121
пѣта 125
пѣтьно 125
раздрати 270
saditi 497
sadŭ 497
самъ 270
Szaránd 311
спатаре 177
столъ 316
стольникъ 321
straža 497
stupaj 333
trězvŭ 497
фелонъ 270
chyrĭ 495
xobotŭ 24
chod 20
чаша 316
чашьнікъ 119
чꙋдо 120

SLOVACĂ

peha 121
pes 328
podpažie 119

SLOVENĂ

pàs 328
pẽga 121

SORABĂ

pẽga 121
podpach 119

SPANIOLĂ

convoi 12
pífano 12

TURCĂ

Bald ran 205
bardak 121
böbrek 205
cezve 205
ciğer 206
döşek 206
fidan 205
gaygana 206
ğiger 206
-i 72
kahve 127
kapan 124
kaşık 206
kavun 206
kaygana 206
kerpedin 206
kerpeten 206
kütük 127
la'net 193
macera 206
mağara 206
maşa 205
meles 23
nalet 193
orman 206
perde 127
sap 132
sopa 127
zift 128
tepe 127
yalak 206

ȚIGĂNEASCĂ

hordon 23
urdon 23
vordon 23
vrdon 23

UCRAINEANĂ

banta 120
bantýnn'a 120
бедро 503
бíцı 334
bludýty 491
бляха 503—504
блячка 503—504
богатирка 503
брама 504
бугин 504
буда 334
бурак 334
виддать 20
volos 121
гадина 505
голобцi 334
голоні 334
гогил'ад 505
гуляка 22
димка 504
dol'a 120
здойма 499
зицирка 506
клопотати 505
колеико 506
konovjaź 492
литити 128
na méne 495
нелипка 128
нелитва 128
нелїтка 128
оковита 191
pakuvaty 119
палка 129
pan 119
панча 119
панчоха 120
papl'užyj 120
papl'užyty 120
papl'uha 120
papl'aty 120
* *папоротник* 131
папороть 131
paslīn 120
pal'a 121
pal'akaty 121
paxa 119
paxva 119
paška 119
pes 328
пídойма 499
подойма 499
пакигач 326
pokriv 203
pokrivl'ja 203
Pokrova 203
полеван'е 505
полювання 504
потихо 335
потиху 335
psar 329—330
psarnja 329
пудойма 499
рибíзл'і 505
с'рка 335
ск'ра 499
скора 499—500
скура 499—500
тафля 502
liho 335
тмарованье 501
шкира 499
шкóра 499
шкорба 500
шкура 499—500
шкурат 500
шкурка 499

чикурлат 500
чикур(л)атина 500
чикурочка 499
чимара 501
чимаркатий 506
чимаровоз 501
чимарувати 501
чимат 335
чиматина 335
чимід 501
чиміравий 501
чимірак 500—501
чимірака 501
чипонь 153
читандля 502
чумелина 335
чумилина 335
чурувати 502—503
чуфелька 501
чуфля 501
-ида 120
-иха 120
фіра́нка 334
hremity 554
chyrja 495

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Revista „Limba română" se adresează unui cerc larg de cititori interesaţi de problemele lingvisticii.

Revista abordează studiul limbii române: gramatică, vocabular, limbă literară şi stilistică, istoria lingvisticii româneşti, dialectologie, cultivarea limbii, ortografie, etimologie, onomastică şi filologie. Revista publică, de asemenea, articole de lingvistică generală.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile în 4 exemplare, dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş, pe hîrtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planşe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele şi grafice. Explicaţia figurilor va fi dactilografiată pe pagină separată. Toate notele de subsol se numerotează de la unu în continuare. Numele autorilor va fi precedat de iniţială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale. Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase gratuit.

Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Răspunsul Comitetului de redacţie cu privire la manuscrisele primite va fi comunicat autorilor în termen de 2 (două) luni.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
Str. Gutenberg 3 bis, sector VI — Bucureşti

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Fonetică şi dialectologie, vol. VII, 1971, 381 p., broşat, 19,50 lei; vol. VIII, 1973, **299 p., 16,50 lei.**

AUGUST KOVAČEC, **Descrierea istroromânei actuale**, 1971, 231 p., broşat, 10,50 lei.

VALERIU RUSU, **Graiul din nord-vestul Olteniei. Fonetică. Consideraţii fonologice** (cu 42 hărţi lingvistice), 1971, 171 p., broşat, 8 lei.

Sub redacţia acad. IORGU IORDAN, **Crestomaţie romanică**, vol. III, partea a II-a, 1971, 908 p., legat, 36 lei.

LUCIA DJAMO-DIACONIŢĂ, **Limba documentelor slavo-române emise în Ţara Românească în sec. XIV şi XV**, 1971, 399 p., 25 lei.

Evangheliarul slavo-român de la Sibiu. 1551—1552. Studiu introductiv filologic de E. Petrovici. Studiu istoric de L. Demény, 1971, 420 p., 48 lei.

Pravila ritorului Lucaci. Text stabilit, studiu introductiv şi indice de I. Rizescu, 1971, 391 p., 32 lei.

Sub redacţia acad. AL. GRAUR, S. STATI, LUCIA WALD, **Tratatul de lingvistică generală**, 1971, 558 p., 31 lei, tiraj nou 1972.

PETRU NEIESCU, GRIGORE RUSU, IONEL STAN, **Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureş**, vol. II, 1971, XXV p. + hărţi de la 244 la 537, **118 lei.**

Sub red. AL. GRAUR, **Gramatica limbii române**, vol. I şi II, ediţia a II-a, revăzută şi adăugită; tiraj nou, 1972, vol. I, 439 p., 22,50 lei; vol. II, 589 p., 30 **lei.**

* * * **Bibliografia analitică a limbii române literare (1780—1866)**, 1972, 215 p., **17,50** lei.

* * * **Studii de limbă literară şi filologie**, vol. II, 1972, 436 p., 21,50 lei.

FRIEDA EDELSTEIN, **Sintaxa gerunziului românesc**, 1972, 169 p., 6,50 lei.

NICOLAE SARAMANDU, **Cercetări asupra aromânei vorbite în Dobrogea. Fonetică. Observaţii asupra sistemului fonologic**, 1972, 203 p., 7,50 lei.

* * * **Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română**, vol. al VI-lea, 1972, 188 p., 9 lei.

Philologica, vol. II, 1972, 199 p., broşat, 8,75 lei.

AL. GRAUR, **Gramatica azi**, 1973, 239 p., broşat, 7 lei.

I. COTEANU, **Stilistica funcţională a limbii române**, 1973, 204 p., 10,50 lei.

CORNELIA COHUŢ şi MAGDALENA VULPE, **Graiul din zona „Porţile de Fier". Texte. Sintaxă**, 1973, 395 p., 12 lei.

Texte dialectale. Muntenia, I, 1973, 478 p., 17,50 lei.

LR, Anul XXII, nr. 6, p. 517—650, Bucureşti, 1973

I. P. I. c. 3435

42 200

Lei 6.—